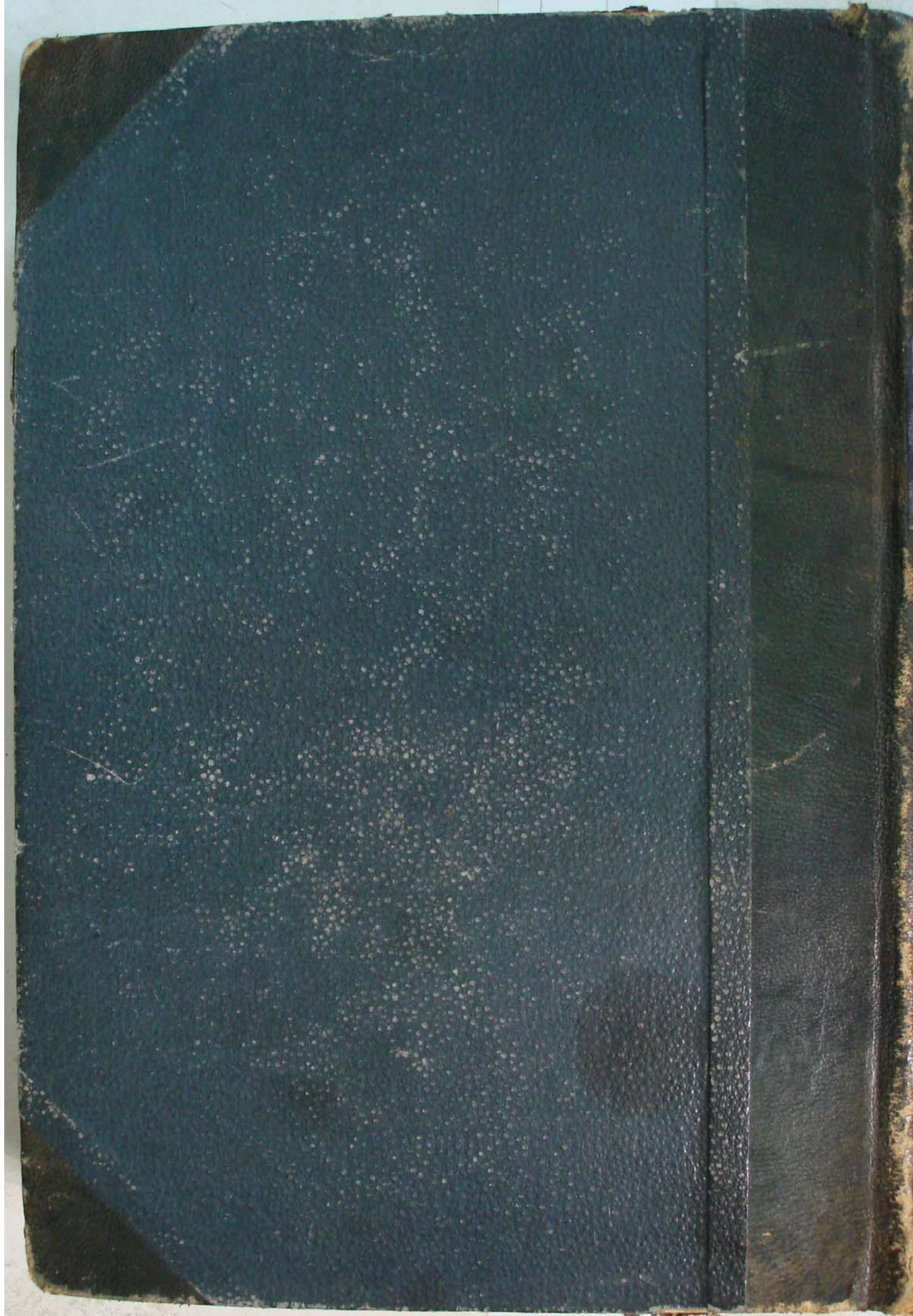
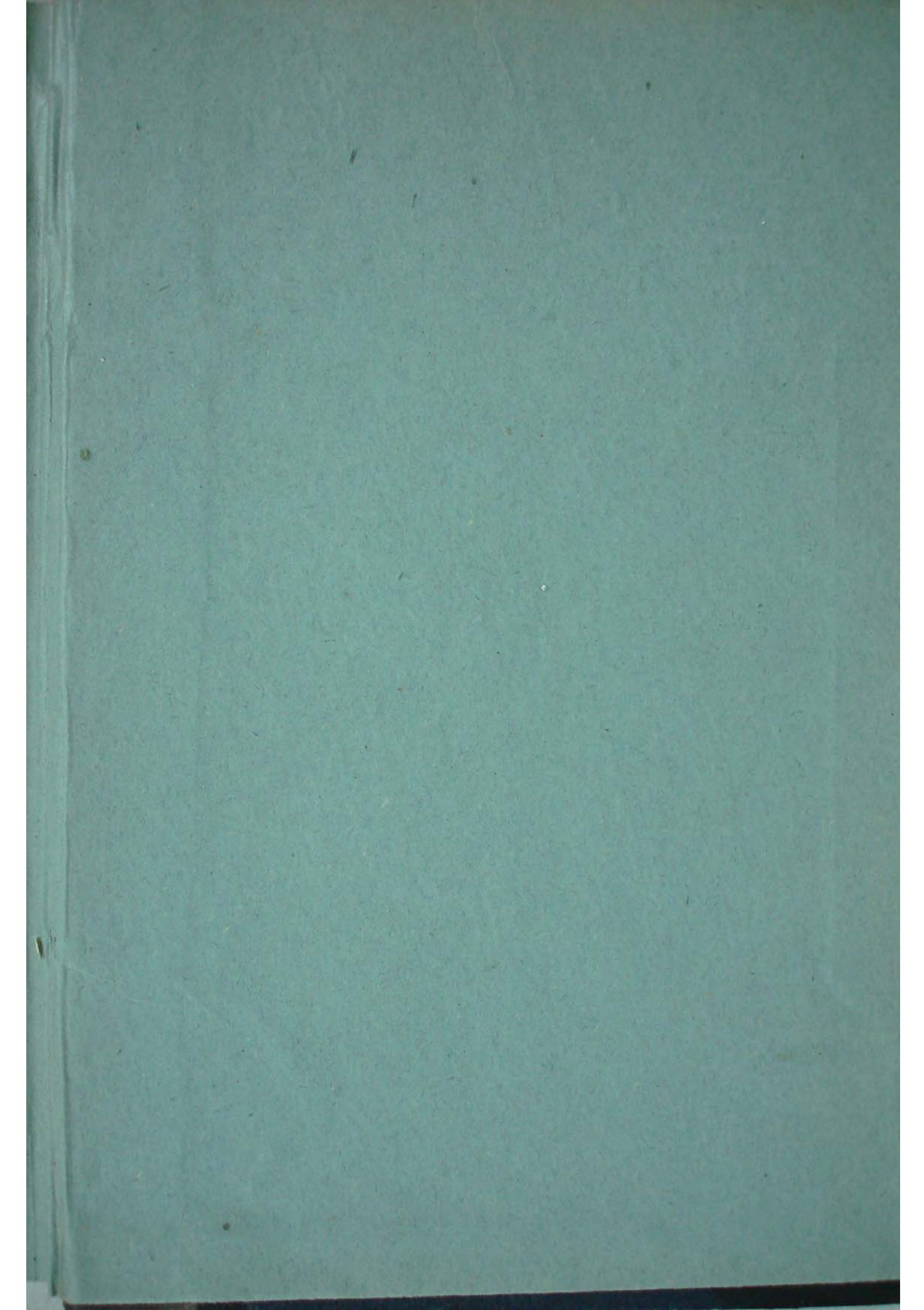
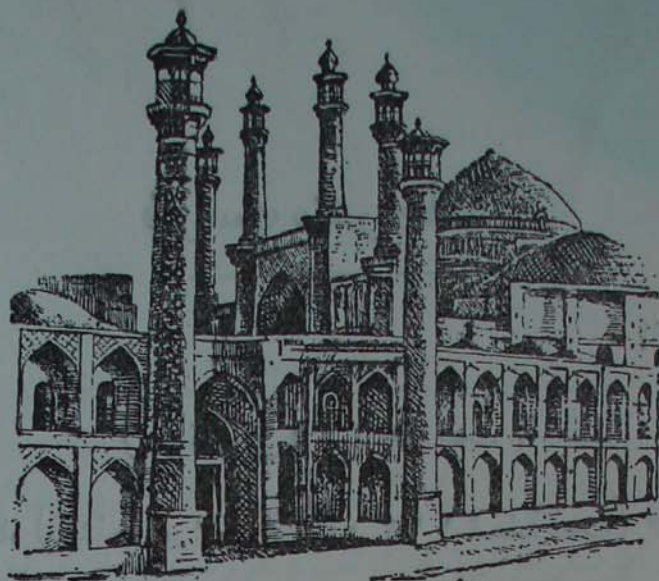

وانسکده مقول و منقول

و کتابخانه عالی سینه سالار

نویافته و خرد کرد و نافه

فهرست

کتابخانه مدرسه عالی سینه سالار

بامر یگانه وزیر دانش گستر جناب آقای
حکمت (علی اصغر) نایب التولیه محترم
مدرسه دامت شوکته تألیف و طبع گردید

جلد اوّل

کتاب خطی فارسی و عربی

تألیف

ابن یوسف شیرازی

طهران، از سال ۱۳۱۳ تا ۱۳۱۵ در مطبعه مجلس بچاپ رسید.

فہرست مندرجات

مقدمہ	الف - ب
اول : مصاحف	(مشتمل بر ۲۵ نسخہ است) ۱ - ۱۲
دوم : ادعیہ و اذکار	(مشتمل بر ۲۳ کتاب و ۱۱۲ نسخہ است) ۱۳ - ۷۷
سوم : تفاسیر	(مشتمل بر ۵۱ کتاب و ۱۱۲ نسخہ است) ۷۸ - ۱۸۳
چهارم : کتب راجعہ بقرآن	(مشتمل بر ۹ کتاب و ۹ نسخہ است) ۱۸۴ - ۱۹۵
پنجم : اخبار و احادیث و شروح آنها	(مشتمل بر ۷۰ کتاب و ۱۷۹ نسخہ است) ۱۹۶ - ۳۵۰
ششم : کتب فقہ	(مشتمل بر ۹۴ کتاب و ۲۳۱ نسخہ است) ۳۵۱ - ۵۵۴
ہفتم : کتب اصول فقہ	(مشتمل بر ۴۵ کتاب و ۷۸ نسخہ است) ۵۵۵ - ۶۲۳
ہشتم : فہرست اعلام	۶۲۵ - ۶۵۳
نہم : فہرست کتب متفرقہ	۶۵۴ - ۶۷۳
دہم : فہرست اماکن	۶۷۴ - ۶۷۷
یازدہم : فہرست کتب این مجلد	۶۷۸ - ۶۹۶
دوازدہم : سہ قطعہ کراور مقابل صفحہ	۹ و ۶۲ و ۱۴۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِهِ تَقْتِي

خداوند توانائی را سپاسگزارم که هستی کائنات پرتوی از هستی او و سلسله موجودات فهرستی از توانائی اوست و درود بی پایان بر روان پاک پیغمبر دین پرور وی حضرت ختمی مرتبت **محمد بن عبدالله ص** و فرزندان و یاران او باد که پیرویشان مایه شرافت صوری و معنوی و سعادت دنیوی و اخروی است .
در این هنگام که کشور ایران در سایه شهر یاری یگانه قائد توانا و پادشاه عظیم الشأن **اعلی حضرت رضاشاه پهلوی خلدالله ملکه و سلطانه**

روی آبادی و عظمت نهاده و در پرتو آرای جهان آرای آن خسرو بیهمال آثار گرانبهای دانش و هنر ایرانی که قرن‌ها در زیر پرده های فراموشی مستور و محجوب مانده بود، یکی پس از دیگری عرض وجود نموده، و هر يك بنوبه و سهم خود فرو بهای واقعی خویش را ظاهر و مجد و عظمت سرزمینی را که بوجود آورنده چنان آثار است بر عالمیان آشکارا ساخته و میسازند

بامر یگانه دستور دانش گستر **جناب آقای حکمت (علی اصغر)** وزیر محترم معارف و اوقاف که علاوه بر این مقام از طرف شاهنشاه محبوب معظم نیابت تولیت مسجد و مدرسه سپهسالار را نیز دارا میباشند، و براهنمائی و تأیید ذات مبارک شاهانه، معارف ایران را در مدت تصدی خویش ترقی بسیار داده و بتأسیس دانشگاه و دانشکده ها و دبیرستانها و دبستانها و ساختن و پرداختن موزه ها و کتابخانه های عمومی و دیگر مؤسسات علمی و فنی، کالای علم و هنر را در کلیه نقاط کشور رواج و رونقی بسزا بخشیده، و مخصوصاً بتأسیس دانشکده معقول و منقول که حافظ آثار پیشینیان و زنده دارنده علوم و حکم شرقی بشمار

میرود، مهمترین آثار هوش و خرد دانشمندان قدیم ایران را نگاهداری نموده اند، بنده نگارنده ضیاء الدین فرزند حاج شیخ یوسف حدائق شیرازی مشهور به «ابن یوسف» را که از فارغ التحصیل های نخستین دوره این دانشکده میباشد مأمور و موظف فرمودند که فهرست جامعی بر کتابخانه این دانشکده که یادگار مرحوم سپهسالار و مانند بسیاری از مفاخر ایران سالها در زیر پرده فراموشی مستور و محجوب بوده است، ترتیب دهم.

نگارنده با اینکه خود را شایسته این مقام و در خور انجام این خدمت نمیدید و در آن هنگام هنوز اشتغال بانجام وظائف تحصیلی داشت، پیاس احترام امر حضرت معظم له بر خداوند توانا توکل نموده و با اعتماد بر توفیق و تأیید او بدین امر مهم اقدام و خدمتی را که محول شده بود شروع کرد، و با وجود مشکلات بسیار از قبیل موجود نبودن فهرستهای کامل و جامع از کتابخانه های ایران و در دست نداشتن نسخ متعدد از بعضی کتب که شناختن آنها بمرأه نسخ دیگر منوط میباشد، این مجلد از فهرست را که مشتمل بر اسامی هفت قسمت از کتب خطی فارسی و عربی این کتابخانه است، تقریباً در حدود دو سال مرتب ساخته و بجامعه علم و ادب تقدیم میدارد، و امیدوار است که باقی مجلدات را نیز بطرز و ترتیبی که در نظر ارباب دانش پسند افتد بپایان رساند.

اکنون برای مزید بصیرت و اطلاع خوانندگان مختصری از چگونگی تأسیس کتابخانه دانشکده و جریان امور آن و ترتیباتی که در تدوین این فهرست اتخاذ شده است با کمال اختصار ذکر و تفصیل را موکول بکتاب فاضل محترم آقای ابوالقاسم سحاب که در شرح حال مرحوم سپهسالار و تاریخچه مدرسه و کتابخانه و تشکیلات آن تألیف و بامر مبارک جناب وزیر محترم معارف و نایب التولیه بهمین نزدیکی طبع و نشر خواهد یافت موکول و این مقدمه بدان ختم میشود.

کتابخانه ای که فهرست آن از نظر خوانندگان محترم میگذرد از مؤسسات مرحوم حاج میرزا حسینخان سپهسالار و صدر اعظم ایران است که چندین سال هم از طرف دولت علیّه ایران در دربار اسلامبول سفیر کبیر بوده و در وزارت و سفارت خود خدمات مهمّ بملک و ملت انجام داده و آثار نیک از خود بیادگار گذارده است.

مرحوم سپهسالار در سال ۱۲۹۷ هجری قمری در صدد بنای مسجد و مدرسه بزرگی که اینک محلّ دانشکده معقول و منقول و از بناهای با عظمت شهر طهران و در عداد ابنیه تاریخی ایران است برآمد، و در همان اوقات که شالده بنای آنرا میگذاشت، برای استفاده اهل دانش و تحقیق اعم از اینکه در مدرسه او مشغول تحصیل خواهند بود و یا اشخاص خارج، این کتابخانه را که مشتمل بر نسخه های منحصر بفرد و قدیم که بعضی از آنها هم بخطّ مؤلف و با اولین نسخه است و کتابهای خوش خط و مذهب و مصوّر میباشد، و از این جهت مهمترین کتابخانه ایران بشمار میرود تأسیس کرد (این مدعا را مطالعه نسخ این مجلد و سائر مجلدات فهرست ثابت مینماید و گراور قدیمی ترین نسخه بی تاریخ و با تاریخ این فهرست و نمونه ای از خطّ میرزا احمدنیریزی ضمیمه است). از یادداشت هاییکه در پشت بیشتر از نسخ موجود است چنین استنباط میشود که بیشتر آنها متعلّق بمرحوم علیقلی میرزا اعتضاد السلطنه متوفی سنه ۱۲۹۸ وزیر علوم آن عصر بوده که از اشخاص فاضل و دانشمند و مخصوصاً در علوم ریاضی دستی داشته اند و بدین جهت کتب ریاضی این کتابخانه هم شامل نفائس این کتب میباشد و مرحوم سپهسالار کتابخانه شاهزاده را یکجا خریداری و بضمیمه کتب خویش و کتابهایی که از دیگران خریده کتابخانه مدرسه را تأسیس و پشت تمام مجلدات در همان سال مذکور فوق وقف کردن هر نسخه را تعیین کرده اند.

از مندرجات وقفنامه مدرسه که خود یکی از دلائل همت بلند و فکر دوربین و مال اندیش واقف است بخوبی معلوم میشود که مقصود اصلی راد مرد واقف این بوده در ایران مؤسسه‌ای چون الازهر مصر و دانشگاه های اروپا ایجاد کند تا علوم عقلیه و نقلیه و ادبیه (که ایران همواره مهمترین مرکز آن بوده است) را حافظ باشد، ولی متأسفانه مرام و منظور واقف در زمان حیاتش و تا نیم قرن پس از وفات وی انجام نیافت و حتی مدرسه او سالها افتتاح نشده و مدت‌ها بدون سکنه بوده و پس از آنهم که افتتاح یافت تا مدتی امور آن انتظام صحیحی نداشت و بطوریکه منظور و مقصود واقف بوده امور تحصیلی آن جریان نیافت، تا در سال ۱۳۱۳ شمسی که بامر و اراده سنیّه ملوکانه و سعی و همت یگانه وزیر دانش پژوه جناب آقای حکمت بنام دانشکده معقول و منقول که یکی از شعب دانشگاه طهران است رسماً مفتوح و با افتتاح آن بنیاد علوم و معارف قدیمه که رو بنسبان و زوال بود بر اساسی مستحکم استوار و پایدار گردیده و از آن تاریخ تا کنون در این مدرسه با دانشکده گروهی از طلاب علوم فقه و اصول و حدیث و تفسیر و حکمت و ریاضی و ادبیات و فروع آنها از روی برنامه جامع و مرتب و بر طبق نظامات و قوانین معین در ظل توجه استادان عالی مقام تحصیل کرده و میکنند.

بالجمله یکی از پیش بینی ها و مال اندیشی های واقف اینکه قسمی از عوائد رقبات موقوفه را برای خریداری کتب تخصیص داده که این جزء از مؤسسه علمی وی نیز سیر تکاملی خویش را داشته باشد، ولی این مقصود هم مانند سائر مقاصد عالیه وی چنانکه باید و شاید عملی نگردید و از آغاز تاسیس کتابخانه تا تشکیلات جناب آقای حکمت (پنجاه و دو سال) بیش از (۴۱۶) نسخه بر کتب آن افزوده نگردید.

ولی از بدو تشکیلات تا کنون (۵۳۲) نسخه خطی و چاپی بر کتابخانه افزوده شده، و با توجه و اهتمام خاص که نائب التولیه محترم نیز بتوسعه و تکمیل کتابخانه دارند امید است که در اندک زمان از حد کمیت و مقدار نسخ نیز اهمیتی

که شایسته و درخور آنست احراز کنند.

شماره کتب و نسخ موجوده در کتابخانه را بعلمی که در ماده دوم از مواد آئیه ذکر خواهد شد بطور تحقیق نمیتوان ذکر نمود، اما آنچه میتوان گفت اینست: در این موقع که این مقدمه را مینگارم نمره آخرین نسخه کتابخانه که در دفتر آن ثبت گردیده (۴۳۰۱) میباشد و این شماره از نسخ غیر از (۲۹۴) نسخه کتب خطی و چاپی مدرسه قنبر علیخان سعد الدوله و (۲۱۹) نسخه خطی و چاپی مدرسه صدر میباشد که بکتابخانه این دانشکده منتقل گردیده است.

این دو مدرسه که نام برده شد از مدارس قدیمه نهران و هریک دارای کتابخانه مخصوص بوده، ولی بسیاری از کتب آن در نتیجه عدم مواظبت متصدیان در اثر رطوبت و موریا نه ضایع شده و شاید نسخی هم از آنها مفقود گردیده باشد و بقیه نیز بواسطه نبودن اهلی که شایسته استفاده از آنها باشد عاطل و باطل و در شرف ضیاع و فساد بود، بدینجهت جناب وزیر محترم معارف و اوقاف امر بانتهال آنها را بکتابخانه این دانشکده صادر و مقرر داشته که در قفسه های مخصوص بنام آن مدارس ضبط و بهمان شروط و نظامات کتب اصلی کتابخانه در دسترس محصلین دانشکده و مراجعه کنندگان گذارده شود و این خدمت نیز یکی از خدمات عالیقدر جناب معظم له میباشد که نسبت بمعارف این کشور فرموده اند.

از جمله مطالبیکه در اینجا شایسته ذکر است، آنکه چون خبر تشکیلات جدید و افتتاح دانشکده معقول و منقول منتشر گردید عده ای از مؤلفین محترم طهران و ممالک خارجه و دانشمندان دانش پرور نسخ چاپی و خطی باین کتابخانه اهدا نموده و در دفتر کتابخانه بنام ایشان ثبت شده است.

اول کسیکه پس از واقف کتاب برای این کتابخانه فرستاده است مرحوم مشیر السلطنه (احمد خان) در سال ۱۳۲۲ بوده که چهار مجلد مرآت العقول و دو مجلد کتاب معتبر محقق حلی را که بهمت ایشان بطبع رسیده بکتابخانه اهدا و پشت کتاب معتبر بخط خود اهداء آنها را یاد داشت کرده اند.

و پس از ایشان در سال (۱۳۲۵) مرحوم شیخ مصطفی فیروز کوهی سی و هشت مجلد از کتب خود را بکتابخانه داده و بنام ایشان وقف گردیده است و آنانکه پس از تشکیل دانشکده کتب فرستاده‌اند از اینقرار اند: در حدود سی مجلد را حضرت آقای آقا سید محسن مجتهد عاملی ساکن شام از مؤلفات خود و سائرین ارسال و مجلداتی را آقای آقا سید هبة الدین شهرستانی وزیر اسبق معارف عراق و مجلداتی را **کارکنان انستیتیوی شرقی** کاما از بمبئی و مجلداتی هم بعضی از مستشرقین محترم از اروپا بکتابخانه نیاز نموده‌اند نگارنده بنام علوم و معارف اسلامی از فرستندگان محترم شکرگزاری می‌نمایم.

خلاصه آنکه کتابخانه دانشکده معقول و منقول رو بترقی و وسعت گذارده و شماره کتب آن رو باز دیاد است و بنای آنهم در همین سال مطابق نقشه صحیح که تهیه گردیده تکمیل خواهد گردید.

مطالبعی که پیش از شروع بفهرست باید یاد کرده شود از اینقرار است:

۱ - پیش از این فهرست که مطابق اصول جدید تدوین میشود، چندین فهرست مختصر از کتب این کتابخانه تهیه شده که ذیلآ آنها اشاره می‌نمایم:

اول فهرستی که برسم سیاق نویسان تهیه شده و در کتابخانه ضبط است و در آن قیمت نسخ اولیه و اینکه از چه اشخاصی خریداری شده ثبت گردیده است.

دوم - فهرستی است که اداره کل اوقاف پس از اینکه مجلس بمباردمان و بعضی از حجرات این مدرسه نیز بتبع آن بیغما رفت از کتب برداشته و نسخ را نمره گذاری کرده و بهمان نمره آنها را در دفتر ثبت و مراد ما از نمره کتابخانه که در ذیل نسخ یاد نموده ایم این نمره است.

سوم - فهرستی است که بامر جناب آقای حکمت نائب التولیه فعلی در سال (۱۳۰۴ و ۱۳۰۵) شمسی که معظم له مقام ریاست تفتیش وزارت معارف را دارا بوده اند ترتیب یافته. این فهرست نظیر فهرست دوم ولی دارای اضافات و تحقیقات کاملتری است و در تحت نظر دانشمند معظم آقای بدیع الزمان که معاون

و استاد این دانشکده و استاد دانش سرای عالی میباشند مرتب گردیده، استاد محترم در مدت دو سال تمام نسخ را از نظر گذرانده و بر وصف و کیفیت کلیه نسخ کتابخانه و حتی محل مخصوص بآنها اطلاعی کامل و احاطه ای وافیه بهم رسانیده، و نگارنده در تهیه این فهرست از مساعدتهای فکری ایشانهم استفاده نموده و بدین وسیله از معظم له شکر گزاری مینمایم.

چهارم - فهرستی که نیز در سال ۱۳۱۴ شمسی برای تنظیم فیش چند نفر از آقایان مدرسین محترم دانشکده تهیه کرده اند.

۲ - در فهرستهای مذکوره کتب و رسائی که در يك مجموعه و مجلداست بتفصیل نام برده نشده و همه در تحت يك نمره ثبت گردیده و در ملاحظات آن باین عبارت: « این مجموعه مشتمل بر چند رساله ». و امثال آن اکتفا گردیده، و نگارنده نیز هنوز تمام نسخ کتابخانه را مورد تحقیق و تفحص قرار نداده ام و اسامی بعضی کتب (چنانکه در چندین موضع از این فهرست تذکر داده شده است) که علی الرسم پشت مجلّات نگاشته میشود از ابتداء باشتباه نوشته شده و در فهرس مذکوره هم از آنها متابعت شده، بنابر این مراتب عدّه واقعی و حقیقی نسخ کتابخانه و اسامی آنها هنگامی معین خواهد شد که تحقیقات و تفحصات نگارنده کامل و تمام مجلّات این فهرست مرتب و مدوّن گردد.

۳ - در تنظیم این فهرست این طرز اتخاذ شده: بدو کتب را بر حسب موضوعات بچندین فصل و قسمت منقسم ساخته و کتب هر فصل را بترتیب حروف تهجی مرتب نموده و در ذیل نام هر کتاب شرح حال مؤلف پرداخته و تحقیقاتی در اطراف آن از این جهت که تألیف آن تمام شده یا نه و چاپ گردیده یا هنوز طبع نشده و بیان اجمالی از مباحث آن و پس از این امور بشرح و بیان خصوصیات نسخه و یا نسخی که از این کتاب در کتابخانه میباشد نیز پرداخته ایم، و چون شرح حال مؤلف را در ذیل کتاب دیگر پیش از این نام برده باشیم نمره ترتیب آن کتاب را که در این [ ] علامت جلو آن گذارده ایم پس از نام مؤلف بهمان نحو آورده و در بسیاری از موارد صفحه آنرا هم ذکر کرده ایم

و بایستی برای اطلاع بر شرح حال مؤلف بآن صفحه و ذیل آن کتاب مراجعه نمود.
 ۴ - کلیه تواربخی که در این فهرست بطور مطلق یاد شده بسالهای قمری است که عموم مؤلفین و مورّخین و کتّاب ایرانی تا این عصر آنرا معمول و معتبر میدانسته‌اند مگر در مواردیکه تصریح شده شمسی و یا میلادی است.

۵ - در میان عباراتی که از نسخ نقل نموده بعضی از کلمات را در این علامت [ ] گذارده، مراد ما این است که در نسخه منقول عنها عبارت بدین نحو که ملاحظه میفرمائید بوده و بنظر نگارنده یا غلط و یا معنی آن مبهم و غیر مفهوم است.
 ۶ - در این مجلد خصوصیات (۷۴۶) (۱) نسخه از (۳۰۰) (۲) کتاب که

از مؤلفات (۱۶۸) نفر از دانشمندان و علماء اسلام میباشد با شرح و تفصیل کافی و مختصری از حالات مؤلف آنها مندرج گردیده و بسیاری از نسخ آن بعمل ذیل: کهنگی خط و اولین نسخه و منحصر بفرد بودن و یا نوشته شدن در زمان حیات مؤلف و یا کمی پس از آن و یا گذشتن از نظر علماء بزرگ و تصحیح ایشان و دارای تذهیبات و سر لوح ها و جداول ممتاز و جلد های قیمتی و خصوصیات ذیقیمت صحافی از قبیل متن و حاشیه با کمال استادی بودن و خوبی خط و خطوط اساتید معروف و داشتن نسخ و یادداشتها و خطوط بزرگان از علماء و اعیان دارای اهمیت و ارزش زیاد مادی و معنوی است.

۷ - پس از ختم فصل هفتم (اصول فقه) سه فهرست ذیل ضمیمه گردیده:

اول فهرست اعلام اعم از مؤلفین و یا اشخاصیکه بمناسبت در این مجلد از ایشان نام برده شده. **دوم** فهرست کتب متفرقه ای که از مؤلفات علما و دانشمندانی

(۱) این شماره ای است که آخرین نسخه این مجلد به آن ختم گردیده ولی نسخه کتابیکه در ص ۴۴ و ۴۵ شرح آن داده شده و سه کتابی که ضمیمه نسخه نمره (۶۱) این فهرست و جزء همین فصول میباشد چون نسخه مستقل نبوده برای آن نمره اختصاصی داده نشده و نیز کتب و رسائلیکه که در آخر این کتاب با حروف درشت نمایانده شده ضمیمه این نسخ میباشد و چون داخل در این هفت فصل نبود بشرح تفصیلی آنها پرداخته نشده و در مجلدات بعدیاری خداوند توانا آنها را خواهیم آورد بنا بر این عده نسخ این مجلد (۷۹۹) خواهد بود.

(۲) بدبخانه نمره ترتیب کتب در سه جا غلط گردیده اول در ص (۱۳۸) نمره (۶۶) و در ص (۲۲۰) نمره (۹۹) تکرار شده و ثانیاً در ص (۵۹۱) بجای نمره (۲۵۶) نمره (۲۵۵) جلوه کتاب گذارده شده بنا بر این مجلد اول فهرست مشتمل بر (۳۰۲) کتاب میباشد.

است که در این مجلد بشرح حال آنها پرداخته و در بعضی موارد موضوع کتاب با رساله را نیز تذکر داده ایم. سوم فهرست اما کن و در این قسمت نقاطی را که موقعیت و محل آنها در متن یا حاشیه تذکر و شرح داده شده با حروف درشت نمایانده شده است.

۸ - کلیه مطالب این مجلد از مراجعه بخود کتب و نسخ آنها استنباط و با از مآخذیکه ذیلاً نام می‌بریم استخراج شده و هیچ مطلبی را هر چند بسیار کوچک و جزئی باشد بدون مآخذ و مستند ذکر نکرده ایم و اگر در بعضی موارد نامی از اصل و مآخذ برده نشده برای ایجاز و فرار از تطویل و اطناب بوده است و مآخذ مذکوره از اینقرار اند:

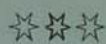
اسم کتاب	اسم مؤلف	سال وفات	سال تألیف	سال طبع
احسن الودیعہ ۲ ج (تتمہ روضات الجنات)	سید محمد مهدی	معاصر اند	۱۳۴۸	۱۳۴۸ بغداد
امل الامل ۲ ج بغیة الوعاة (۱)	شیخ حرّ عاملی سیوطی	۱۱۰۴ ۹۱۱	۱۰۹۷ —	۱۳۰۲ طهران ۱۳۲۶ مصر
تاریخ ادبیات عرب ۲ ج تذکرہ لائمه	بروکلیمان آلمانی گویند از علامہ مجلسیست	— ۱۱۱۱	— —	۱۹۰۲ م برلن ۱۳۳۱ طهران
تنقیح المقال دانشکده (رجال)	شیخ عبد اللہ مامقانی ابو القاسم سیحاب	— معاصر اند	۱۳۴۹ ۱۳۵۳	۱۳۴۹ نجف اشرف نسخه خطی اصل
روضات الجنات روضۃ الشهداء	حاج سید محمد باقر خونساری ملا حسین کاشفی	۱۳۱۳ ۹۱۰	۱۲۸۷ —	۱۳۰۷ خطی
سلافة العصر شذرات الذهب ۸ ج	سید علیخان کبیر عبدالحی بن العماد	۱۱۲۰ ۱۰۸۹	— ۱۰۸۰	نسخه خطی ۱۳۵۱ مصر
طبقات الشافعیہ ۶ ج طبقات المفسر بن	عبد الوهاب سبکی سیوطی	۷۷۱ ۹۱۱	— —	۱۳۲۴ مصر ۱۸۳۹ میلین
طرائق الحقایق الفوائد البہیہ فی تراجم الحنفیہ	نائب الصدر شیرازی عبدالحی لکنوی	حدود ۱۳۴۳	— ۱۲۹۲	۱۳۱۹ طهران ۱۳۲۴ مصر
الفهرست فهرست دارالکتب العربیہ ۲ ج	ابن الندیم —	۳۸۵ —	۳۷۷ —	۱۲۴۸ مصر ۱۳۴۲ مصر
فهرست روضات الجنات (۲) فهرست کتابخانه آصفیہ دکن	حاج شیخ محمد باقر الفت سید تصدق حسین	معاصر اند —	۱۳۲۴ ۱۳۳۲	۱۳۵۲ اصفهان ۱۳۳۲ حیدرآباد دکن
۳ ج فہرست کتابخانہ حضرت امام رضا علیہ السلام ۲ ج (فہرست رضویہ)	— آقای اوکتنائی	— معاصر اند	۱۳۰۹ شمسی	۱۳۰۹ شمسی خراسان

(۱) نام این کتاب «بغیة الوعاة فی طبقات اللغویین والنحاة» است ولی برای اختصار درجند مورد از آن باسم «طبقات النحویین یا طبقات لنحاة» نام برده ایم. (۲) فہرست روضات الجنات یکی از مؤلفات بسیار نافع میباشد و زحمات مؤلف آن فوق العادہ شایستہ تشکر است و بدون این فہرست استفادہ از آن کتاب بسیار مشکل میباشد و مؤلف بچند ترتیب اسامی اشخاص مذکور در آن کتاب را بحروف تہجی مرتب نموده اند.

اسم کتاب	اسم مؤلف	سال وفات	سال تألیف	سال طبع
فهرست کتابخانه مدرسه فاضل خان مشهد (فهرست فاضلیه)	شاهزاده اوگتالی	معاصرند	۱۳۰۹ شمسی	۱۳۰۹ شمسی مشهد
فهرست کتابخانه مجلس (کتب خطی)	آقای اعتصام الملک	معاصراند	۱۳۱۱ شمسی	۱۳۱۱ شمسی طهران
فهرست الکتب الخدیویه مصر	—	—	—	۱۳۰۶
فهرست کتب عربی برتیش موزیوم ۲ ج	آلیس	—	—	۱۸۹۴ م.
فهرست کتابخانه معارف ۲ ج	عبدالعزیز جواهر الکلام	معاصراند	۱۳۱۳ شمسی	۱۳۱۳ شمسی طهران
فیض القدسی	حاجی میرزا حسین نوری	۱۳۲۰	۱۳۰۳	۱۳۰۵ طهران
قاموس اللغة	فیروز آبادی	۸۱۷	۸۱۳	نسخه خطی
کشف الحجب و الاستار	سید اعجاز حسین	۱۲۸۶	—	۱۳۳۰ کلکته
کشف الظنون ۲ ج	حاجی خلیفه	۱۰۶۷	—	۱۳۱۰/۱۱ آستانه
لؤلؤئی البحرین (لؤلؤ)	شیخ یوسف بحرینی	۱۱۸۸	۱۱۸۲	طهران بی تاریخ
المآثر و الآثار	محمد حسین خان اعتماد السلطنه	—	۱۳۰۶	۱۳۰۶ طهران
محال المؤمنین	قاضی نورالله شوشتری	۱۰۱۹	—	۱۲۹۹ طهران
مروج الذهب	مسمودی	۳۴۶	—	۱۳۰۳ مصر
معجم البلدان	یاقوت حموی	۶۲۶	۶۲۱	۱۸۶۶ م.
معجم المطبوعات العربیه و العربیه	یوسف البان سرکیس	—	۱۳۳۹	۱۳۴۶ مصر
الملل و النحل	شهرستانی	۵۴۸	—	۱۳۱۷ مصر
منتظم ناصری ۳ ج	محمد حسن خان صنیم الدوله	—	۱۲۹۸ تا ۱۳۰۰	۱۲۹۸ طهران
منتهی المقال	ابوعلی قالی رجالی	۱۲۱۵	—	۱۳۰۲ طهران
ناسخ التواریخ	محمد تقی سیهر لسان الملک	۱۲۹۷	—	۱۳۰۷ طهران
وفیات لاعیان ۲ ج	ابن خلکان	۶۸۱	۶۶۹	۱۳۱۰ مصر
هدیه الاحباب	حاج شیخ عباس قمی	معاصر اند	۱۳۴۹	۱۳۴۹ نجف اشرف

۹ - بقیه کتب این کتابخانه در فصول ذیل بیاری خداوند توانا در مجلدات بعد بدین بتفصیل منتشر خواهد شد: **مجلد دوم کتب ادبیه**: خطب و منشآت، لغت، نحو و صرف، معانی و بیان و بدیع، دیوان اشعار و منتخباتی از آنها، تذکره‌ها، عروض و قافیه، تاریخ، حکایات و منتخبات نثر، رجال و سیر، سفرنامه‌ها. **مجلد سوم کتب حکمت و کلام**: منطق، حکمت الهی، حکمت طبیعی، (فیزیک) و شیمی و کتب راجعه بحیوانات و نباتات و معادن و سیاست مدن و جغرافیا (علوم ریاضی) حساب، هندسه، جبر، زیج، نجوم، رمل و اعداد، هیئت، موسیقی، طب، عرفان و سیر و سلوک و تصوّف، اخلاق و نصایح و مواعظ، **مجلد چهارم** - مجموعات یا جنگها، مرّقات و کتب متفرّقه.

از خوانندگان محترم مستدعی است چون بر غلط یا خلی واقف شوند نگارنده را متذکر و چرن در نظم و ترتیب آن نظریه ای دیگر پیدا کنند نیز بدان آگاهی دهند که موجب تشکّر بی نهایت است.

طهران ۱۹ خرداد ماه ۱۳۱۵ - ابن یوسف شیرازی

مصاحف

(۱)

قرآن تمام - این نسخه که یکی از آثار نفیسه است بخط نسخ بسیار خوب بر حسب دستور مرحوم اعتضاد السلطنه وزیر علوم و معادن و تجارت آن عصر آقا سید محمد بقا که از خوش نویسهای مشهور بوده در سال (۱۲۹۶) نوشته خواص هر سوره را بخط شکسته بسیار خوب در حاشیه عبدالکریم منشی طهرانی تحریر نموده بالای هر صفحه دست راست با طلا خوب و بد آیه اول صفحه و در بالای هر صفحه دست چپ با طلا اسم سوره نوشته شده.

رموز قرائتی و بر سر تمام آیات رمز خوب و بد آنرا با لاجورد نوشته اند. دو صفحه اول در وسط ترنج لاجوردی دعای شروع بقرآن با طلا نوشته شده و اطراف را با کمال خوبی تذهیب کرده اند.

دو سر لوح بسیار خوب با تذهیبات ممتاز دارد، حواشی دو صفحه اول سوره بقره را با طلا نقاشی کرده اند.

اسم هر سوره را با طلا بر مربع مستطیلی که از لاجورد مسطور و دو طرف آن تذهیب شده نوشته اند.

ربعها و نصفها و ثلثها و جزوها را با طلا نوشته و اول جزء در هر صفحه واقع شده آن صفحه و مقابلش را تذهیب کرده اند پس از ختم کتابت قرآن دعای ختم را نوشته، دو صفحه آخر قرآن تذهیب شده و در وسط دو ترنجی که از لاجورد مسطور است با طلا دعای ختم نوشته شده اطراف تمام صفحات با طلا و زنگار و شنجرف جدول کشی شده و مختصر نقاشی هم دارد.

از قرائن معلوم میشود که هیجده ماه تذهیب و تجلید این قرآن طول کشیده و در ماه شوال (۱۲۹۷) باعثضادیه داخل شده و در ذیحجه همین سال وقف بر مدرسه سپهسالار گردیده بنا بر این بیش از چند ماه در اعتضادیه نبوده.

جلد این قرآن روغنی گل و بوته دوروی بسیار عالی و طرف داخل آن اشعار توسلیه بچهارده معصوم (م) که اول آن این است: یَسِیْ عَرَبِیِّ و رسول مَدَنی. وَ آخِیْهِ اَسَدُ اللّٰهِ مُسَمِّیْ بَعْلٰی. در اطراف و آیه کریمه: اِنَّهُ لَقُرْآنٌ کَرِیْمٌ فِیْ کِتَابٍ مَّکْنُونٍ لَا یَمَسُّهُ اِلَّا الْمُطَهَّرُونَ و کتبه الاقل سید محمد بقا فی سنه (۱۲۹۶) باطلادروسط نوشته شده. کاغذ ترمه. عده اوراق (۲۵۴) صفحه (۱۹) سطر و واقف سپهسالار، قطع وزیری. طول (۲۲ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۰۳)

(۲)

قرآن تمام - این نسخه بخط ملا عبدالجواد نیریزی است و در سنه (۱۱۳۲)

برای امیر محمد حسین خان حکومت نیریز نوشته اسم کاتب را از آخر قرآن محو کرده اند شاید بتوان بنام میرزا احمد نیریزی نمایش داد ولی اعتضاد السلطنه شرحی مبنی بر اینکه خط ملا عبدالجواد است و برای نوشتن هر قرآنی یکصد تومان میگرفته پشت ورق اول نوشته اند. در اسم محو شده نیز آثار سرعین عبد و نقطه جیم جواد باقی است. دو صفحه اول در مربعاتی با تذهیب اسامی سور قرآن را نوشته اند. دو صفحه دیگر دعاء شروع بتلاوت را نوشته و اطراف آنرا تذهیب کرده اند. دو سر لوح بسیار ممتاز در اول دارد و تمام حواشی آن دو صفحه را تذهیب کرده اند. اسامی سور و تقسیمات قرآن را با طلا نوشته اند و دو صفحه اول سوره بقره را هم تذهیب کرده اند - خط قرآن نسخ بسیار خوب و مجدول بطالا است سوره فلق و ناس در دو صفحه نوشته شده و با دو سر لوح خوب و نقاشی حواشی تزیین شده.

صفحه آخر قرآن مشتمل بر دعاء ختم و بیان اینستکه بر حسب امر امیر محمد

حسین خان در سال مذکور نوشته شده.

جلد چرمی عادی. کاغذ ترمه. عده اوراق (۲۵۸)، صفحه (۱۷) سطر، واقف سپهسالار. قطع وحلی کوچک. طول (۲۸ سانتیمتر) عرض (۱۸ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۰۱)

(۳)

قرآن تمام این نسخه بخط نسخ خوب سنه (۱۱۱۷) در عهد سلطنت شاه سلطان حسین صفوی نوشته شده کاتب خود را (کاتبه گدا علی غلام شاه است) معرفی میکنند در آخر قرآن سال تحریر را چنین نوشته: بتاریخ يوم الاحد ثلاث شهر رمضان المبارك سنه عام مائه سبع عشر الف من الهجرة النبویه المصطفویه (از این عبارت معلوم میشود که کاتب خط داشته ولی سواد نداشته بنا بر این کیفیت اشکال امضاء هم رفع می شود) اسامی سور را با شنجرف و سر هر صفحه خوب و بد اولین آیه نوشته شده - دوسر لوح قدیمی دارد و صفحات مجدول بطلا است خواص سور و احادیث مختصر راجع بقرائت قرآن با خط نستعلیق بد در مقابل هر سوره نوشته شده. بعضی از اوراق صحافی شده ولی خطوط بی عیب است. رموز قرائتی بر آیات و کلمات گذارده شده. جلد چرمی عادی. کاغذ قدیمی. عدد اوراق (۲۵۰) صفحه (۱۷) سطر. قطع رحلی کوچک. واقف سیه سالار. طول (۳۱ - $\frac{1}{4}$ سانیمتر) عرض (۲۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۰۰).

(۴)

قرآن تمام این نسخه بخط نسخ بسیار خوب تحریر شده کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده اعتضاد السلطنه پشت ورق اول نوشته اند خط پیر نور خطاط معروف میباشد دارای دوسر لوح خوب است و تمام صفحات آن بطلاجدول کشی شده اسامی سور و تقسیمات قرآن با طلا است آخر قرآن دعای ختم را نوشته اند.

جلد ساغری مشکی با تذهیب مختصر. کاغذ خان بالغ. عدد اوراق (۲۷۱) صفحه (۱۷) سطر. طول (۹ سانتیمتر) عرض (۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۰۹)

(۵)

قرآن تمام این نسخه را بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۹۶) محمد اشرف نوشته مجدول با طلا و متن از حاشیه مجزی ولی با کمال استادی و مهارت صحافی

شده که بدقت زیاد معلوم میشود - رموز قرائتی و اسامی سور با سرخی نوشته شده تقسیمات قرآن را با طلا در حاشیه نوشته اند - بعضی از صفحات صحافی شده و خطوط ضایع شده را هم اصلاح کرده اند .
جلد چرمی ضربی . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۳۰۶) . صفحه (۱۷) سطر . واقف سپهسالار قطع بغلی (طول ۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۰۴)

(۶)

قرآن تمام این نسخه بموجب شرحی عربی که در سنه (۱۱۹۵) بر آخرین ورق آن آقا هاشم لؤلؤئی اصفهانی که از خوش نویسهای معروف بوده نوشته اند احتمال قوی دارد که خط آقا ابراهیم قمی خوش نویس مشهور باشد و ایشان صفحات افتاده و کلمات ضایع شده آنرا تکمیل کرده اند اعتضاد السلطنه همین معنی را در سنه (۱۲۹۵) بفارسی پشت اولین صفحه نوشته اند - دارای دو سر لوح و اطراف دو صفحه اول سوره بقره و میان سطرهای آن تذهیب شده اسامی سور و تقسیمات قرآن و رموز قرائتی با سرخی نوشته شده و مجدول بطلا است - پشت اولین ورق نوشته شده که (۹۲) ورق این قرآن بخط آقا ابراهیم قمی و (۱۵۷) ورق بخط آقا هاشم اصفهانی است گذشته از اینکه اوراق قرآن بیش از این است دلیلی هم بر این مدعا نیست . اوراق قرآن متن و حاشیه است ولی با استادی صحافی شده بعضی اوراق دست روزگار در آن تصرفی کرده .

جلد روغنی گل و بوته زمینه لاک کهنه و طرف داخل آن کمی تذهیب دارد . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۲۶۰) هر صفحه (۱۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع ربعی طول ($۱۱\frac{1}{4}$) سانتیمتر عرض ($۷\frac{1}{4}$) سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۱۱)

(۷)

قرآن تمام - این نسخه بخط نسخ بسیار خوب در سال (۱۱۹۸) تحریر شده و اعتضاد السلطنه نوشته اند خط مرحوم آقا هاشم اصفهانی است بخطوط ایشان شباهت کامل دارد . دارای دو سر لوح ظریف و مجدول بطلا است و

از اول تا آخر قرآن میانه سطر ها با طلا نقاشی شده - اسم سور روی مستطیل طلائی که دو طرف آنها نقاشی است با سفیداب نوشته شده . رموز قرائتی آیات و تقسیمات قرآن را با سرخی نوشته اند - میان دو سر لوح بريك ورق خواص سورة حمد را با خط شکسته نستعلیق خوب نوشته و آنها تذهیب شده . خواص سایر سور مقابل اول هر سوره در حاشیه با همین خط نوشته شده صفحه آخر قرآن دعاء ختم است .

جلد ساغری مشکی با تذهیب . کاغذ خان بالغ ، عده اوراق (۲۴۸) صفحه (۱۷) سطر . قطع ربعی . مطالب ذیل یشت قرآن نوشته شده : این قرآن متعلق بمرحوم میرزا آقا خان صدر اعظم نوری بوده و در سال (۱۲۷۳) بخط خود نوشته که به فرزندش حسینقلیخان هدیه داده و ایشانهم با اعتضاد السلطنه در (۱۲۹۴) پیش کش کرده و در (۱۲۹۷) سپهسالار وقف مدرسه خود نموده طول (۱۶ سانتیمتر) عرض (۱۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۱۳) .

(۸)

قرآن تمام - این نسخه بخط آقا ابراهیم قمی است و دارای دو سر لوح خیلی زیبا است جدول صفحات و اسامی سور و تقسیمات قرآنی با طلا است رموز قرائتی را با سرخی گذارده اند - سورة فلق و سورة ناس را در دو صفحه نوشته و اطراف آنرا با طلا نقاشی کرده اند - پس از ختم کتابت قرآن در يك صفحه چنین رقم نموده : *وَاَنَا آخِذٌ بِاللَّهِ اَلْمَنانِ عَلَى التَّوْفِيقِ لِكِتَابَةِ كَلَامِهِ الْقُرْآنِ وَذَلِكَ فِي شَهْرِ جُمَادَى الْآخِرَى وَ اَنَا الْمَذْنِبُ الْمَحْتَاجُ اِلَى شِفَاعَةِ النَّبِيِّ الْاُمِّ مُحَمَّدٍ اِبْرَاهِيمَ الْقُمِّ وَ صَارَ تَارِيخُ اَتَمَامِهِ (وَ كَانَ هِيَ فِي جُمَادَى الْاُخْرَى) وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى نَبِيِّهِ الْمُصْطَفَى وَ آلِهِ مَصَابِيحِ الدِّجِيِّ مَا دَامَتِ الْاَرْضُ وَالسَّمَاءُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ سَنَهُ (۱۰۸۲)* - بر دو صفحه کاغذ نموده که در آخر قرآن بوده اعتضاد السلطنه شرحی بدست خود بخط شکسته نستعلیق مبنی بر تعریف از خط مرحوم آقا ابراهیم قمی و تذکر بدان عبارتی که ماده تاریخ اتمام کتابت قرآن است مرقوم داشته اند .

جلد روغنی با نقاشی ریز گیل و بوته بسیار ظریف و از طرف داخل شاخ برگ با طلا . کاغذ خان بالغ . عده اوراق (۲۲۴) صفحه (۱۹) سطر . قطع بغلی . واقف سپهسالار - طول ($۹ \frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض ($۶ \frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۰۸) .

(٩)

قرآن تمام - این نسخه شصت ورق است و بخط نسخ خوب نوشته شده تاریخ تحریر و اسم کاتب ندارد پشت صفحه اول آن نوشته شده که در سنه (۱۲۷۵) سی تومان خریده شده . تقسیمات قرآنی و رموز قرائتی با سرخی نوشته شده - دارای دو سر لوح کهنه و سوره حمد را با سفیداب در صفحه اول نوشته اند - اسامی سور با سفیداب نوشته شده و مجدول بطلا و سرخی و زنگار است - نه ورق آخر قرآن کمی پاره شده و موربانه هم اوراقی را سوراخ کرده ولی اتفاقا خطوط سالم مانده .
جلد چرمی عادی . کاغذ سمرقندی . قطع وزیری کوچک . طول . ($\frac{1}{4}$ ۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۲۰) .

(۱۰)

قرآن تمام - این نسخه را در سنه (۱۰۴۲) شعبان نام بخط نسخ متوسط نوشته اسامی سور با طلا و تقسیمات قرآنی را با سرخی نوشته اند . جلد چرمی ، کاغذ سمرقندی ، جدول باطلا عده اوراق (۱۷۲) صفحه (۲۵) سطر . قطع بغلی کوچک . واقف سیه سالار . طول ($\frac{1}{3}$ ۱۰ سانتیمتر) عرض (۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۱۰)

(۱۱)

قرآن تمام - این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده نویسنده و سال نوشتن معلوم نیست - خواص سور از اول تا سوره اعراف بخط نستعلیق خوب نوشته شده . اسامی سور نوشته نشده . دو صفحه اول و سر سوره ها و محل نوشتن تقسیمات قرآن تذهیب مختصر شده .
جلد روغنی گیل و بوته دار و طرف داخل زر گس است . کاغذ قدیمی . عده اوراق (۲۹۱) صفحه (۱۲) سطر . قطع رحلی بزرگ . واقف سیه سالار . طول ($\frac{1}{3}$ ۳۴ سانتیمتر) عرض (۲۴ سانتیمتر) . نمره کتابخانه (۹۹۹)

(۱۲)

قرآن تمام - این نسخه بخط نسخ بسیار خوب میباشد نویسنده و

سال کتابت نوشته نشده اعتضاد السلطنه احتمال داده اند که خط عارف زرین نگار معروف بیاقوت ثانی باشد دو صفحه اول که شامل سورة مبارکه حمد است نقاشی شده و در صفحه بعد که اول سورة بقره است سر لوح ممتازی دارد. اسامی سور را روی سر سوره های مذهب بعضی با سرخی و برخی با لاجورد نوشته اند. خوب و بد آیات اول صفحه را بالای صفحه دست راست و اسم سوره را بالای صفحه دست چپ و تقسیمات قرآنی را با سرخی نوشته اند. رموز قرائتی آیات نیز با سرخی گذارده شده.

جلد ساغری مشکی باندهیب مختصر. کاغذ خان بالغ متن و حاشیه با کمال ظرافت. عدد اوراق (۲۶۳) صفحه (۱۸) سطر. قطع وزیری کوچک. واقف سپهسالار. طول (۱۷ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر). نمره کتابخانه (۱۰۱۴)

(۱۳)

قرآن تمام - این نسخه بخط نسخ بسیار خوب نوشته شده کاتب و سال نوشتن معلوم نیست در آخر قرآن پس از دعاء ختم چند سطر محو شده شاید اسم کاتب و سنه کتابت بوده است. پشت جلد نوشته شده قرآن کشمیری. از وجه این تسمیه آثاری در خود قرآن نیست ولی شاید خط شناسان کاتب آنرا کشمیری معروف دانسته اند. دو صفحه اول بطرز مخصوصی نقاشی بسیار عالی شده و میان تمام سطرها با طلا نیز نقاشی است. اسامی سور و تقسیمات قرآنی را با لاجورد نوشته و رموز قرائتی را با سرخی گذارده اند.

جلد روغنی گل و بوته بسیار ظریف مخصوص کاغذ ترمه، عدد اوراق (۳۰۵) صفحه (۱۷) سطر. قطع وزیری کوچک واقف سپهسالار. طول (۱۸ سانتیمتر). عرض (۱۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۱۵).

(۱۴)

قرآن تمام - این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده و کاتب خود و سال تحریر را معین نکرده - پس از اتمام سورة ناس این شرح بدون امضاء با خط شکسته نستعلیق نوشته شده: حسب الخواش حقیر روسیاه بتاریخ شهر

ربیع الاول سنه (۱۱۸۱) صلاحیت و تقوی شعار ملا ابوالقاسم پسر ملا یوسف با تمام رسانیده اند. خواص سور در حواشی قرآن با خط شکسته نستعلیق بسیار خوب نوشته شده و در آخرین صفحه کاتب خود را بدینگونه معرفی میکند هو الله سبحانه کتبه العبد الفقیر الحقیر الجانی عبد الحسین . . غفرله - در ذیل تمام خواص سور این عدد را نوشته (۸۱۲) برای بنده این رمز کشف نشد شاید سال کتابت باشد و در این صورت عبارت سابق دروغ خواهد بود و یا اینکه سال حاشیه از قرآن دیگر بوده و بدین قرآن وصل شده. دارای دوسر لوح خوب و تمام اوراق با طلا و زنگار نقاشی شده. میان سطور مذهب و صفحات مجدول بطلاست - اسامی سور و تقسیمات قرآنی و رموز قرائتی با سرخی است.

جلد روغنی گیل و بوته دارای دوترنج که بریکی این عبارات با طلا نوشته شده: قال الله تبارک و تعالی فی محکم کتابه الکریم لایمسه الا المطهرون تنزیل من العالمین فی سنه (۱۲۶۲). و نیز برترنج دیگری است سبحان ربك رب العزه عما یصفون و سلام علی المرسلین و الحمد لله رب العالمین صدق - الله العلی العظیم فی سنه (۱۲۶۲) بنا بر آنچه گذشت این جلد متعلق بقرآن دیگر بوده و برای این قرآن ساخته نشده است.

کاغذ متن و حاشیه خان بالغ. قطع وزیری کوچک. عدد اوراق (۱۳۵) صفحه (۲۵) سطر. واقف سیه سالار - طول (۱۸ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۱ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۱۶).

(۱۵)

قرآن تمام - این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده اسم کاتب و

سنه تحریر رقم نگردیده در سنه (۱۲۹۷) در اعتضادیه بوده و آقا میرزا علی محمد لواسانی پشت صفحه اول شرحی مبنی بر اینکه بنظر ایشان خط صائبای طالقانی است که از اساتید خط بوده نوشته اند دارای دوسر لوح خیلی خوب و میان سطرهای دو صفحه اول از سوره بقره با طلا نقاشی شده. اسامی سور و جدولها با طلا و رموز قرائتی با سرخی است و اسامی سور ورق آخر نوشته نشده. جلد ساغری مشکی مذهب. کاغذ خان بالغ متن و حاشیه. عدد اوراق (۱۴۷) صفحه (۲۵) سطر. قطع وزیری کوچک و در قاولق چرمی است. واقف سیه سالار. طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۱۹)

(۱۶)

قرآن تمام - این نسخه بخط نسخ بسیار خوب علیرضای یزدی در سنه (۱۲۳۱) تحریر گردیده و صفحه اول سر لوح و تذهیب دارد. صفحات مجدول بطلا اسامی سور و تقسیمات قرآنی با شنجرف و سفیداب نوشته شده. مطالب راجعه بتفسیر بعضی از آیات بخط شکسته نستعلیق خیلی خوب در حواشی چند صفحه نوشته شده و در یکی از صفحات نوشته در شهر رجب سنه (۱۲۳۴) بتحریر این صفحه پرداختم.

جلد ساغری مشکی باتذهیب. کاغذ ترمه. عدد اوراق (۴۱۲) صفحه (۱۲) سطر. قطع وزیری کوچک. واقف سپهسالار. این قرآن در قاولق چرمی قرمز رنگ مذهبی میباشد - طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۲۰) مکرر

(۱۷)

قرآن تمام - این نسخه سی ورقی بخط نسخ خوب میرزا محمد حسین یزدی در سال (۱۲۶۶) میباشد. دو صفحه اول دارای دو سر لوح و تذهیب بسیار ظریف و سه صفحه اول سوره بقره میان سطرها تذهیب شده مجدول بطلا. سر سوره ها مذهب و اسامی سور و تقسیمات قرآنی و رموز قرائتی را با سرخی نوشته اند. در اولین صفحه دعاء شروع و ختم و در صفحه دوم سوره حمد و چند آیه از بقره نوشته شده و در سنه (۱۲۷۲) در کتابخانه حاج فرهاد میرزا بوده. جلد روغنی با تذهیب برگ موی. کاغذ خان بالغ. عدد اوراق (۳۳) صفحه (۳۷) سطر. قطع وزیری. واقف سپهسالار. طول (۲۱ - $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ - $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۲۰) مکرر.

(۱۸)

قرآن ناقص - این نسخه که اولین آیه اش (کتب علیکم القتال و هو کره لکم) آیه (۲۱۲) از سوره بقره و آخر آن (و ان صرفنا الیک نفرا من الجن یستمعون القرآن) آیه (۲۸) از سوره احقاف میباشد خط آن مرکب از کوفی

و ثلث است - اسامی سور و تقسیمات قرآنی را با طلا نوشته اند و اطراف آنها نقاشی قدیمی مختصری شده - یکورق از سوره دخان نیز افتاده و از نسخه های کهنه است .

جلد تیماج . کاغذ حنائی قدیمی خیلی کهنه ، عدد اوراق (۱۷۸) صفحه (۲۵) سطر . قطع وزیری کوچک . و در جمادی الاولی سنه (۱۲۹۲) داخل کتابخانه اعتضادیه شده و در ذیحجه (۱۲۹۷) سیه سالار وقف بمدرسه خود نموده . طول ($۱۷\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۱۴\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۱۷)

(۱۹)

قرآن ناقص - این نسخه بخط نسخ خوبی است ولی اوراق بوده و بعضی از صفحات آن پیدا نشده اوراقی را بخط متوسطی نوشته و با اوراق اصل صحافی کرده اند و چون حاشیه های اوراق اصلی از میان رفته بوده حاشیه بآن چسبانیده اند و شامل از سوره حمد تا این آیه (فمن اظلم من افتری علی الله کذبا) آیه (۱۴) از سوره کهف است .

عدد اوراق (۱۹۵) ، صفحه (۱۲) سطر ، در سنه (۱۲۹۷) داخل اعتضادیه شده و در همان سال سیه سالار وقف بمدرسه خود کرده اند .

جلد تیماج ، کاغذ متن حنائی کهنه ، حاشیه عادی ، قطع بغلی ، طول (۱۵ سانتیمتر) عرض (۱۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۱۲)

(۲۰)

قرآن ناقص - این نسخه بخط نسخ خوب ریز خوانا نوشته شده از اوائل سوره کهف تا آخر قرآنست اولین آیه نخستین صفحه (وائل ما اوحی الیک من کتاب ربک) آیه (۲۶) سوره کهف است . کاتب و سال تحریر نوشته نشده . متعلق بمرحوم سیه سالار بوده در سنه (۱۲۹۷) وقف بمدرسه خود کرده است . جلد تیماج ، کاغذ ترمه ، قطع حرزی بغلی ، عدد اوراق (۱۳۲) صفحه (۲۱) سطر ، اسامی سور نوشته نشده ، طول ($۷\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۰۷)

(۲۱)

قرآن ناقص - این نسخه که بخط نسخ خوب نوشته شده شامل سه

جزو از کلام الله است (سوره صافات تا آخر سوره حجرات) و دارای يك سر لوح و دو صفحه آخر با طلا نقاشی شده اسامی سور و رموز قرآنی با سرخی است کاتب و سال تحریر نوشته نشده.

جلد چرمی عادی، کاغذ خان بالغ، عده اوراق (۶۳)، صفحه (۱۱) سطر، قطع وزیری کوچک، واقف سپهسالار، طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۱۸)

(۲۲)

قرآن ناقص - این نسخه که بخط نسخ خوب میباشد (از چند آیه قبل از سوره احقاف تا چند آیه بآخر سوره ذاریات مانده است) اول آن آیه (و بدالهم سیآت ما عملوا) و آخر آن آیه (قال ربك انه هو الحكيم العليم) است. مجدول بسرخی و شنجرف. اسامی سور با سرخی نوشته شده.

جلد چرمی عادی، کاغذ فرنگی، عده اوراق (۱۳) صفحه (۱۲) سطر، قطع وزیری کوچک، واقف غیر معلوم، طول (۲۱ سانتیمتر)، عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۰۵)

(۲۳)

شصت پاره - این شصت پاره بخط نسخ خیلی خوب بر حسب امر مرحوم حاج میرزا حسینخان سپهسالار در سنه (۱۲۹۸) نوشته شده ترجمه فارسی تمام آیات را با سرخی تحریر کرده اند و تمام جزء ها دارای يك سر لوح است ولی جزء اول دو سر لوح دارد. اسامی سور با شنجرف بر سر سوره های خوبی تحریر شده. صفحات مجدول بطلا و لاجورد است.

جلد میشن، کاغذ ترمه، صفحه (۲۲) سطر، قطع وزیری کوچک. واقف سپهسالار. طول (۲۳ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) تمام پاره ها در دو جعبه چوبی ساده گذارده شده و نمره کتابخانه را ندارد.

(۲۴)

شصت پاره - این شصت پاره را آقای موثق الملك که یکی از نایب التولیه های مدرسه سپهسالار بوده اند وقف نموده و بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده و در

خاتمه آخرین پاره علی اکبر نام طالقانی چنین نوشته : بر حسب امر آقای موثق المملک یانزده پاره اخیر را در سنه (۱۳۱۵) من تحریر کرده ام . چهل و پنج پاره اول بخط محمد علی نام در سنه (۱۲۹۱) تحریر شده . يك پاره از اینها در مجلس فاتحه خوانی از میان رفته است . جلد تیماجی ، کاغذ ترمه ، صفحه (۱۲) سطر ، قطع وزیری کوچک ، مجدول بطلا و زنگار . طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه را ندارد و پاره ها در دو جعبه رنگ شده چوبی است .

(۲۵)

یکصد و بیست پاره - این نسخه ها بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده

کاتب نامی از خود و سال تحریر نبرده پشت اولین ورق تمام جزء ها نوشته شده که در سنه (۱۳۱۸) دختر حاج آصف السلطنه آنرا وقف نموده و تولیت آن را بمتولی مدرسه سپهسالار بر گذار که در کتابخانه نگاهداری کنند . جزء اول دارای دو سر لوح بسیار ممتاز و اطراف دو صفحه اول تذهیب برگ موی شده است . مجدول بطلا و زنگار . اسامی سور بر سر سور هائیکه از طلا مسطور گردیده با شنجرف تحریر شده .

جلد تمام نسخه ها روغنی گل و بوته و زر افشان ، کاغذ دولت آبادی ، صفحه (۱۰) سطر . قطع وزیری کوچک طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۴ - $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) جزء کتابخانه نمره نشده و در دو جعبه ظریف منبت ضبط است ولی دو عدد از جزوها در کتابخانه نیست .

ادعیه و اذکار

[۱] آداب عباسی (فارسی)

این کتاب ترجمه مفتاح الفلاح شیخ بهائی است و مترجم در مقدمه خود را صدرا معرفی نموده: چنین گوید این ذرّه خاك سار، صدرا شده شهره در روزگار، ولی هویت مترجم را با تحقیق زیاد بدست نیاوردیم در فهرست رضویه در ذیل ترجمه مفتاح الفلاح که باب ششم تا آخر از همین کتابست مترجم را صدرالدین محمد تبریزی شاگرد شیخ بهائی معرفی کرده ولی در کتب مفصله که مورد مراجعه نویسنده بود شاگردی بدین نام برای شیخ اسم برده نشده شاید مترجم آخوند ملا صدرای شیرازی باشد که سمت شاگردی شیخ را داشته و مشهور بصدرا نیز در آن روزگار بوده اند ولی هیچکس این کتاب را جزء آثار ایشان نشمرده. از کیفیت ذکر اسم مؤلف در مقدمه چنین معلوم میشود که در زمان حیات ایشان ترجمه شده است. مترجم عبارات کتاب را عیناً ترجمه نموده و کوچکترین تصرفی نکرده جز اینکه دیباچه آنرا ذکر و ترجمه فرموده و از انشاء خود دیباچه ای افزوده و شروع بترجمه از فهرست مطالب کتابست. ادعیه کتاب را نقل کرده ولی ترجمه ننموده است.

آغاز: بسمله تقدیس و تسبیح پادشاه قادر بر اکه خلص عبادش بمفتاح فلاح.

انجام: و ما را بغیر محتاج مساز و درد ما را خود دوا کن یا اله العالمین

مستجاب کن.

(۲۶)

آداب عباسی - این نسخه را بخط نستعلیق خوب و ادعیه آنرا بخط نسخ

محمد رفیع بن عبد الرحمن درسنة (۱۰۷۸) نوشته است. جلد ضربی منقش، کاغذ دولت آبادی، مجدول بطلا و زنگار، عنده اوراق (۱۷۹) صفحه

(۱۱) سطر ، قطع ربعی ، واقف سیپسالار ، طول ($۱۶\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) ، عرض (۱۰ سانتیمتر)
نمره کتابخانه (۲۱۷۶)

[۲] انیس العابدین (عربی)

تألیف آقا محمد طیب است ؟ و از ذکر ابواب موضوع آن معلوم میشود چنانکه خود در دیباچه گفته اند این کتاب را از کتب معتبره اصحاب در بیان اعمال واجبه و مستحبّه و ادعیه وارده در هر يك جمع نموده و آنرا بر مقدمه و ده باب مرتب گردانیده و تمام ادعیه صحیفه سجادیه را نقل نموده و فهرست مختصر کتاب اینست :

مقدمه در آداب خواندن دعاء در سه فصل : باب اول ادعیه متعلقه بنماز های پنجگانه و ساعات و ایام ماهها در ده فصل . باب دوم : احکام روزه و اعمال ماه ها در سه فصل . باب سوم : ادعیه وارده از ائمه (ع) در اعمال مستحبّه مشهوره در پنج فصل . باب چهارم : ادعیه سفر و متعلقات آن . باب پنجم : ادعیه شفای امراض و جلوگیری از سحر و شر دشمنان . باب ششم : ادعیه برای نجات محبوسین و بدست آمدن کم شده . باب هفتم : در طرز استخارات . باب هشتم : ادعیه برای ادای قرض و طلب روزی و اولاد و حوائج . باب نهم : نماز های شب و روز و آنچه مناسب باین مبحث است . باب دهم : اقوال راجعه باسم اعظم .

آغاز : بسم الله یا من دعاه المضطرون فاجابهم ورجاه المستغفرون فانابهم اسئلك ان لا تصرف وجوه سئوالنا .

انجام : قال المؤلف واذ قد اتينا على ما قصدنا فالحمد لله الذي هدانا لهذا و ما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله .

(۲۷)

انیس العابدین - این نسخه را احمد بن فتح الله تمیمی بخط نسخ در سنه (۹۸۳) نوشته بعضی از اوراق اوائل و اواسط افتاده بوده نویسانده اند ، ورق آخر و بعضی اوراق هم وصالی شده و جز صفحه آخر سطرهای از میان رفته را نوشته اند . مجدول بشنجرف و زنگار .

جلد چرمی مشکی . کاغذ حنائی . عدد اوراق (۲۹۶) صفحه (۲۵) سطر . قطع خشتی . واقف سیپسالار . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۶۵)

[۳] اوراد هفته (عربی)

در این کتاب برای قضاء حوائج آیاتی بتفصیل ذیل از قرآن کریم انتخاب شده و طریقه شروع بآنها در ابتداء بفارسی ذکر کرده است . مؤلف و سند روایت این اوراد نوشته نشده و آنچه در فهرستها جستجو شد نامی از این کتاب ندیدیم - تمام آیات قرآن که راجع بیکى از موضوعات ذیل است در همان قسمت ضبط شده بدین تفصیل : ۱ - تحمیدات برای روز جمعه . ۲ - استغفارات برای شنبه . ۳ - تسبیحات برای یکشنبه . ۴ - توکلات برای دو شنبه . ۵ - تسلیمات برای سه شنبه . ۶ - تهلیلات برای چهار شنبه . ۷ - آیات مشتمله بر دعوات برای پنجشنبه . قبل از شروع بهر آیه اسم سورۀ که در آن است با سرخی نوشته شده و اگر آیه ای از سور کوچک باشد تمام آنرا نقل میکند .

آغاز : بسمله طریقه اوارد مخصوص ایام هفته است که باید خوانده شود .

(۲۸)

اوراد هفته - این نسخه بخط بسیار خوب آقا محمد تویسرکانی که از

خوشنویسهاست و برای فرج الله خان نام که از اعیان آن عصر بوده اند در سال (۱۲۲۴) نوشته شده .

جلد روغتی گیل و بوته دو روی ظریف . کاغذ ترمه . دارای يك سر لوح . صفحات و میانه سطرها منظم و مجدول بطلا است ، عدۀ اوراق (۱۰۷) صفحه (۷) سطر . قطع بغلی . واقف سیه سالار طول (۱۲ سانتیمتر) عرض (۷ سانتیمتر) نمرۀ کتابخانه (۱۱۱۰)

[۴] تحفة الزائر (فارسی)

این کتاب تألیف علامۀ مجلسی محمد باقر بن محمد تقی بن مقصود علی (۱۰۳۷-۱۱۱۱) (۱) است که از علماء بزرگ اسلام و پیشوایان مهم مذهب شیعه اند . مؤلفات ایشان بسیار و از آنجمله بحار الانوار و مرآت العقول در شرح اصول کافی و زاد المعاد و شرح تهذیب و تذکرة الائمة و کتب تاریخی و اخلاقی و فقهی و کلامی بفارسی و عربی میباشد . طریقه اخباری

(۱) لؤلؤ البحرين ص (۴۰)

داشته و در نظر شاه سلیمان و شاه سلطان حسین صفوی عظمت و مقام فوق العاده دارا بوده و مقام شیخ الاسلامی داشته و امام جمعه اصفهان نیز بوده اند.
این کتاب در ماه صفر (۱۰۸۵) تألیف گردیده و مشتمل است بر دیباچه‌ای در سبب تألیف کتاب و مقدمه‌ای در آداب سفر و دوازده باب در طریقه زیارت پیغمبر صلعم و ائمه معصومین (ع) و اولاد ایشان و ادعیه مأثوره از ایشان و خاتمه در آداب ملاقات اشخاصی که از زیارت برگشته اند. در ایران و هندوستان مکرر چاپ شده.

(۲۹)

تحفة الزائر - این نسخه بخط نسخ بسیار خوب در سنه (۱۲۶۲) نوشته شده فصول و ابواب و اسامی زیارات و ادعیه را با سرخی نوشته اند کاتب عبدالرزاق بن محمد حسین یزدی است.
جلد روغنی گل و بوته زمینه ماشی دو رو. کاغذ ترمه. عدد اوراق (۲۸۲) صفحه (۲۰) سطر. قطع وزیری. واقف سپهسالار. طول (۱۷ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۲۷)

(۳۰)

تحفة الزائر - این نسخه بخط نسخ خوب در سال (۱۲۵۳) نوشته شده فصول و ابواب و اسامی زیارات و ادعیه را با سرخی نوشته اند کاتب از خود اسم نبرده.
جلد روغنی گل و بوته دو رو. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۷۲) صفحه (۲۰) سطر. قطع وزیری. واقف سپهسالار. طول (۲۱ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۳ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۲۸)

(۳۱)

تحفة الزائر - این نسخه بخط نسخ خیلی خوب محمد حسین گیلانی در سنه (۱۲۳۱) نوشته شده و پس از ختم در صفحه آخر زیارت مفجعه نوشته شده و همین کاتب اعمال کوفه را در (۱۸) ورق نوشته و ضمیمه کتاب نموده.

جلد روغنی گل و بوته دورو . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۳۴۶) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۶۴)

[۵] تحفه نواییه و هدیه اخرویه (فارسی)

مؤلف و مترجم این کتاب سید محمد جعفر مکنی بابی المظفر حسینی است ؟ و چنانکه در مقدمه کتاب خود تصریح کرده اند این تألیف و ترجمه برای شاهزاده بیگم بانی مدرسه شاهزاده ها در اصفهان بوده . مترجم کتاب مفتاح الفلاح شیخ بهائی را با ادعیه آن بفارسی ترجمه نموده و هر جا که محتاج بتوضیح و تشریح بوده خودداری از آنها نکرده و پس از ختم کتاب مطالبی را بتفصیل ذیل بر آن اضافه نموده و کتاب خود را بر مقدمه و ۹ باب بدینگونه مرتب ساخته : مقدمه تا باب ششم بترتیب مفتاح الفلاح . باب هفتم در ذکر مختصری از اعمال و زیارات و ادعیه سه ماه رجب و شعبان و رمضان . باب هشتم - در اعمال ایام متبرکه در غیر از سه ماه مذکور و زیارات و ادعیه آنها . باب نهم - در ذکر مجملی از اوقات و آداب و ادعیه سفر . کلیه ادعیه و زیارات این سه فصل را نیز بفارسی ترجمه و در ذیل آنها نوشته اند .

آغاز : بسمله فوائد لآلی حمد و ستایش و نفایس جواهر شکر و نیایش که از تقاطر سحاب فضل و مرحمت .

انجام : امید از پروردگار کریم آنست که بگرداند این کتاب را بسبب رغبت و خواهش مردم بعمل بامور مذکوره در آن از جمله خیرات جاریه باقیه و ذخائر دائمه غیر فانیه الحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً .

(۳۲)

تحفه نواییه و هدیه اخرویه این نسخه را بخط نسخ خوب در سنه

(۱۰۸۶) محمد حسین اصفهانی نوشته .

جلد چرمی طلاکوب . کاغذ دولت آبادی . اولین صفحه تذهیب مختصری داشته ولی در اثر افتادن در آب ضایع شده . مجدول بطلا . عناوین و ترجمه ادعیه باشنجرف . قطع وزیری . واقف سپهسالار . ورق اول و آخر وصالی شده . دو صفحه آخر کتاب ننوشته بوده دعاء استخاره و نماز اول ماه بران نوشته شده . عدد اوراق (۳۸۰) صفحه (۲۱) سطر - طول

(۲۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۶ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۳۰)

[۶] ترجمه مفتاح الفلاح خوانساری (فارسی)

این کتاب ترجمه آقا جمال خوانساری است (جمال الدین محمد بن حسین بن جمال الدین محمد خوانساری متوفی سنه ۱۱۲۵) ایشان از اجله علماء فقه و اصول و حکمت و صاحب تصنیفات متعدده در علوم مذکوره و معاصر ملامحمد باقر مجلسی بوده اند مفتاح الفلاح شیخ بهائی را کلمه بکلمه ترجمه نموده ادعیه و اذکار آنرا عیناً نقل و ترجمه آنها را ذیل آن نوشته اند مطالب کتاب هر جا محتاج بتوضیح بوده در حاشیه مرقوم داشته . تفسیر سوره فاتحه را که شیخ در آخر کتاب مرقوم داشته ترجمه ننموده و فقط سوره را بفارسی ترجمه کرده و آنچه محتاج بتوضیح بوده در حاشیه بفارسی ذکر و قبل از شروع بترجمه مقدمه ای در سبب تألیف و اینکه در زمان سلطنت شاه صفی ثانی^(۱) بوده مرقوم فرموده اند .

(۱) چنانکه از تواریخ استفاده میشود بلکه مورخین بدان تصریح کرده اند شاه سلیمان اسمش صفی میرزا بوده و پس از سلطنت شاه صفی ثانی خوانده میشود ولی چون بدین نام خوش نداشت مقرر داشت ویرا شاه سلیمان گویند این مطلب را شاردن که یکی از سیاحان اروپائی است و همان روزها در ایران بوده نوشته و در صفحه (۲۰۹) ج ۲ منتظم ناصری نقل شده . هر دو نسخه از این کتاب که در کتابخانه است و ظاهراً یکی از آنها کهنه ترین نسخه بلکه اولین نسخه ایستکه از سواد بیاض رسیده در مقدمه آنها نوشته شده که این ترجمه را تقدیم شاه صفی ثانی نموده ولی نسخه که در سنه (۱۲۴۳) نوشته شده و در کتابخانه مجلس است قبل از اسم شاه صفی ثانی اسم شاه سلیمان را ذکر نموده گذشته از اینکه سلاسه عبارت برهم خورده ممکن نیست کسی سلطانرا بنامی که خوش ندارد بخواند ، و ما قسمتی از مقدمه را از نسخه مجلس عیناً نقل میکنیم « قره باصره سلطنت و جهان بانی و غره ناصیه عظمت و کشورستانی نخل بلند چمن سعادت و اقبال نهال برومند گلشن دولت و اجلال دیباچه دفتر وجود سر لوح صحیفه جود نسیم گلستان عدل و انصاف شعله نیستان جود و اعتساف مؤسس قوانین نصف و معدلت مؤکد قواعد رأفت و مرحت خلف الصدق خاندان خلافت ذرة التاج دودمان ولایت زینت افزای افسر جهانبانی سند آرای سرور صاحبقرانی گلدسته گلستان مصطفوی نو باوه بوستان مرتضوی السلطان شاه سلیمان الصفوی الموسوی الحسینی لازالت سرادق جلاله مر بوطه باطناب الشهور و الاعوام و ظلال معدلتة علی رؤس الانام مدی الیالی و الایام باده نوش بزم تقربات ربانی صدر نشین محفل عنایات یزدانی سلطان شاه صفی ثانی لازال محفوظاً بالنصر و التأیید السجانی گردد » قسمتی که ابتداء ان زینت و انتهای آن الایام است عبارات مذکوره است بنا بر آنچه گذشت تألیف کتاب بایستی در سنوات اولیه سلطنت یعنی در (۱۰۷۸ یا ۱۰۷۹ یا ۱۰۸۰) شده باشد .

آغاز : بسمله مفتاح فلاح دنیا و عقبی و مقدمه نجات آخرت واولی .
انجام : و راه آنانکه انعام کرده برایشان نه خشم گرفته برایشان و نه گمراهان .
 (۳۳)

ترجمه
مفتاح الفلاح
 این نسخه بخط نستعلیق خوب نوشته شده اسم کاتب و سال کتابت را ندارد از قرائن ذیل تصور می رود با اولین نسخه باشد که از سواد بیاض رسیده و یا حتماً در زمان حیات مترجم نوشته شده است . یکی اینکه پس از آخرین کلمه مقدمه (بیده) نوشته شده و دیگری اینکه در آخر تمام حواشی کتاب (جم) را که رمز اسم آقا جمال است چنانکه خودشان هم در مقدمه متذکر شده اند بدون (ره) که عموماً پس از فوت محشی متعقب اسم یا رمز اسم آنها گذارده میشود نوشته در صورتیکه حواشی شیخ را پس از حرف (ش) که رمز ایشان است ره گذارده اند . گذشته از اینها کیفیت خط و کهنگی نسخه دلالت کامل بر این مدعا میکنند .
 جلد چرمی . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۱۲۷) صفحه (۲۰) سطر . قطع وزیری .
 مجدول بطلا . واقف سپهسالار . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۸۷)

نسخه دیگری از این کتاب ضمیمه زادالمعاد نمره (۵۸) این فهرست است .

[۷] تعقیب نمازهای پنجگانه (عربی)

این پنج دعائی است که هر يك را پس از یکی از نمازهای پنجگانه روز و شب باید خواند و منسوب بحضرت سید الساجدین امام زین العابدین (علی بن حسین بن علی بن ابیطالب) علیه السلام میباشد .

(۳۴)

تعقیب نمازهای پنجگانه
 این نسخه را میرزا محمد علی نقیب اصفهانی بخط نسخ خوب در سنه (۱۲۳۷) نوشته اند . در حاشیه آخرین صفحه در سنه (۱۲۷۷) باعضاء داوود مناجات مولای مولای انت مولای

حضرت سید سجاد (ع) بخط شکسته نستعلیق نوشته شده . اعتضاد السلطنه پشت اولین صفحه نوشته اند که این نسخه متعلق بمرحوم میرزا داوود خان پسر میرزا

آقاخان صدر اعظم نوری بوده . بنا بر این معلوم میشود که کاتب مناجات هم ایشانند . جلد تیماج وسط ترمه . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۳۲) صفحه (۷) سطر . قطع بغلی . دارای يك سر لوح . واقف سپهسالار . مجدول بطلا . طول ($۱۵ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۱۰ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۸۰) .

[۸] جمال الصالحین (فارسی)

این کتاب تألیف میرزا حسن فرزند ملا عبد الرزاق لاهیجی که از جمله فضلاء و دانشمندان نامی اند میباشد شرح حالی از ایشان در کتب رجال و سیر دیده نشد جز اینکه روضات در ذیل نام پدر یسر را هم باسم شاگرد خوب ایشان ذکر کرده (استاد علامه خاتمه الحكماء آقای میرزا محمد طاهر تنکابنی ادام الله ظله العالی در باره ایشان فرمودند : اگر از پدر برتر نباشند از ایشان هم کمتر نیست) مؤلفاتی بفارسی و عربی دارد از آنجمله مصابیح الهدی و مفاتیح المنی در حکمت و نسخه از این کتاب در کتابخانه طاهریه موجود است . و دیگر از مؤلفات ایشان شمع الیقین در کلام بفارسی است که بطبع هم رسیده تألیف این کتاب بتحقیق معلوم نیست در چه سالی بوده ولی ظاهراً در حیات والد مؤلف بوده است . بنا بر این قبل از سنه (۱۰۵۱) تألیف شده و متضمن دیباچه و يك مقدمه و دوازده باب که مشتمل به یکصد و سی و دو فصل است میباشد و متضمن مطالب ذیل : فضیلت و آداب اعمال واجبه و مستحبه و اعمال دوازده ماه سال و ایام متبرکه و ادعیه وارده در هر يك و زیارات پیغمبر (صلعم) و ائمه هدی علیهم السلام و بیان اعمال و اخلاق حسنه و بیان اخلاق مذمومه و طریقه رفع آنها بر حسب اخبار اهل بیت عصمت . بلکه کلیه مطالب کتاب ترجمه عین اخبار است . مقدمه کتاب در بیان اخباری که موجب رغبت بعبادت و نتایج روحی و مادی آنست . و خاتمه در نصیحت و موعظه و فوائد متفرقه است . و پس از دیباچه فهرست ابواب و فصول مفصلاً شرح داده شده .

آغاز: پس از بسمله و حمد اما بعد چنین گوید احوج عباد الله الي فضل ربی حسن بن عبد الرزاق جعلها الله من التوابین ومن المتطهرین .

انجام . هر کس یکی از اولیای ما را بکلمه اعانت کنند بیهساب ببهشت رود .
(۳۵)

جمال الصالحین - این نسخه را بخط نسخ متوسط در سنه (۱۲۴۵)

سید علی نقی موسوی نوشته .

جلد - چرمی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۲۰۶) . صفحه (۲۵) سطر . واقف
سیهسالار . قطع وزیری . طول ($۲۷ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه
(۲۱۴۶)

(۳۶)

جمال الصالحین - این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده و ادعیه و زیارات

آنها بخط نسخ نوشته اند کاتب و سنه کتابت نوشته نشده بعضی از اوراق
وصالی شده .

جلد . چرمی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۱۷) . صفحه (۱۸) سطر . قطع وزیری
واقف سیهسالار . طول ($۲۳ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) . نمره کتابخانه (۲۱۴۵)

(۳۷)

جمال الصالحین - این نسخه را بخط نسخ خوب شمس الدین بن محمد بن

مراد خطیب در سنه (۱۱۰۸) نوشته است و چندین ورق از اول و آخر
کتاب وصالی شده .

جلد . چرمی . کاغذ سمرقندی . مجدول بطلا و سرخی . عدد اوراق (۲۷۰) صفحه (۱۹)
سطر . قطع وزیری . واقف سیهسالار . طول (۲۹ سانتیمتر) عرض ($۱۶ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر)
نمره کتابخانه (۲۱۴۴)

(۳۸)

جمال الصالحین - این نسخه بخط نسخ متوسط و ادعیه و زیارات

آن بخط نسخ متوسط در سنه (۱۰۸۵) نوشته شده کاتب نامی از خود نبرده است .

جلد چرمی ضربی . کاغذ سمرقندی . مجدول سرخی . عدد اوراق (۲۳۵) . صفحه (۲۰)
سطر . قطع وزیری . واقف سیهسالار . طول (۲۸ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره
کتابخانه (۲۱۴۳) .

[۹] الجنة الواقیه و الجنة الباقیه (عربی)

این کتاب مشتمل بر چهل فصل در ادعیه و اوراد و مطالب مربوطه بآنهاست مؤلف آن کفعمی (ابراهیم بن علی بن حسن بن محمد بن صالح کفعمی متوفی در حدود سنه ۹۰۰) از علماء بزرگ اسلام و فرقه شیعه میباشد مؤلفات ایشان زیاد و صاحب روضات بیش از بیست کتاب از مؤلفاتشان را که در فقه و اخلاق و ادعیه تألیف کرده اند ذکر کرده قصائد فصیحیه عربی از ایشان باقی مانده و لقب شان تقی است پدرشان از اهالی جبع و خودشان در کفعم متولد شده و در لوز (۱) ساکن بوده اند. این کتاب را مختصر مصباح مؤلف میتوان دانست و در ایران چاپ شده.

آغاز - بسمله - الحمد لله الذی جعل الدعاء سُلماً یُرْتَقی به الی اعلی المکارم.

(۳۹)

الجنة الواقیه و الجنة الباقیه : این نسخه بخط نسخ نوشته شده کاتب

و سنه کتابت تحریر نشده ولی نسخه قدیمی است در خانمه کتاب ادعیه و طلبسمانی تحریر و ترسیم و فصول و ابتداء مطالب را با شنجرف نوشته اند. جلد تیماج. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۱۰۸). صفحه (۱۲) سطر. واقف سیهسالار. قطع ربعی. طول (۱۷ سانتیمتر). عرض (۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۶۹)

[۱۰] جوشن کبیر (عربی)

از ادعیه حضرت مولی امیر المؤمنین علی علیه السلام است و دارای یکصد قسمت که هر قسمتی مشتمل بر مطالب و معانی مهمه است میباشد و حاجی ملا هادی سبزواری آنرا شرح و بطبع رسیده.

(۴۰)

جوشن کبیر این نسخه را بخط نسخ بسیار خوب آقا میرزا احمد نیزیزی

(۱) - جبع و کفعم و لوز از دهات جبل عامل شام است.

در سنه (۱۱۱۳) نوشته اند . ترجمه تمام فقرات بخط نستعلیق ایشان نوشته شده .
جلد تیماج ضربی . کاغذ متن و حاشیه خان بالغ . مجدول بطلا . عدد اوراق (۵۳) . صفحه
(۱۲) سطر . قطع وزیری . واقف سپهسالار . طول ($۲۵\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) . عرض (۱۷ سانتیمتر)
نمره کتابخانه (۲۱۶۰) .

[۱۱] حاشیه میر بر صحیفه (عربی)

این کتاب تألیف میرداماد (محمد باقر بن سید شمس الدین محمد الحسینی
استرآبادی مشهور بداماد متوفی سنه ۱۰۴۱) که از علماء بزرگ و حکماء و
متکلمین عالیمقام دوره صفویه بوده اند میباشد این عالم جلیل در نظر مردم و
پادشاه موقعیت مهمی داشته و باشیخ بهائی معاصر و کمال صمیمیت و اتحاد
داشته اند در وجه تسمیه ایشان بداماد دو قول است یکی آنکه پدر ایشان داماد
حضرت شیخ علی بن عبدالعالی کرکی بوده و داماد نام خانوادگی ایشان شده و
درپاره از نوشته جات خودشان بدینگونه که مؤید این گفتار است امضاء فرمودند
محمد بن محمد بدعی باقر بن داماد الحسینی . و قول دیگر این است که خود
ایشان داماد پادشاه شده اند و بدین مناسبت دامادشان گفته اند و در مؤلفاتشان
که امضاء فرموده اند بدعی باقر داماد نوشته شده ولی این قول صحت ندارد .
روضات بیش از سی کتاب و رساله از ایشان نقل نموده و از آن جمله این
حاشیه است که ذیل نام برده شده در سال (۱۰۴۱) بین نجف و کربلا وفات
یافته و در وادی السلام نجف مدفون اند اشعار فارسی و عربی لطیف از ایشان
باقی مانده و اشراق تخلص میکردند . طرز این کتاب اینگونه است که الفاظ
مشکله را پس از لفظ قوله فلان ذکر فرموده و معانی آنرا بعد از آن بیان
میفرمایند و در ضمن مطالب حکمی و عرفانی را هم متذکر شده و تألیف این
کتاب پس از کتاب سبع الشداد ایشان و متعلق بکلمات مشکله تمام صحیفه است .
آغاز - بسمله - الحمد لله الذی جعل لَوَحَ الْأَمْرِ وَالْخَلْقِ صَحِیفَةً
لِکْتَبِهِ وَکَلِمَاتِهِ وَرَقَمًا لِسُورِهِ وَآيَاتِهِ .

(۴۱)

حاشیه میر بر صحیفه این نسخه بخط نسخ متوسط محمد یوسف قزوینی

درسنة (۱۲۴۹) نوشته شده و بسیاری از مطالب و بعضی حواشی که در نسخه ذیل

است در این نسخه نیست .

جلد چرمی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۲۵) . صفحه (۱۵) سطر . قطع

وزیری کوچک . واقف سپهسالار . طول ($\frac{۱}{۴}$ ۲۰ سانتیمتر) . عرض ($\frac{۱}{۴}$ ۱۲ سانتیمتر)

نمره کتابخانه (۱۰۶۱) .

(۴۲)

حاشیه میر بر صحیفه - این نسخه بخط نسخ نوشته شده کاتب نامی

از خود و سال کتابت نبرده . و اخباری از حضرت امام علی بن موسی الرضا (ع)
ضمیمه دارد شرح آن در فصل اخبار ذکر خواهد شد .

جلد تیماج . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۱۰۰) . صفحه (۱۵) سطر . قطع ربعی
واقف سپهسالار . طول (۱۷ سانتیمتر) . عرض (۹ سانتیمتر) - نمره کتابخانه (۱۰۶۰) .

[۱۲] خلاصه الاذکار (عربی)

این کتاب در اعمال مستحبّه و اذکار وارده و ادعیه نقل شده از ائمه اطهار
علیهم السلام و مطالب مربوطه بذکر و دعا است مؤلف آن محدث بارع و حکیم و

عارف عالی مقام ملاّ محسن فیض [محمد بن مرتضی بن شاه محمود کاشانی
۱۰۰۷ - ۱۰۹۱] که یکی از علماء بزرگ قرن یازدهم هجری و از

شاگردان آخوند ملاّ صدرا بوده اند میباشد از مؤلف محترم کتب زیاد در فقه
و حدیث و حکمت و عرفان و دیوان شعر بیادگار مانده و بسیاری از آنها در این
فهرست ذکر خواهد شد . این کتاب بموجب تصریح خود مؤلف درسنة (۱۰۳۳)

تألیف شده و مشتمل بر مقدمه و دوازده فصل و خاتمه است . مؤلف فهرست
مفصل مطالب را تحریر و بر اصل کتاب مقدم داشته و پس از اتمام کتاب باز
از خود نام برده و سال تألیف را ذکر کرده اند . مکرر در ایران چاپ شده .

آغاز - بِسْمِ اللَّهِ الرَّبِّ الْعَلِيِّ وَحَبِيبَتِنَا مِنْ قَبُولِ أَمْرِكَ لَنْ نَهْطَكَ عَنْ ذِكْرِنَا يَا كَرِيمَ .

انجام : وَ لَا يَجْعَلْهَا حُجَّةً عَلَيْنَا يَا مَنْ لَا يَكُونُ مِنَ الَّذِينَ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ إِنَّهُ

جَوَادٌ كَرِيمٌ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ . پس از این باز مؤلف

اسم خود و سال تألیف را ذکر کرده است . این کتاب مکرر چاپ شده .

(۴۳)

خلاصه الاذکار - این نسخه را بخط نسخ خوب نوشته اند کاتب اسم خود

و سال کتابت را ننکاشته ولی ظاهراً در قرن یازدهم نوشته شده . عناوین و فصول با شنجرف رقم شده و چند ورق را وصالی کرده اند .

جلد تیماج مشکمی . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۱۱۹) صفحه (۱۴) سطر . قطع ربعی واقف سپهسالار - طول ($۱۶\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۱۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۷۱)

(۴۴)

خلاصه الاذکار - این نسخه را بخط نسخ خوب محمد حسین نام در

سنه (۱۲۷۴) نوشته ولی صفحه اول مقدمه که در فهرست است نوشته نشده . عناوین و فصول با شنجرف است .

جلد چرمی قرمز . کاغذ ترمه . مجدول بطلا و رنگار . عدد اوراق (۱۶۲) صفحه (۱۳) سطر . قطع ربعی . واقف سپهسالار . طول ($۱۷\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۷۰)

[۱۳] **دعاء روز های هفته (عربی)**

این هفت دعاء که هر يك را در يك روز از روز های هفته باید خواند و مشتمل است بر مطالب دینی و اخلاقی و اجتماعی منسوب بحضرت امام زین العابدین (ع) و از ملحقات بصحیفه سجادیه است .

(۴۵)

دعاء روز های هفته - این نسخه بخط نسخ بسیار خوب و ترجمه آنرا

هم با سرخی بخط نستعلیق در سنه (۱۲۰۸) نوشته اند . ولی اسم کاتب را که در دو سطر آخر بوده محو کرده اند .

جلد تیماج ، کاغذ متن و حاشیه ترمه و خان بالغ . عدد اوراق (۱۳) صفحه (۹) سطر . قطع ربعی . واقف سپهسالار . طول (۱۸ سانتیمتر) . عرض (۱۲ سانتیمتر) . نمره کتابخانه (۹۸۴)

[۱۴] **دعاء صباح امیر المؤمنین علی علیه السلام (عربی)**

دعاء صباح حضرت امیر (ع) از دعا های مشهور و مشتمل بر دقائق علمی

و عرفانی است ، مرحوم حاجی ملا هادی سبزواری شرحی بر آن نوشته اند .
(۴۶)

دعاء صباح - این نسخه بخط نسخ بسیار خوب و ترجمه آن با سرخی
بخط نستعلیق بسیار خوب نوشته شده کاتب و سال نوشتن آن معلوم نیست در
سنه (۱۲۷۰) داخل کتابخانه اعتضاد السلطنه شده و ایشان یشت صفحه اول
نوشته اند که جمعی از فضلاء خط شناس در کتابخانه حاضر و تشخیص داده اند
که این دعاء بخط یکی از شاگردان میرزا شفیع است .
جلد تیماج . کاغذ ترمه . دارای سرلوح . مجدول بطلا ، عدد اوراق (۹) صفحه (۷)
سطر . قطع ربعی . واقف سپهسالار طول ($۱۸\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۱۱\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره
کتابخانه (۹۹۶)

[۱۵] دعاء علوی مصری (عربی)

این دعاء از ادعیه منتسبه بحضرت مولی امیرالمؤمنین علی (ع) است و
در صحیفه علویه ذکر شده .
(۴۷)

دعاء علوی مصری - این نسخه بخط نسخ بسیار خوب نوشته شده
ولی کاتب و سنه کتابت تحریر نگشته آقا محمدعلی در مقابل صفحه اول نوشته اند
که : خط استادی آقا ابراهیم است . این نسخه را مرحوم اعتضاد السلطنه از ورثه
داود خان وزیر لشکر در سنه (۱۲۹۶) خریده و سپهسالار در (۱۲۹۷)
وقف نموده دارای یک سرلوح و تمام اوراق مجدول بطلا و حواشی آنها را
گل و بوته انداخته اند .

جلد تیماج وسط ترمه . کاغذ متن و حاشیه خان بالغ ، عدد اوراق (۱۵) صفحه (۱۵)
سطر . قطع وزیری . طول ($۲۴\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۱۵\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۸۵)

[۱۶] دعاء کمیل (عربی)

این دعاء از ادعیه مأثوره از حضرت مولی امیرالمؤمنین علی علیه السلام است

و از ایشان نقل شده که ایندعاء حضرت خضر یغمبر است و چون بکمیل ابن زیاد که یکی از اصحاب خوب و دارای مراتب معرفت بوده آنرا یاد داده اند معروف بدعاء کمیل شده، و مشتمل بر مضامین عالیّه و مطالب مهمّه میباشد و کمیل ابن زیاد در سنه (۸۳) بجرم تشیع کشته شد.

(۴۸)

دعاء کمیل - این نسخه نسخ بسیار خوب که ترجمه آن هم با خط نستعلیق

بسرخی نوشته شده کاتب آن محمد محسن در سنه (۱۱۳۲) است و دو صفحه اول که متضمن شرح دعاء است میانه سطرهای آنرا تذهیب کرده اند. جلد تیماج ضربی وسط ترمه. کاغذ خان بالغ. عده اوراق (۲۵) صفحه (۱۲) سطر. قطع ربعی. واقف سیه سالار. طول (۱۷ سانتیمتر) عرض (۱۰ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۸۷)

(۴۹)

دعاء کمیل و دعاء دیگر - این نسخه مشتمل بر دعاء کمیل با ترجمه فارسی

آنت و پس از آن دعاء دیگری که اول آن این است نوشته شده: **الهم الی اعوذ بك من ملومات نوازل البلاء**. کاتب محمد باقر بخط نسخ خوب، سال کتابت تحریر نشده، دارای يك سر لوح و صفحات مجدول و سطور مزین بطلا است، ترجمه را با سرخی نوشته اند. جلد ساغری ضربی منقش به گل و برگ عالی، کاغذ سمرقندی، عده اوراق (۲۷) صفحه (۵) سطر. قطع ربعی. واقف سیه سالار طول (۱۱ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۸۶)

(۵۰)

دعاء کمیل - این نسخه را بخط نسخ بسیار خوب میرزا احمد نیریزی

در سنه (۱۱۳۹) برای آقا میرزا محمد علی که از علماء آن عصر بوده اند در اصفهان نگاشته و قبل از شروع بدعاء مقدمه که مرحوم مجلسی در زادالمعاد بر آن نوشته اند تحریر شده، دارای يك سر لوح خوب، صفحات مجدول و سطور مزین بطلا است. ترجمه فارسی دعا را با سرخی نوشته اند.

جلد تیماج وسط ترمه . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۲۲) صفحه (۹) سطر . (۶) ورق
نوشته مجدول در آخر دارد قطع بیاضی . واقف سپهسالار طول (۲۲ سانتیمتر) عرض
(۱۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۹۵)

[۱۷] دعاء مشلول و دعاء کمیل (عربی)

دعاء مشلول نیز از ادعیه منسوبه بحضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب
علیه السلام است و در صحیفه علویه نوشته شده .

(۵۱)

دعاء مشلول و کمیل این نسخه را برای اعتضاد السلطنه بخط نسخ

بسیار خوب میرزا آقاخان متخلص به پرتو در سنه (۱۲۶۵) نوشته و دارای
یک سر لوح و میان سطرها و دو صفحه اول تذهیب شده .
جلد تیماج وسط ترمه . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۲۶) صفحه (۸) سطر . قطع وزیری
کوچک . واقف سپهسالار . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۲ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۸۸)

[۱۸] ریاض السالکین یا شرح صحیفه (عربی)

این کتاب تألیف میرزا سید علیخان کبیر میباشد [علی صدرالدین ابن
الامیر نظام الدین احمد ابن الامیر محمد معصوم حسنی دشتکی^(۱) شیرازی
معروف بمدنی متوفی سنه (۱۱۲۰)] مؤلف کتاب را «ریاض السالکین فی
شرح صحیفه سید العابدین» نام نهاده و مشهور بشرح صحیفه سید علیخان
شده و ایشانرا مؤلفات زیاد است از آنجمله سه شرح بر صمدیه ، وسلافة العصر فی
احوال علماء العصر ، ومخللة نظیر کشکول ، وزهر الربیع در علم بدیع ، و الکلم -
الطیب ، است قصائد و اشعار زیاد از ایشان باقی مانده و اهل فضل سیدالادبایش
خوانند . در فهم حدیث و کلمات عرب دستی قوی داشته و از فضلاء و دانشمندان
نامی عصر خویش است .

این شرح را بنام شاه سلطان حسین صفوی در سال (۱۱۰۶) تألیف نموده

(۱) دشتک اسم یکی از محلات شیراز بوده و مدرسه منصوریه که از بناهای جد مؤلف است
در آن بنا شده و اینک آنجمله را لب آب گویند بقارسنامه ناصری گفتار دوم صفحه (۸۰)
مراجعه شود .

و طرز کتاب اینست که فقرات ادعیه صحیفه را قسمت قسمت نقل نموده بدو لغاتش را بیان و خصوصیات فصاحتی و بلاغتی و بدیعی آنها را ذکر و پس از آن شروع در بیان مراد بمسط و شرحی کافی که شایسته قلمی چون قلم ایشان است نموده و بمناسبت اقوال علماء تفسیر و لغت و ادب و حکمت و حدیث را نقل کرده اند.

این شرح متعلق به پنجاه و چهار دعا اصلی صحیفه است و در ایران چاپ شده.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم انا الحمد لك حمداً توفينا به من صحائف الحسنات صحیفه كامله.

(۵۲)

شرح صحیفه - این نسخه بخط نسخ متوسط احمد بن محمد حسن در سنه (۱۲۶۵) نوشته شده، جلد اول و مشتمل بر شرح بیست و هفت دعا است. جلد چرمی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۰۹) صفحه (۳۲) سطر، قطع رحلی. واقف سپهسالار. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۴۱).

(۵۳)

شرح صحیفه - این نسخه نیز بخط نسخ متوسط احمد بن محمد حسن در سنه (۱۲۶۵) نوشته شده، جلد دوم و مشتمل بر شرح دعاء بیست و هشتم تا دعاء پنجاه و چهارم آخرین دعاء صحیفه است.

جلد چرمی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۰۹) صفحه (۳۲) سطر. قطع رحلی. واقف سپهسالار. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۳۷).

(۵۴)

شرح صحیفه - این نسخه جلد اول و محمد تقی خوانساری بخط نسخ متوسط در سال (۱۲۶۴) نوشته و مشتمل بر شرح (۲۷) دعاء صحیفه است. جلد چرمی ضربی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۱۱) صفحه (۳۱) سطر. قطع رحلی. واقف سپهسالار. طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۳۸).

(۵۵)

شرح صحیفه - این نسخه جلد دوم و محمد تقی خوانساری بخط نسخ متوسط در سال (۱۲۶۴) نوشته و مشتمل بر شرح دعاء (۲۸) تا آخر دعاء (۵۴) آخرین دعاء صحیفه است.

جلد چرمی ضربی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۹۸) صفحه (۳۱) سطر . قطع رحلی واقف سپهسالار . طول (۳۰ سانتیمتر) عرض ($۲۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۳۹).

(۵۶)

شرح صحیفه - این نسخه بخط نستعلیق خوب در سنه (۱۲۶۲)

نوشته شده ، کاتب نامی از خود نبرده ، و از شرح دعاء (۲۹) شروع و تا یک صفحه از دعاء چهلّم متوالیاً نوشته شده ، پس از آن از ابتداء شرح صحیفه شروع و تا اواخر شرح دعاء چهارم نوشته شده ، و آخرین سطر نسخه اینست : فالتقی الساکنان الالف و واو الجماعه فحذفت الالف فصار حاشوا بفتح الشین ای جانبوا الخلق و صاروا الی حاشیة و طرف . بعضی از فقرات متن و شرح نوشته نشده اصل دعاء را با سرخی نوشته اند .

جلد تباج ضربی . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۱۸۱) صفحه (۲۵) سطر . قطع رحلی واقف سپهسالار . طول (۳۴ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۴۰).

[۱۹] زاد المعاد (فارسی)

این کتاب از علامه مجلسی است [۴] و در زمان سلطنت شاه سلطان حسین صفوی در سنه (۱۱۰۷) یعنی پس از تألیف بحار الانوار تألیف شده ، مشتمل بر چهارده باب و خاتمه و مقدمه است ، هر بابی بچند فصل تقسیم شده .

مقدمه در سبب تألیف کتاب و اسم مؤلف و فهرست اجمالی مطالب کتاب . باب اوّل تا نهم در اعمال دوازده ماه سال است و از ماه رجب شروع نموده و بعضی از باب ها مشتمل بر اعمال چند ماه است . مؤلف از دعا هائیکه در این کتاب است فقط بترجمه دعاء کیل مبادرت کرده اند ، **باب دهم** : در اعمال مشترکه تمام ماه ها است ، **باب یازدهم** : در زیارت حضرت رسول (صلع) وائمه

اطهار (ع) ، **باب دوازدهم** : در بیان نمازهای واجب و مستحب در شریعت مقدس اسلام . **باب سیزدهم** : در بیان کلیه احکام اموات . **باب چهاردهم** : در بیان مختصری از احکام خمس و زکوة و اعتکاف . خاتمه : در بیان کفاره گناهان . در ایران و هندوستان مکرر چاپ شده .

آغاز : پس از حمد و بسمله اما بعد بنده خاطی محمد باقر بن محمد تقی عفی الله عن جرائمها بر الواح ارواح صافیه برادران ایمانی .
انجام : و ختم بفضل الله و تأییده فی شهر الله المعظم شهر رمضان من سنة سبع و مائه و الف من الهجرة المقدسه علي يد مؤلفه التراجی رحمة الکریم المنان فی محروسة اصبهان صینت عن طوارق الحدثن مع وفور الاشتغال و اختلال الاحوال و توزع البال و الحمد لله اولاً و آخراً و الصلوة علی سید المرسلین محمد و آله الاطهرین الاقدسین و لعنة الله علی اعدائهم اجمعین .
 (۵۷)

زاد المعاد - این نسخه بخط نستعلیق خوب عبدالله بن درویش علی اصفهانی در سنه (۱۱۵۵) نوشته شده ، زیارات و ادعیه را بخط نسخ خوب نوشته اند ترجمه تمام ادعیه و زیارات و اسامی ابواب و فصول با سرخی نوشته شده ، دارای دو سرلوح خوب است یکی در اول کتاب و دیگری اول باب پنجم ، و دو صفحه اول کتاب و دو صفحه اول باب پنجم تذهیب شده .

جلد روغنی گل و بوته دو رو در وسط جلد طرف راست نوشته شده : سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم و صلی الله علی محمد و آله . و در وسط جلد طرف چپ نوشته شده : و آله اجمعین حسبنا الله ونعم الوکیل ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم فی سنه (۱۱۵۵) طرف داخل هر دو جلد گل زرکس کشیده شده .
 کاغذ سمرقندی مجدول بطلا . عدد اوراق (۳۱۰) صفحه (۲۲) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۲۷) .

(۵۸)

زاد المعاد - این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب گذشته از اینکه نامی از خود و سال کتابت نبرده چند سطر بکه مؤلف پس از اتمام کتاب در التماس دعا از خوانندگان و معرفی از خود و بیان سال تألیف نوشته اند

نیز ننوشته است، ولی پشت آخرین ورق چند دعاء از پیغمبر (صلعم) برای دفع بلا یا خصوصاً وبا و طاعون نوشته است. دارای يك سر لوح خوب میباشد. ترجمه دعاء کمال و ابواب و فصول با سرخی نوشته شده. جلد روغنی گل و بوته دورو. کاغذ خان بالغ. مجدول بطلا. عدد اوراق (۲۱۴) صفحه (۴۱) سطر. قطم وزیری کوچک. واقف سیه سالار. طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۲۱).

(۵۹)

رأدالمعاد- این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده و آخرین ورق آن افتاده است. بر کاغذی که پیش از ورق اول کتاب است شخصی بدون امضا در سنه (۱۳۱۴) چنین نوشته: چنانچه در آخر کتاب مرقوم است معلوم میشود که خط خود مجلسی علیه الرحمه است و چه بسیار خوش خط است. از این عبارت اولاً معلوم میشود که ورق آخر کتاب در این کتابخانه مفقود شده و ثانیاً اینکه کاتب بنوشتن آخرین عبارت مؤلف: و ختم بفضل الله سبحانه و تأییده فی شهر الله المعظم شهر رمضان من سنة سبع و مائه و الف من الهجرة المقدسه علی یدہ مؤلفه الراجی رحمة الکریم المنان فی محروسة اصبهان الخ. اکتفا نموده و نامی از خود و سال کتابت نبرده از اینرو نویسنده این شرح تصور کرده که این نسخه خط مؤلف است. گذشته از اینکه نویسنده مکرر خطوط مرحوم مجلسی را دیده و خط این کتاب هیچ شباهت بآنها ندارد، طرز تحریر هم خود فریاد میکند که خط نویسنده است نه مؤلف. و ترجمه تمام ادعیه و زیارات هم در ذیل آنها نوشته شده و مسلماً چنانکه ذکر شده مؤلف از ادعیه این کتاب جز دعاء کمال را ترجمه نکرده اند و این ترجمه از دیگران است بنابر این مسلم شد که خط مؤلف نیست و تصور میکنم اوائل قرن دوازدهم نوشته شده، و نیز بر همین کاغذ حدیثی از « محجة البیضاء » راجع بحضرت قائم (ع) از حضرت امام حسین علیه السلام مرحوم حاج فرهاد میرزا در سنه (۱۲۸۲) نقل کرده و چنین امضاء نموده اند: و انا العبد العاصی فرهاد بن ولیمهد طاب ثراه.

دارای يك سرلوح ، حواشی دو صفحه اول تذهیب و نقاشی شده ، ابواب و فصول و ترجمه فارسی ادعیه و زیارات بخط نستعلیق خوب با سرخی نوشته شده .

جلد روغنی گل و بوته ظریف دورو . کاغذ خان بالغ . مجدول بطلا . عدد اوراق (۳۳۴) صفحه (۲۴) سطر . قطع وزیری . واقف سپهسالار . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۳۰)

(۶۰)

زادالمعاد - این نسخه بخط نسخ متوسط محمدقلی نوری درسنه (۱۲۰۰)

نوشته شده ، و ترجمه دعاء کمیل آنرا با سرخی نوشته اند ، پس از ختم کتاب سه صفحه کاغذ ننوشته بوده کسی دعای مولای حضرت سجاد (ع) را بر آنها نوشته ولی بآخر نرسانده است .

جلد تیماج کهنه . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۱۳) صفحه (۱۹) سطر . قطع وزیری واقف سپهسالار . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۲۸)

(۶۱)

زادالمعاد - این نسخه را بخط نسخ خوب محمدتقی ابن شیخ ابوعلی

بامر آقا محمد پسر آقا شمس که از اعیان بوده اند در یکی دو سال پس از سال (۱۲۴۰) نوشته و کلیه دعاها ئی که در این مجموعه است بر حسب امر مشار الیه ترجمه بفارسی نموده و در ذیل آنها نوشته است . و مطالب فوق را در دو صفحه پس از اتمام کتابت زادالمعاد نوشته است .

در حواشی این کتاب ۱ صحیفه سجادیه و چهارده دعا ملحق بان نوشته شده ، اما دعاء توبه و مکارم الاخلاق و دخول و وداع ماه رمضان و رؤیت هلال و ختم را بترتیب اصل ننوشته و در صفحاتیکه اعمال ماه مبارک رمضان بر آنها نوشته شده نوشته اند ، واعتضاد السلطنه پشت صفحه اول این کتاب در ضمن شرح مطالب مندرجه در کتاب نسبت نقصان بصحیفه سجادیه داده و علت آن اینست که کتاب جای ادعیه مذکوره را تغییر داده و بطریق مذکور فوق نوشته است . - ۲ - سوره عنکبوت . - ۳ - سوره روم . - ۴ - سوره دخان . - ۵ - صحیفه علویه . - ۶ - کلم الطیب - ۷ - دعاء مجیر . - ۸ - دعاء جوشن کبیر . - ۹ - دعاء حضرت ادریس مشهور بچهل اسم که اول آن اینست : سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَوَارِثَهُ . - ۱۰ - دعاء سحر نقل از جمال الصالحین که اول آن اینست : یَا عَدَّتْ بَنی عِنْدَ کَرْبَتی .

و ترجمه مفتاح الفلاح آقا جمال خونساری پس از زاد المعاد نوشته شده ، و در حاشیه آن جز حواشی مترجم بر این کتاب چیز دیگری نیست .

دارای دو سرلوح ظریف یکی در اول کتاب زاد المعاد که ورق وسط آن شکسته شده و دیگری اول ترجمه مفتاح الفلاح است . دو صفحه اول هر دو کتاب بین السطور آن تذهیب شده و حواشی کتاب دوم نیز با طلاکلی و بوته انداخته شده . ترجمه فارسی ادعیه ~~یکه~~ در این نسخه است با سرخی به خط نستعلیق نوشته اند .

جلد ساغری ضربی روغنی مینا شده یکی از گوشهای کتاب ضایع است . کاغذ سمرقندی . مجدول بطلا . عدد اوراق (۴۹۸) صفحه (۲۰) سطر . قطع رحلی . واقف سپهسالار طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۲۶) .

(۶۲)

زاد المعاد ناقص
این نسخه بخط نستعلیق خوب میر عبد الجبار کرهرودی در سنه (۱۲۳۶) نوشته شده ، ادعیه آن بخط نسخ است بترجمه فارسی دعاء کمیل که از خود مؤلف است در ذیل فقرات آن اکتفا شده ، و فقط مشتمل بر اعمال سه ماهه رجب و شعبان و رمضان میباشد .

جلد تیماج - کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۹۲) صفحه (۱۹) سطر . قطع وزیری . واقف سپهسالار . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۲۹)

[۲۰] شرح دعاء صباح (عربی)

این کتاب تألیف مرحوم حاجی سبزواری است (هادی بن مهدی سبزواری متوفی در بیست و دوم ذیحجه الحرام سنه ۱۲۸۹) (۱) که از اجله حکماء الهی و صاحب تصنیفات

(۱) وفات ایشانرا معاصرین عموماً سنه (۱۲۹۰) نوشته حتی ماده تاریخهای متعدد هم موافق همین سال ساخته اند ، ولی از روی تحقیق وفات ایشان در ۲۲ ذیحجه سنه (۱۲۸۹) بوده و ماده تاریخ ذیل را سالک شاعر سبزواری که بیهقی تغلض میجسته گفته و در ذیل عکس ایشان که در همین روزها نزد یکی از دوستان آنرا دیده ام نوشته شده ، و گذشته از آنچه از آقایان خراسانیها و سبزواریها شنیده ام این نیز سند تاریخ فوت ایشانست : هادی دین اصل حکمت حاوی فقه و اصول . تا روان شد طائر روحش سوی خلد برین . بیهقی پای نیاز آورد بیرون زد رقم . گنج حکمت آمده در سبزواری اینک دفین . ۶ — ۱۲۹۵ = ۱۲۸۹

و تألیفات متعدده چون شرح منظومه در حکمت و منطق، و شرح مثنوی، و شرح اسماء الحسنی، و حواشی بر اسفار، و شرح جوشن کبیر، و غیر از اینها بفارسی و عربی اند.

تالیف این شرح در رمضان (۱۲۶۷) شده مؤلف فقرات دعاء صباح حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام را یک بیک ذکر و بعربی شرح ادبی و حکمی و عرفانی فرموده، و در بین مطالب باشعار بزرگان چون مولوی، و عطار و سنائی استشهاد نموده اند.

این کتاب در زمان مؤلف در طهران چاپ سنگی ممتازی شده
آغاز: بسملة الحمد لله الذي مدَّ سیر نوره فی المجالی و المواد من صباح الآزال
 الی مسالآبار.

انجام: وهو التکریم بالخلافه عن الکریم و صلی الله علی محمد وآله.

(۶۳)

این نسخه اولین نسخه ایستکه از سواد بیاض رسیده، و کاتب آن حسن بن محمد سبزواری در شوال (۱۲۶۷) هجری یعنی چهل روز پس از تألیف کتاب است، و مؤلف محترم تعلیقات و حواشی خود را بر این کتاب بخط خویش در حاشیه همین نسخه مرقوم فرموده اند.

جلد تیماج . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۳۲) صفحه (۱۷) سطر . قطع ربعی . واقف سیه سالار . طول (۱۸ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۳۶)

[۲۱] صحیفه کامله سجادیه (عربی)

این کتاب از انشائیات حضرت امام زین العابدین علیه السلام است که از کثرت عبادت و خصوصاً سجود بلقب «سید الساجدین» معروف شده اند، و ماشیعه امامیه ایشانرا چهارمین امام و خلیفه پیغمبر خود محمد بن عبدالله صلی الله علیه وآله میدانیم ۳۸ هـ - ۹۴ هـ (۱) و مشتمل بر پنجاه و چهار دعاء اصل و چهار ده دعاء معروف

(۱) ابن خلکان ص (۳۲۰) ج ۱ و تذکره الائمة ص (۱۳۶)

بملاحظاتی است. عموم مسلمانان امامی و غیر امامی در اثر اشتغال این مجموعه بر مطالب عالیه و دقائق رشیده بنظر اهمیت و عظمت بدین کتاب نگاه میکنند. حجة الاسلام غزالی آنرا زبور و انجیل اهل بیت نامیده و بدین نام مشهور است. در کتب صحیفه که در دست ما است قبل از شروع بدعاء اول عبارات و مطالبی است که ابتدا بلفظ «حدثنا» میگردد، در قائل و ناقل آن مطالب بین علماء اختلاف شده، حضرت شیخ بهائی آنرا ابن سکون دانسته و حضرت میر داماد آنرا عمیدالدین و عمیدالرساله و المذهب میدانند؛ و در ابتداء حاشیه خود بر این کتاب مرقوم داشته اند که حضرت شهید اول ره این عقیده را داشته و بر نسخه خود مرقوم فرموده که ابتداء نسخه ابن سکون اینست: أَخْبَرَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي سُبَّاسٍ الْكُزَّازِ.

بر این کتاب بیش از بیست و پنج شرح و حاشیه و ترجمه نوشته شده (۱) شرح سید نعمت الله جزائری، و در حاشیه آن حاشیه حضرت میر داماد، و شرح مختصر حضرت فیض، و حقیقه الهالاه حضرت شیخ بهائی شرح بر دعاء رؤیت هلال صحیفه منضمّاً در طهران سنه (۱۳۱۷) بطبع رسیده.

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ حَدَّثَنَا أَلَسَّيْدُ لَا جَلَّ نَجْمُ الدِّينِ بَهَاءُ الشَّرَفِ أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ الْخَلِّ در ایران و هندوستان مکرر چاپ شده است.

(۶۴)

این نسخه بخط نسخ بسیار خوب در سال (۱۰۲۱) نوشته شده صحیفه کامله سجادیه و بموجب شرحی که در آخر نوشته اند باین نسخه که بخط حضرت شهید اول ره بوده متن و حواشی آن مطابقه و مقابله شده، نویسنده نامی از خود نبرده، در آخر کتاب دو مهر بادامی است که بر آنها نوشته شده: اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ سنه (۱۰۲۲) پشت جلد این نسخه نوشته اند که که خط پیرنور خطاط معروف است، ولی گذشته از اینکه شباهت بخط ایشان ندارد از تعیین سال کتابت که تذکر داده شد و در آخر ادعیه اصل صحیفه رقم شده

(۱) روضات الجنات ص (۱۹۸) کشف الحجب والاستار ص (۱۱۶ و ۳۴۳ و ۳۴۴) لؤلؤ البحرين ص (۸۴)

بطلان این نسبت بخوبی معلوم و واضح میشود چرا که پیر نور از خطاطین قرن بعد از این تاریخ است، و ظاهراً در سال نوشتن این نسخه بدنیا هم نیامده بوده، دو صفحه اول نقاشی بسیار ظریف شده، صفحات و عناوین ادعیه بطلا و شنجرف مجدول و محرر گردیده، و مشتمل بر (۵۴) دعاء اصل و (۱۴) دعاء ملحقات است.

جلد چرمی ضربی منقش. کاغذ خان بالغ، عده اوراق (۲۰۴) صفحه (۹) سطر. قطع وزیری کوچک. واقف سیپهسالار، طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۵۵)
(۶۵)

این نسخه نیز بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده، کلمات افتاده از متن و نسخه بدلها را در حاشیه نوشته اند، و مشتمل بر تمام ادعیه صحیفه و ملحقات و مناجات خمسة عشر میباشد، دارای يك سر لوح قدیمی، و دو صفحه اول مذهب، صفحات و عناوین ادعیه بطلا مجدول و محرر است.
جلد چرمی ضربی کهنه. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۱۴۱) صفحه (۱۲) سطر. قطع ربعی. واقف سیپهسالار. طول (۱۷ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۹ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۵۱)

(۶۶)

این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده، کاتب نام خود و سال کتابت را رقم نکرده، دارای سر لوح مختصر و تجدول بطلا است، عناوین و ادعیه با سزخی نوشته شده، مشتمل بر تمام ادعیه صحیفه و ملحقات و مناجات خمسة عشر است.

جلد چرمی عادی. کاغذ خان بالغ. عده اوراق (۱۸۸) صفحه (۱۲) سطر. قطع بغلی واقف سیپهسالار طول (۱۴ سانتیمتر) عرض (۸ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۴۷)

(۶۷)

این نسخه را بخط نسخ خوب نوشته اند، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده ولی از وضع خط معلوم میشود که در او آخر قرن (۱۲) هجری نوشته شده، و مشتمل بر تمام

صحیفه

کامله سجادیه

ادعیه اصل و ملحقات است ' دارای يك سر لوح ' و مجدول بطلا ، عناوین ادعیه را با سرخی نوشته اند .

جلد روغنی گل و بوته زمینه زرد . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۰۵) صفحه (۸) سطر .
 قطع ربعی . واقف سپهسالار . طول (۱۶ سانتیمتر) عرض (۱۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۴۸)
 (۶۸)

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب اسم خود و سال
 صحیفه
 کاتب را رقم نموده ، مرحوم اعتضادالسلطنه پشت ورق
 کامله سجاده
 اول نوشته اند که : خط علاء بیک است . و مشتمل بر تمام

ادعیه اصل و ملحقات میباشد ، دارای يك سر لوح ، و مجدول بطلا ، در حواشی
 بعضی از صفحات مطالبی بخط نستعلیق بسیار خوب نوشته اند ، عنوان ادعیه
 با طلا نوشته شده .

جلد ساغری مذهب در قاولق قرمز رنگ مذهب . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۱۵۰) صفحه
 (۹) سطر . قطع بغلی ، واقف سپهسالار . طول (۹ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۶ ۱/۴ سانتیمتر)
 نمره کتابخانه (۱۰۶۵)

(۶۹)

این نسخه پنجاه و چهار دعاء آن بخط بسیار خوب نوشته شده ،
 صحیفه
 و ادعیه هفت روز هفته و چهار دعاء دیگر از ملحقات و
 کامله سجاده
 مناجات خمسة عشر و دو دعاء کو چك بخط نویسنده دیگری

بآن ملحق شده ، کاتب هر دو قسمت اسم خود و سال کاتب را رقم نکرده اند . دارای يك
 سر لوح ، صفحات مجدول بطلا ، عناوین ادعیه با طلا و سرخیست ، بعضی از اوراق
 کمی پاره شده ، و آخرین عبارت نسخه این است : رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَ تَبِّثْ أَقْدَامَنَا
 وَ انصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ .

جلد چرمی ضربی لپنه . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۱۵۱) صفحه (۱۲) سطر . قطع ربعی
 واقف سپهسالار . طول (۱۸ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۵۴)

(۷۰)

این نسخه را بخط نسخ خوب آقا محمد باقر حسینی شوشتری
 صحیفه
 در سنه (۱۱۰۴) نوشته اند ، و مشتمل بر تمام ادعیه صحیفه
 کامله سجاده
 و ملحقات است . دارای يك سر لوح ، و مجدول بطلا است ،

عناوین ادعیه نیز با طلا نوشته شده .

جلد روغنی گل و بوته زمینه سبز . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۲۲۱) صفحه (۱۰) سطر .
قطع بغلی . واقف سپهسالار . طول (۱۰ سانتیمتر) عرض (۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۶۲)

(۷۱)

صحیفه

کامله سجادیه

این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۸۷) نوشته شده ،

و کاتب از خود نامی نبرده ، و مشتمل بر تمام ادعیه صحیفه و

ملحقات است ، دارای يك سر لوح ، و دو صفحه اول میانه

سطور آن تذهیب شده ، مجدول بطلا ، و عناوین ادعیه با سرخی است .

جلد ساغری مذهب . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۱۷۵) صفحه (۱۱) سطر . قطع بغلی .
واقف سپهسالار . طول (۱۰ سانتیمتر) عرض (۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۶۴)

(۷۲)

صحیفه

کامله سجادیه

این نسخه را بخط نسخ بسیار خوب پیر نور الدین اصفهائی

در سنه (۱۱۱۸) نوشته و مشتمل بر تمام ادعیه صحیفه و

ملحقات است . در حاشیه خودشان نیز اعمال سه ماهه رجب

و شعبان و رمضان را نوشته اند . بواسطه افتادن در آب حواشی بعضی از صفحات

محو شده و سر لوح و بعضی از صفحات هم تغییری یافته است . سه صفحه پس از

ختم کتاب کاغذ مجدول ننوشته بوده دعاء أَصْبَحْتُ اللَّهُمَّ مُعْتَصِمًا بِدِمَائِكَ الْتَمِعَ . بخط

نسخ متوسط بر آن نوشته شده . دارای يك سر لوح . مجدول بطلا . و عنوان ادعیه

با طلا است .

جلد ساغری مذهب . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۱۹۳) صفحه (۱۸) سطر . قطع بغلی . واقف

سپهسالار . طول (۹ سانتیمتر) عرض ($۵\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۶۳)

(۷۳)

صحیفه

کامله سجادیه

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، و ترجمه فارسی آنرا

از اول تا باخر بخط نستعلیق خوب با سرخی نوشته اند .

کاتب و سنه کتابت رقم نکرده در سنه (۱۲۳۰) بملکیت

عنایت الله نام رضوی در آمده و ظاهر اینست که تاریخ کتابت آن اوائل قرن

دوازدهم هجری باشد، و مشتمل بر تمام ادعیه صحیفه و ملحقات است. ترجمه بعضی از لغات مشکله و بعضی از مطالب مهمه در حاشیه نوشته شده. دارای یک سرلوح و مجدول بطل است.

جلد چرمی کهنه. کاغذ خان بالغ. عده اوراق (۱۶۰) صفحه (۱۱) سطر. قطع بغلی. واقف سپهسالار. طول (۱۶ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۵۲)

(۷۴)

این نسخه بخط نسخ خوب با ترجمه فارسی آن نوشته شده، کاتب و سنه کتابت رقم نگاشته، و مشتمل بر تمام ادعیه اصل و ملحقات است، دارای یک سرلوح، و دو صفحه مذهب، و صفحات

صحیفه
کامله سجادیه

مجدول بطل است.

جلد روغنی گل و بوته خیلی ظریف دو رو. کاغذ خان بالغ. عده اوراق (۱۶۸) صفحه (۱۰) سطر. قطع بغلی. واقف سپهسالار. طول (۱۲ سانتیمتر) عرض (۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۴۵)

(۷۵)

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، و بیشتر ادعیه آن ترجمه بفارسی شده و در ذیل فقرات آنها با سرخی نگاشته اند. حواشی بعضی از اوراق آن پاره گردیده، ورق آخر کتاب

صحیفه
کامله سجادیه

که دارای چهار سطر از دعاء روز شنبه که آخرین دعاء از ملحقات است بوده افتاده لذا کاتب و سنه کتابت هم معلوم نیست. آخر دعاء (۴۵) که آخرین دعاء اصل صحیفه است نوشته شده که از روی نسخه مرحوم شهید اعلی الله مقامه نویسانده اند.

جلد تیماج. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۱۷۳) صفحه (۱۲) سطر. قطع ربعی واقف سپهسالار. طول (۱۷ سانتیمتر) عرض (۱۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۵۳)

(۷۶)

این نسخه بخط نسخ بسیار خوب نوشته شده، و مشتمل بر (۵۴) دعاء اصل و چهارده دعاء ملحقات است. کاتب و سنه کتابت رقم نشده عنوان ادعیه اصل را با سفید آب

صحیفه
کامله سجادیه

و ترجمه آنها را بخط نستعلیق با طلا، و عنوان و ترجمه ملحقات را با سرخی نوشته اند. دارای يك سرلوح، و دو صفحه مذهب است. جلد ساغری ضربی مذهب. کاغذ خان بالغ. مجدول بطلا. عدد اوراق (۱۷۰) صفحه (۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع ربعی. طول (۱۵ $\frac{۱}{۳}$ سانتیمتر) عرض (۹ $\frac{۱}{۳}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۴۹)

(۷۷)

صحیفه
کامله سجادیه
این نسخه فقط ادعیه پنجاه و چهار کانه اصل را داشته، و پس از ختم کتابت آخرین دعاء نوشته شده: بلغ المقابله فی سنه (۱۰۹۷). و بخط نسخ خوب است و ترجمه فارسی آنرا بخط نستعلیق با سرخی نوشته اند، و در سنه (۱۱۳۲) شخصی چهارده دعاء ملحقات را بخط نسخ متوسط نوشته. و در آخر سنه کتابت و نام خود را رقم نموده، ولی اسم کاتب را محو کرده اند. چهار ورق کاغذ ننوشته اول و آخر این نسخه بوده - بر آنها بعضی از احادیث و ادعیه و اشعار نوشته شده است. جلد چرمی ضربی. کاغذ خان بالغ. عدد اوراق مجموع (۲۳۴) صفحه (۹) سطر. قطع بغلی. مجدول بطلا، و دارای يك سرلوح. واقف سپهسالار. طول (۱۳ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۴۶).

(۷۸)

صحیفه سجادیه
ناقص
این نسخه ناقص بخط نسخ خوب آقا محمد طالقانی در سال (۱۱۰۷) نوشته شده، فقط پنجاه و چهار دعاء را داشته و از ابتداء اولین دعاء تا يك ورق از دعاء (۳۲) گذشته اقتاده، و بعضی از اوراق هم پارگی دارد. دارای يك سرلوح، و مجدول بطلا و عنوان ادعیه با سرخی است.

جلد تیماج قرمز. کاغذ خان بالغ. عدد اوراق موجود (۹۸) صفحه (۱۵) سطر. قطع بغلی واقف سپهسالار. طول (۱۲ سانتیمتر) عرض (۷ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۴۳).

(۷۹)

صَحِیفَةُ سَجَادِيَّةٍ این نسخه ناقص بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده، و مشتمل بر ادعیه اصلی و چهارده دعاء ملحقات بوده، دو ورق از ناقص

بین ادعیه ملحقات که شامل دعاء هفتم آن و دعاء روز یکشنبه و چند سطر از دعاء روز دو شنبه بوده افتاده، و دو ورق از آخر و اوراقی در وسط پاره شده، پس از ختم ملحقات دوسه صفحه ننوشته بوده بعضی از اوراد و ادعیه بر آن اخیراً نوشته بوده اند، ولی فقط يك صفحه آن مانده و باقی را بریده اند. کاتب و سال کتابت نوشته نشده. جلد چرمی کهنه مذهب. دارای يك سرلوح و دو صفحه مذهب؛ و صفحات مجدول و عنوان ادعیه مرقوم بطلای باشد. کاغذ متن خان بالغ و حاشیه آن سمرقندی. عدد اوراق موجود (۱۰۶) صفحه (۱۴) سطر. قطع بغلی. واقف سپهسالار. طول (۱۲ سانتیمتر) عرض (۷-۱/۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۴۴)

(۸۰)

صَحِیفَةُ سَجَادِيَّةٍ این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده، سنه کتابت و کاتب رقم نگردیده، محتمل است که خط پیرنور باشد، ناقص

پس از دعاء روز اضحی و جمعه که دعاء (۴۸) است شش دعاء از اصل صحیفه و هفت دعاء از ملحقات نوشته نشده، و پس از دعاء (۴۸) دعاء روز شنبه را نوشته و پس از آن دعاء یکشنبه تا جمعه را نوشته اند. صفحات مجدول و عناوین با طلا است. چند ورق پس از صفحه اول از مقدمه نیز افتاده است.

جلد مقوایی مذهب. کاغذ خان بالغ. عدد اوراق (۹۴) صفحه (۱۲) سطر. قطع بغلی. واقف سپهسالار. طول (۹ سانتیمتر) عرض (۵-۱/۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۶۶)

[۲۲] صَحِیفَةُ عَلَوِيَّة (عربی)

این کتاب مجموعه ادعیه و مناجات و اذکار است که از حضرت مولی الموالی علی بن ابی طالب علیه السلام روایت شده، و روایات آن بنظر مؤلف صحیح بوده و آنرا (الصَّحِيفَةُ الْعَلَوِيَّةُ وَالْتَّحَفُ الْعُرْتَصَوِيَّةُ) نام نهاده، و مشتمل بر (۱۵۷)

دعاء و مناجات و اذکار است .

مؤلف آن شیخ عبدالله بن الحجاج صالح بن جمعة بن شعبان بن علی سماهیدجی (۱) متوفی سنه (۱۱۳۵) است که یکی از علماء اخباری و شیعی امامی میباشند . تألیفاتی در فقه و حدیث و مصائب شهداء دارند خطبهای جمعه و اعیاد ایشان در کتابی بنام (کتاب الخطب) ضبط شده .

آغاز : بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي جَعَلَ الدُّعَاءَ مِفْتَاحَ الْفَلَاحِ وَ مِصْبَاحَ النُّجَاةِ وَ جُنَّةَ الْبَاقِيَةِ وَ عُدَّةَ الْأَفْيَالِ .

انجام : يَقُولُ جَامِعٌ هَذِهِ اللَّطِيفَةُ وَ مُؤَلَّفُ هَذِهِ الصَّحِيفَةِ هَذَا آخِرُ الصَّحِيفَةِ الْعُلَوِيَّةِ وَ خِتَامُ الثَّقَفَةِ الْمُرْتَضَوِيَّةِ الْمُؤَلَّفَةِ مِنْ دَعَوَاتِ مَوْلَانَا وَ إِمَامِنَا (تا منتهی میشود بتاریخ تألیف آن که سنه (۱۱۱۸) بوده و پس از آن گوید) وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ أَوَّلًا وَ آخِرًا وَ بَاطِنًا وَ ظَاهِرًا . در ایران بطبع رسیده .

(۸۱)

صحیفه علویه این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده کاتب اسم خود و سال کتابت را رقم ننموده ، دارای یک سرلوح ، و مجدول بطلا

و سرخی و زنکار است .

جلد چرمی وسط ترمه . کاغذ سمرقندی مهره زده . عنوان ادعیه با سرخی نوشته شده . عدد اوراق (۱۶۷) صفحه (۱۵) سطر . واقف سیهسالار . قطع وزیری کوچک . طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۲) سانتیمتر (نمره کتابخانه (۱۰۵۶)

نسخه دیگری از این کتاب در سنه (۱۲۴۰) در حاشیه نسخه نمره (۶۱)

این فهرست و نمره (۱۰۲۶) کتابخانه نوشته شده است .

[۲۳] عدة الداعی (عربی)

این کتاب تألیف ابن فهد حلی رحمه الله است (احمد بن شمس الدین محمد بن فهد الاسدی الحلی $\frac{۷۵۷}{۷۵۶}$ - ۸۴۱) که یکی از بزرگان علماء اسلام و قائلین مذهب شیعه امامیه بوده اند ، و مؤلفاتی در فقه و ادعیه و اذکار دارند . صاحب روضات در ص ۲۰ ج ۱ بذکر آنها پرداخته . تألیف این کتاب در جمادی الاولی سنه

(۱) سماهیج از دهات بحرین است .

(۸۰۱) شده، و مشتمل بر مقدمه و شش باب و خاتمه است:
مقدمه در تعریف دعاء و تشویق بآن. باب اول: در ادله عقلیه و نقلیه بر خوبی توجه بحق و دعا کردن. باب دوم: در اسباب استجاب دعاء. باب سوم: در آنانکه دعاء آنها باجابت خواهد رسید: باب چهارم: در طریقه خواندن دعاء. باب پنجم: در ذکر که از ملحقات دعاء است. باب ششم: در تلاوت قرآن و امور راجعه بآن و فوائد سور و آیات. خاتمه: در بعضی از مطالب مربوطه بدعاء و ذکر و شرح اسماء حسنی.

این کتاب از بهترین کتب مؤلفه در این موضوعات است و در ایران چاپ شده.

(۸۲)

این نسخه را بخط نسخ در سنه (۱۰۸۰) نوشته اند، تصحیح
و مقابله شده است. **عدة الداعي**

جلد تیماج. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۱۰۹) صفحه (۱۸) سطر. واقف سپهسالار. قطع
خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض ($14\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۳۸)

(۸۳)

این نسخه بخط نسخ خوبی نوشته شده، و تصحیح گردیده
است. ورق اول و آخر آن افتاده بوده در سنه (۱۲۵۵) **عدة الداعي**

نویسانده اند تصویر میروود کتبات نسخه در قرن نهم هجری شده باشد.
جلد چرمی کهنه. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۱۲۹) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار.
قطع وزیری. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۴۰)

(۸۴)

این نسخه نستعلیق بدخطی است، و چندین ورق از اول و يك ورق
از آخر آن افتاده، ولی ورق آخر را نویسانده اند، تاریخ کتبات **عدة الداعي**

و نویسنده معلوم نیست.

جلد چرمی کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۱۲۱) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع ربعی.
طول ($18\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۳۷).

[۲۴] **فصوص سلیمانیه** (فارسی)

این کتاب تألیف حضرت سید ماجدین محمد الحسینی البحرانی رحمه الله است که
از علماء عصر سلطنت شاه سلیمان صفوی بوده و چندی مقام قضاوت شیراز را
داشته و پس از آن قاضی اصفهان شده اند. صاحب امل الآمل ایشان را از

معاصرین خود نوشته و از عبارت کتاب ایشان چنین برمی آید که قبل از سنه (۱۰۹۷) که تاریخ اتمام کتاب است وفات کرده اند. موضوع کتاب شرح و ترجمه دعاء بیت المعمود (یا من اظهر الجمیل) بفارسی بنام شاه سلیمان صفوی است.

آغاز: بسمله درّه التاج زیور زیب افزای الفاظ و مبانی.

انجام: و اوراق صحیفه شکر گذاری را برقم اعتراف به عجز و اقرار بقصور ختم نمایم ربنا لا تواخذنا الخ پس از این دعائی بردوام دولت عبری انشاء و آخر آن اینست إِنَّكَ الْمُتَّقِلُّ بِالْمَنِّ الْجِسَامِ وَالنِّعَمِ الْحَسَنِ.

نسخه از این کتاب بخط نستعلیق خوب نوشته شده، و کاتب در آخر خود را بدینگونه معرفی میکند: کتبه الفقیر داعی دولت قاهره ملا ابوالحسن. بر ورقیکه با آخر کتاب ملحق است باطلا بخط شکسته نستعلیق نوشته شده: تحریرا فی بیستم نهم (۱) شهر رجب المرجب سنه ۱۰۹۲ اثنا و تسعین و الف هجری بمقام باغ عباس آباد مشهور به هزار جریب. ظاهراً خط خود شاه سلیمان است. این کتاب ضمیمه مجموعه دعوات نمره (۱۱۲۳) کتابخانه و نمره (۱۰۰) این فهرست میباشد و قابل تجزیه نیست. سال کتابت نسخه نوشته نشده است.

[۲۵] الکلم الطیب (عربی)

این کتاب تألیف میرزا سید علی خان ره [۱۸] میباشد و آنرا (الکلم الطیب وَالتَّيْسُ الصَّيْبُ) نام نهاده، و در ادعیه و اوراد مأثوره است. صاحب روضات الجنات نوشته اند که تمام نیست. و سنه تألیف آن بتحقیق معلوم نشد، ولی محققاً پس از سنه (۱۰۹۳) تألیف گردیده.

آغاز: بسمله الحمد لله الذی یصعد الیه الکلم الطیب والعمل الصالح.

انجام: در نسخه اینست: وَلَا دَعْوَتْ بِهِ فِي غَمٍّ إِلَّا قَرَّجَ اللَّهُ عَنِّي غَمِّي وَقَضَى حَاجَتِي وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ. و در نسخه دیگر پس از وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ ادعیه و ختومات دیگریکه شرح بعضی از آنها هم بفارسی نوشته شده ضمیمه دارد و آخر آنها اینست:

(۱) عین عبارات آنجا است.

وبوی خوش بکار برد و اگر در مسجد باشد بهتر است .

این کتاب در طهران چاپ سنگی شده .

(۸۵)

الکلم الطیب این نسخه بخط نسخ خوب محمد حسین نام درسنه (۱۲۷۴)

نوشته شده .

جلد چرمی . کاغذ ترمه . مجدول بطلا و زنگار . فصول و عناوین با شنجرف . عدد اوراق (۳۸) صفحه (۱۳) سطر . واقف سپهسالار . قطع ربعی . طول (۱۷ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) ضمیمه کتاب نمره (۲۱۷۰) کتابخانه است .

نسخه دیگری از این کتاب درسنه (۱۲۴۰) در حاشیه نسخه نمره (۶۱)

این فهرست نوشته شده و اوراد و ختمات مذکوره را داراست .

مجموعات ذیل مرکب از سوره و آیات قرآنی و ادعیه و اذکار و زیارات است .

(۸۶)

مجموعه این نسخه مشتمل بر چند دعاء و آیاتی از قرآن کریم و

سور و ادعیه ختم و اورادی از ائمه اطهار علیهم السلام است . و بخط

نسخ خیلی خوب نوشته شده پشت صفحه اول نوشته اند

که بعضی از ادعیه این نسخه نایاب است .

دارای يك سر لوح ممتاز و پانزده ورق کاغذ مجدول ننوشته در آخر دارد .

جلد تیماج . کاغذ ترمه . عدد اوراق (۴۵) صفحه (۱۲) سطر . صفحات مجدول بطلا و زنگار و سرخی است . واقف سپهسالار . قطع ربعی . طول (۱۶ سانتیمتر) عرض (۱۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۹۰)

(۸۷)

مجموعه این نسخه بنام زیارت حضرت رضا (ع) در کتابخانه ثبت

شده ، ولی گذشته از زیارت مختصر آنحضرت مشتمل بر سوره

سور و ادعیه

یسن . عم . فتح . واقعه . تبارک . حشر . ودعاء (یا دافع

کل شیئی) میباشد ، و بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده . دارای يك سر لوح

ظریف و چندین سر سوره مذهب است . مجدول بطلا و سرخی است .

جلد تیماج . کاغذ ترمه . عدد اوراق (۴۵) صفحه (۷) سطر . واقف سپهسالار . قطع بغلی .
طول ($۱۰ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۶ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۸۹)

(۸۸)

مجموعه

سور و ادعیه

این نسخه بخط نسخ بسیار خوب نوشته شده ، و کاتب در صفحه
آخر خود را چنین معرفی میکند . کتبه خداداد بختیاری فی
شهر محرم الحرام سنه (۱۱۵۱) اول نسخه سوره مبارکه
ص ، و پس از آن دعاء مشلول ، و جوشن کبیر ، و در صفحات آخر طلسم و اسماء
متبرکانیکه در موقع نگاه کردن بماء نو بآن نگاه میکنند نوشته شده . دارای یک
سر لوح خیلی ظریف ، و دو صفحه اول نقاشی شده ، صفحات مجدول و بین السطور
تذهیب شده است ، اول قسمتها سر سوره کوچک ظریفی است و بر آن اسم هر
قسمتی را با زنگار و نیز بعضی از کلمات ادعیه را با سرخی نوشته اند .
جلد تیماج روغنی منهد بگل و بوته بسیار ظریف . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۱۲۳) صفحه
(۸) سطر . واقف سپهسالار . قطع بیاضی . طول ($۱۰ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۶ سانتیمتر) نمره
کتابخانه (۹۷۹)

(۸۹)

مجموعه

سور و ادعیه

این نسخه بخط نسخ بسیار خوب نوشته شده ، کاتب و سنه
کتابت نگاشته نشده ، ولی چنانکه از خاتمه بر می آید برای
شاه سلطان حسین صفوی نوشته اند . پشت جلد کاغذی نوشته
شده که خط ملاعلا بیک است و مشتمل بر مطالب ذیل میباشد :

۱ سوره مبارکه فتح . ۲ دعاء اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَعُوْذُ بِكَ اَنْ اُضَامَ فِی سُلْطَانِکَ . ۳ دعاء بر آمدن
حاجات : یا الله ما اَحَدٌ اِلَّا اَنْتَ . ۴ دعاء رفع هم و غم : لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ .
۵ دعاء : بِسْمِ اللّٰهِ مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا یَصْرِفُ السُّوءَ اِلَّا اللّٰهُ . ۶ دعاء : بِسْمِ اللّٰهِ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ . ۷ دعاء
صبح : اَصْبَحْتُ بِذِمَّةِ اللّٰهِ وَذِمَّةِ اَنْبِیَآئِهِ . ۸ دعاء حاجت : اِلٰهَیْ وَ اِلٰهَ اِبْرَاهِیْمَ . ۹ دعاء فرج :
اِلٰهَی لَکَ قَصِدْتُ وَ اِلَیْکَ . ۱۰ دعاء حاجت : مَاذَا عَلَیْکَ اَنْ تَرْضٰی . ۱۱ دعاء صبح : یا مَنْ
کَبَسَ الْاَرْضَ عَلٰی الْاَمَاءَ . ۱۲ حرز امام حسین (ع) . ۱۳ حرز النبی . ۱۴ ایضاً حرز النبی . ۱۵
ایضاً حرز النبی . ۱۶ دعاء حاجت مذکور با اضافات . ۱۷ دعاء فرج : اِلٰهَی بِحَقِّ الْخَمْسَةِ مُحَمَّد
رَسُولُکَ . ۱۸ حرز النبی یا دعاء بیت المعمور : یا مَنْ اَظْهَرَ الْجَمِیْلَ . ۱۹ حرز امیر المؤمنین (ع) :
اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُکَ صَبْرًا جَمِیْلًا . ۲۰ دعاء اِذَا ذُر : اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُکَ اِیْمَانًا .

در صفحه آخر مجموعه بخط ثلث بسیار خوب شرحی عربی مبنی بر اینکه این مجموعه را بنام تحفه و هدیه برای پادشاه که او را اینگونه معرفی میکنند نوشته شده : السلطان بن سلطان والخاقان بن الخاقان بن الخاقان ابوالمظفر والفتح و جای اسم را خالی گذارده . دارای يك سرلوح ، و دو صفحه اول نقاشی کامل شده ، اول هر دعائی بر سر سوره مذهب اسم دعاء با طلا نوشته شده .

جلد روغنی زمینه مشکی پشت و رو گل و بوته اعلی . کاغذ قدیمی ، مجدول بطلا ، و میانه سطرها تذهیب شده . عدّه اوراق (۲۴) صفحه (۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۰) سانتیمتر عرض (۱۳ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۱۲۱)

(۹۰)

این مجموعه بخط نسخ خوب نوشته شده ، سه سطر از آخر مجموعه را که حاکی از کاتب و سال کتابت و اینکه برای که نوشته شده است بوده محو کرده اند ، و مشتمل بر مطالب

مجموعه سور و ادعیه

ذیل میباشد :

۱ سوره انعام . ۲ سوره عنکبوت . ۳ سوره روم . ۴ سوره دخان . ۵ دعای صباح حضرت امیر (ع) . ۶ سوره یسن . ۷ تعقیب نماز صبح . ۸ سوره نبا . ۹ تعقیب نماز ظهر . ۱۰ سوره فتح . ۱۱ تعقیب نماز عصر . ۱۲ سوره واقعه . ۱۳ تعقیب نماز مغرب . ۱۴ سوره ملک . ۱۵ تعقیب نماز عشاء . ۱۶ دعای کمیل با شرح و ترجمه فارسی . ۱۷ زیارت عاشوراء با شرح و ترجمه فارسی . ۱۸ دعای علقمه با ترجمه بفارسی . ۱۹ دعای سمات با شرح و ترجمه بفارسی . ۲۰ دعای مجیر . ۲۱ دعای عشرات . ۲۲ دوازده امام خواجه نصیر با اعتصام آن . ۲۳ حرز حضرت صادق (ع) برای خواندن صبح و شام . ۲۴ مناجات از حضرت سجاد (ع) . ۲۵ دعای ایام هفته حضرت سجاد (ع) ملحق بصحیفه . ۲۶ مناجات خمسة عشر . ۲۷ دعای مولای مولای ملحق بصحیفه . ۲۸ دعای فراش حضرت امیر (ع) . ۲۹ دعای عدیله کبری . ۳۰ دعای صنمی قریش . ۳۱ جوشن کبیر . ۳۲ جوشن صغیر . ۳۳ دعای ماه صفر که اولش این است : اَللّٰهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ شُكْرًا وَ لَكَ الْقَنُّ تَقْضًا . ۳۴ دعای رؤیت هلال حضرت سجاد (ع) . ۳۵ زیارت مختصر چهارده معصوم . ۳۶ زیارت حضرت فاطمه و ائمه معصومین (ع) از راه دور . ۳۷ زیارت حضرت علی اکبر (ع) . ۳۸ زیارت سائر شهداء . ۳۹ زیارت اربعین . ۴۰ زیارت ششم حضرت امیر (ع) . ۴۱ زیارت حضرت امیر در نجف . ۴۲ زیارت حضرت سید الشهداء (ع) . ۴۳ زیارت حضرت عباس (ع) . ۴۴ زیارت کاظمین . ۴۵ زیارت سرمن رای . ۴۶ زیارت حضرت رضا (ع) . ۴۷ زیارت حضرت معصومه علیها السلام . ۴۸ زیارت جامعه کبیره . ۴۹ زیارت حضرت عبدالعظیم . ۵۰ اعمال مسجد کوفه . ۵۱ اعمال مسجد سهله . ۵۲ زیارت مفجعه . ۵۳ اعمال سه ماهه رجب و شعبان و رمضان نقل از زاد المعاد . ۵۴ دعای مکارم الاخلاق . ۵۵ دعای توبه . ۵۶ دعای تربت . ۵۷ دعای وباء و طاعون . ۵۸ ایضاً دعاء دفع وباء .

۵۹ - دعای رؤیت هلال ، ۶۰ - شرح دعای نهج البلاغه و خود دعاء ، ۶۱ - حرز نبوی و شرح آن .

دارای يك سر لوح ، و عناوین ادعیه با سرخی نوشته شده .
جلد روغنی گل و بوته يك رو - زمینه مشکی . کاغذ مهرزده ترمه . مجدول بطلا . عدد اوراق (۲۶۶) صفحه (۱۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول ($\frac{1}{4}$ ۲۴ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۲۹)

(۹۱)

مجموعه این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده ، جای اسم
کاتب و سنه کتابت و نام ادعیه گذارده شده ولی ننوشته اند
سور و ادعیه و مشتمل بر مطالب ذیل است :

۱ - سورة مبارکه یس ۲ - دعاء کمیل ۳ - دعاء : اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي اُطِيعُ فَسَكِرَ . ۴ - دعاء
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ جَبَّارِ السَّمَوَاتِ . ۵ - دعاء : اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ . ۶ - دعاء الحمد لله الکریم
الوهاب ۷ - دعاء : الحمد لله اللطیف الخبیر . ۸ - دعاء : الحمد لله الواحد المنان . ۹ - دعاء :
الحمد لله القاهر فی عزته . ۱۰ - اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَصْبَحْتُ اُسْهِدُكَ وَ کَفَّیْ بِکَ شَهِیداً . ۱۱ -
دعاء : يَا مَنْ اَظْهَرَ الْجَمِیْلِ . ۱۲ - دعاء استغفار : اَسْتَغْفِرُ اللهَ الَّذِیْ لَا اِلهَ اِلَّا هُوَ الْحَیُّ
الْقَیُّوْمُ . ۱۳ - چند آیه از قرآن کریم . ۱۴ - دعاء : اَعُوْذُ بِعِزَّةِ اللهِ وَ اَعُوْذُ بِقُدْرَةِ اللهِ .
۱۵ - دعائیکه با تربت بمریض داده میشود . ۱۶ - دعاء برای شفاء مریضهای سخت و شرح آن .
۱۷ - دعاء دیدن ماه نو .

آخرین سطر این مجموعه اینست : حسن : مهدی (ع) . دارای يك سر لوح ، و
دو صفحه اول تذهیب کامل شده ، مجدول بطلا و سرخی است ، و جای اسم
هر دعاء تذهیب شده .

جلد ساغری قرمز . کاغذ متن و حاشیه خان بالغ . عدد اوراق (۲۶) صفحه (۹) سطر . واقف
سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۱۲۲)

(۹۲)

مجموعه این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب اسم خود و
سنه کتابت را رقم نموده و مشتمل بر مطالب ذیل
سور و ادعیه می باشد .

۱ - سورة یس ۲ - سورة عم ۳ - سورة فتح ۴ - سورة واقعه ۵ - سورة ملک ۶ -
سورة دخان ۷ - سورة روم ۸ - سورة عنکبوت ۹ - دعای ایام هفته حضرت سجاد عم ۱۰ -

تعقیب نماز صبح که اول آن اینست : بسمله اللّٰهُمَّ اَصْبَحْ خَوْفِي مُسْتَجِيرًا يَا مَانِكَ . ۱۱ - تعقیب نماز ظهر : بسمله اللّٰهُمَّ بَرَاءَةً مِنَ النَّارِ . ۱۲ - تعقیب نماز عصر : بسمله اللّٰهُمَّ بِرَحْمَتِكَ فِي الصَّالِحِينَ فَادْخِلْنَا . ۱۳ - تعقیب نماز مغرب : اللّٰهُمَّ شَرِّفْ بُيَاتَنَا . ۱۴ - تعقیب نماز عشاء : اللّٰهُمَّ لَا تُؤْمِنِي مَكَرَكَ . ۱۵ - دعاء کمیل یا ترجمه فارسی آن . ۱۶ - دعاء مشلول . ۱۷ - دعاء عدیلہ . ۱۸ - دعاء سمات با اعتصام و اختتام با ترجمه فارسی آنها . ۱۹ - دوازده امام خواجه نصیر . ۲۰ - زیارت مختصر و زیارت وارث حضرت سیدالشهداء (ع) . ۲۱ - زیارت حضرت علی بن الحسین (ع) . ۲۲ - زیارت شهداء . ۲۳ - زیارت ششم حضرت امیر المؤمنین (ع) . ۲۴ - زیارت عاشوراء و دعاء علقمه . ۲۵ - زیارت مفصل شهداء کربلاء . ۲۶ - زیارت اربعین . ۲۷ - زیارت حضرت معصومه (ع) درقم . ۲۸ - دعای هر شب ماه رمضان . ۲۹ - ایضاً دعای دیگر هر شب ماه رمضان . ۳۰ - دعای سحر : اللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْأَلُكَ مِنْ بَهَائِكَ يَا بَهَاءَ . ۳۱ - اعمال سه شب قدر . ۳۲ - دعای سی روز ماه رمضان . ۳۳ - آداب رؤیت هلال و دعای هلال صحیفه سجادیہ . ۳۴ - نماز اول ماه و دعای بعد از آن . ۳۵ - دعای : سُبْحَانَ الدَّائِمِ الْقَائِمِ که برای خواندن تمام روز های سال است . ۳۶ - جدول برای نگاه کردن در موقع دیدن هلال و اینکه هلال هر ماه را بر چه باید دید موافق روایات و عقیده خواجه نصیر و سائر حکماء و بزرگان پس از این قسمت یکورق افتاده و مشتمل بر شرح دعای عقیقه بوده . ۳۷ - دعای عقیقه . ۳۸ - دعای کوسفند قربانی ۳۹ دعای جبهه شفاى مریض های بسیار سخت و آداب آن از حضرت صادق (ع) . ۴۰ - دعای تربت . ۴۱ - طریقه نماز میت و آداب آن . ۴۲ - تلقین میت .

دارای يك سرلوح دوصفحه اول تذهیب كامل شده . مجدول بطلا و بین السطور مذهب است . عنوان ادعیه با طلا بر سر سوره های مذهب نوشته شده .

جلد تیماجی . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۲۰۹) صفحه (۱۲) سطر . واقف سپهسالار . قطع بیاضی . طول (۱۲ سانتیمتر) عرض (۶ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۴۹)

(۹۳)

مجموعه

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب و سنه کتابت

سور و ادعیه رقم نشده ، و مشتمل بر مطالب ذیل است :

۱ سوره کهف . ۲ سوره یس . ۳ سوره فتح . ۴ سوره الرحمن . ۵ سوره واقعه . ۶ سوره حشر . ۷ سوره جمعه . ۸ سوره ملک . ۹ سوره نباء . ۱۰ سی و سه آیه از اول سوره بقره . ۱۱ دعای جوشن کبیر . ۱۲ جوشن صغیر . ۱۳ منتخب التعقیب مشتمل بر ادعیه ماثوره از ائمه علیهم السلام بترتیب فرائض از نماز صبح تا نماز عشاء و دعاء صباح حضرت امیر (ع) و بعضی از از ادعیه صحیفه سجادیه . ۱۵ ادعیه ایام هفته حضرت سجاد (ع) از ملحقات بصحیفه . ۱۶ دعاء قاموس که اولش اینست : اِلٰهِيْ قَدْ تَلَا طَمْتُ اَمْوَاَجُ قَامُوسٍ قُدْرَتِكَ . ۱۷ دعای عدیلہ . ۱۸ دعای حجب . ۱۹ دوازده امام خواجه نصیر . ۲۰ دعای سمات باشرح و اعتصام و اختتام . ۲۱ دعای خضر (ع) که اولش اینست : بسمله اللّٰهُمَّ لَا تُرَاهُ الْعَبُودُ ۲۲ ایضا دعای خضر (ع) که اولش اینست : بسمله اللّٰهُمَّ اَحْرِ سُنِّي بِعَيْنِكَ اَلَّتِي لَا تُنَامُ .

دارای يك سرلوح ، دو صفحه اول مذهب و صفحات مجدول بطلا است ، عناوین ادعیه با شنجرف نوشته شده .

جلد تیماج مذهب . کاغذ متن وحاشیه خان بالغ و سمرقندی . عدد اوراق (۱۰۶) صفحه (۱۴) سطر . واقف سپهسالار . قطع بغلی . طول (۱۴ سانتیمتر) عرض (۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۵۱)

(۹۴)

مجموعه این نسخه را بخط نسخ بسیار خوب آقا عبدالوهاب طباطبائی در سنه (۱۲۵۰) نوشته اند ، و مشتمل بر مطالب ذیل **سور و ادعیه** است :

۱ زیارت ششم حضرت امیر (ع) . ۲ زیارت عاشوراء . ۳ دعای علقمه . ۴ دعای روز عاشورا که اول آن اینست : سُبْحَانَ اللَّهِ مِلاَهُ الْمِيزَانِ وَمَنْتَهِيَ الْعِلْمُ . ۵ زیارت اربعین . ۶ چند دعاء وارد برای روز اول تا دهم محرم . ۷ چند دعاء و آرد برای روزهای ماه صفر . ۸ دعای بعد از نماز اول هر ماه . ۹ چند آیه از قرآن کریم . ۱۰ هفت سوره کوچک از آخر قرآن .

دارای يك سرلوح زیبا ، و دو صفحه اول نقاشی مختصری دارد ، صفحات مجدول بطلا و شنجرف ، میان سطور تذهیب شده ، عنوان مطالب باطلا و بعضی با شنجرف و سرخی نوشته شده .

جلد تیماج با مختصر نقاشی . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۲۹) صفحه (۱۲) سطر واقف سپهسالار . قطع ربعی . طول (۱۶ ¼ سانتیمتر) عرض (۱۰ ¼ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۸۲)

(۹۵)

مجموعه این مجموعه مشتمل بر سوره فاتحه و بیست و سه دعاء تعقیب نماز و غیره ، و ادعیه سی روزة ماه رمضان و دعاء کهیل میباشد ، **سور و ادعیه** و بخط نسخ بسیار خوب بر کاغذ زرد و آبی و سفید و نباتی نوشته اند ، همه مطالب را با سرخی بخط نستعلیق خوب ، و در حاشیه هر دعا بخط شکسته نستعلیق خیلی خوب روایات راجعه بآنها را نیز نوشته اند ، اطراف اوراق این دعاء نقاشیهای خیلی قشنگ بر جسته از خود کاغذ شده ، و اطراف صفحات مجدول بطلا و شنجرف و اطراف سطور و خواص ادعیه مذهب است . اسم هر دعا را در سر سوره مذهبی با سرخی و بعضی را با سفید آب بخط ثلث نوشته اند . اسم کاتب نوشته نشده ، مرحوم اعتضاد السلطنه شرحی پشت ورق

اول مرقوم داشته اند : که جمعی از فضلاء خط شناس در شب ششم رمضان سنه (۱۲۸۷) در کتابخانه من جمع بودند بعضی احتمال دادند که این مجموعه خط آقا محمد علی خوانساری است و جناب لسان الحق میرزا محرم گفتند خط میرزا تقی است و خودم در مشهد مقدس حضور داشتم که کاغذ آنرا از قائم مقام گرفت. و نیز در همانجا نوشته اند که در آخر صفحه پس از ختم ترجمه آخرین کلمه با سرخی ختم کتابت را در سنه (۱۲۶۴) نوشته و این با بیان جناب لسان الحق منافات دارد اگر چه قول ایشان راست است و ممکن است ترجمه چند سال پس از تحریر اصل دعا باشد. دارای دو سر لوح خوب است.

جلد تیباج و روی آن ترمه بوده ولی بید آنرا از میان برده. کاغذ ترمه. عدد اوراق (۵۱) صفحه (۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری کوچک. طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۲ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۹۲)

(۹۶)

مجموعه

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، ولی کاتب نامی از

سور و ادعیه

خود و سنه کتابت نبرده، و مشتمل بر مطالب ذیل است :

۱ دعای کمیل. ۲ دعای اَللّهُمَّ اَنْتَ رَبِّي لَا اِلَهَ اِلاَّ اَنْتَ. با شرح آن. ۳ دعای سلمان با شرح آن : اَللّهُمَّ اِنِّي اَسْأَلُكَ يَا عَالِمًا بِكُلِّ خَفِيٍّ. ۴ تعقیب نماز عشاء : اَعُوْذُ بِعِزَّةِ اللّٰهِ. ۵ چند آیه از قرآن کریم برای حفظ از خطرات مالی و جانی. ۶ دعای رؤیت هلال : اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ هِلَالٌ خَيْرٌ وَ رُسْدٌ. ۷ - سورة توحيد. ۸ - اسماء مقدسه ائمه اطهار علیهم السلام. و دارای يك سر لوح خوب است.

جلد روغنی. کاغذ سمرقندی. مجدول بطلا و شنجرف. عدد اوراق (۱۸) صفحه (۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۱۹ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۲ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۵۸)

(۹۷)

مجموعه

این نسخه بخط نسخ بسیار خوب در سنه (۱۱۰۹) نوشته

آیات و ادعیه

شده، و اسم کاتب رقم نگشته، مرحوم آقا زین العابدین، و

میرزا فضل الله ساوجی، و ملک ایرج قاجار، که از خوش

نویسانند هر يك پشت آخرین ورق شرحی مبنی بر اینکه این بیاض بخط استادی

آقای آقا هاشم لؤلوی اصفهانی است مرقوم داشته اند.

این مجموعه ظریف دارای سرلوح زیبایی میباشد، و میانه تمام سطرها و حاشیه تمام اوراق آن باطلا گل و بوته نقاشی شده. و مشتمل بر ادعیه ذیل است:

۱ - دعائی است که برای حفظ در اول روز خوانده میشود: بِسْمِ اللَّهِ جَبْرُ الْأَسْمَاءِ. ۲ - دعای احتجاب که اول آن این است: اِحْتَجَبْتُ بِنُورِ وَجْهِ اللَّهِ. ۳ - دعاء الحُجُبُ که اول آن اینست: اللَّهُمَّ اِنِّي اَسْأَلُكَ يَا مَنْ اِحْتَجَبَ بِشِعَاءِ نُورِهِ. ۳ - دعاء کمیل. ۴ - دعاء الاعتقاد که اول آن این است: شَهِدَ اللَّهُ اَنَّهُ لَا اِلَهَ اِلَّا هُوَ وَالْمَلٰئِكَةُ. ۵ - دعای رؤیة هلال که اول آن اینست: اَيُّهَا الْخَلْقُ الْمُطِيعُ الدَّائِبُ السَّرِيعُ. ۶ - دعاء حاجت که اول آن اینست: اللَّهُمَّ لَا تُحْجِبْ رَجَاءَ هُوَ مُنَوِّطٌ بِكَ. ۷ - دعاء در وقت شدة و تنگی که اول آن اینست: اللَّهُمَّ وَ قَدْ اَكْدَى الطَّلَبُ وَ اَعْيَبَ الْحِجْلُ. ۸ - دعای جوشن صغیر که اول آن این است: اِلٰهِي كَمْ مِنْ عَدُوٍّ اَتَتْضِي عَلَيَّ سَيِّفِ عَدَاوَتِهِ. ۹ - هفت آیه از قرآن مسمی بحصار هفت گانه. ۱۰ - آیات و اجوبه آن که در هنگام هریدش آمد خوانده میشود. ۱۱ - آیاتیکه پیش از ذکر حاجات خوانده میشود. ۱۲ - آیاتیکه هر صبح و عصر خوانده میشود. ۱۳ - آیاتیکه برای دوام صحت و سلامت و عزت و مقام مجرب است. ۱۴ - دعاء مکسور که اول آن اینست: يَا حَيُّ قَبْلَ كُلِّ حَيٍّ وَيَا حَيُّ بَعْدَ كُلِّ حَيٍّ. ۱۵ - دعاء مروی از حضرت صاحب الزمان علیه السلام که اول آن اینست: اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا تَوْفِيقَ الطَّاعَةِ. ۱۶ - دعاء سلمان فارسی که اول آن اینست: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَا اِلَهَ اِلَّا هُوَ اَلْمَلِكُ اَلْحَقُّ اَلْمُبِينُ. ۱۷ - دعای مشلول که اول آن اینست: اللَّهُمَّ اِنِّي اَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ. ۱۸ - دعاء اعتصام و دوازده امام خواجه نصیر الدین و اختتام آن. ۱۹ - دعاء اعتصام سمات و دعاء سمات. (پس از دعاء سمات این دو دعاء کوچک را کسی چنین ذکر نموده: وفی مصباح سید بن الباقر ذکر بعد دعاء السمات اللهم بحق هذا الدعاء الخ وروی اَنّ علیاً (ع) کان یقرء بعد السمات یا عذتی عند کربتی الخ). ۲۰ - دعاء بَرَکَةِ السَّبَاعِ لِمُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ (ع) اوله: لَا اِلَهَ اِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. ۲۱ - دعاء اویس قرن منسوب بحضرت حسین بن علی (ع) که اول آن اینست: يَا سَلَامُ الْمُؤْمِنِ الْمُتَّحِمِينَ. ۲۲ - دعاء یمانی مشهور بدعاء سیفی. ۲۳ - عوذة جلیله لها شرح طویل و فوائد جزیله اوله: اللَّهُمَّ اَنْتَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ. ۲۴ - دعاء الفراش اوله: اَصْبَحْتُ اَللَّهُمَّ مُعْتَصِمًا بِذِمَامِكَ وَ جَوَارِكَ اَلْتَمَنِعُ. ۲۵ - دعاء یقرء عند الحاجة اوله: اللَّهُمَّ اِنِّي اَسْأَلُكَ وَ لَا اَسْأَلُ غَيْرَكَ. ۲۶ - زیارت عاشوراء ۲۷ زیارت جامعه صغیره ۲۸ شرحی عربی بقلم آقا شیخ محمد بن علی الهجری مبنی بر اینکه دستور نوشتن این مجموعه را برای تقرب بخداوند ایشان داده اند نوشته شده، و سال کتابت را کاملاً تعیین نموده است.

جلد تیماج گل و بوته ظریف. کاغذ متن خان بالغ حاشیه آبی. عده اوراق (۶۶) صفحه (۱۶) سطر. واقف سیه سالار. قطع بیاضی. طول (۱۷ سانتیمتر) (عرض $۸\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۹۴)

(۹۸)

این نسخه را بخط نسخ بسیار خوب آقا میرزا احمد نیریزی
در سنه (۱۱۴۳) با طلا نوشته اند. و مشتمل بر مطالب
آیات و ادعیه
ذیل میباشد:

۱ دعاء احتجاب. ۲ چند آیه از قرآن کریم. ۳ دعاء: اَصْبَحْتُ بِذِمَّةِ اللَّهِ. ۴ دعاء: یا کائنات قبل
کل شبئی. عنوان هر قسمت را با سفیدآب نوشته اند. پس از ختم ادعیه ورقم کاتب خود نیریزی پشت
آخرین ورق نیز با سفیدآب نوشته اند: بجهت عالیحضرت رفیع مرتبت کرامی منزهات فرزندان اعز
ارچند سعادتمند میرزا محمد طاهرا سلمه الله تعالی الموطر المشهور بجاجرمی قلمی گردید امیدوار
است که از تلاوت آن بهره مند گردند بئنه وجوده.

دارای يك سر لوح خیلی ظریف، دو صفحه اول با طلا نقاشی ظریفی شده،
صفحات مجدول بطلا و سرخی است.

جلد تیماج مذهب. کاغذ متن سمرقندی ضخیم حاشیه ترمه. عدد اوراق (۶) صفحه (۹) سطر.
واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۱۱۳)

(۹۹)

این نسخه را حافظ ابراهیم در سنه (۱۱۵۹) بخط نسخ
خوب نوشته، و ادعیه آن مطابق روایات اهل سنت است،
سور و ادعیه
و در حاشیه هر دعائی روایت آنرا ذکر کرده، و مشتمل
بر مطالب ذیل است:

۱ - سوره یس ۲ - سوره حمد: ۳ - سوره اخلاص. ۴ - سوره ناس.
۵ - سوره فلق. ۶ - آیات متفرقه ۷ - چند دعاء کوچک. دارای يك
سر لوح، و بیست و يك سرسوره، و دو صفحه اول مذهب، عناوین مطالب
با طلا و شنجرف و سفیدآب نوشته شده، مجدول بطلا و شنجرف است.
جلد چرمی ضربی. کاغذ خان بالغ. عدد اوراق (۲۵) صفحه (۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع
ربعی. طول (۱۷ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۶۷)

مجموعات ذیل مرکب از ادعیه و زیارات و مناجات های معروفه است
(۱۰۰)

این نسخه بخط نسخ و ثلث و نستعلیق خیلی خوب نوشته
شده و مشتمل بر مطالب ذیل میباشد:
مجموعه
ادعیه و غیره

۱ بر یکصفحه در مرتبائی خصوصیات شمائل حضرت پیغمبر صلی الله علیه وآله و شرح آن نوشته شده . ۲ ترجمه حدیث نبوی : لَا يَرُدُّ الْقَصَاءَ إِلَّا الدُّعَاءُ . در دو صفحه . ۳ مناجات : لَيْكَ الْحَمْدُ يَا ذَا الْجُودِ وَالْمَجْدِ وَالْعُلَى ، در بیست صفحه بعضی را باطلا و برخی را با سفید آب و یارۀ را با مرکب بخط ثلث نوشته ، و هر بیت بشعری فارسی ترجمه شده ، و بخط نستعلیق ذیل آن نکاشته اند . و ابتداء نسخه نوشته شده : اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَ اِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ . ۴ چهل کلمه از کلمات قصار حضرت علی بن ابیطالب (ع) که هر یک بدو شعر فارسی نیز ترجمه شده و ذیل آن نوشته اند . و کلمات باطلا و سفید آب و مرکب سیاه نکاشته شده . ۵ دعاء بیت المعمور ۶ فصوص سلیمانیه [۲۴] . و دارای دو سر لوح ظریف خوب است .

جلد چرمی ضربی بسیار ظریف . کاغذ متن و حاشیه خان بالغ الوان . عدد اوراق (۵۲)
مجدول بطلا . واقف سپهسالار . قطع وزیری کوچک . طول ($۱۹\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض ($۱۲\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر)
نمرۀ کتابخانه (۱۱۲۳)

(۱۰۱)

این نسخه را مرحوم میرزا احمد نیریزی بخط نسخ بسیار
مجموعه
ادعیه و غیره
خوب در سنه (۱۱۳۰) نوشته اند ، و مشتمل بر مطالب
ذیل است :

۱ - دعاء طلب السعاده از حضرت امام زین العابدین (ع) ۲ - دعاء لیلۃ الفراش ۳ - دعاء الاحتجاب از
حضرت علی بن ابیطالب امیر المؤمنین (ع) ۴ - چند دعاء کوچک . ترجمه دعاء طلب السعاده
ولیلۃ الفراش را بخط نستعلیق خوب با سرخی نوشته اند . این نسخه متعلق به مرحوم میرزا داودخان
پسر صدر اعظم نوری بوده . و در سنه (۱۲۹۶) داخل اعتضادیه شده .
جلد روغنی مذهب گل و بوته . کاغذ متن و حاشیه خان بالغ . عدد اوراق (۲۳) صفحه (۱۲) - سطر .
قطع وزیری کوچک ، طول (۲۰ سانتیمتر) عرض ($۱۲\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمرۀ کتابخانه (۹۸۱)

(۱۰۲)

این نسخه بخط نسخ خوب ملا محمد خونساری نوشته شده
مجموعه
ادعیه و غیره
و مشتمل بر تعقیبات نمازهای پنجگانه و دعای کمیل و بعضی
ادعیه شب جمعه و متفرقه است . دارای يك سر لوح و صفحات
مجدول بطلا و بین السطور آن مذهب است .

جلد روغنی گل و بوته . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۳۸) صفحه (۸) سطر . واقف سپهسالار .
قطع بغلی . طول (۱۵ سانتیمتر) عرض (۱۰ سانتیمتر) نمرۀ کتابخانه (۹۹۱)

(۱۰۳)

این نسخه بخط نسخ خیلی خوب محمد رحیم ساروی مازندرانی
در سنه (۱۲۴۷) در سن چهارده سالگی نوشته شده و
مجموعه ادعیه و غیره
مشمول بر مطالب ذیل است:

۱- دعای صباح . ۲- ادعیه روزهای هفته از حضرت سجاد (ع) ۳- ادعیه
وارد عقب نمازهای پنجگانه غیر از آنها نیکه منسوب بحضرت سید سجاد علیه السلام
می باشد . دارای يك سر لوح و حواشی دو صفحه اول باطلا نقاشی شده ، و صفحات
مجدول بطلا و سرخی و شنجرف ، و اسم ادعیه را باطلا بخط ثلث نوشته اند .
جلد روغنی کل و بوته ظریف دور و کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۲۲) صفحه (۸) سطر . واقف
سیه سالار . قطع بغلی . (طول ۱۲ سانتیمتر) عرض (۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۱۰۹)

(۱۰۴)

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، و چون آخرین
ورق آن افتاده است کاتب و سال کتابت آن معلوم نیست ،
مجموعه ادعیه و غیره
و مشتمل بر مطالب ذیل است :

۱- دعاء حرز یمانی با اعتصامات و اختتامات . ۲- دعاء صباح . ۳- دعاء عشرات . ۴- دعاء
سمات . ۵- دوازده امام خواجه نصیرالدین با افتتاح آن . ۶- دعاء کمیل . ۷- دعاء مشلول . ۸-
دعاء جوشن کبیر . ۹- جوشن صغیر . ۱۰- زیارت عاشوراء . ۱۱- زیارت اربعین . ۱۲-
زیارت جامعه کبیره . ۱۳- دعاء سحر : اللهم انی اسئلك من بهائك ۱۴- اعمال شب قدر . ۱۵-
آداب ماه نو . ۱۶- زیارت حضرت فاطمه (ع) این زیارت بخط کتاب این مجموعه نیست و بعدها
نوشته شده . و ورق افتاده آخر از دعای دین ماه است . آخرین سطر موجود اینست : انت له مطیع
والی ارادتی سریع . پس از این زیارت حضرت فاطمه علیها سلام در ورق دیگری که آخر کتاب بوده نوشته اند ،
دارای يك سر لوح . و شرح هر يك از ادعیه بخط شکسته خیلی خوب
در حاشیه نوشته شده و اسم هر قسمت را با سرخی نوشته اند .

جلد روغنی و کل و بوته . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۲۴۲) مجدول بطلا . صفحه (۹) سطر .
واقف سیه سالار . قطع بغلی . طول (۹ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۵ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۱۱۶)

(۱۰۵)

این نسخه را بخط نسخ بسیار خوب آقا میرزا محمد حسین
اصفهانی متخلص بسالك در سنه (۱۲۷۳) برای تقدیم
مجموعه ادعیه و غیره
بهعلیق میرزای اعتضاد السلطنه نوشته و همین معنی را در

دو صفحه آخر نوشته اند و مشتمل بر مطالب ذیل است :

۱- دعاء : اَللّٰهُمَّ لَا تُخَيِّبْ رَجَاءَ هُوَ مَنُوطٌ بِكَ . ۲ دعاء : اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَمْ يُصْبِحْ
بِي مَيِّتًا . ۳ دعاء : اَللّٰهُمَّ اِنْكَ اَمَرْتَنِيْ اَنْ اَدْعُوْكَ ، که منسوب بحضرت سجاد (ع)
میباشد . دارای يك سر لوح كوچك است و برآن با طلا نوشته شده : من اَدْعِيْتِه
سَيِّد السَّاجِدِيْنَ .

جلد تیماجی مذهب . کاغذ سمرقندی . مجدول بطلا ، و بین السطور مذهب است . عدد اوراق (۶)
صفحه (۸) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری کوچک . طول ($۱۸\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض
($۱۲\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۱۲۴)

(۱۰۶)

مجموعه ادعیه و غیره
این نسخه بخط نسخ خیلی خوب و ترجمه آن با سرخی
بخط نستعلیق خیلی خوب نوشته شده . جای اسم کاتب و
سنه کتابت و اسم هر دعاء را گذارده ولی ننوشته اند .
در حاشیه دعای سیفی و شرح آن بخط شکسته بسیار عالی نوشته شده و در آخر
آن سنه (۱۱۳۰) را رقم کرده است . احتمال قوی دارد که این مجموعه بخط
میرزا احمد نیریزی باشد .

ادعیه این نسخه عبارتند : ۱- دعاء سیفی با شرح و افتتاح آن . ۲- دعاء :
اللهم انی اسئلك بعزیز تعزیز اعزاز عزتك . ۳- دعاء : لا اله الا الله ابدًا حقًا .
۴- دعاء : اللهم انی اسئلك باسمك الذي اذا ذكرته به ترعرعت منه السموات . ۵-
چند دعاء كوچك برای برآمدن حاجات . در آخر دعاء اول و دوم نوشته است که :
این دعاء را از روی نسخه که بخط مرحوم ملا محمد تقی مجلسی (ره) بوده
نوشته ام . این نسخه متعلق بکتابخانه میرزا داود خان وزیر لشکر بوده و در
محرم سنه (۱۲۹۷) باعتضادیه داخل شده . پشت ورق اول نوشته شده در
جمادی الاخری سنه ۱۱۸۸ در دارالعلم شیراز برای نور چشمی میرزا نور
حسنی حسینی پنجه تومان خریده ام .

جلد چرمی عادی . کاغذ سمرقندی . مجدول . عدد اوراق (۶۴) صفحه (۷) سطر . قطع ربی
طول (۲۱ سانتیمتر) عرض ($۱۵\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۱۱۵)

(۱۰۷)

این نسخه مشتمل بر ادعیه ایام هفته و بخط نسخ بسیار خوب میباشد. محمد صادق نام برای نجفعلی خان نام در بدجار نوشته. و سنه کتابت را رقم ننموده.

مجموعه
ادعیه ایام هفته

جلد ترمه. کاغذ سمرقندی. مجدول بطلا. عدد اوراق (۲۰) صفحه (۶) سطر. واقف سیه سالار. طول (۱۲ سانتیمتر) عرض (۸ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۵۰).

(۱۰۸)

این نسخه بخط نسخ بسیار خوب آقا زین العابدین یزدی در سنه (۱۲۲۷) برای سرکار محمد حسن خان یزدی که از اعیان آن دوره بوده نوشته شده و مشتمل بر ادعیه و

مجموعه
ادعیه و غیره

مطالب ذیل است :

- ۱ - شرح دعاء معراج و خود آن دعاء که اولش اینست : بسمله اللهم اِنِّی اَسْئَلُكَ يَا مَنْ اَقَرَّ بَعْدَ تَبَّهِ كُلِّ مَعْبُود . ۲ - مناجات حضرت امیر المؤمنین (ع) : بسمله الهی اَلَا مَانُ اَلَا مَانُ یَوْمَ لَا یَسْتَاخِرُونَ سَاعَةً وَ لَا یَسْتَقْدِمُونَ . ۳ - شرح دعاء مشهور بقلنسور و خود آن که اولش این است : بسمله لا اله الا الله محمد صم رسول الله لا اله الا الله الملك الحق المبین . ۴ - شرح دعاء توسل و خود آن دعاء که اولش اینست : بسمله اَللّهُمَّ اِنِّی اَسْئَلُكَ وَ اَتُوْجِّهُ اِلَیْكَ بِنَبِیِّكَ نَبِیِّ الرَّحْمَةِ مُحَمَّدٍ يَا اَبَا الْقَاسِمِ يَا رَسُوْلَ اللهِ . ۵ - دعاء جهة حفظ و دفع اعداء که اولش اینست : وَ اِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَیْنَكَ وَ بَیْنَ الدِّیْنِ . ۶ - رقعه الجیب حضرت امام رضا (ع) که اولش این است : بسمله اِنِّی اَعُوْذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ اِنْ كُنْتَ تَقِیًّا . ۷ - شرح آیات مبارکات استکفا و خود آنها ۸ - دعاء جهة دفع دشمنان و فرج از شدائد با شرح مختصر که اولش اینست : اللهم احرسنا بِعَیْنِكَ الَّتِی لَا تَنَام . ۹ - دعاء سریع الاجابه و شرح مختصری از آن که اولش این است : اللهم اِنِّی اَسْئَلُكَ بِاسْمِكَ الْعَظِیْمِ الْاَعْظَم . ۱۰ - دعاء فاطمه زهرا علیها السلام و شرح آن که اولش اینست : بسم الله النور بسم الله نور النور . ۱۱ - دعاء عهد و شرح آن که اولش اینست : اللهم فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَ الْاَرْضِیْنَ عَالِمَ الْغَیْبِ وَ الشَّهَادَةِ الرَّحْمَنُ الرَّحِیْمُ . ۱۲ - دعاء عدیله و شرح آن ۱۳ - مناجات : الهی کفانی فخرًا ان تكون لی ربًّا ، که از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام است . ۱۴ - دعاء مروی از حضرت صاحب الامر علیه السلام که اولش اینست : اللهم ارزقنا توفیق الطاعة . ۱۵ - ایضاً دعاء الهی باخص صفاتك وَ بَعِزِّ جَلَالِكَ . ۱۶ - دعاء الهی بِالْمُحَمَّدِیَّةِ التَّحْمُودَةِ وَ بِالْعُلُوِّیَةِ الْعَالِیَةِ . ۱۷ - زیارت مختصر سید الشهداء علیه السلام . ۱۸ - زیارت حضرت صاحب الزمان علیه السلام . ۱۹ - تعقیب نماز های پنجگانه . ۲۰ - ادعیه و آرده در موقع نگیام کردن بماه شب اول .

عبارت اول ابن مجموعه: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ الدُّعَاءَ
مَعْرَاجاً لِمُصَوِّلِ الْحَاجَاتِ. و آخرین عبارت آن اینست: سَمِعْتُ تَحْرِيرَ وَ تَرْقِيمَ
يَذِيرُ فَتَ حَامِدًا لَهُ وَ مُصَلِّيًا نَبِيَّهُ وَ آلَهُ. دارای یک سر لوح خیلی خوب، و مجدول
بطلا است. اسم ادعیه را بعضی با طلا و برخی با سرخی و شنجرف نوشته اند.

دو صفحه اول تذهیب و نقاشی شده، و میانه تمام سطر ها با طلا زینت شده.
جلد روغنی گل و بوته اعلی، و اطراف آن با خط ثلث بسیار خوب نوشته شده: قَالَ النَّبِيُّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلَهُ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ مَا سَأَلَ النَّبِيُّ قَبْلَ مَا سَأَلْتُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا أَجَبَنِي مِنْهُ
أَمْوَالُكُمْ بِلِزْ كُوتٍ وَ دَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالْصَّدَقَةِ وَ اطْلُبُوا حَوَائِجَكُمْ بِالْدُّعَاءِ. وَ قَالَ (ص) لَا يَرُدُّ الْقَضَاءُ
إِلَّا الدُّعَاءَ وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إِلَّا الْآثِرُ. وَ قَالَ (ص) الدُّعَاءُ يَنْتِزِعُ الْأَذَانَ وَ آفَاقَهُ لَا يُرَدُّ.
و ایضاً الدُّعَاءُ تُرْسُ الْمُؤْمِنِ، کتبه العبد الاقل زين العابدين في (۱۲۲۸) و طرف داخل
جلد هم روغنی و کل رکس نقش شده. کاغذ خان بالغ. عدد اوراق (۴۰) صفحه (۱۰) سطر.
واقف سیه سالار. قطع وزیری. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه
(۹۸۲)

(۱۰۹)

مجموعه
ادعیه و غیره
این نسخه بخط نسخ خوب آقا احمد خونساری در سنه
(۱۲۷۹) میباشد. و در آخر (۱۴) ورق مجدول ننوشته
دارد، و مشتمل بر ادعیه ذیل است:

۱ دعاء صبح که اول آن اینست: اللَّهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ أُشْهِدُكَ وَ كَفَى بِكَ شَهِيدًا. ۲ تعقیب
نماز ظهر: یا من اظهر الجمیل. ۳ تعقیب نماز عصر: استغفرا الله الذي لا اله الا هو. ۴ تعقیب
نماز مغرب: ان الله و ملائکته یصلون علی النبی. ۵ تعقیب نماز عشاء: اللهم بحق محمد و آل
محمد ص. ۶ ایضا تعقیب نماز عشاء: بسم الله خير الاسماء بسم الله رب الارض و السماء. ۷ - دعاء
صبح معروف. ۸ دعاء کمیل. ۹ دعاء ایام هفته حضرت سجاد (ع) از ملحقات صحیفه. ۱۰ دعاء
احتجاب. ۱۱ دعاء جبهه تسخیر دشمن که اول آن اینست: بسم الله سخر لی اعدائی كما
سخرت الريح لسليمان. ۱۲ دعاء حضرت سجاد (ع) في طلب السعادة. ۱۳ دعاء غلبه بردشمنان
که اول آن اینست: بسم الله آمنت بالله وحده لا شريك له و كفرت بالجبت و الطاغوت. ۱۴ دعاء
هر صبح و شام که اول آن اینست: اللهم صل علی محمد و آل محمد (ص) و اغفر لی و لوالدی و ارحمهما.
۱۵ دعاء سریع الاجابه که اول آن اینست: یا غدیتی دون العدد و یا رجائی و المعتمد.

جلد تیماج. کاغذ ترمه. مجدول بطلا و سرخی و زنگار. دارای یک سر لوح. عدد اوراق
(۶۸) صفحه ( ) سطر. واقف سیه سالار. قطع ربعی. طول (۱۵ سانتیمتر) عرض
(۱۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۵۴)

(۱۱۰)

مجموعه

ادعیه و غیره

این نسخه بخط نسخ و ترجمه آن با سرخی بخط شکسته
تستعلیق خیلی خوب نوشته شده ، ولی اسم کاتب و سنه
کتابت را ننوشته اند . پشت ورق اول نوشته شده که
ترجمه این ادعیه از مرحوم آقا محمد طاهر است . از ترجمه بر می آید که
شخصی فاضل و حکیم بوده ، و در حاشیه هم بعضی از مطالب و فقرات دعا را
بفارسی توضیح میدهند و مشتمل بر این ادعیه است :

۱ - دعاء عشرات . ۲ - دعاء سمات و دودعاء دیگر که بعد از آن خوانده میشود . ۳ - دعاء صباح .
۴ - دعاء مشلول . ۵ - دعاء ندبه . ۶ دعاء روزمباهله (این همان دعاء سحر اللهم انی استئذک من
بھائک بابھاء ، میباشد ولی در اواخر فقراتی زائد بر نسخه های مشهوره دارد) آخرین سطر این
مجموعه اینست : بعد از این هر حاجتی که داری طلب نمایی بر آورده میشود انشاء الله تعالی بفضله و
عوائده . دارای یک سرلوح و مجدول بطلا است .

جلد تیماج وسط ترمه . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۵۸) صفحه (۷) سطر . واقف سپهسالار .
قطع بغلی . طول (۱۶ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۱۲۰)

(۱۱۱)

مجموعه

ادعیه و غیره

این نسخه را بخط نسخ خیلی خوب آقا محمد حسین شاگرد
آقا زین العابدین اصفهانی در سنه (۱۲۴۰) نوشته اند و
مشتمل بر مطالب ذیل است :

۱ - دعاء احتجاب . ۲ - دعاء : اعین نفسي و اهلئ . ۳ - دعاء : کفایة الله خیر من توفینا . ۴ -
دعاء : الهی بحق محمد و انت المجدود . دارای یک سرلوح ، خواص و فوائد ادعیه را باطلا نوشته
اند . بین السطور مذهب و صفحات مجدول بطلا است .

جلد تیماج . کاغذ متن و حاشیه سمرقندی . عدد اوراق (۷) صفحه (۹) سطر . واقف سپهسالار .
قطع خشتی . طول (۲۳ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۶۱)

(۱۱۲)

مجموعه

ادعیه و غیره

این نسخه را بخط نسخ خوب علی اکبر خوئی در سنه
(۱۲۵۳) نوشته و مشتمل بر ادعیه ذیل است :

۱ - دعاء عدیلہ . ۲ - جوشن صغیر . ۳ - دعاء بعد از هر فریضه : الحمد لله الذی عرفنی نفسه . ۴ - دعاء شفای بیمار های سخت : اللهم انک قلت فی کتابک . ۵ - زیارت مفجعه . ۶ - نادعلی کبیر و خواص آن . ۷ - دعاء : یا من اظهر الجمیل . ۸ - دعاء تربت . ۹ - دعاء فی ذکر آل محمد علیهم السلام : اللهم یا من خصّ محمدآ وآله بالکرامه . ۱۰ - دعاء هر صبح حضرت سجاد (ع) که اولش اینست : الحمد لله الذی خلق الیل والنهار . ۱۲ - اعتصام دعاء سیفی . ۱۴ - دعاء مغنی سیفی : اللهم صل علی محمد وآل محمد (ص) وبارکک و سلّم ینک استغیث . ۱۵ - ایضاً سه اعتصام دعاء سیفی . ۱۶ - دعاء سیفی باختتام . ۱۷ - حرز النبی : اللهم یا عالم السر والنجوى ، ۱۷ - دعاء : اللهم تقصّل علیّ و آخسین الی . ۱۹ - دعاء طمطم : رب ادخلنی فی لجة بحر احديثک . ۲۰ - دعاء فتح حضرت صادق (ع) : اللهم افتح لنا ابوابنا بخیرک .

دارای یک سر لوح ، ومجدول بطلا وزنکار ، وعنوان ادعیه باشنجر ف نوشته شده .
جلد چرمی . کاغذ رنگا رنگ . عدد اوراق (۹۲) صفحه (۹) سطر . واقف سیه سالار . قطع ربعی . طول (۱۸ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۶۸)

(۱۱۳)

مجموعه ادعیه و غیره
این نسخه بخط نسخ خوب آقا ابوالقاسم ابن سید محمد در سنه (۱۱۲۳) رقم گردیده ، آقا سید محمد بن محمد امین که ابا عن جد از جمله دانشمندان و علمای مرتبط بدستگاه سلطنتی بوده ، و در مقدمه خود را خانه زاد و نمک پرورده معرفی میکنند ، بامر شاه سلطان حسین صفوی ادعیه هر روزه ماه رمضان و ادعیه سحرها را جمع و تصحیح و بفارسی ترجمه نموده ، و در حواشی صفحات مطالبی از ادعیه را شرح فارسی نموده اند . و برای هر روز دودعا یکی مفصل و دیگری مختصر با يك دیباچه که حمد و ثنای آن عربی و بقیه بفارسی میباشد در يك قسمت نوشته شده ، و ادعیه سحر را نیز با دیباچه که حمد و ستایش آن بتازی و باقی آن بفارسی است در قسمت دیگر قرار داده و در هر دو قسمت تصریح نموده که این تصحیح و ترجمه بامر شاه سلطان حسین صفوی بوده و پس از ادعیه سحر دعاء جوشن کبیر و پس از آن دعاء افتتاح را با ترجمه فارسی آنها نوشته اند . دارای يك سر لوح خوب ، و دو سر سوره ، ومجدول بطلا وزنکار ، و دو صفحه اول تذهیب برگ موی ، وعنوان ادعیه و ترجمه آنها با سرخی است . و ظاهراً نسخه است که برای خود شاه سلطان حسین نوشته شده است .

جلد ساغری مذهب . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۱۳۰) صفحه (۷) سطر . واقف سپهسالار .
قطع وزیری . طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۲ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۵۷)

(۱۱۴)

مجموعه این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده ، کاتب اسمی
از خود و سال کتابت نبرده ، سه صفحه اول باشنجرف بخط
ادعیه و غیره نستعلیق خوب نوشته شده ، ولی جای ترجمه سائر صفحات
سفید مانده است ، پشت آخرین ورق بخط نستعلیق کاتب ترجمه بدون تاریخ
نوشته شده : کتاب دعاء خط سرکار نواب میرزا محمد صادق رضوی العلوی
سلمه الله تعالی میباشد حرره یوسف . و مشتمل است بر ۱ - دعاء کمیل .
۲ - دعا : بسم الله وبالله و سبحان الله و الحمد لله . و دارای دوسر لوح خوب ،
و بین السطور مذهب ، و صفحات مجدول بطلا است .

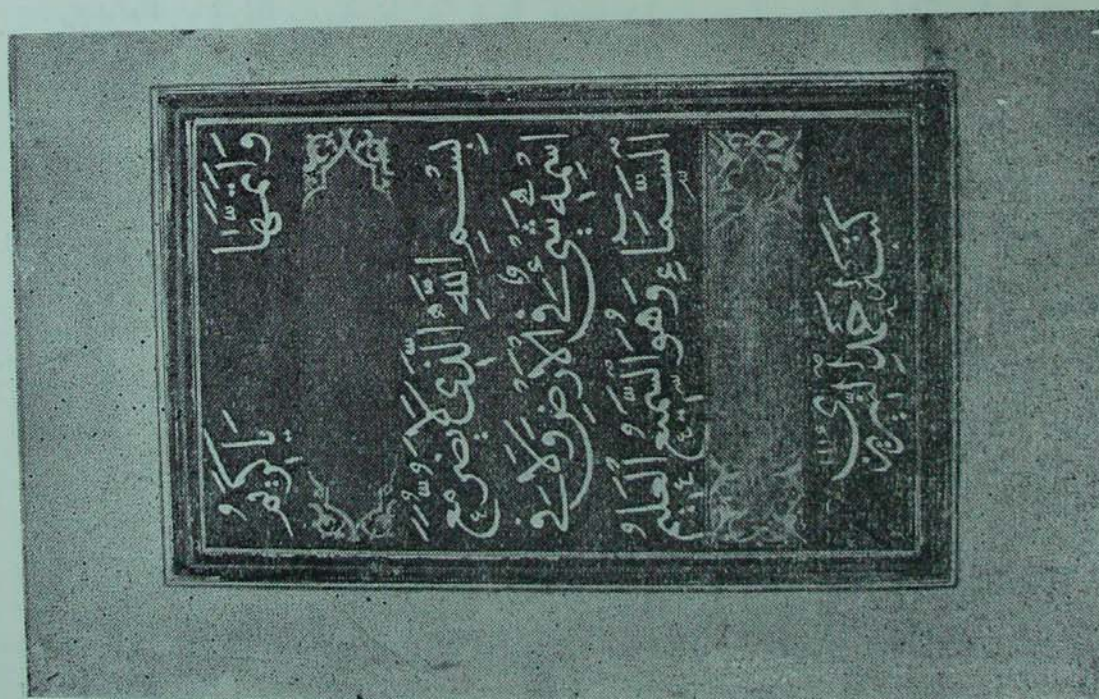
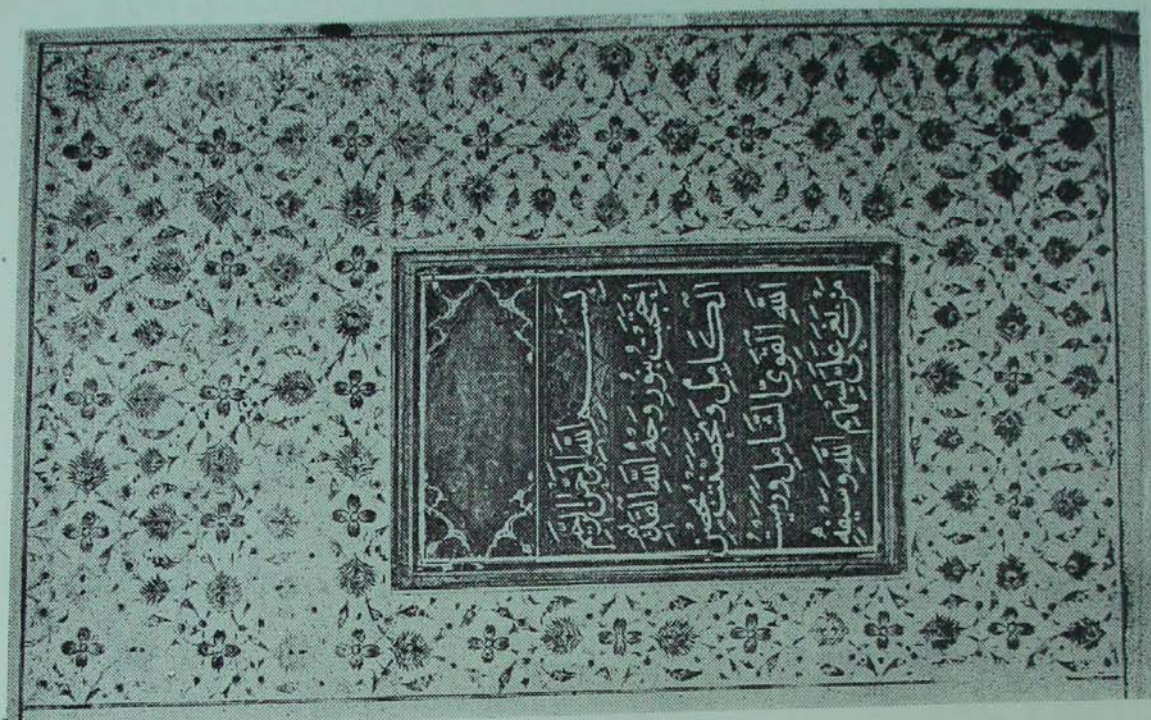
جلد تیماج . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۳۵) صفحه (۷) سطر . واقف سپهسالار . قطع
ربعی . طول (۱۷ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۵۵)

(۱۱۵)

مجموعه این نسخه بخط مرحوم میرزا احمد نیریزی است ، و گذشته
از اینکه در آخرین صفحه اسم خود و سال کتابت را که
سنه (۱۱۱۶) باشد رقم نموده پشت اولین و آخرین ورق
آقا میرزا احمد شاملو ، و آقا میرزا محمد شفیع تبریزی ، تصدیق براینکه این
مجموعه خط میرزا احمد نیریزی و از خطوط بسیار ممتاز است نموده اند .
متن این مجموعه کاغذ حنائی میباشد ، و با سفیدآب بر آن نوشته شده ، و مشتمل
بر مطالب ذیل است :

۱ دعاء احتجاب : احتجبت بنور وجه الله . ۲ دعاء : یا من شانه الکفایه . ۳ دعاء : اللهم بلغ مولای
صاحب الزمان . ۴ دعاء : محمد ص رسول الله آمی . ۵ - دعاء : اللهم رب موسی و خاصیه بکلامه .
۶ دعاء : بسم الله الذی لا یضر مع اسمه شیء . و در حاشیه ادعیه ذیل نوشته شده :
۱ دعا : الحمد لله الذی هدانی للاسلام . ۲ دعاء : یا من تجل به عقد المکاره . ۳ دعاء : اللهم ان
تشاء تعف عنا (تا) و رغبتنا عنه الیک . نوشته شده ، و حواشی دیگر از اینجا تا آخر ننوشته است ،
دو صفحه اول تذهیب زیبایی شده است .

نمونه‌ای از خط میرزا احمد نیریزی خطاط معروفست که چندین مجموعه بخط او در این کتابخانه موجود و این صفحه از نسخه نمره (۱۱۵) این فهرست و نمره (۱۱۱۸) کتابخانه عکس برداشته شده است .
مقابل صفحه ۶۲ ج ۱

Handwritten text at the bottom of the page, appearing to be a list or notes. The text is very faint and mostly illegible due to fading. Some words like "The following" and "List" are partially visible.

جلد تیماج و سطر مره . کاغذ متن و حاشیه خان بالغ . عدد اوراق (۱۴) صفحه (۷) سطر . واقف سیه سالار . قطع وزیری . طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۱۱۸) (۱۱۶)

مجموعه دعا و زیارات این نسخه مشتمل بر مطالب ذیل است : ۱ - زیارت حضرت رسول (ص) . ۲ - زیارت حضرت امیر (ع) . ۳ - زیارت عاشوراء .

۴ - دعاء علقمه ، و بخط نسخ بسیار خوب آقا زین العابدین اصفهانی در سنه (۱۲۵۶) نوشته شده ، صفحه اول يك سر لوح خیلی قشنگ دارد و اطراف صفحه اول و دوم با کمال زیبایی نقاشی و تذهیب شده ، اطراف تمام اوراق نقاشی و مذهب و مجذول بطلا میباشد .

جلد ساغری قرمز مذهب . کاغذ متن خان بالغ حاشیه تره آبی رنگ و با کمال استادی و مهارت درست شده . عدد اوراق (۴۸) صفحه (۶) سطر . واقف سیه سالار . قطع بیاضی . طول (۱۴ سانتیمتر) عرض (۸ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۹۳)

(۱۱۷)

مجموعه از کلمات قصار و مناجاتهای حضرت امیر (ع) این نسخه بخط نسخ بسیار خوب آقا زین العابدین اصفهانی در سنه (۱۲۷۶) نوشته شده ، و در ماه رمضان سنه (۱۲۸۹) داخل کتابخانه اعتضاد السلطنه شده ، و دارای يك سر لوح کوچک است .

جلد چرمی ضربی . کاغذ متن خان بالغ نباتی و حاشیه آبی . عدد اوراق (۲۷) صفحه (۴) سطر . واقف سیه سالار . قطع ربعی . طول (۱۷ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۱ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۹۷)

[۲۶] المجتبی من الدعاء المجتبی (عربی)

این کتاب که از نام آن موضوعش معلوم میشود تألیف حضرت سید بن طاوس (۱) رحمه الله علیه است (رضی الدین ابوالقاسم علی بن موسی بن جعفر بن

(۱) این عالم جلیل و برادر بزرگوارش حضرت احمد بن طاوس ، و برادر زاده ایشان سید عبد الکریم بن احمد بن موسی بن طاوس را « ابن طاوس » نامند . در جلد دوم امل الامل ص (۷۵) و منتهی المقال ص (۳۵۷) نوشته شده که مشهور و معروف به « ابن طاوس » احمد است ولی علی و عبد الکریم برادر و یسر ایشان بدین کنیه نیز نامیده میشوند . ولی مشهور در زمان ما بدین نام علی بن موسی مؤلف اقبال و ملهوف و مهج الدعوات است .

محمد بن احمد بن محمد بن احمد بن محمد بن الطاوس العلوی الحسینی ۵۸۱ - (۶۶۴) که از علماء و زهاد اسلام و معاریف فرقه امامیه اند میباشد، دارای ذوقی کامل و طبعی لطیف بوده و اشعاری از ایشان مانده است. مؤلفات زیاد در فقه و ادعیه و عبادات دارند، مشهورترین آنها: **اقبال و مهج الدعوات و مصباح الزائر و جناح المسافر** در سه جلد و **الطرائف فی مذاهب الطوائف و الملهوف علی قتلی الطفوف**، و کتب زیاد دیگر در فقه و اجازات و غیره است. (۱) قبل از ورود هلاکوخان در بغداد بوده و مدتی از آنجا مهاجرت کرده و در حله و نجف اشرف مسکن گزیده اند، و پس از ورود مغول و تصرف بغداد باز بدانجا آمده و «**نقیب العلویین**» شده اند.

مطالب این کتاب را از کتب مختلفه و جاهای متفرق جمع آوری کرده و پیش از ذکر آنها ماخذش را متذکر شده اند و تقریباً مشتمل بر (۹۹۲) بیت است.

آغاز: بسمه (۲) احمد الله جل جلاله بحسب ما یهدی الیه و یقوینی علیه .
انجام: وبفضلك عن سواک یا حی یا قیوم و الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی سیدنا محمد و آله الطاهیرین .

(۱۱۸)

المجتبی من الدعاء المجتبی
این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۱۱۴) نوشته شده، کاتب آن محمد محسن بیرجندی است. پس از اتمام کتاب روایت محمد بن عبدالله حمیری در زیارت حضرت قائم عجل الله

تعالی فرجه و خود آن زیارت که اول آن اینست نوشته شده: سلام علی آل یس السلام علیک یا داعی الله و ربانی آیته

کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۳۱) صفحه (۱۶) سطر. واقف سپهسالار. ضمیمه کتاب نمره (۲۱۶۲) کتابخانه است، خصوصیات دیگر را بدان نمره مراجعه نمائید.

(۱) امل الامل جلد ۲ ص (۵۵) و روضات ص (۳۹۲ و ۳۹۳ و ۳۹۴ و ۳۹۵) شرح حال و مؤلفات ایشان را مفصلاً ذکر کرده اند.

(۲) در نسخ موجوده قبل از احمد الله عباراتی است که از مؤلف نیست ولی نویسنده آن شناخته نشد و در اینجا انهارا نقل می کنم: بسمه یقول مولانا السید المرحوم شرف آل الرسول النقیب الطاهر المعظم اوحد الدهر و فريد العصر الزاهد العابد ذو الفضائل الجمه و المآثر الجميله رضی الله عنہ رکن الاسلام و المسلمین ابو القاسم علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن محمد الطاوس العلوی الفاطمی قدس الله روحه و اسکن الرحمة رخامته ضریحه احمد الله جل جلاله الخ .

(۱۱۹)

المجتبی من این نسخه بخط نسخ متوسط آقا محمد شفیع در سنه (۱۱۰۳)
الدعاء المجتبی نوشته شده و تصحیح و مقابله گردیده است.

کاغذخان بالغ . مجدول بطلا و شنجرف . عدد اوراق (۲۸) صفحه (۱۷) سطر . واقف سیه سالار .
ضمیمه کتاب نمره (۲۱۴۱) کتابخانه است خصوصیات دیگر را بدان نمره مراجعه نمائید .

[۲۷] مرقات الجنان الی روضات الجنان (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت علم الهدی محمد بن محمد بن مرتضی اعلی الله مقامهم
فرزند حضرت فیض است که در زمان حیات پدر مشهور بفضل و علم بوده و
مشغول بتدریس و افاده و افاضه بوده اند . مؤلف محترم در مقدمه بیان فرموده
که این کتاب مختصری از کتاب مفصل ایشانست که در همین فن تالیف کرده
اند ، و ترتیب آنرا هم چون کتاب مفصل خود بدینگونه مرتب ساخته اند :
مقدمه در سبب تألیف و فضیلت توجه بحق و تمسک بدعاء . درج اول : در مقدمات
و مقارنات نماز . درج دوم : در تعقیب نمازهای واجب و مستحب . درج سوم : راجع
بدخول اوقات و ساعات . درج چهارم : در اقسام عادات و آنچه نظائر آن است .
درج پنجم : در آنچه متعلق بابام هفته است . درج ششم : در آنچه راجع بماء ها
و سالهاست . درج هفتم : در آنچه راجع بقضاء حوائج است . درج هشتم : در آنچه
برای رفع غم و غیره است خاتمه و تذییل : در نصیحت و کیفیت دعاء
و آداب آنست

آغاز : بِسْمِ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الْمَدْعُو بِكُلِّ لِسَانٍ أَلَمَدَ كُورِي كَلِّ جَنَانٍ يُجْبِي دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا
دَعَاهُ الْخ .

انجام : رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ .

تألیف این کتاب در سنه (۱۰۸۷) در شهر کاشان بوده . و مؤلف در خاتمه

بآن تصریح کرده اند .

(۱۲۰)

مرقات الجنان الی این نسخه بخط نسخ متوسط نوشته شده، و اولین نسخه ایستکه از سواد بیباض آمده، و مؤلف محترم خود آنرا مقابله و تصحیح و کلمات افتاده را بخط خویش در حاشیه مرقوم داشته اند،

و نیز پشت اولین و آخرین ورق شرحی مبنی بر اسم کتاب و نام مؤلف و اینکه این نسخه را در کاشان امر بنوشتن فرموده مرقوم داشته اند. در ذیل آنچه پشت اولین ورق مرقوم شده فرزندان ایشان که مسمی باسحق و ملقب بجمال الدین بوده اند شرحی بدین مضمون که: این کتاب را والد استاد ادام الله ظلال افاداته علی العباد در سنه (۱۱۱۲) بایشان مرحمت نموده مرقوم داشته اند.

جلد چرمی. کاغذ خان بالغ. عدد اوراق (۱۸۰) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری طول (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۳۵)

[۲۸] مصباح المتهجد (عربی)

مؤلف این کتاب شیخ الطائفه شیخ طوسی رحمه الله علیه است (ابو جعفر محمد بن حسن بن علی الطوسی ۳۸۵ - ۴۶۰) که از اجله علماء اسلام و رؤسای مذهب شیعه ادامیه میباشند، و مراتب فضل و عظمت علمی ایشانرا مخالفین و موافقین در کتب خود ذکر کرده اند. خودشان در کتاب الفهرست که در میان مصنفات علماء شیعه و شرح حال آنها تا عصر ایشانست چهل و سه کتاب و رساله از مؤلفات خود را ذکر کرده اند. علماء متأخر چندین کتاب و رساله دیگر نیز بایشان نسبت میدهند مشهورترین کتب ایشان تهذیب، و استبصار، و مبسوط، و نهایه، و تبیان، که هر یک چندین مجلد و مشتمل بر چندین هزار بیت است میباشد، و یکی از مؤلفات ایشان این کتاب است که آن را «مصباح المتهجد» نام نهاده اند و در اعمال ایام و لیالی سال است، و کلیه عبادات بدنی و یا مالی و یا مرکب از هر دو چون روزه و زکوة و حج را در آن متذکر شده اند، و بعضی از احکام فقهیه را در این کتاب بمناسبت ذکر نموده اند، و تفصیل را بکتاب مفصله خود چون نهایه و مبسوط حواله کرده اند. تألیف

کتاب مسلماً معلوم نیست که در چه سالی بوده ولی از قرائن معلوم میشود که قبل از هجرت ایشان از بغداد به نجف اشرف یعنی پیش از سال (۴۴۸) بوده و علت مهاجرت ایشانرا تألیف همین کتاب نوشته اند و آن این است که مغرضین از عامه و مخالفین با شیعه امامیه پیش خلیفه وقت از ابن شیخ بزرگوار سعایت کردند که در کتابش لعن بر خلفاء را ترویج نموده در آنجا که گوید :

اللَّهُمَّ خُصَّ أَتَتْ أَوَّلَ ظَالِمٍ بِاللَّعْنِ مَنَى وَأَبْدَتْ بِهِ أَوَّلًا ثُمَّ الثَّانِي ثُمَّ الثَّالِثُ ثُمَّ الرَّابِعُ الخ . خلیفه حضرت شیخ را احضار و از ایشان سؤال نمود که شما لعن بر خلفا راجائز میدانید و تابعین خود را بد آن وادار میکنید گفتند چنین نیست . کتاب مصباح را باز کرده و عبارات مذکوره فوق را پیش ایشان گذاردند ایشان هم با کمال صراحت لهجه فرمودند چنان نیست که مخالفین و معاندین بعرض رسانیده اند مراد باول ظالم قابیل بن آدم است که هابیل برادر خود را کشت و بنیاد قتل را در دنیا نهاد . و مراد بثانی آنست که بر خلاف گفتار ثمود پیغمبر (ع) رفتار کرد و ناقه را پی نمود و مردم را بهلاکت انداخت و نام وی **قیدار بن سالف** بود . و مراد بثالث قاتل یحیی بن زکریای پیغمبر (ع) است که برای زنی فاحشه مرتکب این امر شد . و مراد برابع عبدالرحمن بن ملجم است که مرتکب قتل علی بن ابیطالب (ع) شد خلیفه چون بیانات او را بشنید تصدیق وی نمود و انعامش کرد و از ساعی و تمام انتقام کشید . ولی باز معاندین دست بر نداشته و کینه دیرینه خود را با شیعه امامیه که در محله کرخ بغداد بودند اظهار و خانه حضرت شیخ و آن محله را آتش زدند ، بسیاری از کتب ایشان در آن واقعه بسوخت ، پس از آن از بغداد رخت بسته و بنجف اشرف مهاجرت نموده و تا آخر عمر در آنجا متوقف بودند . حضرت شیخ چندی از محضر شیخ مفید رضوان الله علیه استفاده مینموده و پس از ایشان از حضرت سید مرتضی رحمه الله علیه استفاده علمی و مادی کرده اند .

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَلِيَّ الْحَمْدِ مُسْتَحِقٌّ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى خَيْرَتِهِ مِنْ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ .
انجام: وَنَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ لَوَجْهِهِ خَالِصًا وَيَنْفَعَنَا وَمَنْ يَعْمَلْ بِهِ أَوْ يَعْصِهِ وَنَسْأَلُهُ أَنْ لَا يَخْلِيَنَا مِنْ دُعَائِهِ عَقِيبَ ذَلِكَ بِمَا عَمَلْنَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِحَمْدِ اللَّهِ وَمِنَهُ وَصَلَوَاتُهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ .

این کتاب را در سنه (۱۳۳۸) حاج عباسقلی خان سهم الملك عراقی که از اعیان طهران بوده اند برای اولین مرتبه در مطبعه سنکی علمی از روی نسخه که در سنه (۵۰۲) نوشته شده چاپ کرده اند.

صاحب کشف الحجب والاستار چنین نوشته: مصنف چون دیدند که کتاب مصباح المتهجد مفصل شده و همّت اشخاص قاصر از مراجعه بآنست آنرا مختصر نموده و اولش اینست: الحمد لله رب العالمین وَالصَّلوة عَلَى خَيْرِ خَيْرَتِهِ مِنْ خَلْقِهِ الخ.

(۱۲۱)

مصباح المتهجد این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده، کاتب سال تحریر و نام خود را ننکاشته، ورق اول کتاب هم افتاده. اولین سطر موجود که جزء مقدمه کتاب میباشد اینست: بِالْكِتَابِ وَاللّٰهُ الْمَوْفِقُ لِلصَّوَابِ فَصَلِّ فِي ذِكْرِ حَصْرِ الْعِبَادَاتِ وَبَيَانِ أَقْسَامِهَا. و آخرین سطر کتاب اینست: تَمَّ الْجُزْءُ الثَّانِي مِنْ مِصْبَاحِ الْمُتَهَجِّدِ وَهُوَ آخِرُ الْكِتَابِ بِعَوْنِ اللَّهِ الْمَلِكِ الْوَهَّابِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ أَوَّلًا وَآخِرًا وَظَاهِرًا وَبَاطِنًا وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِ الْأَنْامِ الْكَرَامِ.

جای عنوان مطالب و ادعیه باز کنذارده شده که نوشته شود ولی موفق بنوشتن آن نشده اند.

جلد چرمی ضربی مذهب. کاغذ سمرقندی. مجدول بطلا. عدد اوراق (۳۰۸) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۱/۴۰ سانتیمتر) عرض (۱/۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۳۵)

(۱۲۲)

مصباح المتهجد این نسخه را عبدالمؤمن قنبر علی در سنه (۱۰۲۵) بخط نسخ خوب نوشته اند. عنوان مطالب با سرخی نوشته شده، ورق اول و يك ورق هم از وسط افتاده بوده بعدها نوشته اند. در حاشیه کتاب مطالب ذیل بخط کاتب نسخه نیز نوشته شده دعاء ۷ و ۱۱ و ۱۳ حقیقه سجّادیه. و دعاء سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَحَنَانِيكَ. و دعاء: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي تَجَلَّى لِلْقُلُوبِ. و دعاء: اَللّٰهُمَّ اِنِّهٗ لَيْسَ يَرُدُّ غَضَبَكَ اِلَّا حِلْمُكَ. که از حضرت سجّاد (ع) است. سورة عمّ و سورة فتح. و دعاء: اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُكَ مِنْ بَیِّنَاتِكَ بِإِيهَاءِ. و سورة واقعه و سورة تبارک. و سورة یس. و دعاء:

بسم الله وبالله أَخَذْتُ الْأَوَّلِينَ وَأَخَذْتُ الْآخِرِينَ . وادعیه ایام هفته حضرت زین العابدین (ع) .
پس از خاتمه کتابت تصحیح و مقابله شده ، و کلمات افتاده و توضیحات لازم را
در حاشیه نوشته اند ، و پشت ورق اول دعاء : اللَّهُمَّ بِتَأْلُقِ (۱) نور بهاء عرْسک . و دعاء :
رَبِّ ادْخُلْنِي فِي لُجَّةِ بَحْرٍ أَحَدٍ يَتَكَ . و در ورق آخر دعاء : اللَّهُمَّ رَبَّ النُّورِ الْعَظِيمِ .
نوشته شده است .

جلد چرمی . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۳۳۵) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار .
قطم رحلی کوچک . طول (۲۷ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۰۳۶)

[۲۹] مصباح کفعمی (عربی)

مصنف این کتاب حضرت کفعمی رحمه الله علیه است [۹] و نام آنرا « جَنَّةُ
الْإِيمَانِ الْوَاقِيَّةُ وَجَنَّةُ الْإِيمَانِ الْبَاقِيَّةُ » گذارده ولی مشهور بمصباح کفعمی شده و
مشمول بر پنجاه فصل که اول آن در وصیت میت و احکام آن و آخر آن در آداب
دعا خواندن است میباشد و مشتمل بر دعوات و تسبیح و زیارات و غیره است .

آغاز : بِسْمِ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ الدُّعَاءَ سُلْمًا يَرْتَقَى بِهِ إِلَى أَعْلَى مَرَاتِبِ الْمَكَارِمِ .
وَوَسِيلَةً إِلَى اقْتِنَاءِ غُرَرِ الْمَحَامِدِ وَذَرَرِ الْمَرَاحِمِ (۲) وَالْعُقُودِ الْمَنْضُودَةِ مِنَ اللَّذَائِلِ النَّظِيمَةِ
بِلِجَاهِ الْخَيْرَاتِ الْمُتَصِفَةِ بِالْمَكَانَةِ الْعَلِيَّةِ وَالْمَنْزِلَةِ الْعَظِيمَةِ .

انجام : وَلَنَسْرِعَ إِلَى ذِكْرِ الْكِتَابِ الَّذِي أَسْرُنَا إِلَيْهَا فِي خُطْبَتِهِ وَوَعَدَنَا بِذِكْرِهَا هُنَا
فِي دِيَارِجَتِهِ الْمَجْمُوعِ مِنْهَا وَمَافِيهِ مِنْ أَصْلِهِ وَخَوَاشِيهِ جَمْعُهَا مِنْ أَمَاكِنَ مُتَعَدِّدَةٍ وَمَوَاطِنَ مُتَبَدِّلَةٍ
وَهِيَ الْكِتَابُ الْمُتَهَجِدُ . پس از این اسامی (۲۳۸) کتاب را که مؤلفین آنها معلوم
بوده و اشاره ببعضی دیگر که معلوم نبوده اند و در تألیف این کتاب مورد مراجعه
بوده و از آنها مطالبی را نقل کرده اند ذکر نموده پس از آن فرماید : وَالْحَمْدُ لِلَّهِ أَهْلِ
الْحَمْدِ وَالشُّكْرِ وَصَلُّوا عَلَى الْمُخْصُوصِ بِأَفْضَلِ الذِّكْرِ مُحَمَّدٍ صَ رَسُولِهِ الْعَالِمِ الْعَلِيمِ الْمُطَهَّرِ
وَعَلَى آلِهِ الْأَنْجَمِ الزَّهَرِ وَسُرُوفِ وَكُرْمِ وَعَظْمِ وَسَلَامِ .

(۱) تَأْلُقَ الْبَرَقُ أَيْ لَمَعَ .

(۲) آغاز این کتاب تا (و درر المراحم) با کتاب الجنة الباقیه والجنة الواقیه [۹] مؤلف اشتراک
دارد و چون در تمام کتب آغاز هر دو کتاب را قسمتی از کلمات مشترک معین کرده اند و ممکن
است نسبت اشتباه بآنها داده شود و یا یکی بودن دو کتاب تصور گردد ، در اینجا قسمت بیشتری
از ابتدای کتاب را نقل کردیم که مانع از احتمالات مذکور شود . صاحب روایات در ذیل
ترجمه مؤلف گوید : که در بحار این کتاب را نسبت بیکدیگر از متاخرین میدهند . و در فهرست
رضویه است که این کتاب را نسبت بحضرت میر داماد میدهند . ولی صاحب امل الامل که بر
هر دو مقدم اند نسبت بکفعمی داده است .

این کتاب در ذی قعدۀ سنۀ (۸۹۵) تألیف شده و در سنہ (۱۳۱۲) در بمبئی هندوستان طبع شده در طهران نیز بتصحیح مرحوم حاج شیخ فضل الله نوری اعلی الله مقامه چاپ گردیده است.

(۱۲۳)

مصباح کفعمی این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب اسم خود و سال کتابت را رقم نموده، قسمتی از اوراق آن مجدول بطلا و بعضی هم صحافی شده، در حاشیۀ صفحات بخط نستعلیق و نسخ بعضی مطالب از کتب حضرت شیخ طوسی و سایر علماء نوشته شده. در سنۀ (۱۱۸۵) متعلق به محمد نامی بوده و او دو مهر خود را که هر يك دارای سنۀ فوق است و بدین سجع میباشد در آخر کتاب زده است. اول: اللهم صل علی محمد و آل محمد. دوم: گل گلشن انبیاء محمد.

جلد ساغری مشکى. کاغذخان بالغ. عدد اوراق (۴۲۳) صفحہ (۱۹) سطر. واقف سپہسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۷ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمرہ کتابخانہ (۱۰۳۴)

(۱۲۴)

مصباح کفعمی این نسخه نیز بخط نسخ خوب نوشته شده، بعضی اوراق از اول و بعضی از آخر آن افتاده، و پارۀ از اوراق وسط هم پاره بوده، اوراق اوائل و اواخر را نویسانده و اوراق وسط را اصلاح کرده اند، سال تحریر و کاتب اصل نسخه و مکمل آن رقم نگشته ولی نسخه قدیمی است. در حواشی کتاب مطالب زیادی از کتب شیخ طوسی و اقبال سید، و ابن جوزی و ابن فہد حلّی و سائر علماء رحمۃ اللہ علیہم نقل شده.

جلد ساغری مشکى. کاغذ قدیمی. عدد اوراق (۴۵۰) صفحہ (۲۰) سطر. واقف سپہسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۷ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمرہ کتابخانہ (۱۰۳۳)

[۳۰] مفاتیح الدعوات (فارسی)

این کتاب در سنۀ (۱۰۸۵) چنانکہ در خود کتاب بمناسبت ذکر شده تألیف گردیده، و مؤلف آن با تفحص زیاد شناخته نشد ولی مسلماً از شاگردان حضرت محمود دہدار فارسی شیرازی است. موضوع کتاب از این عبارت کہ در مقدمہ است معلوم میشود: این وجیزہ ایست در بیان حروف و قواعد آن و کیفیت

علم تسخیرات و علم هندسه و اعداد.

طریقه ختمات و ادعیه و روایات راجعه بآنها را نیز ذکر نموده است.

آغاز : بسمله حمد و سپاس مافوق حوصله عقل و قیاس سزاوار آستان
جلال کریمدست.

(۱۲۵)

مفاتیح الدعوات این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، ولی کاتب و سنه کتابت رقم نگردیده، در سنه (۱۲۶۱) داخل کتابخانه

اعتضاد السلطنه شده، بعضی از جد اول آن کشیده نشده و جای آنرا سفید گذاشته‌اند
عنوان مطالب و جدولها با سرخی است.

جلد چرمی. کاغذ خان بالغ و سمرقندی. عده اوراق (۳۹۱) صفحه (۱۵) سطر. واقف
سیهسالار. قطع وزیری. طول ($۲۵\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۱۴\frac{۱}{۴}$) نمره کتابخانه (۲۱۴۲)

[۳۱] **مفتاح الفلاح** (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ بهائی رحمه الله تعالی علیه است (بهاءالدین
محمد بن حسین بن عبدالصمد حائری جبائی عاملی (۹۵۳ - ۱۰۳۰) که از اجله
مشاهیر علماء اسلام و از رؤسای مذهب شیعه امامیه بوده‌اند میباشد. این عالم جلیل
جامع علوم معقوله و منقوله بوده و در اکثر آنها کتاب و رساله تألیف کرده‌اند،
در نظر شاه عباس کبیر صفوی مقامی رفیع و منبع داشته، و آخوند ملاصدرا
رحمة الله علیه مدتی شاگردی ایشانرا کرده، و علماء زیاد از محضر ایشان استفاده
نموده و بدرجات عالیه نائل شده‌اند.

چنانکه خودشان در مقدمه مرقوم داشته‌اند این کتاب را بر حسب خواهش
جمعی از دوستان در اعمال واجبه و مستحبیه مهمه شبانه روز و ادعیه مأثوره
تألیف و الفاظ مشکله و غریبه ادعیه و احادیث را شرح و هر جا که محتاج بیان
بوده با عباراتی لطیف اداء فرموده‌اند و آنرا برشش باب و هر باب را بر چند فصل
مرتب کرده‌اند بدین تفصیل :

باب اول : در بیان معنی فجر و فضیلت اعمال در آن موقع و آنچه در این وقت عمل

وآرد شده . باب دوم : در اعمال از طلوع آفتاب تا ظهر . باب سوم : در اعمال از ظهر تا غروب . باب چهارم : در اعمال از غروب تا وقت خواب . باب پنجم : در اعمال از وقت خواب تا نصف شب . باب ششم : در اعمال از نصف شب تا طلوع فجر . و در خاتمه سورۀ مبارکہ حمدرا کہ اصل قرآن است به طریقه بسیار خوبی تفسیر فرموده اند . در سنہ (۱۰۱۵) تألیف شدہ و مکرر چاپ شدہ ، و شروح و ترجمہای متعددی از آن در زمان حیات مؤلف و پس از ایشان شدہ است .

آغاز : بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ دَلَّیْنَا عَلٰی جَادَةِ التَّجَاةِ وَهَدَاَنَا اِلٰی مَا یُوجِبُ عَلٰو الدَّرَجَاتِ .
انجام : اَنْ لَا یُرَدَّنَا عَنْ بَابِهِ خَائِبِیْنَ وَاَنْ لَا یُؤْخِذَنَا بِسُوءِ اَعْمَالِنَا یَوْمَ الدِّیْنِ اِنَّهُ اَرْحَمُ الرَّاحِمِیْنَ وَاَكْرَمُ الْاَكْرَمِیْنَ ، فَرَعْتَ بِعَوْنِ اللَّهِ مِنْ تَأْلِیْفِهِ مَعَ تَرَاكُمُ افْوَاجِ الْاَلْفَاوِجِ وَطَلَا طَمِ امْوَاجِ الْاَنْوَاقِ وَتَوَزَّعَ الْبَالُ بِالْحَلِّ وَالرَّحَالِ فِیْ اَوَائِلِ الْعَشْرِ الثَّلَاثِ مِنَ الشَّهْرِ الثَّانِیِّ مِنَ السَّنَةِ الْخَامِسَةِ مِنَ الْعَشْرِ الثَّانِیِّ بَعْدَ اَلْفِ بَدَلَةٍ كُنْجَةٍ وَاَنَا اَقْلُ الْاَنَامِ مُحَمَّدًا الْمُشْتَمَرُ بِبَهَاءِ الدِّیْنِ الْعَامِلِیْ تَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْ سَمِیَّاتِهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ اَوَّلًا وَاٰخِرًا وَظَاهِرًا وَبَاطِنًا .

(۱۲۶)

مفتاح الفلاح این نسخه بخط نسخ متوسط نوشته شده ، کاتب و سنہ کتابت رقم نگردیده ، ولی از قرائن برمی آید کہ در قرن یازدهم نوشته شده .

جلد چرمی روغنی و ضربی . کاغذ سمرقندی . عدہ اوراق (۱۵۰) صفحہ (۱۵) سطر . واقف سپہسالار . قطم خشتی . طول (۱۹ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض (۱۳ $\frac{۱}{۲}$) نمرہ کتابخانه (۲۱۷۷)

(۱۲۷)

مفتاح الفلاح این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، صفحاتی از آخر آن افتاده بوده در سنہ (۱۲۴۰) یکنفر تبریزی کہ اسم خود را هم رقم کرده بوده و آنرا محو کرده اند نواقص آنرا تکمیل نموده است .

جلد چرمی ضربی مذهب . کاغذ دولت آبادی . عدہ اوراق (۱۴۴) صفحہ (۱۵) سطر . واقف سپہسالار . قطم ربعی . طول (۱۸ سانتیمتر) عرض (۱۱ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمرہ کتابخانه (۲۱۷۳)

(۱۲۸)

مفتاح الفلاح

این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده، کاتب و سنه کتابت رقم نگشته پس از ختم کتاب چندین ورق نوشته بوده بعضی ادعیه از مصباح کاتب نسخه خود بر آن نوشته اند.

جلد روغنی گل و بوته اعلی زمینه زرد دورو . کاغذ خان بالغ . مجدول بطلا . عدد اوراق (۲۲۴) صفحه (۱۲) سطر . قطع بغلی . واقف سیهسالار . طول ($۱۳\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۷۲)

(۱۲۹)

مفتاح الفلاح

این نسخه بخط نسخ متوسط نوشته شده، کاتب و سنه کتابت در اثر افتادن ورق آخر معلوم نیست، ولی آن ورق را در سنه (۱۲۵۳) سید حمید بن حسین عاملی نوشته و بکتاب ملحق کرده اند، چند ورق از اول هم که افتاده بود جز يك ورق آن که کاغذ بیاض است باقی را نوشته اند.

جلد تیماج مشکی . کاغذ سمرقندی زرد . عدد اوراق (۱۴۱) صفحه (۱۷) سطر . واقف سیهسالار . قطع ربعی . طول (۱۸ سانتیمتر) عرض ($۹\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۷۴)

(۱۳۰)

مفتاح الفلاح

این نسخه را آقای محمد رضای گیلانی در سنه (۱۰۴۲) نوشته اند، پس از ختم کتاب هفت ورق کاغذ نوشته بوده بر آن ادعیه و مطالب متفرقه نوشته شده.

جلد تیماج ضربی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۱۷۰) صفحه (۱۷) سطر . واقف شیخ مصطفی فیروز کوهی . قطع وزیری کوچک . طول (۱۹ سانتیمتر) عرض ($۱۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۳۳۹۷)

(۱۳۱)

مفتاح الفلاح

این نسخه را بخط نسخ و نستعلیق متوسط در سنه (۱۲۳۹) درساوه احمد بن محشم بن صالح بن محشم بن مختوم بن لطیف بن شریف الحسینی نوشته ولی ناقص است و کتاب را بدعاء **اَللّٰهُمَّ يٰذَا الْعَلِیِّكَ الْعَبْدُ بِالْخَلْقِ وَ السُّلْطَانِ** حضرت سجاد (ع) که حضرت شیخ بعد از اتمام نماز

شب نقل نموده اند ختم کرده است . پس از آن در دو ورق آخر کتاب طریقه ریاضات شرعیه را نوشته اند .

جلد چرمی عادی . کاغذ سمرقندی مهره زده . عدد اوراق (۵۵) صفحه (۱۴) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول ($۲۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۷۵)

(۱۳۲)

مفتاح الفلاح این نسخه بخط نسخ متوسط نوشته شده ، از اول و آخر آن اوراقی افتاده کاتب و سال کتابت لذا معلوم نشد . اول سطر موجود : **الْقُدْرَ اِلٰی اٰخِرِهَا ثُمَّ قَالَ اَمَنْتُ بِاللّٰهِ وَحَدَّهٗ لَا شَرِيكَ لَهُ .** آخر سطر موجود : **وَيَاْتِيْ بِهَا الْعَابِدُ عَارِيَةً عَنِ الْكُلُوْلِ خَالِيَةً عَنِ الْقُتُوْرِ وَالْعَمَلِ مَقْرُوْنَةً .**

جلد چرمی . کاغذ خنایی . عدد اوراق (۱۰۱) صفحه (۱۲) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۸۶)

[۳۲] مناجات المعصومین و غیرهم (عربی)

این کتاب مشتمل بر دو باب است باب اول در ادعیه و مناجاتهاییکه از ائمه معصومین (ع) رسیده و همه را بنام مناجات ذکر نموده و سی و یک مناجات است . باب دوم در ادعیه و مناجاتهاییکه مؤلف از کلمات متفرقه ائمه علیهم السلام جمع آوری و ترکیب نموده و با بزرگان اولیاء و علماء سابق انشاء کرده اند و در این باب سی و نه مناجات است .

مؤلف از خود اسم نبرده و آنچه تفحص کرده ایشانرا نشناختیم (۱) بمناسبت آنکه اول نسخه نوشته شده مناجات المعصومین در کتابخانه بدین نام ثبت شده ، ولی در مقدمه مؤلف تصریح نموده که آنرا « روح الارواح و حیوة الاشباح » نام گذارده ام .

(۱) از انجائیکه حضرت سید ابن طاوس [۲۶] در مؤلفاتشان دعائهایرا انشاء کرده اند احتمال میدهم که این کتاب را هم ایشان جمع آوری کرده باشند ولی هیچکس کتابی را بدین نام و نشان از ایشان ندانسته جز اینکه عموماً کتابی را بنام « روح الاسرار و روح الاسمار » بایشان نسبت داده اند و موضوع آنرا هم تعیین نکرده اند شاید همین کتاب باشد و در اینجا اسم آن تصحیف شده و بدین نام در آمده باشد و یا روح الارواح نام آن باشد و آنها تصحیف نقل کرده باشند اگر چه اینهم خیالی دور است

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي آذَقَ قُلُوبَ الْعَارِفِينَ مِنْ لَدُنْهِ مُنَاجَاةَ
انجام: وَلَيْسَ دُونَكَ وَلِيٌّ وَلَا وَالٍ إِلَيْكَ أَنْتَ بِالْجُودِ الْأَعْمِ عَلَى الْعَالَمِينَ مَنَّانٌ.

(۱۳۳)

مناجات المعصومین
و غیرهم یا روح الارواح
و حیوة الاشباح

این نسخه بخط نسخ بسیار خوب نوشته شده،
کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده، در
سنه (۱۲۷۵) داخل کتابخانه اعتضاد السلطنه
شده، دو آیه از قرآن کریم راپشت آخرین صفحه
آن نوشته اند. دارای یک سر لوح ظریف، و دو صفحه اول تذهیب شده، تمام
صفحات مجدول بطلا و زنگار و شنجراف است، اسامی مناجات ها را با طلا
نوشته اند.

جلد ساغری مذهب. کاغذ متن و حاشیه خان بالغ. عدد اوراق (۸۲) صفحه (۱۲) سطر.
واقف سپهسالار. قطع بغلی. طول (۱۲ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه
(۱۱۱۱)

(۱۳۴)

مناجات حضرت
امیر علیه السلام

این نسخه بخط نستعلیق خوب نوشته شده، و مشتمل بر بیست و هشت
شعر است که اول آن: لَكَ الْحَمْدُ يَا ذَا الْجُودِ وَالْجَدِّ وَالْعُلَى
و آخر آن: وَ نَاجَاكَ اخِيَارُ بِبَابِكَ رُغْمٌ، میباشد. کاتب خود
را چنین معرفی نموده: سَرَفَ بِكِتَابَتِهَا الْعَبْدُ الْفَقِيرُ الْحَقِيرُ خَانُلَر قَاجَار غَفَرَ اللَّهُ ذُنُوبَهُ وَ
سَرَّ عَيْبَهُ، مادرم زند و از پدر قجرم - متولد ز آهن و حجرم، خانلر قاجار است.
در ماه صفر (۱۲۸۱) داخل کتابخانه اعتضاد السلطنه شده.
جلد میشن ضربی. کاغذ ترمه ضخیم. عدد اوراق (۶) صفحه (۶) سطر. واقف سپهسالار.
قطع وزیری. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۲ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۵۹)

(۱۳۵)

مناجات
خمسة عشر

این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده، ولی سال
کتابت و اسم کاتب رقم نگشته قبل از شروع بمناجات:
الْهِي لَيْسَ وَسِيلَةٌ إِلَيْكَ: تا آخر آن که تقریباً هشت بیت است

نوشته شده ، دارای يك سر لوح زیبا و دو صفحه اول تذهیب ظریف شده ،
مجدول بطلا ، زیر هر سطر برای ترجمه شرط بندی شده ، ولی جز ترجمه پنج
صفحه آن نوشته نشده . آخرین سطر موجود اینست : بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ
و با خط شکسته ریز نوشته شده : مال محسن خان ایروانی . این نسخه در
ربیع الثانی (۱۲۸۱) داخل کتابخانه اعتضاد السلطنه شده است .

جلد روغنی مذهب بسیار عالی دو رو . شافعی خان بالغ . عدد اوراق (۲۷) صفحه (۷) سطر . واقف
سیه سالار . قطع ربعی . طول (۱۶ سانتیمتر) عرض (۱۰ ¼ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۱۱۲)

[۳۳] مهج الدعوات و منهج العنايةات (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت رضی الدین سید بن طاووس [۲۶] قدس الله سره

میباشد . و مشتمل بر مطالب ذیل است :

۱ - کلیه حرز هائیکه از حضرت پیغمبر صلعم و ائمه علیهم السلام بترتیب از خاتم تا قائم (ع)
مأثور است . - ۲ - دعاها و تعویذاتیکه نیز از ایشان منقول است بترتیب مذکور تا آخر آنچه
از حضرت جواد امام محمد تقی (ع) نقل شده است . - ۳ - مناجات های ایشان نیز بدان ترتیب .
- ۴ - بقیه ادعیه معصومین تا آخر آنچه از حضرت قائم (ع) رسیده است . - ۵ - حجب مرویه
از پیغمبر و ائمه صلوات الله علیهم اجمعین - ۶ - دعاها و تعویذاتیکه منسوب بانبیاء سابق علیهم السلام است و دعا های
دیگر که در کتب دیده شده با ذکر آن کتاب و مطالبی راجع باسم اعظم . پس از این قسمت شرحی
سید ابن طاووس مرقوم داشته اند مبنی بر اینکه ادعیه مأثوره از معصومین صلوات الله علیهم
اجمعین بیحد و حصر میباشد ، و در این روزگار هشتاد جلد کتاب ادعیه در کتابخانه ایشان موجود است
و اینها را که در این کتاب نقل کرده اند مختصری از آنها است . و این فصل را بذکر دعائیکه
انشاء خودشان و تقریباً (۱۵۰) بیت و اول آن اینست ختم نموده اند : اللهم انک ایتدأت بالأحسان
قبل منطق اللسان . - ۷ - خاتمه کتاب و در آن چهار فصل است . - ۱ - در اوقات دعاء . - ۲ -
در ماه های عربی - ۳ - در آب نیسان و دعاء در حذر یران و استشفاء بد آنها . - ۴ - در صفات
داعی است .

آغاز : بسم الله (۱) اَحْمَدُ اللهَ الَّذِي اَبْتَدَأَ بِالْاِحْسَانِ وَ دَعَا عِبَادَهُ اِلَى مَعْرِفَتِهِ بِلِسَانِ
ذَلِكَ الْبُرْهَانِ .

(۱) در نسخیکه از نظر این بنده گذشته قبل از شروع ب « اَحْمَدُ الله » عبارات ذیل نوشته شده
و نویسنده آن را نیافتم : بقول مولانا افضل العالم العلامة الفقیه الفاضل الجوّ الکامل الزاهد
العابد البارع المحقق المخلص الطاهر نقیب نقباء آل ابی طالب فی الافارب والاجانب افضل الساده
عمدة اهل بیت النبوه مجد آل الرسول اشرف العترة الطاهرة ذوالمناقب الطاهرة والفضائل الباهرة
رضی الملة والدين جمال العارفين ابو القاسم علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن محمد الطاووس العلوی
الفاطمی قدس الله روحه و نور ضریحه ، احمد الله الذي الخ .

انجام: وَفِيمَا ذُكِّرْنَا مِنْ الْأَسْرُوطِ وَالْغِثَاتِ مَا أَرْجُوا أَنْ يُغْنِيَ عَنِ الزَّيْدَاتِ ، وَهَذَا آخِرُ مَا أَوْرَدْنَاهُ مِنْ كِتَابِ مَهْجِ الدَّعَوَاتِ وَ مَهْجِ الْإِعْنَايَاتِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَحْدَهُ وَ صَلَوَاتُهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ .

(۱۳۶)

مهج الدعوات این نسخه بخط نسخ خوب آقا محمد محسن بیرجندی در سنه (۱۱۱۴) نوشته شده ، تصحیح و مقابله گردیده ، کلمات

افتاده از متن و نسخه بدلها را در حاشیه نوشته اند . و دارای يك سر لوح ظریف و مجدول بطلا و زنگار است . کتاب « المجتبی من الدعاء المجتبی » (۱۱۸) ضمیمه این کتاب است .

جلد ساغری مشکی . کاغذ سمرقندی مهره زده . عدد اوراق (۳۱۲) صفحه (۱۶) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۶۲)

(۱۳۷)

مهج الدعوات این نسخه بخط نسخ متوسط آقا محمد شفیع در سنه (۱۱۰۳) نوشته شده ، در حاشیه صفحات بخط نستعلیق خیلی خوب

بعضی از معانی لغات و مطالب لازمه را نوشته اند ، نسخه تصحیح و مقابله شده و کلمات افتاده از متن و نسخه بدلها را نیز در حاشیه نوشته اند . کتاب « المجتبی من الدعاء المجتبی » (۱۱۹) ضمیمه این کتاب است .

جلد چرمی . کاغذ خان بالغ . مجدول بطلا و شنجرف . عدد اوراق (۲۵۵) صفحه (۱۷) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۳ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۴۱)

تفسیر

[۳۴] تفسیر اسفرائینی (فارسی)

مؤلف این کتاب بقول صاحب کشف الظنوت : هو الامام ابوالمظفر شهفور بن طاهر الشافعی المتوفی سنة احدى و سبعین و اربعمائه . (۴۷۱) میباشد . بانفحص زیاد در کتب سیر و رجال و کتاب طبقات المفسرین جز در کتاب مذکور و جز این شخص اسفرائینی مفسر ندیدیم نسخه ذیل هم جلد دوم و مشتمل بر تفسیر نصف آخر قرآن کریم و بدون مقدمه و دیباچه داخل در تفسیر سورة مریم شده است و فقط قبل از شروع بمطلب نوشته شده : « جلد الثانی من تفسیر الاسفرائینی » و نیز در کتب سیر و رجال بشرح حال و مؤلفات دیگر این مؤلف بر نخورده ایم .

طریقه و طرز این تفسیر اینست که قبل از شروع بهر سورة بدو عدد آیات و کلمات و حروف آن با ذکر اختلافات در آنها و روایات راجعه بشواب و قرائت آن نوشته شده ، پس از این چندین آیه از سورة را نقل و در ذیل آنها فارسی آیات را کلمه بکلمه نوشته و چون ترجمه آیات خاتمه یافت شروع بذکر مقاصد و معانی آیات و قصص و شأن نزول آنها با کمال اختصار با عباراتی شیرین و فصیح نموده اند . و تقریباً تمام این تفسیر با آیات قرآن (۵۳۰۰۰) بیت میشود .

برای نمونه این دو قسمت را از کتاب نقل میکنیم :- در ذیل آیاتیکه ابتداء آنها : اِنَّا نَحْنُ نَرْثُ الْاَرْضَ وَ مَنْ عَلَيْهَا وَ اِلَیْنا یَرْجَعُونَ . و آخر آنها : وَ اِذْ کَرَّمَ فِی الْکِتَابِ موسی اِنَّه کان مُخلصاً و کان رَسُولاً نَبِیّاً . (سورة مریم) میباشد فقط این چند سطر نوشته شده : بدانکه نبی آن بود که بوی وحی آید در معنی تقریر شریعتی که بزبان رسولی از پیش وی آمده باشد و شریعتی بر ابتدا نیارد و رسول آن بود که بوی وحی آید بشریعتی مبتدا چنانکه اگر از پیش وی

شریعتی بوده باشد جمله آنرا بردارد یا بعضی از آنرا و این هر دو موسی را علیه السلام موجود بود [و] از بهر آنکه بعضی از شریعت ابراهیم و یدغمبرانیکه پیش وی بودند وی تقریر کرد و چیزها بر ابتداء آورد از فرمان خدای تعالی و نیز در ذیل آیاتیکه ابتداء آنها: **و اذا قتلی علیهم آیاتنا**، و انتهای آنها: **ثوابا و خیر مردا**، (سوره مریم) میباشد این مطالب نوشته شده: بدانکه حباب بن الارث را وامی بود بنزدیک عاص بن وائل السهمی بروی تقاضا کرد و گفت بخدای که ندهم تا انگاه بمحمد صلی الله علیه کافر شوی حباب گفت بخدای که من کافر نشوم بوی تا انگاه که تو بمیری و باز ترا برانگیزانند عاص گفت بطریق استمها یس آنگاه بیا که خدای عز و جل مرا آنجا مال دهد و فرزند دهد تا من آنجا حق تو بدهم خدا در شان وی فرستاد: **افرئیت الذی کفر الخ** (سوره مریم)

در بعضی از قسمتها مطالب را در حدود دو و یا چندین برابر آیات تفسیر و شرح کرده اند و از ذکر اخبار عامی و کیفیت عبارات و مطالب تأیید میشود که مؤلف از علماء عامه است.

(۱۳۸)

تفسیر اسفرائینی این نسخه جلد دوم و مشتمل بر تفسیر از سوره مریم تا آخر قرآن کریم است، و بخط نستعلیق خیلی خوب و آیات آن بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده، ولی ظاهراً از خطوط قرن نهم هجری است. ترجمه آیات با سرخی در ذیل آنها نگاشته شده، و در سنه (۱۲۷۳) داخل کتابخانه مرحوم اعتضاد السلطنه گردیده است. دارای یک سرلوح خیلی خوب، و نود و شش سرسوره ظریف میباشد که اسامی سور بر آنها نوشته شده.

جلد ساغری ضربی طلائی: کاغذ سمرقندی. مجدول بطلا و زنگار و شنجرف. عدد اوراق (۳۶۶) صفحه (۲۳) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۴ سانتیمتر) عرض (۲۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۱۹)

آغاز این جلد: جلد الثانی من تفسیر الاسفرائینی. این سوره مکی است

و نود و هشت آیت است مگر در عدد اسمعیل که نود و هفت است و کلماتش هزار و صد و شصت و دو است.

انجام تفسیر: والجن و از هر دو بخداوند سبحانه و تعالی باید گروید و استعانت بوی کردن والله تعالی ولی الصواب والعصمة من کل بلاء و بدعه والحمد لله رب العالمین.

[۳۵] تفسیر اصفی (عربی)

این تفسیر تألیف حضرت ملا محسن فیض [۱۲] رحمه الله علیه است و چنانکه خود در مقدمه فرموده اند مختصر تفسیر صافی ایشانست. عین عبارت مقدمه را که مبین طرز کتاب است نقل میکنم « هذا ما اصطفت من تفسیری للقران المسمى بالصافي راعيت فيه غاية الاجاز مع التنقيح و نهاية التلخيص مع التوضيح مقتصراً على بيان ما يحتاج الى البيان من الايات دون ما يستغنى عنه من المحكمات الواضحات فبالجری ان یسمى بالاصفی وعسی ان یفی ببيان اكثر ما لا يفهم ظاهره بدون البيان من القران وان كان الصافي هو الا وفي وانما معوّلى فيه على كلام الامام المعصوم من آل الرسول الاّ فيما یشرح اللغة والمفهوم وما الى القشریؤل »

مؤلف محترم را سه تفسیر است که هر متاخری مختصر مقدم است صافی و اصفی و مصفی.

آغاز: بسمه الحمد لله الذی هدانا للتمسك بالتقیین وجعل لنا القرآن هدی والمودّة فی القربی قرّة عین.

این تفسیر در حاشیه تفسیر صافی دومرتبه سنه (۱۲۷۴ و ۱۳۱۰) در ایران چاپ شده.

(۱۳۹)

تفسیر اصفی این نسخه جلد اول تا آخر سورة بنی اسرائیل و بخط نسخ خوب محمد امین انصاری درسنه (۱۰۸۰) نوشته شده و بانسخه اصل مؤلف مطابقه و مقابله شده و از روی آن تصحیح گردیده و

حواشی صفحات دارای حاشیه‌هایی از مؤلف است. و تحریر آن برای نوۀ مؤلف مسمی بابر اهیم بوده و بخط خود در انتهای کتاب روایات و ادعیه و صورت خط دائی خود محمد بن محمد بن مرتضی معروف بعلم الهدی فرزند حضرت فیض مبنی بر اینکه این نسخه را از روی نسخه اصل نوشته و خدمت والد خود خوانده نقل نموده است.

جلد چرمی . کاغذ خان بالغ . مجدول بطلا . عدد اوراق (۱۹۱) صفحه (۲۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری (طول ۲۸ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۲۱)

[۳۶] تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام (عربی)

این تفسیر منسوب بحضرت امام حسن عسکری علیه و علی آبائه الطیبین الطاهرین الصلوة والسلام است (حسن بن علی بن محمد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام $\frac{۲۳۱}{۲۳۲}$ - ۲۶۰ (۱) که امام و خلیفه یازدهم پیغمبر آخر الزمان صلوة الله علیه و پدر امام متعظ بعقیده ما شیعه امامیه اند میباشد.

علماء شیعه در صحت نسبت این کتاب مختلف اند جمعی چون حضرت میر داماد آنرا از کتب مجعوله میدانند و ایشان در کتاب شارع النجاة فارسی خود در بحث ختان عقائد خود را فرموده اند. جمعی چون ابوعلی قالی در منتهی المتعال (۲) در ذیل ترجمه محمد بن القاسم یا ابن ابی القاسم چنین گوید: ابو جعفر بن بابویه از او روایت کند ضعیف و کذاب است و نیز از او تفسیری روایت میکند که از دونفر مجهول الحال روایت کرده که یکی از آنها یوسف بن محمد بن زیاد، و دیگری علی بن محمد بن بشار، و هر دو اینها از پدرانشان از ابوالحسن الثالث علیه السلام و این تفسیر ساختگی و از جعلیات سهل دیباجی از پدرش میباشد و احادیث دیگری از قبیل منکراتیکه در این تفسیر است جعل کرده است. علامه مجلسی در ابتداء کتاب بهار الانوار خود چنین آورده:

تفسیر امام از کتب معروفه است و حضرت صدوق بدان اعتماد و از آن نقل

(۱) ابن خلکان ص (۱۳۵) ج ۱، تذکره الائمة ص (۱۵۸) و کتاب روضه الشهداء.

(۲) در منتهی المقال ص ۲۸۸ چاپ ایران باقوال بعضی از علماء راجع باین تفسیر و اینکه در کدام کتاب خود ذکر کرده اند اشاره شده است.

نموده‌اند، اگرچه بعضی از محدثین بروایات آن طعن زده‌اند، لکن صدوق رحمه الله داناتر و نزدیکتر بزمان معصوم علیه السلام است تا آن کسانی که طعن در صحت روایات آن زده‌اند، ویدستر از علماء بدون اینکه تردیدی داشته باشند از روایات این کتاب نقل کرده‌اند انتهی (۱)

این تفسیر ظاهراً راجع بتمام قرآن بوده ولی تمام آن در دست نیست و قسمتی که اینک موجود است تفسیر از اول قرآن تا آیه کریمه ولایاب الشهداء اذا مدعوا (آیه ۲۸۲ از سوره بقره) میباشد. قبل از شروع به تفسیر احادیثی در فضیلت قرآن و در ثواب قرائت آن و یاد گرفتن آن از خانواده پیغمبر ص که در خانه آنها قرآن نازل شده واحادیثی در مذهب و عقاب آنانکه قرآن را از پیش خود تفسیر میکنند و تفسیر مفصل بسم الله الرحمن الرحیم و تفسیر استعاذه نیز از حضرت عسکری علیه السلام بنام مقدمه خود آنحضرت نوشته شده است. و طرز این تفسیر آنستکه يك يا چند آیه پس از لفظ قوله عزوجل ذکر شده پس از آن آنها را بیان واحادیثی از پیغمبر ص وائمه اطهار ع در معنی آیات و مراد آنها نقل شده است. این تفسیر تا همان آیه مذکوره (۲۸۲ سوره بقره) در سنه (۱۳۱۵) در تبریز حاشیه تفسیر علی بن ابراهیم قمی چاپ شده است. صاحب روضات در ذیل شرح حال علی بن حسن زواری ترجمه این تفسیر را در مؤلفات ایشان ذکر نموده‌اند.

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ صَلَّيَ اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ وَ سَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا وَ بَعْدُ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ رِفَاعٍ حَدَّثَنِي الشَّيْخَانِ الْخ. **انجام قسمت موجود: وَلَا تَكُونُوا السَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ يَكْفِرُ قَلْبُهُ.**

(۱۴۰)

این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۲۶۶) نوشته شده، و مشتمل بر قسمت مذکور در فوق است، و کاتب اسم خود را ننکاشته. در سال (۱۲۶۷) نسخه از خصال را دیگری نوشته و بدان ضمیمه کرده‌اند. هشت صفحه اول نسخه مجدول

تفسیر امام
حسن عسکری
علیه السلام

(۱) این قسمت از کلامه علماء شیعه تا انتهای ترجمه از کشف الحجب والاستار شده و مراجعه بمنتهی المقال شد عیناً عبارات آنجا است.

بسرخی و زنگار است .

جلد چرمی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق مجموع (۲۹۳) صفحه (۲۰) سطر . واقف سپهسالار .
قطع وزیری . طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۹۷)
(۱۴۱)

تفسیر امام
حسن عسکری
علیه السلام
این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۲۶۸) نوشته شده ،
و نیز مشتمل بر قسمت مذکور فوق میباشد ، در اینجا نیز کاتب
اسم خود را ننوشته ، تمام صفحات را موربانه ضایع کرده و
صفحه اول و دوم مجدول بطلالاست .

جلد تیماجی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۱۷۴) صفحه (۲۴) سطر . واقف سپهسالار . قطع
وزیری . طول (۲۴ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۹۸)

[۳۷] تفسیر آیات الاحکام اردبیلی (عربی)

این کتاب تفسیر یا فقه قرآنی تألیف حضرت مقدس اردبیلی اعلی الله مقامه
است (احمد بن محمد اردبیلی متوفی در سنه ۹۹۳) که از بزرگان علماء امامیه
و فقهاء اثنی عشریه اند و در زهد و تقوی مقامی بس رفیع داشته مؤلفات متعدد
از ایشان باقی مانده و معاصر با **شاه عباس کبیر** و حضرت شیخ بهائی بوده اند .
مؤلف اسم کتاب را « زبدة البیان فی براهین احکام القرآن » نهاده اند ولی
مشهور بآیات الاحکام اردبیلی شده و در سنه (۹۸۹) از تألیف آن فراغت یافته
و آنرا بترتیب کتب فقهیه بر هیجده کتاب که اول آن طهارت و آخر آن قضا
و شهادات است مرتب ساخته و آیات را جمعه بهر يك را در محل خود ذکر و مطابق
اخبار اهل بیت عصمت (ع) تفسیر و بیان نموده و قبل از شروع بکتاب طهارت
تیمناً سورة فاتحه را تفسیر کرده و از جمله کتب خوب اسلامی شمرده میشود
و مکرر بچاپ رسیده است .

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَالصَّلَاةُ عَلَى رَسُولِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ فَأَعْلَمُ أَنَّ هَهُنَا
فوائد .

(۱۴۲)

آیات الاحکام
اردبیلی
این نسخه کامل بخط نسخ سید قاسم بن میرک در سنه
(۱۰۳۳) نوشته شده .

جلد چرمی ضربی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۲۳۸) صفحه (۲۵) سطر . واقف سپهسالار .
قطع وزیری . طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۴۹)
(۱۴۳)

آیات الاحکام
اردبیلی
این نسخه کامل بخط نسخ خوب در سال (۱۰۸۱) نگاشته
شده کاتب آن ابراهیم نام است .

جلد چرمی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۵۴) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار . قطع
وزیری . طول (۲۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۳ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۴۸)
(۱۴۴)

آیات الاحکام
اردبیلی
این نسخه کامل بخط نسخ متوسط حسن علی در سال (۱۱۰۷)
نوشته شده . در بعضی از صفحات حاشیه‌هایی بامضاء فیض و
ملا خلیل ' ی ' ع ' ن ' منه ' و غیره نوشته شده است .

جلد چرمی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۲۵۰) صفحه (۲۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع
وزیری . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۲ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۵۲)
(۱۴۵)

آیات الاحکام
اردبیلی
این نسخه کامل بخط نسخ در سال (۱۰۸۷) نوشته شده ،
کاتب اسم خود را رقم کرده بوده ولی آنرا محو کرده اند ،
دو ورق اول و بعضی از صفحات افتاده و بعضی ضایع بوده
بخط نستعلیق آنها را نوشته اند .

جلد چرمی . کاغذ حنائی . عدد اوراق (۳۰۷) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار . قطع
وزیری . طول (۲۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۳ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۵۰)
(۱۴۶)

آیات الاحکام
اردبیلی
این نسخه کامل بخط نسخ سید محمد بن علی بن ثابت در سال
(۱۱۰۷) نگاشته شده و در حواشی آن مطالب مهمه از
کشاف و معالم التنزیل و مجمع البیان و فیض و غیره نوشته
شده ، نصف اول کتاب خط کاتب دیگری است و ظاهر اینست که اواخر قرن
دوازدهم نوشته باشند و بر این قسمت حاشیه نوشته نشده .

جلد چرمی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۹۱) صفحه (۲۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع
وزیری . طول (۲۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۵۱)

[۳۸] تفاسیر آیات الاحکام استرآبادی (عربی)

این تفسیر از تألیفات حضرت میرزا محمد استرآبادی رحمه الله علیه است (۱)
 (محمد بن علی بن ابراهیم استرآبادی متوفی سنه ۱۰۲۸) که یکی از علماء بزرگ
 اسلام و معاریف فقهاء و مفسرین و رجالین شیعه امامیه بوده اند. بعضی از
 علماء رجال ایشان را سید و علوی دانسته اند ولی دیگران سیادت ایشان را
 تصریح نکرده اند و بعضی احتمال داده اند که از طرف مادر منتسب بحضرت
 ختمی مرتبت اند. در عصر خویش معروف بزهد و تقوی و علم و فضیلت
 بوده اند. و از مؤلفات ایشان سه کتاب در رجال بنام رجال کبیر، و وسیط،
 و صغیر، و شرح آیات الاحکام، و حاشیه تهذیب، و رسائل مفیده مشهور است.
 در این کتاب آیات احکام را با شرح و تفسیر و اشاره باقوال علماء اسلام
 بانقل روایات وارده در بیان مراد آیات از اهل بیت عصمت و طهارت ذکر نموده و در
 بسیاری از موارد از کنز العرفان حضرت مقداد نقل و بعضی از آنها را هم رد میکنند.
 در آخر کتاب قضاء و شهادات در ذیل آیه هفتم و آیات دیگر احادیث و اخباری
 که راجع به ائمه اثنی عشر علیهم السلام وارد شده است نقل کرده اند. مؤلف بر
 این کتاب خود حاشیه هائی نوشته اند.

نسخه کامل این کتاب را بدست نیاوردیم لذا آغاز آن نوشته نشده و
 بذکر انجام قناعت میشود، و نسخه ذیل جلد دوم از آنست و از روی قرائن
 بدست میآید که این کتاب غیر از « معارج السؤل و مدارج المأمول » (۲) است
انجام : وَلَنُخَيِّمَ الْكَلَامَ حَامِدِينَ لِلَّهِ عَلَى جَبَلٍ إِحْسَانِهِ . . . . . فرغ من تسویده
 مؤلفه العبد المفتقر الی رحمة ربه الهادی محمد بن علی بن ابراهیم الاسترآبادی
 نغمدهم الله بغفرانه واسکنهم بحبوحة جنانه فی اعلى جنة الخلد فی خدمة محمد و
 اهل بيته الطاهرين فی آخر نهار الثلثا سابع عشر شهر صفر ختم بالخیر والظفر حامداً
 مصلیاً مستغفراً مسلماً (۳).

(۱) روضات ج ۴ ص ۸۸. سلافة العصر در بیان علماء عجم. امل الامل ج ۲ ص ۶۵.

(۲) فهرست کتابخانه رضویه ج ۱ ص ۶۹. فهرست مدرسه فاضله ص ۵۳.

(۳) در نسخه که در دست است سال تألیف ذکر نشده.

(۱۴۷)

آیات الاحکام استر ابادی

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، و جلد دوم است (از کتاب مکاسب تا آخر قضاء و شهادات) کاتب اسم خود و سال کتابت را رقم ننموده، و بذکر آخرین عبارت مؤلف که فوقاً نقل شده آنهم با عدم ذکر سال آن قناعت نموده، ولی از قرینه اینکه در ذیل حاشیه هائی که اطراف صفحات کتاب بخط همین کاتب نوشته شده و بدینگونه: منه دام ظله، و بخطه الشریف ادام الله ایام افادته، ختم گردیده معلوم میشود که در زمان حیات مؤلف این نسخه نوشته شده و از قرینه این که حواشی دیگری بامضاء: منه، و منه عفی عنه بر صفحات دیده میشود تصور میرود که خط خود مؤلف باشد بنا بر این نسخه قبل از سال (۱۰۲۸) نگاشته شده است. بر صفحه اول این نسخه مرحوم اعتضاد السلطنه نوشته اند که: در سنه (۱۲۸۷) این کتاب داخل کتابخانه ایشان شده، و مؤلف آن چنین مینماید که شیعه نباشد یا عامه است یا زیدیه گمان کلی آنست که از زیدیه باشد. معلوم میشود که ایشان توجه بعبارات کتاب ننموده و آنرا مطالعه نکرده این شرح را نوشته اند و الا این قسم مرقوم نمیداشتند و حال آنکه کتاب باندای بلند میگوید که مؤلف من شیعه امامیه است. جلد چرمی کهنه. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۱۸۶) صفحه (۲۵) سطر ۱۰ واقف سیه سالار. قطع رحلی. طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۵۳)

[۳۹] تفسیر آیات الاحکام فاضل مقداد (عربی)

این تفسیر که متعلق بآیات احکام قرآن کریم است مؤلف آن حضرت مقداد اعلی الله مقامه میباشد (مقداد بن عبدالله بن محمد بن حسین بن محمد سیوری) (۱) حلی اسدی) (۲) که از علماء و فقهاء بزرگ اسلام و متکلمین عالی مقام شیعه

(۱) سیوریکی از دهات حله است.

(۲) سال تولد و وفات مؤلف بدست نیامد ولی در فهرست رضویه ص ۸۹ ج ۱ نوشته شده که در حدود سال (۸۲۲) بشیخ زین الدین علی بن الحسن علایا اجازه داده اند. صاحب امل الامل تاریخ تألیف نهج المسترشدين را سنه (۷۹۲) ضبط کرده اند. و نیز در فهرست رضویه مذکور است: همین قدر بدست آمده که در سفر عراق عرب فوت کرده و او را در صحرای شهبوان بخاک سپرده اند و او را در آنجا بقعه است مزار و نسبت قبر مقداد بن اسود کنندی بآن محل غلط و آنجناب در بقیع مدفون است.

امامیه بوده اند، مؤلفات مشهور ایشان عبارت است از **فهیج المسترشدین**، و **تفهیج الرابع فی شرح مختصر الشرایع** و **شرح باب حاد یعشر** و **شرح فصول** حضرت خواجه نصیر ره و این کتاب را مؤلف «کنز العرفان» نام نهاده اند. مؤلف محترم کنز العرفان را بترتیب کتب فقهیه مرتب نموده و از کتاب طهارت شروع و بقصاص و دیات خاتمه می یابد، و آیات را بر وفق روایات وارده از ائمه معصومین علیهم السلام تفسیر نموده، و مشتمل بر نکات ادبی و فصاحتی آیات نیز میباشد، و از کتب درجه اول در این موضوع شمرده میشود، و در سنه (۱۳۱۳) در طهران چاپ شده است.

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ لِكُلِّ شَيْءٍ تَبَيَّنًا وَجَعَلَهُ لِتُصَدِّقَ الْخ.

(۱۴۸)

تفسیر آیات الاحکام این نسخه را بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۲۲)

محمد رضا بن سلطان محمد نام تحریر نموده، و

فاضل مقداد

در صفحه اول کتاب اسامی مشایخ و بزرگانی از

راویان حدیث و علماء مذهب شیعه امامیه نوشته شده، و اول آنها علی بن

ابراهیم است، و در صفحه دوم طریقه ختم سوره فتح را نوشته اند، در

حاشیه بعضی از صفحات مطالبی بدون امضاء و عباراتی از تفسیر بیضاوی و

کتاب قاموس نوشته شده.

جلد چرمی. کاغذ سمرقندی مهرزده. عدد اوراق (۳۶۱) صفحه (۱۷) سطر. واقف سیه سالار.

قطع وزیری. طول (۲۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۵۶)

[۴۰] **تفسیر آیه الکرسی** (عربی)

این تفسیر تألیف حضرت آخوند ملا صدرا اعلی الله مقامه میباشد (صدرالدین

محمد بن ابراهیم شیرازی متوفی سنه ۱۰۵۰) که از اجله حکماء الهی

و دانشمندان نامی و صاحب تصنیفات و تألیفات گران بها چون **اسفار**، و

شرح اصول کافی، و **شرح هدایه**، و **تفاسیر سور قرآنی**، و **مبدء و معاد**،

و غیرها در فلسفه و تفسیر و کلام و غیره اند. عظمت و اشتها بی نهایت ایشان

بنده را بی نیاز از شرح حال نوشتن نموده . حضرت حاج میرزا ابو عبدالله زنجانی دام عمره رسالهٔ بعربی راجع بایشان بنام « صدالدین الشیرازی » در چند سال پیش تألیف و در شام طبع شده و این بنده آنرا در طهران سنه (۱۳۴۹) بفارسی ترجمه و در روزنامهٔ ایران آزاد قسمتی از آن چاپ شده است .

تألیف این تفسیر در موقع توطن ایشان در شهر قم بوده و آیه الکرسی را در بیست مقاله تفسیر نموده و مطالب آن حکمی و تاریخی و عرفانی است . در مقدمه خود مؤلف ره اشاره بمطالب مندرجه در آن بدینگونه فرموده : اعلموا ایها الاخوان السالکین الی الله تم باقدام العبودیه والعرفان المتشوقین الی معرفه ذات الحق والصفات والافعال وکیفیه تعبیه الرسل والوحی الیهم والانزال والارسال والمعاملین فی اسرار المبدء و احوال المآل والمتدربین فی خلق السموات والارض بدقائق الانظار والمتفکرین فی عجائب صنع الله بالتدبر والاعتبار القائلین ربنا ما خلقت هذا باطلا سبحانک فقنا عذاب النار والمؤمنین بهم و باحوالهم علی سبیل الاستبصار والمحبین لهم ما به من غیر استکبار عن طلب الحق واستنکار فان لکم اهلیه هذه القاطبه العلیه و فیکم استیحال اتحاف هذه التحفة السنیه من الله سبحانه من جمله ما من علی عبدالفقیر الخ

آغاز : بسم الله الذی جعلنی من شراح صدرة الاسلام فهو علی نور من ربه و بتنی علی القول الثابت .

(۱۴۹)

تفسیر آیه الکرسی این نسخه را بخط شکسته نستعلیق خیلی خوب اسمعیل بن میرزا معصوم تفریشی در سنه (۱۲۵۹)

نوشته اند . پس از ختم تفسیر (۱۱) ورق کاغذ ننوشته است . جلد چرمی ضربی . کاغذ مهره زده . عدد اوراق (۵۱) صفحه (۲۸) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۴ سانتیمتر) عرض (۲۱ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۹۳)

[۴۱] تفسیر برهان (عربی)

این تفسیر تألیف حضرت سید هاشم بحرانی رحمه الله علیه است (هاشم بن سلیمان بن اسمعیل حسینی کتکائی توبلی (۱) بحرانی متوفی سنه ۱۱۰۷) (۲) که از علماء ادب و رجال و حدیث و تفسیر بوده اند، صاحب روضات بیست و پنج کتاب که بعضی از آنها چندین مجلد است از این مؤلف محترم نقل نموده و صاحب لؤلؤ البحرین در باره ایشان گوید که: مؤلفات ایشان فقط جمع و تألیف اخبار است و در هیچیک از آنها ترجیح قولی و بیان مرادی و یا اظهار نظری نکرده اند و مؤلف را تفسیر مختصری بنام الهادی است.

این تفسیر را در اقتداء بجلال الدین سیوطی در تألیف (الدر المنثور فی التفسیر بالمأثور) که مقید شده فقط آیات را باخبار مأثوره از پیغمبر ص تفسیر نماید باخبار مأثوره از پیغمبر صلعم و ائمه اثنی عشر علیهم السلام تألیف نموده و اخبار را جمع به آیات مکرره را فقط در یک مورد نقل مینماید، پیش از شروع بتفسیر مقدمه و چند باب بترتیب ذیل نوشته: - مقدمه در بیان اینکه بنص اخبار و حکم عقل تفسیر قرآن بایستی از اهل بیت پیغمبر صلعم باشد. باب اول: در فضیلت عالم و متعلم. باب دوم: در فضیلت و مقام قرآن. باب سوم: اخبار وارده در تقلین و معنی آنها. باب چهارم: در اینکه قرآن مشتمل بر تمام مطالب است. باب پنجم: در اینکه قرآن را بدان گونه که نازل شده تأویلات آنرا کسی جز ائمه ندارد و نمیداند. باب ششم: در نهی از تفسیر قرآن از پیش خود. باب هفتم: در اینکه قرآن ظاهر دارد و باطن، محکم دارد و متشابه، ناسخ دارد و منسوخ، عام دارد و خاص و جز پیغمبر و اهل بیت او کسی آنها را تمیز نمیدهد. باب هشتم: در تقسیم مطالب قرآن. باب نهم: در اینکه بعضی از مطالب قرآنی که خطاب باشخاص معینی است مراد غیر از آنست. باب دهم: در آیاتیکه ائمه دوازده گانه از آنها ارده شده. باب یازدهم: در معنی

(۱) کتکائی یکی از دهات محال توبلی که از توابع بحرین است میباشد، ص ۲۲۸ ج ۴ روضات.

(۲) صاحب لؤلؤ البحرین گوید: بعضی از مسافرین وفات ایشانرا سنه (۱۱۰۹) گفته اند.

ثقلین بروایت عامه . باب دوازدهم : در علت اینکه قرآن بزبان عربی نازل شده .
 باب سیزدهم : در اینکه هر حدیثی که مخالف باقرآن است مردود است . باب
 چهاردهم : در اولین و آخرین سوره که بر پیغمبر صلعم نازل شده . باب پانزدهم :
 در ذکرینجاه و نه کتاب که در موقع تألیف این تفسیر طرف مراجعه بوده و از آنها
 نقل شده و مؤلفین آنها . باب شانزدهم : در آنچه شیخ علی بن ابراهیم در مقدمه
 تفسیر خود از مطالب لازمه ذکر نموده و مقدماتیکه پیش از شروع به تفسیر و
 احادیث دانستن آنها لازم است .

کلیه این مطالب مذکوره و تفسیر آیات را بنقل اخبار راجعه بآنها با ذکر
 اسنادشان بدون کوچکترین تصرفی بیان میکنند . این تفسیر در سنه (۱۰۹۵)
 درشش جلد تألیف شده و در سنه (۱۲۹۵) در دو مجلد در طهران چاپ شده است .
 (۱۵۰)

تفسیر برهان این نسخه را بخط نسخ خوب سید عبدالله در سنه (۱۲۶۸)
 نگاشته اند و مشتمل بر جلد اول است ، صفحه اول آن و
 بعضی از کلمات صفحه دوم و سوم و صفحات وسط نوشته نشده ، اول سطر
 موجود این است (ولم یجد جدی امیر المؤمنین علیه السلام حمله لعلمه)
 جلد چرمی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۴۲۳) صفحه (۲۷) سطر . واقف سپهسالار . قطع
 رحلی . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۵۷)

[۴۲] تفسیر بیضاوی (عربی)

مؤلف این تفسیر قاضی بیضاوی رضی الله عنه است (ناصرالدین عبدالله بن
 عمر بن محمد بن علی بیضاوی (۱) شیرازی متوفی سنه ۶۸۵) (۲) که از
 معاریف علماء اسلام و فقهاء شافیه و بزرگان اهل کلام و تفسیر بوده و مدتی

(۱) بیضاء از شهرهای قدیمی فارس بوده و قبل از اسلام آنرا « دَرِ اسفید » مینامیدند و پس
 از استیلای عرب بیضایش گفتند ، چندی لشکر گاه قشون اسلام شده و اشخاص نامی بدانجا
 منسوب اند اینک از بلوک شیراز است و آبادی شهری ندارد و فاصله آن تا شهر شیراز هشت فرسنگ
 است ، معجم البلدان شرح مفصلی از این شهر و رجال نامی که از آنجا بیرون آمده اند و جاهای دیگری
 که نیز بدین نام نامیده شده است نوشته بجلد اول از ص ۷۹۱ تا ۷۹۴ چاپ اروپا مراجعه شود .
 (۲) در سنه وفات ایشان اختلاف است صاحب کشف الظنون و صلاح الدین صفدی سنه فوق
 را نوشته اند و بعضی سنه (۶۹۱) و یار سنه (۶۹۲) گفته اند و روضات صفحه (۴۵۵) قول دوم را
 نسبت بشیخ در کشکول و صاحب اوّل البحرین داده اند .

قضاوت بیضا را داشته و با حضرت علامه حلی ره معاصر و میانشان مکاتباتی در مسائل علمی با نهایت ادب رد و بدل شده و در سنه مذکور در تبریز وفات کرده‌اند و تفسیر ایشان در نهایت شهرت است.

کتاب زیاد در فقه و اصول و کلام و منطق چون: غایة القصوی در فقه و شرح مطالع در منطق، و شرح مختصر ابن حاجب در اصول، و شرح کافی، و ایضاح، و شرح فصول خواجه، و غیره تألیف کرده‌اند.

مطالب این تفسیر بیشتر از کشف زنجیری مأخوذ است بحدی که صلاح الدین صفندی که از معاصرین مؤلف محترم است پس از تعریف و توصیف زیادی که از ایشان میکند در ضمن مؤلفات ایشان این تفسیر را مختصر کشف نامیده (۱) و با مراجعه بهر دو کتاب صحت این نسبت کاملاً معلوم میشود و مطالب این کتاب از کتب دیگر نیز گرفته شده و تحقیقات خود مؤلف هم ذیقیمت و مشتمل بر مطالب علمی و ادبی و کلامی و فقهی و تاریخی با بهترین طرز و اسلوبی است. مؤلف آنرا «انوار التنزیل و اسرار التأویل» نام گذارده و اینک مشهور بتفسیر بیضاوی است، در آخر نسخه نمره (۱۵۲) این فهرست سنه تألیف را سال (۶۸۶) نوشته و خود نسخه در سنه (۹۸۲) نوشته شده و این تاریخ تألیف با سنه وفات مذکور در فوق منافات دارد جز اینکه قول دوم مذکور در حاشیه صحیح باشد.

حاشیه‌های زیاد بر بعضی سوره و تمام تفسیر نوشته‌اند (۲) و پاره از آنها در این کتابخانه موجود است. این تفسیر و بعضی از حواشی آن بارها در ایران و مصر چاپ شده.

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي نَزَلَ الْفُرْقَانُ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا.

(۱۵۱)

تفسیر بیضاوی این نسخه کامل بخط نسخ و در سنه (۸۹۹) نگاشته شده، کاتب نام خود را رقم نموده صفحه آخر جلد دوم نونویس

(۱) شیخ محمد بن علی بن احمد الداودی کتابی بنام «الاتحاف بتمیز ما تبع فيه البيضاوي صاحب الكشاف» تألیف نموده و آنچه بیضاوی از مطالب و عبارات زنجیری در کتاب خود آورده بیان کرده است دو نسخه از این کتاب در دارالکتب المصریه موجود است.

(۳) کشف الظنون از ص ۱۶۲ تا ۱۶۶ و کشف الحجب والاستار ص (۱۷۰) و فهرست دارالکتب المصریه ج ۱ ص ۳۲ تا ۶۵ و فهرست کتابخانه دکن ج ۱ مراجعه شود.

است بر اکثر از صفحات حاشیه هائی با امضاء سعد و از حضرت شیخ بهاء و کشف و تفسیر کبیر بدون امضاء نوشته شده میانه جلد اول و دوم يك صفحه ننوشته است . قبل از شروع بتفسیر مطالب متفرقه راجع بتفسیر نوشته اند . جلد چرمی ضربی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۶۲۲) . صفحه (۲۲) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۹۰)

(۱۵۲)

تفسیر بیضاوی این نسخه کامل بخط نسخ خوب در سنه (۹۸۲) نوشته شده ، کاتب از اول تا آخر سوره کھف یعقوب بن ابوبکر حداد و کاتب از سوره مریم تا آخر قرآن محمد هاشم بن سید جعفر سیرانی میباشد . آیات قرآنی با سرخی نوشته شده . صفحات مجدول بشنجرف و زنگار است . حواشی متعدد بدون امضاء و با امضاء حسین و امضا های رمزی بر صفحات این نسخه نوشته اند .

جلد چرمی ضربی . کاغذ حنائی (بعضی از اوراق آب دیده و بعضی هم وصالی شده) عدد اوراق (۵۰۳) صفحه (۲۹) سطر . دارای يك سر لوح قدیمی . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۹۳)

(۱۵۳)

تفسیر بیضاوی این نسخه بخط نسخ متوسط در سنه (۹۸۹) نوشته شده ، کاتب نام خود را ننکاشته و مشتمل بر تفسیر سوره آل عمران تا آخر قرآنست ، بر بعضی از صفحات از طیبی ، و مجمع ، و حلبی و تبیان مطالبی نوشته شده ، این نسخه با نسخه نمره (۱۵۶) این فهرست مشتمل بر تمام تفسیر است . جلد چرمی ، کاغذ قدیمی ، عدد اوراق (۴۴۸) صفحه (۲۵) سطر ، دارای يك سر لوح ، صفحات مجدول بشنجرف و زنگار ، واقف سپهسالار ، قطع رحلی ، طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۹۴)

(۱۵۴)

تفسیر بیضاوی این نسخه کامل را بخط نستعلیق خوب پیر محمد در سال (۱۰۹۵) ننکاشته اند ، صفحه اول تذهیب شده و دارای يك سر لوح است و صفحه اول سوره مریم نیز مذهب است و آیات با سرخی

نوشته شده حواشی متعدد از کشاف، و مختصر شهابی، و مدارک، و صحاح و بدون امضاء بر صفحات تحریر گردیده.

جلد چرمی مینا شده، کاغذ دوات آبادی. عدد اوراق (۶۸۰) صفحه (۲۱) سطر. مجدول بطلا و زنگار. واقف سیه سالار. قطع رحلی. طول (۲۸ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۹۱)

(۱۵۵)

تفسیر بیضاوی این نسخه کامل بخط نستعلیق خوب نوشته شده، کاتب اسم خود و سال کتابت را رقم ننموده و ظاهراً از خطوط قرن دهم باشد. حواشی زیاد از عصام الدین و شیخ زاده بدون امضاء بر صفحات تحریر و قبل از شروع بتفسیر اسامی صور در مربعاتی نوشته شده است. صفحه اول نسخه دارای يك سرلوح زیبا و صفحه اول سوره مریم تذهیب شده است.

جلد چرمی ضربی بسیار اعلی. کاغذ سمرقندی. مجدول بطلا. عدد اوراق (۵۳۸) صفحه (۲۵) سطر. واقف سیه سالار. قطع وزیری. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۳ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۹۲)

(۱۵۶)

تفسیر بیضاوی این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر از ابتداء تفسیر تا آخر سوره بقره است. کاتب اسم خود و سال تحریر را رقم نکرده ظاهراً در قرن دهم یا یازدهم نوشته شده بر بیشتر از صفحات حواشی زیاد با امضاء عصام الدین و فتح الله میباشد و نیز عباراتی از بعضی تفاسیر نوشته اند.

جلد تیماج. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۹۳) صفحه (۲۰) سطر. واقف سیه سالار. قطع رحلی. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۸۷)

(۱۵۷)

تفسیر بیضاوی این نسخه که بخط نسخ نوشته شده جلد اول و مشتمل بر از ابتداء تفسیر تا آخر سوره کهف است، کاتب اسم خود و سنه تحریر را رقم ننموده، بر بعضی از صفحات حاشیه هائی از شیخ زاده و

کشاف و صحاح و غیره نوشته شده ، قبل از شروع بتفسیر بر صفحه اوصاف و شمائل حضرت رسول صلعم را نوشته اند .

جلد چرمی ضربی . کاغذ سمرقندی ، عده اوراق (۲۷۰) صفحه (۲۷) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی ، طول (۲۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۹۵)

(۱۵۸)

تفسیر بیضاوی این نسخه از اول کتاب تا آخر سوره بنی اسرائیل است و بخط نستعلیق خوب نوشته شده ورق آخر و یکی قبل از

آخر افتاده از اینرو کاتب و سنه کتابت معلوم نشد ، بر بیشتر از صفحات حاشیه هائی از مرحوم شیخ بهاء الدین و بامضای حسین خلخالی و دیگران نوشته شده .

جلد چرمی کهنه ، کاغذ دولت آبادی ، عده اوراق (۳۳۳) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی ، طول (۲۸ سانتیمتر) عرض (۱۹ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۹۵)

[۴۳] تفسیر بی نام

نسخه ذیل قسمتی از کتاب تفسیر است و از تفاسیر غیر معروفه است و نام وی و مؤلف آنرا ندانستیم ، لذا آنرا بنام «بی نام» ذکر و قسمتی از آنرا برای بیان طرز کتاب ذیلاً نقل میکنم :-

مفسر محترم تاحدی کلیه اقوال در مطالب را نقل میکند چنانکه راجع به کلمه «ن» ملاحظه مینمائید و تمام فواتح سور را همین قسم شرح داده اند و سوره هائیکه کلمات مقطعه ندارند پس از بسمله مختصر خطبه نظیر آنچه در ابتداء این سوره نون نوشته شده مشتمل بر عبارتیکه مبین اسم سوره باشد انشاء نموده اند ، یکی دو قسمت از آیات را برای نمونه ذکر میکنیم .

بقرینه این مجلد که مشتمل بر پنج جزو است کلیه این تفسیر بایستی درش مجلد و در حدود (۲۲۲۰) صفحه بصفحات این نسخه و پنجاه و پنج هزار بیت بوده باشد .

نمونه از تفسیر این است - سوره ن والقلم ، بسم الله الرحمن الرحیم ، بسم الله

الذي اقسام بنون والقلم الرحمن الذي وعد المتقين بالجنات والنعم روى ابي
عن النبي صلى الله عليه انه قال من قرء سورة ن والقلم كان له ثواب الدارين
احسن الله اخلاقهم وهي مكيّة وآياتها اثنان وخمسون وكلماتها ثلثمائة وحرّوفها
الف و مائتان و سبعون و انتظامُ ختم تلك السورة بافتتاح هذه
السورة أنّ ختم تلك في خطاب الرسول و افتتاح هذه في ثناء
الرسول و انتظامها أنّ تلك السورة في ثناء الله و ذم من جحد رمدح من
وحده وهذه في ثناء رسول الله ومدح من اتبعه و ذم من عاداه وحده وقوله ن
و القلم قال ابن عباس نون اسم من اسماء الله و قال عطا افتتاح اسم الله نور و
ناصر ونصير و قال جعفر الصادق اسم نهر في الجنة و قال الكلبي نون السمكة
التي تحمل الارض على ظهرها و هي في الماء وتحتها ثور و تحت الثور صخره
و تحت الصخرة الثرى و لا يعلم ما تحته الا الله و قال الكلبي و مقاتل اسم السمكة
« بَهْمُوت » و قال الواقدي و ابو اليقطين اسمه « ليوثا » و قال علي بن ابي طالب
اسمه « بَلَهُوت » . و قال عكرمه اقسام الله بالحيوت لان نمرود لما رمى بالسهم
نحو السماء عاد السهم مختضباً بدم سمكة في بحر معلق في السماء فاكرم الله
ذلك الحيوت بان اقسام به و احل جنسه من غير ذكوة و قيل هو آخر حرف من
حروف الرحمن فانك اذا جمعت بين الر و حم و ن صار الرحمن و قيل هو اسم هذه السورة
وقيل هو اسم القرآن و قيل هو الدواة و قيل هو المداد الذي يكتب به الملائكة
وقيل هو اللوح المحفوظ . و القلم الخ . و نمونه تفسير آيات آن اينست :
« **تلك آيات الله** » اي هذه الايات هي آيات تملوها عليكم بالحق اي نوحىها اليك
و قيل اي تملوها عليكم جبرئيل بامرنا « **فباي حديث بعد الله و آياته يؤمنون** »
قرء ابن عامر و حمزة والكسائي و عاصم في رواية ابي بكر تؤمنون بتا المخاطبه
و الباقر بن بيا المغايبه قال مقاتل اي ان لم تؤمنوا بهذا القرآن فباي كلام بعد
توحيد الله و بعد القرآن يُصَبِّقُونَ .

(۱۵۹)

تفسیر بی نام این نسخه بخط نسخ قدیمی نوشته شده، اوراقی از اول و آخر آن افتاده است لذا سال کتابت و نام کاتب آن را ندانستیم و مشتمل بر تفسیر از (و قالو لجلودهم ام شهدتم علینا) آیه (۲۰) سوره فصلات تا (ضاحکة مستبشرة) آیه (۳۹) سوره عبس و تولى میباشد. جلد چرمی. کاغذ قدیمی و موریانه آنرا خورده است و مجتمعل است از خطوط قرن ششم یا هفتم هجری باشد بعضی از حروف کوفی در کتاب آورده شده. عدد اوراق (۲۶۸) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۰۰)

[۴] تفسیر تبیان ابوالبقاء عکبری (عربی)

این تفسیر تألیف ابوالبقاء رضی الله عنه است (عبدالله بن حسین بن عبدالله عکبری نحوی حنبلی بغدادی ۵۳۸-۶۱۶) که از بزرگان علم و ادب و فقه و اصول و سرآمد دانشمندان عصر خویش و از شاگردان ابوالبرکات بن نجاح بوده اند. در بچکی در اثر آبله از چشم نابینا شد ولی بجای آن خداوند حکیم نعمت حافظه و درك را بیش از اندازه بدو کرامت فرمود، گویند چون میخواست در عامی کتاب تصنیف کند کتب راجعه بآنها برایش می خواندند پس از آن مطالب خود را انشاء نمودی تا بنویسند. تألیفات متعدد از ایشان باقی مانده و بعضی از آنها که از جمله این کتاب است مکرر در ایران و مصر چاپ شده و شرحی بر دیوان متنبی نوشته و آنرا «التبیان فی شرح الدیوان» نام گذارده و در مصر بچاپ رسیده. وی گوید که جمعی از شافعیه پیش من آمدند که بیا مذهب ما را بپذیر تدریس نحو و لغة مدرسه نظامیه را بتو بر گذار خواهیم کرد بدانها گفتم که اگر مرا بر پانگاهدارید و باندازه طلا بر سر من افشایند که در میان آنها پنهان کردم از مذهب حنبلی بر نخواهم گشت.

این تفسیر را چنانکه خود در مقدمه فرموده مختص باعراب کلمات قرآن و وجوه قرائات آنها قرار داده و آنرا «التبیان فی اعراب القرآن» و «اعراب ابوالبقاء» و «املاء ما من به الرحمن من وجوه الاعراب والقرائات فی جمیع القرآن» گویند. در مصر مکرر و در طهران سنه (۱۲۷۴) چاپ شده است.

آغاز : بِسْمِ اللَّهِ ، رَبِّ يَسْرُوا عَنْ ، اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَنَا لِحِفْظِ كِتَابِهِ وَ وَفَّقَنَا عَلَى الْجَبَلِ مِنْ حِكْمِهِ وَ احْكَامِهِ وَ آدَابِهِ .

انجام : فَضْلٌ هُوَ عَطْفٌ عَلَى ذِي الْاَوْسَاسِ اَيُّ مَنْ سَرَّ الْقَبِيلَيْنِ وَقِيلَ هُوَ مَعْطُوفٌ عَلَى الْجَنَّةِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ ، هَذَا آخِرُ كِتَابِ التَّبَيَّنِ فِي تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ .

صاحب کشف الظنون تفسیر دیگری را بابوالبقا نسبت داده و گوید که این تفسیر غیر از « اعراب » و است ج ا ص (۳۰۵)

(۱۶۰)

تبیان ابوالبقاء این نسخه تمام بخط نسخ ابو محمد بن هبة الله در سنه (۶۵۹) نگاشته شده ، اوراق زیادی از آن افتاده بوده

بعضی را بخط نستعلیق و بعضی را بخط نسخ نوشته اند و مسلماً این قسمت نو نویس هم قبل از قرن یازدهم بوده ، پاره از اوران آنها و صالی شده . جلد چرمی ضربی ، کاغذ حنائی ، عده اوراق (۲۰۶) مختلف السطور ، واقف سیه سالار ، قطع رحلی ، طول (۲۴ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۶۳)

[۴۵] تفسیر تحفة الخاقان (فارسی)

این تفسیر تألیف ملا محمد باقر نواب رحمة الله علیه است (محمد باقر بن محمد لاهیجانی الاصل واصفهانى المسکن وطهرانی المدفن) که از جمله علماء شیعه امامیه و فضلاء قرن سیزدهم هجری بوده اند در سنه (۱۲۳۰) چنانکه خود در مقدمه گفته اند این تفسیر را بامر فتحعلی شاه قاجار تألیف نموده و کلیه آیات قرآنرا بر پنج دسته بدینطریق : قصص ، احکام ، معارف ، مواظ ، مواعید ، قسمت و هر يك را در مجلّدی قرار داده است ولی صاحب روضات نقل از یکی از نواده های ایشان نموده که در چهار جلد تنظیم شده اما خود مصنف درابتداء کتاب تصریح به پنج قسمت کرده اند .

طرز این کتاب این است که در هر موضوعی عده آیات آنرا و اینکه در چه سوره واقع شده بیان و پس از آن شروع بذکر يك يك از آیات نموده بعد از هر آیه ترجمه فارسی آنرا ذکر و يك یا چند خبر از ائمه معصومین علیهم السلام بفارسی در شرح قصه و یا بیان مقصود نقل مینمایند .

آغاز : بسمله حروف و کلمات ستایش و سپاس مختص متکلمی است که از فرط محبت تصنیف کرد آیات محکمات کتاب وجود الخ .
در کتابخانه فقط نسخه ذیل که مجلد اول است میباشد .

(۱۶۱)

تحفة الخاقان

این نسخه که بخط نسخ خوب نگاشته شده مجلد اول و مشتمل بر آیاتی است که راجع بتمام انبیاء عظام علیهم السلام در قرآن است و از حضرت آدم (ع) شروع و آیات راجعه بهر يك از انبیاء را در کتابی بنام خود آن بزرگوار چون کتاب آدم، شیت، نوح و غیره جمع و تفسیر و ترجمه نموده و آیات راجعه بحضرت خاتم (ص) و غزوات و جنگها و قضایای تاریخی و غیره را که مربوط بایشان بوده در کتابی با شرح و بیان تاریخی نقل از ائمه علیهم السلام در آخرو پس از ختم این قسمت آیات راجعه بامامت و اینکه زمین هیچگاه از حجت خالی نخواهد ماند با شرح و بیانی که از ائمه (ع) رسیده ذکر و بختم این موضوع جلد اول از تفسیر خاتمه یافته. و در خاتمه کتاب خاتم (ص) چنین رقم نموده : بتاريخ مغرب روز دوشنبه هشتم ماه ربیع الثانی از شهر سنه (۱۲۳۰) هزار و دویست و سی ناقصه هجریه علی ید مؤلفه اقل الاقلین الجانی محمد باقر المدعو بباقر لاهیجانی عفی عنه اعتصمت بالله هومولینا فنعم المولی ونعم النصیر . پس از ونعم النصیر چیز دیگر نوشته نشده ، کاتب نام خود و سال کتابت را رقم ننموده ، محتمل است که خط مؤلف باشد ولی دلیلی بر این احتمال جز ختم کتاب باخرین عبارت مؤلف نیست و برهانی هم بر انکار این احتمال از خود نسخه بدست نیاوردیم .

جلد روغنی گل و بوته دورو . کاغذ سمرقندی . دارای دو سوراخ خوب . صفحات مجدول بطلا .
عدد اوراق (۲۶۲) صفحه (۳۳) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی . طول (۳۰ ۱/۴ سانتیمتر)
عرض (۲۰ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۲۰) .

[۴۶] تفاسیر جامع البیان (عربی)

مؤلف این تفسیر معین الدین صفوی است (محمد بن عبد الرحمن بن محمد بن عبدالله حسنی حسینی صفوی ۸۳۰-۸۹۲) (۱) که از علماء شافعی مذهب قرن نهم هجری بوده و در ایچ (۲) فارس متولد شده اند.

از مؤلفات دیگر ایشان نویسنده را اطلاعی نیست کشف الظنون همین کتاب را در صفحه (۳۶۰) ج ۱ بنام «جامع النبیان فی تفسیر القرآن» تألیف شیخ نور الدین سید معین بن سید صفی الدین ذکر کرده است.

قبل از شروع بتفسیر سورة حمد شرحی مبنی بر اینکه چون هم معاصرین قاصر از این است که کتب مفصل سابقین را در این فن شریف مطالعه و مراجعه نمایند و تفسیر مختصری هم نبود من این تفسیر را که مأخذش عموماً اخبار ماثوره از حضرت پیغمبر (صلعم) مطابق صحاح سته است با توجه و تذکر باقوال علماء تفسیر و دقت و بحث در اقوال آنها بطریق اختصار تألیف نمودم و کتب ذیل در موقع تألیف مرجع و مأخذ بوده است المعالم، الوسیط، تفسیر ابن کثیر، تفسیر نسفی، کشاف با شرح طیبی آن، کشف، شرح محقق تفتازانی، تفسیر قاضی بیضاوی، و آنچه بنظر قاصر رسید در آن مندرج ساختم و آنچه لازمه جد و اجتهاد بوده معمول داشته ام با وجود این مدعی عدم خطاء و خلل و سهو و زلل در آن نیستم.

این تفسیر در حدود (۴۳۵۴۱) بیت با آیات قران کریم میباشد و در (۱۸۷۹ م) در لاهور هند طبع شده است.

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ وَ أَظْهَرَ عَلَى الدِّينِ كَلِمَةً.

انجام: قَدْ تَمَّ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى جَسِيمِ أَعْيَابِهِ عَامَ سَبْعِينَ وَ ثَمَانِيَةِ فِي مَكَّةِ الْمُسَرَّفَةِ تَجَاهَ الْكَعْبَةِ زَادَهَا اللَّهُ شَرَفًا وَ أَنَا حَامِدٌ لِلَّهِ مُصَلِّ عَلَى رَسُولِهِ وَ سَلَّمَ عَلَيْهِ.

(۱) از فهرست کتابخانه پادشاه دکن ص (۵۴۹) و جامع البیان آخر مقدمه و آخر کتاب تولد و وفات ایشان بدینگونه که ضبط شده بدست آمد ولی معجم المطبوعات ص ۵۰۰ تولد و وفات ایشان را اینقسم معین کرده است: (۸۳۲ - ۹۰۵).

(۲) ایچ یکی از شهرهای قدیمی فارس بوده و اینک بجای آن ده بزرگی بهمان نام میباشد و تاشهر شیراز (۲۵) فرسنگ فاصله دارد.

(۱۶۲)

تفسیر جامع البیان

این نسخه بخط نسخ نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده، آخرین سطر نسخه همان عبارات مذکوره از مصنف است، از کیفیت خط احتمال میدهیم که آنرا در همان قرن نهم هجری نوشته باشند و شاید نسخه اصل باشد، در آب افتاده و تمام صفحات آب دیده است ولی خطوط محو نشده، تمام آیات قرآن را با سرخی نوشته اند، دارای سه سرلوح خوب کهنه و صفحات مجدول بسرخی و زنگار است، چند ورق از او آخر تفسیر متفرقاً افتاده است. جلد تیماجی، کاغذ نباتی، عدد اوراق (۳۴۵) صفحه (۲۹) سطر، واقف سپهسالار، قطم وزیری کوچک، طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۲ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۶۵)

[۴۷] تفسیر جامع الستین (فارسی)

این تفسیر متعلق بسوره یوسف (ع) و تالیف حضرت ملا حسین کاشفی است (حسین بن علی واعظ کاشفی بیهقی سبزواری متوفی سنه ۹۱۰) که از دانشمندان و علماء و واعظین بزرگ قرن نهم و دهم هجری بوده و صاحب تصانیف و تألیفات بسیار بزبان عربی و فارسی میباشد، از جمله مؤلفات ایشان جواهر التفسیر و مواهب علیه و روضة الشهداء و انوار سهیلی و اخلاق محسنی بفارسی است، مؤلف محترم در علوم ریاضی و نجوم و اعداد دستی قوی داشته و تألیفاتی دارد و چنین مینماید که شیعی مذهب بوده اگر چه ظاهراً در سلك علماء عامه اند. انتخابی از مثنوی را با شرح بعضی از مطالب آن بنام «لب لباب» بایشان نسبت میدهند چنانکه از مقدمه کتاب بر می آید مصنف محترم مطالب کتاب را املاء نموده و جمعی مینوشته اند و چون سوره مبارکه خانمه یافته مقدمه بقلم خود بر آن نگاشته و بمناسبت اینکه آیات سوره را در شصت فصل تفسیر کرده اند آنرا «جامع الستین» نام گذارده و برای بیان مراد و تشریح کامل توضیحات و استشاداتی از آیات دیگر و اخبار و قصص و حکایات آورده و باشعار فارسی مزین ساخته و راستی کتابی عرفانی و تاریخی و اخلاقی و ادبی است.

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَالصَّلَاةَ عَلَى سَيِّدِ الْبَشَرِ وَتَفْصِيلَ الْمَحْشَرِ وَالسَّلَامَ عَلَى حَاكِمِ الصِّرَاطِ وَسَاقِي الْكَوْثَرِ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ الْأَطْهَرِ.

(۱۶۳)

تفسیر

جامع الستین

این نسخه بخط نستعلیق خوب نوشته شده کاتب و سال تحریر رقم نشده، ظاهراً از خطوط قرن سیزدهم است بعضی از صفحات چند سطری از آن نوشته نشده چنین مینماید که نسخه که این کتاب از روی وی نوشته شده اوراق آن پاره بوده و این سطور ننوشته را نداشته، در آخر کتاب هم مقداری نوشته نشده آخر سطر موجود این است: رسول (ص) سلیمان بن بشیر را با عمرو بن معاذ فرمان داد تا او را بکشند ایشان گفتند یا رسول الله ما با او بر نیائیم. جلد چرمی. کاغذ دولت آبادی. مجدول بطلا و شنجراف. عدد اوراق (۱۸۶) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۸ سانتیمتر) عرض (۱۷ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۰۱)

[۴۸] تفسیر جلاءالاذهان (فارسی)

مؤلف این تفسیر چنانکه خود در ابتداء کتاب تصریح کرده اند: ابوالمحاسن^(۱) حسین بن حسن جرجانی است. با تفحص زیاد در کتب سیر و رجال ایشانرا نشناختیم و نتوانستیم بدانیم که در چه قرنی بوده اند، ولی ظاهراً از علماء و دانشمندان قرن نهم یا دهم هجری میباشند و از این تفسیر معلوم میشود که شیعی و امامی مذهب بوده و مخصوصاً بنا گذاشته که تفسیر را موافق اخبار اهل بیت عصمت و طهارت بنویسد.

قسمتی از عبارات مقدمه کتاب را برای نمونه انشاء و طرز تفسیر ذیلاً مینگاریم: از بخشنده دل و جان و بخشاینده انس و جان مدد خواستم بتوفیق

(۱) در نسخه این کتابخانه و نسخه آقای حاج محترم السلطنه و نسخه آقای ملک الشعراء بهار ابوالمحاسن ضبط شده ولی در فهرست رضویه ابوالمحاسن ضبط گردیده و در تمام کتب رجال و سیر کسیکه مکنی ب ابوالمحاسن یا ابوالجاس باشد جز در کشف الظنون ج ۱ ص (۳۰۷) آنهم شخص ذیل دیده نشد و آن اینست: (تفسیر بیهقی) هو ابوالمحاسن مسعود بن علی البیهقی الملقب بفخر الزمان المتوفی سنة (۵۴۴) اربع و اربعین و اربعائه. و این شخص مسلماً غیر از مؤلف کتاب جلاءالاذهان است.

و باری وی این کتاب در تفسیر قرآن تألیف کردم و نام او «جلاءالاذهان و جلاء الاحزان» در تفسیر قرآن نهادم و در او جمع کردم از تأویل آیات و تفسیر مشکلات آنچه بزرگان دین و پیشوایان اهل یقین بر محك عقل زده اند و از قعر بحر و الراسخون فی العلم یافته‌اند و از سبب نزول آیات آنچه معتمدان روایت کرده‌اند و سیاق آیات و ظاهر [آنها] بر آن دلیل است اختیار کردم و بهر هر آیتی و علامتی اخبار و احادیث و مناقب و فضائل اهل بیت علیهم السلام آنچه لائق آن بوده باشد نوشتم تا چشم بینندگانرا نور بود و دل محبان اهل بیت را سرور و الحمد لله رب العالمین فصل.

پس از این مقدمات هفت فصل بدین تفصیل پیش از شروع بتفسیر باکمال اختصار نیز نوشته‌اند فصل اول: در تقسیم معانی مطالب قرآنی بچهار قسم. فصل دوم: در اینکه مطالب قرآن از شش طرز بیرون نیست. فصل سوم: در بیان نامهای قرآن. فصل چهارم در معنی سوره و آیه و مثنائی و مفصل و غیره. فصل پنجم: در بیان اینکه فهم قرآن منوط بدانستن تمام آیات است. فصل ششم: در معنی لفظ تفسیر. فصل هفتم در بیان و معنی استعاده. طرز انشاء این تفسیر بسیار خوب و عبارات آن دارای فصاحت و بلاغت و عاری از اطناب ممل و ایجاز مختل است. مطالب تاریخی را در ضمن متذکر شده و بعضی از قراآت را تذکر داده و گاه گاهی باشعار عربی و فارسی تمثیل جسته. و طریقه کتاب آنستکه بدو اُچند آیه از قرآن کریم را نقل پس از آن شروع بتفسیر و ترجمه آنها شده و این ترجمه و تفسیر در بیشتر از قسمتها دو یاسه یا چهار برابر و دریاره از جاها چندین برابر آیات است. در اینکه این تفسیر راجع بتمام قرآنست این بنده با تفحص زیاد دلیلی که قاطع باشد نیافته ام بلکه نسخه هائیکه بنظر بنده رسیده قسمت اول و دوم و راجع بنصف قرآن کریم بوده جز اینکه نسخه از تفسیر فارسی حضرت آقای ملک الشعرای بهار دارند در ابتداء آن نوشته شده: مجلد رابع از تفسیر کازر. و در آخر آن این عبارت نوشته شده: قد وقع الفراغ من تحریر [هذه التفسیر] الکلام الملك القدیر اللطیف الخیر السميع البصیر و هو موسوم

بجلاء الاحزان و جلاء الازهان فی تفسیر القرآن علی يد الخ .
و در آخر نسخه حضرت آقای حاج محتشم السلطنه این عبارات نوشته شده :
تَمَّتْ المجلدة الثانیة من تفسیر القرآن مسمی بجلاء الازهان و جلاء الاحزان المنسوب
الی ابوالمحسن الحسین المشهور بگازر نور قبره علی يد الخ .

مجلد سوّم و چهارم این کتاب که مشتمل بر نصف آخر این تفسیر است در
کتابخانه مبارکه رضویه (ع) موجود و در تحت نمره (۷۹ و ۸۰) بنام جلاء الازهان
در فهرست آنجا ثبت شده با نسخه آقای بهار مطابقه شد عین یکدیگر اند .

بهر يك از فضلا و دانشمندان که ملاقات شده اند راجع باین تفسیر مذاکره
کرده و از نسخ آن جستجو نموده بدبخانه جز همین چند نسخه که در اینجا از آنها
نام برده شد نسخه نیافتم و اطلاعی بدست نیاوردم حضرت آقای میرزا محمدعلیخان
تربیت که تقریباً چهل سال است عمر خود را در کتابخانه های شخصی و عمومی
ایران و ترکیه و ممالک اروپا صرف نموده و اطلاعات گرانبهای راجع بکتب و
نسخ دارند چنین فرمودند : که من ازین کتاب جز دو جلد اول که مشتمل بر نصف
نخستین است تا کنون ندیده ام . بیان شخصی مانند ایشان بیشتر بنده را معتقد
میکند که نسبت این دو قسمت آخر بنام جلاء الازهان اشتباه است
گذشته از اینکه **اولاً** : عبارات جلاء الازهان با نسخه دیگری که تصور شده
این کتاب باشد (اگرچه در اثر اینکه دارای سبکی نزدیک بیکدیگرند ممکن
است صحت این نسبت را تصدیق نمود) طرز آنها مختلف و جدا و با دقت
کامل امتیاز آنها بخوبی آشکار میشود مثلاً در دو قسمت آخر نقل روایات
و اسم روات و اشعار عربی و فارسی بیشتر دیده میشود در صورتیکه در جلاء
بدینگونه نیست و در قسمت دوم در هر صفحه یکی دو سه مورد ذکر مطالب
عرفانی و نقل اقوال بعضی از بزرگان اهل تصوف شده که در نسخه اصل
بکلی دیده نمیشود ، و نسخه جلاء پس از نقل قسمتی از آیات پیدش از شروع
بترجمه و تفسیر عموماً مختصر بیانی بدین مضمون که : حق تعالی در فلان
مورد بطریق استهزاء یا تهدید یا قدر دانی یا غیره . نموده و آنوقت شروع در

ترجمه و تفسیر آن آیات میکند و در نسخه دیگر که منسوب باین تفسیر است چنین نیست و بمجرد اتمام آیات شروع بترجمه کرده . و تفسیر بجلاء مرتباً آیات را ترجمه و درضمن اشاره باخبار وارده در آنها میکند و در بعضی موارد عین اخبار آنرا هم نقل میکند ولی در تفسیر دیگر که منسوب بجلاء است چنین نیست بلکه درضمن ترجمه آیات بمناسبت ترجمه اخبار و بعضی اوقات عین الفاظ عربی باترجمه آنها را از روایتی با اسم و رسم مفصل ایشان نقل و پس از آن باز دنباله مطلب را در ذیل قسمتهائی از آیات بیان میکند .

ثانیاً - در صورتیکه ما این قسمت از تفسیر را که بموجب دلائلی که پیش گذشت جلاء الاذهان بدانیم بایستی تفسیر گزاز را همین کتاب دانست اگرچه با تفحص وجستجوی زیاد نام و آثاری از گزاز نیافتیم جز اینکه صاحب روضات در ج ۳ ص (۴۰۷) در ذیل ترجمه علی بن حسن زواری نامی از تفسیر سید گزاز برده (۱) و در فهرست رضویه ج ۱ در ذیل تفسیر نمره (۲۰ و ۲۱) نوشته شده: محتمل است قسمتی از تفسیر سید گزاز باشد. بنابراین معلوم میشود که گزاز سید بوده و چنانکه در ابتداء نوشتیم که مؤلف چگونه خود را معرفی کرده و ابتدا در آنجا نامی از سیادت و نسب خود نبرده در صورتیکه در آنصغر حتی در همین روزگار هم سیدی را سراغ نداریم که کتابی آنهم

(۱) عبارت روضات در اینجا خیلی پیچیده و معنی آن پوشیده است از اینرو عین آنرا در اینجا نقل میکنیم شاید خوانندگان محترم معنی و مقصود ایشانرا بتوانند بدست آورد و آن اینست: (علی بن الحسن الزواری صاحب التفسیر الکبیر الفارسی الذی یذکر فی طیّ تفاسیر السید المعروف بالغزاز و المولی فتح الله الکاشی و الشیخ ابو الفتوح الرازی المتقدم علی الجمیع الخ.) اگر مراد بالذی یذکر زواری باشد که ممکن نیست ابو الفتوح که در قرن ششم بوده از ایشان که در قرن دهم بوده اند نام برده باشد و اگر مراد تفسیر ایشان باشد نیز همان اشکال دارد و اگر تصور کنیم که در میان لفظ طیّ و تفاسیر کلمه «تفسیره» بوده و افتاده است باز اشکال دارد چه میدانیم که اولاً استاد در کتاب خود از کتاب شاگردش نقل نخواهد نمود چرا که قول شاگرد دلیل برای استاد نمی تواند بود بعلم آنکه آنچه او بگوید همان گفته استاد است گذشته از این تاریخ تألیف تفسیر زواری بموجب تصریح خود در آخر آن کتاب: (از فضل اله چون باتمام رسید - تاریخ وی از فضل اله است عیان) در سال (۹۴۷) است و ملا فتح الله اولین تفسیر خود را در سال (۹۸۲) یعنی سی و پنج سال پس از زواری تألیف نموده . بنابراین حل این اشکال بنظر خوانندگان محترم است .

دینی تألیف کرده و از سیادت خود نام نبرده باشد پس قطعاً مؤلف جلاء الاذهان سید نبوده و تفسیر سید گازر غیر از آنست و الا سیادت و انتساب خود بی‌مغبرص تصریح میکرد.

ثالثاً در این قسمت تفسیر که بنام گازر است لغاتی است که در خراسان مصطلح است مثل داش کوره گران که بمعنی کوره آنهاست و هنوز هم در آنجا داش میگویند و آقای ملک پشت نسخه خود نوشته اند: از لفظ داش و کلمات دیگر یکبار در خراسان معمول است و در این کتاب میباید معلوم میشود که مؤلف خراسانی بوده است. بنا بر این و تصریح مؤلف جلاء الاذهان باینکه جرجانی است نیز معلوم میشود که دو کتاب است و یکی نیست.

پس از همه این مقدمات فقط احتمالی^(۱) که میدهم اینست که تفسیر جلاء الاذهان را ابوالمحاسن موفق با تمام آن نشده و سید گازر آنرا بسببکی که نزدیک بآنست ولی با اختلافاتی که بعضی از آنها را تذکر دادیم تألیف کرده و معلوم میشود که ابوالمحاسن بنا داشته این تفسیر خود را در چهار مجلد تألیف کند و دو مجلد آنرا موفق شده و سید گازر دو مجلد دیگر آنرا تألیف کرده اند. و در این قسمت این تفسیر چون تفسیر جلالین است. بنا بر این دو جلد از این کتاب را که در این کتابخانه یافته‌ام پشت سر یکدیگر ذیلاً مینگارم. کهنه ترین نسخه که بنظر بنده رسیده مجلد چهارم و متعلق با آقای بهار است که در سنه (۹۸۴) نوشته شده.

آغاز: بسمله سپاس و ثنا و حمد بی منتها مر خدائی را که این هفت گنبد ایوان معلق النخ.

انجام: از امام جعفر صادق (ع) روایت است که گفت چون قل اعوذ برب الفلق خوانده باشی بگوی اعوذ برب الفلق و چون قل اعوذ برب الناس بخوانی بگوی اعوذ برب الناس والحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی محمد و آله اجمعین الطیبین الطاهرين.

(۱) در آخر نسخه نمره (۸۰) تفاسیر کتابخانه رضویه پس از اتمام تفسیر سورة ناس اشعاری است که ظاهراً از مؤلف است و کاتب نسخه آنرا عیناً نقل کرده و از این يك بيت آن استفاده می‌توان کرد که ایشان تفسیر ابوالمحاسن را تکمیل کرده اند و آن اینست: (اتى اتمت ذلك التفسير - حامداً في تفرج و سرور.)

(۱۶۴)

جلاء الاذهان و جلاء الاحزان
این نسخه را بخط نسخ خوب محمد تقی بن محمد شفیع الحسینی در سنه (۱۰۳۸) نوشته و مشتمل بر دو مجلد اول این تفسیر است ، آیات قرآن بشنجرف نوشته شده ، ورق اول کتاب کمی پاره شده و بعضی کلمات آن از میان رفته است . پشت صفحه اول محمد قائم مقام در سنه (۱۰۶۸) نوشته اند که این تفسیر مشهور بتفسیر گازر میباشد . و اعتضاد السلطنه نیز پشت صفحه اول نوشته اند : تفسیر جلاء الاذهان و جلاء الاحزان موسوم بتفسیر گازری فارسی داخل در کتابخانه شد .

جلد تیماجی کهنه . کاغذ سمرقندی . عده اوراق (۴۷۴) صفحه (۲۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی بزرگ . طول (۳۸ سانتیمتر) عرض (۲۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۳۶)

جلاء الاذهان یا تفسیر گازر
این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب آن محمد معصوم ابن ملا شاه محمد در سنه (۱۰۹۳) میباشد . اسامی سور و بعضی کلمات بر جسته آن با سرخی نوشته شده و مشتمل بر تفسیر سوره مریم تا آخر قرآنست (مجلد سوّم و چهارم) در دفتر کتابخانه و پشت خود نسخه بنام جلد دوّم از تفسیر ملا فتح الله ثبت شده ولی پس از تحقیق و مقابله با نسخ متعدّد تفسیر معلوم شد که آن کتاب نیست و کتابی است که در فهرست رضویه بنام جلاء الاذهان و در نسخه بهار بنام گازر ثبت گردیده و تفصیل آن ذکر شد . ورق اول کتاب نو نویس است و بالای صفحه مهری داشته یا چیزی نوشته بوده آنقسمت را پاره کرده اند ، اوراقی از اول و آخر کتاب و صالی شده ولی خطوط صفحات از میان نرفته جز در صفحه آخر که بعضی از کلمات در اثربارگی اطراف ورق از میان رفته بوده .

جلد تیماجی . کاغذ دولت آبادی . عده اوراق (۲۴۶) صفحه (۲۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۸ سانتیمتر) عرض (۲۲ ¼ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۳۸)

[۴۹] تفسیر جلالین (عربی)

در تألیف این تفسیر دو نفر از بزرگان علماء شرکت داشته اند ، یکی

جلال الدین محلی و دیگری جلال الدین سیوطی است و بهمین مناسبت مشهور به «جلالین» شده، شرح حال محلی ذیلاً درج و از سیوطی پس از این نام خواهیم برد، محلی از سوره بقره تا آخر بنی اسرائیل را تفسیر نمود ولی عمرش بآخر رسید و موفق باتمام آن نشد، جلال الدین سیوطی از سوره مریم تا آخر قرآن کریم و سوره حمد را تفسیر نموده و بدین مناسبت تفسیر این سوره را در آخر گذارده‌اند و این تکمیل را درسنة (۸۷۱) بانجام رسانیده است ولی چنانکه نوشته‌اند هیچیک از جلالین بسمله را تفسیر نکرده و یکی از متأخرین بتفسیر آن مبادرت نموده.

جلال الدین محلی شافعی (ابو عبدالله محمد بن احمد بن محمد بن ابراهیم بن احمد ۷۹۱-۸۶۴) از فقهاء و متکلمین و ادباء شافعیه است و در مصر متولد شده در ابتداء بزازی میکرده پس از چندی کار خود را بدیگری گذاشت و مشغول تحصیل علوم و فنون شد از محضر درس اقصرائی و بیجوری و شمس بساطی و علاء بخاری که از معاریف علماء آن عصر اند استفاده نموده، مؤلفات ایشان زیاده ولی همه باختصار است از آن جمله شرحی بر جمع الجوامع و شرحی بر ورقات امام الحرمین که هر دو در اصول فقه است و شرحی بر منهج الطالبین بنام «کنز الراغبین» نوشته که در فقه شافعی است و شرحی از رود نیل و منشأ و مجری و عجائب و غرائب آن در کتابی نوشته‌اند. صاحب کشف الظنون گوید: یکی از علماء یمن گفته‌اند حروف از ابتداء قرآن تا آخر سوره مزمل و حروف تفسیر همین قسمت را شماره کرده‌ام آنها را مساوی یکدیگر دیدم ولی از سوره مدثر تا آخر قرآن حروف تفسیر بیش از حروف قرآن است.

طرز این تفسیر آن است که کلمات آیات را بکلمات سهل تری که مبین معانی و مقصد آن باشد ترجمه و اعتماد بر بهترین اقوال در این باب نموده و اعراب کلماتیکه تعیین آنها محتاج الیه است نیز بیان شده و قرآئت مختلفه کلمات را ذکر نموده و تمام اینها را با بهترین و مختصر ترین و زیبا ترین عبارات و با کمال اختصار ادا کرده‌اند و از تطویلات بیهوده و ذکر مطالبی که جای

آنها در علوم دیگر است صرف نظر کرده اند.

این کتاب مکرر در ایران و هندوستان و مصر چاپ شده است و حواشی متعدد خوب بر آن نوشته اند بکشف الظنون ج ۱ ص ۳۰۸ مراجعه شود.

آغاز: - بسملة الحمد لله حمداً موقباً لِنِعْمَةٍ، مُكَافِئاً لِمَزِيدِهِ.

(۱۶۶)

تفسیر جلالین این نسخه بخط نسخ متوسط نوشته شده و کاتب نامی از خود و سال تحریر نبرده.

جلد چرمی ضربی. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۲۹۸) صفحه (۲۱) سطر. و اف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۰۸)

[۵۰] تفسیر جوامع الجامع (عربی)

مؤلف این تفسیر حضرت شیخ طبرسی است (امین الدین ابو علی فضل بن حسن بن فضل طبرسی ۴۷۰-۵۴۸) (۱) که از علماء بزرگ اسلام و عظماء شیعه امامیه بوده و از مفسرین و محدثین عالیمقام شمرده میشوند، شهرت ایشان بی نهایت و معاصر با صاحب کشف اند و مؤلفشان متعدد و مشهورترین آنها مجمع البیان، جوامع الجامع، الوسیط، الوجیز (۲) در تفسیر و اعلام الهدی و آداب الدینیه و تاج الموالد است، کتب دیگر نیز بایشان نسبت داده شده ولی نسبت کتاب احتجاج بایشان غلط و مؤلف آن احمد بن علی بن ابی طالب طبرسی است (۳)

صاحب مجالس المؤمنین گوید: چون کتاب مجمع البیان را تألیف کرد و پس از آن کشف را دید تفسیر دیگری تألیف نمود که مشتمل بر فوائد

(۱) در کتب علماء رجال و سیر تاریخ تولد ایشانرا ندیده و صاحب روضات نقل کرده اند که نود سال عمر داشته و سال وفات ایشانرا سنه (۵۴۸) چنانکه در تمام کتب نیز نوشته شده تعیین کرده اند ص (۵۱۲) ج ۳. و ما تاریخ تولد مذکور در اینجا را از کتاب دانشکده خطی تألیف فاضل معاصر آقای میرزا ابوالقاسم خان سبحان نقل و بیانات مؤلف محترم در مقدمه کتاب جوامع الجامع مؤید این قول است.

(۲) واحدی را نیز دو تفسیر بنام «الوجیز والوسیط» است والوجیز آن در این فهرست میباشد.

(۳) بصفحه ۱۸ و ۵۱۲ و ۵۱۳ و ۵۱۴ روضات مراجعه شود.

تفسیر اول خود ولطائف کشف بوده باشد و آنرا «الجوامع» نام نهاده‌اند. (۱)
صاحب کشف الظنون در صفحه ۳۱۱ ج ۱ چنین گوید: کشف را مختصر
نموده و آنرا جوامع الجامع نامیده است. (۲) صاحب روضات از کتاب
مقابس اسد الله کاظمی ره نقل نموده: طبرسی را کتابی بنام «الکاف الشاف
من کتاب الکشاف» است و ظاهراً همین کتاب است که بنام الوسیط خوانده شده.
مؤلف خود در مقدمه چنین فرموده‌اند: چون از تألیف کتاب تفسیر بزرگ
خویش مجمع البیان فراغت یافتیم بکتاب کشف علامه زنجیری جارا الله رسیدیم
آنرا دارای مطالبی بسیار خوب و گوهرهایی بس کرانبها دیدیم از بدایع معانی و
روایع الفاظش خوشه‌هایی چیده و آنها را در کتابی بنام «الکاف الشاف»
مرتب نمودم این دو مؤلفه من در اطراف منتشر شد و مقبول خاص و عام
گردید و شهرتی بسزا یافت پس از آن فرزند دلبندم ابونصر حسن که خدایش
یار و رهنما باد مکرر درخواست کرده‌اند مختصری از هر دو کتاب انتخاب

(۱) صاحب مجالس المؤمنین اشتباه کرده‌اند و تفسیری که پس از مطالعه کشف طبرسی تألیف نموده
«الکاف الشاف من کتاب الکشاف» است چنانکه خود در مقدمه فرموده و ما قسمتی از آنرا
ترجمه و فوقاً نگاشته ایم.

(۲) صاحب کشف الظنون در این نسبت نیز اشتباه کرده و گذشته از این شرحی که در ذیل اسم
«تفسیر طوسی» نوشته اند همه مشوش است باین معنی که طوسی را باطبرسی مخلوط و قضایای
تاریخی این دو عالم بزرگ را همه نسبت بطوسی داده عین عبارت آنرا ذیلاً نقل و آنها را شرح میدهیم:

(تفسیر الطوسی) هو ابو جعفر محمد بن الحسن الطوسی فقیه الشیعه کان ینتمی الی مذهب الشافعی

المتوفی سنه (۵۶۱) احدی و ستین خمسمائه سماء مجمع البیان لعلوم القرآن و اختصر الکشاف و

سماء جوامع الجامع وابتدا بتألیفه فی سنه (۵۶۲) اثنتین و ستین و خمسمائه قال السبکی وقد احرق

کتابه عدة نوب بحضور من الناس. ج ۱ ص ۲۱۱.

اولاً بقرینه اینکه میگوید سماء مجمع البیان معلوم میشود مراد او تفسیر طبرسی است و طوسی نوشته
و طبرسی چنانکه گذشت ابوعلی... است نه ابو جعفر... و هیچیک از طبرسی و طوسی
خود را در سلك شافعیه در نیاورده‌اند و با زبان بلند هماره تشیع و امامی بودن خود را بگوش جامعه
اسلام میرسانیده‌اند بهر حال هیچیک از این دو عالم بزرگ در سال (۵۶۱) وفات نکرده چرا که
وفات طوسی چنانکه پیش در فصل ادعیه گذشت بسال (۴۶۱) بوده و وفات طبرسی چنانکه فوقاً
نوشته شد در سال (۵۴۸) بوده است و اشتباه راجع باینکه «جوامع الجامع» مختصر کشف است
پیش گذشت و سال تألیف آن سنه (۵۴۲) است نه سال (۵۶۲).

نمایم و آنرا جامع هردو قرار دهم ، با اینکه سالم از هفتاد گذشته و ضعف و سستی بوجود آورده چیره شده ناچار درخواست او را پذیرفته و این تفسیر را بدانگونه که خواسته‌اند موافق طریقه حقه امامیه با کمال ایجاز و اختصار تألیف نمودم و آنرا « جوامع الجامع » نام گذاردم تا اسم بامسمی مطابقت داشته باشد و از خداوند خواستارم که این کتاب وسیط و حجم آن خفیف و فوائد آن زیاد و حفظ آن آسان و معانی آن فراوان بوده باشد و در خاتمه کتاب مؤلف نوشته‌اند که تألیف آن در ماه صفر سنه (۵۴۲) شروع و در اواخر ذیحجه الحرام همانسال بآخر رسیده است .

شهرت این تفسیر زیاد و در سنه (۱۳۲۱) در ایران چاپ شده است .
آغاز : بسم الله الذي اكرمنا بكتابه الكريم ومن علينا بالسبع الثماني والقرآن العظيم .
انجام : وافي على سجال نعمك واخصصني بطائف كرمك انك الكريم الثمان و صلى الله على سيدنا محمد وآله الطيبين الاخيار وحسبنا الله ونعم الوكيل .

(۱۶۷)

جوامع الجامع این نسخه که مشتمل بر تفسیر تمام قرآن کریم است بخط نسخ محمد شریف لاهیجانی در سنه (۱۱۱۵) نوشته شده و تصحیح و مقابله گردیده است .

جلد چرمی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۵۵۵) صفحه (۲۵) سطر . واقف سیهسالار .
 قطع رحلی کوچک . طول (۲۶ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) . عرض (۱۷ سانتیمتر) . نمره کتابخانه (۱۹۵۴)

(۱۶۸)

جوامع الجامع این نسخه که نیز مشتمل بر تفسیر تمام قرآن کریم است بخط نسخ نوشته شده ، کاتب از خود و سال کتابت نامی نبرده ظاهراً از خطوط قرن یازدهم هجری است ، در حاشیه صفحات معانی بعضی از لغات و کلمات از کتب لغت و تفاسیر نقل گردیده .

جلد تیماجی . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۴۱۰) صفحه (۲۵) سطر . واقف سیهسالار .
 قطع رحلی بزرگ . طول (۳۷ سانتیمتر) . عرض (۲۳ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) . نمره کتابخانه (۱۹۵۰)

(۱۶۹)

جوامع الجامع این نسخه نیز مشتمل بر تفسیر تمام قرآن کریم است و بخط نسخ خوب نوشته شده ، ورق آخر کتاب که مشتمل بر چند

سطر از خاتمه کتاب بوده افتاده از این جهت سال تحریر و محرر معلوم نیست ،
آخرین سطر موجود اینست : (علی جواهر التفسیر وزواهره مکتباً ببيوالموطن
عامه وظواهره عديم النظير في الكتب جديراً) .
جلد چرمی ضربی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۹۰) صفحه (۳۰) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی بزرگ . طول (۳۷ سانتیمتر) . عرض (۲۵ سانتیمتر) . نمره کتابخانه (۱۹۵۱)
(۱۷۰)

جوامع الجامع این نسخه جلد اول و مشتمل بر تفسیر از سوره فاتحه تا
سوره کهف است و آنرا هدایت الله تنکابنی در سنه (۱۱۱۵)
بخط نسخ نوشته اند .

جلد چرمی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۲۳۶) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار . قطع
خشتی . طول (۲۵ سانتیمتر) . عرض (۱۸ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) . نمره کتابخانه (۱۹۵۳) .

[۵۱] تفسیر جواهر التفسیر (فارسی)

مؤلف این تفسیر حضرت ملا حسین کاشفی است [۴۷] و تألیف آن بر حسب
اشاره و دستور نظام الدین امیر شیر علی امیر و حاکم هرات بوده ، در سال
(۸۹۰) مطابق لفظ فیض از تألیف جلد اول آن فراغت یافته ، چنانکه در
مقدمه جلد دوم نوشته اند بنا داشته که این کتاب را در چهار جلد تألیف
نمایند ولی بموجب شرحی که در مقدمه تفسیر مواهب علیه خود مرقوم
داشته اند چون مجلد اول طولانی شد و از نظر عالی امیر گذشت و بدترین طرزی
پذیرفته در گاه شد برای اینکه نااختتام تألیف آن حضرتش محروم از فیوضات
کامله نباشند مختصری را تألیف و آنرا مواهب علیه نام نهاد . اینک بنام « تفسیر
حسینی » نیز خوانده میشود .

پس از آن یعنی در سال (۸۹۲) شروع بتألیف جلد دوم جواهر نمود اما
موفق با تمام آن نگشته نسخه ئیکه در این کتابخانه میباشد تا تفسیر آیه (۸۱)
از سوره نساء است . مؤلف فهرست رضویه گوید : کاشفی بیش از قسمتی
از سوره نساء را موفق بتفسیر نشده و اجل او در رسیده . در آخر نسخه کاملیکه
یکی از دوستان دارند و در سنه (۹۸۳) نوشته شده پس از تفسیر آیه (۸۴)
کاتب چنین نوشته : والحمد لله الذی هو مدبر الامور وعالم المکنون والمزبور ،

و چون حضرت مصنف این تفسیر را باینجا رسانید ختم حیوة نموده داعی حق را اجابت فرمود اسکنه الله فرادیس الجنان و چنانکه خود وی در مقدمه فرموده ، نام این تفسیر را « جواهر التفسیر لتحفة الامیر » گذارده است

صاحب کشف الظنون در ج ۱ ص (۴۰۸) گوید: (جواهر التفسیر لتحفة الامیر) فارسی و مشتمل بر تفسیر زهرا وین^(۱) است ، مؤلف آن ملا حسین بن علی کاشفی واعظ متوفی سنه (۹۰۶) (۲) میباشد ، و در ابتداء تفسیر بدست و دو عملی که مربوط و متعلق بتفسیر است در چهار فصل ذکر نموده و تفسیر و تأویل و دیگر مطالب راجعه بآیات را بیان میکند . کاشفی پیش از شروع بتفسیر چنانکه کشف الظنون بیان نمود مقدمات علم تفسیر را در چهار اصل بتفصیل ذیل تنظیم کرده : اصل اول: در فضائل قرآن و اسامی آن و مباحث حدوث و قدم و تکلیف و سماع در چهار عنوان . اصل دوم: در بیان جامعیت قرآن و چگونگی انشعاب علوم از آن در پنج عنوان . اصل سوم: در ذکر الفاظیکه میان مفسرین متداول است در هشت عنوان . اصل چهارم: در مطالب متفرقه که شناختن آنها لازم است در شش عنوان .

طرز این تفسیر آنستکه پس از اتمام مقدمات مذکوره که راستی مشتمل بر مطالب و تحقیقات عالیه است و شاید بدین جامعی تا کنون در این موضوع چیز نوشته نشده شروع بتفسیر آیات میکند بدینگونه که ترجمه فارسی آیات را کلمه بکلمه پرداخته و اخباریکه در آن موضوع و مطلب وارد شده نقل و عقائد خود را هم ضمناً بیان میکند و با شعار بزرگان زیاد استشهاد کرده و مطالب عرفانی دارد . این تفسیر به طریقه عامه و اهل سنت است . و سوره حمد را هم خیلی مفصل تفسیر و شرح نموده و تقریباً کلیه این تفسیر مشتمل بر (۵۱۴۵۰) بیت است .

آغاز: بسمله بنده و الله علیم حکیم ، زینت فاتحه هر کتاب و زیور خاتمه هر خطاب جز بآیه ثنای رب الارباب الخ .

(۱) زهرا و آن اسم سوره بقره و آل عمرانست قاموس ص (۱۸۲) و از این عبارت معلوم میشود که صاحب کشف الظنون فقط مجلد اول این کتاب را خبر داشته و مطلع نبوده که مؤلف قسمتی از مجلد دوم را نیز تألیف کرده اند .

(۲) سال وفات ایشانرا (۹۰۶ و ۹۱۰) نوشته اند بقرائنی ماقول دوم را ترجیح داده ایم .

(۱۷۱)

جواهر التفسیر این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده و مشتمل بر مجلد اول و قسمتی از مجلد دوم است، آخر آن افتاده، نام کاتب و سال کتابت معلوم نشد، شاید در قرن دهم نوشته شده، آخرین سطر موجود که در تفسیر آیه (۸۱) سوره نساء می باشد اینست: (من احبني فقد احب الله و من اطاعني فقد اطاع الله زبان دشمنان دراز شده با یکدیگر باز میگفتند.) يك ورق از میان ورق اول و دوم افتاده است. دو صفحه اول نقاشی شده و دارای تذهیب بسیار خوبی است. سه سر سوره دارد که اسامی سوره ها را بر آنها نوشته اند و دارای دو سر لوح بسیار زیبا است.

جلد سوخته و طلاکوب بسیار ممتاز. کاغذ دولت آبادی. مجدول بطلا و زنگار. عدد اوراق (۶۷۶) صفحه (۲۴) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی بزرگ. طول (۳۹ سانتیمتر) عرض (۲۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۴۸)

(۱۷۲)

جواهر التفسیر این نسخه مجلد اول و تا آخر سوره آل عمران است، بخط نسخ نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده، محتمل است که در زمان مؤلف آنرا نوشته باشند، دارای يك سر لوح خوب و دو سر سوره است و اسامی سوره را با سفیدآب بر آنها نوشته اند، دو صفحه اول نقاشی و تذهیب شده و در وسط دو ترنج که از زنگار مسطور است باطلا اسم کتاب و نام مؤلف با القاب نوشته شده، چهار ورق بعد از ورق اول پس از ورق سوم کنونی صحافی شده، نسخه افتاده و نقص ندارد.

جلد سوخته و طلاکوب. کاغذ دولت آبادی. مجدول بطلا و زنگار. عدد اوراق (۴۸۴) صفحه (۲۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۴۹)

[۵۲] حاشیه بخاری بر بیضاوی (عربی)

این حاشیه از شیخ عنایت الله بخاری است با تفحص زیاد اطلاعی بر حالات و مؤلفات ایشان نیافتم. از این حاشیه چنین بدست می آید که عالم و مطلع بوده این حاشیه را بر تفسیر بیضاوی و حواشی حنفی که آن نیز بر بیضاوی است تعلیق نموده و اشکالات آنها را حل و نظریات خود را ذکر نموده است.

حنفی محشی بیضاوی را کشف الظنون اینگونه معرفی میکنند: الشیخ قاسم بن قطلوبغا الحنفی متوفی سنه تسعه و سبعین و ثمانمائیه (۸۷۹) (۱). و در کتب دیگر محشی حنفی مشهور دیده نشده بنا براین شاید مراد بخاری همین حنفی باشد، پس در اینصورت زمان بخاری بعد از وفات حنفی و یا معاصر ایشان بوده است.

این حاشیه بر تفسیر سوره عم تا آخر قرآنست و در حدود (۵۰۰۰)

بیت میشود.

آغاز: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَمَّ بِإِرْفَادِ إِرْشَادِ الْفَرَقَانِ كُلِّ إِنْسَانٍ.

(۱۷۳)

حاشیه بخاری این نسخه را بخط نستعلیق خوب نظام الدین نام نوشته، سال کتابت را رقم نموده، ظاهر اینستکه از بر تفسیر بیضاوی خطوط قرن سیزدهم باشد.

جلد تیماج. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۱۲۳) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری طول (۲۳ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۹۸)

[۵۳] حاشیه بی نام بر تفسیر بیضاوی (عربی)

این کتاب بنام «حاشیه بر تفسیر بیضاوی» وقف شده و بهمین نام در دفتر کتابخانه ثبت گردیده، از نسخه ذیل بواسطه افتادن اوراق اول آن نتوانستیم نام آنرا بشناسیم و مؤلف و محشی را هم بدست نیاوردیم ولی بمطالعه بعضی از صفحات آن مطالب ذیل معلوم شد:

محشی بمناسبت مقام اقوال و آراء فقهی ائمه چهارگانه اهل سنت را نقل میکند و بنظر می آید که خود شافعی مذهب بوده، و اخبار را جمعه بمطالب قرآنی را نیز از روای عامه نقل نموده، مطالب نحوی و صرفی و معانی بیانی آیات و تفسیر را ذکر و مطالب کلامی را نیز متذکر شده و این حاشیه از حواشی مفصل این تفسیر و قسمت ذیل که از ابتداء سوره بقره تا سوره مائده میباشد در حدود (۴۳۰۰۰) بیت است.

(۱۷۴)

حاشیه بی نام
بر تفسیر بیضاوی
این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده، کاتب نامی از خود و
سال کتابت نبرده، در آخر کتاب نوشته شده که داخل ملک
محمد مؤمن سمنانی شده و مهرایشان دارای سنه (۱۱۰۹)

میباشد ولی نسخه کهنه تر از سه قرن است. اوراقی از اول کتاب افتاده و
اولین سطر موجود اینست: (والا يلزم التخصيص بلا مخصص ليس بشيء قوله
والقرآن عطف نفسه اذ لم يخبر عنها به) و آخرین سطر آن اینست: (مع الاشعار
بالمجانسة المناقبة [لل] الوهية).

جلد تیماجی. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۴۳۰) صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار.

قطم وزیری. طول (۲۶ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۹۷)

[۵۴] حاشیه چلبی بر تفسیر بیضاوی (عربی)

نویسنده این حاشیه چلبی است و چنانکه در کشف الظنون و مجم المطبوعات
میباشد: سعدالله بن عیسی بن امیر خان مفتی شهیر بسعدی افندی و سعدی چلبی
در سنه (۹۴۵) وفات یافته اند و در کشف الظنون است (۱) که: محشی سعدالله
حواشی بر تفسیر سوره هود تا آخر قرآنرا جمع نموده و حاشیه هائیکه بر ابتداء
تفسیر تا سوره هود بوده فرزندش پیر محمد از حاشیه کتب جمع آوری کرده و بدانچه
بدر خود جمع کرده بود ملحق گردانید، و این حاشیه دارای تحقیقات لطیف و
مباحث شبرین است و آنها را از حواشی کشاف خلاصه نموده و از خود بر آن اضافاتی
کرده و تصرفاتی دارد، مدرسین را بر این حاشیه اعتماد و مورد مراجعه آنها در
موقع بحث و مذاکره است و بر این حاشیه تعلیقات و رسائل زیادی نوشته شده و از
آن جمله حاشیه از عبدالله کردی بر سوره هود تا سوره نبا است انتهى.

اگرچه نسخه ذیل چنانکه نوشته میشود تصریح باسم مؤلف و محشی ندارد ولی
بقرینه اینکه در حاشیه ها اکثر اشاره بقول طیبی محشی کشاف نموده و کشف الظنون این
مطلب را نسبت بچلبی داد و در آخر بیشتر از سوره ها تاریخ نوشتن حاشیه ها را معین

کرده و آخرین آنها در آخر سورة صافات و در پنجم ماه صفر سنه (۹۴۲) بوده است و چون دانستیم که وفات چلبی در سنه (۹۴۵) بوده ظن قوی پیدا شد که این حاشیه همان حاشیه سعد الله چلبی میباشد.

محشی بیشتر جنبه ادبی را ملحوظ داشته و اشاراتی باقوال مفسرین و محشین بیضاوی نموده و نقل روایاتی بمناسبت مینماید.

آغاز سورة هود: بسمه قوله هذا قول الجمهور و عن ابن عباس رضی الله عنهما مكية الا قوله فلعلك تارك الآيه الخ.

انجام: فما قال تعالى ومن يعش عن ذكر الرحمن نقيض له شيطانا فهو له قرين ونعوذ بالله العظيم الرؤف الرحيم من شر الوسواس الخناس والشیطان الرجیم.

(۱۷۵)

حاشیه چلبی این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۹۸) نوشته برتفسیر بیضاوی شده، پس از ختم تاریخ کتابت کاتبی غیر از کاتب نسخه این عبارت را نوشته است:

قد کلمت الحاشیه علی مشکلات تفسیر شرح البیضاوی و حل غوامض مشکلاته رحمه الله علی مالفه نفعنا به. و نیز همین کاتب نوشته اند: **و لم نعرف اسم مؤلفه** پشت ورق اول اعتضاد السلطنه نوشته اند: حاشیه نظام الدین بر بیضاوی داخل کتابخانه شد. و بدین نام مرحوم سیپه سالار این نسخه را وقف کرده اند و در دفتر کتابخانه نیز ثبت شده. و بر قطار نسخه نوشته شده: **قاضی زاده علی البیضاوی.**

با تفحص زیاد نظام الدین نام که حاشیه بر تفسیر بیضاوی نوشته باشد دیده نشد و قاضی زاده مشهور برومی (۱) از علماء اوائل قرن نهم و معاصر بالغ بیک بوده و سمت استادی برایشان داشته و شرح چغمینی را در سنه (۸۱۴) تألیف کرده و مسلماً این حاشیه با ذکر تاریخ تألیف مذکور از ایشان نخواهد بود. و دیگری قاضی زاده اردبیلی است (۲) که سلطان سلیم خان چون

(۱) معجم المطبوعات ص (۱۰۲۵)

(۲) شقائق النعمانیه حاشیه ابن خلکان ص (۵۰۶)

تبریز را فتح نمود اورا با خود بروم برد و در سنه (۹۳۰) در مصر کشته شد و تاریخ تألیف این حاشیه پس از وفات ایشانست. بنا بر این احتمال متین آنستکه این حاشیه از سعدالله چلبی باشد و بنا بر این بهمین نام ذکر شد. جلد چرمی ضربی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۷۷) صفحه (۳۳) سطر. واقف سیهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۸ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۹۶)

[۵۵] حاشیه شیخ بهائی بر تفسیر بیضاوی (عربی)

این کتاب تألیف حضرت شیخ بهائی است [۳۱] و از بیاناتشان در مقدمه چنین معلوم میشود که بر تمام تفسیر بیضاوی حاشیه مرقوم داشته‌اند ولی این نسخ که در دست است تا حاشیه بر کلمه (والسورة الطائفه) که در ضمن تفسیر آیه (۲۱) سورة بقره است میباشد.

در یکی از نسخ ذیل که در سنه (۱۰۷۱) یعنی چهل و یک سال پس از وفات مؤلف نوشته شده پس از ختم حاشیه کلمه فوق بعربی نوشته‌اند: تا اینجا حاشیه هائیکه از مؤلف رحمه الله علیه بدست آمده تمام گردید. و باید متذکر این نکته بود که تفسیر عروۃ الوثقی مؤلف غیر از این کتابست و چنانچه بعضی از متابعین مرقوم داشته‌اند فقط جلد اول آن که مشتمل بر تفسیر سورة فاتحه است تألیف شده و مؤلف فوق تفسیر دیگری بنام عین الحیات مختصر تر از عروۃ الوثقی تألیف نموده و در آن تفصیل مطالب را حواله بعروۃ میدهند. این حاشیه جنبه ادبی و معانی بیانی آیات و کلمات را بیشتر در بر دارد. آغاز: بسم الله الذي جعل نسخة عالم الايمان مكان شرحا لايات قدرته وتفسيراً.

(۱۷۶)

حاشیه شیخ بهائی - این نسخه را بخط نستعلیق متوسط در سنه بر تفسیر بیضاوی (۱۰۷۱) شکر الله ابن محمد تقی استرآبادی نوشته است. جلد تیماج. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۱۲۹) صفحه (۱۹) سطر. واقف سیهسالار. قطع خشتی. طول (۱۹ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۲ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۰۱)

(۱۷۷)

حاشیه شیخ بهائی - این نسخه را بخط نسخ خوب غیاث بن محمد
بر تفسیر بیضاوی محمود لاهیجی در سنه (۱۰۹۴) نگاشته، در بعضی
از صفحات حاشیه‌هایی از حضرت شیخ که بر حواشی خود نوشته‌اند مرقوم گردیده.
جلد تیماج. کاغذ دولت آبادی. عده اوراق (۱۰۷) صفحه (۲۰) سطر. واقف سیه سالار. قطع
ربعی. طول (۱۸ - $\frac{۱}{۲}$) سانتیمتر عرض (۱۰) سانتیمتر. نمره کتابخانه (۲۱۰۲)

(۱۷۸)

حاشیه شیخ بهائی
بر تفسیر بیضاوی
این نسخه بخط نستعلیق متوسط نوشته شده سال کتابت
و اسم کاتب رقم نگردیده ولی ظاهراً کهنه تر از دو نسخه
سابق است. حواشی و نسخه بدلهائی در حواشی صفحات
نوشته شده.

جلد تیماج. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۱۱۴) صفحه (۱۶) سطر. واقف سیه سالار. قطع
ربعی. طول (۱۹) سانتیمتر عرض (۱۲ - $\frac{۱}{۲}$) سانتیمتر. نمره کتابخانه (۲۰۹۹)

(۱۷۹)

حاشیه شیخ بهائی
بر تفسیر بیضاوی
این نسخه بخط نستعلیق متوسط نوشته شده، صفحه
آخر کتاب که متضمن چند سطر آخر حاشیه بوده افتاده،
کاتب و سال تحریر معلوم نیست، ظاهراً در قرن یازدهم
نوشته شده و آخرین سطر موجود اینست: (اذا كان حفظ البيت لازماً عن
الكلب الصوري فلا ريب ان تخليق بيت القلب عن الكلب المعنوي)
جلد چرمی. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۱۱۷) صفحه (۲۱) سطر. واقف سیه سالار. قطع
ربعی. طول (۲۰) سانتیمتر عرض (۱۰ - $\frac{۱}{۲}$) سانتیمتر. نمره کتابخانه (۲۱۰۳)

(۱۸۰)

حاشیه شیخ بهائی - این نسخه را بخط نستعلیق خیلی خوب در سنه
بر تفسیر بیضاوی (۱۰۹۲) میر محمد صادق حسینی مازندرانی تحریر

نموده ، در بعضی از صفحات حاشیه های شیخ بر این حاشیه را نیز دارد .
 جاد ساغری مذهب ، کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۹۴) صفحه (۱۸) سطر . واقف سپهسالار .
 قطع وزیری . طول (۲۲- $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۰۰)

[۵۶] حاشیه شیخ زکریا بر بیضاوی (عربی)

این محشی شیخ الاسلام ابویحیی زکریا انصاری است (زکریا بن احمد بن محمد بن یحیی بن عبد الواحد بن عمر اللخیمانی الانصاری ۷۲۷) که از علماء و اهالی تونس و ملقب بخاتمة المجتهدین و دارای مذهب شافعی بوده اند . مؤلف این کتاب را « فتح الجلیل ببیان خفی انوار التنزیل » نام گذارده و در آن بیان مرجع ضمائر و وجوه اعراب کلمات و شروح لازمه و تفصیل محملات و رفع مبهمات تفسیر بیضاوی را نموده اند و در حدود (۱۴۶۰۰) بیت است .

آغاز : بسملة الحمد لله الذی انزل علی عبده الكتاب و جعله قیماً و بین فیہ
 لا ولی الا لہ . (۱)

انجام : من قرأ المعوذتین فکانما قرأ الکتاب التی انزلها اللہ تعالی موضوع
 واللہ اعلم تم فتح الجلیل ببیان خفی انوار التنزیل واللہ تعالی ولی المعونة و
 التوفیق و منه الهدایة الی سواء الطریق و هو حسبی و نعم الوکیل وصلى الله
 على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم تسليماً كثيراً دائماً الى يوم الدين .
 (۱۸۱)

حاشیه شیخ زکریا این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، کاتب نامی از خود
 بر تفسیر بیضاوی و سال کتابت نبرده ، ظاهراً از خطوط قرن هشتم
 و قریب بوفاات مؤلف بوده است ، پیش از شروع بحاشیه عوامل شیخ عبد القادر
 جرجانی را همین کاتب نوشته اند .

(۱) کاتب نسخه کتابخانه قبل از شروع باآغاز مذکور عبارات ذیل را نوشته اند : بسملة وصلى الله على
 سيدنا محمد وآله وصحبه اجمعين قال سيدنا و شيخنا شيخ الاسلام ملك العلماء الاعلام عمدة المحققين
 زين الملة والدين ابويحيى زكريا الانصاري الشافعي تهنده الله تعالى برحمته واسكنه الجنة بسملة الخ .

عبارت بیضاوی را با سرخی و مطالب حاشیه با مرکب سیاه نوشته شده، در آخر کتاب مطالبی راجع بقرائت بعضی از کلمات قرآن نوشته اند. بعضی از صفحات را موربانه سوراخ کرده است. جلد چرمی. کاغذ قدیمی. عدد اوراق (۲۴۶) صفحه (۲۹) سطر. و اف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض ($۱۵ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۰۵)

[۵۷] حاشیه عبد الحکیم بر تفسیر بیضاوی (عربی)

این حاشیه از سیالکوتی یا سیلکوتی است (عبد الحکیم بن شمس الدین هندی سیالکوتی ۱۰۶۷) (۱) که از علماء قرن یازدهم بوده اند مقام ریاست علما را در دربار «خرم شان جهان» پادشاه هند داشته و در عصر خویش سرآمد اقران و امثال بوده اند و کسی بیایه ایشان نبوده و عمر طولانی کرده و همه را در راه تحصیل و علم و معرفت صرف نموده و مؤلفات زیاد دارد و از آنجمله: تعلیقاتی بر حاشیه خیالی و حاشیه بر تحریر قواعد منطقیه رازی و حاشیه بر تفسیر بیضاوی و حاشیه بر تلویح تفتازانی و عقائد عبدالحکیم سیالکوتی است (۲) که همه بطبع رسیده.

محشی در این حاشیه مطالب قرائتی و نحوی و صرفی و بیانی را بیان نموده و در بعضی موارد اشاره باقوال سائر محشین کرده. این حاشیه در حواشی صفحات تفسیر بیضاوی سنه (۱۲۷۰) در آستانه چاپ شده است. **آغاز تعلیقات: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ نَزَلَ الْفُرْقَانَ عَلٰی عَبْدِهِ - رَبِّیْ سَيِّدِ الْاَحْمَدِ عَلٰی تَنْزِیْلِهِ.** (۱۸۲)

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده بواسطه افتادن ورق آخر کاتب و سال کتابت معلوم نیست و مشتمل بر قسمت زیادی از اصل کتاب است خطبه محشی را ندارد و از ابتداء بحاشیه شروع شده، اوراقی از آخر آن افتاده و آخرین سطر

حاشیه عبد الحکیم
بر تفسیر بیضاوی

(۱) فهرست کتابخانه پادشاه دکن ص ۵۴۳ ج ۱ وفات ایشانرا در سال (۱۰۹۷) ضبط کرده.
(۲) از کلمه عبد الحکیم تا اینجا را از معجم المطبوعات ترجمه کرده ایم و جای دیگر شرح حال این مؤلف دیده نشد.

موجود اینست : (و ان اهل الکتاب لم یكونوا مؤمنین بجمیع ما انزل من قبل فان اليهود لم یؤمنوا بالانجیل فجوا به)

جلد تیماج . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۹۶) صفحه (۱۵) سطر . واقف سیهسالار . قطع خشتی . طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۰۴)

[۵۸] حاشیه عصام الدین بر بیضاوی (عربی)

این حاشیه تألیف عصام الدین اسفراینی است (ابراهیم بن محمد بن عریضه اسفراینی حنفی اشعری متوفی سنه ۹۴۳) که از ادبا و متکلمین و منطقیین معروف و صاحب تصنیفات و تألیفات متعدده میباشد . این حاشیه دو قسمت است یکی بر از ابتداء تفسیر سوره حمد تا آخر سوره انعام و بقول کشف الظنون تا آخر اعراف و دیگری بر سوره عم تا آخر قرآنست و ظاهراً حواشی بر سوره اعراف تا آخر سوره والمرسلات را که قبل از عم است ننوشته اند و این دو قسمت را که نوشته اند جنبه شرح لفظی و ادبی دارد و تقریباً (۲۸۵۰۰) بیت است .

آغاز : بِسْمِ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَمَّ بِإِرْفَادِ رِشَادِ الْفِرْقَانِ كُلِّ إِنْسَانٍ .

(۱۸۳)

حاشیه عصام الدین این نسخه بخط نسخ و نستعلیق و شکسته خیلی خوب نوشته شده ، کاتب از خود و سال کتابت نامی نبرده ، پشت بر تفسیر بیضاوی

صفحه اول نوشته شده : (لمحمد باقر بن محمد تقی)

ظاهر آخط علامه مجلسی رحمه الله علیه است و در کتابخانه ایشان بوده و نیز در همان صفحه این عبارت نوشته شده که از آن معلوم میشود بعد از وفات مرحوم مجلسی باین شخص منتقل شده : (قد دخل فی نوبة الاقل عباس بن حسن البلاغی النجفی سنة ۱۱۴۸) و این نسخه حاشیه بر سوره اعراف را که کشف نوشته ندارد ولی مشتمل بر حاشیه از اول قرآن تا آخر سوره انعام و از سوره عم تا آخر قرآنست .

جلد تیماج . کاغذ سرقندی . عدد اوراق (۵۰۲) صفحه (۱۹) سطر . واقف سیهسالار . قطع وزیری . طول (۱۹ ۱/۲ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۱۰۶)

[۵۹] حاشیه قاضی نورالله بر بیضاوی (عربی)

این حاشیه از حضرت قاضی نورالله شوشتری است (نورالله بن سید شریف الدین

حسینی مرعشی شوشتری متوفی سنه ۱۰۱۹ (۱) که از علماء قرن دهم و یازدهم اند و مدتی قاضی لاهور هندی بوده و در همانجا بجرم تشیع و تألیف کتاب احقاق الحق (این کتاب رد بر «ابطال الباطل» است که تألیف روزبهان اصفهانی در رد بر کتاب «نهج الحق» تألیف حضرت علامه حلی ره در اثبات امامت است) کشته شده اند. ایشانرا مؤلفات زیاد و از آنجمله یکی کتاب مجالس المؤمنین و دیگری حلّ العقال (رد بر اشاعره) و حاشیه بر تهذیب الاحکام مسمی ب «تذهیب الاحکام» و رساله بنام العشرة الکامله و رساله در تحقیق آیه غار و رساله در حرمت نماز جمعه و کتب و رساله های دیگر بفارسی و عربی است.

قاضی ابن حاشیه را بر حاشیه نیکه بخاری بر تفسیر بیضاوی تعلیق کرده نگاشته اند و بدو عبارات ایشانرا نقل سپس اشکالاتی که بر بیانات ایشان وارد است ذکر و بیان مراد مصنف را بنحویکه اشکال متوجه بدان نشود مینماید، در ضمن مطالب اقوال علماء تفسیر چون ابوالفتوح رازی و فخر رازی و زنجیری و بعضی دیگر را نقل و با شعار فارسی و عربی بزرگان چون فردوسی و طرفه و اعشی تمثیل جسته و مطالب حکمی و کلامی و احادیث مناسب مقام را نیز ذکر کرده اند. و هر جا مناسبیت پیدا کرده عقائد شیعه امامیه را نقل کرده اند.

ازاینکه این حاشیه بر تمام تفسیر و بابر قسمتی از آنست اطلاعی در دست نیست امل الاّمل فقط این حاشیه را بدون اینکه قید تمام یا نقصان کند بقاضی نسبت داده و در فهرست ها هم نامی از این حاشیه ندیدم و نسخه ذیل فقط تا حاشیه بر تفسیر آیه (یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک) آیه (۷۲) از سوره مائده است. آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْنَا كِتَابًا خَصَّصَتْ لَنَا أَعْنَاقَ سَحَرَةِ الْكَلَامِ.

(۱۸۴)

حاشیه
قاضی نورالله
این نسخه مشتمل بر حاشیه از ابتداء تفسیر تا آخر آیه (یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک) میباشد. و آنرا بایزید بن جمال در سنه (۱۰۴۹) نوشته اند، در بعضی از صفحات حاشیه بر تفسیر بیضاوی هائی از مؤلف نوشته شده و این نسخه نستعلیق بدخطی است و کتاب «حلّ العقال» مصنف که نیز بخط همین کاتب نوشته شده

(۱) بنقل از ص (۱۷۱) کشف الحجب والاستار ولی در کتاب تذکره شمس التواریخ که در اوایل قرن چهاردهم تألیف گردیده (ص ۱۱) نوشته شده که تا سنه (۱۰۳۰) شهید نشده بوده اند.

ورسالة قاضی محمد یزدی در حقیقت علم خدای تعالی و رساله شیخ احمد یمنی در عقد انامل ضمیمه این نسخه است .

جلد چرمی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق کلیه کتاب (۵۲۸) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار .
قطم رحلی کوچک . طول (۲۸ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۹۵)

[۶۰] حاشیه میرسید شریف بر کشف (عربی)

این حاشیه تألیف حضرت میرسید شریف است (علی بن محمد بن علی حسینی حسینی حنفی استرآبادی مشهور بمیرسید شریف ۷۴۰-۸۱۶) که از بزرگان علماء اسلام و صاحب تألیفات زیاد در منطق و حکمت و کلام و ادب میباشد و حاشیه های متعدد بر کتب سابقین در علوم مذکوره و غیره نوشته و شهرتی بسزا دارند و مؤلفات ایشان بعربی و فارسی و در نهایت شهرت است و فاتش در شیراز بوده و قبر ایشان در بقعه استکه اینک آنرا دارالشفای گویند . صاحب روضات درج ۴ ص (۴۹۷) شرح حال و عظمت علمی و مؤلفات ایشانرا مفصلاً ذکر نموده .

این حاشیه بر ابتداء کتاب کشف تا (ان الله لا يستحي ان يضرب مثلاً) آیه (۲۴) از سوره بقره است و ظاهراً مؤلف بیش از این را ننوشته اند و تا حاشیه بر تفسیر آیه مذکور دو مرتبه در سنه (۱۳۰۸ و ۱۳۱۸) در مصر حاشیه تفسیر کشف چاپ شده است .
آغاز : بسم الله العلامه الحسن الله اكرامه في دار المقامه الحمد لله الخ .

(۱۸۵)

حاشیه میرسید شریف بر کشف
این نسخه بخط نستعلیق متوسط نوشته شده ، کاتب و سال تحریر بواسطه افتادن اوراق آخر معلوم نیست ، نسخه قدیمی است شاید در قرن دهم نوشته شده است . مطالب کشف که این

حواشی راجع بآنهاست عموماً در حاشیه نگاشته شده و آخرین سطر موجود اینست
على ان من البيان عنده راجعة الى ابتداء الغاية فلا بد من اعتبار .
جلد چرمی کهنه . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۸۷) صفحه (۲۰) سطر . واقف سپهسالار .
قطم وزیری . طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۰ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۴۲)

[۶۱] تفسیر خلاصة المنهج (فارسی)

مؤلف ابن تفسیر حضرت ملا فتح الله کاشانی است (فتح الله بن ملا شکر الله

شریف متوفی سنه ۹۸۸) که از دانشمندان و علماء عصر سلطنت شاه طهماسب صفوی بوده و در کلام و تفسیر دستی توانا داشته و چنانکه از اسم این کتاب معلوم میشود آنرا از کتاب تفسیر بزرگ خود « منهج الصادقین » مختصر نموده و در مقدمه نیز بدان تصریح کرده اند و ما قسمتی از آنرا که مبین طرز و کیفیت این تفسیر است ذیلاً نقل خواهیم نمود.

مؤلفات دیگر مؤلف عبارتند از: شرح نهج البلاغه بفارسی و تنبیه الغافلین و تذکره العارفين و ترجمه فارسی کتاب احتجاج طبرسی و تفسیر فارسی بزرگ منهج الصادقین و ترجمه فارسی قرآن کریم و تفسیر عربی مسمی ب « زبدة - التفاسیر » که آنرا پس از تألیف تفسیر کبیر و خلاصه آن در سنه (۹۷۷) تألیف نموده است. (روضات ص (۱۶۰) ج ۳)

مشهور اینست که حضرت ملافتح الله سکته کرده بود و بخیال اینکه از دنیا رفته است او را دفن کردند ولی در قبر بهوش آمد در همانجا نذر کرد که اگر از قبر نجات یافتم کتاب تفسیری تألیف خواهم نمود کفن دزد هائی برای بردن کفن قبر ایشانرا شکافتند بآنها صدا زد که نرسید من زنده ام و کسانم بخیال اینکه مرده ام مرا بخاک سپرده اند او را بخانه آوردند و کفن دزدان به دست وی توبه کردند که دیگر اینگونه اعمال ناشایسته ننمایند بدانها انعام و خلعت داد و رفتند. صاحب روضات الجنات در ص ۱۶۵ ج ۳ همین حکایت را نسبت بشیخ طبرسی داده و تذکر داده اند که نسبت بملافتح الله کاشی نیز داده شده است.

اینست قسمتی از مقدمه خلاصه المنهج : و چون بتأیید ربانی و توفیق سبحانی تفسیر « منهج الصادقین فی الزام المخالفین » که محتوی برینج مجلد است و مرتقی بدویست و هشتاد هزار بیت بترتیبی کامل و تألیفی شامل سمت اختتام پذیرفت و بنظر کیمیا اثر بعضی از اخوان دینی حفظهم الله عن جمیع الملاحی و المناهی رسیده عز قبول یافت و خاطر فاطر مألوف و جامع آن المقتدر الی غفر ان ربه اللطیف سبحانی یعنی ابن شکرالله فتح الله شریف کاشانی

عفی الله عنهما و اوتی کتابهما بیدینهما رسید و چون تفسیر مذکور منظوم است بر حل لغات و تراکیب نحویه و اسرار و نکات عربیه مبتنی بر کثرت ادله و براهین در بطلان مذهب مخالفین و رفع شبهات معاندین و اثبات مذهب ائمه اثنی عشر و ذکر مذاهب علما و فقها در مسائل کلامیه و فروعیه دین مبین و بیان قصص مطوّله و حکایات مفصّله امم سابقین و بجهت این مطالعه آن بر برخی از اهل ایمان که بجهت شواغل و موانع روزگار از تحصیل علوم و آداب محروم مانده بودند متعسر بلکه متعذر بود و نیز بواسطه کثرت قصص و اخبار بعضی از مطالعه آن کلال میدیافتند عنان توجه را بجانب انتخاب آن معطوف ساختند اختصار بر ترجمه قرآنی نموده و در این ترجمه که مسمی است بخلاصة المنهج بعد از مطالعه حذف و اضممار و بیان تخصیص و تعمیم و حقیقت و مجاز اقوال مشهوره مفسرین در معانی قرآن که معتمد باشد در مذهب امامیه سمت تحریر خواهد یافت و از اسباب قصص و نزول انبیا و فضل سوره و ثواب آیات بر وجهی که منقولست باسانید صحیحه بطریق **خیر الکلام** **ماقل** مذکور خواهد گشت و از قراآة معتبره بروایة بکر از عاصم که در میان عجم شهرتی عظیم دارد اختصار خواهد رفت و ببعضی کلمات که حفص را با او طریق مخالفة و معنی کلام بسبب آن اختلاف تغییر میدیابد اشارتی باو خواهد شد و پیش از شروع در مقصود مقدمه در سلك تحریر می آید که مشتمل باشد در بیان احادیث و اخباریکه دلالت میکنند بر ترغیب قراة قرآن و دانستن معانی فرقان و چون ذکر احادیث مأثوره در این باب و ترجمه هر يك از آن سر رشته کلام بطول میکشد از اینجهت اکتفا بمضمون آن نموده میشود و از الفاظ احادیث که فارسی زبانانرا از آن حظی نیست فرو گذاشته میرود و **منه الاعانة و التوفیق و هو خیر معین**.

مصنف این کتاب را در دو مجلد ترتیب داده و مشتمل بر (۶۷۰۰۰) بیت است و در سنه (۱۲۸۴) یکبار در طهران و یکمرتبه در تبریز چاپ شده است و تاریخ

تألیف آن بایستی در سالهای میان (۹۸۲ و ۹۸۷) بوده باشد (۱).

آغاز : بسمله حمد بیچون کلمات ربانی بیغایت شایسته لطیفست که از محض

(۱۸۶)

تفسیر خلاصه المنهج این نسخه بخط نسخ محمد نام در سال (۱۱۱۸) نوشته شده و از ابتداء کتاب تا آخر تفسیر سوره

کهف است .

جلد چرمی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۶۹) صفحه (۳۱) سطر . واقف سیه سالار . قطع
رحلی بزرگ . طول (۳۷ سانتیمتر) . عرض (۲۵ سانتیمتر) . نمره کتابخانه (۱۹۴۷)

(۱۸۷)

تفسیر خلاصه المنهج این نسخه بخط نسخ درسنة (۱۰۶۷) نوشته شده ،
کاتب نام خود را ننکاشته و مشتمل بر تفسیر سوره

مریم تا آخر صافات است .

جلد چرمی ضربی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۲۲۸) صفحه (۲۹) سطر . واقف سیه سالار . قطع
رحلی بزرگ . طول (۳۷ سانتیمتر) عرض (۲۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۴۱)

(۱۸۸)

تفسیر خلاصه المنهج این نسخه از سوره یس تا آخر قرآنست و بخط
نستعلیق بدخطی نوشته شده ، کاتب اسم خود و

سال کتابت را ننکاشته ولی خیلی کهنه است ، چند ورق از آخر آن وصالی
گردیده و بعضی از اوراق در غیر جای خود گذارده شده ، پشت کتاب و در
کتابخانه بنام تفسیر «ملافتح الله» وقف و ثبت شده با خلاصه المنهج مقابله و مطابقه
شده این تفسیر است جز اینکه روایات راجعه بهر سوره را که در
خلاصه المنهج قبل از شروع بتفسیر آن سوره نوشته در این نسخه پس از ختم
تفسیر هر سوره نوشته است و در بعضی عبارات مختصر اختلافی نیز مشاهده
میشود .

(۱) در آخر مجلد چهارم منهج الصادقین چاپ طهران تاریخ تألیف آن حکایت از خط منصف سنة (۹۸۲) نقل
شده و صاحب روضات نقل کرده اند که مؤلف در مقدمه «زبدة التفاسیر» تصریح کرده اند که تألیف
آن پس از منهج الصادقین و خلاصه او است بنا بر این سال تألیف آن سنة (۹۷۷) چنانکه فوقاً از
روضات ص (۱۶۰ ج ۳) نقل شده غلط و بایستی سنة (۹۸۷) بوده باشد .

جلد تیماجی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۱۸۲) صفحه (۲۵) سطر . واقف سیهسالار .
 قطع رحلی بزرگ . طول (۳۷ سانتیمتر) . عرض (۲۳ سانتیمتر) . نمره کتابخانه (۱۹۳۹)
 (۱۸۹)

تفسیر خلاصه المنهج این نسخه بخط نستعلیق متوسط نوشته شده . اول
 و آخر آن افتاده ، صفحه اول موجود آیه (۸۰)
 ازسوره هود وسطر آخرین صفحه موجود . تفسیر آیه (۲۰) ازسوره عنکبوت
 است . بعضی اوراق از اواسط افتاده و بعضی مقدم و متأخر گذارده شده و
 در کتابخانه بنام « قدری از تفسیر کازری » ثبت و پشت خود کتاب نیز بهمین
 نام وقف شده و مسلماً اشتباه است با خلاصه المنهج مطابقه گردید قسمتی از این
 کتاب میباشد .

جلد تیماجی . کاغذ خنایی . عدد اوراق (۱۳۷) صفحه (۲۲) سطر . واقف سیهسالار . قطع رحلی .
 طول ($۲۲\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) . عرض (۲۰ سانتیمتر) . نمره کتابخانه (۲۰۳۵)

[۶۲] تفسیر سوره توحید برسی (عربی)

این تفسیر تألیف شیخ رجب برسی است (رجب بن محمد بن رجب
 حافظ برسی (۱)) که از علماء شیعه امامیه بوده و بقرینه معاصر بودن با علماء
 اوائل قرن نهم هجری چون فاضل مقداد و میر سید شریف و تفتازانی و
 تصریح بتاریخ تألیف بعضی از کتب خود معلوم میشود در قرن نهم بوده اند
 و کتبی از ایشان در این فهرست ذکر خواهد شد . مؤلفات ایشان زیاد
 و در حق ائمه اثنی عشر (ع) بینهایت معتقداتی داشته که بدین سبب او را
 غالی و از غلاة میدانند . در کتبش میل بتصوف زیاد کرده است صاحب
 روضات مؤلفات و شرح حال ایشانرا مفصلاً در صفحات (۲۱۴ و ۲۸۵ و
 ۲۸۶) نوشته اند .

سوره توحید را باختصار در یکصد و سی بیت موافق اصطلاحات حکمی
 تفسیر نموده ، چند سطر آنرا برای نمونه ذکر میکنیم : **فصل وقوله احد**
مبالغة فی الوحدة لان الواحد مقول عالی ماتحته بالتشکیک والاحد

(۱) برسی منسوب ب برسی بضم با و سکون را وسین است و بعضی بکسر با نیز خوانده اند و برسی
 نام قریه ایست میان حله و کوفه . از روضات بنقل از قاموس و مجمع البحرین .

المطلق لا يقبل القسمة حسا ولا عقلا فهو اله واحد من جميع الوجوه
وانه غنى عن الكثرة من الاجناس والفصول وسائر وجوه التشبيه فانه
سبحانه هو ولذاته .

آغاز : بسمه الحمد لله رب العزة والكبرياء والصلاة على سيد اهل الارض والسماء .
انجام : وبيان المراد هو انه لو كان متجزا لكان مرگبا ومؤلفا وهو محال فكونه متجزا محال .

(۱۹۰ و ۱۹۱)

دو نسخه از این کتاب در کتابخانه مدرسه است یکی ضمیمه مجموعه که تحت
نمره (۱۷۹۰) در کتابخانه ضبط شده و دیگری ضمیمه مشارق الانوار نمره
(۱۷۸۸) کتابخانه است خصوصیات هر یک بدان نمره ها مراجعه شود .

[۶۳] تفسیر سورة یس (عربی)

این تفسیر تألیف حضرت آخوند ملاصدرا است [۴۰] و آنرا در سنه
(۱۰۳۰) بنا بخواش یکی از دوستان تألیف فرموده و مشتمل بر فوائد
رقیقه و مطالب دقیقه حکمیّه و عرفانیّه و اسرار قرآنیّه و مطالب ادبیّه و دینیّه
است ، مؤلف محترم مطالبی را در این گنجینه جمع آوری و تحریر فرموده
که برای آنها نتوان قیمت تصور نمود راستی مقدمه این کتاب خود از بهترین
انشآت و مشتمل بر محکمترین ادله عقلیه و نقلیه بر لزوم تعقل و تفکر در
قرآن و عالم و عدم کفایت تقلید از این و آن در مطالب علمیّه است .

آغاز - بسمه سبحانک سبحانک من مبدع افاد بالهیئته وجود الجواهر القادسات .
انجام - والحمد لله الملیک المتعبد والصلاة على محمد صاحب المقام المآجود وآله الهادین
الی سبیل التعرّف والسهود و کتب ارقام هذه السطور بیده الفانیة الجانیة فی
هذه الایام والشهور من عام الف و ثلثین . محمد المشتهر بصدر الدین الشیرازی
حامداً لله مستغفراً غفر الله له و لوالدیه و لسائر المؤمنین حیثما كانوا فی البلاد
و نجاهم عن موبقات يوم المعاد و الله ولی الرشاد .

(۱۹۲)

تفسیر سورة
یس آخوند این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۲۷۱) نگاشته
شده و کاتب اسم خود را رقم نکرده است .

جلد چرمی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۲۲) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار .
قطع خشتی . طول (۲۱ سانتیمتر) . عرض (۱۴ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) . نمره کتابخانه (۲۰۰۱)

[۶۴] تفسیر شاهی (فارسی)

این کتاب تألیف تاج سعیدی است (میر ابوالفتح سید محمد بن ابی سعید حسینی متوفی سنه ۹۵۰) که از فضلاء زمان خود و شاگرد قاضی زاده رومی (موسی بن محمد) بوده و در علوم مختلفه تألیفات داشته اند (۱) و چنانکه خود در مقدمه نگاشته بامر شاه طهماسب صفوی این تفسیر را تألیف نموده ولی باید دانست که تفسیر تمام آیات قرآن نیست بلکه مختص بآیات احکام فرعیه است و آنرا چون کتب فقیه مرتب ساخته و ابتداء بکتاب طهارت نموده و آیات راجعه بهر بابی را در کتابی جمع و بترجمه و شرح آن پرداخته.

آغاز: فاتحه فایحه کتاب فصاحت مآب و خطبه واضحه خطاب الخ.

(۱۹۳)

تفسیر شاهی این نسخه بخط نستعلیق بدخطی نوشته شده ورق آخر کتاب افتاده، کاتب و سال تحریر معلوم نیست آخرین سطر موجود اینست: و استدلال کرده اند بر آیت مذکوره زیرا که ذکر با تخصیص نمود. جلد تیناج. کاغذ سمرقندی، عده اوراق (۲۳۴) صفحه (۲۳) سطر. واقف سیپه سالار، قطع وزیری. طول (۲۳ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۲ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۰۷)

[۶۵] تفسیر شیخ ابوالفتوح رازی (فارسی)

مؤلف این تفسیر که یکی از تفاسیر علمی فارسی است شیخ ابوالفتوح رازی ره میباشد (جمال الدین حسین بن علی بن محمد بن احمد خزاعی نیشابوری معروف بر رازی) که از بزرگان علمای امامیه و وعاظ قرن ششم هجری بوده اند. در علم حدیث و تفسیر و کلام و علوم ادبیه توانائی زیاد داشته. پدران و اجداد وی بیشتر از اهل علم و از دوستان خانواده پیغمبر ص بوده اند و نسب ایشان به «بدیل بن ورقاء خزاعی» که از صالحین صحابه پیغمبر اکرم ص بوده اند منتهی میشود. بدبختانه سال وفات و تولد ایشان بتحقیق معلوم نیست و در کتب سیر و رجال متعرض آن نشده اند باینکه دونفر از شاگردان ایشان

یکی ابن شهر آشوب در کتاب معالم العلماء و دیگری منتجب الدین در فهرست خود از ایشان نام برده و مراتب فضلی و عظمت علمی این عالم بزرگ را متذکر شده اند از سال تولد و وفاتشان نامی نبرده اند و بقرینه نسخه نمره (۱۳۴) تفاسیر فهرست رضویه که آنرا در سال (۵۵۶) نوشته اند معلوم میشود که تاریخ تألیف این کتاب قبل از تاریخ مذکور بوده است و ابن شهر آشوب که از شاگردان مؤلف بوده در سال (۵۸۸) وفات یافته اند بنابراین تألیف این کتاب در اوایل قرن ششم هجری است.

از مؤلفات ایشان فقط دو کتاب را ابن شهر آشوب و منتجب الدین نقل کرده اند یکی همین تفسیر است و دیگری شرح شهاب است و بنا بنقل امل الآمل از منتجب الدین در ذیل اسم مؤلف نام این تفسیر «روح الجنان و روح الجنان» و نام شرح شهاب «روح الالباب و روح الالباب» است. و نیز امل الآمل در ذیل کنیه ابوالفتوح از ابن شهر آشوب نقل نموده که نام تفسیر ایشان «روح الجنان و روح الجنان» میباشد. مؤلف منتهی المقال در ذیل ابوالفتوح رازی خزاعی تفسیر را بدین نام اخیر نامیده و در ذیل اسم مؤلف عین عباراتی که امل الآمل نقل از منتجب الدین کرده اند نقل نموده بدون اینکه اشاره به امل یا منتجب کنند. کشف الحجب و الاستار نیز اسم این دو کتاب را چنانکه منتجب الدین نوشته اند ضبط کرده است.

مؤلف پس از حمد و ثناء بیان نموده که تفسیر کردن قرآن کریم یکی از مواهب الهیه است و مفسر بایستی از علوم ادبیه چون لغت و نحو و صرف و معانی و بیان و شعر مستحضر باشد تا بتواند معانی و مقاصد قرآن را بفهمد و ناچار است که در علم کلام و حکمت متبحر باشد تا تأویل آیات متشابه را بر وفق اصول بتواند کرد و نیز فقه میخواند تا بآیات احکام که میرسد وجه استدلال آن بر مذهب صحیح بداند و این معنی تمام نشود تا عالم با اصول فقه نیز نباشد که بناء فقه بر آن و ادله فقیه مستخرج از آنست و بایستی شأن نزول آیات و اینکه هر يك در کجا و چه مورد نازل شده بداند و ناسخ را از منسوخ تمیز

دهد و از تاریخ بهره‌مند باشد تا هر جا که آیات متضمن مطالب تاریخی است باندازه‌ای که مناسب مقام باشد در بسط و شرح آن نماند و الا چون از بهری از این علوم بی بهره باشد و چون در آیه بدان رسد مطلب را واگذارد و بگذرد و یا چیزی بغلط و اشتباه گوید خویشتن را شرم‌نده و رسوا کرده است.

پیش از شروع بتفسیر هفت فصل بفارسی در مطالب ذیل نگاشته‌اند فصل اول: در اقسام معانی قرآن و بیان و تفسیر او که بر چند وجه است. فصل دوم: در اینکه آیات قرآن از این شش قسم خارج نیست و معانی هر يك از محکم، متشابه، ناسخ، منسوخ، خاص و عام. فصل سوم: در نامهای قرآن و معانی آن. فصل چهارم: در معنی سوره و آیه و کلمه و حرف. فصل پنجم: در ثواب خواننده قرآن. فصل ششم: در فضیلت علم قرآن و رغبت و توجه بآن. فصل هفتم: در معنی تفسیر و تأویل.

چنانچه مؤلف در مقدمه فرموده‌اند این کتاب را بر حسب خواهش جمعی از دوستان بزبان فارسی تألیف نموده که فائده آن عموم و شمول داشته باشد و وعده کرده‌اند که پس از اتمام آن تفسیر دیگری که نیز جمعی از دانشمندان خواهش کرده‌اند بزبان عربی تألیف نمایند ولی تفسیر عربی ایشان در دست نیست و ظاهر آنستکه موفق بتألیف آن نشده و الا این شهر آشوب و منتجب الدین حتماً آنرا نقل می‌کردند و بر حسب شمارئیکه شیخ عبد الجلیل رازی کرده‌اند این تفسیر صد و بیست هزار بیت یا قدری بیشتر کتابت دارد بنده نیز که میزان گرفته‌ام همین اندازه بیشتر نیست.

بموجب تصریح معاصرین مؤلف و کتابت بر خود اجزاء نسخ موجوده این تفسیر در بیست مجلد تنظیم شده است.

طرز این تفسیر آنست که قبل از شروع بهر سوره عدّه آیات و کلمات و حروف آنرا ذکر و روایاتی که راجع بشواب قرائت آن از حضرت رسول ص و ائمه اطهار ع رسیدہ نیز ذکر گردیده و پس از آن قسمتی از آیات را نقل و ترجمه فارسی کلمه بکلمه آنها را در ذیل هر يك نوشته و پس از آن در تحت عنوان قوله تعالی

کلماتی از آیات مذکور را نقل و بدو ترجمه فارسی آنرا ذکر و خصوصیات نحوی و صرفی و ادبی و شأن نزول و اختلاف قرائت کلمات و اخبار و اراده در آن مورد را با ذکر اسناد عیناً با ترجمه فارسی آنها با فقط ترجمه آنها را آورده و حکایات مفصله که در آیات اشاره بآنها شده است و مطالب فقهیه و کلامیه و عبارت جامع آنچه را در دیباچه این کتاب برای مفسر در موقع نوشتن تفسیر ذکر کرده اند لازم است خود داشته و بمناسبت موقع و مقام آورده است مخصوصاً بمناسبت اشعار فصیح عربی که حاکی از اطلاع کامل مؤلف بر ادبیات عرب میباشد در این کتاب دیده میشود این تفسیر یکی از بهترین مؤلفات اسلامی و فارسی است و میتواند با کمال جرئت ادعاء نمود که تا کنون بدین خوبی و جامعیت تفسیر نوشته نشده و با مطالعه این کتاب بخوبی معلوم میشود که مؤلفین قرون بعد از تألیف این کتاب عموماً از آن استفاده نموده و بسیاری از مطالب را عیناً یا باختصر تغییری در کتاب خود آورده اند.

بدبختانه این گنجینه گرانبها که یکی از مفاخر ایران و ایرانیان مخصوصاً شیعیان امامیه است و از اوایل قرن ششم هجری بیادگار مانده سالها در پرده پنهانی مسطور بود و جز چند نسخه کامل آنهم در کتابخانهای شخصی از آن نامی نبود در سال (۱۳۱۹) بامر مرحوم مظفرالدین شاه قاجار آقا سید محمد کاظم طباطبائی تبریزی جمعی از فضلاء و دانشمندان را گرد آورده و این کتاب را تصحیح کردند و در سال (۱۳۲۳) یعنی سی سال قبل خصوصاً برای همین مقصد مطبعه برقی که در آنوقت بنام «مطبعه شاهنشاهی» نامیده شده بود (اینک همان دستگاه جزء دستگاههای مطبعه مجلس شورای ملی است) وارد کرده و مشغول بطبع تفسیر مذکور شدند تا اواخر حیات مرحوم مظفرالدین شاه دو مجلد و (۱۷۳) صفحه از مجلد سوم که تماماً مشتمل بر بیش از ده جلد از مجلدات بیست گانه کتاب است چاپ شد، بدبختانه تا پارسال طبع بقیه آن تعطیل و آنچه بطبع رسیده بود در انبارهای دولتی توقیف بود،

سال گذشته به پیشگاه بندگان اعلی حضرت شاهنشا محبوب معظم رضا شاه پهلوی
 خلد الله ملكه و سلطانه معروض افتاده بود چنین گنجینه که از مفاخر ملی است
 در زیر ابرهای تاریک فراموشی محو و نابود شده و در این عصر که از پرتو آفتاب
 وجود آن پادشاه محبوب کم شده ها هر يك بنوبه خود جلوه گری میکنند مستدعی است
 مقرر فرمایند که طبع آن تکمیل و در دست رس عموم گذارده شود. بی درنگ
 دانشمند فرزانه و دوست دار علوم و معارف جناب مستطاب اجل آقای
 میرزا علی اصغر خان حکمت دامت شوکته را که در همان روزها انجام امور
 معارف و اوقاف مملکت را بکف با کفایت ایشان بر گزار فرموده بودند
 موظف بانجام این مقصود بزرگ داشتند، ایشانهم با کمال شتاب و سائل طبع و
 نشر آنرا فراهم فرموده و تقریباً طبع آن با همان دستگاه مذکور در مطبعه
 مجلس در شرف اتمام و سه قسمت آن را که تا آخر تفسیر سوره مؤمنون است
 تجلید و بتمام کتابخانه ها داده شده که عموم علاقه مندان از گوهرهای پربهای
 آن بهره مند گردند. و تتمه آنها شاید تا آخر سال ۱۳۱۳ طبع آن تمام شود.
آغاز: بسمله سپاس خدا را که بر دارنده این ابوانست و آراینده آن
 بماه و آفتاب و ستارگان است و دارنده دین به پیغمبران و امامان است.

(۱۹۴)

تفسیر شیخ
 ابوالفتوح رازی
 این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده و مشتمل بر تفسیر
 سوره یوسف (ع) تا آخر سوره بنی اسرائیل میباشد.
 آیات را بخط نسخ جلی با ترجمه فارسی آنها قسمت قسمت
 نوشته اند، کاتب نام خود و سال کتابت را ننگاشته، اسامی سور و بعضی
 کلمات از تفسیر نیز نوشته نشده، چندین سطر از آخر تفسیر سوره بنی اسرائیل
 را کاتب توفیق بر نوشتن نیافته و آخرین سطر موجود اینست: (بجاهد و
 مکحول گفتند این در دعا بود و مراد بصلوة دعاست محمد بن جریر گفت.)
 این نسخه در کتابخانه بمناسبت اینکه پشت ورق اول آن نوشته بوده اند
 قدری از تفسیر گزینی و بهمین نام هم مرحوم سپهسالار آنرا وقف کرده اند

بنام : قدری از تفسیر کازری ، ثبت شده ولی بنده آنرا ابوالفتوح تشخیص داده و با آن تفسیر مقابله نمود عین آن بود لذا بدین نام در اینجا ذکر شد .
جلد چرمی کهنه . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۲۷۷) صفحه (۱۷) سطر . واقف سیه سالار .
قطع رحلی کوچک . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۹ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۳۴)

[۶۶] تفسیر صافی (عربی)

مؤلف این تفسیر حضرت فیض ره است [۱۲] در ذیل تفسیر اصفی که مختصر این کتاب است بنقل مقدمه آن معلوم شد که قرآن را مؤلف باخبار اهل بیت عصمت و طهارت (ع) تفسیر نموده . قبل از شروع بتفسیر مقدماتی راجع بقرآن و تفسیر بنقل اخبار و بیان و توضیح آنها بنام نبذات نوشته اند بدین تفصیل : **مقدمه اول** : مختصری از آنچه راجع بتمسک بقرآن و فضیلت آن اخبار وارد شده . **دوم** : در بیان ادله براینکه علم قرآن نزد اهل بیت پیغمبر است . **سوم** : در بیان اینکه قسمت مهمی از قرآن راجع به اهل بیت و با دشمنان ایشان است . **چهارم** : در بیان وجوه معانی تفسیر و تأویل و ظهر و بطن و حدّ مطلق و محکم و متشابه و ناسخ و منسوخ و غیر اینها **پنجم** : مختصری از آنچه در منع تفسیر قرآن از پیش خود وارد شده و سرّ در آن . **ششم** : مختصری از آنچه راجع بجمع قرآن و تحریف وی و زیادی و نقصان او اخبار وارد شده است . **هفتم** : مختصری از آنچه راجع باینکه قرآن تبیان هر چیزی است و تحقیق در معنی آن . **هشتم** : مختصری از آنچه در اقسام آیات و مشتمل بودن آنها بر بطون و تأویلات و انواع لغات و قرآت مختلفه و معتبره از آنها اخبار وارد است . **نهم** : مختصری در بیان زمان نزول قرآن و تحقیقات آن . **دهم** : مختصری در مجسم شدن قرآن در روز قیامت جلو خوانندگان خود و شفاعت کردن او ایشانرا و ثواب حفظ و خواندن آن . **یازدهم** : مختصری از اخبار وارده در کیفیت خواندن قرآن . **دوازدهم** : در بیان اصطلاحاتی که مؤلف در تفسیر آیات وضع کرده اند .

در نظر اهل فضل این تفسیر مخصوصاً نبذات آن بسی گرانها است . اخبار را

که در تفسیر و بیان آیات نقل کرده هر کدام محتاج شرح و بسط بوده بدان مبادرت کرده اند. بارها در ایران چاپ شده، تألیف آن در سنه (۱۰۷۵) بوده و تقریباً (۷۰۰۰۰) بیت است. (سال تألیف از روایات ج ۴ ص ۵۴۶ نقل شده)
آغاز: بِسْمِ اللَّهِ نَحْمَدُكَ يَا مَنْ تَجَلَّى لِعِبَادِهِ فِي كِتَابِهِ بَلْ فِي كُلِّ شَيْءٍ .

(۱۹۵)

تفسیر صافی این نسخه بخط نستعلیق متوسط محمد باقر شهرزادی در سنه (۱۱۳۲) است و ربع سوم از تفسیر و مشتمل بر تفسیر سوره کهف تا آخر احزاب میباشد، در حاشیه بعضی از اوراق ترجمه فارسی بسیاری از اخبار راجعه بتفسیر و اخبار راجعه بحضرت حجة امام دوازدهم ع و بیان بعضی از لغات و حواشی منه تحریر شده.

جلد تیماج. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۱۷۳) هر صفحه (۲۲) سطر. واقف سیهسالار. قطع وزیری. طول (۲۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۲۲)

(۱۹۶)

تفسیر صافی این نسخه نیز بخط نستعلیق متوسط نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده ولی کاملاً ظاهر است که خط کاتب شماره سابق میباشد و مشتمل بر ربع چهارم و تفسیر از سوره سبا تا آخر قرآن است، در حواشی این نسخه هم مطالبی فارسی و حاشیه هائی از خود مؤلف و مطالب متفرقه بر آوراق زائد بکه اول و آخر کتاب بوده نوشته شده.

جلد تیماج. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۱۵۱) صفحه (۲۳) سطر. واقف سیهسالار. قطع وزیری. طول (۲۶ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۲۳)

(۱۹۷)

تفسیر صافی این نسخه جلد دوم و مشتمل بر تفسیر از سوره کهف تا آخر قرآن است، کاتب آن بخط نسخ متوسط محمد علی بن علی اکبر در سنه (۱۲۶۵) میباشد معانی بعضی از لغات و چند حاشیه مختصر در کنار پاره از صفحات نوشته شده.

جلد چرمی ضربی. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۱۸۳) صفحه (۳۳) سطر. واقف سیهسالار. قطع رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۲۴)

(۱۹۸)

تفسیر صافی

این نسخه که بخط نسخ خوب تحریر شده ربع اول و دوم و مشتمل بر از ابتداء کتاب تا آخر تفسیر سوره بنی اسرائیل است کاتب آن حسن بن بهاء الدین کرمانی در سنه (۱۱۱۲) بوده و آیات قرآنی با سرخی نوشته شده است.

جلد چرمی. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۲۹۹) صفحه (۲۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۲۸)

(۱۹۹)

تفسیر صافی

این نسخه جلد اول و مشتمل بر مقدمات و تفسیر سوره فاتحه تا آخر سوره بنی اسرائیل میباشد و کاتب آن قاسم بن محمد بخط نسخ متوسط در سنه (۱۲۶۵) است.

جلد ساغری ضربی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۰۲) صفحه (۳۳) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۲۹)

(۲۰۰)

تفسیر صافی

این نسخه جلد دوم و مشتمل بر تفسیر از سوره کهف تا آخر قرآن است، بخط نسخ محمد بن عبدالرضای زنکنه در سنه (۱۲۲۹) نگاشته شده.

جلد چرمی. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۳۷۷) صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۲۵)

(۲۰۱)

تفسیر صافی

این نسخه ایضاً جلد دوم و مشتمل بر ربع سوم و چهارم تفسیر است، بخط نسخ تحریر شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده، در بسیاری از اوراق حاشیه‌های مفیدی بامضاء محمد مؤمن و بدون امضاء موجود است.

بر صفحه اول از صفحه اول تفسیر است نبوت حضرت خاتم^ص و امامت ائمه دوازدهگانه ع از زُبُر و بَیِّنَه و مجموع آن دو از کلمات آیه نور استخراج شده اسم مستخرج را ننوشته و برای نمونه یکی را در اینجا نقل میکنم المشکوة - زُبُر =

= ۴۰۲ = سیدالمکی المدنی . بینات = ۳۵۰ = وهو ابو القاسم . مجموع زبر و بینات =
 ۷۵۲ = نبی المکی المدنی محمد رسول الله .

و در ذیل آن نیز اسامی ائمه را از زبر و بینات آیه تطهیر (انما یرید الله) با
 تعیین اینکه استخراج ملاحظه جلال الدین دوانی است ذکر شده بدین طریق :
 تطهیرا - زُ بُرْتُ ط ه ی را = ۶۲۵ - بینات ۱۱۱۱ = والنقی والعسکری -
 والمهدی الهادی ۷۴۰ -

جلد چرمی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۱۱) صفحه (۲۸) سطر . واقف سپهسالار . قطع
 رحلی . طول (۲۰ $\frac{۱}{۳}$ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۲۷)

(۲۰۲)

تفسیر صافی این نسخه کامل را بخط نسخ محمد حسن خونساری در سنه
 (۱۲۶۴) تحریر نموده است .

جلد چرمی ضربی . کاغذ آهاردار . عدد اوراق (۳۶۸) صفحه (۳۵) سطر . واقف سپهسالار .
 قطع رحلی . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۳۰)

(۲۰۳)

تفسیر صافی این نسخه کامل را میرزا ابوالقاسم اصطهباناتی در سنه
 (۱۲۷۰) برای یکی از حکام تحریر نموده ، در آخر کتاب

با القاب زیاد نام او را نوشته بوده ولی اسم او را محو کرده اند ، پس از ورق
 آخر کتاب حدیث سلسله الذهب و آثار خواندن آن بخط شکسته نستعلیق خوش
 خطی بقاریخ سنه (۱۲۷۹) در شیراز نوشته شده مرحوم اعتضاد السلطنه در ذیل
 آن نوشته اند : که این خط طهماسب میرزا ولد مرحوم شاهزاده محمد علی میرزا
 طاب ثراهما است . اول و آخر کتاب (۸) ورق کاغذ ننوشته است .

جلد ساغری قرمز . کاغذ خان بالغ . صفحات مجدول بطلا و زنگار . دارای یک سر لوح خیلی زیبا .
 عدد اوراق (۴۶۱) صفحه (۲۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۳ سانتیمتر)
 عرض (۲۱ سانتیمتر) . نمره کتابخانه (۲۰۳۱)

(۲۰۴)

تفسیر صافی این نسخه کامل را علی مراد تنکابنی در سنه (۱۲۳۳) بخط
 نسخ متوسط تحریر نموده .

جلد چرمی کهنه . کاغذ سمرقندی . عده اوراق (۴۰۰) صفحه (۳۰) سطر . واقف سپهسالار .
 قطع رحلی . طول (۳۲ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۲۶)

[۶۶] تفسیر علی بن ابراهیم قمی (عربی)

مؤلف این تفسیر علی بن ابراهیم بن هاشم قمی است که از بزرگان رواة و علماء و فقهاء شیعه امامیه بوده اند . روایات ایشان معتمد علیه می باشد و جمعی از بزرگان چون حضرت محمد بن یعقوب کلینی ره و حسن بن حمزه العلوی ره و محمد بن ماجیلویه از ایشان روایت کرده اند . ابن الندیم در فهرست خود ایشانرا در ذیل علماء و فقهاء شیعه ذکر نموده و این کتبر را بایشان نسبت داده است : کتاب المناقب ، کتاب اختیار القرآن و کتاب قرب الاسناد . حضرت شیخ طوسی در فهرست خود ایشانرا بدینگونه معرفی

فرموده اند : علی بن ابراهیم بن هاشم القمی [ابوالحسن ثقة فی الحدیث

ثبت معتمد صحیح المذهب سمع فا کثر] له کتب منها کتساب التفسیر و

کتاب الناسخ و المنسوخ و کتاب المغازی و زاد ابن الندیم و کتاب المناقب

و کتاب اختیار القرآن و روایاته اخبرنا بجمیعها جماعة . پس از این حضرت شیخ جمعی را نام برده که از این بزرگوار روایت کرده تا بدیشان رسید است و یکی از آنها حضرت شیخ مفید است که استاد شیخ بوده اند .

در کتب سیریکه در دست رس بود از تولد و وفات ایشان اثری نیافتیم از قرائن معلوم می شود که در قرن سوم هجری میزیسته اند .

مؤلف کشف الحجب والاستار در ذیل اسم این کتاب چنین نوشته : تمام این تفسیر احادیث است مگر کلمات کم و عبارت مختصری که از خود علی بن ابراهیم است ولیکن در بعضی از موارد ارتباطی میان عبارات سابق و لاحق نیست و از همین جهت است که صاحب تفسیر « هادی » در ضمن بیان اختلاف کتب حدیث گفته اند : کتب حدیث در این زمان بدون اختلاف یافت نمی شود مخصوصا تفسیر علی بن ابراهیم که فاقد ایتناف و ارتباط است .

طریقه این تفسیر آنستکه يك يا چند آیه از قرآن کریم را ذکر نمود. و الفاظ مشکله آنرا بالفاظ سهل تفسیر و معنی مینمایند و بر صدق مدعای خود اخباری از ائمه و پیغمبر علیهم السلام با اسناد صحیح ذکر مینمایند و قبل از شروع بتفسیر فاتحه مطالبي را که دانستن آنها برای جستجو کنندگان از مقاصد و معانی قرآن لازم بلکه واجب است از قبیل بیان محکمت و متشابهات و منسوخات و عمومات و خصوصیات و رد بر قدریه و دهریه و وثنیّه و غیر اینها ذکر نموده اند، موارد نزول آیات و سور را هم متذکر شده اند.

آغاز: بسملة الحمد لله الواحد الاحد المتقّرّد الذی لا من شیء خلق ما یكون.

در تبریز ابران در سال (۱۳۱۵) چاپ شده است.

(۲۰۵)

تفسیر علی بن ابراهیم قمی این نسخه بخط نسخ نوشته شده، کاتب از خود و سال تحریر نام نبرده، پس از ختم تفسیر قرآن طریقه نزول سور قرآنی را بروایت ابن عباس ره نقل و پس از آن خواص و ثواب قرائت سور با نقل روایات مسنده آنها ذکر شده و پس از این حدیثی راجع باینکه انسان مرکب شده است از سبعیه و بهمیّه و شیطانیت و ربانیت و خصوصیات هر يك و طریقه وصول بمدارج عالیه و جلوگیری نفس از میل بفرار از ربانیت نقل شده است.

جلد چرمی ضربی. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۲۴۵) صفحه (۲۴) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۰۳)

[۶۷] تفسیر عیون التفاسیر (عربی)

نسخه که از این کتاب در کتابخانه مدرسه سپهسالار موجود است مجلد سوم و مشتمل بر تفسیر سوره مریم تا آخر تفسیر سوره فاطر (ملائکه) میباشد و نامی از مؤلف در آن یافت نمیشود. دو کتاب بدین نام در کشف الظنون ج ۲ ص (۱۴۳) ضبط شده یکی: «عیون التفاسیر بحذف التکرار» تألیف منصوری که نام او ابو منصور حسین بن ابراهیم غواص سنجری است و دیگری «عیون التفاسیر للفضلاء السماسیر» تألیف شیخ شهاب الدین احمد بن محمود سیواسی

متوفی سنه (۸۰۳) ثلث و ثمانمائه است که بدین عبارت ابتدا شده : الحمد لله
الذی انزل القرآن کلاماً فیما لا یحوم حوله عوج الخ . مؤلف در این کتاب
چنین نگاشته که علماء و دانشمندان تفسیر هائی بعبارات شیرین و لطیف تألیف
نموده ولی چون اطلاع و استحضار بر مطالب آنها بر بعضی از طلاب سخت و
اگران بود از خداوند توفیق خواستم که از آنها تفسیر مختصری تألیف کنم
که فهمیدن آن دشوار نباشد و مقصود را بخوبی ادا نماید . الخ

در مقدمه کتاب « معارج السؤل و مدارج المأمول » که مختص بتفسیر آیات
احکام است و دو نسخه از آن در مشهد مقدس حضرت رضا علیه السلام یکی در
کتابخانه رضویه و دیگری در کتابخانه مدرسه فاضلیه موجود است چنین
نوشته شده : اما بعد اشاره فرمود کسیکه فرمان برداری او حتمی بود آنکه
از کتاب « عیون التفاسیر » که خداوند بر من منت افتخار تألیف آنرا ارزانی
داشت آیات احکام را بیرون آورده و کتابی مستقل بر همان ترتیب و نهجی
که شیخ ما بلکه شیخ عالم نادره نوع بنی آدم جامع الفروع والاصول حاوی
المنقول و المعقول شرف الشریعه والمله والدنیا والدین ابو عبدالله المقداد بن
عبدالله بن محمد بن السیوری النجفی قدس الله سره و بحظیره القدس سیره
تألیف فرموده اند نیز تألیف نمایم .

مؤلف این کتاب را در فهرست دو کتابخانه مذکور مختلف نوشته اند : در
رضویه که بقرائنی پیش بنده قول آن موافق واقع است چنین نگاشته : مؤلف
عالم فاضل مولانا محمد حسن بن محمد بن الحسن النجفی از علماء و اخرمائمه
نهم الی دهم و از دیباچه کتاب احتمال میرود که از تلامذه فاضل مقداد سیوری
باشد و مرحوم خواجه شیر احمد بن عمید الملک تونی که واقف نسخه است
بخط خود در ظهر ورق اول نوشته که قبر مولانا حسن نجفی در تون است .
آخر نسخه کتابخانه رضویه نوشته شده : و کان اتمام هذه النعمه عصر
يوم السبت ثامن عشر جمادی الاولى سنه (۸۹۱) علی بد الفقیر الی اللطیف
الخفی الحسن بن محمد بن حسن النجفی . و کاتب نسخه خود را غیاث الدین

محمد بن شاه مرتضی در تاریخ سنه (۹۸۸) برای خواجه شیر احمد واقف مذکور معرفی کرده است.

و در فهرست مدرسه فاضلیه مؤلف عین همین کتاب مذکور را (معارج السؤل) کمال الدین حسن بن محمد استرآبادی معرفی کرده و نسخه آن کتابخانه در سنه (۱۰۳۰) نوشته شده (فهرست فاضلیه ص ۵۳) ممکن است که کمال الدین لقب مؤلف بوده و در نسخه سابق بدان تصریح نشده باشد و حسن بن محمد در فهرست فاضلیه همان محمد حسن بن محمد مذکور در فهرست رضویه باشد و برای تخفیف چنانکه متداول و معمول است محمد آنرا ذکر نکرده باشند و مانعی ندارد که مؤلف اصلاً استرآبادی بوده ولی در نجف ساکن شده و بنجفی^۱ مشهور شده باشد.

بهر حال نسخه که در این کتابخانه است چنانکه مفصلاً خواهد آمد فقط جلد سوم از «عیون التفاسیر» میباشد در خود کتاب ابداء نامی از مؤلف و نشانی از او نیست جز اینکه بقرائی میتوان آنرا همان مؤلف «معارج السؤل» و شیعی مذهب دانست گرچه تصریحی باین مسلک و مذهب در کتاب نیست بلکه تظاهر بعدم آن هم موجود است.

اینک ادله بر تشییع مؤلف را یکایک می نکارم: **اولاً** در ذیل تفسیر و بیان آیه (وصاحبهما فی الدنیا معروفاً) شرحی از مقامات علمی و عملی پدر و مادر خود نقل و در ذیل آن بمناسبت نگاشته اند که: سلطان بغداد از پدرم سؤال نمود که نقیب السادات در شهر مقدس غروی صالح و شایسته کار است یا نه. از این عبارت معلوم میشود که پدر مؤلف در نجف اشرف متوطن و ساکن بوده اند و نیز فهمیده میشود شیعی مذهب بوده که سلطان از وضع رفتار نقیب السادات سؤال کرده است.

ثانیاً در ذیل تفسیر آیه تطهیر (انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیراً) شرح مفصلی از عامه و خاصه در تفسیر این آیه بیان ولی معلوم میشود گرفتار تقیه بوده که در آخر این عبارات را برای

جلو گیری از اینکه او را شیعه دانند نوشته است : وانما اطلقت عنان اليراع
 فی هذ المقام طلباً لتزین کتابی هذا بذكر بعض من فضائل قوم هم زینت السموات
 والارضین ولم انحاش ان اوسم بما یوسم به من اظهر محبتهم بین اعداء الدین
 تأسیاً بالامام المطلبی محمد بن ادریس الشافعی حیث قال : یا را کباً قف
 بالمحصب من منی . و اهتف بقاعد خیفها و الناهض . سحرأ اذا فاض الحججیح
 الی منی . فیضا کملتظم الفرائض . قف ثم نادى اننى لمحمد . و وصیه و
 وابنیه لست بباعض . ان کان رفضاً حب آل محمد . فلیشهد الثقلان انی رافض . انتهى
ثالثاً در ذیل تفسیر آیه کریمه (عَلَّمْنَاهُ مَنَظِقَ أَطْيَرٍ) چنین بیان نموده که :
 و معرفة اللغات من آیات النبوة و الامامة عن المعلى بن خنيس في حديث طويل
 الذیل من جمله قال یامعلى اتعرف اسماء الایام القدیمه من لدن آدم الخ و نیز
 روایت احمد بن مهران از ابی بصیر را که سؤال از حضرت ابوالحسن علی بن
 موسی الرضا علیه السلام در طریقه شناختن امام نموده و بیان ایشان که یکی دانستن
 تمام لغات است و فارسی صحبت فرمودن حضرت بمرد خراسانی را در ذیل همان
 آیه مفصلاً نقل کرده است ، و باز از کتاب ابن شهر آشوب اخباری در همین مورد
 نقل کرده اند .

رابعاً در ذیل تفسیر آیه کریمه (ان الله و ملائکته یصلون علی النبی)
 بیاناتی که عین عقائد شیعه امامیه است نموده و اشاره بعقائد عامه نیز شده
 و آنها را رد کرده هر چند اظهار بتشیع نفرموده ولی بیانات او عقائدش را
 میرساند .

خامساً در ذیل آیه کریمه (ان الذین آمنوا و عملوا الصالحات سیجعل لهم الرحمن
 وداً) پس از نقل روایاتی مبنی بر اینکه این آیه در شأن حضرت علی بن ابی طالب ع
 نازل شده فرماید : و الاحادیث الواردة فی الحث علی حب علی و اولاده اجل من
 ان تحصى و ناهیک شاهداً علی ما اشرنا الیه قول الله قُلْ لَا اسئلكم علیه اجرا
 اِلَّا الْوَدَّةَ فی القربی .

سادسا در ذیل آیه کریمه (ثم اورثنا الكتاب) بیانات تلویحی در اثبات امامت و مقامات ائمه شده. و از حضرت صادق علیه السلام نقل نموده که: الظالم لنفسه منا من لا يعرف حق الامام و المقتصد منا العارف بحق الامام و السابق بالخیرات هو الامام و کلهم مغفور لهم و عنه و عن الباقر علیهما السلام انهما قالا هی لنا خاصّة و انا عنی فالضمیر فی منهم علی هذا راجع الی الذین اصطفینا الخ. و در ذیل همین آیه قولی از سید مرتضی علم الهدی ره که از علماء بزرگ شیعه امامیه بوده اند نقل نموده و نیز در ذیل همین آیه است: که شیخ المحدثین محمد المحجوبی در کتاب فصل الخطاب پس از اینکه مقداری از فضائل و مناقب ائمه اثنی عشر را ذکر نموده بیاناتی دارد که خلاصه آنها این است: هر آینه برای این دوازده تن نزد خداوند مقام و منزله ایست که ممکن نیست رسیدن بآن بکوشش و فرمان برداری و نه پیرستش و اگر کسی چندین برابر ایشانهم عبادت خداوند نماید بکوچکترین مرتبه از مراتب ایشان نخواهد رسید الخ. **سابعا** در فوائد سور و بمناسبت مقام اخباری از حضرت صادق و باقر علیهما السلام و سائر ائمه نقل شده است.

این مواردیکه نقل شد قسمتی از محل شاهد و عباراتی است که بدانها استشهاد بر تشیع مؤلف توان نمود و بقرینه اینکه نسخه موجوده ذیل در سنه (۸۸۵) نوشته شده و بقرینه اینکه کلمات و عباراتی از کتاب اصلاح شده و در حاشیه عباراتی بر عبارات متن اضافه گردیده و اغلاط آن تصحیح شده و کیفیت خط نیز گواهی میدهد که در قرن نهم نوشته شده و فوقاً دانستیم که «معارج السؤل» در سنه (۸۹۱) تألیف گردیده و بتصریح مؤلف پس از انتشار عیون التفاسیر بوده و بنا بر اینکه نسخه ذیل را اولین نسخه بدانیم که از سواد بیاض آمده باشد شش سال پس از تألیف آن کتاب کتاب دوم را تألیف کرده است و بتصریح فهرست دارالکتب العربیه دانستیم که عیون التفاسیر سیواسی در سه جلد است و این کتاب در چهار جلد تنظیم شده ظن قوی و گمان محکم پیدا شد که مؤلف این کتاب همان مؤلف «معارج السؤل» است.

از عیون التفسیر ابو منصور مذکور هم آثاری بدست نیامد و بقرائن مذکوره تصور نمیتوان نمود که این کتاب تألیف ابو منصور باشد.

طرز این تفسیر آنست که بدو در ابتداء هر سوره دو روایت یکی از ابی و دیگری از حضرت صادق و یا حضرت باقر علیهما السلام در فضیلت قرائت آن ذکر پس از آن عدد آیات و مکی یا مدنی بودن آنرا بیان و ارتباط و مناسبت هر سوره را با سوره پیش از آن نیز بیان فرموده پس از آن قسمت قسمت آیات را نقل و مطالب معانی و بیانی و نحوی و صرفی و لغوی و قرائتی آنها را ذکر و بهمین نحو پیش میرود تا بآخر میرسد و بمناسبت باشعار و اقوال بزرگان از علماء و ادباء و عرفا چون سید مرتضی علم الهدی و خواجه انصاری و ابن شهر آشوب و سفیان ثوری و شافعی و ابو حنیفه و ابو الطیب متنبی و مفسرین معروف و غیرهم استشهاد کرده اند و اشکالات و سؤالاتیکه ممکن است بشود در تحت عنوان فان قلت ذکر و خودشان جواب آنها را در تحت عنوان قلت گفته اند. اخبار و احادیثی از پیغمبر صلعم و ائمه اثنی عشر ع نیز بمناسبت نقل میکنند و از حاشیه میر سید شریف متوفی سنه (۸۱۶) برکشاف بمناسبتی نام میبرند.

مجلد ذیل که مشتمل بر تفسیر ربع قرآنست تقریباً (۲۴۴۰۰) بیت میباشد بنابراین تمام این تفسیر (۱۰۰۰۰۰) بیت کلمات داشته است.

(۲۰۶)

تفسیر
عیون التفسیر
این نسخه مجلد سوم و مشتمل بر تفسیر از سوره مریم تا آخر سوره فاطر است. و بخط نسخ خوب محمد بن علی بن اسد در سنه (۸۸۵) نوشته شده، در حاشیه تمام صفحات با بیشتر آنها کلمات افتاده از متن و یا کلماتیکه در متن غلط نوشته شده اند نگاشته ظاهر اینست که این قسمت خط خود مؤلف بوده باشد. ورق اول کتاب و سه ورق از اواسط آن افتاده، آیات قرآن با سرخی نوشته شده است.

جلد تیماجی شبیه بضرری . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۳۹۰) صفحه (۱۹) سطر . واقف
سیه سالار . قطع رحلی کوچک . طول (۲۴ سانتیمتر) عرض (۱۸ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه
(۲۰۰۶)

[۶۸] تفسیر غرر المعانی (عربی)

مؤلف این تفسیر چنانکه کاتب نسخه ذیل پشت اولین صفحه نوشته اند:
هو الشيخ الامام زين الاثمه ابو العباس احمد بن محمد بن علي بن الحسين
بن دينويه حرس الله ... میباشد . وبقريه اينكه در سنه (۵۰۸) نسخه ذیل
نوشته شده و کاتب پس از ذکر اسم دعاء حرس الله ... درباره ایشان نوشته معلوم میشود
کتابت آن در زمان حیات مؤلف بوده بنابراین ایشان از علماء اواخر قرن پنجم
و اوائل قرن ششم هجری بوده اند . آنچه در کتب سیر و رجالیکه دست
رس بود تفحص و تجسس کردیم مؤلف را نشناختیم . در کشف الظنون و
فهرستهای ایرانی و فرنگی هم نامی از این کتاب ندیدیم .
از انشاء مطالب تفسیر معلوم میشود که مؤلف از علماء عامه بوده اند .
طرز این تفسیر آنستکه آیات را با کمال اختصار تفسیر و بیان مینماید و
اختلاف قراء را در کلمات نقل و شأن نزول آیات را نیز نوشته اند و بمناسبت
مقام احادیثی را بروایت رواة عامه از پیغمبر صلم نقل نموده است و در
آخر نسخه ذیل کاتب چنین نوشته اند : يتلوه في الرابعة سورة الكهف .
ظاهر از عبارت مذکور اینستکه مؤلف این کتاب را در شش جلد مرتب
کرده است و بقريه اينكه این جلد که مشتمل بر پنج جزء و ربع از قرآن
کریم و در حدود (۱۶۸۰۰) بیت کتابت دارد تمام تفسیر بایستی در حدود
(۱۰۰۰۰۰) بیت کتابت داشته باشد ولی ما با تفحص زیاد اطلاعی بر
مجلدات دیگر این کتاب نیافتیم و شاید مؤلف هم توفیق بر اتمام آن نیافته
باشد .

برای نمونه طرز این تفسیر قسمتی از تفسیر آخرین آیه سوره رعد را در اینجا نقل میکنیم:

و يقول الذين كفروا لست مرسلان عند الله قل كفى بالله شهيدا بيني وبينكم

انی رسول الله الیکم ومن عنده علم الكتاب يجوز ان يكون من فی موضع جر
 بالعطف علی اسم الله و يجوز ان يكون مرفوع الموضع بالعطف علی اصل کفی
 بالله فان معناه کفی الله و عنده نصب علی الظرف والاعانة الی من و ارید
 به ابن سلام واصحابه ای کفی الله شهیدا [انک و هو مقول] اهل الکتاب انک مرسل
 و عن عکرمه عن بن عباس قال قدم علی رسول الله صلی الله علیه اسقف من الیمن
 فقال له رسول الله صلی الله علیه هل تجدنی فی الانجیل فی سورة قال لا قال
 فانزل الله کفی بالله شهیداً بینی و بینکم و من عنده علم من الکتاب هو .
 العبد لله بن سلام . قال الزجاج و غیره هو راجع الی الله سبحانه دلیله قراة من
 قرا و من بالکسر عنده بالجر علم الکتاب کالعامه . و قراة من قرا و من [عرتها]
 للمفعول به و تصدیقه قوله و علمناه من لدنا علما و قوله الرحمن علم القرآن والله
 الموفق المعین .

(۲۰۷)

تفسیر
 غرر المعانی
 ابن نسخه را بخط نسخ علی بن حسین بن محمد بن عبد الله
 نام برای خود در سنه (۵۰۸) ثمان و خمسمائه نوشتہ ،
 رسم الخط مخصوص دارد و مشتمل بر تفسیر از سورة براءه
 تا آخر سورة بنی اسرائیل میباشد . و بقرینه بدست میاید که ابن نسخه را از روی نسخه
 اصل نوشتہ و کاتب ظاهر آشعی مذهب بوده و اول صفحه را چنین ابتدا کرده است :
 بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله على الا انه العظام ومنه الجسام والصلوة
 على محمد خير الانام وعلى آله البررة الكرام . ظاهر اینست که ابن قسمت
 جزء اصل تفسیر نبوده و در آخر کتاب را هم بدین عبارت ختم کرده است :
 و صلواته على محمد و آله .

جلد تیماحی . کاغذ قدیمی ضخیم . عدد اوراق (۲۶۶) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار .
 قطع خشتی . طول (۲۱ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۱۲)

[۶۹] تفسیر غریب القرآن سجستانی (عربی)

مؤلف این تفسیر ابوبکر سجستانی است (ابوبکر محمد بن عزیر سجستانی عزیزی نحوی متوفی سنه ۳۳۰) که از علماء و ادباء و صالحین قرن سوم و چهارم هجری بوده اند و سیوطی در طبقات النحویین نوشته اند: که گویند پانزده سال زحمت تألیف کتاب غریب القرآن را تحمل نموده.

در اسم پدر مؤلف اختلاف است بعضی او را عزیز بازای معجمه و برخی آنرا عزیر برای مهمله دانند در ابتدای نسخه ذیل آنرا برای مهمله ضبط کرده و سیوطی نیز در کتاب مذکور از جمعی نقل نموده که برای مهمله است و چنین نوشته است: ابو محمد بن الاحضر گوید که نسخه از غریب القرآن بخط مصنف آن دیده ام که در آخر آن نوشته شده (کتب محمد بن عزیر) باراء مهمله.

و نیز در همان کتاب است که عزیزی با دوزاء معجمه است چنانکه دارقطنی و ابن ماکولا و غیر این دو گفته اند و بعضی گویند که اوّلی برای معجمه و دومی برای مهمله است تا نسبت بینی عزیره باشد و این قول غلط است چرا که قیاس در نسبت بدان عزّری است نه عزیری.

طرز این تفسیر اینست که کلمات مشکله قرآنی را بترتیب حروف الف با مرتب ساخته و آنها را بعبارات ساده بیان میکند و در حقیقت يك لغت قرآنی است.

در این موضوع بسیاری از بزرگان کتاب نوشته اند و کشف الظنون جمعی را در ص (۱۵۸ ج ۲) که قدیمترین آنها ابان بن ثعلب بن ریاح بن سعد بکری متوفی سنه (۱۴۱) و قریب ترین آنها بزمان ما زین الدین عبدالرحیم بن حسین عراقی متوفی سنه (۸۰۶) میباشد نام برده و گوید که ابن اثیر هم جمعی دیگر را ذکر کرده است و غریب القرآن سجستانی مشهور ترین کتب مؤلفه در این موضوع و مفردات راغب بهترین آنها میباشد.

آغاز: بسم الله الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد [صلی الله علیه

وآله وسلم] هذا تفسیر غریب القرآن **ألف** على حروف المعجم ليقرب تناوله
ويسهل حفظه على من اراده و بالله التوفيق والعون **الهمزة المفتوحة** آلم
وسائر حروف الهجاء في اوائل السور كان بعض المفسرين يجعلها اسماً للسورة
يعرف كل سورة بما افتتحت به وبعضهم يجعلونها اقساماً اقسام الله بها الخ .
(۲۰۸)

تفسیر غریب القرآن سجستانی

این نسخه ظاهراً از خطوط قرن هفتم هجری و بخط نسخ
است ، اوراقی از اول و وسط و آخر آن افتاده بوده ابوالقاسم
بن محمد ابراهیم نام آنها را در سال (۱۲۸۸) نوشته است
اوراق افتاده را از روی نسخه نوشته اند که بروایت یکی
از شاگردان حضرت عمید الرساء ناقل صحیفه سجادیه میباشد و بدینگونه ابتداء
شده است : رب یسر ولا تعسر هذا کتاب غریب القرآن تألیف ابی بکر محمد بن
عزیر النحوی و به نستعین بسم الله الرحمن الرحیم انه خیر معین اخبرنی السید
الاولحد العالم رضی الدین عمید الرؤساء ابو منصور هبة الله بن حامد بن احمد
بن ایوب بن علی بن ایوب ادام الله علومه قرأته علیه فی شوال من سنة اثنتين وسمائه
و من اصل کتابه نقلت و به عارضنی قال اخبرنی قاضی القضاة الخ .
تفسیر اسماء الحسنی ، ضیاء القلب ، رساله در نماز جمعه ، فارسی حساب ،
سی فصل ، و عقد الدر طهماسبی ضمیمه ابن کتاب است و تفصیل هر یک در فصل
متعلق بآن می آید .

جلد چرمی ضربی . کاغذ قدیمی و فرنگی . عدد اوراق (۱۱۱) صفحه (۱۴) سطر . واقف
سیه سالار . قطع ربعی . طول ($۱۹\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۱۳)

[۷۰] تفسیر فارسی عرفانی (فارسی)

در نسخه این کتاب که ذیلاً نوشته شده نامی از مؤلف نیست و نسخه که
طرز آن عیناً طرز همین کتاب است در کتابخانه رضویه موجود و در فهرست آنجا
آنها نسبت بحضرت خواجه عبد الله انصاری داده اند اگرچه بتصریح سیموطی
در کتاب طبقات المفسرین (ص ۱۵ طبع اروپا) خواجه در فن تفسیر

توانائی کامل داشته و مدتی مشغول بدان بوده ولی بدلائلیکه ذیلا نگاشته میشود مسلماً این تفسیر از خواجه انصاری نیست ولی احتمال قوی میرود که یکی از شاگردان و یا پیروان ایشان در قرن ششم بتألیف آن مبادرت کرده باشد.

مؤلف در ضمن تفسیر آیات در نوبت سوم عموماً اقوال و بیانات و مناجاتهای را از خواجه انصاری در تحت این عنوان : شیخ الاسلام انصاری قدس الله روحه . و یا پیر طریقت رضوان خدا بر او باد در مناجات گفت ذکر کرده است و معلوم است که مؤلف اقوال و بیانات خود را در مؤلفه خود بدینگونه نقل نمیکند . بسیاری از اشعار حکیم سنائی شاعر معروف متوفی سنه (۵۴۵) (۱) را بمناسبت مقام در تحت این عنوان : چه نیکو گفت آن جوانمرد (مثل این اشعار در آخر سوره توبه) آورده است : بمیر ای حکیم از چنین زندگانی . کازین زندگانی جو ماندی بمانی (۲) ازین کلبه جیفه مرگت رهاند . که مرگ است سرمایه زندگانی . کند عقل را فارغ از لا ابالی . کند روح را ایمن از لن ترانی . و چون میدانیم که خواجه انصاری در سنه (۴۸۱) وفات نموده و تا وفات سنائی (۶۵) سال میشود و لازم است که اقلاً در اواخر عمر خواجه و موقع نوشتن این تفسیر سنائی سی ساله باشد و هیچکس عمری بدین درازی برای سنائی ننوشته و بعلاوه اگر معاصر مؤلف هم باشد اطلاق « گفت » غلط است و بایستی « گوید » در این مورد استعمال نمود ازینرو حکم میکنیم که این تفسیر از خواجه نیست و از طرز انشاء بایستی در قرن ششم تألیف شده باشد . طرز این تفسیر آنستکه بدو آئده از آیات را که شماره آنها کم و زیاد میشود در تحت عنوان « النوبة الاولى » ترجمه فارسی ساده نموده و پس از اتمام این قسمت مجدداً همین آیات را در تحت عنوان « النوبة الثانية » مطابق اخبار تفسیر و بیان کرده و عین روایات را هم در بعضی موارد نقل کرده اند

(۱) سخن و سخنوران تألیف آقای بدیع الزمان ص (۲۲۵) ج ۱ .

(۲) در این تفسیر بدینگونه ضبط شده ولی مشهور اینست : کازین زندگی چون بمیری بمانی .

پس از اختتام این نوبت باز همین آیات را تحت عنوان « النوبة الثالثة » تفسیر عرفانی و ادبی نموده و باشعار فارسی و عربی بسیار لطیف و عباراتی از عرفا و بزرگان مزین ساخته بعد از خاتمه این قسمت عده دیگر از آیات را بهمین طرز مذکور ترجمه و تفسیر و تاویل نموده تا سوره تمام شود و بسوره دیگر رود .

از قسمت های دیگر این تفسیر خبری در دست نیست این نسخه که در کتابخانه این مدرسه است چنانکه ذیلا مذکور خواهد شد مشتمل بر تفسیر سوره انعام تا آخر برائت است .

نسخه را که در کتابخانه رضویه نسبت بخواجه عبدالله انصاری داده اند و عینا بطرز این تفسیر است و ظاهراً جز عرفانی بودن و بطرز منازل السائرین تألیف شدن و مشتمل بر مناجات ها و رباعیاتی از خواجه انصاری بودن دلیلی بر انتساب بایشان در آن نسخه نیست . و این بنده آنرا قسمتی از این تفسیر میدانم و آن نسخه مشتمل بر تفسیر آیه (کم من قرية اهلکنها) (۱) آیه (۶) از سوره انبیاء تا آخر سوره فرقان است . بدلیل اینکه در ذیل یکی از آیات نسخه مدرسه ذکر شده که این مطلب را در تفسیر سوره بقره گفتیم معلوم میشود که از ابتداء قرآن کریم را شروع بتفسیر نموده ولی نمیدانم که توفیق بر اتمام یافته است یا نه بهر حال همین دو قسمت موجود از نفائس کتب سابقین است و برای نمونه قسمتی از آنرا در اینجا نقل می کنیم :

النوبة الاولى قوله تعالى ان ربکم الله خداوند شما الله است **الذی خلق السموات والارض** او که بیافرید آسمانها و زمینها را **فی**

سته ایام درشش روز **ثم استوی علی العرش** پس مستولی شد بر عرش **یغشی الليل النهار** در میکشد شب تاریک را در سر روز روشن **یطالبه حیثا** تا آنرا می جوید بشتاب **والشمس والقمر والنجوم** و آفتاب و ماه ستارگان **مسخرات** نرم کرده و روان **بامره** بفرمان خدای **الاله الخلق والامر** آگاه باشید که او راست آفریده و فرمان در آفریده **تبارک الله** بزرگوarter و یاک تر و با برکت تر

(۱) در فهرست رضویه آیه غلط نقل شده و صحیح آن اینست : ما آمنت قبلهم من قرية اهلکنها .

کسی الله است رب العالمین خداوند جهانیان .

النوبة الثانية قوله ان ربكم الله الذي خلق السموات والارض في

ستة ايام خلاف است میان علما که این شش روز روزگار

کوتاه است جنانك در عهد ماست یا روزگار دراز که الله میگوید : و انَّ يوماً عند ربك كالف سنة مما تعدّون . حسن گفت روزگار کوتاه است و نقله اخبار و بیشترین مفسران برانندگی روزگار دراز است روزی هزار سال و نیز خلاف است که ابتداء آفرینش خلق کدام روز بود محمد بن اسحق المغازی گفت اهل توریت گفتند ابتدا آفرینش روز یکشنبه بود تا بآخر روز اذینه و روز شنبه روز فراغ بود و روز استواء الله بر عرش از اینجهت شنبه را تعظیم نهادند و عید ساختند و اهل انجیل گفتند ابتداء آفرینش روز دوشنبه بود و روز یکشنبه روز فراغ بود و استواء الله بر عرش از اینجهت شنبه را تعظیم نهادند و عید ساختند و اهل انجیل گفتند ابتداء آفرینش روز دوشنبه بود و روز یکشنبه روز فراغ بود و استواء الله بر عرش و آنرا بزرگ داشتند اما مذهب اهل سنت و جماعت و اصحاب حدیث آنست که ابتداء خلق روز شنبه بود تا بآخر پنجشنبه قالوا و كان السابع يوم الجمعة الذي استوى الله على عرشه و فرغ من خلقه و عظمه

و شرفه و جعله عيداً للمسلمين وفيه دلالة على تشریف يوم الجمعة لان الله عز وجل فيها خلق آدم و اسجد الملائكة و ادخله الجنة . ان ربكم الله الذي خلق

السموات والارض في ستة ايام میگوید که خداوند شما اوست که هفت آسمان و هفت

زمین و هر چه در آن بشش روزه بیافرید زمین و هر چه در آن بچهار روز آفرید و آسمانها

بدو روز و بیان این در خبر ابن عباس است رضی الله عنهما که گفت : خلقت الارض و

ما فيها من شئ في اربعة ايام و خلقت السماء في يومين و این آنکه بود که

سائلی روزی پرسید که بر من مشکل شده است آنچه رب العزّه گفت : رفع سمکها

فسويها و اغطس ليلها و اخرج ضحيتها و الارض بعد ذلك دحيها . آن سائل

گفت این دلیل است که نخست آسمان آفرید و پس زمین جائی دیگر گفت :

خلق الارض في يومين و تجعلون له انداداً الى قوله ثم استوى الى السماء

و این دلیل است که نخست زمین آفرید ابن عباس آن سائل را الخ .
النوبة الثالثة قوله تعالى : **ان ربكم الله الذي خلق السموات في الارض**
 رب نام نور بیغام و مهر بیوندست ، پروردگار جهانیان و دارنده
 خلقان و دایان مهربان ، یا کست و بی همتا و داور جون و چرا و نا آلوده بهیچ
 ناسزا ، بیداست خود را بدرستی بید است ، خرد اربستی پیداست ، دل را بدوستی
 یکنانه پسند و پداشت ، هر کس رسنده و باراست داشت ، دلها تاونده هر چیزی
 را خداونده و هر هستی را بدارنده و هر فرار سیدنی را پروراننده . اول رب
 گفت نصیب عامه خلق را پس الله گفت نصیب عارفان و صدیقان را رب است
 آرام دهند دل نیک مردان **الله است** غارت کنند جان عارفان رب است دهند
 نعمت بخوانندگان **الله است** او کنند مهر بدل دوستان رب است کی نعمت دینار
 بر مؤمنان ریزد **الله است** کی عارفان را با دینار چراغ مهر افروزد ، بر طریقت
 گفت مهر و دینار هر دو بهم رسیدند مهر دینار را گفت تو چون نوری که
 عالم افروزی دینار مهر را گفت تو چون آتشی که عالم سوزی الخ .
 (۲۰۹)

تفسیر
فارسی عرفانی
 این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده ، کاتب نامی
 از خود و سال کتابت نبرده و مشتمل بر تفسیر از ابتداء
 سورة انعام تا آخر سورة برائت است ، چند ورق از ابتداء
 کتاب افتاده و اوراق اولیه هم پس و پیش صحافی شده ، ظاهراً از خطوط
 قرن هفتم هجری است . در سال (۱۲۸۳) بکتابخانه اعتضاد السلطنه درآمده
 و در سال (۱۲۹۷) سیهسالار بر کتابخانه مدرسه خود وقف کرده اند .

آغاز نسخه : همانست که در سورة طه گفت من قبل ان يقضى اليك وحيه .
انجام آن : لم الد ولم اولد ولم يكر لي كفوا احد .

جلد میشن مذهب . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۴۷۶) صفحه (۱۷) سطر . واقف سیهسالار .
 قطع رحلی . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۰۴)

[۷۱] تفسیر کبیر فخر رازی (عربی)

مؤلف این تفسیر امام فخر رازی است (فخر الدین ابو عبدالله محمد بن ضیاء الدین عمر بن حسین بن علی تیمی ۵۴۴ - ۶۰۶) که از بزرگان علماء اسلام و از فقهاء مذهب شافعیه و صاحب تصانیف و مؤلفات زیاد بوده اند. این عالم بزرگ اصلاً از طبرستان اند ولی متولد در ری شده و خطیب آنجا گردیده و بنام ابن الخطیب و خطیب ری نیز خوانده میشوند. مدتی پیش پدر خویش تحصیل کمال نموده و پس از وفات او نزد کمال سمنانی و مجد جبلی تحصیل مینموده و چون مجد جبلی بمرآغه برای تدریس احضار گردید فخر الدین نیز در خدمتشان بمرآغه رفته و علم کلام را خدمت این عالم تکمیل نموده پس از آن مسافرت هائی بخوارزم و ماوراءالنهر نموده و با علماء و دانشمندان آنجا مباحثات کرده و نزاع و جدال راه می انداخته و منجر به بیرون کردن ایشان از آن شهر میشده. بواسطه توجهیکه غیاث الدین پادشاه هرات نسبت باو پیدا کرده بود با همه مخالفتی که از علماء آن شهر که در آن موقع از کرامیه (۱) بودند نسبت باو میشد در آن شهر متوقف گردید و در اثر مناظرات و مباحثات زیاد آنها را از عقیده خود برگردانیده و بمرآغه اهل سنت درآورد و غیاث الدین مدرسه برای فخر الدین بنا نمود که در آنجا تدریس کند و در هرات ملقب بشیخ الاسلام گردید. در فن خطابه و منبر هم دستی قوی داشته و بزبان فارسی و عربی با کمال قدرت صحبت میکرد است.

امام فخر در کلام و حکمت و تفسیر و اصول فقه و طب و سائر علوم از ادبیه و غیره تألیفات متعدده دارند که مشهورترین آنها تفسیر کبیر (مفاتیح الغیب)، شرح اشارات شیخ، خلاصه از اشارات شیخ بنام «لباب الاشارات»، معالم در اصول فقه، معالم در کلام، مباحث مشرقیه، محصول، حقائق الانوار، محصل افکار المتقدمین والمتاخرین من العلماء والحکماء والمتکلمین، اساس التقدیس

(۱) کرامیه طایفه از مسلمین اند که تابع عقیده ابو عبدالله محمد بن کرام در مسائل اصولیه اند و این طایفه قائل به تجسم خداوند میباشد و بدو زده فرقه منقسم میشوند. (به ملل و نحل شهرستانی، مراجعه شود)

مناقب امام شافعی ، نهاية الاعجاز در معانی و بیان و اعجاز قرآن و شرح قانون ابوعلی در طب و کتب دیگر . (ص ۱۹۰ تا ۱۹۲) روضات ج ۲ و ص (۴۷۴) و فیات الاعیان ج ۱ .

در زمان مؤلف کتب او شهرتی بسزا یافت و در اقطار عالم اسلامی معمول به و مورد مطالعه و بحث گردید .

در عیون الانباء است که چون فخر الدین سوار میشد سیصد نفر از فقهاء در اطراف مرکب او راه میرفتند . برخلاف بیشتر بلکه همه دانشمندان امام فخر دارائی فوق العاده زیادی دارا شده و در نظر خوارزمشاه مقام و مرتبه مهمی پیدا کرده است .

فخر الدین دارای ذهنی وقاد بوده و اشکالات زیاد بر تمام مطالب مسلمة و علوم مینموده و از علماء و کلامیین نامی اند صاحب شذرات گوید که گفت ابن الصلاح خبر داد مرا قطب طوعانی دوبار که از فخر الدین راری شنیدم میگفت : ایکاش عمرم را در راه کلام صرف نکرده بودم و می گریید . و نیز از او روایت شده است که : تمام طرق کلامیه و سبیل فلسفیه را طی کردم هیچیک را رافع عطش و دافع بیماری ندیدم و بهترین طرق و روشها را راه و روش قرآن یافتم تا بدینجا میرسد و از ته دل و صمیم قلب و از روی عقیده کامل میگویم بارخدا یا آنچه در عالم خوبی و زیبائی و عظمت و جلال است از تو است و آنچه در جهان عیب و نقص وجود دارد تو از او منزله و مبرائی (ج ۶ ص ۲۱ و ۲۲ شذرات)

مؤلف محترم دارای طبع شعر بوده و اشعاری به عربی و فارسی از ایشان بیادگار مانده است چند بیت آنرا ذیلا مینگاریم : رباعی فارسی - درویشی جوی و روی در شاه مکن . وز دامن فقر دست کوتاه مکن . اندر دهن مار شو مال مجو . در چاه بزی و طلب جاه مکن . (روضات الجنات) و نیز از ایشانست نهاية اقدام العقول عقال . و اکثر سعی العالمین ضلال . و ارواحنا فی وحشة من جسمنا . و حاصل دنیا نا انزی و وبال . ولم نستفد من بحثنا طول عمرنا . سوی ان جمعنا فيه قیل و قالوا . و کم قدر ثمننا من رحال . و دوله . و بعد از جمعاً

مسرعین و زالوا . و کم من جبال قد علت شرفاتها . رجال فزالوا والجبال جبال . (وفیات الاعیان) وبا اینکه امام فخر در زمان حیات مشهور بفضل و کمال شده و کتب او متداول گردیده و مقرب سلاطین معاصر خود بوده باز از روزگار شکایت داشته چنانکه گوید : المرء مادام حیاً یستهان به . و یعظم الرزء فیه حین یفتقد . یکی از مؤلفات این عالم جلیل تفسیر کبیر مسمی ب « مفاتیح الغیب » است ولی چنانکه ابن خلدون در وفیات الاعیان و سائرین متذکر شده اند موفق باتمام آن نشده و چند نفر از علماء که ذیلاً نامی از آنها می بریم آنرا تکمیل کرده اند . یکی از آنها شمس الدین ابو العباس احمد بن الخلیل بن سعاده معروف بابن الخوئی است (۱) که در سال (۶۳۷) وفات نموده و شاگرد قطب مصری بوده که او شاگرد فخر الدین بوده است و در نسخه نمره (۲۱۳) این فهرست قبل از سوره عنکبوت این عبارات نوشته شده « هذا التفسیر من هنا تصنیف الامام السعید علامه عصره قاضی القضاة شمس الدین حجة الاسلام مفتی الشام ابی العباس احمد بن الخلیل بن سعاده الحونی رحمه الله علیه » و این قسمت از تفسیر تا آخر قرآن عین همین تفسیریست که به چاپ رسیده و در دست است و در نسخ چاپ شده نامی از مؤلف این قسمت اخیر نیست بقرینه عبارت مذکوره بایستی تألیف ابن الخوئی باشد ولی مسلماً تفسیر از سوره عنکبوت تا آخر قرآن را تفسیر کبیر ناقص نداشته چرا که در همان نسخه نمره (۲۱۳) در آخر سوره حم سجده و شوری و زخرف و جاثیه و در نسخ چاپی آخر سوره محمد ص (۱) تاریخ تألیف آنها را شهر ذیحجه سنه (۶۰۳) ثلاث و ستمائه ثبت کرده بنا بر این چون میدانیم که مؤلف تا سال (۶۰۶) حیات داشته معلوم میشود تفسیر این سور از خود فخر الدین است و بقرینه

(۱) کشف الظنون مکمل را بدینگونه نام برده : وقاضی الفقهاء شهاب الدین بن خلیل الخوی الدمشقی کمل ما نقص منه ایضاً و توفی سنه (۶۳۹) . این نام بسر مکمل است و سال وفات او را مؤلف شذرات سنه (۶۹۳) نوشته است .

(۲) تاریخ تفسیر این سوره اخیر در آن نسخه خطی نیست ولی در نسخه چاپ مصر ۱۷ ذی حجه سنه ثلاث و ستمائه ثبت شد .

اینکه سیوطی نیز تکمیل نقص این تفسیر را نموده و آنرا نیز مفاتیح الغیب نام گذارده و بتصریح کشف الظنون از سوره سُبْح (۱) تا آخر قرآنست تصور میرود که مؤلف فقط تا سوره سُبْح را توفیق بر تألیف یافته است.

این تفسیریکی از تفاسیر مفصل و جامعی است که مشتمل بر بسیاری از مطالب مهمه تاریخی و ادبی و کلامی و فقهی و غیره است و هر چه آدمی بخواهد در آن یافت میشود. مؤلف در ابتداء کتاب چنین فرموده: که وقتی از اوقات من گفتم که از سوره مبارکه حمد میتوان ده هزار مسئله استنباط نمود جمعی از حاسدین و برخی از نادانان چون در خود این توانائی را نمیدیدند منکر این قدرت علمی شدند و بر من خورده گرفتند اینک که آماده تصنیف این کتاب شدم سوره حمد را مفصلاً ذکر کردم تا برهانی عملی بر اثبات مدعی باشد و بدانند که آنچه را گفته ام راست است.

جلد اول کتاب فقط مشتمل بر تفسیر استعاذه و بسمله و سوره حمد است و تقریباً (۴۲۴۳۸) بیت کتابت دارد. و کلیه تفسیر چنانکه صاحب روضات هم نقل کرده اند در حدود سیصد هزار بیت است.

صاحب شذرات گوید: ابن قاضی شبهه گفت و از تصنیفات امام فخر رازی تفسیر کبیر او است که موفق با تمام آن نشده و در دوازده جلد بزرگ است و آنرا « مفاتیح الغیب » نامید است. آثاری از تقسیماتی که مؤلف برای کتاب خود کرده درست نیست و در نسخ خطی هم نامی از این تقسیمات وجود ندارد این چند مرتبه ای که طبع شده در هشت مجلد و بترتیب ذیل است:

جلد اول: تفسیر استعاذه و بسمله و سوره حمد. جلد دوم: تفسیر سوره بقره تا آیه (۸۷) از سوره آل عمران جلد سوم: از تفسیر آیه (۸۸) سوره آل عمران تا آخر سوره مائده. جلد چهارم: تفسیر سوره نعام تا آیه (۵۲) از سوره یونس. جلد پنجم: تفسیر آیه (۵۲) از سوره یونس تا آخر سوره مریم. جلد ششم: تفسیر سوره طه تا آخر سوره احزاب جلد هفتم: تفسیر سوره سبا تا آخر تفسیر سوره قمر. جلد هشتم: تفسیر سوره الرحمن تا آخر قرآن.

(۱) در قرآن چهار سوره است که ابتدا بسبح شده سوره حدید (۵۷) و سوره حشر (۵۹) و سوره الصف (۶۱) و سوره الاعلی (۸۷) ولی احتمال قوی آنست که سبح در این جا سوره اعلی باشد چرا که این سوره را سوره سبح نیز گویند و دیگر سوره ها بدین نام نامیده نمیشوند.

سه نفر را می شناسیم که نقصان این تفسیر کبیر را تکمیل کرده اند یکی ابن الخوئی متوفی سنه (۶۳۷) و دیگری سیوطی متوفی سنه (۹۱۱) و دیگری نجم الدین ابوالعباس احمد بن محمد مکی قموی متوفی سنه (۷۲۷) (۱) و دو نفر هم این کتاب را مختصر کرده اند یکی برهان الدین محمد بن محمد نسفی متوفی سنه (۶۸۷) که آنرا هم «الواضح» نامیده و دیگری محمد بن قاضی ایثاروغ است که بعضی محققات و اضافات هم از خود بر آن نموده است. صاحب روضات در ج ۴ ص (۱۹۰) نقل نموده که مؤلف را سه تفسیر کبیر و وسبط و صغیر است. **آغاز:** الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَنَا لِادَاءِ أَفْضَلِ الطَّاعَاتِ، وَ وَفَّقَنَا عَلَى كَيْفِيَّةِ اكْتِسَابِ السَّعَادَاتِ. (۲۱۰)

تفسیر کبیر
یا
مفاتیح الغیب
این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده، مشتمل بر تفسیر از آیه «ومن احسن دیناً من اسلم وجهه لله» که آیه (۱۲۴) از سوره نساء است تا آیه «قالوا ارجه و اخاه و ابعث فی المدائن حاشرین» که آیه (۱۰۸) از سوره اعراف است میباید و تفسیر این آیه را هم تمام نکرده است. آخرین سطر نسخه - و جمعها مدائن علی مفاعل کعایش غیر. جلد چرمی. کاغذ خان بالغ. عدد اوراق (۱۷۷) هر صفحه (۳۴) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۶ سانتیمتر) عرض (۲۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۸۷) (۲۱۱)

تفسیر کبیر
یا
مفاتیح الغیب
این نسخه بخط نسخ متوسط در سنه (۶۶۹) تحریر شده، کاتب نامی از خود نبرده و مشتمل بر تفسیر از اول سوره آل عمران تا آیه (۳۷) «والکل جعلنا موالی مما ترک الوالدان» از سوره نساء است، دو ورق اول کتاب و پنج ورق آخر کتاب حواشی بر همین تفسیر است محشی معلوم نشد. جلد روغنی گل و بوته زمینه ماشی دورو. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۹۶) هر صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۴ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۸۴)

(۱) کشف الظنون در ص (۴۷۷ ج ۲) سال وفات قموی را سنه (۷۷۷) نوشته ولی در شذرات و معجم المطبوعات تاریخ فوق را نوشته اند.

(۲۱۲)

تفسیر کبیر یا مفاتیح الغیب

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب از خود و سال
تحریر اسمی نبرده ولی ظاهراً از خطوط قرن هفتم است،
و مشتمل بر تفسیر آیه (۱۹۷) «و منهم من يقول ربنا آتانا»
از سوره بقره تا آخر همین سوره میباشد.

جلد چرمی. کاغذ قدیمی. عدد اوراق (۲۷۸) هر صفحه (۲۱) سطر. واقف سیهسالار. قطع
وزیری. طول (۲۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۷ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۸۵)

(۲۱۳)

تفسیر کبیر یا مفاتیح الغیب

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب اسم خود و سال
تحریر را رقم ندموده، ظاهراً از خطوط قرن نهم میباشد و مشتمل
بر از ابتداء تفسیر سوره یونس تا آخر قرآنست، قبل از شروع
بتفسیر سوره عنکبوت این عبارت نوشته شده: «هذا التفسیر

من هذا تصنيف الامام السعيد علامة عصره قاضي القضاة شمس الدين حجة الاسلام
مفتي الشام ابي العباس احمد بن الخليل ابن سعادة الحوئي رحمه الله عليه» نویسند
این عبارت معلوم نیست چه مأخذی داشته.

جلد چرمی. کاغذ دولت آبادی. دارای یک سر لوح خوب. صفحات مجدول بطلا و شنجرف.
بعضی از اوراق وصالی شده. عدد اوراق (۸۷۵) صفحه (۳۳) سطر. واقف سیهسالار. قطع
رحلی بزرگ. طول (۴۱ سانتیمتر) عرض (۲۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۸۶)

[۷۲] تفسیر کشاف (عربی)

مؤلف این تفسیر حضرت جابر الله علامه زنجشیری است (ابوالقاسم محمود
بن عمر خوارزمی زنجشیری (۱) ۴۶۷-۵۳۸) که از علماء بزرگ اسلام و
سرآمد ادباء و محدثین و مفسرین عامه بوده اند. شهرت مؤلف و این تفسیر
بحدیستکه ما را مستغنی از بیانی در اطراف آنها نموده و در زمان مؤلف
شهرتی بسزا یافته و مورد نظر اهل دقت و نظر بود، و چنانکه گذشت حضرت

(۱) زنجشیری منسوب بقریه زنجشیر است که قریه از قراء خوارزم میباشد. (معجم البلدان)

طبرسی که معاصر با مؤلف بوده اند پس از مطالعه کشف کتابی بنام «الكشاف الشاف عن کتاب الکشاب» تألیف فرموده اند. حواشی و تعلیقات و شروح زیاد بر کشف نوشته شده بسیاری از آنها را مؤلف کشف الظنون در ج ۲ ص (۳۰۹ تا ۳۱۶) آورده اند.

طرز این تفسیر آنستکه قسمتهائی از آیات قرآن را ذکر و خصوصیات نحوی و صرفی و لغوی و معانی بیانی و قرائتی و شأن نزول و دیگر خصوصیات آنرا بیان نموده و بر سر تفسیر قسمت دیگر می‌رود و بهمان نحو مذکور پیش می‌رود تا قرآن کریم بآخر می‌رسد و بمناسبت باشعار و امثال بزرگان اهل ادب که قول آنها حجت است استشهاد نموده. با کمال جرئت توان گفت که این تفسیر یکی از تفاسیر جامع بسیار خوب و در درجه اول از اهمیت است. تصریح بتاریخ تألیف این کتاب را بدست نیاوردیم اما مؤلف در مقدمه گفته اند که تألیف آن باندازه خلافت ابی بکر (دو سال و سه ماه و ده روز^(۱)) طول کشیده و مؤلف خود گوید بایستی سی سال طول کشد و این مدت کم معجزه مجاورت حرم مکه معظمه است. ولی بقرینه اینکه مؤلف در مقدمه آورده اند که: در وقتی این کتاب را تألیف نمودم که بطرف سالهائی از عمر می‌روم که عرب آنرا «دقاقة الرقاب» می‌گویند. معلوم می‌شود که در سال (۵۲۷) چنانکه در کشف الظنون نیز ثبت شده از تألیف آن کتاب فراغت یافته و پس از تألیف آن یازده سال در قید حیات بوده. و اصحاب سیر نوشته اند که از حرم مطهر مکه معظمه بطرف وطن خود خوارزم مراجعت کرده و در جرجانیه که قصبه خوارزم و برکنار رود جیحون است وفات کرده اند.

مؤلف را مؤلفات دیگری است که هر يك در فن خود انگشت نما است و از آنها بعضی را در اینجا نقل می‌کنیم:

الفائق در تفسیر حدیث ، اساس البلاغه در لغت ، مفصل و انموذج در نحو ، مستقصى در امثال عرب ، مقدمة الادب ، دیوان رسائل ، دیوان شعر ،

رئوس المسائل در فقه ، المنهاج در اصول ، شرح ایات الکتاب سیبویه ،
 اطباق الذهب در مواعظ و خطب ، اعجب العجب ، شرح لامیه العرب ،
 الجبال والامکنه والمیاه و نوابغ الکلم . کتاب کشف مکرر چاپ شده است .
 دوازده کتاب از تألیفات مؤلف چاپ شده و بعضی از آنها بزبانهای اروپائی
 نیز ترجمه گردیده بمعجم المطبوعات ص (۹۷۵) مراجعه شود .
 آغاز : بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ الْقُرْآنَ كَلَامًا مُؤَلَّفًا مُنْصَمًا وَنَزَلَهُ بِحَسَبِ التَّصَالِحِ مُنْجَمًا .

(۲۱۴)

تفسیر کشف این نسخه کامل بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب از خود
 وصال کتابت اسمی نبرده ولی ظاهراً از خطوط قرن هشتم
 است . آیات قرآن را در حاشیه صفحات با شنجرف نوشته اند بیشتر صفحات را
 موریا نه سوراخ کرده است .

جلد چرمی . کاغذ دولت آبادی . مجدول بطلا و زنگار . عدد اوراق (۵۷۷) صفحه (۲۹) - سطر .
 قطع وزیری . واقف سپهسالار . طول (۲۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۴۱)

(۲۱۵)

تفسیر کشف این نسخه کامل را بخط نسخ خوب توفیق نام در شهر موصل
 نوشته و اسامی سور آنرا با سرخی علی قاری در شهر مکه معظمه
 سنه (۹۸۹) تحریر نموده . دارای يك سرلوح خوب و اوراق آن مجدول
 بطلا و زنگار است .

جلد نیم سوخته اعلا . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۵۶۵) صفحه (۳۳) سطر . قطع رحلی .
 واقف سپهسالار . طول (۲۸ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۳۸)

(۲۱۶)

تفسیر کشف این نسخه جلد اول و بخط نسخ خوب نوشته شده ورق اول
 کتاب افتاده و تا آخر سوره مریم است آخرین سطر آن اینست :

وقری تحس من حسه اذا شعر به و منه الحواس و المحسوسات . و مطالب
 بعد از این در اول جلد دوم که ذیلاً از آن نام میبریم نوشته شده .

جلد چرمی ضربی اعلا . کاغذ سمرقندی . مجدول بطلا . عدد اوراق . (۴۲۰) صفحه (۳۵)
 سطر . قطع رحلی . واقف سپهسالار . طول (۲۹ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۸ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره
 کتابخانه (۲۰۴۶)

(۲۱۷)

تفسیر این نسخه جلد دوم و کاتب آن نویسنده نسخه سابق است و منضم با یکدیگر بوده آنرا دو قسمت کرده و در دو جلد گذارده اند. ابتداء آن «وقرا حنظله تسمع مضارع» و پس از ختم تفسیر ترجمه مصنف و چند بیت که راجع باین کتاب گفته اند نوشته شده کاتب اسمی از خود نبرده سال تحریر هم محو شده و بجای آن سنه (۷۱۶) نوشته اند ظاهرا از خطوط قرن هشتم است. جلد چرمی ضربی. کاغذ سمرقندی. مجدول بطلا. عدد اوراق (۴۴۵) صفحه (۳۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۹ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۸ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۴۵)

(۲۱۸)

تفسیر - این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، دو ورق از اول و چندین ورق از آخر آن افتاده و اول صفحه موجود این عبارت از تفسیر **کشاف** بسمله است «الشقذف قلت بلی قال الشقذف» صفحه آخر تفسیر سورة فیل و آخرین سطر آن (و جمع عبد المطلب من حواهم ایجوز و کانت سبب یساره) میباشد ظاهرا از خطوط قرن هفتم است و اسامی سور را با طلا نوشته شده اند.

جلد چرمی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۴۰۶) صفحه (۳۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۷ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۳۹)

(۲۱۹)

تفسیر کشاف - این نسخه از روی نسخه اصل که بخط خود مصنف بوده در سنه (۶۶۰) نوشته شده و در آخر مقابله آنرا بر آن نسخه نوشته اند. و مشتمل بر تفسیر از ابتداء قرآن تا آیه (۱۰۱) از سورة نساء «ومن یهاجر الی الله ثم یدرکه الموت فقد کان اجره علی الله» میباشد و پس از ختم تفسیر سورة آل عمران تمامیت جزء اول را ذکر و کاتب اسم خود و سال کتابت را اینگونه رقم نموده: کتب العبد الفقیر الی رحمة الله وغفرانه بلال بن جبرئیل بن محمد بن علی الترمکانی [القرقی] فی ..... من سنة ستین و ستمائه من اصل المصنف و خط یدہ حامدا و مصليا و مسلما.

بیشتر از صفحات در حواشی آنها مطالبی بدون امضاء نوشته شده آخرین سطر موجود اینست « وقالوا کل هجرة لغرض دینی ». جلد چرمی . کاغذ قدیمی . عدد اوراق (۱۹۴) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول ($۲۶\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۴۰) (۲۲۰)

تفسیر کشاف این نسخه را بخط نسخ خوب حسن بن کاظم بوانانی در سنه (۱۲۵۴) نوشته و مشتمل بر از ابتداء تفسیر تا آخر سوره برائة میباشد . در بسیاری از صفحات حاشیه هائی از قاموس و بدون امضاء نوشته شده . جلد تیماج کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۵۷) صفحه (۳۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول ($۳۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۴۷) (۲۲۱)

تفسیر کشاف این نسخه تفسیر از سوره ص تا آخر قرآن بوده ، چند ورق از اول و آخر آن افتاده است ، اول صفحه موجود بقیه تفسیر آیه شانزدهم از سوره مذکوره و اول آن اینست : (بکم مع کفرکم و معاصیکم اوقال له) . و آخرین سطر موجود که از تفسیر سوره تبت است اینست : (ان اطیب ما يأکل الرجل من کسبه وان ولده من کسبه وعن الضحاک ما ینفعه ماله) . آیات قرآن بخط ثلث خیلی خوب نوشته شده و عبارات تفسیر بخط نسخ خوب تحریر شده ، کاتب و سال کتابت معلوم نیست ولی نسخه قدیمی است و ظاهراً از خطوط قرن ششم است . جلد چرمی ضربی . کاغذ قدیمی . عدد اوراق (۳۴۷) ورق بزرگ و (۶) کوچک . صفحه (۲۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض ($۱۹\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۴۷)

[۷۳] تفسیر کنز الدقائق و بحر الغرائب (عربی)

مؤلف این تفسیر میرزا محمد مشهدی طوسی است (محمد بن محمد رضا بن اسمعیل بن جمال الدین قمی) که از علماء فرقه امامیه و ادبا و فضلاء قرن یازدهم

هجری و از معاصرین حضرت شیخ بهائی و مجلسی و فیض رحیم الله بوده اند. صاحب امل الامل ایشانرا بنام «محمد بن رضا القمی» ذکر نموده و گوید: فاضل و از معاصرین است و او را شرح منظومه در معانی بیان میباشد که اصل آن یکصد بیت است و آنرا «نجاح الطالب» نامیده است.

تاریخ تألیف جلد سوم این تفسیر چنانکه مؤلف خود در آنجا تصریح کرده اند سنه (۱۰۹۷) و در مشهد مقدس بوده و با اینکه صاحب امل با مؤلف معاصر و در یک شهر بوده اند این تفسیر را از مؤلفات ایشان نشمرده اند معلوم میشود که این قسمت مذکور از کتاب ایشان پیش از این سال تألیف شده است. صاحب روضات در ذیل شرح حال ایشان گوید: وبرا کتابی بزرگ در اعمال ایام سال بفارسی است و آنرا بسیار لطیف و پر فائده تألیف نموده و رساله استدلالی در احکام صید و ذباحتی و رسائل دیگری دارد.

این تفسیر بطرز بسیار خوبی تألیف شده و جوهر اعراب و قرآت و معانی لغات مشکله و شرح و تفسیر آیات را بطریق مزج بیان نموده و بیشتر مطالب را با احادیث صحیح و مرویه از ائمه اثنی عشر علیهم صلوات الله المملک اکبر با ذکر روات آنها مآید و مستحکم نموده اند و بقول روضات قریب (۱۲۰۰۰۰) بیت است. از این کتاب فقط مجلد دوم و سوم آن در این کتابخانه است که ذیلا خصوصیات آنرا متذکر میشویم.

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَجَعَلَهُ لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا.

(۲۲۲)

تفسیر

کنز الدقائق

این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۲۴۰) نگاشته شده، کاتب اسم خود را رقم ننموده، جلد دوم و مشتمل بر تفسیر سوره اعراف تا آخر سوره کهف میباشد، چند ورق از اول

این جلد افتاده و این ورق اولی که فعلاً دارد اولین ورق جلد اول است. جلد چرمی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۴۸) هر صفحه (۳۴) سطر. واقف سیه سالار. قطع رحلی. طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۵۴)

(۲۲۳)

تفسیر
کنز الدقایق

این نسخه که بخط نسخ خوب نوشته شده، جلد سوم و مشتمل بر تفسیر از سوره مریم تا آخر سوره فاطر میباشد، سال تحریر و کاتب در آخر کتاب بدینگونه رقم شد: قد وقع الفراغ من تألیف المجلد الثالث من کتاب کنز الغرائب و بحر الدقائق فی صبیح یوم - الغدير فی السنة السابعة الماضیه بعد الالف والتسعين من الهجرة النبویه فی مشهد ثامن الائمة علیه و علی آبائه الکرام و ابنائه العظام الف الف تحية و سلام علی بد مؤلفه الفقیر میرزا محمد بن محمد رضا بن اسمعیل بن جمال الدین القمی غفر الله له و لابائه و ابنائه بشفاعه محمد و علی و اولاده م. گذشته از تصریح عبارات فوق از قرائن هم معلوم میشود که خط خود مصنف است و اینکه اسم کتاب را در اینجا کنز الغرائب و بحر الدقائق ذکر نموده مسلماً سهو قلم است چرا که در مقدمه همین جلد و نسخه دیگر کتاب را کنز الدقائق و بحر الغرائب نامیده است.

جلد چرمی. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۳۱۲) هر صفحه (۲۳) سطر. واقف - پهلپسار. قطع خشتی. طول (۲۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۵۵)

[۷۴] تفسیر کنز الفوائد و دامغ المعاند (عربی)

این تفسیر چنانچه در آخر آن تصریح شده منتخبی از تفسیر «تأویل الایات الباهره فی الفضل العطرة الطاهره» تألیف شرف الدین علی حسینی استرآبادی (۱) است که شاگرد حضرت شیخ عبد العالی کرکی «محقق ثانی» متوفی در سنه (۹۳۳) بوده اند.

منتخب آن چنانکه ذیلا از علامه مجلسی ره نقل شده و در نسخه ذیل نیز تصریح بآن شده است (علم بن سیف بن منصور) در سنه (۹۳۷) بوده منتخب چنانکه خود در آخر کتاب هم بیان کرده اند این کتاب را از کتاب تأویل الایات انتخاب و آنرا «کنز الفوائد و دامغ المعاند» نام گذارده و طرز آن (۱) در نقل اسم مؤلف این کتاب بحضرت علامه مجلسی اقتدا شد و بعضی علی بن سیف بن منصور گفته اند.

عیناً طرز اصل کتاب است فقط هر جا که در آن کتاب مؤلف تفصیل داده ایشان مختصر کرده اند.

صاحب روضات در ذیل اسم شرف الدین بن علی النجفی چنین نگاشته: مردی فاضل و محدثی صالح بوده ویرا کتابی بنام «الایات الباهره فی فضل عطرة الطاهره» است و همین کتاب را بکراچکی نسبت داده اند ولی درست نیست چرا که او نقل از «کشف الغمه» و از کتب علامه میکند و از این کتاب دو نسخه در دست است و یکی از آنها مشتمل بر مطالب بیشتری است و در آن از «کنز الفوائد» کراچکی و از کتاب «ما نزل من القرآن فی اهل بیت محمد ص» تالیف محمد بن العباس معروف بابن الحجاج مطالبی نقل شده است این عبارات از امل الامل بود و صاحب بحار الانوار در مقدمات کتاب بحار در ضمن نام کتبیکه از آنها در بحار نقل میکند گوید. و کتاب «تاویل الایات الباهره فی الفضل العتره الطاهره» تالیف سید فاضل و عالم زکی شرف الدین علی حسینی استرآبادی متوطن در نجف و مؤلف کتاب «الغریبه فی شرح الجعفریه» است که شاگرد شیخ اجل نور الدین علی بن عبد العالی الکرکی بوده و بیشتر این تفسیر را اقتباس از تفسیر شیخ جلیل محمد بن العباس بن علی بن مروان بن ماهیار نموده و نجاشی این شخص را توثیق فرموده و گوید ویرا کتابی است بنام «ما نزل من القرآن فی اهل البیت» و معاصر با کلینی بوده. و کتاب «کنز الجامع للفوائد» مختصر تاویل الایات یا از خود ایشانست (شرف الدین) و یا از بعضی متأخرین از ایشان و من در بعضی از نسخ این کتاب دیده ام که مؤلف آنرا علم بن سیف بن منصور معرفی کرده است انتهی (بیان مجلسی) مطالب راجعه بکتب مذکوره چنانستکه همنام ما مجلسی مرحوم ذکر کرده اند و در نزد ما نسخه از کتاب تاویل الایات موجود است و این کتاب مشتمل بر اخبار زیادی در مناقب اهل بیت است و ممکن است که در دسته از آنها مناقشه نمود چرا که مخالف ظواهر شریعت و قواعد دین است و چنانچه بخاطر می آورم نزدیک ده

هزار بیت کتابت دارد. (انتهی کلام صاحب روضات) و نیز در صفحه (۴۰۹) روضات از این کتاب و مؤلف آن نام برده است.

آغاز: بسمه (۱) **إِنْ أَحْسَنَ الْتَوْجَّ بِهَ حَمَامُ الْأَلْفَاظِ وَالْكَلِمَاتِ وَسَطَرَتُهُ أَقْلَامُ الْكِرَامِ الْخ.**

(۲۲۴)

تفسیر کنز الفوائد این نسخه بخط نسخ آقا زین العابدین خونساری در سنه (۱۲۷۳) نوشته شده، بموجب شرحیکه در حاشیه آخرین صفحه نوشته اند نسخیکه این نسخه منتخب تاویل الایات

از آن را ننوشته بوده اند لذا این نسخه هم ناقص مانده و آخرین سطر موجود اینست: **و اعلم ایدک الله تمالی انی لما الفت هذا الکتاب المشار الیه کنت اذا وصلت الی آیه فیها تاویل کثیر اخذت موضع.**

جلد تیماج، کاغذ فرنگی، عدد اوراق (۱۸۵) صفحه (۲۲) سطر. واقف سپهسالار، قطع وزیری، طول (۲۹) سانتیمتر عرض (۱۷) سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۰۵)

[۷۵] تفسیر مجمع البحرین (عربی)

این تفسیر که در حدود (۶۳۰۰۰) بیت کتابت دارد مشتمل بر تفسیر تمام قرآن میباشد و مؤلف آن ضیاء الدین یوسف است (محمد بن میرزا حسینخان وزیر توبچی قزوینی) در کتب سیر نامی از ایشان ندیدیم و بر دیگر مؤلفات ایشان اطلاعی پیدا نکردیم بقرینه اینکه در سال (۱۰۸۳) از تالیف آخرین سطر این کتاب فراغت یافته معلوم میشود که از فضلاء و دانشمندان قرن یازدهم هجری بوده اند. پیمش از شروع بتفسیر سوره مبارکه حمد فصلی در فضیلت قرآن و اهل قرآن از اخبار اهل بیت عصمت و طهارت م نقل کرده، طرز انشای کتاب هم خیلی خوب و در کمال اختصار و ایجاز و در عین حال مفید میباشد.

(۱) در کشف الحجب والاستار آغاز کتاب « تاویل الایات الباهره فی الفضل العتره الطاهره » را عین همین عبارات نقل کرده است.

على يد السيد

مقابل صفحة (١٤٦) ج ١

[Faint, illegible handwriting throughout the page, likely bleed-through from the reverse side.]

چنانکه خود در مقدمه گفته اند این کتاب خلاصه کتاب مجمع البیان، وجوامع الجامع، حضرت شیخ طبرسی است و بهمین مناسبت آنرا مجمع البحرین نامیده اند.

قسمتی از کتاب را برای نمونه انشاء آن در اینجا نقل میکنیم: **رب العالمین**
 اَلرَّبُّ اَلسَّيِّدُ وَالْمَلِكُ وَلَمْ يُطْلِقُوا الرَّبَّ اِلَّا فِي اللّٰهِ وَحْدَهُ وَ يَقْتَدُ فِي غَيْرِهِ فَيَقَالُ رَبُّ الدَّارِ
 وَ رَبُّ الصَّيْفَةِ . وَ الْعَالَمُ اِسْمٌ لِأَوَّلَى الْعِلْمِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ وَ الثَّقَلَيْنِ وَقِيلَ هُوَ اِسْمٌ لِمَا يَعْلَمُ بِهِ الصَّانِعُ
 مِنْ الْجَوَاهِرِ وَ الْأَجْسَامِ وَ الْأَعْرَاضِ وَ جُمِعَ بِالْوَاوِ وَ النُّونِ وَ اِنْ كَانَ اِسْمًا غَيْرَ صِفَةٍ لِدَلَالَتِهِ
 عَلَى مَعْنَى الْعِلْمِ وَ لَيْسَ يَسْمَلُ كُلَّ جِنْسٍ مِّمَّا سَمِيَ بِهِ . اَلرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ مَرْمَعَانُهُمَا .

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يَا مَنْ أَنْزَلْتَ عَلَى عَبْدِكَ اَلْكِتَابَ وَلَمْ تَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا .

انجام: فَيُؤَيِّدُ اللّٰهُ اَلْمُؤْمِنَ بِاَنْبَلِكُ وَ هُوَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَ اَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِنْهُ . اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي
 وَفَّقَنِي تَوْفِيقَةً حُصُولِ اَلْاَتْمَامِ . . . . . وَاجْعَلْنِي مِنْ اَحِبَّتِهِمْ وَ شَبِيعَتِهِمْ وَ اَحْسِرْنِي فِي زَمَرَتِهِمْ
 بِحُرْمَتِكَ وَ حُرْمَتِهِمْ اِنَّكَ جَوَادُ كَرِيمٌ رَّؤُوفٌ رَحِيمٌ تَمْ .

(۲۲۵)

تفسیر

مجمع البحرین

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده و مشتمل بر تمام

تفسیر است . از عبارت ذیل که در آخر جلد اول است

معلوم میشود که خط خود مؤلف است: **كان الفراغ عن**

تأليفه و تسطيره ليلة السادس من شهر الحرام المحرم سنة اثنى وثمانين بعد الالف .

دارای دوسر لوح خوب یکی در اول کتاب و دیگری در اول سورة مریم

که ابتداء جلد دوم است میباشد . صفحات مجدول بطلا و شنجرف و کلمات

افتاده از متن را در حاشیه نوشته اند . اسامی سور و اینکه هر يك در چه صفحه

واقع است بر یک صفحه که قبل از اصل تفسیر است نوشته شده .

جلد چرمی کهنه . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۵۳۹) صفحه (۲۵) سطر . واقف سپهسالار

قطع رحلی . طول (۳۰ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۵۵)

[۷۶] **تفسیر مجمع البیان (عربی)**

مؤلف این کتاب حضرت شیخ طبرسی است [۵۰] و این تفسیر یکی از کتب

جامع و بسیار مفید در این فن است دارای مطالب عالی و با طرز و انشاء بسیار

خوبی تالیف گردیده. در میان شیعه امامیه شهرتی بسزا یافته و تا کنون چند بار چاپ شده و مدار مطالعه و مباحثه فضلا و دانشمندان هر عصر است. مصنف در مقدمه آن فرماید: در ایام جوانی عشق مفرط و علاقه زیادی بمطالعه تفاسیر داشتم تفاسیر را که سابقین از علماء امامیه تالیف کرده اند هر يك را مختصر و وافی باداء حق قرآن نیافته چرا که فقط بذکر بعضی از اخبار در ذیل آیات پرداخته اند جز حضرت شیخ اجل سعید ابو جعفر محمد بن حسن طوسی قدس الله سره که کتاب تبیان را تالیف و آن را متضمن اسرار بدیعه معانی و تحقیقات شافیه در الفاظ قرآن قرار داد و قناعت بنقل مطالب بدون توضیح و تحقیق و بیان آنها ننموده ولی چون در میان مطالبش غث و سمین را از یکدیگر جدا نکرده و در آنچه ذکر کرده اند صلاح را از فساد تمیز نداده و الفاظی را در بعضی از موارد استعمال فرموده که وافی بمقصود نیست و گذشته از همه اینها آنرا بترتیب خوبی مرتب نساخته و از زوائد مبری ننموده از این جهت در نظر و قلوب اهل دانش و معرفت جای خوبی پیدا نکرد لذا بر آن بودم که تفسیری تالیف نمایم که مشتمل بر خصوصیات ذیل باشد ولی حوادث روزگار و عوائق پی در پی مرا از این باز میداشت تا اینک که سالم از شصت تجاوز کرده چون دیدم که حضرت سید اجل .... سید نقباء الشرف تاج امراء الساده فخر آل رسول الله صلی الله علیه و آله ابو منصور محمد بن یحیی بن عبد الله الحسین ادام الله علاه الخ طالب چنین تفسیری هستند و مرا بتالیف آن وادار فرمودند برخود لازم دانسته که اطاعت امر حضرت معظّم له را نمایم با استعانت از خداوند تبارک و تعالی شروع بانجام خدمت و آرزوی دیرینه خود نموده و تفاسیر را جمع آوری کرده و این تفسیر را با مراجعه به آنها تالیف نمودم و بحمد الله مشتمل گردید بر تمام علوم قرآنی از قرائت و اعراب و لغة و غوامض و مشکلات آن و بیان معانی و شأن نزول و بیان اخبار وارده در آیات بطرق شیعه امامیه و ذکر قصص و حکایات آن و آثار و حدود و احکام حلال و حرام و طعن بر مخالفین و بیان آیاتیکه شیعه امامیه بآنها بر صحت اعتقاد خود در فروع و

اصول از معقول و منقول استشهاد میکنند ولی با کمال اعتدال و اختصار که حد وسط بین ایجاز و اطناب است الخ .

طرز این تفسیر آنستکه در هر سوره پس از آنکه مکی یا مدنی بودن آنرا بیان و تعیین عده آیات آنرا نمودند يك يا چند آیه آنرا نقل و بدو قرائت کلمات آنرا در تحت عنوان **القرائة** بیان پس از آن در تحت عنوان **الحجة** دلیل هر يك از قراء را بر قرائت خود ذکر کرده پس از آن در تحت عنوان **اللغة** لغات مشکله آنرا معنی نموده و پس از آن در تحت عنوان **الاعراب** مطالب نحوی و ادبی آنرا ذکر فرموده پس از آن در تحت عنوان **المعنی** بیان مراد آیه و تأویلات آن و ذکر قصص مذکوره در آنرا مینماید و در ذیل بسیاری از آیات در تحت عنوان **النزول** شان نزول آنرا نیز ذکر کرده اند . و در بعضی از موارد مناسبت پی در پی منظم کردن آیات را ذکر کرده اند . و پس از آن آیه بعد از آنرا نیز بهمین نحو تفسیر و بیان مینمایند و خود مؤلف در تعریف آن فرمایند : و این کتاب بحمد الله برای ادیب **عمده** و برای نحوی **عمده** و برای قاری **بصیره** و برای عابد **ذخیره** و برای متکلم **حجة** و برای محدث **محجة** و برای فقیه **دلالة** و برای واعظ **آلة است** . در این کتاب بیشمار باشعار فصیح عربی استشهاد شده و مشتمل بر ده جزء و تمام آن (۱۴۰۹۵۸) بیت است .

سال اتمام تألیف این کتاب چنانکه خود مؤلف در آخر بدان تصریح کرده اند سال (۵۳۶) در ماه ذی قعدة بوده است .

آغاز : بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي ارْتَفَعَتْ عَنْ مَطَارِحِ الْفِكْرِ جَلَالَتُهُ وَجَلَّتْ عَنْ مَطَامِحِ الْهَمِّ عِزَّتُهُ .

(۲۲۶)

این نسخه مشتمل بر تمام تفسیر قرآن کریم و بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب نامی از خود و سال تحریر نبرده محتمل است که در قرن نهم نوشته باشند قسمت زیادی از اوراق آنرا مورخانه سوراخ نموده ولی بخطوط آن کمتر صدمه وارد شده و دارای يك سر لوح کهنه است .

تفسیر

مجمع البیان

جلد تیماجی . کاغذ خان بالغ . صفحات مجدول بزنگار و زردی . عدد اوراق (۸۸۸) صفحه (۲۹)
سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی بزرگ . طول ($۳۵\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۲۲\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر)
نمره کتابخانه (۱۹۵۹)

(۲۲۷)

این نسخه مشتمل بر ابتداء کتاب تا آخر سوره یوسف و
بخش نسخ محمد نصیر بن محمد اشرف در سنه (۱۱۰۴) نوشته
شده است .

تفسیر
مجمع البیان

جلد چرمی عادی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۴۱۶) صفحه (۲۲) سطر . مجدول بزنگار
و زردی . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول ($۳۲\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۲ سانتیمتر) نمره
کتابخانه (۱۹۶۳)

(۲۲۸)

این نسخه جلد دوم و مشتمل بر تفسیر سوره رعد تا آخر
قرآن است ، بخش نسخ محمد نصیر بن محمد اشرف در سنه
(۱۱۰۵) میباشد .

تفسیر
مجمع البیان

جلد چرمی عادی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۴۱۵) صفحه (۳۳) سطر . واقف سپهسالار
قطع رحلی . طول ($۳۲\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۶۴)
(۲۲۹)

این نسخه جلد اول و مشتمل بر ۵ جزء از تفسیر و بخش
نسخ متوسط است . در سال (۱۰۶۸) کتابت آن خانمه
یافته نام کاتب تحریر نگردیده ، در محرم سنه (۱۰۷۱)

تفسیر
مجمع البیان

تصحیح و مقابله شده است .

جلد چرمی ضربی . کاغذ حنائی . عدد اوراق (۲۴۴) صفحه (۲۷) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی بزرگ . طول (۳۹ سانتیمتر) عرض (۲۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۶۰)

(۲۳۰)

این نسخه نیز جلد اول و بخش نسخ متوسط است ، در سال
(۱۰۶۴) نوشته شده ، کاتب نامی از خود نبرده ، تصحیح
و مقابله شده است .

کتابخانه ملی افغانستان
تفسیر
مجمع البیان

جلد چرمی . کاغذ نباتی . عدد اوراق (۶۸۰) صفحه (۳۴) سطر . واقف سیپسالار . قطع
رحلی بزرگ . طول (۳۸ سانتیمتر) عرض (۲۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۶۲)
(۲۳۱)

تفسیر

مجمع البیان

این نسخه مشتمل بر از ابتداء تفسیر تا آخر سوره یوسف
است ، کاتب از خود و سال کتابت نامی نبرده و بخط نسخ
تحریر گردیده ، ورق اول کتاب افتاده ، اول سطر موجود :
(و کشف الاسرار الامام جمعه الشیخ الاجل السعید ابو جعفر محمد بن الحسن الطوسی .)
جلد تیماجی . کاغذ دوات آبادی . عدد اوراق (۳۸۸) هر صفحه (۳۵) سطر . واقف سیپسالار .
قطع رحلی بزرگ . طول (۳۹ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۲۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۶۱)
(۲۳۲)

تفسیر

مجمع البیان

این نسخه مشتمل بر تفسیر سوره رعد تا آخر سوره مؤمن
است که آخر جزء هشتم از اجزاء ده گانه کتاب باشد ،
آیات قرآنی با سرخی نوشته شده ، کاتب از خود و سال
کتابت اسمی نبرده ولی ظاهراً در قرن هشتم نوشته شده ، يك ورق افتاده و بجای
آن کاغذ سفید گذاشته اند . بعضی از صفحات وصالی شده ، کلمات افتاده و معانی
بعضی از لغات در حاشیه تحریر گردیده .
جلد چرمی ضربی کهنه . کاغذ دوات آبادی . عدد اوراق (۴۸۹) صفحه (۲۷) سطر . قطع رحلی .
واقف سیپسالار . طول (۲۹ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۶۵)

[۷۷] تفسیر مظاهر الاسرار (عربی)

مؤلف ابن تفسیر حاج ملا محمد جعفر استرآبادی است (۱۱۹۷-۱۲۶۳)
که از علماء و فقها و ادبای قرن سیزدهم هجری بوده اند . سالها در عقبات عالیات
ساکن بوده و مرجعیت داشته ، پس از آن بطهران آمده و در این شهر نیز مرجع
امور بوده اند . استاد ایشان مرحوم آقا سید علی صاحب ریاض ره است .
صاحب روضات کتب و مؤلفات زیادی بنقل یکی از اولادهای مؤلف بایشان
نسبت داده و از آن جمله این تفسیر است که آنرا «مظاهر الاسرار فی بیان وجوه الاعجاز»
نامیده و گوید که مؤلف جز تفسیر سوره حمد و قسمتی دیگر از قرآن را که قریب
دوازده هزار بیت میشود توفیق بر تألیف نیافته اند . نسخه ذیل فقط تفسیر سوره

حمد است و تقریباً (۱۳۶۰) بیت کتابت دارد. سائر مؤلفات ایشان از این قرار است: **انیس الواعظین و انیس الزاهدین و زینه الصلوة و شفاء الصدور** در تفسیر آیات موعظه و اخلاق و **مدائن العلوم** در لغة و نحو و صرف و منطق و معانی بیان و **براهین القاطعه** شرح تجرید العقائد خواجه نصیرالدین و **مصباح الہدی** در پنجهزار بیت و کتاب مصابیح و مشارع کبیر و صغیر در شرح معالم «اصول فقہ» و غیر از اینها (روضات ص (۱۵۳) در حرف ج مراجعه شود) طرز این تفسیر آنستکه بدو شرحی از قراء سبعه و احادیثی در فضیلت قرآن و عدم جواز تفسیر برآی و اینککه خانواده پیغمبر ۴ دانایتر بقرآن و شأن نزول و تفسیر آن از دیگرانند بیان پس از آن شروع بتفسیر آیات بعبارات و طرز نیکوئی نموده و بیانات خود را با حدیث مرویه از ائمه اثنی عشر ۴ تأیید نموده اند قسمتی از آنرا برای نمونه انشاء کتاب در اینجا نقل می کنیم و از تاریخ کتابت نسخه ذیل معلوم میشود که تألیف آن پیش از سال (۱۲۳۱) بوده است در ذیل تفسیر جمله رب العالمین فرماید: او المراد ان الانسان من حیث روحه و عقله کتاب عقلی و من حیث قلبه و هو النفس الناطقه کتاب اللوح المحفوظ و من حیث نفسه الحيوانیه اعنی القوة الخیالیه کتاب المحو و الاثبات و من حیث تسخیر هم الاعضاء و الحواس للقلب و جبلتہا علی طاعته بحیث لا یستطیع له خلافاً ولا تمرداً فاذا امر العین للانفتاح انفتحت و اذا امر الرجل للمحركة تحرکت و اذا امر اللسان بالكلام و جزم به الحکم تکلم و کذا سائر الاعضاء يشبه الملائکة فی التسخیر لله فانهم جبلوا علی الطاعة بحیث لا یستطیعون له خلافاً ولا یعصون ما امر الله و یفعلون ما یؤمرون فعلى هذا یكون التشبیہ بعالم العقول او المراد انه الخ .

آغاز: بسملة الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام علی خیر خلقه محمد و آله لطاهرین اعلم ان الله لا بد قبل الخوض فی المقصود .

(۲۳۳)

این نسخه که بخط نستعلیق بدخطی نوشته شده، مشتمل بر تفسیر سورة فاتحه است و آنرا در سال (۱۲۳۱) نصر الله نام استرآبادی نوشته اند و کتاب شرح مشترکات رجال جامع المقال

تفسیر

مظاهر الاسرار

و رساله در تعریف علوم ادبیه و قسمتی از مشاعر آخوند ملاصدر اضمیمه آنست، شرح هر يك از این کتب در جای خود بیاید.

جلد تیماجی. کاغذ آبی فرنگی. عدد اوراق کلیه کتاب (۷۸) صفحه (۲۱) سطر. واقف غیر معلوم. قطع خشتی. طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۹۶)

[۷۸] تفسیر معالم التنزیل (عربی)

مؤلف این تفسیر فراء بغوی است (ابو محمد حسین بن مسعود بن محمد معروف بفراء بغوی متوفی سنه ۵۱۰ یا ۵۱۶ و ملقب به محی السنه) که از فقهاء بزرگ اسلام و از علماء مذهب شافعیه و زهاد قرن پنجم بوده اند. ترجمه شرحی را که ابن خلکان در ذیل نام ایشان نوشته چون بیان جامعی است در اینجا نقل می کنیم: دریای بی پایان در علوم بود در فقه شاگرد قاضی حسین بن محمد که سابقاً شرح حال او گذشت بوده، تفسیر کلام الله را تصنیف نموده، مشکلات احادیث نبویه را حل کرده و بتدریس و روایت احادیث اشتغال داشته و از خصوصیات او این بوده که هیچگاه بدون وضوء درس نمیگفته و کتب زیادی تألیف نموده که از آنها تهذیب در فقه و کتاب شرح السنه در حدیث، و معالم التنزیل در تفسیر قرآن کریم، و مصابیح و جمع بین اخبار صحیح مسلم و بخاری و غیر از اینها است. در ماه شوال سنه (۵۱۰) در مرور روز وفات یافته و پهلوی استادش قاضی حسین در مقبره طالقانی بخاک سپرده شده و قبر او مشهور است رحمه الله علیه و در کتاب «فوائد الشفریه» تألیف شیخ حافظ زکی الدین عبد العظیم منذری دیدم که وی در سنه (۵۱۶) وفات یافته و این را از خط او نقل می کنم و خدا دانا است. و از وی نقل شده که زن وی بمر دازتر که او چیزی نپذیرفت و گویند که بنان تهی قناعت می نمود از آن تجاوز کرد و با روغن می خورد. و فراء کسی را گویند که پوستین دوزد یا خرید و فروش آن نماید. و بغوی بفتح باء یکنقطه و غین نقطه دار و پس از آن واو این نسبتی است بیکی از شهرهای خراسان که میان مرو و هرات است و آن را بغ و غشور بفتح باء یکنقطه و سکون غین نقطه دار و ضمه شین و پس از آن واو ساکنه و پس از آن راء و این نسبت شاذ و برخلاف اصل است چنانکه سماعی در کتاب الانساب گفته است انتهى. (ابن خلکان ص ۱۴۵ ج ۱)

در تألیف این تفسیر چنانکه خود نیز تصریح کرده اند بتفاسیر سابقین مراجعه مینموده و از آنها در این کتاب نقل میکند و قبل از شروع بتفسیر سند روایت مفسرین را نقل کرده پس از آن سه فصل بتفصیل ذیل مشتمل بر اخباری از پیغمبر صلعم نیز قبل از شروع بتفسیر سوره فاتحه آورده است فصل اول: در فضیلت قرآن و تعلیم آن. فصل دوم: در فضیلت خواندن قرآن. فصل سوم: در وعید آنانکه قرآنرا بدون علم و اطلاع تفسیر میکنند.

طرز تفسیر سور قرآن در این تفسیر آنستکه يك يك از آیات را ذکر نموده و الفاظ آنرا بالفاظ سهلتری تفسیر کرده و بمناسبت اخباری راجع بآیات نقل شده و در هر يك از کلمات که قراء اختلاف کرده اند آنرا بیان نموده و مطالب تاریخی را هم ذکر کرده اند. این کتاب در ایران و هندوستان و مصر چاپ شده و آنرا تفسیر قراء نیز گویند. آغاز: بسملة (۱) الْحَمْدُ لِلَّهِ ذِي الْعِزَّةِ وَالْكَبَرِيَّاءِ وَالْغِيَاةِ وَالْبَقَاءِ.

(۲۳۴)

تفسیر قراء این مجلد بخط نسخ متوسط نوشته شده، کاتب آن اسمعیل شافعی مذهب است، با نسخه ثبیکه پس از این نوشته میشود مشتمل بر تمام تفسیر است. برای تخفیف در قطر کتاب دو قسمت شده و این قسمت مشتمل بر از ابتداء کتاب تا تفسیر او آخر سوره کهف میباشد. سه ورق اول کتاب نو نویسی است. قبل از اصل کتاب بر صفحه اسامی سور با ذکر صفحاتیکه در آن واقع شده اند نوشته شده. انجام نسخه اینست: (انا ابو منصور محمد بن محمد بن سماعان یا ابو جعفر محمد بن احمد بن عبد الجبار الریانی) جلد چرمی ضربی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۲۵) صفحه (۲۳) سطر. واقف سه سالار. قطع رحلی. طول (۲۹ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۲۰ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۶۴)

(۱) در نسخه ذیل پیش از شروع باصل کتاب بعد از بسملة نوشته شده: اخبرنا شیخ الامام القاضی مجدالدین ابوالمجد محمد بن الامام ابی عبدالله حسین بن احمد القزوینی المعروف بالقاضی بدمشق الحروس وذلك في جمادی الاخری سنة اثنین و عشرين و ستماء قبل له اخبرك الامام عمدة لدين ابو منصور محمد بن اسمعیل بن محمد صفد الطوسي و انت مسمع فاقرب به قال شیخ الامام الزاهد ظهیر الدین محی السنه قدوة الامة امام الائمة ابو محمد الحسين بن مسعود البغوی المعروف بالفراء رضی الله عنه الحمد لله ذی العظمة الخ.

(۲۳۵)

تفسیر فراء این نسخه بقیه نسخه سابق و مشتمل بر تفسیر از او آخر سوره
یا معالم التنزیل کشف تا آخر قرآنست. کاتب در آخر سوره احزاب خود را
اسمعیل شافعی مذهب و قادری طریقت در سنه (۹۹۹) معرفی

کرده، در آخر کتاب هم تاریخ کتابت را گذارده بوده ولی آنرا محو کرده اند.
برورق ازل و آخر مطالبی راجع باخبار میباشند. و چند خبری نیز نوشته شده است.
آغاز نسخه: یا حمید بن رنجویه یا حفص بن عمر یا همام الخ.

انجام آن: تم بحمد الله تعالی و حسن توفیقه و ذلك وقت العصر من يوم الاربعاء

العشرین من شهر ذی الحجه سنة ....

جلد چرمی ضربی خوب. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۵۹) صفحه (۲۲). واقف سیهسالار.
خطم رحلی. طول (۲۹ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۲۰ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۶۵)

[۷۹] تفسیر مقتبس الانوار من الائمة (عربی)

ابن تفسیر تألیف حضرت محمد مؤمن بن شاه قاسم سبزواری متوفی بین سالهای
(۱۰۷۰ و ۱۰۷۷) است که از جمله دانشمندان و علماء قرن یازدهم بوده اند.
مؤلف محترم شرح حال مختصری از خود در مقدمه همین تفسیر ذکر نموده
و در آنجا است که پس از سالها تحصیلات اصولی چون نجات را در تمسک
بذیل ائمه اطهار دیدم از اصولیین بریدم و باخباریین پیوستم. در هنگام مطالعه و
تصحیح و مقابله و مباحثه اخبار بر آن شدم که قرآن کریم را موافق اخبار
وارد از اهل بیت عصمت که مخاطبین اولیه قرآن و مصداق يعرف القرآن
من خطوط به اند تفسیر نمایم بطریقی که نه فقط نقل روایت بدون بیان مراد
و تحقیق در موضوع و نه عاری از روایات باشد. مؤلف معانی آیات را بنحویکه
از اخبار ائمه علیهم السلام درک کرده اند بیان و گاهی هم روایات آنرا نقل
و قصص قرآن را هم نقل از تفسیر مجمع البیان نموده و قبلا هم خودشان بدان
تصریح میکنند در سال (۱۰۵۹) از تفسیر سوره بقره فراغت یافته و دیباچه
و مقدمات را بدان افزوده اند و در روز عرفه سنه (۱۰۶۹) بختم تفسیر سوره

اعراف جلد اول را خاتمه داده و شروع بتألیف جلد دوم از سوره انفال کرده ولی اجل موعود در رسیده و ظاهراً تا تفسیر آیه (۲۴) از آن سوره را که عبارت از «یا ایها الذین آمنوا استجیبوا لله وللرسول» باشد چنانکه در نسخه ذیل است بیشتر توفیق بر تألیف نیافته رحمه الله علیه رحمه واسعه. بحدی قلم شیرینی دارد که هر اندازه وقت صرف مطالعه این کتاب شود خستگی نخواهد داد. قبل از شروع بتفسیر چند فصل ذیل را مقدمتاً ذکر نموده است فصل اول در عدم تواتر قرآن و اینکه قرآن منزل بر پیغمبر مخزون نزد ائمه علیهم السلام است. فصل دوم: در عدم جواز تفسیر قرآن جز با حدیث صحیح. فصل سوم: در بیان و ادله لزوم عمل باخبار بدان نحو که اخبارین عمل میکنند. خاتمه: در بیان جواز اراده معانی متعدده حقیقی و مجازی از الفاظ قرآن.

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي شَرَّفَنَا بِعِبَادَتِهِ وَهَدَانَا إِلَى الْإِغْتِقَادِ بِرَبِّهِ يَسْتَبْرَأُ.

(۲۳۶)

این نسخه را که مشتمل بر تمام قسمت تألیف شده میباشد چنانکه فوقاً گفته شد سید علی استرآبادی بخط نسخ خوب بامر مؤلف محترم در سال (۱۰۷۷) از روی مسوده های ایشان تحریر ولی چندین ورق بکتابت آخر جلد اول مانده.

تفسیر

مقتبس الانوار
من الائمة

که او آخر سوره اعراف باشد مؤلف بر حمت ایزدی پیوسته و در خاتمه جلد اول که کاتب اسم خود را رقم نموده مؤلف را بدعاء قدس الله روحه الشریف ذکر کرده و چند حاشیه را که بر این چند ورق اخیر مؤلف نوشته اند بدعاء «رحمة الله علیه» ختم کرده ولی قبل از آن هر جا که حاشیه از مؤلف نوشته منه سامه الله یا مد ظله خاتمه آنست و بر اوائل کتاب حاشیه هائی بامضاء منه عفی عنه موجود است ظاهراً خط خود مؤلف است و بموجب ادله فوق این اولین نسخه کتاب است.

جلد جرمی. کنگذ دولت آبادی. عدة اوراق (۴۷۱) هر صفحه (۲۵) سطر. قطع رحلی. واقف سپهسالار. طول (۲۹ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۰۸)

[۸۰] منتخب جوامع الجامع (عربی)

این کتاب چنانکه در آخر آن نوشته شده منتخبی از تفسیر جوامع الجامع شیخ طبرسی است [۵۰] نامی از منتخب و خود این کتاب را با تفحص زیاد در جاهای محتمل نیافتیم و این نسخه که در این کتابخانه است ابتداء شده بذکر اسامی سور قرآن و عدد آنها و ثواب قرائت هر يك و عدد آیات و محل نزول آنها. پس از این از تفسیر آیه (۴۷) سوره بقره شروع و بآیه (۱۱۷) سوره هود خاتمه یافته. از ملاحظه در این کتاب معلوم میشود که فقط منتخب بانتخاب تفسیر بعضی از آیات سور قناعت نموده بنا برین معلوم میشود که نسخه ذیل انتخاب از ابتداء قرآن تا آخر سوره هود است. و منتخب بنا داشته که از بقیه تفسیر هم انتخابی کند و ما اطلاعی به آنها ناکشون نیافته ایم و این جلد ذیل (۶۷۶۸) بیت است.

چند سطر از این کتاب را برای نمونه در اینجا نقل میکنم: وَزَادَ كُمْ فِي الْخَلْقِ بَسْطَةً - فَمَا خَلَقَ مِنْ أَجْرَامِكُمْ ذَهَابًا فِي الطُّولِ وَالْيَدِ إِنَّهُ قَالَ الْبَاقِرَ (ع) كَانُوا كَالْتَّخْلِ الطُّوَالِ وَكَانَ الرَّجُلُ مِنْهُمْ يَنْحُو الْجَبَلَ فَيَهْدُ مِنْهُ قِطْعَةً.

(۲۳۸)

این نسخه بخط نسخ نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده. آغاز نسخه اینست:

بسم الله فائدة جلیلة فی عدد سور القرآن و فی ثواب قرائة کل سورة.

انجام نسخه: وَاصْبِرْ عَلٰی دَفْوَتِهِمْ وَارْتِمَالِ اَزَاهُمْ حَتّٰی يَحْكُمَ اللّٰهُ لَكَ بِالنَّصْرِ عَلَيْهِمْ وَالْقَلْبَةِ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ لِأَنَّهُ لَا يَحْكُمُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَالْعَدْلِ. ثُمَّ الْجُزْءُ الْأَوَّلُ وَمَا إِتَّخَبْنَاهُ مِنْ تَفْسِيرِ جَامِعِ الْجَوَامِعِ (۱) للطبرسی تَعَمَّدَهُ اللّٰهُ تَمَّ بِرِضْوَانِهِ وَلَهُ الْحَمْدُ وَالْإِثْنُ.

جلد تیناج. کاغذ آبی. عدد اوراق (۱۸۸) صفحه (۱۸) سطر. واقف سپهسالار. قطع ربی. طول (۱۸ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۵۲)

[۸۱] تفسیر منهج الصادقین (فارسی)

مؤلف این تفسیر حضرت ملافتح الله کاشانی است [۶۱] در ص (۱۲۴)

(۱) در آخر نسخه جامع الجوامع نوشته ولی مسلماً اسم تفسیر مختصر طبرسی جوامع الجامع است.

این جلد از فهرست بمناسبت خلاصه این کتاب خصوصیات منهج الصادقین بخوبی معلوم شد از اینرو در اینجا تکرار نمیشود. این کتاب و خلاصه اش هر دو مشهور بتفسیر ملا فتح الله میباشند. مجلدات پنجگانه آنرا در طهران سنه (۱۲۹۶) در سه جلد چاپ کرده اند.

آغاز: بسمله حمدی چون کلمات ربانی بیغایت، شایسته لطیفی است که از محض لطف ابدی بواسطه وجود با وجود احمدی الخ.
(۲۳۹)

تفسیر منهج الصادقین
این نسخه جلد سوم و تفسیر سوره توبه تا آخر سوره کهف را مشتمل و نستعلیق بد خطی است کاتب سال کتابت و نام خود را رقم ننموده است.
جلد چرمی. کاغذ دولت آبادی مهره زده. عده اوراق (۱۴۱) صفحه (۳۳) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی بزرگ. طول (۴۵ سانتیمتر) عرض (۲۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۴۰)
(۲۴۰)

تفسیر منهج الصادقین
این نسخه که مشتمل بر تفسیر از سوره یس تا آخر الرحمن است بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال تحریر نبرده، دو ورق از او آخر سوره ناقص بوده نویسانده و در آخر گذارده اند. در کتابخانه و پشت نسخه بنام قسمتی از تفسیر فارسی ثبت و وقف شده.

جلد چرمی. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۲۸۸) صفحه (۲۳) سطر، واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۹۵)

[۸۲] تفسیر مواهب علیه (فارسی)

این تفسیر تألیف حضرت ملا حسین کاشفی [۴۷] میباشد. تألیف آن پس از اتمام جلد اول جواهر التفسیر شده. مؤلف در مقدمه گوید: چون جلد اول جواهر التفسیر باتمام رسید و شروع در تألیف مجلدات سه گانه دیگر آن بتأخیر می افتاد بخاطرم گذشت که تفسیر و ترجمه مختصری از قرآن کریم برای مطالعه حضرت امیر علیشر که عاری از تفصیل زیاد باشد عجالتاً برشته تحریر درآورم تا بموقع فرصت حجاب از چهره مجلدات جواهر التفسیر بردارم. عبارت ذیل

را از مقدمه چون مبین طرز و کیفیت این تفسیر است نیز نقل میکنم: « و در این ترجمه ملاحظه حذف واضمار و تخصیص و تعمیم و حقیقت و مجاز واضح آیت بروجهی که شامل بعضی از وجوه تفسیری باشد مذکور خواهد شد و از اسباب نزول و قصص انبیا آنچه اصح و اشهر است بطریق خیر الکلام سمت ذکر خواهد یافت و برخی از سخنان ارباب تحقیق در مجلس صورت تلفیق خواهد پذیرفت و از قرائت معتبره روایت بکرو امام عاصم رحمهما الله که در این دیار صفت اشتها و رتبه اعتبار دارد ثبت میگردد و در بعضی از کلمات که حفص را با او مخالفت است و سخن بسبب آن خلاف تغییری کلی مییابد اشارتی میرود. »

تألیف این تفسیر در محرم سنه (۸۹۷) شروع و در شوال سال (۸۹۹) خاتمه یافته، مشهور بتفسیر حسینی نیز میباشد، در فهرست آصفیه نوشته این تفسیر چاپ شده ولی مانده ایم. کشف الظنون (ص ۳۸۰ ج ۲) نوشته: ابوالفضل محمد بن ادریس البدلیسی متوفی در سال (۹۸۲) این تفسیر را بترکی ترجمه کرده است.

آغاز: بسمله بعد از تمهید قواعد محامد الهی و تأسیس مبانی ثناخوانی حضرت رسالت پناهی علیه و علی آله و صحبه صلوٰه مصونه عن التناهی نموده می شود.

انجام: باتمام رسید و فرزند ارجمند لازال قدره علیاً و قلبه صفیاً در تاریخ اتمام آن رباعی انشاد فرموده و ایراد آن در آخر این اوراق مناسب نمود هو هذا: با خامه که این نامه اقبال نوشت. و انجام سخن [بایمن الفال] نوشت. کفتم مه و روز و سال تاریخ نویس فی الحال دوم ز شهر شوال نوشت. (۸۹۹)

(۲۴۱)

این نسخه مشتمل بر تمام تفسیر است و بخط نسخ خوب حسن بن علاء الدین حسینی در سنه (۹۷۲) نوشته شده، آیات قرآن را با طلا و سرخی نوشته، اسامی سور و دعاء ختم و دو

تفسیر
مواهب علیه

صفحه اول که شامل قسمتی از مقدمه است نیز با طلا نوشته شده ، دو صفحه اول تذهیب و نقاشی قدیمی گردیده ، سرسوره ها نیز نقاشی است ، اوراق کتاب کمی آب دیده ولی خطوط ضایع نشده مجدول بسرخی و زنگار میباشد . جلد ساغری ضربی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۵۰۹) هر صفحه (۳۱) سطر . واقف سیهسالار . قطع رحلی . طول ($۲۹\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۱۸\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۸۹)

(۲۴۲)

تفسیر
مواهب علیه
این نسخه نیز مشتمل بر تمام تفسیر است و بخط نستعلیق خیلی خوب نوشته شده ، کاتب و سنه کتابت تحریر نشده ، آیات قرآنی را بخط نسخ با شنجرف نوشته اند و اسامی سور باطلا نگاشته شده . يك سرلوح خیلی خوب دارد و مجدول بطلا و زنگار است . جلد تیماجی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۶۱۱) هر صفحه (۲۵) سطر . واقف سیهسالار . قطع رحلی . طول (۳۳ سانتیمتر) عرض (۲۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۸۸)

(۲۴۳)

تفسیر
مواهب علیه
این نسخه جلد اول و مشتمل بر ترجمه و تفسیر از اول قرآن تا آخر سوره کهف است و بخط نستعلیق نوشته شده ، دو ورق آخر کتاب افتاده بدینجهت سال تحریر و محرر آن معلوم نیست . آخرین سطر موجود آن اینست : واذا قرئت القرآن جعلنا بینک و بین الذین لا یؤمنون بالآخرة .

جلد چرمی مشکی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۴۲۶) هر صفحه (۲۳) سطر . واقف سیهسالار . قطع وزیری طول (۲۴ سانتیمتر) عرض ($۱۴\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۹۲)

(۲۴۴)

تفسیر
مواهب علیه
این نسخه جلد دوم از سوره مریم تا آخر قرآن را شامل و بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده ، کاتب آن اسمعیل نام است ، سال کتابت تحریر نگردیده ، دارای يك سرلوح خیلی خوب و دو صفحه اول تذهیب و بین سطور آن باطلا نقاشی شده ، آیات قرآن با شنجرف تحریر

گشته و صفحات مجدول بطلا و زنگار است .

جلد چرمی ضربی کهنه . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۴۹۷) هر صفحه (۱۷) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۹۰) (۲۴۵)

تفسیر

این نسخه نیز از سوره مریم تا آخر قرآنست و بخط نستعلیق

مواهب علیه

در سنه (۹۵۱) تحریر شده ، کاتب نامی از خود نبرده و

آیات قرآن را با شنجرف بخط نسخ نوشته و اسامی سور را

با طلا نوشته و دارای سرلوح مختصری است .

جلد چرمی . کاغذ حنائی . مجدول بطلا و زنگار . عدد اوراق (۳۰۵) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۲۹ سانتیمتر) عرض ($۱۹\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۹۱)

(۲۴۶)

تفسیر

این نسخه تفسیر و ترجمه ده جزء اول قرآن بوده یکی دو

مواهب علیه

ورق از آخر آن افتاده آخرین سطر موجود ترجمه و تفسیر

آیه (۹۴) از سوره براءة (رضوا بان یکونو مع الخوالف

وطیع الله علی قلوبهم فهم لا یعلمون) میباشد خط نسخ متوسط کاتب و سنه کتابت

معلوم نیست ولی نسخه قدیمی است و آیات باسرخی تحریر شده .

جلد چرمی . کاغذ حنائی . عدد اوراق (۴۶۷) هر صفحه (۱۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۶ سانتیمتر) عرض ($۱۹\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۴۳)

(۲۴۷)

تفسیر

این نسخه نستعلیق بدخطی است ، کاتب و سنه کتابت در

مواهب علیه

اثر افتادن ورق آخر معلوم نیست ، اول و آخر کتاب

افتاده دارد ، اول موجود (و قد افلح الیوم من استعلی)

آیه ۶۸ سوره طه و آخر موجود (و ما ادراك ما لیلۃ القدر) آیه دوم از سوره

قدر میباشد .

جلد چرمی ضربی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۳۶۵) هر صفحه (۲۵) سطر ، واقف سپهسالار .

قطع وزیری . طول ($۲۴\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۴۲)

(۲۴۸)

این نسخه مشتمل بر تفسیر از سوره یس تا آخر قرآنست در
سنه (۱۰۸۶) تحریر آن بخط نسخ خاتمه یافته، اسامی سور
باسرخی نوشته شده، پشت نسخه و در کتابخانه بنام «منهج
الصادقین» وقف و ثبت گردیده است.

جلد چرمی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۵۱۳) هر صفحه (۱۷) سطر. واقف سپهسالار.
قطع وزیری. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۴۴)

[۸۳] تفسیر وجیر واحدی (عربی)

مؤلف این تفسیر واحدی است (ابوالحسن علی بن احمد بن محمد بن علی
الواحدی النیشابوری متوفی سنه ۴۶۸ (۱) که از علماء و مفسرین و ادباء قرن
پنجم هجری بوده اند. در نظر خواجه نظام الملک موقعیتی داشته و سالها
بتحصیل علوم و فنون و تدریس و افاضه مشغول بوده طبع شعر نیز داشته و اشعار
خوبی سروده و مؤلفاتی از ایشان بیادگار مانده از آنجمله سه کتاب در تفسیر
بنام بسیط و وسیط و وجیز و شرحی بر اسماء الحسنی و کتابی بنام اسباب
النزول و کتابی در نفی تحریف از قرآن کریم و کتابی در غزوات و شرحی بر
دیوان مبینی است (۲).

چنانکه در مقدمه این کتاب تصریح کرده اند تألیف این کتاب در بین
تألیف کتاب بزرگ ایشان بوده و چون همت عمومی را قاصر از مطالعه و استفاده
از آن کتاب مفصل دیده و جمعی هم خواهرش تألیف تفسیر مختصری از ایشان کرده
و بدان اصرار میکرده اند این تفسیر را که در حقیقت تبدیل کلمات مشکله قرآن است
بافاظ سهل و آسانی تا آنکه چندان فضیلتی ندارند از آن نیز بهره مند کردند
تألیف و آیات را عموماً مطابق رأی ابن عباس رضی الله عنه یا آنکه در درجه و
مقام ایشان اند تفسیر کرده است.

(۱) روضات ص ۴۸۴ ج ۳. - ابن خلکان ص ۳۳۳ ج ۱ - معجم المطبوعات ص ۱۹۰۵.

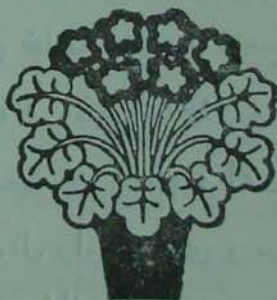
(۲) شرح دیوان متنبی و تفسیر وجیز و اسباب النزول از کتب مؤلف چاپ شده است.

این تفسیر در سنه (۱۳۰۵) در مصر حاشیه تفسیر « المنیر لمعالم التنزیل » چاپ شده است .

آغاز : بسمله الحمد لله الکریم بآلائه العظیم بکبریائه النخ .
انجام : کاته امرآن یستعید من سرالجن ومن سرالناس .
(۲۴۹)

تفسیر
وجیز واحدی
این نسخه بخط نسخ در سنه (۷۵۷) نوشته شده ، کاتب اسم خود را رقم نکرده ، ورق اول کتاب که مشتمل بر قسمتی از مقدمه بوده افتاده ، اولین سطر صفحه دوم این است :
(فافتو بغیر علم فضلوا و اضلوا صدق صلی الله علیه) این نسخه در کتابخانه بنام « تفسیر واحدی » ثبت شده است .

جلد تیماج . کاغذ خنثی . عدد اوراق (۳۴۰) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی
طول ($۲۵\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۱۸\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۶۲)

کتاب راجعه بقرآن

[۸۴] تحفة القراء (فارسی)

این کتاب در علم قرائت و تجوید و مؤلف آن ملا مصطفی قاری تبریزی شیمی امامی در سنه (۱۰۶۷) است و چنانکه در مقدمه خود گفته اند: «چون مدار قرائت عمومی در این روزگار قرائت عاصم گردیده این رساله را در بیان آنچه لازمه قرائت عاصم و اختلافات راویان او است از اول تا آخر قرآن نوشته و از سائر قراء چیزی ذکر نمیشود جز اینکه لازم گردد و پاره از آداب تصحیح قرآن بیان میشود» در مراجعت از مکه معظمه در بین راه مکه معظمه و مدینه منوره در سال مذکور بتألیف آن پرداخته و پس از مراجعت بایران آنرا بنظر آخوند ملا محمد باقر خراسانی که از مجتهدین معروف آن عصر در اصفهان بوده اند رسانیده و ایشان اضافاتی که موافق اخبار اهل بیت عصمت و طهارت لازم داشته بر آن افزوده اند پس از اتمام جمعی از دوستان خواهش نموده که شرحی در بیان اسم هر سوره و عدد آیات آن و جزو و نصف جزو و حزب و وقف لازم و وقف معانقه و وقف غفران و وقف النبی ص و سجدهات واجب و سنت و سکنه بر آن کتاب اضافه کنند چون تألیف آن خاتمه یافته بود مسئول آنها را در این رساله تألیف و بنام «متمة تحفة القراء» مسمی ساخته و چنانکه در آخر تصریح کرده اند در سال (۱۰۶۸) از تألیف این رساله فراغت یافته پس از این رساله دیگر در شرح حال عاصم و احوال راویان وی و سند قرائت عاصم و سند قرائت مؤلف و سند قرائت استاد مؤلف بهمین ترتیب در پنج فصل بعنوان ملحق بـ «تحفة القراء» تألیف کرده است.

آغاز: بسم الله حمد بیدحد و ثنای بیدحد حضرت قادری و حکیمی را سزد که بقدرت کامله.

(۲۵۰)

تحفة القراء این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۷۲) نوشته شده و خط خود مؤلف است، در آخر رساله متمم آن کاتب خود را چنین معرفی کرده است: تألیف این رساله در ایران . . . . .

در سال هزار و شصت و هشت در ماه مبارک رجب واقع گردید و کتابت نیز بدست گننه کار تبه روزگار المذنب المحتاج الی عفو به الباری ابن ابراهیم مصطفی القاری مؤلف این رساله واقع شد ... سنة اثنی و سبعین بعد الف .
جلد تیماج کهنه . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۱۳۳) مجدول بطلا و زنگار . صفحه (۱۴) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۱۸)

[۸۵] ترجمه لغات قرآن (فارسی)

مترجم کلیه لغات سور را بفارسی ترجمه نموده و چون لغتی در سوره دیگر مکرر شود آنرا ذکر نکرده است ، مترجم نامی از خود (۱) و سال ترجمه نبرده و از آخرین سوره قرآن شروع نموده و بسوره بقره ختم کرده است و لغتی از سوره حمد را ترجمه نکرده علت آن چنین بنظر می آید که لغت تازه در آن نیست و لغات این سوره در ضمن سور دیگر قرآن ترجمه شده است . برای نشان دادن طرز انشاء این کتاب چند سطر از آنرا در اینجا نقل می کنیم

سورة الضحی :

الضحی : چاشت . السجو : تاریک شدن شب . التودع : وداع کردن . القلی : دشمن داشتن و گندم در تاوه بریان کردن . الاخرة : آن جهان . الاولی : این جهان . الوجدان : یافتن . [الایوان : جای دادن] . الضال : گمراه . العائل : درویش . القهر : غلبه کردن . السائل : خواهنده . السائلین : ج . النهار : بانك بر زدن .

آغاز: بسمله سورة الناس . القول : گفتن العوذ والعیاذ : پناه گرفتن بکسی یا بچیزی یا بجائی .

انجام : العرضة : بهانه . الیمین : سوگند - الایمان : ج . القرء : حیض و

(۱) در فهرست رضویه ج ۲ ص ۳۶۷ کتابی بنام «ترجمان در لغت قرآن» بمیرسید شریف [۶۰] ص ۱۲۳ این فهرست نسبت داده و گوید : بعد از ذکر لغات فاتحه الکتاب بذکر سورة ناس بترتیب قهقرا تا سورة بقره را ذکر نموده اول نسخه (الحمد لله رب العالمین) آخر نسخه افتاده آخر موجود (القرء یا کی زن . الحول سال) انتهى . شرح این کتاب را از روی نسخه کتابخانه نوشتیم ولی بیان مذکور در فهرست رضویه دلالت دارد که نسخه این کتابخانه لغات سورة حمد را کم دارد و مترجم قبل از سورة ناس لغات آنسوره را ترجمه کرده است .

پاکی . القروء - ج . الحول : سال . والله اعلم و السلام .

(۲۵۱)

ترجمه لغات قرآن

این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده ، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده ، ظاهراً از خطوط قرن دهم هجری است چهار صفحه از او اسط سفید مانده و لغات سوره نیکه در آنجا باید نوشته شود نوشته نشده است . یشت ورق اول و آخر و ورق وسط اشعاری است که بنظر می آید از شاعر هندی که مصاحب تخلص میجسته باشد . نسخه ابتداء بترجمه لغات سوره الناس شده و آخر آن اینست : القروء : حیض و پاکی . القروء ج . الحول : سال . والله اعلم و السلام .

جلد تیماج . کاغذ قدیمی . عده اوراق (۴۱) صفحه (۱۳) سطر . واقف سیه سالار . قطع ربعی . طول (۱۷ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۱۵)

[۸۶] خلاصه القراءة (فارسی)

مؤلف این رساله که در طریقه قرائت قرآن کریم و تجوید آن میباشد چنانکه در ابتداء خود بدان تصریح کرده محمد مؤمن بن عبد الکریم قاری است که از قراء شیعه امامیه بوده بدلیل اینکه از حضرت شیخ بهائی مطلبی را نقل نموده معلوم میشود که متاخر از زمان و عصر ایشان بوده است و این رساله را در ده باب منظم کرده اند .

آغاز: بسمله حمد بی حد و ثنای بیعدد و ستایش خدا را سزااست که در وحدانیت وحید .

(۲۵۲)

خلاصه القراءة این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب آن حسین بن

علی نوری است . از سال کتابت نام نبرده و چند رساله دیگر

در مسائل فقهیه ضمیمه آنست بدین تفصیل : ۱ - سؤال و جواب فارسی راجع

بمسائل فقهیه . ۲ - رساله هدایة الاخیار فارسی در فقه . ۳ - رساله فارسی

در ترجمه نماز و بعضی از احکام آن .

جلد تیماج . کاغذ فرنکی . عدد اوراق (۷۰) صفحه (۱۴) سطر . واقف سیه سالار . قطع خستی .
طول ($۲۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۱۵\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۰۹)

[۸۷] رساله تجوید محمد محسن قاری (فارسی)

مؤلف این رساله چنانکه خود در ابتداء بدان تصریح کرده است : محمد محسن بن سمیع قاری است ؟ از کیفیت و طرز انشاء معلوم میشود که شیعی و امامی مذهب بوده و این رساله را بر مقدمه و هشت فصل و خاتمه مرتب ساخته .

آغاز: بسملة الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على محمد وآله الطاهرين

اما بعد این رساله ایست مختصر در بیان ضروریات .

(۲۵۳)

رساله تجوید محمد
محسن قاری
این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۲۲۸) نوشته شده ،
کاتب نامی از خود نبرده ، وسط ورق اول و بعضی از اوراق
آخر کتاب پاره شده است .

جلد تیماج . کاغذ فرنکی . عدد اوراق (۲۰) صفحه (۱۲) سطر . واقف سیه سالار . قطع وزیری .
طول (۲۱ سانتیمتر) عرض ($۱۴\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۱۹)

[۸۸] رساله در قرائت (فارسی)

این رساله دارای چهارصد بیت کتابت است ، مؤلف از خود نام نبرده و نامی نیز
برای کتاب نگذاشته از کیفیت عبارات آن چنین معلوم میشود که مؤلف از عالمیه بوده
و از طرز انشاء تصور می رود که او آخر قرن هشتم تالیف شده باشد با اختصاریکه
دارد مشتمل بر مطالب زیاد و مفیدی است و از سجاوندی نقل هائی دارد .
آغاز: بسملة الحمد لله رب العالمين بدانکه برای ترتیب اداء نظم قرآن
از قراء سبعه چنین آمده است .

انجام بزیادت بیان [گفتن] حروف محتاج نکردد بحرمت التبی و آله الامجاد

پس از این اسامی قراء سبعه و در سه شعر سوری که آیه سجده در آنها

است در نسخه ذیل ذکر شده است .

(۲۵۴)

رساله در قرائت این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۴۶) نوشته شده، کاتب از خود نام نبرده و ضمیمه کتاب نمره (۲۰۱۴) کتابخانه است. خصوصیات دیگر نسخه در ذیل نسخه نمره (۲۵۸) این فهرست نوشته شده.

[۸۹] قصیده شاطبی یا حرز الامانی (عربی)

این کتاب در علم قرائت قرآن کریم و ناظم آن شاطبی است (ابو محمد القاسم بن فیره بن ابی القاسم خلف بن احمد رعینی شاطبی ۵۳۸-۵۹۰ هـ) که یکی از کوران روشن ضمیر و اعجوبه های کم نظیر بوده مذهب شافعی داشته و در علم قرائت و نحو و لغت و تفسیر و حدیث کامل بوده و این منظومه را با بهترین طرزی انشاء و مشتمل بر تمام رموز قرائتی و تجویدی است. و آنرا «حرز الامانی و وجه التّهانی» نامیده است.

ابن خلیکان در باره این کتاب گوید: تصوّر نمیکنم کسی در این اسلوب بر وی سبقت جسته باشد و مشتمل بر رموز عجیب و اشارات لطیفی است. عدد ابیات آنرا ابن خلیکان که نزدیکترین مؤلفین بعصر شاطبی است (۱۱۷۳) نوشته و صاحب کشف الظنون بدیشان اقتدا کرده ولی صاحب روضات عدّه آنها را (۱۳۲۰) دانسته است و نسخه ذیل که در سنه (۹۹۷) نوشته شده نیز دارای (۱۱۷۳) بیت است.

بر این قصیده شروح بسیار نوشته شده و اولین شرح آن از علم الدین

(۱) فیره بکسر فا و سکون یاء و تشدید راء بلغت لاتینی بمعنی آهن است و رعینی بضم راء و فتح عین مهمله و سکون یاء و یس از آن نون و یاء این نسبة بسوی «ذی رعین» است که یکی از قبایل یمن است و بدانجا مردمان زیادی نسبت داده شده اند و شاطبی باشین و الف و طاء مکسوره مهمله و یس از آن باء موحد منسوب بسوی «شاطبه» است که شهری بزرگ در طرف مشرق اندلس بوده. و بعضی گفته اند که نام شاطبی ابوالقاسم است و کنیه وی نام او است ولی من در اجازاتی که مشایخ وی برای او نوشته اند نام وی را ابو محمد قاسم چنانکه در اینجا نقل شده دیده ام (ترجمه از ابن خلیکان ج ۱ ص ۴۲۲)

مصری متوفی سنه (۶۴۳) میباشد که علم قرائت را از شاطبی فرا گرفته است. صاحب کشف الظنون در صفحات ۴۲۸ تا ۴۳۰ ج ۱ و صاحب روضات در صفحات ۱۷۹ و ۱۸۰ ج ۳ جمعی از شارحین این کتاب را نام برده اند و در فهرست آصفیه نسخی از شروح این کتاب موجود است ج ۱ ص (۲۹۶ تا ۳۰۴) بدان کتب مراجعه شود.

شاطبی را قصیده دیگری اما رائیه در تجوید است که آنرا «عقلیه اثراب القوائد فی اسنی المقاصد» نامند و سخاوی مذکور این را نیز شرح کرده و آن شرح موسوم بـ «وسيله» است چنانکه اسم شرح قصیده اولی «فتح الوصید فی شرح القصید» است و چنانکه در فهرست رضویه ص ۲۲۵ و ۲۲۶ و ۲۳۰ ج ۲ نوشته شده شاطبی عبارات «کتاب تیسیر و مقنع» ابو عمرو عثمان بن سعید دوانی متوفی سنه (۴۴۴) را قصیده لامیه و رائیه کرده است.

آغاز: بِدَأْتُ بِسْمِ اللَّهِ فِي الْتَظْمِ أَوَّلًا - تَبَارَكَ رَحْمَانًا رَحِيمًا وَمَوْئِلًا.

انجام: و تبدی علی اصحابه نفحاتها - بغیر تناه زرنیا و قرن فلا (۱).

(۲۵۵)

قصیده شاطبی
یا
حرز الامانی

این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۹۹۷) نوشته شده، کاتب نام خود را ننکاشته، در حاشیه بیشتر صفحات مطالب قصیده شرح شده ولی معلوم نیست شارح کیست، قبل از شروع بکتابت قصیده در اولین صفحه کتاب شرح علامانی که بر کلمات قرآنی است نوشته شده پس از آن نظم و قواف سجاوندی را در (۱۹) بیت نوشته اند و پس از اتمام اصل قصیده مثنوی جزری مذکور در ص (۱۹۱) این فهرست نوشته شده است.

جلد تیماج. کاغذ حنائی. عدد اوراق کلیه (۸۵) صفحه (۱۴) سطر. واقف سیه سالار. قطع ربعی. طول (۱۷ سانتیمتر) عرض (۱۰ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۱۷)

(۱) انجام این کتاب را روضات این شعر نوشته: و آخر دعوانا بتوفیق ربنا - ان الحمد لله الذی وحده علا. ولی در نسخه این کتابخانه پس از این بیت چهار شعر دیگر که آخری را نقل کردیم موجود است.

[۹۰] الكتاب الثاني من الكامل الفريد (عربی)

این کتاب شرح قرائت ابن کثیر و روایات و شرح حال راوی او است. مؤلف آن ابو موسی جعفر بن مکی بن جعفر موصلی درسنه (۷۰۲) هجری میباشد و چنانکه خود مؤلف در ابتداء کتاب ذکر کرده اند این کتاب فقط در شرح قرائت ابن کثیر و شرح روایت او از کتاب «حرز الامانی» شاطبی است و یدش از شروع بمقصود اسم و نسب و شرح حالات ابن کثیر و راوی او را بیان کرده است.

پشت صفحه اول این کتاب نوشته شده: الكتاب الثاني من الكامل الفريد في التجريد والتفريد يشتمل علي حصر مذهب الامام ابن کثير بروايي احمد - البزي و محمد قنبل بالاسناد عنه رحمة الله عليهم اجمعين الخ.

در کشف الظنون و سائر فهرستها نامی از این کتاب نیست. از عبارت مذکور فوق معلوم میشود که حتماً مؤلف قبل از این کتاب کتاب دیگری در شرح قرائت یکی دیگر از قراء هفتگانه مذکور در حرز الامانی تألیف کرده بوده و شاید کتب دیگری هم باین نام در بیان قراءه سائر قراء در شرح حرز الامانی تألیف کرده باشند ولی چنانکه مذکور شد نام و آثاری از آنها نیست.

آغاز: بسملة والحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد النبي الامي خاتم النبيين صلى الله عليه وعلى آله واصحابه الطيبين الطاهرين يقول المفتقر الى عفو به العلي ابو موسى الخ.

انجام: تم تأليفها ونجز تصنيفها على يد الفقير الى رحمة ربه العلي ابي موسى

جعفر بن مكي بن جعفر الموصلی عفا الله عنه في الثامن والعشرين من شعبان سنة اثنين وسبعمائه في شير از والمسئول من المطالع لها ان يعفو عن ذلل تأليفها ويتجاوز عن خطل تصنيفها ويستغفر لمؤلفها وقاريها والحمد لله اولاً و آخراً.

(۲۵۶)

الکتاب الثانی من الکامل
 الفرید فی التجرید و التفرید
 یا شرح شاطبی

این نسخه را بخط نسخ در سنه (۷۵۷) محمد بن
 عبدالله فسیرجانی در شهر شیراز از روی نسخه
 قوام الدین عبدالله بن محمود که از علماء آن عصر
 بوده اند نوشته است. صورت اجازه قرائت

از احمد بن محمود مدعو بفخر الدین عشره بنام علی بن محمود زاده که در سنه
 (۷۰۷) نوشته بوده اند نیز تحریر شده و پس از این رساله در بیان اینکه قرآن
 بر دو ازمه ترتیب نوشته شده و پس از آن رموز و قوف سبحاوندی را همین کاتب مذکور
 فوق نوشته و در آخر آن چنین نوشته اند: نقلته من خط الامام ابی المکارم التمیمی
 فسیح الله مدته و کثر امثاله ولا حرمننا من رحمته. پشت ورق اول و آخر کتاب
 و اوراق زیادی که در ابتداء و انتهاء نسخه است مطالب متفرقه نوشته شده و
 کتاب در آب افتاده ولی خطوط آن ضایع نشده است.

جلد تیماجی. کاغذ فستقی. عدد اوراق (۶۲) صفحه (۲۱) سطر. واقف سیه سالار. قطع ربعی.
 طول (۱۸ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۱۶)

[۹۱] المقدمة الجزریه (عربی)

ناظم این منظومه ابی جزری است (شمس الدین ابوالخیر محمد بن محمد بن
 علی بن یوسف العمری معروف بابن جزری دمشقی شافعی ۷۵۱-۸۳۳^(۱)) که
 از دانشمندان و حافظین قرآن کریم بوده حدیث را از «دمیاطی» و فقه را از
 «استونی» در دمشق فرا گرفته و در سال (۷۶۹) بمملکت مصر برای تکمیل
 فضائل مهاجرت کرده اصول و معانی و بیان را نیز در آنجا دریافته پس از آن
 بدمشق برگشت و مقام قضاوت را اشغال نمود پس از آن بمملکت روم رفته و در
 شهر برسا ساکن گردید در فتنه تیموری دستگیر شد و تیمور او را بماوراء هند

(۱) فهرست آصفیه ج ۱ ص ۳۰۴ وفات محمد بن جزری مؤلف «طیبة النشر فی القرآن آت العشر»
 را سنه (۷۹۹) ضبط کرده و ما تاریخ فوق و شرح ذیل آنرا از معجم المطبوعات ص ۶۲ و ۶۳
 ترجمه کرده ایم.

برد پس از آن بسمرقند درآمد و در آنجا شروع بتألیف و تصنیف نمود و مصابیح را شرح کرد و از آنجا بشیراز رهسپار شد پادشاه آنجا مقدمش را گرامی داشت و قضاوت آنشهر و توابع آنرا بدو تفویض کرد. مدرسه در آنشهر ایجاد نمود و همانجا دفن گردید «نواجی» او را بدین دو شعر ستوده است: ایاشمس علم بالقرآت اشرق - و حقك قد منّ الاله علی مصر. وهاهی بالتقریب منك نضرعت - عبیداً واضحت وهاهی طیبة النشر.

از مؤلفات مؤلف الحصن الحصین من کلام سیّد المرسلین در ادعیه و اذکار و الدرة المضيئة فی القراءات الائمة الثلاثة المرضیة در تکمیل قراء سبع که شاطبی آنها را بنظم درآورده بوزن و قافیه اشعار شاطبی و الزهر القادح فی ذکر من تنزه عن الذنوب و القبائح و طیبة النشر فی قراءات العشر و المقدمة الجزیه. این کتاب بطبع رسیده است.

بدین مناسبت این کتاب را مقدمه جزیه گویند که ناظم آنچه بر قاری لازم است که قبل از شروع بقرائت قرآن بداند در آن مذکور شده و مشتمل بر (۱۰۷) بیت است.

آغاز: بسمله یقول راجی عبد رب سامع - محمد بن جزری الشافعی.

انجام: والحمد لله لها ختام - ثم الصلوة بعد والسلام.

(۲۵۷)

المقدمة الجزیه این نسخه بخط نسخ در سنه (۹۹۷) نوشته شده، کاتب از خود نام نبرده، ورق اول و دو ورق از آخر نو نویس است، در حاشیه دو ورق اول مطالبی در شرح ابیات و توضیح مطالب آن بدون امضاء نوشته شده.

این نسخه ضمیمه کتاب نمره (۲۰۱۷) این کتابخانه و نسخه نمره (۲۵۵) این فهرست است.

[۹۲] وقوف سجاوندی (عربی)

مؤلف این کتاب محمد (۱) بن طیفور سجاوندی (۲) است (ابوالفضل محمد بن ابی یزید طیفور السجاوندی الغزنوی متوفی ۵۶۰ (۳)) که از علماء و دانشمندان قرن ششم هجری بوده و چنانکه بروکلیمان آلمانی در تاریخ ادبیات عرب ج ۲ ص ۴۰۸ نوشته اند این سجاوندی را سه مؤلفه است یکی کتاب الوقف والابتداء که مشتمل بر هفت نوع وقف است و دیگری کتاب الموجز که در آن از پنج گونه وقف صحبت نموده و سوم عین المعانی فی تفسیر سبع المثانی میباشد و در آنجا است که کتاب اول در کتابخانه وین (اطریش) و مونیخ (آلمان) و کتاب دوم فقط در کتابخانه برلن (آلمان) و کتاب سوم در قاهره (مصر)

(۱) در فهرست رضویه ج ۲ ص ۲۳۶ مؤلف این کتاب احمد بن طیفور سجاوندی ضبط شده ولی در فهرست آصفیه ج ۱ ص ۳۰۴ مؤلف را شیخ ابو عبدالله محمد بن طیفور السجاوندی دانسته و در فهرست نسخ خطی کتب عربی بریتیش موزیوم (موزه لندن) تألیف «الیس» ج ۲ ص ۲۶۵ مؤلف وقوف سجاوندی را محمد بن طیفور معرفی کرده و در فهرست کتب خطی عربی برلن تألیف «آوارت» ج ۱ ص ۱۲۵ کتاب الموجز را تألیف محمد بن طیفور سجاوندی گفته است و «بروکلمان» در کتاب ادبیات مذکور مؤلف را محمد بن طیفور شناخته بنا براین ما نیز ایشان را بدین نام معرفی کردیم.

(۲) سجاوند بفتح سین مهمله و جیم معجمه و الف و واو مفتوحه و نون و دال ساکنه بر حسب نقل و بیان حضرت آقای آقا میرزا محمود شهابی تربتی خراسانی دام ظلّه نام قریه ایست که در دوازده فرسخی شهر تربت واقع شده و اینک رو بخرابی است و عماد الممالک در یکفرسخی آن دهی بنام «سعادت آباد» ساخته از آب و اراضی سجاوند استفاده میکند و ایشان نیز می فرمایند مؤلفانی چند از علمائیکه بدینجا منسوب اند از نظرشان گذشته است ولی با تتبعی که بنده در کتب نموده جز این مؤلف و محمد بن محمد سراج الدین سجاوندی مؤلف «رساله سراجیه» یا «فرائض سراجیه» که کشف الظنون در ج ۲ ص ۱۸۱ و معجم المطبوعات ص ۱۰۰۷ و فهرست کتب عربی لندن ج ۲ ص ۲۴۸ و فهرست دارالکتب المصریه ج ۱ (در ضمن کتب فرائض مذاهب اربعه) کسی دیگر را ندیدم.

(۳) این عبارت که مشتمل بر اسم و کنیه مؤلف و پدر اوست و بغزنوی بودن ایشان تصریح کرده و سال وفات مؤلف را معین نموده از ص ۱۸۲ ج ۱ «فهرست الکتب الخدیویه» استنساخ شده و «بروکلمان» در کتاب ادبیات عرب و «آوارت» در فهرست کتب خطی عربی برلن نیز وفات مؤلف را سنه (۵۶۰) هجری ضبط کرده اند.

موجود است (۱)

وقوف سجاوندی (مراد این کتاب نیست) عبارت از علائمی است که برای کلمات قرآنی در موقع قرائت قراء معین کرده اند و بقرینه اینک قرائت آنها دارای این علامات را سجاوندی شده می گویند معلوم میشود محمد بن طیفور اوّل کسی است که این علامات را بر کلمات قرآن گذارده است و آن هفت علامت عبارتند از: م - در جائیکه وقف لازم و واجب باشد. و - ط - برای وقف مطلق. و - ج - برای وقف جائز یعنی توان از آنجا هم گذشت. و - ز - برای وقف مجوّز یعنی توان ایستاد ولی گذشتن از آن اولیتر است. ص - وقف مرّخص. ق - علامت وقف بعضی از قراء است. لا - علامت عدم جواز وقف است. و در این کتاب وقوف بعضی دیگر از علائم وقف نیز دیده میشود.

سجاوندی در این کتاب (وقوف) کلمات آیات سور قرآنی را بترتیب از سورة فاتحه تا سورة الناس باعلامت وقف آنها در این کتاب وقوف ذکر نموده و در بعضی از موارد که لزوم داشته علّت کیفیت و جهت ادبی قرائت کلمه را شرح داده اند يك مورد از آنها در اینجا نقل مینمائیم:

تَتَّقُونَ - لا - قال السجاوندی لا يجوز الوقف على تَتَّقُونَ لَانَّ الَّذِي صفة الرَّبِّ وقال استاد البشر في عصره المولى الحاج قوام الملّة والدّين عبد الله بن الفقيه نجم الملّة والدّين محمود اعلى الله تعالى در جتهما في عليّين لا يجب ان يكون الَّذِي صفة الرَّبِّ او مفعول تَتَّقُونَ حتّى لا يجوز الوقف على تَتَّقُونَ والافتتاح بالَّذِي جعل لكم بل يجوز ان يكون مبتداءً فلا تجعلوا لله او خبراً مبتدأ محذوف اي هو الَّذِي جعل او مفعول فعل مضمّر فعلى هذه الالوجه الثلاثة الافتتاح بالَّذِي جعل لكم

(۱) شرح فوق را از کتاب ادبیات عرب «بروکلان» حضرت استاد آقای دکتر رضا زاده شفق دامت برکاته ترجمه فرموده و مطالبیکه در اینجا از فهرستهای اروپائی نقل گردیده از حضرت معظم له استفاده شده است و کتاب «الوقف والابتداء» ظاهراً همین کتاب وقوف سجاوندی است که مؤلف در آن از هفتگونه وقف صحبت کرده است.

جائزه . (تَتَّقُونَ جزو آیه ۱۹ سوره بقره است)

برای نشان دادن طرز عمومی کتاب ابن قسمت را نیز نقل مینمائیم :

سورة الانشقاق خمس و عشرون آیه و رکوع واحد و السورة مکیه انتقت

لا ، وُحِّتْ لا ، مدّت خمس ، فملاقیه ج ، بيمينه لا ، آیه کوفي و حجازی

است یسراً لا ، مسروراً ج ، وراء ظهره لا ، عشر آیه کوفي و حجازی است ،

ثبورا لا ، سعيراً ط ، مسروراً ، از لن باثبات النون بحور ج ، بلی ج ،

ط ، خمس ، بالشفق لا ، وسق لا ، اتسق لا ، عن طبق ط ، لا يؤمنون

لا عشر ، لا یسجدون ط سجده ، یکذبون ز صلی ، بما یوعون ز صلی ، الیم

لا ، ممنوع ع .

(۲۵۸)

وقوف سجاوندی این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۴۶) نوشته شده

کاتب از خود نام نبرده و پس از ختم کتاب اشعاری در

بیان اصطلاحات سجاوندی که در نسخه نمره (۲۵۶) این فهرست نیز ذکر گردیده

نوشته شده ولی در عدد و کلمات با آنها تفاوت دارد پس از آن رساله فارسی در قرائت

که در صفحه (۱۸۷) گذشت تحریر گردیده است .

چند ورق از اول نسخه افتاده و اول سطر موجود اینست : آمّن السفهاء

ط لا یعلمون آمنا ج ص شیاطینهم لا .

جلد مبشّن کاغذ دوات آبادی . عدد اوراق نسخه (۹۶) اوراق وقوف (۸۶) صفحه (۱۸) سطر . واقف

سیه سالار . قطع ربعی . طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۱ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۱۴)

احادیث و شروح و ترجمه آنها

[۹۳] احتجاج طبرسی (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت ابو منصور طبرسی است (ابو منصور احمد بن علی بن ابی طالب طبرسی ره) که از علماء قرن ششم هجری و معاصر با حضرت شیخ طبرسی مؤلف مجمع البیان بوده، صاحب روضات از معالم العلماء (ابن شهر آشوب که ایشان از شاگردان مؤلف بوده اند) نقل نموده که ابن شهر آشوب کتاب احتجاج را از مؤلفات ایشان دانسته است، و نیز در امل الآمل تألیف ابن کتاب را از ابو منصور طبرسی دانسته بنا بر این آنهائیکه مؤلف آنرا امین الدین (شیخ طبرسی) دانسته اند با شتاب رفته اند. روضات ص ۱۸ و ۵۱۲ و ۵۱۳ و ۵۱۴.

ابو منصور طبرسی را مؤلفات دیگر است از آنها کافی در فقه و مفاخر الطالبین و تاریخ ائمه و فضائل الزهراء میباشد.

مؤلف در مقدمه کتاب احتجاج گوید: چون جمعی از شیعیان امامیه در احتجاج بمخالفین و جدال بمعاندین کوتاهی میکنند و تصور نموده که چون پیمبران گذشته و ائمه دین علیهم صلوٰۃ الله اجمعین این راه را نپیموده اند احتجاج بدعت است بدین سبب این کتاب را که مشتمل بر احتجاجات پیغمبران گذشته و حضرت خاتم النبیین ص و ائمه هدی ع در اصول و فروع دین میباشد از کتب معتبره جمع و تألیف و کتاب خود را با احتجاج شیخ مفید و سید مرتضی رحمة الله علیهما که از بزرگان علماء امامیه اند ختم می‌نمایم.

این کتاب دو بار در سال ۱۲۶۸ و ۱۲۸۶ در ایران چاپ شده است.

آغاز: بسم الله الحمد لله المتعالی عن صفات المخلوقین المنزّه عن نعوت التّاعین.

انجام: و قطعنا هذا الكتاب علی کتاب السید المرتضی علم الهدی قدس الله

روحه و الحمد لله رب العالمین و الصلوة علی خیر خلقه محمد و آله الطاهرين.

(۲۵۹)

احتجاج طبرسی این نسخه بخط نسخ در سنه (۹۸۸) نوشته شده، کاتب اسم خود را ننکاشته است.

جلد چرمی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۱۵) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۰۴)

(۲۶۰)

احتجاج طبرسی این نسخه بخط نسخ متوسط نوشته شده چندین ورق از آخر آن افتاده ، و آخرین صفحه موجود از احتجاجات

حضرت علی بن موسی الرضا ع میباشد ، و آخرین سطر نسخه اینست : قال الرضا ع فَإِنْ أَلَيْسَ قَدْ صَنَعَ مِثْلَ مَا صَنَعَ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ مَشَى عَلَى الْمَاءِ وَأَحْيَا الْمَوْتَى وَأَبْرَأَ .

کلمات افتاده متن در حاشیه نوشته شده ، صفحه در آخر کتاب است

که اخبار راجع بموالی و عتق آنها بر آن نوشته شده است .

جلد تباغ . کاغذ فرنکی مهره زده . عدد اوراق (۱۸۴) صفحه (۲۰) سطر . واقف سپهسالار .

قطع رحلی کوچک . طول (۲۷ سانتیمتر) عرض (۱۸ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۰۵)

[۹۴] الاختصاص (عربی)

در مؤلف ابن کتاب چندین قول است و مؤلف کشف الحجب والاستار

آنها را در کتاب خود آورده ، ترجمه آن عبارات را در اینجا می نگاریم :

الاختصاص تألیف شیخ مفید محمد بن محمد بن نعمان حارثی متوفی سنه (۴۱۳)

است بنا بر آنچه علامه مجلسی در اوّل بحار الانوار بدان تصریح کرده اند ،

اما بعضی گفته اند که مؤلف آن جعفر بن حسین مؤمن است که مکرر نام وی

در اوائل اسانید کتاب برده شده ، لیکن ظاهر از سیاق کتاب آنستکه مصنف

آن شیخ مفید است و جعفر بن حسین راوی آنست . ولی آنچه از عبارات آخر

کتاب و نوشته جمعی از علماء بر پشت بعضی از نسخه های این کتاب بر می آید

آنستکه کتابی را که اینک (الاختصاص) میگویند مختصر او است نه خود آن

و مؤلف (الاختصاص) شیخ ابوعلی احمد بن الحسین بن احمد بن عمر آن معاصر

صدوق میباشد و مؤلف مختصر آن شیخ مفید است ، خلاصه این کتاب جامع

اقسام احادیث و آثار و بهترین خطب و اخبار در مدح صحابه و فضائل ایشان

و قدر و منزلت علم و علماء میباشد . و آغاز آن اینست : الحمد لله الذی لاتدرکه

الشواهد ولا تراها النواظر ولا تحجبها السواتر الخ . انتهى ص (۳۰) کشف الحجب .

نسخه ئیکه از این کتاب ذیل نام می بریم در ابتداء آن پس از حمد و ثنا چنین نوشته شده : هذا کتاب الفقه و صنفته و العجب فی جمعه و اسباغه و اقحمته فنوناً من الاحادیث و عیوناً من الاخبار و محاسن الآثار و الحکایات فی معان کثیره من ملاح الرجال و فضلهم و اقدار العلماء و مراتبهم و فقههم قال محمد بن محمد بن نعمان حدیثی ابو غالب احمد بن محمد الرازی و جعفر بن محمد بن قولویه النخ .

و در آخر آن نوشته شده : و افق الفراغ من تسویه مختصر کتاب الاختصاص لابی علی احمد بن الحسین بن احمد بن عمران رضی الله عنهم اجمعین النخ . این دو عبارت تأیید میکنند که اصل کتاب تألیف ابو علی مذکور در فوق و مختصر کننده آن حضرت شیخ مفید است و بقرینه اینکه مکرراً در این کتاب نوشته شده که حدیثاً جعفر بن الحسین المؤمن و بدین نام و لقب در کتب رجال کسی را جز شخص ذیل نیافتم آنهاً بدین طریق در رجال نجاشی ص (۸۹) و ظاهراً نقل روایات کتاب از همین شخص است : جعفر بن الحسین بن علی بن شهریار ابو محمد المؤمن القمی شیخ من اصحابنا القمیین ثقة انتقل الی الکوفه و اقام بها و صنف کتاباً فی المزار و فضل الکوفه و مساجدها و له کتاب النوادر و اخبرنا عدة من اصحابنا رحمهم الله عن ابی الحسین بن تمام عنه بکتابه و توفی جعفر بالکوفه سنة اربعین و ثلث مائه انتهى . و میدانیم که مفید در سنه (۴۱۳) وفات کرده و مذکور شد که ابو علی معاصر حضرت صدوق بوده اند و نیز می دانیم که صدوق در سنه (۲۸۱) وفات کرده اند بنا بر این مقدمات گمان میرود که این کتاب تألیف ابو علی بوده باشد . در کتب رجالی نام و نشانی از ایشان نیافتم و رجالیین حتی حضرت شیخ طوسی هم که شاگرد حضرت مفید بوده اند مختصر اختصاص و یا خود آنرا بایشان نسبت نداده اند .

این کتاب چنانکه از عبارت مقدمه آن که فوقاً نقل کردید نیز معلوم شد

مشمول بر اخباری راجع بروایات و خطب و احتجاجات و مکاتیب ائمه ع و معاندین آنها و مناظرات ائمه با مخالفین و غیره است و مطالب متفرقه تاریخی و غیره را نیز با ذکر اخبار راجعه بآنها از اهل بیت در آن نقل نموده و کلیه این کتاب موافق نسخه ذیل (۷۷۰۰) بیت کتابت دارد.

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الَّذِي لَا تُدْرِكُهُ السَّوَاهِدُ وَلَا تَرَاهُ الْاَنْوَاطِرُ وَلَا تَحْجِبُهُ السَّوَابِرُ.
انجام: اِمَحَّضْ مَوَدَّتَكَ الْكَرِيمَ فَلَيْتَمَا - يَرْعَى ذَوِي الْاِحْسَانِ كُلُّ كَرِيمٍ. وَآخِرُ اَشْرَافِ الرِّجَالِ مُرُوَّةٌ. وَالْمَوْتُ خَيْرٌ مِنْ اِخَاءِ لَيْتَمٍ.

(۲۶۱)

الاختصاص این نسخه را بخط نسخ خوب در سنه (۱۱۱۸) احمد بن عبدالله بن احمد بن اسمعیل بحرانی نوشته است، کتاب مجالس شیخ مفید (الفصول الممتنخبه) ضمیمه این کتاب است شرح آن در فصل مناسب بدان بیاید. پشت صفحه اول و آخر این کتاب مطالب متفرقه نوشته شده.

جلد چرمی نیم ضربی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق الاختصاص (۸۵) صفحه (۲۴) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۸ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۷۲)

[۹۵] اربعین شیخ بهائی (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ بهاء الدین عاملی است ص ۷۱ [۳۱] چنانکه خود نیز در مقدمه بیان فرموده اند چهل حدیث از طرق اهل بیت پیغمبر صلوٰة لله علیهم اجمعین را با ذکر اسناد آنها که در آداب و مستحبات است نقل فرموده و هر یک از احادیث که محتاج به بیان و توضیح و معنی و تشریح بوده بدان مبادرت نموده اشکال را از صورت الفاظ آن برداشته اند.

علماء اسلام در اثر خبر نبوی که فرموده است: هر کس از امت من چهل حدیث از آنچه در امور دین بدان محتاج میشوند حفظ کند خداوند علیّی اعلی در روز قیامت او را در زمرة فقهاء و علماء محشور خواهد فرمود. هر دسته و فرقه کتابها مشتمل بر چهل حدیث با شرح و بدون شرح تألیف و تصنیف

کرده‌اند ، صاحب کشف‌الظنون قسمتی از آنها را که مخصوصاً از علماء عامه بوده درص ۷۶ تا ۸۱ ج ۱ نقل کرده ولی چنانکه سیره اوست از کتبیکه علماء شیعه در این موضوع تألیف کرده‌اند نام نبرده و حتی چنانکه اشاره شد آنچه را علماء عامه نوشته‌اند و اینک موجود است نیز از آنها نام نبرده ، صاحب کشف‌الحجب که مقید است که کتب علماء شیعه را نقل نماید فقط چهارده کتاب اربعین و شرح و ترجمه از آنها را درص ۳۴ تا ۳۷ و ۱۱۹ و ۳۱۹ نقل نموده در فهرست رضویه ص ۶ تا ۱۳ فن اخبار ج ۱ شش کتاب اربعین غیر از آنچه کشف‌الحجب نقل کرده از علماء شیعه نوشته شده ، در فهرست آصفیه ج ۱ ص ۶۸۴ شرح چهل حدیث فارسی بنام شیخ بهاء الدین عاملی در ذیل شرح اربعین فارسی نیز از خود ایشان پس از شرح فارسی شیخ محمد بن علی بن خاتون عاملی ذکر شده و در ذیل اینها سه شرح فارسی دیگر از چهل حدیث اربعین محمود بن محمد میباشد و در ج ۳ ص ۲۴۸ فهرست آصفیه چهار کتاب اربعین نیز نقل شده ، ضمیمه کتاب نمره (۱۷۹۷) کتابخانه مدرسه سپهسالار دو کتاب است یکی بنام « دارالسلام و مدارالاسلام » مشتمل بر چهل حدیث نبوی و دیگری بنام « وَرْدُ الْجَنَّةِ و بَدْرُ الدَّجَنَةِ » نیز مشتمل بر چهل حدیث نبوی با شرح آنها .

این مختصر را از روی کتبیکه فعلاً در دست رس بود با کمال عجله و شتاب نوشتیم اگر اطلاعات دیگر بدست آمد در جای مناسب ذکر خواهیم نمود و این را تذکر دهم که علماء شیعه و سنی اربعینیانی در علم کلام و حکمت و غیره نیز تألیف کرده‌اند .

کتاب اربعین فوق در ایران سنه (۱۲۷۴) چاپ شده و ابن خاتون در زمان حیات مؤلف آنرا بفارسی ترجمه بسیار خوبی کرده و موسوم بترجمه قطب شاهی است (بحرف تاء همین فصل مراجعه شود) ،

آغاز : بِسْمِ اللَّهِ إِنَّ أَحْسَنَ حَدِيثٍ تَحَلَّى أَلْسَانَ بِجَوَاهِرِ حَقَائِقِهِ الْخ.

(۲۶۲)

اربعین
شیخ بهائی

این نسخه بخط نسخ خوب اسمعیل بن امیر صالح حسینی طباطبائی خاتون آبادی در سنه (۱۰۸۸) نوشته شده، در حاشیه اکثر از صفحات حواشی مصنف نوشته شده، پس از ختم کتاب در سه صفحه شرح حالی از بابارتن نام هندی که در ذیل حدیث (۲۱) شیخ از او نام برده و وی پس از سال ششصد هجری در هند ظهور کرده و ادعا نمود که من از صحابه پیغمبر صلعم میباشم و جمعی بوی گرویدند.

جلد چرمی کهنه ضربی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۱۵۰) صفحه (۱۸) سطر. قطع ربعی. واقف سپهسالار. طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۲ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۹۹)

(۲۶۳)

اربعین
شیخ بهائی

این نسخه بخط نسخ هادی نام نوشته شده، سنه کتابت را از آخر کتاب محو کرده اند شاید بنام خط مؤلف خوانده شود ولی مسلماً پس از وفات شیخ آنرا نوشته اند. جلد چرمی. کاغذ نباتی. عدد اوراق (۱۳۹) صفحه (۲۲) سطر. قطع وزیری. واقف سپهسالار. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۰۰)

(۲۶۴)

اربعین
شیخ بهائی

این نسخه نستعلیق بدخطی است، و صفحه اول کتاب و چندین ورق از آخر کتاب افتاده است. اولین سطر موجود اینست: (و بعد فان الفقیر الى الله الغنی بهاء الدین محمد العاملی.) و آخرین سطر موجود از شرح حدیث سی و هفتم اینست: (او مساویاً العمل الخالص الذی لا یرید ان یمدحک علیه احد الا الله.) جلد تیداج. کاغذ حنائی. عدد اوراق (۱۶۶) صفحه (۱۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۲ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۰۲)

(۲۶۵)

اربعین
شیخ بهائی

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب نامی از خود
وسال کتابت نبرده، و بآخرین عبارت اصل کتاب قناعت
نموده، حتی تاریخ تألیف و فراغت را که مؤلف نوشته‌اند

نقل نکرده.

جلد تیماجی. کاغذ نباتی. عدد اوراق (۱۰۱) صفحه (۱۷) سطر. قطع خشتی. واقف سیهسالار.
طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۷ ¼ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۰۳)

[۹۶] استبصار (عربی)

این کتاب از مؤلفات حضرت شیخ الطائفه شیخ طوسی ص ۶۶ [۲۸]
اعلی الله مقامه است و تألیف آن پس از کتاب تهذیب الاحکام و نهاییه ایشانست
و چنانکه در آخر کتاب هم خود بدان تصریح فرموده‌اند این کتاب را بر سه
جزء بدین تفصیل قسمت کرده‌اند: جزء اول و دوم در ذکر اخبار راجعه
بعبادات. و جزء سوم در اخبار راجعه بمعاملات و غیر آن از احکام فقهیه. و
جزء اول مشتمل بر سیصد باب و یک هزار و هشتصد و هفتاد و نه حدیث، و جزء
دوم مشتمل بر دویست و هفده باب و یک هزار و یکصد و هفتاد و هفت حدیث،
و جزء سوم مشتمل بر سیصد و نود و هشت باب و دو هزار و چهار صد و پنجاه
و پنج حدیث است بنابراین در تمام کتاب (۵۵۱۱) حدیث خواهد بود
و مصنف خود در آخر اسانید کتاب بدان تصریح کرده‌اند. مصنف نیز در اینجا فرق
میان تهذیب و نهاییه و این کتاب را بدین گونه گذارده‌اند که کتاب تهذیب
مشتمل بر تمام احادیث فقه از متفق علیه و مختلف فیه است، و کتاب نهاییه
مشتمل بر احکام فقه بنحو فتوی است با ذکر همه اخبار وارده در آنها ولی
بنحویکه حجم کتاب هم بزرگ نشود و بتوان آنرا حفظ نمود، و این کتاب
استبصار مشتمل است بر همه اخبار مختلفه و بیان وجه تأویل و جمع میان
آنها، و آنرا «کتاب الاستبصار فیما اختلف فیه من الاخبار» نام نهاده است.
آغاز: بسم الله الحمد لله ولی الحمد و مستحبه و الصلوة علی خیرته من خلقه.

انجام : لان ذلك مذهب كثير من العالمه وقد روى ذلك عن النبي صلى الله عليه و آله تم الكتاب .

پس از اتمام کتاب مصنف رحمه الله اسانید کتاب را ذکر نموده و آخر این قسمت این است : و تشمل على خمسة آلاف و خمسمائه واحد عشر حديثاً حصرتها لئلا يقع فيها زيادة او نقصان والحمد لله الموفق للصواب .

(۲۶۶)

استبصار این نسخه مشتمل بر تمام کتاب است ، و در سنه (۱۰۳۹) علی بن محمد حلی بخط نسخ متوسطی آن را نوشته اند ، دو ورق اول کتاب نو نویس است ، و حاشیه چند ورق آخر و صالی شده ، مقابله و تصحیح گردیده و نسخه بدلهارا در حاشیه نوشته اند .

جلد تیماجی . کاغذ خنایی . عدد اوراق (۳۳۲) صفحه (۲۶) سطر . واقف سیهسالار . قطع رحلی - کوچک . طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۰۰)

(۲۶۷)

استبصار این نسخه مشتمل بر تمام سه جزء کتاب است ، و در سنه (۱۰۶۳) بخط نسخ نوشته شده ، کاتب از خود نام نبرده است ، در حاشیه آخرین صفحه سید محمد شفیع طباطبائی شرحی مبنی بر اینکه از اول تا آخر این کتاب را مقابله و تصحیح کرده نوشته اند .

جلد چرمی کهنه . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۲۷۷) صفحه (۲۵) سطر . واقف سیهسالار . قطع رحلی . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۹۹)

(۲۶۸)

استبصار این نسخه را که مشتمل بر تمام کتاب است بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۹۷) ابو ثابت بن توفیق تنکابنی نوشته

است ، تصحیح و مقابله شده ، کلمات افتاده را در حاشیه نوشته اند ، بعضی حواشی هم در حاشیه پاره از صفحات نوشته شده . چندین سطر از اواخر اسانید نوشته

نشده ، و آخرین جمله سطر آخر اینست . (عن ابيه علي بن حسين بن بابويه .) جلد چرمی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۳۵۱) صفحه (۲۳) سطر . واقف سیهسالار . قطع رحلی کوچک . طول (۲۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۰۱)

(۲۶۹)

استبصار این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۰۵۳) نوشته شده، کاتب نامی از خود نبرده، و مشتمل بر جزء اول و دوم کتاب است. جلد چرمی کهنه. کاغذ نباتی. عدد اوراق (۲۶۵) صفحه (۲۲) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۹۷)

(۲۷۰)

استبصار این نسخه مشتمل بر جزء اول و دوم و قسمتی از جزء سوم کتاب است، و بخط نسخ نوشته شده، سنه کتابت و کاتب در آخر دو جزء اول رقم نکرده و او آخر جزو سوم هم که ساقط شده و آخرین سطر موجود اینست:

ثُمَّ طَلَّقَهَا وَتَرَكَهَا حَتَّى حَاصَتْ ثَلَاثَ حَبْصٍ ثُمَّ تَزَوَّجَهَا ثُمَّ طَلَّقَهَا فَتَرَكَهَا حَتَّى حَاصَتْ.

مقابله و تصحیح شده، کلمات افتاده از متن و نسخه بداهارا در حاشیه نوشته اند. در حاشیه بیشتر از صفحات حاشیه هائی بامضاء: س - د - ه - م - ا - و - ح - ق - ع - ل - م - ق. و غیره نوشته شده است.

جلد تیماجی. کاغذ نباتی. عدد اوراق (۲۳۱) صفحه (۲۸) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۹۸)

[۹۷] اکمال الدین و اتمام النعمه (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ صدوق است (ابوجعفر محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی متوفی سنه ۳۸۱) که از علماء و محدثین بزرگ اسلام و از اعظم فرقه شیعه امامیه بوده اند و سیصد کتاب در امور دینی تألیف فرموده و بسیاری از آن اینک در دست است، تمام علماء رجال نام ایشانرا با عظمت ذکر کرده و هر يك عددی از مؤلفاتشانرا نام برده اند صاحب روضات الجنات در صفحات ۵۵۷ تا ۶۶۰ شرح مفصّلی راجع باین عالم جلیل مرقوم و قسمتهائی از عبارات فهرست شیخ طوسی و امل الآمال و لؤلؤ البحرین و غیره را که در خصوص ایشان بوده نقل کرده اند.

حضرت صدوق معاصر بارکن الدولة دیلمی پادشاه مقتدر ایران بوده و چون شهرت فضل و علم ایشان در ممالک اسلامی منتشر گردید پادشاه با حضارش فرمان داد و اجازه داد که در حضورش با علماء فرق دیگر اسلام مناظره و مباحثه کند و بدو آن خود پادشاه موضوع را طرح کرد، چون صدوق با کمال فصاحت و بلاغت بجواب پرداخت مورد تحسین و تملطف گردید و پادشاه سؤال دیگری راجع بخلافیت کرد حضرت شیخ نیز با همان بیان فصیح جواب فرمود پس از آن ابوالقاسم نام که یکی از رجال دولت بود اجازه سخن گفتن خواست و از حضرت شیخ پرسید: چگونه میشود که عامه در اجماع خود بر ضلالت باشند در صورتیکه از پیغمبر (ص) رسیده است که امت من مجتمع بر خطا نمیشوند. حضرت صدوق در این باب نیز جواب کافی و وافی فرمود پس از اتمام مباحثه با ابوالقاسم رکن الدولة باز تحسین زیاد کرد و گفت: اعتقاد من در دین همانست که این شیخ امین فرمود و حق آنست که شیعه امامیه بر آن رفته اند. شرح این مناظرات در کتب مسطور و مختصری از آن درص ۵۶۰ روضات نوشته شده.

اما موضوع این کتاب که اینک بنام «اکال الدین و اتمام النعمه» خوانده میشود و بعضی هم آنرا «کمال الدین و تمام النعمه» نامیده اند اخباریست که در غیبت انبیاء عظام و حضرت امام عصر حجة بن الحسن علیه و علی آبائه الطیبین الطاهرین الصلوة والسلام وارد شده، مؤلف در مقدمه کتاب چنین فرموده اند: هنگامیکه از زیارت قبر حضرت علی بن موسی الرضا ع بر میگشتم بشهر نیشابور درآمدم و چندی در آنجا اقامت گزیدم شیعیان امامیه را که بدیدن من می آمدند در امر غیبت شك دیدم و آنها را متمایل بطریقه اهل قیاس اخبار و احادیثی که در این موضوع وارد شده برای آنها نقل نموده و شك را از دل آنها بیرون بردم چون از آنجا رخت بر بستم بشهر قم درآمدم و چندی نیز در آنجا اقامت نمودم شیخ نجم الدین ابوسعید محمد بن حسن بن محمد بن احمد بن علی بن صلت قمی که از علماء و فضلاء میباشند از بخارا بدانجا وارد شدند چشمم روشن شد و بی نهایت خواستار دیدار ایشان شدم چرا که در دیانت و

فکر و طریقت ایشانرا ثابت و محکم میدانستم و پدرم از جدّ ایشان روایت میکرد و از علم و زهد و تقوی آنجناب نقل میفرمود چون بنعمت زیارت و برادری و محبت ایشان متنعم شدم شکر خدای تعالی را بجا آوردم، روزی در بین مذاکرات بیانی را یکی از فضلاء فلاسفه و منطقیین بخا را راجع بحضرت قائم کرده بود نقل و اظهار داشتند که مرا در امر غیبت قائم متحیر و مشکوک کرده چون این مطلب را گفتند ادله در وجود آنحضرت و اخبار و روایاتی راجع بغیبت آنجناب از پیغمبر ص و ائمه (ع) برای ایشان نقل نموده و شك و شبهه را از دل ایشان نیز خارج ساختم، از من خواستند کتابی در این موضوع تألیف کنم وعده داده که چون بوطن خود شهر ری برگشتم اطاعت خواهم کرد، در همین اوقات شبی در امور اهل و اولاد و آنچه از خود باقی گذارده اندیشه میکردم که ناگه خواب مرا در ربود خود را در مکه معظمه و مشغول بطواف خانه در دور هفتم و نزد حجر الاسود دیدم که آنرا دست میکشیدم و میبوسیدم و میگفتم: امانتم را ادا کردم و عهدم را وفا نمودم تا اینکه تو نیز شهادت بوفاء آن دهی. ناگه حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه را بر درب خانه کعبه مشاهده نمودم برای مطلبی که در دل داشتم و میخواستم عرضه دارم بطرف آنحضرت رفته سلام کردم مطلب قلبی مرا دانست و جواب سلام فرمود پس از آن فرمودند چرا کتابی در غیبت تصنیف نمیکنی تا رافع هم تو گردد عرض کردم در غیبت چیزها نوشته ام فرمودند وظیفه تو آنست کتابی در غیبت تصنیف کنی و در آن غیبت های انبیاء علیه السلام را نیز ذکر نمائی، حضرت از آنجا حرکت فرمودند من هم از خواب با حالت فزع و زاری بیدار شدم و بدعا و گریه با طلوع فجر مشغول بودم و از صبح همانشب بتألیف این کتاب برای امثال امر حضرت ولی عصر (ع) باستعانت از خدا و توکل بدو شروع کردم. انتهى.

این کتاب را در سنه (۱۳۰۱) حاج علی نقی تاجر کاشانی که از اشخاص خیر و دارای خیرات زیاد بوده اند در طهران چاپ نموده و بی بها بمسلمانان داده اند.

آغاز: بسمله الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرين
الحمد لله الواحد الاحد الفرد الصمد الحی القادر العلیم .

(۲۷۱)

اکمال الدین این نسخه بخط شکسته نستعلیق خوب در سنه (۱۰۸۰) نوشته شده و بعضی از اوراق آخر آن وصالی شده است .
جلد میشن . کاغذ سمرقندی آبی . عدد اوراق (۲۷۶) صفحه (۱۹) سطر . قطع وزیری . واقف سیهسالار . طول (۲۳ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۳۳)

(۲۷۲)

اکمال الدین این نسخه را بخط نسخ خیلی خوب در سال (۱۲۳۸) عبدالکریم که دوئی یزدی نوشته و چند ورق از اوایل کتاب مجدول بطلایست .

جلد ساغری مشکی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۷۹) صفحه (۲۰) سطر . قطع وزیری . واقف سیهسالار . طول (۲۴ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۴۴)

[۹۸] انوار السلیمانی (فارسی)

مؤلف این کتاب چنانکه خود در مقدمه به آن تصریح کرده اند عباس مولوی است ولی در کتب تاریخ و رجال و فهرستها نامی از مؤلف و مؤلفات ایشان دیده نشد ، از مطالعه این کتاب معلوم میشود که از فضلاء عهد سلطنت شاه سلیمان صفوی بوده و این کتاب و کتابی دیگر بنام « فوائد الاصولیه السلیمانیه » در اثبات حق بودن دیانت اسلام و فرقه ناجیه بودن شیعه امامیه در سنه (۱۰۸۴) تألیف کرده اند .

نام این کتاب را نیز بمناسبت اینکه برای تقدیم و مطالعه شاه سلیمان بوده انوار السلیمانی گذارده در آنجا که گوید : تا در سال (۱۰۹۷) باقبال حضرت شاهی موافق گردیده قدری از آن مناظرات را بدست آورده بزبان فارسی ترجمه نمود و چون هنوز ناقص بود و قابل نظر کیمیا اثر اعلی حضرت نبود عجلتاً آنرا از جهت انتفاع عام خلایق کتابی ساخت تا از انتفاع ایشان ثوابی به

اعلیٰ حضرتش عائد گردد و بعد از آن در این سال که هزار و صد و یک است آنچه در نظر بود بعد از تفحص و تخصص تمام بدست آورد و هر یک را توضیحیکه در خاطر قاصر داشت داد و بنام نامی و اسم گرامی ثواب اشرف اقدس اعلیٰ گردانید و چون هر یک از این مناظرات نوربست که دل طالبان ایمان و ایقانرا منور میکردند این کتاب را **مسمی بانوار سلیمانی** ساخت الخ.

موضوع این کتاب چنانکه از عبارات فوق نیز معلوم شد جمع و ترجمه و توضیح کلیه مناظراتی است که حضرت پیغمبر اکرم و ائمه هدی صلوات الله علیهم اجمعین و علماء اعلام با مخالفین و معاندین هر فرقه و دسته نموده اند و مشتمل بر شصت و دو فصل است. مؤلف فهرست فصول را در ابتداء کتاب نوشته اند. شاید تصور شود که این کتاب ترجمه احتجاج طبرسی است ولی چنین نیست اما از آن کتاب نقل هائی دارد و بقدریکه که توانسته تتبع نموده و مناظرات را جمع و ترجمه و شرح کرده است.

آغاز: بسمله حمد بیحد و ثنای بیعدد حضرت صانعی را که اصناف مخلوقات را الخ.

انجام: و لازم داند که از جهت شکر گذاری این نعمت عظمی در همه اوقات دوام این دولت را از جناب حق و دود عز اسمہ طلب نماید قد وقع الفراغ من تألیف هذا الكتاب فی يوم الثلاثاء رابع عشرین من ذی قعدة الحرام سنة (۱۱۰۱).

(۲۷۳)

انوار السلیمانی این نسخه را در سنه (۱۱۰۲) بخط نسخ خیلی خوب ابن مولانا یحیی حبیب الله همدانی نوشته اند، دارای یک

سرلوح خوب، دو صفحه اول تذهیب شده، کتاب درآب افتاده ولی خطوط آن سالم مانده، بعضی از اوراق را وصالی کرده اند، تصور میرود اولین نسخه باشد که پاک نویس شده و شاید همان نسخه باشد که برای کتابخانه شاه سلیمان نوشته بوده اند، پشت ورق اول نوشته شده: کتاب انوار سلیمانی جزو کتب مرحمت پناه میرزا نصیر وزیر طاب ثرام بکمبرین محمد هاشم بن . . .

انتقال یافت رجب ۱۲۴۷. و نیز یشت همان ورق نوشته شده که این کتاب در سال (۱۲۹۵) جزء کتابخانه اعتضاد السلطنه وزیر علوم و معادن گردید. نسخه دیگری از این کتاب را در کتابخانه ای سراغ نداریم و شاید منحصر بفرد باشد. جلد تیماجی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۹۰) مجدول بطلا و سرخی و زنگار. صفحه (۲۳) سطر. واقف سه سالار. قطع رحلی. طول (۳۲ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۱۸)

[۹۹] بحار الانوار (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت علامه مجلسی است ص ۱۵ [۴] و در آن کلیه اخبار و احادیث مرویه از حضرت رسول و ائمه هدی صلوة الله علیهم اجمعین را که علماء و بزرگان سابق در کتب خود نقل نموده و مدار اعتقادات اصولی و استنباط احکام فرعیّه بوده بانظم و ترتیب صحیحی با شرح و بیان و توضیح مطالب مشکله آنها و ابتداء هر یک از موضوعات را بآیات کریمه قرآنیّه و نقل اقوال مفسرین را بطریق اختصار و ایجاز مرتب و منظم نموده اند. شرح حال و فهرست مؤلفات و اساتید و شاگردان و سائر امور راجعه باین عالم بزرگ را حضرت حاج میرزا حسین نوری ره در سنه (۱۳۰۳) در رساله مفصلاً مرقوم و در سنه (۱۳۰۵) پیش از جلد اول بحار الانوار بمنزله مقدمه بر آن کتاب چاپ شده است، و چنانکه ایشان مرقوم فرموده اند و ترجمه آن ذیلاً نگاشته میشود مؤلف خود توفیق برپاک نویسن کردن تمام مجلدات بحار را نیافته و میرزا عبدالله آفندی مؤلف ریاض العلماء از مجلد یازدهم تا مجلد آخر را پاک نویسن و مرتب نموده و پس از وفات مشار الیه انتشار یافته. همین معنی را (که مؤلف توفیق برپاک نویسن کردن تمام مجلدات نیافته) سید اعجاز حسین متوفی در سنه (۱۲۸۶) مؤلف کتاب «کشف الحجب والاستار» درص (۷۶) آن کتاب متذکر گردیده و پاک نویسن نشده هارا این کتب معین کرده است: ۱- کتاب الایمان و الکفر و مکارم الاخلاق. ۲- کتاب الادب و السنن. ۳- کتاب الروضه. ۴- کتاب القرآن و الدعاء. ۵- کتاب الزکوة و الصوم. ۶- کتاب الحج. ۷- کتاب العقود و الایقاعات. ۸- کتاب الاحکام.

۹ - کتاب الاجازات، انتهى. از عبارت مصنف در مقدمه مجلد اول کتاب نیز معلوم میشود که تاجمجد چهاردهم (السماء و العالم) را مسلماً خودشان مرتب و منظم و پاک نویس کرده اند.

فهرست مجلّات بحار را برای اطلاع مطالعه کنندگان موافق آنچه امروز در دست است از رساله حاجی نوری ذیلآ ترجمه مینمائیم: «بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار ائمه الاطهار» بیست و شش مجلد است **مجلد اول**: در عقل و جهل و فضیلت علم و علماء و اقسام دانشمندان و در این کتاب از حجّیت اخبار و قواعد کلیّه که از آنها استخراج شده و مذمت قیاس صحبت کرده اند، در ابتداء این مجلد پنج فصل در این مطالب نیز نگاشته اند. فصل اوّل: در ذکر کتبیکه در بحار از آنها اخبار نقل شده. فصل دوم: در بیان وثوق و اعتماد و اختلاف در آنها. فصل سوّم: در بیان رموزیکه برای اختصار اسامی کتبیکه از آنها نقل نموده وضع کرده اند. فصل چهارم: در بیان اصطلاحاتیکه برای اختصار اسناد وضع کرده اند. فصل پنجم: در نقل پاره از مطالب که صاحبان کتب منقولّه از آنها در ابتداء کتاب خود آورده اند. این مجلد دوازده هزار بیت در چهل باب است. **مجلد دوم**: در توحید و صفات ثبوتیه و سلبيه (غیر از عدل) و اسماء الحسنی و شرح قسمتی از خطب و در این مجلد توحید مفضل و رساله اهللبیجّه که هر دو منسوب بحضرت صادق (ع) اند با شرح آنها نوشته شده است و این مجلد شانزده هزار بیت و در سی و یک باب میباشد. **مجلد سوم**: در عدل و مشیّه وارده و قضا و قدر و هدایه و ضلاله و امتحان و طینة و میثاق و توبه و علل شرایع و مقدمات مرک و احوال برزخ و قیامت و شفاعت و وسیله و بهشت و جهنّم درسی هزار بیت و پنجاه و نه باب میباشد. **مجلد چهارم**: در احتجاجات و مناظرات در شانزده هزار بیت و هشتاد و سه باب. **مجلد پنجم**: در قصص پیغمبران تا ولادت حضرت خاتم صلواة الله علیهم اجمعین و بیان عصمت آنها و ردّ بر منکرین آن در چهل هزار بیت و هشتاد و سه باب. **مجلد ششم**: در تاریخ حضرت پیغمبر آخر الزمان (ص) از اوّل ولادت تا رحلت و شرحی از آباء کرام آنحضرت و

بیمان حقیقت اعجاز و معجزه بودن قرآن و شرح حال جمعی از صحابه چون سلمان و ابوذر و مقداد و بعضی دیگر در شصت و هفت هزار بیت و هفتاد و دو باب . **مجلد هفتم** : در مشترکات احوال ائمه اثنی عشر (ع) و شرائط امامت و آیاتیکه درباره ائمه نازل شده و شرح ولادت و غرائب حالات ایشان و فضیلت و برتری آنها بر پیغمبران گذشته و ثواب دوستی ایشان و فضیلت اولادشان و بعضی از احتجاجات شیخ مفید و سید مرتضی و شیخ طبرسی ره با مخالفین در فضیلت ایشان درسی و یک هزار بیت و یکصد و پنجاه باب . **مجلد هشتم** : در حوادثیکه پس از رحلت حضرت رسول (ص) واقع شده و شرح حال خلفاء ثلاثه و جنگ جمل و صفین و نهروان و حمله های معاویه باطراف عراق و احوال بعضی از اصحاب امیرالمؤمنین علی بی ابی طالب ع و شرح یاره از اشعار منسوبه بدان حضرت در شصت و یک هزار بیت و شصت و دو باب . **مجلد نهم** : در شرح حال حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب ع از ولادت تا شهادتش و احوال حضرت ابوطالب ع و اخباریکه راجع بامامت دوازده امام علیهم السلام وارد شده و شرح جمعی از اصحاب امیرالمؤمنین ع در پنجاه هزار بیت و یکصد و بیست و هشت باب . **مجلد دهم** : در حالات حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها و حضرت امام حسن و حضرت امام حسین علیهما السلام و شرح قضیه مختار و خونخواهی کردن او از قاتلین حضرت سید الشهداء ع در بیست و نه هزار بیت و در پنجاه باب . **مجلد یازدهم** : در حالات حضرت امام زین العابدین سید سجاد و امام محمد باقر و امام جعفر صادق و امام موسی کاظم علیهم السلام و حالات جمعی از صحابه و خویشاوندانشان در هیجده هزار بیت و چهل و شش باب . **مجلد دوازدهم** : در حالات حضرت امام رضا و امام محمد تقی و امام علی نقی و امام حسن عسکری علیهم السلام و جماعتی از اصحاب و اقارب ایشان در دوازده هزار بیت و سی و نه باب . **مجلد سیزدهم** : در شرح احوال حضرت امام عصر حجة بن الحسن عجل الله تعالی فرجه و اثبات رجعت در بیست و یک هزار بیت و سی و چهار باب . **مجلد چهاردهم** : که مشهور بـ «السماء و العالم» است

در بیان کلیات راجع بآسمان و زمین و اثبات حدوث عالم و مباحثی از هیئت است و در این مجلد ابواب صید و ذباحت و اطعمه و اشربه و احکام ظروف طلا و نقره و غیره که جزء مباحث فقه است نیز نوشته شده در هشتاد هزار بیت و دویست و دهم باب.

مجلد پانزدهم : در بیان ایمان و صفت مؤمنین و فضائل ایشان و بیان کفر و اخلاق رذیله ، این مجلد که بیست هزار بیت یا بیشتر کتابت دارد بر سه جزء قسمت شده . **جزء اول :** در ایمان و شرائط آن و صفات مؤمن و فضیلت شیعیان بر دیگران و صفات ایشان . **جزء دوم :** در بیان اخلاق خوب و آنچه موجب رستگاری است . **جزء سوم :** در کفر و شعب آن و اخلاق رذیله .

در رساله که یکی از شاگردان فاضل مؤلف نگاشته اند مسطور است که این مجلد (پانزدهم) صد هزار بیت است و شاید اختلاف این بیان با نقلی که ما کردیم در اثر اختلاف نسخ بوده باشد و خود ما دیده ایم که یکی از نسخ جزء اول بر نسخه دیگر از آن بسیار زیاده داشت و باضمیمه کردن مجلد شانزدهم شایع که در ابواب عشرة از حقوق پدران و خویشاوندان و برادران میباشد و مؤلف خود در ابتداء تصریح کرده اند که جزء مجلد پانزدهم است ولیکن در اول مجلد پانزدهم نیز خود گفته اند : هر آینه ابواب عشرة را کتابی مستقل قرار دادم چرا که شایستگی افراد داشت اگر چه این ابواب را در فهرست این مجلد مندرج کرده ایم . انتهى و در مجلد پانزدهم یکصد و هشت باب است جز اینکه عدّه از آنها بدون ذکر و نقل اخبار است و فقط عناوین در آنها مذکور گردیده و ما انشاء الله علت آنرا بیان خواهیم نمود . **مجلد شانزدهم :** در آداب و مستحبات میباشد و معروف ب « زی و تجمل » است و این جزء مشتمل بر ابواب تشویق و ترغیب بر استعمال عطر و بوی خوش و پاکیزگی و سورمه کشیدن و روغن مالی کردن و آداب خانه گرفتن و بیداری و خواب و سفر و بیان کلیّه منکرات و گناهان کبیره و صغیره و ابواب حدود است . ولیکن من این مجلد را ندیدم جز قسمتی که از آن نقل شده بود (این جمله ترجمه عبارت حاجی نورریه بوده و ما در ذیل همین قسمت وجود این مجلد را تذکر میدهیم)

و از اینجا شماره مجلدات مخلوط گردیده ، مؤلف ر.ه بحار را از مجلد اول تا سیزدهم مرتباً همانقسم که در ابتداء کتاب ذکر شده است تألیف کرده اند پس از آن در راه مکه معظمه در سنه (۱۰۸۱) کتاب « مزار » را تألیف نموده و آنرا مجلد بیست و دوم قرار داده ، پس از آن کتاب « صلوٰه » را تصنیف و در سنه (۱۰۹۷) از آن فراغت یافته و اورا مجلد هیجدهم معین کرد ، باز بر سر ترتیب آمد و کتاب « السماء و العالم » را تألیف فرمود و آنرا مجلد چهاردهم قرار داد و سال اتمام تألیف آن سنه (۱۱۰۴) بوده است پس از آن مجلد پانزدهم را که در ایمان و کفر است تنظیم و چون کتاب عشرة را مستقل کرد آنرا مجلد شانزدهم قرار داد و چون مجلد مشتمل بر صلوٰه و مزار منتشر گردید و دیگر نتوانست عنوان مجلدات مذکوره آنها را تغییر دهد مجلد شانزدهم مکرر گردید و دوشانزده پیدا شد و عدد مجلدات تا کتاب مزار مرتب و محفوظ ماند و پس از آن مختلف گردید چنانکه بر نسخه از کتاب احکام که مجلد بیست و چهارم است و در اواخر صفویه از عوائد موقوفات یکی از مدارس اصفهان نگاشته شده بود دیدم بعضی نوشته اند : اینست مجلد بیست و پنجم . و نیز در ابتداء کتاب اجازات بحار که اینک متعلق بخود من است بعضی در ابتداء آن نوشته شده : اما بعد اینست مجلد بیست و ششم الخ . با اینکه مسلماً پس از کتاب مزار جز سه مجلد نیست و مطلب همانست که گفته شد و این نیز گفته شود نسخیکه از کتاب عقود من دیده ام بر آنها نوشته شده بود : که این مجلد بیست و چهارم است . در صورتیکه اینک مجلد بیست و سوم شمرده میشود و این نیز بیست و شش مجلد بودن بحار را تأیید میکند . **مجلد شانزدهم مکرر :** کتاب عشرة است چنانکه مذکور گردید و قریب نوزده هزار بیت و مشتمل بر یکصد و هفت باب است . **مجلد هفدهم :** در حکم و مواعظ است و شانزده هزار بیت و مشتمل بر سی و سه باب میباشد . **مجلد هیجدهم :** این مجلد مشتمل بر کتاب طهارت در شصت باب و کتاب صلوٰه در یکصد و شصت و یک باب است و در آن تمام رساله « ازاحة العلة فی معرفة القبلة » تألیف شیخ

شاذان بن جبرئیل قسّی ، و دعاهاى روزهاى هفته و اقسام نمازها است و ابیات آن صد و یک هزار و پانصد است . **مجلد نوزدهم** : این مجلد نیز مشتمل بر دو کتاب است **اول** در فضائل قرآن و آداب و ثواب تلاوت و اعجاز آنست و در این قسمت تمام تفسیر شیخ جلیل محمد بن ابراهیم نعمانی صاحب کتاب « الغیبه » شاگرد ثقة الاسلام (کلینی) است و این تفسیر فقط مشتمل بر يك حدیث از حضرت امیر المؤمنین علی بن ابی طالب ع در انواع آیات است و این قسمت یکصد و بیست و هشت باب است و **دوم** در ابواب و اقسام ذکر و آداب دعاء و شروط آن و مشتمل بر تمام ادعیه جز آنهایی است که در سائر مجلدات بذکر آنها پرداخته اند و این قسمت یکصد و سی و يك باب است و در آخر آن صحیفه ادریس پیغمبر علیه السلام است که سید علی بن طاوس ره در « سعد السعود » از آن نقل کرده و دارای آن بوده اند و این مجلد سی هزار بیت است . **مجلد بیستم** : در زکوة و صدقه و خمس و صوم و اعمال سال است و مشتمل بر یکصد و بیست و دو باب و بیست و چهار هزار بیت میباشد . **مجلد بیست و یکم** : در بیان احکام و متعلقات حج و عمره و قسمتی از شرح شهر مدینه و بیان احکام و متعلقات جهاد و سرحداری و امر بمعروف و نهی از منکر است و در آن هشتاد و چهار باب و مشتمل بر نه هزار بیت است . **مجلد بیست و دوم** : در مزار و این مجلد سی هزار بیت در شصت و چهار باب است . **مجلد بیست و سوم** : در احکام عقود و ایقاعات و آن یازده هزار بیت در یکصد و بیست و نه باب است . **مجلد بیست و چهارم** : در احکام شرعیّه و مشتمل بر سه هزار بیت در هفتاد باب . **مجلد بیست و پنجم یا بیست و ششم** : در اجازات و در این مجلد تمام فهرست شیخ منتجب الدین علی بن عبدالله بن بابویه که مختص بذکر رجال متأخر از زمان حضرت شیخ طوسی است تا زمان مؤلف و قسمت مهمّی از کتاب « سلافة العصر فی احوال علماء عصر » تألیف سید علیخان کبیره و اجازه کبیره علامه حلی ره و اجازه کبیره شهید ثانی ره و اجازه کبیره صاحب معالم فرزند حضرت شهید ثانی ره که دارای فوائد و نکته های مهمّه است و

اجازات دیگری از علماء درج شده است .

این بود ترجمه آنچه حضرت حاجی نوری ره در رساله « فیض القدسی » راجع بشرح مجلدات بحار مرقوم داشته اند و پس از این نیز فرمابند :

بدان از مجلد پانزدهم تا آخرین مجلد بحار الانوار جز مجلد صلوة و مزار در زمان حیات مؤلف ره از سواد بدياض در نیامده از اینرو در آنها بیان و شرحی از اخبار جز درباره از اخبار مجلد پانزدهم و اخبار کافی از باب عشرة دیده نمیشود . عالم جلیل سید عبدالله سبط محدث فاضل سید نعمت الله جزائری ره در اجازه کبیره خود در ذیل ترجمه شیخ روایت خود سید جلیل محقق سید نصرالله بن حسین موسوی حائری شهید ره گوید : از نوابغ روزگار بود و در فهم و هوش و خوبی تقریر بی نظیر ادیبی اریب و شاعری ماهر و توانا بود دیوانی بس نیکو از او بیادگار مانده ، در گرد آوردن کتب حریص و بدان موفق میبود ، مرا حکایت نمود که یکبار در اصفهان بیش از هزار جلد کتاب را یکدفعه بقیمت بسیار کمی خریدم و در آن کتب نفیسی بود از آنجمله تمام مجلدات بحار الانوار است که نسخ موجوده و متداوله آن کتاب عقل و علم و . و . و میباشند تا اینکه فرمود اما بقیه کتب مثل کتاب قرآن و کتاب دعاء و کتاب زی و تجمل و کتاب عشرة و کتاب اجازات و تتمه فروع گویند که یا کنویس نشده اجل مؤلف در رسید و این اجزاء قسمت یکی از ورثه شد که بامیرزا عبدالله آفندی صاحب ریاض العلماء که یکی از شاگردان مؤلف بود اختصاص داشت آفندی آنها را از آن وارث گرفت و مشغول بپاکنویس مجلدات آن کتاب گردید و این کار را هر کاتبی نمی توانست انجام دهد و بایستی کاتبی عالم باشد و میرزا عبدالله آفندی نیز تا آخر عمر بدین کار مشغول بود بدین واسطه در زمان خود او این مجلدات نیز مشهور نگردید چون ایشان نیز داعی حق را اجابت گفت و بدار باقی شتافت نسخ این کتب در سهم کسیکه افتاد باوی طرح دوستی ریختم و از او خواستم که آنها را بمن فروشد راضی نشد بالاخره او را راضی کردم عاریه دهد که از روی

آن نسخه بردارم پذیرفت در آن روزها یولی نداشتم خداوند صاحب کرمی را مسخر فرمود و تمام مخارج استنساخ آنرا بداد تا تمام شد. انتهای بیان سید نصرالله ره. و شاهد بر صدق و راستی این گفتار آنست که در ابتداء بسیاری از مجلدات اینگونه نوشته شده: اما بعد فهذا المجلد .... من بحار الانوار تألیف الاستاد الاستاذ المولی محمد باقر. و این اصطلاح از میرزای مذکور در کتاب خود موسوم ب «ریاض العلماء» است. تا اینجا ترجمه از رساله «فیض القدسی» بود. علامه مجلسی رحمه الله علیه در تألیف دوره این کتاب که بر حسب حساب مذکور فوق باضافه ابیات کتاب اجازات (۷۰۰۶۰۰) بیت کتابت دارد زحمت بسیار و رنج فراوان برده و خدمت بزرگی بوسیله احياء آثار و اخبار و مؤلفات علماء سابق بعالم علم و روحانیت نموده ولی چون فهم مطالب مندرجه در این کتاب از قبیل تاریخ و حکایات و رمان و افسانه نیست جمعی که از زیور علم و دانش بی بهره اند و حاضر برای استفاده هم نیستند و فقط بایاد گرفتن الف با و چند لغت عادی عربی بلکه بدون تحصیل آنها میخواستند مطالب عالی را درک نمایند و معلوم ماوراء طبیعت آشنا کردند و بواسطه نقص خود موفقیت نمی یابند زبان طعن و لعن و دشنام و ناسزا را نسبت باین خادم و محی علوم دراز کرده و آنچه لائق خویش است بانجناب میگویند ایشان راه دور نپیموده بزرگان سابق فرموده اند: **المرء عدو لما جهل** پس فهم ایشان شایسته ناسزا است نه دیگران.

بحار الانوار یکی از کتب مورد مراجعه علماء و بزرگان شیعه امامیه است و آنرا از کتب اربعه متأخره میدانند شرح کتب اربعه متقدمه و متأخره در ذیل کتاب تهذیب در همین فصل می آید. یکی از علماء معاصر مؤلف از بحار انتخابی نموده و شرح آن در همین فصل نیز خواهد آمد. بعضی از مجلدات آنها بفارسی ترجمه شده و ترجمه جلد سوم و چهارم و سیزدهم و هفدهم آن در کتابخانه آصفیه هند موجود (ص ۶۸۲ ج ۱ فهرست آصفیه) و ترجمه مجلد نهم را حاجی نوری به محمد نصیر بن عبدالله بن محمد تقی مجلسی و ترجمه چندین مجلد دیگر را به بعضی از معاصرین خود نسبت داده اند.

علامه مجلسی بر حسب شرحی که حاجی نوری در رساله «فیض القدسی» مرقوم داشته اند سیزده کتاب عربی تألیف کرده اند که دوره بحار الانوار یکی از آنهاست و پنجاه و سه کتاب و رساله فارسی که بعضی از آنها تألیف و برخی از آن ترجمه کتب سابقین است.

دوره بحار الانوار را حاج محمد حسن اصفهانی (امین الضرب) از سال ۱۳۰۵ تا ۱۳۱۵ برای اولین بار در طهران چاپ و بعلماء و فضلاء مجاناً تقدیم کرده اند و مشهور بچاپ کپانی است. مجلد ششم بحار در طهران چاپ حروفی در سنه (۱۳۲۳) شده و مجلد دهم و هشتم و سیزدهم و ترجمه سیزدهم نیز در تبریز و طهران چاپ شده است

(۲۷۴)

بحار الانوار این نسخه مجلد پنجم از بحار الانوار است، و در سنه (۱۲۳۱) حسین بن محمد طاهر همدانی بخط نسخ آنرا نوشته اند.

جلد چرمی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۴۰۶) صفحه (۲۵) سطر. واقف سیه سالار. قطع رحلی کوچک. طول (۳۰ - $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۷۸)

(۲۷۵)

بحار الانوار این نسخه که مجلد پنجم است بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده و در سنه (۱۲۷۰) داخل کتابخانه اعتضاد السلطنه گردیده است.

جلد تیماجی نیم ضربی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۲۵۶). صفحه (۳۰) سطر. واقف سیه سالار. قطع رحلی. طول (۳۰ - $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۷۹)

(۲۷۶)

بحار الانوار این نسخه قسمت اول از مجلد ششم بحار الانوار است، و مشتمل بر شرح حال حضرت ختمی مرتبت از قبل از تولد تا آخر باب اعجاز قرآن (باب ۱۹) میباشد، بخط نسخ نوشته شده، کاتب و سال کتابت رقم نگردیده.

جلد چرمی کهنه . کاغذ سمرقندی . مجدول بزنگار و سرخی . عدد اوراق (۳۰۰) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۲۰ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۷۷)

(۲۷۷)

بحار الانوار این نسخه بخط نسخ رجبعلی خونساری در سنه (۱۲۳۳) نوشته شده و مجلد هفتم است .

جلد میشن ضربی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۲۵۷) صفحه (۳۲) سطر . قطع رحلی . واقف سپهسالار . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۷۵)

(۲۷۸)

بحار الانوار این نسخه قسمت اول از مجلد هشتم «فتن و محن» است از ابتداء کتاب تا آخر باب (۳۵) (فی ماورد فی جمیع

الغاصبین والمرتدین مجمل) و بخط نسخ نوشته شده ، کاتب آن سید عبدالرضا حسینی در سنه (۱۲۲۵) میباشد تصحیح و مقابله شده ، کلمات افتاده از متن

و نسخه بدلها را در حاشیه صفحات نوشته اند .

جلد ساغری . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۳۰۹) صفحه (۲۹) سطر . قطع رحلی کوچک . واقف سپهسالار . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۷۳)

(۲۷۹)

بحار الانوار این نسخه قسمت دوم از مجلد هشتم «فتن و محن» است (از باب افعال عایشه بعد الجمل ، تا آخر کتاب) و بخط

نسخ خوب نوشته شده ، کاتب نام خود و سال کتابت را ننداشته .

جلد چرمی . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۶۷۷) صفحه (۲۰) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری ، طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۷۶)

(۲۸۰)

بحار الانوار این نسخه از باب اول تقسمتی از باب بیست و یکم مجلد هشتم هسمی بفتن و محن است و باقی آن ننوشته مانده ، و بخط

نسخ خوب نوشته شده ، اسم کاتب و سال کتابت رقم نگردیده . آخرین سطر نسخه اینست : فَإِنْ عَزَّ جَلَّ امِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَحَدَ السَّنَةِ وَ سَهْمُ الْجَدِّ السُّدُسِ .

و پس از این فهرست ابواب این نسخه را در يك صفحه نوشته اند .

جلد چرمی کهنه . کاغذ خان بالغ . عدد اوراق (۳۶۷) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی کوچک . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۷۲)

(۲۸۱)

بحار الانوار این نسخه مجلد نهم از بحار و شرح حالات حضرت امیرالمؤمنین
علی بن ابیطالب علیه السلام است . و بخط نسخ خوب آنرا
علی میرزا بن علیخان در سنه (۱۲۲۷) نوشته و مشتمل بر (۱۲۹) باب است و
فهرست آنها را قبل از کتاب نوشته اند .

جلد چرمی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۵۴۲) صفحه (۲۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی .
طول ($۳۰ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۲۰ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۷۱)

(۲۸۲)

بحار الانوار این نسخه از باب « اخضاء الدواب » سماء و العالم تا آخر
کتاب است و بخط نسخ در سنه (۱۲۳۰) نوشته شده .

جلد چرمی ضربی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۱۵۱) صفحه (۳۱) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی . طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۶۸)

(۲۸۳)

بحار الانوار این نسخه « سماء و العالم » و مجلد چهاردهم از کتاب
بحار الانوار است ، قسمتی از آخر آن نوشته نشده ، و آخرین
سطر نسخه اینست : **بَابُ قُوَى النَّفْسِ وَ مَشَاعِرُهَا مِنْ آلْحَوَاسِ الظَّاهِرَةِ وَ الْبَاطِنَةِ سَيِّدُ كُرْ**
فِي الْمَجْلَدِ الْآخِرِ . بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب اسم خود و سال کتابت
را رقم نموده .

جلد تیماجی ظریف . کاغذ فرنگی قدیم . عدد اوراق (۴۰۷) صفحه (۲۷) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی کوچک . طول ($۲۹ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۷۰)

(۲۸۴)

بحار الانوار این نسخه قسمتی از مجلد سوم بحار الانوار است ، و از ابتداء کتاب
تا اوائل باب (۵) از ابواب معاد که در اثبات حشر و کیفیتش
و کفر منکرین آنست میباشد و آخرین سطر نسخه اینست : **مَا كَانَ حُجَّتُهُمْ إِلَّا أَنْ**
قَالُوا إِنَّا بِلَايَتِنَا إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ قُلْ اللَّهُ . کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده
و خط نسخه نسخ و نستعلیق است .

جلد تیماجی ضربی . کاغذ نباتی . عدد اوراق (۱۹۰) بعضی از صفحات ۲۵ و بعضی ۲۱ سطر است . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۶۹)

(۲۸۵)

بحار الانوار این نسخه کتاب طهارت میباشد که يك جزء از جلد هیجدهم بحار است ، در سنه (۱۲۴۳) محمد رضای خونساری بخط نسخ خوب قسمت آخر آنرا نوشته اند و از اول کتاب تا آخر مبحث حیض

و نفاس بخط صادق بن مسیح خونساری در سال مذکور است . جلد میشن ضربی . کاغذ فرنکی . عدد اوراق (۲۳۱) صفحه (۲۴) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۰ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۷۴)

[۹۹] بوارق در احادیث راجعه بقم (عربی)

مؤلف این کتاب سید محمد مهدی حسینی قمی است نام و نشانی از ایشان در کتب سیر دیده نشد ، در ابتداء نسخه ذیل چنین نوشته شده : هذا جملة احادیث فی فضیلة بلدة قم و اهلها علی ما نقلها مولانا محمد باقر فی بحار الانوار و غیره فی کتابهم فقال جامع الاحادیث محمد مهدی الحسینی القمی رحمه الله تعالی بسملة النخ .

اخباریکه راجع بشهر قم و فضیلت اهالی آنجا و بزرگانی دیگر از خانواده حضرت رسالت یناهی (ص) وارد شده با ذکر اسناد آن . در این کتاب جمع گردیده و در حدود (۲۴۰) بیت است .

آغاز : بسملة الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتقين و الصلوة و السلام علی محمد و آله الطیبین الطاهرین .

انجام : القبة المقدسه ثلثة قبور قبرالست فاطمه علیها السلام و قبر ام محمد و قبر ام اسحق جاریة محمد بن موسی رحمهم الله .

(۲۸۶)

بوارق

احادیث راجعه

بقیم

این نسخه را بخط نسخ خیلی خوب علی اکبر فیض برای تقدیم بشاهزاده اعتضاد السلطنه وزیر علوم آن عصر در سنه (۱۲۸۹) نوشته است. در آخر نسخه سه ورق کاغذ نموشته میباشد.

جلد تیماج. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۱) صفحه (۱۰) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۵۲)

[۱۰۰] تبصرة الولی فی من رای القائم المهدی (عربی)

مؤلف این کتاب سید هاشم بحرانی است ص ۸۹ [۴۱] و در این کتاب اشخاصیکه در زمان ولادت و صباوت و در غیبت صغری و کبری حضرت امام قائم علیه السلام را زیارت کرده و صدای مبارک ایشانرا شنیده و از آن حضرت روایت کرده اند با ذکر اسناد ذکر شده، مؤلف در این کتاب هم کوچکترین تصرفی نکرده و فقط نقل روایات میباشد و در حدود (۱۹۰۰۰) بیت است.

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يُخْلَى الْأَرْضَ مِنْ حُجَّةٍ، لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ.

(۲۸۷)

تبصرة الولی

این نسخه بخط نسخ سید حسین هندی در سنه (۱۲۶۸) نوشته شده و ضمیمه کتاب نمره (۱۷۴۶) کتابخانه میباشد و قابل تجزیه است. خصوصیات دیگر نسخه بکتاب «غایة المرام» که نمره آن گفته شد و در همین فصل ذکر میشود مراجعه گردد. عدد اوراق این کتاب (۴۵) و ظاهراً مطالبی از آخر کتاب نوشته نشده و آخرین سطر موجود آن اینست:

وَرَأَيْتُ عِدَّةَ لَيَالٍ قَدْ نَزَلَ مِنَ الْغُرْفَةِ وَصَوَّ السِّرَاجَ.

[۱۰۱] تحفة الملوک (عربی)

مصنف این کتاب سید ولی الله بن نعمت الله حسینی رضوی حائری رحمه الله است که از علماء قرن یازدهم هجری و معاصر بامؤلف امل الآمل بوده اند

و ایشان کتاب مجمع البحرین فی فضائل السَّبْطِین ، و کنزالمطالب فی فضائل
علی بن ابی طالب ، و منهج الحق و الیقین فی فضائل علی امیرالمؤمنین علیهم السلام
را بمصنّف این کتاب نسبت داده اند .

مؤلف در دیباچه کتاب فرماید که مطالب این رساله را از جاهای مختلف
جمع آوری کرده ام امیداست که عامل بآن سعادت دنیا و آخرت یابد . و مشتمل
بر مقدمه و هشت باب و خاتمه است بدین تفصیل : مقدمه در کیفیت تفکر در
کارهای خداوند و خلقت . باب اوّل : در احوال دنیا . باب دوّم : در طریقه
محاسبه نفس . باب سوّم : در احوال مرگ . باب چهارم : در احوال محشر و
امور راجعه بروز قیامت . باب پنجم : در اندکی از احوال گذشتگان از
پادشاهان . باب ششم : در ستایش داد گستری . باب هفتم : در زشتی بیداد و
بدفروجامی بیدادگر . باب هشتم : در بردباری و سرانجام بردبار . خاتمه : در
فروتنی و بدی کردن فرازی و نیکی خوار کردن نفس .

کلیّه مطالب فوق را از احادیث و آیات و کلمات بزرگان تألیف کرده اند
و مجموعاً نزدیک (۱۴۰۰) بیت است .

آغاز: بسم الله الحمد لله المتفضل المثنان مالك الملك ذو القدرة والسلطان .

انجام: فقال (ص) فضل الله يؤتیه من یشاء .

(۲۸۸)

تحفة الملوك این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۰۸۱) نوشته شده ، در
حاشیه آخرین صفحه شرحی را در تحت عنوان : قال
مدّ ظله . و منتهی به : انتهى کلامه رفعه شأنه . که حاکی از اینست که در زمان
حیات مؤلف این نسخه نوشته شده مرقوم گردیده است . و در حاشیه صفحات
نسخه بدلهائی و حواشی مختصری نوشته اند .

جلد مقوایی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۶۵) صفحات مختلفه السطور . واقف سپهسالار .
قطع خشتی . طول (۱۹) سانتیمتر عرض (۱۲ $\frac{1}{4}$) سانتیمتر (نمره کتابخانه (۱۸۹۲)

[۱۰۲] ترجمه توحید مفضل (فارسی)

این ترجمه را محمد صالح بن محمد باقر قزوینی معروف بروغنی در سنه (۱۰۸۰) کرده‌اند. و بدلیل تاریخ این ترجمه و اینکه صاحب امل‌الآمل در تعریف ایشان گوید: عالم فاضل. معلوم میشود که از معاصرین آنجناب بوده و چنانکه در آخر ترجمه کتاب عیون اخبار الرضا خود نوشته‌اند: بر خود بعهد و قسم لازم کردم که از این شهر تازنده‌ام جدا نشوم. معلوم میشود که سالهای آخر عمر در مشهد مقدس حضرت ثامن الائمه علیه السلام بوده‌اند، سال تولد و وفات ایشانرا در کتب سیریکه در دست بود نیافتم صاحب امل در ص ۶۴ ترجمه عیون اخبار الرضا و ترجمه نهج البلاغه و ترجمه صحیفه سجّادیه و مقامات و شرح فارسی بردعائ سمات و رساله در بیان خوردن آدم (ع) از شجره منهیّه و شرح بعضی از اشعار مولوی رومی را از مؤلفات این مؤلف ذکر نموده و صاحب روضات درص (۴۰۸) نیز همین کتب را بایشان نسبت داده و نامی از این ترجمه نیز نبرده‌اند.

توحید مفضل عبارت از اخباریست که مفضل^(۱) بن عمر جعفری که از اصحاب حضرت امام جعفر صادق و امام موسی کاظم علیهما السلام بوده در بیان کیفیت خلقت و حکمت بعضی از مخلوقات در چهار مجلس بتفصیل ذیل از املاء حضرت صادق (ع) نقل کرده‌است.

(ابو عبد الله جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام امام ششم امامیه‌اند و پس از پدر بوسیله تدریس و تعلیم حقایق دیانت مقدسه اسلام را در عالم منتشر فرموده و ابو حنیفه که یکی از علماء چهار کانه اماماست از شاگردان آنحضرت بوده و شاگردان ایشانرا چندین هزار نفر نوشته‌اند ۸۰ یا ۸۳ یا ۸۶ تا ۱۴۸)^(۲) مجلس اول: در ذکر خلق انسان و حکمتها و تدبیرها و اینکه در خلقت او است.

(۱) اصحاب رجال راجع بمقام مفضل بن عمر جعفری اختلاف دارند ولی وثوق ایشان ترجیح

داده شده رجوع شود به منتهی المقال ص ۳۰۸ چاپ ایران.

(۲) ابن خلکان ص (۱۰۵) ج ۱ چاپ مصر. تذکره الائمه ص (۱۳۹) چاپ ایران.

مجلس دوم: در ذکر خلق اقسام حیوان از بهائم و سباع و وحوش و طیور و ماهیان دریا و حکمتهاییکه در آفرینش آنها است. مجلس سوم: در ذکر خلق آسمان و زمین و ماه و آفتاب و کواکب و بروج و فصول و روز و شب و گرما و سرما و بادهای و عناصر اربعه و باران و برق و کوه و صحرا و معادن و نباتات و اشجار و آنچه در این موجودات از دلائل صنع و شواهد ربوبیت و صواب تدبیر و حکمت میباشد. مجلس چهارم: در بیان اینکه آفات و مکاره و مصائب که بر عالم و اهل آن وارد میشود سبب آن چیست و در آن امتحانات و آفات چه حکمت است.

مترجم قسمت قسمت از حدیث را ذکر و بترجمه فارسی آنها با عباراتی سلیس مبادرت نموده و چندان تصرّفی در آن ننموده است.

آغاز: پس از مقدمه مترجم (۱): رُوی محمد بن سنان قال حدّثنی مفضل بن عمر . . . . . وعظیم منزلته و خطیر مرتبته.

روایت کرده محمد بن سنان گفت حدیث کرد مرا مفضل بن عمر گفت من روزی بعد از ظهر نشسته بودم در مسجد مدینه النخ.

انجام: ترجمه این قوائد الهی و علوم لدنی بر شادی و سرور ختم آمد والحمد لله علی ما وفقنی و اتاح لی . . . . . و کان الفراغ منه مع فراغ شهر صفر من سنة ثمانین بعد الالف و انا الفقیر الحقیر عظیم الجرم و التقصیر محمد صالح بن محمد باقر القزوی عفی الله عنهما وعن سایر المؤمنین آمین یا رب العالمین.

(۲۸۹)

ترجمه این نسخه بخط نسخ متوسط نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده، آخرین سطر کتاب آخرین عبارت مترجم میباشد که حاکی از سال تألیف است، در حواشی بعضی از صفحات حاشیه‌هایی با مضاء (منه) نوشته شده و خط کاتب

(۱) چون ابتداء نسخه که در دست است افتاده و نسخه دیگر بهم از این کتاب سراغ نداشتیم لذا آغاز را از اینجا نوشتیم.

نسخه است و پس از لفظ منه چیزی نوشته نشده، شاید نسخه خط خود مترجم باشد و این احتمال را کهنگی خط و کاغذ تأیید میکند. ورق اول کتاب افتاده و اولین سطر موجود اینست: (ائمه هدی و اعلام تقی و دلیلان دین و ملت و هادیان امت و شریعت) .

جلد میشن . کاغذ اصفهانی . عده اوراق (۱۹۰) صفحه (۲۱) سطر . واقف سیه سالار . قطع وزیری . طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۳۵)

[۱۰۳] ترجمه عیون اخبار الرضا (ع) (فارسی)

آقای محمد صالح قزوینی ره ص ۲۲۲ [۱۰۲] در سنه (۱۰۷۵) در مشهد مقدس حضرت رضا علیه السلام کتاب « عیون اخبار الرضا » را که شرح آن در همین فصل مذکور خواهد شد جمله بجمله ترجمه بفارسی معمولی بسیار شیرین و لطیف نموده و از ترجمه تجاوز نکرده اند جز اینکه دیباچه از انشاء خویش بدو افزوده و آنرا « **برکات المشهد المقدس** » نام گذارده و هر جا که عبارت خبری بنحو دیگر نقل شده باشد در حاشیه بدان اشاره می نمایند، زیارانی را که در آخر کتاب بوده عیناً نقل و بترجمه آنها نپرداخته اند .

صاحب روضات در ذیل شرح حال حضرت عبدالعظیم ص ۳۵۸ ترجمه عیون اخبار الرضا و اکال الدین و امالی صدوق و خصال و کتب دیگر از اخبار را بسید محمد بن سید اسدالله امامی اصفهانی شاگرد حضرت استاد الكل خونساری که از نواده های حضرت عبدالعظیم بوده اند در تحت عنوان « **هشت بهشت** » نسبت داده و گوید شفاء و اشارات ابوعلی سینا را نیز بفارسی ترجمه کرده اند .
آغاز: - پس از بسمله و حمد و صلوات که پارسی ممزوج با عربی است : و بعد میگوید فقیر حقیر محمد صالح بن محمد باقر قزوینی که این ترجمه کتاب مستطاب عیون اخبار الرضا علیه السلام حسب الامر بعضی از دوستان نوشته شد بعبارتی واضح الخ .

انجام: و بر خود بعهد و قسم لازم کردم که از این مشهد تا زنده ام جدا نشوم و الحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً و الصلوة و السلام علی نبیه و

حبیبیه محمد مصطفی و آله و عترته مصابیح الدجی و سلم تسلیماً کثیراً .
(۲۹۰)

ترجمه عیون اخبار الرضا (ع)
این نسخه بخط نستعلیق خیلی خوب نوشته شده ، کاتب از خود و سال کتابت در آخر هر دو جلد کتاب که در این مجلد است نامی نبرده ، ولی در حاشیه باب (۳۴) در ضمن تذکری که داده است چنین از خود معرفی میکند : مضیع این اوراق نصیر کثیر التقصیر الخ .

در حاشیه صفحات حاشیه‌هائی از مترجم محترم بامضاء (منه) نوشته شده ، از قرینه خط و کاغذ و اینکه حواشی را بدون کلمه ترحیم ذکر نموده معلوم می شود که نسخه در زمان خود مترجم نوشته شده .
جلد تیماجی . کاغذ خان بالغ . مجدول بزنگار و شنجرف . عدد اوراق (۴۱۰) صفحه (۱۷) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۲۳)

[۱۰۴] ترجمه قطبشاهی (فارسی)

مؤلف این کتاب ابن خاتون^(۱) عاملی است (شمس الدین محمد بن علی بن خاتون عاملی عینائی^(۲)) که از فضلا و علماء قرن یازدهم هجری و از شاگردان حضرت شیخ بهائی ره بوده و شیخ عبدالعالی کرکی (محقق ثانی) و احمد بن محمد بن خاتون پسر مؤلف محترم که از معارف فضلا و دانشمندان اسلامی میباشند شاگرد ایشان بوده اند . صاحب **روضات مؤلفات** این مؤلف را از **امل الامل** یکی **شرح ارشاد** و دیگری **ترجمه اربعین** (همین کتاب) نقل نموده و گویند که جامع عباسی را شرح نموده و نسخه از آن پیش من موجود است و **کتابی در امامت** بفارسی و کتب دیگر نیز تألیف کرده اند .

(۱) جمعی از علماء و دانشمندان اسلامی نسبشان باین خاتون عاملی میرسد که از علماء و دانشمندان معاصر باطبقه علامه و محقق حلی ره بوده اند ، صاحب **امل الامل ج ۱** و **روضات** در ص ۲۱ و ۲۲ جمعی از آنها را نام برده اند .

(۲) عینات به عین مهمله مکسوره و یاء مُثَنَاتِ تَحْتَانِیَه و نون قبل از الف و ثاء مثله یکی از قراء جبل عامل است **روضات** ص ۲۱ و ۲۲ .

این کتاب ترجمه و شرح اربعین شیخ بهائی است که با بهترین اسلوب و طرزی تألیف شده و چون بر حسب امر سلطان محمد قطب شاه بن قطبشاه که از سلاطین قطبشاهی هند بوده اند تألیف گردیده آنرا « ترجمه قطب شاهی » نام نهاده هر يك از احادیث را مفصلاً ترجمه و بر آغاز و انجام و چند بيمش و نمایش تقسیم نموده، اقوال مترجمین دیگر را هم نقل و شرح حال روات و علما را بمناسبت ذکر و در ضمن بیان مطلب تحقیقاتی که مناسب مقام بوده شده و در بین مطالب استشهاد بحکایات و اشعار نغز و دلنشین کرده اند. تألیف این کتاب در حیات شیخ بهائی ره بود و ایشانهم تقریظی در سال (۱۰۲۹) بر آن مرقوم داشته اند. مؤلف خود فهرست مفصل مطالب کتاب را بر اصل کتاب مقدم داشته اند.

آغاز: بسمله ای از تو حدیث معرفت را تبیین - وی ترجمه وصل تو تنزیل مبین.

انجام: وها انا ختم الکلام حامداً لله علی توفیق الاتعام مصلیاً علی رسوله سید الانام و آله البررة الکرام صلی الله علی محمد وآله الطیبین الطاهرین الهادین المهديین.

(۲۹۱)

این نسخه را بخط نستعلیق خیلی خوب در سنه (۱۰۷۳) محمد شریف بن مقصود نگاشته و عناوین مطالب را با سرخی و طلا نوشته اند.

ترجمه

قطبشاهی

جلد سوخته. کاغذ دولت آبادی. مجدول بطلا و رنگار. عدد اوراق (۲۸۰) صفحه (۱۷) سطر. واقف سیهسالار. قطع رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۹۶)

(۲۹۲)

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب نام خود و سال کتابت را نگاشته، دو ورق پیش از آخرین ورق که مشتمل بر شرح حدیث سی و نهم و چهلیم بوده افتاده،

ترجمه

قطبشاهی

نسخه قدیمی و چندین ورق از اول و آخر کتاب وصالی شده است .
جلد تیماجی . کاغذ حنائی . عدد اوراق (۲۱۶) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری .
طول ($27 \frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۹۵)
(۲۹۳)

ترجمه
قطبشاهی
این نسخه بخط نستعلیق خوب نوشته شده ، سه ورق یکی
از اول و یکی از وسط و دیگری از آخر افتاده بوده در سنه
(۱۲۵۵) محمد علی نام لاریجانی متخلص بمرکب در اصفهان

آنها را نوشته اند و اصل نسخه کهنه است .
جلد چرمی ضربی . کاغذ حنائی . عدد اوراق (۳۳۲) صفحه (۱۷) سطر . واقف سپهسالار .
قطع خشتی . طول (۲۰ سانتیمتر) عرض ($13 \frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۹۴)

[۱۰۵] ترجمه المناقب (فارسی)

این کتاب ترجمه فارسی « کشف الغمّه » است که شرح آن در همین فصل
می آید و مترجم آن زواری (۱) است (علی بن حسن زواری) که از فضلاء قرن
دهم هجری و از اکابر شاگردان غیاث الدین جمشید زواری و شیخ علی بن
عبدالعالی بوده و کتبی بفارسی از ایشان باقی مانده صاحب روضات درص ۴۰۷
کتب ذیل را بایشان نسبت داده و سال ترجمه کشف الغمّه را سنه (۹۳۸) (۲) برای
امیر قوام الدین محمد تعیین کرده است :

تفسیر زواری که آنرا بفارسی تألیف نموده و ترجمه الخواص نام گذارده ،
شرح فارسی نهج البلاغه ، ترجمه مکارم الاخلاق بفارسی که آنرا مکارم ..
الکرائم نامیده است ، ترجمه عدة الداعی که آنرا مفتاح النجاه خوانده ،
ترجمه احتجاج طبرسی ، ترجمه اعتقادات صدوق مسمی ب وسیله النجاه و
کتاب مجمع الهدی بفارسی در چهل باب که مشتمل بر قصص انبیاء است ، تحفة الدعوات

(۱) زواری بازای معجمه مفتوحه و واو مفتوحه و الف و رای مهمله نام محلی است که در نزدیکی
اردستان و میان اصفهان و یزد واقع شده و اکثر اهالی آنجا سادات طباطبائی اند (روضات ص
۴۰۷)

(۲) این تاریخ با تاریخی که ذیلاً در انجام کتاب از روی نسخه مدرسه نقل شده مخالف است .

در اعمال سال بفارسی ، **لوامع الانوار الی معرفة الائمة الاطهار** نیز بفارسی که بر حسب امر شاه طهماسب صفوی از کتاب « **احسن الکبار فی مناقب الائمة الطهار** » تألیف یکی از علماء امامیه انتخاب شده و بر آن مطالبی افزوده و آنرا بر مقدمه در اصول دین و چهارده باب مرتب کرده است ، **ترجمه تفسیر امام حسن عسکری (ع)** بفارسی که نیز بر حسب امر سلطان مذکور انجام داده و **رساله مرآت الصفا** که بفارسی است و خاتمه مفصلی دارد مشتمل بر زیارت اهل بیت صلوات الله علیهم اجمعین .

بیش از این اطلاعی از زواری بدست نیامد و شرح فوق را صاحب روضات (ص ۴۰۷) از کتاب « ریاض العلماء » نقل کرده اند .

آغاز: بسمله حمد بلاحد و احصا و سپاس بلاعد و انتها معبودیرا روا است الخ .

انجام: و کان اتمامه فی سادس عشر من شهر ربیع الاول سنة (۹۶۸) مترجم العبد الفقیر علی بن حسن الزواری غفره الله تعالی .

(۲۹۴)

ترجمه المناقب این نسخه را بخط نستعلیق گدا علی بن فرهاد سامانی نوشته ، از سال کتابت نامی نبرده ، ظاهراً کاتب همان گدا علی مذکور در نسخه نمره (۳) این فهرست است بنا بر این در اواخر قرن یازدهم و اوایل دوازدهم نوشته شده و از خود نسخه هم این احتمال میرود .

جلد تیماجی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۳۰۶) صفحه (۲۷) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی . طول (۳۰ ۱/۳) سانتیمتر عرض (۱۹ ۱/۴) سانتیمتر (نمره کتابخانه (۱۹۰۲)

[۱۰۶] **توحید صدوق (عربی)**

مؤلف این کتاب حضرت شیخ صدوق ص ۲۰۴ (۹۷) میباشد در این کتاب اخبار راجعه بتوحید و صفات ثبوتیه و سلبيه خداوند و اخبار راجعه به نفی تشبیه و رؤیت و جبر را جمع آوری نموده و کلمات و عباراتی را که

محتاج بشرح و توضیح بوده شرح و توضیح داده اند و مشتمل بر شصت و پنج باب است .

در هندوستان در سنه (۱۳۲۲) آقا میرزا علی محمد شیرازی تاجر دهدشتی آنرا طبع و منتشر کرده اند .

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْأَحَدِ الَّذِي لَا شَرِيكَ لَهُ .

انجام: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا يُخَاصِمُ إِلَّا مَنْ قَدْ ضَاقَ بِمَا فِي صَدْرِهِ .

(۲۹۵)

توحید صدوق این نسخه در سال (۱۰۶۹) بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب نام خود را نگاشته بوده ولی آنرا مخو کرده اند ، در

حاشیه صفحات نسخه بدلها و کلمات افتاده از متن و معانی لغات مشکله احادیث متن از کتب لغت مخصوصاً مصباح المنیر نقل شده ، فهرست ابواب کتاب و اشعاری از « صائب » در دو صفحه تحریر گردیده است .

جلد تیماجی . کاغذ حنائی . عده اوراق (۲۰۱) صفحه (۱۷) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی - کوچک . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۳۶)

(۲۹۶)

توحید صدوق این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، چند ورق از آخر آن افتاده ، ظاهراً از خطوط قرن دهم میباشد و آخرین سطر

آن اینست: (قال عمران یا سیدی اشهد انه کما وصفه و لیکن بقیت .) جلد میشن . کاغذ قدیمی . عده اوراق (۲۵۳) صفحه (۱۷) سطر . واقف سیه سالار . قطع خشتی . طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۳۷)

[۱۰۷] توقیع حضرت امام حسن عسکری (ع) (عربی)

این توقیع مبارک مرقومه از حضرت امام حسن عسکری علیه السلام (حسن بن علی بن محمد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب صلوٰة الله علیهم اجمعین ۲۳۲ - ۲۶۰ (۱)) که امام یازدهم شیعه امامیه اند و بشیخ اجل علی بن حسین بن بابویه قمی ره پدر

(۱) ابن خلکان ج ۱ ص ۱۳۵ - و تذکره الائمة ص ۱۵۸ تولد ایشانرا از شیخ مفید سنه (۲۳۰) نیز نقل کرده است .

حضرت صدوق در بیان وظائف آتجناب و سائر شیعیان در اصول دین و فروع آن مرقوم فرموده اند.

آغاز: پس از بسمله و تحمید و صلوات: اوصیک یا شیخی و معتمدی و فقیهی ابا الحسن علی بن الحسین بن بابویه القمی.

انجام: والسلام علیک و علی جمیع شیعتنا و رحمة الله و برکاته و حسبن الله و نعم الوکیل نعم المولی و نعم النصیر.

(۲۹۷)

توقیع حضرت این نسخه را بخط نسخ بسیار خوب سید حسن نیاز طباطبائی

در سنه (۱۲۴۷) نوشته اند، پس از ختم توقیع مبارک

اخباری از کتاب خصال در وصایای حضرت رسول صلی الله

علیه و آله به حضرت مولی امیر المؤمنین علیه السلام نیز نوشته شده و پشت اولین

صفحه سید محمد بقا که از خوش نویسه‌های مشهور اند این شرح را نوشته اند:

هو العلیم این اوراق بدقت دیده شد در اینکه خط مرحوم آقا سید حسن نیاز

است محلّ شبهه و حرف نیست اللهم اغفر له حرره سید محمد اصفهانی المتخلص

ببقا سنه (۱۲۹۶).

در همین سال هم بکتابخانه اعتضاد السلطنه داخل شده و ایشان پشت

ورق اول یاد داشت کرده اند. صفحات مجدول بطلا و عناوین نیز با طلا و

بعضی با شنجرف نوشته شده حاشیه دو صفحه اول تذهیب برگ موئی شده

و بین السطور تمام نسخه مذهب است.

جلد روغنی کل و بوته دورو زمینه لاکه بسیار خوب. کاغذ متن و حاشیه سمرقندی و فرنگی.

عده اوراق (۲۱) صفحه (۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۰ ۱/۴) سانتیمتر

عرض (۱۳ ۱/۴) سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۱۱۷)

[۱۰۸] تهذیب الاحکام (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ الطائفه شیخ طوسی است ص ۶۶ [۲۸]

در مقدمه خود چنین بیان فرموده اند: که با یکی از دوستان

ایده الله که بر من حق واجب داشت راجع باحادیث و اخبار شیعه امامیه گفتگو می کردیم چنین فرمودند که در اثر انتشار اخبار متضاده در امور شرعیّه مخالفین بر ما طعن میزنند و حتی گویند شما که باهل سنت در اثر اختلافات آنها طعن می زنید خود نیز گرفتار آن می باشید و همین اختلاف اخبار موجب شد جمعی که دیانت خود را تقلیداً داشتند و از فضیلت و دانش بهره نداشتند از آن دست بردارند ، از شیخ و استاد خود ابو عبدالله ایده الله (مراد شیخ مفید است) شنیدم که فرمودند : ابر الحسن هارونی علوی معتقد بمذهب حق و امامت بود در اثر اختلاف احادیث و عدم توانائی بر جمع کردن آنها و نفهمیدن معانی مقصوده از آنان از این طریقه دست برداشت ، بنا بر این شرح کتابی که محتوی بر تأویل اخبار مختلفه و احادیث متنافیه باشد از بزرگترین مهمّات دینی و بهترین موجب تقرب باستان اقدس خداوندی است چرا که در آن نفع بیشماری برای مبتدیان و جولان در علم دین است و مخصوصاً از من خواستار شد رساله حضرت استاد ابو عبدالله (مراد شیخ مفید است) را که « مقنعه » نام دارد شرح نمایم چرا که این کتاب از حشو مبری و رساله ایست شافی و اکثر مسائل و احکام شرعیّه را مشتمل است (این کتاب در فصل بعد ذکر خواهد شد) و چون مقصود از این شرح بیان مدارك اخبار فروع است از شرح قسمتی که حضرت شیخ قبل از شروع بکتاب طهارت در توحید و عدل و نبوت و امامت ذکر فرموده اند صرف نظر شد تا کتاب طولانی نشود و بنا دارم که ترتیب این کتاب را بترتیب همان کتاب قرار داده و يك يك از مسائل آنرا ذکر و ادله آنها را از ظاهر کتاب و یا تأویل و معنی آن و یا از اخبار متواتره و یا اخباریکه قرآن مؤید آنها است و یا اجماع تمام مسلمین (اگر در مسئله وجود داشته باشد) و یا فقط اجماع امامیه نقل نموده پس از آن احادیثیکه از رواة امامیه در آن مسئله وارد شده نیز ذکر کرده و رفع تضاد و منافات میان آنها را بیکدیگر از جهات ذیل بر دارم : یا بتأویل یکی از آنها و یا اینکه وجه فساد یکدسته از آنها بواسطه ضعف سند آن و یا عمل اصحاب بر خلاف آن و اگر

دو خبر متضاد از هر حیث مساوی شدند و بهیچ نحو نتوان یکی را بر دیگری ترجیح داد بیان کرده ام که عمل واجب است بخبری واقع شود که موافق با اصل بود و ترك باید نمود خبری را که با اصل مخالف میباشد و همچنین اگر حکم در آنجائی باشد که نصی و خبری در آن موضوع وارد نشده است در اینصورت نیز رجوع باصل مینمایم و چون ممکن شود که این قبیل از احادیث را تأویل نمایم در صدد چاره جوئی از راه طعن در سند و ضعف در دلالت آن بر نمایم و کوشش میکنم که آن تأویل مطابق اثر و خبری باشد تا اینکه در فتوی و تأویل نیز عمل باخبرار کرده باشم اگر چه این رویه بر ما واجب نیست و بنا دارم که همین رویه را تا آخر کتاب معمول دارم و چنان رفع اشکال و شبهه ها را بنمایم که دیگر برای هیچکس راه اشتباه و اشکال نماند.

چون مشاهده کردم که انجام این امر دارای سودی عظیم در دین و فائدهای زیاد در شریعت است با انضمام وجوب انجام حق این دوست عزیز ابده الله کمر بانجام مقصود بسته و خود را حاضر نموده که این امر را اطاعت کنم و از خداوند تبارك و تعالی امید وار چنانم که اگر توفیق بر اتمام این کتاب یافتم و آنرا چنانکه گذشت بر صفحه کاغذ آوردم یکی از کتب کامل و تمام عیار در موضوع خود بوده و مشتمل بر بیشتر احادیثیکه متعلق با حکام است بوده و بمسائلیکه در این کتاب هست اشاره داشته باشد چرا که این شرح مختص بذکر و نقل اخبار مسائلی است که در **رساله مقنعه** میباشد و من ادله مسائلیه در آن رساله نیست نقل نکرده ام و چنین در نظر دارم که اگر انشاء الله از تألیف این کتاب فراغت یافتم کتابی تألیف نمایم که باندازه توانائیم یا شامل بر تمام اخبار امامیه و یا اقلاً بیشتر آنها باشد و آنچه از بیان و توضیح و تأویل لازم داشته باشند بدان وفا نمایم. مصنف پس از ختم کتاب دیات طرق روایات خود را نقل فرموده و آنرا بدینگونه ابتدا فرموده اند: چنین گوید محمد بن حسن طوسی رحمه الله علیه در ابتداء این کتاب شرط کردیم فقط اکتفا بشرح مطالبی کنیم که در رساله مقنعه است بدین طرز که يك يك از مسائل آنرا ذکر نموده و ادله ظاهره و

ادلثیکه بعلم قطعی ما را راهنمایی کند ذکر نمائیم و با وجود این طرفی از اخبار عامه را در آن مسائل نیز نقل کنیم پس از آن آنچه اخبار از امامیه در آنمسئله رسیده بیاوریم و مطالب و اخبار متفق علیه و مختلف فیه را نیز ذکر نمائیم و بدین شرط خویش تا و آخر کتاب طهارت عمل کردیم ولی پس از آن چنین بنظر رسید که بدین واسطه از مقصود اصلی دور خواهیم افتاد و این کتاب بآخر نخواهد رسید لذا از آن نهج و طریقه دست برداشته و فقط بذکر احادیث متفق علیه و مختلف فیه اصحاب خود مان قناعت کردم ولی باز بر کشته و با خود گفتم که استیفاء نهج اول بهتر از اطناب در غیر آنست لذا برگشتم و آنچه را وا گذاشته و نقل نشده بود آوردم.

در میان شیعه امامیه چهار کتاب حدیث است که فوق العاده معتبر و مورد مراجعه و مدرک و مأخذ احکام شرعیّه پس از قرآن کریم میباشد اول کافی، دوم تهذیب الاحکام، سوم استبصار، چهارم من لایحضره الفقیه و چهار کتاب دیگر نیز پس از این کتب مذکوره جمع آوری شده و بنام اربعه متأخره نامیده میشوند و آنها عبارتند از وافی، وسائل، بحار الانوار، مستدرک - الوسائل.

صاحب روضات در ص (۵۸۱ تا ۵۹۰) در ذیل شرح حال حضرت شیخ طوسی ره اشاره بکتاب تهذیب الاحکام نموده و گفته اند که بترتیب خوبی تألیف نشده و سید هاشم بحرانی آنرا مرتب ساخته و احادیث آنرا دسته دسته کرده و هر یک را در باب مخصوصی گذارده ولی نقل نموده که گفته اند تهذیب را تخریب کرده و نیز نامی از شراح آن برده و مدح و قدح هائیکه از این کتاب شده نقل نموده اند.

حاجی نوری در رساله فیض القدسی « ملاذ الاخیار » را در شرح تهذیب الاحکام در مؤلفات عربی مرحوم مجلسی ذکر نموده و فرماید که از اول آن تا کتاب صوم و از کتاب طلاق تا آخر آن تألیف شده و نسخه از آن پیش من موجود است.

ترتیب این کتاب مانند کتب فقهیه از کتاب طهارت شروع شده و بکتاب دیات ختم میشود و پس از دیات کتابی در اسانید این کتاب نوشته اند. تهذیب دارای بیست و یک کتاب و بهفت جزء چنانکه در نسخ ذیل تصریح بآن گردیده تقسیم شده است بدین تفصیل: **جزء اول** کتاب طهارت و صلوٰۃ. **جزء دوم** کتاب زکوٰۃ **جزء سوم** کتاب صوم. **جزء چهارم** کتاب حج. **جزء پنجم** کتاب زیارات، جهاد و امر بمعروف، کتاب دیون و قضاء و احکام مکاسب، تجارت و کتاب نکاح. **جزء ششم** کتاب طلاق، عتق، ایمان و نذر و کفارات، صید و ذباحه و اطعمه و اشربه، وقوف و صدقات و کتاب وصایا **جزء هفتم** میراث، حدود و کتاب دیات و اسناد تهذیب.

از کتاب تهذیب چنین استنباط میشود که تألیف آن در زمان حیات حضرت شیخ مفید ره شروع شده ولی اتمام آن پس از وفات ایشان (سال ۴۱۳) بوده است و صاحب روضات نیز بدین مطلب تصریح کرده اند.

در سال (۱۳۱۶) این کتاب ظاهراً در طهران چاپ شده است.

آغاز: بسملة الحمد لله ولى الحمد و مستحقه و صلى الله على خيرته من خلقه
حمه و آله الطيبين الطاهرين.

(۲۹۸)

تهذیب الاحکام این نسخه که بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده مشتمل بر تمام کتاب تهذیب بوده، در موقع تجلید کتاب طهارت و قسمتی از کتاب صلوٰۃ (تقریباً دوثلث آن) و قسمتی از آخر کتاب اسناد تهذیب افتاده و کتاب دیات و قسمت باقی از کتاب اسناد در اول کتاب گذارده شده، بعضی از اوراق و صالیه گردیده و کلیه اوراق کتاب متن و حاشیه است که جز با کمال دقت آنرا تشخیص نتوان داد، کاتب نامی از خویش و سال کتابت نبرده ظاهراً از خطوط قرن یازدهم است، دارای هیجده سرلوح خوبی است که طرز آنها با یکدیگر متفاوت است، دو صفحه اول کتاب صوم و دو صفحه اول کتاب دیون و کفارات بین سطور آن تذهیب شده است.

جلد چرمی کهنه . کاغذ متن دولت آبادی حاشیه سمرقندی . عدد اوراق (۶۲۸) صفحه (۲۷) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی . طول (۳۲ سانتیمتر) . عرض (۱۸ سانتیمتر) . نمره کتابخانه (۲۴۳۵) .

(۲۹۹)

تهذیب الاحکام این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده و مشتمل بر کتب ذیل است : کتاب دیون ، قضایا و احکام ، مکاسب ، تجارت ، نکاح ، طلاق ، عتق و تدبیر و مکاتبه ، ایمان و نذر و کفارات ، صید و ذباحت ، وقوف و صدقات ، وصایا ، میراث و حدود ، خاتمه که در اسامی رجال مذکور در تهذیب و مطالب دیگر است ، کاتب در آخر هیچیک از کتب نامی از خود و سال نگارش نبرده ولی ظاهراً از خطوط قرن یازدهم است ، ابتداء هر يك از کتب مذکوره فوق سر سوره مذهب ظریفی است که هر يك بطرز مخصوصی قلم زنی گردیده ، دارای يك سر لوح ظریف و دو صفحه اول کتاب میانه سطور آن تهذیب شده ، صفحات مجدول بطلا و رنگار ، در حاشیه اوراق تا آخرین ورق مقابله شدن آنرا نوشته اند و کلمات افتاده از متن در حاشیه نوشته شده است ، در سنه (۱۲۸۵) داخل کتابخانه علیقلی میرزا اعتضاد السلطنه گردیده و پشت صفحه اول این تاریخ یاد داشت شده .

جلد ساغری ضربی دورو . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۲۶۶) صفحه (۳۶) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی . طول (۲۷ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۳۳۵۳) .

(۳۰۰)

تهذیب الاحکام این نسخه که مشتمل بر ابتداء کتاب طهارت تا آخر کتاب زیارات است بر حسب امر شاه صفی حسینی صفوی در سنه (۱۰۴۶) محمد صادق بخط نسخ بسیار خوب نوشته ، اسامی کتب و اوائل احادیث با طلا نگاشته شده ، چندی در کتابخانه میرزا آقا خان صدر اعظم نوری بوده بخط خود پشت اولین صفحه نوشته اند که بفرزند خود وزیر لشکر در سنه (۱۲۷۳) هدیه نمود . و نیز مرحوم اعتضاد السلطنه در سنه (۱۲۹۷) پشت همان صفحه نوشته اند که این کتاب از ورثه میرزا داود خان وزیر لشکر خریده شده .

جلد چرمی ضربی. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۵۵۹) صفحه (۲۵) سطر. مجدول بطلال و شجر ف و زنگار. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۳ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۳ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۳۱)

(۳۰۱)

تهذیب الاحکام این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده. کاتب از خود و سال کتبات نام نبرده ظاهراً از خطوط قرن یازدهم است و مشتمل بر کتاب زکوة تا آخر کتاب جهاد و امر بمعروف می باشد.

جلد چرمی. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۲۷۶) صفحه (۲۳) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۷ سانتیمتر). عرض (۱۹ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر). نمره کتابخانه (۲۴۳۳).

(۳۰۲)

تهذیب الاحکام این نسخه که مشتمل بر کتاب نکاح تا آخر است (آخرین کتاب تهذیب) می باشد بخط نسخ خوب محمد سعید ابن شیخ امین الدین در سنه (۱۰۴۹) نگاشته شده و در آخر کتاب طلاق این عبارات نوشته شده: (قد تمت مقابلة هذا الكتاب المستطاب من اوله الى هنا من نسخة مولانا ومولى الاعاظم مولانا صدر الدين محمد الفسوى غفر الله له في تاريخ يوم الاثنين رابع و عشرين من شهر ربيع الثاني سنة خمسين بعد الالف و انا الفقير شمس الدين محمد الشيرازي غفر له). دارای یازده سر لوح قدیمی می باشد که هر يك بطرز مخصوصی است و بر آخرین صفحه مقابله و تصحیح شدن آن تحریر گردیده، بر اولین ورق قبل از ورق اول که دارای سر لوح است در روی کاغذی جدا گانه عباراتی مشعر بر وفقیّت کتاب از طرف سپهسالار نوشته شده و با آن ورق وصالی گردیده و فهرست کتبی که این نسخه مشتمل است نیز بر این ورق نوشته شده است.

جلد ساغری مشکی کهنه. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۳۸۱) صفحه (۲۲) سطر. مجدول بطلال. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۳۷).

(۳۰۳)

تهذیب الاحکام این نسخه که مشتمل بر کتاب حج تا آخر کتاب نذر و ایمان و کفارات است بخط نسخ ابو الفتح بن ابو القاسم

حسینی استرآبادی در سنه (۱۰۵۶) در اصفهان نوشته شده، پس از اتمام کتاب عتق رساله «نور الهدایه و خلق اعمال (۱)» ملا جلال دوانی در چهار صفحه نوشته شده و پس از اتمام این دور ساله شروع بنوشتن کتاب الایمان کرده است و در حاشیه بعضی از صفحات کاتب حاشیه هائی بر مطالب کتاب نوشته اند. جلد چرمی. کاغذ اصفهانی. عده اوراق (۴۱۵) صفحه (۲۰) سطر. واقف سیه سالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۶ سانتیمتر). عرض (۱۹ سانتیمتر). نمره کتابخانه (۲۴۳۴). (۳۰۴)

تهذیب الاحکام این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده ولی ظاهراً از خطوط قرن نهم است، تصحیح و مقابله شده و مشتمل بر کتاب طهارت تا آخر جهاد است، اوراق زیادی از اول کتاب و هیجده ورق از آخر کتاب و اوراقی از واسط آن وصالی گردیده و خطوط آن صفحات از میان رفته، کلمات افتاده از متن و حاشیه های مفیدی در حواشی صفحات نگاشته شده. جلد چرمی ضربی. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۴۲۲) صفحه (۲۴) سطر. واقف سیه سالار. قطع رحلی بزرگ. طول (۳۷ سانتیمتر) عرض (۲۳ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۳۳۵۱). (۳۰۵)

تهذیب الاحکام این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده و چنانکه در آخر کتاب زکوة آن نوشته شده در سنه (۱۰۷۲) نگاشته شده و مشتمل بر کتاب طهارت تا اواخر کتاب تجارت است، ورق آخر کتاب تجارت افتاده و آخرین سطر آن این است: (ثم قال ارایت اذا انت رشوته يأخذ کل اقل من الشرط قال نعم قال فسدت رشوتك) جلد تیماجی. کاغذ دولت آبادی. عده اوراق (۴۳۱) صفحه (۳۱) سطر. واقف سیه سالار. قطع رحلی بزرگ. طول (۳۹ سانتیمتر) عرض (۲۵ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۳۳۵۲). (۳۰۶)

تهذیب الاحکام این نسخه مشتمل بر کتاب طهارت است و در سنه (۱۰۷۷) نوشته شده، قسمتی از ابتداء کتاب افتاده و اولین سطر

(۱) نور الهدایه رساله ایست فارسی در اثبات مذهب شیعه امامیه و شرح آن در فصل کلام نوشته میشود.

ورق اول موجود این است: (باب حکم الجنابه و صفة الطهارة منها قال الشيخ النخ) پس از اتمام کتاب طهارت چند ورق از کتاب فقهی است که برابتداء آن نوشته شده: (هذا كتاب الوقف والتسكاح من تصنيف مولانا محمد باقر الخراساني) و آخرین سطر این قسمت این است: (والمشهور انه يلزم بالقبض و قيل لا يلزم وقيل.) و قبل از باب **حکم الجنابه** از کتاب طهارت اوراقی میباشد که نیز از کتاب فقهی است در احکام وصیت و شاید این اوراق نیز از کتابی باشد که قسمتی از آن ضمیمه آخر این نسخه است و اولین سطر این قسمت این است: (قوس واحد فقط انصرفت الوصية اليه).

جلد تیماجی. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۱۸۸) صفحه (۱۷) سطر. واقف سیهسالار قطع ربعی. طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۴۱).
(۳۰۷)

تهذیب الاحکام این نسخه که مشتمل بر کتاب طهارت تا آخر کتاب زیارات است بخط نسخ خدلی خوب عبدالواحد ابن محمد امین شیرازی در سنه (۱۰۸۸) نوشته شده، تصحیح و مقابله گردیده، کلمات و عبارات افتاده از متن در حاشیه نوشته شده، در کنار بعضی از صفحات رموزیکه مبین صحیح و مقبول و مشهور و حسن و ضعیف و غیره احادیث است در مقابل هریک گذاشته شده، پشت ورق اول مرحوم حاج معتمدالدوله فرهاد میرزا یادداشتی بخط خود مبنی بر اینکه این کتاب در شیراز خریده شده نوشته اند و نیز شرحی که در ذیل آن مهر اعتضاد السلطنه است مشعر بر اینکه معتمدالدوله فرهاد میرزا این کتاب را بنام هدیه برای شاهزاده اعتضاد السلطنه فرستاده اند نکاشته شده و دارای چهار سرلوح و یک سر سوره است.

جلد تیماجی. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۳۵۸) صفحه (۳۱) سطر. واقف سیهسالار. قطع رحلی. طول (۳۲-۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۳۰).

(۳۰۸)

تهذیب الاحکام این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده و مشتمل بر ابتداء کتاب تا آخر کتاب صلوة است، سال کتابت را کاتب

در آخر نسخه هشتم ذیحجه سنه (۱۰۹) نوشته ولی چنانکه از کیفیت نسخه پیداست بایستی (۱۰۰۹) یا (۱۰۹۰) بوده باشد و پشت ورق اول مطالبی راجع باخبار نوشته شده است.

جلد تیماجی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۳۴۹) صفحه (۲۳) سطر. واقف سیهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۲۹)

(۳۰۹)

تهذیب الاحکام این نسخه بخط نسخ درسنه (۱۰۹۳) نوشته شده، کاتب چنانکه در آخر کتاب وصایا بدان تصریح کرده ابن فتحی بیک محمد علی است، قسمتی از اول آن افتاده و اولین سطر صفحه موجود (از باب و دیعه کتاب تجارت) این است: (احمد بن محمد عن البرقی عن محمد القسم عن فضل قال سئلت ابا الحسن (ع) عن رجل) و نیز اواخر کتاب دیات چند ورق افتاده و آخرین سطر موجود وی این است: (وعنه قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم). در حاشیه صفحات کلمات افتاده و نسخه بدل ها و معنی بعضی از لغات از کتب لغت نوشته شده. قسمتی از اوراق کتاب میراث و صید و ذباحت بجای یکدیگر صحافی شده و غیر از قسمتهای مذکور فوق افتاده ندارد. جلد تیماجی. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۲۶۳) صفحه (۳۱) سطر. واقف سیهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ سانتیمتر). عرض (۲۱ سانتیمتر). نمره کتابخانه (۲۴۳۸).

(۳۱۰)

تهذیب الاحکام این نسخه که مشتمل بر کتاب نکاح تا آخر اسناد تهذیب است آنرا بخط نسخ خوب محمد ابن خواجه علی قهستانی درسنه (۱۰۹۳) نوشته اند.

جلد چرمی. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۲۴۰) صفحه (۲۳) سطر. واقف سیهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۳۶).

(۳۱۱)

تهذیب الاحکام این نسخه را بخط نسخ عطیه بن عبد الرحمن جزائری در سنه (۱۰۹۷) نوشته و مشتمل بر کتاب طهارت تا آخر کتاب جهاد و امر بمعروف است، در حواشی تمام صفحات حاشیه های زیاد

از کتب فقهیه از قبیل دروس ' حبل المتین ' نهاییه و غیره و بامضاء: ك ' ع
ا ه ' ب ه م ق ر و غیره نوشته شده است . چندین ورق اول و آخر کتاب
وصالی گردیده پشت جلد ورق اول قبل از اولین ورق کتاب اشعاری که اول
آن این است نوشته شده :

(المنة لله که سراسر همه ایران - شد غیرت روضات جنان رشك فرادیس) .
جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۳۳۲) صفحه (۳۰) سطر . واقف سپهسالار . قطع
رحلی . طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۳۲) .

(۳۱۲)

تهذیب الاحکام این نسخه جلد دوم و مشتمل بر کتاب دیون و کفارات تا
آخر دیات میباشد ، و بخط نسخ نوشته شده ، کاتب نامی
از خود و سال کتابت نبرده ، در کتابخانه بنام جلد دوم من لا یحضره الفقیه ثبت
و وقف شده .

جلد تیماجی . کاغذ نباتی . عدد اوراق (۲۲۲) صفحه (۳۲) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی
بزرگ . طول (۳۹ سانتیمتر) عرض (۲۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۸۲) .

(۳۱۳)

تهذیب الاحکام این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، و مشتمل بر کتاب دیون
تا آخر کتاب طلاق است ، کاتب نام خود و سال کتابت را
ننکاشته ، پشت صفحه اول نوشته شده که : در سنه (۱۱۱۲) بمملکت نعمت
مشهور بآصف حسینی درآمده ، در کتابخانه بنام استبصار ثبت و پشت صفحه اول
نیز بهمین نام وقف شده است .

جلد میشن . کاغذ حنائی . عدد اوراق (۳۱۱) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی .
طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۹ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۹۶) .

(۳۱۴)

تهذیب الاحکام این نسخه که مشتمل بر کتاب طهارت و صلوة است آنرا
بخط نسخ فاضل حسینی در سنه (۱۱۱۶) نوشته اند ، در
کنار تمام صفحات در مقابل هر یک از احادیث رموزیکه دال بر صحیح یا موثق

یا مجهول یا مرسل یا ضعیف یا مرفوع یا مشهور یا مختلف فیہ بودن آنها میباشد گذارته شده است .

جلد تیماجی کهنه . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۴۲۲) صفحه (۱۸) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی کوچک . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۲۷) .

(۳۱۵)

تهذیب الاحکام این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، کاتب از خود و سال کتابت در این قسمتهای موجود نامی نبرده ، آخر نسخه افتاده دارد

و مشتمل بر ابتداء کتاب تا اواخر کتاب زکوة است و ظاهراً دو ورق از آخر این کتاب ساقط شده و آخرین سطر موجود آن این است : (ولیس المسلم من اجاب باللسان وخالف بالقلب والسلام ه و عنه قال قدم) در حاشیه بعضی از صفحات حاشیه هائی نوشته شده ، از اول تا آخر تصحیح و مقابله گردیده ، فهرست ابواب کتاب بخط نستعلیق خوب در سه صفحه نوشته شده و باول کتاب منظم گردیده ، پشت نسخه و در کتابخانه بنام شرح مقنعه وقف و ثبت شده است .

جلد چرمی کهنه . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۳۵۳) صفحه (۲۱) سطر . مجدول بسرخ و وزنگار . واقف سپهسالار . قطع رحلی کوچک . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۸ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۲۸) .

[۱۰۹] جامع الاخبار (عربی)

تألیف این کتاب منسوب بحضرت شینخ صدوق است ص ۲۰۴ [۹۷] ولی جمعی این نسبت را رد کرده و بدیگران نسبت داده اند (۱) و مشتمل بر چهارده باب که هر یک بر چندین فصل تقسیم شده و مجموعاً (۱۳۱) فصل گردیده میباشد .

در فهرست رضویه ج ۱ ص ۳۰ فصل اخبار مطالب ذیل در تحت عنوان کتاب جامع الاخبار نوشته شده و ما عیناً آنرا در اینجا نقل میکنیم :

عربی مؤلف کتاب معلوم نیست بعضی نسبت بصدوق داده اند مجلسی در

(۱) روضات الجنات ص ۵۵۸ ج ۴ و كشف الحجب والاستار ص (۱۵۰) .

مقدمه بحار گوید (این نسبت خطا است چه وی از صدوق به ینج واسطه نقل میکنند و گمان میرود تألیف مؤلف مکارم الاخلاق باشد و محتمل است که تألیف علی بن سعد الخیاط باشد چه شیخ منتجب الدین در فهرست نسبت تألیف «الجامع فی الاخبار» را بدو میدهد و از بعضی مواضع کتاب اسم مؤلف محمد بن محمد الشعیری بنظر میرسد و از مواضعی نیز بر می آید که مؤلف از شیخ جعفر بن محمد دوریستی بیک واسطه روایت میکند (انتهی در هر حال کتاب بین شیعه معروف و متداول بوده و کراراً بطبع رسیده) (انتهی نقل از فهرست رضویه).

موضوع کتاب معرفه خداوند و توحید و عدل و فضیلت پیغمبر صلعم و اجداد آنحضرت و برتری پیروان حضرت علی بن ابوطالب علیه السلام بر دیگران و زیارات پیغمبر و ائمه هدی علیهم السلام و کلیه امور واجبه و مستحبه و ممدوحه در شریعت و بیان معنی اسلام و ایمان بنقل اخبار از اهل بیت ع بدون ذکر سند آنها است .

فهرست مفصل ابواب و فصول را خود مؤلف در ابتداء نوشته اند و این کتاب بفارسی ترجمه شده و نسخه آن ضمیمه کتاب نمره (۲۱۶۳) این کتابخانه است .

آغاز: بسملة الحمد لله الاول بلا اول کان قبله والآخر بلا آخر یكون بعده .

(۳۱۶)

این نسخه بخط نستعلیق بد در سنه (۱۰۹۶) نوشته شده و مشتمل بر تمام کتاب است .

جلد تیماج کاغذ خان بالغ . عده اوراق (۸۱) صفحه (۱۸) سطر . واقف سیه سالار . قطع ربمی . طول (۱۹ $\frac{۱}{۲}$) سانتیمتر (عرض (۱۲) سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۴۸) .

(۳۱۷)

این نسخه بخط نسخ متوسط نوشته شده و تا چندین سطر از فصل سی و نهم از باب چهاردهم که در اخبار متفرقه میباشد بیش نیست ، در آخر نسخه چندین ورق کاغذ نو نوشته فرنگی است

جامع الاخبار
ناقص

وآخرین سطر موجود آن اینست: **إِنَّ أَرْوَاحَ الْمُؤْمِنِينَ يَأْتِي بِكُلِّ جُمُعَةٍ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا**

بجزه دورهم .

جلد تیماج . کاغذ زرد رنگ . عده اوراق (۵۶) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۳ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۹ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۸۱) .

[۱۱۰] حاشیه میر داماد بر استبصار (عربی)

این حاشیه از حضرت میر داماد ره است ص ۲۳ [۱۱] صاحب روضات (ص ۱۱۴) در ذیل ترجمه ایشان « کتاب شرح استبصار » را از مؤلفات آنجناب شمرده ولی بر این قسمت عربی نوشته شده : (در مسائل اصول فقه است) و مسلماً این بیان غلط است چه کتاب شرح استبصار در اصول فقه از ایشان ندیده و نشنیده ایم و گذشته از این کشف الحجب ص (۳۲۱) موضوع شرح استبصار حضرت میر داماد را در حدیث معین کرده است .

نسخه دیگر از این کتاب را در کتابخانه های مهم و فهرستهای موجود نیافتم و نسخه این کتابخانه از ابتداء تعلیقات تا حاشیه برصوم حزن است و چنانکه ذیلاً نگاشته میشود نسخه این کتابخانه متعلق بنوه مؤلف بوده بنا بر این احتمال قوی میرود که بیش از این را مرقوم نفرموده اند و این نسخه تمام تعلیقات مؤلفه است .

در این تعلیقه حضرت میر بیشتر در شرح و بیان رجال احادیث استبصار بحث فرموده و در شرح احادیث هم بیانات ادبی و علمی و فقهی و کلامی و حکمی فرموده اند .

نظر باینکه مؤلف محترم عبارات و جملی از استبصار را که مورد دقت و نظر بوده در تحت عنوان **قوله** نقل و بس از آن بشرح انکلمات پرداخته اند و اصطلاحاً این نحو را شرح نمیکوبند ما آنرا بعنوان « حاشیه میر بر استبصار » در اینجا ذکر کردیم .
آغاز : بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ حَمْدُ اللَّهِ وَ صَلَوةُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَامٌ .
و منه احادیث : الْأَحَادِيثُ تَكُونُ إِسْمَ جَمْعٍ لِلْحَدِيثِ

انجام : صَوْمُ الْحَزَنِ فِي إِصْطِلَاحِهِمْ هُوَ عَدَمُ الْإِفْطَارِ لِلْحَزَنِ مِنْ دُونِ نِيَّةِ الصِّيَامِ وَ وَطِيقَتُهُ فِي يَوْمٍ عَاشُورَا أَنْ يَكُونَ إِلَى وَقْتِ الْعَصْرِ وَ لَا يُسْتَدَامُ إِتِمَامُهُ إِلَى اللَّيْلِ عَلَى مَا قَدْ وَرَدَتْ بِهِ الْأَخْبَارُ م ح ق .

(۳۱۸)

عاشیه میر داماد این نسخه بخط نسخ نوشته شده، و مشتمل بر تعلیقات ابتداء بر استبصار کتاب تا صوم حزن میباشد، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده، در آغاز نخستین صفحه بعربی نوشته شده: این حواشی از جد من امیر محمد باقر بن شمس الدین محمد استرابای که مادر ایشان دختر محقق ثانی علی بن عبدالعالی کرکی بوده میباشد. و ظاهراً این شرح با شرحیکه مبنی بر تملک این کتاب پشت صفحه اول نوشته شده و کاتب آن این گونه از خود معرفی کرده: (ابن میرزا محمد جعفر محمد مهدی حسینی حسینی مشهور بکلهستانه) خط یکنفر است. پشت ورق اول که پیش از صفحه اول کتابست مطالب فقهی و متفرقه نوشته شده است.

فهرست شیخ طوسی که در فصل رجال از آن صحبت خواهیم نمود ضمیمه این کتابست. جلد تیماجی. کاغذ فرنگی مهره زده. عدد اوراق این حاشیه (۴۱) و اوراق فهرست طوسی (۱۰۹) صفحه (۱۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۹۵).

[۱۱۱] حاشیه میرزا رفیعا بر کافی (عربی)

این کتاب تألیف میرزا رفیعا است (محمد بن سید حمید حسینی طباطبائی نائینی متوفی سنه ۱۰۸۰ یا ۱۰۸۲) (۱) که از جمله علماء بزرگ عصر سلطنت شاه صفی ثانی صفوی بوده، و کتاب «شجرة الالهیه» را بزبان پارسی در اصول عقاید بنام این پادشاه تألیف نموده، و دارای تعلیقاتی بر قواعد علامه، و رسائل دیگر اند.

هشتاد و پنجسال عمر کرده، و در اصفهان دار فانی را وداع گفته، و در قبرستان تخت فولاد دفن شده، شاه سلیمان بقعه و بارگاهی عالی که تا کنون

دریا است بر قبر ایشان ساخته ، و از جمله اساتید و مشایخ علامه مجلسی بوده اند .
این حاشیه را بر اصول کافی نوشته و مطالب مشکله احادیث را تفسیر
و خصوصیات ادبی آنرا بیان ، ولی نا تمام مانده ، تصوّر میکنم که اولین نسخه
ذیل مشتمل بر تمام حواشی است که ایشان نوشته اند .

آغاز : پس از بسمله و حمد و صلوة و آله الحمد و لِنِعْمَتِهِ الْعَظِيمَةِ الْقُدْرَةِ لَمَّا كَانَ لِنِعْمَتِهِ
بِإِعْنَانِ لَأَن يَخْتَصِدَّ سَكْرًا لِمَا وَقَعَ وَ جَلَبًا لِمَا يَقَعُ .

(۳۱۹)

حاشیه میرزا رفیعا این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب از خود
و سال کتابت نام نبرده و مشتمل بر حواشی از ابتداء
بر اصول کافی

کتاب تا جمله : **اذا خاصموا بها و لجوا** از باب راجع
با نا انزلناه فی لیلۃ القدر میباشد و آخرین سطر موجود نسخه اینست : (وجعله
خليفة فی علمه من بعده يعلم علما غیر مختلف) و این نسخه تقریباً (۱۲۰۰)
بیت بر نسخ ذیل اضافه دارد ، و دارای يك سر لوح خوب است .

شرح ایساغوجی اثر الدین ابهری ضمیمه این نسخه است و در فصل منطق

از این کتاب ذکر خواهیم نمود .

جلد تیماج . کاغذ متن و حاشیه دولت آبادی و سمرقندی . مجدول بطلا و زرنگار . عده اوراق کلیه
(۲۰۶) اوراق حاشیه (۱۸۸) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیري کوچک . طول

(۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۲ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۳۸۸۰) .

(۳۲۰)

حاشیه میرزا رفیعا این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب نامی از
خود و سال کتابت نبرده ، در حاشیه بعضی از صفحات
بر کافی

تعلیقانی که از مصنف بر این تعلیقات نوشته شده در ذیل آن
منه سلمه الله تعالی نوشته اند ، بنا بر این معلوم میشود در زمان حیات ایشان
نوشته شده ، در آخرین صفحه مقابله و تصحیح آن را نوشته اند و از ابتداء
حاشیه تا حدیث سوم از باب مذکور در نسخه فوق است .

آخرین سطر موجود نسخه اینست : **كَمَا يَجِبُ عَلَيْنَا أَلَسْوَالَ عَمَّا لَا نَعْلَمُهُ مِمَّا يَجِبُ مَعْرِفَتُهُ**

چهار ورق کاغذ ننوشته در آخر کتاب بوده بر آنها مطالب متفرقه ای را جمع بتفسیر و احادیث نوشته شده است .

جلد میشن ضربی . کاغذ سمرقندی . عده اوراق (۲۸۵) صفحه (۱۷) سطر . واقف سپهسالار . قطع ربعی . طول (۱۸ سانتیمتر) عرض (۹ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۶۹۷).

(۳۲۱)

حاشیه میرزا رفیعا این نسخه بخط نسخ خوب حاج قاسم علی محسنآء سبزواری در سنه (۱۰۸۳) نوشته شده ، و تا آخرین حاشیه بر کتاب توحید است .

جلد میشن ضربی . کاغذ دولت آبادی . عده اوراق (۱۷۹) صفحه (۲۰) سطر . قطع وزیری - کوچک . واقف سپهسالار . طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۶۹۸).

[۱۱۲] حاشیه میرزا فضل الله بروافی (عربی)

این حاشیه را در سنه (۱۱۰۶) میرزا فضل الله بن محمد شریف رحمه الله که از دانشمندان قرن دوازدهم هجری بوده بر کتاب عقل و علم وافی حضرت فیض نوشته اند و هر جا عقیده ایشان با حضرت فیض مخالف بوده عبارت ایشانرا در تحت عنوان قوله ذکر و یس از آن نظریات خود را در ذیل لفظ اقول بیان نموده اند و بعضی از احادیث را که مورد نظر و بحث بوده تماماً نقل فرموده در مقدمه وعده کرده اند که بر سائر کتب از وافی نیز تعلیقاتی مرقوم دارند ، ولی تا کنون ما بر سائر تعلیقات و مؤلفات و سال تولد و وفات مؤلف محترم اطلاعی نیافته ایم ، و از این مؤلفه معلوم میشود که مؤلف محترم شخصی فاضل و عالمی متمیز بوده اند . این کتاب در حدود (۴۲۶۰) بیت است .

آغاز : بِسْمِ اللَّهِ نَحْمَدُكَ اللَّهُمَّ يَا مُبْدِعَ الْعَقْلِ وَالنَّفْسِ وَالْحَوَاسِّ وَ مُلْهِمَ الْعِلْمِ وَالْتَعْرِفَةِ لِلْأَكْبَاسِ .

انجام : فَإِنَّ إِطْلَاقَ السَّعَةِ عَلَى الطَّائِفَةِ وَ بِالْعَكْسِ أَيْضًا غَيْرُ عَزِيزٍ قَدْ فَرَغَ مِنْ كِتَابَتِهِ مُؤَلَّفُهُ فِي سَهْرِ رَجَبِ الْمُزَجَّجِ لِسَنَةِ (۱۱۰۶) حَامِدًا لِلَّهِ مُصَلِّيًا لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ .

(۳۲۲)

حاشیه میرزا
 فضل الله بر عقل
 و علم وافی

این نسخه بخط نسخ مؤلف است و در سنه (۱۱۰۶) نوشته شده، در حاشیه صفحات تعلیقات و مطالبی را نیز مؤلف بخط نستعلیق نوشته اند.

جلد مقوائی. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۶۹) صفحه (۱۸) سطر. واقف سیه سالار. قطع ربعی. طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۲۸).

[۱۱۳] جبل المتین (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ بهائی ره است ص ۷۱ [۳۱] چنانکه در دیباچه این کتاب خود مرقوم فرموده بنا داشته اند که تمام اخبار ابواب فقه را با توضیحاتی که در هر جا محتاج گردد در چهار منهج بدین ترتیب تألیف نمایند: منهج اول در عبادات. منهج دوم در عقود. منهج سوم در ایقاعات. منهج چهارم در احکام. ولی جز مجلد اول از منهج اول که مشتمل بر احکام صلوٰه تا آخر مبحث اول تعقیب است (مبحث طهارت نیز مندرج در این مجلد است) از این کتاب در دست نیست و صاحب روضات در ص (۵۲۳) گوید فقط همین يك مجلد از این کتاب تألیف شده است.

این کتاب یکی از کتب گرانها و کمال قدرت و اطلاع مؤلف را بهترین شاهد و گواه است، دارای تحقیقات و مطالب بسیار عالی میباشد و عدم توفیق بر اتمام آن بسی موجب تأسف است.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذي دلنا على الطريق القويم ومن علينا بالهداية الى الصراط المستقيم.

انجام: فی صحته و سلامه بدایته و نفسه برحمته یا ارحم الراحمین ولیکن هذا آخر الکلام فی المجلد الاول من کتاب جبل المتین و نسأل الله سبحانه . . . . . ختم بالسعادة والاقبال سنة الف وسبع من هجرة سيد المرسلین سلام الله عليه وآله الطاهرين والحمد لله اولاً و آخراً و باطناً و ظاهراً.

(۳۲۳)

جبل المتین

این نسخه را بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۱۱) یعنی چهار سال پس از تألیف کتاب و در زمان خود مؤلف بایندر بن امید تبریزی نوشته. عنوان ابواب و فصول را با شنجرف و بعضی را با طلا

نوشته اند. دارای يك سر لوح زیبا و صفحات مجدول بطلا و زنگار و شنجرف است. جلد چرمی ضربی مطالا. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۵۹) صفحه (۱۹) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۵ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۶۹).

[۱۱۴] حدیث فضل بن سهل ذوالریاستین (عربی)

این رساله چنانکه رواة نقل کرده اند عبارت است از بیاناتیکه حضرت علی بن موسی الرضا علیه و علی آبائه الصلوة والسلام در موقعیکه فضل بن سهل ذوالریاستین از طرف مأمون خلیفه عباسی خدمت آنحضرت شرفیاب و عرض نمود مأمون استدعا نموده که اصل و پایه دین را از توحید و حلال و حرام و واجبات و مستحبات جمع نموده و مرحمت فرما، آنحضرت فوراً دوات و قلم خواسته این رساله را که در حدود (۹۰) بیت است انشاء فرمودند. و در سال (۱۳۲۹) پس از کتاب نجنه فیض چاپ سنگی شده است.

آغاز: بسملة اول الفرائض شهادة ان لا اله الا الله وحده لا شریک له.

انجام: والاصرار علی الصغائر من الذنوب والسلام علی من اتبع الهدی.

(۳۲۴)

حدیث فضل بن سهل از حضرت رضا (ع) این نسخه بخط نسخ محمد حسین بن محمدی القزوینی در سنه (۱۰۲۹) نوشته شده. عدد اوراق آن (۸) ورق و ضمیمه کتاب نمره (۲۵۵۲) کتابخانه میباشد، و خصوصیات دیگر نسخه بدان نمره مراجعه شود.

[۱۱۵] حدیث قدسی (عربی)

حدیث قدسی بنا بر تعریفاتى که علماء علم در آیه و اصول فقه در کتب خود کرده اند عبارت است از بیانات و خطابات الهی که بر پیغمبران صلوة الله علیهم اجمعین نازل شده ولی فقط مقصود از آن تعلیم و ارشاد بوده و غرض از آن تحدی و معجزه بودن از لحاظ فصاحت و بلاغت و غیره نداشته و حکم و مواعظ و آداب معاشرت و زندگی را در بر دارد.

چنانکه شیخ حر عاملی ره متوفی سنه (۱۱۰۴) که یکی از علماء و دانشمندان نامی شیعه امامیه اند در مقدمه کتاب **الجواهر السنیه فی الاحادیث القدسیه** که فقط مشتمل بر احادیث قدسیه است فرموده اند که احادیث قدسیه تا آن زمان جمع آوری نشده بود با تفحص و تجسس آنچه از طرق شیعه امامیه و عامه رسیده و در کتب معتبره فریقین مندرج بوده ایشان استخراج و با ذکر اسناد آن در کتاب خود (جواهر السنیه) آورده اند. (این کتاب سنه ۱۳۰۲ در ایران چاپ شده).

حاجی خلیفه در کتاب کشف الظنون که قسمت مهمی از کتب عامه در آن نام برده شده فقط دو کتاب ذیل را در احادیث قدسیه نقل کرده است در ص ۴۸ ج ۱ (الانحافات السنیه فی الاحادیث القدسیه) تألیف شیخ محمد معروف بـ عبدالرؤف المنادی الحدادی متوفی سنه (۱۰۳۵) و دیگری در ص ۵۲ ج ۱ بنام **الاحادیث القدسیه** و در ص ۷۹ ج ۱ بنام **اربعین محی الدین** تألیف محی الدین عربی (محمد بن علی بن عربی) که هر دو نام اسم يك کتابست در احادیث قدسیه و چهل حدیث از آن مُسند و چهل حدیث دیگر آن مرفوع و پس از این دواربعین بیست و يك حدیث دیگر نقل کرده و مجموعاً دارای صد و يك حدیث قدسی میباشد و تاریخ تألیف آنرا سنه (۵۹۹) در مکه معظمه معین نموده است.

(۳۲۵)

حدیث قدسی این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۱۲۲) نوشته شده، کاتب نام خود را ننکاشته، مشتمل بر چهل صحیفه از احادیث قدسیه میباشد و ترجمه تمام آنها را بخط نستعلیق در ذیل تمام فقرات تحریر کرده اند.

آغاز نسخه اینست: الصحیفه [الاول] يقول الله تبارك و تعالی شهدتُ

لنفسی ان لا اله الا انا وحدى لا شریک لی محمد عبدی و رسولی فمن لم یرض بقضائی ولم یصبر علی بلائی ولم یشکر علی نعمائی فلیعبد رباً سوائی.

انجام: و من بنی بقوة الفقراء والضعفاء ببناء اعقبت ببناءه الخراب واسكنته النار

انّ هذا لفي الصحف الاولى صحف ابراهيم و موسى تمّ الصحائف الاربعون في شهر ذي قعدة الحرام بارس ئیل سنه (۱۱۲۲).

جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی . مجدول بطلا . عدد اوراق (۲۶) صفحه (۱۴) سطر . واقف سپهسالار . قطع ربعی . طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۴۲).

[۱۱۷] حلیة المتقین (فارسی)

مؤلف این کتاب حضرت مجلسی ره است ص ۱۵ [۴] و چنانکه خود در مقدمه بدان تصریح کرده اند تألیف آن پس از تألیف کتاب عین الحیات ایشان است و در این کتاب بر حسب خواهش جمعی از دوستان اخبار و آثاریکه از ائمه طاهرین صلوات الله علیهم اجمعین در آداب معاشرت و اینگونه امور وارد شده بزبان فارسی در چهارده باب و خاتمه و هر بابی را در دوازده فصل بتفصیل ذیل مرتب کرده اند :

باب اول . در آداب لباس پوشیدن . **باب دوم :** در آداب حلی و زیور و سرمه کشیدن و در آینه نظر کردن . **باب سوم :** در آداب خوردن و آشامیدن **باب چهارم :** در فضیلت تزویج و آداب مجامعت و معاشرت با زنان و کیفیت تربیت فرزندان و معاشرت ایشان . **باب پنجم :** در آداب مسواک کردن و ناخن و شارب گرفتن و سر تراشیدن و شانه کردن و امثال آنها . **باب ششم :** در آداب بوی خوش استعمال کردن و کحل خوش بوئیدن و روغن مالیدن . **باب هفتم :** در آداب حمام رفتن و دارو کشیدن و امثال آن . **باب هشتم :** در آداب خواب رفتن و بیدار شدن و بیت الخلا رفتن . **باب نهم :** در آداب حجامت و تنقیه و ذکر بعضی از ادعیه و احراز و خواص بعضی از ادویه و معالجه بعضی از امراض . **باب دهم :** در آداب معاشرت مؤمنان و حقوق اصناف ایشان . **باب یازدهم :** در باب ورود بمجالس و سلام و عطسه و مصافحه و معانقه و امثال اینها . **باب دوازدهم :** در آداب بخانه داخل شدن و از آن بیرون رفتن . **باب سیزدهم :** در آداب سوار

شدن و راه رفتن و به بازار در آمدن و تجارت و زراعت نمودن و چهار پایان نگاه داشتن . **باب چهاردهم :** در آداب سفر .

خاتمه : در بعضی از فوائد متفرقه .

این کتاب در سنه (۱۲۸۳) در ایران چاپ شده است .

آغاز . پس از بسمله و حمد و صلوة **امام بعد** چنین گوید تراب اقدام مؤمنین و خادم طلبه علوم ائمه طاهرين محمد باقر بن محمد تقی الخ .
(۳۲۶)

حلیة المتقین این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده و باخرین عبارت مصنف که حاکی از سال تألیف کتاب میباشد نسخه را تمام کرده ، چند ورق اول کتاب نو نویس و بعضی از اوراق آنها وصالی شده است .
جلد تیماجی کهنه . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۲۳) صفحه (۲۲) سطر . واقف سیه سالار .
قطع وزیری . طول (۲۷ سانتیمتر) عرض (۱۷ ¼ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۶۴) .

[۱۱۸] در الثمین فی فضائل امیر المؤمنین (ع) (عربی)

این کتاب را مؤلف در فضائل و مناقب حضرت مولی امیر المؤمنین علی بن ابی طالب و اهل بیت علیهم السلام و الصلوة از اخبار مندرجه در کتب معتبره اهل سنت تألیف نموده و پس از ختم این مبحث رساله یوحنا بنی اسرائیلی (۱) که در بیان بطلان مذاهب اربعه عامه و اثبات مذهب امامیه از روی کتب اخبار و فقه ایشان است خود مؤلف بنام خاتمه ذکر کرده اند .

مؤلف از خود و سال تألیف نامی نبرده ، در کتب سیر و فهرستها نامی از این کتاب پیدا نکردیم فقط از اینکه خطبه و دیباچه کتاب را بنام ابراهیم خان (۲) حاکم یا پادشاه کرمان نوشته معلوم میشود که در قرون اخیر پس از مغول (۳)

(۱) تألیف این رساله را صاحب روضات در ص ۱۸۴ بنقل از ریاض العلماء و تأیید خود به شیخ ابوالفتح رازی مذکور در ص ۱۲۹ همین فهرست نسبت داده و ترجمه این رساله ضمیمه کتاب نمره (۲۱۶۳) این کتابخانه است و یکی از کتب فصیح و بلیغ و جامع و نافع میباشد .

(۲) بتأیید شاه الاعظم والملك الافخم ذی الایهة العلیه والدولة الاسکندریه والعدالة الکسرویة ابراهیم خان روح کرمان لازال فی صحة وامان الخ .

(۳) و شاید ابن ابراهیم خان پسر مرحوم فتحعلیشاه قاجار بوده چرا که پسر آن ابن پادشاه را در مرقع حکومت خود بنام شاه میخوانده اند .

تألیف گردیده است .

آغاز: بسملة اللّٰهم اهدنا للعمل بالكتاب وسنة محمد صلى الله عليه وآله النبي الاواب .

(۳۲۷)

در الشمین فی فضائل
امیر المؤمنین (ع)
این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب نامی از
خود و سال کتابت نبرده ، ترجمه فارسی چهار صفحه اول
کتاب بسرخی بخط شکسته نستعلیق در ذیل سطور نگاشته

شده است .

جلد تیماج . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۶۰) صفحه (۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی .
طول (۲۰ ¼ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۵۱) .

[۱۱۹] الدر المنثور من الخبر المأثور و غیر المأثور (عربی)

مؤلف این کتاب شیخ علی بن محمد بن حسن بن زین الدین شهید الثانی العاملی رحمه الله
علیهم اجمعین است که از فضلاء و علماء و محدثین قرن یازدهم هجری بوده و
شرحی بر اصول کافی (۱) بنام « الدر المنظوم من کلام المعصوم » نوشته اند
و در جلد دوم (الدر المنثور) تولد خود را در یکی از این دو سال معین کرده
(۱۰۱۲ / ۱۰۱۴) (۲) مؤلف چنانکه در دیباجة کتاب فرماید بر حسب خواهش
جمعی احادیث مشکله را معنی فرموده و جواب مسائل مشکله دیگر را که
حدیث هم نبوده و از ایشان سؤال کرده اند نیز در این کتاب ثبت کرده و
کلمات مشکله صحیفه سجّادیه و زیارات و ادعیه را نیز که معنی فرموده اند در
اینجا ثبت شده ، و در دیباجة آنست که بسیاری از جواب سؤالات و مسائل مشکله
را که جواب نوشته چون نسخه از آنرا نداشتم در اینجا نیست و برای آنکه اینها هم که
بر اوراق متفرقه است ضایع نشود در این کتاب بجمع آنها پرداختم . تاریخ
تألیف آنرا خود در آخر جلد اول ماه صفر سنه (۱۰۷۳) معین کرده اند .
این کتاب در دو جلد و مشتمل بر (۱۵۲۱۰) بیت است و هر دو جلد

(۱) فقط شرح کتاب عقل و علم آن در یک جلد تألیف شده است (امل الاصل ص ۱۲ ج ۱) .

(۲) امل الاصل ص ۲۲ ج ۲ ولؤلؤ البحرین ص ۵۷ فقط سال تولد ایشانرا نقل کرده اند .

آن در این کتابخانه میباشد و (۹۲) ورق آخر مجلد دوم شرح حال حضرت شهید ثانی است که محمد بن علی بن حسن جویری جزینی تألیف کرده اند و صاحب کشف الحجب گفته اند که این مختصری از کتابی است که مسمی بـ « بغیة المرید » می باشد ص (۲۱۱ و ۲۱۲) .

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ مُلْهُمُ الصَّوَابَ وَ مُذَلِّلِ الصَّعَابَ وَ مُفِضِ قَبْضِهِ وَ إِحْسَانِهِ إِلَى مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ .
انجام: وَ هَذَا تَصْرِيحٌ بِتَحْرِيمِ حَلْقِ اللَّحْيَةِ لِلرَّجُلِ بِطَرِيقِ أُولَى لِأَنَّهُ إِذَا حُرِّمَ مَعَ إِحْتِمَالِ الرَّجُولَةِ كَانَ ذَلِكَ أَوْلَى مَعَ تَحَقُّقِهَا .
 (۳۲۸)

الدر المنثور این نسخه را بخط نسخ خوب در سنه (۱۲۸۶) نوشته اند، کاتب اسم خود را رقم ننموده، و مجلد اول کتاب است. جلد تیماجی. کاغذ فرنگی مهره زده. عدد اوراق (۲۲۲) صفحه (۱۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری کوچک. طول (۲۱ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۹۳).
 (۳۲۹)

الدر المنثور این نسخه را بخط نسخ خوب کاتب نسخه سابق در همان سال نوشته اند، در اینجا نیز از خود نام نبرده، و مجلد دوم کتاب است، (۹۲) ورق آخر این نسخه در شرح حال و ترجمه حضرت شهید ثانی ره جلد مؤلف این کتاب و تألیف محمد بن علی حسن جویری جزینی است. جلد تیماجی. کاغذ فرنگی مهره زده. عدد اوراق (۱۷۰) صفحه (۱۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری کوچک. طول (۲۱ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۹۴).

[۱۲۰] روضة المتقین (عربی)

این کتاب شرح عربی من لایحضر الفقیه است که در همین فصل از او ذکر مفصل خواهد گردید، مؤلف و مصنف و شارح آن حضرت مجلسی (۱) اول رحمه الله

(۱) در وجه تسمیه ایشان بمجلسی دو قول است یکی اینکه مجلس نام یکی از دهات اطراف اصفهان بوده و مقصود علی پدر این مؤلف محترم منسوب به آنجا است و دیگری که حاجی نوری ره در فیض القدس و یا غیر ایشان مرقوم داشته اند: چون مقصود علی عالمی خوش بیان و نیکو تقریر بوده و بواسطه بیانات آنجناب مجلس بحث رونق می گرفته ایشان را مجلسی گفتند. و این قول را عبارت مؤلف این کتاب در اول شرح مشیخه فقهیه تأیید میکند و آنرا ذیلاً نقل میکنیم: وبعد يقول احوج المفتاين الي رحمة ربه الغني محمد تقی بن علی الملقب بمجلسی الخ.

است (محمد تقی بن مقصود علی مجلسی ۱۰۰۳ - ۱۰۷۰) (۱) که از علماء بزرگ قرن یازدهم هجری بوده اند، شاگردی مولی عبدالله شوشتری و شیخ بهاء الدین عاملی را نموده و در فقه و تفسیر و حدیث و رجال سرآمد اقران و امثال خویش گردیده و در زهد و تقوی و ورع و عبادت و ترك دنیا اقتدا به استاد مذکور خویش نموده و در تمام مدت حیات وزندگی بریاضات و مجاهدات و تهذیب اخلاق و عبادات و ترویج احادیث و سعی در انجام حوائج مؤمنین و راهنمایی مردمان بحق و حقیقت اشتغال داشته و مائل بتصوف بوده اگر چه فرزندان حضرت مجلسی منکر شده و فرموده اند برای رد کردن آنها ظاهراً اظهار تمایل بدین فرقه و دسته مینموده اند.

کتاب و مؤلفات ایشان از اینقرار است دو شرح عربی و فارسی بر من لایحضره الفقیه که هر يك بیش از صد هزار بیت کتابت دارد و دو شرح بر صحیفه سجادیه فارسی و عربی ناتمام و حدیقه المتقین فارسی در فقه و رساله رضاعیه و شرح حدیث همام و کتابی در رجال و رساله مقادیر.

طرز این شرح آنستکه مطالب و عبارات من لایحضره الفقیه را با بیان لطیف و شیرینی شرح نموده و مراد آنها با کمال اختصار کاملاً تشریح کرده اند. چنانکه از ابتداء کتاب استفاده میشود تألیف این شرح در چند سال آخر عمر مؤلف بوده است و پس از اتمام آنرا تقدیم پادشاه عصر نموده و بر حسب امر سلطان احادیث من لایحضره الفقیه را بفارسی ترجمه و بنام لوا مع صاحبقرانی موسوم ساخته است و شرح این کتاب در همین فصل خواهد رسید.

این شرح را در چهار مجلد و شرح مشیخه فقیه با اسانید من لایحضر را هم در مجلد علیحدّه تنظیم کرده و تمام این شرح را «روضة المتقین فی شرح اخبار الائمة المعصومین» نامیده است.

آغاز: بسم الله الحمد لله المتعالی بعزّ جلاله عن ادراك العالمین، المنزّه بوجوب ذاته و قدس صفاته عن اوصاف الواصفین، المقدّس بحکام افعاله و اتقان عن ان تصلّ اليها افکار الناظرین الخ.

(۳۳۰)

روضة المتقين
یا شرح من
لا يحضره
الفقيه

این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر جمله اول و چهارم است، کاتب نامی از خود نبرده ولی در آخر جلد اول تاریخ کتابت را سنه (۱۱۳۹) معین کرده است، در حاشیه جلد اول حاشیه هائی از خود مؤلف بر مطالب کتاب نوشته شده و بسیاری از اوراق هر دو جلد صحافی گردیده و سطور از

میان رفته آن نوشته شده است.

جلد چرمی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۴۷۰) صفحه (۲۵) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی کوچک . طول (۲۸ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۸۸) .

(۳۳۱)

روضة المتقين
و کتب بعد از آن تا آخر کتاب حج است، و بخط نستعلیق متوسط نوشته شده و نیز مشتمل بر شرح اسانید من لا يحضره الفقيه میباشد و از عبارتی که ذیلاً از آخر مجلد دوم نقل میشود و قرائن کهنه بودن نسخه و کاغذ محتمل است خط خود مؤلف باشد، و نیز احتمال دارد که کاتب اکتفا با آخرین عبارت مصنف کرده از خود و سال کتابت نام نبرده باشد و آن این است: تم الجزء الثاني من الاجزاء الاربعه من كتاب من لا يحضره الفقيه و تم شرحه على توزيع البسال وكثرة الاشغال على يد احوج المربوبين الى رحمة ربه الغنى محمد تقى بن مجلسى الاصفهاني والمرجو من واهب العطايا ان يوفقني لاكماله و ان يجعله ذخيرة ليوم الدين والحمد لله رب العالمين والصلوة على محمد و آله الطيبين الطاهرين لسنة اثنى وستين والفاء . پس از اتمام این مجلد شرح اسانید من لا يحضره الفقيه را بخط نسخ نگاشته اند، در آخر این شرح نوشته شده که در سنه (۱۱۲۴) مقابله با نسخه که با نسخه خود مؤلف مقابله گردیده بود شده است . جلد تیماجی ضربی طلائی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق هر دو قسمت (۵۰۳) صفحه (۲۱) سطر . واقف سیه سالار . قطع خشتی . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۸۹) .

(۳۳۲)

روضه المتقین

این نسخه بخط نسخ محمد بن محمد هاشم نوشته شده ، سال کتابت رقم نگردیده و شرح مجلد سوم است . ورق آخر کتاب وصالی شده . فهرست مطالب و ابواب این مجلد را در دو صفحه اول نسخه نوشته اند . جلد چرمی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۲۹۹) صفحه (۲۰) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول $۲۴\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر عرض $(۱۷\frac{۱}{۲})$ سانتیمتر (نمره کتابخانه (۱۸۹۰) .

(۳۳۳)

روضه المتقین

این نسخه نستعلیق بد خطی است و آنرا در سنه (۱۲۴۴) میرزا کوچک اسد آبادی نوشته و مشتمل بر جزء سوم کتابست . جلد تیماجی . کاغذ فرنکی . عدد اوراق (۲۵۱) صفحه (۲۲) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول $(۲۱\frac{۱}{۲})$ سانتیمتر عرض $(۱۵\frac{۱}{۲})$ سانتیمتر (نمره کتابخانه (۱۸۹۱) .

[۱۲۱] شرح اصول کافی آخوند ملا صدرا (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت آخوند ملا صدرا است ص ۸۷ [۴۰] و این کتاب شرح کتاب عقل و جهل و علم و توحید و حجة کافی است . شارح تمام احادیث کتب مذکوره را با سلسله سند آن نقل و در ذیل آن شرح روات و نوع روایت را ذکر پس از آن شروع بشرح حدیث بتفصیل و بیانی شافی و وافی کرده اند .

این کتاب از آثار بسیار خوب و مفید مؤلف میباشد و در طهران پیدش از سال (۱۲۸۴) بانضمام « کتاب مفاتیح الغیب » مؤلف چاپ شده است .

آغاز: بسملة الحمد لله الذی جل عن مطارح اضواء الفکر جلاله .

انجام: واما بیان صیرورة الذوات السکامله الانسانیّه خزائن علم الله تعالی فیحتاج الی اصلین شریفین بل بحرین عظیمین من بحار علوم المکشفه .

(۳۳۴)

شرح اصول کافی

آخوند

ملا صدرا

این نسخه بخط نستعلیق عبدالوهاب نام در سنه (۱۱۹۹) نوشته شده و مشتمل بر شرح کتاب عقل و جهل و علم و توحید و حجة کافی است . در آخر کتاب رساله در یک صفحه راجع بواجب الوجود که اول آن این است میباشد (بسملة

استدل المفسرون بخلق السموات والارض المدلول عليه بالايه الكريمه على وحدة -
الواجب و عليه اعتراض مشهور (مطالب علمی و ادبی در اوّل و آخر کتاب
نیز نوشته اند، کلمات افتاده متن در حاشیه نوشته شده .
جلد ساغری . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۳۲۷) صفحه (۲۸) سطر . واقف سیه سالار . قطع
خشتی . طول (۲۳ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۶۵) .
(۳۳۵)

شرح اصول کافی این نسخه را بخط شکسته نستعلیق خوب میرزا ابوالقاسم نام
در سنه (۱۲۶۹) نوشته ، و مشتمل بر شرح کتاب حجة
کافی است ، فقط باب یازدهم آنرا که دارای يك حدیث است
ملا صدرا کاتب ننوشته ، و تصوّر کرده است که آخر کتاب شرح آخرین

حدیث باب دهم است .
جلد تیماج . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۸۴) صفحه (۲۱) سطر . واقف سیه سالار . قطع
وزیری . طول (۲۱ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۶۹۶) .

[۱۲۲] شرح اصول کافی ملا صالح (عربی)

شارح و مؤلف این کتاب حضرت ملا صالح مازندرانی است (حسام الدین
محمد صالح بن احمد مازندرانی متوفی سنه (۱۰۸۱) (۱) که از علماء و فضلاء
و جامع بین معقول و منقول بوده و در اصفهان تحصیلات خود را بپایان رسانیده
و از شاگردان مرحوم مجلسی اوّل میباشند و آنجناب دختر خود را که بفضل
و دانش مشهور بود بایشان تزویج نمود و آقا محمد هادی که از فقهاء و کاملین بوده
و قرآن کریم و صحیفه سجادیه و معالم الاصول و کافیه و شافیه را بفارسی ترجمه
کرده و مصنفات دیگر نیز دارند از این زن برای ملا صالح مذکور متولد شده است .
این شرح از شروح خوب اصول کافی است و مؤلف کتاب عقل و علم و
جهل و توحید را بطریق شرح مزجی تألیف نموده ولی پس از آن سایر کتب
اصول را برای اختصار بطریق حاشیه شرح کرده اند بدین نحو که عبارات اخبار
این کتب را هر کدام محتاج شرح دیده اند در تحت عنوان **قوله** نقل و پس از

(۱) روضات (ص ۲۲۹) . امل الامل (ص ۶۴ ج ۲) . کشف الحجب والاستار (ص ۳۴۷) .

آن در تحت عنوان **اقول** مقصود از آن کلام را با عبارانی کافی و وافی بمقصود بیان فرموده و در بسیاری از موارد بر شرح آخوند ملا صدرا اعتراض و اشکال وارد کرده است.

صاحب کشف الحجب ص (۳۴۷) شرح کتاب زکوة و صوم و خمس کافی را گذشته از کتب اصول و روضه آن بدیشان نسبت داده ولی صاحب روضات در ص (۳۳۱) از نوۀ دختری این مؤلف محترم آقا محمد باقر بهبانی ره در رسالۀ «اجتهاد و اخبار» چنین نقل نموده: از پدرم شنیدم که جد من پس از انجام شرح اصول کافی میخواستند شروع بشرح بفروع آن نمایند بعضی بایشان گفتند شاید شما مجتهد نباشید بنابر این چگونه فروع را شرح میکنید ایشان احتیاط کرده و از شرح آن صرف نظر کردند و هر کس شرح اصول ایشان را مطالعه کند علو مقام و مرتبۀ علمی ایشانرا خواهد دانست که بمنتهی درجۀ کمال بوده و در صغر سن معالم الاصول را شرح کرده و نیز هر کس این شرح را مشاهده نماید مهارت ایشان را در قواعد مجتهدین در آن سن خواهد دانست انتهى.

خود مؤلف در ابتداء شرح کتاب روضه کافی که ذیلًا نسخه از آنرا ذکر خواهیم کرد و طرز این شرح چون شرح کتب اخیرۀ از اصول است مرقوم داشته اند که پس از شرح اصول کافی میخواستم شروع بشرح فروع آن نمایم بعضی از دوستان تذکر دادند که شرح روضه آن مقدم است لذا برای اطاعت ایشان شروع بشرح این کتاب روضه نمودم.

باین مؤلف محترم صاحب امل الامل که با ایشان معاصرند شرح فقیه و شرح معالم و حاشیۀ شرح لمعه و شرح اصول کافی را نسبت داده است (ص ۶۴ ج ۲) چنانکه در ص ۴۳ اخبار فهرست رضویه (ع) نوشته شده: حاجی نوری ره در خاتمۀ مستدرک الوسائل چنین مرقوم فرموده اند که امیر معاصر سید سند و عالم کامل معتمد میرحامد حسین لکنه‌وری بمن نوشته اند که من بمجلدیی از شرح ملا صالح بر فروع کافی مطلع شدم و ملاحظه نمودم بنا بر این باید مجلدات شرح فروع کافی ملا صالح مفقود الاثر شده باشد. انتهى.

قسمتی از این شرح اصول کافی در حاشیه کتاب کافی در سنه (۱۳۱۱) در تبریز چاپ شده است، در فهرس موجوده که در دسترس نویسنده است نسخه از فروع نیست و شرح کامل اصول و روضه در کتابخانه مبارکه رضویه موجود است. آغاز بسمله نَحْمَدُكَ يَا مُرَوِّجَ عَقُولِ الْعَارِفِينَ بِظَاهِرِ كَمَالِكَ لَيْلًا وَنَهَارًا الخ.

(۳۳۶)

شرح اصول کافی این نسخه را بخط نستعلیق متوسط در سنه (۱۱۱۲) احمد بن نصر الله نام نوشته و مشتمل بر شرح کتاب عقل و جهل و توحید اصول کافی میباشد و چند ورق از آن وصالی شده است. جلد چرمی ضربی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۱۸) صفحه (۲۴) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۶۹۹).

(۳۳۷)

شرح اصول کافی این نسخه بخط نسخ ابوالفتح بن سید محمد حسین نوشته شده، کاتب سال کتابت را ننکاشته، ظاهراً در قرن دوازدهم تحریر گردیده و مشتمل بر شرح کتاب حجّه و ایمان و کفر کافی است.

جلد تیماجی ضربی میباشد و ضربی وسط جلد طرف چپ آن افتاده است. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۳۴۷) صفحه (۳۳) سطر. در سنه (۱۳۵۳) از عوائد موقوفات مدرسه خریداری شده. قطع رحلی. طول (۳۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۳۹۰۷).

(۳۳۸)

شرح روضه کافی این نسخه را عبدالله بن مرشد در سنه (۱۱۲۴) بخط نسخ بد نوشته، کلمات و عباراتی که از متن اقتاده در حاشیه نکاشته شده است.

کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۱۹۳) صفحه (۳۲) سطر. ضمیمه کتاب نمره (۱۸۷۳) کتابخانه است. خصوصیات دیگر بدان نمره و کتاب لوازم صاحبقرانی در همین فصل مراجعه گردد.

[۱۲۳] شرح اصول کافی یا هدی العقول (عربی)

این کتاب شرح اصول کافی است و مؤلف آن محمد بن عبد علی بن محمد بن

احمد بن علی بن عبد الجبار که از علماء قرن سیزدهم هجری اند می باشد و آنرا «هدی العقول فی شرح احادیث الاصول» نام نهاده است ، در سال (۱۲۱۸) از تألیف شرح کتاب یا باب العلم فراغت پیدا کرده و بنا داشته که شروع در شرح کتاب توحید نمایند ، ولی اطلاعی از شرح بقیه کتب اصول کافی ایشان در دست نیست .

در این شرح گذشته از اینکه رفع اشکال از عبارات مشکله اخبار شده مطالب اصول فقه و اصول دین و آنچه را مناسبت پیدا کرده نیز ذکر نموده و بمناسبت عین عبارات کتب فقه و اصول و تفسیر چون : ذکری ، شرح مفاتیح ، عده ، تفسیر تبیان و غیره را نقل کرده ، هر جا در شرح حدیث مخالف فهم شراح کافی بوده عبارات آنها را نیز ذکر و پس از آن آنها را رد کرده است .

آغاز : بسم الله الحمد لرافع درجات العلماء العاملين ومهدی السالکین بحسن الدراية والیقین الخ .
انجام : ویتلوه الجزء الثالث شرح کتاب التوحید من الکافی الکلینی تم تألیفه بنهار الثالث والعشرين من شهر الحج سنة الثامنة عشر بعد المائین والالف بید الفقیر الجانی محمد بن عبد علی بن عبد الجبار .

(۲۳۹)

این نسخه که مسلماً در زمان حیات مؤلف نوشته شده شرح کتاب یا باب العلم اصول کافی است و بخط نسخ خوب (هدی العقول)

علی بن حسین بلادی بحرانی در سنه (۱۲۱۹) نوشته شده و اولین نسخه ایست که پاک نویس گردیده ، خود مؤلف آنرا مقابله و تصحیح نموده و کلمات افتاده را بخط خود در حاشیه نوشته اند ، پشت صفحه اول نیز چنین مرقوم داشته اند : (بسم الله - فی ملک محمد بن عبد علی بن عبد الجبار .) جلد تیماجی . کاغذ قدیمی . عده اوراق (۳۴۰) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۱ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۰۰).

[۱۲۴] شرح الزیارة الجامعه (عربی)

این کتاب تألیف حضرت شیخ احمد احسائی ره است (احمد بن زین الدین احسائی متوفی سنه ۱۲۴۰) که فرقه شیخیه خود را بد آنجناب منتسب میدانند

و بهمین جهت که تابع این شیخ جلیل اند آنها را شیخیه گویند. حضرت شیخ یکی از بزرگان علماء امامیه اند و در معقول و منقول و اکثر علوم دست داشته و مؤلفاتی دارند صاحب روضات در چند صفحه از کتاب خود شرح مبسوطی راجع بایشان و مؤلفات آنجناب با کمال تجلیل و احترام نوشته اند. در موضوعات علمی و در فهم معانی اخبار با معاصرین خود مخالف بوده لذا با کمال زهد و تقوی که از ایشان نقل میکنند تکفیرشان کردند پس از این قضیه بمکه معظمه مهاجرت و درس قریب نود سال در آنجا بر حمت ایزدی پیوستند.

بعضی از مؤلفات آنجناب را ذیل نقل میکنیم: کتاب **فوائد و شرح آن** در حکمة و کلام، **شرح الحکمة العرشیه و شرح مشاعر** تألیف آخوند ملا صدرا، **شرح تبصره علامه** ولی نا تمام است، **رساله در مباحث الفاظ**، **رساله** در بیان حقیقت عقل و روح و نفس، **رساله** در شرح و تفسیر سوره توحید، **رساله** در سیر و سلوک و **کتاب اسرار الصلوه** عدّه زیادی از مؤلفات ایشانرا صاحب روضات نقل کرده اند (ص ۲۵).

این کتاب شرح زیارت جامعه است که در میان شیعه امامیه شهرتی کامل دارد و مشتمل بر مطالب مهمّه میباشد شرح ذیل ترجمه مطالبی است که راجع بمعرفی از این زیارت خود حضرت شیخ در مقدمه همین شرح مرقوم فرموده اند: زیارت جامعه بین شیعه بحثی مشهور است که محتاج باثبات و ذکر سند آن نیست و تمام شیعیان بدون معارض آنرا پذیرفته اند و با اینکه مشتمل بر مطالبی غریب و اسرار مشکله است که بسیاری از آنها را منکر اند ولی چون این زیارت متضمن مطالب بلیغه و امور بدیعه و اسرار منیعه و احوال شریفه رفیعه ای است که عقل سلیم بصحت ورود آنها گواهی میدهد. و این زیارت را حضرت صدوق در من لایحضره الفقیه و شیخ طوسی در تهذیب از فقیه نقل کرده اند، حضرت استاد آقای میرزا محمد طاهر تنکابنی دام ظلّه العالی در مجلس بحث چنین فرمودند: که حضرت شیخ اعلی الله مقامه بیشتر از مطالب این

شرح را از شرح فقیه (روضۃ المتقین) حضرت علامہ مجلسی اوّل برداشته اند،
انتهی.

سلسلہ سند این روایت چنانکہ در ابتداء این کتاب نقل شدہ اینست :
قال محمد بن علی بن الحسین بن بابویہ عن علی بن احمد بن موسیٰ والحسین بن
ابراہیم بن احمد الكاتب عن محمد بن عبد اللہ الکوئی عن محمد اسمعیل البرمکی
عن موسیٰ بن عبد اللہ النخعی قال قلت لعلی بن محمد بن علی بن موسیٰ بن جعفر بن
محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیہم السلام.

علی بن محمد (ع) امام دہم شیعیان امامیہ و ملقب بلقب نقیّ اند و در
سال (۲۱۳ - ۲۵۴) (۱) متولد و وفات کردہ اند.

شرح این زیارت (ہمین کتاب) چنانکہ صاحب روضات گفتہ اند در حدود
سی ہزار بیت کتابت دارد و مشتمل بر سہ جزء است.

آغاز: بسملہ الحمد للہ رب العالمین وصلی اللہ علی محمد و آلہ الطاہرین،
اما بعد فیقول العبد المسکین احمد بن زین الدین الاحسائی انّ السید السند
والعارف المعتمد صاحب المفخر و الزین سیدنا سید حسین الخ.
(۳۴۰)

شرح این نسخہ را بخط نسخ در سنہ (۱۲۴۳) محمد خلف نام
الزیارۃ الجامہ نوشتہ و مشتمل بر تمام سہ جزء کتابست.

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عددہ اوراق (۲۲۵) صفحہ (۲۸) سطر . واقف سپہسالار . قطع
رحلی . طول (۳۲ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمرة کتابخانہ (۱۷۵۳).
(۳۴۱)

شرح این نسخہ بخط نسخ نوشتہ شدہ، کاتب نامی از خود و
الزیارۃ الجامہ سال کتابت نبرده، و مشتمل بر جزء اول کتاب است.

جلد تیماج . کاغذ فرنگی . عددہ اوراق (۹۵) صفحہ (۲۹) سطر . واقف سپہسالار . قطع
رحلی . طول (۲۹ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۲۰ ۱/۴ سانتیمتر) نمرة کتابخانہ (۱۷۵۴)

(۱) ابن خلکان ج ۱ ص (۳۲۲) و تذکرۃ الائمة ص (۱۵۷).

[۱۲۵] شرح حدیث غمام (عربی)

این کتاب تألیف قاضی سمیع قمی است (محمد بن محمد بن مفید قمی متولد سنه (۱۰۳۹) (۱) مؤلف از شاگردان حضرت فیض و ملا عبد الرزاق کاشی و دارای همان مذاق حکمی و عرفانی ایشان است، ویرا «حکیم کوچک قمیان» می گفته اند، منصب قضاوت قم را دارا شده و روضات عدّه از مؤلفات ایشان را نقل نموده.

این کتاب را در سنه (۱۰۹۹) در اصفهان تألیف کرده، قبل از شروع بشرح حدیث مذکور احادیث زیادی از کتب معتبره نزد شیعه امامیه که موجب معرفت بنورانیت و عظمت ائمه علیهم السلام است نقل، پس از آن شروع بشرح ادبی و حکمی و عرفانی حدیث نموده و خود نیز بر آن حواشی دارند و این شرح قریب (۳۵۳۰) بیت است.

آغاز: بسم الله مدیر الادوار و مقید الاکوار طبقاً عن طبق.

انجام: و الحمد لله رب العالمین و وقع ذلك ایام وقوفی بدر السلطنه اصفهان صینت عن الحدیثان.

(۳۴۲)

این نسخه بخط شکسته نستعلیق در سنه (۱۱۰۳) در زمان حیات مؤلف و از روی نسخه اصل نوشته شده، حواشی مؤلف را نیز در حاشیه نوشته اند، مطالبی حکمی

شرح حدیث
غمام

و ادبی بر اوراق قبل از اصل شرح و بعد از آن نوشته شده است.

جلد چرمی. کاغذ سمرقندی. عدّه اوراق (۱۰۹) صفحه (۱۵) سطر. واقف سیه سالار. قطع ربعی. طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۴۹).

(۱) مؤلف سال تولد خود را در صفحه دوم همین کتاب سال مذکور معین نموده و صاحب روضات در ص (۳۰۳) در ذیل قطب راوندی نوشته اند که سال وفات ایشان را بدست نیاوردم و از تاریخ نسخه این کتاب و قرائن موجوده در آن معلوم میشود که تا سنه (۱۱۰۳) حیات داشته اند.

[۱۲۶] شرح کافی ملا خلیل یا صافی (فارسی)

مؤلف این کتاب ملا خلیل قزوینی ره است (خلیل بن غازی (۱) قزوینی (۱۰۰۱-۱۰۸۹) (۲) که یکی از علماء و فضلاء قرن یازدهم هجری میباشند، صاحب امل الآمل (۳) در تتمه آن کتاب که موسوم به (تذکره المتبحرین) است کتب ذیل را بایشان نسبت داده: دو شرح فارسی و عربی بر کافی (آنها را صافی و شافی نامیده) (۴) و شرح عدّه در اصول و رساله در حرمت نماز جمعه در زمان غیبت و حاشیه مجمع البیان و رساله نجفیه و رساله قمیه و جمل در نحو (۵) و رموز التفاسیر الواقعه فی الکافی و الروضه و غیر اینها.

صاحب روضات در ص (۲۶۷) از ریاض العلماء نقل نموده که ملا خلیل از مشاهیر این عصر و دانشمندان نامی معاصر بود، شاگردی حضرت میرداماد و شیخ بهائی ره را نموده و با خلیفه سلطان و حاج حسین یزدی شارح خلاصه الحساب در حکمت و کلام و غیره همدرس بودند، در نظر سلاطین صفویه مقامی رفیع داشته، چندی تولیت موقوفات حضرت عبدالعظیم را دارا بوده و در آن آستان شریف مقام تدریس داشته اند.

گویند ملا خلیل دارای مکارم اخلاق و محامد صفات بوده قضایا و حکایاتی از ایشان روایت کرده اند.

صاحب روضات در ص (۲۶۸) نقل نموده که روزی از کوچه میگذشت سربازی را دید که حواله در دست دارد و بدو داد که بخواند دید بنام

(۱) غازی با غین و زای معجمتین است، چنانکه در مقدمه تمام نسخ کتاب و فهرست ها بدان تصریح شده جز فهرست کتب خطی مجلس شوری ص (۱۵) که غازی ثبت کرده اند.

(۲) روضات الجنات ص (۲۶۷) در حرف خاء.

(۳) این عبارات را صاحب روضات از «تذکره المتبحرین» نقل نموده و نسخه این کتاب را بنده تابحال ندیده ام.

(۴) مؤلف در مقدمه کتاب شافی گوید که این شرح را پس از شرح فارسی خود (صافی) باسم حضرت خلیفه السلطان می نویسم.

(۵) صاحب روضات احتمال داده اند که نسبت این کتاب باین مؤلف ناشی از اشتراك اسمی ایشان بازجاج است چه او نیز خلیل نام داشته.

رعیتی نوشته اند بدو گفت این حواله بر من است که آنرا ادا نمایم و او را بخانه برد و آن مقدار جو حواله را بدو تسلیم کرد و راضی نشد که برعیتی ظلم و جور شود، و چون خواندن آن حواله بدو برگذار شده بود اگر نشان میداد او نیز شریک در جور و ستم میکردید خود بداد و راضی بدان ظلم نگردید، بعلمی که از نقل آن صرف نظر میشود قضیه کشف شد و پادشاه از این کرامت مستحضر گردید و برا بیدش از پیدش کرامی داشت.

مؤلف محترم در بیست سال (۳۴) کتاب کافی از اصول و فروع و روضه را شرح و ترجمه بفارسی فرموده و این شرح بسیار خوب و ممتاز است بدبختانه در کتابخانه تمام نسخ آنرا سراغ نداریم، در کتابخانه رضویه چند مجلد و در فاضلیه و مجلس شوری هر یک از این کتاب مجلّدی بیش نیست، در فهرست کتابخانه دکن (آصفیه) ج ۳ ص (۲۷۳) جلد اوّل و دوّم این کتاب را اسم برده و در ستون مقابل آن نوشته: (در سنه ۱۳۰۸) چاپ شده است، ولی ما چاپ آنرا تا بحال ندیده ایم.

در ابتداء شرح هر کتاب عدد ابواب و فهرست مفصل مطالب آنرا بیان کرده و این شرح را بر چند مجلد تقسیم و شرح کتب اصول کافی را در مجلد اوّل و دوّم گذارده است.

آغاز: بسمله فتح گنجینه شاهی شرح احادیث راز داران الهی کشاد نعیم نامتناهی حمد الخ.

(۳۴۳)

این نسخه را تیمورنام در سنه (۱۰۸۹) بخط نسخ متوسط نوشته و مشتمل بر شرح کتاب العقل و الجهل والتّوحد ملاخلیل (صافی) از اصول کافی میباشد، پاره ای از صفحاتش آب دیده و

بعضی وصالی شده است.

جلد چرمی. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۲۶۱) صفحه (۲۰۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۹ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۲۲).

(۳۴۴)

شرح کافی
ملا خلیل (صافی)

این نسخه در سنه (۱۰۹۰) بخط نسخ خوب نوشتن آن خاتمه یافته و مشتمل بر شرح کتاب عقل و جهل و توحید است، بموجب شرحیکه در آخر آن نوشته شده بانسخه اصل مقابله و تصحیح شده، قبل از فوت مؤلف شروع بنوشتن آن شده و هشت ماه پس از فوت ایشان بآخر رسیده و همین مطلب را کاتب در آخر کتاب نوشته است. جلد چرمی ضربی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۳۳۰) صفحه (۲۶) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۸ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۲۱).

(۳۴۵)

شرح کافی
ملا خلیل (صافی)

این نسخه شرح جزء اول از کتاب حجة اصول کافی می باشد و بخط نستعلیق در سنه (۱۰۸۳) نوشته شده است.

جلد چرمی ضربی. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۴۸۷) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۱۸ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۲۰).

(۳۴۶)

شرح کافی
ملا خلیل (صافی)

این نسخه را بخط نستعلیق محمد بن میرحاج در سنه (۱۰۷۰) نوشته و شرح کتاب ایمان و کفر چهارمین کتاب اصول کافی است، شرح دوازده باب از اول آن افتاده و اول سطر موجود آن این است: (حتی جاء محمد صلی الله علیه وآله فجاء بالقرآن و بشریته و منهاجه فحلاله حلال الخ).

جلد میشن ضربی طلائی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۴۶۷) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۲۴).

(۳۴۷)

شرح کافی
ملا خلیل (صافی)

این نسخه را که مشتمل بر چهار کتاب: طهارت، حیض، جنائز و صلوٰه میباشد بخط نستعلیق محمد ابراهیم بن محمد لاجین قزوینی در سنه (۱۱۰۱) نوشته، حواشی بعضی از صفحات

و صالی شده، پشت جلد و بالای صفحه اول کتاب نوشته اند: «کتاب عین الکافی» مناسبت این اسم را برای این کتاب ندانسته و هیچ جا چنین نامی را برای این کتاب ندیده ام.

جلد تیماجی، کاغذ سمرقندی، عده اوراق (۳۲۷) صفحه (۲۶) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض ($۱۸\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۲۵).

(۳۴۸)

این نسخه را در سنه (۱۰۷۳) آقا علی نام بخط نستعلیق نوشته، حواشی تمام صفحات را موربانه سوراخ کرده ولی خطوط ضایع نشده و مشتمل بر شرح کتاب صلوة است. جلد میشن. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۱۹۴) صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۹ سانتیمتر) عرض ($۱۹\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۲۷).

(۳۴۹)

این نسخه شرح کتاب نکاح است و بخط نستعلیق خیلی خوب نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده، ولی در آخر نوشته که بسعی مؤلف کتاب را نگاشته است و دارای يك سر لوح میباشد.

جلد چرمی ضربی طلا کوب. کاغذ دولت آبادی. مجدول بطلا و سرخی. عده اوراق (۴۳۴). صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول ($۳۲\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض ($۲۰\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۲۶).

(۳۵۰)

این نسخه بخط نستعلیق خوب در زمان حیات مؤلف نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده، مشتمل بر شرح یازده کتاب از کتب فروع به ترتیب کافی از کتاب اطعمه تا آخر ایمان و نذر و کفارات است، مشتمل بر یازده سر لوح بسیار ممتاز که طرز هر يك غیر از دیگری است میباشد، با نسخه اصل آنرا در سنه (۱۰۹۲) مقابله و تصحیح و این موضوع را بدون امضاء روی نسخه نوشته اند.

جلد تیماجی ضربی. کافد دولت آبادی. مجدول بطلا. عده اوراق (۷۲۸) صفحه (۲۵) سطر. واقف سیه سالار. قطع رحلی. طول (۳۲ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۲۸).

[۱۲۷] شرح کافی یا مرآت العقول (عربی)

شارح و مؤلف این کتاب حضرت مجلسی ره است ص ۱۵ [۴] محدث بحرانی در لؤلؤ البحرین نوشته اند که این کتاب تا نصف کتاب دعاء (از کتب اصول کافی) تألیف شده و حاجی نوری ره در فیض القدسی مرقوم داشته که نصف کتاب دعاء و کتاب عشرة از اصول و کتاب زکوة و خمس و نصف صلوة از کتب فروع کافی را موفق بشرح کردن نگردیده اند و باقی کتب را شرح کرده و نسخ آن نزد من موجود است و اینکه محدث بحرانی نوشته اند که تا نصف کتاب دعاء را شرح کرده اند مبنی بر عدم اطلاع بر شروح سایر کتب اصول و فروع بوده است. انتهى.

نسخه مطبوع این کتاب که از نظر مرحوم حاج شیخ فضل الله نوری اعلی الله مقامه گذشته مشتمل بر شرح تمام کتب اصول و فروع کافی است و بموجب شرحی که حاجی نوری ره از صاحب روضات از حدائق المقرّبین نقل کرده اند امیر محمد حسین خاتون آبادی بر حسب وصیت مرحوم مجلسی نواقص شرح کافی را تکمیل کرده اند و شاید این قسمت چاپ شده از ایشان باشد. مرحوم مجلسی کافی را بدین گونه شرح کرده اند: اولاً موضوع ابواب را بیان، پس از آن احادیث را در تحت عنوان حدیث اول و دوم و سوم الخ ذکر و نوع آن خبر را از حیث صحیح یا حسن یا موثق و یا غیر اینها بودن آنرا تعیین، پس از آن کلمات و عبارات و مطالب مشکله آن حدیث را در تحت عنوان **قوله** نقل نموده و بشرح آن پرداخته اند و کتب اصول را بیشتر از کتب فروع تفصیل داده اند.

شارح چنانکه در آخر بعضی از کتب همین کتاب بدان تصریح کرده اند شرح کتب اصول و فروع و روضه کافی را در دوازده جلد مرتب نموده و حاجی نوری ره نیز این مطلب را در فیض القدسی بیان کرده اند.

تقسیماتی که شارح برای این کتاب قائل شده و از نسخه چاپی معلوم میشود از اینقرار است: **مجلد اول:** شرح کتاب عقل و جهل و توحید، **مجلد دوم:** شرح جزء اول از کتاب حجة، **مجلد سوم:** شرح قسمت دیگر از کتاب حجة (از باب کراهیة التوقیت تا آخر کتاب) **مجلد چهارم:** شرح ایمان و کفر و کتاب دعاء و کتاب فضل قرآن و کتاب عشرة، **مجلد پنجم:** تا یازدهم: شرح کتب فروع بترتیب کافی از طهارت تا ایمان و نذر و کفارات، **مجلد دوازدهم:** شرح روضه کافی.

این کتاب را میرزا احمدخان مشیرالسلطنه که از وزراء سابق ایران بوده اند در چهار مجلد طبع و در دسترس عموم گذارده اند، طبع آن چند سال طول کشیده و در سال (۱۳۲۵) خاتمه یافته است، تمام کتاب کافی را هم در حاشیه مجلدات آن نوشته اند.

آغاز: بسم الله الذی وهب الحیوة والقوی و افاض العقل لیغلب به الهوی الخ.

(۳۵۱)

این نسخه مجلد دوم و سوم و مشتمل بر شرح تمام کتاب حجة است و بخط نسخ خیلی خوب در سنه (۱۱۸۱) محمدعلی اصفهانی متخلص بصبح آنرا نوشته اند، عنوان مطالب با شنجرف تحریر گردیده و پشت آخرین صفحه کاتب نسخه شرحی مبنی بر اینکه تحریر این کتاب بر حسب امر سید عبدالباقی که از علماء عصر اند گردیده نگاشته شده و ابیانی از خود انشاء کرده و در آخرین قسمت نوشته اند.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عده اوراق (۲۵۸) صفحه (۲۸) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۸ سانتیمتر). عرض (۱۹ سانتیمتر). نمره کتابخانه (۱۸۲۸).

[۱۲۸] صحیح بخاری یا الجامع الصحیح (عربی)

این کتاب یکی از صحاح سنه معتبره نزد اهل سنت و عامه میباشد و مؤلف آن بخاری است (ابو عبدالله محمد بن ابی الحسن اسمعیل بن ابراهیم بن

مغیره بن الاحنف یزْدَبَه (۱) البخاری (۱۹۴-۲۵۶) که از علماء بزرگ حدیث بوده و این کتاب را چنانکه خود گفته اند از میدان ششصد هزار حدیث در شانزده سال جمع آوری و در تهیة آن دقت کامل نموده ولی بسیاری از اخبار خوارج را در این کتاب نقل کرده و چنانکه روضات در ص ۱۶۰ ج ۴ از حاکم بن بیع نیشابوری که از علماء عامه است نقل نموده، قاضی بخارا از او سؤال نمود چرا در این کتاب خود (صحیح بخاری) از خوارج نقل روایت کرده ای جواب داد زیرا که آنها را ثقه میدانم، بدین سبب قاضی او را تازنده بود در حبس داشت.

در اثر بغض و عداوتیکه با اهل بیت علیهم السلام داشته حتی يك حدیث از حضرت صادق و حضرت رضا علیهما السلام نقل ننموده و معاصر با حضرت رضا (ع) بوده و اخبار راجعه بغدیر خم را که متفق علیه بین تمام فرق مسلمین است و امام فخر رازی گوید که روایات راجعه بغدیر خم بطرق متعدده بمن رسیده، و اخبار راجع بفضائل اهل بیت را روایت ننموده و آیه تطهیر را که در فضیلت ایشان نازل شده و تمام مفسرین اجماع بدان کرده اند منکر شده و بدین علل این کتاب مورد توجه مخالفین ما امامیه گردیده ولی با همه اینها در همین کتاب ادله و براهین قاطعه بر افضلیت امیر المؤمنین علی بن ابیطالب علیه السلام بر سایر صحابه و اثبات بر حق بودن مذهب شیعه امامیه درج شده و خداوند بدست خود او ادله بر رد عقائد آنها را ثبت و علماء امامیه در کتب خود بدانها اشاره فرموده اند.

صاحب کشف الظنون راجع باین کتاب در مجلد اول کتاب خود از

(۱) ابن خلکان در ص ۴۵۶ در ذیل شرح حال بخاری چنین گوید: (در نام جدش اختلاف است بعضی گفته اند «یزدبه» (بفتح الیاء المثناة من تحتها و سکون الزاء و کسر الذال المعجمة و بعدها باء الواحده ثم هاء ساکنه) میباشد و ابونصر بن ماکولا در کتاب الاکمال گفته است نام وی «یزدبه» بدال و زاء و باء معجمه بواحد است و دیگران گویند که این جد مجوسی بود و بر همان دین مرد و اولین کس که اسلام آورده «مغیره» بود و در جاهای دیگر نام این شخص را «یزدبه الاحنف» دیده ام شاید «یزدبه» احنف الرجل بوده است (احنف الرجل کسی است که با پشت یا راه رود و یا کجی دریای او باشد، قاموس).

ص (۳۶۲ تا ۳۷۲) بیش از ده صفحه شرح و بسط داده و شراح آنرا نام برده است. این کتاب در هندوستان و بولاق و مصر و اسلامبول و اروپا چاپ های متعدّد شده و ده جلد از مؤلفات دیگر بخاری نیز چاپ شده است (معجم المطبوعات ص ۵۳۵ و ۵۳۶).

آغاز: بسمله باب کیف کان بدء الوحی الی رسول الله صلی الله علیه و سلم الخ. (۳۵۲)

صحیح بخاری این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر جزء سوّم (از هجرت پیغمبر صلعم تا دعاء رفع و بقاء) است، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده ولی در حاشیه آخرین صفحه آن چندین اجازه روایتی که یکی از آنها در سنه (۶۴۹) و دیگری در سال (۶۵۱) نوشته شده میباشد، کتابت نسخه ظاهراً در اوایل قرن ششم گردیده است. جلد تیماجی، کاغذ دولت آبادی، عدد اوراق (۲۳۴) صفحه (۲۱) سطر، واقف سه سالار، قطع رحلی، طول (۲۷ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۳۹).

[۱۲۹] صحیفة الرضا (عربی)

این کتاب مشتمل بر اخباریست که در سنه (۱۹۴) حضرت امام همام علی بن موسی الرضا علیه آلاف التحية والسلام (علی بن موسی الکاظم بن جعفر الصادق بن محمد الباقر بن علی زین العابدین بن حسین الشّهدید بن علی امیر المؤمنین بن ابوطالب صلوات الله علیهم اجمعین ۱۵۳ - ۲۰۳^{۲۰۲}) (۱) امام هشتم شیعیان امامیه اند و مأمون خلیفه عباسی آنحضرت را بعنوان ولایت عهد از مدینه طیبّه بخراسان خواست) در موقع عبور از شهر نیشابور بر حسب خواهش اهالی آنجا از اباء و اجداد طاهرین خود صلوات الله علیهم اجمعین روایت فرموده اند و مشهور و موسوم بصحیفة الرضا گردید و مترجم عیون اخبار الرضا در حاشیه باب سی و یکم آن کتاب نسخه نمره (۱۹۲۳) کتابخانه نوشته اند: صحیفة الرضا مشتمل بر دویست و چهل حدیث است و اکثر احادیث آنرا مصنف در این کتاب آورده است.

(۱) ابن خلکان ج ۱ ص (۳۲۱) تذکرة الائمة ص (۵۲ و ۵۳ و ۵۴).

صاحب روضات ص (۵۱۳) چنین گوید: صحیفه الرضا را عامه و خاصه بطرق متعدده نقل کرده اند و صاحب امل الامل در ذیل ترجمه شیخ طبرسی ص ۱۰۸ [۵۰] گوید: (ومن رواياته صحیفه الرضا) و تأیید این مطلب آنکه در ابتداء بعضی از نسخ این کتاب چنین نوشته شده: (اخبونا الشیخ الامام الاجل العالم الزاهد امین الدین ثقة الاسلام امین الرؤساء ابوعلی الفضل بن الحسن الطبرسی اطال الله بقاءه يوم الخمسين غرة شهر الله الاصم رجب سنة (۵۳۹) قال اخبونا الشیخ الامام السید الزاهد ابو الفتح عبدالله بن عبدالکرم) و در بعضی از نسخ دیگر پس از ذکر این سید جلیل چنین گوید: (قراءة عليه داخل القبّة التي فيها قبر الرضا (ع) غرة شهر الله المبارك سنة احدى وخمسمائة قال حدثني الشیخ الجلیل العالم ابو الحسن علی بن محمد بن علی الحاتمی الرزنی (شاید وزنی بوده) قراءة عليه سنة ۴۵۷ .) و در ابتداء نسخه دیگر چنین نوشته شده: فيقول الفقير الى الله الكريم الغني طاهر بن محمد الراونزي غفر له اخبرنی بالصحيفة المباركة الميمونة الموسومة بصحيفة الرضا اجازة باجازته العامه شيخی و مخدومي قدوة ارباب الهدى اسوة اصحاب التقى بقیة کرام الاولياء قطب دوائر المحققين سعد الحق والملة الدين يوسف بن الشيخ الكبير والبدر المينر قطب الاقطاب الشيخ الفخر الملة والحق والدين عبدالواحد الحموي قدس سرهما واكثر برهما قال اخبرنی اجازة شيخی و مخدومي وعمی و استادی ومن اليه في امور الدين اعتمادی الشیخ غياث الحق والدين هبة الله الحموي تعمده الله بغفرانه بالاجازة العامه عن سيده وجده . شيخ الاسلام والمسلمين سلطان المحدثين والمحدثين الشيخ صدر الملة والحق والدين ابراهيم الحموي قدس سره قال اخبونا الشیخ المسند شرف الدين ابو الفضل احمد بن هبة الله الدمشقي بالخانقاه الشمیاطی قيل له اخبرك الشیخ ابوروح عبدالمعز بن محمد الهروي بروايته عن الشیخ ابی القاسم زاهر بن طاهر الشحامی اجازة قال اخبونا ابوعلی الحسن بن احمد السكاكي قال اخبونا الامام ابو القاسم بن حبيب قال اخبونا ابوبكر محمد بن عبدالله بن محمد النيسابوري الحفيد قال حدثنا ابو القاسم عبدالله

بن احمد بن عامر الطائی بالبصرة قال حدثنی ابی سنة ستین و مائین قال حدثنی الامام علی بن موسی (ع) سنة اربع و تسعین و مائه . انتهى کلام صاحب الروضات . این شرح که قسمتی از آن ترجمه و قسمت دیگر آنرا عیناً نقل میکنیم در کتاب کشف الحجب ص ۲۶۶ تحت عنوان « صحیفه الرضا » علیه التحیة و الثناء نوشته شده : علامه مجلسی گفته اند این کتاب از کتب مشهوره میان خاصه و عامه است و سید علی بن طاوس آنرا از مشایخ خود از شیخ طبرسی ره نقل نموده و من بر نسخه قدیمی سلسله روایت این سید جلیل را از شیخ طبرسی و از ایشان تا بامام علیه السلام را دیده ام ؛ و زنجیری در ربیع الابرار گوید که یحیی بن حسین حسینی گفته که در اسناد صحیفه الرضا این اثر است که هرگاه بردیوانه ای خوانده شود بهبودی یابد ؛ و نجاشی در ترجمه عبدالله بن احمد بن عامر طائی و ترجمه پدرش اشاره بروایت ایشان این رساله را و مدحی از آن و ذکر طریق روایت آن نموده ؛ خلاصه این کتاب « صحیفه الرضا » از اصول مشهوره میباشد و صحیح است اعتماد بر آن . انتهى . و اوّل آن اینست :

اخبرنی الشیخ العالم الفاضل الکامل قطب السالکین مؤید الاسلام و المسلمین
مولانا عبدالعلی بن عبدالحمید بن محمد سبزواری النخ .
(۳۵۳)

صحیفه الرضا این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۹۷۱) نوشته شده ، کاتب نامی از خود نبرده ، در حاشیه صفحات اولیه مطالبی در توضیح اخبار متن نوشته شده و پس از ختم کتاب مقدار کثرت را برطل و من و درم و مثقال و غیره تعیین کرده اند .

آغاز : نسخه اینست : بسمله قال ابو الحسن علی ابن موسی الرضا امام المتقین و قدرة اسباط سید المرسلین النخ .

کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۲۲) صفحه (۱۵) سطر . این نسخه ضمیمه کتاب نمره (۲۵۵۳) کتابخانه است .

(۳۵۴)

صحیفه الرضا این نسخه بخط نسخ نوشته شده، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده و ضمیمه نسخه نمره (۴۲) این فهرست میباشد و آغاز آن اینست: بسمله قال ابو الحسن علی بن موسی الرضا امام المتّقین و قدوة اسباط سید المرسلین علیه الصلوة والسلام سنة اربع وتسعين ومائة. عدد اوراق (۳۴) صفحه (۱۵) سطر. ضمیمه کتاب نمره (۱۰۶۰) کتابخانه است خصوصیات دیگر بدان نمره مراجعه گردد.

[۱۳۰] الصراط المستقیم الی مستحقّی التقدیم (عربی)

مؤلف این کتاب علی بن (۱) یونس العاملی النباطی البیاضی رضوان الله علیه است که از فضلاء و زهاد و محققین عالیمقام و متکلمین و شعراء ائام از شیعه امامیه بوده اند و ایشانرا مؤلفاتی است که از آنجمله این کتاب و رساله مسمی ب «الباب المفتوح الی ما قبل فی النفس والروح» رساله «اللّمعه» در منطق، و مختصر المختلف، و مختصر مجمع البیان، و مختصر الصحاح، و رساله در کلام، و رساله در امامه، میباشد و بتصریح صاحب کشف الحجب والاستار ص ۳۷۰ وفات ایشان در سنه (۸۷۷) بوده است.

موضوع این کتاب اثبات امامت ائمه اثنی عشر علیهم السلام است ولی چون این موضوع مربوط بسائر مباحث کلامی بوده مباحث اثبات واجب و صفات آن و اثبات نبوت عامه و خاصه و خاتمیّت و بعضی دیگر از مباحث کلامی را بر آن مقدم داشته، و این کتاب را بر مقدمه در ذکر فهرست مفصل ابواب کتاب و بیست و هفت باب که هر بابی مشتمل بر چندین فصل است مرتب ساخته و پس از دیباچه اسامی (۵۲) کتاب را که در تألیف این کتاب طرف مراجعه

(۱) اسم مؤلف در امل الاّمل و کشف الحجب و الاستار علی بن یونس ضبط شده ولی در فصل چهاردهم از باب یازدهم همین کتاب مؤلف خود را علی بن محمد بن یونس معرفی کرده و صاحب روّضات در ص (۴۰۰) ایشانرا اینگونه نامیده است: زین الدین ابو محمد علی بن محمد بن علی بن یونس العاملی النباطی البیاضی العنّجوری صاحب کتاب الصراط المستقیم فی الامامه الخ.

بوده و از آنها نقل کرده ذکر نموده است و پس از آن اسامی (۱۳۴) کتاب را که مطالبی از آنها دیگران نقل کرده بوده اند و ایشانهم از آنها استفاده نموده چه از کتب عامه و چه از خاصه نیز ذکر کرده است.

و چنانچه خود نیز در دیباچه فرموده اند در این کتاب ادله عقلیه و نقلیه و براهین قاطعه و اخبار صحیحه و آیات صریحه که قابل تأویل و تفسیر بغیر این مقصود نباشد برای اثبات مدعیهای خویش اقامه نموده و در بین ادله باشعار بزرگان نیز استشهاد کرده اند و چون قسمت عمده این ادله اخبار مسلمیه نزد عامه است در این فصل این کتاب را ذکر کردیم عدد ابیات این کتاب تقریباً (۲۴۵۰۰) بیت میباشد.

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ أَحْمَدُ حَمْدًا لَا يُضَاهِي عَلَى وَجوبِ وجوده وَإِيَّاهُ اسْكُرْ شُكْرًا لَا يَتَنَاهَى عَلَى إِفَاضَةِ خَيْرِهِ وَجُودِهِ.

(۳۵۵)

الصراط المستقیم
الی
مستحقى التقديم
این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، چندین ورق آخر آن نو نویسی است و قسمتی از اوراق آنها قسمت پائین آنها از میان رفته بوده و صالی شده و سطور از میان رفته آنها را نیز نوشته اند، کاتب و سال کتابت اصل کتاب و تکمیل آن رقم نگشته است.

جلد تیماجی. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۲۹۲) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۲۵).

[۱۳۱] صواعق ابن حجر مکی (عربی)

مؤلف این کتاب ابن حجر مکی است (ابوالعباس شهاب الدین احمد بن محمد بن علی بن حجر المصری الهیثمی السعدی الشافعی ۹۰۹-۹۷۴) که از فقهاء بزرگ اهل سنت بوده و مقتدای عامه میباشد، در محله هیثم از اقالیم غربی (مصر) متولد شده، در بیچگی پدرش مرده شمس الدین بن ابی الحائل و شمس الدین شناوی او را تربیت نموده و متکفل زندگانی شدند و شناوی او را بجامع الازهر گذاشت

و از علماء و فضلاء مصر کسب کالات نموده و در بیشتر علوم دست کامل یافت، در سال (۹۳۲) بمکه معظمه مشرف شد، پس از آن بمصر برگشت و نیز در سال (۹۳۷ و ۹۴۰) مجدداً بمکه مشرف گردید و در سفر اخیر مجاور آنحرم مبارک شد و تا آخر عمر در آنجا بتدریس و افتاء و تألیف گذرانیده و در «معلّاة» دفن و بدین مناسبت معروف بمکی گردید. (۱)

ابن حجر در مقدمه این کتاب گوید: چندی پیش بزرگی از من خواست کتابی در بیان حقیقت خلافت صدیق و عمر بن الخطاب تألیف نمایم در انجام سؤال جناب سائل کوشیده و آنرا نگاشتم و در رمضان سال (۹۵۰) بمناسبت اینکه جمعیت زیادی از شیعه و رافضیه در مکه معظمه جمع آمده بودند بمن امر شد که این کتاب را در مسجد الحرام بخوانم پس از آن بر آن شدم که اضافاتی بر آن نمایم و بیان حقیقت خلفاء اربعه و فضائل و مناقب آنها و آنچه متفرع بر آنست نیز بدو ضمیمه کنم اینک تمام شد و کتابی در فن خود جامع و کامل گردید و آنرا بر سه مقدمه و ده باب و خاتمه مرتب ساختم.

مؤلف در این کتاب ادله عقلیه و نقلیه راجعه باثبات مدعی خود را آورده و قسمت اعظم آن اخبار و احادیث است و بهمین مناسبت در این فصل ذکر گردید، عقائد شیعه را هم راجع باین موضوع نقل نموده و آنها را جواب گفته و احادیث زیاد در فضیلت اهل بیت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده است.

این کتاب مشهور بـ «صواعق ابن حجر» است ولی در معجم المطبوعات اینگونه نامیده شده: (الصواعق المحرقة فی الرد علی اهل البدع والزندقة) و در ذیل آن نوشته شده که در نسخه خطی کتابخانه سلطنتی نام این کتاب اینگونه ضبط شده است:

(۱) شرح فوق از «معجم المطبوعات» ص (۸۱ و ۸۲) ترجمه شد و آن کتاب مأخذهای خود را

کتب ذیل معین کرده است:

شذرات الذهب ج ۴ ص (۸۰۴) و طبقات الشافعیه تألیف اسدی ورق (۱۵۵) والفوائد البیه (۲۴۰) والخطط الجدیدة (۱۵-۲۶).

(الصواعق المحرقة لاخوان الابتداع والضلال والزندقه) اما در خود کتاب باسم آن نیست .

بیست کتاب از مؤلفات مؤلف طبع شده و معجم المطبوعات در ص (۸۲ و ۸۳ و ۸۴) آنها را بیان کرده و از آنجمله کتب ذیل است : تحفة المحتاج لشرح المنهاج در فقه ، الخیرات الحسان در مناقب ابی حنیفه ، الزّواجر عن اقتراف الکبائر در مواظ ، شرح قصیده برده ، الفتاوی الحدیثه در فقه ، فتح الجواد فی شرح الارشاد در فقه شافعی ، کفت الرعاع عن محرمات اللّهُ والسماع ، مناسک الحج والنخب الجلیله فی الخطب الجزیله .

صواعق ابن حجر در سنه (۸۰۷ ر ۱۳۰۷) در مصر چاپ شده است .

آغاز : بسملة الحمد لله الذی اختصّ نبیه محمدآع م باصحابه الخ .

(۳۵۶)

این نسخه بد خط را عزیز بن علی نام نوشته ، سال کتابت را صواعق ابن حجر ننکاشته ، ولی نسخه از خطوط اوائل قرن یازدهم است ،

یکی از اوراق وسط نصف آن پاره و مفقود گردیده و خود نسخه در آب افتاده ولی خطوط آن سالم مانده است .

جلد تیماج . کاغذ سمرقندی . عده اوراق (۱۲۲) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۸۳) .

[۱۳۲] علل الشرائع (عربی)

مؤلف ابن کتاب حضرت صدوق است ص ۲۰۴ [۹۷] و احادیثی را که در تمام مسائل اصول و فروع موافق مذهب شیعه امامیه بوده در (۳۸۴) باب در تحت عناوین مخصوص مثل «الباب الاولي في العلل التي من اجلها سميت السماء سماء» مسنداً ذکر فرموده و بهمین مناسبت این کتاب مشهور بعلم الشرائع گردیده است . این کتاب در طهران (سنه ۱۲۸۹) بامعانی الاخبار صدوق چاپ شده است . و چنانکه در کشف الحجب ص (۳۸۴) ولؤلؤ البحرین مذکور است صدوق نیز کتابی بنام «علل الحج» و «علل الوضوء» تألیف کرده اند .

آغاز : بسمله الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی سیدنا محمد و آله الطاهیرین
و سلم تسلیماً قال الشیخ ابو جعفر محمد بن علی بن الحسین بن موسی بن بابویه القمی
رضی الله عنه الباب الاولی فی العلة التي من اجلها الخ .
(۳۵۷)

علل الشرايع این نسخه را بخط نسخ خوب حاج محمد امین بن درویش
محمد شهمیرزادی در سنه (۱۰۷۰) نوشته و آقا سید محمد
رضا حسینی استرآبادی بر بعضی از صفحات آن حاشیه هائی نگاشته و ظاهراً ایشان
مقابله و تصحیح آنرا بخط خویش مرقوم داشته اند . نسخه بدلها و کلمات
افتاده از متن در حاشیه نوشته شده است .
جلد چرمی کهنه . کاغذ دولت آبادی . عده اوراق (۲۰۵) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی . طول (۳۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۰۵) .

[۱۳۳] عوالم العلوم (عربی)

مؤلف این کتاب عبدالله بن نورالله بحربی است که از شاگردان علامه
مجلسی ره بوده و حاجی نوری در فیض القدسی ایشانرا در ذیل شاگردان آنجناب
نام برده و گویند : (الثاني والثلاثون - الفاضل الممتنع الخیر النقاد الشیخ عبدالله بن
نورالدین صاحب العوالم فی مجلدات کثیره شایعه الا انها بحار استاده الاعظم
البسها صورة اخرى . انتهى) و صاحب روضات در ذیل شیخ عبدالله سماهیدجی
ص (۳۷۱) ایشانرا بدینگونه نام برده است : و كذلك هو غیر الشیخ المحدث
الماهر الممتنع الجلیل والمتبحر النبیل عبدالله بن نورالله البحرانی الذی هو صاحب
کتاب العوالم الکبیر فی جمع ما وجد عنده من الاخبار الواردة عن موالینا الاطهار
فی مجلدات جمه تربو علی مجلدات کتاب بحار الانوار وقد کان من تلامذة صاحب
البحار وله الروایة ایضاً عنه وکان من جملة من اعانه علی التألیف المزیور مثل
السید نعمة الله بن عبدالله الموسوی الجزائری المبرور و غیره من العلماء الصدور
والکفی لم اتحقق الی الآن زائداً علی ذلك من جمیل احواله افاض الله تعالی شایب
المغفرة علیه وعلی امثاله . انتهى کلامه رفع مقامه .)

در کتبیکه فعلاً در دست است جز همین دو قسمت که نقل شد از این شخص جلیل نامی و آثاری نیافتیم، حضرت استاد و رئیس محترم علمی مدرسه عالی سپهسالار (دانشکده معقول و منقول) آقای حاج سید نصرالله اخوی نقوی مد ظله العالی چنین فرمایند: که این کتاب (العوالم والمعارف) یکی از کتب بسیار خوب است و مؤلف در جمع اخبار و تنقیح آن زحمت فراوانی کشیده و طرف نسبت بکتاب بحار الانوار نیست و مجلدات آن قریب یکصد میباشد، زیاده بر هفتاد مجلد آن در یزد میباشد و آقای آثاری زاده یزدی چند مجلد آنرا بطهران آورده بودند و من آنها را دیدم بخط خود مؤلف بود و قریب سی مجلد دیگر آن در کتابخانه مرحوم حاج محمد کریمخان در کرمان است.

نسخه که در این کتابخانه است مشتمل بر جزء اول از کتاب سیزدهم و جزء اول و ۲ و ۳ و ۵ و ششم از کتاب پانزدهم میباشد و در ابتداء و انتهاء هر کتاب و هر جزء آن اسم کتاب اینگونه نوشته شده: (هذا هو المجلد... من کتاب عوالم العلوم والمعارف والاحوال من الايات والاخبار والاقوال الذی صنفه و ألفه هذا الفقیر الخ.)

طرز این کتاب آنستکه مؤلف کلیه اخباریکه در کتب معتبره عامه و خاصه در هر موضوع بوده با ذکر آن کتاب و نقل رواه خبر در جای مناسب بآن ذکر و مواردیکه محتاج ببیان و توضیح بوده در ذیل همان خبر تحت عنوان بیان یا توضیح آنها را شرح کرده و اشعار ادبی عربی و عباراتی از کتب لغت و غیره نیز بمناسبت در این قسمت نقل شده است.

یکی از مجلدات این کتاب که مشتمل بر اخبار راجعه بحضرت سید الشهداء علیه السلام میباشد در سنه (۱۳۱۸) چاپ شده است.

(۳۵۸)

عوالم العلوم این نسخه مشتمل بر جزء اول از کتاب سیزدهم در شرح حالات ابی بکر خلیفه اول و جزء اول و ۲ و ۳ و ۵ و ششم از اجزاء هشتگانه کتاب پانزدهم در شرح حالات امیر المؤمنین علی ابن ابیطالب (ع)

میباشد و در سال (۱۲۶۸) آنرا بخط نسخ خوب محمد مهدی بن محمد باقر تفتی نجفی نوشته اند.

جلد تیماجی منذهب . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۴۶۲) صفحه (۲۶) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۵۹) .

[۱۳۴] عین الحیوة (فارسی)

مؤلف این کتاب علامه مجلسی ره است ص ۱۵ [۴] و موضوع آن شرح و ترجمه فارسی وصیت حضرت ختمی مرتبت صلوٰۃ الله علیه و علی اهل بیته بابوذر غفاری ره میباشد و این حدیث را ابوعلی طبرسی در مکارم الاخلاق و ورام بن ابی فراس در مجموعه یا جامع خویش مرسلأ روایت کرده اند و هریک از مضامین آن در کتب اخبار و احادیث بسیار وارد شده است و این کتاب مشتمل بر یکدوره حکمة عملی و بسیاری از مواظ و نصایح میباشد .

علامه مجلسی این حدیث را مسنداً قسمت قسمت نقل و آنها را بزبان ساده بفارسی ترجمه و روایات دیگر بیکه از ائمه هدی (ع) در آن موضوع وارد شده نیز بفارسی نقل کرده اند و پیش از شروع بشرح و ترجمه حدیث شریف شرح حال ابوذر غفاری ره را مفصلاً نگاشته اند .

این کتاب در سنه (۱۲۴۰) در زمان فتحعلیشاه قاجار در طهران چاپ حروفی شده است .

آغاز: بسمله لآلی حمد و جواهر ثنا تحفه بارگاه جلال کبریا حکیمی که الخ .

(۳۵۹)

عین الحیوة این نسخه بخط نسخ متوسط نوشته شده و ناقص است ، آخرین سطر آن اینست : (ملاحظه کنند که شارع در آن باب چه تکلیف نموده است و آنرا بعمل آورد و مباحات را .) و تقریباً ثلث آخر کتاب را ندارد .

جلد چرمی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۰۶) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۲۹ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۲۰ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۲۴) .

[۱۳۵] عیون اخبار الرضا (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت صدوق ره میباشد ص ۲۰۴ [۹۷] چنانکه در مقدمه نوشته اند دو قصیده در مدح حضرت امام علی بن موسی الرضا علیه السلام از انشآت صاحب بن عبّاد بایشان رسیده چون مراتب خلوص عقیدت و پاکی طینت آن وزیر عالی مقام را از معانی مندرجۀ در آن ابیات مشاهده فرموده این کتاب را برای کتابخانه آنجناب از احادیث و اخبار و کلیۀ امور راجعۀ بآنحضرت تألیف (بهمن مناسبت این کتاب را «عیون اخبار الرضا» نامند) و پس از خطبۀ کتاب آن دو قصیده را نقل نموده و پس از آن فهرست مطالب هفتاد و یک باب کتاب را يك يك ذكر نموده و شروع بنقل احادیث و اخبار راجعۀ بهر يك از ابواب با ذکر تمام اسناد آنها کرده و باب اول کتاب در علمت تسمیه آنحضرت بـ «رضا» و باب آخر در نقل برکات و آثار است که از مشهد مقدّس و قبر مطهر در زمان حیات مؤلف ظاهر گردیده است و از باب اول تا آخر باب بیست و هشتم در يك جلد و از بیست و نهم تا آخر کتاب در جلد دیگر مرتّب گردیده است.

این کتاب در سنه (۱۲۷۵) در ایران چاپ سنگی شده است.

آغاز: بسم الله الواحد القهار العزيز الجبار الرحيم الغفار فاطر الارض والسماء الخ.

(۳۶۰)

عیون اخبار الرضا
این نسخه بخط نستعلیق در سنه (۸۷۵) نوشته شده و در آخر جلد اول بدان تصریح شده است، ورق اول و آخر حاشیۀ آنها وصالی شده، در صفحۀ که پس از صفحۀ آخر است. مطالبی از کتاب «جنة الامان الواقیه» ص ۲۲ [۹] نوشته اند و کلمات افتادۀ از متن و نسخه بدلها را در حاشیه تحریر کرده اند.

جلد تیماجی. کاغذ دولت آبادی. عدۀ اوراق (۹۳) صفحۀ (۳۳) سطر. واقف سیه سالار. قطع رحلی بزرگ. طول (۳۵ سانتیمتر) عرض (۲۵ سانتیمتر) نمرۀ کتابخانه (۱۹۱۸).

(۳۶۱)

عیون اخبار الرضا این نسخه نستعلیق بدخطی است و جزء اول کتاب میباشد، سه ورق از اول آن که مشتمل بر مقدمه و قسمتی از فهرست ابواب کتاب بوده افتاده و در کتابخانه و پشت کتاب بنام جامع الاخبار ثبت و وقف شده است. جلد چرمی کهنه. کاغذ نباتی. عدد اوراق (۱۲۴) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع ربعی. طول (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۲ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۷۰).

(۳۶۲)

عیون اخبار الرضا این نسخه را بخط نسخ خیمیلی خوب امیر عبدالمطلب حسینی در سنه (۱۰۸۸) نوشته اند، و دارای یک سرلوح و مجدول بطلا و زنگار میباشد، عنوان مطالب باشنجرف نوشته شده، ورق آخر و صالی گردیده و پشت آن طرز استخاره از حضرت علامه ره نقل شده است. جلد ساغری کهنه. کاغذ متن و حاشیه دولت آبادی و سمرقندی. عدد اوراق (۲۰۲) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیري. طول (۲۷ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۲۱).

(۳۶۳)

عیون اخبار الرضا این نسخه را بخط نستعلیق خیلی خوب علی بن یوسف خرقانی در سنه (۱۰۹۶) نوشته، در حاشیه صفحات کلمات افتاده و نسخه بدلها را نوشته اند، چند ورق کتاب و صالی شده، عناوین کتاب با سرخی است، دارای دوسرلوح خوب میباشد و پشت ورق اول و آخر اشعاری از حضرت شیخ بهائی و ملا واقف نام و میر عبدالحق و شیخ ابوسعید ابوالخیر نوشته اند. جلد چرمی ضربی. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۱۶۳) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیري. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۲۰).

[۱۳۶] **عیون الحکم والمواعظ** (عربی)

این کتاب مشتمل بر (۱۳۶۲۸) از حکم و مواعظ و مکاتبات و ادعیه و مناجاتهای

حضرت مولی امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام میباید ، در خود کتاب نامی از مؤلف و جامع نیست در کتب فهارس و سیر آنچه تجسس و تفحص گردید نام و نشانی از کتاب و مؤلف آن یافت نشد ، یکی از دو نسخه ذیل را چنانکه ذکر خواهد شد حضرت علم الهدی فرزند حضرت فیض ره در سنه (۱۰۸۵) امر باستکتاب آن داده اند . مقدمه این کتاب را در اینجا نقل می کنیم تا طرز انشاء و قدرت بنیان و بیان جامع معلوم و نیز تا اندازه زمان و عصر ایشان شناخته شود :

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله فائق العجبة و باری التسم ، موجد الاشياء بعد العدم و خالق الانوار و الظلم ممرض الاجسام و مبرئها بعد السقم ، احده حمداً استوجب به جزیل الذم و اشكره شكر عبد راض منه بما حکم و قسم و اشهد ان لا اله الا الله و حده لا شريك له شهادة ادخرها ليوم تزّن فيه القدم و اشهد ان محمداً صلي الله عليه وآله و سلم عبده و رسوله المبعوث الى سائر الامم من بشر بعته الغراء لسائر الشرايع ختم ، صلى الله عليه و على اهل بيته الطيبين الطاهرين اولى البيت والحرم و المقام و زمزم و على المنتخبين من اصحابه المخصوصين بالدين و الكرم .

اما بعد فانّ الذي حداني على جمع فوائد هذا الكتاب من حکم امير المؤمنين ابی تراب ما بلغني من افتخار ابی عثمان الجاحظ حين جمع المايه حكمة الشارده عن الاسماع الجامعه انواع الانتفاع التي جمعها من كلام امير المؤمنين علی بن ابی طالب علیه السلام فكثر تعجّبي منه و زاد تفکّري فيه مع كونه علامة زمانه و وحيداً في قرآنه مع ما منح به من غرارة الفهم و خصّ به من خصائص العلم كيف رضى لنفسه ان يقنع من البحر بالوشل و من الكثير بالاقل و لايكوني رايت اكثر طالبي العلم المغرورين بزخارف المؤهين منحرفين عن سنن الحق و ووضوح البراهين لان العلم عزيز و ليس ككلمه بنافع و الخلق كثير و ليس ككلمه للصواب بتابع فالزمت نفسي ان اجمع قليلاً من حكمه و يسيراً من خطير كلمه مجموعه من بلاغاته و عظاته و آدابه و ادعيته و مناجاته و اوامره و نواهيه و زواجره

ما تحرس البلغا عن مساجلته و تبلس الحكماء عن شاكلته و ما انا علم الله تعالى
 الا كالمعترف من البحر بكفه و المعترف بالتقصير في وصفه فكيف لا وهو عليه
 السلام الشارب من ينبوع النبوى و الحاوى بين جنبيه العلم اللاهوتى خاصة
 مع كسوف البال و قصورى عن مرتبة الكمال و اعترافى بالعجز عن ادراك الاوائل
 و كونى لم احظ من رتبة العلم بطائل بل معترف بتقصيرى عن الجرى في ميدانهم
 و نقص وزنى عن اوزانهم و جعلت ما جمعته طريقاً لنجاة المكلفين و مصباحاً
 يضىء للمسترشدين و سميته **بكتاب عيون الحكم و المواعظ و ذخيرة المتعظ**
و الواعظ اقتضبه من كتب متبذره و مضان متشرد و مصنفات مشهورة مسندة
 الى ائمة مقطوع بفضلهم و رياستهم و اماناتهم في رواياتهم و نقلهم مثل كتاب
 نهج البلاغه جمع الرضى ذى الحسين رضى الله عنه و ما كان جمعه ابو عثمان الجاحظ
 و من كتاب دستور الحكم و ما ثور مكارم الشيم جمع القاضى ابى عبد الله محمد بن سلام بن
 جعفر بن على القضاعى و من كتاب غرر الحكم و دُرر الكلم جمع القاضى ابى الفتح
 عبد الواحد بن محمد بن عبد الواحد لا مدى التيمى و من كتاب مناقب الخطيب احمد بن
 مكى الخوارزمى خطيب خوارزم و من كتاب منثور الحكم و من كتاب الفرائد
 و القلائد تأليف القاضى ابى يوسف يعقوب بن سليمان الاسفرائينى و من كتاب
 الخصال تأليف الشيخ ابى جعفر محمد بن على بن بابويه و غيرهم من التصانيف مالو
 رمت ذكرهم و ذكر اسانيدهم لطال على و وقع منه الضجر و الملل و قد وضعته
 ثلثين باباً احد و تسعين فصلاً ثلثة عشر الفاً و ستمائة و ثمانية و عشرين حكمة
 منها على حروف المعجم تسعة و عشرون باباً و الباب الثلاثون اوردت فيه مختصرات
 من التوحيد و الوصايا و مذمة الدنيا و المواعظ و الادعية و المكاتبات ما احتضرت
 و استحسنته و استصوبته فلينعلم الواقف على هذا الكتاب و ليستبرك ربه ما يجد
 فيه من خلل فى التأليف و يفصح بجوده عما يعثر به من زلل فى الترصيف و يمدنى

بالدعاء بالعفو و العافیه فی الدنیا و الآخره انه سمیع مجیب و من الاجابة قریب
الباب الاول فی حکم امیر المؤمنین علی بن ابیطالب علیه السلام فی حرف الالف
 و هو تسعة عشر فصلاً اربعة الاف و مائه و اربعة وستون حکمه النخ .
 (۳۶۴)

عیون الحکم این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده و در سنه
 (۱۰۷۹) محمد هادی نام مقابله شدن آنرا نوشته اند و مطالبی
 که از متن افتاده در حاشیه نوشته اند .
 جلد چرمی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۲۸۵) صفحه (۱۴) سطر . واقف سپهسالار . قطع
 وزیری کوچک . طول ($۲۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۸۵) .
 (۳۶۵)

عیون الحکم این نسخه را بخط نسخ خیلی خوب محمد قلی درسنه (۱۰۸۵)
 بر حسب دستور علم الهدی فرزند حضرت ملا محسن فیض
 نوشته و خود ایشانهم شش سطر بخط خود در آخرین صفحه کتاب مرقوم
 داشته اند .
 جلد چرمی بسیار اعلا . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۱۳۷) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار .
 قطع وزیری . طول (۲۴ سانتیمتر) عرض ($۱۵\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۸۴) .

[۱۳۷] غایة المرآة و حجة الخصام (عربی)

این کتاب تألیف سید هاشم بحرانی است ص ۸۹ [۴۱] در اثبات امامت
 و خلافت حضرت علی بن ابیطالب و یازده فرزند او علیهم السلام موافق اخبار
 اهل سنت و شیعه امامیه با ذکر روایات آنها و مشتمل بر دو مقصد است
مقصد اول: در تعیین امام و نص بر او و آنچه متعلق بدانست در (۶۷) باب .
مقصد دوم: در اوصاف امام و تصریح بآن و ذکر فضائل اهل بیت و پیروان
 و دوستان ایشان در (۳۸۲) باب . پس از اتمام کتاب دو رساله جاحظ را
 که صاحب کشف الغمّه در کتاب خود آورده و دلیل بر امامت و خلافت بلا
 فصل حضرت علی بن ابیطالب (ع) و تفضیل بنی هاشم بر سایرین است نقل و مؤلف

نیز در این کتاب چنانکه روایه ایشانست فقط بنقل اخبار قناعت کرده و کوچکترین اظهار نظری ننموده اند.

تألیف این کتاب در ماه رمضان سنه (۱۱۰۳) شده، فهرست مفصل ابواب کتاب را ظاهراً خود مؤلف مرتب کرده و قبل از شروع بکتاب نوشته اند.

آغاز: بسمه الحمد لله الذي اخصى كل شئ في امام المؤمنين وقرنه بالقرآن وجعلهما نظيرين.

انجام: وعلى هذا تقطع الكلام ونسكركم اليك العلامة قائلين الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله والحمد لله رب العالمين اولاً وآخراً.

کتابخانه دوره کامل این کتاب را دارد و در سه مجلد ذیل است.

(۳۶۶)

غایة المرام این نسخه مشتمل بر مقصد اول کتاب است، وسید حسین هندی آنرا بخط نسخ در سنه (۱۲۶۷) نوشته و فهرست

تمام ابواب را قبل از اصل کتاب نوشته اند.

جلد میشن . کاغذ ترمه . عدد اوراق (۴۲۵) صفحه (۲۱) سطر . واقف سیهسالار . قطع رحلی کوچک . طول (۳۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۴۷) .

(۳۶۷)

غایة المرام این نسخه از مقصد دوم کتاب است، و نیز سید حسین هندی آنرا در سنه (۱۲۶۷) بخط نسخ نوشته و فهرست

ابواب مقصد دوم نیز در ابتداء این نسخه نوشته شده است .

جلد میشن . کاغذ ترمه . عدد اوراق (۴۰۹) صفحه (۲۱) سطر . قطع رحلی واقف سیهسالار . طول (۳۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۴۵) .

(۳۶۸)

غایة المرام این نسخه بقیه مقصد دوم و تا آخر کتاب است، پس از ختم و اتمام آن کتاب « المحجّه فیما نزل فی الحجّه » که بعد

از این خواهد آمد و کتاب تبصرة الولی فیمن رای المهدی، مذکور در ص (۲۲۱) این فهرست که هر دو از تألیفات مؤلف غایة المرام است نوشته شده،

و کاتب آن سید حسین هندی در سنه (۱۲۶۸) بخط نسخ میباشد.
جلد میشن . کاغذ ترمه . ۵۰۰ ورق (۴۳۴) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی .
طول (۳۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۴۶)

[۱۳۸] کافی یا جامع کافی (عربی)

این کتاب اولین مجموعه کامل در اخبار شیعه امامیه است و چنانکه در ذیل تهذیب الاحکام گذشت یکی از کتب اربعه حدیث میباشد و مشتمل بر سه قسمت است: **اصول، فروع، روضه** و فقط مشتمل بر اخبار و رواه آنست و مؤلف اظهار نظر و بیان و شرحی راجع بکلمات و عبارات مشکله آن ننموده صاحب روضات در ذیل ترجمه خلیل بن غازی ص (۲۶۸) چنین نوشته اند: ایشان معتقد بودند که روضه کافی تألیف ابن ادریس مؤلف سرائر است و بعضی هم تألیف آنرا بشهید ثانی نسبت داده اند. انتهى. (بطلان این عقیده ذکر خواهد شد)

مؤلف این کتاب حضرت ثقة الاسلام کلینی (۱) است (محمد بن یعقوب بن اسحق کلینی رازی متوفی سنه ۳۲۸) (۲) که از محدثین عالم مقام بوده و در مدت بیست سال این کتاب را تألیف فرموده و مشتمل بر سی و چهار (۳) کتاب بدین تفصیل میباشد: **اصول کافی** مشتمل بر کتاب عقل و جهل، توحید، حجة، ایمان و کفر، دعاء، فضل قرآن و کتاب عشرة است و **فروع کافی** مشتمل بر بیست و شش کتاب بدین ترتیب است: کتاب طهارت، حیض، جناز، صلوة، زکوة، صیام (در ذیل این کتاب احکام فطر و اعتکاف ذکر شده)، حج (در آخر این کتاب ابواب زیارات و فضیلت زیارت پیغمبر صلعم و ائمه ذکر شده)

(۱) اولین کسیکه لقب «ثقة الاسلام» را دارا شد ابن عالم جلیل اند و کلین بفتح کاف نام قرية از قراء ورامین است که اینک یکی از توابع طهران میباشد و بهمین نام مشهور است.
(۲) روضات ص (۵۵۰) هدیة الاحباب ص (۲۲۷) لؤلؤ البحرین (شرح حال کلینی). فهرست شیخ طوسی ص (۳۲۶).

(۳) روضات ص (۲۵۳) نقل از رجال علامه طباطبائی از ذکر شهید ره عده کتب کافی را سی و دو معین نموده و شیخ طوسی در الفهرست کافی را مشتمل بر سی کتاب گفته و آخرین کتاب آنرا روضه نوشته بنا بر این عقیده آنهاست که روضه را از دیگران داشته اند باطل است.

جهاد، معیشت یا تجارة، نکاح، عقیقه، طلاق، عتق و تدبیر و کتابه، صید، ذبائح، اطعمه، اشربه (در آخر این کتاب اخبار راجعه بنرد و شطرنج و غناء ذکر شده)، ذی و تجمل، دواجن (۱)، و صایا، فرائض و موارث، حدود، دیات، شهادات، احکام و کتاب ایمان و نذرو کفارات. **و روضه کافی** فقط یک کتاب است. (اخبار راجعه بخمس را مؤلف در ذیل کتاب حجة ذکر نموده اند.)

شیخ طوسی کتب ذیل را نیز از مؤلفات کلینی دانسته: **کتاب الرسائل** و **کتاب الرد علی القرامطه** و **کتاب تعبیر الرؤیا**.

شیخ کلینی اولین محدث امامی است که بجمع و انتظام اخبار پرداخته و قبل از ایشان اصول اربعه مائه معمول به بوده مؤلف در زمان غیبت صغری امام زمان عجل الله تعالی فرجه زندگانی مینموده و گویند که این کتاب بوسیله ابوالحسن علی بن محمد سمري که آخرین نائب خاص آنحضرت بوده اند بنظر مبارکشان رسیده و فرموده اند: **الكافی كاف لشیعتنا** و تألیف آن در بیست سال گردیده است.

عده اخبار این کتاب را صاحب لؤلؤ البحرین در ذیل ترجمه شیخ کلینی چنین گوید:

بعضی از مشایخ معاصر گویند که همه احادیث کافی (۱۶۱۹۹) میباشد و از این عدد صحیح باصطلاح متأخرین (۵۰۷۲) حدیث و حسن (۱۴۴) حدیث و موثق (۱۱۱۸) حدیث و قوی (۲۰۲) حدیث و ضعیف از آنها (۹۰۸۵) حدیث است (۲).

بر کافی شروح و حواشی و تعلیقات زیاد نوشته شده و بعضی از آنها را در این

(۱) دواجن بفتح دال بی نقطه و تخفیف واو و الف و کسر جیم جمع داجن، جانوران است که آدمی آنها را نگاهداری میکند و در این کتاب مؤلف اخباری که راجع باین موضوع وارد شده نقل کرده اند. (شرح فارسی کافی ملا خلیل).

(۲) شماره احادیث فوق را از روی نسخه مطبوع لؤلؤ البحرین نقل کردیم و چنانکه ملاحظه میکنید مجموع احادیث مذکوره (۱۵۷۲۱) میشود صاحب روضات در ص (۵۵۳) این تقسیمات را از لؤلؤ البحرین نقل نموده و تمام احادیث آنرا نیز (۱۶۱۹۹) گفته و شماره احادیث حسن را نقل نکرده و شماره احادیث ضعیف را (۹۴۰۸۵) نقل نموده بهر حال مجموع احادیث موافق هر دو قسم نقل موافق با عدد مجموع مذکور نیست.

فهرست ذکر نمودیم و بهترین آنها شرح آخوند ملا صدرا و شرح آخوند ملا صالح است. ملا امین استرآبادی در فوائد مدنیّه شرحی بر اصول کافی بخود نسبت داده (امل الامل ص ۶۰ ج ۲) و در روضات ص ۱۸۲ نوشته که امیر سید حسین کرکی شاگرد حضرت شیخ بهائی را شرحی بر روضه کافی است. کتاب کافی در ایران مکرر چاپ شده است.

آغاز: بسم الله الحمد لله المحمود لنعمته المعبود لقدرته المطاع فی سلطانه المرهوب لجلاله الخ.

(۳۶۹)

این نسخه را که مشتمل بر اصول و فروع و روضه میباشد کافی
اصول و فروع
روضه
از کتب معتبره لغت نقل کرده اند.

جلد ساغری ضربی طلاکوب دورو. کاغذ سمرقندی. مجدول بطلا و زنگار. دارای یک سر لوح. عدد اوراق (۵۷۳) صفحه (۳۳) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی بزرگ. طول (۳۶) سانتیمتر. عرض (۲۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۱۹).

(۳۷۰)

این نسخه را که نیز مشتمل بر اصول و فروع و روضه میباشد کافی
اصول و فروع
روضه
و نهاییه نقل کرده اند.

جلد چرمی ضربی. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۳۹۴) صفحه (۲۲) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی بزرگ. طول (۳۹) سانتیمتر (عرض (۲۶) سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۱۸).

(۳۷۱)

کافی اصول و فروع و روضه این نسخه که نیز مشتمل بر اصول و فروع و روضه است بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب در آخر کتاب طهارت خود را (بابو ابن خان محمد کجراتی در سنه ۱۰۶۷) معرفی نموده، دارای سه سر لوح خوب میباشد، ابتداء هر کتاب تذهیب گردیده و صفحات مجدول بطلا و شنجرف است.

جلد چرمی ضربی طلا پوش. کاغذ متن و حاشیه دولت آبادی. عده اوراق (۶۶۷) صفحه (۳۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۱۸ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۱۹).

(۳۷۲)

کافی اصول و روضه این نسخه را بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۲۷) زین العابدین قمی نوشته و از ابتداء کتاب تا آخر اصول و تمام کتاب روضه است، در جواشی صفحات کلمات افتاده و نسخه بدلها و معانی لغات مشکله از قاموس و سایر کتب لغت نوشته شده.

جلد میشن ضربی. کاغذ دولت آبادی. عده اوراق (۱۷۹) صفحه (۴۱) سطر. مجدول بطلا و سرخی و زنگار. قطع رحلی. واقف سپهسالار. طول (۳۸ سانتیمتر) عرض (۲۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۰۷).

(۳۷۳)

کافی اصول این نسخه بخط نسخ متوسط محمد مؤمن بن محمد شفیع در سنه (۱۰۵۳) نوشته شده و مشتمل بر تمام کتب اصول است، چند ورق از اول و آخر آن افتاده بوده در سنه (۱۱۷۶) نو نویس کرده اند، حاشیه هائی بامضاء م ح ق، ص، م ح ق، میرزا رفیعا، م ن، م ق م، محمد صالح و غیره بر کنار صفحات نوشته شده و از کتب معتبره لغت معانی لغات مشکله متن توضیح داده شده است.

جلد تیماجی. کاغذ حنائی. عده اوراق (۴۱۵) صفحه (۲۲) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۱۹ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۰۲).

(۳۷۴)

کافی اصول

این نسخه بخط نستعلیق محمد مؤمن بن اسمعیل در سنه (۱۰۶۲) نوشته شده و مشتمل بر اصول کافی است، در حواشی اکثر صفحات معانی لغات مشکله را از کتب معتبره لغت نقل کرده اند، حواشی متعددی بدون امضاء و با امضاء رمزی دارد، بریکی از علماء خوانده شده و ایشان صحت نسخه و مقابله شدن آنرا در سنه (۱۰۷۱) نوشته اند.

جلد روغنی و ضربی و نقشه ضربی آن در هر دو طرف جلد دو گوزن است که در زیر درختی در حال جست و خیز اند و هر دو طرف داخل جلد طلاکوب میباشد. کاغذ دولت آبادی. دارای يك سر لوح. عده اوراق (۲۳۰) مجدول بطلا و غیره. صفحه (۳۲) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی بزرگ. طول (۳۷ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۲۲ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۰۶).

(۳۷۵)

کافی اصول

این نسخه مشتمل بر اصول کافی است و بخط نسخ سرائلله نام شیرازی در سنه (۱۱۷۲) نوشته شده، در بعضی از حواشی صفحات حاشیه های مختصر و معانی لغات مشکله را نوشته اند، وسط دو ورق این نسخه پاره شده.

جلد چرمی ضربی. کاغذ دولت آبادی. مجدول بشنجرف. عده اوراق (۳۵۱) صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۷ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۰۳).

(۳۷۶)

کافی اصول

این نسخه را بخط نسخ متوسط محمد حسین نام در سنه (۱۰۷۶) نوشته و مشتمل بر کتاب اصول است، آخرین ورق کتاب عشرة که کتاب آخر است افتاده، چند ورق از کتاب وصالی شده، در حواشی بعضی از صفحات حاشیه هائی با امضاء پروانه، راموز، قاموس، و غیره نوشته اند. آخرین سطر موجود اینست: (فلما عدل الطريق بالذی عدل منه امیر المؤمنین علیه السلام فقال له الذمی الست.)

جلد تیماج. کاغذ دولت آبادی. عده اوراق (۲۸۹) صفحات مختلف السطور. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۲۰ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۰۵).

(۳۷۷)

کافی قسمتی
از اصول

این نسخه بخط نسخ نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده و مشتمل بر کتاب عقل و جهل، توحید و حجّه میباشد، در حاشیه صفحات با مضامین رفیعاً، مثلاً صالح، امن، مقرر، وافی و شیخ محمد خاتون حاشیه هائی نوشته شده و معانی کلمات مشکله را از کتب معتبره لغت نیز در حاشیه نقل کرده اند.

جلد چرمی، کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۲۱۸) صفحه (۱۶) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۹ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۰۱).

(۳۷۸)

کافی چند کتاب
از اصول

این نسخه را در سنه (۱۰۹۵) ملک محمد بن مظفر علی همدانی بخط نسخ نوشته و مشتمل بر اصول کافی غیر از کتاب عشرة است، کلماتیکه از متن افتاده بوده در حاشیه نوشته اند و حواشی مختصری دارد.

جلد میشن. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۳۲۵) صفحه (۲۳) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۹ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۰۴).

(۳۷۹)

کافی اصول و چند
کتاب از فروع

این نسخه بخط نسخ نوشته شده، کاتب سال کتابت و اسم خود را در اواخر کتب ننوشته، ورق آخر نسخه افتاده است. از کتب فروع طهارت، صلوٰه، زکوة،

صوم و حج را دارد و مشتمل بر تمام کتب اصول کافی است. آخرین سطر موجود این است: ابو علی الاشعری عن الحسين بن علی بن مهربار عن الحسين بن سعيد عن ابراهیم بن ابی البلاد عن رجل من اصحابنا. در حاشیه صفحات کلمات افتاده متن و معانی لغات مشکله آنها و حواشی مختصری نوشته شده است. جلد تیماج. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۴۷۰) صفحه (۲۸) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۳۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۰۸).

(۳۸۰)

کافی فروع

این نسخه بخط نسخ خوب حسین بن قاسم علی مازندرانی در سنه (۱۰۶۹) نوشته شده و مشتمل بر تمام کتب فروع است، نسخه بدلها و کلمات افتاده از متن در حاشیه نوشته شده، عناوین و اوائل مطالب با سرخی است. جلد میشن. کاغذ ترمه. عدد اوراق (۳۵۶) صفحه (۳۰) سطر. هشت ورق اول کتاب و هجده ورق آخر کتاب کاغذ نوشته دارد. واقف سپهسالار. قطع رحلی بزرگ. طول (۲۸ سانتیمتر) عرض (۲۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۱۷).

(۳۸۱)

کافی چند کتاب
از فروع

این نسخه بخط نستعلیق کاتب بد خطی نوشته شده، اوراقی از اول و آخر آن افتاده و مشتمل بر قسمتی از کتاب عقیقه و کتب دیگر بعد از آن تا قسمتی از کتاب موارث است. اول سطر نسخه: مثله و زاد فيه اللهم لحمها بلحمه و عظمها بعظمه و شعرها بشعره الخ. آخرین سطر نسخه: والسادس سهم الزوج والزوجه فخمسة من هذه السهام الستة سهام القرابات.

جلد چرمی. کاغذ زرد رنگ کهنه. عدد اوراق (۱۷۸) صفحه (۲۳) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۱۳).

(۳۸۲)

کافی چند کتاب
از فروع

این نسخه را بخط نسخ خیلی خوب حبیب الله بن عطاء الله حسنی در شیراز سنه (۹۷۲) نوشته اند، در سنه (۱۰۷۹) نظام الدین محمد بن محمد فاضل آنرا با نسخ عدیده مقابله و تصحیح کرده اند، کلمات افتاده متن و نسخه بدلها و حواشی زیاد بامضاء م ق ر، ک، س، ۱۲، ع، ا، م، ن، م، ن، ق، ح قی، وب. در حاشیه صفحات نوشته شده، معانی لغات مشکمله را از کتب معتبره لغت نیز در حاشیه نقل کرده اند، بمناسبت عباراتی از مسالك و ذکری و جبل المتین در حاشیه نقل شده، دارای دوسر لوح ممتاز قدیمی است یکی در اول کتاب طهارت و

بر آن نوشته شده: کتاب الطهارة و دیگرى اوّل کتاب صیام و برآن نوشته شده: المجلد الرابع من کتاب الکافی. این نسخه مشتمل بر کتب ذیل است: کتاب طهارت، حیض، جنائز، صلوة، زکوة، صیام، حج و جهاد. جلد چرمى ضربى. کاغذ دولت آبادی. مجدول بطلا و زنگار و شنجراف. عدد اوراق (۴۳۴) صفحه (۲۰) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۸ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۱۲).

(۳۸۳)

کافی چند کتاب
از فروع و کتاب
روضة

این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۸۴) نوشته شده از اوّل تا بآخر آن مقابله و تصحیح گردیده، کلمات افتاده متن و معانی لغات مشکله آنها از کتب معتبره لغت در حاشیه صفحات نوشته اند، کاتب نامی از خود نبرده و مشتمل

بر کتب ذیل است: نکاح، عقیقه، طلاق، عتق و تدبیر و کتابه، صید، ذبائح، اطعمه، اشربه، زی و تجمل و مروّ، دواجن، وصایا، موارد، حدود، دیات، شهادات، احکام، ایمان و نذر و کفارات و کتاب روضه.

صفحه اوّل نونویس است و قبل از آن در پنج ورق فهرست ابواب و فصول تمام کتب مندرجه نوشته شده.

جلد نیماج ضربی. کاغذ دولت آبادی. مجدول بطلا. عدد اوراق (۴۹۵) صفحه (۲۴) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۱۱).

(۳۸۴)

کافی چند کتاب
از فروع و کتاب
روضة

این نسخه در نجف اشرف در سنه (۱۰۲۴) بخط نسخ خوب محمود بن حسام الدین جزائری نوشته شده، چندین ورق از آن افتاده بوده نونویس کرده اند و مشتمل بر کتب ذیل بدین ترتیب است: کتاب جهاد، معیشت،

نکاح، طلاق، عتق و تدبیر و کتابه، عقیقه، دواجن، زی و تجمل و مروّ، صید، ذبائح، اطعمه، اشربه، وصایا، فرائض، حدود، دیات، شهادات، احکام، ایمان و نذر و کفارات و کتاب روضه.

جلد تیماج کهنه ضربی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۵۰۱) صفحه (۲۴) سطر . قطع رحلی .
کوچک . واقف سیه سالار . طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۱۵) .
(۳۸۵)

کافی چند کتاب این نسخه بخط نسخ کمال الدین بن علاء الدین حسینی در
از فروع سنه (۱۰۸۷) نوشته شده ، اسم کاتب و سال کتابت را
و کتاب روضه که در آخر نسخه بوده محو کرده اند ولی در آخر بعضی
از کتب بنحو فوق رقم شده است ، ترتیب کتب این
نسخه با نسخ مشهوره مخالف و بدین قسم که هست ذکر می کنیم : کتاب معیشت ،
نکاح ، عقیقه ، طلاق ، عتق و تدبیر و کتابه ، دواجن (یکورق از ابتداء کتاب
دواجن در آخر کتاب زی و تجمل نوشته شده و شروع کتاب دواجن از
باب آلات الدواب میباشد و پس از ختم و اخبار بر ختم آن باب غناء و نرد
و شطرنج که در آخر کتاب اشربه است نوشته شده) زی و تجمل ، مروءه ،
صيد ، ذبائح ، اطعمه ، اشربه ، وصایا ، موارد ، حدود ، دیات ، شهادات ،
احکام ، ایمان و نذر و کفارات و کتاب روضه .

در حاشیه صفحات کلمات افتاده متن و نسخه بدله و معانی لغات مشکله
و حواشی مختصر بدون امضاء نوشته شده .

جلد چرمی کهنه . کاغذ ترمه . عدد اوراق (۳۶۷) صفحه (۲۷) سطر . قطع رحلی . واقف
سیه سالار . طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۱۰) .
(۳۸۶)

کافی چند کتاب این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، در این قسمت موجود
از فروع نامی از کاتب و آثاری از سنه کتابت نیست و مشتمل بر
قسمتی از کتاب طهارت (یازده صفحه در اول نسخه و
چهل و هشت صفحه در آخر) کتاب صلوه ، زکوة ، صوم و قسمتی از حج
(تا چند سطر از باب دخول کعبه) میباشد ، حاشیه های مختصری در بعضی
از صفحات در حاشیه آنها در بیان مطالب متن و معنی لغات آن نوشته شده
و نسخه قدیمی است .

جلد میشن . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۲۸۲) صفحه (۲۱) سطر . قطع خشتی . واقف
سیه سالار . طول ($۲۴\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۱۶) .

(۳۸۷)

کافی چند کتاب
از فروع

این نسخه بخط نسخ نوشته شده، کاتب اسم خود را ننکاشته، در آخر یکی از کتابها تاریخ کتابت را چنین نوشته: (قد وقع الفراغ من نسخه فی اواخر شهر ربیع الاول بعد الالف من الهجرة النبویة المصطفویة علی ید اقل العباد و احوجهم الی رحمة ربه) و مشتمل بر کتاب طهارة، حیض، جناز، صوم، زکوة، حج و جهاد میباشد. جلد چرمی ضربی کهنه. کاغذ ترمه. عده اوراق (۱۳۶) صفحه (۴۳) سطر. واقف سپهسالار قطع رحلی بزرگ. طول (۳۷ سانتیمتر) عرض (۲۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۱۴).

(۳۸۸)

کافی چند کتاب
از فروع

این نسخه بخط نستعلیق متوسط نوشته شده، کاتب از خود و سال کتابت ذکر نکرده و مشتمل بر پنج سطر از آخر کتاب اشربه و کتب ذیل است: دواجن، وصایا، فرائض، حدود، دیات، شهادات، احکام و ایمان و نذر و کفارات. جلد تیماج رنگاری رنگ. کاغذ ترمه. عده اوراق (۲۳۳) صفحه (۱۷) سطر. واقف سپهسالار قطع رحلی کوچک. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۰۹).

[۱۳۹] کشف الغمه فی معرفة الائمه (عربی)

مؤلف این کتاب ابوالحسن بهاء الدین علی بن عیسی بن فخر الدین ابی الفتح اربلی (۱) متوفی سنه (۶۹۲) (۲) است که از بزرگان محدثین و اعظم علماء شیعه امامیه در قرن هفتم هجری بوده و از سید رضی الدین طائوس

(۱) اربل چون دغیل چنانکه از تقویم البلدان معلوم میشود از اقلیم چهارم و پایتخت شهرزور است و بعضی گفته اند از شهرهای نوساز بلاد شهر زور بین مدائن و موصل بوده و تا موصل دو روز راه بوده است و اربل نیز نام یکی از شهرهای صیدا از سواحل بلاد شام است و از بعضی از اهل علم نقل شده که اربلی بکسر منسوب بقریه از قراء خوارزم میباشد جز اینکه نسبت این مرد (مراد مؤلف کشف الغمه است) باربل اول است که از توابع دیار بکر میباشد و صاحب تلخیص الآثار چنین گوید: اربل شهری است میانه زابین، و را قلعه محکم است و مغول بر آن دست نیافتند و در آن مسجدی است که در آن منگی میباشد که آثار دست انسانی بر آنست (ترجمه از روضات ص ۳۹۷)

(۲) کشف الحجب ص (۴۶۷) روضات ص (۳۹۷). امل الامل ص (۵۴).

و سید جلال الدین عبد الحمید بن فخر موسوی و شیخ برهان الدین و جمعی دیگر از علماء عامه و خاصه نقل روایت نموده و گذشته از اینکه از معتمدین امامیه است علماء عامه چون صفدی در فوات الوفيات و غیر او در غیر آن بثناء ایشان پرداخته اند.

در این کتاب احوال پیغمبر اکرم و فاطمه زهراء و ائمه هدی صلوة الله علیهم اجمعین را از موالید و وفيات و مناقب و فضائل و محاسن و کلمات برجسته و معجزات ایشان مندرج ساخته و مقید بوده که بیشتر آنها از کتب معتبره عامه نقل نماید. تاریخ تألیف آنها امل الآمل سنه (۶۸۷) ثبت نموده و علی بن حسن زواری آنها بفارسی ترجمه کرده و شرح آن در ص (۲۲۸) این فهرست گذشت.

صاحب امل الآمل گوید که اربلی را مؤلفانی است از آنجمله کشف الغمه و رساله الطیف و دیوان شعر و رساله های زیاد میباشد و او را اشعار بیشمار در مدح ائمه (ع) و در مصیبت آنها است و بسیاری از آنها در کشف الغمه آوردند.

این کتاب در ایران چاپ شده است.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذی الزمنا کلمة التقوی و وفقنا للتمسک بالسبب الاقوی الخ.

(۳۸۹)

کشف الغمه این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب از خود وصال نوشتن نامی نبرده و مجدول بطلا و زنگار و شنجرف است.

جلد تیماجی. کاغذ دولت دول آبادی. عدد اوراق (۲۲۲) صفحه (۲۴) سطر. واقف سیه سالار. قطع وزیری. طول (۲۸ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۸ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۰۳).

[۱۴۰] لوامع صاحبقرآنی (فارسی)

این کتاب ترجمه و شرح فارسی من لایحضره الفقیه است که در همین

فصل خواهد آمد، مترجم و شارح آن حضرت مجلسی اول ره است ص (۲۵۴) [۱۲۰] و چنانکه خود در مقدمه نوشته اند پس از اینکه شرح عربی خود را برفقیه نوشته و آنرا تقدیم پادشاه عصر شاه عباس ثانی صفوی کردم ایشان خواستند که آنرا بفارسی ترجمه کنم امر سلطان را لازم الاطاعه دیدم و این کتابرا نگاشته و آنرا «لوامع صاحبقرانی» نامیدم.

طرز این کتاب آنست که الفاظ احادیث را کلمه بکلمه ترجمه بفارسی نموده و پس از آن اقوال علما را نیز در معانی آنها بیان سپس نظریه خود را اظهار داشته اند. قبل از شروع بشرح مقدمه که مشتمل بر دوازده فائده که هر يك متضمن مطالب سودمندی میباشد نیز نگاشته اند.

صاحب روضات ص (۱۳۰) ج ۱ گوید که این شرح نیز بآخر رسیده و چون شرح عربی آن صد هزار بیت کتابت دارد ولی در کشف الحجب ص (۴۸۱) نوشته شده که این شرح تمام نیست و مؤلف فقط تا آخر زیارات که آخر کتاب حج است تألیف کرده اند. در فهرست رضویه ص (۸۱) فصل اخبار این کتاب را بنام «لوامع المتّقین» ثبت نموده و چنانکه معلوم شد نام این کتاب «لوامع صاحبقرانی» است و مؤلف آن فهرست اشتباه کرده اند و سه نسخه که در آن کتابخانه است تا آخر اعتکاف (کتاب صوم) میباشد. در سال (۱۳۲۲) تا (۱۳۲۴) لوامع صاحبقرانی در طهران تا آخر کتاب حج آن چاپ سنگی شده است بنابراین قول صاحب کشف الحجب تأیید میشود و مابا تفحصی که کرده تمام نسخ این کتاب دست نیافته ایم.

آغاز: بسمله حمدیکه باقلام اشجار و مداد البحار بر صفحات لیل و نهار شرح شطری از آن نتوان نکاشتن سزاوار فائض الانوار یستکه الخ.

(۳۹۰)

این نسخه از ابتداء کتاب تا احکام آب حمام میباشد و بخط نستعلیق بد خطی نوشته شده و کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده است.

لوامع
صاحبقرانی

جلد میشن. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۳۲) صفحه (۴۲) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۷۳) (۳۹۱)

لوامع صاحبقرانی این نسخه بخط نستعلیق خیلی خوب محمود بن سلطان شاه کاتب در سنه (۱۰۷۰) نوشته شده و مشتمل بر ابتداء کتاب صلوٰه تا اول باب اذان و اقامه است؛ پشت صفحه اول نوشته شده: کتاب فقه فارسی از تصنیفات شیخ بهائی علیه الرحمه داخل کتابخانه مبارکه نواب مستطاب اشرف امجد ارفع والا شاهزاده اعظم افخم اعتضاد السلطنه وزیر علوم دام اجلاله گردید فی شهر ربیع الاول من شهر سنه (۱۲۹۳). و در همین جا مرحوم سپهسالار بهمین نام آنرا وقف و در دفتر کتابخانه نیز بهمین نام ثبت شده؛ پس از مطالعه معلوم شد که از شیخ بهائی ره نیست ولوامع صاحبقرانی است. حاشیه چند ورق اول و صالی شده و دارای یک سر سوره میباشد. جلد تیماج. کاغذ دولت آبادی. مجدول بطلا و رنگار. عدد اوراق (۲۱۹) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۶۴) (۳۹۲)

لوامع صاحبقرانی این نسخه که بخط نستعلیق حسن بن میرزا جان بهمدانی در سنه (۱۰۷۶) نوشته شده مشتمل بر شرح و ترجمه احادیث باب الاذان و الاقامه من لایحضر تا آخر احادیث راجعه بنماز جماعت آن میباشد و در کتابخانه و پشت صفحه اول بنام «شرح تهذیب» ثبت و وقف گردیده است. جلد تیماجی سبز. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۱۸۹) صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۳۹).

[۱۴۱] مجموعه از احادیث نبوی صلعم (عربی)

این مجموعه مشتمل بر احادیث نبوی صلی الله علیه و آله میباشد؛ جامع آن معلوم نیست و مشتمل بر مطالب دینی و اجتماعی و اخلاقی است. آغاز: بسمله روی عن رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم وقد سألته سائل عن الاسلام. انجام: وعنه ان ممّا أدرك الناس من كلام النبی و الاولی اذا لم تستحیی فافعل ما شئت.

(۱۹۳)

مجموعه این نسخه بخط نسخ خوب نگاشته شده و در آخرین صفحه نوشته شده: کتبه یاقوت. ولی مسلماً از خطوط یاقوت مستعصمی نیست، سال کتابت رقم نگردیده، اطراف تمام اوراق و میان همه سطرها با طلا نقاشی برک موی شده و مجدول بطلا است. جلد تیماج. کاغذ متن و حاشیه قدیمی. عده اوراق (۸) صفحه (۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۱۱۴).

[۱۴۲] مجموعه ورام (عربی)

مؤلف این کتاب ورام بن ابی فراس میباشد (ابوالحسین ورام بن ابی فراس عیسی بن ابی النجم النخعی الاشری) که از زهاد و علماء قرن ششم بوده و شیخ منتجب الدین که از معاصرین آنجناب است در فهرست خود ایشانرا چنین ستوده اند: ابوالحسین ورام . . . . عالمی بزرگ مقام است و ایشانرا در حله زیارت کرده ام در خدمت سدید الدین محمود حمّصی در حله تحصیل کرده اند. و صاحب امل الآمل در ذیل نام ورام بن ابی فراس گفته اند: وجد مادری حضرت سید بن طاوس میباشد و کتاب «تنبيه الخواطر و نزهة النواظر» که کتابی نیکو است تألیف ایشانست جز اینکه در آن احادیث غیر معتبر دیده میشود و حضرت شهید (مراد شهید اول است) بواسطه محمد بن جعفر مشهدی از ابن عالم نقل روایت نموده اند انتهى. و در صحیفه الصفا پس از ذکر نام ورام بن ابی فراس و تجلیل و احترام کامل بنحوی که از منتجب الدین نقل شد گوید: ورام را کتبی است که از آنها مجموعه او است که معروف ب «تنبيه الخاطر و نزهة النواظر» میباشد و از شیخ محمود حمّصی روایت میکند و شیخ منتجب الدین و محمد بن جعفر مشهدی از او روایت مینمایند انتهى. این مجموعه مشتمل بر اخبار موعظه و نصیحت و اخلاق اسلامی است ولی چون در آن احادیث مرسله و مرفوعه زیاد است و بعلاوه بقاعده تسامح در ادله سنن روایاتی از عامه نیز آورده و غث و ثمین را از یکدگر تمیز نداده

چندان طرف توجه واقع نگردیده و حضرت مجلسی در مقدمات کتاب بحار الانوار در ذیل اشخاصی که چندان بکلمات و عبارات آنها اعتمادی نیست چنین نوشته اند: و همچنین کتاب «تنبيه الخاطر» و مؤلف آن که در اجازات از آنها نام برده شده و مشهوراند لیکن چون این کتاب مختص بموعظه و اخلاق میباشد مؤلف چندان توجه ننموده و غث و ثمین اخبار را نقل کرده اند. (کلیّة شرح فوق از روضات الجنّات ص ۲۲۸ ج ۴ ترجمه گردید).

در کشف الحجب ص ۵۸۰ این کتاب و مؤلف آن اینگونه ضبط شده:

نزهة الناظر و تنبيه الخاطر في الترغيب والترهيب والمواعظ والزواجر المشهور
بمجموعة الورام للشيخ الامام العامل قدوة الطائفة الحقّه ومقتدى الفرقة الناجية
کمال الملة و الحقّ والدین ابی ورام ابن ابی فراس اوله الحمد لله الاول بلا ابتداء
و الآخر بلا انتهاء الخ.

و نیز در کشف الحجب ص (۵۷۹ و ۵۸۰) : «نزهة الناظر» یکی تألیف حسین بن محمد بن حسین بن نصر حلوائی در کلمات قصار و مواعظ ائمه اطهار علیهم السلام و دیگری در اشباه و نظائر در فقه تألیف شیخ نجیب الدین ابی زکریا یحیی ابن سعید (که عموی حضرت محقق صاحب شرایع بوده اند) از علماء امامیه نقل شده است.

آغاز: بسملة الحمد لله الاول بلا ابتداء و الآخر بلا انتهاء الخ.

(۴۹۴)

مجموعه ورام ابن نسخه بخط نسخ خوب محمد محسن در سنه (۱۰۷۱) نوشته شده، عنوان مطالب را با شنجرف نوشته اند، پشت صفحه اول میرزا آقا خان نوری این شرح را نوشته است: هبه کردم بجناب فرزندان مکرم نظام الملك في شهر شعبان سنه (۱۲۷۳).

جلد چرمی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۳۴۶) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۰ ¼ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۲۹).

(۳۹۵)

مجموعه ورام این نسخه را بخط نستعلیق محمد علی نام در سنه (۱۱۹۷) نوشته اند، در آخر کتاب سه صفحه کاغذ ننوشته بوده بر آنها جداولی از حروف کشیده شده و چندین ورق از اول کتاب را بخط نسخ نوشته اند.

جلد میشن ضربی. کاغذ اصفهانی. عده اوراق (۱۶۴) صفحه (۲۳) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۳ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۲۲).

(۳۹۶)

مجموعه ورام این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده، ورق اول و آخر آن افتاده بوده، در سنه (۱۲۵۰) آنرا نوشته و عنوان مطالب کتاب با شنجرف در حاشیه نوشته شده و چندین ورق کاغذ ننوشته اول و آخر کتاب است.

جلد تیماجی ضربی. کاغذ فرنکی. عده اوراق (۲۹۹) صفحه (۲۴) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۸ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۳۰).

(۳۹۷)

مجموعه ورام این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده، عنوان مطالب را در حاشیه با سرخی نوشته اند.

جلد تیماج. کاغذ اصفهانی. عده اوراق (۲۰۸) صفحه (۱۸) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۳ سانتیمتر) عرض (۱۳ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۳۱).

[۱۴۳] **المحججه فیما نزل فی القائم الحجه** (عربی)

مؤلف این کتاب سید هاشم بحرانی است ص ۸۹ [۴۱] و مشتمل بر آیات است که درباره حضرت حجه بن الحسن العسکری عجل الله تعالی فرجه امام دوازدهم شیعیان امامیه علیه و علی آبائه الطیبین الطاهرین سلام الله الملك المنان نازل شده و اخباریکه از ائمه هدی (ع) در تأویل و تفسیر آنها وارد گردیده است (حجه قائم عجل الله تعالی فرجه محمد بن حسن بن علی بن محمد بن علی بن موسی بن

جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب صلوٰۃ الله علیهم اجمعین متولد در سنه (۲۵۶) (۱) هجری است و در سنه (۳۲۹) غیبت کبری فرموده و تا بحال در یرده غیبت اند و ماها شیعیان امامیه اعتقاد جازم داریم که زنده است و روزی ظاهر خواهد گردید و عالم را از ظلم و جور پاک خواهد فرمود و دیانت مقدس اسلام را بمنتهی درجه کمال خواهد رسانید.

مؤلف تفسیر مفصل همین آیات و دیگر آنها را بکتاب تفسیر برهان خود که درص (۸۹) این فهرست شرح آن گذشت حواله فرموده و در این کتاب (المحجّه) نیز چنانکه رویه ایشانست فقط نقل روایات نموده و کوچکترین تصرّفی نکرده اند و تألیف آن در سنه (۱۰۹۷) بوده است.

این کتاب در حدود (۲۰۰۰) بیت کتابت دارد.

آغاز: بسم الله الحمد لله القائم الدائم الذی هو بکلّ شیء عالم الخ.

انجام: و تواصوا بالحق یعنی بالامامه و تواصوا بالصبر یعنی بالفتنه و کان الفراغ من هذا علی ید مؤلفه فی سنه سبع و تسعين بعد الالف.
(۳۹۸)

المحجّه این نسخه بخط نسخ سید حسین هندی در سنه (۱۲۶۹) نوشته شده و ضمیمه نسخه نمره (۱۷۴۶) کتابخانه میباشد
فیمانزل فی الحجّه و قابل تجزیه و (۴۵) ورق است.

[۱۴۴] مسار الشیعه (فارسی)

مؤلف این کتاب چنانکه در مقدمه نسخه ذیل بدان تصریح شده: زین الدین علی نقی کهره میباشد. (زین الدین (۲) علی نقی ابن الشیخ ابی العلامحمد هاشم الطغائی السکره الفراهانی ثم الشیرازی ثم الاصفهانی متوفی سنه ۱۰۶۰) که از علماء و

(۱) ابن خلکان ص (۴۵۱) تولد ایشانرا در این سال اصح دانسته و گوید که سنه (۲۵۶) و ۲۵۸ نیز نوشته اند.

(۲) صاحب روضات در ص (۴۰۹) لقب مؤلف را «عز الدین» ثبت نموده ولی ما مطابق آنچه در نسخه ذیل نوشته شده زین الدین نوشتیم چرا که ظاهراً نسخه در زمان خود مؤلف نوشته شده و ترجیح بر اقوال متاخرین دارد.

دانشمندان عهدشاه صفی و شاه عباس ثانی صفوی بوده و چندی قضاوت شیراز را داشته و پس از آن شیخ الاسلام اصفهان گردیده و مؤلفاتی در فقه و حکمت و کلام دارند.

صاحب امل الامل که از معاصرین ایشانست بعضی از مؤلفاتش را در ذیل ترجمه علی نقی شیرازی نقل نموده و صاحب ریاض العلماء مؤلفات دیگری از ایشان با بعضی از آنها را که صاحب امل نقل کرده بود ذکر و ماذیلاً بعضی از آنها را نقل میکنیم بایشان نسبت داده ولی هیچیک از آن دو این کتاب و کتاب «همم الثواقب» مؤلف را که نیز در همین فصل شرح داده خواهد شد نام نبرده اند.

پاره از مؤلفات ایشان اینست: مناسک حج، رساله در حرمت کشیدن قلبان و مطلق دود، المقاصد العالیه فی الحکمة الیمانیه (این کتاب مفصلی است در حکمة و کلام) و رساله در حدوث عالم، رساله در حرمت نماز جمعه در زمان غیبت، و کتابی در ردّ بر نوح افندی حنفی مفتی بلاد روم که در موقع ورود سلطان مراد خان بیغداد و تصرف آن شهر حکم بر کفر شیعه امامیه کرده و کشتن و بردن مال ایشان و اسیر کردن و کتیز و بنده قرار دادن زنان و فرزندان ایشان را جائز شمرده در دو جلد بزرگ نوشته اند. (روضات ص ۴۰۹).

اسم کتاب بنا بتصریح خود مؤلف «مسار الشیعه» میباشد و حضرت شیخ مفید را نیز کتابی بدین نام در مختصری از حالات ائمه اثنی عشر علیهم السلام و بعضی از حالات مخالفین و دشمنان ایشان میباشد و نسخه از آن در این کتابخانه ضمیمه نسخه نمرة (۳۸۸۱) و در کتابخانه طاهریه میباشد.

برای نشان دادن طرز انشاء و بیان موضوع کتاب قسمتی از مقدمه آنرا در اینجا نقل میکنیم:

زین الدین علی طغانی را رغبت مینمود که از جمله احادیث شریفه اهل البیت علیهم السلام که سفینه نجاتند و فلاح و نجاح و دستگیری در دار قرار بدون تولا و تمسک بایشان و تبرّا از اعداء ایشان بجهت احدی از امت خاتم پیغمبران

صلی الله علیه و آله میسر نیست بلکه ممتنع است جمله کافی در مسار شیعہ ائمه اثنا عشر علیهم السلام که فرقه ناجیه هر خبر خیر البشر پیغمبر صلی الله علیه و آله که فرموده سَتَقَرُّ اُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَ سَبْعِينَ فِرْقَةً فِرْقَةٌ نَاجِيَةٌ وَ اَلْباقُونَ فِي النَّارِ عبارت از ایشانست همچنانکه موافقت عدد فرقه با عدد شیعه اشارت بآنست و عقل صریح و نقل صحیح از کتاب و سنت دلالت بر آن دارد و در بیان فضل و شرف و مکرمات و حسن خاتمت و عاقبت این طائفه مقلحه که هر آینه موجب حصول مسرت و بهجت و نشاط شیعیان معصومان ائمه هدی علیهم السلام است ترتیب دهد . **انتهی** .

این کتاب را بر افتتاح و دوازده فصل و اختتام تقسیم نموده و در هر يك از آنها دوازده حدیث از کتب معتبره چون کافی و فقیه نقل و بشرح و ترجمه آنها پرداخته و آنرا « مسار الشیعه » نام گذارده و تقدیم شاه صفی صفوی کرده است .

آغاز: پس از بسمله و حمد اما بعد چون منتهی عنایت ازلی و منبّه توفیق لم یزلی الخ .

انجام: - هر چیزیکه اشتها ایشان در آنست در بهشت ا کرام بآن مییابند والله اعلم بالصواب .

(۳۹۹)

مسار الشیعه این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، اسم کاتب و سال کتابت رقم نگردیده ، بقرینه کهنه بودن نسخه و غیر آن محتمل است در زمان سلطان شاه صفی (۱۰۳۸-۱۰۵۲) نوشته شده باشد . از اواخر شرح حدیث پنجم فصل سوم تا آخر فصل هفتم نسخه افتاده است . جلد سافری کاغذ آبی . عده اوراق (۸۳) صفحه (۱۵) سطر . واقف سپهسالار . قطم ربعی . طول (۱۶ سانتیمتر) عرض (۹ ۱/۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۴۶) .

[۱۴۵] مصابیح فی سنن المصطفی الملیح (عربی)

مؤلف این کتاب قراء بغوی است ص ۱۷۳ [۷۸] و چنانکه خود در مقدمه گفته اند در این کتاب احادیثی را که از حضرت رسالت پناهی (صلعم) صادر شده و علماء حدیث در کتب خویش نقل کرده اند ذکر نموده و برای اختصار اسانید آنها را نقل نکرده و در هر بابی بدو احادیث صحیحیه را نقل و پس از آن احادیث حسان را در آن موضوع آورده و گوید که در هر باب اگر حدیث غریب یا ضعیفی وارد شده بدان اشاره کرده ام و از احادیث آنچه موضوع و منکر بوده باشد از ذکر و نقل آن خود داری کرده ام و خود گوید که مرادم از احادیث صحیحیه آنست که در دو کتاب بخاری و مسلم یا یکی از آنها بوده باشد و از احادیث حسان آنست که ابو داود سلیمان بن الاشعث السجستانی و ترمذی و غیر از این دو در کتب خویش بنقل آنها مبادرت کرده اند.

در معجم المطبوعات العربیّه ص (۵۷۳) است که گویند. شماره احادیث این کتاب (۴۷۱۹) و از این شماره (۳۲۵) مختص بخاری و (۸۷۵) مختص بصحیح مسلم و (۱۰۵۱) از مشترکات میان این دو صحیح میباشد. بنا بر این کتاب مصابیح دارای (۲۴۶۸) حدیث حسان و غیره میباشد و تمام آن تقریباً (۱۶۴۷۰) بیت است.

در سنه (۱۲۹۴) در دو جزء و در سنه (۱۳۱۸) نیز در دو جزء با موطاً امام مالک در مصر بچاپ رسیده است.

آغاز: بسم الله (۱) الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی الخ.

(۱) در نسخه ذیل پس از بسمله و پیش از شروع بحمد و سلام این عبارت نوشته شده: قال الشيخ الامام معی السنه ناصر الحدیث رکن الاسلام قدوة الانام ابو محمد الحسین بن مسعود البغوی القراء احسن الله عاقبة امره الحمد لله الخ.

(۴۰۰)

مصابیح فی سنن این نسخه را در سنه (۱۰۶۴) محمد بن عبدالرحمن الرحبی نوشته و نسخ بد خطی است بر دو ورق اول و دو ورق مصطفی الملیح آخر کتاب مطالب متفرقه و اشعاری راجع بعلم در آیه نوشته شده، در حاشیه صفحات کلمات افتاده از متن تحریر گردیده و در آخر کتاب مقابله آنرا با نسخه صحیحی تذکر داده اند.

جلد مقوائی. کاغذ حنائی. عده اوراق (۳۱۷) صفحه (۲۵) سطر. واقف سیهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۶۰).

[۱۴۶] مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه (عربی)

این کتاب مشتمل بر یکصد باب میباشد و در هر باب کلمات و عبارات و اخباری در تحت عنوان: قال الصادق علیه السلام. مندرج گردیده و چنانکه از اسم کتاب نیز معلوم میشود در آن مطالب عرفانی و سلوکی مندرج گردیده و بهمین ملاحظه بعضی در نسبت آن بحضرت صادق (ع) تردید داشته اند ولی بقرینه اینکه در نزد علماء سابق و لاحق بوده و حتی از آن نقل نموده اند چنانکه در آخر نسخه ذیل که عین عبارت آنرا نقل خواهیم نمود نوشته شده که این نسخه را از روی نسخه که بخط حضرت شهید ثانی ره بوده نوشته اند معلوم میشود حضرت شهید که از علماء بزرگ شیعه امامیه بوده اند نیز این کتاب را معتبر میدانسته اند و صاحب کشف الحجب در ص (۵۲۷) در ذیل کتاب مصباح الشریعه چنین نگاشته اند: مرحوم مجلسی در بحار راجع باین کتاب چنین گفته اند: در آن پاره مطالب است که انسان عاقل ماهر در آن شک میکند ولی اسلوبش شبیه و مانند سائر کلمات ائمه و آثار ایشانست، شیخ در مجالسش (امالی) بعضی از اخبار این کتاب را بدینگونه نقل نموده اند:

اخبرنا جماعة عن ابي الفضل الشيباني باسناده عن شقيق البلخي عن ابي خبره من اهل العلم. و این طرز نقل روایت از این کتاب دلالت دارد که شیخ

نسخه از آنرا داشته و در آن عصر متداول بوده و اخباری از آن نقل میکرده اند و لیکن چندان مورد وثوق و اعتماد نبوده ویدش ایشان مسلم نبوده که اخبار آن از حضرت صادق (ع) باشد، با اینکه سند آن منتهی بصوفیه میشود و همین جهت مشتمل بر بسیاری از اصطلاحات ایشان و روایات از مشایخ آنها یا کسانیست که صوفیه بآنها اعتماد دارند میباشد. انتهی کلام مجلسی.

از علماء معاصر حضرت سید سند آقا سید حسن صدر دام ظلّه العالی در اجازه که در سنه بحضرت آقای میرزا فضل الله شیخ الاسلام زنجانی دام عمره العالی که نیز از فضلاء و علماء معاصر میباشد مرحمت فرموده اظهار اعتماد و وثوق نسبت باین کتاب نموده و این بنده آن اجازه را بخط مبارک حضرت سید صدر زیارت کرده ام. جامع این کتاب معلوم نیست قسمت اول آنرا در اینجا نقل میکنم:

بسم الله الحمد لله الذی نور قلوب العارفين بذكره و قدس ارواحهم بستره و بره و طهر افئدتهم بفكره و شرح صدورهم بنوره و انطقهم ببيانه (بثنائه) و شكره و شغلهم بخدمته و وفقهم لطاعته و استعبدهم بالعبادة على مشاهدته و دعاهم الى رحمته و صلى الله على محمد امام المتقين (المهتدين) و قايد الموحدين و مونس المقربين و على آله المنتجبين الابرار الاخيار و سلم و بعد فهذا كتاب مصباح الشريعة و مفتاح الحقيقه من كلام الامام الصادق المفترض الطاعة على سائر الانام ابى عبدالله جعفر بن محمد الصادق (۱) عليه السلام و هو مشتمل على مائة باب والله الموفق للصواب باب **فى البيان** قال الصادق عليه السلام نجوى العارفين تدور على ثلثة اصول **الخوف و الرجاء و الحب** فالخوف فرع العلم والرجاء فرع اليقين و الحب فرع المعرفة فدليل الخوف الهرب و دليل الرجاء الطلب و دليل الحب ايثار المحبوب على ما سواه فاذا تحقق العلم فى الصدر خاف و اذا صح **الخوف** هرب و اذا هرب نجى و اذا اشرق نور اليقين فى القلب شاهد الفضل النخ.

گویند این کتاب چاپ شده ولی تا کنون این بنده ندیده است.

(۴۰۱)

مصباح الشریعه این نسخه بخط نسخ محمد علی مشهدی در سنه (۱۰۸۲) نوشته شده و خود کاتب در آخر آن این عبارات را

نکاشته: هذا آخر الابواب و الحمد لواهب العقل و ملهم الخیر و العدل . نقلت من نسخة نسخت من نسخة العالم الفاضل مولانا جلال الباقی حال کونه ناقلاً من نسخة بخط شیخنا و مولانا و مقتدانا الشّهِید الثّانی الشیخ زین الدّین رحمة الله علیه . هذا صورة خط المرحوم المغفور میرزا بیک ساوئی و انا نقلت من خط من نقل خطّه و هو المرحوم المغفور ملاّ حاجی محمد القاری ساکن النجف الاشرف رحمه الله فی مشهد مولانا امیر المؤمنین و امام المتّقین علی بن ابی طالب صلوات الله و سلامه علیه فی يوم السبت سابع من شهر جمید الاول سنة (۱۰۸۲) و انا العبد المذنب العاصی الرّاجی عفور به الغنی السرمدی محمد علی المشهدی عفی عنه .

مقابله و تصحیح شده ، کلمات افتاده و نسخه بدلها در حاشیه صفحات تحریر گردیده و پشت صفحه اوّل شرحی که حضرت سیّد بن طاوس در کتاب « امان الاخطار فی الاسفار » راجع باین کتاب و کتاب اهللبیجیه و کتاب مفضل بن عمر « توحید مفضل » نوشته شده نکاشته اند .

کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۳۱) صفحه (۲۱) سطر . واقف سیهسالار . قطع وزیری . ضمیمه کتاب نمره (۱۷۹۰) کتابخانه است خصوصیات دیگر بدان نمره مراجعه گردد .

[۱۴۷] معالم الزلفی (عربی)

این کتاب تألیف سیّد هاشم بحرانی است ص ۸۹ [۴۱] و آنرا « معالم الزلفی فی معارف النشأة الاولى و الاخری » نام نهاده ، و مشتمل بر پنج جلد می باشد :

اول در امور راجعه بدنیا و در آن (۷۳) باب است . **دوم** در امور راجعه بمرک تا وقت گذاردن میت در قبر و در آن (۷۵) باب است . **سوم** در احوال

و امور راجعه به برزخ میّت از هنگام گذاردن او در قبر تا روز قیامت، و در آن (۳۷) باب است. چهارم در بیرون آمدن از قبر تا در آمدن به بهشت، و در آن (۱۴۵) باب است. پنجم در امور راجعه به بهشت و جهنّم و آنچه در آنها است، و در آن (۲۵۰) باب است.

در تمام این جمل و ابواب فقط اخبار راجعه بآنمطالب را که از ائمه اطهار علیهم السلام رسیده نقل و کوچکترین بیانی را در اطراف آنها فرموده اند. تألیف این کتاب چنانکه پس از ختم کتاب خود تصریح کرده اند در سنه (۱۱۰۰) در ماه جمادی الاولی بوده، فهرست مطلب تمام ابواب کتاب را خود نوشته و قبل از کتاب گذارده اند. در سنه (۱۲۸۸) معز الدوله آنرا چاپ و منتشر کرده اند.

آغاز: بسم الله الحمد لله خالق الموت و الحیات و الشکر لمن بیده الخیر و النجاة الخ.

انجام: قال نعم قال كذلك الجنة و النار فی قدرة الرب عزوجل قال صدقت تمّت الکتاب بعون الملك الوهاب.

(۴۰۲)

معالم الزلفی این نسخه را سیّد حسین هندی بخط نسخ در سنه (۱۲۷۱) نوشته، ابواب و عناوین آنها با سرخی است.

جلد تیماجی ضربی. کاغذ ترمه. مجدول سرخی و زنگار. عده اوراق (۴۲۳) صفحه (۲۵) سطر. واقف سیهسالار. قطع رحلی. طول (۳۵ سانتیمتر) عرض (۲۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۴۲).

[۱۴۸] مکارم الاخلاق (عربی)

مؤلف این کتاب بنا بر مشهور و آنچه مجلسی ره در بحار گفته اند (۱)

ابو نصر حسن بن فضل طبرسی فرزند حضرت شیخ طبرسی مؤلف مجمع البیان

(۱) کشف الحجب والاسرار (ص ۵۴۸).

رحمة الله علیه است که از علماء و دانشمندان شیعه امامیه در قرن ششم هجری بوده اند. و این کتاب مشتمل بر اخباریست که در سیره پیغمبر اکرم ص و آداب و اخلاق از ائمه هدی علیهم السلام وارد شده و از کتب بسیار خوب بشمار است. مؤلف کتاب را بر دوازده باب و هر بابی را بر چندین فصل تقسیم نموده و فهرست مفصل ابواب و فصول را خود نوشته و پس از دیباچه مندرج ساخته و در کتاب تصریح باسم خود و نامی برای کتاب نکرده ولی در خطبه کتاب چنین بیان نمودند: **حدانی هذا القول العظيم الى جمع کتاب يشتمل على مكارم اخلاقه ومحاسن آدابه وما امر به امته**. و بدین مناسبت آنرا «مکارم الاخلاق» نامیده اند. علی بن حسن زواری که از مفسرین و دانشمندان متأخر است و شرح حال ایشان در ص (۲۸۸) همین فهرست مذکور شد این کتاب را ترجمه بفارسی کرده و آنرا «مکارم الکرائم» نامیده است. مکارم الاخلاق بضمیمه «فرحة الغری بصرحة الغری» تألیف عبدالکریم ابن طاوس ره که موضوع آن ادله مدفون بودن حضرت مولی امیر المؤمنین علی ابن ابیطالب علیه السلام در نجف اشرف و رساله در اثبات نبودن رقیه و زینب از دختران پیغمبر آخر الزمان ص میباشد در سال (۱۳۱۱) حاج میر محمد صادق حسینی خونساری در طهران چاپ کرده اند. و دوبار دیگر چاپ شده است.

آغاز: بسملة الحمد لله الواحد الاحد الفرد الصمد الذى لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفواً احد.

(۴۰۳)

مکارم الاخلاق این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده، شاید آنرا در قرن دهم نوشته باشند، پس از ختم کتاب دعاها و طلسماتی برای رفع ملخ خوارگی و آبستنی زنان در ذیل صفحه آخر و دو صفحه پس از آن نوشته شده، باب مؤمن و علامات و صفات او را از کافی در شش صفحه نقل کرده، خبر سلمان فارسی راجع باصبع بن نباته و بردن او بقبرستان در حاشیه سه صفحه آخر بضمیمه

روایات و آیات و جدولی برای بعض از امور نوشته شده ، در سه صفحه
اول کتاب نیز طلسمات و ادعیه و حرزهایی نوشته اند .
جلد چرمی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۳۵۲) صفحه (۱۴) سطر . واقف سپهسالار . قطع
وزیری کوچک . طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۲۶) .

[۱۴۹] مناقب الأئمه (عربی)

مؤلف این کتاب چنانکه خود در مقدمه بدان تصریح کرده اند : **عبد الله حسن بن سلیمان بن محمد میباشد** و صاحب روضات در ص ۱۷۸ در ذیل حسن بن سلیمان بن خالد حلّی اجازه از ایشان که بنام عزالدین حسین بن محمد بن الحسن الحمویانی در محرم سنه (۸۰۲) صادر گردیده نقل نموده و تصوّر فرموده اند که صاحب اجازه حسن بن سلیمان بن خالد حلّی است در صورتیکه در پایان اجازه نویسنده خود را بدینگونه معرفی کرده است :
(کتب عبدالله حسن بن سلیمان بن محمد فی الثالث والعشرین من شهر المحرم سنه اثنین و ثمانمائه هجریه والحمد لله وحده .) و این نام عیناً همانست که در مقدمه این کتاب نیز بهمین نحو بدان تصریح شده و ظاهراً بلکه قطعاً غیر از حسن بن سلیمان بن خالد حلّی است .

چیزیکه ممکن است مطالعه کنندگان را باشتباه اندازد و تصویری کند آنستکه میدان سلیمان پدر مؤلف و جدش خالد **محمد** بوده و نسخا ننوشته اند و مؤلف نیز برای اختصار در این کتاب و در اجازه مذکوره نام خالد جدّ اعلی خود را ذکر نکرده و نیز کلمه **عبد الله** که پیش از اسم حسن در هر دو جا موجود است پیش از اسم صاحب ترجمه گذارده نشده و همه اینها بر خلاف قواعد ضبط و ذوق سلیم میباشد و گذشته از این در ذیل مؤلفات ایشان اسم چنین کتابی نیست تا آن جبران این همه مجازات را نماید جز اینکه این کتاب ذکر شده : **منتخب بصائر الدرجات** که اصل آن (بصائر الدرجات) تألیف شیخ اجل سعد بن عبدالله قمی معاصر حضرت امام حسن عسکری علیه السلام میباشد و در فهرست

شیخ از آن نام برده شده و صاحب روضات نوشته اند که غالب آن اخبار منقبت و نوادر است.

مطالعه در خود این کتاب نیز بطلان این احتمال را ثابت میکند چرا که اخبار مندرجه در آن از کتب تهذیب، عقاب الاعمال، ثواب الاعمال، امالی، کشف الغمه، تفسیر ثعالی، خصال، علل الشرایع و تفسیر شریف میباشد و حتی يك مورد هم نقل از کتاب بصائر الدرجات در آن نکرده است. بنابراین با کمال جزم این کتاب را تألیف عبدالله حسن بن سلیمان بن محمد دانسته و ایشان را غیر از حسن بن سلیمان خالد حلّی میدانیم ولی بایکدیگر ظاهراً معاصر بوده اند و کتابی دیگر از ایشان سراغ نداریم و تاریخ تولد و وفات و شرح حال ایشان را تاکنون نیافتیم جز اینکه از تاریخ اجازه ایشان معلوم شد از علماء قرن هشتم و نهم هجری بوده اند.

مؤلف خود برای کتاب نامی نگذاشته ولی ما چون موضوع کتاب را مناقب حضرات ائمه اطهار علیهم السلام دیده و در آخر کتاب مؤلف گفته اند: (و فیما ذکرنا فی هذا الكتاب من مناقب الائمة الانجاء) آنرا در این فهرست بنام «مناقب الائمة» ذکر کردیم.

در این کتاب عموماً نقل اخبار شده و نادراً بعضی از آنها را مؤلف شرح و بسط داده اند و کتاب را بنقل قول حضرت شیخ مفید ره در کتاب «المقالات» راجع بر رؤیت مختصر حضرت پیغمبر ص و حضرت امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام را شروع و پس از آن حدیث رؤیت را موافق عقیده خود شرح نموده و اخباریکه راجع بمقامات محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله و اهل بیت طاهرین آنحضرت در کتب معتبره بوده آورده و زیارت جامعه کبیره را نیز در اواخر کتاب نقل کرده اند و این کتاب در حدود (۵۰۲۰) بیت میباشد.

آغاز: بسمله و به نستعین ذکر الشیخ المفید محمد بن النعمان الحارثی رحمه الله فی کتاب المقالات الخ.

انجام: و فیما ذکر نافی هذا الكتاب من مناقب الائمة الانجاء علیهم صلوات الله رب الارباب کفایة لا ولی الالباب لان مناقبهم خارجة عن حد الحساب ولا یحیط باحصائها الحساب كما قال الله تعالی قل لو كان البحر مداداً لكلمات ربی لنفد البحر قبل ان تنفذ كلمات ربی ولو جئنا بمثله مدداً .

(۴۰۴)

مناقب الائمة این نسخه بخط نسخ خوب سید محمد برغانی در سنه (۲۹۱) نوشته شده است .

کاغذ دولت آبادی مهره زده . عده اوراق (۱۵۲) صفحه (۱۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول ($۲۱\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) ضمیمه کتاب نمره (۱۷۸۷) کتابخانه است .

[۱۵۰] **منتخبی از اخبار کافی و غیره (عربی)**

اخبار این کتاب از کتب کافی و عیون و امالی صدوق و احتجاج طبرسی و سائر کتب معتبره در حدیث انتخاب شده ، مؤلف مقدمه قبل از شروع بنقل روایات پس از حمد و ثنای نبی براینکه این کتاب از اخبار کتب مذکوره در فوق جمع آوری شده انشاء نموده ولی از خود نامی نبرده اند . کلیه این منتخب در حدود (۷۱۸۰) بیت است .

آغاز: بسملة الحمد لله الذی فضلنا علی سائر الامم والادیان .

انجام: و من اعان اخاه المؤمن علی سلطان جابر اعانه الله علی اجازة الصراط عند رخص الاقدام تمت .

(۴۰۵)

منتخبی از اخبار کافی و غیره این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده ، ظاهراً از خطوط قرن دهم هجری باشد . پس از اتمام کتاب بر چند ورقیکه کاغذ در آخر مانده بوده اخبار

و مطالب متفرقه نوشته شده است .

جلد تیماجی ، کاغذ سمرقندی . عده اوراق (۱۲۳) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول ($۲۹\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۱۸\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۷۰) .

[۱۵۱] منتخب بحار الانوار (عربی)

مؤلف این کتاب بنا بر آنچه در اولین نسخه ذیل است **محمد هادی بن مرتضی** می باشد و حاجی نوری ره مؤلف آنرا **نورالدین محمد بن مرتضی الیکاشانی** دانسته و مفصلاً در این باب ذکر خواهد شد. از محمد هادی بن مرتضی نامی در کتب رجال و سیر نیافتیم جز اینکه روضات ص (۵۴۲) ج ۳ در ذیل ترجمه حضرت فیض محمد هادی را پسر نورالدین محمد بن مرتضی و برادر زاده فیض دانسته و شرح مفاتیح را بایشان نسبت داده و از سال تولد و وفات ایشان نام نبرده و سال تولد و وفات نورالدین محمد را نیز بدست نیاوردیم.

منتخب در مقدمه چنین گویند: فاضل متبحر و عالم متمهر مولانا محمد باقر ابدالله فیضه علی مفارق الاکابر والاصاغر متصدی جمع و نظم اخبار حضرت سید المرسلین و اولاد معصومین آنحضرت (ع) گردیده و آنرا بحار الانوار نامیده و الحق کتابی جامع است که دیده روزگار مانند آنرا ندیده و راستی جامعی است که اصل و فرع تمام مطالب را مشتمل میباشد و دریائی است که از آن مروارید و مرجان استخراج میگردد و بهشتی است که در آن از هر میوه موجود است جز اینکه از تکرار خسته کننده و تطویل یک از مطلب مطالعه کننده را دور مینماید و مطالب زیادیکه ذکر آنها لزومی نداشت از قبیل ذکر بعضی از اقوال و آراء و قیل و قال هائیکه چندان نتیجه ندارد عاری نیست و باهمه اینها در اثر بسط و توسعه آن بر طالع مطالعه و مراجعه کننده به آن مشکل بود و ضبط آن غیر ممکن چرا که نزدیک هزار هزار بیت کتبات دارد ما برای خدمت باهل فضل و طالبان دانش عنان همت خود را متوجه تهذیب و تلخیص آن کتاب نموده روایات مکرره آن و مطالب متفرقه که بمناسبت مقام مؤلف آورده بودند و راجع باصل و معنی حدیث نبود و بفهم آن زیانی نمیرساند انداخته و از اخباریکه دارای يك معنی بودند بذكر یکی یا دو از آنها قناعت نمودم و بیشتر از شروح احادیث را در حاشیه کتاب نگاشتم تا اصل کتاب مفصل نشود ولی

بعضی از شروح و بیانات مؤلف را که در شرح کلمات مشکله احادیث مرقوم داشته اند و بدون آنها حقیقت معانی آنها آشکار نگردد و نقل بیانات علماء و دانشمندان را در آن موضع نیز کرده اند عیناً نقل نمودم و اسانید اخبار را برای اختصار نیز انداختم چرا که جز طولانی شدن کتاب اثری نداشت و هر کس طالب آنها باشد میتواند باصل کتاب مراجعه کند و آنچه را که از کتب اصحاب نقل نموده در ذیل اسم مختصر آن کتاب چون اکمال برای اکمال الدین و تفسیر قمی برای تفسیر علی بن ابراهیم قمی و نهج برای نهج البلاغه و غیره ذکر کرده و در این کتاب اقتصار بذکر اخباری کرده ام که در غیر از کتب اربعه یعنی کافی و فقیه و تهذیب و استبصار که بر آنها مدار در این روزگار است می باشد چرا که حضرت فیض وافی را در جمع اخبار موجوده در آنها (کتب اربعه) تألیف فرموده ولی نادراً اخباری از آنها نقل شده و این منتخب را بر مقدمه و دوازده کتاب بدین تفصیل مرتب کرده ام: مقدمه: در دو فصل اول: در اسامی کتب مأخوذه از آنها. فصل دوم: در بیان وثوق و اعتماد و عدم آنها بر کتب مذکوره. کتاب اول: در مبدء و معاد و امور راجعه بآنها کتاب دوم: در قصص انبیاء ص. کتاب سوم: در نبوة و شرح حال حضرت خاتم ص. کتاب چهارم: در جمل امامة. کتاب پنجم: در فتن بعد از رحلت پیغمبر ص. کتاب ششم: در فضائل امیر المؤمنین علی علیه السلام. کتاب هفتم: در فضائل حضرت فاطمه زهراء و حسنین و زین العباد و باقرین علیهم السلام. کتاب هشتم: در فضائل باقی ائمه علیهم السلام. کتاب نهم: در ایمان و کفر و جنود آن دو. کتاب دهم: در عبادات و احکام. کتاب یازدهم: روضه که جامع مطالب متفرقه است. کتاب دوازدهم: اجازات.

شرح فوق از مقدمه خود کتاب ترجمه گردید و بقرائنی تصور میکنم که دونسخه این کتابخانه اولین نسخه از این کتابست و اصلاحاتی که در عبارات متن شده و در حاشیه صحیح آنها نگاشته اند و اضافاتی که بر آن گردیده و بر اوراق

زیادی نوشته شده و ملحق بکتاب کرده اند این احتمال و تصور را قوی مینماید و در آن نام مؤلف « محمد هادی بن مرتضی » ثبت شده ، پس بقرائن مذکوره مؤلف و منتخب محمد هادی بن محمد بن مرتضی است ولی حاجی نوری ره در کتاب « فیض القدسی » در ذیل کتب علماء راجع بمؤلفات مجلسی ره نوشته اند که یکی از آنها (در البحار ملقب بنور الانوار منتخب من بحار الانوار) تألیف عالم فاضل زکی الممعی مولی محمد بن محمد بن مرتضی الشهیر بنور الدین پسر برادر محدث حکیم مولی محسن کاشانی است که آنرا در حیات مؤلف (مراد مجلسی است) تألیف نموده و مکررات و اسانید آنرا انداخته و اقتصار بر کتب و روایات موثقه نموده و مجلّدی از آنرا که مشتمل بر ابواب عقل و جهل تا آخر معاد و بخط بسیار خوب خود مؤلف بود دیده ام و اول آن این بود : الحمد لله الذی فجر من قلوب اولیائه ینابع الاسرار . و مجلّد دیگری از آنرا نیز دیده ام که در مناقب اصحاب کساء علیهم السلام تا آخر باب رجعة و نیز بخط خود مؤلف بود و سال فراغت از تألیف آنرا سنه (۱۰۸۵) نوشته بودند . **انتهی .**

حاجی نوری ره پس از این ترجمه بعضی از مجلّدات بحار را نسبت ببعضی از فضلاء معاصرین داده و پس از آن ترجمه مجلّد نهم را به آغا رضی بن مولی محمد نصیر بن مولی عبدالله بن مولا محمد تقی مجلسی نسبت داده و گویند **و منها مختصر المجلّد السابع من البحار له ایضاً .** ظاهر اینست که مختصر کننده این مجلّد آغا رضی مذکور باشد و احتمال دارد که این عبارت مذکور پیش از عبارت (ترجمه بعضی از مجلّدات) بوده و کلمه ایضاً راجع به محمد بن محمد بن مرتضی باشد و کاتب در نقل اشتباه کرده باشد .

حاجی نوری ره نیز در ذیل همین مبحث ، مختصر کتاب مزار بحار را ببعضی از فضلاء استرآباد نسبت داده اند و در ذیل شاگردان حضرت مجلسی در فیض القدسی مؤلف این کتاب را بدین نحو نامیده اند السابع والثلاثون العالم الفاضل الزکیّ الالامعی محمد بن مرتضی الشهیر بنور الدین صاحب تفسیر الوجیز اللطیف المسمی

بالمعین ابن اخی المولی محسن الکاظمی صاحب الوافی و قد مرّ انّ له در البحار وهو مختصر البحار .

مجلد سوم در البحار المصطفی من بحار الانوار در مبحث امامه و فضائل حضرت امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام سال (۱۳۰۱) در طهران چاپ شده و فهرست آصفیه همین کتاب را بنام «ذیل بحار الانوار» نامیده (ص ۲۵۴ ج ۳) و این مجلد مشتمل بر اخبار راجعه بامامت و خلیفه رسول و فتن واقعه پس از رحلت آنحضرت و مناقب و فضائل حضرت علی بن ابی طالب ع و نصوص وارده در امامت آنحضرت میباشد . طرز این کتاب عیناً طرز دو نسخه ذیل است و مطالب این نسخه را مؤلف چنانکه گذشت در مقدمه کتاب اول در کتاب چهارم و پنجم و ششم از این منتخب خود ذکر نموده و ظاهر اینست که کاتب اشتباهاً نام مجلد سوم بر آن گذاشته و بدون فاصله و تذکر مطالب مذکوره را بی دربی نگاشته اند . و در ابتداء این کتاب (مجلد سوم چاپی) نوشته شده : این مجلد سوم در امامت از اجزاء کتاب در البحار المصطفی من بحار الانوار تألیف محمد بن مرتضی مدعو بنورالدین حشره الله مع من یتولاه من الائمه المعصومین بدو قسمت منقسم شده **قسم اول** : در آنچه راجع بشناختن امام و آنچه در مورد خلیفه رسول خدا ص وارد شده و بسیاری از فضائل و مناقب امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام .

قسم دوم : در احوال فاطمه زهرا سلام الله علیها و سائر ائمه اثنی عشر علیهم السلام است . (این قسم دوم در این نسخه چاپ شده نیست و بموجب تقسیم فوق کتاب ۷ و ۸ منتخب بحار میباشد)

در فهرست آصفیه ص ۲۵۴ ج ۳ کتابی بنام : «ذیل بحار الانوار مسمی به معالم العیر» جلد هفدهم تألیف آقا ملا حسین بن محمد تقی نوری طبرسی ضبط شده و نوشته اند در ایران چاپ شده و این بنده تا کنون کتابی بدین نام ندیده ام .

مؤلف این مختصر نامی برای آن نگذاشته جز اینکه در اواخر مقدمه کتاب اول نوشته اند: **ورقت هذا المختب علی مقدمه الخ** و در ابتداء کتاب دوم نوشته اند: **اما بعد** فهذا هو الجزء الثاني من منتخب البحار الجامع لما ورد من الاخبار الخاصة بآثار الاخيار الخ. بنا بر این معلوم میشود که منتخب اسم مخصوصی برای آن وضع نکرده و آنرا بنام وصفی خوانده و مدرك آنهايککه این منتخب را در البحار نامیده اند معلوم نیست و پیش گذشت که در ابتداء قسمت چاپ شده تصریح بدین نام گردیده است.

در کتابخانه‌های عمومی و خصوصی و فهرس موجوده از این کتاب جز سه نسخه خطی ذیل و نسخه چاپی مذکور نیافتیم.

آغاز مجلد اول: بسملة الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا ما أرسلناك اليه (۱) الخ

آغاز مجلد دوم: بسملة الحمد لله والسلام علي عباده الذين اصطفى الخ.

(۴۰۶)

منتخب بحار این نسخه کتاب اول و مشتمل بر امور مبداء و معاد است بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب نام خود و سال نوشتن را ننکاشته، از قرائن معلوم میشود که با خط مؤلف است و با در زمان ایشان آنرا نوشته اند، در بیشتر صفحات حاشیه هائی بامضاء (منه تحریر گردیده و بر پاره از عبارات متن خط سرخ کشیده شده و بجای آنها مطالبی دیگر در حاشیه و بر اوراقیکه در وسط اوراق اصلی نسخه گذارده شده نوشته اند.

جلد چرمی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۰۵) صفحه (۲۸) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۷۷۹).

(۴۰۷)

منتخب بحار این نسخه کتاب دوم و مشتمل بر قصص انبیاء عظام علیهم السلام است، و کاتب آن عیناً کاتب نسخه قبل میباشد ولی رقم ندارد.

(۱) آغاز این کتاب در نسخه نمره (۴۰۶) ذیل که کتاب اول است بدینگونه که نقل شد میباشد و چنانکه مذکور شد حاجی نوری ره آغاز همین مجلد را عبارت (دیگر که در ص ۳۱۸ نقل گردید) دانسته اند ولی ظاهراً هر دو نسخه همین کتاب میباشد.

چندین ورق از آخر آن افتاده ، و آخرین سطر موجود آن اینست :
فَخَرَجَ الرَّجُلُ وَقَدْ كَانَتْ الْقِرَاءَةُ كَارِهَةً لِيَخْرُجَهُ فَبَكَانَ الْقَاضِي يَأْتِيهَا وَيَسْأَلُهَا عَنْ حَوَائِجِهَا
وَيَقُومُ لَهَا .

جلد میشن . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۵۹) صفحه (۲۸) سطر . واقف سیه سالار .
قطع وزیری . طول (۲۵ - ۱/۴) سانتیمتر عرض (۱۵ ۱/۲) سانتیمتر (نمره کتابخانه (۱۷۸۰) .

(۴۰۸)

منتخب بحار این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، و کتابت آن ناقص مانده ،
مشمول بر از ابتداء کتاب صلوٰة تا و آخر باب وجوب استقرار

در صلوٰة میباشد و آخرین سطر آن اینست :

(ولا تطئوه [ولا تتها ونوابه] فان قوماً ممن كان) .

در کتابخانه وبر خود نسخه بنام رساله در صلوٰة ثبت و وقف گردیده و پشت
ورق اول نوشته که در سال (۱۲۸۶) داخل کتابخانه اعتضادیه شده است .
جلد تیماجی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۱۳۳) صفحه (۲۰) سطر . قطع وزیری کوچک . واقف
سیه سالار . طول (۲۱) سانتیمتر عرض (۱۲ ۱/۴) سانتیمتر (نمره کتابخانه (۱۶۱۳) .

[۱۵۲] **منتقى الجمان في احاديث الصحيح والحسان (عربى)**

مؤلف این کتاب جمال الدین ابو منصور حسن بن شیخ زین الدین شهید ثانی ره
(۹۶۵ - ۱۰۱۱) (۱) که از علماء و فضلاء نامی فرقه امامیه اند میباشد ،
با صاحب مدارك که پسر خواهر ایشان اند همدرس و معاصر بوده و از محضر
درس حضرت مقدس اردبیلی و ملا عبداللہ یزدی استفادہ میکرده اند ، مؤلفات
ایشان مشهور بدقت و طرف اعتماد اهل فضل است و مؤلفات دیگر ایشان عبارت
است از معالم الدین و ملاذ المجتهدین در اصول فقه که آنرا مقدمه برای معالم الفقه
خود قرار داده ولی از معالم الفقه جز قسمتی از طهارت آن تألیف نکرده و
رساله اثنی عشریه در طهارت و صلوٰة که شیخ بهائی آنها را شرح کرده اند

(۱) این تاریخ تولد را صاحب سلافه ضبط نموده ولی صاحب منتهی المقال ص (۹۴) سنه (۹۵۹)
نوشته و صاحب روضات (ص ۱۸۰) مطابق منتهی المقال نقل نموده اند و همه آنها در سال وفات
مذکور فوق اتفاق دارند .

(روضات ص ۱۸۰) و مناسک حج و شرح الفیه شهید و رساله در عدم جواز تقلید میت و رساله مشکوٰۃ القول السدید در مسئله اجتهاد و تقلید و حواشی بر کتب اربعه حدیث و مختلف و شرح لمعه و کتابی در اجازات و دیوان شعر و تحریر طاوسی و غیره است (۱).

چنانکه از اسم این کتاب معلوم می شود مؤلف فقط بنقل اخبار صحیح و حسن قناعت نموده و از دیگر اقسام آن خبری نقل نکرده اند، مذاق عجیبی در قبول روایات داشته بنا براین بسیاری از اخبار را طرد نموده و معتقد بوده اند که در بعضی موارد بایستی اعراب اخبار را هم نقل نمود و در کتب خویش اعراب آنها را میگذاردند.

علامه حلی در کتاب «در و مرجان» نیز قناعت بذکر اخبار صحاح و حسان فرموده و ایشان آنحضرت را اقتدا کرده اند.

تألیف منتقى الجمان باخر نرسیده و صاحب روضات در ص (۱۸۰) گوید از ابواب فقهیه فقط کتب عبادات آن آنها در دو مجلد تألیف گردیده و نسخه که از این کتاب در کتابخانه رضویه موجود است مشتمل بر هر دو مجلد این کتاب است و در آخر آن مؤلف سال تألیف را سنه (۱۰۰۶) معین کرده اند (ص ۸۷ فصل چهارم فن اخبار خطی فهرست رضویه) مؤلف پیش از شروع بنقل اخبار کتاب طهارت مقدمه مشتمل بر دوازده فائده در اصطلاحات راجعه باخبار و روایات و امور راجعه بآنها ذکر نموده اند.

نسخه این کتابخانه تا آخر کتاب حج است و در فهرست رضویه آخرین کتاب آن نگاشته نشده.

ظاهر آن کتاب حج را آخر عبادات قرار داده اند بنابر این نسخه این کتابخانه نیز مشتمل بر تمام مؤلفه است.

(۱) روضات ص (۱۷۹) و سلافة العصر و منتهی المقال ص (۹۴) و کشف الحجب ص (۵۶۰) مراجعه گردد.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذي نطقت بحديث وجوب وجوده وازليته آيات
سلطانته الخ.

(۴۰۹)

منتقى الجمان این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر از ابتداء
کتاب تا آخر کتاب حج است کاتب آن علی بن ابراهیم بن
عبدالحسین در سنه (۱۰۶۰) میباشد، ورق اول کتاب افتاده و اولین سطر
موجود نسخه این است: (او بامارة و علامة دلت علی صحتها و صدق روایتها
فهی موجبة للعلم) در حاشیه بعضی از صفحات تعلیقاتی از مؤلف موجود وسط
ورق آخر کتاب از بالا بپائین جدا شده و ورق اول و دوم و صالی گردیده، بعضی از
اوراق واسط کتاب نیز پاره شده است، پس از ختم کتاب صلوة کتاب
زکوة نوشته شده و اوراقی از اول آن افتاده است، قسمتی از اوراق آخر کتاب
صلوة و کتاب زکوة و کتاب صوم و اعتکاف پاره شده چنین مینماید که این
کتاب سابقاً وقف بوده و در این جاها نیکه چیده شده عباراتی که دال بر وقفیت
نسخه بوده است داشته و بدین جهت آنها را چیده اند، سال کتابت در آخر
کتاب صلوة و زکوة سنه (۱۰۵۰) و در آخر کتاب حج سنه مذکور در فوق تعیین
شده است، تصحیح گردیده و کلمات افتاده از متن در حاشیه نوشته شده است.
جلد چرمی مستعمل. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۳۰۳) صفحه (۲۷) سطر. قطع رحلی.
واقف سیه سالار. طول (۲۹ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۶۳).

[۱۵۳] من لا يحضره التقويم (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت فیض ره است ص ۲۴ [۱۲] علت تألیف این
کتاب را خود در مقدمه چنین فرمایند: در این روزگار مردمان برای تعیین
سعد و نحس ایام و اوقات بعقائد منجمین مراجعه میکنند در صورتیکه پایه
افکار و معتقدات آنها بر اساس حدس و تجربه است و چندان واقعییتی ندارد
لذا من این کتاب را در این موضوع از اخبار وارده از ائمه اطهار علیهم السلام
که مشکوة انوار الهیة و مظهر علوم غیبیه اند جمع آوری نموده و در ابتداء امر

آنرا «من لا یحضره التقویم» نام نهادم ولی پس از اتمام آنرا «بغیة الانام فی معرفة الساعات و الايام» نام گذاردم و مشتمل بر مقدمه و دو مقاله و خاتمه است **مقدمه:** در اختلاف اهل شرع و روم و ایران و منجمین در بیان روز و ماه و سال. **مقاله اول:** در آنچه از ائمه اطهار (ع) در احوال ایام نسبت بحوائج و در احوال حوائج نسبت بایام وارد شده در ضمن دو مطلب و هر مطلبی در چندین فصل. **مقاله دوم:** در بیان مختصری از احکام نجوم در یک مقدمه و یک مطلب و در آخر این بحث اشعار فارسی در بیان موضع قمر در ایام ماه در هر یک از بروج دوازده گانه از حضرت خواجه نصیرالدین طوسی ره نقل کرده اند و در مقدمه کتاب اشاره بدین کرده اند که مطالب مقاله دوم را از غیر از اخبار ائمه اطهار نقل نموده و موجب آن تسامح در ادله سنن است. و خاتمه کتاب در اوقات است که برای استخراج تعیین کرده اند.

چندین کتاب بنام «من لا یحضر» معروف است **اول:** من لا یحضره الطیب تألیف محمد بن زکریای رازی که حضرت صدوق ره در مقدمه کتاب فقیه از آن نام برده و در شرح کتابیکه پس از این کتاب نوشته شده بیانات ایشانرا نقل می کنیم **دوم:** من لا یحضره الفقیه (کتاب بعد از این کتاب) **سوم:** من لا یحضره الامام تألیف شیخ حر عاملی ره. **چهارم:** من لا یحضره التنبیه تألیف شیخ عبدالله سماهیجی در شرح من لا یحضره الفقیه. **پنجم:** من لا یحضره التقویم (همین کتاب).

آغاز: بسم الله الحمد لله الذی کور اللیل علی النهار و کور النهار علی اللیل الخ.
(۴۱۰)

من لا یحضره التقویم این نسخه بخط نستعلیق بد نوشته شده، کاتب آن حیدر ابن خلیل در سنه (۱۰۷۷) است، پس از ختم کتاب مطالب متفرقه نیز راجع بتقویم و اختیار ایام و شهور و جدولهای راجع بفصد و اوقات مضر و مفید و محل آن در هر وقت و مواقع سگز بلدز و بعضی مطالب دیگر نوشته شده است.

کاغذ اصفهانی. عده اوراق (۳۹) صفحه (۱۴) سطر. واقف سپهسالار. قطع ربعی. طول (۱۹) سانتیمتر عرض (۱۱) سانتیمتر ضمیمه کتاب نمره (۲۶۵۹) کتابخانه است.

[۱۵۴] من لا یحضره الفقیه (عربی)

این کتاب یکی از کتب چهارگانه حدیث است که مرجع استفادة احکام علماء امامیه میباشد و در (ص ۲۳۴) این فهرست اشاره بدان شد، مؤلف آن حضرت صدوق ره است ص ۲۰۴ [۹۷] و چنانکه خود در مقدمه کتاب مرقوم داشته اند در هنگامیکه دست قضا و قدر آنجناب را بقصبة ایلاق بلخ انداخته بود حضرت شرف الدین ابو عبدالله معروف بنعمه الله محمد بن الحسن بن اسحق بن الحسین بن اسحق بن موسی بن جعفر الصادق علیهما السلام نیز بدانجا تشریف فرما گردیده و حضرت شیخ از زیارت و مجالست با ایشان بی نهایت مسرور گردیده در میان مذاکرات ایشان ذکری از کتاب «من لا یحضره الفقیه» تألیف محمد بن زکریای رازی نموده و فرموده بودند که در موضوع خود کتابی شافی و کافی است و از حضرت صدوق خواستار شدند که ایشان هم کتابی در بیان حلال و حرام و شرایع و احکام برای آنحضرت تألیف نموده که مورد مراجعه و اعتمادشان در مسائل شرعیّه بوده باشد و آنرا «من لا یحضره الفقیه» نام گذارند صدوق خواهش ایشانرا اطاعت نموده و این کتاب را که مشتمل بر یک دوره فقه کامل میباشد از اخباری که بنظر ایشان صحیح و حجّة بوده تألیف و نیز خود فرمایند اخباریرا که مورد اعتماد نبود در این کتاب نیاوردم چرا که غرضشان فقط نقل تمام اخبار فقه نبوده بلکه مقصود اخباریست که اعتماد بصحت آنها داشته و موافق با رأی ایشان بوده و روایات این کتاب را از کتب معتبره اصحاب که بعضی از آنها را نیز در مقدمه نام برده نقل کرده اند و خود تذکر داده اند که برای اختصار اسانید اخبار را حذف و در این کتاب نیاورده است.

صاحب لؤلؤ البحرین در ذیل ترجمه ثقة الاسلام کلینی ره عدّه روایات و ابواب و مجلّدات این کتاب را از یکی از مشایخ خویش نقل نموده و ما ترجمه آنرا ذیلاً مینگاریم: اما فقیه مشتمل بر چهار مجلد و ششصد و شصت باب است مجلد اول آن دارای هشتاد و هفت باب و (۱۶۱۸) حدیث و مجلد دوم دارای دویست و بیست و هشت باب و (۱۶۳۷) حدیث و مجلد سوم دارای (۱۸۰۵) حدیث و

مجلد چهارم دارای یکصد و هفتاد و سه باب و (۹۰۳) حدیث میباشد و اخبار مسنده مجلد اول (۷۷۷) و مرسله آن (۸۴۱) و مسنده مجلد دوم (۱۰۶۴) و مرسله آن (۵۷۳) و مسنده مجلد سوم (۱۲۹۵) و مرسله آن (۵۱۰) و مسنده مجلد چهارم (۷۷۷) و مرسله آن (۱۲۶) حدیث میباشد (موافق اصطلاح علماء علم در آیه حدیث مسند آنرا گویند که تمام روایات آن تا معصوم معین باشد و مرسله آن است که تمام روایات و ناقلین آن ذکر نشده باشند) بنا بر حساب مذکور فوق کتاب من لا یحضره الفقیه مشتمل بر (۳۹۱۳) حدیث مسند و (۲۰۵۰) حدیث مرسل میباشد و کلیه کتاب مشتمل بر (۵۹۶۳) حدیث است. من لا یحضره الفقیه بچهار جزء و مجلد تقسیم شده بدین تفصیل: **مجلد اول:** مشتمل بر اخبار راجعه بطهارت و صاوة. **مجلد دوم:** مشتمل بر اخبار راجعه بزکوة و صوم (در ذیل این کتاب احکام زکوة فطر و اعتکاف ذکر شده) و حج است (در ذیل این کتاب زیارات پیغمبر و ائمه علیهم السلام نقل گردیده) **مجلد سوم:** مشتمل بر اخبار راجعه بقضاء و شهادت و احکام تا آخر مبحث طلاق است. **مجلد چهارم:** مشتمل بر اخباری در تحت عنوان مناهی الرسول میباشد و در ذیل آن در تحت عنوان ابوابی اخبار راجعه بحدود و قصاص و دیات و ضمان و وصیت و مواریث ذکر گردیده و پس از باب نوادر اخبار میراث بابی در نوادر اخبار وضع شده و خود صدوق علیه الرحمه پس از اتمام کتاب اسانید اخبار آنرا که حذف کرده بودند علیحده تنظیم و مشهور به «مشيخه فقیه» است و عموماً ملحق بنسخ این کتاب میباشد.

در بعضی از فهرستها این کتاب را بمناسبت اینکه يك دوره فقه کامل است در فصل فقه ذکر کرده اند ولی چون جز اخبار راجعه بفقه و آیات قرآنیّه که مأخذ احکام شرعیّه است در این کتاب نیست و چنانکه گذشت همه بزرگان آنرا یکی از کتب اربعه حدیث شیعه امامیه میدانند در این فصل آنرا ذکر نمودیم. براین کتاب شروح عربی و فارسی و تعلیقات و حواشی زیاده نوشته شده سه شرح آنرا در این فهرست نام برده ایم (ص ۲۵۴ و ۲۹۲ و ۳۱۸) و در فهرست

کتابخانه معارف ص ۷۳ ج ۱ شش شرح دیگر از این کتاب و یازده نفر از محققین بر آن نام برده شده و حاجی نوری ره شرحی بر مشیخه فقیه نوشته و جزء خاتمه مستدرک الوسائل میباشد و چاپ گردیده است.

این کتاب مکرر در ایران و در لکنه و هندوستان سال (۱۳۰۷) چاپ شده است.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحیم - انی احمدک واشکرک و اومن بک و اتوکل علیک الخ.

(۴۱۱)

من لا یحضره این نسخه مشتمل بر تمام مجلدات کتاب و اسانید آنست، ورق

اول که مشتمل بر دیباچه بوده افتاده است. کاتب آن محمد علی

نام در سنه (۱۰۲۰) میباشد و در حواشی صفحات مطالب

الفقیه

افتاده از متن و حواشی مختصری نوشته شده است.

جلد تیماج. کاغذ اصفهانی. عده اوراق (۲۶۰) صفحه (۲۶) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۸۴).

(۴۱۲)

این نیز نسخه مشتمل بر تمام کتابست و بخط نسخ محمد بن

میرزا حاجی نام در سنه (۱۰۵۹) نوشته شده و در سنه

(۱۰۶۲) اسانید من لا یحضره الفقیه را نوشته و ضمیمه آن

من لا یحضره

الفقیه

کرده اند، در حاشیه صفحات کلمات افتاده متن و معانی لغات مشکله آنها از کتب

مهمه لغت نوشته اند بعضی از عناوین مطالب بطلال و یاره سرخی نوشته شده است.

جلد چرمی. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۲۲۹) صفحه (۲۴) سطر. واقف سپهسالار.

قطع رحلی. طول (۴۰ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۲۵ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۸۱).

(۴۱۳)

این نسخه نیز مشتمل بر تمام کتاب و در آخر آن اسانید و

رجال من لا یحضر است. و آنها بخط خوب بهاء الدین محمد

خطی بر مکی در شیراز در چند سال که آخر آن سنه (۱۰۶۴) بوده

من لا یحضره

الفقیه

نوشته اند. و دارای يك سر لوح و صفحات مجداول بطلال و زنگار و سرخی است در

حاشیه اکثر بلیکه تمام صفحات حواشی سلطان و شیخ علی و از کتاب مختلف و مسالك

و دروس و نهاییه و غیره مطالبی نوشته شده است .
جلد چرمی کهنه ضربی . کاغذ دولت آبادی . . . عدد اوراق (۳۶۰) صفحه (۲۵) سطر . واقف
سیپسالار . قطع رحلی . طول ($۲۹\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۸۶) .
(۴۱۴)

من لایحضره
الفقیه
این نسخه را بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۷۱) محمد حسین
نام نوشته اند ، و نیز مشتمل بر تمام کتاب و اسانید آنست تصحیح
و مقابله شده ، کلمات افتاده از متن و نسخه بدلها در حاشیه

صفحات نوشته شده و صفحه اول نو نویسی است .
جلد چرمی کهنه . کاغذ حنائی . عدد اوراق (۳۸۶) صفحه (۲۳) سطر . واقف سیپسالار . قطع
رحلی . طول ($۳۰\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۸۷) .

(۴۱۵)

من لایحضره
الفقیه
این نسخه را بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۸۷) میر محمد
هاشم نام حسینی نوشته اند ، و نیز مشتمل بر تمام کتاب و اسانید
آنست در ابتداء کتاب تعلیقاتی بخط نسخ از حضرت شیخ

بهائی بر من لایحضره الفقیه میباشد ولی فقط تا موضوع نجس شدن چاه است به
ریختن خون گوسفند در آن و آخرین سطر آن اینست : قوله قدس سره و سأل
بعقوب بن عثمان بضم العین المهمله وفتح الاء المثلثه .

و پس از این توضیحاتی راجع بالفاظ مشککه در خطبه استسقاء که در من لایحضره
الفقیه است تقریباً در (۳۳۰) بیت نوشته شده .

در حواشی اصل کتاب حاشیه هائی بامضاء سلطان ، و ملا صالح ، و از شرح -
لمعه ، و نهاییه ، و قاموس ، و میرزا محمد ، م ، م ق ر ، مسالك ، دروس ،
وافی فیض ، و خود حضرت فیض و غیره دارد . و از اینکه پس از اسم حضرت
فیض سلمه الله تعالی و ادام الله فیضه الوافی نوشته اند معلوم میشود در حیات خود
ایشان آن حواشی نوشته شده است .

پس از ختم فقیه اسانید آن نوشته شده ، و در حاشیه آن فهرست رجال وی
را بطریق حروف تهجی نگاشته اند . و نیز حالات رجال مذکوره را در حواشی

از موثق و ضعیف و غیره بودن معین کرده اند. و بعد از این قسمت فهرست رجال و اسانید را بطریق دیگر ذکر نموده، و در ذیل آن کنیه های ائمه علیهم السلام را از کتاب کافی نقل کرده، پس از این نسخه رجال فقیه را که مراد علی نام بر ترتیب حروف هجاء مرتب نموده نوشته اند.

رجال فقیه و شرح حال آنها بترتیب حروف تهجی در دوائری در (۲۴) ورق نوشته شده و در آخر آن نوشته اند: هذا مما افاد السيد السند الجلیل الواصل الی رحمة ربه الجلیل ابن شاه ابوتراب علاء الدین محمد گلستانه و هو استاذی و معلمی فخر الزمان دام ظلّه الی ظهور قائم آل محمد صلوات الله وسلامه علیه وآله رحم الله من قال آمین.

مهر بادامی بدین سجع در آخر این قسمت است: الواثق بالله الغالب محمد هاشم بن ابوطالب.

جلد میشن ظریف. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۳۹۷) صفحه (۲۱) سطر. واقف این نسخه در سنه (۱۲۲۰) ملا حسین بروجردی بوده و یشت صفحه اول وقفیت آنرا نوشته بوده محو کرده اند، ولی در آخر خود فقیه وقفیت آنرا نیز تذکر داده اند. معلوم میشود که کتاب را بهرحوم سیهسالار پس از محو وقفیت فروخته اند که ایشان هم در سنه (۱۲۹۷) بر کتابخانه مدرسه خود نیز وقف کرده اند. قطع رحلی کوچک. طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر). نمره کتابخانه (۱۸۸۳).

(۴۱۶)

من لا یحضره الفقیه این نسخه را در سنه (۱۰۸۳) محمد سعید نام بخط نسخ نوشته، جلد اول و مشتمل بر جزء اول و دوم کتاب است. و در حواشی صفحات عباراتی از ذکری، دروس، مدارک

و غیره نوشته اند. حاشیه سلطان العلماء را در بعضی از صفحات دارد. جلد چرمی کهنه. کاغذ نباتی. عدد اوراق (۳۱۶) صفحه (۱۷) سطر. قطع رحلی کوچک. واقف سیهسالار. طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۷۵).

(۴۱۷)

من لا یحضره الفقیه این نسخه جزء سوم و چهارم فقیه می باشد و از کتاب قضاء تا آخر کتابست. و پس از آن اسانید فقیه و بعد از آن رجال فقیه بترتیب حروف تهجی نوشته شده. کاتب آن

محمد مهدی خونساری در سال (۱۰۹۴) بخط نسخ است و در حاشیه صفحه
اول حاشیه هائی نوشته شده.
جلد تیماج. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۲۲) صفحه (۲۳) سطر. واقف سپهسالار. قطع
رحلی کوچک. طول (۲۹ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۷۸).
(۴۱۸)

من لا یحضره الفقیه

این نسخه مشتمل بر جزء اول و دوم فقیه است و کاتب
آن ابوالفتوح محمد صالح اصفهانی در سنه (۱۱۱۹) میباشد،
پس از آن در سنه (۱۲۵۷) محمد حسن بروجی اسانید فقیه
را نگاشته اند، و در حاشیه آن حالات رجال آنرا مختصراً بخط شکسته نستعلیق
نوشته اند. پس از این قسمت هم کتاب وجیزه شیخ بهائی را در علم درایه سید
ابوالقاسم نام اصفهانی در سنه (۱۲۴۵) نوشته از قرائن بدست میآید که این
تاریخ غلط است و باید سنه (۱۲۶۵) باشد.
بعد از اتمام این کتاب باب کنی و نسب و القاب مشیخه علامه مجلسی را
نوشته اند. و بعد از آن فهرست مشیخه فقیه بترتیب حروف تهجی نوشته شده در
دو صفحه آخر از جوزه در علم رجال و مطالب راجعه بآن نیز نگاشته اند.
جلد چرمی. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۲۷۶) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع
خشتی. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۷۴).
(۴۱۹)

من لا یحضره الفقیه

این نسخه را محمد صالح بن ابوالفتوح اصفهانی در سنه
(۱۱۲۴) بخط نسخ نوشته، و مشتمل بر جزء سوم و چهارم
کتابست (از کتاب قضاء تا آخر کتاب غیر از اسانید فقیه).
جلد تیماجی کهنه. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۰۶) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار.
قطع خشتی. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۷۹).
(۴۲۰)

من لا یحضره الفقیه

این نسخه قسمتی از جزء اول و دوم کتاب است، بخط
نسخ نوشته شده، کلمات افتاده از متن را در حاشیه نوشته اند،
حاشیه های مختصری نیز بر کنار بعضی صفحات نگاشته شده

و اولین سطر نسخه این است: (الحمد و اذا جاء نصر الله و فی الرابعه الحمد و قل هو الله احد و ان شئت صلیتها کلها بالحمد و قل هو الله احد) از کتاب **صلوة و راجع بصلوة جعفر است**، و آخرین سطر نسخه این است: (و اذا سمعت بین الصفا و المروه سبعة اشواط كان بذلك عند الله مثل اجر من حج ما شیئاً من بلاده و مثل اجر من اعتق سبعین رقبة) و از باب فضائل حج میباشد.

کاغذ اصفهانی مهره زده. عدد اوراق (۳۸) صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) ضمیمه کتاب نمرة (۲۵۹۶) کتابخانه است.

[۱۵۵] منهاج النجاة (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت فیض ره است ص ۲۴ [۱۲] و آنرا در شرح و بیان حدیث طلب العلم فریضة علی کل مسلم و مسلمة و اینکه کدام علم موجب نجات در آخرت میباشد تألیف فرموده و مشتمل بر مقدمه و دو مقصد است **مقدمه**: در بیان اینکه پیغمبر ص و اهل بیت او بهترین راه نمایان اند و معنی تقوی و ایمان. **مقصد اول**: در اعتقادات و این قسمت مشتمل بر ابواب توحید و عدل و نبوت و امامت و معاد که هر یک در ضمن چند هدایه اند میباشد. **مقصد دوم**: در اعمال و در این مقصد مستحبات نماز و روزه و سائر اعمال و حقوق اخوان و بیان گناهان کبیره و آداب معاشرت و غیر اینها در ابوابی چند میباشد و هر بابی نیز در ضمن چندین هدایه است و کلیه مطالب هر دو مقصد با عین عبارات اخبار و روایات و یا مضامین آنها میباشد.

این کتاب چند بار در ایران چاپ شده است.

آغاز: بسملة الحمد لله الذی هدانا للذین القوبم والنهیج المستقیم الخ.

انجام: وایاک ثم ایاک ان تكون من الفريق الثالث فتهلك هلاکاً لا یرجى فلاحک ولا ینتظر صلاحک.

(۴۲۱)

منهاج النجاة این نسخه کهنه است ولی اوراقی از ابتداء و واسط و اواخر آن افتاده بوده و در سنه (۱۲۸۰) محمد هادی آنها را نوشته و عناوین مطالب با سرخی است.

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۸۱) صفحه (۱۳) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۱۹ - ۱۰) سانتیمتر (عرض (۱۴) سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۵۰) .

[۱۵۶] نخبه الخصال (عربی)

این کتاب مختصر « کتاب الخصال » حضرت صدوق علیه الرحمه است که آنرا در بیان صفات محموده و مذمومه در شرع مقدس اسلام تألیف فرموده و در دیباچه آن چنین بیان نموده اند : علماء اعلام در همه فتن و علوم کتب و رسائل تألیف فرموده ولی در بیان خصال محموده و مذمومه تألیفی ندارند و چون در تألیف آن منافع بیشمار دیدم بتألیف این کتاب برای نزدیک گردیدن بخداوند تبارک و تعالی مبادرت نمودم . انتهى .

کتاب الخصال در طهران چاپ شده و آغاز آن اینست : بسمله الحمد لله الذی توحد بالوحدانیّه و تفرد بالالهیه الخ .

از منتخب این کتاب در نسخه ذیل نامی نیست و با تفحص در کتب نیز از او نامی نیافتم قسمتی از آن ذیلاً نقل میشود :

ترك خصله موجوده بخصله موعوده حدثنا ابی رضی الله عنه یرفعه الى الصادق جعفر بن محمد عن ابیه عن آبائه عن علی ع قال رسول الله ص طوبی لمن ترك شهوة حاضرة لموعود لم یره . خصله بخصله عن جعفر بن محمد عن آبائه عن علی ع قال رسول الله ص من طلب رضی الناس بسخط الله جعل الله حامده ومن الناس ذاماً . وعن ابی عبد الله عن ابیه عن آبائه عن علی ع قال من تمنی شیئاً و هو لله عز وجل رضا لم یخرج من الدنیا حتی یعطاه .

(۴۲۲)

نخبه الخصال این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۲۶۷) نوشته شده ، کاتب نامی از خود نبرده ، و اولین سطر نسخه اینست : ترك خصله موجوده بخصله موعوده حدثنا ابی رضی الله یرفعه الى الصادق ع . و آخر نسخه

اینست : والف الف آدم انت فی آخر تلك العالم واولئك الادمیین تمّت نخبه الخصال

۱۲۶۷ .

کاغذ دولت آبادی . عددۃ اوراق (۳۸) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۲) سانتیمتر (عرض (۱۴) سانتیمتر) ضمیمه کتاب نمرة (۱۹۹۷) کتابخانه است .

[۱۵۷] نوادر الاخبار فیض (عربی)

این کتاب تألیف حضرت فیض رہ است ص ۲۴ [۱۲] وچنانچه در مقدمه آن فرموده اند تألیف آن پس از کتاب شافی ایشان و بر همان مہج می باشد ، و این را در حقیقت تکمله آن قرار داده اند و در این کتاب اخبار را کہ در کتب اربعہ نبوده و بنظر ایشان مأثور از ائمه علیہم السلام است درج و ضبط نموده اند ، و مشتمل بر کتب ذیل است : کتاب العقل ؛ کتاب العلم ؛ کتاب التوحید ؛ کتاب النبوة والامامہ ؛ کتاب الفتن ؛ کتاب انباء القائم علیہ السلام ؛ کتاب المعاد . و ہر یک از این کتب چندین باب است .

آغاز: بسملة الحمد لله الذي شرح صدورنا بنور الاسلام ونور قلوبنا بمعرفة ائمة الهدى .

انجام : آخر کتاب المعاد وبتمامہ تم کتب اصول الدین من کتاب النوادر وان ساعدنا التوفیق صتفنا فی الفروع ایضاً انشاء الله والحمد لله اولاً و آخراً .

(۴۲۳)

نوادر الاخبار این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده ، در حاشیه صفحات مقابله آنرا نوشته اند و کلمات افتاده را نیز در حاشیه نوشته اند ، نسخه کهنه است و ظاہراً تصدیق بمقابله آن با اصل خط خود حضرت فیض باشد . بعضی از صفحات نسخه وصالی گردیده است .

جلد چرمی . کاغذ زرد رنگ . عددۃ اوراق (۱۲۹) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری کوچک . طول (۲۰) سانتیمتر (عرض (۱۳) سانتیمتر) نمرة کتابخانه (۱۸۴۷) .

[۱۵۸] نوادر من لا یحضره الفقیه (عربی)

این کتاب مشتمل بر چندین باب و هر بابی مشتمل بر چندین حدیث است، در خود کتاب نامی از مؤلف نیست، ولی از قرائنی که یکی از آنها ضمیمه بودن با کتاب «تحفة المملوک» و مخصوصاً دو جلدی که در آخر نسخه ذیل است تصور میکنم تألیف سید ولی الله حسینی مؤلف تحفة المملوک باشد. و این احتمال پس از تفحصاتی است که کرده و مؤلف را شناخته ایم. و ابواب این کتاب و رساله از این قرار است.

باب اول: در وصایای حضرت رسول صلعم بحضرت علی بن ابی طالب ع راجع بمزاوجت و امور راجعه بآن، مطالب دیگری نیز از قبیل حرمت غناو و نمایی و شهادت دروغ و باطل و غیره در این باب ذکر شده. باب دوم: در آنچه حدیث راجع بنگاه کردن بزنان وارد شده. باب سوم: در آنچه راجع بزنا حدیث وارد شده. باب چهارم: در احادیث راجعه بر بیا. باب پنجم: در احادیث راجعه بذبائح. باب ششم: در احادیث راجعه بشناختن گناهان کبیره. باب هفتم: در نوادر. باب هشتم: راجع به بچه‌هایی که از مؤمنین مرده اند. باب نهم: راجع به بچه‌هایی که از کفار مرده اند. باب دهم: در آثار حد. باب یازدهم: در علت آنکه مردم میدانند و عمل نمی‌کنند. باب دوازدهم: در علت گشایش روزی نادانان و سختی روزگار دانایان. باب سیزدهم: در علت شباهت اولادیه پدر و خانواده پدری، و بمادر و خانواده مادری.

آغاز: بسم الله باب النوادر من من لا یحضره الفقیه روی عن ابی سعید الخدری.
انجام: فَعَلَى وَ فَاطِمَةَ وَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ أَهْلُ بَيْتِي وَ ثَقَلَى فَأَذْهَبَ عَنْهُمْ الرِّجْسُ وَ طَهَّرَهُمْ تَطْهِيراً.

(۴۲۴)

این نسخه بخط نسخ متوسط در سنه (۱۰۸۲) نوشته شده ظاهراً خط مؤلف است چرا که در آخر نسخه مطالب ذیل نوشته شده: و کان الفراغ من تسوید هذه الرسالة الشریفة النجیمة فی یوم السبت سابع عشرین شهر ذی القعدة سنة اثنی و ثمانین

نوادر
من لا یحضره
الفقیه

بعد الف من الهجرة النبویه المصطفویه صلی الله علیه وآله وسلم والله اعلم بالصواب
والیه المآب تم تم تم . ونیز این عبارات است : وقد جمعنا هذه الرسالة عن احادیث
المتفرقة علی يد الضعیف العاصی الراجی المحتاج الی کرمه العمیم [للشریف والضعیف
نوشته الی عبا عبدالله اللهم اغفر غفر الله له ولوالديه والمؤمنین والمؤمنات .]
عبارات فوق را ما عیناً نقل کردیم و جای نوشتن از لفظ نوشته تا ابتداء
المؤمنین مطالب دیگری بوده آنهارا محو کرده اند و این کلمات مذکورات نوشته
شده ، ظاهراً مؤلف نام خود و پدر را ذکر کرده بوده است .

این نسخه ضمیمه تحفة الملوك مذکور در ص (۲۲۲) این فهرست میباشد .
کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۳۱) صفحه (۱۸) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول
(۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۲ ¼ سانتیمتر) ضمیمه کتاب نمره (۱۸۹۲) کتابخانه است .

[۱۵۹] وافى (عربی)

مؤلف ابن کتاب حضرت فیض رحمہ الله است ص ۲۴ [۱۲] و در آن
تمام آیات قرآن و اخبار راجعه باصول و فروع را که در کتب کافی و فقیه
و تهذیب و استبصار بوده با بهترین طرز و نهجی جمع آوری فرموده و هر یک
از آن روایات محتاج بیان و شرح و بسط بوده با بهترین وجهی بدان مبادرت
فرموده و چنانکه در فهرست مؤلفاتشان خود مرقوم داشته اند (روضات الجنات
ص ۵۴۵ ج ۴) این کتاب در حدود یکصد و پنجاه هزار بیت کتابت دارد
و در چهارده مجلد در سنه (۱۰۶۷) تألیف گردیده است . ولی نسخ چاپی مشتمل
بر مجلد یازدهم که در ذکر مشیخة شیخین در فقیه و تهذیبین است میباشد و در
ابتداء آن چنین نگاشته شده : خاتمة کتاب الوافی تصنیف محمد بن المرتضی المدعو
بمحسن ابدہ الله و هو الخامس عشر من اجزائه الموفی لتمام وفائه الخ .
و مصنف پس از ذکر فهرست اجزاء وافى این قسمت را بنام خاتمه ذکر
فرموده اند .

تقسیمات این کتاب از این قرار است : مقدمه اول : در بیان شناختن علوم
دینیہ . مقدمه دوم : در بیان شناختن اسانید مشترکه و غیره ها . مقدمه سوم :

در بیان اصطلاحات و قواعدیستکه مؤلف برای این کتاب وضع کرده اند کتاب یا جزء اول: در عقل و جهل و توحید. کتاب دوم در حجّه. کتاب سوم: در ایمان و کفر. کتاب چهارم: در طهارت و تزئین. کتاب پنجم: در صلوة و دعاء و قرآن. کتاب ششم: در زکوة و خمس و میراث. کتاب هفتم: در صوم و اعتکاف و معاهدات. کتاب هشتم: در حجّ و عمره و زیارات. کتاب نهم: در حسبه (امر بمعروف و نهی از منکر) و احکام و شهادات. کتاب دهم: در معایش و مکاسب و معاملات. کتاب یازدهم: مطاعم و مشارب و تجملات. کتاب دوازدهم: در نکاح و طلاق و ولادات. کتاب سیزدهم: در جنائز و فرائض (میراث) و وصیت. کتاب چهاردهم: روضه که جامع مطالب متفرقه است. خاتمه: در بیان آنچه از فقیه و تهریزمین در ابتداء اسناد آن ساقط گردیده است.

مؤلف در ابتداء کتاب سبب تألیف آنرا اینگونه بیان کرده است: این کتاب وافی بعلوم دینیّه است و مشتمل بر بسیاری از آنها است که در قرآن مبین میباشد و تمام آنچه اخبار در کتب چهارگانه معتبره حدیث موجود است و چیزیکه مرا بتألیف این کتاب وادار نمود این بود که هر يك از کتب اربعه را دارای نقصى دیده و مراجعه بتمام آن کتب را برای طالبین متعسر و مشکل دیدم، مثلاً کتاب کافی که اشرف و اوثق آن کتابها است بسیاری از اخبار احکام را ندارد و چه بسیار که در مسائل خلاقیّه فقط يك طرف را گرفته و اخبار آنرا نقل نموده و گذشته از این مشکلات حدیث را شرح و حل نفرموده و یرده از مبهمات آن بر نداشته و پاره از مباحث و ابواب آنرا خوب مرتّب نفرموده و کتاب فقیه نیز در تمام موارد مذکوره چون کافی است گذشته از این اخبار را جمعه باصول را بکسلی ندارد و در موارد زیادی کلام و عبارات مصنف که در ذیل احادیث است جزء حدیث شمرده میشود و تمیز آن مشکلست و کتاب تهذیب در اینکه فاقد اخبار اصول میباشد چون فقیه است و اگرچه تقریباً مشتمل بر تمام اخبار وارده در احکام است ولی دارای تاویلات دور از

ذهن و تفریق و جمع های در غیر مورد است و کتاب استبصار نیز مختصری از تهذیب میباشد.

پس از این شرحی در تقدیر و تشکر از زحمات مؤلفین کتب اربعه بیان و فرموده اند که وظیفه آنها آن بود که کردند و اینک وظیفه ما اینست که زحمات آنها را تکمیل نمائیم و آنچه را در عهده ما گذارده اند انجام دهیم و پیش از من بزرگان بدین کار مبادرت فرموده توفیق نصیب گردید و من بجمع تمام اخبار آن چهار کتاب و شرح بیان مشکلات آن با کمال دقت در ایجاز موفق شده و در شرح مشکلات احادیث اخباری از کتب معتبره دیگر نقل کرده و امیدوارم که این کتاب طالبین را از داشتن کتب اربعه مستغنی دارد و آنرا بمناسبت وفاء بمهمات و کشف مبهمات «وافی» نام نهادم.

این کتاب در ایران دوبار چاپ شده نخستین بار از سنه (۱۳۱۰ تا ۱۳۱۴) ولی ناقص مانده و تا جزء یا کتاب (۸) آن بیشتر چاپ نشده و بار دوم در سنه (۱۳۲۲ تا ۱۳۲۴) تمام مجلدات آنرا جناب حاج محمد مهدی اصفهانی مشهور به سمسار که اینک حیات دارند چاپ نموده و بعلماء و فضلاء محاناً تقدیم داشته اند. مصنف خود این کتاب را مختصر نموده و آنرا «شافی» نامیده و در مقدمه کتاب نوادر الاخبار خویش (ص ۳۳۳ همین فهرست) آنرا ذکر نموده است.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحیم یا من هدانا بانوار القرآن والحديث لمعرفة الفرائض والسنن الخ.

(۴۲۵)

وافی

این نسخه جزء اول از کتاب است و بخط نسخ در سنه (۱۰۷۱) نوشته شده، کاتب از خود نام نبرده کلمات افتاده

از متن را در حاشیه نگاشته اند، پشت ورق اول کتاب و ورق پیش از آن یادداشتهای مختصری نوشته شده است.

جلد تیماج. کاغذ اصفهانی مهره زده ۵۰ عده اوراق (۱۸۲) صفحه (۲۰) سطر. واقف سیه سالار. قطع وزیری. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۲ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۳۰).

(۴۲۶)

وافی

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده و مشتمل بر جزء دوم کتاب است، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده، در آخر کتاب در سنه (۱۰۸۹) به ربی نوشته شده، این جزء را با نسخه اصل از اول تا آخر موفق بمقابله کردیدم. کلمات و عبارات افتاده از متن در حاشیه نوشته شده، حاشیه هائی از مصنف بر کنار بعضی از صفحات تحریر گردیده، ورق اول کتاب که مشتمل بر چند سطر از ابتداء کتاب است افتاده، فهرست ابواب این جزء قبل از کتاب بوده قسمتی از اواخر آن نیز افتاده است. جلد چرمی نیم ضربی. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۲۳۳) صفحه (۲۱) سطر. واقف سیهسالار. قطع خشتی. طول (۲۴ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۳۱).

(۴۲۷)

وافی

این نسخه نیز جزء دوم از کتاب است و بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده کلمات و عبارات افتاده از متن در حاشیه تحریر گردیده، فهرست ابواب و مطالب نسخه بر چهار ورق اول کتاب نوشته شده است، این نسخه متعلق بمرحوم شیخ احمد احسائی بوده، پشت ورق اول خودشان در سنه (۱۲۲۵) یادداشت کرده اند در ذیل آن علی بن الشیخ احمد بن زین الدین که ظاهراً پسر شیخ مذکور میباشد یادداشت نموده که در ملک من داخل گردید. جلد چرمی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۵۲) صفحه (۲۳) سطر. واقف سیهسالار. قطع وزیری. طول (۲۷ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۳۲).

(۴۲۸)

وافی

این نسخه را که جزء هفتم کتاب است در زمان حیات مؤلف محمد نام حسینی بخط نسخ نوشته اند، فهرست قسمتی از ابواب آن بر ورقی که قبل از ورق اول است نوشته شده، چهار ورق کاغذ نموشته در ابتداء کتاب است، در حاشیه صفحات رموزیکه میرساند اخبار مقابل از کدام يك از کتب گرفته شده تحریر گردیده، آخرین سطور نسخه اینست:

(تم هذا الجزء من اجزاء كتاب الوافي تصنيف الفاضل العالم الكامل المحقق المدقق مولانا محمد محسن الكاشاني ادام الله ظلال افاداته وافاضاته على رؤس الطالبين بمحمد وآله المعصومين صلوات الله عليهم اجمعين على يد الضعيف الحقير محمد الحسيني).

جلد چرمی مستعمل . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۱۷۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۳۳) .

(۴۲۹)

وافی

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده و مشتمل بر جزء اول و دوم و سوم از کتاب است ، کاتب نامی از خود و سال کتابت در آخر هیچیک از کتب نبرده ، در آخر جزء اول محمد بن عبدالغفور بن مرتضی ملقب بمؤمن برادرزاده مصنف (چنانچه خود ذکر کرده اند) در سنه (۱۱۰۷) مرقوم داشته اند که این جزء از وافی بر من خوانده شده و تصحیح گردیده است ، قبل از ورق اول کتاب جدولی را که علم الهدی فرزند مصنف برای بیان رموز این کتاب موافق بیان خود مصنف در مقدمه وضع کرده اند بر ورق بزرگی نوشته شده است ، در سنه (۱۲۷۰) داخل کتابخانه اعتضادیه شده و پشت ورق اول یادداشت گردیده است ، در کنار بعضی از صفحات حاشیه های مختصری تحریر شده و اطراف نسخه آب دیده ولی به خطوط سرایت نکرده است .

جلد تیماجی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۳۶۰) صفحه (۲۶) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۷ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۲۹) .

(۴۳۰)

وافی

این نسخه که مشتمل بر جزء هفتم و هشتم کتاب است بخط نسخ نوشته شده ، پشت صفحه اول صورت اجازه مؤلف رحمه الله که حاکی از این است فرزندشان علم الهدی دو مرتبه تمام دوره این کتاب را بقرائت تحقیقی و تدقیقی در خدمت ایشان خوانده و شایستگی تعلیم و روایت آن را دارند یکی از شاگردان مؤلف مرقوم و تذکر داده اند که این

نسخه با نسخه مؤلف مطابقه و تصحیح گردیده است؛ در حاشیه بیشتر از صفحات حاشیه های زیادی از مصنف و مطالب بعضی از کتب فقهی بمناسبت تحریر گردیده و در تمام حواشی صفحات رموزیکه می رساند خبر مقابل از کدام يك از کتب نقل گردیده باشند جرف نگاشته شده، قبل از ورق اول بر ورقی که اطراف آن پاره شده فهرست ابواب کتاب صوم و اعتکاف تحریر گردیده است، اطراف ورق اول کتاب محتاج بوصالی است بر قسمت فوقانی ورق دوم شرح مختصری نوشته بوده اند برای محو وی آن قسمت را سوراخ کرده اند و چندین ورق آخر کتاب و وصالی شده است. جلد چرمی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۵۹) صفحه (۲۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۳۵).

(۴۳۱)

این نسخه بخط نسخ نوشته شده و جزء هشتم از کتاب **وافی** است، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده، یادداشت هایی پشت ورق اول کتاب و ورق دیگری که پیش از آن است نوشته شده و قدیم ترین آنها یکی که تاریخ دارد در سنه (۱۱۶۹) بوده است، بعضی از صفحات کتاب و وصالی شده و خطوط از میان رفته آنها نوشته اند. جلد تیماج. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۳۱) صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۴ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۳۴).

(۴۳۲)

این نسخه که مشتمل بر جزء دهم و یازدهم کتاب است **وافی** در سنه (۱۱۸۹) بخط نسخ علی نقی بن محمد حسینی دهمدشتی نوشته شده، پشت اولین صفحه چند حدیث بخط شکسته نستعلیق در سنه (۱۲۸۷) نگاشته شده از بعضی قرائن معلوم شد که خط مرحوم معتمد الدوله فرهاد میرزا میباشد، فهرست ابواب این نسخه بر ورقی که قبل از ورق اول میباشد تحریر گردیده است.

جلد تیماجی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۶۲) صفحه (۲۰) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۰ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۳۶).

(۴۳۳)

وافی

این نسخه جزء چهاردهم از کتاب است، در سنه (۱۰۷۴) فلاح مشهور یحیی کش باشی نوشته است، نصف اول کتاب مجدول بطلای است، کلمات افتاده از متن در حاشیه نوشته شده و پشت ورق اول یادداشتهای مختصری از مالکین سابق تحریر گردیده است.

جلد تیماج. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۱۴۴) صفحه (۲۱) سطر. وائف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۹ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۳۷).

[۱۶۰] وسائل (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ حرّ عاملی ره است (ابو جعفر محمد بن الحسن بن علی بن محمد بن الحسین الحرّ عاملی المشغری) (۱) (۱۰۳۳-۱۱۰۴) (۲) که از علماء بزرگ و اخباریین عالی مقام شیعه امامیه بوده اند، صاحب سلافة العصر که از معاصرین آنجناب بوده ایشانرا در کتاب خود فوق العاده ستوده و ابیداتی عربی از منشآتشانرا نقل کرده و مرحوم مجلسی ره نیز با آنجناب ملاقات کرده و در کتاب اجازات بحار ایشانرا ذکر نموده، پدر و اجداد پدری و مادری این شخص جلیل همه از معارف علماء امامیه اند و حرّ نام خانوادگی همه آنها میباشد و در کتب و زبان علماء عموماً این عالم جلیل معروف به شیخ خوانند، مؤلفات ایشان زیاد است و خود ایشان بسیاری از آنها را در کتاب امل الآمل (این کتاب را در شرح حال علماء جبل عامل نوشته و پس از آن در قسم دوم آن شرح حال جمعی دیگر از علماء امامیه از زمان شیخ طوسی تا عصر خود ایشان از سائر بلاد نوشته شده) در ذیل نام خود ذکر نموده و بعضی از آنها اینست: تفصیل وسائل الشیعه (همین کتاب) فوائد الطوسیة (جلد اول آن تألیف شده و مشتمل بر یکصد

(۱) مشغری منسوب به مشغر با میم مفتوحه و شین معجمه مفتوحه و غین معجمه ساکنه و پس از آن راه نام قریه از قراء جبل عامل است (لؤلؤ البحرین) (ص ۵۰)

(۲) تاریخ تواتر مؤلف را از امل الآمل و وفات ایشان را از «هدایة الاحباب» و شرح حال ایشان از روضات ص (۶۴۴) و لؤلؤ البحرین درص ۵۰ و کشف الحجب ص (۱۲۵) و سلافة العصر (در علماء شام) و امل الآمل ص (۲۵ قسمت اول) و هدایة الاحباب ص (۱۲۳) نقل شده است.

فائده در مطالب متفرقه است) **اثبات الهداة بالنصوص والمعجزات** (این کتاب در دو مجلد تألیف و مشتمل بر بیست هزار حدیث از (۱۴۲) کتاب از کتب خاصه و عامه است) **اصول الائمه** (در این کتاب قواعد کلیه در اصول دین و اصول فقه و طب و فروع فقه و نوادر و کلیات ماثوره از ائمه (ع) میباشد و مشتمل بر هزار باب است) **رساله جمعه** (در ردّ بر آنانکه ادله رساله جمعه شهید ثانی را ردّ کرده اند) **رساله در اثبات رجعه** (این رساله را «الایقاظ من الهجعه» نامیده و در آن بیش از شصت حدیث و شصت و چهار آیه از قرآن و ادله زیاد دیگر و عبارات متقدمین و متأخرین وردّ شبهات در این موضوع تألیف کرده) **جواهر السنیه** در احادیث قدسیّه (ص ۲۵۰) این فهرست مزاجمه گردد) و **صحیفه ثانیة سجادیة** و **دیوان شعر** نزدیک بیست هزار بیت.

مؤلف چهل سال عمر خود را در جبل عامل گذرانیده و خدمت پدر و جدّ مادری و عموی خود و بسیاری از بزرگان علماء تحصیل کمال کرده پس از آن بایران آمده و در اصفهان بملاقات علامه مجلسی نائل گردیده و برا اجازه روایت داده و از ایشان اجازه گرفته و گویند که بملاقات شاه سلیمان صفوی رفته و عرب وار وارد مجلس شده و نزدیک مسند پادشاه نشسته و شاه را این رفتار ناپسند آمده پس از اینکه از ایشان معرفی کردند که از علماء بزرگ عرب اند و نام خانوادگی ایشان حرّ است شاه از ایشان پرسید که شیخنا فرق میان حرّ و آخر چقدر است شیخ بی درنگ جواب داد يك مسند (روضات ص ۶۴۶) و از اصفهان بمشهد مقدّس مشرف شده و مقام قضاوت و شیخ الاسلامی یافته و تا آخر عمر در آنجا مجاور بوده و همانجا بر حمت ایزدی پیوسته و در صحن مطهر دفن گردیده و قبر ایشان اینک مزار عموم است.

صاحب لؤلؤ البحرین در ذیل ترجمه ایشان پس از نقل کتب و مؤلفاتش که از امل الآمل نقل کرده گویند: و ایشانرا نیز مؤلفاتی است که نام آنها را خود نبرده و از آنجمله «بدایة الهدایه» میباشد شاید تألیف آنها پس از نوشتن آن شرح بوده و چنانکه ملاحظه کردید مؤلفات ایشان زیاد میباشد ولی خالی از

تحقیق و تجبیر و محتاج بتنقیح و تحریر است و این عیب در عموم مؤلفات اشخاصی است که بسیار تألیف کرده اند و بهمین جهت بعضی از متأخرین شهید را بر علامه حلی ترجیح میدهند.

این کتاب که اینک «وسائل» یا «وسائل الشیعه» نامیده میشود و بهمین مناسبت ما آنرا در حرف و از این فصل ذکر نمودیم. مؤلف خود آنرا «تفصیل وسائل الشیعه فی تحصیل مسائل الشریعه» نامیده و درشش جزء و خاتمه آنرا مرتب ساخته بدین تفصیل: **جزء اول:** مقدمه عبادات و کتاب طهارت. **جزء دوم:** کتاب صلوٰه. **جزء سوم:** کتاب زکوة، خمس، صوم، اعتکاف و کتاب حج میباشد (در آخر این کتاب ابواب زیارات نوشته شده). **جزء چهارم:** کتاب جهاد، امر بمعروف و نهی از منکر، تجارة، رهن، حجر، ضمان، صلح، شرکة، مضاربه، مزارعه و مساقات، ودیعه، اجاره، وکالة، وقوف و صدقات، سکنی و حبس، هبه، سبق و رمایه و کتاب وصایا. **جزء پنجم:** کتاب نکاح، طلاق، خلع و مبارات، ظهار، ایلاء و کفارات لعان، عتق، تدبیر و مکاتبه و استیلا، اقرار، جعالة، ایمان، نذر و عهد، صید و ذبائح، اطعمه و اشربه، غصب، شفعه، احیاء موات. **جزء ششم:** کتاب فرائض و موارد، قضاء شهادات، حدود و تعذیرات، قصاص و کتاب دیات. **خاتمه:** در دوازده فائده بتفصیل ذیل: **فائده اول:** در ذکر طرق شیخ صدوق. **دوم:** در ذکر طرق شیخ طوسی. **سوم:** در بیان اسانید شیخ کلینی. **چهارم:** در بیان کتبیکه از آنها در این کتاب اخبار نقل شده. **پنجم:** در بیان طرق روایت کتب از مؤلفین آنها و رسیدن آن بمؤلف. **ششم:** در بیان شهادت علماء بصحة کتائبیکه مآخذ این کتاب اند. **هفتم:** در بیان اصحاب اجماع و اصول و مؤثقین در نزد ائمه (ع). **هشتم:** در بیان قرائن معتبره بر صحة اخبار. **نهم:** در صحت احادیث کتبیکه در این کتاب و سایر کتب مؤلف از آنها اخبار نقل کرده و ادله بر آن. **دهم:** در جواب پاره از اعتراضات که ممکن است بر مطالب این کتاب وارد گردد. **یازدهم:**

در احادیث مضموره و اینکه مسلماً از معصوم اند. **دوازدهم:** در پاره از قرائن مستفاده از حال رجال و بیان نام عدّه از آنها با شرح حالشان بترتیب حروف تهجی که خود مؤلف شماره آنها را بیدش از هزار و پانصد نفر معین کرده اند. طرز این کتاب آنستکه کلیّه اخبار هر باب با ذکر رواة آن در ذیل عنوان هر يك از مطالب فرعیه نقل گردیده و مؤلف در تحت عنوان **اقول** تفسیر و بیان مختصری در اطراف بعضی از کلمات و معانی مشکله احادیث کرده اند. شماره کتب این کتاب را صاحب روضات بیشتر از هفتاد نوشته ولی خود مصنف در مقدمه جزء اول کتاب و در ابتداء فهرست ابواب و کتب و سائل مطالب آنرا در پنجاه کتاب ذکر نموده و بهمان ترتیب و تقسیم به اجزاء شش گانه آنرا نقل کردیم، علت این اختلاف شاید این باشد که مصنف بعضی از کتب را در تحت عنوان ابواب در ذیل يك کتاب نقل نموده چون سبق و ر مایه و تدبیر و مکاتبه و استیلا و غیر از اینها و صاحب روضات هر يك از این مباحث را کتابی دانسته اند.

مؤلف در سنه (۱۰۸۸) از تألیف این کتاب فراغت یافته و در سنه (۱۰۸۵) آنرا پاك نویس نموده و در سال (۱۰۸۸) فهرست مفصل تمام ابواب این کتاب را با ذکر عدد احادیث آنها نوشته و در مقدمه آن گفته اند که شایسته است این فهرست بنام «من لایحضره الامام» خوانده شود و این فهرست در جلو مجلّدات چاپی نیز چاپ گردیده است.

مصنف خود از این کتاب «وسائل» انتخابی نموده و اسناد روایات و مکررات آنرا حذف کرده و هر يك از مطالب آن از اول تا آخر کتاب مشتمل بر دوازده مطلب میباشد و آنرا «هدایة الائمة الی احکام الائمة» نامیده اند. و در سنه ۱۰۹۱ از تألیف این مختصر فراغت یافته اند.

مرحوم حاج میرزا حسین نوری طبرسی ره که از علماء بزرگ و محدّثین عالی مقام عصر اخیر و قرن چهاردهم هجری بوده اند کتابی بنام «مستدرک الوسائل» تألیف و در سال (۱۳۱۹) از آن فراغت یافته و در آن اخباری را که مؤلف

وسائل به آنها دست نیافته و یا بواسطه اینکه نقصی در رواة آنها تصور فرموده آنها را ترك گفته و یا در اثر شناختن مؤلف کتابیکه مشتمل بر اخباری بوده بذکر آنها نپرداخته و ایشان بتوفیقات الهی به آن کتب دست یافته و نقصی را در رواة دسته دوم نیافته و مؤلف کتب دسته سوم را شناخته و به آنها اعتماد یافته تمام آن اخبار را که بنا بفرموده خودشان در مقدمه همین کتاب نزدیک بشماره احادیث و وسائل میشود در آخر فهرست چایی که در اول مجلد سوم است عدد ابواب آن (۱۳۶۳) و شماره احادیث آنرا (۴۸۳۰) معین کرده اند و این کتاب را بهمان نهج و ترتیب و وسائل مرتب فرموده و پس از نقل اخبار کتاب دیات که آخرین کتاب این کتابست خاتمه مشتمل بر دوازده فائده بدین ترتیب ذکر نموده: **فائده اول:** در بیان پاره از کتبیکه مأخذ این کتاب بوده و صاحب وسائل آنها را نداشته و یا بواسطه شناختن مؤلف از آنها نقل نکرده اند. **دوم:** در شرح حال کتب مذکوره و مؤلفین آنها. **سوم:** در ذکر مشایخ مؤلف و شرح حال آنها. **چهارم:** در اینکه کتاب کافی از کتب معتبره حدیث است و محتاج بدقت در اسناد آن نیست. **پنجم:** در شرح کتاب من لایحضره الفقیه و شرح رجال و مشیخه آن و ترجمه بعضی از رواة معروف که در سائر کتب نیست. **ششم:** در پاره از مطالب راجع بکتاب تهذیب و ذکر طرق شیخ بارباب اصول و غیره و شرح مشیخه آن بطور کلی. **هفتم:** در ذکر اصحاب اجماع بطرز تازه و نیکو و این قسمت مشتمل بر فوائد زیاد است. **هشتم:** در بیان امارات و علائم بر وثوق بتمام رواة مجهولیکه در رجال شیخ از اصحاب حضرت صادق (ع) موجوداند و از خارج ضعف آنها ظاهر نگردیده و آنها نزدیک سه هزار نفر اند. **نهم:** در بیان دخول اکثر اخبار حسان در صحاح و لو بنا بر طریقه اکثر متأخرین. **دهم:** در بیان اسامی موثقین و معدوحین که از صاحب وسائل ذکر آنها فوت شده و این عده بیش از آنست که ایشان آنها را نقل کرده اند. **یازدهم:** در بیان

آنچه در کتاب جهاد در ذیل باب وجوب اطاعة عقل و بیان خلاف آنچه باخباریین نسبت داده اند از انکار آنها حجیّه قطع حاصل از عقل را که بدان وعده کرده اند. **دوازدهم:** در پاره از فضائل علم حدیث و ترجمه مؤلف و مؤلفاتش.

کتاب و سائل با فهرست کتب و ابواب آن در سه مجلد که هر کدام مشتمل بر دو جزء از کتابست از سال (۱۲۶۹ تا ۱۲۸۸) در طهران چاپ سنگی شده و نیز کتاب مستدرک الوسائل را که خود مؤلف بسه مجلد تقسیم کرده اند در سه مجلد از سال (۱۳۱۸ تا ۱۳۲۱) در طهران چاپ سنگی کرده اند و مرحوم حاج شیخ فضل الله نوری ره تقریضی بخط خود بر این کتاب نوشته و پشت اولین صفحه مجلد اول عیناً طبع گردیده است. سه مجلد این کتاب در این کتابخانه موجود و نمره آنها اینست (۳۹۱۲ و ۳۹۱۳ و ۳۹۱۴).

آغاز و سائل: بسمله الحمد لله الذی فطر العقول علی معرفته و وهبها العلم بوجوب وجود و حدائیه الخ.

آغاز فهرست آن: بسمله الحمد لله الذی سهّل لنا تحصیل علوم الدین و یسر لنا معرفة احکام الشرع المبین الخ. (۴۳۴)

و سائل این نسخه بخط نسخ بد خطی میباشد، کاتب چنانکه در آخر مجلد سوّم نوشته شده و خط همین کاتب است محمد سابق بن امیر بوده و در سنه (۱۲۶۶) این نسخه را که جزء اول و دوّم و مشتمل بر اخبار کتاب طهارت تا آخر خمس است نگاشته اند. جلد تیماجی. کاغذ فرنکی. عده اوراق (۲۵۲) صفحه (۳۷) سطر. واقف سیهسالار. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۵۱).

(۴۳۵)

و سائل این نسخه جزء سوّم و چهارم و مشتمل بر کتاب حج تا آخر کتاب وصیّت است، در سنه (۱۲۶۷) نوشته شده، کاتب آن نویسنده نسخه سابق و لاحق است.

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عده اوراق (۲۶۴) صفحه (۳۷) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۱۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۵۲) .

(۴۳۶)

وسائل

این نسخه جزء پنجم و ششم و مشتمل بر کتاب نکاح تا آخر کتاب دیات است و پس از ختم آخرین کتاب فوائد دوازده گانه که مؤلف بنام خاتمه ذکر کرده اند نوشته شده ، کاتب در آخر این نسخه خود را محمد سابق بن امیر معرفی کرده و سال کتابت را سنه (۱۲۶۷) نوشته است .

جلد تیماجی نیم ضربی . کاغذ فرنگی . عده اوراق (۲۹۸) صفحه (۳۷) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۵۳) .

[۱۶۱] همم الثواقب (فارسی)

مؤلف این کتاب شیخ علینقی طغانی کمره ره است ص ۳۰۴ [۱۴۴] و چنانکه در آخر فصل ششم این کتاب مسطور است در سال (۱۰۴۴) مشغول بتألیف این کتاب بوده و آنرا در دوازده فصل قرار داده اند . این کتاب در حقیقت برای هدایت شاه صفی صفوی (۱۰۳۸-۱۰۵۲) نوشته شده و بسیاری از مطالب تاریخی آنعصر را که با مطالب دینی استکاک داشته در آن می بینیم و نام جمعی از علماء و بزرگان را نیز در آن مشاهده میکنیم و برای دانستن تاریخ چهارده سال سلطنت این پادشاه مطالعه این کتاب بسیار نافع و لازم است .

مؤلف از علماء و دانشمندان نامی قرن یازدهم هجری بوده و اطلاعات زیاد داشته و دارای طبع شعرو دیوان بوده اند صاحب روضات اشعاری فارسی از ایشان در ص (۴۱۱) نقل نموده و خود در این کتاب گاهگاهی بمناسبت چند بیتی آورده است در تمام فصول احادیث و اخبار مأثوره از ائمه اطهار علیهم السلام را بمناسبت آن فصل نقل و بترجمه فارسی بیشتر آنها پرداخته و در حقیقت تمام مطالب کتاب عین معانی و الفاظ اخبار است .

فهرست مطالب کتاب از اینقرار است : **فصل اول** : در فضیلت علم .

دوم : در تعیین ورثه انبیاء و شرح حدیث **العلماء ورثة الانبیاء** و ادله بر حق بودن فرقه شیعه امامیه و بیان اینکه علماء منسوب بحکومت شرعیّه از طرف امام زمان علیه السلام اند و نقل توقیع مبارک در این موضوع و ذکر شرائط دوازده گانه که حاکم شرع و نائب امام باید دارای آنها باشد .

سوم : در بیان اینکه مصداق حقیقی حدیث العلماء ورثة الانبیاء علماء امامیه اند و چرا پادشاه از آنها کناره گیری کرده و امور را بدست درباریان جاه و مال طلب برگذار نموده تا او را باموریکه برخلاف صلاح پادشاه و مملکت است و ادار نمایند چنانکه امر بترجمه کتاب احیاء العلوم غزالی را بنام مولانا صدراء محمدشیرازی صادر فرموده و این بزرگ را که شایسته است از افکار ذیقیمت ایشان استفادات زیاد پر بها نمود بدین کار و ادار فرموده در صورتیکه این کتاب مشتمل بر عقائد فاسده و مخالفه با قرآن کریم میباشد و ۹ مورد از آنها را نقل نموده و دوازده وجه برای بودن احیاء العلوم از کتب ضلال ذکر کرده است . **چهارم** : در بیان مفاصدیکه ناشی از اقوال و آراء غزالی که امام اهل سنت و عاظمه میباشد ورد آنها است . **پنجم** : در تعرض بر شاه صفی است که کتاب شیخ فضل الله هندی را که برای اثبات نبوت خود ورد بر قرآن و تفسیر آن نوشته از هند خواسته و نقل یاره از عبارات آن کتاب و در این فصل تصریح بنام پادشاه (شاه صفی) نموده . **ششم** : خلیفکه در امور دینیّه در زمان این پادشاه پیدا شده و یکی از آنها خلعت دادن بیکى از علماء عاظمه است که حکم بکفر علماء امامیه ئیکه حکم بر بدعت بودن نماز ابوحنیفه داده اند کرده و شهرت دادن او در تمام بلاد که شاه از اثر آن حکم او را مخلّع گردانیده و بعضی از امور دیگر و در ذیل همین فصل سال تألیف کتاب که ذکر شد ثبت گردیده و آخر این فصل اخباری در امر بمعروف و نهی از منکر و مذمت آزار مؤمنین ذکر شده است . **هفتم** : در بیان حقوق مؤمنین بر یکدیگر و احادیث راجعه بآن با ترجمه فارسی آنها . **هشتم** : در فضیلت بر آوردن حاجت مؤمن و احادیث

راجمه بآن با ترجمه فارسی آنها و در ذیل این فصل شش حدیث از باب «الاهتمام بامور المسلمین» از کتاب کافی را با ترجمه آنها نقل کرده اند. **فهم:** در فضیلت سعی و کوشش در بر آوردن حوائج مسلمانان و احادیث راجعه بآن. **دهم:** در فضیلت گرامی داشتن مؤمن و نقل شش حدیث در این موضوع و در ذیل حدیث پنجم تقاضای پرداخت پنجاه تومان قرض خود را از پادشاه کرده و استدعاء کمک معاش و مستمری نیز کرده و در ذیل یکی از احادیث سابق نیز تقاضای مساعدت مادی از پادشاه نموده و در اینجا از اینکه صله تألیف رساله «تحفه فاخره» را که پیش از این کتاب تألیف نموده و نداده اند کلمه کرده است (از چنین عالمی بسی دور بود که اظهار پریشانی نمایند و تقاضای صله و انعام کنند ولی فقر عنان اختیار را از دست انسان می رباید پناه بخداوند باید برد از فقریکه پیغمبر اسلام ص در باره او **الفقر سواد الوجه فی الدارین** فرموده اند) **یازدهم:** در فضیلت رفع غم و غم از برادران مؤمن و احادیث راجعه به آن. **فصل دوازدهم:** در بیان مصداق و معنی حقیقی مؤمن که در خلال فصول سابقه از آن نام برده شده و ادله اینکه شیعیان امامیه آنانند. مؤلف در فصل دوم این کتاب تألیف کتابی را بنام «نصرة الاصحاب» بخود نسبت داده اند. چند سطری برای نمونه انشاء از یکی از فصول کتاب ذیلاً نقل میشود:

فصل بدان انار الله برهانك و ثبت ايمانك که بر آوردن حاجت مؤمن از افضل ثوابات و اغنم مغنمات است و ثواب آن بر خداوند رحمانست و خدای تعالی در جزاء بر آوردن يك حاجت مؤمن یکصد هزار حاجت در روز قیامت بجهت حاجت برآورنده برمی آورد اول آن حاجات جنت است و بر آوردن يك حاجت مؤمن بهتر است در فضل و ثواب از هزار غلام در راه خدای تعالی بکبار آزاد کردن و بهتر است از [حملان] هزار اسب در راه خدای و بهتر است از بیت حج که در هر حجی صد هزار درهم انفاق کرده باشند و هر حجی بهتر است از يك خانه پراز طلاء سرخ که در راه خدای تعالی تصدق کنند تا فانی شود و احادیثیکه دلالت بر فضل قضاء حاجت مؤمن دارد بسیار است و ما در این رساله شریفه اکتفا بذکر دوازده حدیث

می نمائیم **حدیث اول** روایت کرده محمد بن یعقوب النخ .

این کتاب در حدود (۶۲۰۰) بیت میباشد .

آغاز : اما بعد (۱) چنین گوید غبار راه شیعیان علی ولی علی نقی طغائی عفی الله عنه النخ .

(۴۳۷)

همم الثواقب این نسخه بخط نستعلیق خیلی خوب نوشته شده دو ورق از اول و چندین ورق از آخر آن افتاده از دو ورق اول

قسمت زیادی از ورق دوم آنرا نوشته اند ولی ورق اول و اوراق آخر را کاغذهای مجدول گذارده اند که نواقص نسخه را تکمیل نمایند ولی توفیق نیافته اند ، اصل نسخه کهنه است و بقرینه حاشیه که پس از آن **منه عفی عنه** نوشته شده و خط کاتب نسخه است گمان دارم که خط مؤلف و نسخه اصل میباشد و دو ورق اول هم دارای سر لوح و تذهیب بوده لذا از کتاب آنها را جدا کرده و برده اند ، کلمات افتاده از متن را نیز خود کاتب در حاشیه نگاشته اند و آخرین سطر نسخه اینست : (علیه و علی آله الصلوة السلام بواسطه عصمت او بوده باشد .)

جلد تیماجی نیم ضربی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۸۷) نوشته در آخر (۱۹) صفحه (۱۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع ربعی . طول (۱۶ سانتیمتر) عرض (۱۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۸۴۵) .

فصل احادیث و اخبار پایان رسید

(۱) چون ورق اول نسخه این کتابخانه افتاده بود و در جای دیگر با تفحص زیاد نسخه دیگری از این کتاب یافت نکردید آغاز کتاب پس از بسمله معلوم نشد لذا از اما بعد نقل کردیم .

کتاب فقه

[۱۶۲] ابواب الجنان (فارسی)

مؤلف این کتاب حضرت فیض ره است [۱۲] ص ۲۴ و آنرا بمناسبت اینکه مشتمل بر هشت باب بشماره درهای بهشت میباشد ابواب الجنان نامیده و موضوع آن وجوب عینی نماز جمعه در تمام اعصار و ادله بر آن از قرآن و اخبار و شرائط و آداب و احکام آن میباشد و تألیف آن در سال (۱۰۵۵) پس از کتاب «شهاب ثاقب» مصنف بوده که نیز در همین موضوع و بهر بی تألیف گردیده است.

محمد رفیع واعظ قزوینی را کتابی فارسی بدین نام (ابواب الجنان) در مواظ است ولی خود موفق باتمام آن نگشته و فرزندش آنرا بانجام رسانیده و در فصل خود شرح آنرا خواهیم نگاشت.

آغاز: بسمله سپاس و ستایش مرخدا یرا که صوامع آسمانرا بصنوف طاعات ملائکه پیراست و جوامع زمین را بصنوف جمعه و جماعات مؤمنین آراست الخ.
انجام: اینست آنچه اراده داشتیم که ذکر کنیم درین نامه الحمد لله تمت و بالخير عمت.

(۴۳۸)

ابواب الجنان این نسخه بخط نسخ نوشته شده، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده و از قرائن بدست می آید که بنظر مؤلف رسیده و تصحیح گردیده است.

کاغذ اصفهانی زرد رنگ. عدد اوراق. (۲۲) صفحه (۱۶) سطر. واقف سپهسالار. قطع ربعی. طول (۱۹ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) ضمیمه کتاب نمرة (۲۰۱۳) کتابخانه است.

[۱۶۳] اثنی عشریه (عربی)

چنانکه در کشف الحجب (ص ۵) مسطور است چهار کتاب از مؤلفات علماء شیعه امامیه بدین نام (اثنی عشریه) نامیده شده.

اول : اثنی عشریه در طهارت و صلوة تألیف جمال الدین حسن بن شیخ زین الدین (شهید ثانی) بن علی بن احمد شامی متوفی سنه (۱۰۱۱) که حضرت شیخ بهائی این کتاب را نیز شرح کرده و نسخه آن در کتابخانه فاضلیه خراسان موجود است (فهرست فاضلیه ص ۱۱۳) **دوم :** اثنی عشریه تألیف شیخ حر عاملی ره در رد بر صوفیه و بیان عقائد و بدعتهای ایشان در دوازده فصل . **سوم :** اثنی عشریه در مواظب عددیه تألیف سید محمد بن حسن بن قاسم حسینی عاملی است که بترتیب احادیث و کلمات قصار حضرت ختمی مرتبت صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه اثنی عشره را جمع آوری کرده اند و صاحب کشف الحجب در (ص ۶) نوشته اند که محمد بن محمد بن حسین عاملی از این کتاب انتخابی کرده است . **چهارم :** اثنی عشریه پنجگانه (همین کتاب) میباشد که حضرت شیخ بهائی ره [۳۱] ص (۷۱) در مسائل را جمعه بطهارت ، صلوة ، صوم ، زکوة و خمس و احکام حج با اسلوب بدیع خوبی تألیف فرموده و بمناسبت اینکه کلیه مطالب هریک از کتب مذکوره را در دوازده مطلب یا فصل مرتب نموده آنها را بنام اثنی عشریه طهارت و صلوة و غیره نامیده اند و چنانکه از دیباچه خود این رسائل معلوم میشود ترتیب تألیف آنها از این قرار بوده : ۱ - صلوة . ۲ - حج . ۳ - زکوة و خمس . ۴ - صوم . ۵ - طهارت . و هریک را بخطبه مخصوصی ابتدا کرده اند از این قرار :

آغاز رساله طهارت : بسمله اما بعد حمد الله علی آئنه والصلوة علی سید انبیائه الخ .

آغاز رساله صلوة : بسمله الحمد لله الذی وفقنا للاهتداء بشریعة اشرف المرسلین الخ .

آغاز رساله صومیّه : بسمله الحمد لله الذی جعل الصوم جنه من النار والصلوة علی اشرف الخلائق محمد وآله الاطهار الخ .

آغاز رساله زکوة و خمس : بسمله حمداً لك اللهم علی جمیع آلائك و جزيل نعمائك الخ .

آغاز رساله حجیه: بسمله.

گویند اثنی عشریه شیخ بهائی با مشرق الشمسین ایشان چاپ شده با تفحص در بیشتر یا تمام کتابخانه‌های عمومی و شخصی نسخه آنرا نیافتیم.

در ص (۱۱۱) کشف الحجب نوشته شده که اثنی عشریه صلوٰۃ را صدر الدین تبریزی بفارسی ترجمه کرده و آغاز آن اینست: حمد و پرستش معبودی را عزّ و علا الخ.

صاحب روضات کتابی بنام «اثنی عشریه» در اصول فقه بشیخ طریحی مؤلف مجمع البحرین در لغت نسبت داده اند ص (۵۱۰).

(۴۳۹)

این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده، کاتب از خود و سال
کتابت نام نبرده، بقرینه اینکه رساله وجیزه (در علم درایه)
را همین کاتب در سنه (۱۰۴۶) نوشته و متصل با اثنی عشریه
صلوٰۃ است که ضمیمه این نسخه میباشد سال تحریر این نسخه نیز بایستی سنه
مذکور در فوق باشد، در حاشیه صفحات تعلیقاتی از خود مؤلف تحریر گردیده
است، اثنی عشریه صلوٰۃ و صوم، زکوة و خمس، رساله در تعیین جهت قبله و
رساله وجیزه در علم درایه ضمیمه این نسخه است، از اثنی عشریات و رساله
قبله در همین فصل نام برده میشود و وجیزه را در فصل درایه نیز ذکر خواهیم
کرد.

جلد مقوائی. کاغذ اصفهانی. عدّه اوراق کلیه (۸۹) اوراق این نسخه (۲۰) صفحه (۱۷) سطر.
واقف سیه سالار. قطع وزیری کوچک. طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره
کتابخانه (۲۶۷۰).

(۴۴۰)

این نسخه بخط نسخ محمد قطب الدین الغفاری که از معاصرین
مؤلف بوده اند نوشته شده، نسخه نیز در زمان مؤلف تحریر
گردیده و ظاهراً تصدیق بر مقابله آن بخط مؤلف است.

اثنی عشریه
صومیه

حاشیه هائی از مصنف بر مطالب کتاب که در ذیل آنها منته دام ظلّه تحریر گردیده دارد.

کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۲۲) صفحه (۱۳) سطر. خصوصیات دیگر به نسخه نمره (۴۳۹) این فهرست و نمره (۲۶۷۰) کتابخانه مراجعه شود.

(۴۴۱)

اثنی عشریه صلوة

این نسخه بخط تقی بن نسخ خواجه محمود گسگری در سنه (۱۰۷۷) نوشته شده، در حاشیه بیشتر از صفحات تعلیقاتی از خود مصنف مرقوم گردیده، در کتابخانه و بر خود نسخه بنام

(رساله در واجبات صلوة) ثبت و وقت گردیده است. جلد تیماج. کاغذ سمرقندی مهره زده. عدد اوراق (۵۴) صفحه (۱۱) سطر. واقف سیهسالار. قطع ربعی. طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۵۹).

(۴۴۲)

اثنی عشریه صلوة

این نسخه بخط نسخ در زمان حیات مؤلف نوشته شده و حواشی زیاد بر بیشتر از صفحات آن از مؤلف تحریر گردیده و عبارت: (بلغ فی سماعاً ایده الله) در کنار غالب از صفحات

رقم گردیده و بسیار شبیه بخط مرحوم شیخ بهائی ره است و در ذیل حواشی در همه جا منته دام ظلّه نگاشته شده است، چهار ورق از آخر کتاب نو نویس است و رساله وجیزه در علم در آیه که نیز تألیف شیخ بهائی ره میباشد در هفت صفحه پس از آخرین صفحه این رساله نوشته شده و قابل تجزیه نیست و سال کتابت در آخر وجیزه سنه (۱۰۴۶) تعیین گردیده است و رساله وجیزه بخط نستعلیق نوشته شده و کاتب نیز از خود نام نبرده است.

کاغذ اصفهانی. عدد اوراق دورساله (۳۱) صفحه (۱۱) سطر. واقف سیهسالار. قطع وزیری - کوچک. طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) ضمیمه کتاب نمره (۲۶۷۰) کتابخانه است.

(۴۴۳)

اثنی عشریه زکوة و خمس

این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده، کاتب نام خود و سال کتابت را ذکر ننموده، از قرائنی معلوم میشود که در سال (۱۰۴۶) نگاشته شده است، بر کنار پاره از صفحات

حاشیه‌هایی بدون امضاء دارد و در پایان آخرین صفحه نوشته شده: تاریخ وفات المصنّف (افسر فضل او فتاد بیدسرو یا کشت شرع) و این رساله ضمیمه رساله‌های دیگری است که بعضی از آنها را نام بردیم. جلد مقوائی. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق این رساله (۹) صفحه (۱۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری کوچک. طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) ضمیمه نمره کتابخانه (۲۶۷۰).

[۱۶۴] ارشاد الاذهان (عربی)

این کتاب یکی از کتب فقه امامیه است که شهرتی بسزا یافته و چنانکه جمعی تذکر داده اند مشتمل بر یانزده هزار مسئله از مسائل فرعیّه است و شروح و حواشی زیاد بر آن نگاشته شده، آقای جواهر الکلام در فهرست کتب خطی معارف ج ۱ ص (۷۵ و ۷۶ و ۷۷) بیست و یک شرح و هفت حاشیه آنرا نام برده اند، شهید ثانی ره شرحی بر این کتاب بنام «روض الجنان» نوشته و اسم آن در فهرست معارف نیست و نسخی از آن در کتابخانه رضویه و فاضلیّه موجود است. مصنّف نام آنرا «ارشاد الاذهان الی احکام الایمان» گذارده و مشهور به «ارشاد الاذهان و ارشاد علامه» میباشد. کتب زیاد در فهرس بنام ارشاد ضبط گردیده ب کشف الظنون ص (۸۵ تا ۸۷) و کشف الحجب ص (۳۸ و ۳۹ و ۴۰) و فهرست کتب خطی مجلس شوری ص (۸۰ و ۳۱۳) مراجعه گردد.

مؤلف آن حضرت علامه حلی مشهور بآیه الله و علامه است (جمال الدین ابو منصور حسن بن سدید الدین یوسف بن زین الدین علی بن مطهر حلی ۶۴۸-۷۲۶) (۱) که از اعظم علماء اسلام و شیعه امامیه میباشد، عامه و خاصه در کتب خویش به ثناء و مدح ایشان پرداخته اند، از محضر علماء سنّت و بزرگان امامیه چون حضرت محقق حلی و حضرت خواجه نصیر الدین طوسی استفادات فقهی و حکمی و ریاضی نموده و مناظرات ایشان با علماء فرق اسلام در کتب سیر و رجال (۱) مستدرک الوسائل ج ۳ ص (۴۵۹) روضات ص (۱۷۱) امل الامل ص (۴۰) هدیه الاحباب ص (۲۰۱) لؤلؤه البحرین ص (۱۳۹).

و تاریخ ضبط گردیده و سلطان محمد خدا بنده در اثر آن مناظرات و اقامه ادله ایشان مذهب شیعه را اختیار و بترویج آن قیام و اقدام نمود، در سفر و حضر ملازم پادشاه بوده و بتدریس و تألیف اشتغال داشته و بنا بتصریح در آخر بسیاری از مؤلفاتشان، عده از تألیفاتشان در سفر بآخر رسیده، در علوم اسلامی از حدیث و تفسیر و فقه و اصول فقه و منطق و حکمت و کلام و رجال و غیره دستی قوی داشته و در هر يك کتب و رسائل متعدده تألیف فرموده و شماره مؤلفات ایشانرا بیدش از نود نوشته اند ولی خود ایشان در خلاصه در ذیل شرح حال خویش در حدود هفتاد کتاب تألیفی خود را نام برده و متأخرین دیگر تألیفات ایشانرا که پس از تألیف خلاصه بوده ذکر کرده اند، صاحب لؤلؤء البحرین در ص (۱۴۴) از حضرت شیخ بهائی نقلی نموده اند: که علامه را شرحی بر کتاب اشارات ابوعلی است ولی در ضمن مؤلفات خود از آن نام نبرده اند نسخه آن بخط خودشان در نزد من موجود است، (ما نسخه این کتاب را در کتابخانه سراغ نداریم).

بسیاری از مؤلفات حضرت علامه را در این فهرست ملاحظه خواهید فرمود.

آغاز: بسم الله الحمد لله المتفرد بالقدم و الدوام المتنزه عن مشابهة الاعراض و الاجسام الخ.

(۴۴۴)

ارشاد الازهان این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۹۳۵) نوشته شده، کاتب آن علی بن احمد بن محمد فراری است، در حاشیه تمام صفحات حاشیه های زیادی از تحریر و مختلف و تنقیح و قواعد و شرح ارشاد و شیععلی و کنز العرفان و خود مصنف و غیره که تقریباً سه برابر اصل کتاب است نوشته شده، در حاشیه آخرین صفحه اصل کتاب اجازه از حضرت شیخ بهائی بخط خود آن حضرت در سنه (۱۰۲۵) بنام ملا یحیی لاهیجی مبنی بر اجازه روایت این کتاب و سایر مؤلفات آیه الله علامه حلی اعلی الله مقامه مرقوم گردیده است، پس از ختم کتاب بر دوازده ورق حاشیه هائی از کتب

فقهیه مذکوره و غیره نوشته شده، صورت اجازه حضرت شهید ثانی مبنی بر اجازه روایت ارشاد الاذهان بنام سید بدر الدین حسنی موسوی بخط نستعلیق خوب که بر آخر نسخه از ارشاد الاذهان بوده بر دو صفحه آخر این نسخه نقل شده است، دو ورق از اول کتاب افتاده، پاره از اوراق نسخه و صالی شده و اولین سطر موجود این است: (و النذب لما عداه و قد یجب الثلاثة با النذر). جلد تیماجی. کاغذ قدیمی. عدد اوراق (۳۲۶) صفحه (۱۱ سطر) واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۶۹).

(۴۴۵)

ارشاد الاذهان این نسخه را بخط نسخ محمد باقر بن مولانا خواجه غفاری هازندرانی در سنه (۱۰۴۰) نوشته و مشتمل بر تمام کتاب است، سه ورق از کتاب نو نویس میباشد، در حاشیه صفحات تعلیقات زیادی از مصنف و کتب فقهیه و شیخ علی و بدون امضاء نوشته شده، پس از ختم کتاب دعائی از رساله خواجه محمد باقر برای دفع وبا و طاعون نوشته شده، پشت ورق اول و ورق قبل از آن مطالب راجعه به فقه و اخبار نگاشته اند، این نسخه در کتابخانه و پشت خود آن بنام تهذیب الاحکام ثبت و وقف شده است.

جلد تیماجی. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۱۷۲) صفحه (۱۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۵ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۴۰).

(۴۴۶)

ارشاد الاذهان این نسخه بخط نستعلیق قوام الدین بن طاهر الحسینی در سنه (۱۰۴۹) نوشته شده، در حاشیه تمام صفحات و دو صفحه که قبل از کتاب است حاشیه هائی از علماء سابق و کتب فقیهه ایشان رحمهم الله نوشته شده، در آخر کتاب دو ورق کاغذ ننوخته بوده «حدیث ولایة علی بن ابی طالب حصی» با ذکر سلسله روایات آن و رموزیکه در ذیل حواشی و تعلیقات بجای اسم صریح محشین گذارده میشود و اینکه هر يك از آنها اشاره بکدام يك از فقها میباشد و اشعاری راجع بقاعده خط و در شناختن

قلم و مرکب نوشته شده است .
جلد چرمی مستعمل . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۲۶۶) صفحه (۱۶) سطر . واقف سپهسالار .
قطع وزیری کوچک . طول (۱۹ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۷۲) .
(۴۴۷)

ارشاد الاذهان این نسخه در سنه (۱۰۵۶) بخط نسخ محمد رضا ابوسعید المنصوری تحریر گردیده ، حاشیه های مختصری در بعضی از

صفحات آن نوشته شده و عنوان مباحث را با سرخی نگاشته اند .
جلد چرمی مستعمل ، کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۱۲۹) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار .
قطع وزیری . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۷۳) .

(۴۴۸)

ارشاد الاذهان این نسخه بخط نسخ خوب محمد شریف بن عبد الجبار در سنه (۱۰۶۶) نوشته شده و در حاشیه بعضی از صفحات

حاشیه های مختصری تحریر گردیده است .
جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۳۲۹) صفحه (۱۴) سطر . واقف سپهسالار . قطع
رحلی کوچک . طول (۲۸ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۷۰) .

(۴۴۹)

ارشاد الاذهان این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۱۱۹) نوشته شده ،
کاتب نامی از خود نبرده ، در حاشیه پاره از صفحات حاشیه هائی

از خود مؤلف و شیخعلی و از کتاب مهذب نوشته شده است .
جلد تیماج . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۱۷۳) صفحه (۱۸) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری .
طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۷۵) .

(۴۵۰)

ارشاد الاذهان این نسخه بخط نسخ تحریر گردیده ، تقریباً چهار ورق
از آخر آن از کتاب دیات افتاده و بدین جهت سال تحریر

و نام نویسنده معلوم نیست ، ابتدای کتاب فهرست مباحث را نوشته اند بر ورق
اول نسخه شرحی که سطور آن غیر مرتب است در اقسام آب ها و موجبات
غسل و اقسام آن و واجبات تیمم نگارش یافته ، عنوان مطالب کتاب با سرخی

نوشته شده و در حاشیه بعضی از صفحات حاشیه های مختصری نگاشته شده و آخرین سطر موجود نسخه این است : (من مأ کول اللحم او غیره مما يقع علیه الزکوة ضمن الارش و لیس) .
جلد چرمی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۲۸۰) صفحه (۱۴) سطر . واقف سیهسالار .
قطع وزیری باریک . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض ($۱۲\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۷۴) .
(۴۵۱)

ارشاد الازهان این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، سال نگارش و نام کاتب در آن ذکر نگردیده ، در حواشی صفحات حاشیه هائی بخط نستعلیق تحریر گردیده ، ابتداء فصول و مطالب و مقاصد آن با سرخی نگاشته شده چند ورقی از اوّل و آخر آن صحافی گردیده ، فهرست مباحث کتاب بر ورق اوّل نوشته شده و پشت صفحه اوّل کتاب یاد داشت هائی در خصوص اذان و اقامه و کیفیت صلوٰه میت و حد نصاب غلات اربعه تحریر گردیده است .
جلد تیماجی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۲۱۸) صفحه (۱۱) سطر . واقف سیهسالار . قطع وزیری کوچک . طول (۱۹ سانتیمتر) عرض ($۱۱\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۷۱) .

[۱۶۵] الفیه شهید (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شهید اوّل اعلی الله مقامه میباشد (شمس الدین ابو عبد الله محمد بن جمال الدین مکی النبطی العاملی الجزینی (۱) ۷۳۴ - ۷۸۶) (۲)
که از معارف و مشاهیر علماء امامیه و فقهاء اثنی عشریه بوده اند و در کتب از ایشان شهید مطلق و یا شهید اوّل تعبیر می کنند ، در فقه و اصول مؤلفات گرانبھائی دارند که مشهورترین آنها لمعه دمشقیّه ، ذکرری ، دروس ، بیان ، قواعد و غایه المراد (شرح ارشاد علامه) و نقلیه و همین کتاب (الفیه) و غیر از اینها است (۳) و چنانکه صاحب امل و سائرین نوشته اند در علوم عقلیه و نقلیه مهارت کامل داشته و اشعاری از ایشان در کتب مذکور است ، کتب ایشان

- (۱) جزین بر وزن سگین یکی از دهات جبل عامل شامل است (روضات ص ۶۱۷) .
- (۲) روضات از (ص ۶۱۷ تا ۶۲۲) امل الامل ص (۳۰) هدیة الاحباب از ص (۱۶۵ تا ۱۶۷) .
- (۳) صاحب روضات و امل الامل مؤلفات ایشانرا در صفحات مذکوره از کتاب خود نقل کرده اند .

تا کنون مورد مطالعه و مباحثه بوده و شروح و حواشی بسیار بر هر يك از آنها نوشته اند و از هر يك در جای خود نام خواهیم برد.

حضرت شهید از محضر بسیاری از علماء امامیه چون فخر المحققین و سید عمید الدین عبد المطلب و سید ضیاء الدین عبدالله و سید علاء الدین ابن زهره و عده زیادی از علماء عامه استفاده نموده و از آنها اجازه گرفته اند.

علت شهادت ایشانرا مورّخین و اهل سیر چنین نوشته اند که جمعی از معاندین بجرم تشیع و نسبت های دروغی که بایشان داده بودند بحکم برهان الدین مالکی و عباد ابن جماعه آنحضرت را کشته و بدار آویخته و سنگسار کرده و آتش زده اند.

صاحب روضات در ص (۶۲۰) چنین نگاشته در یکی از مؤلفات صاحب مقام الفضل دیدم که نوشته بود موجب دشمنی «ابن جماعه» با حضرت شهید این بود که ابن جماعه مردی بود بزرگ پیکر و حضرت شهید لاغر اندام روزی با یکدیگر در مجلس مناظره نشسته بودند و در پیش شهید دواتی بود ابن جماعه برای توهین ایشان گفت: حناب شیخ من در پی دوات چیزی را حس میکنم و معنی آنرا نمی فهمم شهید بی درنگ فرمودند یسر یکنفر (ابن الواحد) بزرگتر از این نمی تواند بود، ابن جماعه بی نهایت شرمنده شد و بر کینه اش افزود تا فرصتی بدست آورد ایشانرا بدرجه رفیعۀ شهادت رسانید. نیکو گفت آنکه گفت:

آنانکه ره دوست گزیدند همه در کوی شهادت آرمیدند همه
در معرکه دو کون فتح از عشق است هر چند سپاه او شهیداند همه

الفیه حضرت شهید رساله ایستکه مشتمل بر هزار مسئله در واجبات نماز میباشد و شروحي چند بر آن نوشته شده یکی از شهید ثانی ره و دیگری از محقق ثانی ره و در شرح از عزّ الدین حسین بن عبد الصمد پدر شیخ بهائی ره و یکی از شیخ عبد العلی بن محمود خادم جابلقی و دیگری از محمد بن نظام الدین استرابادی که اولی از اینها بیچاپ رسیده و نسخ چهار شرح دیگر در کتابخانه حضرت رضا

موجود است (بفهرست رضویه ص ۸۴ تا ۸۶ ج ۲ مراجعه گردد).
این کتاب با شرح و بدون شرح چاپ شده است.
آغاز: بسم الله الحمد لله رب العالمین و الصلوة علی افضل المرسلین محمد و
عترته الطاهرین الخ.

(۴۵۲)

الفیه شهید این نسخه بخط نسخ نوشته شده، چهار ورق ازاول و پنج
ورق از آخر آن نونویس میباشد، در حاشیه بعضی از
صفحات حاشیه هائی بامضاء زین الدین و بدون امضاء نوشته شده است.
جلد تیماج. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۴۶) صفحه (۱۲۵) سطر. واقف سیهسالار.
قطع بغلی. طول (۳¼ سانشیمتر) عرض (۹¼ سانشیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۲۵).

[۱۶۶] امانة اللّٰثام (عربی)

این کتاب چنانکه در دیباچه بدان تصریح گردیده برای هدیه بشاه صفی
صفوی (۱۰۳۸-۱۰۵۲) تألیف شده و مؤلف نامی از خود نبرده و اسم
کتاب را «امانة اللّٰثام عن الايات الواردة في الصيام» گذارده و چنانکه از نام
کتاب بر میآید و در مقدمه نیز بدان تصریح شده غرض از تألیف تفسیر آیات
راجعه به روزه بوده و بایستی در فصل تفاسیر آنرا ذکر نمود ولی چون آن فصل
چاپ شده و این کتابهم در کتابخانه درعداد کتب فقه مرتب گردیده و مشتمل
بر اخبار راجعه به روزه و اقوال علماء در این باب میباشد در این فصل ذکر گردید.
امانة اللّٰثام بزبان ادبی تألیف گردیده و مؤلف بمناسبت مقام باشعار لطیف
استشهاد نموده و اشاره باقوال مفسرین و فقهاء کرده و پیش از شروع بتفسیر
آیات سه فصل بدین تفصیل نگاشته است: فصل اول: در اخبار وارده در وجوب
روزه. فصل دوم: در وجه تسمیه ماه روزه بنام رمضان. فصل سوم: در
مطالب راجعه به شب قدر.

پشت ورق اول نسخه این کتاب نوشته شده: رساله صومیّه شیخ، قطع
وسط.... در سنه (۱۱۰۵) داخل عرض شد و مهر شاه سلطان حسین در

ذیل آن زده شده است؛ نیز در همانجا اعتضاد السلطنه نوشته اند: کتاب اسرار صوم از شیخ حسن عبدالآل داخل کتابخانه... گردید، سیه سالار نیز در همین صفحه بدین نام آنرا وقف کرده و در دفتر کتابخانه بهمین نام ثبت گردیده است. چنانکه گفتیم مؤلف خود برای کتاب نام گذارده و این نام «اسرار الصوم» یا «رسالة صومیة» اسم جمعی و ساختگی برای آنست و مدرک نسبت دادن اعتضاد السلطنه آنرا بشیخ حسن عبدالآل ندانستیم کجا است، در کتب رجال و سیر و غیره چون امل، روضات، منتهی المقال، تنقیح، سلافه، فهرست رضویه، فهرست فاضلیه، فهرست دکن، فهرست مجلس، کشف الحجب، کشف الظنون و غیره جز شخص ذیل نیافتیم و تصور می‌رود که عبدالال اصلاً عبدالعال بوده و غلط نوشته شده و کلماتی میان حسن و عبدالعال بوده ولی ننوشته اند و این شخص حسن بن ابرهیم بن علی بن عبدالعال عاملی میسی است که آنرا صاحب تنقیح - المقال در ص (۲۶۵) ج ۱ در مقابل شماره (۲۳۴۸) پس از نقل اسم بطریق مذکور بدین نحو معرفی کرده: (قال فی امل الآمل انه فاضل عالم جلیل صالح معاصر انتهى (۱)).

در صفحه (۲۳ - ج ۲) فهرست رضویه در تحت نمره (۷۵) نسخه ایست که احتمال قوی می‌رود ترجمه همین کتاب باشد برای زیادتى اطلاع عین عبارات آنرا در اینجا نقل می‌کنم: ترجمه رفع اللثام در تحقیق تفسیر آیات وارده در صیام مؤلف یکی از علمای معاصر دوات شاه صفی [که] بعد از استقراء تام بدست نیامد ظاهراً نسخه در (۱۰۴۶) تألیف و ترجمه و نوشته شده و مینماید که مؤلف اول کتاب را به عربی تألیف نموده و بعد بمناسبت حال حواشی سلطان بفارسی ترجمه کرده اول نسخه بعد از بسمله (شایسته تقدیم در هر کتابی و سزاوار تصدیق در هر خطابی حمد واجب الوجودیست الخ). آخر نسخه (والحمد لله على نعمة الاتمام و صلى الله على سيدنا و مولانا محمد و آله الطهر الکرام).

(۱) امل الآمل ص ۹ مراجعه گردید این عبارات عین عبارت آن کتاب میباشد.

چیزیکه بما کمک میکند و میرساند که این کتاب ترجمه «اماطة اللثام» میباشد گذشته بر اتحاد موضوع و عصر تألیف تقارب آخرین عبارت هر دو نسخه است لذا عین عبارت آخر نسخه اماطة اللثام را در اینجا نقل می کنیم: (و نحمد الله على ما خول من نعمة الانعام ونصلى على سيد الرسل وآله الطهر البرره الكرام) و پس از این نیز نوشته شده: (راجين ممن جعل خيمه الكريم على الانصاف وطبع طبعه السليم على الاسعاد والاسعاف..... فهناك ان ترما يشين فواره كرمًا - وان ترما يزبن فافشه - تم بالخير.) بنا براین معلوم شد که این دو نسخه اصل و ترجمه یکدیگر اند و نسخه دیگری از آنها راسراغ نداریم و تقریباً این کتاب (۲۵۰۰۰) بیت کتابت دارد.

آغاز نسخه: بسملة الحمد لله الذي جعل الصوم جنة عن النار و اقيه النخ.

(۴۵۳)

اماطة اللثام این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب نام خود و سال کتابت را ننکاشته، پشت صفحه اول یاد داشت های ذیل نوشته شده: هو رساله صومیه شیخ قد وسط کاغذ دولت آبادی مجدول مذهب جلد تیماج برکدار طلاپوش بتاریخ بدست و سوّم شهر جمادی الاولی (۱۱۰۵) داخل عرض شد. مهریکه به سیج ذیل است در ذیل این عبارات زده شده: رسید از سلیمان به عزّو شرف - حسین از غلامی شاه نجف. و نیز نوشته شده بتاریخ شانزدهم شهر صفر (۱۱۱۵) داخل عرض شد مهر مربعی که خط آن واضح نیست در ذیل این قسمت زده شده. عبارت ذیل پس از عبارت مذکور ننکاشته شده: این کتاب از کتابخانه شاه سلطان حسین صفوی انارالله برهانه است که مستوفی کتابخانه آن پادشاه ثبت نموده و مهر خود را هم زده است اعتضاد السلطنه وزیر علوم. و نیز نوشته شده کتاب اسرار صوم از شیخ حسن عبدالآل داخل کتابخانه مبارکه نواب مستطاب اشرف امجد و الاعتضاد السلطنه وزیر علوم و صنایع و معادن و تجّار علیقلی میرزا دام اجلاله گردید تحریراً فی شهر جمادی الثانیه سنه (۱۲۸۳) مهر اعتضاد السلطنه، بقرینه اینکه اسم شاه

صفی صفوی را که این کتاب در زمان سلطنت او تألیف کرده با طلا نوشته اند و در کتابخانه سلطنتی بوده و نسخه دیگری از آنرا با تفحص زیاد در جائی نیافتیم احتمال میدهم که این کتاب نسخه اصل باشد و برای کتابخانه آن پادشاه نوشته بوده اند و دارای يك سراوح ظریف كوچك است .
جلد تیما جي ضربی طلا پوش . کاغذ دولت آبادی مجدول بطلا و زنگار . عدد اوراق (۶۸) .
صفحه (۱۹) سطر . واقف - به سالار . قطع وزیری . طول (۲۳ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) .
نمره کتابخانه (۲۵۳۹) .

[۱۶۷] الانتصار (عربی)

کتابخانه مجلس شورای اسلامی

مؤلف این کتاب حضرت علم الهدی سید مرتضی ره است (ذوالمجدین
علی بن حسین بن موسی الموسوی ۳۵۵ - ۴۳۶) (۱) که یکی از علماء بزرگ شیعه
امامیه میباشد و شهرت بی اندازه ایشان مانع از تحریر سطرهای از حالاتشان است،
عموم مورخین و رجالیین عامه و خاصه فضائل و مناقب ایشانرا در کتب خویش
نقل نموده و بثناء شان پرداخته اند، صاحب روضات در صفحات (۳۸۳ تا ۳۸۸)
بشرح حال و نقل اقوال جمعی از نویسندگان سابق راجع باین عالم جلیل
پرداخته و در آنجا مسطور است که ایشانرا ابو الشانین می گفته اند چرا که
از هر چیزی هشتاد آنرا دارا بوده، کتابخانه بزرگی داشته که شماره کتب
آنرا از هشتاد هزار تا یکصد و چهل هزار نوشته اند، مؤلفات زیاد در فقه و
اصول و کلام و ادب دارند که در ذیل شرح حال و ترجمه ایشان ذکر
شده و بعضی از آنها را در اینجا می نکاریم: غرر و درر در ادب و تفسیر و
حدیث، ذریعه در اصول فقه، ذخیره کلام کامل، تنزیه الانبیاء در عصمت
انبیاء و ائمه، شافی در امامت، انتصار الشیعه (همین کتاب) و جواب بسیاری
از مسائل که پاره از آنها در همین فصل ذکر خواهد شد.

(۱) روضات از ص (۳۸۳ تا ۳۸۸) ابن خلکان ج ۱ ص (۲۳۶) لؤلؤ البحرین ص (۱۹۱) هدیة الاحباب ص (۲۰۲) کشف الحجب ص (۶۱) .

دیوان شعری که در حدود بیست هزار بیت میباشد نیز از ایشان بیادگار مانده است.

شاگرد حضرت شیخ مفید ره بوده و دانشمندان و علماء بزرگی را چون شیخ طوسی و قاضی ابی الفتح کراچکی و ابی الصلاح حلبی و قاضی عبدالعزیز بن براج (ابن براج) طرابلسی و قاضی عزالدین عبدالعزیز بن کامل طرابلسی و صهرشی و سلار و سید ابی یعلی و محمد بن حمزه علوی تربیت کرده اند.

در زمان ایشان اهل سنت ملتزم بر متابعت یکی از ائمه چهارگانه (ابوحنیفه و شافعی و احمد بن حنبل و مالک) شده علم الهدی خلیفه را حاضر کرده که شیعه را هم پنجمی آنها قرار دهد ولی در اثر بی همتی شیعیان در آن روزگار این کار انجام نیافت.

حکایت ذیل که حاکی از فطانت و ذکاوت و سرعت انتقال سید میباشد مشهور و درص ۷۴ روضات مندرج است:

گویند روزی معری در مجلس حضرت سید مرتضی بود و از متنبی شاعر صحبت بمیان آمد سید معایب او را شمرد و نسبت نقصان بدو داد معری گفت اگر متنبی نداشت مگر این یک شعر هر آینه افتخار و فضیلت او را کافی بود و این بیت را خواند:

لَكَ يَا مَنَازِلَ فِي الْقُلُوبِ مَنَازِلَ   اَقْرَبَتْ اَنْتَ وَهَنْ مِّنْكَ اَوَاهِلُ

سید مرتضی بخشم شد و فرمان داد از انجمن ویرا برانند پس از آن رو بحضار مجلس کرد و گفت غرض معری را از خواندن این شعر دانستید چه بود در صورنیکه متنبی بهتر از این قصیده بسیار دارد، غرضش این شعر از این قصیده بود: و اذا اتتك مذمتی من ناقص - فہی الشہادۃ لی بانی کامل. (ظاهراً شعر سی و نهم از قصیده باشد).

این کتاب بنام «الانتصار یا انتصار الشیعه» موسوم گردیده و چنانکه در مقدمه آن مسطور است بر حسب امر عمید وزیر در رد بر عقیده عامه (ایشان معتقد بوده اند مسائلی را در فروع شیعه بدان معتقدانند که خودشان متفرد بدان میباشند

و سائر علماء مسلمین بدان فتوی نداده اند و دلیلی هم بر فتوی خویش ندارند (تألیف و آنها را بترتیب ذیل مرتب ساخته و در ذیل هر یک از مسائل اقوال هر کدام از علماء مذاهب اربعه را که موافق بدان بوده نقل و ادله هر یک از مسائل را از کتاب و سنت و اجماع ذکر کرده اند و ترتیب کتب این کتاب اینست : کتاب طهارت ، صلوٰۃ ، صوم ، زکوٰۃ ، حج ، نکاح ، طلاق ، ایمان ، نذر ، عتق و کتابه ، تدبیر ، صید و ذباجه و اطعمه و اشربه و لباس ، بیع و صرف ، شفعه ، هبه و اجاره و وقف و شرکة ، قضاء و شهادات ، حدود و قصاص و دیات و کتاب فرائض و مواریث و وصایا .

این کتاب در سنه (۱۲۷۶) بضمیمه چندین کتاب و رساله فقهی بنام « جوامع الفقه » در طهران چاپ شده و تنها نیز به چاپ رسیده و دو کتاب یکی بنام « انتصار » از شیخ مفید ره و دیگری بنام « انتصار الحق » از زین العابدین نام در کشف الحجب ص ۱۶۲ نام برده شده است .

آغاز : بسم الله الحمد لله علی ما یسر لنا من حق متبع و من صرف باطل مبتدع الخ .

(۴۵۴)

انتصار الشیعه این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده ، کاتب نام خود و سال کتابت و عنوان مطالب کتاب را ننکاشته و مشتمل بر کتاب طهارت تا آخر وصایا است .

جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۶۲) صفحه (۱۵) سطر . واقف سپهسالار .
قطع وزیری . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۰۲) .

[۱۶۸] الانوار لاعمال الابرار (عربی)

مؤلف ابن کتاب جمال الدین یوسف بن ابراهیم اردبیلی شافعی است صاحب معجم المطبوعات در ص ۴۲۳ ذیل نام اردبیلی ایشانرا بدین نحو ستوده که ما ترجمه آنرا مینگاریم : اردبیلی (متوفی ۷۷۶ یا ۷۹۹) جمال الدین یوسف بن ابراهیم الاردبیلی شافعی ، صاحب طبقات الشافعیه در ورق ۸۴ چنین گوید :

یوسف بن الامام عزالدین اردبیلی صاحب الانوار است، و عثمانی در طبقات خود ذیل اشخاصیکه تا سنه ۷۵۰ زنده بوده اند ایشانرا نام برده و ثنا خوانی کرده، کتاب الانوار ایشان در فقه و مشتمل بر چندین مجلد است و در ابتداء آن مذکور است که این کتاب از (شرح کبیر و صغیر رافعی)، «الروض»، «اللباب»، «المحرر»، «الحاوی» و تعلیقه جمع آوری نموده و مطالب سودمندی از کتب معتبره ائمه بر آن افزوده و خود گوید که در هر مسئله بر کتب هفتگانه مذکوره اعتماد داشته ام. و این مؤلف را شرحی بر مصابیح بغوی [۱۴۷] ص (۳۰۵) در سه مجلد میباشد، کتاب الانوار دوبار در سال ۱۳۱۰ و ۱۳۲۸ با دو حاشیه آن در مصر چاپ شده.

صاحب کشف الظنون در ص ۱۶۷ ج ۱ بدینگونه مؤلف و کتاب را شرح داده: (الانوار لعمل^(۱) الابرار) در فقه شافعی تألیف شیخ امام جمال الدین یوسف بن ابراهیم اردبیلی شافعی متوفی سنه (۷۹۹) و از کتب معتبره و متداوله میباشد، در آن مسائل عام البلوی و مهمه را که در سائر کتب از آن نام برده نشده ذکر نموده و در آن متذکر شده که در این کتاب بیشتر بر کتب هفتگانه کبیر و صغیر تألیف رافعی، روضه، شرح اللباب، تعلیقه، حاوی و محرر اعتماد نموده و بر این کتاب حواشی و شروح زیادی است که از آنها تعلیقه علامه جلال الدین محمد بن اسعد صدیقی دوانی شافعی متوفی سنه (۹۰۷) و تعلیقه شیخ نورالدین علی بن محمد اشمونی متوفی سنه (۹۰۰) و شرح الانوار تألیف نورالدین علی بن احمد البوشی الشافعی متوفی سنه (۸۵۶) میباشد و شیخ سراج عمر بن محمد یمنی متوفی سنه (۸۸۷) زوائد این کتاب بر کتب مذکور را جمع آوری نموده و آنرا «انوار الانوار» نامیده است.

آغاز: بسم الله الحمد لله الحمید المجدد المحصى المبدء المعید الخ.

(۱) در این نسخه کشف «لعمل» نوشته شده و در فهرست رضویه ص (۱۰) ج ۲ همین کتاب «انوار لاعمال الابرار» ضبط کرده ولی مسلماً اسم آن «الانوار لاعمال الابرار» است و در نسخ فوق غلط ضبط گردیده.

(۴۵۵)

الانوار لاعمال الابرار

این نسخه مشتمل بر کتاب صلح تا آخر کتاب است (۵۶ کتاب) کاتب خود را ابوالفضل بن عبدالله بن یحیی بن مؤید الانی سعیدی خاورانی و سال تحریر را سنه (۹۰۱) تعیین کرده ولی عبارت آخر را بطرزی نوشته که میسراند کاتب مؤلف است ولی با توجه بمطالب مذکوره فوق خلاف آن واضح میگردد، یادداشتها و مهرهائی پشت صفحه اول و بر صفحه آخر موجود و یکی از مهرها را محو کرده اند، در حاشیه صفحه اول اعتضاد السلطنه این کتاب را بنام جلد دوم انوار شافعی معرفی و سیپه سالار نیز بهمین نام آنرا وقف کرده اند ولی کاتب پس از ختم کتاب نوشته: وقع الفراغ من تحریر کتاب الانوار لاعمال الابرار الخ. جلد چرمی، کاغذ سمرقندی، عدد اوراق (۳۸۰) صفحه (۲۰) سطر، واقف سیپه سالار، قطع خشتی بزرگ، طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۷ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۸۰).

[۱۶۹] انیس التجار (فارسی)

این کتاب در احکام تجارت و تألیف حضرت ملا محمد مهدی نراقی ره است که از علماء قرن دوازدهم و سیزدهم و از شاگردان آقای بهبهانی (آقا باقر) و صاحب حدائق بوده اند، اهل سیر و رجال از سال تولد و وفات ایشان نام نبرده، در علوم فقه و حکمت و اصول و اعداد مسلّم بوده و مؤلفات ذیل از ایشانست: **معتمد الشیعه** فی احکام الشریعه، **لوامع الاحکام** فی فقه شریعه الاسلام، **التحفة الرضویه** فی المسائل الدینیّه، **التجریّد** فی اصول الدین، **مشکلات العلوم** مانند کشکول، **کتابی فارسی** در اصول دین، **جامع السعادات** در مراتب اخلاق، رساله در عبادات، رساله در مناسک حج، رساله در علم حساب، **محرق القلوب** در مصائب اهل بیت (ع) و همین کتاب (انیس التجار). فرزندانشان ملا احمد نراقی ره متوفی سنه (۱۲۴۴) یاره از مؤلفات پدر را شرح نموده و از آنها در این کتاب نام خواهیم برد.

مؤلف در انیس التجار بدو اخبار راجعه بفضیلت تجارت را بفارسی ترجمه

پس از آن احکام و شرائط و مسائل تجارت را موافق اجتهاد خود ذکر کرده اند و این کتاب در حدود (۱۰۰۰۰) بیت است.

(نراق بروزن عراق از توابع کاشان است و پدر مؤلف ابوذر نام داشته صاحب روضات در ص ۱۳۶ ج ۴ در ذیل نام مهدی مؤلف را ستوده اند.)

مرحوم آقا سید محمد کاظم یزدی طباطبائی ره و حضرت حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی دام ظلّه بر این کتاب تعلیقات و حواشی مرقوم و با این دو حاشیه در سنه (۱۳۴۹) در طهران چاپ شده است.

آغاز: بسم الله حمد و سپاس بپسندگرمی را سزا است که از غایت الی منتهای الخ.
(۴۵۶)

انیس التجار این نسخه را بخط شکسته نستعلیق خیلی خوب محمد اسمعیل بن محمد ابراهیم شیرازی برای حاج غلامحسین کازرونی در سنه (۱۲۴۵) نوشته و مشتمل بر تمام کتاب است.

جلد روغنی (وسط دو ترنج). کاغذ فرنگی مهره زده. عدد اوراق (۱۶۰) صفحه (۱۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۴۶).

[۱۷۰] تبصرة المتعلمین (عربی)

این کتاب تألیف حضرت علامه حلی ره است [۱۶۴] ص (۳۵۵) و یکی از کتب فقهیه امامیه میباشد، با اختصار زیادیکه دارد مشتمل بر تمام کتب و مباحث فقه و کاملاً موضح مقاصد آنست، شماره مسائل آنرا بعضی (۴۰۰۰) نوشته اند، شرح هائی مختصر و مفصل بر آن نوشته شده و بعضی از آنها چاپ گردیده از آنجمله سه شرح بزرگ و متوسط و کوچک تألیف سید مهدی قزوینی نجفی حلی و شرح محمد حسن شریعتمدار از علمای قرن ۱۳ هجری و شرح محمد حسن بن آل ابی خمیس احسائی متوفی سنه (۱۳۱۰) و شرح محمد حسن بن سمیع (نقل از فهرست کتب خطی معارف ج ۱ ص ۸۳) و شرح مختصر حضرت

آقا سید محسن عاملی شامی مدّظله که در سنه (۱۳۴۹) تألیف و در همانسال در شام چاپ شده و نسخه آن تحت نمرة (۳۹۴۴) در این کتابخانه میباشد و حضرت آقای آفاضیاء الدین عراقی مدّظله که از مراجع تقلید و علماء بزرگ معاصراند شرحی نافع و مبسوط و مفصل بر این کتاب مرقوم و قسمتی از آن چاپ شده است ؛ ترجمه فارسی این کتاب در کتابخانه معارف در طهران موجود ولی مترجم آن معلوم نیست (فهرست کتب خطی معارف ج ۱ ص ۸۳) آغاز : بسم الله الحمد لله التقديم سلطانه العظیم شانه الواضح برهانه الخ .

(۴۵۷)

تبصرة علامه این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۹۷۷) نوشته شده ، کاتب نامی از خود نبرده در حاشیه بیشتر از صفحات حاشیه هائی بدون امضاء و نقل از مهذب و قواعد و نزّهة العابدین و تنقیح و ارشاد و مختصر مصباح و تحریر و مختصر نافع و ایضاح و غیره نوشته شده ، صحیفه الرضا که در (۲۲) ورق نوشته شده ضمیمه این کتاب است بصفحه (۲۷۴) این فهرست مراجعه شود .

جلد نیماجی کهنه . کاغذ اصفهانی . عده اوراق با صحیفه الرضا (۱۲۰) صفحه (۱۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع ربعی . طول (۱۸ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمرة کتابخانه (۲۵۵۳) .

[۱۷۱] تحریر الاحکام (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت علامه حلّی ره است [۱۶۴] ص (۳۵۵) و یکدوره کامل (از طهارت تا دیات) مسائل فقهیه را مشتمل و از کتب معروفه میان امامیه میباشد ، مؤلف آنرا «تحریر الاحکام الشرعیه علی مذهب الامامیه» نام گذارده و خود فرموده اند که در این کتاب مطالب فرعیّه تکلیفیّه را بدون دلیل ذکر نموده و ادله احکام را بکتاب «منتهی المطلب فی تحقیق المذهب» خویش که معروف به منتهی علامه است حواله کرده اند .

این کتاب در سال (۱۳۱۴) در طهران چاپ شده شماره مسائل آن را

(۴۰۰۰) نوشته اند (۱) و مشتمل بر مقدمه در تعریف فقه و علم و چهار قاعده است قاعده اول: در عبادات. دوم: در معاملات. سوم: در ایقاعات. چهارم: در احکام.

آغاز: الحمد لله المتقدس بکماله عن مشابهة المخلوقات الخ.

(۴۵۸)

تحریر الاحکام این نسخه مجلد اول و مشتمل بر از ابتداء کتاب طهارت تا آخر امر بمعروف و نهی از منکر است، آخرین مطلبی که نسخه بآن خاتمه یافته عبارت مصنف میباشد که مشتمل بر اسم و نسب ایشان و سال تألیف آنست، کهنگی نسخه و اسلوب خط این احتمال را تأیید میکند در ذیل آخرین سطر نسخه شرحی در سنه (۹۲۸) یکی از علماء نوشته اند، دوباد داشت مختصر نیز در همین صفحه بوده آنها را محو کرده اند، پشت آخرین صفحه شرحی راجع باجماع امامیه در حرمت خمر در جمیع شرایع نوشته شده، بیشتر از صفحات کتاب و صالی ولی خطوط آن ضایع نگردیده و هیچجده ورق از اول کتاب نو نویسی است. جلد تیماجی. کاغذ قدیمی. عدد اوراق (۱۹۵) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۴ سانتیمتر) عرض (۱۶-۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۶۱).

[۱۷۲] تذکرة الفقهاء (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت علامه حلی ره است [۱۶۴] ص (۳۵۵) و مشهور به «تذکرة علامه» و از کتب مشهور امامیه می باشد، چنانکه ذیلاً معلوم خواهد شد مؤلف آنرا نیز بر چهار قاعده تقسیم نموده و هر یک از قواعد چندین جزء را مشتمل است.

در هیچیک از کتب رجال و فهارس نسبت نقصان باین کتاب داده نشده و اطلاق عبارت نسبت تألیف تذکرة بعلامه ره مقتضی کمال و اتمام آنست ولی با تفحص

(۱) این شماره در فهرست کتب خطی معارف ج ۱ ص (۷۸) نوشته شده ولی پشت نسخه نمره (۲۵۶۱) این کتابخانه شماره مسائل این کتاب را (۱۶۰۰۰۰) نوشته اند.

زیاد جز تا آخر جزء (۱۵) از آن که چاپ شده است نیافتم لذا گمان میکنم که مؤلف بیشتر از این قسمت از کتاب را موفق بتألیف نگردیده و چنانکه در آخر جزء (۱۵) خود تصریح کرده اند در سال (۷۲۰) از تألیف این جزء فراغت یافته و در آخر جزء اول کتاب تاریخ تألیف را سال (۷۰۳) معین کرده اند بنابراین تألیف این پانزده جزء هفده یا هیجده سال طول کشیده و با جزء پانزدهم قاعده دوم کتاب هم بآخر نرسیده و برای اتمام چهار قاعده سالهای زیادی لازم خواهد بود و چنانکه دانستیم مؤلف در سال (۷۲۶) وفات یافته و با اشتغالات دیگر که از ایشان سابقه داریم بسی مشکل است که موفق باتمام این کتاب شده باشند. در فهرست رضویه ج ۲ ص ۱۶ مقابل تذکرة الفقهاء چنین نوشته شده: و این کتاب مشتمل بر پانزده جزو است و بر چهار قاعده تقسیم نموده و از اشهر کتب فقه امامیه است و این نسخه از جزء اول است تا هفتم الخ. و این عبارت مذکور می رساند که مؤلف محترم آن فهرست نیز اطلاع بر بیشتر از (۱۵) جزء از این کتاب نیافته اند ولی مطلب ما را نمیرساند و بعلاوه می فهماند که همین ۱۵ جزء بر چهار قاعده تقسیم شده در صورتیکه چنین نیست و فقط در خود این کتاب دوجا تصریح باین تقسیم شده یکی در ابتداء کتاب طهارت که نوشته شده: القاعدة الاولى فی العبادات و دیگری در ابتداء کتاب بیع که نوشته شده: القاعدة الثانية فی العقود. و چنانکه ذیلاً فهرست اجزاء را ملاحظه می نمائید تا آخرین جزء از عقود می باشد و ظاهراً چنانکه در کتاب تحریر ملاحظه فرمودید حضرت علامه آن کتاب را نیز بر چهار قاعده بدین تفصیل: عبادات، عقود، ایقاعات و احکام تقسیم کرده و بنا داشته که این کتاب را بهمان نهج تألیف نمایند ولی توفیق نیافته اند و فهرست پانزده جزء موجود این کتاب اینست:

جزء اول: طهارت. دوم: صلوٰة (تا آخر نماز های روزانه) سوم:

بقیه صلوٰة تا آخر کتاب. **چهارم:** زکوة و خمس و صوم و اعتکاف، **پنجم:** حج (تا آخر مبحث تقصیر). **ششم:** بقیه حج و کتاب جهاد. **هفتم:** بیع و تجارت و شفعه. **هشتم:** دین. **نهم:** رهن و حجر و تفلیس، **دهم:** ضمان، کفاله،

حواله، اقرار و کتاب صالح، یازدهم: امانت، ودیعه، عاریه، شرکت، قرض، لقطه و کتاب جماله. دوازدهم: اجاره، مزارعه و مساقات و کتاب سبق و رمایه. سیزدهم: غصب، احیاء موات، هبه و کتاب وقف. چهاردهم: وصایا. پانزدهم: قسمتی از نکاح (از ابتداء کتاب تا مبحث میراث زوجین). طرز این کتاب را مؤلف خود در مقدمه آن بیان فرموده و ما ترجمه آنرا در اینجا مینگاریم.

امابعد: فقهاء علیهم السلام ستون دین اند و مروج آئین پیغمبر پروردگار جهانیان و نگاهدارنده فتاوی ائمه معصومین صلوٰة الله علیهم اجمعین می باشند، ایشانند وارث پیغمبر آن و آنکسانند که نوشته های ایشان بهتراست از خون شهیدان و آنانند که پیغمبر (ص) نگاه کردن بر روی شان را عبادت و همنشینی با آنها را سعادت و پیروی نمودن از آنانرا آقائی و گرامی داشتن ایشانرا موجب رضوان خدا و بی احترامی آنها را سبب خشم پروردگار دانسته پس بنا براین واجب است بر هر فردی پیروی از رفتار آنها در اظهار دین خدا و آشکار کردن احکام او و زنده کردن مراسم و افراشتن بیرق آئین او و مادر این کتاب خود که آن را «تذکرۃ الفقهاء» نام گذارده قصد کرده ایم بر خلاصه کردن فتوی های علماء و ذکر قواعد فقها بنا بر شایسته ترین راه ها و محکم ترین آنها و راست ترین گفتارها و آشکار ترین آنها که آن طریقه و روش امامیه است چرا که ایشان دین خویش را از کتاب الهی و علم ربانی می گیرند نه از قیاس و استحسانات عقلیه و افکار بشریه و در این کتاب راه ایجاز و اختصار را پیش گرفته و از اطاله سخن خود داری کرده و در هر مسئله اشاره بخلاف نموده و محاکمه میان اقوال را بطریق انصاف کرده و تألیف آن بر حسب خواهش دوستدار ترین خلق و عزیز ترین آنها در نزد من فرزندم محمد ایدۀ الله تعالی بالسعادات النخ بوده (مراد از محمد فخر المحققین است که حضرت علامه بیشتر کتب خود را بنام ایشان تألیف کرده اند) و این کتاب را بر چهار قاعده مرتب ساختم والله الموفق والمعين.

بر حسب شماره ای که این بنده نموده اجزاء پانزده گانه این کتاب تقریباً

مشمول بر (۱۳۰۰۰) بیت میباشد. یانزده جزء این کتاب در دو جلد در طهران چاپ شده سال طبع معین نگردیده بقرینه اینکه در سال (۱۲۹۷) هر دو جلد آن را سیهسالار بر مدرسه خود وقف نموده معلوم می شود پیش از این تساریخ چاپ گردیده، حاج محمد حسین خونساری چندین قسمت از این کتاب را چاپ نموده و در سنه (۱۳۴۹) شرحی مبنی بر شکایت از اهل روزگار در عدم مساعدت در اینگونه امور خیریه اظهار و عدم توانائی خود را بر اتمام طبع این کتاب اظهار نموده با تحقیق زیاد معلوم نشد که ایشان موفق بچاپ چند جزء از این کتاب شده اند و قسمتی را که این بنده دیده مشتمل بر از کتاب دیون تا یک صفحه از کتاب اجاره است.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذي ذى القدرة الازليّة والعزّة الباهرة الابدية الخ.

(۴۵۹)

تذكرة الفقهاء این نسخه که مشتمل بر جزء اول و دوم و سوم و چهارم کتاب است در سنه (۹۵۷) بخط نسخ ابوالقاسم بن ملا جان سیدونی نوشته شده مرحوم علم الهدی پسر حضرت فیض در آخر این کتاب جدولی را که مشتمل بر بیان اصطلاحات پدرشان در کتاب وافی است ترسیم نموده و در آخر کتاب صلوة کاتب خود را خلیل الله بن سلیم الله بن خلیل الله بن عبد الله بن پیرعوض بن قاسم القاضی القاری الفیلوی در سنه (۹۵۷) معرفی کرده است، در بعضی از حواشی کتاب حاشیه های مختصری بدون امضاء نوشته شده، موریانه کنار بعضی از اوراق را سوراخ کرده ولی بسطور آن صدمه وارد نیامورده است. جلد تیماجی. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۱۸۴) صفحه (۳۱) سطر. واقف سیهسالار. قطع رحلی بزرگ. طول (۳۶ سانتیمتر) عرض (۲۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۵۷). (۴۶۰)

تذكرة الفقهاء این نسخه مشتمل بر جزء هشتم از کتاب است (از بیع نقد ونسیه و سلف تا آخر کتاب دیون) بخط نسخ زین العابدین بن محی الدین بن علی بن کرامه در سنه (۹۷۲) نوشته شده است.

جلد تیماجی نیم ضربی. کاغذ اصفهانی. عده اوراق (۱۱۹) صفحه (۲۵) سطر. واقف سیهسالار. قطع وزیری. طول (۲۷ سانتیمتر) عرض (۱۷-۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۵۲).

(۴۶۱)

تذکره الفقهاء این نسخه بخط نسخ خوب باقر نام قمی می باشد و مشتمل بر کتاب طهارت و صلوٰه است در سنه (۱۰۹۴) نوشته شده قبل از شروع بکتاب فهرست ابواب و مطالب آن با ذکر نمره و اوراقیکه در آنها واقع شده نگاشته اند ، بر مقدمه که بر این فهرست نوشته شده سال تحریر آن (۱۰۳۹) ضبط گردیده و در آخر آن کاتب خود را ابن عبد الصمد محمد زکی معرفی کرده است ، عبارتی از مرحوم میرداماد ره بفارسی راجع ببعضی از مطالب فقهی قبل از فهرست نقل شده است .

جلد چرمی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۲۱۰) صفحه (۲۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۴ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۵۸) .

(۴۶۲)

تذکره الفقهاء این نسخه بخط نسخ خوب علی بن محمد کاظم در سنه (۱۲۶۵) نوشته شده و مشتمل بر کتاب ضیاء تا آخر مقصد اول از کتاب نکاح است (جزء دهم تا ۱۵) فهرست کتب مندرجه در این نسخه را پشت صفحه اول نوشته اند .

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۳۹۶) صفحه (۳۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۱ ۱/۲ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۵۱) .

[۱۷۳] تمهید القواعد (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شهید ثانی اعلی الله مقامه می باشد (زین الدین بن علی بن احمد بن محمد بن علی بن جمال الدین بن تقی بن صالح بن اشرف الجبعی العاملی الشامی ۹۱۱-۹۶۶) (۱) که از علماء بزرگ و فقهاء عالم مقام مذهب امامیه در قرن دهم هجری بوده و با عظمت علمی و استحکام و متانت تألیفات پس از ایشان عالمی نیامده و مؤلفات شان تا کنون مورد مراجعه و استفادہ علماء و طلاب امامیه می باشد . پدران این عالم بزرگ که در اینجا نام آنها را آورده ایم و فرزندان

(۱) روایات از ص (۲۸۸ تا ۲۹۹) . امل الامل ص (۱۴) هدیة الاحباب ص (۱۶۸) لؤلؤ ص (۲۰ تا ۲۶) .

ایشان تا عصر حاضر همگی از علماء امامیه بوده اند و نام جمعی از آنها در روضات (۱۷۸ و ۵۲۷) و سایر صفحات ثبت گردیده، بمجلس درس بسیاری از علماء عامه حاضر شده و موفق بتحصیل اجازه از آنها گردیده و خدمت پدر بزرگوار خویش و حضرت سید حسن کرکی عاملی و شیخ عبد العالی کرکی میسی و فیلسوف محقق شمس الدین محمد بن مکی و بسیاری دیگر از علماء امامیه بتحصیل علوم ادبی و ریاضی و طب و فلسفه و تفسیر و حدیث و فقه و اصول فقه و سایر علوم اسلامی اشتغال داشته و در علوم فقه و اصول فقه و درایه و غیره رسائل و شروح و حواشی زیاد از ایشان باقی مانده و صاحب روضات در ص (۲۸۸) تا (۲۹۹) بسیاری از آنها را نام برده و چنانکه مؤلف آن نوشته اند این عالم جلیل از علماء امامیه اولین کس اند که بشرح مزجی کتب پرداخته و اولین شرح ایشان بر ارشاد علامه بنام «روض الجنان فی شرح ارشاد الازهران» بوده و بعضی از مؤلفات ایشان را در اینجا می نگاریم: **شرح لمعه دمشقیه** موسوم به **الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة و مسالك الافهام** شرح شرایع الاسلام و سه شرح بر الفیه که بزرگتر آنها موسوم به «المقاصد العلیه» است و **شرح نفلیه** موسوم به «الفوائد الملیه» و **تمهید القواعد** (همین کتاب) با فهرست مطالب آن.

در بعلبک و سایر شهر های اسلامی مقام تدریس داشته و موافق مذاهب اربعه و شیعه امامیه تدریس مینمود و علّت شهادت ایشان را سعایت قاضی معروف نام نزد سلطان سلیم پادشاه روم نوشته اند و در کتب سیر مسطور است که روز پنجم ربیع الاول سنه نهصد و شصت و پنج پس از نماز عصر در مسجد مکه معظمه دستگیر و چندی در همان شهر محبوس و پس از آن ویرا بقسطنطنیه برده و در آنجا بجرم تشیع بدرجه شهادتش رسانیده و پس از اینکه سه روز جسدش را گذارده بودند بدریا انداختند.

این کتاب که مؤلف آنرا «تمهید القواعد» نامیده چنانکه در مقدمه آن هم مذکور است اولین کتابی است که بدین سبک تألیف گردیده و مشتمل بر صد قاعده است. در قسمت اول قواعد اصولی را ذکر و مسائل فرعیه را که متفرع بر آن میگردد

نقل کرده اند و در قسمت دوم قواعد عربیه و ادبیّه را ذکر و نیز مسائل فرعیّه ئیکه بر آنها متفرع میگردد آورده اند و این کتاب بهترین معین و راه نما برای استنباط احکام میباشد و چون مسائل فرعیّه هریک از ابواب در ذیل قواعد متعدده بدون انتظام و ترتیب نگاشته شده و استفاده از آنها مشکل بوده مؤلف فهرستی برای مطالب کتاب بطرز کتب فقهی تألیف و مسائل هر کتاب را مرتب و معین کرده و تذکر داده که در ذیل کدام قاعده آنرا ذکر نموده اند.

آغاز: بسمله الحمد لله الذی وفقنا لتهمید قواعد الاحکام الشرعیّه الخ.

(۴۶۳)

تمهید القواعد این نسخه بخط نسخ خوب محمد رحیم بن محمد هادی نائینی در سنه (۱۲۵۰) نوشته شده و مشتمل بر تمام کتاب مذکور است.

فهرست مفصل مطالب کتاب را که خود مؤلف نیز مرقوم فرموده اند ضمیمه دارد، در آخر تمهید نگاشته شده که در سنه (۱۲۵۶) در بروجرд آن را با نسخه دیگر مقابله کرده اند و کلمات افتاده از متن در حاشیه نوشته شده است. جلد روغنی عالی گل و بوته دورو زمینه لاکه. کاغذ فرنکی. عده اوراق (۱۷۸) صفحه (۱۹) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۲۰).

(۴۶۴)

تمهید القواعد این نسخه که نیز بخط نسخ خوب نوشته شده مشتمل بر تمام کتاب تمهید است ولی فهرست مذکور در نسخه فوق را

ندارد، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده، نسخه کهنه تر از سابق است و بر خطوط بعضی از اوراق آب ریخته و آنها را سیاه کرده است.

جلد تیماجی نیم ضربی. کاغذ فرنکی. عده اوراق (۱۳۳) صفحه (۲۰) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۲۱).

[۱۷۴] جامع عباسی (فارسی)

این کتاب مشتمل بر مسائل و مطالب فقهی از طهارت تا دیات موافق مذهب امامیه در بیست باب می باشد، مؤلف آن حضرت شیخ بهائی ره [۳۱] ص (۷۱).

بامر شاه عباس کبیر است ولی بنا بتصریح صاحب امل و روضات و کشف الحجب مؤلف موفق باتمام آن نگردیده و فقط طهارت و صلوة و زکوة و صوم و حج آنرا تألیف کرد، در مؤلف پانزده باب دیگر این کتاب اقوالی چند است و بنظر نگارنده قول هدیه الاحباب بر سائرین ترجیح دارد و برای زیادی اطلاع عبارات کتب مذکوره فوق را عیناً نقل می نمایم: روضات درج ۴ ص (۱۰۰) در ذیل اسامی شاگردان شیخ بهائی چنین نگاشته: (و کانه نظام بن حسین الساجی الذی اتم الابواب العشرین من الجامع العباسی بعد وفات شیخ المرحوم بامر - السلطان.) و در هدیه الاحباب ص (۲۵۷) در ذیل اسم نظام الدین ساجی چنین مرقوم گردیده: (و چون شیخ بهائی وفات کرد شاه عباس او را معظم داشت و بامر شاه کتاب جامع عباسی را تمام کرد.) و در کشف الحجب ص (۱۵۴) در ذیل اسم کتاب جامع عباسی تصریح شده که شیخ بهائی تا آخر کتاب حج را تألیف و بقیه را محمد بن خاتون عاملی (در ص ۲۲۶ این فهرست شرح حال ایشانرا ذکر کرده ایم) نوشته اند و صاحب روضات در ص ۲۲ ج ۱ نوشته اند که محمد بن خاتون را شرحی بر جامع عباسی است و نسخه آن در نزد من موجود است. و در فهرست کتب خطی مجلس ج ۱ ص ۱۹ نوشته شده: (جامع عباسی تألیف شیخ بهائی که از باب ششم زین العابدین حسین باتمام پرداخته.) و در فهرست رضویه ج ۲ ص ۲۱ در ذیل جامع عباسی و مکمل آن نوشته شده که نظام الدین در کتاب خود را معرفی کرده اند.

جامع عباسی شهرتی بسزا دارد تا کنون مورد مراجعه عوام و خواص شیعه می باشد و مسائل آن با اندک تفاوتی مطابق فتوی علماء متأخر بوده و حواشی مختصر بر آن نوشته شده و اجازه عمل بآن را بمقلدین خویش داده اند و مکرر در ایران و هندوستان چاپ شده است.

آغاز: بسملة الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی اشرف الاولین والآخرین الخ.

(۴۶۵)

جامع عباسی این نسخه بخط نستعلیق خوب نوشته شده و مشتمل بر کتاب وقف تا آخر دیات است. يك ورق از اوّل و يك ورق از آخر آن افتاده، نسخه کهنه است و شاید در زمان مؤلف (قرن یازدهم) نوشته شده باشد، اوّلین سطر موجود آن این است: **وقف جائز است و بر عبادت خانه ایشان جایز نیست** و آخرین سطر صفحه این است: (از بیت المال خونبها میدهد و در غیر حاکم از روی خطا عاقله او میدهد.)

جلد تیماجی کهنه. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۲۴۹) صفحه (۱۹) سطر. واقف سببسالار. قطع وزیری. طول (۲۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۳۱).

[۱۷۵] جامع الفوائد (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت فخر المحققین ره است (فخر المحققین ابوطالب فخرالدین محمد بن جمال الدین حسن (علامه) بن یوسف بن مطهر حلی ۶۸۲ - ۷۷۱) که از مفاخر علماء اسلام خصوصاً شیعه امامیه میباشند در علوم معقوله و منقوله انگشت نما بوده و پدر بزرگوارش بسیاری از کتب و مؤلفات خود را بنام ایشان تألیف نموده و برخی را بخواست این جناب برشته تحریر درآورده و در ابتدا و انتهای آنها به مراتب عامی و عظمت این فرزند برومند تصریح فرموده و مخصوصاً در آخر کتاب قواعد وصیّت نامه خویش را که خطاب بدین فرزند خویش نموده مندرج ساخته و از ایشان خواستار شده که در این کتاب (قواعد) و دیگر مؤلفاتش نظر تحقیقی کرده و چون بخطائی برخورد باصلاح آن کوشد و هرگاه نقصی در آن مشاهده نماید آنرا کامل کند و آنچه را محتاج بشرح بیند بآن پردازد.

علماء سیر و رجال عامه و خاصه نام ایشان را با احترام برده و بنام فخر المحققین مشهور ساخته ولی پدر عالی مقامش ایشانرا بیشتر بنام فخرالدین محمد نامیده اند، حضرت شهید اوّل ره شاگرد فخرالدین بوده چنانکه صاحب روضات درص (۵۱۴) نقل کرده اند در اجازتیکه برای شمس الدین بن نجده شهید

نوشته اند استاد خویش را بهترین نحوی معرفی نموده و مقامات علمی و عملی فخر الدین را آشکار ساخته و در آنجا ایشانرا سلطان العلماء و خاتمة المجتهدین معرفی فرموده و چون میدانیم که بناء حضرت شهید خصوصاً در این موارد بر مبالغه نیست عظمت فخر المحققین بیشتر آشکار میشود که چنین عالم جلیل القدری که خود سرآمد اهل زمان و دوران است ایشانرا بدینگونه بستايد .

این کتاب یا رساله که در حدود (۲۰۰) بیت می باشد شرح خطبه کتاب قواعد الاحکام پدر مؤلف است و چنانکه در مقدمه بدان تصریح کرده اند بر حسب خواهش یکی از دوستان بشرح آن پرداخته و بقرینه اینکه در ابتداء پس از ذکر اسم پدر **علیه من التحية والاكرام** نگاشته معلوم میشود که در زمان زندگی آنجناب بدین شرح پرداخته ولی در اواخر پس از ذکر نام ایشان **قدس الله سره** نگاشته اند و از این ظاهر میشود که پس از وفات پدر بوده بهر حال نام این شرح را خود **جامع الفوائد** گذارده اند و مؤلفات دیگر ایشان از اینقرار است: شرح قواعد علامه بنام ایضاح ، رساله فخریه در نیّة ، حاشیة ارشاد ، کافیه ، وافیة در کلام ، شرح نهج المسترشدين ، شرح مبادئ الاصول و شرح تهذیب الاصول بنام غایة السؤل .

معاصرین مسائلی را از فخر المحققین کتباً سؤال نموده و چنانکه سیره دانشمندان پیشین بوده ایشان نیز جواب نگاشته اند و مؤلفات دیگری از پدر خویش را نیز شرح کرده اند .

آغاز : بسم الله الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین محمد النبّی وعلی آله المعصومین

اما بعد فقد سألتی احد الخلان و افضل الاخوان ان املى علیه شرح خطبة القواعد الخ .

(۴۶۶)

جامع الفوائد این نسخه بخط نستعلیق در چهار صفحه نوشته شده کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده و ضمیمه کتاب نمره

(۲۲۶۴) کتابخانه است ، خصوصیات دیگر بکتاب کنزالفوائد این فصل مراجعه گردد .

[۱۷۶] جامع المقاصد (عربی)

این کتاب شرح قواعد علامه حلی و تألیف حضرت محقق ثانی ره است (شیخ نورالدین ابوالحسن علی بن الحسین بن عبدالعالی کرکی (۱) عاملی متوفی سنه ۹۴۰ (۲)) که یکی از علماء بزرگ اسلام و قائدين شیعه امامیه بوده و در اثر اطلاع زیاد و فضائل و سرآمد اقران و امثال بودن طرف توجه شاه طهماسب اول گردیده و زمام امور مملکتی را بدست ایشان سپرد و خود را نائب آنجناب معرفی نموده و فرمانی در سرتاسر قلم رو خویش منتشر داشت که تمام مأمورین بایستی اوامر حضرت شیخ را لازم الاطاعه دانند .

محقق ثانی شروع بتشکیلات روحانی داده و برای تمام شهرها و دهات از طرف خویش حاکم شرع معین نمود و امر باقامه جمعه و جماعت فرمود صاحب روضات در ص (۴۰۵) نقل از ریاض العلماء نموده که پس از حضرت خواجه نصیر الدین طوسی هیچکس چون این عالم جلیل در ترویج مذهب امامیه نکوشیده و در اجراء احکام و اقامه حدود و نهی از منکر و امر بمعروف و انتشار معارف و علوم سعی و مراقبت کامل نفرموده در لؤلؤ ص ۱۰۳ نوشته قبله بیشتر از شهرها را که موافق قواعد علم هیئت منحرف بود مستقیم نمود و در ص (۱۷) لؤلؤ در ذیل مؤلفات حسین بن عبدالصمد پدر مرحوم شیخ بهائی رساله در رد بر محقق کرکی در تعیین قبله بلاد و امر بتغییر آنها نام برده و راه اشتباه ایشانرا تذکر داده اند .

(۱) گرگ بر وزن قَدک نام قریه ایست از جبل عامل نزدیک قریه جبع که بسیاری از علماء امامیه منسوب به آنجا میباشند .

(۲) سال تولد ایشان در دست نیست ولی نوشته اند ده بیش از هفتاد سال زندگانی نموده و سال وفات ایشان را کشف الحجب (ص ۱۵۵) سال ۹۴۵ و روضات در ص (۴۰۵) سال (۹۳۷ و ۹۴۰) و لؤلؤ سال اخیر را اختیار و چون بیشتر مورخین (۹۴۰) نگاشته اند مانیز آنرا اختیار کردیم .

شیخ علی کرکی که مشهور به محقق ثانی یا محقق کرکی میباشند کتب و رسائل زیاد در فقه و حواشی و شروح بر کتب فقهیه مرقوم مشهور ترین آنها یکی همین کتابست که بنام «جامع المقاصد» مشهور گشته ولی این نام را ظاهراً مؤلف بر آن نگذاشته ولی چون در مقدمه آنست که پس از اینکه حواشی و تعلیقاتی بر قواعد نوشته بودم شروع بنوشتن شرح مفصل بر آن نموده که مشتمل بر تمام مقاصد جلیه و خفیه آن بوده باشد، بدین مناسبت نزد فقهاء مشهور بجامع المقاصد گردیده و در آخر خطبه اولین نسخه ذیل مذکور است: وسمیته بجامع الفوائد ولی در نسخه دیگر خطی این جمله نیست اگر نسخه اصل عبارتی داشته مساماً جامع المقاصد بوده است (در نسخه چاپی در مقدمه بجامع المقاصد تصریح شده) در لؤلؤ و روضات و سائر کتب مذکور است که مؤلف موفق باتمام آن نگردیده و فقط شش مجلد از آن که تا مبحث تفویض بضع از کتاب نکاح باشد از قلم ایشان خارج شده^(۱) و این شرح بطریق حاشیه است. چنانکه در لؤلؤ ص (۹۴) و روضات در صفحات (۳۶۵) تا (۳۶۸) و کشف الحجب ص (۱۵۴) نوشته شده ملا عبد الله شوشتری ره متوفی سنه (۱۰۲۱) بقیه این شرح را تألیف و آن را «جامع الفوائد فی تکملة شرح القواعد» نامیده و مؤلف لؤلؤ گوید که این شرح را دیده ولی خیلی مختصر و غیر مستوفی است صاحب روضات در ص (۳۶۶) برایشان خورده گرفته که آنچه را دیده اید این شرح نبوده شاید که حواشی و تعلیقات مؤلف بر ارشاد یا الفیه بوده است چرا که بنا بتصریح دیگران این شرح نیز مفصل تألیف گردیده و مطالبی را از ریاض العلماء در این باب نقل نموده و مائرجه آنرا برای اطلاع مطالعه کنندگان مینگاریم: و این شرح از بهترین شروح قواعد و مفید ترین آنها است چرا که ادله و مدارك حدیثی و غیره را متذکر شده و لیکن موفق باتمام آن از اول و آخر نگردیده و مرگ او را در آغوش گرفت و علت اینکه شرح از اول کتاب نیست این بود که غرض شارح (ملا عبد الله شوشتری) این بود که شرح شیخ علی

(۱) آخرین حاشیه و شرح متعلق بعبارت «ولو دخل و لم یسم شیئاً» از مبحث تفویض بضع کتاب قواعد است و تا همین جا چاپ گردیده و آخرین سطر آن اینست: (قلیلاً او کثیراً اذاهى قبضته و دخلت علیه فلا شیء لها بعد ذلك الى هنا انتهى کلامه ره و قدس روحه.)

محقق را تکمیل نماید و چون آن شرح از کتاب زکوة تا تجارت در کمال اختصار بود بدو آ بشرح اینقسمت پرداخته و پس از آن شروع بشرح کتاب نکاح از مبحث تفویض بضع که محقق دیگر شرح نکرده نمود و تا کتاب طهار را شرح کرد و نیز اجل این بزرگ در رسید و موفق باتمام آن نشد و این دو قسمت شرح پنج مجلد بزرگ را تشکیل داده و اینک بخط مؤلف در نزد اولاد هایشان این کتاب موجود است و من بعضی از مجلدات آن را بخط پدرم دارا بودم و بهمین جهت (ناقص بودن شرح محقق) مولای معاصر معروف بفاضل هندی شرح قواعد خویش را که موسوم به «کشف اللثام» است (بحرف کاف این فصل مراجعه گردد) از کتاب نکاح شروع نمود و پس از اتمام کتاب در چندین مجلد بشرح کتاب حج و پس از آن طهارت و صلوٰة پرداخت انتهی. کشف الحجب جامع الفوائد مذکور را از ابتداء کتاب زکوة تا کتاب نکاح دانسته و سال تألیف آنرا سنه (۱۰۰۴) معین کرده بنا بر آنچه گذشت معلوم میشود که مؤلف آن از قسمت دیگر این شرح خبر نداشته اند.

و مؤلفات دیگر ایشان عبارت است از شرح شرایع، جعفریه، صیغ العقود حاشیه ارشاد، حاشیه الفیه، شرح الفیه، نفحات اللاهوت فی لعن الجبت والطاغوت (این کتاب را روضات بنام «اسرار اللاهوت» نیز نامیده است)، رساله رضاعیه، رساله خراجیه، حاشیه تحریر علامه، و بسیاری از رسائل و حواشی دیگر که در صفحات مذکوره روضات و لؤلؤ مذکور اند.

صاحب ریاض العلماء در ذیل مؤلفات محقق شرحی بر لعمه دمشقیه بایشان نسبت داده و صاحب روضات آن را بدینگونه رد کرده است: ظاهر اینستکه ویرا حاشیه هائی بر کتاب لعمه دمشقیه است و صاحب تاریخ (مراد مأخذ ریاض است) آن را بمنزله شرح بر آن کتاب قرار داده و منشأ این اشتباه اینستکه محقق درباره از اجازات خود نفحات اللاهوت را بدین نحو معرفی نموده: (وهن ذالك كتاب اللعم الموسوم بنفحات اللاهوت).

در آخر مبحث مفسدات عقد از کتاب نکاح جامع المقاصد تألیف آن در

سال (۹۳۵) معین گردیده و جامع المقاصد در سال (۱۲۷۲) از ابتداء تا آخر مبحث تفویض بضع در طهران چاپ شده و کتاب قواعد هم در ابتداء آنست .
 آغاز : بسم الله الحمد لله العلی الکبیر الحکیم الخبیر العلیم القدیر الذی خلق الخلق بقدرته الخ.

(۴۶۷)

جامع المقاصد این نسخه جزء اول و مشتمل بر از ابتداء کتاب تا آخر مبحث نماز جماعت است ، در سنه (۱۰۲۰) بخط نسخ نوشته شده ، کاتب خود را بدینگونه معرفی کرده است : (علی بن محمد علی بن حماد ..... الخفاجی المظاهری).

کاتب نام مؤلف را با تجلیل زیاد در آخر ذکر نموده و آن را بدعاء مدظله العالی ختم کرده است ولی از توجه بتاریخ فوت مؤلف و کتابت نسخه معلوم میشود که نسخه هشتاد سال پس از وفات مؤلف نگاشته شده ، پشت نسخه و در کتاب خانه بنام شرح قواعد وقف و ثبت شده است و نیز در ظهر ورق اول یاد داشت های مختصری از مالکین سابق این کتاب موجود است در آخر خطبه نوشته شده و سمیه بجامع الفوائد ولی مسلماً نام این کتاب جامع المقاصد میباشد و کاتب اشتباه کرده است .
 جلد مقوائی . کاغذ سمرقندی . عده اوراق (۱۴۳) صفحه (۳۱) . واقف سیه سالار .
 قطم رحلی . طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۲۰ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۴۷) .

(۴۶۸)

جامع المقاصد این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۰۷۱) نوشته شده و مشتمل بر جزء اول و دوم این شرح می باشد (از ابتداء کتاب طهارت تا آخر کتاب جهاد) فهرست کتب و ابواب آنرا محمد امین کاشانی در سنه (۱۱۸۳) پشت صفحه اول نگاشته اند و پشت صفحه اول یادداشت های دیگر از محمد امین مذکور نوشته شده است .
 جلد تیماجی نیم ضربی قرمز . کاغذ سمرقندی . عده اوراق (۲۳۵) صفحه (۲۵) سطر . واقف سیه سالار .
 قطم رحلی . طول (۲۹ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۲۰ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۴۶) .

(۴۶۹)

جامع المقاصد این نسخه در سنه (۱۰۵۴) بخط شکسته نستعلیق نوشته شده و مشتمل بر شرح کتاب متاجر تا آخر کتاب شفعه است، پشت آخرین صفحه در سنه (۱۱۵۵) این چهار بیت از ملا عبدالغفور و غیره نوشته شده:

مردان مجرد که بحق پیوستند   از دام تعلقات دنیا رستند
چشمی بتماشای جهان بکشودند   دیدند که دیدنی ندارد بستند
غیره: زاهد بلباس زرو دیبا خشم است   صوفی گوید لباس نیکو پشم است
عربانی تن لباس اهل الله است   چیزی بکه بپوشند ز دنیا چشم است
در کتابخانه و پشت صفحه اول بنام کتاب متاجر از شرح قواعد علامه در فقه ثبت و وقف گردیده و نیز مطالب فقهیه پشت صفحه اول و کنار صفحه دوم نگاشته شده است.

جلد تیماجی مستعمل. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۴۲) صفحه (۲۲) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۲۶).

(۴۷۰)

جامع المقاصد این نسخه بخط نستعلیق بی نقطه نوشته شده کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده شاید خط مؤلف باشد و مشتمل بر شرح قسمتی از صلوٰه (صلوة کسوف تا آخر کتاب) و کتبی بعد از آن و قسمتی از شرح کتاب متاجر است، پشت صفحه اول کتاب و در کتابخانه بنام حاشیه شیخ علی بر قواعد ثبت و وقف گردیده، مقابله با جامع المقاصد گردید این کتابست و نیز پشت صفحه اول یاد داشت هائی که یکی از آنها را آقا محمد علی پسر مرحوم شیخ عباس بلاغی نوشته اند می باشد.

جلد مقوائی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۱۰۴) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۳۸).

[۱۷۷] **جامع یحیی بن سعید** (عربی)

مؤلف این کتاب یحیی بن سعید رحمه الله است (شیخ ابوزکریا نجیب الدین

یحیی بن احمد بن یحیی بن الحسن بن سعید هذلی حلّی ۶۰۱-۶۸۹ (۱) که پسر عموی حضرت محقق حلّی ره و عالمی پرهیزکار و جامع فنون ادبیّه و فقیّه و اصولیّه و حافظ احادیث بوده، عالمه و خاصه در کتب خویش نام ایشان را بعظمت یاد نموده اند.

حضرت علامه در ضمن اجازه خویش بنام بنی زهره مرقوم داشته اند که یحیی بن سعید از اینکه حضرت محقق ره سدید الدین یوسف بن المطهر و مفید الدین جهم را بفضل و دانش و سرآمدی در اصولین (اصول دین و اصول فقه) بحضرت محقق طوسی معرّفی نمود و از ایشان نام نبردند دلتنگ شده و شرحی بعنوان کلمه بایشان مرقوم و این ابیات را در آنجا انشاء کرده اند:

لَا تُهِنُ مِنْ عَظِيمٍ قَدَرٌ وَإِنْ كُنْتُ مُشَاراً إِلَيْهِ بِالشَّعْظِيمِ
فَالْكَرِيمُ اللَّيْبُ يَنْقُصُ قَدْرًا بِالْعَدَى عَلَى اللَّيْبِ الْكَرِيمِ
وَلَعُ الْخَمْرِ بِالْعُقُولِ رَمَى الْخَمْرَ بِشَجِيسِهَا وَ بِالشَّحْرِيمِ

رجالیین و اهل سیر کتبی را بایشان نسبت داده و از آنجمله فقط کتب ذیل است: یکی این کتاب که مشهور به **جامع یحیی بن سعید** می باشد و نام اصلی آن را صاحب روضات «جامع الشرایع» و ابن داود آن را «الجامع للشرایع» ضبط کرده اند (روضات ص ۲۳۲ ج ۴) و مشتمل بر کتاب طهارت تا کتاب حج است و دیگری کتاب «**نزهة الناظر فی الجمع بین الاشباه و النظائر**» که نیز در فقه امامیه و مشتمل بر بیش از سه هزار بیت میباشد و خود در آنجا گوید: من این کتاب را تصنیف نموده و در آن میان حکم و نظیر آن جمع کرده و نام آن را **نزهة الناظر فی الجمع بین الاشباه و النظائر** گذارده ام، و آغاز آن اینست: الحمد لله رب العالمین و الصلوة علی رسوله محمد و آله اجمعین الخ (۲). و دیگری کتاب **المدخل** در اصول فقه می باشد.

(۱) روضات ص ۱۴۷ ج ۱ و ۲۳۲ ج ۴. لؤلؤ ص (۱۰۲) و کشف الحجب در ص (۱۵۳ و ۵۸۰) وفات ایشان را در سال (۶۹۰) ضبط نموده در صورتیکه دیگران تصریح بروز عرفة سال (۶۸۹) کرده اند.

(۲) کشف الحجب ص (۵۸۰).

نسخه دیگر از جامع یحیی بن سعید را در کتابخانه شخصی با عمومی نیافتیم.
آغاز: بسملة الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد و
 آله الطیبین الطاهرین المعصومین کتاب الطهارة باب ما یجب الوضوء له و یستحب
 یجب الوضوء للصلوة الخ.

(۴۷۱)

جامع یحیی
 ابن سعید
 این نسخه که مشتمل بر کتاب طهارت تا آخر حج است
 بخط شکسته نستعلیق نوشته شده و کتابت آن ناتمام مانده،
 اوراق ننوشته در آخر کتاب بوده، اشعاری در مرثی که
 قسمت عمده آن از محتمل است و در ابتداء بعضی دیگر از آنها (لمحرره محمد بن محمد
 شفیع حسینی) تحریر گردیده نوشته شده است و میسراند که نوبسند اصل کتاب
 نیز محمد بن محمد شفیع حسینی است؛ نام مؤلف و اسم کتاب در خود نسخه نیست
 پشت صفحه اول نوشته شده: (جامع یحیی ابن سعید). و بهمین نام وقف و در
 کتابخانه ثبت گردیده است.

جلد تیماج. کاغذ فرنگی مهره زده. عدد اوراق (۱۹۹) صفحه (۱۳) سطر. واقف
 سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۰ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۶۰).

[۱۷۸] جواهر الکلام (عربی)

این کتاب شرح شرایع الاحکام محقق حلی است که در این فصل آن را
 ذکر خواهیم نمود و شارح آن مرحوم صاحب جواهر رحمه الله علیه است (شیخ
 محمد حسن بن محمد باقر نجفی اصفهانی متوفی سنه ۱۲۶۸) (۱) که از علماء بزرگ

(۱) مرحوم شیخ عبدالحسین بدر آقا شیخ عبدالعزیز مؤلف محترم فهرست کتب خطی کتابخانه
 معارف و آثار الشیعه الامامیه که نوه مرحوم صاحب جواهر اند دو بیت ذیل را در تاریخ فوت
 آن مرحوم انشاء و بر لوح قبر ایشان نوشته شده و آن اینست؛

ذَامَرَقَدْ الْحَسَنَ الذَّاتِ الَّذِي دُفِنَتْ
 أَوْدَى وَقَدْ آتَمَ الْإِسْلَامَ أَرْحَهُ
 (بَيْنَ الْأَنَامِ يَتَبَيَّنَاتُ جَوَاهِرُهُ) = ۱۲۶۶

و هدیة الاحباب ص ۱۷۱ وفات ایشان را نیز سال ۱۲۶۶ ضبط و از نخبه المقال دو بیت ذیل
 را در تاریخ فوت ایشان نقل نموده و آن اینست؛

ثم محمد حسن بن الباقر - شیخ جلیل صاحب الجواهر - عنه استفدنا برهه مما سلف - کان وفاته
 (علی ارض النجف) = ۱۲۶۶ صاحب المآثر والاثار سال وفات ایشان را سنه (۱۲۶۸) نوشته بدو
 دلائل فوق اشتباه ایشان واضح است، ۴ روضات ص ۱۸۱ ج ۱، المآثر والاثار ص ۱۳۵ مراجعه شود.

اسلام و از مراجع تقلید شیعه امامیه و در زمان خویش رئیس علی الاطلاق این طائفه بوده اند، مؤلف از شاگردان مرحوم آقا سید جواد عاملی شارح قواعد (مفتاح الکرامه) و شیخ صاحب کشف الغطاء بوده و درک زمان و درس مرحوم آقای بهبهانی را نیز کرده و بمناسبت از ایشان بنام استاد یاد کرده اند. حضرت شیخ مرتضی انصاری قدس سره از شاگردان ایشان بوده و در زمان خود از آن بزرگوار معرفی نموده و افضلیت آنجناب را تصریح کرده اند.

در جلوس ناصرالدین شاه قاجار برای تبریک و تهنیت کسی را از نجف بطهران فرستاده از طرف کارگذاران دولت از فرستاده ایشان پذیرائی کامل به عمل آمد. و گویند در راه جدا کردن نهری از فرات برای نجف هشتاد هزار تومان (۸۰۰۰۰۰ ریال) صرف نمود ولی بمتیجه نرسیدند.

غیر از جواهر الکلام ایشان را رسائلی است در فروع طهارت و صلوة بنام **نجات العباد** و رسائلی در بعضی از احکام زنان، زکوة، خمس، صوم و رساله در مناسک حج بنام **هدایة الناسکین** و رساله در فرائض و مواریث و مقالاتی در اصول فقه ولی جواهر الکلام ایشان راستی جواهر است و کتابی بدین جامعی و خوبی کمتر تألیف گردیده برای مجتهدین و علماء بهترین مأخذ و مرجع میباشد و متکفل یکدوره فقه استدلالی کامل از طهارت تا دیات موافق مذهب و طریقه امامیه میباشد و شهرتی بسزا یافته و به شش مجلد بدینگونه تقسیم شده است:

مجلد اول: کتاب طهارت . **مجلد دوم:** کتاب صلوة

مجلد سوم: از کتاب زکوة تا امر بمعروف (۷ کتاب) . **مجلد چهارم:** کتاب تجارت. **مجلد پنجم:** از کتاب نکاح تا نذر (۱۳ کتاب) . **مجلد ششم:** از کتاب وقوف تا دیات (۱۲ کتاب) . تا کنون چندین بار دوره این کتاب چاپ گردیده است. **آغاز:** بسم الله الحمد لله الذی ختم الشرایع باسمحها طریقه الخ .

(۴۷۲)

جواهر الکلام این نسخه که بخط نسخ نوشته شده کتاب تجارت است، کاتب از خود وصال کتابت نام نبرده پشت ورق اول نوشته

شده که در سنه (۱۲۹۷) در عداد کتب موقوفه مدرسه سپهسالار در آمده است.

جلد میشن. کاغذ فرنگی. عده اوراق (۱۹۴) صفحه (۳۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۶ سانتیمتر) عرض (۲۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۹۰).

(۴۷۳)

جواهر الکلام این نسخه که بخط نسخ خوب در سنه (۱۲۶۴) نوشته شده مشتمل بر کتاب وقوف تا آخر وصیت است.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عده اوراق (۱۶۵) صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۰۳).

(۴۷۴)

جواهر الکلام این نسخه که بخط نسخ نوشته شده نیز مشتمل بر کتاب وقف تا آخر وصیت است، کاتب از خود و سال کتابت نام

نبرده و بعضی از اوراق بخط نستعلیق نوشته شده است. جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عده اوراق (۲۰۰) صفحه (۲۲) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{۲}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۰۴).

[۱۷۹] حاشیه آقای بهبهانی بر مدارك (عربی)

این حاشیه که بر کتاب مدارك الاحکام می باشد از حضرت آقای بهبهانی رحمه الله علیه است (محمد باقر بن محمد اکمل اصفهانی بهبهانی $\frac{۱۱۱۲}{۱۱۱۸}$ - ۱۲۰۸) (۱) که از علماء بزرگ اسلام و روساء مذهب شیعه امامیه و مجددین مایه سیزدهم هجری بوده اند مادر ایشان دختر نورالدین بن ملا صالح مازندرانی ره بوده و بدین مناسبت در مؤلفات خویش از مجلسی اول و ملا صالح بجد و از مجلسی دوم بخال علامه تعبیر میکنند، مولد ایشان اصفهان بوده و از آنجا به بهبهان مهاجرت کرده و از آنجا بکربلای معلی مشرف شده و تا آخر عمر در آن آستان

(۱) روضات ص (۱۲۳) ج ۱. منتهی المقال ص (۲۹۰). هدیة الاحباب ص (۱۰۰).

مقدس روزگار میگذرانیده وبا حضرت شیخ یوسف صاحب حدائق ره معاصر بوده وبا یکدیگر مباحثات و مشاجرات علمی داشته و رساله ایشانرا که در عدم جواز جمع میان دوزن از نسل فاطمه زهرا سلام الله علیها بود رد نوشته و ادله خود را بر جواز در آنجا ذکر نموده اند.

آقای بهبهانی اصول فقه را ترویجی بسزا داد مسلک اخباری که تا آنزمان رواجی کامل داشت رو بضعف نهاد خانواده ایشان معروف بآقا گردیده و اینک جمعی از ایشان در طهران و کرمانشاهان مقام روحانیت دارند آقا محمد علی کرمانشاهانی فرزند برومند ایشان در عصر پدر مشهور و معروف بفضیلت و دانش بوده اند صاحب روضات ص (۱۲۳) ج ۱ تألیف شصت کتاب و رساله را بایشان نسبت داده و جمعی از آنها را نام برده از آنجمله کتب و حواشی و رسائل ذیل است : شرح مفاتیح (از کتاب طهارت تا خمس) **مقام الفضل** مشتمل بر مسائل و رسائل مفیده ، **حاشیه ارشاد اردبیلی** از کتاب تجارت تا آخر کتاب ، **حاشیه بروافی** ، **حاشیه بر معالم** ، رساله در اجتهاد و اخبار ، **رساله در اصاله برائة** تعلیقه در رجال ، **فوائد حائریه** ، رساله در طهارت و صلوٰه ، رساله در عدم جواز عقد دختر کوچک برای حلّیت نکاه کردن بمادر آن ، **حاشیه بر مفاتیح** ، **حاشیه بر شرح قواعد** ، حواشی بر مسالك ، رساله در استحباب نماز جمعه و عدم وجوب عینی آن و **حاشیه بر مدارك** چنانکه در ص (۱۲۳) روضات نوشته شده و در آخر نسخه چاپی این حاشیه در سنه (۱۲۷۴) نیز نگاشته اند و نسخ موجوده دلالت بر آن دارد این حاشیه مدارك ناتمام مانده و مشتمل بر حواشی کتاب طهارت و صلوٰه میباشد و در پاره از موارد صاحب مدارك رارد کرده و اقوال علماء سابق را در مسائل بمناسبت نقل کرده اند و در آخر نسخه چاپی پس از آخرین حاشیه بر آخرین عبارت کتاب صلوٰه نوشته شده : (قد تمت هذه النسخة الشریفه المسماة بحواشی المدارك فی يوم الجمعة من شهر الرابع

بعد الهجرة النبویه فی سنة احدى عشر بعد المائین والالف فی کربلاء) و میرساند نسخه را که این نسخه چاپی از روی آن نوشته شده سه سال پس از وفات محشی محترم نوشته بوده اند .

آغاز: بسمله الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی محمد وآله الطاهرين اللهم وفقنی لما تحب وترضی واهدنی طریقه المثلی الخ .

(۴۷۵)

حاشیه آقای بهبهانی بر مدارك این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده و مشتمل بر حواشی از ابتداء کتاب تا آخر مبحث مسح قدمین است کتابت آن ناتمام مانده و آخرین سطر موجود آن این است : (قال

امسح بفضل ما بقى فى يدك من الماء راسك و رجلك الى الكعبين)
کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده ولی بقرینه عبارت ذیل که در ابتداء صفحه اول نوشته شده ظاهر اینست که در حیات محشی و بخط یکی از شاگردان ایشان می باشد و آن عبارت این است : (من حواش الاستاذ الاعلم الافخم الافضل محمد باقر ابن محمد اکمل علی المدارك) .

جلد تیماج . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۵۶) صفحه مختلف بین (۲۳ و ۳۴) سطر . واقف سیه سالار . قطع ربعی . طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۸-۱۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۵۳) .

[۱۸۰] **حاشیه آقا جمال بر شرح لمعه (عربی)**

این کتاب از آقا جمال الدین خونساری رحمه الله علیه است [۶] ص (۱۸) و مشتمل بر مطالب دقیقه فقهی و ادبی می باشد ، محشی يك يك مطالب کتاب « الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة » را از نظر گذرانیده و آنچه را در هر مورد در بیان و توضیح عبارات مشکله لازم دانسته تحریر و این حواشی بر ابتداء کتاب تا آخر آن و بعضی از حاشیه های شارح است ، بنا بر این ابتداء محشی به جمله : **قوله فی الحاشیه** . معنی و مرادشان معلوم گردید . این حاشیه در سال (۱۲۷۲) در طهران چاپ شده و تمام کتاب شرح لمعه را بر سر صفحات آن نوشته اند ،

نسخه چاپی آن در این کتابخانه دارای نمره (۲۵۸۴) می باشد ، بعضی از چاپ های شرح لمعه نیز دارای قسمتی از این حواشی میباشد و چنانکه در نسخه موجود کتابخانه معارف تصریح شده مؤلف در سال (۱۱۰۴) از تعلیق حواشی بر کتاب طهارت فراغت یافته است .

آغاز: بسملة الحمد لله رب العالمين والصلوة على خير خلقه محمد وآله الطيبين الطاهرين قوله في الحاشية ما كان متعلقه عاماً أي من الأفعال العامة التي لا يخ عنها فعل نحو كائن وحاصل الخ .

(۴۷۶)

حاشیه آقا جمال این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده ، آخر کتاب افتاده و مشتمل بر از ابتداء حاشیه تا قسمتی از حواشی بر احکام بر شرح لمعه میست است و آخرین سطر موجود نسخه این است : (قال

مضى صاحب لنا يسئل ابا عبد الله ع عن المرئيه تموت مع رجال ليس منهم ذو محرم) . جلد تیماج . کاغذ اصفهانی عده اوراق (۱۶۴) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۱ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۵۹) .

(۴۷۷)

حاشیه آقا جمال این نسخه بخط نسخ نوشته شده کاتب و سنه کتابت معلوم نیست و مشتمل بر سه ربع از حواشی کتاب صلوة میباشد (از ابتداء کتاب تا ذکر اقوال راجعه بتکفیر) و دو ورق در

وسط کاغذ ننوشته دارد که برای نوشتن اوراق افتاده گذارده اند و از آخر آنها نیز اوراقی افتاده است .

جلد مقوا . کاغذ فرنگی آبی و سفید . عده اوراق (۱۶۶) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۵۶) .

[۱۸۱] حاشیه شرایع (عربی)

این حاشیه که بنا بتصریح صاحب کشف الحجب (۱) شیخ علی بن محمد بن حسن بن زین الدین (شهید ثانی) [۱۱۹] ص (۲۵۳) رحمه الله علیه بر کتاب

(۱) کشف الحجب ص (۱۷۶) آغاز نسخه ذیل با آغازیکه در کتاب مذکور نقل شده مطابقت دارد .

شرایع الاسلام مرقوم ولی صاحب اولو که در ص (۵۷) مؤلفات ایشان را نام برده این کتاب را ذکر نکرده اند و ما هم در جای دیگر جز در کشف الحجب نسبت تألیف آن را بایشان (با انطباق ابتداء مذکور در آنجا با ابتداء و آغاز نسخه ذیل) ندیده ایم و با تفحص زیاد نسخه دیگری از این کتاب را در کتابخانه نیافته ام ولی تصور میکنم که این حاشیه بر تمام کتاب مذکور نیست و بیش از آنچه در نسخه این کتابخانه است از قلم ایشان خارج نگشته و چون بیش از این مؤلفات ایشان را شمرده ایم اینک پاره از آنها را یاد مینمائیم **حاشیه شرح لمعه** در چند مجلد، **شرح اصول کافی** کتاب عقل و جهل، **الدر المنثور**، **الدر المنظوم**، **حواشی فوائد مدنیه**، رساله سهام الهارقه من اغراض الزنادقه و رساله در ردّ بر اشخاصیکه غنا را مباح میدانند (این دو رساله را در ردّ بر حضرت فیض تألیف کرده اند) و با حضرت ملا محمد باقر سبزواری صاحب کفایه نیز معارضه داشته صاحب اولو گوید در رساله ای که تألیف ایشان بود دیدم اندکی از شرح حال صاحب کفایه را نقل و گذشته از نسبت نادانی او را فاسق خوانده بود.

آغاز: بسملة الحمد لله رب العالمین والصلوة علی سیدنا ونبینا محمد وآله الطیبین الطاهرین اما بعد فهذه فوائد مهمة علقتها علی کتاب شرایع الاسلام يستعان بها علی الخ.

(۴۷۸)

حاشیه شرایع این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده و مشتمل بر حواشی از کتاب طهارت تا قسمت کمی از کتاب متاجر است، کاتب از خود دو سال کتابت نام برده ولی بقرینه اینکه در کنار پاره از صفحات **بلغ فوائد** نگاشته شده و عبارات افتاده از متن در حاشیه صفحات نوشته شده و اصلاحاتی در عبارات متن گردیده بنظر میرسد که در زمان محشی نوشته شده و آن را با نسخه اصل و خود مؤلف مقابله نموده اند و آخرین سطر نسخه اینست: (وان کان لا محذور فیه لان الشیء قد یکون معامله و بملاحظه شی آخر یکون عباد

تمت الكتاب بعون الملك الوهاب).

عدة اوراق این حاشیه (۷۱) میباشد و نسخه ضمیمه کتاب نمرة (۲۶۰۰) کتابخانه و نمرة (۴۸۱) این فهرست میباشد باقی خصوصیات بدان نمرات مراجعه گردد.

[۱۸۲] حاشیه شیخ جعفر بر شرح لمعه (عربی)

مؤلف این حاشیه حضرت شیخ جعفر نجفی اصفهانی رحمه الله علیه است (قوام الدین شیخ جعفر بن عبدالله بن ابراهیم حویزی اصلاً و کمرئی مولداً و اصفهانی ریاستاً و نجفی مدفناً متوفی سنه ۱۱۱۵) (۱) که صاحب روضات درج ۱ ص (۲۹۷) از ایشان بشیخ جعفر قاضی تعبیر نموده و درج ۱ ص (۱۴۹) در تحت عنوان فوق بشرح حال ایشان پرداخته و گوید: از شاگردان محقق سبزواری صاحب ذخیره و آقا حسین محقق خونساری بوده و محقق اخیر در اثر سرآمد بودن ایشان بر سایر شاگردان کارهای مهم را بدیشان برگذار و تا آخر عمر مقام ریاست و قضاوت و تدریس علوم معقوله و منقوله را در اصفهان دارا بوده و در علم حدیث شاگردی ملا محمد تقی مجلسی را نموده و حضرت محمد اکمل پدر آقای بهبهانی و حاجی محمد اردبیلی مؤلف «جامع الرواة» و سید صدرالدین قمی شارح وافی و میرزا قوام الدین قزوینی از شاگردان و تربیت شدگان محضر این عالم جلیل بوده اند. تألیف کتاب استقلالی از ایشان سراغ نداریم ولی حواشی و تعلیقات بسیار مهم و نافع از قلم و بنان این عالم بزرگ بیادگار مانده از آنجمله همین حاشیه است که بر کتاب «الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة» تعلیق فرموده و در این حاشیه ادله احکام را از کتاب و سنت مفصلاً نقل و شرح و بسط لازم را در موارد خویش داده اند.

صاحب روضات در تعریف این کتاب گوید: این حاشیه در حدود ده هزار بیت و تعلیقی معجب و زیبا است. ولی از اینکه بر تمام شرح لمعه و یا بر بعضی از کتب آنست چیزی ننوشته و صاحب کشف الحجب این کتاب را نام

(۱) میرزا قوام الدین قزوینی قصیده غرائی در رثاء ایشان به ربی سروده و در روضات ص (۱۴۹) ج ۱ نقل شده و مشتمل بر ماده تاریخ مذکور میباشد و این بیت شامل ماده تاریخ است.
تاریخ مادها (غاب نجم هدی) فالله مهدی بباقی نوره الامما

نبرده و نسخه ای دیگر از این کتاب را در کتابخانه ها نیافته و بدست نیاوردم که این تعلیقات تا برچه کتابی از شرح لمعه است و نسخه نمره (۲۵۵۷) این کتابخانه که مشتمل بر حواشی کتاب طهارت تا قسمتی از کتاب احیاء موات میباشد در حدود (۱۰۰۰۰) بیت کتابت دارد پس بنابر آنچه از روضات نقل گردید نسخه این کتابخانه دارای تمام حاشیه ای می باشد که از قلم محشی خارج گردیده است.

آغاز: بسمله نحمدك يا الهی و نصلی علی نبیک الهادی و آله الهداة ونستعین بك علی الامور و نستقبل الیک الخ .

(۴۷۹)

حاشیه شیخ جعفر این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب از خود و بر شرح لمعه سال کتابت نام نبرده و مشتمل بر حواشی از ابتداء کتاب طهارت تا قسمتی از حواشی کتاب احیاء موات می باشد ، چند سطر از آخر صفحه اول نوشته نشده و باندازه چهار صفحه بین صفحه اول و دوم افتاده است و آخرین سطر نسخه این است : فلا بد من جعل ملك مشروطاً باحد الامرین والکلام بعد موضع نظر (در سنه ۱۲۹۴) در کتابخانه اعتضاد السلطنه بوده است .

جلد تیباجی . کاغذ فرنگی مهره زده . عده اوراق (۱۴۹) صفحه (۲۰) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۰ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۵۷) .

(۴۸۰)

حاشیه شیخ جعفر این نسخه مشتمل بر دو قسمت است ، قسمت اول مشتمل بر از ابتداء این حاشیه تا قسمتی از احکام قبله است و آخرین سطر آن اینست : (مثل ما ذکررت فان فی فرضنا مناط ظن الجميع علامة واحده بخلاف ذلك الفرض وايضاً يلزم بطلان صلوة المأموم .) و از قرائنی بدست می آید که خط خود محشی است : و قسمت دوم مشتمل بر حواشی صلوات واجبه تا قسمتی از اوقات صلوات است و این قسمت بخط نستعلیق خوب

نوشته شده و بقرینه اینکه بر بعضی از عبارات آن خط کشیده شده و در حاشیه بخطی غیر از خط کاتب متن (ظاهراً خط محشی است) بجای آن مطالب دیگر تحریر گردیده معلوم میشود که این نسخه اولی کتاب میباشد و کلمه منه دام ظلّه العالی که در ذیل پاره از حواشی بر این حاشیه است مؤید نسخه اصل بودن آن میباشد و آخرین سطر این قسمت این است: (المغرب والعشاء الاخره قبل الشفق من غیر علة فی جماعه وانما.) کاتب در هیچیک از دو قسمت نامی از خود و سال کتابت نبرده در سال (۱۲۹۷) داخل این کتابخانه شده.

جلد تیماج. کاغذ فرنگی آبی رنگ. عده اوراق (۴۱) صفحه (۲۴ و ۲۲) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۱ - ۱/۴) سانتیمتر عرض (۱۵ - ۱/۴) سانتیمتر (نمره کتابخانه (۲۵۵۸)).

[۱۸۳] حاشیه شیخعلی بر ارشاد (عربی)

این تعلیقه از رشحات قلم حضرت محقق ثانی ره است [۱۷۶] ص (۳۸۱) و چنانکه از نسخ موجوده در کتابخانه رضویه معلوم میشود (ج ۲ ص ۵۱) بر کتاب طهارت تادیبات تعلیق گردیده و از حواشی مفید این کتابست و غرض محشی شرح و بسط کلمات و عبارات ارشاد الاذهان بوده و اشاره باقوال علماء در مسئله نیز نموده ولی از مأخذ و مدرک احکام و مسائل چیزی ننکاشته اند.

آغاز: بسملة الحمد لله رب العالمين والصلوة على محمد وآله اجمعين قوله فان السهو كالطبيعة الثانية انما قال كالطبيعة لان الطبيعة امر وجودي والسهو امر عدمي الخ.

(۴۸۱)

حاشیه شیخعلی این نسخه بخط نستعلیق در سنه (۹۶۸) نوشته شده کاتب از خود نام نبرده، مشتمل بر حواشی کتاب طهارت تا اواخر بر بیع است، در حاشیه صفحات این نسخه حاشیه هائی از خود مؤلف و شهید و عباراتی از کتب فقهیه چون بیان و قواعد و مذهب و دروس نکاشته شده است.

این حاشیه در کتابخانه و بر خود نسخه بنام حاشیه شیخعلی بر شرایع ثبت

و وقف شده ولی بامراجعه بکشف الحجب و نسخه دیگر این کتابخانه که بر آن تصریح شده: حاشیه شیخعلی برارشاد. و مراجعه و مطابقه ابتداء این نسخه با آغاز نسخ موجوده در کتاب خانه رضویه مسلم گردید که حاشیه شیخ بر شرایع نیست.

رساله فخریه فخر المحققین در نیّه، ودوازده امام خواجه نصیرالدین طوسی، حاشیه شرایع از شیخ علی بن محمد بن حسن بن زین الدین شهید ثانی ره و نفلیه که از آنها در این فصل نام برده و خواهیم برد ضمیمه این کتابست. جلد تیماجی. کاغذ سمرقندی. عده اوراق تمام کتاب (۱۶۲) اوراق این نسخه (۸۰). صفحه (۱۹) سطر. واقف سیهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۸-۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۰۰).

(۴۸۲)

حاشیه شیخعلی
بر
ارشادالاذهان
این نسخه که مشتمل بر حواشی شیخ علی ره از ابتداء کتاب طهارت تا قسمتی از کتاب متاجر است بخط نستعلیق رشیدالدین بن جلال الدین ابوالمعالی در سنه (۱۰۲۰) در مدرسه رضویه شیراز نگاشته شده و این نسخه نزدیک یکصد و شصت بیت اضافه بر نسخه سابقه دارد، پس از ورق آخر بر سه صفحه تفسیر سورة فاتحه را که ظاهراً تألیف شیخ بهائی ره میباشد نوشته اند و پس از این رساله عقودیه یا صیغ العقود شیخعلی که در همین فصل از آن نام خواهیم برد نوشته شده است. پشت ورق اول مطالب متفرقه نوشته شده، برکنار بعضی از صفحات تعلیقاتی که مبین معانی مطالب و لغات مشکله متن است تحریر گردیده از اواخر کتاب طهارت (احکام آب استنجاء) تا اوائل کتاب صلوة افتاده، چهار ورق کاغذ ننوشته بجای آن گذارده اند.

جلد تیماجی. کاغذ دولت آبادی. عده اوراق کلیه (۱۸۴) صفحه (۲۱) سطر. واقف سیهسالار. قطع ربعی. طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۸۸).

[۱۸۴] حاشیه علم الهدی بر مفاتیح (عربی)

این حاشیه را که در حقیقت شرح بسیار مفیدی می باشد، حضرت علم الهدی فرزند حضرت فیض رحمهما الله [۲۷] ص (۶۵) تألیف کرده اند، در مقدمه خود چنین نگاشته اند: در هنگامی که خدمت پدر بزرگوارم مشغول بتحصیل بوده و کتاب مفاتیح ایشان را می خواندم مقرر فرموده مدارك احکام و مسائل و مطالب آنرا از آیات و اخبار استخراج نمایم و چون پاره از مطالب کتاب نیز محتاج به بسط و توسعه و توضیح بود از اینر و شروع بتحریر این کتاب برای انجام هر دو مقصود نموده و توفیق بر انجام آن را از خداوند خواهانم.

مؤلف در این شرح بعدی داد فضیلت و اطلاع داده که میتوان این کتاب را یکی از بهترین کتب استدلالی در فقه امامیه دانست و جای بسی تأسف است که موفق باتمام آن نگشته و بیش از نسخه ذیل را انشاء نفرموده اند و این قسمت موجود در حدود (۱۶۶۰۰) بیت می باشد و بقرائنی که در ضمن توضیح خصوصیات نسخه مذکور است نسخه این کتاب ظاهراً منحصر به همین نسخه ذیل می باشد.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذی حبانا لمفاتیح شرایع الاسلام ببعثة عبده ورسوله، المقدم فی تهذیب سرائر الانام الخ.

(۴۸۳)

حاشیه علم الهدی
بر مفاتیح

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده. کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده و مشتمل بر حواشی از اول کتاب مفاتیح تا مبحث اقامه است بر پاره از صفحات حاشیه هائی بخط محشی نوشته شده، در ذیل حاشیه هائی که از مؤلف در صفحات اواخر کتاب تحریر گردیده منه قدس سره یا بر دالله مضجعه و نور تربته و قدس سره نوشته شده و از حاشیه که راجع بطهارت ناخن و موئیکه از سر زائل شده قسمتی را کاتب ننوشته بوده بر ورقی آن قسمت را نوشته و بدان ورق کتاب الصاق

کرده اند در ذیل آن منه غفر الله له نوشته شده با مقایسه بخطوط مؤلف (علم الهدی) که در پشت بعضی از کتب این کتابخانه موجود است مانند «عیون الحکم» دارای نمره (۱۷۸۴) کتابخانه مسلماناً خط خود محشی است، از مجموع مطالب مذکوره معلوم شد که این نسخه بامر مرحوم علم الهدی نوشته شده و کتابت آن تا موقع فوت ایشان ادامه داشته و حواشی قسمت اخیر را پس از فوت آن مرحوم نگاشته اند و آخرین قسمت نسخه را در اینجا نقل می کنیم:

(قوله و إعادة الاقامة لمن تكلم بعد ما لمستند صحيحه محمد بن مسلم عن الصادق عليه السلام قال لا تكلم اذا اقامت الصلوة فانك اذا تكلمت اعدت الاقامة) سه ورق کاغذ ننوشته در اول و شش ورق در آخر نسخه است، پشت صفحه اول عبارات ذیل که میرساند این کتاب متعلق بمحمد بن عبدالباقی مشهور بصدرالدین فیضی یکی از نواده های مؤلف می باشد نوشته شده است: (بسم الله تعالى قد اشتریت بضمن غال لانّ بايعه من بنی الاخوال و حررذا اقل العباد حزماً و عملاً و اکثرهم جرماً و املاً المفتاق الى كرم رب العالمين محمد المدعو بصدرالدین) و دو مهر که هریک سبع آن ذیلاً نوشته میشود پس از عبارت مذکور موجود است:

(صدرالدین بن ابی تراب محمد الفیضی - عبدالباقی بن صدرالدین محمد الفیضی). جلد چرمی. کاغذ فرنکی. عده اوراق (۱۵۱) صفحه (۲۵) سطر. واقف سیدسالار. قطع رحلی. طول (۳۲ سانتیمتر) عرض (۲۰ - ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۰۱).

[۱۸۵] حدائق (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ یوسف بحرینی رحمه الله علیه است (یوسف بن احمد بن ابراهیم بن حاج احمد بن صالح بن احمد بن عصفور درازی ۱۱۰۷ - ۱۱۸۸) (۱) که از علماء و فقها و محدثین بزرگ اسلام و فرقه امامیه بوده و مسلک اخباری داشته ولی در این عقیده حد وسط را دارا نه جمود بعضی اخباریین را داشته و نه اعتماد اصولیین را بقواعد اصول فقه دارا بوده اند.

(۱) روضات ص (۲۳۴) ج ۴، منتهی المقال ص (۳۳۴)، لؤلؤ ص (۴۷ و ۲۶۹) تا آخر کتاب.

در سال ۱۱۰۷ در قریهٔ **ماحوز** (۱) متولد شده و تا چندی در آنجا متوقف و نزد پدر بزرگوار خویش مشغول بتمحصیل بوده و چون خوارج بر بحرین تسلط یافته قریهٔ ماحوز را ترك گفته و باتفاق جمعی از اکابر و اعیان به **قطیف** رفته اند خوارج پس از اینکه دارائی ایشانرا یغما کرده خانهٔ ایشانرا آتش زده و آنچه را که پنهان کرده بودند نیز از میان رفت. بنا بر آنچه از کتاب **لؤلؤ نی البحرین** مؤلف معلوم میشود کتابخانهٔ بسیار مهمی داشته و در این واقعه بسیاری از آنها از میان رفته و مشتمل بر نسخ بسیار نفیس و ذیقیمت بوده است.

مؤلف در **قطیف** شرح قطبی و قسمت زیادی از شرح قدیم بر تجرید را از محضر حضرت شیخ حسین ماحوزی ره استفاده نموده و پس از آن به بحرین برگشته و چند سالی در آنجا گذرانیده و از جمعی علماء استفادات علمی نموده و زیارت مکهٔ معظمه و مدینهٔ طیبه مشرف گشته پس از آن مجدداً به **قطیف** برگشته و قسمتی از تهذیب الاحکام را نزد شیخ حسین ماحوزی فرا گرفته و به بحرین برگشته و در اثر تنگدستی و کثرت عیال و قروض مجبور بمهاجرت بایران شده چندی در کرمان مانده و از آنجا بشیراز برگشته میرزا محمد تقی خان نام که در آنروزگار حکومت آنجا را دارا بوده مقدم شیخ را کرامی داشت مدتی در آنجا متوقف و مشغول بتدریس و اقامه جمعه و جماعت و تألیف گردیده تا اینکه انقلاب و آشوبی در آنجا پدید آمد و شهر غارت گردید و مردم متفرق شدند عیالات خود را به بحرین فرستاده و خود شیخ به قصبهٔ **فسا** که در جنوب شرقی شیراز واقع و بیش از چهل فرسخ از این شهر دور است رفته و در آنجا توقف گزیده و از اهالی آنجا زنی انتخاب و مشغول بزراعت شده و از این راه زندگانی می کرده و اشتغال بتألیف و افاده داشته و در آنجا نیز طرف توجه اهالی و حاکم (میرزا محمد علی نام) گردیده در اینجا نیز دچار فتنه شده میرزا محمد علی را کشتند و فسار را غارت کردند خانهٔ شیخ نیز یغما شد، مردم باطراف متفرق شدند شیخ

(۱) دراز و ماحوز دو قریه از قراء بحرین میباشند و اجداد مؤلف محترم متوطن در دراز بوده چنانکه خود در **لؤلؤ** در ذیل نام جد خویش درس (۴۷) بدان تصریح کرده و ماحوز محل تولد و توطن صاحب حدائق و پدر و جد ایشان بوده است.

هم به اصطهبانات که از قصبات مهمه شیراز است مهاجرت کرده و چندی در آنجا گذرانید پس از آن بعببات عالیات مشرف شد و تا آخر عمر در کربلای معلی مشغول بتدریس و تألیف بوده اند.

با مرحوم آقای بهبهانی معاصر و مباحثات و مناظرات زیاد دارند، کار آقای بهبهانی رونق گرفت و شیخ چندان موقعیت مهمی را نیافت، محضر درس ایشان را اشخاص آشکارا حاضر نمیشدند و هر کس حاضر میشد موهون بود، نوشته اند که مرحوم صاحب ریاض المسائل پسر خواهر آقای بهبهانی محرمانه شبها بخانه حضرت شیخ آمده و از محضر ایشان استفادات علمی میکردند. با وجود این بر حسب وصیت خود شیخ آقای بهبهانی با جمعیت زیادی بر جنازه ایشان نماز گذارده و در جوار حضرت سید الشهداء سلام الله علیه دفن گردیدند.

بسیاری از علماء و دانشمندان از محضر ایشان استفاده نموده و در روضات نام آنها ثبت گردیده، ابو علی رجالی صاحب منتهی المقال نیز از شاگردان این جناب اند.

مؤلفات زیادی از ایشان بیادگار مانده و خود بسیاری از آنها را در آخر اولوئی البحرین در ذیل شرح حال خویش نام برده اند از آنجمله کتاب حدائق، سلاسل الحديد در رد بر ابن ابی الحديد، الدرر النجفیه، جلیس الحاضر و انیس المسافر (کشکول شیخ یوسف) و رسائل متعدده در امامت و صلوة وارث و غیره و جواب مسائل متعدده، ثیکه در هر یک از شهرها از ایشان سؤال شده است (۱). حضرت شیخ هنگامیکه در فسا روزگار میکردانیده شروع بتألیف کتاب طهارت حدائق نموده و تا مبحث اغسال آن تألیف شده ولی در غارت آن محل از بین رفت و چنانکه خود تصریح کرده اند آن قسمت که از میان رفته مختصر بوده و در این بار جبران شده است، پس از تشریف بکربلاء باز شروع بتألیف از کتاب طهارت نموده و تا پایان عمر بدین اشتغال باقی بوده و تا اواخر کتاب طهارت را موفق بتصنیف شده است.

(۱) لؤلؤ اواخر کتاب. روضات ص (۲۲۳) ج ۴. منتهی المقال ص (۲۳۴) مؤلفات را نام برده اند.

مؤلف نام این کتاب را «الحدائق الناظرة فی احکام العترة الطاهرة» گذارده و مشهور بحدائق شده و مؤلف آنرا صاحب حدائق گویند .
کتاب حدائق یکی از بهترین کتب فقه استدلالی امامیه و مشتمل بر همه اقوال و مدارک احکام از آیات و اخبار می باشد و مورد قبول جمیع علماء امامیه اعم از اخباریین و اصولیین بوده و هست فقط اصولیین را در این کتاب نقضی که بنظر میرسد اینست که مصنف چندان بادلله اصولیه متشبث نگردیده ، در صورتیکه این خود بهترین برهان بر کمال این کتابست که احکام و مطالب آن فقط از قرآن و حدیث که در حدیث ثقلین امر تمسک بآنها وارد گردیده گرفته اند .

تألیف این کتاب چنانکه گفته شد ناقص مانده و مشتمل بر همه کتب عبادات جز کتاب جهاد (بمناسبت اینکه بعقیده امامیه در زمان غیبت امام زمان علیه السلام جهاد وجوب ندارد) و اکثر کتب معاملات میباشد ، تقسیماتی که خود مؤلف برای این کتاب کرده و در اواخر کتب بدان تصریح کرده اند از این قرار است : **مجلد اول** : مشتمل بر دوازده مقدمه در بیان مبادی اصولیه و مباحثات با اصولیین و رد بر آنها در بعضی موارد چون حجّیه اجماع و غیره و مباحثی از علم درایه و آنچه از قواعد اصولی مورد احتیاج و اعتماد در استنباط احکام فرعیّه است میباشد و نیز مشتمل بر کتاب طهارت از ابتداء تا آخر مبحث غسل جنابة است . **مجلد دوم** : احکام حیض تا آخر کتاب طهارت . **مجلد سوم** : کتاب صلوٰة تا آخر خلل . **مجلد چهارم** : بقیّه کتاب صلوٰة تا آخر کتاب . **مجلد پنجم** : مشتمل بر کتاب زکوة ، خمس ، صوم و اعتکاف . **مجلد ششم** : کتاب حج . **مجلد هفتم** : کتاب تجارت ، دین ، رهن ، شفعه و حجر و تفلیس . **مجلد هشتم** : کتاب ضمان و حواله و کفالة ، صلح ، شرکت ، مضاربه ، مزارعه و مساقاه ، ودیعه ، عاریه ، اجاره ، وکالت ، وقوف و صدقات و سکنی و عمری و هبّه ، سبق و رمایه و کتاب وصایا . **مجلد نهم** : کتاب نکاح . **مجلد دهم** : مشتمل بر کتاب طلاق و قسمتی از طهارت است . مؤلف را اجل در رسیدن و بیش از این را تألیف نکردند .
در آخر مجلد نهم سال تألیف سنه (۱۱۸۵) معین گردیده و در آخر بعضی

از مجلّات تاریخ تألیف نیز ذکر شده است .

دوره این کتاب در تبریز از سال (۱۳۱۵ تا ۱۳۱۷) در شش مجلد بطریق ذیل چاپ شده . مجلد اول : تمام کتاب طهارة . مجلد دوم : تمام کتاب صلوٰة . مجلد سوم : کتاب زکوٰة و خمس و صوم و اعتکاف . مجلد چهارم : کتاب حج . مجلد پنجم : کتاب تجارت تا آخر وصایا . مجلد ششم : کتاب نکاح و طلاق وظهار . نگارنده این سطور افتخار انتساب باین عالم جلیل را دارم ولی جای آن دارد که در باره ام گفته شود :

انِ افْتَحَرْتُ بِآبَاءِ مَضُوءٍ سَلَفَا   قالوا صَدَقْتَ وَلَكِنْ بَشِ مَا خَلَفُوا

و دیگری گوید

گیرم پدر تو بود فاضل   از فضل پدر تو را چه حاصل
و بملاحظه همین انتساب است که شرح حال ایشان را مفصل تر از سائرین در این کتاب نقل نمودم .

آغاز : بِسْمِ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَبِالْذَّيْلِ إِلَى سَبِيلِ مَعَادِنِ الْعِلْمِ وَالتَّوَلَّى الْخ .

(۴۸۴)

حدائق   این نسخه بخط نسخ جاسم بن محمد بن علی کاسم المشهدی اصلاً و مسکناً در سنه (۱۲۴۵) نوشته شده و مشتمل بر مبحث حیض تا آخر احکام حمام است (مجلد دوم) .

جلد تیماجی نیم ضربی . کاغذ فرنگی مهره زده . عدد اوراق (۲۵۵) صفحه (۳۰) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی . طول ($۳۰ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۲۰ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۱۹) .

(۴۸۵)

حدائق   این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده و مکرر نسخه سابق است (مجلد دوم) .

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۰۶) صفحه (۳۳) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی . طول ($۳۰ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۲۰) .

(۴۸۶)

حدائق   این نسخه بخط نسخ تحریر یافته و شامل کتاب صلوٰة تا صلوٰة جمعه است کاتب بآخرین جمله مصنف که مشعر بر نام وی

و سال تصنیف است کتابت را ختم نموده است .
جلد تیماجی . کاغذ فرنگی مژه زده . عذۀ اوراق (۳۰۴) صفحه (۲۸) سطر . واقف
سیه سالار . قطع رحلی . طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۲۱) .
[۱۸۶] **حديقة المتقين** (فارسی)

این کتاب تألیف حضرت مجلسی اول رحمة الله علیه است [۱۲۰] ص (۲۵۴)
و چنانکه خود در مقدمه بیان کرده اند مشتمل بر پنج باب و یک مقدمه و خاتمه ایست
که هر یک از آنها مشتمل بر چند فصل میباشد بدین تفصیل :
مقدمه : در فضیلت صلوة . **باب اول** : در احکام طهارت . **باب دوم** : در
احکام نماز . **باب سوم** : در احکام زکوة و خمس . **باب چهارم** : در احکام روزه .
باب پنجم : در احکام حج و زیارات . **خاتمه** : در احکام غیر عبادات که دانستن
آنها برای مکلفین لازم است .

مصنف در این کتاب رؤس مطالب هر یک از ابواب را ذکر نموده و اشاره ای
با قوال دیگر در مسئله می نمایند و عبارات آن بسیار لطیف و سلیس و مطلوب
است و نام آن را « حديقة المتقين فی معرفة احکام الدین لارتقاء معارج الیقین »
گذاشته و مشهور به « حديقة المتقين » گردیده است .

نسخه این کتابخانه و نسخه خطی کتابخانه مجلس شورای ملی هر دو ناقص و تا
آخر باب چهارم می باشد ، صاحب کشف الحجب در ص (۱۹۵) در ذیل حديقة المتقين
پایان نرسیدن تألیف آنرا تصریح کرده و نقصان این دو نسخه آنرا تأیید مینماید
در فهرست کتابخانه رضویه ج ۲ ص (۱۵۸) در عداد کتب چاپی این کتاب را
ذکر و اشمال آن را بر پنج باب و مقدمه و خاتمه بیان و نامی از اینکه باب
پنجم و خاتمه را دارا نیست نبرده و سال چاپ آنرا نیز ننکاشته و فقط گفته اند
که در هندوستان چاپ شده نسخه چاپی این کتابرا نیافتم تصور می کنم که آنها
ناقص و مؤلف فهرست مذکور اشمال آن را بر ابواب و خاتمه از مقدمه برداشته
و توجه با آخر کتاب نکرده و آن نسخه نیز ناقص بوده است .

چهار باب موجود این کتاب مشتمل بر (۹۱۰۰) بیت میباشد .

آغاز: پس از بسمله و حمد و صلوة و بعد چنین گوید اضعف عباد الله الغنى
 محمد تقى المجلسى اصفهانى كه اين رساله اىست در بيان عبادات الخ .
 (۴۸۷)

حديقة المتقين اين نسخه را بخط نسخ خوب در سال (۱۲۱۷) محمد
 على بن محمد مهدى نام نوشته و مشتمل بر اين كتاب تا آخر
 باب چهارم است .

جلد تىماجى . كاغذ فرنگى مهره زده . عدد اوراق (۲۳۹) صفحه (۱۶) سطر . واقف سپهسالار .
 قطع خشتى . طول (۲۲ سانتىمتر) عرض (۱۵ سانتىمتر) نمره كتابخانه (۱۸۶۳) .

[۱۸۷] دروس (عربى)

مؤلف اين كتاب حضرت شهيد اعلى الله مقامه است [۱۶۵] ص (۳۵۹)
 و آنرا « الدروس الشرعيّة فى فقه الاماميّة » ناميده و وجه تسميه آن بدین نام
 اينستكه هريك از مطالب را در تحت عنوان « درس » ذكر و فروع آنرا در ذيل
 آن مبحث نقل نموده اند و چنانكه خود در ديماچه اشاره فرموده اند تأليف
 اين شرح پس از كتاب ذكرى و بيان مؤلف بوده و چون دو كتاب مذکور
 تأليف اين كتاب ناقص مانده و فقط موفق بتأليف (۴۸) كتاب از كتب فقهيه
 آن شده اند (از طهارت تا رهن) .

عالم فاضل سيد جعفر بن احمد ملحوس حسيني در سال (۱۸۳۶) كتب ذيل را
 از دروس كه شهيد موفق بتأليف آنها نكر ديده بهمان طرز دروس تأليف و يك دوره فقه را
 باين كتاب خویش كامل كرده اند و كتب مشتمله اين مجلد اينست : (ضمان ،
 عارية ، ودیعه ، مضاربه ، اجاره و كاله ، سبق و رمایه ، نكاح ، طلاق ، خلع ، مباراة ،
 ايلاء ، ظهار ، عهد ، حدود ، قصاص و ديّات حاجى نورى (ره) در ص (۴۳۹)
 ج ۳ مستدرک مرقوم فرموده اند كه با تتبع زياد از حالات اين عالم جليل
 چيزى بدست نيامد ولى از ملاحظه اين قسمت از دروس ايشان علو فهم و تبجّر
 و استقامت رأى مؤلف معلوم مى شود .

نسخه اين قسمت از دروس در كتابخانه فاضليه خراسان بخط مؤلف موجود است .

(فهرست فاضلیه ص ۱۰۵) سه شرح بر کتاب دروس شهید را کشف الحجب در (ص ۳۳۳) نام برده ولی دونسخه آنرا در کتابخانه سراغ نداریم یکی شرح دروس تألیف شیخ جواد بن سعید شاگرد حضرت شیخ بهائی ره و دیگری شرح دروس میرزا محمد مهدی بن آیه الله موسوی اصفهانی مشهدی و دیگری شرح آقا حسین خونساری است بنام «مشارق الشموس فی شرح الدروس» و این شرح اخیر تا آخر کتاب حج دروس می باشد و مؤلف موفق بر شرح باقی کتاب نگردیده و این قسمت در سال (۱۳۱۱) در طهران چاپ شده است.

کتاب دروس شهید سال (۱۲۶۹) در طهران چاپ گردیده.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذي انطق السنن باحمده والهم قلوبنا شکر رفته الخ.

(۴۸۸)

این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۰۹۲) نوشته شده و مشتمل بر از ابتداء طهارت تا قسمتی از کتاب قضاء است، کاتب از

دروس

خود نام نهاده بر صفحات اولیه کتاب تعلیقات و حواشی زیاد نوشته شده، فهرست تمام کتب دروس (۴۸ کتاب) پشت صفحه اول تحریر گردیده، یاد داشت هائی از مالکین سابق این نسخه نیز بر همین صفحه نگاشته شده، صفحات اولیه کتاب آبدیده ولی خطوط آن ضایع نشده است.

جلد تباچ. کاغذ اصفهانی. عده اوراق (۱۹۵) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی - کوچک. طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۲۰ ۱/۴ سانتیمتر) (نمره کتابخانه (۲۰۳۵)).

[۱۸۸] ذکر (عربی)

مؤلف این کتاب نیز حضرت شهید رحمة الله علیه است [۱۶۵] ص (۳۵۹) و چنانکه خود در دیباچه بدان تصریح کرده اند نام آنرا «ذکر الشیعه فی احکام الشریعه» گذارده و اینک مشهور به ذکر می باشد تألیف این کتاب نیز تمام نشده (۱) و بیش از مجلد اول آن که مشتمل بر مقدمه و کتاب صلوٰه است تألیف نگردیده (مباحث طهارت بعنوان مقدمه صلوٰه در این کتاب نوشته شده)

(۱) روضات ص (۸۰) ج ۴ کشف الحجب ص (۲۲۱) مستدرک ج ۳ ص (۴۲۹).

و مؤلف بنا داشته کتاب را در یک مقدمه و چهار قطب تنظیم نماید بدین تفصیل:
مقدمه در مباحث اصولی (اصول فقہ).

قطب اول: در عبادات. قطب دوم: در معاملات. قطب سوم: در ایقاعات
قطب چهارم: در سیاسات و احکام.

این کتاب از کتب استدلالی فقہ شیعه امامیه می باشد و مصنف در ابتداء
هر باب و مطلبی ادله مآثوره و مستنبطه آنرا نقل نموده پس از آن بنقل فروع
مبادرت کرده اند.

سال (۱۲۷۱) در طهران کتاب ذکرى چاپ سنگى شده.

آغاز: بسملة الحمد لله الذى شرع الاسلام فسهل شرايعه للواردين و اوضح
اعلامه للمرتدين الخ.

(۴۸۹)

این نسخه که بخط نسخ علی محمد بن احمد در سنه (۱۲۳۴)
نوشته شده مجلد اول و مشتمل بر کتاب صلوة است.
جلد میشن. کاغذ فرنگی. عده اوراق (۲۲۲) صفحه (۲۷) سطر. واقف سپهسالار.
قطع رحلی. طول (۳۰ - ۱/۴) سانتیمتر عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۴۷).

(۴۹۰)

این نسخه نیز مجلد اول و بخط نسخ متوسط در سنه (۱۲۶۳)
نوشته شده، کاتب از خود نام نبرده است.
جلد تیماجی نیم ضربی کاغذ فرنگی. عده اوراق (۲۲۹) صفحه (۲۹) سطر. واقف سپهسالار.
قطع رحلی. طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۱ - ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۴۸).

[۱۸۹] ذخیره المعاد (عربی)

این کتاب شرح ارشاد علامه حلی ره است و شارح آن حضرت محقق سبزواری
رحمة الله علیه میباشد (محمد باقر بن محمد مؤمن متوفی سنه ۱۰۹۰) (۱) که از

(۱) روضات ص (۱۱۶) ج ۱ هدیة الاحباب ص (۲۳۵) امل الامل ص (۶۱) ج ۲.

علماء مبرز و حکماء و متکلمین عالی‌مقدار و محدثین قرن یازدهم هجری و معاصر شاه عباس ثانی صفوی بوده و شاگردی حضرت شیخ بهاء الدین را نموده و با مرحوم ملا محسن فیض معاصر و شفیق ولی رد بر رساله‌ها از ایشان (در عدم حرمت غناء) نوشته و با حضرت محقق کرکی معارضات و مخالفت‌های علمی نموده اند.

مؤلف پس از وفات پدر بعراق آمده و در اصفهان مسکن گزیده و طرف توجه پادشاه و سید وزیر مشهور به خلیفه السلطان شده و مقام امامت جمعه و جماعت و شیخ الاسلامی را در اصفهان دارا و خلیفه السلطان ملا حسنعلی بن ملا عبدالله را از مدرسی مدرسه ملا عبدالله شوشتری معزول و محقق سبزواری را بدین امر موظف نمود. گاهی شعر میسروده و دوبیت ذیل در هدیه الاحباب از ایشان ضبط گردیده و آن اینست:

در عالم تن چه مانده بی مایه   پائی بردار و بگذر از نه پایه

از مشرق جان بر تو تنابد نوری   تا از پی تن همی روی چون سایه

پاره از مؤلفات ایشان اینست: شرح بزرگی بر ارشاد بنام « ذخیره المعاد فی شرح الارشاد » و کفایة الفقه، دو رساله در وجوب نماز جمعه یکی بفارسی و دیگری بعربی، رساله خلافتیه (در این رساله اشاره بخلاف‌های علماء در مسائل است)، رساله در تحریم غناء، رساله در غسل، رساله در تحدید روز شرعی و کتاب مفاتیح النجاة بفارسی) این کتاب را بر حسب امر شاه عباس ثانی در دعوات و آداب و تعویذات و حرزها و اعمال سال تألیف کرده است.

تألیف کتاب ذخیره ناقص مانده و بنا بتصریح صاحب روضات تا آخر کتاب حج را مؤلف تألیف کرده و بهمین جهت مؤلف عبادات کتاب کفایه را مختصر نوشته ولی تجارت آنرا تفصیل داده اند و ذخیره در حدود (۸۰۰۰۰) بیت کتابت دارد و بیشتر الفاظ و معانی این کتاب از کتاب مدارك الاحکام (در حرف میم این فصل میآید) گرفته شده و مکرر این دو کتاب را مقابله کرده ام و اینکار بسیار غریب است انتهای کلام روضات. سائر رجالیین و اهل سیر اشاره بنقصان این کتاب نیز کرده اند و ما در کتابخانه و فهرس آنها بیش از این اندازه از این کتاب را ندیده ایم. ذخیره المعاد کتابی مفصل و شامل اقوال بسیاری از علماء سابق در مسائل

فروع و احادیث و اخبار وارده در آنست و در سال (۱۲۷۳) چاپ شده است .
تاریخ تألیف این کتاب در آخر مجلد اول سال (۱۰۵۰) و در آخر کتاب صوم
سال (۱۰۵۵) معین گردیده است .

مرحوم شیخ زین العابدین مازندرانی متوفی سنه (۱۳۰۹) نیز رساله
عملیه ای بفارسی بنام « ذخیره المعاد » مرقوم داشته و چاپ گردیده است .
آغاز: کتاب الطهاره (۱) ای هذا کتاب الطهاره والکتاب اسم مفرد جمعه
کتاب بضم التاء الخ .

(۴۹۱)

ذخیره المعاد این نسخه مجلد اول و مشتمل بر کتاب طهارت تا آخر مبحث
نجاسات میباشد ، کاتب خود را در آخر کتاب جمیع حافی
حائری معرفتی نموده و از سال کتبات نام نبرده است .

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی مهر زده . عدد اوراق (۱۲۸) صفحه (۳۱) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۳۶) .

(۴۹۲)

ذخیره المعاد این نسخه مشتمل بر کتاب طهارت تا آخر نظر و ماست که در اسباب
غسل از آن کتاب میباشد ، کاتب پشت ورق اول کتاب طهارت
نام خود را محمد هادی و سال کتبات را سنه (۱۱۵۸) معین کرده است . قبل از
شروع بکتاب مسائل مشکله فقهیه را که در تحت عنوان سؤال و جواب
در زمان سلطنت شاه طهماسب صفوی در پنج باب و خاتمه ای تألیف شده و
مؤلف در مقدمه نامی از خود نبرده است نوشته شده (ظاهراً تألیف حسین بن
عبد الصمد است) و این رساله با اختصارش که از دو بیت بیت تجاوز نمیکند
مشتمل بر مطالب عالیّه فقهیه است و نیز بر یک ورق ده مسئله فقهی از املاآت
شیخ علی بن عبد العالی ره تحریر گردیده و همه آنها بخط نستعلیق نوشته شده اند .
جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی مهر زده . عدد اوراق (۱۵۹) صفحه (۲۱) سطر . واقف
سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۳ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۳ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۳۳) .

(۱) در نسخه موجوده این کتابخانه ابتداء کتاب طهاره بعبارت فوق گردیده و کشف العجب آغاز
کتاب را نیز بهمین نحو نقل نموده ولی کتب دیگر این کتاب چون صلوٰه و زکوة و صوم
ابتداء به بسمله و حمد و صلوٰه گردیده است .

(۴۹۳)

ذخیره المعاد

این نسخه در سنه (۱۱۵۹) بخط نستعلیق نوشته شده و
مشمول بر نظر رابع کتاب طهارت تا آخر آن کتاب و جزء
دوم کتاب ذخیره المعاد است ، کاتب نامی از خود نبرده ولی خط گواهی
میدهد که کاتب آن همان نویسنده نسخه سابقه است و با آن نسخه دو جزء از کتاب
را مشتملند .

جلد تیماج . کاغذ سمرقندی . عده اوراق (۱۵۰) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار .
قطع وزیری . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض ($۱۳\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۳۲) .

(۴۹۴)

ذخیره المعاد

این نسخه که بخط نسخ محمد باقر بن محمد هادی چنانکه
در آخر مبحث تعقیبات بدان تصریح کرده است در سنه
(۱۲۴۰) نوشته شده و مشتمل بر کتاب صلوة و زکوة و صوم میباشد و در آخر
کتاب زکوة نوشته شده که با نسخه اصل مقابله گردیده است .
جلد تیماجی . کاغذ فرنگی مهر زده . عده اوراق (۵۶۱) صفحه (۲۰) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی . طول ($۳۰\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض ($۲۰\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۳۷) .

(۴۹۵)

ذخیره المعاد

این نسخه بخط نسخ خوب سید یوسف در سنه (۱۲۳۵)
نوشته شده و مشتمل بر کتاب صلوة تا آخر احکام نماز مسافر
که انتهای جزء دوم قرار داده شده میباشد .

جلد چرمی ضربی . کاغذ فرنگی مهر زده . عده اوراق (۲۶۶) صفحه (۲۹) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی . طول ($۳۰\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض ($۲۱\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۳۵) .

(۴۹۶)

ذخیره المعاد

این نسخه بخط نسخ خوب علی بن محمد تقی در سنه
(۱۲۵۰) نوشته شده و مشتمل بر کتاب زکوة تا آخر

حج است .

جلد میشن . کاغذ فرنگی مهر زده . عده اوراق (۲۲۱) صفحه (۳۰) سطر . واقف
سپهسالار . قطع رحلی . طول ($۳۰\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض ($۲۰\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۳۴) .

[۱۹۰] رساله جعفریه (عربی)

این کتاب یا رساله تألیف حضرت محقق کرکی (ره) میباشد [۱۷۶] ص (۳۸۱) و مشتمل بر مقدمه‌های در معنی لغوی صلوٰه و پنج باب در احکام واجبه و مستحبّه و مقدمات صلوٰه است، مؤلف در آخر کتاب سال تألیف را سنه (۹۱۷) در مشهد مقدس رضوی ۴ معین کرده، کشف الحجب در ص (۳۳۱) سه شرح ذیل را بر این کتاب نام برده یکی از شرف الدین علی حسینی که نام آن «غریبه» است (۱) و دیگری از میر محمد بن ابی طالب استرآبادی که از شاگردان مؤلف بوده و در زمان خود ایشان بدین شرح پرداخته و آنرا «المطالب المظفریه» نام گذارده (۲) و شرح سوم را بشیخ نورالدین علی بن عبد العالی میسی متوفی سنه (۱۰۳۳) نسبت داده است (۳).

آغاز: بسم الله الحمد لله الولي الحميد المبدی المعید الفعّال لها یرید الخ.

(۴۹۷)

رساله جعفریه این نسخه بخط نسخ محمد حسین قزوینی در سنه (۱۰۳۲) نوشته شده، در حاشیه بیشتر از صفحات حاشیه هائی بدون

امضاء تحریر گردیده، تصحیح و مقابله شده، رساله تمام الشریعة المصطفویه که منقول از حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام میباشد و شرح آن تحت عنوان: (حدیث فضل بن سهل) در فصل اخبار صفحه (۲۴۹) گذشت ضمیمه این کتاب است، پشت صفحه اول مطالب متفرقه نوشته شده در کتابخانه و پشت جلد بنام کتاب جعفریه ثبت و وقف شده است.

جلد میشن. کاغذ اصفهانی. عده اوراق رساله جعفریه (۶۴) صفحه (۱۲) سطر. واقف سیه سالار. قطع ربعی. طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۵۲).

(۱) نسخه این شرح در کتابخانه رضویه موجود است ج ۲ فهرست رضویه ص (۹۰).
(۲) شش نسخه از این شرح در کتابخانه رضویه موجود است ولی در فصل کتب فقه خطی به دو نام یکی «شرح جعفریه» ص (۸۳) ج ۲ و دیگری «مطالب مظفریه» ص (۱۲۶ و ۱۲۷) ثبت شده و نسخه دیگری از این کتاب که در سال (۵۳۵) نوشته شده در کتابخانه آصفیه موجود است (ج ۳ ص ۴۷۴) و این نسخه کهنه ترین نسخ این کتاب میباشد.

(۳) نسخه این شرح را در کتابخانه نیافتیم.

(۴۹۸)

رساله جعفریه این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۹۶۷) نوشته شده قبل از ورق آخر يك ورق افتاده است، در حاشیه صفحات اولیه حاشیه های زیادی از کتب فقهیه نوشته شده و حاشیه های صفحات آخر کمتر از صفحات اولیه است، بر دو ورق که قبل از ورق اول است و پشت ورق آخر نیز مطالب فقهی نوشته شده و در کتابخانه و روی خود نسخه بنام رساله واجبات صلوة ثبت شده است.

جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی . عده اوراق (۷۹) صفحه (۸) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری نوچک . طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۳-۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۳۰).

(۴۹۹)

رساله جعفریه این نسخه که بخط نسخ خوب در سنه (۱۱۰۹) نوشته شده و مشتمل بر تمام کتاب است، قسمتی از تفسیر فارسی که مشتمل بر آیه (لایقاتلونکم جمیعاً الا فی قری محسنه) آیه (۱۴) از سوره حشر تا آیه (ان لدینا انکلا و حجیم و طعاماً ذاغصه و عذاباً الیم) آیه (۱۲) از سوره مزمل و رساله فارسی در بیان اصحاب اخدود ضمیمه این کتاب است. چند ورق از اول کتاب که مشتمل بر قسمتی از مقدمه بوده افتاده در حاشیه رساله جعفریه حاشیه هائی بدون امضاء نوشته شده است.

جلد تیماج . کاغذ سمرقندی . عده اوراق کلیه (۱۲۲) رساله جعفریه (۶۶) صفحه (۱۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع ربعی . طول (۱۸ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۵۱).

[۱۹۱] رساله جهادیه (فارسی)

مؤلف این رساله مرحوم حاج محمد کریمخان کرمانی رحمه الله است (محمد کریم بن ابراهیم کرمانی متوفی سنه ۱۲۸۳) (۱) که از علماء بزرگ قرن سیزدهم هجری بوده و از حلقه درس و بیانات و تعلیمات مرحوم حاج سید کاظم رشتی (ره) استفاده نموده و ریاست دسته ای از فرقه شیخیه تابعین حضرت شیخ احمد احسائی (ره) را دارا بوده و مؤلفات زیاد از ایشان بیادگار مانده و بسیاری از

آنها چاپ شده از آنجمله **ارشاد العوام** (در اصول دین) **فصل الخطاب** (در این کتاب اخبار کتب اربعه را بدون ذکر رواه آنها باترتیب بسیار خوبی جمع نموده) **تقویم العوج** (این کتاب در رد ایراداتی است که بر شیخیه شده).

مؤلف کتاب «تذکره الاولیاء» که در شرح حالات این مؤلف می باشد (درص ۷۵ تا ۹۴) (۲۵۸) کتاب و رساله در فنون ذیل از مؤلفات ایشان نام برده: تفسیر، ادعیه، اخبار، فقه فارسی و عربی، اصول فقه، حکمت فارسی و عربی، ریاضیات عربی و فارسی، کیمیا، کتب متفرقه عربی و فارسی و کتب ادبی، و میرزا محمد علی شیرازی کتاب «معیار اللغه» را بامرایشان تألیف نموده و از کتب بسیار خوب لغت عربی است. مؤلف المآثر والاثار درص (۱۴۷) ایشانرا چنین ستوده است: **حاج محمد**

کریم خان کرمانی از کبراء علماء عصر معدود بود و در جمیع فنون عقلیه و نقلیه دعوی استادی مینمود از جماعت شیخیه بعد از سید کاظم رشتی گروهی بروی گرویدند و او را رکن چهارم از ارکان اصول عقاید خویش گرفتند سید علی محمد باب علیه اللعنة والعذاب در تلیفات مضحکه خود که نامش را بیدان گذارده و سفاهت خویشتن را برهان نهاده این دانشمند فرزانه را فریفتن خواسته است که در شانش گفته: (انّ الکریم کان فی الکرمان کریماً). زمانیکه این عالم جلیل بطهران آمد بحکم اعلیحضرت همایونی رساله در رد باب نکاشت که این اوقات بطبع رسید و ارشاد العوام از تصنیفات وی در بمبئی و غیرها مکرر مطبوع افتاد و هکذا فصل الخطاب در علم حدیث الحاصل در غالب فنون کتابها ساخته است و رسائل پرداخته تخمه این دانشور بزرگ از ایل قاجار است من قبائل الترك و مردم در حق وی برطرفی افراط و تفریط میروند در سال یکهزار و دوست و هشتاد و هشت بمملک کرمان در گذشت. انتها کلام صاحب المآثر والاثار.

این رساله را مؤلف در سال (۱۲۷۳) هنگامیکه انگلیسها بوشهر را تصرف نموده و قشون خود را بدانجا وارد کرده اند برای ترغیب و تشویق و تهییج تابعین خویش (شیخیه) برای جنگ با آنها با انشائی خوب و پسنیدیده (۱۸۵۰) بیت دریک مقدمه و شش باب بمفصیل ذیل انشاء و در تمام ابواب بترجمه اخبار و خطب

از ائمه اطهار استشهاد کرده اند. **مقدمه**: در دو فصل یکی لزوم اطاعت پادشاه و دیگری معنی ایمان. **باب اول**: در سر جهاد. **باب دوم**: در بیان فضیلت جهاد و کشته شدن در راه خدا. **باب سوم**: در ترجمه فارسی بعضی از مواظظ و نصایح و آداب و سرزنشها و ترغیبها و تحریصها در امور جهاد و دفاع و جنگ که حضرت امیرالمومنین علی علیه السلام باصحاب خود فرموده اند. **باب چهارم**: در اقسام جهاد. **باب پنجم**: در دفاع دزد و امثال آن. **باب ششم**: در دفاع کفار یستکه حمله بشهرهای مسلمانان میکنند. **خاتمه**: در مضراتیکه باستقلال و امور دینی و دنیوی از فاتحیت کفار خواهد رسید و لزوم حتمی عقلی و دینی در جلوگیری از آنها. **آغاز**: بسمله سپاس برون از قیاس پروردگاری راست تعالی شأنه و عظم سلطانه الخ. **انجام**: باری دل از این غم خون و اشک جیجیچون است و کم کسی می بینم که بقدر این حقیر از ایشان و از عواقب این امر خائف باشد و چون غرض همین مقدارها بود باینجا ختم شد، تمام شد بر دست مصنفش کریم بن ابراهیم در هیجدهم ماه رجب سنه هزار و دویست و هفتاد و سه هجری حامداً مصلیاً مستغفراً.

(۵۰۰)

رساله جهادیه این نسخه بخط شکسته نستعلیق خوب نوشته شده، از عبارت ذیل که در آخر نسخه است معلوم میشود که خط خود مؤلف و نسخه اصل است: (تمام شد بر دست مصنفش کریم بن ابراهیم در هیجدهم ماه رجب سنه یک هزار و دویست و هفتاد و سه هجری حامداً مصلیاً مستغفراً سنه ۱۲۷۳).

جلد تیماج. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۸۳) صفحه (۱۰) سطر. واقف سپهسالار. قطع ربعی. طول (۱۷ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۱ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۳۴).

(۵۰۱)

رساله جهادیه این نسخه بخط نستعلیق خیلی خوب نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده و بآخرین عبارت مصنف که حاکی از اتمام رساله و سال تألیف است قناعت نموده، اعتضاد السلطنه پشت ورق اول نوشته اند که این رساله را از ورثه مرحوم میرزا داود خان پسر میرزا

آقا خان صدر اعظم نوری در سنه (۱۲۹۷) خریده اند.
جلد تیماجی طلا کوب . کاغذ فرنگی مهره زده مجدول بطلا وزنگار و سرخی . عده اوراق (۷۸)
صفحه (۱۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری کوچک . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر)
نمره کتابخانه (۲۵۳۵) .

[۱۹۲] رساله رضاعیه میر داماد (عربی)

مؤلف این رساله حضرت میر داماد اعلی الله مقامه میباشد [۱۱] ص (۲۳)
و مشتمل بر اکثر اقوال علماء امامیه و اخبار راجعه برضاع است و میتوان این
رساله را که در حدود (۴۸۵۰) بیت انشاء گردیده بهترین رسائل در این مسئله دانست
و مراجعه بآن شخص را مستغنی از مطالعه بر رسائل رضاعیه و سایر کتب فقه در این
موضوع مینماید چرا که دارای مطالب آنها و تحقیقات دقیقه کامله ایست و در
مقدمه رساله بیان کرده اند که پیش از این نیز رساله ای در رضاع نوشته ولی اینک
چون جمعی که از حلیه علم و دانش بری اند در این موضوع تحقیقاتی میکنند بر
خود لازم دانسته که این رساله را بترتیب یک مقدمه و سه استبانه و یک خاتمه
بدینگونه که مشاهده میشود تألیف نمایم (هر یک از استبانه ها مشتمل بر ضوابط
و مسائل و تتمات میباشد) .

سال تألیف را در آخر رساله سنه (۱۰۲۸) معین کرده است .

این رساله بنام ضوابط الرضاع میر داماد بار رساله محقق کرکی و مجلسی و شیخ
ابراهیم قطیفی که در موضوع رضاع نوشته اند و رسائل خراجیه در سال (۱۳۱۳)
چاپ شده .

آغاز: بسم الله رب العالمین ولی کحل رشح و مهیمن کحل فیض الخ .

(۵۰۲)

رساله
این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۲۴۴) نوشته شده ، کاتب
رضاعیه میر داماد خود را صالح معرفی نموده و چندین ورق کاغذ ننوشته در
آخر نسخه است .

جلد تیماج . کاغذ فرنگی . عده اوراق (۱۲۸) صفحه (۱۷) سطر . واقف سپهسالار .
قطع خشتی . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۵۸) .

[۱۹۳] رساله ریحانة الصدور (فارسی)

مؤلف این رساله که در اثبات سی روز بودن ماه رمضان در تمام سالها است ملا محمد علی بابی زنجانى میباشد که در سال (۱۲۶۵) در زنجان کشته شده و این رساله را بنام محمد شاه قاجار در سال (۱۲۵۹) پیش از بابی شدن در حدود (۲۰۰۰) بیت تألیف و مشتمل بر دیباچه و چهار فصل و خاتمه ای بدین تفصیل است: **فصل اول** در تحقیق معنی هلال و آنچه مترتب است بر آن. **فصل دوم** در بیان معرفت ایام هلال و لواحق آن. **فصل سوم** در معرفتات و معینات اوائل شهور. **فصل چهارم** در بیان تحقیق معرفت ماه و لواحق آن. **خاتمه**: در آداب و ادعیه اوّل هر ماه.

هر يك از فصول را بچندین **ریحانه** تقسیم و مطالب را در تحت این عنوان نگاشته و خود آنرا «ریحانة الصدور» نامیده و در تمام موارد اخبار و احادیثی از کتب امامیه برای اثبات مدّعی خویش بفارسی نقل کرده است. شرح حال ملا محمد علی زنجانى (مؤلف این رساله) را سپهر در مجلد سوم ناسخ (تاریخ قاجاریه) مفصلاً نقل و مختصر آن اینست:

ملا محمد علی زنجانى از شاگردان مرحوم شریف العلماء (ملا محمد شریف بن حسنعلی مازندرانی ره متوفی سنه ۱۲۴۵) که از رؤسای شیعه امامیه در عصر خویش بوده اند میباشد، پس از اینکه از عراق عرب بزنجان برگشت برای آنکه خود را معروف و مشهور سازد مسائل خلافتیه را مدّ نظر قرار داد و قول ضعیف را تقویت نمود که بمصداق **خالف تعرف** شهرتی بسزا یابد مردم که طالب هر رأی تازه و عقیده ای نو هستند کرد او جمع آمدند، از جمله عقائد این مرد یکی سی روز بودن ماه رمضان در تمام سالها است که همین رساله را در اثبات آن انشا نمود (ولی باید دانست که این عقیده تازه نیست و از قدماء قائل بآن دارد و حضرت علم الهدی سید مرتضی (ره) در ردّ بر آن رساله تألیف و نسخه از آن که در سال (۶۷۶) نوشته شده در کتابخانه حضرت رضا^ع موجود است) (ج ۲ فهرست مضوبه ص ۳۸) و نیز معتقد بوده که سجده بر بلور شفاف جائز است.

علماء و دانشمندان زنجان با وی مخالفت ورزیده و به پیمشگاه محمد شاه غازی قاجار شکایتش نموده او را بطهران خواست و بیرون شدن او را از آن شهر روانداشت در این هنگام سید علی محمد باب طلوع کرده و هرجا مغضوب دولت و ملت را سراغ میکرد با او باب مکاتیب باز و او را بخویشتن دعوت مینمود با ملا محمد علی همین کار را نمود او چون طالب مطالبی تازه و رایی نبود دعوت او را پذیرفت پس از فوت محمد شاه عبا و عمامه خود را گذارده و بالباس سربازی از شهر طهران بیرون و بطرف زنجان رهسپار گردید مردم زنجان چون خبر ورود او را شنیدند بنا بر عادت دیرین که نسبت بروحانیین احترامات و تجلیلاتی قائل میشدند از ایشان استقبال کرده و با احترام او را پذیرفتند، پس از ورود ملا محمد علی شروع بدعوت بنام باب نمود و مردم را بدو میکروانید گروهی زیاده بکرد خویش کرد آورد و چون خواست که بمسجد رود ده تا پانزده هزار کس با وی بودند باری بامردم شروع زدو خورد نمود و بسیاری از مردم زنجان را بکشتن داد و خانها و بازار را تاراج و طعمه آتش نمود پس از مدتها که با مردم و قشون دولت جنگید کشته شد و باصحاب خود نوید داد که پس از چهل روز دیگر زنده خواهد شد و بایستی تا آن هنگام بارانش پایداری کنند که چون وی برگردد کارشان بالا گیرد باران چندی پایدار شدند ولی چون دیدند دروغ وی ظاهر شد و دیگر توانائی بر ماندن در قلاع ندارند بحاکم زنجان که در آن هنگام امیر اصلا نخان دانی ناصرالدین شاه بود تسلیم شده ویس از چندین ماه زدو خورد مردم راحت شدند. ملا محمد علی زنجان در این رساله ریحانة الصدور کتابی بنام «مشارع الافهام فی تحقیق مدارك الاحکام» بخود نسبت داده ولی ما نسخه آنرا سراغ نداریم.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذی هدانا بنور الاهله . . . و بعد چنین گوید طالب طریق عبودیه جناب سبحانی الخ .

(۵۰۳)

رسالة
ریحانة الصدور
این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۲۵۹) نوشته شده،
دو صفحه اول میان سطور آن تذهیب گردیده، کاتب نامی از
خود نبرده است، اعتضاد السلطنه پشت ورق اول در سنه

(۱۲۹۵) چنین نوشته اند:

رسالة ریحانة الصدور از ملا محمد علی بابی است قبل از اینکه باین راه ضلالت و گمراهی درآید از برای شاهنشاه مبرور محمد شاه مغفور انارالله برهانه بخط خود نوشته بوده که ماه مبارک رمضان سی روز تمام است. جلد تباعج نیم ضربی. کاغذ فرنکی مهره زده. مجدول بطلا و سرخی و زنگار. عده اوراق (۱۳۹) صفحه (۱۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۳۶).

[۱۹۴] رساله در ارث (عربی)

این رساله را حاج میرزا ابوالقاسم کلانتری مدرس طهرانی رحمه الله علیه صاحب تقریرات (میرزا ابوالقاسم بن محمد علی ۱۲۲۶-۱۲۹۲) (۱) که از میرزین شاگردان مرحوم شیخ انصاری اعلی الله مقامه بوده و پس از تحصیل مقدمات ادبیّه و فقه و اصول در طهران و اصفهان بیست سال از محضر و مدرس آنجناب استفاده و استفاضه نموده و موفق به تحصیل تصدیق اجتهاد از ایشان شده و چون در سال (۱۲۷۷) بطهران برگشت مدرس مدرسه فخریه (خان مروی) گردید و تا آخر عمر در طهران متوقف و اکثر مسائل فقه و اصول را در دو کتاب که چندین رساله است با تحقیقی وافی و اسلوبی نغز برشته تألیف در آورده است بدین تفصیل:

رساله در صحیح و اعم، رساله در اجتماع امر و نهی، رساله در اجزا، رساله در مقدمه واجب و امری، رساله در مسائل تخصیص و مجمل و مبین و مطلق و مقید، رساله در مفهوم و منطوق، رساله در استصحاب، رساله در اصل برائت، رساله در حجّیة ظن، رساله در حسن و قبح و ملازمه، رساله در مشتق، رساله در اجتهاد و تقلید و رساله در تعادل و تراجیح. (این رسائل موسوم به «مطارح الانظار» و مشهور به «تقریرات شیخ» گردیده و در سال (۱۳۱۴) چاپ شده است. و در فقه:

طهارت، خلل صلوٰه، صلوٰه مسافر، غصب، وقف لقطه، قضا و شهادات، رهن، احواء موات. رساله در تقلید، زکوة و اجاره.

حاج میرزا ابوالفضل که از فضلاء و ادباء نامی قرن چهاردهم بوده و مدرسه سپهسالار

(۱) نامه دانشوران ج ۱ ص (۴۷۲). المآثر والانار ص (۱۶۰).

ناصری را ایشان افتتاح نموده و طلبه نشین کرده و خود بتدریس در آن اشتغال ورزیده و شرحی بر زیارت عاشوراء نوشته فرزند این جناب است.

این رساله رد بر رساله آقا سید اسمعیل بهبهانی پدر مرحوم آقا سید عبدالله بهبهانی قائد مشروطیت ایران اعلی الله مقامها که در اثبات وارثیت رجب نام متولد از فضّه کنیز از عزیز الله بن حاج احمد طهرانی و طعن بر آنها نیکه حکم ایشان را برخلاف قواعد دانسته اند میباشد، مؤلف مذکور رساله را با انشائی روان و سلاستی در بیان نگاشته و يك يك عبارات مرحوم بهبهانی را نقل و برد آن پرداخته اند و پس از آن شرح قضیه را بانمام خصوصیات و نقل جریان محاکمه ایشان بفارسی مرقوم که فارسی زبانان نیز از آن بهره ور کردند.

آغاز: بسم الله الحمد لله ملهم انوار العلم والصواب و صلی الله علی محمد وآله الخ.

(۵۰۴)

این نسخه که مشتمل بر دو قسمت عربی و فارسی است در سنه رساله در آرث (۱۲۸۷) بخط نسخ نوشته شده و کاتب از خود نام نبرده و در همین سال وارد کتابخانه اعتضادیه شده و پشت ورق اول یادداشت گردیده، پاره از عبارات رساله اصلاح شده و بجای آن عبارات دیگر تحریر گردیده ظاهراً این قسمت خط خود مؤلف است. جلد تیماج. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۵۷) صفحه (۱۲) سطر. واقف سیه سالار. قطع ربعی. طول (۱۷ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۲۶).

[۱۹۵] رساله در تحقیق جهت قبله (عربی)

مؤلف این رساله حضرت شیخ بهائی رحمه الله علیه است [۳۱] ص (۷۱) و مشتمل بر اقوال علماء سابق در موضوع قبله و تحقیقات خود مؤلف میباشد و در حدود (۱۵۰) بیت کتابت دارد و در سال (۱۰۲۰) در اصفهان تألیف گردیده است.

آغاز: بسم الله بعد الحمد لله والصلوة فيقول اقل العباد محمد المشتهر ببهاء الدين العاملي عنى انه ان تحقیق جهة القبلة التي يجب على البعيد تحصيلها الخ.

(۵۰۵)

رساله
در تحقیق
جهت قبله

این نسخه بخط نسخ نوشته شده و آخرین سطر آن این است :
(قد تمت الرسالة بعون الله الملك المذّان في بلدة اصفهان في
تاريخ يوم الاحد سنة عشرين و الف من الهجرة النبوية على
ذريته الف الصلوة والتحيّة) ظاهر این است که این آخرین
عبارت مصنف باشد و کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده است و نیز از قرائن
بر میآید که در حیات مؤلف نگاشته شده ، بر ورقی که پس از ورق آخر کتاب است
فهرست اثنی عشریه حجّیه مصنف نوشته شده و لی اثنی عشریه آن در این نسخه نیست
و هشت ورق کاغذ ننوشته در آخر این نسخه است .
کاغذ اصفهانی ، عدّه اوراق (۵) صفحه (۲۲) سطر . خصوصیات دیگری به نمره (۴۳۹) این فهرست
و نمره (۲۶۷۰) کتابخانه مراجعه شود .

[۱۹۶] رساله در وجوب نفسی و غیری طهارة (عربی)

در این رساله چنانکه از عنوان فوق معلوم میگردد از وجوب نفسی و غیری
طهارت بحث شده و باید دانست که این مسئله یکی از مسائل مختلف فیه فقه میباشد
و علماء دودسته اند برخی برای طهارت (وضو و غسل و تیمّم) و وجوب نفسی
قائل شده و بعضی دیگر وجوب غیری در باره آن معتقد اند . مؤلف از خود در
رساله نام نبرده ولی در یکی از صفحات چنین نوشته اند : (وقال خالي قدّس الله
روحه في البحار) و چنانکه پیش گذشت آقا باقر بن محمد کمل (آقای بهبهانی) از مرحوم
مجلسی بخال تعبیر میکنند بنابراین بعقیده نگارنده مؤلف رساله آقای بهبهانی
ره میباشد [۱۷۹] ص (۳۸۹) در این رساله کلیّه اقوال و ادّله فقهاء چون
مرحوم فیض در مفاتیح و محقق سبزواری در کفایه و آقا حسین خونساری در
شرح دروس و صاحب مدارک در مدارک را در نفسی و غیری بودن وجوب
نقل و در آنها بحث نموده و از فجوی کلمات ایشان پس از تصدیق بر تکافؤ
ادّله طرفین میل بوجوب غیری طهارة ظاهر و در حدود (۱۱۰۰) بیت است .
آغاز: بسمله والحمد لله والعاقبة للمتقين ولا عدوان الا على الظالمين الخ .

(۵۰۶)

رساله

این نسخه بخط نسخ نوشته شده، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده و ضمیمه قسمتی از شرح بر ارشاد علامه است که در کتابخانه تحت نمرة (۲۴۸۷) ثبت شده و عدّه اوراق آن (۳۵) و در هر صفحه (۱۵) سطر و کاغذ آن سمرقندی است، خصوصیات دیگر بکتاب شرح ارشاد این فهرست و نمرة مذکور کتابخانه مراجعه شود.

در وجوب نفسی
و غیر طهارت

[۱۹۷] الرسالة الفخریه (عربی)

مؤلف این رساله حضرت فخرالمحققین ره است [۱۷۵] ص (۳۷۹) و آنرا در معرفه نیّة و اقسام آن بر حسب خواست فخرالملّیة والدین حیدربن شرف الدین علی بن ابی علی بن محمد بن محمد بن ابراهیم بیهقی ره تألیف و بمناسبت لقب ایشان نام آنرا «الرسالة الفخریه» گذارده اند و مشتمل بر سه فصل ذیل است. **فصل اول:** در حقیقة نیّة و تعریف آن. **فصل دوم:** در وجوب نیّة و دلیل عقلی و نقلی آن. **فصل سوم:** در صفات آن. (در ابتداء این فصل گوید: این صفات را در انواع عبادات بیان خواهیم نمود و شروع از کتاب طهارت کرده پس از آن صلوّ و زکوّ و خمس و صوم و حج و جهاد و امر بمعروف را مرتباً ذکر و اقسام نیّة و صحیح و فاسد آنرا در مباحث آن کتب نقل نموده اند و تمام این رساله در حدود (۶۷۵) بیت میباشد).

این رساله در سال (۱۳۱۵) در ضمن رضاعیات و خراجیات و کلمات المحققین چاپ شده است.

آغاز: بسملة الحمد لله على هدايتنا بسيد المرسلين و ارشادنا الى الدين الخ.

(۵۰۷)

این نسخه را کاتب نسخه حاشیه شیخ علی بر ارشاد که در سنه (۹۶۸) نوشته شده پس از آن بدون فاصله تحریر نموده ولی در اینجا سال تحریر را ننوشته و نیز از خود نام نبرده و پشت آخرین صفحه و بر ورق دیگری

الرسالة الفخریه

که ننوشته بوده نویسنده ای دوازده امام خواجه نصیرالدین را بامقدمه مختصری در کیفیت نقل و فوائد خواندن آن نوشته است .
 عده اوراق این رساله (۸) است و ضمیمه کتاب نمره (۲۶۰۰) کتابخانه میباشد خصوصیات دیگر این نسخه بکتاب نمره (۴۸۱) این فهرست مراجعه شود .

[۱۹۸] سؤال و جواب آقا سید محمد باقر (فارسی)

این کتاب که مشتمل بر بیش از هزار مسئله از مسائل مهمه فرعیه میباشد عبارتست از جواب استفتائات و مسائلیکه مردم از مرحوم آقا سید محمد باقر حجة الاسلام رشتی رحمه الله علیه خواستار شده اند (محمد باقر بن محمد نقی شفی رشتی بیدآبادی اصفهانی $\frac{۱۱۸۰}{۱۱۸۱}$ - ۱۲۶۰) (۱) این عالم جلیل یکی از علماء بزرگ امامیه در قرن سیزدهم هجری بوده و در عتبات عالیات خدمت حضرت سید بحر العلوم و سید محسن کاظمی و شیخ جعفر نجفی و سید علی کربلایی صاحب ریاض هشت سال تلمذ کرده پس از آن بقم آمده و در حلقه درس حضرت میرزای قمی ششماه برای استفاده نشسته و از آنجناب اجازه مبسوطه گرفته و باصفهان آمد و در آنجا مشغول بتدریس و اجراء احکام و قطع و فصل خصوصیات گردیده و در اجراء حدود جدیتی کامل داشته و بسیاری از آنها را خود مباشرت نموده ، مسجدی در نهایت استحکام و ظرافت در محله بید آباد که از محلات مهم اصفهان میباشد بنا کرده که اینک به « مسجد سید » معروف است و در اطراف آن حجراتی برای توقف و سکنی طلاب نیز ساخته اند ، در کنار این مسجد و مدرسه مقبره ای نیز برای خویش پرداخته که در آنجا مدفون و اینک زیارتگاه عموم است .

این کتاب گذشته از جواب مسائل مشتمل بر رسائل متعدده ایست چون رساله در وقف و تحقیق بطلان وقف بر نفس که آغاز آن چنین است: بسمله و به استمدواستعین للخلاص من شدائد بوم الدین الحمد لله الواقف علی سرائر عباده الخ . رساله مفصله در وجوب اقامه حدود در زمان غیبت که آغاز آن این است: بسمله الحمد لله المتفرد بالقدم والكمال المتقدس بقدس جماله عن مشابهة الاشياء

(۱) شفت از توابع ولایت رشت است و شرح حال این عالم جلیل را صاحب روضات درج ۱ ص (۱۲۴) مفصلاً نگاشته اند .

والامثال الخ رساله در حکم زیارت عاشوراء و اینکه نماز آن دورگت است (این رساله در کتاب صلوٰۃ پس از سؤالی است که راجع بکیفیت زیارت عاشوراء از مؤلف گردیده ولی عنوان رساله استقلالی چون سائر رسائل ندارد) رساله در اعتماد بقول زنان در مانع نداشتن برای زناشوئی که آغاز آن این است : بسمله هذه رسالة في جواز الانكاح بقول النساء في انتفاء موانع النكاح فيها فنقول الخ . رساله در حرمت مادر موطوء و دختر او و خواهر او برواطی که آغاز آن این است : بسمله الحمد لله لمن ابدع السموات والارضين الخ .

مؤلف در این کتاب و جواب سؤالات جنبه علمی و استدلالی بمسائل داده و در بسیاری از موارد بنقل عبارات و عقائد علماء و آیات و روایات پرداخته و شاید رسائل دیگر نیز در این کتاب مندرج ساخته ولی نویسنده بیش از رسائل فوق را در آنجا ندیده است .

چنانکه صاحب روضات نوشته اند این کتاب در دو مجلد تنظیم گردیده و مجلد اول آن دوبار یکی در سال (۱۲۴۷) و دیگری در سال (۱۲۵۴) در طهران چاپ حروفی و سنگی شده و مشتمل بر کتب مذکوره ذیل است . کتاب طهارت کتاب احکام الجنائز ، صلوٰۃ ، زکوة ، خمس ، صوم ، حج ، کفارات ، جهاد ، امر بمعروف ونهی از منکر ، تجارت ، رهن ، احکام مؤلی علیه ، دین ، ضمان ، حواله ، صلح ، شرکه ، مضاربه ، مزارعه و مسافات ، کتاب ودیعه .

ولی چاپ سنگی آن (چاپ دوم) مسائل و فروع زیادی بر چاپ اول اضافه دارد چنانکه نسخه خطی این کتابخانه مشتمل بر فروع مسائل زیادی میباشد که در هر دو نسخه چایی نیست و مجلد دوم این کتاب مشتمل بر کتب ذیل است :

کتاب عاریه و اجاره ، وکالة ، وقوف و صدقات ، هبه ، هدایا و عطایا ، وصایا ، نکاح ، طلاق ، عتق ، جماله ، اقرار ، نذر ، صید و ذباجه و مطاعم و مشارب ، غصب ، شفعه ، احیاء موات لقطه ، میراث ، قضاء و شهادات ، حدود و خانمه در متفرقات .

مؤلف را مؤلفات دیگری است که از آنها یکی « مطالع الانور » شرح

شرايع در پنج مجلد است با وجود اين توفيق با تمام شرح کتاب صلوة آنرا هم نيافته و در همين فصل از آن نام خواهيم برد و ديکري کتاب **قضاء و شهادات** بطريق استدلال و تفصيل و کتاب **تحفة الابرار** مي باشد که در ذيل مختصر آن در همين فصل شرح آن بيايد و يکي کتاب «الزهرۃ البارقه في احوال المجاز والحقيقه» و اين کتاب در حدود هزار بيت و مشتمل بر مسائل کلاميه و ادبيه و مباحث الفاظ مي باشد و **رساله** در شک و سهو در نماز و اين رساله را تتمه کتاب تحفة الابرار خویش قرار داده و **رساله** در مناسک حج و **رساله** در مشترکات رجال و نزديک سی رساله در تحقيق حال رجال احاديث امامي چون **ابو بصير** و **ابان بن عثمان** و **ابراهيم بن هاشم** و **اسحاق بن عمار** و **حماد بن عيسي** و غيرايشان. **آغاز:** بسمله مقدمه في الاصول - سؤال هر گاه شخصی تقليد مجتهدی را از مجتهدين زاد الله امثالهم نمايد الخ .

(۵۰۸)

سؤال و جواب اين نسخه بخط نسخ خيلي خوب نوشته شده ولی کاتب از **حاج سيد محمد** خود و سال کتابت نام نبرده و مشتمل بر مسائل اصول دين و تمام ابواب فقه از طهارت تا حدود و بعضی از مسائل متفرقه مي باشد و ترتيب آن مطابق با قسمتی است که بچاپ رسیده جز **باقر رشتی** در موارد ذیل : ۱ - احکام جنائز را در اينجا پس از کتاب صلوة نوشته و در نسخه چاپی بر حسب معمول آخر طهارت است . ۲ - هفت سؤال و جواب از زکوة در اين نسخه نیز نوشته نشده . ۳ - چهار سؤال و جواب از آخر صوم نیز در اين نسخه نوشته نشده است .

پس از ختم بعضي از کتب قسمتهائی از صفحات ننوشته گذارده شده در آخرين صفحه کتاب اشاره بختم آن نشده و آخرين سطرش اين است : (و موجب مؤاخذة روز قیامت است بر عامه خلایق اجتناب از آن لازم است و هو العالم) دارای يك سر لوح زیبا و صفحات آن مجدول بطلا و زنکار و سرخی ، فهرست کتب مندرجه در اين مجموعه در دو صفحه قبل از ورق اول نوشته شده است .

پشت صفحه اول بنام سؤال و جواب مرحوم میرزای قمی سپهسالار آنرا وقف کرده ولی مساماً از میرزای قمی نیست و نیز بر همین صفحه نوشته اند: (سؤال و جواب مرحوم حاجی سید محمد باقر است.) و ظاهر اینست که این نسخه از نظر خود مؤلف گذشته چرا که اصلاحاتی در عبارات آن شده و جملات افتاده در حواشی نوشته شده و در سال (۱۲۹۷) وقف گردیده است.

جلد مرغش مستعمل دورو. کاغذ فرنگی مهره زده. عدد اوراق (۴۲۳) صفحه (۳۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۵۷).

(۵۰۹)

سؤال و جواب این نسخه بخط نسخ و مشتمل بر کتاب طهارت، صلوٰه، زکوة، خمس، صوم و نکاح است، مسائل راجع باجتهاد و تقلید که قبل از کتاب طهارت نوشته شده در این نسخه نیست و بانسخه چاپی مطابقه شد مطالب ذیل که در آن

حاج سید محمد باقر رشتی

نسخه است در اینجا نیست: احکام جنائز، هفت سؤال و جواب از آخر صلوٰه، کتب بین صوم و نکاح را نیز ندارد و آخرین سطر موجود آن این است: (عن ابیه عن ابی عمیر عن صفوان عن معویه بن عمار قال المبحر لا یتزوّج ولا یزوّج فان فعل فنکاحه باطل) کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده و در سال (۱۲۹۷) سپهسالار آنرا وقف بر این کتابخانه کرده است.

جلد روغنی دو رو. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۲۲۰) صفحه (۲۲) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۶۱).

[۱۹۹] سؤال و جواب میرزای قمی یا جامع الشتات (فارسی)

این کتاب مشتمل بر جواب مسائلیست که از حضرت میرزای قمی رضوان الله تعالی علیه سؤال گردیده است (ابوالقاسم بن محمد حسن کیلانی قمی ۱۱۵۱ - ۱۲۳۱) (۱) این عالم جلیل از علماء دوره فتحعلیشاه قاجار و طرف توجه عموم بوده، شاگردی آقای بهبهانی را نموده و در فقه و اصول سرآمد اهل زمان گردیده و با سید علی صاحب ریاض معاصر و مباحثات زیاد با یکدیگر داشته، صاحب روضات نوشته اند

(۱) روضات ج ۳ ص (۵۱۸) هدیة الاحباب ص (۲۶).

که بعضی از فضلا را اعتقاد این بود که میرزا در فقه از اصول تسلطش بیشتر بود ولی کتاب اصول وی (قوانین) مشهور گردیده و سید در اصول مهارتش بیشتر کتاب فقه او (ریاض) مشتهر گردید حضرت آقای آقا میرزا محمد طاهر تنکابنی و حضرت آقای آقا سید محمد کاظم عصار دام ظلّهما که دو نفر از بزرگان حکما و علماء امروز ایران اند و مدرّس و استاد دانشکده معقول و منقول (مدرسه عالی سپهسالار) میباشند بر سر درس چنین فرمودند: که حضرت میرزای قیّی ره اگر چه بعالم علوم منقوله معروف و مشهور گردیده اند ولی یکی از حکماء و ادباء نامی اند و رسائل مختلفه از ایشان را در موضوعات حکمی دیده ایم و بسیار خوب و محکم انشاء فرموده و حاکی از اطلاع کامل ایشان در مباحث فلسفی است.

مؤلفات دیگری در فقه و اصول دین از ایشان بیادگار مانده و نام آنها از اینقرار است: **قوانین** (در اصول فقه)، **کتاب غنائم** (این کتاب فقه استدلالی و مشتمل بر ابواب عبادت است)، **کتاب مناهج** در فقه، **معین الخواص** در فقه **مرشد العوام** در فقه فارسی و رساله‌های بسیاری در فقه و اصول و کلام و حکمت از قلم ایشان خارج شده و یارهای از آنها را ضمیمه کتاب جامع الشتات قرار داده اند و در ذیل شرح آن کتاب ذیلاً نام آنها را می بریم و بعضی از رسائل ایشان را نیز نام بردار میشویم: **رساله** در قاعده تسامح در ادله سنن و کراهه. **رساله** در جواز قضاء و تحلیف با اجازه مجتهد. **رساله** بفارسی در اصول پنجگانه دین و عقائد حقّه اسلامیّه. دیوان شعری نیز در حدود پنجهزار بیت و منظومه در علم معانی و بیان از ایشان نیز بیادگار مانده و از مؤلفات بسیار مشهور ایشان جواب مسائل فرعیّه و غیره است که مشهور به «سؤال و جواب میرزای قیّی» یا «جامع الشتات» میباشد.

جامع الشتات عبارتست از مجموعه ای که مشتمل بر سؤال و جوابهایی است که در سه مجلد از حضرت میرزا باقی مانده باضافه رساله‌هایی چند که موضوعات آنها از اینقرار است: **رساله** در فرائض و مواریث **رساله** در قضاء و شهادات در حدود هشت هزار بیت. **رساله** در ردّ بر صوفیه و غلاة و رساله‌های دیگری در

ابواب طلاق و وقف . و ترتیب این کتاب چون سائر کتب فقهیه امامیه از طهارت شروع و بدیات ختم میشود و پس از کتاب دیات در ضمن مسائل متفرقه جواب سؤالانی که در بیان معنی بعضی از اشعار چون : پیر ما گفت خطا بر قلم صنع نرفت ، و این بحث با ثلاثه غساله میرود و اگر خلاف کنم سعدیا بسوی تو باشم ، نگاشته شده و میرساند که با مقام شامخ فقاہت جنبه ادبی میرزا نیز محرز و معین بوده است . مؤلف محترم با ملا علی نوری اصفهانی حکیم الهی معروف معاصر و صمیمیت و وداد میان آنها برقرار و مکاتباتی در مسائل علمیّه میان آنها رد و بدل شده و پاره از سؤال و جوابهای آنها در ضمن مسائل متفرقه در آخر جامع الشتات نقل شده . جامع الشتات در سال (۱۲۷۷) در طهران چاپ گردیده است .

آغاز: بسمله کتاب الطّهاره سؤال صاحب نفاس هر گاه یقین داند که مدتش از ده میگذرد الخ .

(۵۱۰)

سؤال و جواب این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۲۴۹) نوشته شده قسمتی از ورق اوّل کتاب یاره شده و از میان رفته است و مشتمل بر مسائل ذیل میباشد : اصول دین ، تفسیر بعضی از آیات

میرزای قمی

قرآن ، شرائط اجتهاد ، طهارت ، صلوٰه ، جنائز ، زکوة ، صوم ، کفّارات ، حج ، جهاد ، امر بمعروف ، تجارت ، مکاسب ، رهن ، تفلیس ، حجر ، صلح ، شرکت ، قسمت ، مضاربه ، اجاره ، مزارعه ، عاریه ، وکالت ، وقف ، عمری ، هبه ، وصایا ، نکاح ، متعه ، طلاق ، اقرار ، نذر ، صید و ذباحت ، اطعمه و اشربه ، غصب ، شفعه ، احياء موات ، میراث ، قضا ، دیات ، قصاص ، و مسائل متفرقه .

بعضی از عناوین مسائل مکرّر و بعضی بی عنوان است ، با سؤال و جواب دیگری مطابقه شد بایکدیگر اختلاف دارند ، پشت صفحه اوّل در کتابخانه بنام جلد اوّل از سؤال و جواب میرزای قمی ثبت و وقف شده است . جلد میشن . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۴۷) صفحه (۲۵) سطر . واقف سیه سالار . قطع خشتی . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۵۸) .

(۵۱۱)

سؤال و جواب این نسخه که بخط نسخ نوشته شده، کاتب از خود و سال کتابت در آن نام نبرده، مشتمل بر مسائل کتاب تا آخر دیات میرزای قمی است و از مجلد سوم میباشد.

جلد میشن. کاغذ فرنگی مهر زده. عدد اوراق (۱۵۰) صفحه (۳۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی بزرگ. طول (۳۴ سانتیمتر) عرض (۲۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۵۰).

(۵۱۲)

سؤال و جواب این نسخه که بخط نسخ جعفر بن محمد حسین کاشانی در سنه (۱۲۴۹) نوشته شده و مشتمل بر مسائل کتاب نکاح تا میرزای قمی آخر کتاب از مجموعه سوم است، مبحث ظهار آن دارای

یک سؤال و جواب و مبحث اقرار دارای چهار سؤال و جواب است که در نسخه چایی نیست و این مجموعه یک سؤال و جواب آخر مجموعه چایی را ندارد و ورق اول کتاب بواسطه ریختن مایعی بر آن سوراخ شده است. جلد تیماجی نیم ضربی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۲۱۷) صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۶۳).

(۵۱۳)

سؤال و جواب این نسخه بخط نسخ نوشته شده، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده و این سؤال و جواب از مجموعه دوم مؤلف و مشتمل بر مسائل کتب ذیل است: طهارت، صلو، زکوة، حج،

امر بمعروف، تجارت، رهن، حجر، تفلیس، ضمان، صلح، قسمت، مضاربه، مزارعه و مساقات، ودیعه، عاریه، اجاره وکالت، وقف و صدقات و کتاب هبه است.

پس از آخرین جواب راجع به هبه دو سؤال و جواب از مجموعه اول مصنف (در کتاب صلح) و یک سؤال و جواب از مجموعه سوم مصنف در کتاب بیع نوشته شده است.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی مهر زده. عدد اوراق (۱۹۳) صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{۲}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۶۰).

(۵۱۴)

سؤال و جواب این نسخه مشتمل بر سؤال و جواب های مسائل طهارت تا آخر وصیت است و پشت اولین صفحه آن نوشته شده: میرزای قمی جلد اول سؤال و جواب میرزای قمی است. با کتاب جامع الشکات مقابله شد مسائل این مجلد در آن کتاب عیناً موجود است، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده و بخط نسخ نوشته شده است.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۲۱۰) صفحه (۲۵) سطر. واقف سیهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱-۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۶۳).

(۵۱۵)

سؤال و جواب این نسخه بخط نسخ نوشته شده، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده و مشتمل بر سؤال و جوابهای کتاب وصیت تا آخر دیات است، بر صفحه اول و پشت همین صفحه نوشته شده مجموعه دوم و جلد دوم از سؤال و جواب است و ظاهراً این نسخه نیز خط کاتب نسخه سابق میباشد.

جلد تیماجی نیم ضربی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۱۶۴) صفحه (۲۵) سطر. واقف سیهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۶۲).

(۵۱۶)

سؤال و جواب این نسخه که بخط نسخ در سنه (۱۲۴۲) نوشته شده مشتمل بر مسائل کتاب نکاح و طلاق، کفارات، یمین و نذر و عهد، ایلاء و عتق، اقرار، صید و ذباجه، غصب، شفعه، احیاء موات، لقطه و میراث میباشد و از مجموعه دوم سؤال و جواب مرحوم میرزای قمی است، با کتاب جامع الشکات مقابله شد مشتمل بر این مسائل میباشد.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۱۵۱) صفحه (۲۶) سطر. واقف سیهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۴-۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۵۹).

[۲۰۰] سرانثر ابن ادریس (عربی)

این کتاب که مؤلف آنرا «السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی» نام نهاده و مشهور

به «سرائر» میباشد تألیف حضرت ابن ادریس رضوان الله تعالی علیه است (ابو عبدالله فخرالدین محمد بن احمد بن ادریس عجلای حلی ۵۴۳ - ۵۹۵) (۱) که از معاریف علماء امامیه و فقهاء اثنی عشریه بوده و چنانکه در کتب سیر نقل شده شیخ طوسی پدر مادر ایشان بوده و از دائی خویش ابوعلی روایت نموده ولی در روضات است که این انتساب باینکه وفات شیخ طوسی در سال (۴۶۱) بوده تناسب ندارد و اینکه بعضی گفته اند که بدون واسطه نیز از شیخ روایت کرده مساماً صحت نخواهد داشت چرا که از وفات شیخ تا تولد ابن ادریس بیش از صد سال میباشد.

ابن ادریس از امامیه اولین کس است که زبان طعن بر شیخ دراز کرده و بنای مخالفت با ایشانرا در مسائل علمی گذارده و تا زمان ابن مرد کسی را جرأت آن نبود که مخالف شیخ فتوی دهد پس از ابن ادریس محقق و علامه نیز بر ایشان زیاد تاخته اند. **ابن ادریس** بزبانی تألیف و تصنیف مشهور آنچه از مؤلفات ایشان مشهور است یکی **سرائر** و دیگری **حواشی تفسیر تبیان** که در این کتاب بسیار رد و ایراداتی بر حضرت شیخ کرده اند و دیگری جواب مسائل مختلفه است.

ابن ادریس دارای فتویهای غریب است بعضی راروضات درج ۴ ص (۶۳) نقل کرده و بدین سبب و در اثر عدم اعتماد و عمل ایشان بر اخبار آحاد بعضی اظهار عدم اعتماد بدیشان نموده ولی این قول صحیح نیست و بزرگانی چون حضرت شهید و صاحب وسائل و بحار و حدائق بعظمت علمی و مقامی ایشان اعتراف و بعبارة اینکه حاکی از کمال ابن عالم جلیل میباشد حضرتش را ستوده اند.

کتاب سرائر مشتمل بر یکدوره کامل (از طهارت تا دیات) فقه امامیه با کمال تفصیل میباشد و مؤلف قبل از شروع بطهارت شرحی در فضیلت علم و کتاب و اینکه کتاب بهترین انیس و جلیس است و ادله بر بطلان عمل باخبار آحاد و قیاس

(۱) روضات از ص (۵۹۸ تا ۶۰۲) ج ۴. اولاً ص (۱۷۲). هذیه الاحیاب در ص (۴۸) در ذیل نام ایشان این دو بیت را که عیناً نقل میشود و حاکی از سال تولد و وفات و عمر و معرف ایشان است نگاشته :

ثم ابن ادریس من الفحول و متقن الفروع و الاصول
عنه النجیب بن نما الحلی حکمی جاء (مبشراً = ۵۴۳) مضی بعد (البكاء = ۵۵)

و ادله معتبره برای استنباط احکام در نظر مؤلف انشاء و پس از ختم کتاب حدود و دیات اخباریکه از کتب و اصول معتبره انتخاب کرده با شرح مختصری از جامع و مؤلف آنها آورده اند.

این کتاب در سال (۱۲۷۰) در طهران چاپ شده.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذي خلق الانسان فعَدَّ له وعلمه البيان ففضله الخ.
(۵۱۷)

سر اثر این نسخه که مشتمل بر تمام کتاب است بخط نسخ اسماعیل بن عبدالله در سنه (۱۲۶۳) نوشته شده و چند ورق از او اسط آن وصالی گردیده است.

جلد تیماجی. کاغذ دولت آبادی. عده اوراق (۲۶۷) صفحه (۲۶) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۸۲).

[۲۰۱] شرایع الاسلام (عربی)

مؤلف این کتاب که یکی از کتب مهمه در فقه امامیه است حضرت محقق حلی اعلی الله مقامه میباشد (شیخ نجم الدین ابوالقاسم جعفر بن حسن بن زکریا بن یحیی بن حسن بن سعید حلی هذلی $\frac{۶۰۱}{۵۸۸} - \frac{۶۷۶}{۷۲۶}$) (۱) این عالم بزرگ مشهور به محقق و محقق حلی و محقق اول اند و هنگامیکه هلاکو خان بغداد را فتح نمود در حله متوقف و مشغول بتدریس و افاده موافق مذهب امامیه بوده حضرت خواجه نصیر الدین طوسی ره برای تشرف بآستان ایشان بحله آمده و بر مجلس درس وارد گردید حضرت محقق با احترام خواجه خواست درس را ترك گوید محقق طوسی مستدعی شده که افاده را ادامه دهند موضوع درس هم استحباب تیاسر قبله برای اهل عراق بود خواجه اجازه خواسته و پرسیدند که معنی استحباب

(۱) در تاریخ تولد و وفات حضرت محقق اختلافاتی است نگارنده سال تولد را ۶۰۲ و وفات را ۶۷۶ تصور میکنم درروضات ج ۱ ص (۱۴۶) اقوال را نقل و درلواؤ ص (۱۴۷) نیز بسیاری از آنها نقل شده، در فهرست رضویه ج ۲ ص (۷۷) بنجود یگرو فهرست فاضلیه ص (۱۰۸) بر خلاف همه نوشته هدیه الاجاب ص (۲۳۳) سال وفات را (۶۷۶) ضبط کرده است.

در اینجا چیست اگر به قبله باشد که واجب است و اگر از قبله باشد که حرام حضرت محقق فرمودند **من القبلة الى القبلة** خواجه ساکت شدند پس از این مجلس رساله ای در این موضوع حضرت محقق انشاء و خدمت خواجه فرستاده و تمام آن رساله را ابن فهد حلی در المذهب البارع نقل کرده اند.

پس از درس خواجه از فضلاء حوزه سؤال فرموده جواب و شرحی از آن مجلس در ص (۳۸۶) این فهرست گذشت.

حضرت محقق شعر هم میسروده اند و پاره ای از آنها را روضات در صفحه (۱۴۸) نقل کرده است. پدر و جد مؤلف نیز از علماء بزرگ امامیه اند.

محقق در میان علماء امامیه چون آفتاب درخشنده و کتاب شرایع در میان کتب فقهیه چون ماه تابنده است، این کتاب در نظر علماء و دانشمندان وقع و اهمیتی فوق العاده دارد و شروح و حواشی متعدده بر آن نگاشته شده از آن شروح یکی جواهر الکلام ص (۳۸۷) و دیگری «مسالك الافهام» از حضرت شهید ثانی ره که شرح بر تمام کتاب است و دیگری «مطالع الانوار» حجة الاسلام رشتی که فقط شرح طهارت و صلوٰه است (هر دو کتاب در این فصل مذکور خواهند شد) و کتاب «تنقیح الرابع فی شرح الشرایع» فاضل مقداد است که نسخه آن در کتابخانه حضرت رضا ع موجود است.

محقق نامی برای این کتاب نگذاشته ولی در کتب آن را «شرایع الاسلام فی احکام - الحلال و الحرام» ضبط کرده اند و مشهور به «شرایع» یا «شرایع الاسلام» میباشد. مؤلفات دیگری نیز از حضرت محقق بیادگار مانده که عبارت اند از مختصر النافع و معتبر شرح آن و معارج در اصول فقه و جواب مسائل مصریه و جواب مسائل عزیه و نهج الوصول الی معرفة الاصول (در اصول فقه) و کتاب الکهنه (در منطق) و کتاب نکت النهایه (در دو جلد) و کتاب المسالك (در اصول دین) و کتاب «مراسم» سلار دیلمی را مختصر کرده اند و بنام «مختصر مراسم» مشهور است.

کتاب شرایع بارها چاپ شده و از کتب درسی امامیه میباشد و مشتمل بر یکدوره فقه مفصل از طهارت تا دیات و دارای فروع زیاد است.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم اني احمدك حمداً يقل في انتشاره حمد كل حامد الخ.

(۵۱۸)

شرایع

این نسخه بخط نسخ در سنه (۹۶۶) نوشته شده و مشتمل بر تمام کتاب است، کاتب نامی از خود نبرده، يك ورق از اوائل کتاب نکاح افتاده بوده بخط نستعلیق نوشته اند، در حاشیه بیشتر از صفحات حاشیه هائی از شیخعلی و در بعضی از صفحات مطالبی از سایر کتب فقهیه چون شرح لمعه و تحریر و مذهب نیز نوشته شده، پس از ختم کتاب رساله‌ای در تحقیق بلوغ که ظاهراً بخط سید قوام الدین بن حسین و از شیخ عبدالعالی بن محقق ثانی است نوشته شده و پشت آخرین صفحه آن عبدالعالی بن محقق کرکی مذکور بخط خود اجازه روایتی بقوام الدین مذکور داده اند. جلد میشن. کاغذ سمرقندی. عده اوراق کلیه (۲۵۴) و رساله مذکوره فوق دو ورق است. صفحه (۲۱) سطر. واقف سیه سالار. قطع رحلی. طول (۳۰ - ۱/۴) سانتیمتر عرض (۲۱) سانتیمتر. نمره کتابخانه (۲۵۹۵).

(۵۱۹)

شرایع

این نسخه که مشتمل بر تمام کتاب است بخط نسخ نوشته شده، کاتب از خود دو سال کتابت نام نبرده، در سنه (۱۰۶۱) محمد علی حسینی نام پشت ورق اول مجلد دوم بعضی از اصطلاحات مصنف را در این کتاب شرح نموده، بنا بر این کتابت نسخه پیش از سنه مذکوره است، در حاشیه بعضی از صفحات حاشیه هائی از شیخ علی و زین الدین و تحریر و صحاح و شرح لمعه تحریر گردیده است. جلد تیماجی مستعمل. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۲۱۸) صفحه (۱۹) سطر. واقف سیه سالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۵) سانتیمتر عرض (۱۸) سانتیمتر. نمره کتابخانه (۲۵۹۲).

(۵۲۰)

شرایع

این نسخه بخط نسخ متوسط تحریر گردیده و مشتمل بر تمام کتاب است جز اینکه تقریباً سه صفحه از آخر آن (از کتاب دیات) افتاده است، در اغلب صفحات حواشی زیادی نکاشته شده، عنوان مباحث را با سرخی نوشته اند، سال کتابت را در آخر کتاب و صایا سنه (۱۰۷۲) کاتب

نسخه تصریح نموده است و آخرین سطر موجود نسخه این است: (کافرا فلادیه وعلیه الکفارہ ولو کان اسیرا قال الشیخ ضمن الدیہ والکفارہ).
جلد تیماجی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۳۲۴) صفحه (۱۶) سطر. واقف سیهسالار.
قطم رحلی. طول (۳۰-۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۹-۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۹۷).

(۵۲۱)

شرایع

این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۰۷۷) نوشته شده و مشتمل بر تمام کتاب است، اسم کاتب را از آخر محو کرده اند، بعضی از اوراق کتاب یاره شده و یاره ای از آنرا وصالی کرده اند، پس از ختم کتاب قسمتی از کتاب من لایحضره الفقیه که در صفحه (۳۳۰) این فهرست شرح آن نوشته شده بدان الحاق گردیده است.
جلد تیماجی. کاغذ قدیمی. عدد اوراق این کتاب (۳۰۶) و کلیه (۳۴۴) صفحه (۱۸) سطر. واقف سیهسالار. قطم رحلی کوچک. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۹۶).

(۵۲۲)

شرایع

این نسخه مشتمل بر تمام کتاب است (از طهارت تا دیات) نسخه در آب افتاده و خطوط صفحات زیادی از آن محو شده است، سال کتابت که در آخرین صفحه بوده محو شده ولی ظاهراً سنه (۱۱۱۰) بوده، در آخر کتاب وصایا که بخط کاتب تمام نسخه است سال کتابت سنه (۱۰۹۲) تعیین گردیده است، حواشی فوق العاده زیاد برکنار بیشتر از صفحات از محشین معروف تحریر گردیده ولی بیشتر آنها از شرح شرایع شهید ثانی است (کتاب مسالك) دارای يك سرلوح بوده ولی در اثر افتادن در آب ضایع شده است.
جلد تیماجی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۱۶) صفحه (۲۱) سطر. واقف سیهسالار. قطم رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۹۴).

(۵۲۳)

شرایع

این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده و مشتمل بر کتاب نکاح تا آخر دیات است (مجلد دوم) کاتب آن محمد زمان بن کتاب الله بن علی الوزوائی القمی در سنه (۱۱۱۸) میباشد، بعضی از

اوراق کتاب وصالی شده است.

جلد چرمی. کاغذ سمرقندی مهره زده. عدد اوراق (۲۲۱) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی بزرگ. طول (۲۲ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۹۹).

(۵۲۴)

شرایع

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده و مشتمل بر تمام کتاب است، ورق آخر کتاب افتاده و بر ورقی چند سطر افتاده را نوشته اند، بعضی از اوراق او آخر کتاب نیز نو نویسی است، کاتب نام خود و سال کتابت را در آخر مجلد اول رقم ننموده ورق آخر هم که افتاده است ولی از نسخه ظاهر میشود که در قرن دهم نوشته شده و در حاشیه بعضی از صفحات حاشیه هائی از زین الدین و شرح و بدون امضاء نگاشته شده است.

جلد تیماجی ضربی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۱۹) صفحه (۲۳) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۹۳).

(۵۲۵)

شرایع

این نسخه در سنه (۱۲۴۶) بخط نسخ محمد صالح بن غلام علی الدزفولی بنام حاج سید عیسی نام تحریر گردیده و شامل از اول کتاب طهارت تا آخر تجارت است، عنوان مباحث و آغاز مطالب با سرخی نوشته شده و فهرست کتاب را در اولین صفحه آن جدول مانند نگاشته اند.

جلد تیماج سبز مستعمل. کاغذ فرنکی. عدد اوراق (۱۹۸) صفحه (۱۶) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۳ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۹۸).

[۲۰۲] شرح ارشاد الاذهان (عربی)

این کتاب شرح مزجی بر ارشاد الاذهان میباشد و مشتمل بر اقوال مهمه در مسئله و عبارات کتب معتبره و یاره ای از اخبار را جمعه بمباحث کتابست، از مؤلف نامی در این قسمت که ذیلاً از آن نام می بریم نیست ولی معلوم است که مؤلف در قرن دوازدهم بوده چرا که از مفاتیح فیض متوفی سنه (۱۰۹۲) و کفایه سبزواری متوفی سنه (۱۰۹۰) نقل هائی دارد طرز انشاء کتاب این احتمال را ایجاد نموده

که این شرح از آقای بهبهانی مذکور درص (۳۸۹) [۱۲۹] باشد ولی در کتب رجال و سیر شرح کتاب ارشاد بایشان نسبت داده نشده و این شرح از جمله (۲۱) شرح ارشادیکه در ص (۷۵) ج ۱ فهرست معارف نام برده شده نیست و محتمل است که مؤلف فقط بشرح نظر سوّم از کتاب صلوٰۃ ارشاد که در لواحق است و مشتمل بر احکام خلل که از مباحث مهمّه این کتابست پرداخته و باقی کتابرا شرح نکرده باشد و بنا براین نیز ممکن است که این شرح یکی از رسائل آقای بهبهانی بوده باشد.

آغاز: بسمله قال العلامة الشيخ الاعظم جمال الملة والدین الحسن بن المطهر الحلّی نورالله مرقدہ فی کتابہ المسمی بالارشاد النظر الثالث فی اللواحق و فیہ مقاصد ، جمع مقصد و هو اسم لما یطلب فیہ المسائل المتحدہ فی النوع المختلفہ فی الصنف الخ .

(۵۲۶)

شرح
ارشاد الاذهان
این نسخه بخط نسخ نوشته شده و کتابت آن نا تمام مانده و مشتمل بر شرح نظر سوّم از کتاب صلوٰۃ تا مسائل راجعه به سهو در عدد رکعات نماز میباشد و آخرین سطر نسخه این است : (و کان یقول هما المرغمتان فاجاب عنه فی التہذیب بانه شان) . رساله ای در وجوب نفسی و غیر طهارت که در همین فصل ص (۴۲۰) از او نام بردیم پس از این نسخه بخط کاتب همین نسخه نگاشته شده است . و در سنه (۱۲۷۹) داخل کتابخانه اعتضادیه شده و پشت صفحه اول یادداشت گردیده است .
جلد میشن منسوب . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق تمام (۵۹) اوراق این نسخه (۲۵) صفحه (۱۲) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری کوچک . طول (۲۱ ۱/۴) سانتیمتر عرض (۱۲) سانتیمتر (۲۴۸۷) .

[۲۰۳] شرح ارشاد یا تنقیح البیان (عربی)

این کتاب شرح ارشاد الاذهان علامه حلّی ره میباشد و از شروح مفصله بر این کتابست و مؤلف آن نصرالله بن حسن حسینی استرآبادی رحمه الله علیه میباشد که از علماء و متکلمین قرن سیزدهم هجری بوده اند و مؤلفات زیادی در فقه و اصول و کلام

دارند از آنجمله یکی همین شرح است که بر ارشاد نوشته و مشتمل بر اکثر اقوال در مسئله وقواعد اصولیه و آیات و اخبار وارده در آنها میباشد و گذشته از استدلالی بودن شرحی ادبی است، در سال (۱۲۳۶) از تألیف جلد اول آن فراغت یافته و بتألیف جلد دوم پرداخته و ما بیش از قسمتی از جلد دوم آن را که ذیل آن در تحت نمره (۵۲۹) ذکر میشود ندیده ایم شاید بیش از آنهم تألیف نشده باشد و این شرح جزء (۲۱) شرحی که بر ارشاد الاذهان درج ۱ ص (۷۵) فهرست معارف از آنها نام برده شده نیست.

مؤلفات دیگر این مؤلف که ما بدان دست یافته ایم یکی **موازين القسط** و دیگری **مدارج الاحکام** که هر دو در اصول فقه اند و نسخه آنها در این کتابخانه موجود است و رساله ای در مضایقه و موسعه دارند و نسخه از این رساله در این کتابخانه موجود یکی کامل و در ضمن رسالهای دیگر تحت نمره (۲۵۲۷) ثبت شده و دیگری که ناقص است ضمیمه رساله دیگری است که تحت نمره (۲۵۵۴) در کتابخانه میباشد.

در روضات و احسن الودیعه تتمه آن و المآثر الآثار که بایستی نامی از این دانشمند و عالم جلیل یافت بدبختانه نیست از این رو سال ولادت و وفات و سائر مؤلفات این عالم را متذکر نشدیم، پشت نسخه نمره (۵۲۷) این فهرست تقریبی در سال (۱۲۵۵) نوشته شده و میرساند که تا آنسال مؤلف در قید زندگانی بوده اند. عده ای از کتابهای این کتابخانه متعلق بایشان بوده و بخط ایشان و یا تألیف ایشانست، از هر يك در جای خود نام خواهیم برد.

جلد اول این کتاب مشتمل بر (۱۱۹۶۵) بیت و این قسمت موجود از جلد دوم مشتمل بر (۵۳۸۰) بیت است.

آغاز جلد اول: بسم الله الحمد لله الذي اناط زمام الارشاد بقواعد الاحكام الخ.

آغاز جلد دوم: بسم الله الحمد لله الذي طهرنا من دنس الكفر والطغيان وصيرنا

من امة سيد الانس والجان الخ.

(۵۲۷)

شرح ارشاد
یا

تنقیح البیان

این نسخه مجلد اول این کتاب است و از قرائن چنین بر میآید که خط مؤلف میباشد و بخط نسخ متوسط نوشته شده، بر بعضی از سطور صفحات خط کشیده شده و مطالب دیگری که انسب از مطالب اولیه بوده در حاشیه تحریر گردیده و این نیز مؤید آن است که خط مؤلف باشد، پشت صفحه اول شرحی عربی در سنه (۱۲۵۵) بخط یکی از علماء که سجع مهرشان **تلك حجتنا اتيناها ابراهيم** میباشد در تقریظ این کتاب و تعریف از مؤلف آن نگاشته شده و می‌رساند که تا آن سال موفق بتألیف دیگر مجلدات آن نشده بودند و صاحب تقریظ را نشناختیم. جلد مقوایی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۲۷۱) صفحه (۲۳) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۸۳).

(۵۲۸)

شرح ارشاد
یا

تنقیح البیان

این نسخه بخط نستعلیق خیلی خوب نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده و بآخرین عبارت شارح که حاکی از سال تألیف و نام ایشان است قناعت نموده و مشتمل شرح از ابتداء کتاب ارشاد تا آخر مقصد اول از نظر سوم از کتاب طهارت میباشد و ظاهراً اولین نسخه ایست که از سواد بی‌بیاض آمده است. جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۲۸۹) صفحه (۲۳) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۸۴).

(۵۲۹)

شرح ارشاد
یا

تنقیح البیان

این نسخه نیز بخط نستعلیق کاتب نسخه سابق و مشتمل بر جلد دوم از این شرح است، کتابت آن ناقص مانده و آخرین سطر که نوشته شده و راجع با حکام غسل میّت میباشد این است: (بخلاف العامة لا یثبت السكرانه وان تمسك به فی بق نعم) و ظاهر اینست که این نسخه نیز اولین نسخه مجلد دوم است که از سواد بی‌بیاض آمده، کتاب مدارج الاحکام مؤلف که در اصول فقه است ضمیمه این نسخه میباشد

و در فصل اصول فقه شرح آن خواهد آمد.

جلد تیماجی نیم ضربی . کاغذ فرنگی مهره زده . عدد اوراق (۱۳۰) صفحه (۲۳) سطر . واقف سیه-الار . قطع خشتی . طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۸۵) .

[۲۰۴] شرح ارشاد عبدالعالی (عربی)

این شرح قولی تألیف شیخ عبدالعالی کرکی رحمه الله علیه است (عبدالعالی بن علی (المحقق الثاني) بن عبد العالی کرکی ۹۲۶-۹۹۳) (۱) که از علماء امامیه در عصر خویش بوده و بزرگان از علماء متأخر ایشانرا در اجازات و مؤلفات خویش ستوده اند و از آنجمله یکی سید حسین بن سید حیدر عاملی است که شیخ اجازه محقق سبزواری و شاکر کرد این عالم جلیل بوده و در ذیل اسم شرح الفیه در اجازه ئیکه برای جمال الدین اصفهانی نگاشته مؤلف آن کتاب را بعبارات ذیل ستوده اند : شیخنا الامام العلامة قدوة المحققین لسان المتقدمین حجة المتأخرین خلاصة المجتهدین شیخنا شیخ عبدالعالی قدس الله روحه و شیخنا هذا کان اعلم اهل زمانه ذافطنة وقاده و نفس قدسیه سريعه الانتقال من المبادئ الى المطالب قرات علیه شرحه الكبير على الرسالة الالفیه الخ .

صاحب امل الامل و سید مصطفی نامی از این شرح ارشاد در ضمن مؤلفات عبدالعالی نبرده ولی میرداماد که پسر خواهر مؤلف اند و بعضی دیگر تألیف این شرح را بایشان نسبت داده و گفته اند که تا کتاب حج میباشد . در مقدمه نسخه ذیل که در این کتابخانه میباشد شارح نامی از خود نبرده ولی در ضمن مطالب کتاب اقوال و عباراتی در تحت عنوان : قال والدي رحمه الله و قال والدي فی شرح القواعد و امثال آن تحریر گردیده با حواشی ارشاد الاذعان محقق کرکی مطابقه گردید عبارات و مطالب آن کتاب بود بنابراین مسلم میشود که این شرح از عبدالعالی کرکی است ولی چنانکه ذیلاً به آن تصریح میشود نسخه ذیل از ابتداء کتاب تا بحث صلوة مسافر است . نسخه دیگر از این کتاب را در فهرس کتابخانه های خراسان و تهران نیافتیم .

(۱) روضات ص (۲۵۴) ج ۳ ، امل الامل ج ۱ ص (۱۹) .

آغاز: بسمله و به نستعين ارشاد اذهان ارباب الايمان و فقاهاة افهام اصحاب
العرفان حمدٌ موجدٌ شرعٌ لنا شرايع الاسلام الخ .
(۵۳۰)

شرح ارشاد
عبدالعالی
این نسخه بخط نسخ نوشته شده آخر آن افتاده و قسمت
موجود از ابتداء کتاب طهارت تا قسمتی از کتاب صلوٰه
میباشد (در شرائط قصر صلوٰه) و آخرین سطر آن این
است: (لا یقدح فی القصر لکن ینبغی التقبید فی الموضعین بما اذا لم یبلغ كذلك)
قسمتی از کتاب منطق که آغاز و انجام آن ذیلًا نوشته میشود تحریر گردیده
است آغاز: (کل کرۃ کذا و کل مثل کذا فان الحکم فیها علی الموضوع) انجام:
(و وضعت النسبته بین کل اثنین منها فی ملتقى الخطین الخارجین من کلّیهما تسهیلاً
للضبط علی المبتدین واللّه اعلم ؛ وقع الفراغ من تسوید هذه الرسالہ فی بلدة [نساء]
سنة (۹۹۵) . و این کتاب شرح بر تہذیب المنطق است .

در کتابخانه و پشت نسخه بنام کتاب مشترک شرح بر ارشاد ثبت و وقف
گردیده ولی مساماً کلمۂ مشترک غلط است و نام این کتاب نیست و چنانکہ
گذشت شرح ارشاد عبدالعالی میباشد و از قرائن معلوم میشود کہ این نسخه
در زمان شارح تحریر گردیده است .

جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی . عدۃ اوراق کلیہ (۱۴۸) اوراق منطق (۶) صفحہ (۱۷)
سطر . واقف - پیمسالار . قطع ربعی . طول (۱۹ $\frac{۲}{۳}$) سانتیمتر (عرض (۱۲) سانتیمتر) نمرۃ کتابخانه (۲۴۸۶) .

[۲۰۵] شرح ارشاد یا غایۃ المراد (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شہید اعلیٰ اللہ مقامہ است [۱۶۵] ص (۳۵۹)
و در مقدمہ آن بیان کرده اند: کہ ارشاد الاذهان حضرت علامہ حلّی مشتمل
بر نکات فقهیہ و مرجان و مروارید های گرانبہا است جز اینکہ رموزی دارد
کہ در زیر آنها گنجینہ ها میباشد و ترکیباتیکہ محتاج باصلاح است ، جمعی از
طلاب خواستار شدہ کہ برای ایشان گنجینہ ها را استخراج و مشکلات را حلّ و
معضلات را کشف نمایم بدین سبب شروع باین شرح نموده و نام آن را « غایۃ المراد
فی شرح نکت الارشاد » گذاردم .

این کتاب شرح قوی و مشتمل بر اقوال و کلمات فقهاء و رد و ایرادات و جواب آنها میباشد و از ابتداء طهارت تا آخر دیات و در حدود (۷۶۰۰) بیت میباشد و در سال (۱۳۰۲) در طهران چاپ شده است.

آغاز: بسم الله احمد علی سوانغ الانعام وترادف الاقسام کما اشکره علی جمیل الاکرام الخ.

(۵۳۱)

شرح ارشاد
یا
غایة المراد

این نسخه را بخط نسخ در سنه (۹۴۷) حنفی بن معیدی السائغ نوشته و مشتمل بر تمام کتابست، از این عبارت که ذیلاً نقل میشود بدست میآید که این نسخه از روی نسخه اصل تحریر گردیده: (هذا آخر الکلام فی سودته رحمه الله تعالى.) و پس از ختم کتاب مطالب و مسائل متفرقه در فقه نگاشته اند و پشت صفحه اول سه یاد داشت نوشته شده است.

جلد میشن. کاغذ سمرقندی. ۵۰ عده اوراق (۱۸۸) صفحه (۲۹) سطر. وائف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰-۱/۴ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۶۷).

[۲۰۶] **شرح ارشاد یا مجمع الفائده (عربی)**

مؤلف این شرح حضرت مقدس اردبیلی رحمه الله علیه است (احمد بن محمد اردبیلی متوفی سنه ۹۹۳) (۱) که از اجله علماء اسلام و بزرگان امامیه اند و مختصری از شرح حال ایشان در ذیل کتاب نمره [۳۷] درص (۸۳) گذشت و مؤلفات ایشان یکی آیات الاحکام موسوم به «زبدۃ البیان» است که درص (۸۳) شرح آن داده شد و یکی **حلیة الشیعه** و دیگری تعلیقاتی بر شرح مختصر عضدی و یکی **شرح الهیات تجرید** و شرح ارشاد الاذهان (همین کتاب) است.

چنانکه از نسخ خطی و چاپی مجمع الفائده معلوم میشود قسمت شرح کتاب نکاح تا آخر کتاب ایمان و کفارات بدست نیامده آقای شیخ عبدالعزیز جواهر الکلام درج ۱ فهرست کتب خطی معارف ص (۹۵) نوشته اند که این قسمت (از

(۱) روضات ص (۲۲) ج ۱ هدیة الاحباب ص (۲۴۵) منتهی المقال ص (۴۰) لؤلؤ ص (۱۰۰).

نکاح تا آخر ایمان و کفارات (۴) کتاب) شرح ارشاد اردبیلی در اثر اینکه بسیار بدخط و ناخوان بوده پاک نویسنده از میان رفته و مرحوم سید صاحب مدارک که یکی از شاگردان مبرز این شارح بوده خواسته اند نقصان این شرح را تکمیل نمایند و در عین حال جنبه ادب را هم ملحوظ دارند لذا شرح این قسمت ناقص را بر کتاب مختصر النافع نگاشته و نسخه اول این شرح که خط مؤلف را دارا است در کتابخانه آقای آقا سید حسن صدرالدین در کاظمین موجود است. انتهى.

مؤلف تاریخ تألیف این شرح را در آخر کتاب دیات سال (۹۸۵) در نجف اشرف معین نموده و در آخر کتاب صلوة که آخر مجلد اول این کتابست تاریخ شروع باین شرح را سال (۹۷۷) ضبط کرده اند بنابراین تألیف این شرح هشت سال طول کشیده است.

مؤلف این کتاب را «مجمع الفائدة والبرهان فی شرح ارشاد الاذهان» نام نهاده و چنانکه در آخر کتاب صلوة نسخه چاپی نوشته شده اسم این کتاب را بعضی **مجمع الفوائد** و برخی **مجمع الدلائل والبرهان** میدانند ولی در تمام کتب سیر و فهرسیکه از نظر بنده گذشته نام این کتاب «مجمع الفائدة والبرهان فی شرح ارشاد الاذهان» ضبط گردیده است.

این شرح مفصل که آنرا از شروع استدلالی ارشاد الاذهان توان دانست از اول کتاب تا آخر متاخر که کتاب عطایا است و از صید و ذباجه تا آخر دیات آن در سال (۱۲۷۲) چاپ شده و متن کتاب ارشاد (جز کتاب نکاح تا صید و ذباجه) بالای صفحات آنست.

آغاز: بسم الله الحمد لله خالق الهدایة والارشاد وممیز الانسان من بین المخلوقات بالكرامة والوداد الخ.

(۵۳۲)

شرح ارشاد
یا
مجمع الفائدة

این نسخه بخط نسخ خوب جعفر بن محمد حسین کاشانی در سنه (۱۲۵۰) نوشته شده و مشتمل بر کتاب طهارت و صلوة میباشد و در حاشیه بعضی از صفحات حاشیه هائی از مؤلف نوشته شده است.

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدّه اوراق (۱۵۵) صفحه (۳۰) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی . طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۶۳) .

[۲۰۷] شرح الفیه شهید (عربی)

این شرح را بر الفیه شهید ره که در ص (۳۵۹) از آن نام بردیم حضرت
عزالدین حسین بن عبدالصمد پدر حضرت شیخ بهائی رحمه الله علیهما رقوم داشته اند.
(عزالدین حسین بن عبدالصمد بن شمس الدین محمد بن علی بن حسین بن صالح جبعی
عاملی حارثی همدانی ۹۱۸-۹۸۴) (۱) این عالم جلیل از خاندان حارث بن
عبدالله بن اعور همدانی است که از صحابه حضرت مولی امیرالمؤمنین علی علیه السلام
بوده و اکثر بلکه عموم اجداد ایشان اهل علم و فضل بوده اند در زمان سلطنت
شاه طهماسب صفوی بایران آمده و سه سال در اصفهان اقامت گزیده و پس از
محقق کرکی (ره) طرف توجه مخصوص پادشاه گردید و ایشانرا بقزوین که در آن هنگام
پای تخت بود خواسته و منصب شیخ الاسلامی را بایشان تفویض نمود هفت سال
در آنجا باقامه جمعه که بنظر ایشان واجب بود و افادات علمیّه اشتغال داشت پس
از آن شیخ الاسلامی خراسان بایشان برگذار شده و بدانجا رهسپار گردید،
چندیکه نیز در آنجا بانجام وظائف گذرانید بر حسب امر پادشاه بهرات رفته و
هشت سال مقام شیخ الاسلامی داشته و بتدریس فقه و حدیث و کلام و ریاضیات
اشتغال داشته و اقامه جمعه و جماعت و وعظ و خطابه را نموده پس از آن بقزوین
آمده و از سلطان اجازه تشریف بمکه معظمه را باتفاق فرزند خویش بهاءالدین
خواسته فقط خودشان مجاز شده حرکت کردند در مراجعت چون ببحرین وارد
شد اقامت گزیده و تا آخر عمر در آنجا بودند .

مولی مظفر علی که از شاگردان حضرت شیخ بهائی بوده در رساله ای که
در شرح حالات حضرت شیخ بهائی نگاشته چنین نوشته اند: (روضات ص ۱۹۳) که
پدر ایشان از فقهاء بزرگ و علماء مشهور بوده و با حضرت شهید ثانی نزد اساتید
بزرگ تحصیل نموده و در فقه و حدیث و تفسیر و ریاضیات در عصر خویش عدیل و مانند

نداشته و پس از شرحی که خلاصه آن قبلاً در حالات ایشان نگاشته شد نوشته اند و مؤلفات ایشان ارایه قرار است: **شرح قواعد** (فاتمام) شرح الفیه، **کتاب درایه**، رساله در تحقیق قبله، **کتاب اربعین**، رساله طهماسبیه (در بعضی از مسائل فقهیه) ظاهراً این رساله ضمیمه کتاب نمره (۲۳۳۳) کتابخانه و نمره (۴۹۲) این فهرست است **رساله وسواسیه**، **رساله رضاعیه**، **حاشیه ارشاد** (فاتمام)، **وصول الاخیار الی اصول الاخیار**، **رساله در وجوب عینی جمعه**، **مناظرات با علماء عامه حلب در مسئله امامت**، **کتاب غرر و درر و حواشی بر صحیفه سجادیه و خلاصه و بر بسیاری از کتب فقه و حدیث**.

عزالدین دارای طبع شعر بوده و اشعار و لغز های بسیاری از ایشان مشهور گردیده است.

چنانکه در مقدمه این شرح شارح بدان تصریح کرده اند بدو اشاره حواشی و تعلیقاتی بر کتاب الفیه نوشته بوده و چون شرح حضرت محقق کرکی و شهید ثانی را بر آن کتاب مطالعه و مراجعه کرده آنها را ناقص دیده و برای تکمیل شرح یا حاشیه اولیه خود این شرح را تألیف و در اکثر موارد نقل از آن دو شرح بنام شرح علائی و زبنی کرده و بر آنها پرداخته اند.

این شرح در حدود (۲۳۷۰) بیت و نسخه دیگری از آن که بخط مؤلف در سال (۹۸۱) در هرات نوشته شده در کتابخانه رضویه موجود است (ج ۲ ص ۸۴). **کشف الحجب** در ص (۳۲۳ و ۳۲۴) نه شرح بر این کتاب را نام برده است.

آغاز: بسم الله (۱) انا نحمدك حمداً یدرس ولا یندرس بل یسرد ما تعاقبت الدروس الخ.

(۱) **کشف الحجب** در ص (۳۲۳) آغاز این کتاب را بدینگونه ضبط کرده . الحمد لله نحمدك حمداً یدرس ولا یندرس الخ .

ولی در نسخه این کتابخانه و نسخه کتابخانه رضویه اللهم انا نحمدك حمداً الخ نوشته شده است لذا ما اقتدا بدان دو نسخه نمودیم .

(۵۳۳)

شرح الفیه شهید

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده و رساله‌ای راجع بکسر که بخط همین کاتب میباشد ضمیمه آن است و سال کتابت را در آخر آن سنه (۱۰۶۷) نوشته است، از آخر شرح الفیه اوراقی افتاده و آخرین سطر موجود آن این است: (مقدم علی العشاء التمام او مؤخره و فرضه فيه).

جلد تیماج. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۱۵۷) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع بغلی. طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۸ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۲۶).

[۲۰۸] شرح دروس یا مشارق الشموس (عربی)

این کتاب شرح بر دروس شهید (ره) است ص (۴۰۵) و شارح آن حضرت محقق خونساری رحمه الله علیه میباشد (حسین بن جمال الدین خونساری متوفی سنه ۱۰۹۹) (۱) این عالم جلیل در علوم معقوله و منقوله استاد بوده و شاگردان بزرگواری تربیت کرده و در ذیل شرح حال بعضی از آنها نام ایشان را نیز برده ایم، و از آنجمله آقا جمال الدین (ص ۱۸ و ۳۹۱) و آقا رضی الدین دو پسر محقق اند و امیر محمد صالح خاتون آبادی است که شفاء و شرح اشارات در حکمت و کتبی از کتب فقه و اصول را خدمت محقق تحصیل نموده و شیخ جعفر قاضی صاحب حاشیه شرح لمعه (ص ۳۹۴) و سید نعمت الله جزائری و میرزا محمد سرآب و محقق شیروانی و میرزا علی رضای تجلی شاعر شیرازی و بسیاری دیگر که روضات نام آنها را برده است.

این دانشمند بزرگ در حکمت از شاگردان حضرت میر فخر رسی و در منقول و حدیث شاگرد حضرت مجلسی اول بوده و اساتید زیادی را دیده و بدین واسطه ایشانرا **قله من البشیر** نامند.

شاه سلیمان صفوی نسبت بایشان کمال ادب را مرعی میداشت و گویند در بعضی از سفرها ایشانرا نایب السلطنه قرارداد و اوامر ایشانرا کاملاً اطاعت مینمود.

(۱) روضات ص (۱۹۶ تا ۱۹۸). هدیة الاحباب ص (۲۳۴). امل الامل ج ۲ ص (۴۲). سلافة العصر در ذیل علماء عجم ایشانرا ستوده و گویند از علماء بزرگ معاصر است.

صاحب امل الآمل (ج ۲ ص ۴۲) در ذیل نام حسین بن جمال الدین خونساری نوشته: ایشانرا شرحی بر دروس (نا تمام) وعده کتبی در حکمت و کلام و ترجمه فارسی قرآن کریم (۱) وصحیفه سجّادیه است. وصاحب روضات کتب ذیل را نیز به ایشان نسبت داده: **حاشیه** بر شرح اشارات و **حاشیه دیگری** نیز بر آن کتاب که در آن ردّ بسیار بر حاشیه صاحب ذخیره است و **دو حاشیه** بر الهیات شفا (۲) و **دو حاشیه** (۳) بر حاشیه قدیم ملاّ جلال بر تجرید که یکی از آنها نا تمام مانده و **رساله ای** در نفی وجوب مقدمه واجب و رسائل متفرقه ای (۴) در دفع بعضی از شکوک و شبهات چون **شبهه ایمان و کفر** و **شبهه استلزام** و شبهه طفره و غیر آنها و ایشانرا مقالات و انشائاتی (۵) لطیف و ظریف است.

محقق خونساری در تندی ذهن و هوش مفرط معروف و در باره ایشان نوشته اند که بسیار کم حرف و ساکت بوده و جز باندازه ضرورت سخن نمیرانده و در مزاح و شوخی دستی قوی داشته چنانکه پسر ایشان آقا جمال الدین نیز بدین وصف مشهور اند و گویند هیچکس نتوانست در مزاح بر ایشان برتری یابد.

گویند محقق خونساری شعر میسروده و این دو بیت از او است:

ای باد صبا طرب فزا می آئی   از طرف کدامین کف یا می آئی
از کوی که بر خواسته راست بگو   ای کرد بچشم آشنا می آئی
این شرح دروس چنانکه صاحب امل بدان تصریح کرده اند نا تمام مانده و بر حسب تحقیق که صاحب روضات کرده اند از ابتداء کتاب طهارت تا آخر مبحث نجاست فقا می باشد و مبحث دماء ثلاثه که در بین همین قسمت

(۱) در هندوستان این ترجمه چاپ شده است.

(۲) یکی از این دو حاشیه در این کتابخانه موجود و در تحت نمره (۱۳۷۳) ضبط شده.

(۳) حاشیه کامل این مؤلف که در اواخر حیات مؤلف نوشته شده نیز در کتابخانه در تحت نمره (۱۲۷۲) موجود است.

(۴) این رسائل بضمیمه رسائل دیگر در این کتابخانه موجود و در تحت نمره (۱۳۷۴) ضبط شده.

(۵) دو مقاله در وصف بهار بعبارات عرفانی و ادبی بفارسی از ایشان ضمیمه مجموعه نمره (۲۷۹۹) و نمره (۲۹۱۱) این کتابخانه است.

از کتاب دروس است شرح نشده و از محقق شیروانی شاکرد ایشان نیز نقل کرده اند که شارح قسمتی از این شرح را نموده پس از آن مدتی متروک ماند دوباره شروع بشرح نمود ولی میان قسمت اول و دوم فرق بسیار است و در این بار بخوبی بار اول شرح نکرده اند.

آقا رضی الدین پسر شارح در مقدمه شرح خود که بر دروس نوشته اند تصریح نموده که این شرح ناتمام مانده و این قسمت که از قلم ایشان خارج شده راجع بکتاب طهارت است. این بنده مراجعه باین شرح که نمودم گذشته از مبحث دماء ثلاثه مبحث احکام اموات دروس را هم شارح توفیق بر شرح کردن نیافته و نسخه چایی هم نیز فاقد این قسمت است.

آقا رضی الدین محمد بن حسین بن جمال الدین (پسر شارح) کتاب صوم و اعتکاف دروس را نظیر شرح پدر شرح کرده و در آخر تصریح نموده که تألیف آن در سال (۱۱۲۲) گردیده است.

محقق خونساری اسم این شرح را «مشارق الشموس فی شرح الدروس» گذارده و شرح مزجی بر کتاب دروس میباشد، در ذیل عباراتی که از دروس نقل نموده بنقل آیات قرآن و اخبار راجعه بآن موضوع و بیان مراد مصنف و اقوال علماء امامیه در آن مسئله و بحث در آنها پرداخته و از کتب استدلالی بسیار مفید بشمار است.

این شرح «مشارق الشموس» با شرح کتاب صوم دروس رضی الدین خونساری پسر مؤلف در سال (۱۳۱۱) در طهران چاپ شده است. کشف الحجب در ص (۳۳۳) بر دروس شرحی از شیخ جواد بن سعید شاکرد شیخ بهائی (ره) و شرح دیگری از محمد مهدی بن هدایه الله موسوی اصفهانی مشهدی و همین شرح را نام برده است.

آغاز: بسم الله الحمد لله مفیض النعم الروایع و ملهم الحکم والشرایع الخ.

(۵۳۴)

شرح دروس
یا

این نسخه بخط نسخ نوشته شده، کتابت آن نا تمام مانده
لذا کاتب و سال کتابت معلوم نیست و مشتمل بر شرح کتاب
طهارت تا اقوال راجعه به نجاست و طهارت مسکرات است
مشارق الشمس و آخرین سطر موجود آن این است: (الا ان یبق المراد
بالتسمیة الاطلاق والاستعمال فیکون حاصل الدلیل انه .) از اینکه در ذیل
پاره ای از حواشی که بر کتاب نوشته شده منه دام ظلّه و منه سلمه الله نوشته
شده معلوم میشود که در زمان حیات مؤلف نگارش یافته است و آخرین عبارت
این نسخه عیناً آخرین عبارت نسخه چایی است.

جلد میشن. کاغذ اصفهانی مهر زده. عدد اوراق (۲۹۳) صفحه (۲۲) سطر. واقف سپهسالار. قطع
رحلی. طول (۲۵ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۰۸).

[۲۰۹] شرح الروضة البهیة یا مناهج السویة (عربی)

این کتاب که شرح بر شرح لمعه شهید (ره) میباشد تألیف حضرت فاضل
هندی رحمه الله تعالی علیه است (بهاء الدین محمد بن تاج الدین حسن بن محمد
اصفهانی ۱۰۶۲ - ۱۱۴۱) (۱) این عالم جلیل اصلاً اصفهانی اند و چون در
ابتداء بچگی و جرانی چندی در هندوستان بوده و با علماء و دانشمندان آنجا
مباحثات و مناظرات داشته مشهور بفاضل هندی گردیده است.

رجالین و نویسندگان سیر نوشته اند که از تحصیل علوم منقول و معقول
فراغت یافته در صورتیکه سال عمرش بسیزده نرسیده بود و در علوم ادبیّه و فقه
واصول و حکمت دستی قوی داشت و در هر يك از آنها کتب و رسائل و شروح
تحریر نموده که نام بعضی از آنها ذیلآ برده خواهد شد و وفات ایشان در سال
تصرف افغانها شهر اصفهان را است.

از مؤلفات ایشان شرح قواعد علامه (کشف اللثام)، تفسیر قرآن کریم

(۱) روضات ص (۶۴۸) هدیه الاحباب ص (۲۰۷) کشف الحجب ص (۵۵۷). در سال وفات
ایشان اختلاف شده سال (۱۱۳۷ و ۱۱۳۶ و ۱۱۳۵ و ۱۱۳۱) نوشته اند.

بفارسی (البحر المواجه)، شرح کافیّه، شرح عوامل، مختصر شفاء و شرح قصیده سید حمیری، رساله فارسی در اصول دین (کلید بهشت) و جواب مسائل و تعلیقات بیشمار دیگر و کتاب مناهج السویه (همین کتاب) است.

این کتاب را مؤلف «المناهج السویه فی شرح الروضة البهیة» نام نهاده و چنانکه در روضات است شارح موفق شده کتاب طهارت، صلوٰه، زکوة، خمس، صوم و کتاب حج شرح لمعه را (روضه البهیة) شرح نموده و شرح کتاب طهارت آن شرح مزجی و در حدود سی هزار بیت است و شرح صلوٰه آن شرح قولی و مختصر تر از شرح طهارت است چنانکه شرح زکوة و خمس و صوم آن همگی باندازه نصف شرح صلوٰه است و نیز نوشته اند که شرح کتاب حج آن را ندیده اند. (ما نیز باتفحص در فهرس موجوده و استفسار از کتابدارها جز نسخه این کتابخانه را نیافتیم.)

شارح در آخر شرح کتاب صلوٰه تاریخ تألیف را سال (۱۰۸۸) معین کرده است.

آغاز: بسمله کتاب الصلوٰه قیل هی من الصلوٰه بمعنی الدعاء لاشتمالها علیه غالباً الخ.

(۵۳۵)

شرح الروضة البهیة
یا
مناهج السویه

این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر کتاب صلوٰه است، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده و بآخرین عبارت شارح قناعت نموده، در حاشیه بعضی از صفحات شارح محترم تصدیق بر مقابله و تصحیح آنرا بخط و امضاء خویش مرقوم داشته اند، کلمات و عبارات افتاده از متن در حاشیه صفحات تحریر گردیده، بر یکی از صفحات اولیه کتاب حاشیه از شارح با امضاء منه مد ظله نگاشته شده است.

جلد چرمی روغنی مذهب. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۳۵۵) صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۵ - ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۶۰).

[۲۱۰] شرح شرایع یا مدارک الاحکام (عربی)

این کتاب که شرح شرایع الاسلام است شارح آن حضرت سید محمد معروف بصاحب مدارک اعلی الله مقامه می باشد (محمد بن علی ابن حسین بن ابوالحسن موسوی عاملی جمعی ۹۴۶ - ۱۰۰۹) (۱) این عالم جلیل از علماء و دانشمندان معروف امیامیه و پدر دختر حضرت شهید ثانی (ره) اند و با شیخ حسن دائی خویش همدرس و رفیق و انیس بوده ، در علوم ادبیه و ریاضی و منطق و فقه و اصول و کلام و حدیث متبحر بوده چندی درک محضر حضرت مقدس اردبیلی را نموده و طرف توجه آن بزرگوار از لحاظ علمیت و زهد و تقوی شده و چنانکه گذشت شرح ارشاد ایشان را که ناقص شده بود تکمیل کرده اند و مدتی خدمت ملا عبدالله بزدی (صاحب حاشیه ملا عبدالله) مشغول تحصیل منطق و مطول و حاشیه خطائی و حاشیه خود ایشان بر این دو کتاب اخیر بوده و ملا عبدالله مرحوم در همان اوقات حاشیه خویش را بر تهذیب المنطق تألیف می کرده اند و با شیخ حسن بن شهید ثانی ره نیز از محضر پدر خویش علی بن ابی الحسن و سید علی صائغ و شیخ حسین بن عبد الصمد که همه از شهید ثانی روایت میکنند استفاده نموده اند .

مؤلفات ایشان حاشیه بر استبصار ، حاشیه بر تهذیب ، حاشیه بر الفیه شهید ،

شرح مختصر النافع (چنانکه در ذیل شرح ارشاد اردبیلی ذکر شد این شرح برای تکمیل نقص آن کتاب نوشته شده و صاحب روضات نوشته اند که من بیشتر از شرح کتاب نکاح تا کتاب نذر از این کتاب را ندیده و بعضی از مشایخ معاصر گفته اند که من نیز بر بیش از این از این شرح اطلاع نیافته و از علماء هم بیش از این اندازه را نشنیده ام که تألیف کرده باشند) و نیز شواهد ابن ناظم را جمع کرده و مؤلفه مهم ایشان کتاب مدارک است که در سال (۹۹۸) از تألیف کتاب حج آن (مجلد سوم) فراغت یافته اند .

(۱) روضات ص ۶۳۰ ج ۴ ، هدیة الاحباب ص (۱۷۹) ، امل الامل ص (۲۹) ، الواو ص (۳۴) .

این کتاب بنا بر تصریح مؤلف در آخر آن موسوم به «مدارک الاحکام فی شرح شرایع الاسلام» است و مؤلف فقط توفیق بر شرح کتاب طهارت تا آخر حج را یافته و در مقدمه گفته اند: چون مؤلف مسالک الافهام در شرح شرایع الاسلام ابتداء آن باختصار گذرانیده جمعی خواستار شده که شرح مفصّلی که متضمن ادله احکام بوده باشد و مشکلات و معضلات آن کتاب را که در مسالک بهمان حال گذارده اند حل نمایم لذا این کتاب را تألیف نمودم انتهى. و این قسمت را به سه مجلد تقسیم نموده و شرحی قولی بر شرایع میباشند و چنانکه از نام آن معلوم میشود متضمن ادله احکام از کتاب و سنت و اجماع و عقل است و از کتب معروفه استدلالی امامیه و دارای وقع و موقعیت مهمی است.

آقا محمد علی بهبهانی متوفی سنه (۱۲۱۶) فرزند آقای بهبهانی ره شرحی بر این کتاب نوشته اند.

مدارک بضمیمه متن آن (کتاب شرایع) و عبارات مسالک الافهام در این مباحث و حاشیه آقای بهبهانی در سال (۱۲۷۴) در طهران چاپ شده است.

آغاز: بسم الله الحمد لله المحمود لآلائه المشكور لنعمائه المعبود لکماله المرهوب لجلاله الخ.

(۵۳۶)

شرح شرایع
یا
مدارک الاحکام

این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۲۱۹) بنا بر آنچه در آخر کتاب صلوة است نوشته شده، کاتب نامی از خود نبرده در حاشیه بعضی از صفحات عباراتی از غایة المرام نگاشته شده، تصحیح و مقابله گردیده و مشتمل بر کتاب طهارت صلوة و زکوة و خمس و صوم و اعتکاف و قسمتی از کتاب حج است (تا مبحث نية) و کتابت آن ناتمام مانده، پشت صفحه اول یادداشت مختصری در بیان اسم و نسب مؤلف آقا محمد مهدی عبدالرب آبادی بخط خود نگاشته اند.

جلد تیماجی. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۳۱۶) صفحه (۳۰) سطر. واقف سیهسالار. قطع رحلی. طول (۲۴ سانتیمتر) عرض (۲۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۵۱).

(۵۳۷)

شرح شرایع
یا مدارك الاحكام
این نسخه بخط نسخ درسنة (۱۰۸۸) نوشته شده و مشتمل بر قسمتی از کتاب صلوٰة (از صلوٰة کسوف تا قسمتی از شرائط مدارك الاحكام امام جماعت) و کتاب حج است.

جلد چرمی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۷۶) صفحه (۲۲) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی کوچک . طول (۲۹ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۵۵) .

(۵۳۸)

شرح شرایع
یا مدارك الاحكام
این نسخه مجلد سوّم و مشتمل بر کتاب حج است ، کاتب آن محمد حسن بن درویشعلی درسنة (۱۱۱۷) است پس از ختم کتاب عباراتی از مجمع البیان راجع به عصمت ائمه علیهم السلام باضافه توضیحاتی محمد بن فرّخ مشهور به رفیع بخط نستعلیق نوشته اند ، ابتداء کتاب سر سورة طریفی است .

جلد چرمی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۴۹) صفحه (۲۳) سطر . مجدول بطلا و زنگار . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۴ سانتیمتر) عرض (۱۸ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۵۷) .

(۵۳۹)

شرح شرایع
یا مدارك الاحكام
این نسخه مشتمل بر کتاب زکوة و خمس و صوم و اعتکاف و حج میباشد ، بخط نسخ نگاشته شده ، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده و ورق اول کتاب نو نویس است .

جلد چرمی نیم ضربی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۴۲۰) صفحه (۲۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی کوچک . طول (۲۹ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۵۶) .

(۵۴۰)

شرح شرایع
یا مدارك الاحكام
این نسخه بخط نسخ خوب مهدی بن میرهاشم حسینی مرندی درسنة (۱۲۳۳) نوشته شده و مشتمل بر قسمتی از صلوٰة (صلوٰة کسوف تا آخر کتاب) و زکوة و خمس و صوم و اعتکاف میباشد .

جلد میشن . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۱۹۸) صفحه (۲۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۷ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۵۴) .

(۵۴۱)

شرح شرایع
یا مدارك الاحکام
این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر تمام کتاب صلوٰه میباشد ، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده ولی از کیفیت خط و کاغذ و بقرینه اینکه در کارخانه کاغذ سازی بر روی اوراق کاغذ آن بخط سفید سنه (۱۸۸۱) مسیحی مطابق (۱۲۵۹) شمسی هجری نقش شده و در سال (۱۲۹۷) وقف بر کتابخانه مدرسه گردیده معلوم میشود که فقط چند سال پیش از وقف تحریر شده است ، در کتابخانه و پشت صفحه اول بنام کتاب فقه از باب صلوٰه ثبت و وقف گردیده است . جلد تیساج مستعمل . کاغذ فرنگی آبی . عدد اوراق (۲۲۰) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۱۲) .

[۲۱۱] شرح شرایع یا مسالك الافهام (عربی)

این کتاب که شرح بر شرایع الاسلام میباشد از رشحات قلم حضرت شهید ثانی اعلی الله مقامه السامی است [۱۷۳] ص (۳۷۵) و چنانکه در مقدمه کتاب خود بدان اشاره کرده اند نام آن «مسالك الافهام فی شرح شریع الاسلام» میباشد و یکی از کتب مهمه در فقه امامیه و مشتمل بر ادله احکام است ، و در روضات ص (۲۹۵) نگاشته شده : از جمله مؤلفات ایشان یکی شرح شرایع است که از آن چشمه های فقه جاری گردیده و در آن کلیات مسائل فقهیه را جا داده و در آغاز کتاب بنا را بر اختصار داشته و شرح را بطرز حاشیه نگاشته تا جلد اول آن خاتمه یافته (این قسمت را در ذیل کتاب مدارك تذکر دادیم و گفته شد که صاحب مدارك این شرح را بر شرایع برای استدراك مافات از شهید ره در مسالك تألیف کرده اند) و شهید ره بسیاری گفته اند که قصد دارم تکمله ای برای مافات از این مجلد بنکارم . و در سائر مجلدات این کتاب که شش مجلد است راه تفصیل را پیش گرفته و شرح را با آخر رسانیده اند و هر کس این کتاب را داشته باشد کوئی دارای تمام فقه است و بمطالعه آن از سائر کتب فقهیه مستغنی میگردد انتهى .

دوره این کتاب چندین بار در ایران چاپ شده است .
آغاز : بسملة الحمد لله الذى اوضح مسالك الافهام الى تنقيح شرايع الاسلام
و شرح صدور من اختارهم من الانام الخ .

(۵۴۲)

شرح شرايع
يا
مسالك الافهام
این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، کاتب در این نسخه از خود
و سال کتابت نام نبرده ولی در آخر کتاب دیات که جزء
نسخه نمرة (۵۴۴) این فهرست میباشد و خط کاتب این
نسخه است اسم خود و سال کتابت را معین نموده و این
نسخه مشتمل بر کتاب طهارت تا آخر کتاب وصیت است .
جلد میشن . کاغذ فرنگی . عدّه اوراق (۳۲۲) صفحه (۳۴) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی .
طول ($۳۱\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض ($۲۲\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمرة کتابخانه (۲۶۲۲) .

(۵۴۳)

شرح شرايع
يا
مسالك الافهام
این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر از ابتداء کتاب
نکاح تا آخر کتاب اطعمه و اشربه است ، کاتب از خود و
سال کتابت نام نبرده ، از قرینه خط و جلد و قطع معلوم
میشود که خط کاتب نسخه ذیل است که در سنه (۱۲۵۷)
نوشته شده .

جلد میشن . کاغذ فرنگی مهره زده . عدّه اوراق (۳۲۶) صفحه (۳۴) سطر . واقف سیه سالار .
قطع رحلی . طول ($۳۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۲ سانتیمتر) نمرة کتابخانه (۲۶۴۹) .

(۵۴۴)

شرح شرايع
يا
مسالك الافهام
این نسخه را مرتضی ابن حاج محمد علي در سنه (۱۲۵۷)
بخط نسخ نوشته و مشتمل بر کتاب غصب تا آخر دیات است .
و این نسخه با دو نسخه سابق مشتمل بر تمام دوره کتابست .
جلد میشن . کاغذ فرنگی . عدّه اوراق (۱۹۷) صفحه (۳۴) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی .
طول (۳۲ سانتیمتر) عرض ($۲۲\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمرة کتابخانه (۲۶۵۰) .

(۵۴۵)

شرح شرایع
یا
مسالك الافهام
این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر کتاب طهارت تا آخر امر بمعروف میباشد، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده است.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۲۱۷) صفحه (۲۴) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۵-۱/۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۲۳).

(۵۴۶)

شرح شرایع
یا
مسالك الافهام
این نسخه مشتمل بر کتاب تجارت تا آخر وصیت میباشد، بخط نسخ نوشته شده، مقابله و تصحیح گردیده کلمات افتاده از متن در حاشیه نگاشته شده و کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده است.

جلد چرمی ضربی. کاغذ فرنگی مهره زده. عدد اوراق (۳۲۲) صفحه (۲۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۲۴).

(۵۴۷)

شرح شرایع
یا
مسالك الافهام
این نسخه مشتمل بر قسمتی از کتاب نکاح (از قسم و نشوز و شقاق) و کتب بعد از آن تا آخر کتاب دیات است، کاتب آن خود را محمد بن مولانا احمد اصفهانی در سنه (۱۲۵۸) معرفی کرده است.

جلد تیماجی نیم ضربی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۳۴۰) صفحه (۳۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱-۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۲۷).

(۵۴۸)

شرح شرایع
یا
مسالك الافهام
این نسخه قسمتی از آن بخط نسخ و بقیه بخط نستعلیق در سنه (۱۰۱۳) نوشته شده و فقط مشتمل بر کتاب فرائض است (میراث) صفحه اول کتاب نوشته نشده و اولین سطر موجود آن این است: (انّ النبی صلی الله علیه قال تعلموا الفرائض و علموها الناس فانی امرء مقبوض).

جلد تیماج . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۱۵) صفحہ (۱۵) سطر . واقف سپہسالار . قطع خشتی .
طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمبر کتابخانہ (۲۶۳۲) .

(۵۴۹)

شرح شرایع
یا
مسالك الافهام
این نسخہ کہ بخط نسخ خوب نوشتہ شدہ مشتمل بر قسمتی
از کتاب ضمان و کتاب حوالہ و کفالہ و کتب بعد از آن
ناقسمتی از کتاب نکاح است (ابتداء نکاح منقطع) و کاتب آن
محمد ہاشم ابن میرزا محمد خوسفی قایینی در سنہ (۱۰۹۴) است و

اولین سطر نسخہ این است : (الفقهاء بهذه الايه على مسائل من الجماله والضمنان) .
جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی مهرہ زدہ . عدد اوراق (۴۳۳) صفحہ (۲۶) سطر . واقف
سپہسالار . قطع وزیری . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمبر کتابخانہ (۲۶۲۸) .

(۵۵۰)

شرح شرایع
یا
مسالك الافهام
این نسخہ بخط نسخ خوب محمد یونس بن محمد خان ہمدانی
در سنہ (۱۱۰۳) نوشتہ شدہ و مشتمل بر کتب ذیل است
کتاب تجارت ، رهن ، مفلس ، حجر ، ضمان ، حوالہ و کفالت
صلح : شرکت ، مضاربہ ، مزارعہ و مساقاۃ ، ودیعہ ، عاریہ ،

اجارہ ، وکالہ ، وقوف ، سکنی و حبس ، ہبہ ، سبق و رمایہ ، وصیت و تمام کتاب
نکاح ، دارای یکسر لوح خوب و تمام صفحات مجدول بطلا و زنگار
میداشد .

جلد تیماجی ضربی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۳۵۱) صفحہ (۲۹) سطر . واقف سپہسالار .
قطع رحلی بزرگ . طول (۳۷ سانتیمتر) عرض (۲۴ سانتیمتر) نمبر کتابخانہ (۲۶۴۸) .

(۵۵۱)

شرح شرایع
یا
مسالك الافهام
این نسخہ بخط نسخ نوشتہ شدہ ، کاتب از خود و سال کتابت
نام نبرده ، مشتمل بر کتب ذیل است : تجارت ، رهن ، مفلس ،
حجر ، ضمان و حوالہ و کفالت ، صلح ، شرکت ، مضاربہ ،
مزارعہ و مساقات ، ودیعہ ، عاریہ ، اجارہ ، وکالت ، وقوف و

صدقات ، سکنی و حبس ، ہبہ ، سبق و رمایہ ، وصایا و کتاب نکاح (از ابتداء
کتاب تا اول نکاح متعہ) .

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۳۱۹) صفحہ (۳۵) سطر . واقف سپہسالار . قطع رحلی .
طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمبر کتابخانہ (۲۶۲۶) .

(۵۵۲)

شرح شرایع
یا
مسالك الافهام

این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل است بر قسمتی از کتاب نکاح (نکاح منقطع تا آخر نکاح) و کتاب طلاق، خلع و مبارات، ظهار و کفارات، ایلاء، امان، عتق و تدبیر و کتابه، اقرار، جعاله، ایمان و کتاب نذر و عهد.

و کاتب آن از خود و سال کتابت نام نبرده است.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۱۶۲) صفحه (۲۷) سطر. واقف سپهسالار. قطم رحلی. طول (۳۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۲۵).

(۵۵۳)

شرح شرایع
یا
مسالك الافهام

این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر کتاب طلاق و کتاب ارث است، کاتب در آخر کتاب طلاق خود را املاً محمد کاظم معرفتی نموده و از سال کتابت نام نبرده است، پس از ختم کتاب ارث چند سطری از کتاب قضاء را همان کاتب

نوشته ولی بر آن سطور قلم کشیده شده است.

جلد تیماجی نیم ضربی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۲۴۸) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطم خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۲۹).

(۵۵۴)

شرح شرایع
یا
مسالك الافهام

این نسخه نیز بخط نسخ نوشته شده، کاتب در آخر کتاب خود را رجبعلی معرفتی نموده و در سال (۱۲۶۰) نوشته شده است و مشتمل بر کتاب قضاء، شهادات، حدود، قصاص و دیات میباشد پشت صفحه اول چند سطری بوده

آنرا محو کرده اند.

جلد تیماجی نیم ضربی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۲۲۷) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطم خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۳۰).

(۵۵۵)

شرح شرایع

یا

مسالك الافهام

این نسخه بخط نسخ غلامعلی بن محمد کاشانی در سنه (۱۲۶۲) نوشته شده و مشتمل بر کتب ذیل: صید و ذباجه، اطعمه و اشربه، غصب، شفعه، احیاء موات و کتاب لقطه است، پشت ورق اول خود کاتب نوشته که این نسخه را برای علامه العلماء سرکار شریعتمدار حاج سید محمد جعفر ادام الله مفاوضاته نوشته ام. جلد تیماج. کاغذ فرنگی مهره زده. عدد اوراق (۱۳۵) صفحه (۲۳) سطر. واقف سیپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۳۱).

(۵۵۶)

شرح شرایع

یا

مسالك الافهام

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده و مشتمل بر کتاب نکاح و طلاق و خلع و مبارات وظهار و کفارات و ایلاء و لعان است، کاتب خود را عبدالله بن مولانا حسن طروهی معرفی نموده ولی از سال کتابت نام نبرده است، پشت ورق آخر دعائی از حضرت امیرالمومنین علی علیه السلام که مشتمل بر اسم اعظم میباشد و طریقه ختم بعضی از سور نوشته شده است، پشت ورق آخر یادداشتی بوده آنها را محو کرده اند، در کتابخانه و روی نسخه بنام یک جلد کتاب فقه در نکاح و طلاق ثبت و وقف شده پس از تحقیق معلوم شد که مسالك است.

جلد چرمی مستعمل. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۲۶۷) صفحه (۲۵) سطر. واقف سیپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۱۰).

(۵۵۷)

شرح شرایع

یا

مسالك الافهام

این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر دو قسمت است، قسمت اول آن از کتاب قضا و شهادات است و قسمتی از آخر آن افتاده و آخرین سطر موجود آن این است: (و صحیحة ابی بصیر قال سئلت ابا عبدالله علیه السلام عما یرد من الشهود) قسمت دوم بخط کاتب دیگری است و مشتمل بر یارۀ از کتاب شهادات و مقداری از کتاب حدود است ولی بعضی از اوراق وسط این قسمت افتاده و آخرین سطر

موجود آن این است: (وروی اسحق بن عمار عن ابی عبد الله (ع) (قريباً من ذلك) در کتابخانه بنام کتاب قضاء مختلف علامه و بر روی خود نسخه بنام يك مجلد کتاب از فقه ثبت و وقف شده است، با مطابقه بمسالك معلوم شد که این کتاب است.

جلد تیماجی. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۱۲۳) صفحه (۲۲) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی بزرگ. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۹۹).

[۲۱۲] شرح شرایع یا مطالع الانوار (عربی)

این کتاب تألیف حضرت حجة الاسلام رشتی اعلی الله مقامه می باشد [۱۹۸] ص (۴۲۲) و یکی از شروح مفصلة شرایع الاسلام است شارح چنانکه در روضات ص (۱۲۵) ج ۱ مذکور است بشرح کتاب صلوٰة (تا آخر احکام اموات) در پنج مجلد پرداخته و مشتمل بر اکثر قواعد و ضوابط فقهی است بلکه اکثر از مسائل فقهیه از طهارت تا دیات را دارا می باشد و در تدقیق و تحقیق بدرجه بسیار بالا رسیده و توان گفت که شرحی بدین جامعی کمتر نوشته شده و از کتب بسیار نفیس بشمار است. مجلد پنجم این کتابخانه تا آخر صلوٰة کسوف است و نسخ دیگری از این کتاب را در کتابخانه ای نیافتم و در آخر مجلد پنجم نوشته شده و پس از این مجلد ششم در احکام اموات است بنا بر آنچه روضات نوشته اند شش مجلد آن تألیف گردیده است. و ممکن است که پس از کتابت این نسخه شارح بشرح بقیه کتاب صلوٰة تا آخر احکام اموات که صاحب روضات نوشته اند موفق گشته و ضمیمه مجلد پنجم کرده باشند.

آغاز: بسم الله بعد حمد الله علی آلائه و افضاله و الصلوٰة علی مفخر قطن ارضه و سمائه محمد سید رسله و آله و اصحابه الخ.

(۵۵۸)

شرح شرایع

یا

مطالع الانوار

این نسخه مجلد اول و مشتمل بر ابتداء کتاب صلوٰة تا مبحث نیّه است، بخط نسخ خوب سید غفور بن ابراهیم درسنه (۱۲۲۹) نوشته شده عنوان مطالب کتاب با سرخی در حاشیه تحریر گردیده است.

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۴۲۹) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی . طول (۳۰ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۷۴) .

(۵۵۹)

شرح شرایع
یا
مطالع الانوار

این نسخه مجلد دوم و مشتمل بر ابتداء نیت صلوة تا
آخر مبحث تعقیب است ، بخط نسخ خوب سید غفور بن
ابراهیم در سنه (۱۲۳۱) تحریر گردیده و بر ورق
آخر روایتی در طریقه صلوة حاجت از «مصباح المتهجد»
نقل شده است .

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۳۶۳) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی .
طول (۳۰ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۸ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۷۵) .

(۵۶۰)

شرح شرایع
یا
مطالع الانوار

این نسخه مجلد سوم و بخط نسخ محمد مهدی بن محمد طاهر
خونساری در سنه (۱۲۳۴) نوشته شده و مشتمل بر مبحث
قواطع الصلوة تا مبحث عدالت که جزء شرائط امام جماعت
است میباشد . پس از ختم کتاب بر روی دو صفحه اشعاری از کاتب
در تاریخ تألیف کتاب نوشته شده است .

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۱۷۳) صفحه (۳۰) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی .
طول (۳۰ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۷۶) .

(۵۶۱)

شرح شرایع
یا
مطالع الانوار

این نسخه مجلد چهارم و مشتمل بر مبحث عدالت امام جماعت
تا آخر مبحث صلوة جمعه است ، بخط نستعلیق در سنه (۱۲۴۶)
نوشته شده ، در حاشیه آخرین صفحه پس از این کلمات :
(فرغ من کتابه هذه الكلمات) این عبارت نوشته شده : (فی
لیلة الاضحی من شهور سنه تسع وعشرين و مائین بعد الالف من الهجرة النبویة
على هاجرها الف السلام والثناء والتحيه ووقع الفراغ من تحریر هذا الكتاب فی
يوم) ظاهر این است که عبارت مذکور نقل از خط مصنف بوده باشد .

جلد میشن کاغذ فرنگی . عده اوراق (۲۳۲) صفحه (۲۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۷۷) .

(۵۶۲)

شرح شرایع
یا
مطالع الانوار
این نسخه مجلد پنجم و مشتمل بر صلوة عیدین تا آخر
صلوة کسوف است ، بخط نسخ خوب محمد بن محمد باقر
قائمی خراسانی در سنه (۱۲۴۷) نوشته شده ، هفت ورق
کاغذ ندرشته در آخر کتاب است .

جلد چرمی گل و بوته دار . کاغذ فرنگی . عده اوراق (۲۰۱) صفحه (۲۵) سطر . واقف
سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۰ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۲۱ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۷۸) .

[۲۱۳] شرح صغیر مختصر النافع یا شرح صغیر (عربی)

مؤلف این کتاب که شرح کتاب مختصر النافع حضرت محقق حلی ره میباشد
و در همین فصل شرح آن کتاب نیز نگاشته میشود حضرت میرسید علی طباطبائی
صاحب ریاض رحمة الله علیه است (میرسید علی بن محمد علی بن ابی المعالی صغیر بن
سید ابی المعالی کبیر طباطبائی ۱۱۶۱ - ۱۲۳۱) (۱) که از علماء عالی مقام امامیه
و از شاگردان مبرزه دای خویشت حضرت آقای بهبهانی بوده و سمت دامادی ایشان را
یافته و در حسن خلق و حلم سر آمد اقران خویش بوده و در مناظره و مجادله توانائی
زیاد داشته و گویند که حضرت میرزای قمی که با ایشان معاصر بوده و در
محاجه و مناظره و مباحثه با سید تن در نمیداده و میفرموده اند بنویس تا
بنویسم .

چنانکه سابقاً نگاشته شد از حضرت صاحب حدائق کسب فضائل نموده
و در ابتداء شروع بتحصیل خدمت آقای محمد علی پسر آقای بهبهانی نیز تحصیل کرده اند .
شاگردان دانشمند بزرگی را تربیت نموده از آنها صاحب اشارات و حاج
محمد جعفر استرآبادی و ملا محمد تقی و ملا صالح برغانی قزوینی و شیخ احمد احسائی

(۱) روضات از ص (۴۱۴ تا ۴۱۶) و در این صفحه اخیر از بعضی ثقات نقل نموده که
سال وفات ایشان بیش از سال (۱۲۱۵) بوده و مسلماً این قول غلط است و نسخ موجوده
از این کتاب در این کتابخانه که در حیات مؤلف نوشته شده و تاریخ کتابت آنها سال ۱۲۲۷
و ۱۲۲۹ میباشد بهترین دلیل ما است . هدیه الاحباب ص (۱۷۴) . منتهی المقال ص (۲۲۴) .

و دو پسر عالی مقام خودشان سید مجاهد (سید محمد) و سید مهدی و سید حسین خوانساری و سید نصرالله استرآبادی و ابوعلی رجالی صاحب منتهی المقال است. مؤلفات ایشان **شرح مفاتیح فیض** که فقط مجلد صلوة آن تألیف گردیده و مجلد بزرگی شده و در آن همه اقوال جمع گردیده است و **حاشیه بر مدارک** (این حاشیه بر مطالب متفرقه مدارک میباشد و مرتب نیست) و **حاشیه بر حدائق** (این حاشیه نیز مرتب نیست) و **رساله** در ترتیب نماز قضاء بنیابت از اموات و **رساله** در تثلیث تسبیحات در دو رکعت اخیر و **رساله** در اکتفاء به یکبار ضربت دست در تیدم مطلقاً و **رساله** در اجماع و استسحاب و **شرح کبیر** بر مختصر النافع و شرح صغیر (همین کتاب) و غیر اینها میباشد.

مؤلف کتاب «النافع» محقق (ره) را بدو شرحی مفصل که شرح آن چندین صفحه پس از این می آید شرح استدلالی نموده پس از آن این شرح را از آن کتاب انتخاب و در عبادات آن جنبه احتیاط را ملحوظ داشته که نفع آن عام بوده و مقلدین ایشان و غیرشان و مجتهدین و طلاب را معین و کمک بوده باشد و این شرح از شروح مزجی و در حدود (۲۶۷۷۴) بیت است. آغاز: بسم الله الحمد لله رب العالمین وصلي الله على خير خلقه محمد وآله الطاهرين **کتاب الطهارة . . . فاما المطلق** وهو ما يستحق اطلاق الاسم من غير اضافة الخ.

(۵۶۳)

شرح صغیر این نسخه جلد اول و مشتمل بر کتاب طهارت تا آخر کتاب وصیت است و آنرا بخط نسخ نصرالله بن حسن حسینی استرآبادی (شاگرد مؤلف) در سنه (۱۲۲۷) نوشته اند، پس از ختم کتاب سه ورق کاغذ ننوشته بوده بر دو صفحه آن بعضی از مطالب علمی نگاشته شده، در حاشیه بعضی از صفحات حاشیه هائی بخط همین کاتب از خود مؤلف و کاتب و غیره نوشته شده. پشت صفحه اول است که از مؤلف این شرح نقل شده که هر کس برای کشف مهمی این دو بیت را بخواند حاجت او برآورده شود و آن این است:

زمانه بر سر جنگ است یا علی مددی کمک ز غیر توننگ است یا علی مددی
 ک شود کار دو عالم بیک اشاره تست بکار ما چه درنگ است یا علی مددی
 جلد چرمی. کاغذ آبی فرنکی. عدد اوراق (۲۵۶) صفحه (۱۸) سطر. واقف سپهسالار. قطع
 خشتی. طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۹۳).

(۵۶۴)

شرح صغیر این نسخه جلد دوم کتاب و بخط کاتب فوق در سنه
 مختصر النافع (۱۲۲۹) نوشته شده و مشتمل بر کتاب نکاح تا آخر
 کتاب دیات است، در آخر این نسخه نیز سه ورق کاغذ ننوشته
 بوده و بر دو صفحه آن بفارسی بعضی از مطالب راجعه بفقہ و مسائل فقهیه ننوشته شده است.
 جلد چرمی. کاغذ فرنکی. عدد اوراق (۲۲۵) صفحه (۲۰) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی.
 طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۹۴).

(۵۶۵)

شرح صغیر این نسخه جلد اول و تا آخر کتاب وصیت است، بخط
 مختصر النافع نسخ سید محمد هندی در سنه (۱۲۲۰) نوشته شده است.

جلد چرمی. کاغذ فرنکی. عدد اوراق (۱۸۷) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی.
 طول (۲۱ $\frac{1}{2}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۹۲).

(۵۶۶)

شرح صغیر این نسخه مشتمل بر شرح کتاب قضاء تا آخر کتاب دیات
 مختصر النافع است، در سنه (۱۲۴۸) نوشته شده، کاتب از خود نام
 نبرده، در کتابخانه و پشت جلد بنام مختلف علامه ثبت و
 وقف شده ولی پس از تحقیق معلوم شد شرح صغیر مختصر النافع است.

جلد نیماجی. کاغذ فرنکی. عدد اوراق (۲۵۳) صفحه (۲۰) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی.
 طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۰۱).

[۲۱۴] شرح قواعد یا کشف اللثام (عربی)

این کتاب شرح قواعد الاحکام علامه حلی ره میباشد که در همین فصل
 شرح آنرا خواهیم نگاشت و شارح آن حضرت فاضل هندی رحمه الله علیه است.

[۲۰۹] ص (۴۴۸) و چنانکه در ذیل جامع المقاصد در ص (۳۸۱) گذشت مصنف برای تکمیل شرح قواعد شیخعلی شروع بشرح از کتاب نکاح قواعد الاحکام نموده و چون شرح را تا آخر دیات رسانید بنمایش بر این شده که از طهارت تا نکاح را نیز شرح نماید و عزم خویش را عملی نمود ولی چون تا آخر حج را شرح کرد رخت بدان سرای کشید و کتب جهاد ، متاجر ، دین ، امانات ، غضب ، اجاره ، وقوف و عطایا از کتاب قواعد شرح نکرده بماند .

شارح در قسمت اول و دوم از شرح نامی برای آن نگذارده ولی بمناسبت اینکه در آخر کتاب دیات پس از نقل و شرح وصیت مؤلف عبارتی گفته اند که ترجمه آن اینست : (بواسطه این کتاب کشف لثام از قواعد الاحکام گردید .) و در آخر کتاب حج نوشته اند : (و وفقناه فی کشف اللثام عن حج قواعد الاحکام .) این شرح به **کشف اللثام** معروف گشته و در کتب رجال و سیر و فهارس نام برده شده جز در کتاب کشف الحجب ص (۳۴۵ و ۴۶۴) که بنام کشف الابهام ضبط گردیده و بر نسخه این کتاب که در سال (۱۲۷۱) چاپ شده نوشته شده : (کشف لثام الابهام عن قواعد الاحکام) و ندانستیم این نام را که بر این شرح گذارده و احتمال قوی میرود که ماخذ کشف الحجب در تسمیه این کتاب بدان نام همین نوشته بر این مجلد مطبوعه باشد . (وفات مؤلف کشف الحجب در سال (۱۲۸۶) بوده است)

این شرح مزجی است و شارح هر جا که محتاج بتوضیح و تشریح بوده عمل نموده و در بعضی از موارد بمناسبت اخباری که دلیل بوده آورده اند و نقل اقوال و اجتماعات نیز شده و این کتاب را از کتب استدلالی فقه امامیه توان دانست و در سال (۱۲۷۱) در دو مجلد یکی از طهارت تا آخر حج و دیگری از نکاح تا آخر شرح کتاب قواعد در طهران چاپ شده است .

آغاز: بسملة الحمد لله الذی شرع لنا الدین و رفع قواعد و سهّل شرایعه و موارد الخ .

(۵۶۷)

شرح قواعد

یا

کشف اللثام

این نسخه مشتمل بر کتاب قضاء میباشد و کاتب آن اسمعیل بن شیخ حافظ در سنه (۱۲۲۵) است.

جلد تیماج . کاغذ فرنگی مهره زده . عده اوراق (۱۲۱) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار . قطم خشتی . طول (۲۳ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۴۸) .

[۲۱۵] شرح قواعد یا کنز الفوائد (عربی)

این کتاب نیز از شروح قواعد الاحکام علامه حلی اعلی الله مقامه است و ظاهراً اولین شرح بر این کتابست و شارح آن فاضل عمیدی رحمه الله علیه میباشد (سید عمیدالدین عبدالمطلب بن سید محمدالدین ابوالفوارس محمد بن علی بن اعرج حلی ۶۸۱-۷۴۵) (۱) این عالم جلیل پسر خواهر حضرت علامه حلی است و از بزرگان علماء امامیه اند، حضرت علامه در تقریظیکه بر رساله ایشان که در مناسخات میراث در تکمله فرائض خواجه نصیرالدین طوسی نوشته و از نظر ایشان گذرانیده مرقوم داشته مؤلف را ستوده و حضرت شهید اعلی الله مقامه و بعضی دیگر از علماء امامیه ایشان را بعظمت و جلالت ذکر نموده اند.

شارح را مؤلفانی است که یارهای از آنها عبارتند از: شرح تهذیب الاصول علامه (شرح عمیدی)، شرح انوار الملکوت علامه (در کلام)، شرح مبادی الاصول علامه (در اصول فقه)، تبصرة الطالبین شرح نهج المترشدین و رساله ای در مناسخات میراث (این رساله در تکمله فرائض خواجه نصیرالدین طوسی است) و کنز الفوائد فی شرح مشکلات القواعد (همین کتاب).

شارح در مقدمه این کتاب فرماید: که جمعی از طلاب علم فقه چون بمشکلات کتاب قواعد الاحکام بر خورده و بدان توجه یافته و دانستند که فهم آن کتاب محتاج بشرح مفصّلات و کشف مشکلات آنست خواستار شده

(۱) (روضات ص ۳۷۴ تا ۳۷۶) امل الامل ص (۴۹ ج ۲) هدیة الاحباب ص (۲۰۴).

که شرحی بر آن بنکارم خواست آنها را پذیرفته و شروع بدین شرح نمودم ولی قناعت بشرح موارد مذکوره ننموده بلکه اضافه بر آن در مواردیکه مصنف خود تصریح باشکال فرموده و یا در آن تأمل داشته و یا اشاره بروایتی و خلافتی یا احتمالی نموده و یا آن مسئله از مسائلی است که محتاج بمسط و شرح کامل است نیز بشرح و بسط آن پرداخته و حجاب را از صورت معانی آن برداشته‌ام. و صاحب روضات در باره این کتاب نوشته اند: سید عمیدالدین را شرحی لطیف بر قواعد دائیش در دو مجلد میباشد و بر اصل متن کتاب باندازه نیم آن افزونی دارد و آنرا «کشف الفوائد فی حل مشکلات القواعد» نام نهاده و ما نسخه‌ای تصحیح شده از این کتاب داشتیم و در آن یاره از مجاورات و مذاکرات خویش را با دائیش مؤلف اصل در مجلس درس و غیر آن ذکر نموده است انتهى. این کتاب شرح قولی است و شارح عباراتی از قواعد را در تحت عنوان قوله ذکر پس از آن شرح خود را در تحت عنوان اقول بیان نموده اند.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذی اوضح لعباده سبیل الرشاد و هدا هم الی طرق السداد الخ.

انجام: لان الکفار عندنا مخاطبون بجمیع فروع العبادات کما انهم مکلفون باصول الدین (۱) ثم الکتاب.

(۵۶۸)

شرح قواعد این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده و مشتمل بر تمام کتاب میباشد، کاتب از خود نام نبرده ولی در آخر مجلد اول تحریر را در سال (۱۲۴۵) معین نموده، قبل از شروع به این کتاب «جامع الفوائد فی شرح خطبه القواعد» که در حرف (ج) این فصل گذشت در چهار صفحه نوشته شده است.

(۱) در نسخه کتابخانه رضویه که در سال (۹۹۲) نوشته شده در انجام آن یکلفون باصول الدین نوشته شده و پس از آن این عبارت میباشد: فهذا آخر کتاب کنز الفوائد فی حل مشکلات القواعد والحمد لله رب العالمین.

این نسخه در کتابخانه و بر صفحه اول آن بنام کتاب ایضاح جامع الفوائد ثبت و وقف گردیده است.

جلد تیماجی نیم ضربی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۳۸۱) صفحه (۲۳) سطر . واقف سید سالار . قطع رحلی . طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۶۴).

[۲۱۶] شرح قواعد یا مفتاح الکرامه (عربی)

این کتاب که از شروح کامله قواعد الاحکام علامه حلی ره میباشد تألیف حضرت سید جواد عاملی رحمه الله علیه است (سید جواد بن سید محمد حسینی حسینی عاملی ۱۱۵۲ - ۱۲۲۶) (۱) این عالم جلیل از معارف علماء اخیر امامیه اند و در کثرت اطلاع بر اقوال و دقت نظر در زمان خویش مشهور بوده درک محضر درس آقای بهبهانی و صاحب ریاض و آقا سید مهدی فرزندان ایشان و شیخ جعفر صاحب کشف الغطاء را نموده و بتربیت شاگردی چون صاحب جواهر موفق گردید و با میرزای قمی صاحب قوانین معاصر بوده گویند هرگاه میرزا میخواست اطلاع بر قول مخالف در مسئله ای یابد بایشان مراجعه میکرد سید مقصود ایشانرا انجام میداد و در آخر شرح کتاب متاجر (مجلد هشتم) آقاسید محسن در ذیل شرح حال مؤلف شرحی که در تجلیل سید و اجازه روایت بایشان از میرزای قمی صادر شده نقل کرده و در آن بسیار تجلیل از ایشان شده است . چنانکه در ابتداء این شرح شارح خود تصریح کرده اند تألیف این کتاب بر حسب امر آقا شیخ جعفر صاحب کشف الغطاء (ره) بوده و ایشان خواستار شده که این شرح را با خصوصیاتیکه در ذیل نقل قول آقاسید محسن را جمع بتعریف این کتاب ذکر خواهد شد تألیف نمایند و خود در مقدمه همین خصوصیات را بیان کرده اند.

(۱) مجلد متاجر شرح قواعد (مفتاح الکرامه) ص (۷۷۴) روضات ص (۱۵۶) ج ۱، معجم المطبوعات ص (۱۲۶۵) . در آخر مفتاح الکرامه سال تولد مؤلف (نیف و خمسين و مأه بعد الالف) ضبط شده و اقرب الموارد ص (۱۳۶۰) ج ۲ نیف را از يك تا سه دانسته است .

این مؤلف را مؤلفات بسیاری است از آنها **شرح طهارة وافى**، حاشیه طهارت مدارك، حاشیه تجارت قواعد حاشیه دین و رهن قواعد، رساله در آب انگور و خرما، رساله در مواسعه و مضایقه، حاشیه روضه، منظومه در رضاع، منظومه درزکوة، شرح وافیه (این کتاب در دو مجلد بزرگ است و در آن متعرض جمیع اقوال شده و مناظرات و مباحثاتی که بین بعضی از اخباریین و اصولیین شده در آن میباشد)، رساله در تجوید و رساله ای در ردّ اخباریین و رسائل دیگر و شرح قواعد الاحکام علامه حلی موسوم به مفتاح الکرامه (همین کتاب) در بیان طرز و خصوصیات این شرح کافی است که بترجمه شرحی که در این موضوع آقای آقا سید محسن در آخر متاجر این شرح ص (۷۷۴) پرداخته اند قناعت کنم و آن اینست: برای ایشان مؤلفات زیادی است بزرگترین و بهترین آنها کتاب «مفتاح الکرامه فی شرح قواعد العلامه» است که آنرا بر حسب خواست استاد بزرگوار خویش شیخ جعفر تألیف نموده و غرض از آن اولاً نقل اقوال علماء در مسائل خلافتیه و نقل شهرت ها و اجماعات و ذکر مذاهب عامه در وقت اختلاف اخبار بوجه اختصار بوده زیرا کتاب «مختلف العلامه» اگرچه دارای فوائد بسیاری است ولی بسیاری از خلافتیات را ذکر ننموده و آنها را که ذکر نموده اند بسیاری از اقوال را جمعه بآنها را نقل نفرموده شارح (سید عاملی) بر همین منوال بسیاری از ابواب کتاب قواعد را شرح نموده پس از آن در سایر ابواب خصوصاً در معاملات بسط کلام داده و شرح کتاب قصاص را بر کشف اللثام که شرح بر قواعد است نوشته پس از آن بر آن شد که شرح سائر ابواب و کتب فقه را بر کتاب قواعد بنکارد و نخستین بار بشرح کتاب موارد در (۱۲۵۰۰) بیت پرداخته پس از آن بشرح کتاب طهارت و صلوة پس از آن بشرح کتاب زکوة و بعد از آن بشرح معاملات مشغول شده و کتاب صوم و باقی عبادات را شرح ننموده و شرح کتب معاملات بترتیب کتاب قواعد شده تا بکتاب سبق و رهایه رسیده و آنرا شرح نکرده و بشرح کتاب وقف و هبات و اقرار و وصایا تا آخر بحث اول از دو بحث ملحق بفصل سوّم از احکام تصرفات

مریض پرداخته و شرح کتاب وصایا را تمام نکرده و پس از این قسمت از شرح این کتاب بشرح دیگر ابواب و کتب قواعد موفق نگشته چنانکه از نزدیک بودن تاریخ تألیف کتاب پیش از وصایا و تاریخ وفات شارح معلوم میشود و اما شرح کتاب قضاء و دیات و قصاص را در بین شرح کتب سابقه شرح نموده و شرح کتاب قضاء ناقص مانده و تا اواخر فصل دوم که در عقود است بیشتر شرح نشده است و شرح کتاب شهادات را نیز ننموده اند. شماره مجلدات این شرح سی و دو میباشد بدین تفصیل دو جلد در طهارت، ۵ جلد در صلوٰه و بیست و چهار جلد در معاملات و توابع آنست (۱) و ابیات این شرح بر سیصد هزار افزونی دارد.

دیده روزگار در استیفاء اقوال و مواقع شهره و اجماع و تنبیه بر خلیفگی در قسمتی از انفال میباشد با کمال تتبع و عدم اکتفاء بنقل در تمام موارد کتابی بدین جامعی ندیده و خلاصه اینکه در فن خویش کتابی بی مانند و گرانبهاست. تا اینجا ترجمه کلام آقا سید محسن در ص (۷۷۴) شرح متاجر مفتاح الکرامه بود. کتب ذیل از این شرح در هشت مجلد از سال (۱۳۲۴) تا (۱۳۳۱) طبع شده بدین تفصیل:

مجلد اول: کتاب طهارت. **مجلد دوم:** قسمت اول کتاب صلوٰه. **مجلد سوم:** قسمت دوم صلوٰه و کتاب زکوة. **مجلد چهارم:** فرائض و موارد **مجلد پنجم:** کتاب دین، هبه، رهن، حجر، ضمان، حواله، کفاله و صلح، **مجلد ششم:** امانات، ودیعه، عاریه، لقطه، جماله، غصب و شفعه. **مجلد هفتم:** احياء موات، اجاره، مزارعه و مساقات، شرکه، قراض و وکالة. **مجلد هشتم:** کتاب متاجر.

آغاز: الحمد لله كما هو امله رب العالمين وصلى الله على خير خلقه محمد وآله الطاهرين المعصومين ورضي الله عن مشايخنا وعلمائنا اجمعين ورواينا المحسنين ونسأله جل شأنه ان يتجاوز عنا وعن آبائنا الخ.

(۱) جمع مجلدات موافق صورت فوق (۳۱) میشود و ظاهراً مجلد زکوة را ذکر نکرده اند.

(۵۶۹)

شرح قواعد
یا
مفتاح الکرامه
این نسخه مشتمل بر شرح کتاب لقطه و جماله قواعد علامه
ره است و بخط نسخ نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال
کتابت نبرده در سال (۱۲۷۰) وارد کتابخانه اعتضادیه
گردیده و پشت صفحه اول یادداشت شده در حاشیه صفحه
اول و در کتابخانه بنام شرح سید جواد عاملی بر قواعد علامه وقف و ثبت
گردیده است.

جلد تیماج. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۸۶) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی.
طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{۱}{۳}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۲۵).

[۲۱۷] شرح کبیر یا ریاض المسائل (عربی)

این کتاب شرح بر کتاب مختصر النافع محقق حلّی (ره) است که در همین
فصل شرح آن را خواهیم نگاشت و شارح آن حضرت سید علی طباطبائی است
که بمناسبت همین کتاب معروف به صاحب ریاض میباشد [۲۱۳] ص (۴۶۱)
شارح کتاب مذکور را شرح مزجی نموده و ادله احکام را در ضمن شرح آورده
و یکی از کتب خوب فقه استدلالی امامیه میباشد.

اسم کتاب در کتب فهارس و رجال و سیر «ریاض المسائل فی تحقیق الاحکام
بالدلائل» ضبط گردیده و چون شرح مختصری نیز بر کتاب مذکور نگاشته اند
این کتاب مشهور به «شرح کبیر» و آن مختصر مشهور به «شرح صغیر»
گردیده است.

مؤلف تاریخ تألیف را در آخر شرح سال (۱۱۹۲) معین کرده اند.

چند بار در دو مجلد در ایران چاپ شده است.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم وصلى الله على سيدنا ونبينا محمد وآله الطاهرين
كتاب الطهارة واركانه اربعة الاول في المياه جمعه باعتبار تعدد افراده والمراد
بها الاعم من الحقيقة والمجاز الخ.

(۵۷۰)

شرح کبیر

یا

ریاض المسائل

این نسخه بخط کاتب دو نسخه بعد از این میباشد، و در اینجا از خود و سال کتابت نامی نبرده و مشتمل بر کتاب طهارت و کتاب صلوٰه است، برکنار بعضی از صفحات حاشیه هائی از مصنف نوشته شده و تصحیح و مقابله گردیده است.

جلد چرمی نیم ضربی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۳۰۶) صفحه (۲۳) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۳ سانتیمتر) عرض (۲۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۹۵).

(۵۷۱)

شرح کبیر

یا

ریاض المسائل

این نسخه چنانکه در آخر کتاب اعتکاف آن نوشته شده در سنه (۱۲۲۷) آنرا نگاشته اند و مشتمل بر کتب ذیل: کتاب زکوة، کتاب خمس، کتاب صوم، کتاب اعتکاف، کتاب حج و کتاب جهاد میباشد. کاتب از خود در هیچیک

از کتب نام نبرده است.

جلد تیماجی مستعمل. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۳۲۰) صفحه (۲۲) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ $\frac{1}{3}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۹۸).

(۵۷۲)

شرح کبیر

یا

ریاض المسائل

این نسخه که کاتب آن همان کاتب دو نسخه پیش است از خود و سال کتابت در اینجا نام نبرده و مشتمل بر کتاب عتق تا آخر دیات است و باخرین عبارت شارح که میبین سال تألیف است قناعت نموده، بر صفحه اول کتاب

محمد جعفر نام نوشته اند: (قد استکتمت لنفسی الجانیه . . . .) و در جای دیگر از همین صفحه نوشته شده: (نسخه بخوند ملا سلیمان که منتهای صحت را دارد) و در حاشیه بعضی از صفحات حاشیه هائی از شارح نقل شده و پس از لفظ منه ره که مخفف رحمت الله علیه است گذارده شده از این قرائن مذکوره معلوم میشود که خط مصنف نیست.

جلد چرمی مذهب نیم ضربی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۴۱۴) صفحه (۲۳) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۳ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۰۰).

(۵۷۳)

شرح کبیر
یا

این نسخه را که نیز مشتمل بر کتاب طهارت و صلوٰۃ میباشد در سنه (۱۲۶۳) بخط نسخ حسین ابن عباس بیرجندی نوشته است.

ریاض المسائل

جلد میشن کاغذ فرنگی . عده اوراق (۲۶۵) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۹۶) .

(۵۷۴)

شرح کبیر
یا

این نسخه را بخط نسخ رمضان بن حسن نجف آبادی اصفهانی در سنه (۱۲۶۴) نوشته و مشتمل بر کتاب طهارت تا آخر وصیت است .

ریاض المسائل

جلد میشن نیم ضربی . کاغذ فرنگی . عده اوراق (۱۸۵) صفحه (۲۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۷ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۰۳) .

(۵۷۵)

شرح کبیر
یا

این نسخه که مشتمل بر از ابتداء کتاب متاجر تا آخر کتاب میراث است بخط نسخ اسمعیل بن محمد خلیل خونساری در سنه (۱۲۲۴) نوشته شده ، از اول تا با آخر کتاب مقابله و تصحیح گردیده و در حاشیه بعضی از صفحات حاشیه هائی

ریاض المسائل

نوشته شده است .

جلد چرمی ضربی مینا شده . کاغذ فرنگی . عده اوراق (۴۴۲) صفحه (۲۷) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۳ سانتیمتر) عرض (۱۶ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۰۴) .

(۵۷۶)

شرح کبیر
یا

این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر کتاب تجارت تا آخر کتاب لعان است ، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده ، در سنه (۱۲۹۷) مرحوم سپهسالار آنرا بر مدرسه خود وقف کرده اند ، مقابله گردیده و کلمات افتاده از متن

ریاض المسائل

در حاشیه نوشته شده است .

جلد چرمی . کاغذ فرنگی . عده اوراق (۲۸۷) صفحه (۲۲) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۰۲) .

(۵۷۷)

شرح کبیر
یا

این نسخه که مشتمل بر کتاب زکوة تا آخر جهاد است بخط نسخ نوشته شده ، کاتب نیز از خود و سال کتابت در اینجا نام نبرده عیناً کاتب آن نویسنده نسخه سابق میباشد و چندین ورق کاغذ ننوشته در آخر نسخه است .

ریاض المسائل

جلد چرمی . کاغذ فرنگی . عده اوراق (۲۵۸) صفحه (۲۳) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۹۹) .

(۵۷۸)

شرح کبیر
یا

این نسخه را که مشتمل بر کتاب میراث تا آخر کتاب دیات است درسنة (۱۲۶۳) محمد باقر بن ملا ابراهیم نجف آبادی بخط نسخ خوب نوشته است .

ریاض المسائل

جلد چرمی نیم ضربی . کاغذ فرنگی . عده اوراق (۲۲۱) صفحه (۲۷) سطر . واقف سیه سالار . قطع وزیری . طول (۲۷ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۰۵) .

(۵۷۹)

شرح کبیر
یا

این نسخه که مشتمل بر کتاب عتق و کتاب تدبیر و مکاتبه و استیلا و کتاب اقرار و ایمان و نذر و صید و ذباحت و اطعمه و اشربه و غصب و شفعه و لقطه و کتاب موارث میباشد (جز آخرین کتاب آن که بخط نستعلیق نوشته شده و کاتب نامی

ریاض المسائل

از خود و سال کتابت نبرده) بخط نسخ محمد یوسف بن حاجی عبدالله چهارمحالی اصفهانی درسنة (۱۲۴۸) نوشته شده پس از اتمام کتاب لقطه این سطر نگاشته شده : تمام شد حسب الفرموده عالیجناب مقدس القاب سلاله الاطیاب علامی فهامی افضل الفضلائی مجتهد العصر والزمانی آقا سید نصرالله قلمی شد .

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عده اوراق (۱۸۴) صفحه (۲۵) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی . طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۰۱) .

(۵۸۰)

شرح کبیر
یا

ریاض المسائل

این نسخه مشتمل بر کتاب صلوة است ورق اوّل کتاب افتاده و اوّلین سطر وجود آن این است. (والحاجات اولاً منه صلوة الايات و صلوة الشکر والاستسقاء و يمكن ادخاله في الحاجات) بخط نسخ نوشته شده، تصحیح و مقابله گردیده کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده و در سال (۱۲۹۷) داخل کتابخانه اعتضادیه شده و در همین سال وقف بر این کتابخانه گردیده است. جلد چرمی نیم ضربی. کاغذ فرنگی. مدّه اوراق (۲۳۳) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۹۷).

[۲۱۸] شرح لمعه یا الروضة البهية (عربی)

این کتاب شرح بر «لمعه دمشقیّه» حضرت شهید اوّل (ره) میباشد [۱۶۵] ص (۳۵۹) که یکی از متون مختصره بسیار مفید در فقه امامیه است و با همه اختصاریکه دارد مشتمل بر یکدوره فقه کامل (از طهارت تا دیات) است حضرت شهید ثانی (ره) [۱۷۳] ص (۳۷۵) این شرح را بر لمعه نگاشته و آنرا «الروضة البهية فی شرح اللّمة الدمشقیّه» نامیده و بتصدیق سخن سنجان و دانشمندان در درجه اوّل از فصاحت و بلاغت قرار گرفته و از کتب مهمّه فقه بشمار و عبارات آن سرمشق نویسندگان و ادبا است.

شارح بتشریح و توضیح عبارات مؤلف پرداخته و از حیث سلاست و ارتباط بهترین شرح مزجی است، در ذیل بعضی از فروع و مطالب ادله آنها را باختصار نقل نموده و توان این کتاب را از کتب استدلالی فقه دانست.

تألیف آن چنانکه شارح در آخر بدان تصریح کرده اند در سال (۹۵۷) بوده و از آنوقت تا کنون طرف توجه علماء امامی قرار گرفته و کتاب درسی طلاب فقه امامیه بوده و حواشی و تعلیقات و شروح بر آن نگاشته شده که بعضی از آنها را ذکر نمودیم.

(۱) راجع باین کتاب به روضات ص ( ) و هدیه الاحباب ص (۱۶۷) و کشف الحجب ص (۳۵۰) مراجعه گردد.

در روضات نوشته شده که حضرت شهید ثانی از امامیه اولین کس اند که بشرح مزجی پرداخته و پیش از ایشان کتابی از امامیه بدینگونه شرح نشده بود و تألیف ابن شرح ششماه و شش روز طول کشیده و «روض الجنان فی شرح ارشاد الاذهان» اولین و «شرح لمعه دمشقیه» آخرین مؤلفه ایشانست.

در کشف الحجب مسطور است که سه شرح دیگر بر لمعه دمشقیه جز «روضه البهیة» نگاشته شده و آنها را بدینگونه ذکر نموده: شرح لمعه دمشقیه تألیف سید محمد معروف به محمد قصیر مشهدی متوفی سنه (۱۲۵۳)، شرح لمعه دمشقیه تألیف فاضل هندی بنام «المفاتیح النبویه» و شرح لمعه دمشقیه تألیف محمد حسن بن معصوم مشهدی بنام «تحفة الرضویه».

روضه البهیة چندین بار در ایران با تعلیقات و حواشی و بدون آنها چاپ شده است.

آغاز: - بسملة الحمد لله الذی شرح صدورنا بلمعة من شرایع الاسلام کافیه فی بیان الخطاب.

(۵۸۱)

این نسخه مشتمل بر تمام شرح است و آنرا بخط نستعلیق خوب علی اصغر بن ملا حیدر ماکوئی در سنه (۱۰۸۵) نگاشته، در حاشیه پاره از صفحات حاشیه هائی از آقا جمال و سلطان و شیخ جعفر و شیخعلی و خود مصنف و غیر هم نوشته شده است. جلدیماجی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۳۰۲) صفحه (۲۷) سطر. واقف سیه سالار. قطع وزیری. طول (۲۷ سانتیمتر) عرض (۱۵-۱/۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۷۳).

(۵۸۲)

این نسخه که بخط نسخ خوب نوشته شده مشتمل بر تمام شرح است و کاتب آن منجمله بن قاضی بن مرتضی عباسی است، سال کتابت را تعیین نکرده، حاشیه هائی بر اوراق اولیه نسخه بامضاء میرزا محمد و آقا جمال و شیخعلی و سلطان و غیر ایشان نوشته شده است، از ورق اول کتاب قسمتی که وقفیت نسخه را بر آن نوشته بودند چیده شده

و آن صفحه را ضایع کرده اند و قسمتی از کتاب نو نویسی است .
جلد تیماجی . کاغذ فرنگی و سمرقندی . عدد اوراق (۳۳۰) صفحه (۲۷) سطر . واقف سپهسالار .
قطع وزیری . طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۷۴) .

(۵۸۳)

شرح لمعه
یا
الروضة البهیه
این نسخه بخط نسخ خیلی خوب نوشته شده ، کاتب از خود
و سال کتابت نام نبرده و ظاهراً از خطوط او آخر قرن سیزدهم
هجری میباشد و مشتمل بر تمام کتاب است . در سنه (۱۲۹۶)
داخل کتابخانه اعتضاد السلطنه شده و در سال (۱۲۹۷)

سپهسالار وقف بر کتابخانه مدرسه خود کرده اند .
جلد میشن ضربی طلا پوش . کاغذ سمرقندی . مهره زده مجدول بطلا . عدد اوراق (۴۶۴) صفحه
(۲۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۱۸ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر)
نمره کتابخانه (۲۵۷۲) .

(۵۸۴)

شرح لمعه
یا
الروضة البهیه
این نسخه بخط نسخ خوب در سال (۱۲۳۵) نوشته شده
کاتب نامی از خود نبرده و مشتمل بر تمام کتابست ، در حاشیه
بعضی از صفحات حاشیه هائی از سلطان و شیخعلی بر شرایع
و آقا جمال و خود شارح و عباراتی از کتب فقهیه نگاشته
شده است .

جلد میشن . کاغذ فرنگی مهره زده . عدد اوراق (۲۴۷) صفحه (۳۰) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی . طول (۳۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۳۴۵۵) .

(۵۸۵)

شرح لمعه
یا
الروضة البهیه
این نسخه مجلد اول و بخط نسخ خوب آنرا محمد اشرف در سلخ
شهر صفر سنه (۱۰۷۸) نوشته ، برکنار بیشتر از صفحات حاشیه
هائی که مبین لغات و اشکال عبارات متن است از کتب لغت
و خود شارح و جمعی از علماء نوشته شده است ، پشت ورق
اول و صفحه قبل از آن اجازه بنام آخوند ملا یوسف بامضاء ذیل نوشته شده : (محمد
المهدی بن الشیخ بهاء الدین محمد العیونی العاملی النجفی) .

جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۰۱) صفحه (۲۴) سطر . واقف سیپسالار . قطع وزیری .
طول (۱۸ سانتیمتر) عرض (۱۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۶۴) .

(۵۸۶)

شرح لمعه
یا
الروضة البهیة
این نسخه نیز مجلد اول و آخر بخط نسخ خوب حسین بن علی بن
میر حاتم قرخ حسینی در سنه (۱۰۳۴) نوشته و در کنار
بیشتر از صفحات حاشیه های زیادی از کتب فقهیه و علماء
امامیه تحریر گردیده و چندین ورق از اول کتاب و صالی
شده است .

جلد تیماجی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۱۷۴) صفحه (۲۰) سطر . واقف سیپسالار .
قطع وزیری . طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۶۲) .

(۵۸۷)

شرح لمعه
یا
الروضة البهیة
این نسخه نیز مجلد اول و بخط نسخ محمد شریف بن محمد مؤمن
در سنه (۱۰۱۰) نوشته شده ، در حاشیه بیشتر از صفحات
تعلیقاتی از خود مصنف و آقا جمال و سلطان و شیخ علی و بدون
امضاء و حسن موسوی و سید حسین و غیره و از کتب فقهیه
چون مدارك و مسالك و شرائع و نهایه و شرح شرائع و تهذیب و دروس و غیر اینها
تحریر گردیده است ، پس از ختم کتاب مطالب متفرقه در ادعیه و بعضی اخبار و
بیانی راجع بکبر از رساله کربیه حضرت شیخ بهاء الدین عاملی ره نوشته
شده است .

جلد تیماجی سبز . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۲۰۵) صفحه (۲۱) سطر . واقف سیپسالار .
قطع رحلی کوچک . طول (۳۱ سانتیمتر) عرض ($۱۸ \frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۰۶۵) .

(۵۸۸)

شرح لمعه
یا
الروضة البهیة
این نسخه نیز مجلد اول و بخط نسخ قاسم بن علی قهپایه در سنه
(۱۲۴۱) نوشته شده ، جای عناوین کتاب را کاتب سفید
گذاشته که با سرخی نوشته شود ولی قسمت عمده آن تحریر
نکردیده ، چند شعر از نان و حلوائی شیخ بهائی بخط شکسته

نستعلیق پشت صفحه اول تحریر گردیده و ظاهراً خط حاج فرهاد میرزای معتمد الدوله است.

جلد تیماجی نیم ضربی. کاغذ فرنگی مهره زده. عدد اوراق (۲۵۲) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۹ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۶۳).

(۵۸۹)

این نسخه که بخط نستعلیق خوب نوشته شده مشتمل بر مجلد اول است، دو ورق از آخر کتاب دیون افتاده و آخرین سطر این قسمت این است: (ولا تحل بموت المالك دون المديون للأصل) و پس از این قسمت يك ورق کاغذ ننوشته گذارده شده و پس از آن شروع بنوشتن کتاب نکاح نموده و آنرا نیز ناقص گذارده و تا شرح عدم جواز تزویج حرّ با امه در صورت توانائی تزویج با زن حرّ از این کتاب را بیشتر ننوشته و آخرین سطر نسخه این است: (واحتج المانع برواية ابي بصير قال سئلته عن رجل فجر).

جلد تیماجی روغنی مستعمل. کاغذ فرنگی مهره زده. عدد اوراق (۲۳۰) صفحه (۱۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۶۶).

(۵۹۰)

این نسخه نیز مجلد اول و بخط نسخ نوشته شده، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده، در حاشیه برخی از صفحات حاشیه هائی از محمد علی نوری و شیخعلی و غیره نوشته، در سال (۱۲۹۷) سپهسالار آنرا بر کتابخانه مدرسه خود وقف کرده است.

جلد تیماج. کاغذ فرنگی مهره زده. عدد اوراق (۱۰۵) صفحه (۲۰) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۶۱).

(۵۹۱)

این نسخه که بخط نستعلیق نوشته شده کاتب آن نوروز علی بن ملا رمضانعلی درسنة (۱۲۴۳) میباشد، مجلد اول کتاب است و اوراق اولیه آن مشتمل بر حاشیه های بعضی از محشین است.

جلد میشن . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۳۰) صفحه (۱۸) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی .
طول (۳۳ سانتیمتر) عرض ($۲۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۸۳) .

(۵۹۲)

شرح لمعه این نسخه مجلد دوم و بخط نسخ محمد بن محمد اشرف در سنه (۱۰۱۷) نوشته شده ، تصحیح و مقابله گردید ، کلمات افتاده متن در حاشیه نوشته شده ، در حاشیه بعضی از صفحات حاشیه هائی از محشین معروف است .

جلد تیماجی مستعمل . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۲۲۵) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار .
قطع خشتی بزرگ طول ($۲۴\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۷۱) .

(۵۹۳)

شرح لمعه یا الروضة البهیه این نسخه بخط نسخ محمد صادق بن ملا محمد یوسف در سنه (۱۱۲۵) نوشته شده و مجلد دوم است ، در حاشیه بیشتر از صفحات حاشیه هائی از ملا محمد علی استرآبادی و سلطان و خود مصنف نوشته شده ، ورق اول و چند ورق از آخر وصالی شده و پشت صفحه آخر کتاب و ورقی که بعد از آن است مطالبی از شرح جعفر به ابوطالب و جامع الاخبار و نگارستان نوشته اند .

جلد تیماجی . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۳۵۴) صفحه (۱۸) سطر . واقف سپهسالار .
قطع خشتی بزرگ طول ($۲۴\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۷۰) .

(۵۹۴)

شرح لمعه این نسخه مجلد دوم و بخط نسخ علی بن محمد در سنه (۱۲۲۲) نوشته شده ، بر بعضی از صفحات حاشیه های مختصری نوشته اند .

جلد میشن . کاغذ اصفهانی مهر زده . عدد اوراق (۲۷۳) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار .
قطع خشتی بزرگ طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۶۹) .

(۵۹۵)

شرح لمعه این نسخه مجلد دوم و بخط نسخ در سنه (۱۱۳۱) نوشته شده ، کاتب نامی از خود برده و در حاشیه بعضی از صفحات

حاشیه هائی از محشین معروف تحریر گردیده است .

جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۴۰) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار .
قطع رحلی . طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۱۹ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۶۸) .

(۵۹۶)

شرح لمعه این نسخه مجلد دوم و بخط نسخ میرزا عبد الهادی در سنه
(۱۲۵۹) نوشته شده است .

جلد روغنی خیلی مستعمل . کاغذ رنگی . عدد اوراق (۱۵۷) صفحه (۲۷) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی .
طول (۳۱ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۲۱ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۶۷) .

[۲۱۹] شرح مختصر النافع یا کشف الرموز (عربی)

این کتاب چنانکه ذیلاً بیاید (جز شرح خود محقق که موسوم به «معتبر» و
شرح بر کتاب طهارت تا اواخر کتاب حج میباشد) نخستین شرح بر کتاب مختصر النافع
حضرت محقق حلی (ره) است که در همین فصل آنرا ذکر خواهیم نمود و شارح آن حضرت
عزالدین آبی رحمه الله است (عزالدین حسن بن ابی طالب یوسفی آبی) (۱) از این
عالم جلیل در کتب رجال و سیر جز در روضات در ضمن اسامی شاگردان حضرت
محقق شرح حال و تفصیلی نیافتم و با اینکه آنچه ایشان نگاشته اند شرح کامل نیست
بهتر آن دیدم که در اینجا فقط بترجمه آن شرح پردازم و آن اینست : و از جمله
شاگردان ایشان شیخ کامل و فقیه عاقل عزالدین حسن بن ابیطالب یوسفی آبی
مؤلف کشف الرموز در شرح نافع است و ایشان اند که بحر العلوم ره در حق شان
گفته اند ایشان نخستین کس اند که بشرح نافع پرداخته و در آن تحقیقات کامله
نموده و در فقه دستی توانا داشته و اصحاب چون شهید و سیوری بنقل اقوال ایشان
پرداخته و از ایشان به «آبی» و «ابن الریب» و «شارح النافع» و «تلمیذ المحقق» تعبیر
میکند شهرت این مرد نسبت بفضل شان بسیار کم و دانش ایشان بیشتر از نام و نقل شان است ،
کتابش نیکو و مشتمل بر فوائد بشماری با ذکر اقوال و ادله احکام بر سبیل
ایجاز است ، فقط از ابوالفضائل سیدبن طاوس نقل روایت نموده ، باشیخ و استاد

(۱) روضات ص (۱۴۶) در اواخر صفحه . و در سائر کتب سیر چون خلاصه علامه و مجالس
المؤمنین و غیره نام و شرح حالی از ایشان نیافتم . و آبه شهر کوچکی نزدیک ساوه بوده است .

خود حضرت محقق مخالفت‌ها و مباحثات در بسیاری از مسائل دارد و ایشان اختیار مذهب مضایقه در قضاء نموده و حکم بحرمت نماز جمعه در زمان غیبت کرده و در ارث زن از خانه و سائر ابنیه چون حمام و کاروانسرا و دکان و غیره اگر چه مرد از آن زن دارای اولاد هم باشد قائل شده که ارث نمی‌برد (این مسئله از مسائل مهمه فقهیه است و مورد نظر علماء اسلام بوده و حضرت شهید چنانکه در آخر فصل دوم از کتاب ارث شرح لمعه نقل نموده رساله‌ای در این موضوع تألیف کرده‌اند. مؤلف) و در نزد من از این کتاب (کشف الرموز) نسخه کهنه ایست و در آخر آن تصریح شده که در ماه رمضان سال (۶۷۲) از تألیف آن فراغت یافته است. انتهی. (کلمه انتهی در روضات است و می‌فهماند که تا اینجا نقل از بحر العلوم بوده).

بر مختصر النافع شروع زیاد نوشته شده یکی «کشف الرموز» همین کتاب و دیگری «معتبر» از خود محقق و شرحی از شیخ طریحی صاحب مجمع البحرین متوفی سنه (۱۰۸۵) بنام «الضیاء الآمع فی شرح مختصر النافع» و دیگری از ابن فهد حلی متوفی سنه (۸۴۱) بنام «المهذب البارع فی شرح مختصر النافع» و آنرا خود مختصر نموده و نسخه آن که بنام «مقتصر من شرح المختصر» می‌باشد در کتابخانه رضویه موجود است (ج ۲ ص ۱۳۵) و دیگری از سید نورالدین علی بن الحسین عاملی متوفی سنه (۱۰۶۸) بنام «غرر الجامع» و شرح صغیر و شرح کبیر که درص (۴۶۱ و ۴۷۰) آنرا ذکر نمودیم و دیگر شرح صاحب مدارک است که از آن در ذیل شرح ارشاد (مجمع الفائده) درص (۴۴۲) یاد نمودیم.

آغاز: بسم الله يقول العبد الضعیف الراجی عفو ربه الحسن بن ابی طالب الیوسفی
الآبی حمداً لمنعم او تحمیداً لابنعمته الخ.

(۵۹۷)

شرح مختصر النافع این نسخه که مشتمل بر شرح تمام مختصر النافع است آنرا در
یا سنه (۱۲۴۸) محمد قاسم بن حسنقلی سیرجانی بخط نسخ
کشف الرموز نوشته است، ورق اول و دوم محتاج و صالی است.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۱۵۲) صفحه (۲۴) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۶۸).

[۲۲۰] صیغ العقود (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ عبدالعالی کرکی (محقق ثانی) (ره) است [۱۷۶] ص (۳۸۱) و در این کتاب کلیه صیغه هائی را که برای ایجاد عقود و ایقاعات لازم می باشد ذکر فرموده و بنا بر تغلیب و یا اختصار مشهور به «صیغ العقود» گردیده و در حدود (۸۷۸) بیت است.

آغاز: بسم الله حمداً كثيراً کما هو اهلله والصلوة والسلام علی رسوله محمد و آله اما بعد الخ.

انجام: و جمیع ذلك مذکور فی معادنه من کتب الاصحاب رحمهم الله فلیطلب هناك فلیکن هذا آخر الرساله والحمد لله.

(۵۹۸)

صیغ العقود این نسخه را بخط نستعلیق رشید الدین در سنه (۱۰۱۸) نوشته اند و پشت صفحه اول مطالب فقهیه ای نگاشته شده است. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۲۳) صفحه (۱۹) سطر. خصوصیات دیگر این نسخه به نمره (۴۸۲) این فهرست و نمره (۲۴۸۸) کتابخانه مراجعه شود.

[۲۲۱] العزیز فی شرح الوجیز (عربی)

این کتاب یکی از شروح کتاب وجیز حضرت حجة الاسلام محمد غزالی رضی الله عنه (متوفی سنه ۵۰۵) میباشد که یکی از بزرگان علماء اسلام و مفاخر شافعیّه بوده اند، ایشانرا سه کتاب در فروع بنام کبیر و وسیط و وجیز است و چنانکه در کشف الظنون ج ۲ ص (۶۲۹) مسطور است بیش از هفتاد شرح بر این کتاب نوشته اند و نام بسیاری از آنها را برده است.

یکی از آنها همین شرح است که مؤلف آنرا «العزیز فی شرح الوجیز» نام نهاده و چهار مجلد میباشد و در نزد عامه مشهور بشرح کبیر است و سبکی در طبقات الشافعیّه ص ۱۱۹ جزء (۵) نوشته اند: بعضی چون معتقدند که نام عزیز را جز

بر قرآن کریم نباید گذارد این کتاب را «فتح العزیز فی شرح الوجیز» نامند و خود شارح باختصار این شرح پرداخته اند. و در کشف الظنون ص ۶۲۹ ج ۲ مسطور است که این کتاب طرف توجه بسیاری از بزرگان شده و کتبی در انتخاب از آن و ذکر روایات موجوده در آن تألیف گردیده است.

مؤلف **العزیز** حضرت امام رافعی رضی الله عنه است (ابو القاسم عبدالکریم بن محمد بن عبدالکریم بن فضل بن حسن قزوینی متوفی سنه ۶۲۳) (۱) که از بزرگان علماء شافعیه اند، مؤلفات ایشانرا سبکی یکی همین شرح و دیگری **شرح صغیر وجیز و محرر و شرح مسند شافعی و ترتیب و امالی الشارحه علی مفردات الفاتحه** (این کتاب مشتمل بر سی مجلس است و در آن احادیثی که از مشایخ خود راجع بسوره فاتحه شنیده نقل کرده اند) و کتاب **الایجاز فی اخطار الحجاز** و کتاب **المحمود** در فقه دانسته است (سبکی گوید که این کتاب تمام نشده و شنیده ام که تا اواسط صلوٰه آن هشت مجلد شده است) و در زهد و تقوی و اطلاع بر تفسیر و حدیث و اصول و فقه در عصر خویش اشتهار کامل داشته و بافاده و افاضه مشغول بوده اند.

آغاز: احمد الله الحق ذا الجلال والاكرام واصلی علی رسوله محمد خیر الانام و اسلم علیه و علی آله واصحابه افضل الصلوٰه والسلام الخ
(۵۹۹)

العزیز این نسخه که مشتمل بر مجلد اول و دوم است بخط نستعلیق فی شرح الوجیز در سنه (۸۳۹) نوشته شده، فهرست کتب این نسخه در پنج ورق با طلانوشت شده و در اول نسخه است و عنوان مطالب متن در حاشیه تحریر گردیده، در ابتدای مجلد اول و دوم بر سر سوره بسیار ظریف عنوان مجلد اول و دوم نوشته شده و کاتب نامی از خود نبرده است.
جلد تیماجی ضربی. کاغذ دولت آبادی مجدول بطلاعدۀ اوراق (۳۰۶) صفحه (۳۳) سطر.
واقف سیه سالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر). نمره کتابخانه (۲۳۷۸).

(۱) طبقات الشافعیه سبکی جزء پنجم ص (۱۱۹) کشف الظنون ج ۲ ص (۶۲۹).

(۶۰۰)

العزیز این نسخه که مشتمل بر مجلد سوّم و چهارم است از سال
فی شرح الوجیز (۸۴۰ تا ۸۴۲) بخط نستعلیق نوشته شده، کاتب آن نویسنده
نسخه سابق میباشد و در اینجا نیز از خود نام نبرده است، از مجلد چهارم يك
ورق افتاده و بجای آن کاغذ نموشته گذارده اند، دارای دو سر سورة ظریف است
که مجلد سوّم و چهارم بر آن نوشته شده، فهرست ابواب و فصول دو مجلد درشش
ورق نیز با طلائوشته شده و در ابتداء نسخه گذارده اند.
جلد تیماجی ضربی عالی. کاغذ دولت آبادی. مجدول بطلا. عدد اوراق (۳۶۳) صفحه (۳۳)
سطر. واقف سیه سالار. قطع رحلی کوچک. طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره
کتابخانه (۲۳۷۹).

[۲۲۲] العقد الطهماسبی یا العقد الحسینی (عربی)

مؤلف این کتاب یا رساله حضرت عزالدین حسین بن عبدالصمد حارثی عاملی
رحمة الله علیه است [۲۰۷] ص (۴۴۳) و در آن آنچه نماز در آن بانجاست جائز است
و مسائل راجعه بسواس و مذمت آن جمع آوری شده و در مقدمه آن گفته اند
که مطالب این رساله را از اخبار و احادیث و اصول متقنه انتخاب کرده ام.
و بتحریر مباحث علمی و عرفانی راجعه بنماز و مقدمات آن پرداخته و از رساله
های نافع و انشآت ادیبانه است و همان رساله و سواسیه مؤلف است که در مؤلفات
ایشان نام بردیم و مؤلف کشف الحجب ص (۳۸۳) این کتاب را بنام «العقد
الحسینی» و در ص (۳۸۴) «بنام العقد الطهماسبی» نامیده و در ذیل نام اوّل
گوید: در بدو جوانی دچار به وسواس در طهارت و نماز بودم یدرم چون مرا
بدین حالت مشاهده نمود بخواندن این کتابم و ادار کرد پیش ایشان آنرا خواندم
خداوند آن ناخوشیرا از من دور فرمود.

و در دیباچه نسخه نمره (۶۰۲) ذیل آنرا «العقد الدر الطهماسبی»
نامیده ولی در دیباچه نسخه نمره (۶۰۱) ذیل نام آن «العقد الحسینی» تصریح
کرده و در حدود (۵۲۵) بیت است.

آغاز : بسم الله الحمد لله الذي انزل من السماء ماءً طهوراً والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الذين اذهب الله عنهم الرجس اهل البيت وطهرهم تطهيرا الخ .

انجام : ووقفنا لذلك وللعمل بما يحب و يرضى انه جواد كريم كتب ذلك مؤلف الرسالة فقير كرم ربه الغنى حسين بن عبد الصمد الحارثي تجاوز الله عن سيئاته انه قريب مجيب تمت .

(۶۰۱)

العقد الطهماسبي ابن نسخه را محمد علي بن محمد حسين بن محمد علي قزوینی درسنة (۱۲۲۵) بخط نستعلیق خوب نوشته ، عناوین مطالب را با شنجرف تحریر نموده اند ، در کتابخانه بنام رساله طهماسبي ثبت شده وبهمین نام بر روی نسخه وقف بودن آنرا نگاشته اند .

جلد تیماجی . کاغذ آبی فرنگی . عدد اوراق (۲۴) صفحه (۱۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع ربعی . طول (۱۷ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۲۴) .

(۶۰۲)

العقد الطهماسبي ابن نسخه بخط نستعلیق نوشته شده و از نسخ قدیمی و کهنه است اوراق اوآخر نسخه و صالی گردیده و قسمتی از مطالب آن از میان رفته ، مخصوصاً چندین سطر آخر کتاب پاره شده و آخرین سطر موجود آن این است : (جعله الله في الدنيا محفوظاً برعاية آبائه الطاهرين و في الآخرة ملحقاً بالعناية .)

کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۲۴) صفحه (۱۶) سطر . واقف سپهسالار . قطع ربعی . طول (۱۹ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) ضمیمه کتاب نمره (۲۰۱۳) کتابخانه است .

[۲۲۳] غنية النزوع الى علمي الاصول والفروع (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت سید ابن زهره رحمه الله علیه است (ابوالمکام عزالدین حمزة بن علی بن ابی المحاسن زهرة بن الحسن بن زهره الحسینی ۵۱۱ - ۵۸۵) که بدوا زده واسطه بحضرت امام جعفر صادق سلام الله علیه میرسد و از

علماء و سادات حلب و از خانواده علم و عمل بوده اند و علماء نامی چند از این خانواده بظهور رسیده و از آنها علاءالدین ابوالحسن علی بن محمد بن علی بن حسن بن زهره و پسر ایشان سید شرف الدین ابی عبدالله الحسین و برادرش سید بدر الدین محمد می باشد که علامه حلی (ره) اجازه کبیره خویش را بنام آنها انشاء نموده اند.

ابن زهره از فقها و علماء بزرگ امامیه اند و مؤلفات بسیار دارند مؤلفین امل الامل در ص (۴۳) ج ۲ ولؤلؤ در ص (۲۰۸) و روضات در ص (۲۰۲) و مجالس المؤمنین در ص (۴۸ و ۲۱۹) بذکر آنها و تعریف مؤلف پرداخته اند و از آنها کتاب «غنیة النزوع الی علمی الاصول والفروع» است که در لسان فقهاء مشهور به «غنیه» میباشد و باید دانست که این کتاب غیر از «غنیه» تألیف سید ابوالقاسم عبدالله برادر مؤلف محترم میباشد و نام این کتاب «الغنیة عن الحجج والادلة» است.

و مؤلفات دیگر ابن زهره عبارتست از «قبس الانوار فی نصره العترة الاطهار» که بعضی از نواصب گتابی در رد آن پرداخته و آنرا «مقتبس» نامیده و کتاب «نکت» در نحو و مقالات متفرقه در نقض شبه های فلاسفه و رد بر اشاعره در مسئله رؤیت و در رد بر قیاس در مسائل دینی و در اباحه و جواز نکاح متعه و در حرمت فحاح و جواب مسائلیکه از بغداد و جبل و نصیبین و حمص پرسش شده است.

کتاب «غنیة النزوع الی علمی الاصول والفروع» چنانکه از اسم آن معلوم میشود مشتمل بر دو قسمت است اصول فقه و فروع آن، مؤلف قبل از شروع به فروع مباحث اصول را با کمال اختصار ذکر پس از آن شروع ببیان فقه نموده و ترتیب این کتاب غیر از کتب دیگر امامیه است و ابتداء به کتاب صلوٰة نموده و مباحث طهارت را بنام مقدمه آن ذکر کرده و آخرین کتاب را کتاب قضاء قرار داده اند.

این کتاب اصول و فروع آن در حدود (۹۱۰۰) بیت می باشد و در سال (۱۲۶۷) در ضمن مجموعه فقهی که بنام **الجوامع الفقهیه** نامیده شده

در طهران چاپ گردیده است.

آغاز اصول غنیه: بسمله الکلام فی اصول الفقه لِمَاکان الکلام فی فروع الفقه
بینی علی اصوله و جب الابتداء باصوله ثم اتباعها بالفروع الخ .
آغاز فروع غنیه: بسمله الکلام فی التکلیف السمعی اعلم ان الارکان من
عبادات الشرع خمسة الخ .

(۶۰۳)

غنیه النزوع این نسخه بخط نسخ حسین بن فتح الله الحسینی در سنه
(۱۲۴۰) تحریر یافته و پشت صفحه اول فهرست کتاب را
نوشته اند و فقط مشتمل بر فروع غنیه است.

جلد. تیماجی. کاغذ فرنکی. عدد اوراق (۱۰۷) صفحه (۲۲) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی.
طول (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۶۸).

[۲۲۴] **فقه استدلالی امامی** (عربی)

نسخه ذیل مشتمل بر کتاب طهارت تا قسمتی از میراث است و دارای دیباچه
و مقدمه نیست، مؤلف در آخر هیچیک از کتب از طهارت تا میراث نامی از
خود نبرده و نام کتاب هم با تتبع زیاد معلوم نشد، گذشته از نقل اخبار راجعه
بفروع بنقل اقوال علماء امامیه از کتب معروفه آنها پرداخته و نام علماء
سابق تا صاحب مدارك متوفی سنه (۱۰۰۹) در آن مکرر دیده میشود و در
کتاب نکاح در مبحث رضاع گوید: (و به کان یفتی شیخنا محمد بن الحسن ره الخ.)
و ظاهر اینست که محمد بن حسن، شیخ حرّ عاملی متوفی سنه (۱۱۰۴) باشد
بنا بر این مؤلف از علماء قرن یازدهم هجری بوده و چنانکه از آخرین عبارت
نسخه معلوم میشود بیش از این اندازه از این کتاب بدست نیامده است برای
شناساندن کامل پاره ای از کتاب را در اینجا می آوریم و آن اینست:

کتاب التجاره و فیه مقاصد الاول فی المقدمات و فیه فصول الاول

فی استحباب التجاره لانعلم خلافاً فی جواز طلب الرزق بالمعاش فی الحلال قال الله

تعالى فامشوا في مناكبها و كلوا من رزقه . و عن ابي عبد الله ^ع في الصحيح في قول الله عز وجل ربنا آتنا في الدنيا حسنة و في الآخرة حسنة و قنا عذاب النار قال رضوان الله والجنة في الآخرة والسعة في الرزق والمعاش و حسن الخلق في الدنيا . و عن ابي عبد الله ^ع نعم العون الدنيا على الآخرة . و عن رسول الله ^ص نعم العون على تقوى الله الغنى . و عن ابي عبد الله ^ع في الصحيح قال ترك التجارة ينقص العقل . و عن رسول الله ^ص الكاد على عياله كالمجاهد في سبيل الله **الفصل الثاني** في آداب التجاره **مسئلة** ينبغي لمن اراد التجارة ان يتفقه في دينه اولاً ليعرف كيفية الاكتساب ويميز بين العقود الصحيحة والفاضة فان العقد الفاسد لا يترتب عليه اثر الانتقال بل الشيء باق على ملكية الاول ولا يصح للمشتري التصرف فيه وليسلم من الربا الموبق ولا يرتكب المآثم من حيث لا يعلم . و عن امير المؤمنين ^ع من اتجر بغير علم ارتطم في الربا ثم ارتطم ومعنى ارتطم ارتكب وارتطم عليه امره اذا لم يقدر على الخروج منه . و عنه ^ع انه كان يقول لا يقعدن في السوق الا من يعلم الشراء والبيع . و كان ^ع يقول التاجر الفاجر والفاجر في النار الا من اخذ الحق واعطى الحق . و عن الاصمغ بن نباته قال سمعت امير المؤمنين ^ع يقول على المنبر يا معشر الناس الفقه ثم المتجر والله للربا في هذه الآية ديبب اخفى من ديبب النمل على الصفا شوبوا ايمانكم بالصدق ، التاجر فاجر والفاجر في النار الا من اخذ الحق واعطى الحق . **مسئلة** قال في المنتهى ينبغي للتاجر ان يسوى بين الناس في البيع والشراء فيكون الصبي عنده بمنزلة الكبير والساكت بمنزلة المماكس والمستحي بمنزلة البصير المداق المدقق في الأمور قال والمراد بالصبي هنا البالغ العاقل في اوائل بلوغه فان من لم يبلغ لا ينعقد بيعه و شراؤه والبصير المراد به ان يكون من اهل البصيرة والخبرة وكل ذلك على جهة الاستحباب الخ .

نسخه ذیل این کتاب که از طهارت تا قسمتی از میراث است مشتمل بر (۲۹۷۷۰)

بیت میباشد.

آغاز: بسمله کتاب الطهارة و فيه فصول **الاول** فی الوضوء و فيه ابحاث **الاول** يجب الوضوء للصلوة الواجبة و الطواف الواجب و المشهور وجوبه لمس كتابة القرآن ان وجب و المندوب ماعداه الخ.

انجام : الرابعة فی وجوب تقديم الاضعف فی التورث یعنی الاقل نصیباً قولان فذهب جماعة منهم الشيخان وابن ادریس و المحقق فی النافع الى الوجوب و حججتهم صحیحة محمد بن مسلم و رواية عبید بن زراره الدالتین علی الترتیب بدلالة لفظ ثم و ذهب جماعة منهم الشيخ فی [الابحان] و المحقق فی الشرايع الى عدم الوجوب و حججتهم ما ذکر فيه بلفظ الواو و الحججة من الجانبین ضعیفه و يمكن ترجیح الثاني للأصل و يؤيده عدم ظهور الفائدة الا علی قول المفید رحمه الله - الى هنا وجد المنتسخ.

(۶۰۴)

فقه این نسخه مشتمل بر کتاب طهارت و کتب بعد از آن تا **استدلالی امامی** قسمتی از کتاب میراث است کاتب آن محمد بن میرزا حسین در

سنه (۱۲۴۳) بخط نسخ میباشد، عناوین کتاب و عنوان مباحث باسرخي نوشته شده و پشت صفحه آخر صورت مسوده اجازه اجتهادیکه یکی از مجتهدین برای شاگرد خود تهیه نموده تحریر گردیده است.

جلد نیماگی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۰۰) صفحه (۳۴) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی . طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۰۹).

[۲۲۵] **فقه بی نام استدلالی امامی** (عربی)

این کتاب چنانکه ذیل ذکر خواهد شد مشتمل بر قسمتی از کتاب طهارت و قسمتی از کتاب صلوة است، چون اول و آخر نسخه افتاده نام مؤلف و خود کتاب بدست نیامد با اکثر کتب فقه امامیه مطابقه گردید با هیچیک مطابق نبود، از مطالعه خود کتاب هم چیز مهمی مفهوم نکردید جز اینکه در بسیار از موارد بشکل قول

سید مرتضی و شیخ پرداخته و در چند مورد نامی هم از ابن ادریس برده است برای نمونه قسمتی از کتاب را در اینجا می آوریم و آن این است :

المطلب السابع في [الكلام] في الجلود جلد الميتة من ذی النفس السائلة نجس لا يطهر بالدباغ سواء كان اصله مأکول اللحم اولاً و سواء كان طاهراً حال الحيوة اولاً عند علمائنا لقوله تعالى حرمت عليكم الميتة والدم . و لقوله عليه السلام لا تنتفعوا من الميتة باهاب ولا عصب و [سالت] محمد بن مسلم احدهما عليهما السلام عن الجلد الميت ايلبس في [الصلاة] اذا دبغ فقال لاولودبغ سبعين مرة ولان النجاسة بالموت و هي لازمه لدوام معلولها نزع الفضلات و دفع الاستحالات والحاصل في ذلك من الدباغات ولا ينتفع به في اليابسات على الاقوى اما الشعر والوبر والصوف والريش [فانهما] لا تحلها الحياة فلا ينجس بالموت و هي نجسة من نجس العين لانها جزء منه والكلب والخنزير والادمى لا يقع عليها الذكاة ولا تطهر جلودها بالدباغ كالحياة بل هو انقض لان غايته نزع الفضلات و دفع الاستحالات والحياة ابلغ في ذلك من الدباغ فاذا لم تعد الحياة طهارة الكلب والخنزير لنجاسته قبل الموت [في الدباغ] اولى بعدم الطهارة والادمى لا يطهر به لما فيه من الاتهان و اما باقى الحيوانات الطاهرة حال الحياة مما لا يباكل لحمه فانه يقع عليه الذكاة كالسباع و يطهر الجلد بها وان لم تدبغ لقوله تعالى الا ما ذكيتم ، وقوله عليه السلام دبغ الاديم ذكاته في آخر ذكاة الاديم دبغه اقام كلا مقام الاخر و للشيخ شرط في جواز [استعماله] ما لا يوكل لحمه [الدباغ] **القصد بالدبغ الخ**

در نقل عبارات کتاب کلماتی را که میان دو قلاب گذارده ایم بهمین طرز در نسخه بود و قطعاً بایستی غیر از این گونه باشد و عبارات نسخه در بسیاری از موارد دیگر نیز غلط نوشته شده و در این موارد مذکور ظاهرأ این قسم بوده.

است [سالت] سئل [الصلاة] الصلوة [فانهما] فانها [فی الدباغ] ففی الدباغ
[استعماله] استعمال [الدباغ] وهو الدباغ.

(۶۰۵)

فقه بی نام این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر کتاب طهارت
استدلالی امامی و صلوة (تا قسمتی از احکام مساجد) است، اوراقی از اوّل
و آخر آن افتاده از اینرو کاتب و سال کتابت معلوم نیست، اوّلین سطر آن این است:
مسه لقول احدهم علیهما السلام بغسل من مسّ موطننا وقال اذا. آخرین سطر
موجود چنین است: ای البقاع احب الی الله تعالی قال المساجد و احب اهلها
اولهم دخولا و آخرهم.

چند ورق کاغذ فرنگی ننوشته در اوّل و آخر نسخه است، چنین مینماید که
در قرن یازدهم یا دوازدهم هجری نوشته شده، در کتابخانه و بر ورق اوّل نسخه
بنام يك مجلد کتاب فقه ثبت و وقف گردیده است.
جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۶۱) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی.
طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۴۳).

[۲۲۶] **فقه الرضا یا فقه الرضوی** (عربی)

این کتاب یکی از کتب فقهیه است که از زمان مرحوم مجلسی اوّل (ره)
تا کنون شهرت پیدا نموده و منتسب بحضرت امام همام علی بن موسی الرضا علیه
و علی آبائه الطیبین الطاهرین سلام الله است [۱۲۵] ص (۲۷۲).

بعضی در نسبت این کتاب بحضرت تردید نموده ولی مجلسیین و سیدمهدی
بحر العلوم (ره) بدان جازم گردیده و ما عبارات ایشان را که در ابتداء نسخه چاپی
این کتابست ترجمه نموده و ذیلاً مینگاریم: سید بحر العلوم در فوائد خویش
گوید: **فائدة** تحقیق حال کتاب فقه منسوب بحضرت ابی الحسن علی بن موسی الرضا
علیه و علی آبائه و ابنائه افضل التحیّة والثناء بی نهایت مهمّ و حاجت بآن بسیار و
بر قداما امر آن مجهول و مشتبه بوده و نصّی بر این کتاب نداشته ولی در این

روزگار شهرت پیدا کرده و موجب قوی در شهرت و انتشار آن دائی نویسنده علامه مجلسی بود، و ایشان این کتاب را در کتاب بحار الانوار خویش نقل نموده و مطالب آنرا بر ابواب تقسیم نموده و آنرا سند آداب و احکام مشهور و نیکه خالی از سند و دلیل بوده قرار داده و در جمع بین اخبار متعارضه آنرا مرجح شمرده و پیش از ایشان پدر آن جناب قدس سره که از محدثین عالیجناب و مروّجین شریعت حضرت ختمی مآب بوده اولین کسی اند که بترویج این کتاب پرداخته و در لوامع صاحبقرانیه که شرح فارسی بر کتاب من لا یحضره الفقیه است تذکر داده اند که این کتاب مطابقت با عبارات صدوقین و فتویهای بیشتر اصحاب دارد. و پس از مجلسین فاضل کامل و فقیه عامل محمد بن الحسن اصفهانی معروف بفاضل هندی در شرح خویش بر قواعد الاحکام که بنام کشف اللثام موسوم است عبارات کتاب فقه الرضا را در تحت عنوان **عدة رواية عن الرضا** آورده و بر همین منوال جمعی از مشایخ و علماء بزرگ عطر الله مراقدهم عمل فرموده اند و جمعی هم نسبت آنرا بامام ۴ منکر شده و یاره ای از ایشان در صحت این نسبت متوقف گردیده و شیخ حرّ عاملی در کتاب وسائل ابدأ از این کتاب نقل ننموده (حاجی نوری ره درج ۳ مستدرک الوسائل ص (۳۳۶) ادله بر صحت این کتاب را مفصلاً ذکر فرموده اند مراجعه گردد) و آنرا از کتب مجهوله دانسته و در امل الاّمل است که بعضی را گمان اینست این کتاب تصنیف شیخ فقیه علی بن حسین بن بابویه قتی پدر صدوق میباشد و شکی در فساد این وهم نیست چرا که مغایرة میان این کتاب و رساله علی بن بابویه ظاهر و آشکار است و شکی در آن نیست اگرچه در بسیاری از عبارات بایکدیگر موافقت دارند و کتاب شرایع منسوب به علی بن بابویه عیناً رساله او است که برای پسرش نوشته چنانکه نجاشی بدان تصریح کرده است و اگرچه کلام شیخ در فهرست موهم آنست که رساله غیر آن باشد

گذشته از مطالب مذکوره در ابتداء نسخ موجوده فقه الرضا مؤلف خود را بدینگونه معرفی کرده: **يقول عبدالله علي بن موسى الرضا** . و در باب اغسال در

ذیل غسل شب نوزدهم ماه رمضان گوید: و هی اللیلة الّتی ضرب فیها جدّنا امیر المؤمنین . و در باب غسل میت و کفن کردن آن فرماید: و قد روی^۱ ابی عبد الله^۲ انّ المؤمن اذا قبره ینادی انّ اوّل حباتک الجنة . و در کتاب زکوة فرماید: روی عن ابی العالم علیه السلام فی تقدیم الزکوة و تأخیرها اربعة اشهر و ستّة اشهر . و در باب ریا و غیبة فرماید: روی^۳ حدیث اللؤلؤ . پس از آن فرماید: فقد امرنی ابی فقلت هذا . و در جای دیگر فرماید: و مما ندوم به نحن معاشر اهل البيت . خلاصه این کتاب پر از ادله ایست که دلالت دارد بر اینکه مؤلف آن علی بن بابویه و یا دیگری از فقهاء نیست بنا بر این یا از انشآت امام علیه السلام است و یا از کتب مجعوله است و احتمال جعل در آن بسیار بعید و دور است چرا که آثار حقیقت و علائم صحّت و نشانه های راستی در آن زیاد است و آنچه از اصول و فروع و اخلاق در آن مذکور است موافق مذهب امامیه میباشد و در این صورت داعی بر جعل و وضع در آن نیست چرا که موجب و علت وضع ترویج باطل و تزییف حقّ است و بیشتر اینگونه کتب را غلاة و مفسّوضه بنام بزرگان تألیف میکنند و این کتاب خالی از آنهاست و مجلسی رحمه الله علیه در بحار چنین آورده اند: کتاب فقه الرضا^۴ را سیّد فاضل محدّث قاضی امیر حسین طاب ثراه پس از ورود باصفهان چنین معرفی نمود که در یکی از سالهای مجاورتم در مکه معظمه جمعی از اهل قم بر من وارد شدند و با ایشان کتابی کهنه بود که تاریخ کتابت آن مطابقت با عصر حضرت رضا^۵ مینمود و از پدرم ره شنیدم که می فرمود از سید ره شنیدم که میگفت بر آن خط امام علیه السلام بود و بسیاری از علماء بر آن اجازاتی نوشته بودند . کتاب را از ایشان گرفته و آنرا استنساخ و پس از آن بتصحیح آن پرداختم و پدرم نسخه سیّد را گرفته و از روی آن نسخه برداشت و آنچه را که صدوق در من لایحضره الفقیه و پدرش در رساله خویش آورده اند بیشتر باین کتاب موافق است و عبارت این کتاب مدرک بسیاری از احکام است که علماء امامیه آنها را ذکر و مستند آنها معلوم نبوده است .
انتهی . اگر چه سیّد بحر العلوم دامنه کلام را وسعت داده و در این موضوع

قلم فرسائی نموده ولی چون مقصود ما بهمین اندازه انجام یافت از ترجمه باقی عباراتشان صرف نظر کردیم اگر خواستید بکتاب فوائد ایشان بامقدمه نسخه چاپی فقه الرضا مراجعه نمائید.

فقه الرضا در سال (۱۲۷۴) بضمیمه کتاب مقنعه شیخ مفید چاپ شده و در حدود (۳۶۰۰) بیت است.

آغاز: بسمله الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقين و صلی الله علی محمد خاتم النبیین و علی آله الطاهربین الطیبین الفاضلین الاخیار و سلم تسلیماً (۱)
 يقول عبدالله علی بن موسی الرضا **اما بعد** فان اول ما افترض الله علی عباده الخ.
 (۶۰۶)

فقه الرضا این نسخه بخط نسخ نوشته شده و چندین ورق از آخر آن افتاده است، ظاهراً از خطوط قرن دوازدهم میباشد و آخرین سطر نسخه این است: (هی صلوة الابوابین افتتح بتکبیره واحده و قل فی تکبیرک فی هذه). جلد تیماجی. کاغذ قدیمی. عدد اوراق (۱۲۱) صفحه (۱۷) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۳ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۲۱).

[۲۲۷] **فقه شافعی** (عربی)

نسخه کتابخانه از این کتاب چنانکه ذیلانیز گفته میشود اول و آخر آن افتاده است و مسلماً از کتب فقهیه مذهب شافعی است بامطالعه بیشتر از صفحات ودقت و تتبع در مطالب آن ناوم و آثاری از مؤلف و خود کتاب پیدا نکردیم ولی مصنف در بسیاری از صفحات بنقل قول قاضی ابوالطیب طبری (۳۴۸ - ۴۵۰) (۲) بعنوان قال شیخنا قاضی ابوالطیب پرداخته بنا بر این احتمال قوی میرود که مؤلف از شاگردان ابوالطیب بوده باشد و از ابو سعید اصطخری متوفی سنه (۳۲۸) (۳) و ابو حامد اسفراینی (متوفی سنه ۴۰۶) (۴) و ابو اسحق (ظاهراً ابواسحق شیرازی متوفی سنه ۴۷۶) (۵) است و بسیاری از علماء شافعی مذهب که

(۱) نسخه چاپی و خطی این کتاب آغاز آن بدینگونه که در اینجا نقل شد میباشد ولی تصور میکنم که از الحمد لله تا کلمه تسلیماً را نویسندگان اضافه کرده اند.

(۲) ج ۳ طبقات شافعیه سبکی ص (۱۷۶). (۳) طبقات سبکی ج ۲ ص (۱۹۲). (۴) سبکی ج ۳ ص (۲۴). (۵) سبکی ج ۳ ص (۸۸).

در قرن پنجم و چهارم بوده اند نقل اقوال نموده و نام کسی دیگر از طبقه بعد از ابواسحق را در آن نیافتم و کتابت نسخه هم که گواهی میدهد از خطوط اواخر قرن پنجم هجری است شاهی بر مدّعی ما میباشد .

نمونه از کتاب برای شناساندن آن ذیلاً نقل می شود : **فصل**

قال الشافعی رحمه الله علیه ولو باع بشرط الخيار ثم فلس فله اجازة المبيع و ردّه
فمن اصحابنا من حمل هذا على ظاهره و قال له ان يفعل ما يشالان الحجر انما
يؤثر في عقد مستأنف و هذا عقد سبق الحجر فلم يؤثر الحجر فيه و قال
ابو اسحق ان كان الحظ في الرد لم يجز و ان كان في الاجازة لم يرد لان الحجر
يقتضي طلب الحظ فاذا طرأ في بيع الخيار اوجب طلب الحظ كما لو باع بشرط الخيار
ثم جنّ فانّ الولى لا يفعل الاّ ما فيه الحظ من الردّ و الاجازة و من اصحابنا من
قال ان قلنا ان المبيع انتقل بنفس العقد لم يجب الرد و ان كان الحظ في الرد لان
المالك قد انتقل فلا يكلف ردّه و حمل قول الشافعی على هذا القول و ان قلنا
ان المبيع لم ينتقل او موقوف لزمه الردّ ان كان الحظ في الرد لان المبيع على ملكه
فلا يفعل الاّ ما فيه الحظ .

و نیز اینقسمت ذیل را چون مشتمل بر اخباری میباشد برای تکمیل بیان طرز
کتاب نقل میکنیم :

کتاب اللقطة اذا وجد الحجر الرشيد لقطه و يمكن حفظها و تعريفها كالذهب

والفضة والجوهر والثياب فان كان ذلك في غير الحرم جاز التقاطه [لتملك] لما
روى 'عبدالله بن عمرو بن العاص رضى الله عنه ان النبي صلعم سئل عن اللقطة فقال
ما كان منها في طريق ميتا فعرفها حولا ثم [جا] صاحبها و الاّ فهي لك و
ما كان منها في خراب ففسيها و في الركاز الخمس وله ان يلتقطها للحفظ على صاحبها
لقوله عز وجل و تعاونوا على البرّ والتقوى و لما روى ابو هريره رضى الله عنه

انّ النبي صلعم قال من كشف عن مسلم كربة من كرب الدنيا كشف الله عنه كربة من كرب يوم القيامة والله في عون العبد مادام العبد في عون اخيه و ان كانت في الحرم لم يجوز ان يأخذها الا للمحفظ على صاحبها و من اصحابنا من قال يجوز التقاطها للمتملك لانه ارض مباحه فجاز لقطتها للمتملك كغير الحرم والمذهب الاول لما روى ابن عباس رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم انّ هذا لبد حرّمه الله الخ.

(۶۰۷)

فقه شافعی

این نسخه مشتمل بر قسمتی از کتاب متاجر و کتاب ضمان و صلح و فرائض و عتق و هبه و وصیت و شرکت و وکالت و احیاء موات و لقطه و بیع و لقیط و وقف و مساقات و قراض و عبد مأذون و حواله و بعضی از کتب دیگر میباشد ، هر يك از کتب به ابواب و فصولی تقسیم شده اند ، ظاهراً بعضی از اوراق کتاب افتاده ، نسخه آب دیده و خطوط بسیاری از صفحات آن محو و ضایع شده ، اوراقی از اول و وسط و آخر آن افتاده و اولین سطر موجود آن این است : (ثم مات احدهما لم يبطل العقد لانها عقد لازم) و آخرین سطر صفحه موجود آن این است : (و ثبت للمحیل علیه مثل ما ثبت له فی ذمته فتقاصا و اذا) ظاهراً این نسخه از خطوط قرن ششم هجری است .

جلد تیماجی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۱۶۱) صفحه (۲۱) سطر . واقف سیه سالار . قطع وزیری . طول (۲۷ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۱۱) .

[۲۲۸] قواعد الاحکام یا قواعد علامه (عربی)

این کتاب یکی از مؤلفات حضرت علامه حلی اعلی الله مقامه میباشد [۱۶۴] ص (۳۵۵) و در میان عامه و خاصه شهرتی بسزا دارد همواره طرف توجه طلاب و علماء امامیه بوده ، شروح و تعلیقاتی زیاد بر آن نوشته شده و مشتمل بر فروع مهمه و رؤس مطالب و مباحث کامل فقهی تادیبات است مؤلف فهرست

کتاب خطی کتابخانه معارف در ص (۹۴) ج ۱ نام (۱۷) شرح و مؤلفین آنها و (۸) تعلیقه و حاشیه بر این کتاب و نام محشی آنها را ذکر نموده و در این کتاب در ص ۳۷۹ و ۳۸۱ و ۴۶۳ و ۴۶۵ و ۴۶۷ شروحاتی بر کتاب قواعد را شرح داده ایم .

مؤلف طرز کتاب و نام آنرا در ابتداء آت بیان نموده و ترجمه اش اینست : **اما بعد** اینست کتاب « قواعد الاحکام فی معرفة الحلال والحرام » که خلاصه کردم در آن فتوی ها را و در آن بیان نمودم قواعد احکام خاصه (مراد شیعه است) را بر حسب درخواست دوست ترین مردم پیش من فرزندان ارجمند محمد (مراد فخر المحققین است) که از درگاه خداوند درازی زندگانی و بزرگی دنیا و آخرت او را همواره خواستارم الخ .

آقای حاج محترم السلطنه (حسن اسفندیاری) که اینک مقام ریاست مجلس شورای ملی ایران را دارا میباشند کتاب تجارت و قضاء و شهادات قواعد علامه را در سال (۱۳۳۸) بفارسی ترجمه و مسائل را در تحت نمرات مرتب نموده و در سال (۱۳۴۱) آن را چاپ کرده و چنانکه خود فرمودند توفیق بر ترجمه باقی کتب قواعد را تا کنون نیافته اند .

در فهرست رضویه ج ۲ ص (۹۴) در ذیل کتاب نمره (۳۰۲) نوشته شده : (همچنانکه خود مؤلف در دیباچه کتاب میفرماید در شب چهاردهم ذی حجه (۶۹۹) از تألیف این کتاب فارغ شده .) ولی در نسخه چاپی تاریخ تألیف نیست و نسخه نمره (۳۰۶) کتابخانه رضویه ۴ که بخط جمال الدین احمد بن محمد بن حداد شاگرد حضرت علامه میباشند و در سال (۷۲۷) نوشته شده در کمال نفاست و کهنه تر از این نسخه ای از این کتاب را سراغ ندارم و در روضات (ص ۷۷ ج ۴) نگاشته شده که تألیف قواعد بیست سال طول کشیده چرا که در این مدت مشغول بتألیف کتب دیگر نیز بوده اند .

قواعد الاحکام چند بار در ایران چاپ شده است .

آغاز: بسم الله الحمد لله علی سوانح النعماء و ترادف الآلاء المتفضل بارسال

الانبياء الخ .

(۶۰۸)

قواعد الاحکام
یا
قواعد علامه

این نسخه بخط نسخ و نستعلیق در سنه (۹۷۷) نوشته شده و مشتمل بر تمام کتاب بوده، قسمتی از آن افتاده (از ابتداء کتاب تا دو فرع بآخر مقصد پنجم از کتاب طهارت) و اولین سطر موجود آن این است: (اذا وصل الماء الى ما تحتها و ان لم یمس الماء الشعر بجملة) و بعضی از اوراق کتاب وصالی شده است.

جلد تیماجی. کاغذ دوات آبادی. عده اوراق (۲۹۲) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۴ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۷ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۲۸).

(۶۰۹)

قواعد الاحکام
یا
قواعد علامه

این نسخه نیز مشتمل بر تمام کتاب است و بخط نسخ نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده. دو ورق اول کتاب نو نویس و چند ورق از اول و آخر کتاب وصالی شده ظاهراً از خطوط قرن دهم است، تصحیح گردیده و کلمات افتاده از متن در حاشیه نوشته شده و پشت آخرین ورق بعضی از اقوال نادره علماء شیعه نقل گردیده است.

جلد چرمی. کاغذ اصفهانی. عده اوراق (۳۴۶) صفحه (۲۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۵ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۲۹).

(۶۱۰)

قواعد الاحکام
یا
قواعد علامه

این نسخه نیز مشتمل بر تمام کتاب است و بخط نسخ خوب محمدتقی بن حیدر الشولستانی شهر بسهروردی در سنه (۱۰۵۱) نگاشته شده، در حاشیه بیشتر از صفحات حاشیه شیخعلی و مطالبی از ایضاح و شرح قواعد و بدون امضاء تحریر گردیده است.

جلد تیماجی. کاغذ اصفهانی. عده اوراق (۲۰۵) صفحه (۳۳) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۳ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۳۱).

(۶۱۱)

قواعد الاحکام

یا

این نسخه مشتمل بر تمام کتاب است و بخط نسخ خیرلی
 خوب محمد امین بن ملا میر سالکدهی در سنه (۱۰۶۵)
 نوشته شده، در حاشیه بعضی از صفحات حاشیه هائی از
 ایضاح و شیع علی و دروس و بدون امضاء نگاشته شده،
 پشت آخرین صفحه اشعاری از مولانا محمد مهدی طباطبائی در ذکر اشخاصی که
 روایت آنها صحیح است در هفده بیت نوشته شده و در ورق بعد از آن فهرست بیست
 و یک کتابی که قواعد شامل آنها است تحریر گردیده.

جلد تیماجی مذهب. کاغذ دول آبادی. مجدول بطلاوزنگار. عدد اوراق (۵۱۹) صفحه (۱۹) سطر.
 واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۳۰).

(۶۱۲)

قواعد الاحکام

یا

این نسخه نیز مشتمل بر تمام کتاب است و بخط نسخ خیرلی
 خوب در سنه (۱۰۷۳) طالب علی بن عبدالله قمی آنرا
 نوشته، بین جلد اول و دوم چند ورق کاغذ نوشته است،
 فهرست کتب و ابواب جلد دوم بر دو ورق قبل از آن
 نگاشته شده، در کتابخانه و پشت جلد این نسخه بنام جلد اول ثبت و وقف
 گردیده است.

جلد جرمی کهنه. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۳۱۲) صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار.
 قطع رحلی. طول (۳۸ سانتیمتر) عرض (۲۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۵۰).

(۶۱۳ و ۶۱۴)

قواعد الاحکام

یا

این نسخه جلد اول است و بخط نسخ سید محسن حسینی
 در سنه (۱۰۵۳) نوشته شده در حاشیه بیشتر از صفحات
 حاشیه هائی از شیع علی و ایضاح و غیره نگاشته شده قبل
 از شروع باصل کتاب شرح خطبه قواعد که از تألیفات

قواعد علامه

فخر المحققین یسر مؤلف اعلی الله مقامهما است و موسوم بجامع الفوائد میباشد بخط
 نستعلیق در سنه (۱۱۰۲) نوشته شده. (جامع الفوائد در ادرص (۳۷۹) شرح داده ایم)
 جلد جرمی کهنه. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۲۷۴) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار.
 قطع رحلی. طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۲۷).

[۲۲۹] القواعد والفوائد یا قواعد شهید (عربی)

این کتاب که یکی از کتب بسیار خوب و مفید فقه امامیه است تألیف حضرت شهید اول اعلی الله مقامه میباشد [۱۶۵] ص (۳۵۹) و چنانکه خود در یکی از اجازات و مؤلفات خویش (چنانکه صاحب روضات در ص ۸۰ ج ۴ نقل کرده اند) فرماید: (کتاب القواعد و الفوائد فی الفقه مختصر یشتمل علی ضوابط کلیّة اصولیّة و فرعیّة یشتمل منها احکام شرعیّه لم یعمل الاصحاح مثله).

طرز این کتاب آنستکه در تحت عنوان **قاعدة قاعدة** ای از قواعد اصولیه با ادبیه را ذکر نموده پس از آن فروع فقهی را که متفرّع بر آن اصول میگردد آورده اند.

حضرت شهید ثانی (ره) کتاب «تمهید القواعد» را بهمین طرز ولی با انفکاک قواعد اصولی از قواعد ادبی و با تهیه فهرست مطالب و مسائل فرعیّه که خود برای بدست آوردن مسائل هر باب تصنیف نموده اند تألیف نموده و در ص (۳۷۵) [۱۷۳] شرح آن گذشت و اینکه در آنجا نوشتیم این کتاب (تمهیه القواعد) اولین کتابی است که در این موضوع تألیف گردیده مراد با این انفکاک قواعد اصولی از ادبی و تهیه فهرست مطالب است والا معلوم است که قواعد شهید اول قبل از آن تألیف گردیده است.

برای نمونه قسمتی از این کتاب را نقل می نمائیم: **قیادة**

اقسام السبب والمسبب باعتبار الزمان ثلثة **الاول** ما یقارن السبب كالشرب والزنا والسرقة والحاربة المقارنة لاستحقاق الحد و قتل الکافر یقارنه استحقاق السبب مع الشرط لابدونه فی الاصح و مثل [یقارن] الملك لاسبابه الفعلیه کالحیازه و الاصطیاد والاخذ من المعدن و احياء الموات **الثانی** ما یتقدّم فیہ المسبب کتقدیم غسل الجمعة فی الخميس و غسل الاحرام و اذان الفجر لیلاً و زکوة الفطره فی شهر رمضان علی قول مشهور **الا** ان یجعل السبب دخول الشهر فیکون من قسم

المقارن و کتّقدیم الزکوة قبل الحول علی قول و عدّمه نوریت الوارث الدّیه مع أنّها لا تجب الاّ بعد موت القلیل الخ . (در نسخه [بقارن] نوشته شده ولی ظاهراً مایقارن بوده است) .

این کتاب در حدود (۳۶۰۰) بیت میباشد و گویند در ایران چاپ شده ولی نسخه آن بسیار کمیاب است .

حضرت فاضل مقداد (ره) ص (۸۶) [۳۹] مطالب و قواعد متفرقه این کتاب قواعد را بترتیب کتب فقهیه مرتب نموده و نام آنرا « ضد القواعد الفقهیه علی المذهب الامامیه » گذارده و نسخه آن در کتابخانه رضویه ^۴ موجود است و ظاهراً بخط خود مؤلف میباشد (ج ۲ فهرست رضویه ص ۱۳۹)
آغاز: بسمله اللهم انّی احمدک والحمد من نعمائک واشکرک والشکر من عطائک الخ .

انجام: و منها انتظار الامام المؤتم فی صلوة الخوف و هذا بوصف بالوجوب . (۱)

(۶۱۵)

القواعد والفوائد این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده ، کاتب نام خود و سال کتابت را ننکاشته و آخرین عبارت مصنف در مطالب فقهیه کتاب اکتمفا نموده ، دو ورق از اواخر کتاب بخط نستعلیق نوشته شده و چند ورق از وسط ننوشته و سفید مانده و بعضی از اوراق آن مقدم و مؤخر گذارده شده ، تصحیح گردیده و کلمات افتاده از متن در حاشیه نوشته شده و آخرین عبارت نسخه اینست ، (و منها انتظار الامام المؤتم فی صلوة الخوف و هذا بوصف بالوجوب هذا آخر ما وجد من

(۱) انجام این کتاب در دو نسخه ، یک در کتابخانه فاضلیه و نسخه دیگر در کتابخانه رضویه موجود است عین عبارات فوق میباشد بنا بر این معلوم میشود که این نسخه مشتمل بر تمام قواعدیست که از شهید باقی مانده و در آخر نسخه این کتابخانه عبارتی است که میرساند نویسنده تردید داشته که مصنف کتاب را بآخر رسانده باشد ولی از عبارت مذکور فوق که شهید ره در اجازه خویش نوشته بودند فهمیده میشود که تألیف کتاب بانجام رسیده و از قرائن دیگر معلوم میشود که انجام و آغاز قواعد شهید همین است که در اینجا ذکر گردیده .

القواعد والفوائد فی مسودته رحمه الله ولعن ظالم آل محمد (ص) وظالمه وأصلها
جهنم وسائط مصیرا قد فرغ .
جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۴۴) صفحه (۲۰) سطر . واقف سیه سالار . قطع خشتی .
طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۰ ۱/۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۲۲) .

[۲۳۰] کرّیه شیخ بهائی (عربی)

این رساله تألیف حضرت شیخ بهاء الدین عاملی ره است [۳۱] ص (۷۱)
و در مقدمه آن خود فرموده : (فقهاء ما رضوان الله علیهم اجمعین طریقه مساحت
کرّ مکعب و شبه آنرا از اشکال برای آسایش خوانندگان بیان نموده ولی مساحت
کرّ مستدیر و مثلث و معین را موکول بقواعد حسابی و دلائل هندسیه
نموده و من در این رساله کلیه آن فروض را ذکر میکنم و مساحت آنرا بیان مینمایم
و اگر محتاج بذکر مثالی باشد خواهم آورد .) تألیف این رساله در زمان سلطنت
شاه طهماسب شده (۹۸۴-۹) و دیباچه آن بنام این پادشاه موشح گردیده و
اشکال متصوره را در جاهای خویش ترسیم نموده اند و بیش از (۴۰۰) بیت است .
آغاز بسملة نحمدك يا من ملأ حياض قلوبنا بماء و لاء النبی و الآل و نشكر
يا من طهر نفوسنا عن الانغماس فی غدران الزیغ و الضلال الخ .

(۶۱۶)

این رساله بخط نسخ در سنه (۱۰۶۷) نوشته شده و موضوع
کرّ را با حساب و هندسه با ترسیم اشکال هندسی مربوطه
کرّیه شیخ بهائی
بآن ذکر و روایات متعلقه باین مبحث نگاشته شده ، در
حاشیه صفحات از خود مؤلف حاشیه هائی تحریر شده و ورق اول این رساله
که مشتمل بر قسمتی از دیباچه بوده افتاده و اولین سطر موجود آن اینست :
(بخاطری ان ارتب مقاله اذکر منها ما قامت علیه الدلائل) .
کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۱۳) صفحه (۱۷) سطر . این نسخه ضمیمه کتاب نمره (۲۵۲۶)
کتابخانه است .

[۲۳۱] کشف الغطاء (عربی)

مؤلف این کتاب که یکی از کتب معروفه و مهمه در فقه امامیه است حضرت

شیخ جعفر معروف بصاحب کشف الغطاء رحمه الله علیه است (شیخ جعفر بن شیخ خضر حلّی جناحی نجفی متوفی سنه (۱۲۲۷) (۱) این عالم بزرگ یکی از مفاخر اسلام و سرآمد علماء عصر خویش بلکه همه اعصار بوده با اینکه از خانواده علمی نبود بر همه خانواده ها تفوق پیدا کرد و در زمان خویش شهرتی بسزا یافت و برای استفاده از فضائل ایشان از اطراف بنجف اشرف که مسکن آن جناب بود روی می آوردند، در اقامه امر بمعروف و نهی از منکر یا فشاری مینمود و در میان عرب و عجم مطاع و فرمانروا بود، عوام و خواص بچشم عظمت بایشان نگاه مینمودند با میرزا محمد اخباری نیشابوری معاصر بوده و با او مناقشات و مشاجرات نموده و رساله ای در ردّ بر او بنام «کشف الغطاء عن معایب میرزا محمد عدو العلماء» نوشته و آنرا برای فتحعلیشاه قاجار فرستاد و در آنوقت میرزا محمد از ترس علماء عراق بایران مهاجرت کرده و باین پادشاه پناه آورده بود تا جان بدر برد.

بیشتر تحصیلات این عالم جلیل در خدمت یگانه فقیه عصر شیخ محمد مهدی فتونی عاملی و سید صادق بن الفحام و شیخ محمد تقی دورقی و آقای بهبهانی و سید بحر العلوم رحمه الله علیهم اجمعین بوده و بسیاری از علماء آن عصر چون صاحب مطالع الانوار و حاجی صاحب اشارات و منهاج، و صاحب جواهر و سید صدرالدین عاملی و شیخ محمد تقی صاحب حاشیه معالم که هر دو دامادشان بوده اند از ایشان نقل روایت دارند و از محضر درس ایشان استفاده نموده اند.

بعضی از مؤلفات ایشان عبارتست از «کشف الغطاء عن مبهمات الشریعة الغراء» (بدو آدر آن مباحثی از اصول دین و اصول فقه را نوشته پس از آن شروع بفقه نموده از طهارت تا آخر کتاب جهاد را با بهترین وضع و اسلوب و تحقیقی نگاشته و میتوان گفت بدین خوبی و اسلوب کتابی تألیف نکرده، پس از کتاب جهاد شروع بنوشتن کتاب وقف و توابع آن نموده روی هم رفته این کتاب بیش

(۱) روایات ص (۱۵۱) ج ۱ سال وفات را (۱۲۲۷) در ماه رجب ضبط نموده و در هدیه الاحباب س (۱۷۸) سال (۱۲۲۸) معین گردیده است.

از (۴۰۰۰۰) بیت میباشد (۱) و گویند که تألیف آن در سفر گردیده و جز قواعد علامه با ایشان کتابی نبوده است و شرحی بر مکاسب از قواعد علامه (ابن شرح مفصل و مشتمل بر قواعد فقهیه مهمه میباشد) و کتابی در طهارت (در این کتاب بجمع عبارات اصحاب پرداخته و احادیث وارده در طهارت را آورده است) و بغیة الطالب (رساله عملیه در طهارت و صلوٰه است) (۲) و رساله در مناسک حج و رساله در اصول دین بنام «العقائد الجعفریه» و کتاب الحق المبین که در ردّ براخبارین است.

مؤلف در تألیف این کتاب طرز مخصوصی را انتخاب نموده چون کتاب سال (۱۲۷۱) در طهران چاپ شده محتاج بمعرفی بیشتر از این نیست.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم المختص بالازلیّة والقدم وغمر الخلاق بالنعيم الخ.

(۶۱۷)

کشف الغطاء این نسخه بخط نسخ محمد بن باقر حسینی در سنه (۱۲۶۲) نوشته شده و مشتمل بر ابتداء کتاب تا آخر مبحث چهاردهم از مقصد دوم کتاب حج است.

جلد میشن نیم ضربی، کاغذ رنگی مهر زده، عدّه اوراق (۳۰۶) صفحه (۲۶) سطر، واقف سیه سالار، قطع رحلی، طول (۳۰ و ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۲۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۴۳).

(۶۱۸)

کشف الغطاء قسمت اصول فقه این نسخه را بخط نسخ محمد حسین بن مهدی خونساری ظاهراً در زمان حیات مؤلف نوشته و قسمت اصول دین (جز دو سه ورق آن) و قسمتی از کتاب طهارت کشف الغطاء را کاتب دیگر نوشته و ضمیمه آن قسمت کرده اند و اولین سطر نسخه اینست: (وسمیه کشف الغطاء

(۱) مطالب مذکوره از کتاب روضات ج ۱ ص (۱۵۱) ترجمه گردیده ولی در آخر نسخه خطی نمره (۲۴۴۳) این کتابخانه و نسخه چاپی که مشتمل بر ابتداء کتاب تا مبحث چهاردهم از کتاب حج میباشد نوشته شده که بیش از این را شیخ تألیف نکرده است.

(۲) بسر مؤلف را شرحی بر این کتاب بنام «منیه الراغب» است که در حرف میم این فصل ذکر خواهد شد.

عن مبهمات الشریعة ورتبة علی ثلثة فنون) و آخرین سطر نسخه اینست : (وینحصر البحث فی ثلثة مقامات و احکام و توابع الاول .) قبل از شروع بکتاب جواب مسئله مصرف رد مظالم بفارسی است و قبل از شروع بآن نوشته شده . (من افادات مرحوم آقا محمد علی بهبهانی اعلی الله مقامه) و این موضوع در حدود (۲۰۰) بیت است . جلد تیماجی نیم ضربی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۱۵۵) صفحه (۳۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۴۲) .

[۲۳۲] کفایة الاحکام (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت محقق سبزواری رحمه الله علیه است [۱۸۹] ص (۴۰۷) و چنانکه از صاحب روضات نقل گردید تألیف این کتاب پس از کتاب ذخیره مؤلف بوده و بمناسبت اینکه آن شرح در عبادات است در این کتاب مبحث عبادات را چندان تفصیل نداده و کتب معاملات را مفصلاً ذکر نموده و در حدود (۳۰۰۰۰) بیت کتابت دارد .

کتاب این کتاب عبارتند از . طهارت . صلوٰة . زکوة . صوم . حج . جهاد . امر بمعروف و نهی از منکر . تجارت . دین . شفعه . رهن . مفلس . حجر . ضمان . صالح . شرکت . مضاربه . مزارعه و مساقات . اجاره . وكالة . ودیعه . عاریه . سبق . ورمایه . وقوف و صدقات و مسکن . وصیت . نکاح . طلاق . خلع و مبارات . ظهار . ایلاء . لعان . عتق و تدبیر و مکاتبه و استیلا . ایمان و نذر . اقرار . جماله . لقطه . احیاء موات . صید و ذباحت . اطعمه و اشربه . غصب . قضاء . شهادات و کتاب میراث .

آنچه از نسخ این کتاب را دیده ایم مشتمل بر بیش از کتب فوق نبوده و تمام آنها در سال (۱۲۶۹) چاپ شده است .

مرحوم ملا ابوالحسن عاملی جد مادری صاحب جواهر بشرح کتاب متاجر کفایه پرداخته اند (روضات ج ۴ ص ۱۱۹) .

آغاز : کتاب الطهاره و فیه فصول فصل الاول فی الوضوء و فیه ابیحات الاول یجب الوضوء للصلوة الواجبه و الطواف الواجب و المشهور وجوبه لمس کتابة القرآن و وجب الخ .
مرحوم آخوند ملا کاظم خراسانی موجود مشروطیت ایران را

نیز کتابی بنام «کفایه» در اصول فقه میباشد که از کتب مهمه و درسی است.
(۶۱۹)

این نسخه را بخط نسخ خوب جعفر بن محمد رفیع نوشته اند
و مشتمل بر کتاب طهارت تا کتاب میراث میباشد و کاتب

کفایة الاحکام

از سال کتابت نام نبرده است.
جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۲۱۰) صفحه (۳۳) سطر. واقف سپهسالار. قطع
رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ ۱/۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۶۵).

(۶۲۰)

این نسخه مشتمل بر کتاب جهاد تا آخر میراث است
و بخط نسخ جواد بن زین العابدین موسوی در سنه (۱۲۴۲)

کفایة الاحکام

نوشته شده، پشت صفحه اول فهرست کتبی که این مجلد مشتمل بر آنها میباشد
نکاشته شده و بر ورق که قبل از ورق اول است چند خبر از تهذیب و وسایل
و عیون نوشته اند.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۳۰۰) صفحه (۲۲) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی.
طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۶۶).

[۲۳۳] لوامع الرضویه (فارسی)

این کتاب عبارتست از فتاوی آقای حاج سید محمد قصیر مشهدی رحمه الله
علیه (حاج سید محمد بن میرزا معصوم رضوی مشهدی متوفی سنه ۱۲۵۵) (۱)
که از علماء قرن سیزدهم هجری و از شاگردان آقای بهبهانی و صاحب ریاض
و شینخ جعفر نجفی (ره) بوده و در خراسان چون پدر بزرگوار خویش بافاده
و افاضه علوم شرعی و احیاء احکام اسلامیة اشتغال داشته با سید حجة الاسلام
رشتی و حاجی کلباسی رحمه الله علیهما معاصر و صاحب احسن الودیعه نوشته که چون
این مؤلف محترم باصفهان وارد میشد آن دو بزرگوار که مسلم در نزد عوام و خواص
بودند مردم را در امور شرعی باین جناب هدایه میکردند.

(۱) وفات ایشانرا مؤلف احسن الودیعه در سال (۱۲۵۵) ضبط کرده و مأخذ خود را
مطلع الشمس و فردوس التواریخ ذکر نموده (ص ۱۸ ج ۱) و در کشف الحجب ص (۴۸۱) سال
(۱۲۵۳) ضبط گردیده است.

مؤلفات ایشان را مؤلف احسن الودیعہ کتب ذیل دانسته : **مصباح الفقه** (از طهارت تا دیات) . **اعلام الوری** (از طهارت تا مبحث تیمم) . شرح **لمعہ دمشقیہ** (این شرح بر کتاب خمس و اجاره و قضاء و شهادات و مبحث لباس مصلی است) . و کتابی در رجال و حاشیہ هائی بر کتب و رسالہا و جواب مسائل مشککہ نیز انشا کرده اند . (انتهی ص ۱۷ ج ۱) .

لوامع الرضویہ (این کتاب) نیز یکی از مؤلفات ایشانست و در آن مسائل راجعہ بطهارت و صلوٰۃ و صوم و خمس بفارسی نگاشته شدہ و در مقدمہ آن کہ بقلم یکی از شاگردان آن جناب است نگاشته شدہ : این کتاب را کہ مشتمل بر الفاظ وجیزہ و معانی بلیغہ و مسائل کثیرہ مأخوذة از قواعد اصولیہ و احادیث شریفہ ائمہ طاهرہ در احکام حلال و حرام و صلوٰۃ و صیام است آقای حاج سید محمدابن میرزا معصوم رضوی مشہدی بر حسب تقاضای جمعی از مؤمنین تألیف نمودند . ولی در احسن الودیعہ نام این کتاب کہ در حقیقت رسالہ عملیہ مؤلف محترم بودہ برده نشدہ اما کشف الحجب در ص (۴۸۱) نام آنرا ذکر و در حدود (۷۱۰۰) بیت است .

آغاز: بسملة الحمد لله على ما انعم كما علم الانسان ما لم يعلم . . . . .
اما بعد بر مرآت صحائف عطار د قطيعان روشن ضمير طريق دين دارى كه سياران
بروج افلاك تقوى و پرهيزكارى اند مخفى نہاناد الخ .
(۶۲۱)

لوامع الرضویة این نسخه بخط نسخ نوشته شدہ و مشتمل بر کتاب طهارت و صلوٰۃ و صوم و خمس میباشد . کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده بر صفحہ اول عبارت ذیل کہ حاکی از این است نسخه را بنظر مؤلف رسانیدہ اند نوشته شدہ :

بسم الله لا قوة الا بالله نظر باینکہ شخصی ثقه خبر داد بتصحیح این رسالہ پس عمل کردن باین نسخه عیب ندارد انشاء الله والسلام على من اتبع الهدى . سجع مهریکہ ذیل عبارت فوق زده شدہ این است : عبده الراجی سید محمد الرضوی . و ظاهراً عبارت

مذکور خط خود مؤلف است .

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۱۶۸) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار .
قطع خشتی . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۳۷) .

[۲۳۴] مختصر تحفة الابرار (فارسی)

تحفة الابرار تألیف حضرت حجة الاسلام رشتی (ره) است [۱۹۸] ص
(۴۲۲) و چنانکه صاحب روضات در ص (۱۲۵ ج ۱) نگاشته اند این کتاب
را مؤلف پس از سؤال و جواب خویش بهمان نهج و سبک بفارسی تألیف نموده
و تا مبحث تعقیب صلوٰة را موفق بانشاء گردیده و در حدود (۲۰۰۰) بیت
میباشد . و نیز در همین صفحه مذکور از روضات در ضمن مؤلفات مؤلف نوشته :
و دیگر از مؤلفات ایشان رساله بسیار بزرگی در احکام سهو و شک میباشد و آنرا
بروضعی نیکو تألیف نموده و تتمه تحفة الابرار قرار داده اند .

و نسخه ذیل چنانکه مذکور خواهد شد از ابتداء احکام صلوٰة تا آخر مبحث
سلام نماز است و مختصر کتمندۀ آن شناخته نشد و این قسمت در حدود (۲۵۴۰)
بیت میباشد .

آغاز: بسمله باب اول در بیان مقدمات است و در آن چند فصل است فصل اول
در تقسیم صلوٰة است الخ .

انجام: پس صیغۀ سلامیکه مخرج از نماز است یکی از دو صیغۀ مذکوره است
والحمد لله رب العالمین .

(۶۲۲)

مختصر
این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، کاتب از خود و سال کتابت
نام نبرده ، و در سال (۱۲۹۵) داخل کتابخانه اعتضادیه شده
و قبل از آن مختصر سؤال و جواب معروف مؤلف که
در ذیل نمره (۶۲۳) آنرا نیز ذکر میکنیم نوشته اند .

کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۳۳) صفحه (۲۷) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول
(۲۰ ۱/۳ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) ضمیمه کتاب نمره (۲۳۷۱) مکرر کتابخانه است .

[۲۳۵] مختصر سؤال و جواب حجة الاسلام رشتی (فارسی)

این نسخه ذیل مختصری از سؤال و جواب مرحوم حجة الاسلام رشتی (ره) است که در ذیل نمره [۱۹۸] درص (۴۲۲) بشرح آن پرداختیم و در حدود (۳۴۵۶) بیت و مشتمل بر مسائل اجتهاد و تقلید و طهارت و صلوة و احکام جناز و صوم و زکوة و خمس و کفارات و جهاد و صید و ذباحت و نکاح و میراث میباشد و ظاهراً مختصر کننده آن خود مؤلف بوده اند.

آغاز: سؤال هرگاه شخصی تقلید مجتهدی را نمود در حال حیات آن مجتهد یا بعد از فوت آن مجتهد جائز است بقاء بر تقلید آن یا خیر **جواب النخ.**

انجام: اگر حسن ظاهری بحدی است که مفید مظنه به تحقیق این حالت هست کفایت می کند در حکم بعدالت و الا فلا حکم بعدالت نمی توان نمود والله العالم.

(۶۲۳)

مختصر سؤال این نسخه بخط نسخ نوشته شده، کاتب از خود و سال کتابت

نام نبرده، در سال (۱۲۹۵) وارد کتابخانه اعتضاد السلطنه

شده و بر آن نوشته اند: سؤال و جواب مرحوم حاج سید

حجة الاسلام رشتی محمد باقر اعلي الله مقامه موسوم به تحفة الابرار النخ و چنانکه در

ص (۵۰۸) معلوم شد تحفة الابرار غیر از سؤال و جواب است.

جلد تیماج. کاغذ فرنگی. عده اوراق (۴۰) صفحه (۲۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع

خشتی. طول (۲۰ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۷۱) مکرر.

[۲۳۶] مختصر القدوری یا فقه حنفی (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت قدوری رضی الله عنه است (ابوالحسین احمد بن

محمد بن جعفر بن حمدان قدوری (۱) بغدادی حنفی ۳۶۲ - ۴۲۸) (۲) که از

(۱) ابن خلکان در وجه تسمیه این عالم گوید: قدوری بضم قاف و دال مهمله و سکون واو و

یس از آن راه مهمله منسوب به قدور است که جمع قدر باشد (وقدر عربی دیک فارسی است) و من

وجه این نسبت را ندانم و سعادانی در کتاب الانساب نیز چنین گفته اند. و در معجم المطبوعات.

علماء و بزرگان حنفیه بوده و مقام ریاست حنفیه را در عراق داشته و با ابو حامد اسفراینی شافعی مناظرات نموده و نیکو تقریر و خوش بیان و دارای نظر بوده است .

مؤلفاتی در کتب بایشان نسبت داده شده و آنها عبارتند از کتابی در نکاح که در فرانکفورت چاپ شده و شرح مختصر کرخی و کتاب تجرید (در این کتاب مسائل خلافتیه میان ابوحنیفه و شافعی را بدون ذکر دلیل جمع کرده) و کتاب تقریب (مؤلف را بدین نام دو کتاب است در تقریب اول فقط مسائل خلافتیه میان ابوحنیفه و پیروان وی را جمع نموده و در تقریب ثانی مسائل مذکوره و ادله آنها را ذکر کرده اند) و دیگر از آنها مختصر قدوری در فروع حنفیه است (همین کتاب) و چنانکه صاحب کشف الظنون در ج ۲ ص (۴۰۲) نوشته اند که شروح بسیار بر این کتاب نوشته شده و نام بعضی از آنها را در سه صفحه از آن کتاب جای داده و در ذیل نام آن چنین نوشته : در بین حنفیه بر این کتاب لفظ و نام **الکتاب** گذارده شده و متنی محکم و معتبر و متداول میان بزرگان است و شهرت آن مستغنی از بیان میباشد و صاحب « مصباح انوار الادعیه » گفته که حنفیه در روزگاری که مرض وبا در میان باشد بدین کتاب تبرک جویند و کتابی مبارک است هر کس آنرا حفظ نمود از فقر ایمن گردد و نیز در باره آن گفته شده : هر کس این کتاب را خدمت استاد صالحی بخواند و او در باره وی در موقع ختم کتاب دعا ببرکت کند بشماره مسائل این کتاب دارای دراهم گردد و در بعضی از شروح مختصر (در کشف الظنون شروح مجمع نوشته شده و مسلماً مجمع غلط و مختصر بوده است) نگاشته شده که این کتاب مشتمل بر دوازده هزار (۱۲۰۰۰) مسئله میباشد . **انتهی** .

مختصر قدوری چندین بار در هند و ترکیه و قازان چاپ شده و کتاب

(بقیه از حاشیه صفحه قبل) است : او را قدوری گفته اند بمناسبت اینکه مؤلف منسوب بسازندگان یا فروشندگان دیگ بوده و یا مؤلف از اهالی « قدوره » که یکی از دهات بغداد میباشد بوده است و این شرح را معجم از فوائد البهیة گرفته .

(۲) ابن خلکان ج ۱ ص (۲۱) ، معجم المطبوعات ص (۱۴۹۷) ، کشف الظنون ج ۱ ص (۲۴۹) و ج ۲ ص (۴۰۲) ، شذرات الذهب ج ۳ ص (۲۳۳) ، الفوائد البهیة ص (۳۰) .

جهاد از این کتاب با ترجمه لائینی آن که «روزن ملر» نموده در لیبزیک آلمان چاپ گردیده است.

آغاز: بسمله الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة والسلام علی رسولہ محمد و آلہ اجمعین قال الشیخ الامام الاجل الزاهد العالم ابوالحسن احمد بن محمد بن جعفر البغدادی المعروف بالقدری **الاصل** فی وجوب الطہارہ قوله تعالی یا ایہا الذین آمنوا اذا قمتم الی الصلوة الخ

(۶۲۴)

مختصر القدوری این نسخه را بخط نسخ محمد بن حسین در سنه (۱۱۲۱)

نوشته و مشتمل بر کتب فقهیه از طہارت تا فرائض است باندازه یک صفحه از نسخه دیگر این کتاب که پس از این شرح آن می آید ناقص دارد و آخرین سطر کتاب فرائض آن این است: (فما خرج من اصل المسئله فهو بالسدس قد تم الكتاب) چند سطر ابتداء کتاب که مشتمل بر حمد و صلوة و نام مؤلف بوده در این نسخه نوشته نشده و شروع بکتاب طہارت گردیده و آغاز آن اینست: **الاصل فی الطہارہ** قوله تعالی یا ایہا الذین آمنوا اذا قمتم الی الصلوة. در حاشیہ بعضی از صفحات حاشیہ هائی از ینابیع و بحر الرائق و تصحیح قدوری (۱) و شرح حداد بر قدوری و حلّی و قاضی خان و غیره نگاشته شده است. جلد تیماجی مذهب. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۱۸۹) صفحه (۱۵) سطر. واقف سپہ سالار. قطم وزیری. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۷۳).

(۱) تصحیح قدوری تألیف قاسم بن قطلوبغا حنفی است در کشف الظنون چاپ آستانه سال تولد این مؤلف را سنه (۳۶۹) ضبط نموده باینکه وفات خود قدوری سال (۴۲۸) بوده بنا بر این معلوم میشود که تاریخ مذکور غلط است و گذشته از این در عبارات آنهم کلمات افتاده ایست بعضی از آنها در کشف الظنون چاپ فلوکل تصحیح گردیده و در آنجا سال وفات قطلوبغا سال (۸۷۹) ضبط شده است (کشف چاپ اسلامبول ج ۲ ص ۴۰۵ و چاپ فلوکل ج ۵ ص ۴۵۸) و فهرست کتابخانه خدیویه ج ۳ ص ۲۷ در تعریف این کتاب و مؤلف آن چنین نگاشته است: (تصحیح مختصر القدوری) تألیف العلامه ابی العدل زین الدین قاسم بن قطلوبغا الحنفی المولود بالقاهره سنه (۸۰۲) المتوفی فی رابع ربیع الآخر سنه (۸۷۹) بالقاهره ایضاً قال فی اوله: انی قد رأیت من عمل فی مذهبنا بالتشہی فاحببت ان اضع تصحیحات علی المختصرات الی تحفظ فی هذا الزمان وهذا ما تيسر علی مختصر القدوری و مع زیادات نص علیها قاضی خان فی فتاواه.

(۶۲۵)

مختصر القدوری این نسخه را بخط نسخ بد ملا نظر محمد درسنة (۱۲۰۳) نوشته و مشتمل بر تمام ابواب فقه از طهارت تا ارث (۴۸ کتاب)

میباشد. حاشیه قسمتی از اوراق نسخه و صالی گردیده و مطالب متفرقه ای راپس از ختم کتاب کاتب نگاشته و پشت ورق اول بنام يك مجلد کتاب فقه سنتیها وقف گردیده است.

جلد تیماجی کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۱۳۴) صفحه (۱۳) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۷۴).

[۲۳۷] مختصر النافع (عربی)

این کتاب یکی از متون مختصره در فقه امامیه میباشد و مؤلف آن حضرت محقق حلی اعلی الله مقامه است [۲۰۱] ص (۴۳۱) و در ذیل کشف الرموز که یکی از شروح این کتاب است در ص (۴۸۱) شروحي بر این کتاب را نام بردیم. مؤلف خود بر این کتاب نام نگذاشته ولی در کتب و افواه علماء امامیه مشهور به «مختصر النافع» گردیده و در کتب فهارس بهمین نام ضبط شده و وجه این تسمیه شاید این عبارت مصنف باشد که در مقدمه است: اما بعد فانی مورد لك فی هذا المختصر خلاصه المذهب المعتبر الخ. ولی صاحب کشف الظنون (ج ۲ ص ۵۸۱) آنرا بنام «نافع فی مختصر الشرايع» ثبت نموده و چون مؤلف را کتاب «شرايع الاسلام» معروف در فقه است ص (۴۳۱) شاید تصور نموده که این کتاب مختصر آنست و بیان عزالدین آبی در مقدمه کشف الرموز (فلما فرغت عن بحث کتابه الشرايع و منتخبه النافع فی الشرايع الخ) نیز مؤید این تصور است بهر حال ما در این فصل بهمان نام مشهور آنرا ذکر نمودیم.

مختصر النافع سال (۱۲۶۷) در هندوستان و اخیراً طهران چاپ شده است.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذي صغرت في عظمته عبادة العابدین و حصرت عن شكر نعمته السنة الحامدين الخ.

(۶۲۶)

مختصر النافع

این نسخه که مشتمل بر تمام کتابست بخط نسخ ابراهیم بن اسمعیل رنکریز (در آخر نسخه بهمین نحو رقم شده) در سنه (۱۰۵۳) نوشته شده، در حاشیه بیشتر از صفحات حاشیه هائی بامضاء ع ل، ح ل و فخرالدین و غیره نگاشته شده، صفحه اول و بعضی از صفحات این نسخه وصالی گردیده، پس از اتمام کتاب بر سه صفحه مطالب ذیل نوشته شده:

۱ - طریقه حتم سوره انافتحنا . ۲ - طریقه ختم متوسط همان سوره . ۳ - در صفحه سوّم تعیین مقدار صاع شرعی و رطل و سنگ و مثقال و درهم و غیره گردیده است.

جلد تیماجی مستعمل . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۷۱) صفحه (۱۰) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۷۳).

(۶۲۷)

مختصر النافع

این نسخه را بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۷۱) کمال الدین بن محمد یوسف رضوی نوشته اند و مشتمل بر تمام کتاب است، سه ورق از ابتداء کتاب افتاده و اولین سطر موجود آن این است:

(والاستبراء والدعاء عند النظر الى الماء وعند الاستنجاء) در حاشیه بعضی از صفحات حاشیه های مختصری است.

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۱۷۸) صفحه (۱۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری کوچک . طول (۱۹ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۳ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۷۱).

(۶۲۸)

مختصر النافع

این نسخه که مشتمل بر تمام کتاب میباشد بخط نسخ نوشته شده، کاتب آن سال کتابت را چنین رقم نموده است:

(سنه ۱۱۹) ولی مسلماً صفری که در مرتبه آحاد یا عشرات یا مآت بوده گذارده نشده، پشت صفحه اول کتاب فهرست (۴۵) کتاب از کتب فقهیه که این کتاب مشتمل بر آنهاست نوشته شده و بر صفحات اولیه کتاب حاشیه هائی نگاشته اند.

جلد تیماج . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۱۱۹) صفحه (۱۰) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۴ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۶۹).

(۶۲۹)

مختصر النافع

این نسخه مشتمل بر تمام کتاب است و بخط نسخ خوب محمد حسین بن ملا نظر علی جیلانی در سنه (۱۲۰۴) نوشته شده و در حاشیه بیشتر از صفحات حاشیه‌هایی از تنقیح و شیعیه و مذهب و غیره نگاشته شده است.

جلد تیماج. کاغذ فرنگی. عده اوراق (۲۶۶) صفحه (۱۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۷۲).

(۶۳۰)

مختصر النافع

این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر تمام کتاب بوده، تقریباً دوازده ورق از اواخر کتاب که مشتمل بر قسمتی از کتاب حدود و تمام کتاب قصاص و سه مبحث از کتاب دیات بوده افتاده و چهار ورق نیز از آخر کتاب افتاده است، ورق آخر موجود نسخه از کتاب قصاص همین کتاب است و بی ترتیب در آخر گنارده شده، در حاشیه بیشتر از صفحات حاشیه‌هایی بدون امضاء و با امضاء نوشته شده و بعضی از اوراق و صالی شده است.

جلد تیماج. کاغذ اصفهانی. عده اوراق (۱۸۷) صفحه (۱۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری نوچک. طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۷۰).

[۲۳۸] مختصر وقایة الروایة یا کتاب النقایة (عربی)

این کتاب که مختصر وقایة الروایة است مؤلف آنرا «النقایة» نامیده و مختصر کننده آن صدر الشریعه حنفی رضی الله عنه است (عبیدالله صدر الشریعه بن مسعود بن تاج الشریعه محمود بن صدر الشریعه محبوبی حنفی بخارائی متوفی سنه $\frac{۷۴۷}{۷۴۵}$ (۱) که یکی از معاریف فقها و اصولیین و مفسرین و ادباء عالمه و حنفی مذهب بوده‌اند، چنانکه خود در مقدمه بیان نموده‌اند تاج الشریعه کتاب «وقایة الروایة فی مسائل الهدایة» را که یکی از متون مهمه در فقه حنفی است

(۱) کشف الظنون ج ۲ ص (۶۱۰ و ۶۴۰)، الفوائد البهیة ص (۱۰۹ تا ۱۱۲) و معجم المطبوعات ص (۱۲۰۰).

برای اینکه ایشان آنرا حفظ نمایند تألیف فرموده ولی چون ایشان همت طلاب را قاصر در حفظ آن دیده باختصار آن پرداخته و آنرا «النقایه» نامیده اند و چنانکه بر «وقایه الروایه» شروح بسیار نوشته شده (ج ۲ کشف الظنون ص ۶۴۰) بر مختصر آنها شروح بسیار نگاشته شده است (ج ۲ کشف الظنون ص ۶۱۰) مؤلف «الفوائد البهیة فی تراجم الحنفیة» محمد عبدالحی اللمکنوی الهندی در صفحات (۱۰۹ تا ۱۱۲) شرح مبسوطی از حالات ابن مؤلف و اجداد او و تذکر باشتباهات مؤلف کشف الظنون و بعضی از مؤلفین دیگر راجع بایشان نوشته است.

مختصر وقایه مشتمل بر (۴۸) کتاب فقه و از طهارت شروع و بکتاب اخرس ختم میگردد و در حدود (۲۰۰۰) بیت میباشد.

صدر الشریعه را شرحی بر وقایه الروایه و متنی در اصول بنام تنقیح و شرحی بر آن بنام توضیح میباشد و همه آنها چاپ شده است.

آغاز: بسم الله الحمد لله رافع اعلام الشریعة الغراء جاعلها شجرة اصلها ثابت و فرعها فی السماء الخ.

(۶۳۱)

مختصر وقایه الروایه این نسخه بخط نستعلیق در سنه (۱۲۷۸) نگاشته شده و در حاشیه پارهای از صفحات تعلیقاتی از ملا فخرالدین و ملا جلال الدین و شرح وقایه و قاضی خان و بیرجندی و هدایه و شیخ الاسلام و غیره نوشته شده و مشتمل بر کتاب طهارت تا کتاب اخرس (۴۸ کتاب) میباشد، چند ورق کاغذ ننوشته در ابتدا و انتهای نسخه است و برپاره از آنها مطالب متفرقه نگاشته شده است.

جلد تیماجی ضربی. کاغذ سمرقندی مهره زده. عدد اوراق (۲۲۴) صفحه (۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۷ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۷۷).

[۲۳۹] مختلف الشیعه یا مختلف علامه (عربی)

مؤلف ابن کتاب حضرت علامه حلی اعلی الله مقامه میباشد [۱۶۴] ص (۳۵۵) و یکی از کتب مشهوره در فقه امامیه است و چنانکه مصنف خود

در مقدمه آن بیان کرده اند اولین کتابیست که بدین طرز در فقه تألیف گردیده و برای معرفی آن بهتر آنست که بترجمه عبارت مصنف در مقدمه خود کتاب بپردازیم و آن اینست : **اما بعد** چون بر کتب فقهیه و مقالات و اقوال امامیه رضوان الله علیهم اجمعین واقف گردیدم در مسائل بدشمار میان آنها اختلاف نظر و عقیده مشاهده نمودم دوست داشتم که فقط مسائل مختلف فیه اصحاب خودمان (فرقه امامیه) را در کتابی جمع نمایم و کاری بمسائل متفق علیه ایشان نداشته باشم و چون در هر مطلبی بدلیل قائل بدان دست یافتم بنقل آن پرداختم و چون نیافتم بفکر خویش وجه نظر و راه عقیده آن قائل را بدست آورده و میانه صاحبان اقوال با کمال انصاف و بدون ملاحظه حکمیت نموده و در این تألیف هیچیک از علماء سلف بر من سبقت نجسته و نخستین کتاب در این موضوع می باشد و نام آن را « **مختلف الشیعه فی احکام الشریعه** » نهادم . **انتهی** .

این کتاب مشتمل بر یکدوره کامل فقه میباشد و مؤلف آنرا بر هفت جزء در دو مجلد بتفصیل ذیل تقسیم کرده اند :

جزء اول : کتاب طهارت و صلوٰه . **جزء دوم :** کتاب زکوة و خمس و صوم و قسمتی از حج (تا آخر مبحث طواف و سعی) . **جزء سوم :** بقیه حج و کتاب جهاد . **جزء چهارم :** کتاب اجاره ، عطایا با توابع آن و قسمتی از کتاب نکاح (از ابتدا تا مبحث صدق) . **جزء پنجم :** بقیه نکاح ، کتاب طلاق ، کتاب عتق با توابع آن و کتاب ایمان با توابع آن . **جزء ششم :** کتاب صید و ذباحه با توابع آن و کتاب قضا و شهادت و کتاب میراث . **جزء هفتم :** کتاب حدود و کتاب قصاص و کتاب دیات .

جلد اول مشتمل بر سه جزء و جلد دوم مشتمل بر چهار جزء است .

این کتاب بهمت مرحوم حاج شیخ احمد کتاب فروش شیرازی در سال (۱۳۲۳ و ۱۳۲۴) در طهران چاپ گردیده است .

آغاز : الحمد لله محق الحق و مظهره و قانع الباطل و مدّمره و ممیّز انواع الانسان

عن غیره من انواع الحيوان الخ .

(۶۳۲)

مختلف الشیعه
یا

مختلف علامه

این نسخه که بخط نستعلیق نوشته شده مشتمل بر از اوائل کتاب طهارت تا اواخر کتاب حج است ، چنانکه در آخر جزء اول است در سنه (۱۰۰۱) نوشته شده از اول کتاب تا اواسط مسئله دهم از فصل سوّم افتاده و اولین سطر موجود آن این است ؛ (الاول ما رواه الشيخ ره فی الصحيح عن زراره و محمد بن مسلم و برید بن معویه العجلی عن الصادق علیه السلام) و آخرین سطر نسخه این است ؛ (و لابد من تخصیصها و لیس تخصیصها بالاحرام اولی من تخصیصها بدخول الحرم) ورق اول و بعضی از اوراق دیگر صحافی شده است .

جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی . عدّه اوراق (۱۸۰) صفحه (۲۵) سطر . واقف سیپهسالار . قطع رحلی . طول ($۳۰\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض ($۲۱\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۸۰) .

(۶۳۳)

مختلف الشیعه
یا

مختلف علامه

این نسخه بخط نسخ نوشته شده مشتمل بر از اوائل کتاب طهارت تا اواخر حج است ورق اول کتاب افتاده و از آخر کتابت آن ناقص مانده و اولین سطر صفحه اول اینست ؛ (ثم تدخل فی الماء يتوضا منه للصلوة قال لا الا ان يكون الخ) و آخرین سطر موجود نسخه که از مسئله سوّم فصل ذبح کتاب حج میباشد این است ؛ (عن الصادق علیه السلام عن ابيه علیه السلام كان يقول من فاته صيام الثلاثه الايام التي فی الحج .) در حاشیه بیشتر از صفحات حاشیه هائی بامضاء سلطان العلماء و شیخ علی و از کتاب منتهی و مدارك و معتبر و ذکری و غیره و بدون امضاء نوشته شده و اسمی از کاتب و سال کتابت در نسخه نیست ظاهر این است که در قرن یازدهم نوشته شده ، چند ورق کاغذ ننوشته در اول نسخه میباشد و ورق اول کتاب سوراخ گردیده است .

جلد تیماجی . کاغذ دولت آبادی . عدّه اوراق (۲۷۰) صفحه (۲۲) سطر . واقف سیپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۶ سانتیمتر) عرض ($۱۷\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۸۱) .

(۶۳۴)

مختلف الشیعه یا **مختلف علامه**
این نسخه که مشتمل بر از ابتداء کتاب تا آخر مقصد دوم
از کتاب حج است بخط نسخ سید علی در سنه (۱۱۰۸)
نوشته شده ، در آخر کتاب کاتب نوشته است :
« و یملوه فی الجزء الثالث المقصد الثالث فی افعال الحج

والحمد لله فیہ » .

جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۳۵۸) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار .
قطع خشتی بزرگ . طول ($۲۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵) سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۸۲) .

(۶۳۵)

مختلف علامه
این نسخه بخط نسخ خوب مهدی بن هادی نام نوشته شده و
سال کتابت را ننکاشته ولی بایستی در او اسطر قرن سیزدهم
هجری باشد و مشتمل بر از ابتداء کتاب تا آخر جزء پنجم آن است
(تا آخر کفارات) .

جلد میشن . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۴۰۱) صفحه (۳۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی .
طول (۳۱) سانتیمتر) عرض ($۲۱\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۷۹) .

(۶۳۶)

مختلف علامه
این نسخه را بخط نسخ خوب محمد یوسف اصفهانی در سنه
(۱۲۴۲) نوشته و مشتمل بر کتاب طهارت و صلوة است .

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۷۳) صفحه (۲۰) سطر . واقف سپهسالار .
قطع خشتی . طول ($۲۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵) سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۲۸۳) .

(۶۳۷)

مختلف علامه
این نسخه بخط نستعلیق چنانکه در آخر آن نوشته شده
بر حسب دستور آقا سید نصرالله مجتهد استرآبادی در
سنه (۱۲۴۲) ننکاشته شده و مشتمل بر کتاب زکوة تا آخر وصایا است .

جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۴۳) صفحه (۲۴) سطر . واقف سپهسالار .
قطع خشتی . طول (۲۱) سانتیمتر) عرض (۱۵) سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۰۰) .

[۲۴۰] مرشد العوام (فارسی)

مؤلف این کتاب حضرت میرزای قمی رحمه الله علیه است [۱۹۹] ص (۴۲۵) و چنانکه صاحب روضات در ص (۱۶۸ ج ۳) نوشته و نسخه نمره (۴۰۳) ج ۲ فهرست رضویه آنرا تأیید میکند مشتمل بر تمام عبادات است (طهارت ، صلوٰه ، صوم ، اعتکاف ، زکوة ، خمس ، حج و جهاد) و چنانکه اولین نسخه ذیل پیش از شروع بکتاب طهارت رساله ئیکه مصنف در اصول دین نوشته اند دارا میباشد و مؤلف فهرست رضویه این کتاب را مشتمل بر اصول و فروع دین دانسته معلوم میشود که اصول دین را هم دارا میباشد ولی ظاهراً چنانکه گذشت رساله در اصول دین را یکی از مؤلفات مستقلة مؤلف و مرشد العوام را فقط در فروع دین نوشته اند بنابراین این رساله بایستی در فصل اصول دین (کلام) نگاشته شود.

آغاز: بِسْمِ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالسَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ

اما بعد چنین گوید ابوالقاسم بن حسن جیلانی که این چند کلمه ایست در بیان مسائل عبادات الخ .

(۶۳۸)

مرشد العوام این نسخه را بخط نستعلیق خوب ابراهیم بن عبدالله حسینی قی در سنه (۱۲۳۱) نوشته اند و مشتمل بر کتب ذیل است : طهارت و صلوٰه ، زکوة و خمس ، صوم و حج . پیش از شروع بکتاب مرشد العوام این کاتب رساله فارسی را که همین مؤلف در اصول دین با ادله آن تألیف کرده نوشته است و شاید جزء مرشد العلوم باشد .

جلد میشن . کاغذ آبی . عده اوراق (۱۳۰) صفحه (۲۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۲ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۶۹) .

(۶۳۹)

مرشد العوام این نسخه بخط نستعلیق عبدالغفور نوری نوشته شده ، سال کتابت را ندگاشته ، در سنه (۱۲۹۷) سپهسالار آن را وقف کرده اند و مشتمل بر کتاب طهارت و صلوٰه و خاتمه ای که در احکام

جناز است میباشد.
جلد میشن. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۷۰) صفحه (۱۳) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی.
طول (۲۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۷۱).
(۶۴۰)

مرشد العوام این نسخه بخط نستعلیق خیلی خوب در سنه (۱۲۲۳) نوشته شده، اسم کاتب را محو کرده اند، مشتمل بر کتاب طهارت و صلوٰه است جز اینکه خاتمه آن کتاب را که تقریباً سی ورق از اوراق این نسخه میشود کاتب ننوشته و کتابت نسخه را تمام کرده است، پشت آخرین صفحه شرحی در بیان اختلاجات اعضاء و آثار هر يك نوشته شده و تمام اوراق کتاب را تا آن حدیکه شامل سطور است رنگ حنائی نموده اند.

جلد چرمی ضربی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۱۳۲) صفحه (۱۷) سطر. واقف سیه سالار. قطع وزیری. طول (۲۹ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۷۰).

[۲۴۱] مستند الشیعه فی احکام الشریعه (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت ملا احمد نراقی اعلی الله مقامه است (احمد بن محمد مهدی بن ابوذر نراقی کاشانی متوفی سنه ۱۲۴۴) (۱) که یکی از علماء قرن سیزدهم هجری و از بزرگان امامیه بوده اند و در اکثر از علوم عقلی و نقلی دستی قوی داشته و در آن تألیفی دارند در ادبیات و انشاء و شعر نیز توانا بوده و مؤلفات ایشان بهترین گواه و دیوان و مثنویاتشان که مشهور به «طاقدیس» است شاهد بر مدعی است و چنان معلوم میشود که صفائی تخلص میدجسته و در کتاب خزائن بسیاری از اشعار آبدار فارسی خویش را نیز ذکر کرده اند، خدمت پدر خود و حضرت شیخ جعفر نجفی صاحب کشف الغطاء تلمذ نموده و نقل روایت از پدر میکنند و از صاحب حدائق و از محمد رفیع کیلانی و او از مرحوم مجلسی صاحب بحار نقل نموده و شیخ انصاری (ره) که در عصر خویش رئیس مطلق بر تمام فرقه شیعه گردیدند از شاگردان این مؤلف محترم بوده اند

دارای اخلاقی بس نیکو بوده و در انجام حوائج مردم سعی و کوشش داشته و از مساعدت های مادی و معنوی بآنها خود داری نمیکرده و مؤلفات ایشان بسیار و گذشته از شروحی که بر مؤلفات پدر بزرگوار خود نوشته اند دارای کتبی در علوم فقه و اصولین (دین و فقه) و حکمت و ریاضی و اخلاق و شعب آنها میباشد و کتب معروفه ایشان از اینقرار است: شرح تجرید الاصول (تجرید الاصول تألیف ملا مهدی نراقی مذکور در ص (۳۶۸) این فهرست میباشد و این شرح در چندین مجلد بزرگ است) و شرح رساله حساب (رساله حساب از پدر مؤلف است) و کتاب معراج السعاده (این کتاب شرح و ترجمه کتاب جامع السعادات پدر مؤلف میباشد) و مناهج الاصول (در اصول و دو مجلد است) و کتاب عین الاصول و کتاب مفتاح الاحکام (در اصول فقه) و کتاب اساس الاحکام (در اصول فقه) و کتاب عوائد الایام (در بیان قواعد فقهیه است و در فصل اصول فقه آنرا خواهیم ذکر نمود) و کتابی بنام مشکلات العلوم و کتابی در رد بر پادری بنام سیف الامه و کتابی بطرز کشکول بنام خزائن و مثنویات بنام طاق دیس و کتاب مستند الشیعه فی احکام الشریعه (همین کتاب) و بسیاری دیگر.

مستند الشیعه یکی از کتب مبسوطه در فقه امامیه میباشد و از کتب خوب استدلالی این فرقه است و صاحب روضات (ص ۲۷ ج ۱) نوشته اند گویا مؤلف موفق باتمام آن نگشته و پس از اینکه از تألیف عبادات تا آخر حج فراغت یافته بتألیف کتاب بیع پرداخته چون لختی از آنرا بر صفحه کاغذ آورد آنرا نیز گذاشت و بتألیف کتاب اطعمه و اشربه و صید و ذباجه با قسمتی از کتاب نکاح پرداخت پس از آن شروع بنوشتن کتاب قضاء و شهادت کرد و تألیف کتاب بکتاب ارث خاتمه یافت و باقی کتب و مباحث فقهیه این کتاب تألیف نشده اجل مؤلف در رسیدن عمر این تألیف تمام شد. انتهى.

مستند الشیعه فی احکام الشریعه مطابق بهمین تحقیق که از صاحب روضات نقل گردید در دو مجلد بزرگ در سال (۱۲۷۳) در طهران بتصحیح شیخ المشایخ

حاج شیخ بشیر دزفولی (ره) و آقا سید محمد علی و مقابله با نسخه ثبیکه بخط مصنف بوده چاپ شده است.

آغاز: بسملة الحمد لله علی کثیر نواله والشکر علی انعامه و افضاله الخ.

(۶۴۱)

مستند الشیعه این نسخه که بخط نسخ نوشته شده مجلد سوم و مشتمل بر کتاب زکوة تا اواخر حج است (تاقسمتی از زیارت قبر پیغمبر ص) تقریباً سه ورق از اواخر کتاب و قسمتی از کتاب حج افتاده است، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده است، قسمتی از ورق اول پاره شده، بعضی از اوراق اولیه مقابله و تصحیح گردیده و کلمات افتاده از متن در حاشیه تحریر گردیده است.

جلد مرغش. کاغذ فرنکی. عدد اوراق (۳۸۸) صفحه (۲۶) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۳۱).

(۶۴۲)

مستند الشیعه این نسخه مشتمل بر کتاب فرائض و موارد و مطاعم و مشارب و صید و ذباجه است، کلمات افتاده از متن در حاشیه نوشته شده است، حاشیه هائی از مصنف بر کنار برخی از صفحات تحریر گردیده و به قرینه این که در ذیل حواشی این عبارت: (منه دامت افاداته) تحریر گردیده و کاتب آنها همان کاتب متن است معلوم میشود که در حیات مؤلف نوشته شده است.

جلد تیماجی. کاغذ فرنکی. عدد اوراق (۱۰۸) صفحه (۳۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۹-۱/۴ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۳۰).

[۲۴۲] مشرق الشمسین و اکسیر السعادتین (عربی)

این کتاب یکی از تألیفات حضرت شیخ بهاء الدین عاملی رحمه الله تعالی علیه است [۳۱] ص (۷۱) و از کتب فقه استدلالی امامیه شمرده میشود.

مؤلف چنانکه در مقدمه بدان تصریح کرده اند بر حسب خواهش جمعی از دوستان بتألیف این کتاب از آیات و اخبار راجعه بفقہ مشغول شده و بهمین مناسبت نام آنرا « مشرق الشمسین و اکسیر السعادتین » گذارده و گوید که شایسته است این کتاب نیز بنام « مجمع النورین و مطلع النیرین » نامیده شود و چنانکه در کشف الحجب ص (۵۲۲) مسطور است این قسمت (طهارت) مشتمل بر چهار صد حدیث میباشد و احادیث را چنانکه خود در مقدمه گفته اند از کتب اربعه نقل نموده و بنا داشته اند که این کتاب را چون کتاب مفصل خویش « حبل المتین » [۱۱۳] (۲۴۸) در چهار منہج قرار دهند ولی بنا بتصریح کشف الحجب و تتبع در نسخ موجوده جز کتاب طهارت این کتاب تألیف نگردیده و در حدود (۶۰۰۰) بیت است.

پیش از شروع بکتاب مقدمه‌ای در تعریف حدیث و اصطلاحات متأخرین راجع باقسام و انواع احادیث و امور راجعه بآن و خاتمه در فرق میان طریقه کلینی و ابن بابویه و طوسی رحمۃ اللہ علیهم در تألیفات خود نگاشته اند. تاریخ تألیف را مؤلف در آخر کتاب طهارت سال (۱۰۱۵) و در شهر قم ضبط کرده اند.

(۶۴۳)

مشرق الشمسین این نسخه مشتمل بر کتاب طهارت است و بخط نسخ نوشته شده، در حاشیه بیشتر از صفحات حاشیه هائی از خود مصنف و شیخ علی و بدون امضاء مرقوم گردیده، تصحیح و مقابله شده و کلمات و عبارات افتاده از متن در حاشیه نوشته شده، فهرست مطالب این نسخه در چهار صفحه پیش از صفحه اول کتاب نوشته شده است در ذیل آخرین سطر نسخه عبارت ذیل نوشته شده است: (تمت مقابله هذه النسخة الشريفة المنيفة على مؤلفها من التمهية في الخميس السادس أيام الأسبوع ثانی اسبوع الثالث اعني سادس عشر الثانی من تاسع الشهور الاثنی عشریة فی اول عشر الرابع من المائة الثانیة من الالف الثانی من الهجرة

التَّبَوُّیَّة علی هاجرها الف الف الثناء والتَّحِیَّه کتبه تراب اعتاب اولی الالباب ابن ابوتراب عبدالعالی عفی عنهما) ، بنابر این در سال (۱۱۳۱) نگاشته شده و خود نسخه ظاهراً تاریخ کتابت آن سالها پیدش از این تاریخ است . جلد میشن . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۹۵) صفحه (۱۶) سطر . واقف سیهسالار . قطع ربعی . طول (۱۸ - ۱) سانتیمتر عرض (۱۱ - ۱) سانتیمتر (نمره کتابخانه (۲۶۶۹) .

[۲۴۳] معین الخواص (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت میرزای قمی رحمه الله علیه است [۱۹۹] ص (۴۲۵) و خود در مقدمه گفته اند : پس از اینکه تألیف کتاب مرشدالعوام به فارسی (ص ۵۱۹) تمام شد چون مشاهده نمودم که عربی زبانان محروم گردیدند

بتألیف این کتاب بزبان تازی مبادرت نموده که اداء این حق را نیز کرده باشم و صاحب روضات در ص (۱۶۸ ج ۳) نوشته اند که این کتاب مشتمل بر عبادات بر وجه اختصار است ولی نسخه ذیل چنانکه ذیل نوشته شده تمام کتب عبادات را ندارد و در فهرست های موجوده نامی از این کتاب نیست و نسخه آنرا در جای دیگر نیافتم .

آغاز: بسملة الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی محمد و آله
اجمعین اما بعد فانی لما کتبت کتاب مرشدالعوام لعوام الاعاجم ثم رایت حرمان
اکثر العرب من فوائد الخ .

(۶۴۴)

معین الخواص این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده و مشتمل بر کتاب طهارت و صلوٰة و زکوة و صوم و اعتکاف و جنائز و خمس

میباشد ، کاتب در آخر کتاب صوم خود را حیدر علی بن ملا حسین ، در سال (۱۲۲۹) معرفی کرده ، فصول و ابواب مطالب نوشته نشده و جای آن ها را خالی گذارده است و بین کتاب اعتکاف و صوم پنج صفحه از شرح باب حادی عشر نوشته شده است .

جلد چرمی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۷۹) صفحه (۲۰) سطر . واقف سیهسالار . قطع ربعی . طول (۱۶ سانتیمتر) عرض (۱۰ - ۱) سانتیمتر (نمره کتابخانه (۲۵۵۵) .

[۲۴۴] مفاتیح الشرایع (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت فیض رحمة الله علیه است [۱۲] ص (۲۴) و یکی از کتب بسیار خوب مختصر استدلالی در فقه امامیه میباشد و چنانکه مصنف در دیباچه فرموده اند بدو شروع بتألیف کتاب استدلالی مفصلی در فقه « بنام معتصم الشیعه فی احکام الشریعه » (۱) نموده پس از اتمام مجلد اول آن اشتغال بتعلم اصول دین از روی ادله که در درجه اول اهمیت است یافته (۲) و از اتمام آن باز ماندم چندین سال بدین منوال گذشت پس از آن بدان کتاب مراجعه نموده چون بسیار مفصل بود و ترسیدم که همت طلاب قاصر از مطالعه و مباحثه آن گردد و نفوس طبعاً بمطالعه و مراجعه و حفظ کتب مختصره راغب تراند باختصار آن کوشیده و باقی کتب را هم که آن مجلد فاقد بود بهمین طریق و نهج تألیف نموده و آنرا چون « معتصم الشیعه » بر دو فن : ۱ - عبادات و سیاسات . ۲ - عادات و معاملات - و در دوازده کتاب و دو خاتمه مرتب ساختم و هر کتابی مشتمل بر مقدمه و ابوابی است .

کتاب دوازده گانه مفاتیح از این قرار است : فن عبادات . ۱ - کتاب الصلوة (مباحث نجاسات و طهارات در این کتاب ذکر شده) . ۲ - کتاب الزکوة (خمس و صدقات را ضمیمه دارد) . ۳ - کتاب الصیام (مباحث اعتکاف و کفارات را ضمیمه دارد) . ۴ - کتاب الحج (عمره و زیارات در این کتاب است) . ۵ - کتاب النذور والعهود (مباحث ایمان و اقسام معاصی و طاعات نیز در این کتاب است) . ۶ - کتاب الحسبة والحدود (مباحث راجع بفتوی و لقیط و دفاع و قصاص و دیات در این کتاب مندرج گردیده) . **خاتمه** درپاره ای از احکام مرضی و وصیت ها .

(۱) حضرت استاد آقا میرزا محمد طاهر تنکابنی دام ظلّه فرمودند در مسافرتیکه در سال (۱۳۵۲) بکاشان اتفاق افتاد راجع باین کتاب از جناب آفاشیخ محمدالدین زراقی که از علماء معاصران دیرش نمودم ایشان فرمودند که مشتمل بر دوره کامل فقه است و آقای علامه که از نواده های مرحوم فیض میباشد فرمودند که اینک نسخه آن در کتابخانه ما موجود است .

(۲) در این موقع خدمت حضرت آخوند ملا صدراى شیرازی ره رسیده و بکسب معارف الهیه اشتغال ورزیده اند .

فن عادات و معاملات : ۱ - کتاب المطاعم والمشارب (احکام صید و ذبائح در این کتاب است) . ۲ - کتاب المناکح والموالید (مباحث طلاق و خلع و مبارات و لعان و ظهار و ایلاء در این کتاب مندرج است) . ۳ - کتاب المعایش والمکاسب (احیاء موات و اصطیاد و استرقاق و بیع و ربا و شفعه و شرکه و قسمة و مزارعه و مساقات و اجاره و جعاله و سبق و صلح و اقاله و قرض و رهن و ضمان و کفاله و تفلیس و اقرار و ابراء و سائر امانات و ضمانات و ودیعه و عاریه و غصب و اتلاف و لقطه و احکام تصرف بنیابة اعم از اینکه بوكالة یا وصایة باشد این کتاب نیز شامل است) . ۴ - کتاب العطیات والمروآت (مباحث هبه و هدیه و وقف و سکنی و حبس و وصیة و عتق و تدبیر و کتابة در این کتاب ذکر شده است) . ۵ - کتاب القضاء والشهادات . ۶ - کتاب الفرائض والموارث . **خاتمه** در حیل شرعیه .

برای معرفی و بیان طرز کتاب بهتر آنست عبارت مصنف محترم را که در ابتداء خود کتاب است ترجمه نمائیم و آن اینست :

و چون رغبت و میل طباع طلاب بمتون مختصره بیشتر از توجه آنها بکتاب مفصله است بتوفیقات الهی و متوکلاً علیه شروع بتألیف این کتاب نمودم و بحمدالله با اختصار و خالی بودن آن از فروع متفرقه و زیاد بنحوی است که میتوان حکم بیشتر از مسائل را که مورد احتیاج و ابتلاء در هر روزگاری شود از این کتاب استفاده نمود چرا که مفاتیح چون معتصم الشیعه ولو با اشاره مشتمل بر بیشتر ادله اصول مسائل و بیان کیفیّت استنباط احکام با نقل اجماع بنحویکه در آن ادعی شده که ناقل آن اطلاع بر مخالفی از علماء دین و مذهب در عصر خویش نیافته چنانکه ظاهر از این دعوی همین است و تناقض در کلام ایشان اگر غیر از این باشد و نام ناقل آنرا چون بی فائده بود نبرده و اشاره بنقل آنهم نکرده ام و بر اجماعات اعتماد نکرده جز آنرا که علم بدخول معصوم در آنها یافته ام که آنهم ضروری دین و مذهب است چرا که جز اینگونه اجماعات حجیت ندارد . و در هر حکمی اشاره به حدیث وارد در آن از آنچه بنظر

خودم رسیده و یا موثقینی نقل کرده باشند نموده و صحت و حسن و توثیق آنرا نیز تذکر میدهم الخ.

مؤلف خود در آخر کتاب تصریح کرده اند که در سال (۱۰۴۲) از تألیف آن فراغت یافته اند.

بر این کتاب شروح و حواشی متعدده نوشته شده یکی از آنها از پسر مؤلف است که شرح آن در ص (۳۹۸) گذشت و دیگری از مولی' ابوالحسن عاملی ره جدّ مادری مرحوم صاحب جواهر میباشد که نام آنرا «شریعة الشیعه و دلائل الشریعه» گذارده و در سال (۱۱۲۹) از شرح باب اوّل آن که تا اوّل مبحث مقدمات نماز میباشد فراغت یافته اند. (روضات ص ۱۱۹ ج ۴) و حاشیه آقای بهبهانی (این حاشیه که در حقیقت شرح ورد بر مقدمه مفاتیح میباشد مشتمل بر چهار مقاله است: ۱- در اصول اصلیه. ۲- در آنچه نادانان آنرا قیاس دانند و قیاس نیست. ۳- در اجماع ضروری و نظری. ۴- در عدم جواز تقلید. کشف الحجب ص ۱۹۰) و شرح آقای بهبهانی (این شرح بر کتاب صلوٰة و صوم و زکوة و خمس میباشد و تقریباً باندازه کتاب مدارک است) و شرح سید عبدالله بن سید محمد رضای حسینی که در حدود سیصد هزار بیت و مشتمل بر تمام مباحث فقهیه و نقل خلاف در مسائل و اخبار وارد از ائمه اطهار ع میباشد و نوادر آنها را نیز جمع کرده و نوادر اخبار احکام را نقل نموده و بآنها احاطه یافته و حتی باخبار وافی و وسائل و بحار توّسل جسته و نام این شرح را «المصباح الساطع» گذارده است. و شرح صاحب ریاض (فقط توفیق بر شرح کتاب صلوٰة مفاتیح را یافته است). و شرح سید علی نقی که در آخر بعضی از مجلّدات آن سال تألیف را سنه (۱۲۵۵) ضبط کرده. و شرح آقا محمد هادی بن محمد صالح مازندرانی (این شرح در کتابخانه رضویه موجود است ج ۲ ص ۷۷) و شرح شیخ حسین بحرانی بنام «الانوار اللوامع» است. (اسامی شروح فوق و تفصیل آنها از ص ۳۵۳ و ۲۵۴ و ۳۵۵ کشف الحجب نقل گردید و شرح محمد هادی بن نورالدین پسر برادر مؤلف در دو مجلد است مجلد اوّل آن در کتابخانه رضویه موجود است

(ج ۲ فهرست رضوی ص ۷۶). آقا محمود نوۀ آقای بهبهانی را شرحی بر زکوة و اطعمه و اشربه مفاتیح است.
مفاتیح الشرایع مشتمل بر (۱۸۰۰۰) بیت کتابت میباشد و وجه تسمیه این کتاب بمفاتیح آنستکه هر يك از مطالب آن بکلمۀ «مفتاح» ابتداء گردیده و تمام کتاب مشتمل بر مفاتیح است.
آغاز: بسملة الحمد لله الذی هدانا لهذا الذی كنا لسنا الشرایع والاحکام الخ.

انجام: - وفي القوى كل شیء مطلق حتی یرد فیہ نهی. هذا آخر المفاتیح و وقع الفراغ من تألیفه عام اثنین و اربعین و الف و اتفق لتاریخه عدد حروف تاریخه مرفوعة بحذف حرف العطف والحمد لله اولاً و آخراً هكذا: (اثنان اربعون الف).

(۶۴۵)

مفاتیح الشرایع این نسخه مشتمل بر تمام کتاب است (فن عبادات و سیاسات و عادات و معاملات) مجلد اول را محمد هادی بن حسن در سنۀ (۱۱۲۴) بخط نسخ نوشته و مجلد دوم را در سنۀ (۱۱۲۵) عبدالمجید طباطبائی نیز بخط نسخ نگاشته اند. کلمات اقتاده از متن و تعلیقاتی مختصر در حاشیه بعضی از صفحات مرقوم گردیده، پشت صفحۀ اول یادداشتہائی راجع بکتر و داخل شدن این نسخه در ملکیت اشخاص متعدده از مالکین هر عصر آن نوشته شده است.

جلد تیماج، کاغذ اصفهانی، عدۀ اوراق (۳۳۳) صفحۀ (۲۰) سطر، واقف سپهسالار قطع خشتی بزرگ، طول (۲۴ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمرة کتابخانه (۲۶۰۲).

(۶۴۶)

مفاتیح الشرایع این نسخه مشتمل بر تمام کتاب است (فن عبادات و سیاسات و عادات و معاملات) و بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده و بآخرین عبارت مصنف کتابت کتاب را خاتمه داده و در حاشیۀ بعضی از صفحات حاشیه هائی از مؤلف

و کتاب مسائل و غیره نگاشته اند ، دارای دو سر لوح کهنه و دو صفحه
اول فن عادات و معاملات و صفحه دوم کتاب تذهیب شده و ظاهراً از خطوط
اواخر قرن یازدهم است .

جلد ساغری ضربی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۸۰) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار .
قطع وزیری . طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۰۳) .

(۶۴۷)

مفاتیح الشرایع این نسخه که بخط نسخ در سنه (۱۱۳۰) نوشته شده
مشمول بر جلد اول (عبادات و سیاسات) میباشد ، چندین
ورق از ابتداء و انتهای کتاب و صالی شده و بر حاشیه اوراق اولیه کتاب تعلیقاتی بدون
امضاء موجود است .

جلد تیماجی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۲۵۷) صفحه (۱۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری .
طول (۲۱ ۱/۲ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۰۴) .

(۶۴۸)

مفاتیح الشرایع این نسخه که بخط نسخ نوشته شده مجلد دوم و مشتمل بر
فن عادات و معاملات کتاب است (از باب مطاعم تا قسمتی
از باب دوم ارث) اوراقی از آخر کتاب افتاده و آخرین سطر موجود آن
اینست : (لا بوی ابویه اثلاثاً اعتباراً فی الطرفين بالتقرب الى الام فی الجملة
المقتضى للتسوية) چندین ورق از ابتداء کتاب و صالی شده ، پشت ورق اول
ملا عبدالحسن بن ملا محمد نوشته است که من در سنه (۱۲۵۸) موفق بتعمیر
این مجلد و مجلد بعد از آن گردیدم ، کاتب این نسخه نویسنده مجلد اول است که در سنه
(۱۱۳۰) نوشته شده و در تحت نمره (۶۴۷) گذشت .

جلد تیماجی . کاغذ دولت آبادی . عدد اوراق (۲۲۱) صفحه (۱۵) سطر . واقف
سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۱ ۱/۲ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۰۶) .

(۶۴۹)

مفاتیح الشرایع این نسخه بخط نسخ قربانعلی تحریر گردیده ، مجلد
اول و مشتمل بر فن عبادات و سیاسات می باشد ، سال

کتابت ذکر نشده ولی ظاهراً از خطوط قرن دوازدهم می باشد و ورق اول کتاب وصالی شده است .

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۳۶) صفحه (۱۷) سطر .
واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول ($۲۱\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۰۵) .
(۶۵۰)

مفاتیح الشرایع این نسخه را بخط نسخ سید محمد بن محمد رفیع در سنه (۱۱۹۴) برای خویش نوشته ، مجلد دوم و مشتمل بر فن عادات و معاملات می باشد و در حاشیه بعضی از صفحات حاشیه هائی نوشته شده است .

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۱۷۵) صفحه (۱۶) سطر . واقف سپهسالار .
قطع خشتی . طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۰۷) .
(۶۵۱)

مفاتیح الشرایع این نسخه که مجلد دوم و مشتمل بر فن عادات و معاملات است بخط نسخ نوشته شده ، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده ، کلمات افتاده از متن را در حاشیه نوشته اند ، در حاشیه بعضی از صفحات حاشیه هائی بامضاء عهدره نوشته شده و مقصود از این رمز را ندانستیم .

جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۴۱) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی .
طول (۲۰ سانتیمتر) عرض ($۱۴\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۰۸) .

[۲۴۵] مقنعه شیخ مفید (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ مفید رحمه الله علیه است (ابن المعلم ابو عبد الله

محمد بن محمد بن نعمان بن عبد السلام بن جابر بن نعمان بن سعید عکبری (۱) بغدادی $\frac{۲۳۶}{۲۳۸} - ۴۱۳$) (۲) که از مشاهیر علماء اسلام و فقهاء و متکلمین بسیار بزرگ

(۱) عکبر بضم عین مهمله و کاف و باء موحدہ پس از آن راه نام ده یا شهر کوچکی است که برکنار دجله و در شمال بغداد بفاصله ده فرسخ بوده و دانشمندان بزرگی از آنجا خارج شده اند و روایات ص (۴۵۲) .
(۲) روایات ج ۴ ص ۲۴ تا ۳۱ . شذرات الذهب ج ۳ ص ۱۹۹ .

امامیه بوده اند. عامه و خاصه در کتب سیر خویش بذکر فضائل و مناقب این مرد بزرگ پرداخته و بعظمت مقام و جلالت ایشان اعتراف کرده اند. با عضدالدوله دیلمی معاصرو چون در مناظره و مباحثه با قاضی عبدالجبار معتزلی فائق آمد بیشتر مورد مرحمت پادشاه گردیده و ایشان را بانواع مراحم مادی و معنوی بنواخت و بارها بزیارت ایشان آمده و در نظر این پادشاه در اثر مناظرات کلامی با علماء عامه و تفوق بر آنها مقامی رفیع یافته و بیش از دوست کتاب و رساله تألیف نموده و نجاشی در رجال خویش بسیاری از آنها را ذکر نموده و مجلسی ره در مقدمات بحار ۱۸ کتاب و رساله از مؤلفات ایشان را که در دست داشته نام برده و در «الفهرست» شیخ طوسی نیز عده ای از آنها را ضبط کرده و یاره ای از آنها را نیز در اینجا ذکر خواهیم نمود.

خدمت حضرت ابوالقاسم جعفر بن محمد بن قولویه (ره) که نیز از علماء بزرگ و رواة عالی مقام امامیه اند کسب فضائل و کمالات نموده و از ایشان نقل روایت کرده و خدمت حضرت صدوق رسیده و از ایشان روایت نموده و بحلقه درس علماء عامه حاضر میگردد و در سبب ملقب شدن ایشان بلقب «مفید» صاحب روضات مطالب ذیل را نقل نموده است: و اما تفصیل ملقب شدن ابی عبدالله به مفید بنا بر آنچه بعضی از ورام بن ابی فراس مالکی اشتری صاحب کتاب المجموع نقل کرده اند اینست که شیخ مفید از اهالی عکبر بوده و در بچگی به بغداد رفته و مشغول بتحصیل خدمت شیخ ابو عبدالله معروف به «جعل» که منزل او در نزدیکی دروازه ریاح بغداد بود گردیده پس از آن بحلقه درس ابی یاسر که در نزدیکی دروازه خراسان منزل داشت درآمد و با وی مناظره و مباحثه نموده چون دید که از عهده وی بر نمی آید شیخ را به علی بن عیسی رمانی که از علماء بزرگ در علم کلام بود حواله کرد شیخ فرمود ایشان را نمی شناسم و منزل شان را نمیدانم ابی یاسر یکی از شاگردان خویش را برای راهنمایی شیخ فرستاد چون بمجلس رمانی درآمدند مجلس از فضلاء پر شده در آخر مجلس نشستند و چون يك يك میرفتند شیخ نزدیکتر

میرفت که مطالب خویش را سؤال و استفاده نماید اتفاقاً مردی از اهالی بصره درآمد و از رمانی پرسید که چه می فرمائید در حدیث غدیر و قصه غار رمانی جواب داد که خبر غار در آیه است و خبر غدیر روایه و روایه نتواند با درآیه معارضه نمود و چون بصری توانائی بر مباحثه و مناظره نداشت ساکت گردید و مجلس را وا گذاشت شیخ توانائی بر صبر نیافت و گفت مرا نیز سؤالی است اجازه می خواهم رمانی اجازه داد گفت چه میگوئید در کسی که بر امام عادل خروج کند و با وی بجنگد گفت کافر است پس از اندک تأملی گفت فاسق است شیخ گفت چه میگوئی راجع بامیر المؤمنین علی بن ابی طالب ^ع گفت امام است گفت چه میگوئی راجع بخروج طلحه و زبیر با وی در جنگ جعل گفت توبه کردند شیخ گفت خبر جنگ در آیه است و خبر توبه روایه رمانی گفت در موقع سؤال بصری حاضر بودی گفت بلی گفت روایه بروایه و سؤال توصیح و ایرادت وارد است پس از آن پرسید کیستی و نزد کدام يك از علماء این شهر تحصیل میکنی گفت پیش شیخ ابی عبدالله جعل گفت بجای باش تا بر گردم باطاق دیگر رفت و کاغذی سر بمهر بدست وی داد و گفت باستاد خویش سپار خدمت استاد خود شتافت نامه را گشود و چون شروع بخواندن نمود خندیدن آغاز کرد و تا به آخر هماره می خندید و فرمود شرح مجلس امروز را تماماً بر این نوشته و مرا بتربیت تو توصیه کرده و شمارا لقب « مفید » ^(۱) داده است .

(۱) از علماء امامیه پیش از حضرت محمد بن محمد بن نعمان کسی ملقب به لقب « مفید » نبوده و پس از ایشان فقط محمد بن جهم اسدی حلّی است که از شاگردان حضرت محقق حلّی بوده اند و لقب « مفید الدین » را داشته و مشهور به « مفید بن الجهم » میباشد (یکی از علماء و ادباء مفاخر اخیر شیراز نیز مشهور و معروف به « شیخ مفید » اند و « داور » تخلص میجسته و از معاصرین مرحوم فرصت الدوله که نیز از ادباء قرن چهاردهم هجری بوده اند میباشد و فرصت بشرح حال ایشان در مقدمه دیوان خویش پرداخته اند و دیگری جد قاضی سعید قمی است . مؤلف) و از علماء عامه ابوالحسن علی بن ابی البرکات بن علی بن سالم بغدادی معروف به « ابن الشیخ » نیز بلقب « مفید » معروف شده و در ذیل تاریخ ابن خلکان نوشته شده که از اهالی محله کرخ بغداد و شعراء دربار و مردی خوش خلق بوده و در سال (۶۱۷) وفات یافته و بنام « ابن المعلم » نیز در میان علماء عامه چنانکه در کتاب مذکور ضبط شده ابوالفنائیم محمد بن علی بن فارسی واسطی ملقب به نجم الدین است که از ادباء و شعرای نامی و از معاصرین با **ابن جوزی** واعظ معروف بوده و حکایت حضور این شاعر در پای وعظ ابن جوزی و استشهاده به شعرا و در ص ۳۱ ج ۴ روضات نقل گردیده و مطالب فوق نیز از آن کتاب و همان صفحه ترجمه گردیده است .

حضرت سید مرتضی علم الهدی و سید رضی رحمهما الله و حضرت شیخ طوسی و نجاشی صاحب رجال و شیخ ابوالفتح کراجکی از معاریف شاگردان ایشان میباشند و ابن کثیر شامی و صاحب شذرات نوشته اند که سید مرتضی بر جنازه شیخ مفید با هشتاد هزار (۸۰۰۰۰) شیعه امامی در میدان ایشان بغداد نماز گذارد و موافق و مخالف در این روز گریان بودند و در جوار امامین هم امین کاظمین علیهما السلام در قبرستان قریش پهلوی قبر شیخ ابوالقاسم ابن قولویه ره بخاک سپرده شد.

صاحب روضات (ص ۲۶ ج ۴) از تاریخ ابن کثیر شامی چنین نقل نموده که در آنجا در ذیل نام شیخ مفید نوشته شده: شیخ رافضی بود و حامی و پشتیبان آنها و در باره آنها متعصب و پادشاهان اطراف بدیشان معتقد چرا که بسیاری از مردمان آن زمان مائل بعقیده و مذهب امامیه بودند و بحلقه درس و محفل بحث و مناظره ایشان دانشمندان هر فرقه و مذهبی حاضر میشدند و از جمله شاگردان شریف مرتضی بود که قصیده غرائی در رثاء استاد خود انشا نموده (تا اینجا که میگوید) و چون خبر مرگ شیخ مفید به شیخ ابوالقاسم خفاف معروف به «ابن النقیب» (از علماء عامه بوده و چنانچه در ص ۲۸۷ ج ۳ شذرات ضبط شده سال ۴۵۰ فوت کرده است) رسید بی نهایت خوشحال شد و فرمان داد که خانه اش را زینت کنند و برای تهنیت نشست و گفت اینک مرگ برای من گوارا است. انتهى.

از جمله مؤلفات ابن عالم بزرگ یکی همین کتاب است (مقنعه) که با اختصارش مشتمل بر يك دوره فقه امامی است و چنانکه در ص (۲۳۴) مذکور گردید حضرت شیخ طوسی ره کتاب تهذیب را شرح بر این کتاب قرار داده و اخباری که مأخذ و مدرک احکام مقنعه است در آن جمع آوری شده و بهمین مناسبت جمعی کتاب تهذیب را در عداد کتب فقهیه ذکر نموده اند و ما علت اینکه در فصل اخبار بذکر آن پرداختیم در آنجا نگاشتیم. و دیگری کتاب الارکان فی دعائم الدین (در فقه)، کتاب مسار الشیعه (در موالید و حالات ائمه)، کتاب العیون و المحاسن (مشهور به فصول)، مقالات، کتاب المزار،

شرح اعتقادات صدوق (تصحیح الاعتقاد) (۱)، کتاب ارشاد، کتاب ایمان
ابی طالب، کتاب ذبائج اهل کتاب، کتاب مجالس، کتاب الاختصاص، رساله
در متمعنه، رساله در سهو پیغمبر ص و فوت نماز از آن حضرت، و جواب بسیاری
از مسائل وارده از بلاد و نقاط مختلفه و کتاب ایضاح و کتاب افصاح
(این هر دو در امامت است) و نقض بر ابن عباد و نقض بر علی بن
عیسی رمانی و نقض فضیله المعتزله و بسیاری از کتب فقه و کلام و
نقوض و رسائل.

حضرت شیخ مفید را نیز کتابی در امامه بنام «مقنعه» میباشد و صاحب
کشف الحجب در ص (۵۴۸) آنرا ذکر کرده است.
مقنعه مفید ره (مقنعه فقه) در حدود (۱۱۴۰۰) بیت می باشد و در سال
(۱۲۷۴) با کتاب فقه الرضا چاپ گردیده است.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذي نهج السبيل الى معرفته و يسر ما دعا اليه من
طاعته و اعان على شكر منته و نعمته بماندب اليه من العمل في عبادته الخ.
(۶۵۲)

مقنعه شیخ مفید این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۰۶۵) نوشته شده و
کاتب از خود نام نبرده است.

جلد چرمی. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۱۷) صفحه (۱۵) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی.
طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۴-۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۶۵).

[۲۴۶] مناهل (عربی)

صاحب مناهل و مؤلف آن حضرت سید محمد مجاهد کربلائی فرزند حضرت
صاحب ریاض و دختر زاده حضرت آقای بهبهانی رحمه الله علیهم اجمعین است
(محمد بن امیر سید علی بن محمد علی طباطبائی ۱۱۸۰ - ۱۲۴۲) (۲) که
یکی از علماء معروف دوره سلطنت فتحعلیشاه قاجار بوده از پدر بزرگوار خویش

(۱) ترجمه فارسی این کتاب در این کتابخانه موجود است به کتاب نمره (۱۸۳۹) مراجعه شود.
(۲) روضات ص ۱۲۰ ج ۴، هدیة الاحباب ص (۱۸۳)، نسخ التواریخ جلد اول
قاجاریه.

و حضرت سید مهدی بحر العلوم کسب علوم و فضائل نموده و از کربلاء معلی مهاجرت باصفهان کرده و در این شهر بافاده و افاضه اشتغال داشت، طلاب علوم دینیّه با رغبتی تمام بمحضر درس ایشان حاضر شده و اوراق مؤلفاتشان را چون ورق گل میبردند و تألیف مفاتیح الاصول را در اصفهان نموده و طلاب بسیار نسخه از آن برداشته اند، بالاخره رونق این جناب در اصفهان بنهایت رسید و چون خبر فوت پدر را بایشان رسانیدند بیدرنگ بطرف عتبات عالیات حرکت و پس از توقف چندی در کربلاء معلی که وطن اصلی شان بود بکاظمین مهاجرت و در آنجا رحل اقامت انداخت و تا آخرین مدت مجاورت خویش در اعتاب مقدّسه در آن شهر بسر برد.

فتحعلیشاه قاجار چون عازم جنگ با روسها گردید چنانکه از سائر علماء ایران خواستار شده بود که با او در این جنگ شرکت جویند تا جنبه دینی نیز بدان داده باشد این جناب را که معروف بزهد و تقوی و فضیلت بودند از کاظمین نیز دعوت نمود ایشان هم اجابت نموده و بطرف ایران حرکت کردند و بهمین مناسبت معروف و مشهور به «سید مجاهد» گردیدند، حضرت محقق نراقی نیز در این سفر با شاه بودند و شاه نسبت بسید بی نهایت تجلیل و احترام مینمود ارکان دولت بمصدق الناس علی دین ملوکهم نهایت درجه خضوع و خشوع در باره ایشان مرعی میداشتند حتی برای خدمتگذاری ایشان میان آنها نزاع و جدال میشد ولی چون جنگ بشکست منتهی گردید شروع به بی احترامی و توهین بآنجناب گذارده و در اثر هم و غم شکست ملت اسلام و بی ادبی لشکریان مریض شده و در قزوین به جوار رحمت الهی منتقل جسدها را با کمال عجله و شتاب بکربلاء معلی برده و در آن آستان مبارک به خاک سپردند.

مؤلفات ایشان عبارتست از: **مفاتیح الاصول** که بمناسبت آن از ایشان نیز به «صاحب مفاتیح الاصول» تعبیر میکنند. و **اصلاح العمل** (این کتاب در مسائل عبادات است). و **مسائل النجاة** که در اصول فقه است و در ابتداء عمر به

تألیف آن پرداخته اند ، رساله در **حجیه ظن مطلق** و کتاب **مناهل** (همین کتاب) .

کتاب **مناهل** یکی از کتب مفصله در فقه امامیه و تقریباً استدلالی است و بعضی از کتب آن چنانکه ذیلأ شرح خواهیم داد چاپ گردیده ولی با تحقیق و تفحص در کتابخانهها و فهارس آن ها ندانستیم که مؤلف توفیق بر اتمام دوره کامل فقه یافته اند یا نه بهر حال چند نسخه این کتابخانه از قسمت های چاپ نشده است و شاید نسخ آنها منحصر بفرد باشد چرا که در جای دیگر از آنها سراغ نیافتیم و قرائنی بر نسخه اصل بودن دارند .

کتابی که از این کتاب بقطع رحلی در طهران سال ۱۲۷۴ (در آخر کتاب شرکه باین تاریخ تصریح شده) چاپ شده مشتمل بر کتب ذیل است :
قرض و دین ، مفلس ، حجر ، ضمان و حواله و کفاله ، شرکه ، قسمت ، مضاربه ، مزارعه و مساقاة ، ودیعه ، احکام متفرقه ، وجوب اتباع قرائت قرآن و حرمت غناء و قمار و غیره ، بیع ، صلح ، رهن ، وکالة ، وقف و سکنی و عمری و رقبی و حبس ، هبه و هدیه ، نکاح ، طلاق ، یمین ، نذر و عهد ، عتق ، اقرار ، جعالة اطعمه و اشربه ، شفعه ، احیاء موات ، موارد و **کتاب قضاء** . و کلیه این کتب مذکوره در حدود (۶۵۲۰۰) بیت است .

چنانچه از اولین نسخه ذیل معلوم میشود مؤلف سه کتاب طهارت **مناهل** تألیف نموده و غیر از نسخه این کتابخانه نسخه ای در جای دیگر تا کنون سراغ نیافته ایم و نیز از کتاب **صلوة و صوم و حج و اجاره و صید و ذبائح و حدود و دیات و قصاص** **مناهل** خبری و اثری ظاهر نیست . و غیر از کتب چاپ شده و کتاب طهارت ، کتب **مناهل** این کتابخانه در حدود (۴۵۶۰۰) بیت است و مصنف بیشتر از کتب را ابتداء به بسمله و حمد و صلوة کرده اند .

آغاز کتاب طهارت : بسمله الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد و آله الطاهرين کتاب الطهاره **منهل** الطهارة لغة النزاهة و النظافة كما صرح به فی المعبر الخ

آغاز کتاب زکوٰۃ بعد از بسمله و حمد و صلوة : کتاب منہل الزکوٰۃ مقدمہ
الزکوٰۃ لغة علی ما صرح به الخ.

(۶۵۳)

مناہل

این نسخه مشتمل بر سه کتاب طہارت است . اولی آن قسمتی
از ابتداء آن افتاده و نخستین سطر موجود آن این است :
(خصوص صحیحہ داود بن فرقد عن ابی عبد اللہ (۴) قال کانوا بنی اسرائیل الخ)
و کتاب دوم اول و آخر آن ناقص است و ابتداء آن در نجاست آب بواسطہ تغییر
بملاقات نجس است و آخر آن در اکتفاء بغسل جنابت و عدم لزوم وضوء برای نماز است
و کتاب سوم از ابتداء کتاب طہارت است تا احکام غسل میّت و آخرین سطر
این کتاب این است : (و خالف فیہ المحقق فممنع من وجوب الغسل بہ
علی ما حکی) .

این سه نسخه هیچیک با دیگری مطابق نیست ، اگر چه عنوان مطالب ہمہ آنها
منہل منہل میباشد . در آخر کتاب اول کاتب خود را قربانعلی خراسانی معرفتی
نموده و سال کتابت را سنہ (۱۲۴۳) معین کرده است و از کیفیت خط چنین ظاہر
است کہ کاتب ہر سه نسخه ہمین نویسنده مذکور میباشد .

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عددہ اوراق (۲۳۱) صفحہ (۲۵) سطر . واقف سپہسالار . قطع
رحلی طول (۲۹ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمرة کتابخانہ (۲۶۱۴) .

(۶۵۴)

مناہل

این نسخه بخط نسخ تحریر شدہ و شامل کتاب زکوٰۃ میباشد ،
سال نگارش و نام کاتب نوشته نشده و کتابت کتاب انجام
نیافتہ ، اولین سطری کہ کاتب شروع نموده این است : (هذا کتاب مناہل من
تألیفات رحمت و غفران پناه خلد آشیان مولانا سید محمد غفرلہ) آخرین جملہ این
نسخہ چنین نگاشته شدہ : (بل الحکم بالاختصاص فی غایۃ القوم مع انہ احوط القول
فی جملہ) آغاز مطالب و عنوان مناہل را با سرخی نوشته اند .

جلد میشن . کاغذ فرنگی . عددہ اوراق (۳۶۶) صفحہ (۲۰) سطر . واقف سپہسالار . قطع خشتی .
طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمرة کتابخانہ (۲۶۱۶) .

(۶۵۵)

مناهل

این نسخه شامل خمس، جهاد و امر بمعروف و نهی از منکر است و بخط نستعلیق نوشته شده، سال نگارش و نام نویسنده ذکر نگردیده ولی بنظر می آید که خط محرر کاتب نسخه (۶۵۶) این فهرست و نمره (۲۶۱۷) کتابخانه است و چند ورق کاغذ نوشته در فاصله هر دو کتاب از این نسخه میباشد.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۲۲۴) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۱۵).

(۶۵۶)

مناهل

این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده و شامل بیع و دین و نکاح است، کاتب نامی از خود و ذکر از سال کتابت ننموده عنوان هر منهل بامر گب قرمز نگاشته شده، بین کتب این نسخه اوراق نوشته ای بوده که آنها را پاره کرده اند.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۱۸۹) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۱۷).

(۶۵۷)

مناهل

این نسخه که بخط نسخ نوشته شده کتاب وصیت میباشد و کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده است.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۱۳۸) صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۲۹ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۹ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۱۸).

[۲۴۷] منتخب یا مختصری از فتاوی حنفی (عربی)

این کتاب که خصوصیات نسخه آن ذیلاً نگاشته خواهد شد بنام فقه فتاوی حنفی موسوم به مذهب الاسماء داخل کتابخانه اعتضاد السلطنه گردیده و در این کتابخانه بهمین نام و بنام «مختصر از کتاب فقه عامه» و بنام «فقه فتاوی حنفی» ثبت شده و پشت صفحه اول که مطالبی فقهی نگاشته شده نوشته اند [البحر من اکتاب فتاوی سراجی کذا] و نیز بر همین صفحه و دو ورق بآخر کتاب مانده نوشته اند: کتاب الفوائد

ولی مسلماً مهذب الاسماء نیست چرا که چنانکه درص (۵۷۵) ج ۲ کشف الظنون مسطور است بنام مهذب الاسماء فقط يك كتاب آنها در لغت و تألیف محمود بن عمر بن محمود بن منصور سنجری است. کتاب فوائد هم نیست چرا که در دیباچه مؤلف خود تصریح نموده که این کتاب مختصر و منتخبی از کتاب مفصل او است و با مراجعه بکشف الظنون ج ۲ ص (۴۰۲ و ۵۳۵ و ۵۳۶ و ۲۰۶ تا ۲۱۱) و کتبی که بدین نام موسوم اند هیچیک از کتب فوائد مختصر نشده و از آنها مطالبی منتخب نگردیده است اما محتمل است که مؤلف این کتاب کتابی در جمع میان کتب فوائد تألیف نموده و این کتاب مختصر آن باشد چرا که مطالبی را با شخصی نسبت داده که بعضی از آنها دارای کتاب فوائدی میباشند و نام آنها از اینقرار است: ابوعلی نسفی (حسین بن خضر) متوفی سنه (۴۲۴) (۱) و شمس الائمه سرخسی متوفی سنه ۴۹۰ یا ۵۰۰ (۲) و حسام الدین و علی بن محمد بزوی متوفی سنه ۴۸۲ (۳) و ابو نصر احمد بن منصور قاضی اسبیجایی متوفی سنه ۴۸۰ (۴) و ابوبکر محمد بن فضل بخاری متوفی سنه ۳۸۱ (۵) و شیخ الاسلام علی اسبیجایی (۶) و ابو نصر محمد بن سلام متوفی سنه ۳۵۰ (۷) و ابوبکر الاسکاف بلخی متوفی سنه ۳۳۳ (۸) و سید ابوالقاسم ناصر الدین بن یوسف متوفی سنه ۵۵۹ (۹) و خواهر زاده متوفی سنه ۴۳۳ (۱۰) و شمس الائمه حلوانی متوفی سنه ۴۴۸ (۱۱) و صدر الاسلام و احمد بن عبدالعزیز پدر صدر جهان و برادر محمد بن عبدالعزیز متوفی سنه ۵۶۶ (۱۲)

مؤلف در بیشتر صفحات بنقل مطالب و فتاوی اشخاص مذکور فوق پرداخته و چنانکه ملاحظه فرمودید علماء مذکور از قرن چهارم و پنجم و ششم و حنفی

-
- (۱) الفوائد البهیة ص ۶۶ . (۲) الفوائد ص ۱۰۸ . (۳) الفوائد ص ۱۲۴ . (۴) الفوائد ص ۴۲ . (۵) الفوائد ص ۱۸۴ . (۶) الفوائد ص ۱۲۴ و در این صفحه است که اسبیجایی منسوب به «اسبیجای» بکسر همزه و سین مهمله ساکنه و کسر باء فارسی و سکون باء مثناة تحتانیة و فتح جیم و یس از آن الف و یس از آن باء میباشد که بنا بضبط امین الدین کاشفی (علی بن حسین کاشفی) در کتاب «الرشحات» شهری میان تاشکند و سیرام است. (۷) الفوائد ص ۱۶۸ . (۸) الفوائد ص ۱۶۰ . (۹) الفوائد ص ۲۱۹ . (۱۰) الفوائد ص ۱۶۴ . (۱۱) الفوائد ص ۹۵ . (۱۲) الفوائد ص ۱۸۳ .

مذهب بوده اند و نامی از علماء قرون بعد را با تتبع در آن نیافتیم بنابراین توانیم گفت که مؤلف خود از علماء قرن هفتم یا هشتم بوده پس این کتاب مختصری از کتاب «الفتاوی السراجیه» نیز نخواهد بود چرا که مؤلف در مقدمه عبارتی را که ذکر نموده می‌رساند که در کتابی که این کتاب مختصر و منتخبی از آنست انتخاباتی از اقوال علماء نموده و می‌رساند که کتاب فتوی نیست و در ج ۲ ص ۱۶۷ کشف الظنون نقل شده که تألیف «الفتاوی السراجیه» در سال (۵۶۹) بوده و عبارت مقدمه این منتخب یا مختصر اینست: بسمه الحمد لله رب العالمین والصلوة علی رسوله محمد و آله اجمعین قال العبد الضعیف تواد الله بعصمته وخصه اسلافه برحمته هذا ماختصرته من کتاب سبق منی جمعه و تصنیفه و نظمه و تألیفه فی نفائس اجناس الواقعات [المقطعة] من الجامعین (۱) والزادات (۲) المنتخبة من فوائد ائمة الامصار فی سواف الدهور والاعصار الى غیر ذلك من نسخ بکثر عددها واحصاؤها وبقصر حددها واستقصاؤها علی حسب کفاية المتصدين لامر الفتوى فی حوادث اهل البلوی^۱ وانه الکتاب صغیر الحجم کثیر الفهم لاحتوائه علی الاثم من الفوائد والاثم من العوائد و لله الحمد علی جزیل بره الخ. (این کلمه [المقطعة] مسلماً الملقطة بوده است).

این کتاب از طهارت شروع و بکتاب ارث خاتمه یافته و هر یک از کتب را بچندین باب تقسیم نموده و در ابتداء کتب بعد از ابواب آن تصریح گردیده و بذکر آن پرداخته شده و برای معرفی بیشتری قسمتی از آنرا ذیلاً نقل می‌نمائیم:

کتاب اللقطة اللقطة اسم لغیر بنی آدم من مال واقع علی الارض ، رفع اللقطة افضل

(۱) مراد از جامعین جامع کبیر وصغیر تألیف ابو عبد الله محمد بن الحسن الشیبانی حنفی متوفی سنه (۱۸۷) است که در فروع میباشد و کشف الظنون ج ۱ ص (۳۷۷ و ۳۸۱) بسیاری از شروح آنها را نام برده است.

(۲) بنام زیادات در ص (۱۱ و ۱۲) ج ۱ کشف الظنون چندین کتاب ضبط گردیده ولی ظاهراً مراد مصنف از این زیادات آنست که تألیف محمد بن الحسن الشیبانی مذکور میباشد.

اذا كان يأمن على نفسه، ترك الضالة افضل اذا لم يخف ضياعها، رفع لقطة ابردها
 ثم وضعها في ذلك المكان لم يضمن، قيل اذا برح عن مكانه ثم وضعها في مكانه
 ضمن و به اخذ ابوليث ولو اخذها لياً كلها لم يبرأ حتى يدفع الى صاحبها. اذا
 التقط لقطة بعرفها سنة على ابواب المساجد وفي الاسواق والشوارع. وعن ابي حنيفة
 ان كانت مائة درهم ونحوها بعرفها سنة وان كانت عشرة ونحوها بعرفها
 شهراً وان كانت ثلاثة ونحوها بعرفها جمعة وان كانت درهماً ونحوها بعرفها
 ثلاثة ايام وان كانت دانقاً (دانق شش يك درهم است) ونحوها بعرفها يوماً
 وان كانت تمرّة او كسيرة خبز يتصدق مكانها وان كان فقيراً اكلها مكانها.
 كل لقطة يعلم انها كانت لذمي لا ينبغي ان يتصدق لكن يصرف الى بيت المال
 لنواب المسالمين.

بالاخره پس از تحقیق و تفحص زیاد از عباراتی که در ج ۲ کشف الظنون
 ص ۳۹۷ نوشته شده و قسمتی از آنرا ذیلاً نقل خواهیم نمود تصوّر میکنم که این
 کتاب مختصر و یا منتخبی از کتاب «مختار» تألیف ابوالفضل مجد الدین موصلی حنفی
 متوفی سنه ۶۸۳ که موسوم به «المختار للفتوی» است میباشد چرا که در این
 کتاب مؤلف بنقل فتاوی ابویوسف و ابوحنیفه زیاد پرداخته و اقوال ابوحنیفه را
 ترجیح داده و گاهگاهی از امام شافعی و دیگران نقل اقوالی کرده ولی ترجیح
 قول و فتاوی امام ابوحنیفه را داده است. بدبختانه نسخ کتبی که در اینجا از
 آنها نام برده ایم چه مطبوع و چه چاپ نشده در کتابخانه هائی که در دسترس
 نگارنده است نیست که با آنها این کتاب را مقابله نمائیم و عبارت مذکور در
 کشف الظنون اینست: «مختار فی فروع الحنفیه» لابی الفضل مجد الدین عبدالله بن
 محمود بن مودود الموصلی الحنفی المتوفی سنة ثلاث و ثمانین و ستّمائه اوله:
 الحمد لله علی جزیل نعمائه الخ. ثم شرحه و سّماه «الاخيار» اوله: الحمد لله الذی

شرع لنا ديناً قويمًا الخ . ذکر فيه انه جمع في [شنه] مختصراً سماه « المختار
للمفتوى » واختار فيه قول الامام ابى حنيفة فتداولته الايدى فطلبوا منه شرحاً
فشرحه شرحاً اشار فيه الى علل المسائل ومعانيها و ذكر فروعاً يحتاج اليها و
يعتمد في النقل عليها الخ .

(٦٥٨)

منتخب یا مختصری این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده و مشتمل بر کتاب
طهارت تا آخر ارث (٥٤ کتاب) میباشد پس از آن مسائل
از فتاوی حنفی متفرقه فقه نگاشته شده و از اواخر آن افتاده و آخرین
سطر موجود نسخه اینست : (من شوم تلك المعصية ان يبطل جميع طاعاته والثانية
من اطاع) فهرست کتب این نسخه و ابواب آن بر يك ورقى که پیش از ورق
اول کتاب بوده نگاشته شده ، پشت صفحه اول کتاب و ورق اول نسخه مطالب
متفرقه فقهی نوشته اند ، در حاشیه بیشتر از صفحات مطالبی از کتب فقهیه عامه
چون تحفة الفقه یا تحفة الفقها ، فتاوی ظهیری ، تنار خانیه ، جواهر ، شرح
وقایه ، هدایه ، مضمرات ، قدوری ، فتاوی قاضی خان ، مختار الفتاوی (مؤلف
این کتاب برهان الدین علی مرغانی متوفی سنه ٥٩٢ میباشد که در کشف ج
٢ ص ٣٩٧ ذکر شده و غیر از « المختار للفتاوی » است که پیش گذشت) .
و مفتاح الجنان ، کنز العباد ، فتاوی اوزجندی و کتب دیگری نوشته شده
و احمد نامی که کلیه این حواشی را او نقل نموده نیز خود تعلیقاتی بر این
کتاب دارد .

از عبارتی که پشت ورق اول اصل کتاب است بر می آید که این نسخه
در سال (١٠٤٨) نوشته شده ولی ظاهراً نسخه کهنه تر از این بنظر می آید و
تصحیح گردیده و کلماتی بخط عبری بر صفحه اول آن نوشته شده است .
جلد مقواتی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (١٥١) صفحه (٢٤) سطر . واقف سیه سالار . قطع
وزیری . طول (٢٥ سانتیمتر) عرض (١٦ ١/٣ سانتیمتر) نمره کتابخانه (٢٣٧٦) .

[۲۴۸] منتخب فتاوی قاضیخان (عربی)

قاضیخان فخرالدین حسن بن منصور اوزجندی فرغانی (۱) حنفی متوفی سنه (۵۹۲) است که از معاریف علماء حنفی مذهب بوده و کتاب فتاویش معمول بها و متداول در میان علماء و فقهاء و نصب العین قضاة بوده چرا که مسائل آن از آنهاییست که عموماً مبتلی به عموم و مورد احتیاج آنها میباشد و ترتیب آن چون سائر کتب فقهیه عامه است و مسائلی که اقوال متعدده در آنها باشد بنقل يك يادو قول از آنها قناعت نموده و آنها را که اظهر است بر دیگری مقدم داشته اند .

چند نفر فتاوی قاضیخان را تلخیص نموده یکی اشرف بن یوسف اینال طرازی است که از علماء قرن هشتم بوده و در سال (۷۶۱) باختصار این کتاب پرداخته و نام آنرا « محمكة السلطان » گذارده است (۲) و دیگری یوسف بن حسن مشهور به « اخی چلبی » توقانی است (۳) و آنرا هدیه سلطان بایزید خان نموده و سومی همین منتخب است که منتخب و مختصر کننده خود را « مصطفی بن مصطفی » معرفی نموده و بدبختانه در علماء حنفی مذهب چنین شخصیرا نیافتیم و شرح حال و دوره زندگانی او را بدست نیاوردیم .

آغاز: بسملة الحمد لله الذي جعل الشريعة المطهرة طريقة سوية الخ .

(۶۵۹)

منتخب فتاوی قاضی خان
این نسخه بخط نستعلیق نگاشته شده و مشتمل بر کتب فقهیه ذیل است : طهارت ، صلوٰة ، صوم ، اعتکاف ، زکوة ، حج ، نکاح ، رضاع ، طلاق ، عتاق ، ایمان ، بیع ، اجاره ، دعوی

(۱) صاحب الفوائد البهیه از کتاب مدینه العلوم نقل نموده (۵ اوزجندی شهری از نواحی اصفهان و در نزدیکی فرغانه است (ص ۶۵۹) .

(۲) نسخه این کتاب در کتابخانه خدیویه مصر موجود است . فهرست خدیویه ج ۳ ص (۱۲۴) .

(۳) کشف الظنون در ذیل نام فتاوی قاضی خان بدین کتاب تصریح نموده ج ۲ ص (۱۷۰) .

بیّنات ، قضا و شهادات ، وکالت ، صاحب ، اقرار ، قسمت ، مضاربه و مزارعه .
(این کتاب ناقص است و آخرین سطر موجود آن این است) : (فمنعه صاحب الارض
قالوا ينظر ان كانت المزارعة بينهما علي ان يزرع) پشت صفحه اول بنام
« بك مجلد کتاب فقه سنّی ها » وقف شده است و پنج ورق کاغذ زرد ننوشته
در آخر نسخه است . در سال (۱۲۷۵) داخل کتابخانه اعتضاد السلطنه شده ، پشت
ورق اول یادداشت کرده اند .

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی مهر زده . عدد اوراق (۱۰۰) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری .
طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۳-۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۳۷۲) .

[۲۴۹] منظومه نخبه الوجيه (عربی)

ناظم این منظومه فقهی حضرت آقا محمود بهبهانی رحمه الله است (آقا محمود
بن آقا محمد علی بن آقای بهبهانی ۱۲۰۰ - ۱۲۷۱) (۱) که از علماء و دانشمندان
دوره سلطنت محمد شاه قاجار و اوائل ناصر الدین شاه بوده و خاندان ایشان
پدر بر پدر تا زمان مجلسی اول ره همه از معارف علماء امامیه و فضلاء اثنی
عشریه بوده اند ، بر عکس پدر بزرگوار خود نسبت بصوفیه و صوفیکری اقبالی
کامل داشت و شرح دعاء سمات ایشان گواهی صادق بر مراتب عرفانی آنحضرت
میباشد ، طبع شعر داشته و غزل سرائی مینموده و مؤلفاتی در فقه و اصول
فقه ، اخلاق ، تاریخ و رجال از ایشان بیادگار مانده و در کتابخانه شخصی
آقای حاج آقا احمد رئیس و امین محترم کتابخانه مدرسه سپهسالار که پسر
زاده مؤلف محترم میباشد اینک نسخ ذیل از مؤلفات آن جناب موجود است :
شرح دعاء سمات ، معجون الهی در اخلاق ، انموذج الرجال در علم رجال ،
رساله در اصول دین ، رساله در اصول فقه ، دیوان غزلیات فارسی ،
تحفة الناصریه در اخلاق ، عکوس الشموس در طهارت و صلوة و حج و
زکوة و خمس و صوم ، شرح مفاتیح فیض فقط شرح زکوة و اطعمه و اشربه
است ، ارشاد السالك در حج و غیره ، تحفة المملوك در تاریخ انبیاء ،

(۱) المآثر والاثار ۱۵۲ ، مجمع الفصحاء ج ۲ ص ۴۵۳ و طرائق الحقائق یاد داشت حاج آقا احمد .

مهمات الاحكام در مباحث الفاظ ، چند رساله در علوم مختلفه ، **الجنة الواقية** در رد بر اخبارين مخصوصاً صاحب حدائق و ردّ بیانات ایشان در مقدمات حدائق الناضره است ، رساله در رد بر صوفیه ظاهراً این رساله را در اوائل عمر تألیف کرده اند و منظومه در فقه (همین کتاب).

این منظومه که مؤلف آنرا «نخبة الوجیز» نامیده مشتمل بر (۸۱۵) بیت و در طهارت ، صلوٰة ، زکوة ، خمس و حج است .

آغاز: بسمله سبحان من ليس سواه واجب وغيره المغلوب و هو الغالب
انجام: واصلاح الفاسد منها ان وجد ملتئماً بذلك اجرا قد وعد

(۶۶۰)

منظومه این نسخه بخط نسخ خوب نگاشته شده ، کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده ، رساله از آقا محمود نوّه مرحوم آقایی بهبهانی که در رد بر اخباريين بنام الجنة الواقية میباشد ضمیمه آنست و شرح آن در فصل بعد خواهد آمد .

جلد تباچی . کاغذ فرنگی مهر زده . عدد اوراق (۵۹) صفحه (۷) - طر . واقف سیه سالار . قطع ربعی . طول (۱۸ - ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۱ - ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۳۲) .

[۲۵۰] **منهاج الهدایه** (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت حاج محمد ابراهیم کرباسی صاحب اشارات الاصول رحمة الله علیه است (محمد ابراهیم بن حاج محمد حسن خراسانی کاخی (۱) کرباسی (۲) ۱۱۸۰ - ۱۲۶۳) (۲) که از بزرگان علماء امامیه در عصر

(۱) پدر این عالم جلیل از اهالی کاخ که از نواحی خراسانست بوده ولی مؤلف در اصفهان متولد گردیده اند ، روضات ص (۱۰) .

(۲) ایشان را کرباسی گفته اند بدین مناسبت که پدرشان چندی نیز در محله حوض کرباس هرات اقامت داشته اند و وجه تسمیه آن محله بحوض کرباس اینست که زنی امامی مذهب از یول ریسمانی که برای تهیه کرباس میساخته برای وضوء شیعیان این حوض را بنا نموده از اینرو آن محله معروف به حوض کرباس شده و از کثرت استعمال حوض آن افتاده است .

(۳) روضات ج ۱ ص (۱۰ و ۱۱) ، فهرست رضویه ج ۲ ص (۱۳۰) .

اخیر و قرن سیزدهم هجری بوده و بدرک خدمت و استفاده از محضر آقای بهبهانی موفق گردیده و بیشتر از تحصیلاتشان خدمت علماء عراق عرب چون حضرت صاحب ریاض و آقا سید محسن کاظمینی و آقا شیخ جعفر و حضرت بحر العلوم بوده و در ایران از محضر درس حضرت میرزای قی و ملا محمد مهدی نراقی نیز کسب فضیلت نموده و موفق باخذ اجازه از محقق قی گردیده اند و از بسیاری اجازه روایت دارند، مقیم در اصفهان بوده و اینک خانواده بزرگی بنام « کرباسی » در آنجا میباشند، با سید حجة الاسلام رشتی معاصر و میانشان کمال صفا و صمیمیت برقرار بوده و در عصر خویش کسی را بسعه اطلاع و فضیلت بنایه خود نمیدانسته اند، صاحب روضات که معاصر با ایشان بوده و بدرک خدمتشان نائل گردیده در کتاب خود بمدح و ثناء بی نهایت در باره ایشان مبادرت نموده و مؤلفات ایشانرا کتب و رسائل ذیل شمرده اند :

کتاب **اشارات الاصول** که در دو مجلد و نزدیک پنجاه هزار بیت کتابت دارد، کتاب **ایقاعات** که نیز در اصول است و در اوائل جوانی تألیف گردیده، کتاب **شوارع الهدایه** در شرح کفایه محقق سبزواری است که نا تمام مانده و جز قسمتی از طهارت و صلوٰه آن تألیف نگردیده اما همین قسمت در نهایت تفصیل است، کتاب **ارشاد**، کتاب **نخبه** (این دو کتاب در احکام عبادات و بفارسی است)، **رساله در مناسک حج** بفارسی، **رساله صحیح و اعم**، رساله در مفطر بودن کشیدن دود، **رساله در تقلید اموات** و غیر از اینها از رسائل و جواب مسائلی که متفرقا نوشته و اینک نیز مشغول بآن می باشند و کتاب **منهاج الهدایه** (همین کتاب).

مؤلف نام این کتاب را « منهاج الهدایه الی احکام الشریعه » گذارده و بتصریح صاحب روضات مشتمل بر تمام ابواب فقه جز قسمتی از کتاب حدود و کتاب قصاص و در دو مجلد می باشد و تألیف آن بیست سال طول کشیده و مشتمل بر فروع زیاد و دارای سیاقی نیکی و اختصار در عبارات است و نظیر قواعد و تحریر علامه در اتقان و کثرت مسائل میباشد و در حدود (۳۰۰۰۰)

بیت کتابت دارد.

تاریخ تألیف را مؤلف در آخر مجلد اول بدین طریق ذکر نموده: (فی العشر الاخر من الربع الاول من العشر الخامس من العشر الثالث من الالف الثاني) بنابر این سال (۱۲۴۴) میشود.

نسخه این کتابخانه فقط مجلد اول است و در کتابخانه رضویه نیز مجلد اول آن موجود و در فهرست کتب خطی کتابخانه معارف ج ۱ ص ۹۹ و ۱۰۰ و فهرست فاضلیه ص ۱۵۰ مذکور است که این کتاب مشتمل بر عبادات و عقود و ایقاعات و احکام میباشد و کلیه ابواب و کتب منهاج جز قسمتی از حدود و قصاص و دیات آن در سال (۱۲۶۳) در طهران چاپ شده و بد بختانه با تفحص زیاد بر این قسمت های اخیر و بر نسخه چاپی آن که گویند مشتمل بر تمام کتابست دست نیافته ام.

ملا محمد مهدی فرزند مؤلف شرحی بر این کتاب نگاشته و نام آن را «مدارج الشیعه» گذارده و ملا محمد تقی نام حواشی و تعلیقات بر آن دارند.

آغاز: بسمله الحمد لله الذی هدانا الی معالم الاسلام و ارشدنا الی قوانین شرایع الدین و الاحکام الخ.

(۶۶۱)

منهاج الهدایه این نسخه مجلد اول و مشتمل بر کتاب طهارت تا آخر هبه است، بخط نسخ خوب محمد علی بن محمد اسمعیل حسینی در سنه (۱۲۵۴) نوشته شده، دارای یک سر اوج خوب و صفحات آن مجداول بطلا و سرخی و زنگار است.

جلد تیماجی نیم ضربی. کاغذ سمرقندی مهر زده. عدد اوراق (۱۶۱) صفحه (۲۱) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۹۱).

(۶۶۲)

منهاج الهدایه این نسخه بخط نسخ حسن ابن ملا محمد رفیع یزدی در سنه (۱۲۸۶) نوشته شده و نیز جلد اول و مشتمل

بر کتب مذکوره در نمره پیدش است و در حاشیه بعضی از صفحات تعلیقاتی بر مطالب این کتاب از خود مؤلف دیده میشود.
جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۱۸۷) صفحه (۲۰) سطر. واقف سپهسالار.
قطع خشتی. طول (۲۱ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۴۹۰).

[۲۵۱] منیه الراغب یا شرح بغیة الطالب (عربی)

مؤلف این شرح حضرت شیخ موسی پسر حضرت شیخ جعفر صاحب کشف الغطاء رحمه الله علیهما است (موسی بن جعفر متوفی سنه ۱۲۴۲) و صاحب روضات در ج ۱ ص ۱۵۱ در ذیل نام پدر عباراتی ایشان راستوده که ترجمه فارسی آن ذیل درج و اطلاع دیگری بر حال ایشان تا کنون نیافته ام و آن اینست: (و از جمله شاگردان این جناب فرزندان بزرگوار ایشانند که در عداد مشایخ اسلام و فقهاء اعلام محسوب اند و یکی از آنها شیخ اکبر افخر موسی بن جعفر است که خلاق فقه و دانای بقواعد آنست و دیده روزگار نظیر و مانند آنرا ندیده و پدر بزرگوارش در فقه از تمام فقهاء امامیه جز محقق و شهید رحمه الله ایشان را برتر و مقدم میدانسته و رساله پدر را (مراد بغیة الطالب است) که از ابتداء طهارت تا آخر صلوٰه میباشد در دو مجلد بزرگ شرح نموده و در حدود سال یک هزار و دویست و چهل و دو یا سه وفات کرده است انتهى).

این کتاب شرح مزجی است و چنانکه از ترجمه عبارت روضات و تصریح شارح در آخر مجلد اول معلوم میشود این کتاب در دو مجلد تنظیم گردیده و مجلد اول از ابتداء کتاب تا آخر مبحث قنوت و مجلد دوم از احکام خلل در صلوٰه تا آخر همین کتاب میباشد ولی دو نسخه این کتابخانه هر دو مجلد اول اند و با تفحص در فهرست های موجود مجلد دوم آنرا نیافتیم و مجلد موجود مشتمل بر (۱۳۰۷۸) بیت است.

در آخر مجلد اول سال تألیف سنه (۱۲۳۴) تعیین گردیده است.

آغاز: بسمله الحمد لله ذی الجلال والا کرام والفضل والطول والامن
والانعام الخ.

(۶۶۳)

منية الراغب این نسخه بخط نسخ بد خطی نوشته شده ، کاتب از خود نام نبرده و مشتمل بر جلد اول است (طهارت و صلوة تا آخر مبحث قنوت) و کاتب باآخرین عبارت شارح که حاکی از سال تألیف میباشد قناعت نموده .

جلد تیماجی . کاغذ فرنکی آبی . عدد اوراق (۱۷۳) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۶۶) .

(۶۶۴)

منية الراغب این نسخه بخط نسخ خوب و قسمتی از ابتداء آن بخط نستعلیق نوشته شده ، کاتب درویش بن کاظم در سنه (۱۲۴۲) است و مشتمل بر طهارت و صلوة (تا آخر مبحث قنوت) میباشد ، پس از اتمام این کتاب مبحث خیارات نوشته شده ولی کتبات آن خاتمه نیافته و اولین سطر خیارات این عبارت است : (الفصل التاسع فی الخیار لاریب ان ثبوت الخیار علی خلاف القاعدة) و آخرین سطر آن این عبارت میباشد : (و حواشی المصنف و جامع المقاصد و تعلیق الارشاد و ایضاح التافع والمیسیه والزباض و هو المحکی عن ابی علی والقاضی) . و احتمال دارد که این قسمت از « کتاب خیارات » تألیف شیخ علی (ره) برادر این شارح مرحوم و متوفی در حدود سال (۱۲۴۰) است که بمناسبت همین کتاب از ایشان به « صاحب کتاب خیارات » تعبیر میکنند (روضات ص ۱۵۱ ج ۱ ذیل صاحب کشف الغطاء) .

جلد تیماجی . کاغذ فرنکی . عدد اوراق (۲۳۳) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۰ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۴ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۶۶۷) .

(عربی)

نخبه فیض

[۲۵۲]

مؤلف این کتاب حضرت فیض رحمة الله علیه است که از علماء بزرگ و حکماء و عرفاء عالی مقام امامیه بوده و در ص (۲۴) این فهرست شرح حال ایشان گذشت و چون نامی از مؤلفات ایشان در آن صفحه و در سائر صفحات

که مؤلفات دیگر ایشان را ذکر کرده ایم برده نشده در اینجا که آخرین مؤلفه این عالم جلیل در این مجلد از فهرست مناسب دیده که نام پاره‌ای از آنها را بیاوریم .

مؤلف خود فهرستی برای مؤلفات خویش نوشته و صاحب روضات درج ۴ ص (۵۴۲ تا ۵۴۹) شرح مفصل از حالات و فضائل و مؤلفات و تاریخ تألیف و عدد ابیات آنها را نوشته و نیز در آنجا مذکور است که بعضی شماره مؤلفات ایشان را هشتاد مجلد که بعضی از آنها مشتمل بر چندین مجلد است دانسته و از سید نعمت الله جزائری (ره) که یکی از شاگردان ایشان بوده نیز نقل نموده که: استاد ما حضرت فیض صاحب وافی رحمه الله علیه نزدیک دوست کتاب و رساله تألیف نموده اند .

پاره ای از آن مؤلفات که در فنون مختلفه اند این است : **وافی** (در فصل اخبار گذشت) ، **شافی** (این کتاب مختصر وافی و دو مجلد است) **تفسیر صافی** (در فصل تفاسیر با دو تفسیر دیگر مؤلف اصفی و مصفی گذشت) **نواذر** (در فصل اخبار گذشت) **منهاج النجاة** (نیز در فصل اخبار شرح آن داده شد) **خلاصة الاذکار** (در فصل ادعیه و اذکار بذکر آن پرداختیم) **مفاتیح** ، **ابواب الجنان** (در فصل فقه از این دو کتاب و کتاب شهاب ثاقب مؤلف نام برده ایم) **عین الیقین** ، کتاب المعارف ، **اصول المعارف** ، **قرة العیون** **محجة البیضاء** (این کتاب عین کتاب احیاء العلوم غزالی است جز اینکه اخباری را که غزالی از عامه برای مطالب خویش دلیل آورده این عالم جلیل از اهل بیت پیغمبر نقل نموده است) ، **الاصول الاصلیه** ، **تسهیل السبیل** ، **فهرست العلوم** ، **بشارة الشیعه** ، **انوار الحکمه** ، **سفينة النجاة** ، **اصول العقائد** (در اصول پنجگانه دین) ، **کلمات مکنونه** ، **کلمات مخزونہ** ، **کتاب اللئالی** ، **جلاء العیون** ، **تشریح العالم** (در هیئت عالم و حرکت افلاک و عناصر و بسائط و مرکبات است) **اربعین** (در فضائل امیر المؤمنین علیه السلام است) ، **کتاب حقائق** (در اسرار دین است) و **کتاب النخبه** (همین کتاب) .

کتاب نخبه فیض یکی از کتب مختصره مفیده در فقه امامیه است و از کتاب طهارت آغاز و بکتاب فرائض خاتمه یافته است.

این کتاب مکرر چاپ شده و در حدود (۵۰۰۰) بیت است.

و چنانکه صاحب کشف الحجب در ص ۵۷۸ نوشته اند مرحوم فیض را نیز کتابی بنام «النخبه الصغری» مشتمل بر خلاصه مطالب طهارت و صلوٰه و صوم میباشد و خود نیز بر آن تعلیقاتی نگاشته اند.

بنام «نخبه» حاجی محمد ابراهیم کرباسی رارساله عملیه ای بفارسی میباشد و بهمین نام (نخبه) صادق بن احمد را کتابی در ادعیه است. (کشف الحجب ص ۵۷۸).

آغاز: الحمد لله الذی اوضح بائمة الهدی من اهل بیت النبوة عن دینه القویم الخ.

(۶۶۵)

این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۱۹۱) نوشته شده، کاتب از خود نام نبرده، ورق اول کتاب که مشتمل بر قسمتی از مقدمه کتاب بوده افتاده است، در کتابخانه و بر خود نسخه بنام «یک جلد کتاب قدری از فقه» ثبت و وقف گردیده است بانسخه چاپی مقابله گردید نخبه فیض علیه الرحمه است و از این سطر موجود آن اینست: (من حیث لا یعلم و اذ لا سبیل الی القطع فی الشبهات).

جلد تیماج. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۱۰۲) صفحه (۱۶) سطر. واقف سپهسالار، قطعه ربی. طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۴۴).

(عربی)

نقلیه شهید

[۲۵۳]

مؤلف این کتاب حضرت شهید اول اعلی الله مقامه است [۱۶۵] ص (۳۵۹) و مشتمل بر چهار هزار مسئله از مسائل مستحبه نماز میباشد و مؤلف در دیباچه سبب تألیف آنرا چنین نگاشته اند: اما بعد چون بر دو حدیث از احادیث مشهوره اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام واقف گردیدم که یکی

از آنها از حضرت صادق ^ع و مضمون آن اینست : که نماز دارای چهار هزار حد میباشد . و دیگری از حضرت رضا ^ع و آن اینست که : نماز دارای چهار هزار درب میباشد . و خداوند مرا توفیق داد که رساله « الفیّه » [۱۶۵] ص (۳۵۹) را در واجبات آن املاء نمایم بدان کتاب و عدد مسائل آن این کتاب را ملحق نموده که تیمناً عدد معهود چهار هزار تکمیل گردد اگر چه عدد بمسائل مستحبه مقارنات خاتمه یافت و مسائل مستحبه غیر آن بدان اضافه گردید و خداوند مرا بس است در تمام حالات و این کتاب را بر مقدمه و سه فصل و خاتمه ای مرتب ساختم .

حضرت شهید ثانی رحمه الله علیه نیز بر این کتاب شرحی مرقوم و بنام « الفوائد الملیّه لشرح رساله الالفیّه » موسوم میباشد و در فهرست رضویه ج ۲ ص (۹۳) است که چاپ شده ولی با تفحص نسخه آن را به دست نیاوردیم چنان که خود « نفلیّه » را نیز نوشته اند که به چاپ رسیده و نسخه چاپی آن را نیافتیم .

آغاز : بسم الله (۱) الحمد لله الذی ضمّ النشر بجمع الشتات و ارسل خیر البشر بالبینات و ختمهم بمحمد صلی الله علیه و آله افضل الصلوات اما بعد الخ .

(۶۶۶)

نفلیّه شهید این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده و اوراقی از آخر آن افتاده و این قسمت موجود مشتمل بر از ابتداء کتاب تا مسائل راجعه به تشهد میباشد و آخرین سطر نسخه این است : (و بعد الصلوة علی النبی و آله و تقبل شفاعته فی امتّه و ارفع درجته ثم تقول الحمد لله رب العالمین مرّة واکمله ثلاثاً و یختص بتشهد آخر الصلوة .)

عده اوراق موجود این نسخه (۴) ورق و نیم و بلا فاصله پس از آخرین صفحه حاشیه بر شرایع مذکور در ص (۳۹۳) نوشته شده ، خصوصیات

(۱) آغاز این کتاب در نسخه این کتابخانه و نسخ کتابخانه رضویه م بنحو فوق ضبط گردیده ولی در کشف الحجب ص ۵۸۵ آغاز آن بدینگونه ضبط شده است ، الحمد لله [ادی] البعض ما یجب علیه شکره من نعمه الظاهره و آلائه المتظاهره الخ .

دیگر این نسخه را بنسخه نمره (۴۸۱) این فهرست مراجعه کنید و این رساله ضمیمه نمره (۲۶۰۰) کتابخانه است.

[۲۵۴] نور ساطع یا ترجمه بدایة الهدایه (فارسی)

این کتاب ترجمه فارسی یا «شرح مختصر بدایة الهدایه» شیخ حرّ عاملی ره است [۱۶۰] ص (۳۴۱) و مترجم یا شارح آن چنانکه در کشف الحجب ص (۵۹۲) تصریح بدان گردیده ملاّ مراد کشمیری است که از شاگردان شیخ حرّ (ره) بوده و در آخر کتاب سال ترجمه یا شرح سنه (۱۰۹۹) معین گردیده و بنا بر این در زمان حیات شیخ حرّ بوده و کتاب بدایة الهدایه چنانکه در آخر آن مؤلف خود تصریح کرده اند مشتمل بر (۱۵۳۵) مسئله از مسائل منصوصه واجبه و (۱۴۴۸) مسئله از مسائل منصوصه محترمه از کتاب طهارت تا دیات (تمام دوره فقه) می باشد و کتاب بدایة الهدایه چاپ شده است.

مؤلف در ابتداء این ترجمه بیان نموده که نیز شرح فارسی مفصلی بر این کتاب بنام «دلیل قاطع» مشغول تألیف اند و صاحب کشف الحجب آنرا نیز در ص (۲۱۵) ذکر نموده است.

آغاز: ابتدای کنم بنام خدا رحمت کنند در دنیا مؤمنانرا و کافران را و در آخرت مؤمنانرا الخ.

(۶۶۷)

نور ساطع
یا
ترجمه بدایة الهدایه

این نسخه بخط نسخ و نستعلیق علی بن و بس قلی نوشته شده ورق اوّل کتاب افتاده و اوّلین سطر موجود آن اینست: (مجتهدین با غیر مذکوره در کتب ایشان با مسائل که مذکور است در کتب ایشان خلاف آن) نسخه کهنه است

و شاید نسخه اصل باشد.

جلد تیماجی. کاغذ سمرقندی. عده اوراق (۱۲۴) (مختلف السطور). واقف سیه سالار. قطع ربعی.

طول (۱۸-۱) سانتیمتر عرض (۱۲) سانتیمتر نمره کتابخانه (۲۵۲۹).

[۲۵۵] وسیلة النجات (فارسی)

مؤلف این کتاب حضرت ملا احمد نراقی رحمه الله علیه است [۲۴۱] ص (۵۲۰) و چنانکه در مقدمه بدان تصریح کرده اند این کتاب را در مسائل ضروریه دین و فروع عبادات از طهارت و صلوٰه و صوم و زکوة و خمس و حج و جهاد بزبان فارسی بر حسب اشاره و امر فتحعلیشاه قاجار در دو مجلد تألیف کرده ولی نسخه ذیل کتاب جهاد را ندارد و پس از کتاب حج کتابی در آداب خوردن و آشامیدن و شکار و کشتار مطابق دستور شرع مقدس اسلام دارد؛ تمام کتب مذکور را تقریباً مفصل و با عباراتی ساده و سلیس انشاء نموده اند و در حدود (۱۳۲۵۰) بیت می شود.

کتابی نیز بدین نام در فقه بطریق سؤال و جواب بفارسی از مرحوم حاج ملا محمد (فاضل شریانی) متوفی در سنه (۱۳۲۲) است و بچاپ رسیده .
آغاز: بسم الله الحمد لله رب العالمین . . . . . اما بعد خادم شرع انور و چاکر ائمه اثنی عشر الخ .

(۶۶۸)

وسيلة النجاة این نسخه را بخط نستعلیق خوب غلامحسین نام در سنه (۱۲۴۳) نوشته و مشتمل بر هر دو جلد کتاب است . در آخر جلد اول و

دوم نوشته شده که با کمال دقت مقابله و تصحیح گردیده است . جلد چرمی روغنی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۳۰۱) صفحه (۱۶) سطر . و اف سیه سالار . قطع خشتی . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۱۹۲۴) .

فصل کتب فقہ پایان رسید

اصول فقه

[۲۵۶] اسس الاصول یا اصول بی نقطه (عربی)

مؤلف ابن کتّاب مرحوم میرزا محمد کرمانی رحمه الله است (جمال الدین محمد بن غلام رضا الشریف الکرمانی (۱) که از علماء و فضلاء قرن چهاردهم هجری بوده و مدتها از محضر حضرت آقای حاج سید محمد عصار دام ظلّه العالی که اینک مقیم مشهد مقدس رضوی اند و مرحوم حاج شیخ عبدالنّبی نوری و مرحوم حاج میرزا محمد حسن آشتیانی رحمه الله علیهما در طهران کسب فضائل و کالات نموده و آقایان مذکور بر این کتاب تقریظاتی تحریر و در آنجا تصریح بمجتهد بودن ایشان نموده و مراتب فضل و دانش مؤلف را تصدیق کرده اند.

حضرت استاد معظم آقا سید محمد کاظم عصار دام ظلّه العالی که با مؤلف شریک در استفادۀ از پدر بزرگوار بوده از مؤلف چنین فرمودند: مردی فاضل و دارای قریحه ادبی بود بنظم و نثر عربی و فارسی میپرداخت و گاهگاهی غزل سرایی مینمود در تألیفات خویش متفّن و متصنّع و از علوم ریاضی و اعداد اطلاعاتی داشت مدتی در مدرسه سپهسالار ناصری متوطن و در همانجا بتألیف اسس الاصول مشغول و جز این کتاب مؤلفانی دارند.

بدبختانه بر مؤلفات دیگر ایشان دست نیافته و مؤلف در ضمن خطبۀ کتاب «اصول عملیه» خویش که در اصول عملیه بنا داشته تألیف نمایند و ظاهراً توفیق بر تألیف آن نیافته تألیف کتبی در فقه و اصول فقه بخود نسبت داده و در این خطبه نیز صنعت مشکلی را پیش گرفته و بنا داشته که این کتاب را

(۱) از تاریخ تولد و وفات این مؤلف اطلاع صحیح قطعی بدست نیاورده جز اینکه در آخر خطبه حسدیه که در آخر اسس الاصول چاپ شده و معلوم میشود که در سال (۱۳۱۹) مؤلف بانشاء آن پرداخته تصریح شده که سال عمر منشی آن بحروف ابجد **وهو هاد** = که ۲۷ میشود بوده بنابر این تولد ایشان در سنۀ (۱۲۹۲) گردیده و فاضل محترم آقای بهمن یار کرمانی استاد محترم دانشکده معقول و منقول وفات ایشانرا در سال (۱۳۵۱ یا ۱۳۵۲) نقل نمودند.

بهمین منوال تألیف نمایند و آن اینست که اصل کتاب در اصول عملیه و از آن پنج جدول عمومی انتزاع نموده که چون حروف آنها را جمع کنند جدول اول کتابی در علم کلام و دوم در علم فقه و سوم در منطق و چهارم در نحو و پنجم در صرف خواهد شد و نتیجه هر يك از جداول مذکوره در این خطبه یکی از علوم پنجگانه است و این خطبه در اواخر کتاب اسس الاصول چاپ گردیده و حروف جدول اول از صفحه اول خطبه این است: ا، ل، ح، م، د، ل، م، ل، ه، م، ا، ل، ك، ل، ا، م، و، ا، ل، ص، ل، ا، ة = الحمد لملمهم الکلام والصلوة.

مؤلف خط نسخ و ثلث را بسیار خوب مینوشته و چند سطری بر اوائل نسخه چایی از ایشان برای یادگار مانده است.

در آخر اسس الاصول چایی چند خطبه ذیل نیز از ایشان چاپ شده: ۱- خطبه حسدیه (این خطبه فقط مرگب از حروف مهمله است) ۲- خطبه اثنی عشریه (وجه تسمیه این خطبه بدین نام اینست که فقط مرگب از دوازده حرف ذیل میباشد: ح، م، د، ه، و، ر، ك، ل، ط، ع، س، ص. و این خطبه را اقتداءً بحضرت مولی امیر المؤمنین علی علیه السلام در انشاء خطبه بدون الف انشا نموده است). ۳- خطبه منقوشیه (وجه تسمیه بدین نام اینست که بر خلاف خطبه پیش تمام حروف آن منقوطة است و بدین سبب ایجاد نقش و نگار نموده). ۴- خطبه معکوسه (بدین مناسبت اینرا معکوسه نامیده که هر يك از فقرات آنرا از راست بچپ و از چپ بر راست بيك نحو توان خواند چون این قسمت: سبحان ربِّ حلم و ملح برنا حبس.) و ترجمه فارسی خطب در ذیل آنها تحریر گردیده است.

اسس الاصول مشتمل بر مباحث الفاظ میباشد و مؤلف رنج فراوان در تألیف آن برده و تمام آنرا از حروف مهمله ترکیب نموده و مشهور به «اصول بی نقطه» گردیده و بهمت مرحوم مشیر السلطنه در سال (۱۳۱۹) چاپ و منتشر گردیده و در حدود (۱۶۵۰) بیت کتابت دارد و مؤلف خود بر این کتاب شرح

آغاز : اول الکلام اسمہ الملک العالم احمدہ حمد حمد امدحه مدح مدح النخ .

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده و در حاشیه تمام صفحات تعلیقاتی که خود مصنف بر این کتاب نوشته اند بخط نستعلیق خوب تحریر گردیده و کاتب آن در ذیل آخرین حاشیه که بر کنار آخرین صفحه نوشته شده عبارات ذیل را نوشته اند:

جلد روغنی گل و بوته مذهب ظریف . کاغذ ترمہ مجدول . صفحہ اول تذهیب گردیدہ
عدۃ اوراق (۱۳۷) صفحہ (۹) سطر . واقف ظاہراً خود مؤلف . قطع وزیری . طول
($2\frac{1}{4}$ سائیمتر) عرض (۱۴ سائیمتر) نمبر کتابخانہ (۹۰۸) .

مؤلف این کتاب در مقدمه خود را رفیع بن رفیع جیلانی معرفی نموده و در آخر نام خود را رفیع بن حسین جیلانی ضبط کرده و نیز در مقدمه خود را بشاگردی مرحوم آقا سید مهدی بحر العلوم (۱۱۵۵ - ۱۲۱۲) ره معرفی کرده و در آخر کتاب سال تألیف را سنه ۱۲۴۳ معین نموده است بنا بر این معلوم میشود که از علماء قرن سیزدهم هجری بوده اند و بدبختانه در کتب سیر و رجال و فهارس موجوده نامی از ایشان ندیده و مسلماً این عالم غیر از مرحوم محمد رفیع بن خلیل (شریعت مدار کیلانی است) که در همین قرن می زیسته اند.

این کتاب شرح معالم الاصول است و بر حسب خواهش جمعی شارح محترم بشرح معضلات و تفصیل مختصرات آن پرداخته و با تفحص زیاد جز بر مجلد ذیل که شرح بر از ابتداء کتاب مذکور تا آخر مبحث نواهی آنست اطلاع نیافته و این شرح قولی است و این مجلد آن در حدود (۲۵۵۰) بیت میباشد.

از سائر مؤلفات این مؤلف در فهارس موجوده نامی و اثری نیافتم جز در آخر مقدمه همین کتاب مختصری در اصول فقه بنام «جواهر الاصول» بخود نسبت داده و از نسخه این کتاب خبری نداریم.

آغاز: بسم الله الحمد لله المنعم المتعال والصلوة والسلام على الرسول والآل ما تفرع على الاصول مسائل الحلال والحرام وبعد الخ.
(۶۷۰)

اصل الاصول این نسخه بخط نسخ قاسم بن علی حسینی در سنه (۱۲۴۳) که هفت ماه پس از تألیف آن است نوشته شده و بقرینه آنکه بر روی بعضی از سطور آن خط کشیده شده و کلمه زائد بر آن نگاشته اند و عباراتی در بعضی از حواشی صفحات بخط غیر از کاتب متن نوشته شده محتمل است که نسخه از نظر مؤلف گذشته باشد و نویسنده مطالب مذکوره خود ایشان بوده باشند و نسخه مجلد اول این کتاب و مشتمل بر از ابتداء کتاب تا آخر مبحث نواهی است.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی مهره زده. عده اوراق (۲۹۳) صفحه (۲۰) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۵۷).

[۲۵۸] تحفة الاخيار (عربی)

مؤلف این کتاب چنانکه در مقدمه و آخر کتاب تصریح گردیده: محمد علی بن محمد حسن مشهور به علی ارانی کاشانی است. و از اینکه در آخر این کتاب سال تألیف سنه (۱۲۳۴) معین گردیده معلوم میشود که از علماء قرن سیزدهم هجری بوده اند بد بختانه در روضات و المآثر والآثار واحسن الوديعه

وهديّة الاحباب که بايستی نامی از اینگونه علماء دیده شود اثری نیافتم و در فهراس موجوده نیز نسخه دیگری از این کتاب را ندیدم .

از مطالعه این کتاب که خود آنرا « تحفة الاخيار » نامیده و در موضوع حجیة ظن که از مباحث مهمّه علم اصول فقه است سعه اطلاع و فضیلت مؤلف و قدرت بر انشاء مطالب و قریحه ادبی ایشان معلوم میگردد و این کتاب در حدود (۷۴۵۰) بیت میباشد .

آغاز: بسملة الحمد لله الذي أسس لنا أساس الشرع المبين بارسال نبينا محمد ص سيّد المرسلين الخ .

(۶۷۱)

تحفة الاخيار این نسخه بخط نسخ ظریف در سنه (۱۲۹۴) نوشته شده و کاتب از خود نام برده و در سنه (۱۲۹۷) داخل کتابخانه اعتضاد السلطنه گردیده است .

جلد تماجی . کاغذ فرنگی مهره زده . عدّه اوراق (۸۳) صفحه (۲۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۱ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۰۶) .

[۲۵۹] التلوّيح (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت ملاّ سعد تفتازانی رضی الله عنه است (سعدالدین مسعود بن عمر التفتازانی (۱) الشافعی $\frac{۷۱۲}{۷۲۲}$) $\frac{۷۹۱}{۷۹۳}$ (۲) که از دانشمندان قرن هشتم هجری و فضلاء خراسان بوده ، در علوم عربیّه و ادبیّه و اصول دین و فقه و تفسیر و منطق و کلام و فقه متبحّر و در اکثر آنها مؤلفاتی دارند ، ایشان را صاحب روضات و دیگران شافعی و صاحب الفوائد البهیة از علماء حنفیه شمرده اند خدمت قاضی عضدایجی و قطب الدّین (ظاهراً رازی است) کسب فضیلت نموده و با سید شریف معاصر و سیّد بوسيله ایشان به خدمت شاه شجاع

(۱) تفتازان از شهرهای حوالی خراسان بوده و محل تولد مؤلف است و ایشان در سمرقند وفات یافته جسدش را بسرخس نقل داده اند .

(۲) روضات ص (۳۰۹) ، الفوائد البهیة ص (۱۳۴) ، معجم المطبوعات العربیة ص (۶۲۵) .

رسیده و مقام تدریس دار الشفاء که یکی از مدارس قدیمه شیراز بوده یافته است.

تفتازانی طبع شعر داشته و اشعاری به عربی و فارسی سروده و شیخ بهائی ره در کشکول بعضی از آنها را نقل نموده و در لغت اضداد بفارسی چند بیتی دارند.

مؤلفات ایشان عبارتست از: مقاصد الطالبین، شرح مقاصد الطالبین (در کلام) تهذیب المنطق والکلام، ضابطه انتاج الاشکال، شرح شمسیه کاتبی (این دو کتاب در منطق است) شرح تصریف (در صرف) شرح اربعین النوویه (در حدیث)، شرح عقائد النسفیة (عقائد و توحید) مطوّل، مختصر، النعم السّوابغ (این کتاب شرح «الکلم النّوابع» زمخشری است) والتلوّیح فی کشف حقائق التّنقیح (همین کتاب) دوازده کتاب فوق چاپ شده و دیگر از مؤلفات تفتازانی شرح هدایه سروجی، فتاوی حنفیه، شرح تلخیص جامع کبیر، حواشی کشاف (این کتاب تمام نیست)، شرح عضد، ارشاد (در نحو است) و حاشیه شرح مختصر الاصول، مفتاح الفقه و شرح کشاف (ظاهراً همان حاشیه مذکور میباشد).

کتاب التلوّیح شرح کتاب التّنقیح میباشد که مؤلف آن عبیدالله صدر الشریعه مذکور در ص (۵۱۴) این فهرست است و مؤلف خود در شرح آن کتاب التوضیح را تألیف نموده و تفتازانی در این شرح داد اطلاع و ادبیت را گذشته از اطلاع و استحضار خویش بر قواعد اصولی داده و یکی از کتب مفیده در اصول فقه می باشد و در سال (۷۵۸) (۱) از تألیف این شرح فراغت یافته و در سال (۱۳۰۴ و ۱۳۲۷ و ۱۲۹۲) در آستانه و هند چاپ شده است.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم احکم بکتابه اصول الشریعة الغراء الخ.

(۱) تاریخ تألیف این کتاب در آخر نسخه این کتابخانه سال (۷۵۸) و در الفوائد البهیة ص ۱۲۷ سال (۷۶۸) و در روضات سال (۷۷۸) ضبط گردیده و ما اولی را معتبر دانسته و انتخاب کردیم.

(۶۷۲)

التلویح

این نسخه را بخط نستعلیق در سنه (۸۲۵) عبدالخالق بن مولانا زین الدین صقانی نوشته اند، نسخه در آب افتاده ولی خطوط آن ضایع نگشته و یادداشت هایی از مالکین پشت صفحه اول موجود است.

جلد تیماجی کهنه. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۵۳) صفحه (۲۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۵ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۰۵).

[۲۶۰] تنقیح المقاصد (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت حاج محمد حسن اصولی قزوینی حائری شیرازی رحمه الله علیه است (محمد حسن بن حاج محمد معصوم متوفی سنه ۱۲۳۰) (۱) که از علماء امامیه جامع میان معقول و منقول میباشد، اصلاً از اهالی قزوین و چندی برای تحصیل کالات متوطن و ساکن در کربلاء معلّمی بوده و در شیراز تا آخر عمر ساکن و مشغول بافاده و افاضه علمی و وعظی گردیده و در اثر مهارت کامل در اصول فقه مشهور به اصولی گردیده اند.

این جناب از شاگردان آقای بهبهانی بوده و مؤلفات ایشان از اینقرار است: مصابیح الهدایه در شرح بدایة الهدایه شیخ حرّ عاملی ره (صاحب روضات درص ۱۰۸ ج ۱ نوشته اند: مجلد اول این کتاب که شرح طهارت است و در سال (۱۲۳۰) از تألیف آن فراغت یافته اند در نزد من موجود است)؛ کتاب «کشف الغطاء» (صاحب روضات احتمال داده اند که این کتاب در کلام بوده باشد ولی نظیر «جامع السّعادت» نراقی و در اخلاق است) و ملخص الفوائد (این کتاب تلخیص فوائد کبیره حائریّه آقای بهبهانی استاد مؤلف است و تنقیح المقاصد شرح آن میباشد.) و کتاب ریاض الشّهاده بفارسی در ذکر مصائب اهل بیت علیهم السلام در دو مجلد بزرگ، نورالعین (این کتاب مختصر ریاض الشّهاده است) و کتاب تنقیح المقاصد (همین کتاب)

این کتاب را مصنف در شرح ملخص الفوائد خویش تألیف نموده و کتاب ملخص مشتمل بر هشتاد فائده است و چنانکه در آخر آن تصریح گردیده در سال (۱۲۰۲) از تألیف آن فارغ شده و در سال (۱۲۱۲) از شرح آن یعنی این کتاب فراغت یافته و در حدود (۲۱۵۰۰) بیت است.

آغاز: بسملة الحمد لله الذی هدانا لی معرفة و معرفه نبیه و اولیائه الخ.

(۶۷۳)

تنقیح المقاصد این نسخه بخط نسخ نوشته شده، کاتب نامی از خود نبرده، مطالب افتاده از متن و حاشیه هائی از مصنف در حواشی این کتاب نگاشته شده و به آخرین عبارت شارح که حاکی از سال تألیف است قناعت نموده و نامی از سال کتابت برده نشده و ظاهراً از نسخ اولیه کتاب است.

جلد تیماج، کاغذ فرنگی، عدد اوراق (۲۱۸) صفحه (۲۵) سطر، واقف سپهسالار، قطع خشتی، طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۰۰).

[۲۶۱] تهذیب الوصول (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت علامه حلی اعلی الله مقامه است [۱۶۴] ص (۳۵۵) و چنانکه در مقدمه مرقوم داشته اند برای فرزند خویش محمد (فخر المحققین) بتألیف این مختصر پرداخته و مباحث اصول فقه را بنحو اختصار در اینجا آورده و در آخر کتاب تفصیل مطالب را بکتاب اصول فقه مفصل خویش که بنام «نهایه الوصول» تألیف کرده حواله کرده اند.

این کتاب بنا بتصریح مؤلف فهرست رضویه ج ۲ ص ۱۸۶ چاپ شده و بر حسب تحقیق (۲۷۹۰) بیت کتابت دارد، حواشی و شروحنی چند بر آن نگاشته شده که بعضی از آنها در ذیل شرح عمیدی در همین فصل مذکور خواهد شد.

آغاز: بسملة الحمد لله رافع الدرجات العارفين الى ذروة العلاء و مهبط منازل

الجاهلین الى اسفل درك الشقاء الخ.

(۶۷۴)

تهذیب الوصول این نسخه را احمد بن علی بن حسن عاملی در سنه (۹۶۸) بخط نستعلیق بد نوشته و نیز همین کاتب مذکور حاشیه هائی چند که نویسنده ای در آخر کتاب نوشته: (بر این کتابست) در سنه (۹۷۱) نوشته و ضمیمه نسخه کرده اند و اوراق این دو قسمت متفرق و در غیر جای خود صحافی گردیده ولی ظاهراً حواشی بر کتاب دیگری است.

جلد تیماج. کاغذ اصفهانی. عدّه اوراق (۲۰۸) صفحات مختلف السطور. واقف سپهسالار. قطع ربعی. طول (۱۹ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۶۹).

(۶۷۵)

تهذیب الوصول این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۲۲۱) نوشته شده، کاتب از خود نام نبرده و مشتمل بر تمام کتابست.

جلد تیماجی. کاغذ آبی فرنگی. عدّه اوراق (۱۱۹) صفحه (۱۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع ربعی. طول (۱۶ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۱ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۷۰).

[۲۶۲] **الجنة الواقیه** (عربی)

مؤلف این کتاب جناب آقا محمود بهبهانی رحمه الله علیه است [۲۴۹] ص (۵۴۴) و مشتمل بر دو مقام میباشد، در مقام اوّل بنقل پاره ای از عبارات حضرت شیخ یوسف بحرانی ره در مقدمات حدائق مبادرت نموده و برد آنها برداشته و مقام دوم را در نقل اقوال یکی از اخباریین که از او بفاضل معاصر تعبیر کرده ورد اقوال ایشان (بامطالعه این قسمت نام این شخص معلوم نشد شاید میرزا محمد اخباری بوده است) اختصاص داده و در هر دو مقام طریقه ادب و انسانیت را مرعی داشته و این کتاب با رساله در حدود (۱۸۳۰) بیت است.

آغاز: - بسملة الحمد لله وسلامه علی عباده الذین اصطفی لاسیما المصطفی خیر من بلّغ و وفی وآله الاطهار الابرار النجباء الشرفاء اما بعد الخ.

(۶۷۶)

الجنة الواقیه این نسخه بخط شکسته نستعلیق خوب نوشته شده، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده، بقرینه شرحی که پشت صفحه اول نوشته شده معلوم میشود که در زمان حیات مؤلف این نسخه را نگاشته‌اند، در سنه (۱۲۶۱) داخل کتابخانه اعتضادیه گردیده است. کاغذ فرنگی عده اوراق (۵۲) صفحه (۱۴) سطر، ضمیمه کتاب نمره (۲۵۳۲) کتابخانه است خصوصیات دیگر بدان نمره و نمره (۶۶۰) این فهرست مراجعه شود.

[۲۶۳] حاشیه آقای بهبهانی بر معالم (عربی)

مؤلف این حاشیه حضرت آقای بهبهانی رحمه الله علیه است [ص (۳۸۹)] و چنانکه در مقدمه آن مرقوم داشته‌اند این حواشی را در موقعیکه فرزندشان آقا عبدالحسین کتاب معالم الاصول را که در همین فصل شرح آن می‌آید نزد ایشان می‌خوانده‌اند مرقوم و بشرح و توضیح مطالب مشکله آن پرداخته‌اند و مشتمل بر (۳۲۶۰) بیت است.

آغاز: بسملة الحمد لله الذی شرح صدورنا بانوار معرفة معالم الدین و فتح مسامع قلوبنا بالافتداء بالائمة المهتدین الخ.

(۶۷۷)

حاشیه آقای بهبهانی این نسخه که مشتمل بر تمام حاشیه است بخط نستعلیق عبدالحمید بن محمد حسین در سنه (۱۲۱۷) نوشته شده **بر معالم** و حاشیه ملا میرزا بر معالم و منظومه ملا محسن و قسمتی از اصول بی نام که همه آنها در این فصل ذکر خواهند گردید با این نسخه در یک مجلد و قابل تجزیه‌اند.

کاغذ فرنگی. عده اوراق (۳۷) صفحه (۱۹) سطر. ضمیمه کتاب نمره (۸۵۵) کتابخانه است خصوصیات دیگر بدان نمره مراجعه شود.

[۲۶۴] حاشیه آقا جمال بر شرح مختصر الاصول (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت آقا جمال الدین خونساری رحمه الله علیه مذکور در ص (۱۸ و ۳۹۱) این فهرست است که یکی از بزرگان حکماء و فقهاء امامیه بوده‌اند

و چون مؤلفات ایشان در صفحات مذکوره نام برده نشد لذا عبارات صاحب روضات را (در ص ۱۵۰ ج ۱) که نقل از صاحب «جامع الرواة» نموده در اینجا می آوریم: جمال الدین بن حسین بن جمال الدین خونساری را مؤلفاتی است از آنها شرح مفتاح الفلاح (در ص ۱۸ گذشت) و حاشیه ای بر شرح مختصر الاصول و حاشیه ملا میرزا جان بر آن کتاب و حاشیه ای بر حاشیه فاضل خفری است و ایشانرا تعلیقاتی بر تهذیب الحدیث و من لایحضر الفقیه و شرح لمعه (در ص ۳۹۱) این حاشیه گذشت) و شفاء و شرح اشارات و غیرها است. صاحب روضات در ذیل شرح فوق چنین نگاشته: حاشیه شرح مختصر ایشان بسیار بزرگ و در چندین مجلد و مشتمل بر تحقیقات و تدقیقات کامله اصولیه و فقهیه و کلامیه از خود مؤلف و دیگران می باشد، و ایشانرا شرح غرر و درر بفارسی در دو مجلد است که بامر پادشاه عصر نگاشته و رساله در حدیث بساط و در نیت و در نماز جمعه و غیر از اینها از رسائل و جواب مسائل و تعلیقات و حواشی است. ظاهراً حاشیه آقا جمال بر شرح عضدی است و با تفحص نسخه دیگری جز نسخه این کتابخانه نیافتم و ندانستم که محشی تا چه حد بر کتاب حاشیه نگاشته و نسخه ذیل مشتمل بر سه مجلد و قسمتی از مجلد چهارم کتابست و پشت صفحه اول نسخه یکی از اشخاصیکه مالک آن گردیده نوشته اند که تقریباً چهل هزار بیت کتابت دارد و با محاسبه ای که ما نیز نموده ایم نیز عدد ابیات آن بهمین اندازه میرسد.

در ذیل شرح عضدی در همین فصل از شروح مختصر و حواشی آنها صحبت خواهیم نمود.

آغاز: بسم الله الحمد لله رب العالمین والصلوة علی خیر خلقه محمد وآله الطاهرین
 قوله فی الحاشیة انما قیل بظاهره الخ و ایضاً علی تقدیر ان یکون کلمة من
 للتبعیض بحتمل ان یکون المراد الخ.

(۶۷۸)

حاشیه آقا جمال این نسخه مشتمل بر چهار مجلد از این کتاب است و کاتب آن چنانکه در آخر مجلد اول به آن تصریح گردیده سید محمد حسینی در سنه (۱۲۳۱) میباشد و در آخر مجلد سوم که نیز بخط همین کاتب است سنه (۱۲۳۳) رقم گردیده و کتابت

بر شرح

مختصر الاصول

مجلد چهارم آن ناتمام مانده و آخرین سطر آن که از مبحث نواهی می باشد این است :
(قال الشارح قلنا دلیکم قائم فی اللغوی الخ لا یخفی مافیہ از قد ظہر لک

بما نقل عن .) و در حاشیه بیشتر از صفحات تعلیقاتی بامضاء منه تحریر گردیده است جلد میشن نیم ضربی . کاغذ فرنگی مهره زده . عدد اوراق (۲۱۹) صفحه (۳۵) سطر . واقف سه سالار . قطع خشتی . طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۱۷)

حاشیه بر حاشیه عدة الاصول (عربی) [۲۶۵]

مؤلف این کتاب حضرت ملا محمد باقر قزوینی رحمه الله علیه است (محمد باقر بن غازی قزوینی) (۱) که از جمله فضلاء امامیه و علماء قرن یازدهم هجری بوده و چنانکه خود در مقدمه همین کتاب و صاحب امل الامل و صاحب روضات تصریح کرده اند شاگردی برادر و الا مقام خویش خلیل بن غازی مذکور در ص (۲۶۵) این فهرست رحمه الله علیه را نموده و مقام تدریس مدرسه التفاتیه قزوین را داشته و در مسجد یکی از محلات این شهر امام جماعت بوده و گویند که خلیل برادر ایشان هر گاه در هنگام نماز از آن محله عبور میکرد بابرادر خود نماز جماعت میگذاشته و صاحب امل درباره مؤلف محترم نوشته . فاضلی عالم و متکلمی بزرگست و ایشان را مؤلفاتی میباشد که از آنها حاشیه ای بر حاشیه خلیل بن غازی برادر ایشان بر عدة الاصول (همین کتاب) و رساله در نماز جمعه و منتخبی از کتاب عقل و توحید و حجة و معیشة بنام الفهرس (ظاهراً منتخب منه کتاب اصول کافیست) میباشد . انتهى

چنانکه در روضات مذکور است خلیل بن غازی را دو حاشیه بر عدة الاصول

(۱) امل الامل ص ۶۰ ج ۲ . روضات الجنات درس ۲۶۷ و ۲۶۸ ذیل خلیل بن غازی و کشف الحجب ص ۱۷۳ .

میدباشد و این حاشیه را مؤلف و محشی برای رفع غموض و اشکال مطالب کتاب و استکشاف مقاصد برادر خویش در حاشیه خود در هنگامی که بتدریس آن اشتغال داشته نگاشته اند و چنانکه عدة الاصول تألیف حضرت شیخ طوسی رحمه الله علیه مشتمل بر دو قسمت یکی اصول دین و دیگری اصول فقه است حواشی خلیل و این حاشیه نیز مشتمل بر هر دو قسمت مذکور میباشد نسخه ذیل مشتمل بر تمام قسمت اولی و چند ورقی از قسمت دوم میباشد و بدبختانه بر نسخه کامل آن اطلاعی تاکنون نیافته ام و این قسمت موجود در حدود (۶۴۰۰) بیت است.

آغاز قسمت اول : بسملة الحمد لله رب العالمين و سلام علي عباده الهادين الى الطريق القوم الخ .

آغاز قسمت دوم : بسملة الحمد لله رب العالمين والصلوة على خير خلقه محمد وآله الاطهار **قوله طاب ثراه** البدء كالمنع الانشاء الاحداث الخ .

(۶۷۹)

این نسخه بخط نستعلیق محمد تقی بن محمد شریف نظام آبادی در سال (۱۱۲۲) نگاشته شده ، از قسمت دوم کتاب فقط یازده صفحه موجود و آخرین سطر آن اینست (بل بمعنی اظهار المفتی انه لو كان في موضوع المستفتي هذه الواقعة لتحقق فيه الحكم) [الواصلي] الخاص ويعمل به ولا يخفى ان فيه شائبة الافتاء الحقيقي .

جلد تیماج . کاغذ فرنکی . عدة اوراق (۹۶) صفحه (۱۶) سطر . واقف سیه سالار . قطع خشتی . طول ($۲۰ \frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض ($۱۴ \frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۷۲) .

[۲۶۶] حاشیه سلطان بر معالم الاصول (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت سلطان العلماء رحمه الله علیه است (سلطان العلماء و خلیفه السلطان علاء الدین حسین بن میرزا رفیع الدین محمد بن امیر شجاع

الدین محمود حسینی آملی اصفهانی متوفی سنه ۱۰۶۴ (۱) که از علماء بزرگ امامیه و فضلاء قرن یازدهم هجری بوده و در فنون منقوله و معقوله توانائی کامل داشته و بافاده آنها اشتغال ورزیده ملقب به لقب سلطان العلماء شده و رتق و فتق امور روحانیت و عزل و نصب آنها بدست ایشان بوده و مدت پنجاه سال در حیات پدر بزرگوار خویش و صدارت ایشان مقام وزارت شاه عباس را داشته و با پدر در بیک خانه بانجام امور عامه می پرداخته پس از آن دو سال وزارت شاه صفی را نمود و چون در یکی از جنگها بی ادبی از ایشان دید از آن مقام معزول و به شهر قم تبعیدشان نمود، در این شهر چندی بمطالعه کتب و مراجعه بآنها پرداخت تا اینکه امر مراجعت ایشان باصفهان صادر گردید، پس از آن زیارت کعبه معظمه عازم شده و چون از این سفر برگشت شاه صفی وفات یافته و سلطنت به شاه عباس ثانی منتقل گردیده بود این پادشاه نسبت باین عالم جلیل که سمت دامادی شاه عباس کبیر را نیز دارا بود نظر لطف و توجه پیدا نموده و او را بمقام وزارت منسوب کرد و تا آخرین روز زندگانی بدین منصب منصوب بود و مدت آن هشت سال و شش ماه شده است و در اشرف مازندران هنگامیکه با پادشاه از فتح قندهار بر میگشته بدروود زندگانی نمود و جنازه اش را بنجف اشرف برده بخاک سپردند.

میرزا صائب شاعر معروف بقصیده مفصله ای بازماندگان ایشانرا تسلیت و تعزیت گفته و این مصراع از آن قصیده مدین سال فوت آنجناب است: (آه از دستور عالم وای از سلطان علم - ۱۰۶۴).

مؤلفات ایشان عبارتند از: حاشیه بر شرح لمعه در حدود ده هزار بیت، حاشیه بر مختلف علامه، حاشیه بر شرح مختصر عضدی، حاشیه بر زبدة شیخ بهائی، حاشیه بر حاشیه قدیم جلالی بر شرح جدید تجرید، حاشیه بر حاشیه فخری بر الهیات تجرید، کتاب توضیح الاخلاق بفارسی (این کتاب مختصر اخلاق ناصری است)، رساله در آداب حج و بسیاری از حواشی و تعلیقات بر کتب فقهیه و غیره و حاشیه بر

(۱) روضات الجنات ص ۱۹۵ ج ۱ و هدیه الاحباب ص (۱۵۰).

حاشیه بر کتاب معالم الاصول (همین کتاب) میباشد، با ملأ خلیل قزوینی همدرس و معاصر و کتاب شافی را ملأ خلیل با امر ایشان در شرح کافی تألیف نموده است. این حاشیه تقریباً باندازه اصل کتاب است و بسیاری از مطالب آن در حواشی نسخ چاپی معالم الاصول چاپ گردیده است.

آغاز: بسملة الحمد لله رب العالمين والصلوة على محمد وآله الطاهرين اما بعد فيقول الفقير الغريق في بحر العصيان المشرف بالانتساب الى ثانی سيد شباب الجنان النخ .
(۶۸۰)

حاشیه سلطان
بر معالم
این نسخه را بخط نستعلیق در سنه (۱۲۲۷) آقاسید نصرالله استرآبادی که از علماء آن عصر بوده اند نوشته و کتاب النافع يوم الحشر فی شرح باب الحادی عشر و رساله نان و حلوائی شیخ بهائی و رساله مختصری راجع به جوهر و عرض از ملأ حمزه نام نیز ضمیمه این کتاب است. جلد مستعمل. کاغذ اصفهانی. عده اوراق (۷۸) اوراق کلبه نسخه (۱۴۷) صفحه (۱۷) سطر. واقف سیهسالار. قطع ربعی. طول (۱۶ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۵۹).
(۶۸۱)

حاشیه سلطان
بر معالم
این نسخه بخط نستعلیق بد خطی است و در سنه (۱۲۱۲) نگاشته شده و کاتب از خود نام نبرده است.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی آبی. عده اوراق (۸۷) صفحه (۱۶) سطر. واقف سیهسالار. قطع ربعی. طول (۱۶ سانتیمتر) عرض (۹ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۵۸).

[۲۶۷] **حاشیه شیخ بهائی بر زبدة الاصول (عربی)**

حضرت شیخ بهائی رحمه الله علیه [۳۱] ص (۷۱) بر کتاب زبدة خویش که در همین فصل نیز نام و تفصیل آنرا خواهم نگاشت حواشی و تعلیقاتی بر قوم فرموده و در کتابخانه نسخه دیگری جز نسخه ذیل از آنرا نیافتم و در این حاشیه بحل مشکلات و معضلات مطالب کتاب پرداخته و تقریباً در حدود (۳۶۰۰) بیت میباشد.
آغاز: بسملة (۱) قوله في المقدمات المراد بها مقدمات الكتاب لا مقدمات العلم قوله النخ.

(۱) - در نسخه ذیل پس از بسمله مقدمه کتاب «زبدة الاصول» بشما تا کلمه والثالث الرابع نوشته شده و پس از آن شروع بحاشیه بعبارتیکه نقل گردید شده است.

(۶۸۲)

حاشیه شیخ بهائی این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده، از اواخر آن اوراقی افتاده در سنه (۱۲۳۹) حسین نام حسینی نوشته اند که بر زبده این کتاب را برای خود استکتاب کرده ام، از اواخر نسخه

اوراقی افتاده و آخرین سطر آن اینست: (من المحقق کیف رضی من الشیخ بهذا التفصیل مع ان صحّة الروایه مشروطه بالضبط) ، منظومه فارسی در صنایع بدیعه در یکصد شعر که در سنه (۱۲۶۱) نوشته شده بضمیمه قسمتی از لوائح جامی و رساله فارسی بنام بیست باب در اسطرلاب که در سنه (۱۲۲۷) نوشته شده ضمیمه آن است.

جلد تیماج، کاغذ فرنگی. عدد اوراق کلیه (۱۲۴) اوراق این حاشیه (۹۰) صفحه (۱۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۵۷).

[۲۶۸] حاشیه شیخ محمد تقی بر معالم الاصول (عربی)

مؤلف این کتاب که مشهور به «حاشیه شیخ محمد تقی» گردیده و مؤلف آنرا «هدایة المسترشدين» نام گذارده حضرت شیخ محمد تقی ایوان کیفی رازی اصفهانی رحمه الله علیه است (محمد تقی بن عبدالرحیم متوفی سنه ۱۲۴۸) (۱) که از فحول علماء امامیه و فقهاء اثنی عشریه بوده و در فنون معقوله و منقوله سرآمد اقران و معاصرین گردیده و مخصوصاً در فن اصول فقه تبجّری بی نهایت یافته و مدرس ایشان در مسجد شاه اصفهان همواره از فضلاء و علماء پر بوده و این مؤلفه بهترین شاهد و گواه بر سعه اطلاع و تسلط ایشان بر مسائل این فن میباشد. این عالم جلیل از اهالی ایوان کیف که یکی از دهات توابع طهران و کنار راه خراسان میباشد بوده و خانواده علمی نداشته، در جوانی علاقمندی بتحصیل اورا باعثاب مقدسه ائمه عراق علیهم سلام الله اجمعین گشانده و در آنجا از محضر آقا سید محسن کاظمینی و آقا سید علی صاحب ریاض و شیخ اکبر شیخ جعفر بن خضر نجفی رحمه الله استفاده نموده پس از اینکه از حضرت شیخ جعفر موافق بگرفت (۱) روضات ص ۱۳۱ ج ۱، هدیه الاحباب ص (۱۸۵) از بی تاریخ آن کلمک صفا زد رقم - راه نمای امام کرد بجهت مقام.

اجازة اجتهد شد بتزویج دختر ایشان نائل گردید و باصفهان آمده بساط تدریس و افاده را گسترد و تا کنون خانواده این عالم جلیل در اصفهان مقام ریاست روحانی داشته و دارند آقا نجفی اصفهانی (شیخ محمدتقی) ره که در عصر خویش از اعظم علماء امامیه بوده و مرحوم حاج آقا نورالله که یکی از قائدين بزرگ مشروطیت بوده اند نوۀ پسری مؤلف محترم میباشند و صاحب فصول (شیخ محمد حسین) که در همین فصل شرح حال ایشان را خواهیم نگاشت برادر پدر و مادری مؤلف اند.

صاحب روضات که خود موفق بزیرتشاف گردیده مؤلفات ذیل را به ایشان نسبت داده: فقه استدلالی (این کتاب بسیار بزرگ است و در موقع تشرّف صاحب روضات بخدمتشان مشغول بتألیف آن بوده اند ولی بدبختانه از مسودۀ بپاک نویس نرسیده) کتاب فارسی در حدود چهار هزار بیت (ظاهراً این کتاب نیز در فقه بوده ولی در کتاب روضات تصریحی بآن نگردیده) جواب مسائل مختصره و مفصله و هدایة المسترشدين. و نیز در تعریف و توصیف این کتاب عباراتی را نگاشته که ترجمه آن ذیلاً درج و ما را از بیان دیگر در تعریف این کتاب مستغنی میدارد: و از جمله مصنّفات رشيقه و مؤلفات انيقه ایشان شرح اصول معالم الدين است که نام آنرا هدایة المسترشدين گذارده و بیش از شصت هزار بیت کتابت دارد ولی فقط دو مجلد از آن که از ابتداء کتاب تا آخر مسئلۀ مفهوم وصف باشد بپاک نویس شده و بقیه بحالت مسودۀ ای باقی مانده و با اینکه بتدوین بعضی از شاگردان مؤلف منتشر گردیده و از جمله آنچه آنرا رسالۀ مخصوص از ایشان دانسته اند «رساله در حجّیة ظن» است که از اجزاء مجلد سوّم این کتاب و در حدود (۳۰۰۰) بیت میباشد و در آن تحقیقات کامله در عدم حجّیة ظن مطلق و آنچه را از ظنون مخصوصه فقیه را کافی است گردیده و تا کنون باین خوبی و کمال در این موضوع کسی چیز ننوشته است **انتهی** کلام روضات.

این رساله را که صاحب روضات بیان نمود ظاهراً همانست که پس از حاشیه

شیخ محمد تقی (همین کتاب) در طهران سال (۱۳۱۰) بنام شیخ محمد باقر
فرزند مؤلف چاپ شده و اینکه صاحب روضات گفت: (بتدوین بعضی از
شاگردان مؤلف منتشر گردیده.) شاید خواسته باشد در نسبت تألیف این رساله
بفرزند مؤلف تردید و باصریحاً آنرا انکار کرده باشد.

حاشیه شیخ محمد تقی بارها چاپ شده و محصلین اصول فقه بمطالعه آن رغبتی
کامل دارند.

آغاز: - بسملة الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی اشرف المرسلین
محمد و عترته الاطائب الاکرمین **قوله الفقه فی اللغة الفهم** کما نصّ علیه الجوهری
و غیره الخ.

(۶۸۳)

حاشیه شیخ محمد تقی بر معالم این نسخه که مجلد اوّل و مشتمل بر حواشی از ابتداء کتاب
تا بحث دلالت امر بر مرّه و تکرار است در سنه (۱۲۴۹)
نوشته شده و کاتب از خود نام نبرده است، مقابله و تصحیح
گردیده و کلمات افتاده از متن در حاشیه نوشته شده و تعلیقانی از خود مصنف نیز
در حاشیه بعضی از صفحات تحریر گردیده است.

جلد میشن ضربی بسیار اعلا. کاغذ سمرقندی مهره زده. عده اوراق (۲۵۱) صفحه (۲۵)
سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه
(۸۵۴).

(۶۸۴)

حاشیه شیخ محمد تقی بر معالم این نسخه بخط نسخ محمد باقر اصفهانی در سنه (۱۲۶۴)
نوشته شده و مشتمل بر مجلد اوّل و دوّم است.

جلد میشن نیم ضربی. کاغذ فرانکی مهره زده. عده اوراق (۱۸۵) صفحه (۳۵) سطر. واقف
سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۵۳).

[۲۶۹] حاشیه ملا میرزا جان بر شرح عضدی (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت ملا میرزا جان شیرازی رضی الله عنه است (حبیب الله مشتهر

به ملا میرزا جان باغنوی شیرازی اشعری شافعی متوفی در حدود سال ۹۰۲ (۱) که از فضلا و دانشمندان قرن نهم هجری و با ملا جلال دوانی معاصر بوده اند. صاحب روضات نوشته که مؤلفات زیاد دارند و در راه مطالعه و تحصیل علم زحمات بی نهایت بخویشتن میداده و بسیاری از شبها را تا صبح بیدار مینشسته و با کتاب همدم و در دقت نظر و تیز هوشی فوق العاده بوده، ویرا کتابی بنام «الرود والنقود» که در حقیقت شرح بر شرح عضدی و شروح دیگر بر مختصر ابن حاجب است میباشد و این کتاب معروف است ولی صاحب روضات اشتباه کرده و آن کتابیکه شرح بر شرح عضدی و دیگر شروح مختصر ابن حاجب است موسوم به «النقود والرود» و تألیف محمد بن محمود بابر تی متوفی سنه (۷۸۶) است و کشف الظنون درج ۲ ص (۵۳۸) مفصلاً بذکر آن پرداخته و ما در ذیل شرح عضدی از آن صحبت میکنیم. صاحب هدیه الاحباب فقط از مؤلفات این مؤلف همین حاشیه را نام برده است. این حاشیه یکی از تعلیقات مفیده و حاوی مطالب بسیار گرانبها است و در حدود (۱۹۰۰۰) بیت میباشد.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذي جعل الاجتهاد في فروع الشرع المبين منوطاً باحكام الاصول الخ.

انجام: قال جميع احكامي مرفوعة عنكم حتى معرفه هذا الحكم.

(۶۸۵)

حاشیه ملا میرزا جان شیرازی بر شرح مختصر الاصول عضدی
این نسخه بخط نسخ خوب نگاشته شده، کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده، در حاشیه بیشتر از صفحات حاشیه هائی از خود محشی و غیره نوشته شده، در سنه (۱۲۷۰) داخل کتابخانه اعتضاد السلطنه شده و پشت صفحه اول یادداشت شده.
ظاهر این است که نسخه را در قرن دهم نوشته باشند.

(۱) روضات ج ۱ ص (۲۰۵) هدیه الاحباب ص (۲۵۲) و در دو کتاب مذکور نوشته شده که باغ نویکی از محلات شهر شیراز است ولی اکنون در این شهر محله ای بدین نام نیست جز اینکه بگوئیم محله ای که اینک در آن شهر مشهور به سراغ میباشد آنرا در قدیم باغ نومیکفته اند.
صاحب کشف الظنون درج ۲ ص (۵۳۸) وفات مؤلف را در سال (۹۹۸) ضبط نموده ولی سال (۹۰۲) اصح بنظر میرسد.

جلد تیماجی مذهب. کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۲۸۳) صفحه (۲۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری. طول (۲۳ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۱۹).

(۶۸۶)

حاشیه ملا میرزا ابن نسخه بخط نستعلیق بد نوشته شده و خطبه آن نگاشته
 جان شیرازی بر
 نشده و از اولین حاشیه شروع گردیده و تا قسمتی از مبحث
 حقیقت و مجاز را دارد، کتابت آن نا تمام مانده و آخرین
 سطر آن این است: (على سبيل الاشتراك اللفظي فكان
 حقیقة فی اللفظی ثم اذا استثنی من هذا اللفظ صیغه) نامی از
 شرح مختصر
 الاصول عضدی
 کاتب و سال کتابت در آن نیست.

جلد مقوائی. کاغذ فرنکی. عدد اوراق (۵۸) صفحه (۱۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۱۴ ۱/۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۲۰).

[۲۷۰] حاشیه ملا میرزای شروانی بر معالم (عربی)

مؤلف ابن حاشیه حضرت ملا میرزای شروانی (محقق شروانی) (۱) رحمه الله علیه
 است (محمد بن حسن شروانی متوفی سنه ۱۰۹۹) (۲) که از علماء متبحران امامیه در عهد
 سلطنت شاه سلیمان صفوی بوده و در اصولین (دین و فقه) و منطق و حکمة طبیعی
 و حدیث و فقه ماهر و در مناظره و جدل توانائی کامل داشته و چنانکه در
 روضات است صاحب ریاض العلماء از شاگردان ایشان بوده و در آن کتاب با تجلیل
 زیاد نام ایشان را برده است.

مؤلفات ابن مؤلف بسیار و از آن جمله: **انموذج العلوم**، حاشیه بر شرح
 تجرید قوشجی، حاشیه بر حاشیه قدیمه محقق دوانی بر تجرید، حاشیه بر
 حاشیه فاضل خفری نیز بر تجرید حاشیه بر شرح مطالع، حاشیه بر شرح مختصر -

(۱) شروان چون طهران نام یکی از شهرهای قدیم ایران است که اینک در تصرف دولت روس
 می باشد.

(۲) روضات ص ۶۴۲ هدیة الاحباب ص ۲۵۲ و کشف الحجب ص ۱۸۹.

الاصول عضدی، حاشیه بر حکمة العین، شرح شرایع (این شرح از مبحث مسقطات قضاء تا تتمات قواعد استدلال و افتاء است و در حدود ده هزار بیت میباشد)، مسائل شکیات (این کتاب در حدود (۵۰۰۰) بیت است)، رساله فارسی در توحید و نبوة و امامة، رساله در صدق لام الله، رساله در تحقیق تخلف از جیش اسامه و استدلال بآیه ان الابرار لفی نعیم بر عصمه اهل بیت ۴، رساله در بداء، رساله در مسئله اختیار، رساله در هندسه (این رساله مشتمل بر ۱۷ شل است)، رساله در سالبه معدوله و موجبه معدوله، رساله در غسل میت و نماز آن و دو حاشیه یکی فارسی و دیگری عربی (همین کتاب) بر معالم الاصول و رسائل دیگر که بعضی نیز در روضات ثبت گردیده است.

این حاشیه پدش طلاب شهرتی بسزا دارد و مؤلف در آن تحقیقات رشیده و بیانات مفیده ای دارند و در حدود (۶۶۰۰) بیت میباشد و پاره ای از آنها بر حواشی بعضی از نسخ چاپی معالم چاپ گردیده است.

آغاز: بسمله قوله الفقه فی اللغة الفهم الخ انما ابتداء بتعریف الفقه دون اصول الفقه الخ.

انجام: قوله یقتضی الغاء الخاص هذا مبني علی عدم جواز النسخ قبل حضور وقت العمل بالمنسوخ والا یكون نسخاً علی التقديرین کذا قیل ولعله اجل اعتماداً. (۶۸۷)

حاشیه ملا میه زای این نسخه را بخط نستعلیق عبدالحمید بن محمد حسین کرهرودی در سنه (۱۲۱۶) نوشته است، بر کنار بعضی از صفحات تعلیقاتی تحریر گردیده، حاشیه آقای بهبهانی بر معالم الاصول (ص ۵۶۴) و قسمتی از کتاب اصول که مشتمل بر مباحث الفاظ و انما است و منظومه در اصول از ملا محسن کرمانشاهانی در حاشیه آن است (این منظومه و اصول بی نام در همین فصل ذکر خواهد شد) و تحقیقات مؤلف این کتاب را در موقع درس یکی از شاگردانشان بدون ذکر از خود و نامی از استاد در حواشی

بعضی از صفحات آن نوشته و در ذیل آن نگاشته اند: هذا من تقرير السيد دام ظلّه حين الدرس
در کتابخانه و اول نسخه این حاشیه بنام ملا میرزا جان بر معالم ثبت شده و غلط است.
جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق تمام نسخه (۱۷۰) اوراق این کتاب (۱۱۰) صفحه (۱۵)
سطر. واقف سیپسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۵۵).
(۶۸۸)

حاشیه ملا میرزای ابن نسخه را محمد باقر بن ملا محمد نوشابادی در سنه (۱۲۳۱)
شروانی بر بخط نستعلیق بدو نوشته و در حاشیه پاره ای از صفحات تعلیقاتی
معالم الاصول بامضاء منه تحریر گردیده است.

جلد تیماج. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۱۶۹) صفحه (۱۴) سطر. واقف سیپسالار. قطع ربعی.
طول (۱۷ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۵۶).

[۲۷۱] ذریعة الاعتماد (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ لطف الله مازندرانی متوفی سنه (۱۳۱۱) رحمه الله
علیه است که از معارف فضلاء و علماء امامیه و از شاگردان حضرت شیخ مرتضی انصاری
قدس سرّه بوده و صاحب المآثر و الانار درص (۱۵۴) ایشانرا بدینگونه
معرفی نموده: **شیخ لطف الله مجتهد** مجاور نجف اشرف از اهل آسک لاریجان
است (آسک یکی از دهات لاریجان و بر کنار رودخانه هراز واقع و از بیلاقات
مازندران است) در فقاہت و علم اصول تبخّری بهمرسانیده از محصلین و طلبه
این دو علم گروهی همه روزه در محضرش فراهم شده مستفید میکردند بنیان
تقدّس و تقوی و ورعش هم محکم است اشتهار نام وصیت فضل و غزارت ماده
اجتهادش نیز بسیر افتاده و در حرکت آمده است سلمه الله تعالی **انتهی**. و در
ص (۱۷ و ۱۸ ج ۲) احسن الودیعہ (تتمه روضات) این عبارات نقل و نیز
بعربی در همین حدود ایشانرا ستوده و گوید مؤلفاتی در فقه و اصول دارند و
نسخ آن در نزد وصی ایشان حضرت سید ابوتراب خونساری ره بوده و نامی از آنها
نبرده است ولی مؤلف در مقدمه این کتاب اشتغال خود را بتألیف کتاب بیع
فقه خویش که موسوم به «قواعد الاحکام الغریبه فی فقه الامامیه» است اظهار و در

آخر این کتاب نیز بیان کرده‌اند که هر کس شرح و تفصیل بیشتری در مباحث این علم می‌خواهد بایستی بکتاب دیگر من که بنام «الفوائد الغرویه فی اصول فقه الامامیه» است مراجعه نماید که در آن کاملاً و مفصلاً مطالب این علم ذکر گردیده است. و این کتاب را که «ذریعة الاعتماد علی احقاق الحق والمراد» نامیده شرح **فرائد الاصول** یا رسائل حضرت شیخ مرتضی انصاری قدس سره السامی متوفی سنه (۱۲۸۱) که استادشان بوده قرار داده و شرح قولی است و چنانکه پشت نسخه یاد داشت شده آنرا «حاشیه فرائد الاصول» نیز توان خواند و مشتمل بر تحقیقات و تشریحاتی خوب و گرانبهاست که مؤلف از حضرت شیخ انصاری ره استفاده نموده و مشتمل بر (۱۲۰۰۰) بیت است.

آغاز: بسم الله الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی اشرف الانبیاء والمرسلین محمد و آله الطیبین الطاهرین ولعنة الله علی اعدائهم اجمعین الی یوم الدین وبعد فقدم لی لطف الله المازندرانی اللارجانی کتاباً بر جوا النح.

انجام: و حیث وفینا بما وعدناه و اتینا بما قصدناه فلنحمد الله تعالی علی ذلك اولاً و آخراً و باطناً و ظاهراً ونصلی علی محمد و آله الطیبین.

(۶۸۹)

ذریعة الاعتماد این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر تمام کتاب است کاتب از خود و سال کتابت نام نبرده در سنه (۱۲۹۷)

وقف بر این کتابخانه گردیده و بقرینه سال وقف و عبارت ذیل که پشت ورق اول نوشته شده مسلماً در زمان حیات مؤلف تحریر شده و آن این است: حاشیه سرکار آخوند ملا لطف الله مازندرانی که یکی از مبرزین شاگردهای مرحوم شیخ مرتضی است بر فرائد شیخ مرحوم.

جلد تیماجی ضربی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۱۷۵) صفحه (۲۰) سطر. واقف سیپ سالار، قطع خشتی. طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۷۱).

[۲۷۲] رساله آقا حسین خونساری در مقدمه واجب (عربی)

مؤلف این رساله حضرت آقا حسین محقق خونساری رحمه الله علیه است

[۲۰۸] ص (۴۴۵) و در این رساله کلیه مباحث اصولی را که ارتباطی باین مسئله پیدا نموده مندرج ساخته و کلمات علماء سابق را بمناسبت آورده و در اثبات ادعاء خویش بکلمات حکماء وفلاسفه نیز تمسک جسته و یکی از کتب و رسائل مهمه در این موضوع میباشد و از مطالعه آن معلوم میشود که قائل بعدم اطلاق وجوب مقدمه واجب اند و در حدود (۹۰۰۰) بیت میباشد.

آغاز: بسملة الحمد لله الذي جعل امتثال امره سبباً لاقتناص الثواب الخ.
انجام: واما اذا [بتقدمها] عليها فلا ان يلزم عليه التصديق بالواسطة و قد عرفت بطلانه هذا.

(۶۹۰)

رساله آقا حسین این نسخه در سنه (۱۲۴۴) نوشته شده، اسم کاتب را از خونساری در آخر آن محو کرده اند و بخط شکسته نستعلیق خیلی خوب مقدمه واجب میباشد، تمام صفحات آن مجدول بطلا و زنگار است.

کاغذ سمرقندی. عدد اوراق (۳۰) صفحه (۱۵) سطر. واقف سیه سالار. قطع وزیری. طول (۲۰ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) ضمیمه کتاب نمره (۹۶۰) کتابخانه است.

[۲۷۳] زبدة الاصول (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ بهائی رحمه الله علیه است [۳۱] ص (۷۱) و این کتاب را در فن اصول فقه بطریق اختصار با کمال فصاحت در (۷۰۰) بیت تألیف فرموده و خود حواشی و تعلیقاتیکه در ص (۵۶۹) شرح آن داده شد بر آن نگاشته، علماء و دانشمندان متأخر از ایشان بشرح و تحشیه آن پرداخته بعضی از آن شروح را در این فصل ذکر خواهیم نمود و پنج شرح غیر از آنچه در این فهرست ذکر خواهیم نمود یکی بفارسی و باقی بعربی در ص (۳۳۶) و (۳۳۷) کشف الحجب و الاستار از آنها نام برده شده است، شیخ اسدالله بغدادی و میرزا قوام الدین قزوینی زبده را منظوم نموده و بعنوان «منظومه زبدة الاصول» در همین فصل آنرا نیز خواهیم نگاشت.

زبدة الاصول در سال (۱۳۱۹) در طهران چاپ سنگی شده است .
آغاز: بسمله ابهی اصل یبتنی علیه الخطاب و اولی قول فصل ینتمی الیه
 الوالالباب الخ .

(۶۹۱)

زبدة الاصول این نسخه را بخط شکسته نستعلیق خدلی خوب محمد حسین بن محمد علی در سنه (۱۱۹۹) نوشته است ، در کنار پاره ای از صفحات تعلیقانی از مؤلف نگاشته شده و پشت صفحه اول بنام خلاصه الاصول وقف گردیده موربانه حاشیه قسمتی از صفحات را سوراخ کرده است .
 جلد تیماج . کاغذ فرنکی . عدد اوراق (۹۸) صفحه (۶) سطر . واقف سیه سالار . قطع ربعی .
 طول (۱۶ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۵۶) .

(۶۹۲)

زبدة الاصول این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۲۳۵) نوشته شده و کاتب آن علی بن محمد ابراهیم است ، در حاشیه پاره ای از صفحات تعلیقات و حواشی مصنف بر همین کتاب تحریر گردیده است .
 جلد تیماجی . کاغذ فرنکی . عدد اوراق (۸۰) صفحه (۷) سطر . واقف سیه سالار . قطع خشتی . طول (۲۱ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) ضمیمه نمره (۹۵۹) کتابخانه است .

(۶۹۳)

زبدة الاصول این نسخه بخط نسخ خوب محمد مهدی نوشته شده ، بر بعضی از صفحات حاشیه های مؤلف نگاشته شده است ، بقرینه کتاب معارج الاصول که بخط همین کاتب ضمیمه آن است و در سنه (۱۲۴۹) تحریر گردیده این کتاب نیز بایستی در آن سنه نوشته شده باشد .
 کاغذ فرنکی مهره زده . عدد اوراق (۷۷) صفحه (۵) سطر . واقف سیه سالار . قطع ربعی .
 طول (۱۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) ضمیمه کتاب نمره (۹۵۵) . کتابخانه است .

(۶۹۴)

زبدة الاصول این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، ورق آخر که مشتمل بر يك سطر آخر کتاب بوده افتاده در حواشی بیشتر از صفحات

تعلیقات مصنف بر این کتاب نگاشته شده، دوازده ورق از کتاب فقهی که ظاهراً شرح ارشاد علامه رحمه الله وراجع به احکام صوم است ضمیمه این کتاب میباشد. جلد تیماج ۰ کاغذ فرنکی ۰ عدد اوراق (۴۹) صفحه (۱۰) سطر ۰ واقف سیه سالار ۰ قطع وزیری طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۵۸) .

[۲۷۴] شرح یا حاشیه تفتازانی بر شرح عضدی (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت تفتازانی رضی الله عنه است [۲۵۹] ص (۵۵۹) پس از اینکه در مقدمه آن توصیفات و تعریفات کامله ای از کتاب «مختصر الاصول ابن حاجب» و «شرح عضدی» کرده گویند: با همه این مراتب باز نقاب اشکال بر چهره معانی و مقاصد دو مؤلفه مذکور افتاده جمعی از رهی خواستار کرم گشائی و برده برداری از عروس معانی این کتاب مذکور و تعلیق حواشی بر آن گردیده؛ با اینکه زمانه اجازه فکر در معقولات نمیداد و بازار علم و دانش را رواج و رونقی نبود از خداوند استمداد جسته و بجمع نوشته های خود در این موضوع پرداخته و مشغول بحل شکوک و شبهات شده و اشکالات و اعتراضاتیکه بر شارحین کتاب است تذکر داده و با توجه بعدم ایجاز و اطناب و ذکر نکردن مسائلی که مربوط باصل کتاب نبود تألیف این کتاب را انجام داد.

این کتاب شرح قولی است و مؤلف نامی برای آن نگذارده و از عبارتیکه در مقدمه است آنرا «حاشیه بر مختصر الاصول» توان خواند ولی پشت نسخه و در دفتر کتابخانه بنام «شرح مختصر الاصول» ضبط گردیده لذا ما نیز بعنوان شرح یا حاشیه آنرا در اینجا ذکر نمودیم و در حدود (۱۸۰۰۰) بیت کتابت دارد.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذی وفقنا للوصول الى منتهی اصول الشریعة الغراء الخ.

انجام: قال المصنف وقد اتفق الفراغ عن جمع هذه الفوائد للمفقر الى الله الغنی

مسعود بن عمر المدعو بسعد التفتازانی فی العشرين ذی الحجة سبعین و سبعمائیه بخوازم حمیت عن الآفات انشاء الله تعالی .

(۶۹۵)

شرح تفتازانی این نسخه نصف اول آن بخط نستعلیق بد و نصف دوم آن در سنه (۹۸۱) بخط نسخ خوب نوشته شده، کاتب نامی بر

شرح عضدی مالک الفقیه الی الله الغنی محمد بن الحسن الاصفهانی. (ظاهراً خط حضرت فاضل هندی است) پشت ورق اول و آخر یاد داشت هائی از مالکین سابق این کتاب نوشته شده است.

جلد چرمی ضربی کهنه . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۳۰۲) صفحه (۲۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع وزیری . طول (۲۳ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۲ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۱۸).

[۲۷۵] شرح جواد بر زبده یا غایة المأمول (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ جواد کاظمی بغدادی رحمه الله علیه است (محمد مشهور به جواد بن سعد الله بن جواد^(۱)) که از شاگردان حضرت شیخ بهائی ره بوده و بینهایت بآنجناب تقرب یافته و از خواص آنحضرت گردیده و بر حسب امر و اشاره ایشان بشرح کتاب زبده الاصول خویش که در ص (۵۷۸) شرح آن گذشت وادار فرموده، حافظه نیکوئی داشته و بیشتر اوقات مشغول بمطالعه کتب بوده و مؤلفات و تحقیقات رشیده ای در فقه و اصول و معقول و ریاضی و تفسیر و غیره دارند از آنجمله شرح خلاصة الحساب (این شرح بسیار مفصل و مؤلف متن آن حضرت شیخ بهائی است) مسائل الافهام فی شرح آیات الاحکام (این کتاب از کتب مفصله در این موضوع و کاملترین آنها است)، شرح دروس شهید (صاحب حدائق از آن نقل هائی دارد و ظاهراً تا آخر کتاب حج است)، شرح جعفریه محقق کرکی ره و شرح زبده (همین کتاب) است.

شرح زبده یا غایة المأمول اولین شرحی است که بر این کتاب نوشته شده

(۱) روضات الجنات ص (۱۵۵) کشف العجب ص (۳۳۷ و ۳۹۱).

و چنانکه از خود کتاب بر میآید در زمان حیات مؤلف متن شارح از شرح آن فراغت یافته و مورد تمجید و تعریف حضرت شیخ بهائی گردیده و شارح عبارات متن را جزء جزء در تحت عنوان قال ذکر و بشرح آنها پرداخته و مشهور به «شرح جواد» گردیده و در حدود (۱۴۰۰۰) بیت است.

آغاز: بسملة نحمدك يا امن وفقنا لسلوك طريق العمل بكتابه المبين الخ .

نجام: وان يجعل ما اتيناه في هذا الكتاب حجة لنا لاعلمنا وان يجازينا بافضل الجزاء ويجعله زاداً لنا يوم اللقاء وصلى الله على محمد وآله الطيبين الطاهرين والحمد لله رب العالمين .

(۶۹۶)

شرح جواد این نسخه بخط شکسته نستعلیق خیلی خوب در سنه (۱۲۴۴) نوشته شده، کاتب نام خود را در آخر رساله مقدمه واجب آقا حسین خونساری که ضمیمه این نسخه است و در ص (۵۷۸) گذشت نوشته بوده ولی آنرا محو کرده اند، دارای یک سر لوح ظریف است و صفحات کتاب مجدول بطلا و زنگار میباشد، عبارات زبده باشند جرف نگاشته شده است. جلد ساغری. کاغذ سمرقندی مهره زده. عده اوراق هر دو نسخه (۲۴۰) اوراق این شرح (۲۱۰) صفحه (۲۱) سطر. واقف سه سالار. قطع وزیری. طول (۲۰ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۶۰).

[۲۷۶] شرح زبده یا ملین الحديد (عربی)

مؤلف این کتاب آقا سید علی خونساری رحمه الله است (علی بن محمد باقر موسوی خونساری) که از تاریخ تألیف این شرح معلوم میشود از علماء امامیه و فضلاء قرن سیزدهم هجری بوده ولی نام ایشان و پدرشان را در روایات الجنات و تتمه آن (احسن الودیع) و المآثر والآثار نیافتم و از تاریخ تولد و وفات ایشان آثاری پیدا نکردم جز اینکه از تاریخ کتابت نسخه ذیل که سال (۱۲۴۴) است و کیفیت القایی که کاتب برای مؤلف قائل شده و اینکه در ذیل حاشیه هائی

که از شارح بر کتاب نکاشته شده کلمه: **منه ۱۵ عمره یا منه ۱۵ عزه**. تحریر گردیده معلوم میشود تا این تاریخ مؤلف در قید زندگی بوده اند. از سایر مؤلفات ایشان هم خبری نیافتیم و این شرح مختصر و مبین عبارات متن است و چندان تحقیقی ندارد، بنا بقصریح در آخر کتاب در سال (۱۲۲۸) تألیف گردیده و در حدود (۱۵۰۰۰) بیت میباشد و شارح آنرا «ملین الحديد فی شرح الزبدة للشیخ الفرید» نامیده است.

آغاز: بسم الله الحمد لله ولی الحمد و منتهی الکرم، المتفر دبالوا احدا نية و القدم الخ. **انجام:** ولما ختم کلام المصنّف ربه هنا فلنختم التحریر والتبیین بحمد الله وشکرة فانه لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظيم فالحمد لله علی آلائه والشکر له علی نعمائه والصلوة علی محمد اشرف انبیائه وآله المنتجبین اکمل اولیائه صورة خطه دام مجده وقد فرغ بتوفیق الله الخ.

(۶۹۷)

شرح زبدة الاصول این نسخه را بخط نسخ محمد هادی بن شیخ عزیز زکمره که از شاگردان شارح بوده در سنه (۱۲۴۴) نوشته، در حاشیه پاره از صفحات (ملین الحديد) تعلیقاتی از شارح نکاشته شده، پشت آخرین صفحه شرحی راجع

به تعدیل بعضی از روایات حدیث تحریر گردیده و بر دو ورق کاغذی که پیش از ورق اول کتاب میباشد اشعار و مطالب متفرقه ای نوشته شده است.

جلد میشن. کاغذ فرنگی مهره زده. عده اوراق (۲۰۱) صفحه (۲۰) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۶۱)

[۲۷۷] **شرح زبدة الاصول از ملا صالح مازندرانی (عربی)**

مؤلف این شرح حضرت ملا صالح مازندرانی رحمه الله علیه است [۱۲۲] ص (۲۵۸) که از اعظام علماء امامیه بوده اند و این شرح یکی از شروح بسیار خوب و معروف این کتابست و با اختصاریکه دارد مشتمل بر اقوال علماء عامه و خاصه در مسائل این فن میباشد، شرح مزجی است و در حدود (۱۳۰۰۰) بیت میباشد.

آغاز: بسم الله الحمد لمن اصول نعمائه ظاهره و فروع آلائه باهره الخ .
انجام: اذا عثر الخروج فكره عن منهج السداد و زواله ان يعمن عليه في
 اصلاح ذلك بحس فعاله و اجره على الله و على محمد وآله .

(۶۹۸)

شرح زبدة الاصول این نسخه را بخط نسخ خوب میر محمد تقی بن محمد صادق
 کرهرودی در سنه (۱۲۲۶) نوشته و مشتمل بر تمام شرح
 از ملا صالح است . (کرهرود از توابع سلطان آباد عراق است) .

جلد میشن . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۴۳) صفحه (۱۵) سطر . واقف سیه سالار . قطع
 خشتی . طول (۲۰ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۴ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۶۲) .

[۲۷۸] شرح عضدی بر مختصر ابن حاجب (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت عضدالدین معروف به «قاضی عضد» و «عضدی»
 رضی الله عنه است (عضدالدین عبدالرحمن بن احمد بن عبدالغفار ایجی^(۱) شیرازی
 $\frac{780}{700} - 756$ (۲) که از علماء و حکماء و متکلمین شافعیّه و معاصر سلطان محمد

خدا بنده بوده و در علوم مذکوره و فقه و اصول فقه و تفسیر و ادبیّت قدرتی
 کامل داشته و در زمان شیخ ابواسحق ممدوح خواجه حافظ بلقب «اقضی القضاة»
 ملقب و بقضاوت برقرار گردیده ، خدمت اساتید معاصر خویش تلمذ نموده و
 از آنها شیخ زین الدین^(۳) هنکی شاگرد قاضی بیضاوی میباشد و از شاگردان
 معروف ایشان یکی شیخ شمس الدین کرمانی و دیگری تفتازانی است .

بر عکس عموم یا اکثر دانشمندان این دانشمند دارائی زیاد داشته و

(۱) ایج چون زیج نام شهری در فارس بوده و گویند از بناهای ایرج است ، اینک آبادانی چندانی
 ندارد و قریه ایست که در نزدیکی اصطهبانات واقع گردیده و تا شیراز سی و چند فرسخ است .
 (۲) تاریخ تولد این مؤلف را سبکی در طبقات الشافعیه ج ۶ ص (۱۰۸) پس از سال (۶۸۰)
 نوشته ، روضات در ص (۴۳۲) از طبقات النجاة سیوطی پس از سال (۷۰۰) نقل ولی در هر
 دو کتاب سال وفات ایشان سنه (۷۵۶) ضبط شده است .
 (۳) در روضات ص (۴۳۲) و معجم المطبوعات ص (۱۳۳۲) شیخ زین الدین ضبط گردیده و
 در ص (۱۰۸) ج ۶ سبکی تاج الدین ضبط شده است .

بطالبان علم و دانش بخش میکرده، چندی در سلطانیّه که در آن عصر مرکز علم شده بود میزیسته، پس از آن بشیراز آمده و منصب قضاوت یافته و در اواخر عمر با صاحب کرمان مخالفتی کرده او را در قلعه دریمهان (۱) حبس نمود و در همانجا بجایگاه ابدی خویش شتافت.

عضدی با خواجه حافظ شاعر شهر شیراز معاصر بوده و آنجناب در قطعه ثبیکه پادشاه را مدح نموده از این استاد فاضل نام برده و آن این است:

«بعهد سلطنت شاه شیخ ابو اسحق»

«به پنج شخص عجب ملک فارس بود آباد»

«نخست پادشهی همچو او ولایت بخش»

«که جان خویش پیروردو داد عیش بداد»

«دگر مربی اسلام شیخ مجدالدین»

«که قاضی به از او آسمان ندارد یاد»

«دگر شهنشه دانش عضد که در تصنیف»

«بنای کار موافق بنام شاه نهاد»

«دگر بقیّه ابدال شیخ امین الدین»

«که یمن همت او کارهای بسته گشاد»

«دگر قویم چو حاجی قوام دریا دل»

«که نام نیک برد از جهان بدخشش و داد»

«نظیر خویش نیکداشتند و بگذشتند»

«خدای عزّ وجلّ جمله را بیدامرزاد»

مؤلف با شیخ فخرالدین جابرردی معروف معاصر و با ایشان راجع بآیه

فَاتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ و اشکالیکه بر عبارت کشف است مکاتبه نموده و طرح دعوی

کرده و جواب جابرردی را مجدداً جواب داده و بسیاری از علماء متأخر سؤالات

(۱) دریمان بکسر دال مهمله و فتح راء مهمله و سکون یاء و فتح میم و الف و نون نام ده

و قلعه ایست در حوالی شهر فسا از توابع شیراز. (مؤلف)

عضدی را جواب گفته اند و سبکی در طبقات الشافعیّه (از ص ۱۰۸ تا ۱۲۳ ج ۶) بعضی از آنها را نقل نموده و روضات از سیوطی در طبقات النجاة (بغیة الوعاة) نقل کرده که ایشان نیز در این موضوع مفصل بحث نموده اند.

مؤلفات ایشان عبارتست از **مواقف السلطانیة** (این کتاب در علم کلام و شروح زیاد بر آن نگاشته شده است)، **فوائد غیائیة** (در معانی و بیان میباشد و بنام غیاث الدین وزیر خدا بنده تألیف شده است)، **غیون الجواهر، العقائد العضدیة** (ملاً جلال دوانی را بر این کتاب شرحی است) **الرسالة العضدیة** (در علم وضع است)، **آداب البحث** (این رساله بسیار مختصر و در آن بیانات قواعد مباحثه گردیده) و **شرح مختصر الاصول ابن حاجب** (همین کتاب عضدی شعر میسروده و صاحب روضات پاره ای از آنها را نقل کرده است.

ابن حاجب (جمال الدین ابو عمرو عثمان بن عمر بن ابی بکر بن یونس ۵۷۰- ۶۴۶) (۱) یکی از بزرگان علماء اسلام و مالکی مذهب بوده و مؤلف «شافیه» و «کافی» در صرف و نحو و «منتهی السؤل والامل فی علمی الاصول والجدل» و مختصر این کتاب که از آن به «مختصر الاصول» و «مختصر المنتهی» و «مختصر ابن حاجب» تعبیر میشود میباشد و این مختصر طرف توجه فضلاء و علماء اسلام واقع گردیده و شروح و حواشی زیاد بر آن نگاشته شده و اساتید فن اصول را عقیده آنست که «شرح عضدی» بهترین شروح این کتاب میباشد و صاحب کشف الظنون در ص ۵۳۸ تا ۵۴۱ ج ۲ اسامی بسیاری از شراح و محشّین بر متن و شروح این کتاب را ذکر نموده و از جمله آن شروح یکی «النقود والردود» تألیف الشیخ الامام اکمل الدین محمد بن محمود بابرتی حنفی متوفی سنه (۸۷۶) ست و ثمانین و سبعمائه و درسه مجلد است و آنرا بدین نام موسوم نموده برای اینکه بدو بنقل اقوال مبادرت کرده پس از آن آنها را رد نموده و بنا را بذکر هفت شرح معروف ذیل: شرح قطب الدین شیرازی، سید رکن الدین موصلی، شیخ جمال الدین حلبی، زین الدین خنجی، شمس الدین اصفهانی، بدر الدین تستری

شمس الدین خطیبی . و از سه شرح دیگر نیز در این کتاب نام برده و عبارات و کلماتی را از آنها ذکر نموده و از شرح هفتگانه بنام خودشان و از این سه شرح اخیر بلفظ قیل تعبیر میکنند و در تمام مطالب عبارات شرح استادش عضدی جلو چشم ایشان بوده ، در هر مورد که شراح مذکور برخلاف نظریه عضدی قدم زده اند برد آنها پرداخته بنا بر این این کتاب را مشتمل بر یازده شرح توان دانست و جلد اول این کتاب در کتابخانه رضویه موجود است (ج ۲ فهرست رضویه ص ۱۹۶)

شرح عضدی در سنه (۷۳۴) تألیف و سال (۱۳۰۷) در دو جزء در آستانه چاپ شده است .

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم الذي براء الانام وعمهم بالاكرام الخ .

(۶۹۹)

شرح عضدی این نسخه بخط نستعلیق بد نوشته شده و از ابتداء کتاب تا قسمتی از مسائل واجب است و پنج ورق بآخر این بر قسمت مانده بقیه این مسئله را ناتمام گذارده و بدون مختصر ابن حاجب گذاردن فاصله مطالبی را نوشته که جزء مباحث همین کتاب است و پس از يك صفحه مبحث اجماع همین کتاب تا دو سطر از مسئله قول صحابی از رسول صلی الله علیه و آله میباشد ، کنار بعضی از صفحات متن این کتاب (مختصر ابن حاجب) نوشته شده و پشت صفحه اول بنام حاشیه ملا میرزا جان وقف گردیده و بهمین نام در کتابخانه ثبت شده و قسمتی از حاشیه مذکوره که در ذیل نمره (۶۸۶) در این فهرست ثبت گردیده و ضمیمه این نسخه است .

جلد چرمی مستعمل . کاغذ فرنگی . عده اوراق (۶۳) صفحه (۱۹) سطر . واقف سیه سالار . قطع رحلی . طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۱۴ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۲۰) .

[۲۷۹] شرح عمیدی یا منیه اللیب (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت عمیدی رحمه الله علیه است [۲۱۵] ص (۴۶۵) و شرح

بر کتاب «تهذیب الوصول» علامه حلی ره میباشد، درص (۵۶۲) شرح این کتاب گذشت و مؤلف نام این شرح را «منیة اللیب فی شرح التهذیب» گذارده و از شروح بسیار ممتاز تهذیب الوصول میباشد، مؤلف فهرست رضویه ج ۲ در ص (۲۰۶) شارح آنرا ضیاء الدین عبداللہ بن محمد بن علی بن محمد بن احمد بن علی اعرج حلی رحمة الله علیه که برادر سید عمید الدین (عمیدی) ره میباشد دانسته و گویند: صاحب روضات را شبهتی دست داده که این شرح و تسمیه را بسید عمید الدین نسبت داده با اینکه خود میگوید در اکثر نسخ در آخر این شرح سید ضیاء الدین عبداللہ نام خود را مرقوم داشته ولی نسبت بسید عمید الدین اشهر و انطب است لیکن چون هر دو نسخه در خزانه مبارک هست و تطبیق شد مخالف یکدیگرند در عبارت الخ انتهى (مراد از این استدراک آنست که شرح دیگری بر تهذیب نیز در کتابخانه رضویه موجود و درص (۱۸۹) ج ۲ آنرا نسبت بسید عمید الدین (عمیدی) داده است) ولی نگارنده را عقیده بر عکس ایشانست و تصور میکنم نامیکه در آخر بعضی از نسخ این کتاب از سید ضیاء الدین مشاهده میشود نه از لحاظ شارح بودن بلکه بملاحظه کاتب بودن ایشانست و کاتبین بعد نسخیرا که از روی آن نسخه نوشته نیز بنقل عبارت کاتب اول پرداخته اند چنانکه همین معنی از عبارت نسخه (۸۰) که در ص (۲۰۸) ج ۲ فهرست رضویه است و موجب این عقیده شده خود بهترین شاهد بر مدعی میباشد و آن اینست: فرغ من تسوید العبد الفقیر الی الله تعالی عبداللہ بن محمد بن علی بن محمد بن احمد بن علی الاعرج الحسینی فی ۲۵ رجب ۷۴۰. چرا که کلمه تسویده ظهور در استنساخ دارد نه در تألیف و شرح، و دلیل محکم دیگر بر بطلان نسبت این کتاب به سید ضیاء الدین آنست که شیخ حرّ عاملی ره که نزدیکتر بعصر مؤلف است درج ۲ ص (۴۹) امل الامل کتاب «منیة اللیب فی شرح التهذیب» را از مؤلفات سید عمید الدین عبد المطلب دانسته و شرحی بر تهذیب را بدون نام از مؤلفات سید ضیاء الدین برادر عمیدی دانسته و چون در هیچیک از دو کتاب نام شارح نیست شهرت تألیف «منیة اللیب» به عمیدی و تصریح شیخ حرّ بد آن بهترین مرجح برای تصدیق باین نسبت است.

در کشف الحجب والاستار درص (۵۶۹) و هدیة الاحباب ص (۲۰۴) نیز تألیف این شرح به سید عمیدالدین نسبت داده شده .

صاحب امل الامل درج ۱ ص (۳۰) آن کتاب در ذیل مؤلفات حضرت شهید اوّل گوید: (ایشانرا کتابی بنام «جامع البین فی فوائد الشرحین» است و در آن میان دو شرح بر تهذیب که یکی از سید عمیدالدین و دیگری از سید ضیاءالدین میباشد جمع نموده و نسخه ای از آنرا که بخط حضرت شهید ثانی بود دیدم . انتهى).

صاحب کشف الحجب درص (۳۳۰ و ۳۳۱) شش شرح ذیل را بر کتاب تهذیب نام برده: (۱ - شرح تهذیب الوصول تألیف جمال الدین بن عبدالله بن محمد بن الحسن الحسینی الجرجانی که در سال (۹۲۷) از تألیف آن فراغت یافته و نسخه ای از این شرح که در سال (۹۹۱) نوشته شده در کتابخانه فاضلیه موجود است . ۲ - شرح تهذیب الوصول تألیف عمیدی (همین کتاب) . ۳ - شرح تهذیب الوصول تألیف شیخ عبدالنّبی جزائری شاگرد شیخ علی بن عبد العالی کرکی . ۴ - شرح جمال الدین محمد حسینی استرآبادی (نسخه ای از این کتاب راسراغ نداریم و احتمال میدهم که این شرح همان شرح اوّل است و مؤلف کشف الحجب در اثر تغییر در کیفیت بیان اسم مؤلف در دو نسخه از این شرح آنرا دو کتاب دانسته اند) . ۵ - شرح تهذیب الوصول تألیف سید مجدّالدین عبّاد بن احمد بن اسمعیل الحسینی . ۶ - شرح تهذیب الوصول تألیف منصور مشهور به «راستگو» و این شرح مزجی و نه زیاد بزرگ و نه مختصر است .

در فهرس موجوده شرح دیگری بر این کتاب جز شرح سید ضیاءالدین برادر عمیدی و شرح شهید ثانی بر تهذیب الوصول نیافته ام .

شرح عمیدی در حدود (۲۲۰۰۰) بیت است .

آغاز: بسم الله اللهم انی احمدک حمداً لا یقدر حصره ولا یحصر قدره الخ .

انجام: و حیث انتهى کلام المصنّف الی هنا فلنقطع الکلام حامدین لله تعالی
تواتر نعمه و تظافر الآثمه و نعمه (وقسمه - خ د) و نصلى على سيّد الرّسل و هادى السبيل

و خاتم الانبياء محمد المصطفى وآله الاثمة الاصفياء صلواتاً لا انقطاع لها ولا انقضاء (۱)
و الحمد لله وحده و صلى الله على من لا نبي بعده قد فرغ من تسويد العبد المفتقر
الى الله القنى عزيز الله بن عنايت الله الحسيني الخلعالي في ۲۴ شهر صفر ختم بالخير
و الظفر من شهور سنة ۹۶۰ حامداً لله و مصلياً علي رسوله و ائمة الطاهرين
اجمعين .

(۷۰۰)

شرح عمیدی
(منية اللبيب)
این نسخه بخط نستعلیق بد نوشته شده ، کاتب آن عزیر الله
بن عنايت الله حسينی خلخالی درسنة (۹۶۰) میباشد .

جلد تیماجی مستعمل . کاغذ خنایی . عدد اوراق (۲۶۵) صفحه (۲۴) سطر . واقف سیهسالار .
قطع خشتی . طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۳-۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۶۳) .

(۷۰۱)

شرح عمیدی
(منية اللبيب)
این نسخه بخط نستعلیق عبدالحمید بن محمد حسین کرهرودی
در سنة (۱۲۱۸) نوشته شده است .

جلد تیماجی نیم ضربی . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۵۹) صفحه (۲۳) سطر . واقف
سیهسالار . قطع خشتی . طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۶۶) .

(۷۰۲)

شرح عمیدی
(منية اللبيب)
این نسخه را بخط نسخ محمد مهدی بن محمد صادق درسنة
(۱۲۳۰) نوشته اند .

(۱) انجام سه نسخه کامل این کتابخانه با یکدیگر مختلف آنچه فوقاً نقل گردید از کهنه ترین نسخ
این شرح است و نسخه دیگر که در سال (۱۲۱۸) نوشته شده انجام آن تا کلمه « و لا انقضاء » با
مختصر اختلافی در کلمات با عبارات فوق مطابق و پس از آن گوید : فرغ من تسويد العبد المذنب
الخ ، و نسخه دیگر که در سال (۱۲۳۰) نوشته شده پس از کلمه « و تظافر الائمة » گوید : تمت
بعون الله تعالی بيد اقل الطلاب الخ و فهرست رضویه انجام کتاب را به کلمات « و تظافر الائمة و قسمه »
خاتمه داده بنابر این معلوم میشود که باقی عبارات از کاتبین اضافه گردیده است .

جلد میشن . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۳۰۹) صفحه (۱۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول ($21\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۶۵) .

(۷۰۳)

این نسخه بخط نسخ بدخط و قدیمی است از اول و آخر آن اوراقی افتاده بوده قسمتی از آنها را بخط نستعلیق نگاشته اند ولی ورق اول کتاب نوشته نشده و ورقی که اینک در ابتدای

شرح عمیدی
(منیة اللیب)

کتاب است مربوط باین کتاب نیست و آخر آن قسمتی از مبحث جواز نقل خبر بمعنی میباشد و آخرین سطر آن این است : (تعبیر لفظه و هكذا الشاهد والمترجم بوصف کل منهما بانه مؤید كما سمعه فان خالف لفظ الشاهد لفظ المشهود .

جلد تیماج . کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۲۰۷) صفحه (۲۰) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض ($15\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۶۴) .

(۷۰۴)

این نسخه بخط نسخ نوشته شده و کتابت آن نا تمام مانده و سطر آخر آن که در جواز نقل خبر بمعنی میباشد این است : (ونقل الفقیه الى الا فقه لیستفید من اللفظ مالا یستفیده الفقیه)

شرح عمیدی
(منیة اللیب)

لانه . (۳۰) ورق کاغذ ننوشته در آخر دارد ، پشت صفحه اول لغز هائی بنام اشخاص نوشته شده ، کاتب و سال کتابت نسخه معلوم نیست ، در سنه (۱۲۹۸) سپهسالار وقف بر این کتابخانه کرده اند .

جلد چرمی روغنی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۱۲) صفحه (۲۳) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول ($21\frac{1}{4}$ سانتیمتر) عرض ($15\frac{1}{4}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۶۷) .

[۲۸۰] ضوابط الاصول (عربی)

مؤلف این کتاب معروف به صاحب ضوابط رحمة الله علیه رحمة واسعه است (سید ابراهیم بن محمد باقر قزوینی حائری متوفی سنه ۱۲۶۴) (۱) که از علماء امامیه و فضلاء اثنی عشریه قرن سیزدهم هجری بوده و از محضر حضرت

(۱) روضات الجنات ج ۱ ص (۱۱) ، هدیة الاحباب ص (۱۷۶) ، و کشف العجب در ص (۳۷۴) وفات ایشانرا سال (۱۲۰۳) و نام ایشانرا محمد ابراهیم ضبط نموده و مسلماً غلط است .

شریف العلماء مازندرانی و شیخ موسی بن جعفر رحمۃ اللہ علیہ استفادات علمیّه نمود و صاحب روضات بدرك خدمتشان در سال ۱۲۵۳ که مشرف بزیارت اعتبار مقدّسه عراق گردیده نائل آمده و در دو صفحه از آن کتاب بذکر خیر و تعریف و توصیف ایشان پرداخته و دو مکتوب ایشانرا که بنام خودشان صادر گردیده بود نقل کرده و از این دو قدرت ادبی صاحب ضوابط معلوم میگردد.

از مؤلفات ایشان فقط «نتائج الافکار» که نیز در همین فصل ذکر خواهد گردید و «ضوابط الاصول» را مؤلفین رجال و سیر نقل نموده ما هم بر مؤلفه دیگری از ایشان اطلاع نیافته و کتاب ضوابط در سال ۱۲۷۰ و ۱۲۷۱ چاپ گردیده است.

ضوابط الاصول چنانکه مؤلف در ابتداء آن نگاشته اند عبارت از حواشی و تعلیقاتی است که مؤلف بر کتاب معالم الاصول در هنگام تحصیل آن کتاب مرقوم و پس از آن بر آن شده که بجمع و اختصار آنها پردازند و پس از جمع آنها بر مقدمه و خاتمه و فصولی تقسیم و بنام «ضوابط الاصول» موسوم ساختند جمعی را عقیده آنست که این کتاب عین تقریرات مرحوم شریف العلماء است که جمعی دیگر از شاگردان آنجناب در نوشتجات خویش بضبط آنها پرداخته و مؤلف از خود کمتر تحقیقی در آن دارند و شاید وجه تسمیه آن به «ضوابط الاصول» در نظر خود مصنف همین باشد و صاحب روضات از عدم تحقیق مؤلف در آن عذر خواهی نموده که تألیف آن در اوائل عمر و جوانی سیّد بوده و مراتب علمی و قدرت اصولی ایشان از کتاب «نتائج الافکار» ایشان کاملاً ظاهر و هویداست

آغاز: بسملة الحمد لله رب العالمين والصلوة على اشرف خلقه محمد وآله الطاهرين و بعد فيقول الراجي عفو ربه الكريم عبده الموسوي ابراهيم اتني حين قرائتي كتاب معالم الدين النخ .

(۷۰۵)

ضوابط الاصول این نسخه مشتمل بر مجلد اوّل و دوّم است مجلد اوّل بخط نستعلیق و دوّم بخط نسخ نوشته شده و سال تحریر

در آخر مجلد اول سنه (۱۲۵۴) تعیین گردیده، از آخر کتاب ظاهراً اوراقی افتاده و آخرین سطر موجود آن این است: (فاللازم علیه البقاء علی دین آدم (ع) و كذلك ببطلان ما سواه فلا تغفل.)

جلد میشن مستعمل. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۲۱۶) صفحه (۲۹) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ ¼ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۹۹).

[۲۸۱] عوائد الایام (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت ملا احمد نراقی رحمه الله علیه است [۲۴۱] ص (۵۲۰) و خود برای آن نامی نگذاشته ولی چون مباحث را بعنوان عائده ذکر نموده و در مقدمه نگاشته اند: (هذا ما استطرفته من عوائد الایام من مهمات ادلة الاحکام و کلیات مسائل الحلال و الحرام و ما يتعلق بهذا المرام الخ). مشهور به «عوائد الایام» گردیده و از لحاظ اینکه ادله احکام را متضمن است مناسب این بود که در این فصل ذکر شود، اگر چه نظائر آن کتاب «تمهید القواعد» حضرت شهید ثانی ره و «القواعد والفوائد» حضرت شهید اول ره در فصل فقه ذکر گردید و اما چون حقاً فقه نیست و قواعد فقه است بهتر همین بود که در این فصل مندرج گردد.

صاحب روضات درباره این کتاب گویند: هر چیزی نام آن بیش از خود آنست جز این کتاب که قدر و قیمت آن بیش از نام آنست.

مؤلف قواعد مهمه اصولیه را در این کتاب با عباراتی سهل و نیکو ادا و بیان نموده و آخرین قاعده آن در تصحیح بعضی از رجال حدیث میباشد و در حدود (۱۰۰۰۰) بیت است. و گویند آخرین مؤلفه مؤلف آخرین عائده این کتابست و در سال (۱۲۶۶) چاپ گردیده است.

آغاز: الحمد لله علی ما انعم والشکر علی ما اھم والصلوة علی باعث ایجاد العالم محمد ص سید العرب والعجم الخ.

(۷۰۶)

این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۲۴۷) نوشته شده و پس از آخرین عائده کتاب که در تصحیح بعض اسماء رجال و القاب

عوائد الایام

ایشان میبایشد، کاتب نوشته: این آخرین مبحثی است که مصنف در روزهای آخر زندگانی خویش تألیف کرده‌اند. فهرست مطالب کتاب را بر دو ورق که قبل از ورق اول کتاب است نگاشته‌اند.

جلد تیماجی نیم‌ضربی. کاغذ فرنگی مهر زده. عدد اوراق (۲۴۸) صفحه (۲۰) سطر. واقف سیه‌سالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۴۸). (۷۰۷)

این نسخه بخط نسخ بسیار بد در سنه (۱۲۶۳) نوشته شده
عوائد الایام و مشتمل بر تمام کتاب است ولی نه مبحث از اول کتاب بخط

نستعلیق خوب نوشته شده و فهرست مطالب کتاب و مطالب متفرقه ای را کاتب بقیه آن بر دو ورق اول نسخه نوشته است.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۱۹۵) صفحه (۲۸) سطر. واقف سیه‌سالار. قطع خشتی بزرگ. طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۵۰).

[۲۸۲] غایة الوصول یا شرح لب الاصول (عربی)

مؤلف این شرح چنانکه در معجم المطبوعات ص (۴۸۳) تعیین گردیده
شیخ ابویحیی انصاری شافعی رضی الله عنه است (شیخ الاسلام ابویحیی زکریا بن محمد بن
احمد سینکی^(۱) مصری ۸۲۵-۸۲۶-۹۲۵)^(۲) که از علماء شافعی مذهب بوده و شاگردی

ابن حجر عسقلانی متوفی سنه (۸۵۲) و ابن همام متوفی سنه (۸۶۱) و شنی
متوفی سنه (۸۷۲)^(۳) و بسیاری از معاریف را نموده و چندی در جامع الازهر
مصر متوقف و بحفظ منهاج، الفیه، شاطبیّه و رائیه پرداخته و بتحصیل علوم
تفسیر، فقه، اصول، لغه، معانی، بیان، بدیع، منطق، حکمة، هندسه، هیئة، جبر
و مقابله، عروض، طب، حساب، صرف، نحو و تصوف و علوم مختلفه دیگر
مشغول گردید تا از بسیاری مدرسین خود مجاز گردید و گویند بکمال سختی
زندگانی می نموده، بتصوف مائل و راغب بوده و بسیار اوقات از کرسنکی یوستهای
خربوزه را که مردم دور انداخته بودند بر داشته و بآن گذران مینموده و چون

(۱) سینکی منسوب به سینکه از توابع شرقی مصر است (معجم المطبوعات).

(۲) معجم المطبوعات ص (۴۸۳).

(۳) وفیات مذکوره را از صفحات (۷۷ و ۲۷۸ و ۱۱۴۳) معجم المطبوعات نقل نمودیم.

مرد آرد فروشی براین حال واقف شد چندین سال زندگانی ایشان را متکفل گردید، گویند که چهل سال در مصر بتدریس اشتغال داشته و بیست سال در حکومت اشرف قایتال مقام قضاوت شافعیّه را داشته و هنگامیکه از این منصب معزول گردیده بود راه آنسرای را پیش گرفت.

مؤلفات ذیل از ایشان چاپ گردیده است: **اسنی المطالب** (شرح روض الطالب) **الاضواء البهجه** (در هندسه) **تحریر تنقیح اللباب**، **تحفة الباری علی صحیح البخاری**، **تحفة الطلاب** (شرح تحریر تنقیح اللباب)، **تعریف الالفاظ الاصطلاحیه فی العلوم**، **حاشیه تلویح الدقائق المحکمه** (شرح مقدمه جزریه در تجوید)، **شرح ایساغوجی** (معروف بنام **المطلع** است)، **شرح شافیه** ابن حاجب، **الغرر البهیة** (شرح البهجة الوردیه و در فقه شافعیّه است)، **فتح رب البریه** (شرح قصیده خزر جیه و در علم عروض است)، **فتح الرحمن** بکشف مایلتبس فی القرآن (راجع به آیات قرآنی است)، **فتح الرحمن** (شرح رساله رسلانیه و در توحید است) **فتح الرحمن** علی متن لقطه العجلان (در اصول است)، **فتح الوهاب** (شرح منهج الطلاب است)، **فتوح منزل المبانی** (شرح **اقصى الامانی** و در معانی و بیان و بدیع است)، **المقصد تلخیص ما فی المرشد** (المرشد تألیف حسن عثمانی و در تجوید است)، **ملخص تلخیص المفتاح**، **منهج الطلاب** (این کتاب نیز بنام **المنهج** نامیده شده و مختصر کتاب **منهج الطالبین** تألیف نووی و در فقه شافعی است)، **القول والنظیم فی روم التعلم والتعليم** (مشمّل بر اقسام علوم و تعریفات آنها است)، **لب الاصول** و **غایة الوصول** (همین کتاب).

غایة الوصول شرح کتاب **لب الاصول** مؤلف است و این کتاب مختصر کتاب «**جمع الجوامع**» شیخ الاسلام تاج الدین عبدالوهاب سبکی (۷۲۷-۷۷۱) است که در اصول فقه و از شافعیّه بوده و مؤلف آنرا مختصر و در مقدمات و هفت کتاب و خاتمه ای در تصوف مرتب نموده و پس از آن بشرح آن پرداخته و آنرا «**غایة الوصول فی شرح لب الاصول**» نامیده و این متن و شرح از کتب نفیسه در اصول فقه میباشد و بسال (۱۳۱۰) در مصر چاپ گردیده است. و کتاب «**جمع الجوامع**»

را شروع بسیار است و دانشمندان زیادی باختصار آن کوشیده و صاحب کشف الظنون در ج ۱ ص (۳۹۷ و ۳۹۸) بذکر شروع و مختصرات آن و مؤلفین آنها پرداخته ولی نامی از این «لب الاصول» در آن کتاب نیست و «لب الاصول» مذکور در ص (۲۵۷) ج ۱ کشف الظنون مختصر «تحریر فی اصول الفقه» تألیف ابن الهمام استاد مؤلف است که زین العابدین بن نجم مصری حنفی متوفی سنه (۹۷۰) باختصار آن پرداخته اند. حضرت حجة الاسلام غزالی را نیز کتابی در اصول فقه بنام «غایة الوصول» میباشد و حضرت علامه حلی بشرح آن پرداخته و نسخه آن در کتابخانه رضویه موجود است (ج ۲ فهرست رضویه ص ۲۰۳).

در ص (۱۱۹) این فهرست در ذیل عنوان کتاب «فتح الجلیل» شرح حال شیخ ابو یحیی زکریای انصاری را از ص (۲۹۹) روضات الجنات نقل نموده و تصور کرده ایم کتاب مذکور تألیف آن مؤلف که مشهور به «خاتمة المجتهدین» شده اند بوده باشد ولی صاحب کشف الظنون در ص ج ۱ (۱۶۴) فتح الجلیل را تألیف قاضی زکریا بن محمد الانصاری مصری متوفی سنه (۹۱۰) دانسته و چنانکه فوقاً دانسته شد نام مؤلف «غایة الوصول» زکریا بن محمد است بنا بر این شاید قول کشف الظنون اصح باشد پس تاریخ وفات را بنا بر آنچه صاحب معجم المطبوعات از طبقات اسدی ورق ۱۴۵ والخطط الجدید ۵-۲۸ و تاریخ ابن ابیاس جزء ۳ ص ۲۴۱ والنور السافر نقل نموده صحیح و تاریخ وفات در کشف الظنون غلط ضبط شده است.

(۷۰۸)

غایة الوصول این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۰۱۶) نوشته شده، کاتب اسم خود را نوشته بوده آنرا محو کرده اند، ورق اول کتاب که مشتمل بر چندین سطر از دیباچه کتاب بوده افتاده و نخستین سطر آن این است: (کما فی قطع وقطع الحمد لله الذی وفقنا ای خلق فینا قدره الخ.) جلد تیماج. کاغذ سمرقندی عده اوراق (۱۷۷) صفحه (۲۲) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۱۵).

[۲۸۳] فصول (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ محمد حسین معروف به «صاحب فصول» رحمه الله علیه است (محمد حسین بن عبدالرحیم ایوان کیفی طهرانی اصفهانی متوفی سنه ۱۲۶۱) (۱) که از علماء امامیه و فضلاء اثنی عشریه در قرن سیزدهم هجری و جامع علوم معقوله و منقوله بوده اند و این کتاب بهترین معرف آنجنابست و مطالب آن ممزوج به قواعد و عبارات حکماء می باشد و فهم و تدریس آن منوط بدانستن اصطلاحات آنها و اطلاع بر علوم معقوله است، مؤلف آنرا «الفصول الغریبه فی الاصول الفقهیه» نامیده ولی مشهور به «فصول» گردیده و در آن رد و ایرادات بسیار بر عبارات کتاب قوانین که در همین فصل از آن یاد خواهیم کرد میباشد و یکی از کتب بسیار خوب در این فن است و مؤلف آنرا در یک مقدمه و مقالات و خاتمه ای مرتب ساخته، مشتمل بر اکثر مطالب مباحث الفاظ و مباحث عقلیه می باشد و در حدود (۴۴۰۰۰) بیت کتبات دارد و چندین بار چاپ گردیده است.

آغاز: بسملة الحمد لله الذی ارشدنا الى معالم الشریعه و معارج الیقین الخ .
انجام: هذا غایة ما اردنا بیانه و قصدنا فی سلك التحریر تبیانہ و الحمد لله اولاً و آخراً و باطناً و ظاهراً و الصلوة علی محمد و آله اجمین قد فرغ مؤلفه من تسویده يوم الجمعة تاسع عشر شهر ذی الحجة الحرام سنة اثنتین و ثلاثین بعد الالف و مائتین و كان ذلك فی الارض الغری سلام الله علی مشرفها .
 (۷۰۹)

این نسخه بخط نسخ حسن بن عبدالهمدی المراغی در سنه فصول (۱۲۵۷) نوشته شده و مشتمل بر تمام کتایبست، فهرست مطالب مندرجه را بر ورقی که قبل از ورق اول می باشد نگاشته اند. جلد تیماجی نیم ضربی، کاغذ سمرقندی، عده اوراق (۲۹۷) صفحه (۳۱) سطر، واقف سپهسالار، قطع وزیری، طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۵۲).

(۱) روضات ص (۱۳۱) ج ۱ در ذیل شیخ محمد تقی، هدیه الاحباب ص (۱۷۷).

(۷۱۰)

این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر تمام کتابست
کاتب آن عبدالصمد بن محمد صادق جنابادی درسنة (۱۲۶۰)

فصول

می باشد.
جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عده اوراق (۲۳۹) صفحه (۳۰) سطر. واقف سپهسالار. قطع
رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۵۴).

(۷۱۱)

این نسخه بخط نسخ نوشته شده و مشتمل بر تمام کتاب است
کاتب به آخرین عبارت مؤلف که حاکی از سال تألیف میباشد

فصول

کتاب را خاتمه داده و از خود و سال کتابت نام نبرده در سال (۱۲۹۷) وقف
گردیده است.

جلد تیماجی نیم ضربی. کاغذ فرنگی مهره زده. عده اوراق (۲۵۱) صفحه (۳۲) سطر. واقف
سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۵۳).

[۲۸۴] فوائد جدیده آقای بهبهانی (عربی)

حضرت آقای بهبهانی رحمه الله علیه [۱۷۹] ص (۳۸۹) پس از کتاب
فوائد حائریه خویش که پس از این بذکر آن خواهیم پرداخت بتألیف این فوائد
پرداخته و آنرا «الفوائد الجدیده» نامند و مشتمل بر (۴۰) فائده از فوائد اصولیه
است و در حدود (۱۰۰۰) بیت کتابت دارد.

آغاز: بسم الله الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین رب
وفق و اهد و انفع فائده النخ.

انجام: فی خصوص هذه المسئلة یحتاط ولا یجوز العمل بالاجتهاد لما عرفت
فتأمل جداً تمت الرساله.

(۷۱۲)

این نسخه را بخط نسخ محمد باقر کلپایگانی در سال (۱۲۵۲)
بارسائل دیگری که در ذیل فوائد حائریه مذکور است نوشته

فوائد جدیده

و تماماً در کتابخانه در تحت نمره (۹۰۷) ضبط گردیده و بتفصیل در فصل
مجموعات بذکر رساله های این مجموعه خواهیم پرداخت.

[۲۸۵] فواید حائریه یا فواید عتیقه (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت آقای بهبهانی رحمه الله علیه است [۱۷۹] ص
(۳۸۹) و مشتمل بر (۱۲۶) فائده و قاعده از فواید و قواعد اصولیه میباشد
و در حدود (۱۵۰۰) بیت کتابت دارد و کتاب «تنقیح المقاصد» مذکور
در ص (۵۶۱) شرح بر ملخص این فواید است.

آغاز: بسم الله الحمد لله رب العالمین حمداً لا یقوی علی احصائه الا هو الخ.
انجام: والله هو الهادی الی الطریقه ولا یحصل الهدایة الا بارشاده و توفیقه
وهو حسبی و نعم الوکیل.

(۷۱۳)

فواید حائریه
یا

فواید عتیقه
این نسخه را بخط نسخ در سال (۱۲۵۲) محمد باقر گلپایگانی
با چندین رساله ذیل از آقای بهبهانی ره نوشته و اسامی آنها
از اینقرار است: فواید عتیقه، فواید جدید، رساله در اجتماع
و تقلید، اصل طهاره، ردّ بر اشاعر، جبر و اختیار، جمع
بین اخبار، رساله در اجماع، رساله در رؤیت در آخرت، رساله در قیاس، رساله
در استصحاب، رساله در اصل برائة، رساله در اصل صحّت و فساد در معاملات،
رساله در عبادت جاهل، رساله در علم رجال و رساله در معامله محاباتی تمام
این رسائل در تحت نمره (۹۰۷) در این کتابخانه ضبط گردیده است.

[۲۸۵] الفوائد المدنیه (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت ملا محمد امین استرآبادی رحمه الله علیه است (محمد
امین بن محمد شریف استرآبادی متوفی سنه ۱۰۳۳) (۱) که از بزرگان دانشمندان
امامیه بوده و در ابتداء امر طریقه مجتهدین را داشته و از محضر حضرت سید
(۱) روایات ج ۱ ص (۳۳) امل الامل ج ۲ ص (۶۰) و اوایل البحرین ص (۷۹).

صاحب مدارك و حضرت صاحب معالم كسب فیض مینموده و موفق بگرفتن اجازه و تصدیق از آن دویزر گوار شده ولی چون خدمت مرحوم میرزا محمد اخباری صاحب مصادر الانوار رسیده و اخبار اهل بیت عصمت علیهم السلام را خدمت ایشان تحصیل و بحلّ مشکلات آن موفق گردید این طریقه را بر طریقه اجتهاد و عمل بظن و رای ترجیح داد و در تأیید اخباریین کتاب «الفوائد المدینه» را چنانکه خود در کتاب «دانش نامه شاهی» ذکر نموده تألیف کرده اند.

این مؤلف فوق العاده در طریقه نوین خویش متعصب شده بحدّی که جنبه ادب را از دست داده و نسبت به بزرگان از علماء امامیه که مسلك اخباری نداشته و اصولی بودند اند توهینات بی اندازه کرده بحدّیکه حضرت صاحب حدائق (ره) که خود از بزرگان اخباریین اند در کتاب لؤلؤ البحرین روایت ایشانرا نه پسندیده و عبارات ذیل محدث استرآبادی را سرزنش نموده و آن اینست :

وكان فاضلاً محققاً مدققاً ماهراً في الاصولين والحديث اخبارياً صلباً وهو اول من فتح باب الطعن على المجتهدين و تقسم الفرقة الناجية الى اخبارية و مجتهد و اكثر في كتابه الفوائد المدنيه من التشنيع على المجتهدين بل ربما نسبهم الى تخريب الدين و ما احسن و ما اجاد و لا وافق الصواب و السداد لما قد ترتبت على ذالك من عظيم الفساد وقد وضعنا ذلك بما لا مزيد في كتابنا «الدرر النجفيه» و في كتابنا «الحدائق الناضره» الا ان الاول منهما استوفى البحث في ذلك بمالم يشتمل عليه الثاني الخ.

و بهمین سبب بسیاری از رجالین نام ایشانرا به بدی ذکر و جمعی هم بر خلاف انصاف فضائل و کمالاتش را هم منکر شده و اورا دارای دانش و فضلی ندانسته اند.

قسمتی از عبارات کتاب دانش نامه شاهی ایشانرا که صاحب روضات نقل نموده و معرفی برای فوائد مدنيه است در اینجا میآوریم و آن این است :

تاآنکه نوبت باعلم العلماء المتأخرين في علم الحديث والرجال واورعهم استاد الكل

میرزا محمد استرآبادی نورالله مرقدہ الشریف رسیدہ پس ایشان بعد از اینکه جمیع احادیث را بفقیہ تعلیم کردند اشارہ کردند کہ احیاء طریقہ اخباریین بکن و شبہائی کہ معارضہ با این طریق دارد رفع آن شبہات بکن چرا کہ اینمعنی در خاطر میگذشت لیکن رب العزہ تقدیر کردہ بود کہ این معنی بر قلم تو جاری شود پس فقیر بعد از آنکہ جمیع علوم متعارفہ را از علماء آن فنون اخذ کردہ بودم چندین سال در مدینہ منورہ سر بگریبان فکر فرو میبردیم و تضرع بدرگاہ رب العزہ میکردم و توسل بارواح اہل عصمت (ع) می جستیم و مجدداً نظر بہ و کتب عامہ و کتب خاصہ میکردم از روی کمال تعمق و تأمل تا آنکہ بتوفیق رب العزہ و برکات سید المرسلین و ائمہ ظاہرین صلوات اللہ علیہم اجمعین باشارہ لازم الاطاعہ امتثال نمودم و بتألیف **فوائد مدینہ** موفق شدہ بمطالعہ شریف ایشان مشرف شد پس تحسین این تألیف کردند و ثواب مؤلفش گفتند رحمہ اللہ الخ.

این مؤلف را مؤلفاتی است کہ در کتب ضبط شدہ و از اینقرار اند :-
شرح اصول کافی، **شرح تہذیب الاحکام**، **شرح استبصار** (این دو شرح ناقص مانده است) ، **رد بر حواشی سید صدر** و **ملاً جلال بر شرح جدید تجرید** ،
رسالہ در بداء ، **رسالہ در طہارت و نجاست خمر** ، **جواب مسائل شیخ حسین طبری** ، حاشیہ بر شرح مدارک و **الفوائد المدینہ** (همین کتاب) و غیر از اینہا .
فوائد مدینہ در حدود (۹۰۰۰) بیت کتابت دارد و در سال (۱۰۳۱) تألیف گردیدہ و بر آن ردودی نوشتہ شدہ و حضرت شیخ مرتضی انصاری قدس سرہ در **فرائد الاصول** (رسائل) بنقل اقوال و آراء ایشان بسیار پرداختہ اند .
فوائد مدینہ چاپ شدہ است .

آغاز: بسملہ اما بعد حمد اللہ باعث النبیین و ناصب الاوصیاء المعصومین الخ .

(۷۱۴)

الفوائد المدینہ این نسخہ بخط نسخ محمد سعید بن محمد صالح کاشانی در سنہ (۱۰۵۳) نوشتہ شدہ، عنوان مطالب در کنار صفحات با سرخی نکارش یافته، در حاشیہ صفحہ آخر دو سطر نوشتہ بودہ نحو گردیدہ است .

ورق اول کتاب وصالی گردیده و در حاشیه پاره‌ای از صفحات تعلیقاتی از مصنف تحریر گردیده و این نسخه را از روی نسخه اصل بیست سال پس از فوت مؤلف نوشته اند.

جلد تیماجی . کاغذ سمرقندی . عده اوراق (۱۵۵) صفحه (۲۵) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمرة کتابخانه (۹۰۹) .

[۲۸۷] قسمتی از اصول بی نام (عربی)

این قسمت مشتمل بر پاره‌ای از مطالب مباحث الفاظ اصول فقه میباشد و در کمال ایجاز و اختصار و بلاغت و فصاحت تألیف گردیده ، با مطالعه آن مؤلف را نتوانستیم شناخت ولی بقرینه اینکه نسخه ظاهراً در اوایل قرن سیزدهم هجری نگارش یافته و در حواشی بسیاری از صفحات آن ذیل تقریرات و بیانات مؤلف بنام : منه سلمه الله . و من افادات سید الاستاد مدظله حین الدرس . تحریر گردیده محتمل است که از مؤلفات حضرت سید مجاهد متوفی سنه (۱۲۴۲) مذکور در ص (۵۳۴) این فهرست رحمه الله علیه و قسمتی از کتاب « مفاتیح الاصول » ایشان بوده باشد ، بدبختانه نسخه ای از این مؤلفه را نیافته که با آن تطبیق نمایم یاره از عبارات آنرا در اینجا بر ای نمونه انشاء کتاب می آورم و آن اینست : **المقام الثانی**

فی انه علی خلاف الاصل لاریب فی ذلك لما یحتاج الیه الاشتراك من تعدد -
الوضع الموقوف علی تصور المعانی و تعینها و جعل اللفظ بازاء کل منها و الاصل
فی ذلك کله المدم مع ان الظاهر الحاق الفرد بالاعم الاغلب الملائم لغرض الحکیم
فی وضع اللغات للمتفاهم من دون تکلف فکان مخالفاً للاصل [بجمع] و المناقشة
فی غلبة غیره باشتراك الافعال کلها فالماضی بین الخبر و الانشاء و المضارع بین الحال
و الاستقبال و الامر بین الوجوب و الندب و اکثر الحروف بین معانیها المعروفة
[کثیر] من الاسماء مجازة ظاهرة الخ .

(۷۱۵)

قسمتی از اصول بی نام
این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده و مشتمل بر مبحث
دوم از مباحث الفاظ (مبحث مشترك) تا پاره‌ای از مبحث
حقیقت و مجاز میباشد ، حاشیه هائی از مؤلف و تقریرات

ایشان بقلم یکی از شاگردانشان و منظومه ملا محسن کرمانشاهانی در اصول که در همین فصل از آن نام خواهیم برد در (۲۳) صفحه نوشته شده میباشد و آغاز نسخه اینست. (البحث الثانی فی المشترك وهو ما وضع للمعینین او اکثر لکل معنی بوضع علی حده ولو من واضعین او اکثر الخ). و انجام نسخه این است: (فجوابه ان المراد عدم الصحه عرفاً علی الاطلاق و صحته كذلك من دون نصب قرینه فانك اذا وجدت اهل العرف بمنعون).

خصوصیات دیگر به نسخه نمره (۶۸۷) این فهرست و نمره (۸۵۵) کتابخانه مراجعه کرد

[۲۸۸] قوانین الاصول یا القوانين المحکمه (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت میرزای قمی رحمه الله علیه است [۱۹۹] ص (۴۲۵) و یکی از کتب مبسوطه و معروفه در اصول فقه میباشد، مصنف آنرا «القوانين المحکمه» نامیده و مشهور به «قوانین» یا «قوانین الاصول» گردیده از بدو تألیف تا کنون پیوسته از کتب درسی و طرف توجه طلاب علوم دینیّه فرقه امامیه بوده و مشتمل بر مباحث الفاظ و مباحث عقلیه است و در دو جلد تنظیم یافته، حواشی زیاد بر آن تحریر گردیده و در فهرست معارف ج ۱ ص (۱۰۶ و ۱۰۷) ۲۲ حاشیه بر این کتاب و مؤلفین آنها نام برده شده و چنانکه در ص (۵۹۷) گذشت صاحب فصول در آن کتاب بر دو ایرادات زیاد بر مطالب این کتاب پرداخته اند و مکرّر با بعضی از حواشی و بدون حاشیه چاپ گردیده و مؤلف در سال (۱۲۰۵) از تألیف آن فراغت یافته است.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذی هدانا الى اصول الفروع وفروع الاصول و ارشدنا الي شرایع الاحکام الخ.

(۷۱۶)

قوانین

این نسخه بخط نستعلیق و چند ورق اول آن بخط نسخ در سنه (۱۲۱۳) نوشته شده، کاتب از خود نام نبرده و مجلد

اول کتاب است، در ذیل آخرین سطر احادیثی نکاشته شده و بر بعضی از صفحات تعلیقاتی از مصنف تحریر گردیده است.

جلد چرمی کهنه . کاغذ اصفهانی . عدد اوراق (۱۲۸) صفحه (۱۹) سطر . واقف سپهسالار .
 قطع خشتی بزرگ . طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۸ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۲۸).
 (۷۱۷)

قوانین

این نسخه در سنه (۱۲۲۹) کتابت آن خاتمه یافته و مشتمل
 بر هر دو جلد کتاب میباشد ، کاتب آن بخط نسخ خوب
 محمد صادق بن حاجی حسینعلی کلپایگانی میباشد ، حواشی و تعلیقات زیاد
 از خود ایشان و بعضی دیگر از علماء بر پاره از اوراق نگاشته شده است .
 جلد چرمی روغنی . کاغذ فرنگی مهره زده . عدد اوراق (۱۹۱) صفحه (۳۱) سطر . واقف
 سپهسالار . قطع رحلی . طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۲۲) .
 (۷۱۸)

قوانین

این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، کاتب از خود و سال
 کتابت نام نبرده و مشتمل بر هر دو جلد کتاب میباشد ،
 نسخه بآخرین عبارت مصنف که حاکی از سال تألیف کتاب است ختم گردیده
 و از قرائن بدست میآید که در زمان حیات مؤلف تحریر گردیده است ، در
 حاشیه صفحات چهارده ورق اول کتاب قسمتی از شرح محمد بن محمد بزاوندقانی
 (بزاوندقان یکی از دهات واقعه بین سرخس و طوس است) نگاشته شده است
 و در حاشیه صفحات دیگر تعلیقاتی از مصنف نوشته شده است .
 جلد چرمی مستعمل . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۰۹) صفحات مختلف السطور . واقف سپهسالار .
 قطع رحلی . طول (۳۰ ¼ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۲۴) .
 (۷۱۹)

قوانین

این نسخه مشتمل بر هر دو جلد کتاب است و بخط نسخ
 محسن آل شیخ عبدالرسول آل شیخ حسن نوشته شده و از
 سال کتابت نام نبرده ، پشت ورق اول یادداشتی از یکی از مالکین این کتاب
 که قسمتی از آن محو شده در سنه (۱۲۳۷) نگاشته شده ، چندین ورق از ابتداء
 کتاب و صالی گردیده است .
 جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۹۱) صفحه (۲۶) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی .
 طول (۲۱ ¼ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۳۰) .

(۷۲۰)

قوانین

این نسخه نیز مشتمل بر هر دو جلد کتاب است و بخط نسخ رجبعلی بن حاجی حسینعلی مراغی در سنه (۱۲۳۴) میباشد، بر ورقی که پس از ختم این کتابست و پشت ورق اول مطالب متفرقه نوشته شده، در حاشیه پاره‌ای از صفحات تعلیقاتی تحریر گردیده است. جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عده اوراق (۲۵۵) صفحه (۲۶) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۲۵).

(۷۲۱)

قوانین

این نسخه نیز مشتمل بر هر دو جلد کتاب میباشد و بخط نسخ نوشته شده، کاتب از خود نام نبرده و سال کتابت را در آخر جلد اول سنه (۱۲۳۵) تعیین کرده است. در حاشیه صفحات اولیه تعلیقاتی از خود مصنف نگاشته شده است. جلد میشن مستعمل. کاغذ فرنگی. عده اوراق (۲۶۴) صفحه (۲۵) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۰ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۲۶).

(۷۲۲)

قوانین

این نسخه مشتمل بر هر دو جلد کتاب است و در سنه (۱۲۴۱) هر دو قسمت آن نوشته شده، ولی مجلد اول بخط نستعلیق و دوم نسخ و قسمتی از این قسمت نیز نستعلیق است و فهرست مطالب کتاب را بر سه ورق قبل از شروع بکتاب نوشته اند. جلد تیماجی نیم ضربی. کاغذ فرنگی مهره زده. عده اوراق (۳۰۵) صفحه (۲۲) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۰ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۲۱).

(۷۲۳)

قوانین

این نسخه مشتمل بر هر دو جلد کتاب است و بخط نسخ خوب در سنه (۱۲۴۳) نوشته شده، کاتب از خود نام نبرده و تمام صفحات مجدول بسرخی است. جلد تیماجی ضربی. کاغذ فرنگی. عده اوراق (۲۱۳) صفحه (۳۱) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۳۱).

(۷۲۴)

قوانین

این نسخه که مشتمل بر هر دو جلد کتاب است بخط نسخ
خوب آنرا اسمعیل بن عبدالله خونساری در سنه (۱۲۵۰)
نوشته اند و در کنار پارهای از صفحات تعلیقاتی از مؤلف بخط نستعلیق خوب
نگاشته شده و عنوان مطالب با سرخی است.
جلد میشن. کاغذ دولت آبادی. عدد اوراق (۲۵۰) صفحه (۲۹) سطر. واقف سپهسالار.
قطع وزیری. طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۲۹).

(۷۲۵)

قوانین

این نسخه بخط نستعلیق بد خطی نوشته شده ولی ناتمام
مانده، در سنه (۱۲۵۳) بر حسب امر آخوند ملا قاسم
رشتی، محمد حسن هزار جریبی نیز بخط نستعلیق نقص آنرا تکمیل کرده اند و
اینک مشتمل بر هر دو جلد کتاب است، در حاشیه بعضی از صفحات قسمت
اولیه نسخه تعلیقاتی از مصنف نگاشته شده و در ذیل آنها منہ دام ظلله العالی
تحریر کرده و می‌رساند که در زمان مؤلف این نسخه را نوشته اند.
جلد چرمی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق (۲۷۳) صفحه (۲۶) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی.
طول (۳۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۲۳).

(۷۲۶)

قوانین

این نسخه بخط نسخ خوب نوشته شده، و مشتمل بر تمام
کتاب است، ورق آخر کتاب افتاده بوده کاتب دیگری
آنرا نوشته است، نامی از کاتب و سال کتابت اصل کتاب و صفحه آخر آن نیست،
از قرائنی بدست می‌آید که در عصر قریب بمؤلف نگاشته شده و بر کنار بعضی از
صفحات حاشیه هائی از خود مؤلف نوشته اند.
جلد مقوّا. کاغذ فرنگی مهر زده. عدد اوراق (۲۷۱) صفحه (۲۸) سطر. واقف آفاسید جواد اصولی.
قطع وزیری. طول (۲۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۷ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۳۸۸۲).

(۷۲۷)

قوانین

این نسخه بخط نسخ بد خطی در سنه (۱۲۷۳) نوشته شده
و مجلد اول کتاب است.

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۹۶) صفحه (۱۸) سطر . واقف سیه سالار . قطع وزیری . طول (۲۶ سانتیمتر) عرض (۱۷ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۲۷) .

[۲۸۹] کشف القناع (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ اسدالله کاظمینی رحمه الله علیه است (اسدالله بن اسمعیل متوفی سنه ۱۲۲۰) (۱) که از شاگردان آقای بهبهانی و حضرت شیخ جعفر نجفی و حضرت سید محمد مهدی طباطبائی رحمه الله علیهم اجمعین بوده و مؤلفاتشان بهترین دلیل بر سعه اطلاع و قدرت علمی این عالم امامی در فقه و اصول است و گویند که سید صاحب ریاض در اثر اینکه این مؤلف نسبت باستاد خویش آقای بهبهانی زیاد بدگوئی مینموده آنجناب را عادل نمیدانسته و بهمین سبب از کربلای معلی مجبور بمهاجرت به کاظمین و توطن در آنجا شده و معروف به کاظمینی گردیده است .

از مؤلفات ایشان صاحب روضات کتب ذیل را ذکر نموده **مقابس الانوار و نفائس الابرار** (این کتاب در فقه امامیه و استدلالی و شامل مسائل ابواب فقه مخصوصاً معاملات میباشد و در نهایت خوبی است و در ابتداء آن شرحی از علماء امامیه از زمان حضرت کلینی تا زمان مؤلف را دارا است و بهمین مناسبت مؤلف را صاحب مقابس گویند) .

و کتاب **منهج التحقيق** در مسئله مواسعه و مضایقه ، **نظم زبدة الاصول** رساله ای بنام **اللؤلؤ المسجور** در معنی ظهور ، ردودی بر آقای بهبهانی ، **المناهج الفردیه** (در اصول فقه است) (۲) و کتاب **کشف القناع** است .

این کتاب را مؤلف در حجّیه اجماع در کمال بسط تألیف و نام آنرا « کشف القناع عن وجوه حجّیه الاجماع » گذارده و بسیاری از مسائل راجع بحجّیه ظن و سایر مسائل اصولیه را نیز به مناسبت در آن ذکر نموده و در حدود (۱۸۶۰۰) بیت میباشد . **آغاز:** بسم الله الحمد لله الذی رفع منازل العلماء الاعلام الى اعلى مقام الخ . این کتاب را حاج شیخ احمد کتاب فروش شیرازی در سال (۱۳۱۷) در طهران چاپ نموده و میرزا محمد اخباری نیشابوری را رساله ای بنام « کشف القناع

(۱) روضات الجنات ص (۲۸) ج ۱ . (۲) در اللؤلؤ المسجور تألیف این کتاب را مؤلف بخود نسبت داده و تفصیل بعضی از مطالب را بدانجا حواله کرده اند .

عن وجوه عور الاجماع» تألیف و ظاهراً در ردّ بر این کتابست که در اثبات حجیه اجماع تألیف گردیده و بهمین مناسبت نام آنرا نیز کشف القناع گذارده است. در ص (۴۶۸) کشف الحجب تاریخ تألیف این کتاب در ماه صفر سال (۱۲۲۲) ضبط شده و این تاریخ دو سال پس از فوت مؤلف میباشد و در آخر نسخه رساله اللؤلؤ المسجور این کتابخانه که پس از این کتاب ذکر خواهد شد و ظاهراً نسخه اول و خط مؤلف است سال (۱۲۱۶) را برای تألیف آن رساله معین نموده بنا بر این تألیف «کشف القناع» یا در همان سال و یا پیش از آن بوده است.

(۷۲۸)

کشف القناع این نسخه بخط نسخ نوشته شده، سال کتابت و نام کاتب نگاشته نشده، پس از این کتاب رساله «اللؤلؤ المسجور» که پس از این از آن نام میبریم و با آخرین عبارت مصنف که حاکی از این است تألیف کتاب در سنه (۱۲۱۶) خاتمه یافته قناعت گردیده و احتمال قوی دارد که خط خود مؤلف باشد.

جلد تیماجی. کاغذ فرنگی. عدد اوراق کلیه (۴۳۶) اوراق این کتاب (۴۱۰) صفحه (۱۹) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۰۱).

[۲۹۰] اللؤلؤ المسجور (عربی)

این رساله از تألیفات حضرت شیخ اسدالله کاظمینی رحمه الله علیه است [۲۸۹] ص (۶۰۷) و در مقدمه آن بیان کرده اند که شایسته است این کتاب را «اللؤلؤ المسجور فی معنی الطهور» یا «تطهیر الطهور من شبهات بعض الجمهور» نامید.

از عبارات مقدمه و مطالب رساله معلوم میشود که از علماء عامه ابوحنیفه رض و بعضی از تابعین ایشان قائل اند بر اینکه از لفظ «طهور» مطهریت مفهوم نمیکرد و مراد از آن مبالغه در طهارت است و مؤلف این رساله را در ردّ بر آنها نگاشته و بکلمات و عبارات فقها و لغویین عامه و خاصه استشهاد نموده

و در حدود (۱۰۰۰) بیت کتابت دارد.

آغاز: بسمله الحمد لله الذي انزل من السماء ماءً طهوراً ليطهر به الناس الخ .
انجام: وليكن صفوتك مع الله تم في جميع طاعاتك كصفوة الماء حين انزله من السماء
 وسماء طهوراً وطهر قلبك بالتقوى واليقين عند طهارة جوارحك بالماء وقد
 فرغ المؤلف من تسويد هذه الرسالة في اليوم الرابع والعشرين من شهر ذيقعدة الحرام
 من شهر سنة مائتين وست عشره بعد الالف الهجرية على مهاجرها وعترته خير البرية
 الف سلام وثناء وتحيه ربنا طهرنا من ادناس النفوس ووساوس الشياطين واجعلنا
 من اوليائك الصالحين المخلصين برحمتك يا ارحم الراحمين واكرم الاكرمين .

(۷۲۹)

اللؤلؤ المسجور این نسخه بخط نسخ نگاشته شده و باخرین عبارت مصنف
 که حاکی از سال تألیف است خاتمه یافته ، از قرائن
 معلوم میشود که کاتب آن خود مصنف بوده اند و نیز احتمال قوی میرود که
 اولین نسخه بوده باشد .

کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۲۶) صفحه (۱۸) سطر . واقف سیه سالار . قطع خشتی . طول
 (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) ضمیمه نمره (۹۰۱) کتابخانه است .

[۲۹۱] مدارج الاحکام (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت سید نصرالله استرآبادی رحمه الله علیه است [۲۰۳]
 ص (۴۳۶) و چنانکه در دیباچه آن نگاشته شده تألیف آن پس از کتاب
 موازین القسط مؤلف است که در همین فصل نیز آنرا ذکر خواهیم نمود و
 مختصر آن کتابست ، با تفحص در فهرس موجوده نسخه دیگری از این کتاب را
 بدست نیاورده و نسخه این کتابخانه چنانکه ذیلاً ملاحظه میشود از آخر آن
 اوراقی افتاده و ابیات این نسخه که از ابتداء کتاب تا قسمتی از مبحث جمع منکر
 است در حدود (۹۴۰۰) بیت میباشد .

مؤلف این کتاب را بر مقدمه و سه فن و خاتمه ای مرتب ساخته و اطلاعی
 بر اتمام تألیف آن تا کنون بدست نیاورده ایم .

آغاز بسمله الحمد لله الذي اذهب عنارجس الكفر وطهرنا باماء الایمان الخ .

(۷۳۰)

مدارج الاحکام این نسخه بخط نسخ نوشته شده و در حاشیه صفحات آن تعلیقاتی از خود مؤلف موجود و بقرینه اینک که پس از آن کلمه

(عنه) نوشته شده و در خود متن هم در هر صفحه چندین سطر آن قلم خوردگی پیدا کرده و اصلاح شده است و در حاشیه همان مطالب با عباراتی بهتر از عبارت سابق آن همان موضوع نوشته شده و آشنائی بخط مؤلف مسلماً کاتب نسخه خود مؤلف بوده اند ولی یکی دو ورق از اواسط آن بخط دیگری تحریر گردیده و از آخر افتاده دارد و آخرین سطر موجود آن این است . (والجواب مضافاً الى عدم اعتبار مثل الخبر سيما في مقابله العلامة) .

کاغذ سمرقندی . عدد اوراق (۱۴۱) صفحه (۲۴) سطر . واقف سیه سالار قطع خشتی . طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) ضمیمه کتاب نمرة (۲۴۸۵) کتابخانه است .

[۲۹۲] مصادر الانوار (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت میرزا محمد اخباری رحمه الله است (ابو احمد محمد بن عبد النبي بن صائغ نیشابوری ۱۱۷۸-۱۲۳۳) (۱) که یکی از بزرگان علماء و محدثین امامیه بوده و در علوم فقه ، اصول ، کلام ، حدیث ، هیئت ، رجال و غیره دستی قوی داشته و با حضرت کشف الغطاء معاصرو این جناب را با ایشان مخالفتها است و چنانکه در ذیل شرح حالشان در ص (۵۰۳) نگاشته شد کتابی در رد بر ایشان بنام « کشف الغطاء عن معایب میرزا محمد عدو العلماء » تصنیف و برای فتحعلیشاه قاجار فرستاده اند .

این محدث عالی مقام چنانکه خود در کتاب رجالش در ذیل نام خویش نگاشته جدش استرآبادی و پدرش نیشابوری و مولدش هندوستان و در هنگام نوشتن مجلد دوم این کتاب ساکن مشاهد مشرفه بوده و تا سال (۱۲۱۸) که مشغول بتألیف این رجال بوده چهل مؤلفه داشته و نام آنها را يك بيك ذکر نموده و

(۱) روضات ص (۱۱۴ ج ۴ و ۱۵۱ ج ۱) .

صاحب روضات از آن کتاب نقل نموده و نیز کتب دیگری که پس از آن تاریخ تألیف کرده اند ذکر نموده و ما ذیلاً بعضی از آنها را نام خواهیم برد .
این مؤلف از محضر بسیاری از بزرگان استفادات علمی نموده و موآلف و مخالف شهادت بر اطلاع و فضیلت ایشان میدهند و در مقدمات کتاب رجال بزرگ خویش نام سید سند میرزا محمد مهدی شهرستانی و آقا محمد علی بهبهانی و شیخ موسی بن علی بحرانی رحمه الله علیهم اجمعین را با تجلیل زیاد بعنوان مشایخ خود برده ، نسبت به آقای بهبهانی خوش بین نبوده و ایشان را اهل فضل و دانش معتنی بهی نمیدانسته ، صاحب روضات در صفحات ۱۱۴ تا ۱۱۸ ج ۴ و ۱۵۱ ج ۱ بشرح حال و نقل بسیاری از مقالات راجعه بایشان پرداخته اند .
مؤلف پس از اینکه چندی از ترس علماء عراق بایران مهاجرت کرده و در طهران اقامت گزیده بود مجدداً بعراق برگشته و بقوی آقا سید محمد طباطبائی مجاهد مردم بر او حمله ور شده و او را کشتند .

مؤلفات ایشان عبارتست از : **تسلیة القلوب الحزینة** (نظیر کشکول درده مجلد و تقریباً هشتصد هزار بیت است) **الکتاب المبین** (در اثبات امامة ائمة طاهرین و تقریباً بیست هزار بیت است) ، **منیة المرئاد** (در ذکر اشخاصی است که منکر اجتماع بوده اند و کتاب بزرگی است) ، **کلیات الرجال** ، **تقویم الرجال** ، **صحیفة الصفاء فی ذکر اهل الاجتباء** (این کتاب نیز در رجال و دو مجلد است مجلد اول آن مخصوص بمقدمات علم رجال و مطالب مهمه متعلقة بعلم حدیث و درایه است و در سال (۱۲۰۸) از تألیف آن فراغت یافته و مجلد دوم آن در ذکر اسامی و القاب و کنیه های رواة اخبار و مشایخ ادب و حکمة و عرفان و کلام و تصوّف است و در سال (۱۲۲۵) تألیف آن خاتمه یافته است) ، **فتح الباب الی الحق و الصواب** ، **میزان التمیم فی العلم العزیز** ، **دوائر العلوم و جداول الرسوم** ، **ومضة النور من شاهی الطور** ، **الشهاب الثاقب** (حضرت فیض ره را کتابی بدین نام در وجوب صلوة جمعه است و درص (۳۵۱) از آن نام برده ایم) ، **ذخیرة الالباب الی کل علم فیه باب** ، **فصل الخطاب** در ردّ بر مقاله ابن عبد الوهاب است ، **الصارم التبار**

در سه مجلد، تحفه مشتمل بر یکدوره فقه است، امالی عباسی در رد بر نصاری، رساله مجالی الانوار، رساله مجالی المجالی، رساله نجم لولایه، رساله شمس الحقیقه رساله حقیقه الایمان فی معرفة الانسان، کشف القناع عن عور الاجماع (رساله)، دیوان عربی، تحفه الامین والدر الثمین (در جواب مسائلی است بفارسی وروضات از آن نقل ها دارد)، دیوان فارسی بزرگ، انساب العین، کوثر الاسرار در شرح اخبار، قلع الاساس فی نقص اساس الاصول، جواب مسائل لاریه (لاریکی از توابع فارس میباشد و مؤلف چندی در آنجا بوده و مجلد اول کتاب صحیفه الصفاء را در آنجا تألیف نموده اند) و کتاب مصادر الانوار در موضوع اجتهاد و اخبار (همین کتاب) و بسیاری از کتب و رسائل دیگر که بعضی نیز در روضات مسطور اند.

مؤلف این کتاب را «مصادر الانوار فی تحقیق الاجتهاد و الاخبار» نامیده و آن را بر پنج مصدر بطریق ذیل منقسم ساخته و در آن چهار صد و هفت حدیث برای اثبات ادعای خویش که نفی اجتهاد در مذهب امامیه و اختصاص آن به عامه است آورده و انسداد باب علم را چنانکه اصولیین معتقد و موجب و علت عمل با اصول میدانند منکر شده و قائل بانفتاح آن گردیده و در حدود (۶۷۰۰) بیت کتات دارد و بنا بر آنچه پیش گذشت تألیف این کتاب پیش از سال (۱۲۱۸) گردیده و فهرست مصادر آن اینست: **مصدر اول**: در بیان معنی اجتهاد **مصدر دوم**: در ذکر احادیث وارده در مذمت اتباع ظن. **مصدر سوم**: در ذکر احادیث وارده در حرمت قیاس. **مصدر چهارم**: در نهی از عمل بظن و پیروی از غیر علم و طرق عامه. **مصدر پنجم**: در بیان اینکه بر تمام احکام از ائمه طاهرین نصی است و هر حکمی که از آنها نرسیده باشد باطل میباشد. و پس از این هشت مبحث در تحت عنوان فوائد در امور راجعه بهمین مطلب نگاشته شده و پیش از شروع بمصادر نیز مطالبی تحریر گردیده و فائده هشتم را در انتخاباتی از منظومه شیخ حسین نام که ظاهراً طبری میباشد قرار داده است. **آغاز**: بسملة الحمد لله الذی ندبنا الی صراط الرشاد و بعث الینا خیر العباد الخ.

انجام: والتابعین لهمو والشیعه مادامت الشیعه لهم مطبعه .

(۷۳۱)

مصادر الانوار این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۲۳۱) که مؤلف آن در قید حیات بوده نوشته شده، کاتب نامی از خود نبرده، بعضی از اوراق اوائل کتاب صحافی شده، عنوان بعضی از مطالب را با سرخی نوشته و بعضی از آنها را ننوشته اند، در حاشیه بعضی از صفحات توضیحات و تعلیقاتی است و نسخه در آب افتاده ولی خطوط آن ضایع نگردیده است. جلد تیماج. کاغذ فرنکی. عدد اوراق (۲۲۷) صفحه (۱۵) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۰ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۴ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۲۵۴۵).

[۲۹۳] معارج الاصول (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت محقق حلی اعلی الله مقامه است [۲۰۱] ص (۴۳۱) و یکی از کتب مختصره و مفیده در این فن میباشد و با اختصار بکه دارد مشتمل بر اکثر مباحث اصولیه است، مشتمل بر ده باب میباشد و در حدود (۲۷۰۰) بیت کتابت دارد و سال (۱۳۱۰) در طهران بضمیمه کتاب «مبادی الوصول» علامه حلی (ره) چاپ شده است.

آغاز: بسم الله احمد الله علي سابع نعمه وسابع عطية كما اشكره علي جليل هبته الخ.

(۷۳۲)

معارج این نسخه بخط نستعلیق محمد مهدی ابن محمد صادق در سنه (۱۲۵۹) نوشته شده و زبدة الاصول مذکور در ذیل نمره

(۶۹۳) این فهرست ضمیمه آن است.

جلد تیماج. کاغذ فرنکی. عدد اوراق (۶۵) صفحه (۱۴) سطر. واقف سیه سالار. قطع ربعی. طول (۱۵ $\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۵۵).

[۲۹۴] معالم الدين يا معالم الاصول (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت شیخ حسن بن شهید ثانی رحمه الله علیه است [۱۵۲] ص (۱۲۳)

و چنانکه در مقدمه کتاب مذکور است مصنف نام آنرا «معالم الدین و ملاذ المجتهدین» گذارده و بنا داشته‌اند که دوره فقه را در چهار قسم: (عبادات معاملات، عقود و ایقاعات و احکام) بطریق ردّ فروع بر اصول موافق مذهب امامیه تألیف و بطرز قدماء مقدمه ای در مهمّات مسائل و مباحث اصولیه در دو مقصد بر آن نگاشته ولی توفیق بر اتمام کتب فقهیه حتی یکی از کتب آنرا نیافته و فقط دو مقصد مقدمه و قسمتی از مباحث طهارت که آنرا جزء کتاب صلوٰه قرار داده تألیف گردیده و این قسمت از طهارت آن طبع شده و مقدمه آن مکرّر با حواشی و بدون حاشیه چاپ گردیده است.

قسمت اصول معالم الدین که اینک معروف به «معالم الاصول» میباشد از کتب مختصره و بسیار مفید و جامع در این فن است و بهمین جهت از ابتداء تألیف تا کنون پیوسته از کتب درسی طلاب امامیه بوده و مورد نظر علماء و فضلا گردیده، شروح و حواشی و تعلیقات زیاد بر آن نگاشته شده و در فهرست کتب خطی معارف ج ۱ ص (۱۰۸) شش شرح و ۲۲ حاشیه بر این کتاب نام برده شده و ما نیز بعضی از آنها و غیر از آنها را در این فهرست ذکر کرده ایم (ص ۵۶۴ و ۵۶۷ و ۵۷۰ و ۵۷۴) و در حدود (۵۵۰۰) بیت است.

صاحب کشف الحجب در ص (۵۳۲) کتابی نیز در فقه بنام «معالم الدین فی فقه آل یس» تألیف شمس الدین محمد بن شجاع القطان الانصاری که روایه از فاضل مقداد نموده ذکر کرده است.

آغاز. بسم الله الحمد لله المتعالي في عز جلاله عن مطارح الافهام الخ.

(۷۳۳)

معالم الاصول این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده، ورق آخر و يك ورق از اواسط کتاب نونویس است، نسخه نزدیک بعصر مصنف

بایستی نوشته شده باشد و حاشیه هائی که فقط بامضاء منه بر بعضی از صفحات دیده میشود این احتمال را تأیید مینماید، موریانه نسخه را سوراخ کرده است، دو ورق از میان ورق اول و دوم موجود که متضمن قسمتی از مقدمه

بوده افتاده است، پشت ورق اول یادداشت هائی که از جمله آنها یکی مشعر بر مالک شدن عبد علی بن محمد بن حسین بن جعفر بحرانی در سنه (۱۱۸۴) این کتاب راست تحریر گردیده است.

جلد تیماج. کاغذ اصفهانی. عدد اوراق (۱۱۷) صفحه (۲۰) سطر. واقف سپهسالار. قطع ربعی. طول (۲۰ سانتیمتر) عرض (۱۲ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۶۲).
(۷۳۴)

معالم الاصول این نسخه را بخط نسخ سید نصر الله بن حسن حسینی استرآبادی در سنه (۱۲۲۷) از روی نسخه که در سنه (۱۱۱۷)

نوشته بودند تحریر کرده است، برورقی که پس از ختم کتاب بوده قاعده راجع بمقامات پنجگانه مجتهدین نوشته شده و در حاشیه بعضی از صفحات تعلیقاتی بامضاء سلطان و بدون امضاء نگاشته شده است.

جلد ساغری. کاغذ فرنگی آبی رنگ. عدد اوراق (۱۲۳) صفحه (۱۶) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۶۸).
(۷۳۵)

معالم الاصول این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۲۳۳) نوشته شده، کاتب از خود نام نبرده، برکنار صفحات اولیه حاشیه هائی از

ملاً صالح و سلطان و غیره تحریر گردیده و پشت اولین ورق اشعار و مطالب متفرقه ای نگاشته شده است.

جلد میشن مذهب. کاغذ فرنگی مهره زده. عدد اوراق (۱۰۹) صفحه (۱۷) سطر. واقف سپهسالار. قطع خشتی. طول (۲۲ سانتیمتر) عرض (۱۶ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۶۷).
(۷۳۶)

معالم الاصول این نسخه بخط نسخ خوب در سنه (۱۲۳۵) نوشته شده و کاتب نامی از خود و سال کتابت نبرده است.

جلد تیماجی نیم ضربی. کاغذ فرنگی مهره زده. عدد اوراق (۱۱۹) صفحه (۱۸) سطر. واقف سپهسالار. قطع وزیری کوچک. طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۳ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۶۱).
(۷۳۷)

معالم الاصول این نسخه بخط نستعلیق میرزا محمد بن علی اکبر دماوندی در سنه (۱۲۴۰) نوشته شده در بعضی از صفحات تعلیقاتی

از سلطان تحریر گردیده است .
جلد تیماج . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۱۰۹) صفحه (۱۸) سطر . واقف سپهسالار . قطع
(۲۰ سانتیمتر) عرض ($۱۴\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۶۰) .

(۷۳۷)

معالم الاصول این نسخه را بخط نسخ فتح علی بن علی محمد کردانی در
سنه (۱۲۴۹) نوشته است .

جلد جرمی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۹۵) صفحه (۱۷) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی .
طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۶۶) .

(۷۳۹)

معالم الاصول این نسخه بخط نسخ در سنه (۱۲۵۲) نوشته شده ، کاتب
نیز از خود نام نبرده ، قسمت زیادی از « حاشیه مرحوم

ملا صالح بر معالم » در حاشیه صفحات (۳۴ ورق) کتاب تحریر گردیده .
جلد تیماج . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۹۳) صفحه (۲۰) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی .
طول ($۲۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۶۶۲) .

(۷۴۰)

معالم الاصول این نسخه بخط نسخ نوشته شده ، کاتب از خود و سال
کتابت نام نبرده ، در سنه (۱۲۹۷) وقف بر این کتابخانه

گردیده در حاشیه بیشتر از صفحات حاشیه هائی از سلطان و ملا میرزا انگاشته شده است .
جلد تیماج . کاغذ فرنگی مهره زده . عدد اوراق (۸۱) صفحه (۲۱) سطر . واقف سپهسالار .
قطع خشتی . طول ($۲۱\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۶۵) .

[۲۹۵] مصابیح الاصول (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت احمد بن عبدالله خونساری رحمه الله است بدبختانه
نام و نشانی از ایشان و این کتاب در کتب سیر و رجال و فهرس موجوده
نیافتم ، از مطالعه کتاب معلوم شد که از شاگردان آقای بهبهانی (ره) بوده و
بسیار بنقل عبارات و بیانات ایشان در تحت عنوان قال الاستاد العلامة قدس سره .
پرداخته و از حضرت صاحب قوانین (ره) و کتب عامه و خاصه نقل های دارد

زیاد نموده و نیز معلوم میشود که اطلاعات معقولی و فلسفی داشته اند، از اینکه بنقل کلمات حضرت صاحب معالم در اکثر از صفحات پرداخته اند بنظر میرسد که آن کتاب را عنوان بحث خویش قرار داده بوده ولی این کتاب جزء شش شرح و (۲۲) تعلیقاتی که بر معالم نوشته شده و مؤلف فهرست معارف در ج ۱ ص (۱۰۸) آنها را نقل نموده نیست.

چنانکه ذیلاً ملاحظه میشود در این کتابخانه فقط مجلد اول از این کتاب موجود و بر سائر مجلدات آن با تجسس در فهرس دست نیافتیم و این قسمت موجود در حدود (۳۰۹۰۰) بیت کتاب دارد.

آغاز: بسمله الحمد لله الذی زین سماء معالم الفروع بمصابیح مشکوة الاصول الخ.
انجام: ولنقطع فی المجلد الاول من هذا الكتاب الموسوم بمصابیح الاصول وبتلوه المجلد الثاني فی البحث عن النهی ونسئل الله الملك المبین ان ینتفع به اهل العلم والیقین ویکون ذخیره لفاقی یوم الدین الحمد لله اولاً و آخراً وظاهراً وباطناً.
 (۷۴۱)

مصابیح الاصول این نسخه مجلد اول و مشتمل بر از ابتداء کتاب تا آخر مبحث اوامر میباشد، بخط نسخ نوشته شده، کاتب از خود و سال کتابت در آخر کتاب نام نبرده ولی بر یکی از صفحات واسط کتاب عبارت ذیل نگاشته شده: (ابتداء شروع بدستم شهر شوال المکرم من سنة ۱۲۷۴). و بر صفحه مقابل این صفحه عبارت ذیل تحریر گردیده: (با دقت تمام از روی نسخه ابن مصنف دام ظله مقابله شد تا اینجا فی شهر جمادی الثانیه سنة ۱۲۷۹) و میرساند که از روی نسخه صحیحی تصحیح گردیده است. جلد تیماجی کاغذ فرنگی ۰ عدد اوراق (۲۸۲) صفحه (۲۵) سطر. واقف سیه سالار. قطع خشتی. طول (۲۲ ۱/۴ سانتیمتر) عرض (۱۷ ۱/۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۱۶).

[۲۹۶] مناهج الاحکام (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت ملا احمد نراقی رحمه الله علیه است [۲۴۱] ص (۵۲۱) و چنانکه در مقدمه مرقوم داشته تألیف این کتاب پس از

«شرح تجرید الاصول» بوده و در آخر کتاب سال تألیف را سنه (۱۲۲۴) تصریح کرده اند، مناهج الاحکام مشتمل بر یکدوره اصول فقه از مباحث الفاظ و مباحث عقلیه است و در یک مقدمه و پنج مقصد و خاتمه ای مرتب شده و در سال (۱۲۶۹) چاپ گردیده است.

آغاز: بسمله احمد الله بجميع محامده واشكره على وافر عطائه الخ.

(۷۴۲)

مناهج الاحکام این نسخه بخط نستعلیق محمد حسن هزار جریبی در سنه (۱۲۶۰) نوشته شده و مشتمل بر تمام کتاب است.

جلد تیماجی نیم ضربی. کاغذ فرنگی مهره زده. عدد اوراق (۲۰۷) صفحه (۲۸) سطر. واقف سپهسالار. قطع رحلی. طول (۳۱ سانتیمتر) عرض (۲۱ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۸۹۴).

[۲۹۷] منظومه زبدة الاصول (عربی)

ناظم این منظومه چنانکه از سال تألیف آن برمی آید حضرت میرزا قوام الدین قزوینی رحمه الله است (میرزا قوام الدین محمد بن محمد مهدی حسینی سیفی قزوینی) (۱) که از ادباء و فضلاء قرن دوازدهم هجری و شاگردان حضرت شیخ جعفر نجفی محشی شرح لمعه مذکور درص (۳۹۴) این فهرست بوده و سالها خدمت ایشان تلمذ نموده و قطعات و قصائد مشهوره ای در مدح پیغمبر صلی الله علیه و آله و ائمه طاهرين (ع) و در مرثی آنها سروده و ارجوزه ای در تجوید دارد و لمعه شهید را بنظم در آورده و آنرا «التحفة القوامیه» نامیده و کتب کافیہ شافیه، مختصر حاجی زبدة الاصول، خلاصه الحساب، رساله اسطرلاب و غیره را نیز بنظم در آورده و منظومه زبدة الاصول ایشان مشتمل بر (۱۰۳۱) بیت و در سال (۱۱۰۴) از نظم آن فراغت یافته است.

آغاز: بسمله الحمد لله العلی العالی

ذی النور والبهاء والافضال

انجام: واحمد الله مصلیاً علی

ختم الرسالة وآله العالی

(۱) روضات الجنات ص (۱۴۹) ج ۱.

(۷۴۳)

منظومه

زبدة الاصول

این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده ، کاتب از خود و سال
کتابت نام نبرده و ضمیمه مجموعه ایستکه در کتابخانه تحت
نمره (۹۶۸) ثبت گردیده و بعضی از آنها در سال (۱۲۵۶)

و (۱۲۶۱) نگاشته شده و نسخیکه این مجموعه شامل آنها میباشد از اینقرار است :

- ۱ - تهذیب الوصول علامه حلی . ۲ - منظومه در تجوید از محمد بن جزری .
- ۳ - صرف مختصر . ۴ - آداب مناظره از جامع العلوم امام فخر رازی . ۵ -
- رساله در منطق . ۶ - رساله در علم حساب و جبر و مقابله تألیف ابوالعلاء
- محمد بن احمد بیهقی . ۷ - رساله در آداب بحث . ۸ - شرح قصیده شیخ الرئيس
- (هبط الیك) . ۹ - رساله در حقیقت و مجاز از زمخشری . ۱۰ - حاشیه
- محمد بن محمد بن احمد بن محمد بر «لمع» شهاب الدین احمد بن نائم در علم حساب
- ۱۱ - قاعده ضرب اعداد بطریق قدماء . ۱۲ - رساله در معانی و بیان و بدیع
- ۱۳ - رساله در حساب . ۱۴ - قسمتی از اصول فقه که ظاهراً شرح وافیه سید
- صدر است . ۱۵ - يك صفحه از ترجمه رساله امامیه که حضرت امام رضا (ع)
- برای مأمون تألیف کرده اند و حضرت شیخ بهائی ترجمه کرده اند .

[۲۹۸] منظومه ملا محسن (عربی)

ناظم این منظومه چنانچه در ابتداء این نسخه نوشته شده . ملا محسن کرمانشاهی
است . با تفحص در روضات و تتمه آن و سایر کتب و فهرس نام و نشانی
از این مؤلف نیافتم ولی از قرائنی معلوم میشود که از علماء قرن سیزدهم و
امامی مذهب بوده است و این منظومه مشتمل بر (۷۰) بیت میباشد و مشتمل
بر تعریف فقه و اصول و مباحث آن بطریق ایجاز و اختصار است .

آغاز: بسمله احمده شکراً علی نواله مصلیاً علی النبی وآله .

انجام: ولا تقلد میتاً فقد نقل عدة اجماع علی ان لا یحل .

(۷۴۴)

منظومه ملا محسن این منظومه در حاشیه اصول بی نامی که ضمیمه کتاب
نمره (۸۵۵) کتابخانه است میباشد و بخط نستعلیق نوشته
در اصول شده.

[۲۹۹] موازین القسط (عربی)

مؤلف این کتاب حضرت سید نصر الله استرآبادی رحمه الله علیه است [۲۰۳]
ص (۴۳۶) و چنانکه مؤلف در مقدمه کتاب «مدارج الاحکام» گفته اند
تقریباً بیش از هفتاد هزار (۷۰۰۰۰) بیت کتاب دارد. و در آخر نسخه ذیل
که مجلد اول کتابست و تا آخر مبحث مفاهیم میباشد، تصریح کرده اند که این
کتاب سه مجلد میباشد و در سال (۱۲۳۵) از تألیف مجلد اول آن فراغت
یافته اند. در حدود چهل و چهار هزار (۴۴۰۰۰) بیت کتابت این مجلد است
و با تفحص زیاد بر مجلدات دیگر این کتاب دست نیافتم و از عبارت مقدمه
مدارج الاحکام ظاهر میشود که تألیف آن بآخر رسیده و آن اینست: (والعبدوان
الف کتاباً مبسوطاً مشتملاً علی زبر الاولین و صحف المتأخرین مسمی بالموازین
بالغاً الی سبعین الف بیت بالتقریب والتخمین لکن لما اشکل مدارسته والمباحثه
منه لطوله آلفت هذا الكتاب الخ).

این کتاب بربك مقدمه و سه فن و يك خاتمه مرتب گردیده و در مطالب
آن بحث زیاد شده و نقل اقوال علماء گردیده و چنانکه نقل شد مؤلف آنرا
«موازین القسط» نامیده است.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذي تنزهه بوجوب وجوده عن شوائب نواقص الامكان الخ.

(۷۴۵)

موازین القسط این نسخه بخط نستعلیق نوشته شده، مجلد اول و مشتمل بر
مباحثی از اصول تا آخر مفهوم و منطوق است (مقدمه و فن
اول)، کاتب از خود نام نبرده ولی بقرینه آخرین عبارت نسخه و آشنائی بخط

مؤلف آن مسلماً خط مؤلف است و اوّلین نسخه از کتاب است و برپاره‌ای از صفحات حاشیه‌هایی که مؤلف بر مطالب متن نوشته‌اند نیز خود تحریر کرده‌اند.

جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۴۴۳) صفحه (۲۲ تا ۲۶) سطر . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۲۱ سانتیمتر) عرض (۱۵ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۰۲) .

[۳۰۰] نتایج الافکار (عربی)

مؤلف این کتاب چنانکه در مقدمه این نسخه بدان تصریح گردیده محمد تقی بن حسینعلی . . . (۱) و از شاگردان مرحوم شیخ محمد تقی صاحب حاشیه متوفی در سنه (۱۲۴۸) و مرحوم کرباسی صاحب اشارات متوفی در سنه (۱۲۶۱) بوده بنا بر این از علماء و فضلاء امامیه در قرن سیزدهم هجری میباشند و نیز در مقدمه مذکور است که این کتاب را بر حسب خواست یکی از فضلاء اصحاب بدین نسق و نهج که مشتمل بر اقوال در مسائل و اشاره بقائلین آنها با کمال اختصار و بدون تفصیل و بسط در آنها بدین طریق که اقوال در بعضی از مسائل را در يك ستون و قائلین بآنها در ستون مقابل باشد تألیف نموده و از مطالعه آن معلوم میشود که مؤلف تنبّع زیاد کرده و در این علم دستی توانا داشته است. با تفحص در کتب سیر و فهارس نامی از این کتاب و مؤلف آن نیافتم و چنانچه در آخر کتابست در سال (۱۲۵۸) از تألیف آن فراغت یافته و آنرا بر مقدمه و سه باب و خاتمه ای بدین تفصیل مرتب ساخته : **مقدمه** : در احوال علم اصول و مبادی لغویه آن . **باب اول** : در قسمتی از مباحث متعلقه به کتاب و سنت . **باب دوم** : در ادله شرعیه . **باب سوم** : در اجتهاد و تقلید . **خاتمه** : در تعادل و ترجیح .

مقدمه و ابواب و خاتمه هر يك مشتمل بر مطالب و هر يك از آنها شامل

مقدمه و مسائلی است .

(۱) بجای نقطه‌های فوق کلمه ای بوده آنرا محو کرده‌اند و محتمل است که آن کلمه «موسوی» بوده باشد چرا که عبارت پیش آن اینست : فيقول العبد المتيقن الي الله القوي محمد تقی بن حسینعلی . . . وقاهما الله سوء الحساب الخ .

برای نمونه قسمتی از کتاب را در اینجا میآوریم:
مسئله اختلفوا في دلالة الامر على المرة والتكرار على اقوال خمسة:

القائلين	الاقوال	
عن جماعة منهم العلامة والشهيد الثاني والبيضاوي و - لم - و - ق -	انه يدل على طلب الهيئة من دون دلالة على مرة ولا تكرار وهو الاظهر	الاول
عن جماعة من الفقهاء والمتكلمين	انه يدل على التكرار	الثاني
عن ابي الحسين البصري وجمع كثير	انه يدل على المرة	الثالث
عن ابن زهره في الغنية	انه مشترك بينهما لفظا	الرابع
عن قوم	التوقف	الخامس

چنانکه در ص (۵۹۲) در ذیل شرح حال صاحب ضوابط مذکور گردید
 ایشانرا کتابی بنام « نتایج الافکار » میباشد که در سال (۱۲۷۰) ضمیمه ضوابط
 و در سال (۱۲۵۸) جداگانه چاپ شده و آن کتاب غیر از این نتایج الافکار
 است و آغاز آن این است: بسملة الحمد لله الذي هدانا لهذا بقرئيب عوائد موائد
 الایادی الخ.

و آغاز این نتایج الافکار را ذیلاً نقل خواهیم نمود.
 چنانکه از مقدمه این کتاب بر میآید مؤلف آن کتب و رسائل نیز تألیف
 نموده اند ولی تا کنون بر آنها اطلاعی نیافته ام و این کتاب در حدود (۵۵۰۰)
 بیت کتابت دارد.

در کشف الظنون ج ۲ ص (۵۸۲) بر سه کتاب و در کشف الحجب ص
 (۵۷۶) دو کتاب نیز بنام « نتایج الافکار » موجود است.

آغاز: بسملة احسن خطاب يهتدى بإشارته الى نتایج الافکار، و اکرم کتاب
 يرتقى بعباراته الى معارج الانتظار الخ.

(۷۴۶)

نتائج الافکار

این نسخه را بخط نسخ در سنه (۱۲۶۰) سید حسین بن میرسید علی قایمی خراسانی نوشته و مطالب چنانکه گفته شد در جدول هائی بطرزی مخصوص و بدیع تحریر گردیده و در حواشی بعضی از صفحات تعلیقاتی از خود مؤلف بر این کتاب موجود است .
جلد تیماجی . کاغذ فرنگی . عدد اوراق (۸۱) صفحات مختلف السطور . واقف سپهسالار . قطع خشتی . طول (۱۹ سانتیمتر) عرض (۱۴ سانتیمتر) نمره کتابخانه (۹۷۱) .

فصل اصول فقه خاتمه یافت

بیداری یگانه خداوند توانا در شب یکشنبه دهم اسفند ماه سال یکهزار و سیصد و چهارده شمسی مطابق هفتم ذیحجه الحرام یکهزار و سیصد و پنجاه و چهار قمری هجری تألیف این مجلد از فهرست کتب کتابخانه مدرسه سپهسالار جدید (دانشکده معقول و منقول) خاتمه یافت و در فروردین ۱۳۱۵ در مطبعه مجلس شورای ملی ایران که بهترین چاپخانهها است چاپ گردید .

طهران = ابن یوسف شیرازی

دفتر کتابخانه مجلس شورای اسلامی

فهرست اعلام

برای آسانی کار نگاه کنندگان در این جلد از فهرست، فهرست اعلام را بدینگونه که از چشم میگذرانید درست نموده که خوانندگان گرام بدرستی نام کسانی که شرح حال و مؤلفاتی از ایشان در این مجلد ثبت شده و با مناسبت از آنها یاد گردیده و با نوشتن نسخه ای پرداخته اند در یابند و اینک نشانهای که در اینجا بکار برده شده مینگارم که نگاه کنندگان سرگردان نشوند:

۱ - پس از نامی چون شماره ای در این [ ] نشانه گذارده شده میسراند که شرح حال این نویسنده در این صفحه بمناسبت تألیفی از ایشان نگاشته شده و یا در آن صفحه فقط مختصری از شرح حال و معرفی ایشانست.

۲ - چون در میان اعداد عددی در این ( ) علامت گذارده شده میسراند که در این صفحه نیز یکی از مؤلفات این مؤلف نام برده شده.

۳ - پس از نامی چون حرف - ك - باشد میسراند که صاحب نام نویسنده نسخه ای است.

۴ - هر گاه پس از عددی حرف (ح) نوشته شده میفهماند که نام صاحب عنوان در ذیل و حاشیه آن صفحه میباشد.

۵ - اما اگر هیچیک از نشانهای مذکور پس از اعداد نباشد معلوم میشود که فقط بمناسبت نام این شخص در این صفحه آورده شده.

۶ - چون پس از ذکر نام یا لقب یا کنیه یا شهرت یکی از اشخاص در ( ) نام دیگری نگاشته شده میسراند که در آن نام هم ذکر از این شخص شده و هر گاه در صفحات این نام زیاد تکرار نیافته در تمام موارد عدد صفحات تکرار مییابد ولی چون زیاد باشد فقط در مقابل شهرت مؤلف گذارده خواهد مثلاً فاضل هندی را که نام او (محمد بن حسن اصفهانی) و لقب ایشان (بهاء الدین) است با تذکر در حرف (ب) و (م) در حرف (ف) شماره صفحاتی که نام ایشان در آنها نگاشته شده ذکر گردیده و محقق کرکی را در حرف (م) و بمناسبت لقب در حرف (ن) و بمناسبت کنیه در حرف (الف) و بمناسبت نام در حرف (ع) نگاشته و شماره صفحات را فقط در ذیل نام گذارده ایم.

الف

آبی (عزالدین - ابن الریب - حسن بن یوسف - یوسفی - شارح النافع) [۴۸۰]، ۵۱۲، ۴۸۱، ۲۸۰
آثاری زاده ۲۸۰
آدم علیه السلام ۲۲۳، ۹۸، ۶۷، ۴۲
آشتیانی - میرزا (محمد حسن) ۵۵۵
آصف حسینی ک ۲۴۱
آصف السلطنه ۱۲
آغارضی بن محمد نصیر ۳۱۸
آقا جمال خونساری (جمال الدین بن حسین) [۱۸]، ۳۴، (۳۹۱)، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، (۵۶۴)، ۵۶۵
آقا حسین (محقق خونساری - حسین بن جمال - الدین ۲۲۵، ۳۹۴، ۴۰۶، ۴۲۰، [۴۴۵]، ۴۴۶، ۴۴۷، (۵۷۷)، ۵۸۲
آقا محمود بهبهانی (محمود بهبهانی) ۵۲۷، [۵۴۴]، ۵۴۵، (۵۶۳)
آقا نجفی اصفهانی (محمد تقی) ۵۷۱
آقای بهبهانی (محمد باقر بن محمد اکمل) ۲۵۹، ۳۶۸، ۳۸۸، [۳۸۹]، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۴، ۴۰۱، (۴۲۰)، ۴۲۵، (۴۳۵)، ۴۵۱، ۴۶۱، ۴۶۷، ۵۰۳، ۵۰۶، ۵۲۷، ۵۳۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۶۱، (۵۶۴)، ۵۷۵، (۵۹۸)، (۵۹۹)، ۶۰۷، ۶۱۱، ۶۱۶
آل آقا ۳۹۰
آلوارت ۱۹۴ ح
آمدی (ابوالفتح عبدالواحد) ۲۸۵
ابان بن تغلب بکری ۱۴۷
ابان بن عثمان ۴۲۴
ابراهیم یغمبر علیه السلام ۴۳۸
ابراهیم ک ۸۴
ابراهیم (کفعمی) [۲۲]، (۶۹)
ابراهیم حموئی ۲۷۳
ابراهیم خان کرمانی ۲۵۲
ابراهیم قطیفی - شیخ ۴۱۵

ابراهیم قمی - آقا ک ۲۶، ۵، ۴
ابراهیم بن ابی البلاد ۲۹۳
ابراهیم بن اسمعیل ک ۵۱۳
ابراهیم بن بنت الفیض ۸۱
ابراهیم بن عبدالله ک ۵۱۹
ابراهیم بن محمد باقر - سید (صاحب ضوابط) [۵۹۱]، ۵۹۲، ۶۲۲
ابراهیم بن محمد بن عربشاه (عصام الدین اسفراینی) ۹۳، [۱۲۱]
ابراهیم بن هاشم ۴۲۴
ابن اثیر ۱۴۷
ابن ادریس (محمد بن احمد بن ادریس) ۲۸۸، [۴۲۹]، ۴۳۰، ۴۸۹، ۴۹۰
ابن بابویه (علی بن حسین بن بابویه) ۲۰۳، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۴۹۲، ۴۹۳
ابن بابویه (محمد بن علی بن حسین بن بابویه - صدوق) ۸۱، ۸۲، ۱۹۷، ۱۹۸، [۲۰۴]، ۲۰۵، ۲۲۵، (۲۲۹)، ۲۳۰، ۲۳۱، (۲۴۲)، ۲۶۳، ۲۶۲، (۲۷۸)، ۲۷۹، (۲۸۲)، ۲۸۵، ۳۱۵، ۳۲۴، (۳۲۵)، (۳۲۲)، ۳۴۳، ۴۹۲، ۴۹۳، ۵۲۳، ۵۳۱، ۵۳۴
ابن برآج (عبدالعزیز) ۳۶۵
ابن جزری (محمد بن محمد جزری) [۱۹۱]، ۱۹۲، ۶۱۹
ابن جماعه (عبادة بن جماعه) ۳۶۰
ابن جوزی ۵۲۲، ۷۰ ح
ابن حاجب (ابوعمر - عثمان بن عمر) ۵۷۳، ۵۸۰، ۵۸۴، [۵۸۶]، ۵۸۷
ابن الحجاج (محمد بن العباس) ۱۶۵
ابن حجر عسقلانی ۵۹۴
ابن حجر مکی (ابوالعباس - شهاب الدین - احمد) [۲۷۶]، ۲۷۷، ۲۷۸
ابن خاتون عاملی (محمد بن علی بن خاتون) ۲۰۰، [۲۲۶]، ۲۹۳، ۳۷۸
ابن الخطیب (فخرالدین - فخر رازی)

ابن الخوئی (شمس الدین - ابو العباس - احمد بن
خلیل) ۱۵۵، ۱۵۷، ۱۵۸،
ابن داود ۳۸۶
ابن الریب (آبی) [۴۸۰]، ۴۸۱، ۵۱۲
ابن زهره (عزالدین - حمزة بن علی) [۴۸۵]،
۶۲۲
ابن زهره (عبدالله - ابو القاسم) ۴۸۶
ابن زهره (علاء الدین) ۳۶۰، ۴۸۶
ابن سکون ۳۶
ابن شهر آشوب ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۴۲، ۱۴۴،
۱۹۶
ابن الشیخ (ابو الحسن علی بن ابو البرکات)
۵۳۲ ح
ابن الصلاح ۱۵۴
ابن طاووس (احمد) ۶۳ ح
ابن طاووس (رضی الدین - علی) [۶۳]، ۶۴،
۷۴، (۷۶) ۲۱۴، ۲۷۴، ۲۹۷، ۳۰۱،
۴۸۰، ۳۱۰
ابن طاووس (عبد الکریم) ۶۳ ح، ۳۱۲
ابن عامر ۹۵
ابن عباده ۵۳۴
ابن عباس ۹۵، ۱۴۶، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۸۲،
۴۹۶، ۲۸۲
ابن عمید ۳۶۵
ابن فهد حلی (احمد بن فهد) [۴۳]، ۷۰، ۴۳۲،
۴۸۱
ابن کثیر ۹۹، ۱۹۰
ابن کثیر شامی ۵۳۳
ابن ماکولا ۱۴۷
ابن المعلم (شیخ طوسی)
ابن المعلم (ابو الغنائم - نجم الدین محمد بن علی
بن فارسی) ۵۳۲
ابن ناظم ۴۵۰
ابن یوسف شیرازی ۶۲۳
ابو اسحق ۵۸۴
ابو اسحق - شاه شیخ ۵۸۴، ۵۸۵

ابو اسحق شیرازی ۴۹۴، ۴۹۵
ابو البرکات بن نجاح ۹۶
ابو بصیر ۱۴۲، ۴۲۴، ۴۵۸، ۴۷۸
ابو البقاء عکبری (عبدالله بن حسین) [۹۶]، ۹۷
ابو بکر (محمد بن عبدالله نیشابوری) ۲۷۳
ابو بکر (محمد بن فضل بخاری) ۵۳۹
ابو بکر الاسکاف ۵۳۹
ابو بکر سجستانی [۱۴۷]، ۱۴۸
ابو بکر صدیق ۱۵۹، ۲۷۷، ۲۸۰
ابو تراب خونساری - سید ۵۷۶
ابو ثابت تنکابنی ک ۲۰۳
ابو الثمانین (علم الهدی - سید مرتضی)
ابو جعفر (ابن بابویه - صدوق)
ابو جعفر (شیخ طوسی)
ابو جعفر (محمد بن احمد بن عبد الجبار) ۱۷۴
ابو حامد اسفراینی ۴۹۴، ۵۱۰
ابو الحسن ک ۴۴، ۴۵
ابو الحسن (علاء الدین - ابن زهره) ۳۶۰، ۴۸۶
ابو الحسن (علی بن احمد - واحدی) [۱۸۲]
ابو الحسن (محقق ثانی - علی بن عبد العالی کرکی)
ابو الحسن (علی بن عیسی - اربلی) [۲۹۷]
ابو الحسن (علی بن محمد سمری) ۲۸۹
ابو الحسن الثالث (علی النقی علیه السلام) امام دهم
شیعه ۸۱، ۲۱۱، [۲۶۳]
ابو الحسن عاملی - ملا ۵۰۵، ۵۲۷
ابو الحسن هارونی ۲۳۲
ابو الحسین (قدوری - احمد بن محمد) [۵۰۹]،
۵۱۰
ابو الحسین (ورام بن ابی فراس) ۲۸۱، [۲۰۱]،
۵۳۱
ابو الحسین بصری ۶۲۲
ابو الحسین بن تمام ۱۹۸
ابو حنیفه - امام ۱۴۴، ۳۴۸، ۳۶۵، ۵۱۰
۵۴۱، ۵۴۲
ابو الخیر (ابن جزری) [۱۹۱]، ۱۹۲، ۶۱۹
ابوداود (سلیمان بن اشعث) ۳۰۷

- ابوذر غفاری ۲۸۱، ۲۱۱
 ابوذر رافعی ۳۶۹
 ابوروح (عبدالمعز بن محمد هروی) ۲۷۳
 ابو زکریا (نجیب الدین - یحیی بن سعید حلّی) ۳۰۴، ۳۰۵، [۳۸۵]، ۳۸۶، ۳۸۷
 ابوسعید ابوالخیر ۲۸۳
 ابوسعید اسطخری ۴۹۴
 ابوسعید قتی (نجم الدین - محمد بن حسن) ۲۰۵
 ابوسعید منصوری (محمد رضا) ک ۳۵۸
 ابوالصلاح حلبی ۳۶۵
 ابوطالب (فخر المحققین) ۴۹۴
 ابوالطیب طبری ۴۹۴
 ابوالطیب متنبی ۱۴۴، ۱۸۲، ۳۶۵
 ابوالعباس (ابن حجر مکی - شهاب الدین - احمد) ۱۴۵
 ابوالعباس (احمد بن محمد بن دینویه) [۱۴۵]
 ابوالعباس (زین الاثمه - احمد بن محمد بن علی) [۱۴۵]
 ابوالعباس (شمس الدین - احمد بن خلیل) ۱۵۵
 ابوالعباس (نجم الدین - احمد قموی) ۱۵۷
 ابوعبدالله (ابن ادريس) ۳۰۷، ۲۷۲، [۲۷۰]
 ابوعبدالله (صاحب صحیح بخاری - محمد بن - اسمعیل) ۳۰۷، ۲۷۲، [۲۷۰]
 ابوعبدالله (جعفر بن محمد علیه السلام) امام ششم شیعه
 ابوعبدالله (جلال الدین محلی) [۱۰۷]
 ابوعبدالله سجاولندی - محمد بن طیفور [۱۹۳]، ۱۹۵، ۱۹۴
 ابوعبدالله (شرف الدین نعمة الله) ۳۲۵
 ابوعبدالله (شهید اول)
 ابوعبدالله (شیخ مفید)
 ابوعبدالله (فاضل مقداد)
 ابوعبدالله (فخر رازی)
 ابوعبدالله (محمد بن حسن شیبانی) ۵۴۰ ح
 ابوعبدالله (محمد بن سلام) ۲۸۵
 ابوعبدالله (محمد بن کرام) ۱۵۳ ح
 ابوعبدالله جمل ۵۳۱
 ابوعبدالله زنجانی ۸۸
 ابو عثمان (جاحظ) ۲۸۵
 ابوالعدل (قاسم بن قطلوبغا) ۵۱۱، ۱۱۴
 ابوالعلاء (محمد بن احمد بیهقی) ۶۱۹
 ابوعلی (احمد بن حسین بن احمد) [۱۹۷]، ۱۹۸
 ابوعلی (حسن بن احمد سگاکي) ۲۷۳
 ابوعلی (حسن بن محمد بن اسمعیل) ۳۶
 ابوعلی اشعری ۲۹۳
 ابوعلی طبرسی (شیخ طبرسی)
 ابوعلی نسفی (حسین بن خضر) ۵۳۹
 ابوعلی بن شیخ طوسی ۴۳۰
 ابو عمرو (عثمان بن سعید دوانی) ۱۸۹
 ابو عمرو (ابن حاجب - عثمان بن عمرو) ۴۲۵
 ابو غالب (احمد بن محمد رازی) ۱۹۸
 ابوالغنائم (ابن المعلم - نجم الدین - محمد بن علی بن فارسی) ۵۳۲
 ابوالفتح ک ۲۳۷، ۲۶۰
 ابوالفتح حسینی (تاج سعیدی) [۱۲۹]
 ابوالفتح عبدالله بن عبدالکریم ۲۷۳
 ابوالفتح کراجکی ۳۶۵، ۵۳۳
 ابوالفتوح (محمد صالح اصفهانی) ک ۳۳۰
 ابوالفتوح رازی - شیخ (جمال الدین - حسین بن علی) ۱۰۴، ۱۲۲، [۱۲۹]، ۱۳۰، ۲۵۲ ح
 ابوالفتوح بن ابوالقاسم ک ۲۳۷
 ابوالفضل (سجاولندی - محمد بن طیفور) [۱۹۳]، ۱۹۵، ۱۹۴
 ابوالفضل (شرف الدین دمشقی) ۲۷۳
 ابوالفضل (مجد الدین موصلی) ۵۴۱
 ابوالفضل (محمد بن ادريس بدلیسی) ۱۷۹
 ابوالفضل شیبانی ۳۰۸
 ابوالفضل کلانتری - میرزا ۴۱۸
 ابوالفضل بن عبدالله ک ۳۶۸
 ابوالقاسم ۲۰۵
 ابوالقاسم ک ۳۳۰، ۲۵۷، ۸

ابو القاسم (جعفر بن محمد قولاویه) ۱۹۸، ۵۳۱، ۵۳۳
 ابو القاسم (رافعی) [۴۸۳]
 ابو القاسم (ابن طاوس - علی - رضی الدین)
 ابو القاسم (زمخشری)
 ابو القاسم (عبدالله بن احمد) ۲۷۴، ۲۷۳
 ابو القاسم (عبدالله - ابن زهره) ۴۸۶
 ابو القاسم (محقق حلّی - جعفر)
 ابو القاسم (میرزای قمی)
 ابو القاسم اصطهباناتی ک ۱۳۷
 ابو القاسم زاهر بن طاهر ۲۷۳
 ابو القاسم سحاب ۱۰۸
 ابو القاسم کلانتری - میرزا [۴۱۸]
 ابو القاسم بن حبیب ۲۷۳
 ابو القاسم بن سید محمد ک ۶۱
 ابو القاسم بن محمد ابراهیم ک ۱۴۸
 ابو القاسم بن ملاجان ک ۳۷۴
 ابو القاسم ۱۰۱
 ابو المجد - قاضی دمشق (محمد بن حسین قزوینی)
 ۱۷۴ ح
 ابو المعاسن (حسین بن حسن جرجانی) [۱۰۱] ۱۰۵
 ابو محمد (فراء بغوی) [۱۷۳]، ۱۷۴، (۳۰۷)
 ابو القاسم (قاسم بن فیر - شاطبی) [۱۸۸]، ۱۸۹
 ابو القاسم بن الاحضر ۱۴۷
 ابو القاسم بن هبة الله ک ۹۷
 ابو المظفر (محمد جعفر) [۱۷]
 ابو المظفر (شعفور بن طاهر) [۷۸]
 ابو المکارم (ابن زهره - حمزة بن علی - عز الدین)
 [۴۸۵]
 ابو المکارم تمیمی ۱۹۱
 ابو منصور (حسن بن شهید ثانی) ۲۱۴، [۳۲۱]
 ۳۵۲، ۴۵۰، ۶۱۰، (۶۱۳)، ۶۱۷
 ابو منصور (حسین بن ابراهیم منصوری) ۱۳۹، ۱۴۴
 ابو منصور (محمد بن اسمعیل طوسی) ۱۷۴
 ابو منصور (محمد بن محمد بن سنان) ۱۷۴

ابو منصور (محمد بن یحیی بن عبدالله) ۱۶۸
 ابو منصور طبرسی (احمد بن علی بن ابی طالب)
 ۱۰۸، [۱۹۶]
 ابو موسی (جعفر بن مکی) [۱۹۰]
 ابو نصر (احمد بن منصور اسبیجایی) ۵۳۹
 ابو نصر (حسن بن فضل طبرسی) ۱۰۹، [۳۱۱]
 ابو نصر (محمد بن سلام) ۵۳۹
 ابو نصر بن ماکولا ۲۷۱ ح
 ابوهریره ۴۹۵
 ابو یاسر ۵۳۱
 ابو یعلی ۳۶۵
 ابو یحیی (زکریا بن احمد انصاری) [۱۱۹]،
 (۵۹۴) ۵۹۶
 ابو یحیی (زکریا بن محمد انصاری) [۵۹۴]
 ابو یوسف ۵۴۱
 ابو یوسف (یعقوب بن سلیمان) ۲۸۵
 اثیر الدین ابهری ۲۴۶
 احمد ۵۴۲
 احمد - حاج آقا ۵۴۴
 احمد - حاج شیخ کتاب فروش ۵۱۶، ۶۰۷
 احمد (ابن حجر مکی) ۲۷۶
 احمد (خواجه شیر احمد) ۱۴۰، ۱۴۱
 احمد - ملا (مقدس اردبیلی)
 احمد - ملا (نراقی) ۳۶۸، [۵۲۰]، (۵۵۴)
 (۵۹۲)، (۶۱۷)
 احمد احسائی - شیخ (احمد بن زین الدین)
 [۲۶۱]، ۲۶۳، ۳۳۸، ۴۱۲، ۴۶۱
 احمد بزّی ۱۹۰
 احمدخان (مشیر السلطنه) ۲۷۰، ۵۵۶
 احمد خونساری ک ۵۹
 احمد شاملو ک ۶۲
 احمد قمولی (ابو العباس) ۱۵۷
 احمد نیریزی - میرزا ک ۲، ۲۲، ۲۷، ۵۴
 ۵۵، ۵۷، ۶۲
 احمد بن نائم (شهاب الدین) ۶۱۹
 احمد بن حنبل - امام ۳۶۵
 احمد بن خلیل (ابن الخوئی - ابو العباس - شمس -
 الدین) ۱۵۵، ۱۵۷، ۱۵۸

ابو منصور (محمد بن یحیی بن عبدالله) ۱۶۸
 ابو منصور طبرسی (احمد بن علی بن ابی طالب)
 ۱۰۸، [۱۹۶]
 ابو موسی (جعفر بن مکی) [۱۹۰]
 ابو نصر (احمد بن منصور اسبیجایی) ۵۳۹
 ابو نصر (حسن بن فضل طبرسی) ۱۰۹، [۳۱۱]
 ابو نصر (محمد بن سلام) ۵۳۹
 ابو نصر بن ماکولا ۲۷۱ ح
 ابوهریره ۴۹۵
 ابو یاسر ۵۳۱
 ابو یعلی ۳۶۵
 ابو یحیی (زکریا بن احمد انصاری) [۱۱۹]،
 (۵۹۴) ۵۹۶
 ابو یحیی (زکریا بن محمد انصاری) [۵۹۴]
 ابو یوسف ۵۴۱
 ابو یوسف (یعقوب بن سلیمان) ۲۸۵
 اثیر الدین ابهری ۲۴۶
 احمد ۵۴۲
 احمد - حاج آقا ۵۴۴
 احمد - حاج شیخ کتاب فروش ۵۱۶، ۶۰۷
 احمد (ابن حجر مکی) ۲۷۶
 احمد (خواجه شیر احمد) ۱۴۰، ۱۴۱
 احمد - ملا (مقدس اردبیلی)
 احمد - ملا (نراقی) ۳۶۸، [۵۲۰]، (۵۵۴)
 (۵۹۲)، (۶۱۷)
 احمد احسائی - شیخ (احمد بن زین الدین)
 [۲۶۱]، ۲۶۳، ۳۳۸، ۴۱۲، ۴۶۱
 احمد بزّی ۱۹۰
 احمدخان (مشیر السلطنه) ۲۷۰، ۵۵۶
 احمد خونساری ک ۵۹
 احمد شاملو ک ۶۲
 احمد قمولی (ابو العباس) ۱۵۷
 احمد نیریزی - میرزا ک ۲، ۲۲، ۲۷، ۵۴
 ۵۵، ۵۷، ۶۲
 احمد بن نائم (شهاب الدین) ۶۱۹
 احمد بن حنبل - امام ۳۶۵
 احمد بن خلیل (ابن الخوئی - ابو العباس - شمس -
 الدین) ۱۵۵، ۱۵۷، ۱۵۸

استونی ۱۹۱
اسدالله (علی بن ابی طالب علیه السلام)
اسدالله کاظمینی بغدادی - شیخ (صاحب مقابس)
۱۰۹ : ۵۷۸ ، [۶۰۷] ، (۶۰۸)
اسدی ۵۹۶
اسحق بن علم الهدی بن فیض (جمال الدین) ۶۶
اسحق بن عمار ۴۲۴ ، ۴۵۹
اسمعیل ک ۱۸۰ ، ۶۰۶
اسمعیل بهبهانی - سید ۴۱۹
اسمعیل شافعی ک ۱۷۴ ، ۱۷۵
اسمعیل بن امیر صالح ک ۲۰۱
اسمعیل بن شیخ حافظ ک ۴۶۵
اسمعیل بن عبدالله ک ۴۳۱
اسمعیل بن محمد خلیل ک ۴۷۲
اسمعیل بن میرزا معصوم ک ۸۸
اشراق (میر داماد)
اشرف بن یوسف اینال ۵۴۳
اصبغ بن نباته ۳۱۲
اصلان خان - امیر ۴۱۷
اصولی (سید جواد) ۶۰۶
اصولی (محمد حسن) [۵۶۱]
اعجاز حسین - سید ۲۰۹
اعشی ۱۲۲
اقصرائی ۱۰۷
اقضی القضاة (عضدی)
اکمل الدین (محمد بن محمد بابر تی) ۵۸۶
الغ بیك ۱۱۶
اليس ۱۹۳ ح
ام اسحق ۲۲۰
ام محمد ۲۲۰
امین الدین - شیخ ۵۸۵
امین الدین طبرسی (شیخ طبرسی)
امین الدین کاشفی (علی بن حسین) ۵۳۹ ح
امین الضرب - حاج (محمد حسن) ۲۱۷
ایرج ۵۸۴
ایرج قاجار - ملک ک ۵۲

احمد بن طاوس (ابن طاوس) ۶۳ ح
احمد بن طیفور (سبحاوندی) ۱۹۲ ح
احمد بن عبدالله بحرینی ک ۱۹۹
احمد بن عبدالله خونساری [۶۱۶]
احمد بن عبدالعزیز (یدر صدر جهان) ۵۳۹
احمد بن علی بن ابی طالب طبرسی (ابو منصور)
۱۰۸ ، [۱۹۶]
احمد بن علی بن حسن ک ۵۶۳
احمد بن فتح الله ک ۱۴
احمد بن فهد حلی (ابن فهد) [۴۲] ، ۷۰ ، ۴۳۲ ، ۴۸۱
احمد بن مجتشم ک ۷۳
احمد بن محمد (ابوالحسین قدوری) [۵۰۹] ،
۵۱۱ ، ۵۱۰
احمد بن محمد برقی ۲۴۰
احمد بن محمد رازی ۱۹۸
احمد بن محمد حسن ک ۲۹
احمد بن محمد حداد (جمال الدین) ۴۹۷
احمد بن محمد دینویه (ابو العباس) [۱۴۵]
احمد بن محمد سیواسی (شهاب الدین) ۱۳۹
احمد بن محمد بن خاتون ۲۲۶
احمد بن محمود (فخر الدین عشره) ۱۹۱
احمد بن مکی خوارزمی ۲۸۵
احمد بن منصور اسپجایی (ابو نصر) ۵۳۹
احمد بن مهران ۱۴۲
احمد بن نصر الله ک ۲۶۰
احمد بن هبة الله دمشقی ۲۷۳
احمد بن یمنی ۱۲۳
اخوی (حاج سید نصر الله تقوی) ۲۸۰
اخوی چلبی (یوسف بن حسن) ۵۴۳
ادریس بیغمبر علیه السلام ۳۳ ، ۲۱۴
ازبلی (ابو الحسن - علی بن عیسی) [۲۹۷]
استاد البشر (قوام الدین - عبدالله) ۱۹۴
استاد الكل (آقا حسین خونساری)
استاد الكل (میرزا محمد استرآبادی)

ب

- بابارتن ہندی ۲۰۱
 بابو بن خان محمد کجراتی ک ۲۹۱
 باقر قمی ک ۳۷۵
 بایندر بن امید ک ۲۴۸
 بحر العلوم (سید مہدی) ۴۲۲، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۹۱، ۵۰۳، ۵۳۵، ۵۵۷
 بخاری صاحب صحیح (محمد بن اسمعیل) [۲۷۰]، ۲۷۲، ۳۰۷
 بدرالدین تستری ۵۸۶
 بدرالدین حسینی ۳۵۷
 بدرالدین محمد - سید ۴۸۶
 بدیع الزمان خراسانی ۱۴۹ ح
 بدیل بن ورقاء ۱۲۹
 برسی - شیخ رجب [۱۲۷]
 برہان الدین ۲۹۸
 برہان الدین مالکی ۳۶۰
 برہان الدین مرغینانی (علی) ۵۴۲
 برہان الدین نسفی (محمد بن محمد) ۱۵۷
 برید بن معاویہ عجللی ۵۱۷
 بروکلیمان آلمانی ۱۹۳، ۱۹۴
 بساطی (شمس) ۱۰۷
 بشیر دزفولی - شیخ ۵۲۲
 بقا (سید محمد) ک ۲۰۱، ۲۳۱
 بلاغی (عباس بن حسن) ۱۲۱، ۲۸۵
 بلال بن جبرئیل ک ۱۶۱
 بکر ۱۲۵
 بہائی - بہاء الدین عاملی - محمد بن حسین بن عبد الصمد (شیخ بہائی)
 بہاء الدین (فاضل ہندی)
 بہاء الدین اربلی (ابوالحسن علی بن عباسی) [۲۹۷]
 بہاء الدین محمد خطی بر مکی ۳۲۷
 بہار (ملک الشعراء) ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۵
 ۱۰۶

بہاء الشرف ۳۶

- بہمن یار کرمانی ۵۵۵ ح
 بیجوری ۱۰۷
 بیرجندی ۵۱۵
 بیضاوی (عبد اللہ بن عمر) [۹۰]، ۹۱، ۹۹
 ۵۸۴، ۶۲۲
 بیہقی (سالك) ۳۴ ح

پ

- پرتو (میرزا آقاخان) ک ۲۸
 پروانہ ۲۹۲
 پیر محمد ک ۹۲
 پیر نور الدین اصفہانی ک ۲۶، ۳۷، ۳۹، ۴۲

ت

- تاج الدین ہنگی ۵۸۴ ح
 تاج سعیدی (ابوالفتح - سید محمد) [۱۲۹]
 تاج الشریعہ (مسعود حنفی) ۵۱۴
 تجلی (علی رضا شیرازی) ۴۴۵
 تربیت (محمد علیخان) ۱۰۳
 ترمذی (صاحب صحیح) ۳۰۷
 نفاذانی (سعد الدین مسعود بن عمر) [۵۵۹]
 ۵۶۰، (۵۸۰)، ۵۸۴
 تقی (ابراہیم کفعمی) [۲۲]، (۶۹)
 تقی بن خواجہ محمود ک ۲۵۴
 تقوی (حاج سید نصر اللہ اخوی) ۲۸۰
 تلمیذ البشر (آقا حسین خونساری)
 تلمیذ المحقق (آبی) [۴۸۰]، ۴۸۱، ۵۱۲
 تنکا بنی (میرزا محمد طاہر) ۲۰، ۲۶۲، ۴۲۶، ۵۲۵ ح
 تنکا بنی (ہدایۃ اللہ) ک ۱۱۱
 توفیق ک ۱۶۰
 تیمور - امیر ۱۹۱
 تیمور ک ۲۶۶

ث

- ثقة الاسلام کلینی (محمد بن یعقوب) ۱۳۸، ۲۶۱
 [۲۸۸]، ۲۲۵، ۳۴۲، ۳۵۰، ۵۲۳
 ۶۰۷

جلال الدین سیوطی ۸۹، [۱۰۷]، ۱۴۸،
۱۵۷، ۱۵۶

جلال الدین محلی [۱۰۷]

جمال الدین (ابوالفتح رازی - شیخ) ۱۰۴،
۱۲۲، [۱۲۹]، ۱۳۰، ۲۵۲ ح

جمال الدین (ابن حاجب) ۵۷۳، ۵۸۰، ۵۸۴،
[۵۸۶]، ۵۸۷

جمال الدین (احمد بن محمد حداد) ۴۹۷

جمال الدین (احق) ۶۶

جمال الدین (حسن بن شہید ثانی - ابو منصور) ۲۱۴،
[۳۲۱]، ۳۵۲، ۴۵۰، ۶۰۰، (۶۱۳)، ۶۱۷

جمال الدین (علامہ حلی)

جمال الدین (میرزا محمد کرمانی - صاحب اصول
بی نقطہ) [۵۵۵]

جمال الدین (یوسف اردبیلی) [۳۶۶]

جمال الدین استرآبادی (محمد) ۵۸۹

جمال الدین اصفہانی ۴۳۹

جمال الدین جرجانی ۵۸۹

جمال الدین حلبی ۵۸۶

جمال الدین خونساری (آقا جمال)

جواد اصولی - سید ۶۰۶

جواد عاملی - سید (صاحب مفتاح الکرامہ)

۳۸۸، [۴۶۷]، ۴۷۰

جواد کاظمینی (شیخ جواد بن سعید یاسعد اللہ)
۴۰۶، ۴۴۷، [۵۸۱]

جواہر الکلام (عبد العزیز) ۳۵۵، ۳۸۷، ۴۴۱ ح

چ

چلبی (سعد اللہ) [۱۱۵]، ۱۱۶

ح

حاتمی (علی بن محمد زرنی) ۲۷۳

حاج آقا نور اللہ اصفہانی (نور اللہ) ۵۷۱

حاجی نوری (حسین - حاج میرزا)

حارث بن عبد اللہ اعور ۴۴۳

حافظ (زکی الدین) ۱۷۳

حافظ ابراہیم ک ۵۴

حافظ شیرازی - خواجہ ۵۸۴، ۵۸۵

ج

جاجر می ۵۳

جاحظ (ابو عثمان) ۲۸۴

جار اللہ (زنجشیری محمود) ۱۰۹، ۹۱، [۱۵۸]

۶۱۹، ۵۶۰، ۲۷۴، ۲۲۲

جار بردی (فخر الدین) ۵۸۵

جاسم بن محمد بن علی ک ۴۰۳

جامی (عبد الرحمن) ۵۷۰

جعفر بن خضر - شیخ (صاحب کشف الغطاء)

۳۸۸، ۴۶۷، ۴۶۸، [۵۰۲]، ۵۲۰

۵۴۶، ۵۴۸، ۵۷۰، ۶۱۰

جعفر بن عبد اللہ (شیخ جعفر نجفی - قوام الدین)

[۳۹۴]، ۴۲۲، ۴۴۵، ۴۷۵، ۶۰۷

۶۱۸

جعفر بن ابی طالب علیہ السلام ۳۳۱

جعفر بن حسن (محقق حلی - ابوالقاسم)

جعفر بن حسین مؤمن ۱۹۷

جعفر بن محمد الصادق علیہ السلام (ابو عبد اللہ)

امام ششم شیعہ ۱۰۵، ۱۴۳، ۱۴۴، ۲۱۱

[۲۲۳]، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۲۲، ۳۴۵

۳۹۹، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۸۵، ۴۸۸، ۵۱۷

۵۵۲، ۵۳۷

جعفر بن محمد حسین ک ۴۲۸

جعفر بن محمد دورستی ۲۴۳

جعفر بن محمد رفیع ک ۵۰۶

جعفر بن محمد قولویہ (ابوالقاسم) ۱۹۸، ۵۳۱

۵۳۳

جعفر بن مکی (ابوموسی) [۱۹۰]

جعفر بن ملحوس - سید ۴۰۵

جعفر حافی ک ۴۰۹

جلال بافقی - ملا ۳۱۰

جلال الدین (عبد الحمید بن فخر) ۲۹۸

جلال الدین دوانی (ملا جلال دوانی) ۱۳۷

۲۳۸، ۳۶۷، ۵۱۵، ۵۶۸، ۵۷۳، ۵۸۶

۶۰۱

حاکم بن بیج نیشابوری ۲۷۱
 حامد حسین - میر ۲۵۹
 حباب ۷۹
 حبیب الله ك ۲۹۰
 حبیب الله (ملا میرزا جان شیرازی) [۵۷۲] ،
 ۵۷۶ ، ۵۷۳
 حبیب الله بن عطاء ك ۲۹۴
 حبیب الله بن یحیی ك ۲۰۸
 حجة الاسلام رشتی (محمد باقر - سید) [۴۲۲]
 ۴۳۲ ، (۴۵۹) ، ۵۰۳ ، ۵۰۶ ، (۵۰۸) ،
 (۵۰۹) ، ۵۴۶
 حجة الاسلام غزالی (محمد) ۳۴۸ ، ۳۶ ، [۴۸۲] ،
 ۵۹۶ ، ۵۵۰
 حرّ عاملی (شیخ حرّ صاحب وسائل) ۲۵۰ ،
 ۳۲۴ [۳۴۱] ، ۳۴۵ ، ۳۵۲ ، ۴۳۰ ، ۴۸۷ ،
 ۴۹۲ ، ۵۵۳ ، ۵۶۱ ، ۵۸۸
 حسام الدین (صالح مازندرانی - ملا محمد صالح)
 [۲۵۸] ، ۲۵۹ ، ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۲۹۳ ،
 ۳۲۸ ، ۳۸۹ (۵۸۳) ، ۶۱۵ ، ۶۱۶
 حسام الدین حنفی ۵۲۹
 حسن (علامه حلی)
 حسن اسفندیاری (محتشم السلطنه - حاج) ۱۰۱ ،
 ۴۹۷ ، ۱۰۳
 حسن صدر - سید (صدر الدین) ۳۰۹ ، ۴۴۲
 حسن عسکری علیه السلام (امام یازدهم شیعه)
 [۸۱] ، ۸۲ ، ۲۱۱ ، ۲۲۹ ، (۲۳۰) ، ۳۱۳
 حسن عمانی ۵۹۵
 حسنعلی ك ۸۴
 حسن کرکی - سید ۳۷۶
 حسن موسوی ۴۷۷
 حسن نیاز ك ۲۳۱
 حسن بن ابراهیم میسی ۳۶۲
 حسن بن ابی طالب (عز الدین - آبی) [۴۸۰] ،
 ۴۸۱ ، ۵۱۲
 حسن بن احمد (ابوعلی سگاکي) ۲۷۳

حسن بن بهاء الدین ك ۱۳۶
 حسن بن شهید ثانی (ابو منصور جمال الدین)
 ۲۱۴ ، [۳۲۱] ، ۳۵۲ ، ۴۵۰ ، ۶۰۰ ،
 (۶۱۲) ، ۶۱۷
 حسن بن حمزه ۱۳۸
 حسن بن سلیمان (عبدالله) ، [۳۱۳] ،
 ۳۱۴
 حسن بن طر و حی ك ۴۵۸
 حسن بن عبدالال [۳۶۲] ، ۳۶۳
 حسن بن ملا عبدالرزاق لاهیجی [۲۰]
 حسن بن عبدالهدی ك ۵۹۷
 حسن بن علاء الدین ك ۱۷۹
 حسن بن علی بن ابی طالب علیه السلام (امام دوم
 شیعه) ۲۱۱ ، ۳۳۴
 حسن بن فضل طبرسی (ابو نصر) ۱۰۹ ، [۳۱۱]
 حسن بن کاظم ك ۱۶۲
 حسن بن محمد استرآبادی (کمال الدین) ۱۴۱
 حسن بن محمد بن اسمعیل (ابوعلی) ۳۶
 حسن بن محمد رفیع ك ۵۴۷
 حسن بن محمد سبزواری ك ۴۵
 حسن بن محمد نجفی تونی [۱۴۰]
 حسن بن محمد یزدی ك ۵۴۷
 حسن بن منصور (قاضی خان - فخر الدین)
 ۵۱۱ ، ۵۱۵ ، [۵۴۲] ،
 حسن بن میرزا جان ك ۳۰۰
 حسنعلی بن عبدالله - ملا ۴۰۸
 حسین (آقا حسین خونساری)
 حسین (حاجی نوری - حاج میرزا حسین نوری)
 ۲۰۹ ، ۲۱۰ ، ۲۱۵ ، ۲۱۷ ، ۲۳۴ ، ۲۵۴ ح ،
 ۲۵۹ ، ۲۶۹ ، ۲۲۷ ، [۳۴۴] ، ۴۰۵ ،
 ۴۹۲
 حسین (سلطان العلماء)
 حسین قرآء بغوی (ابو محمد) [۱۷۳] ، ۱۷۴ ،
 (۳۰۷)
 حسین - سید ۴۷۷
 حسین حسینی ك ۵۷۰

حکیم کوچک قعیان (قاضی سعید قعی) [۲۶۴]

۵۳۲

حلبی ۵۱۱

حامد بن عیسی ۴۲۴

جزه - ملا ۵۶۹

جزه قاری ۹۵

جزه بن علی (ابن زهره - ابوالمکارم - عزالدین)

[۴۸۵]

حموی (ابراهیم) ۳۷۳

حموی (هبة الله) ۲۷۳

حمویانی (عزالدین) ۳۱۳

حمید بن رنجویه ۱۷۵

حمیری - سید ۴۴۹

حنفی بن معبدی سائغ ک ۴۴۱

حیدر علی ک ۵۲۴

حیدر بن خلیل ک ۲۲۴

حیدر بن شرف الدین بیهقی (فخرالدین) ۴۲۱

حیدر بن علی عاملی - سید ۷۳

خ

خاتمة المجتهدین (ابو یحیی زکریا احمد انصاری)

[۱۱۹]، ۵۹۶

خانلر قاجار ک ۷۵

خدا بنده (سلطان محمد) ۵۸۴، ۳۵۶

خداداد بختیاری ک ۴۷

خرم شان جهان ۱۲۰

خضر پیغمبر علیه السلام ۲۷

خفري (فاضل خفري) ۵۷۴، ۵۶۵

خليفة السلطان (سلطان العلماء)

خلیل بن سلیم الله ک ۳۷۴

خلیل بن غازي - ملا ۸۴۸، [۲۶۵]، ۲۸۸

ح ۲۸۹، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۹

خواجه حافظ شیوازی ۵۸۵، ۵۸۴

خواجه شیر احمد (احمد) ۱۴۱، ۱۴۰

خواجه عبدالله انصاري ۱۴۴، ۱۴۸، ۱۴۹

۱۵۰

خواجه محمد بازیار ۳۵۷

حسین خلخالی ۹۴

حسین خونساری - سید ۴۶۲

حسین قلیخان ۵

حسین طبری - شیخ ۶۰۱، ۶۱۲

حسین کاشفی - ملا [۱۰۰]، (۱۱۱)، ۱۱۲،

(۱۷۸)

حسین کرکی - امیر سید ۲۹۰

حسین ماحوزی - شیخ ۴۰۰، ۵۲۷

حسین هندی - سید ک ۲۸۸، ۲۸۷، ۲۲۱

۳۰۴، ۳۱۱

حسین یزدی - حاجی ۲۶۵

حسین بن ابراهیم - منصور (ابو منصور)

۱۴۴، ۱۴۹

حسین بن حسن جرجانی - ابوالحسن (صاحب

جلاء الاذهان) [۱۰۱]، ۱۰۵

حسین بن حیدر عاملی - سید ۴۳۹

حسین بن خضر (ابو علی نسفی) ۵۳۹

حسین بن سعید ۲۹۳

حسین بن عباس ک ۴۷۲

حسین بن عبدالصمد - عزالدین (یدر شیخ بهائی)

۳۶۰، ۳۸۱، [۴۴۳]، ۴۴۴، ۴۵۰

(۴۸۴)، ۴۸۵

حسین بن علی ک ۱۸۶، ۴۷۷، ۶۲۲

حسین بن علی سید الشهداء علیه السلام (امام سوم

شیعه) ۳۲، ۴۷، ۲۱۱، ۲۸۰، ۳۳۴، ۴۰۱

حسین بن علی مهریار ۲۹۳

حسین بن فتح الله حسینی ک ۴۸۷

حسین بن قاسم علی ک ۲۹۴

حسین بن محمد - قاضی ۱۷۳

حسین بن محمد تقی نوری ۳۱۹

حسین بن محمد حسن حمویانی (عزالدین) ۳۱۳

حسین بن محمد حلوائی ۳۰۲

حسین بن محمد طاهر ک ۲۱۷

حفص ۱۲۵

حفص بن عمر ۱۷۵

حکمت (علی اصغر) ۱۳۳

خواجه نصیرالدین طوسی (محمد بن محمد بن حسن)
 ۴۸، ۵۰، ۸۷، ۱۷۲، ۱۷۸، ۳۲۴، ۳۵۵،
 ۳۸۱، ۳۸۶، ۳۹۷، ۴۲۲، ۴۳۱، ۴۳۲،
 ۴۶۵

خوارزمشاه ۱۵۴

خواهرزاده ۵۳۹

د

دارقطنی ۱۴۷

داودخان وزیر لشکر ۱۹، ۲۶، ۵۷، ۲۳۶،
 ۴۱۴

داور (شیخ مفید شیرازی) ۵۲۲

درویش بن کاظم ک ۵۴۹

دمیاطی ۱۹۱

ذ

ذوالمجدین (علم الهدی - سید مرتضی - علی)

ر

راستگو (منصور) ۵۸۹

راغب اصفهانی ۱۴۷

رافعی (عبدالکریم) [۴۸۳]

راموز ۲۹۲

رجب برسی - شیخ [۱۲۷]

رجبعلی ک ۶۰۵، ۴۵۷، ۲۱۸

رشیدالدین ک ۴۸۲، ۳۹۷

رضا - امام (علی بن موسی علیه السلام امام هشتم
 شیعه)

رضا زاده شفق - دکتر ۱۹۳ ح، ۱۹۴ ح

رضاشاه یهلوی - شاهنشاه ۱۳۳

رضی - سید ۲۸۵، ۵۳۳

رضی الدین (ابن طاوس - علی)

رضی الدین خونساری ۴۴۵، ۴۴۷

رفیع (محمد بن فرخ) ۲۵۲

رفیعا - میرزا (محمد بن سید حیدر) [۲۴۵]،

۲۹۱، ۲۹۳

رفیع بن حسین جیلانی [۵۵۷]

رفیع بن رفیع جیلانی ۵۵۷

رفیق بن رسول ص ۳۱۲

رکن الدوله ۲۰۵

رکن الدین موصلی - سید ۵۸۶

رمانی (علی بن عیسی) ۵۳۱، ۵۳۲

رمضان بن حسن ک ۴۷۲

روزبهان اصفهانی ۱۲۲

روزن ملر ۵۱۱

ز

زاهر بن طاهر (ابوالقاسم) ۲۷۳

زبیر ۵۳۲

زجاج ۲۵۶ ح

زاره ۵۱۷

زرنی ۲۷۳

زکریا بن احمد (ابویحیی انصاری) [۱۱۹]،

۵۹۶

زکریا بن محمد (ابویحیی انصاری) [۵۹۶]

زکی الدین (شیخ حافظ عبدالعظیم) ۱۷۳

زمخشری (ابوالقاسم محمود) ۹۱، ۱۰۹،

[۱۵۸] ۲۲۲، ۲۷۴، ۵۶۰، ۶۱۹

زین الاثمه (ابوالعباس - احمد) [۱۴۵]

زینب بنت الرسول ص ۳۱۲

زین الدین (ابو محمد - علی بن محمد عاملی نباطی)

۲۷۵ ح

زین الدین (ابویحیی انصاری) [۱۱۹]، (۵۹۶)

زین الدین (شهید ثانی)

زین الدین (عبدالرحیم عراقی) ۱۴۷

زین الدین (علی بن حسن علالا) ۸۶ ح

زین الدین (علی نقی کمره ای طغانی) [۳۰۴]

۳۰۵، (۳۴۷)، ۳۵۰

زین الدین (علی بن یونس) [۲۷۵]

زین الدین (قاسم بن قطلوبغا) ۱۱۴، ۱۱۵ ح

زین الدین صفغانی ک ۵۶۱

زین الدین هنگی ۵۸۴

زین العابدین - امام (علی بن الحسین علیه السلام)

زین العابدین ک ۵۲، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۳،

۱۶۶، ۲۱۹، ۳۷۴، ۵۰۶

زین العابدین ۳۶۶

زین العابدین حسینی ۳۷۸

سليمان بن اشعث سجستاني (ابوداود) ۳۰۷
 سمري (علي بن محمد - ابوالحسن) ۲۸۹
 سمسار (محمد مهدي اصفهاني - حاج) ۳۲۷
 سنائي ۱۴۹، ۳۵
 سهروردي (محمد تقی بن حيدر شولستاني)
 ۴۹۸
 سهرم الملك - حاج (عباسقليخان) ۶۸
 سهل ديباجي ۸۱
 سيالكوتي - سيليكوتي - (عبدالحکيم) [۱۲۰]
 سيد ابن طاوس (ابن طاوس - رضی الدين)
 [۲۸]، (۴۵)، ۲۱۴، ۳۴۱
 سيد الادباء - علي صدر الدين (سيد عليخان كبير)
 سيد حميري ۴۴۹
 سيد الساجدين - امام زين العابدين (علي بن -
 الحسين عليه السلام امام چهارم شيعه)
 سيد الشهداء (حسين بن علي عليه السلام - امام)
 سوم شيعه
 سيد شريف - مير (علي بن محمد استرآبادي)
 [۱۲۳]، ۱۴۴، ۱۸۵
 سيد مجاهد (محمد بن علي طباطبائي) [۵۳۴]
 ۵۳۷، ۵۳۵
 سيد مرتضي (علم الهدی - علي)
 سيواسي (شهاب الدين - احمد بن محمد) ۱۳۹
 سيوري (فاضل مقداد) ۸۵، [۸۶]، ۱۴۰
 ۴۲۲، ۴۸۰، ۵۰۱، ۶۱۴

ش

شاذان بن جبرئيل ۲۱۴
 شارح النافع (آبي) [۴۸۰]، ۴۸۱، ۵۱۲
 شارح وافيہ (صدر الدين قمی - سيد) ۳۹۴،
 ۶۱۹
 شاردن ۱۸ ح
 شاطبي (ابو محمد قاسم بن فيره) [۱۸۸]، ۱۸۹
 شافعي - امام ۱۴۲، ۱۴۴، ۳۶۵، ۴۹۵،
 ۵۱۵
 شاه سلطان حسين صفوي ۳، ۱۶، ۲۸، ۳۰۰،
 ۴۷، ۶۱، ۳۶۱، ۳۶۳

زين العابدين مازندراني - شيخ ۴۰۹
 زين العابدين مصري ۵۹۶
 سي
 سالک (بيهقي) ۳۴ ح
 سالک (محمد حسين) ۵۶ ک
 سبكي (عبد الوهاب) ۴۸۲، ۴۸۳، ۵۹۵
 سبط جزائري (سيد عبدالله) ۲۱۵
 سجاد - سيد (علي بن الحسين عليه السلام)
 سجاوندي (محمد بن طيفور - احمد بن طيفور)
 [۱۹۳]، ۱۹۴، ۱۹۵
 سجاوندي (محمد بن محمد - سراج الدين)
 ۱۹۳ ح
 سخاوي (علم الدين مصري) ۱۸۹
 سيد الدين (محمود حصی) ۳۰۱
 سيد الدين (يوسف بن مطهر حلي) ۳۸۶
 سراج الدين (محمد بن محمد سجاوندي) ۱۹۳ ح
 سرالله ک ۲۹۲
 سعد - ملا - سعد الدين (تفتازاني) [۵۵۹]،
 ۵۶۰، (۵۸۰)، ۵۸۴
 سعد الله بن عيسى - سعدی چلبی - سعدی افندی -
 چلبی [۱۱۵]، ۱۱۷
 سعد بن عبدالله قمی ۲۱۳
 سفيان ثوري ۱۴۴
 سگاي (حسن بن احمد - ابو علي) ۲۷۳
 سلار ديلمی ۳۶۵، ۴۳۲
 سلطان - سلطان العلماء - خليفة السلطان -
 (حسين بن ميرزا رفيع الدين)
 ۲۶۵، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۴۰۸، ۴۷۵،
 ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۹، ۵۱۷، [۵۶۷]، ۵۶۸،
 ۶۱۵، ۶۱۶
 سلطان سليم ۱۱۶، ۳۷۶
 سلطان علي ک ۲۹۰
 سلطان مرادخان ۳۰۵
 سلکان بن بشير ۱۰۱
 سلمان فارسي ۲۱۱، ۳۱۲
 سليمان - آخوند ملا ۴۷۱

- شاه سلیمان صفوی ۱۸ ح ، ۲۰۷ ، ۴۵۰ ، ۴۴ ، ۲۰۸ ، ۲۴۲ ، ۲۴۵ ، ۴۴۵ ، ۴۷۴ ، ۵۵۹
- شاه شجاع ۵۵۹
- شاه صفی صفوی ۴۴ ، ۴۵ ، ۲۳۶ ، ۳۰۵ ، ۳۰۶ ، ۳۴۷ ، ۳۴۸ ، ۳۶۱ ، ۳۶۲ ، ۳۶۳ ، ۵۶۸
- شاه صفی ثانی ۱۸ ح
- شاه عباس کبیر ۷۱ ، ۸۳ ، ۳۷۸ ، ۵۶۸
- شاه عباس ثانی ۲۹۹ ، ۳۰۵ ، ۴۰۸ ، ۵۶۸
- شاه طهماسب ۱۲۴ ، ۱۲۹ ، ۳۸۱ ، ۴۰۹ ، ۴۴۳ ، ۵۰۲
- شرف الدین (ابو عبدالله الحسین) ۴۸۶
- شرف الدین (ابو عبدالله نعمة الله - محمد بن حسن بن اسحق) ۳۲۵
- شرف الدین (احمد بن هبة الله دمشقی - ابو الفضل) ۲۷۳
- شرف الدین (علی حسینی) ۱۶۴ ، ۱۶۵ ، ۴۱۱
- شرف الدین بن علی ۱۶۵
- شروانی (محقق شروانی - محمد بن حسن - ملا میرزا) ۴۴۵ ، ۴۴۷ ، [۵۷۴] ، ۵۶۴ ، ۵۶۵ ، ۶۱۶
- شریعتمدار رشتی گیلانی (محمد رفیع بن خلیل) ۵۵۷
- شریف العلماء مازندرانی (محمد شریف ابن حسنعلی) ۴۱۶ ، ۵۹۲
- شعبان ک ۶
- شفیع - میرزا ۲۶
- شقیق بلخی ۳۰۸
- شکر الله بن محمد تقی ک ۱۱۷
- شمس الائمة حاوائی ۵۳۹
- شمس الائمة سرخسی ۵۳۹
- شمس الدین (ابن جزری) ۱۹۱
- شمس الدین (ابوالعباس احمد بن خلیل) ۱۵۵
- شمس الدین (شهید اول)
- شمس الدین (بساطی) ۱۰۷
- شمس الدین (محمد بن شجاع القطان) ۶۱۴
- شمس الدین شناوی ۲۷۶
- شمس الدین خطیبی ۵۸۷
- شمس الدین کرمانی - شیخ ۵۸۴
- شمس الدین محمد شیرازی ۲۲۷
- شمس الدین بن ابی الجمائل ۲۷۶
- شمس الدین بن محمد بن مراد ک ۲۰
- شمس الدین بن نجده ۳۷۹
- شمعی ۵۹۴
- شهاب الدین (ابن حجر مکی) [۲۷۶] ، ۲۷۷ ، ۲۷۸
- شهاب الدین (احمد بن محمد سیواسی) ۱۳۹
- شهاب الدین (احمد بن نائم) ۶۱۹
- شهاب الدین بن خلیل الخوئی ۱۵۵ ح
- شهفورین طاهر اسفراینی (ابو المظفر) [۷۸]
- شیت پیغبر علیه السلام ۹۸
- شهید اول (ابو عبدالله جمال الدین محمد بن مکی) ۳۶ ، ۴۰ ، ۳۰۱ ، ۳۴۳ ، [۳۵۹] ، ۳۶۰ ، ۳۷۶ ، ۳۷۹ ، ۳۸۰ ، (۴۰۵) ، (۴۰۶) ، ۴۳۰ ، ۴۴۰ ، (۴۴۰) ، ۴۴۳ ، ۴۴۵ ، ۴۴۸ ، ۴۶۵ ، ۴۷۴ ، ۴۸۰ ، (۵۰۰) ، (۵۰۱) ، ۵۴۸ ، ۵۹۳ ، ۵۸۹
- شهید ثانی (زین الدین بن علی بن احمد شامی) ، ۲۱۴ ، ۲۵۴ ، ۲۸۸ ، ۳۰۸ ، ۳۱۰ ، ۳۴۲ ، ۳۵۵ ، ۳۵۷ ، ۳۶۰ ، [۳۷۵] ، ۳۹۲ ، ۴۳۲ ، ۴۳۴ ، ۴۴۳ ، ۴۴۴ ، ۴۵۰ ، (۴۵۳) ، (۴۷۴) ، ۴۷۵ ، ۴۸۱ ، ۵۰۰ ، ۵۵۲ ، ۵۸۹ ، ۵۹۳ ، ۶۲۲
- شیخ الاسلام اسپنجابی (علی) ۳۷۹
- شیخ الاسلام زنجانی (میرزا فضل الله) ۳۰۹
- شیخ انصاری (شیخ مرتضی) ۳۸۸ ، ۴۱۸ ، ۵۲۰ ، ۵۷۶ ، ۵۷۷ ، ۶۰۱
- شیخ بهائی (بهاء الدین محمد بن حسین بن عبدالصمد عاملی حارثی) ۱۳ ، ۱۷ ، ۱۸ ، ۲۳ ، ۲۶ ، [۷۱] ، ۷۲ ، ۸۳ ، ۹۰ ح ، ۹۲ ، ۹۴ ، (۱۱۷) ، ۱۶۳ ، ۱۸۶ ، (۱۹۹) ، (۲۰۰) ، ۲۰۱ ، ۲۲۶ ، ۲۲۷ ، (۲۴۸)

صاحب اشارات الاصول (حاج محمد حسن کرباسی) ۴۶۱ ، ۵۰۳ ، ۵۰۶ ، ۵۴۵
صاحب جواهر (محمد حسن) [۳۸۷] ، ۴۶۷ ، ۵۰۳ ، ۵۰۵ ، ۵۲۷
صاحب حاشیہ معالم (شیخ محمد تقی) ۵۰۲ ، [۵۷۰] ، ۵۷۲ ، ۵۹۷ ح
صاحب حدائق (شیخ یوسف بحرینی)
صاحب خیارات (علی بن جعفر نجفی) ۵۴۲
صاحب ریاض (علی بن محمد علی طباطبائی)
۱۷۱ ، ۴۰۱ ، ۴۲۲ ، ۴۲۵ ، [۴۶۱] ، (۴۷۰) ، ۵۰۶ ، ۵۲۷ ، ۵۳۴ ، ۵۷۰
صاحب الزمان (قائم آل محمد علیہ السلام)
صاحب ضوابط (سید ابراہیم بن محمد باقر قزوینی) [۵۹۱] ، ۵۹۲ ، ۶۲۲
صاحب عوالم العلوم (عبد اللہ بن نور اللہ) [۲۷۹]
صاحب فصول (محمد حسین - شیخ) ۵۷۱ ، [۵۹۷]
صاحب کشف الغطاء (جعفر بن خضر - شیخ) ۳۸۸ ، ۴۶۷ ، ۴۶۸ ، [۵۰۳] ، ۵۲۰
صاحب مدارک (محمد بن علی عاملی) ۳۲۱ ، ۴۲۰ ، ۴۴۲ ، [۴۵۰] ، ۴۵۳ ، ۴۶۷ ، ۴۸۷ ، ۶۰۰
صاحب مصباح انوار الادعیہ ۵۱۰
صاحب مطالع الانوار (حجة الاسلام رشتی)
صاحب معالم (حسن بن شہید ثانی) ۲۱۴ ، [۳۲۱] ، ۳۵۲ ، ۴۵۰ ، ۶۰۰ ، (۶۱۳) ، ۶۱۷
صاحب مفاتیح الاصول (محمد مجاہد - سید) [۵۳۴] ، ۵۳۵ ، ۵۳۷
صاحب مفتاح الکرامہ (جواد عاملی - سید) ۳۸۸ ، [۴۶۷]
صاحب مقابیس (اسد اللہ کاظمینی - شیخ) ۱۰۹ ، ۵۷۸ ، [۶۰۷] ، (۶۰۸)
صادق (امام - جعفر بن محمد علیہ السلام)
صادق بن احمد ۵۵۱
صادق بن الفحام ۵۰۳
صالح ک ۴۱۵

۲۵۵ ، ۲۶۵ ، ۲۸۳ ، ۳۰۰ ، ۳۲۱ ، (۳۵۲) ، ۳۵۳ ، ۳۵۴ ، ۳۵۶ ، ۳۶۰ ، (۳۷۴) ، ۳۷۵ ، ۳۷۷ ، ۳۷۸ ، ۳۸۱ ، ۳۹۷ ، ۴۰۶ ، ۴۰۸ ، (۴۱۹) ، ۴۳۰ ، ۴۷۷ ، (۵۰۲) ، (۵۲۲) ، ۵۶۰ ، ۵۶۸ ، (۵۶۹) ، (۵۷۸) ، ۵۸۱ ، ۵۸۲ ، ۶۱۹
شیخ حرّ (حرّ عاملی)
شیخ زادہ ۹۳
شیخ سراج (عمر بن محمد یمنی) ۳۶۷
شیخ الطائفہ (شیخ الطوسی)
شیخ طبرسی (امین الدین - ابو علی - فضل بن حسن) [۱۰۸] ، ۱۰۹ ، ۱۲۴ ، (۱۶۷) ، ۱۷۷ ، ۱۹۶ ، ۲۷۳ ، ۲۷۴ ، ۲۸۱ ، ۳۱۱ ، ۳۱۵ ، ۳۵۳
شیخ طریحی ۴۸۱
شیخ طوسی (ابو جعفر محمد بن حسن) [۶۶] ، ۷۰ ، ۱۰۹ ح ، ۱۳۸ ، ۱۶۸ ، ۱۷۱ ، ۱۹۸ ، (۲۰۲) ، ۲۱۴ ، (۲۳۱) ، ۲۳۲ ، ۲۳۴ ، ۲۶۲ ، ۲۶۳ ، ۲۶۵ ، ۲۸۰ ، ۳۶۵ ، ۴۳۰ ، ۵۲۳ ، ۵۳۱ ، ۵۳۳ ، ۵۶۷
شیخ مفید (محمد بن محمد بن نعمان) ۶۷ ، ۱۳۸ ، ۱۹۶ ، ۱۹۷ ، ۱۹۸ ، ۲۳۲ ، ۲۳۵ ، ۳۰۵ ، ۳۱۴ ، ۳۶۵ ، ۳۶۶ ، ۴۵۰ ، ۴۸۹ ، ۴۹۰ ، ۴۹۴ ، [۵۳۰] ، ۵۳۱ ، ۵۳۲ ح ، ۵۳۳ ، ۵۳۴
شیخ مفید شیرازی (داور) ۵۳۲
شیخ المحدثین (محمد محبوبی) ۱۴۳
شیخ یوسف بحرینی (صاحب حدائق - محدث بحرانی - یوسف بن احمد بن ابراہیم درازی - ماحوزی) ۲۶۹ ، ۳۶۸ ، [۳۹۹] ، ۴۰۲ ، ۴۳۰ ، ۴۶۱ ، ۵۲۰ ، ۵۶۳ ، ۵۸۱ ، ۶۰۰
ص

صائب طالقانی ک ۸
صائب شاعر - میرزا ۲۳۰ ، ۵۶۸
صاحب اسس الاصول - اصول بی نقطہ (محمد کرمانی) ۵۵۵

ضیاء الدین یوسف (محمد وزیر توپچی) [۱۶۶]

ط

طالب علی بن عبدالله قمی ک ۴۹۹

طالقانی ۱۷۳

طاهر بن محمد راونیزی ۲۷۳

طبرسی - شیخ (ابوعلی - فضل بن حسن) [۱۰۸]،

۱۰۹، ۱۲۴، (۱۶۷)، ۱۷۷، ۱۹۶، ۲۷۳،

۲۷۴، ۲۸۱، ۳۱۱، ۳۱۵، ۳۵۳

طبرسی (ابو منصور - احمد بن علی بن ابی طالب)

۱۰۸، [۱۹۶]

طبرسی (ابو نصر - حسن بن فضل) ۱۰۹،

[۳۱۱]

طرفه ۱۲۲

طغانی (علی تقی کمره ای - زین الدین) [۳۰۴]،

۳۰۵، (۳۴۷)، ۳۵۰

طوسی (خواجه نصیر الدین)

طوسی (شیخ طوسی - ابو جعفر - محمد بن

حسن)

طهماسب میرزا ۱۳۷

طیّبی ۱۱۵

ع

عارف زرین نگار (یاقوت ثانی) ک ۷

عاصم ۹۵، ۱۲۵، ۱۸۴

عاص بن وائل ۷۹

عایشه (رض) ۲۱۸

عباد بن احمد (مجد الدین) ۵۸۹

عباد بن جماعه ۳۶۰

عباسقلیخان (سهم الملك - حاج) ۶۸

عباس مولوی ۲۰۷

عباس بن حسن بلاغی (بلاغی) ۱۲۱، ۳۸۵

عبد الباکیا - سید ۲۷۰

عبد الباکی فیضی ۳۹۹

عبد الجبار - قاضی ۵۳۱

عبد الجبار کهرودی ک ۲۴

عبد الجلیل رازی ۱۳۱

عبد الجواد ک ۲

صالح برغانی - ملا ۴۶۱

صالح یغمبر علیه السلام ۶۷

صالح مازندرانی - ملا صالح (محمد صالح)

[۲۵۸]، ۲۵۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۳۲۸،

۳۸۹ (۵۸۳)، ۶۱۵، ۶۱۶

صبوح (محمد علی) ۲۷۰

صدرا (صدر الدین تبریزی) [۱۳]، ۳۵۳

صدرا (صدر الدین شیرازی - آخوند لاصدرا)

۱۳، ۲۴، ۷۱، [۸۷]، ۸۸، (۱۲۸)،

۱۷۳، (۲۵۷)، ۲۶۲، ۲۹۰، ۳۴۸،

۵۲۵ ح

صدر الاسلام حنفی ۵۳۹

صدر جهان ۵۳۹

صدر الدین (سید حسن صدر) ۳۰۹، ۴۴۲

صدر الدین (علیخان کبیر - میرزا سید - سید -

الادباء) [۲۸]، (۴۵)، ۲۱۴، ۳۴۱

صدر الدین شیرازی - سید ۶۰۱

صدر الدین عاملی - سید ۵۰۳

صدر الدین قمی - سید (شارح وافیة) ۳۹۴،

۶۱۹

صدر الدین محمد فسوی ۲۳۷

صدر الدین محمد - (فیضی) ۲۹۹

صدر الشریعه حنفی (عبدالله بن مسعود) [۵۱۴]،

۵۱۵

صدوق (ابن بابویه - محمد بن علی بن حسین

بابویه قمی)

صفا ۵۷۰

صفائی (احمد نراقی - ملا) ۳۶۷، [۵۲۰]،

(۵۵۴)، (۵۹۳)، (۶۱۷)

صفدی (صلاح الدین) ۹۰ ح، ۹۱، ۲۹۸

صفوان ۴۲۵

صهرشتی ۳۶۵

ض

ضیاء الدین - سید (عبدالله بن محمد اعرج حلی)

۳۶۰، ۵۸۸، ۵۸۹

ضیاء الدین عراقی ۳۷۰

- عبدالحق - مير ۲۸۳
عبد الحميد كره رودي ك ۵۷۵
عبد الحميد بن فخر (جلال الدين) ۲۹۸
عبد الحميد بن محمد حسين ك ۵۶۴
عبدالحى لکنوي (محمد) ۵۱۵
عبدالحکيم (سيالكوتو) [۱۲۰]
عبدالحسين ك ۸
عبدالحسين بن آقاي بهبهاني ۵۶۴
عبدالحسين بن صاحب جواهر الکلام ۳۸۷
عبدالحق صغاني ك ۵۶۱
عبد الرؤف منادي ۲۵۰
عبد الرحمن (عضدى)
عبد الرحمن بن ماجم مرادى ۶۷
عبد الرحيم عراقى ۱۴۷
عبد الرزاق كاشى - ملا ۲۶۴
عبد الرزاق لاهیجى - ملا ۳۰
عبد الرزاق يزدي ك ۱۶
عبد الرضا حسيني ك ۲۱۸
عبد الصمد ك ۵۹۸
عبد العالي كركي ميسى ۳۷۶
عبد العالي بن محقق كركي ۴۳۳، [۴۳۹]
عبد العزيز (ابن براج) ۳۶۵
عبد العزيز جواهر الکلام ۳۸۷ ح ۴۴۱، ۳۵۵
عبد العزيز بن كامل (عز الدين) ۴۶۵
عبد العظيم (زكي الدين منذرى) ۱۷۳
عبد العظيم حسني عليه السلام ۲۶۵، ۲۲۵
عبد على بحرينى ۶۱۵
عبد العلى بن محمود خادم ۳۶۰
عبد الغفور - ملا ۳۸۵
عبد الغفور نوري ك ۵۱۹
عبد القادر جرجاني ۱۱۹
عبد الكريم ك ۱
عبد الكريم (ابن طاوس) ۶۳ ح ۳۱۲
عبد الكريم (امام رافعى) [۴۸۳]
عبد الكريم كهديوى ك ۲۰۷
عبد الكريم يزدي - حاج شيخ ۳۶۹
عبد الله - سيد ك ۹۰
عبد الله (حسن بن سليمان) [۳۱۳]، ۳۱۴
عبد الله (سبط جزائرى) ۲۱۵
عبد الله (ابو الفضل - مجد الدين موصلى) ۵۴۱
عبد الله آفندي - ميرزا ۲۱۵، ۲۰۹
عبد الله بهبهاني - سيد ۴۱۹
عبد الله سماهيجي [۴۲]، ۲۷۹، ۳۲۴
عبد الله شوشترى - ملا ۴۰۸، ۳۸۲، ۲۵۵
عبد الله كزدي ۱۱۵
عبد الله يزدي - ملا ۴۵۰، ۳۲۱
عبد الله بن احمد ۲۷۳
عبد الله بن احمد بن عامر ۲۷۴، ۲۷۳
عبد الله بن حسين (ابو البقاء عكبرى) [۹۶]، ۹۷
عبد الله بن درويش علي ك ۳۱
عبد الله بن عمر (بيضاوى)
عبد الله بن عمرو بن العاص ۴۹۵
عبد الله بن محمد رضا - سيد ۵۲۷
عبد الله بن محمود (قوام الدين) ۱۹۱، ۱۹۴
عبد الله بن مرشد ك ۲۶۰
عبد الله بن مولانا حسن ك ۴۵۸
عبد الله بن نور الله (صاحب عوالم العلوم) [۲۷۹]
عبد الله بن نور الدين ۲۷۹
عبيد الله بن مسعود (صدر الشريعه حنفى) [۵۱۴]
۵۱۵، ۵۶۰
عبد المجيد طباطبائي ك ۵۲۸
عبد المحسن - ملا ۵۲۹
عبد المطلب ۱۶۱
عبد المطلب (فاضل عميدى) ۳۶۰، [۴۶۵]،
۴۶۶ (۵۸۷)
عبد المطلب حسيني - امير ك ۲۸۳
عبد المعز بن محمد (ابوروح) ۲۷۳
عبد المؤمن (قنبر علي) ك ۶۸
عبد النبي جزائرى - شيخ ۵۸۹
عبد النبي نوري - حاج شيخ ۵۵۵
عبد الواحد حموي ۲۷۲

عبد الواحد بن محمد امين ك ۲۳۹
 عبد الوهاب ك ۲۵۷
 عبد الوهاب (سبكي) ۷۹۵، ۴۸۳، ۴۸۲
 عبد الوهاب طباطبائي ك ۵۱
 عبد الهادي ك ۴۸۰
 عثمانی ۲۶۷
 عثمان بن سعيد دواني (ابو عمرو) ۱۸۹
 عز الدين (آبي) [۴۸۰]، ۴۸۱، ۵۱۲
 عز الدين (ابن زهره - حزة بن علي) [۴۸۵]
 عز الدين (حسين بن عبد الصمد)
 عز الدين (حسين بن محمد حسن جوياني) ۳۱۳
 عز الدين (عبد العزيز بن كامل) ۳۶۵
 عز الدين (علي نقی کمره ای) ۳۰۴ ح
 عزيز بن علي ك ۲۷۸
 عزير الله بن حاج احمد ۴۱۹
 عزير الله بن عنايت الله ك ۵۹۰
 عسکری (حسن بن محمد عليه السلام - امام يازدهم
 شيعه) [۸۱]، ۲۲۹، ۲۱۱، ۸۲، (۲۳۰)
 ۳۱۳
 عصار (محمد - حاج سيد) ۵۵۵
 عصار (كاظم - سيد محمد كاظم) ۴۲۶، ۵۵۵
 عصام الدين اسفرائني (ابراهيم بن محمد) ۹۳، [۱۲۱]
 عضدى (عضد الدين - عبد الرحمن - قاضى عضد)
 ۵۵۹، ۵۷۳، ۵۸۰، [۵۸۴]، ۵۸۵
 عضد الدوله ۵۳۱
 عطاء ۹۵
 عطار ۲۵
 عطيه بن عبد الرحمن ك ۲۴۰
 عكرمه ۱۴۶
 علا بخارى ۱۰۷
 علا بيك ك ۴۷، ۳۸
 علا الدين (ابن زهره - علي بن محمد) ۳۶۰، ۴۸۶
 علاء الدين (سلطان العلماء)
 علاء الدين محمد گلستانه ۳۲۹
 علامه (حسن بن يوسف بن مطهر حلي - جلال الدين
 ابو منصور) ۲۴۵، ۲۲۶، ۲۱۴، ۱۶۵، ۹۱، ۳۲۱، ۳۴۳، [۲۵۵]، ۳۵۶، (۲۶۹)،
 (۳۷۰)، (۳۷۱)، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۸۱، ۳۸۶، ۴۰۷، ۴۲۱، ۴۳۰، ۴۳۶، ۴۴۸،
 ۴۶۵، ۴۶۷، ۴۸۰، ۴۸۶، (۴۹۶)، ۴۹۷، ۵۰۴، (۵۱۵)، (۵۱۶)، ۵۸۰، ۵۸۸،
 ۵۹۶، ۶۱۹، ۶۲۲
 علامه طباطبائي ۲۸۸ ح
 علامه مجلسي (مجلسي دوم - محمد باقر)
 علامه نوه فيض ۵۲۵ ح
 علم الدين (-خواوي مصري) ۱۸۸
 علم بن سيف بن منصور [۱۶۴]، ۱۶۵
 علم الهدى (سيد مرتضى - ذوالمجددين - علي -
 ابو الثمانين) ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۹۶، ۱۹۷، [۳۶۴]،
 ۴۶۵، ۴۱۶، ۴۹۰، ۵۳۲، ۵۳۳
 علم الهدى بن فيض (محمد بن مرتضى) [۶۵]، ۸۱،
 ۲۸۴، ۲۸۶، ۳۲۹، ۳۴۰، ۳۷۴، (۳۹۸)، ۳۹۹
 علي ك ۵۱۸، ۲۶۸
 علي (ابن طاوس - رضی الدين) [۶۲]، ۶۴،
 ۷۴، (۷۶)، ۲۱۴، ۲۷۴، ۲۹۷، ۳۰۱، ۳۱۰، ۴۸۰
 علي (سيد شريف جرجاني - مير) [۱۲۳]،
 ۱۴۴، ۱۸۵
 علي (علم الهدى - سيد مرتضى)
 علي اراني (محمد علي كاشاني) [۵۵۸]
 علي اسبيجايي - شيخ الاسلام ۵۳۹
 علي استرآبادي - سيد ك ۱۷۶
 علي اصغر (حكمت) ۱۳۳
 علي اصغر ك ۴۷۵
 علي اكبر خوئي ك ۶۰
 علي اكبر طالقاني ك ۱۲
 علي اكبر فيضي ۲۲۱

عبد الواحد بن محمد امين ك ۲۳۹
 عبد الوهاب ك ۲۵۷
 عبد الوهاب (سبكي) ۷۹۵، ۴۸۳، ۴۸۲
 عبد الوهاب طباطبائي ك ۵۱
 عبد الهادي ك ۴۸۰
 عثمانی ۲۶۷
 عثمان بن سعيد دواني (ابو عمرو) ۱۸۹
 عز الدين (آبي) [۴۸۰]، ۴۸۱، ۵۱۲
 عز الدين (ابن زهره - حزة بن علي) [۴۸۵]
 عز الدين (حسين بن عبد الصمد)
 عز الدين (حسين بن محمد حسن جوياني) ۳۱۳
 عز الدين (عبد العزيز بن كامل) ۳۶۵
 عز الدين (علي نقی کمره ای) ۳۰۴ ح
 عزيز بن علي ك ۲۷۸
 عزير الله بن حاج احمد ۴۱۹
 عزير الله بن عنايت الله ك ۵۹۰
 عسکری (حسن بن محمد عليه السلام - امام يازدهم
 شيعه) [۸۱]، ۲۲۹، ۲۱۱، ۸۲، (۲۳۰)
 ۳۱۳
 عصار (محمد - حاج سيد) ۵۵۵
 عصار (كاظم - سيد محمد كاظم) ۴۲۶، ۵۵۵
 عصام الدين اسفرائني (ابراهيم بن محمد) ۹۳، [۱۲۱]
 عضدى (عضد الدين - عبد الرحمن - قاضى عضد)
 ۵۵۹، ۵۷۳، ۵۸۰، [۵۸۴]، ۵۸۵
 عضد الدوله ۵۳۱
 عطاء ۹۵
 عطار ۲۵
 عطيه بن عبد الرحمن ك ۲۴۰
 عكرمه ۱۴۶
 علا بخارى ۱۰۷
 علا بيك ك ۴۷، ۳۸
 علاء الدين (ابن زهره - علي بن محمد) ۳۶۰، ۴۸۶

علی بن حسینی (شرف الدین) ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۱۰
 علی خونساری - سید [۵۸۲]
 علی خان کبیر - میرزا سید (صدر الدین - سید -
 الادب) [۲۸]، (۴۵)، ۲۱۴، ۳۴۱
 علی رضا تجلی شیرازی ۴۴۵
 علی رضا یزدی ک ۹
 علی صائغ - سید ۴۵۰
 علی قاری ک ۱۶۰
 علی محمد باب - میرزا ۴۱۳، ۴۱۷
 علی محمد شیرازی - حاج میرزا ۲۳۰
 علی محمد لواسانی ۸
 علی محمد بن احمد ک ۴۰۷
 علی مراد ک ۱۳۷
 علی مرغینانی (برهان الدین) ۵۴۲
 علی میرزا ک ۲۱۹
 علی نقی علیه السلام (امام دهم شیعه - ابوالحسن
 الثالث) ۲۱۱، [۲۶۳]
 علی نقی - سید ۵۲۷
 علی نقی کره ای طغانی (زین الدین) [۳۰۴]
 ۳۰۵، (۳۴۷)، ۳۵۰
 علی نقی کاشانی ۲۰۶
 علی نقی موسوی ک ۲۰
 علی نقی بن محمد ک ۳۴۰
 علی نوری - ملا ۴۲۷
 علی بن ابراهیم قمی ۸۲، ۸۷، ۹۰، [۱۳۸]
 ۳۱۷
 علی بن ابراهیم ک ۳۲۳
 علی بن ابی الحسن ۴۵۰
 علی بن ابی طالب امیر المؤمنین علیه السلام
 ۲۲، [۲۵]، (۲۶)، ۲۷، ۲۸، ۳۵، ۴۲، ۴۷،
 ۴۸، ۵۵، ۶۷، ۱۴۳، ۱۷۱، ۲۱۱، ۲۱۹،
 ۲۲۲، ۲۳۱، ۲۴۳، ۲۵۲، ۲۸۰، ۲۸۴،
 ۲۸۶، ۳۱۰، ۳۱۲، ۳۱۴، ۳۱۹، ۳۳۲،
 ۳۵۷، ۴۲۴، ۴۴۳، ۴۵۸، ۴۸۸، ۴۹۲،
 ۵۵۶، ۵۲۲
 علی بن ابوالبرکات بغدادی (مفید) ۵۳۲

علی بن احمد ک ۳۵۶
 علی بن احمد (واحدی) [۱۸۲]
 علی بن احمد بن داود ۹۱
 علی بن احمد بن زین الدین ۳۳۸
 علی بن حسن زواری ۸۲، ۱۰۴، [۲۲۸]
 ۲۲۹، ۲۹۸، ۳۱۲
 علی بن حسن علالا (زین الدین) ۸۶ ح
 علی بن الحسین (زین العابدین علیه السلام امام
 چهارم شیعه) ۱۹، ۲۵، [۳۵]، ۴۸، ۵۶،
 ۶۸، ۶۹، ۷۳، ۲۱۱، ۳۱۷، ۳۶۶
 علی بن حسین بن بابویه (یدر صدوق) ۲۰۲،
 ۲۳۰، ۲۳۱، ۴۹۲، ۴۹۳
 علی بن حسین بلادی ۲۶۱
 علی بن حسین طهرانی ک ۵۵۷
 علی بن حسین کاشفی (امین الدین) ۵۳۹ ح
 علی بن حسین بن محمد ک ۱۴۶
 علی بن سعد خیاط ۲۴۳
 علی بن سیف بن منصور ۱۶۴ ح
 علی بن عبدالعالی کرکی (محقق ثانی - شیخ علی)
 ۲۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۲۲۶، ۲۲۸، ۲۴۹، ۳۲۷،
 ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۶۰، [۳۸۱]، ۳۸۲،
 ۳۸۳، ۳۸۵، ۳۹۶، ۴۰۸، ۴۰۹، (۴۱۱)،
 ۴۱۵، ۴۲۱، ۴۳۳، ۴۳۹، ۴۴۴، ۴۶۴،
 ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، (۴۸۲)، ۴۹۸،
 ۴۹۹، ۵۱۴، ۵۱۷، ۵۲۵، ۵۸۱، ۵۸۹
 علی بن عیسی (اربلی - بهاء الدین) [۲۷۹]
 علی بن عیسی (رمانی) ۵۳۱، ۵۴۴
 علی بن کشف الغطاء ۵۴۹
 علی بن محمد علیه السلام (علی نقی امام دهم
 شیعه)
 علی بن محمد ک ۴۷۹
 علی بن محمد ابراهیم ک ۵۷۹
 علی بن محمد بزوی ۵۳۹
 علی بن محمد بشار ۸۱
 علی بن محمد تقی ۴۱۰
 علی بن محمد حاتم زرنی ۲۷۳

علی بن محمد حلّی ک ۲۰۳

علی بن محمد سمیری (ابوالحسن) ۲۸۹

علی بن محمد علی خفاجی ک ۳۸۴

علی بن محمد علی (صاحب ریاض) ۴۰۱، ۱۷۱، ۴۲۲، ۴۲۵، [۴۶۱]، (۴۷۰)، ۵۰۶، ۵۲۷، ۵۲۴، ۵۷۰

علی بن محمد کاظم ک ۳۷۵

علی بن محمد بن حسن بن شهید الثانی [۲۵۳]

(۳۹۲)، ۳۹۷

علی بن محمد بن زهره (علاء الدین - ابوالحسن

ابن زهره) ۴۸۶

علی بن محمد بن یونس عاملی [۲۷۵]

علی بن موسی الرضا علیه السلام (امام هشتم شیعه)

۲۴، ۴۶، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۹۷، ۲۰۵، ۲۱۱، ۲۴۹، ۲۷۱، [۲۷۲]، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۸۲، ۳۶۰، ۴۱۱، ۴۳۲، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۵۵۲، ۶۱۹

عمادالمالک ح ۱۹۳

عمران ۲۳۰

عمر بن الخطاب ۲۷۷

عمر بن محمد یمینی (شیخ سراج) ۳۶۷

عمرو بن معاذ ۱۰۱

عمیدالدین - عمیدالرؤساء ۳۶، ۱۴۸

عمیدالدین (فاضل عمیدی - عبدالمطلب - محمد

بن علی بن اعرج)

عمیدی (فاضل عمیدی - عبدالمطلب - محمد بن

علی بن اعرج) ۳۶۰، [۴۶۵]، ۴۶۶، ۴۶۷، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹

عمید وزیر ۲۶۵

عنایت الله بخاری [۱۱۳]

عنایت الله رضوی ۳۹

عبسی بیغمبر علیه السلام ۱۹۷

عبسی - حاج سید ۴۳۵

غ

غزالی (حجة الاسلام - محمد) ۳۶، ۳۴۸، [۴۸۲]، ۵۹۶، ۵۵۰، ۵۹۷

غفور بن ابراهیم - سید ک ۴۵۹، ۴۶۰

غلام حسین ک ۵۵۴

غلام حسین کازرونی - حاج ۳۶۹

غلامعلی بن محمد کاشانی ک ۴۵۸

غیاث الدین سیادشاه هرات ۱۵۳

غیاث الدین جمشید زواری ۲۲۸

غیاث الدین محمد بن شاه مرتضی ک ۱۴۰

غیاث الدین هبة الله حموی ۲۷۳

غیاث بن محمد بن محمود ک ۱۱۸

ف

فاضل حسینی ک ۲۴۱

فاضل خفزی ۵۶۵، ۵۷۴

فاضل شریانی (حاج ملا محمد) ۵۵۴

فاضل عمیدی (عمیدی)

فاضل مقداد (سیوری) ۸۵، [۸۶]، ۱۴۰، ۴۳۲، ۴۸۰، ۵۰۱، ۶۱۴

فاضل هندی (محمد بن حسن اصفهانی - بهاء

الدین) ۳۸۳، [۴۴۸]، (۴۶۳)، ۴۷۵، ۴۹۲، ۵۸۱

فاطمة زهرا علیها سلام ۲۱۱، ۲۹۸، ۳۱۷، ۳۱۹

فاطمه بنت موسی الکاظم علیه السلام ۲۲۰

فتح الله کاشی - ملا ۱۰۴ ح، ۱۰۶، [۱۲۳]

۱۲۴، (۱۷۷)، ۱۷۸

فتح علی ک ۶۱۶

فتحعلیشاه ۹۷، ۲۵۲، ۲۸۱، ۴۲۵، ۵۰۳، ۵۵۴، ۵۳۵

فخرالدین - ملا ۵۱۵

فخرالدین عشره ۱۹۱

فخرالدین فخر رازی (ابو عبدالله محمد بن

ضیاء الدین) ۱۲۲، [۱۵۳]، ۱۵۴، ۱۵۵، ۲۷۱، ۶۱۹

فخرالدین (جابر دی) ۵۸۵

فخرالدین (حیدر بن شرف الدین بیهقی) ۴۲۱

فخرالدین (قاضی خان - حسن بن منصور)

۵۱۱، ۵۱۵، [۵۴۳]

فخرالمحققین (محمد بن العلامة حسن بن یوسف

قاسم رشتی - آخوند ملا ٦٠٦
 قاسم علی محسناء ٢٤٧
 قاسم بن قطلوبغا (زین الدین) ١١٤٠١١٤ ح
 قاسم بن علی ک ٤٧٧
 قاسم بن علی حسنی ک ٥٥٨
 قاسم بن فیره (ابو محمد - شاطبی) [١٨٨]
 قاسم بن محمد ک ١٣٦
 قاسم بن میرک - سید ک ٨٣
 قاضی امیر حسین ٤٩٣
 قاضی بخارا ٢٧١
 قاضی حسین ١٧٣
 قاضی خان (حسن بن منصور - فخر الدین)
 ٥١١، ٥١٥، [٥٤٣]
 قاضی دمشق (ابوالمجد - محمد بن حسین قزوینی)
 ١٧٤ ح
 قاضی زاده اردبیلی ١١٦
 قاضی زاده رومی (موسی بن محمد) ١١٦،
 ١٢٩
 قاضی سعید قمی [٢٦٤]، ٥٣٢ ح
 قاضی عبدالجبار مسترلی ٥٣١
 قاضی عضد (عضدی عبدالرحمن)
 قاضی مجدالدین (محمد) ١٧٤
 قاضی محمد یزدی ١٢٣
 قاضی معروف ٣٧٦
 قاضی نورالله شوشتری (نورالله) [١٢١]
 قدوری (ابوالحسن - احمد بن محمد) [٥٠٩]
 قربانعلی ک ٥٢٩، ٥٣٧
 قطب الدین غفاری (محمد) ٣٥٣
 قطب الدین رازی ٥٥٩
 قطب الدین راوندی ٢٦٤ ح
 قطب الدین شیرازی ٥٨٦
 قطب طوعانی ١٥٤
 قوام - حاجی ٥٨٥
 قوام الدین (شیخ جعفر نجفی) [٣٩٤]، ٤٢٢
 ٤٤٥، ٤٧٥
 قوام الدین (عبدالله بن محمود) ١٩١، ١٩٤

ابن المطهر الحلی) ٣٦٠، ٣٧٣، [٣٧٩]،
 ٣٨٠، ٣٩٧، (٤٢١)، ٤٩٧، ٤٩٩، ٥١٢،
 ٥٦٢
 فرآء بغوی (ابو محمد - حسین) [١٧٣]، ١٧٤،
 (٣٠٧)
 فرج الله خان ١٥
 فردوسی ١٢٢، ٣٠٩
 فرصت الدوله ٥٣٢ ح
 فرهاد میرزا (معمد الدوله) ٣٢، ٣٢٩،
 ٣٤٠، ٤٧٧
 فضل الله زنجانی - میرزا (شیخ الاسلام زنجانی)
 ٣٠٩
 فضل الله ساوچی ک ٥٢
 فضل الله نوری - حاج شیخ ٣٤٦، ٢٦٩، ٧٠
 فضل الله هندی - شیخ ٢٤٨
 فضل الله بن محمد شریف - میرزا ٢٤٧
 فضل بن حسن (ابوعلی - شیخ طبرسی) ١٠٨
 ١٠٩، ١٦٧، ٢٧٣
 فضل بن سهل ٣٤٩، ٤١١
 فلاح چینی کش باشی ک ٣٤١
 فلوگل ٥١١
 فیض (محمد بن شاه مرتضی - ملا محسن)
 [٢٤]، ٦٥، (٨٠)، ٨١، ٨٤، (١٣٤)،
 ١٦٣، ٢٤٧، ٢٨٤، ٢٨٦، ٣١٦، ٣١٧،
 ٣١٨، ٣١٩، ٣٢٣، ٣٢٨، (٣٣١)، (٣٣٣)،
 (٣٣٥)، ٣٣٩، ٣٤٠، (٣٥١)، ٣٧٤،
 ٣٩٣، ٣٩٨، ٤٠٨، ٤٢٠، (٥٢٥)، (٥٤٩)،
 ٥٥٠، ٥٥١، ٦١١
 فیضی (صدرالدین محمد بن عبدالباقی) ٣٩٩

ق

قائم علیه السلام (صاحب الزمان امام دوازدهم
 شیهه) ٣٢، ٦٤، ٧٦، ٨١، ١٣٥، ٢١١،
 ٢٢١، ٢٠٦، ٢٨٩، [٣٠٣]، ٣٢٩، ٣٣٣،
 ٤٠٢
 قائم مقام ٥٢، ١٠٦
 قابیل ٦٧

م

- ماجد بن محمد حسینی [۴۴]
مالک - امام ۳۶۵، ۳۰۷
مأمون عباسی ۲۷۲
منتبئی ۳۶۵، ۱۴۴
مجاهد - راوی قرائت ۱۳۳
مجاهد - سید (محمد بن علی - سید مجاهد)
۴۶۲، [۵۳۴]، ۵۳۷، ۵۲۵، ۶۰۲، ۶۱۱
مجد بجلّی ۱۵۳
مجدالدین - شیخ ۵۸۵
مجدالدین موصلی (ابوالفضل) ۵۴۱
مجدالدین نراقی - شیخ ۵۲۵ ح
مجلسی اوّل (محمد تقی بن مقصود علی)
[۲۵۴]، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۸، ۲۶۳، (۲۹۸)،
۳۳۰، ۳۸۹، ۳۹۴، (۴۰۴)، ۴۰۵، ۴۴۵،
۴۹۱
مجلسی دوم (علامه مجلسی - محمد باقر بن محمد تقی)
[۱۵]، ۲۷، ۱۸، (۳۰)، ۳۱، ۳۲، ۵۷،
۸۱، ۱۲۱، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۹۷، (۲۰۹)،
۲۱۶، ۲۱۷، ۲۲۰، ۲۳۴، ۲۴۲، ۲۴۶،
(۲۵۱)، ۲۵۲، (۲۶۹)، ۲۷۹، (۲۸۱)،
۳۰۲، ۳۰۸، ۳۱۱، ۳۱۶، ۳۴۱، ۳۴۲،
۳۸۹، ۴۱۵، ۴۲۰، ۴۳۰، ۴۹۲، ۴۹۳،
۵۳۱، ۵۲۰
مجتشم ۳۸۷
مجتشم السلطنه - حاج (حسن اسفندیاری) ۱۰۱
۴۹۷، ۱۰۳
محرّم - میرزا (اسان الحق) ۵۲
محسن آل شیخ عبدالرسول ک ۶۰۴
محسن حسینی ک ۴۹۹
محسن خان ایروانی ۷۶
محسن عاملی - سید ۳۷۰، ۴۶۷، ۴۶۸،
۴۶۹
محسن کاظمینی - سید ۴۲۲، ۵۴۶، ۵۷۰
محسن کرمانشاهانی - ملا ۵۷۵، ۶۰۳
[۶۱۹]

قوام الدین قزوینی (محمد بن محمد مهدی)

[۶۱۸]، ۵۷۸، ۲۹۴

قوام الدین بن حسین ک ۴۳۳

قوام الدین بن طاهر ک ۳۵۷

قیدار بن سالف ۶۷

ک

کاشفی (ملاحسین) [۱۰۰]، (۱۱۱)، ۱۱۲، (۱۷۸)

کاشفی امین الدین (علی بن حسین) ۵۳۹ ح

کاظم خراسانی - آخوند ملا ۵۰۵

کاظم رشتی - سید ۴۱۲، ۴۱۳

کاظم عصار - سید محمد کاظم ۵۵۵، ۴۲۶

کراجکی ۱۶۵

کراجکی (ابوالفتح) ۵۳۳، ۳۶۵

کرباسی (حاجی محمد ابراهیم - صاحب اشارات

الاصول) ۴۶۱، ۵۰۳، ۵۰۶، [۵۴۵]

کریم بن ابراهیم (حاج محمد کریم خان کرمانی)

۲۸۰، [۴۱۲]، ۴۱۳، ۴۱۴

کسائی ۹۵

کشمیری ک ۷

کفعمی (ابراهیم) [۲۲]، (۶۹)

کلینی (ثقة الاسلام - محمد بن یعقوب) ۱۳۸،

۲۶۱، [۲۸۸]، ۳۲۵، ۳۴۳، ۳۵۰،

۵۲۳

کمال الدین (حسن بن محمد استرآبادی) ۱۴۱

کمال الدین بن علاء الدین ک ۲۹۶

کمال الدین بن محمد ک ۵۱۳

کمال سمنانی ۱۵۳

کمیل بن زیاد ۲۶، [۲۷]

گ

گازر - سید ۱۰۳

گدا علی ک ۲۲۹، ۳

گلستانه (محمد جعفر) ۲۴۵

ل

لسان الحق (محرّم - میرزا) ۵۲

لطف الله مازندرانی - شیخ ۵۷۶، ۵۷۷

محمد ابراهیم لاجینی ک ۲۶۷
 محمد اخباری - میرزا ۶۰۰، ۵۶۳، ۵۰۳
 ۶۰۱، ۶۰۷، [۶۱۰]
 محمد اردبیلی - حاج ۲۹۴
 محمد استرآبادی - میرزا (محمد بن علی بن ابراهیم)
 [۸۵]
 محمد اسمعیل ک ۳۶۹
 محمد اشرف ک ۴۷۶، ۳
 محمد اکمل ۳۹۲
 محمد امامی - سید ۲۲۵
 محمد امین استرآبادی - ملا ۲۹۰، [۵۹۹]
 محمد امین کاشفی ۳۸۴
 محمد امین ک ۴۹۹، ۲۷۹
 محمد امین انصاری ک ۸۰
 محمد برغانی - سید ک ۳۱۵
 محمد بغدادی (جواد کاظمینی - شیخ) ۴۰۶،
 ۴۴۷، [۵۸۱]
 محمد باقر (آقای بهبهانی)
 محمد باقر علیه السلام (امام پنجم شیعه) ۱۴۳،
 ۲۱۱، ۱۷۷
 محمد باقر (یسر صاحب حاشیه معالم محمد تقی)
 ۵۷۲
 محمد باقر (حجة الاسلام رشتی)
 محمد باقر (مجلسی دوم)
 محمد باقر (محقق سبزواری)
 محمد باقر (میرداماد)
 محمد باقر ک ۴۷۳، ۴۱۰
 محمد باقر اصفهانی ک ۵۷۲
 محمد باقر حسنی ک ۳۸
 محمد باقر خراسانی ۲۳۹، ۱۸۴
 محمد باقر شهرزادی ک ۱۳۵
 محمد باقر غفاری ک ۳۵۷
 محمد باقر کلپایگانی ک ۵۹۹، ۵۹۸
 محمد باقر نواب [۹۷]
 محمد باقر نوشآبادی ک ۵۷۶
 محمد تقی علیه السلام (امام نهم شیعه) ۷۶،
 ۲۱۱

محقق - محقق حلّی - محقق اوّل
 (ابوالقاسم جعفر بن حسن حلّی) ۲۲۶ ح،
 ۴۳۰، ۳۸۷، ۳۸۶، ۳۵۵، ۳۰۲، [۴۳۱]
 ۴۸۱، ۴۸۰، ۴۷۰، ۴۶۲، ۴۶۱، ۴۳۲
 ۴۸۹، (۵۱۲)، ۵۴۸ ح، ۵۳۲، (۶۱۳)
 محقق ثانی - محقق کرکی (علی بن عبدالعالی
 کرکی - شیخعلی)
 محقق خونساری (آقا حسین خونساری)
 محقق سبزواری (محمد باقر) ۱۸۴، ۲۳۹،
 ۳۹۴، ۳۹۳، [۴۰۷]، ۴۲۰، ۴۳۵، ۴۳۹،
 ۵۴۶، ۵۰۵
 محقق شروانی (شروانی - محمد بن حسن - ملا
 میرزا) ۴۴۵، ۴۴۷، [۵۷۴]، ۵۶۴، ۵۶۵،
 ۶۱۶
 محقق طوسی (خواجه نصیرالدین طوسی)
 محقق نراقی (محمد مهدی) [۳۶۸]، ۵۲۱،
 ۵۳۵، ۵۴۶، ۵۶۱
 محمد صلی الله علیه و آله وسلم ۳۰، ۳۵، ۳۶،
 ۷۹، ۵۵، ۹۴، ۹۸، ۱۷۲، ۱۸۷، ۱۹۰،
 ۲۱۱، ۲۱۷، ۲۲۶، ۲۳۱، ۲۵۲، ۲۷۸،
 ۲۹۸، ۳۰۰، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۸، ۳۱۴،
 ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۳۲، ۳۳۴، ۳۵۲، ۳۶۲،
 ۳۹۲، ۴۸۸، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۵۰۲،
 ۵۱۹، ۵۵۰، ۵۵۲، ۵۶۵، ۵۶۷، ۵۷۲،
 ۵۷۷، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۹۰، ۵۹۳، ۶۱۸،
 محمد - سید (ابوالفتح - تاج سعیدی) [۱۲۹]
 محمد - سید (بقا) ک ۱، ۲، ۲۳۱
 محمد (جمال الدین استرآبادی) ۵۸۹
 محمد (عبدالحی لکنوی) ۵۱۵
 محمد - حاج سید (عصار) ۵۵۵
 محمد - حاج ملا (فاضل شریانی) ۵۵۴
 محمد (قائم مقام) ۱۰۶
 محمد (قاضی محمد الدین) ۱۷۴
 محمد ک ۱۲۶
 محمد ابراهیم - حاجی کرباسی [۵۴۵]، ۴۶۱،
 ۵۰۳، ۵۰۶، ۵۵۱، ۶۲۱

- محمد تقی (آقا نجفی اصفهانی) ۵۷۱
 محمد تقی (مجلسی اول)
 محمد تقی - ملا (محسّی مدارج الشیعه) ۵۴۷
 محمد تقی - شیخ (صاحب حاشیه معالم) ۵۰۳ ،
 [۵۷۰] ، ۵۷۲ ، ۵۹۷ ، ح ۶۲۱
 محمد تقی - میر ک ۵۸۴
 محمد تقی برغانی - ملا ۴۶۱
 محمد تقی خان ۴۰۰
 محمد تقی خونساری ک ۳۰ ، ۲۹
 محمد تقی دورقی ۵۰۳
 محمد تقی کرهودی ک ۵۸۴
 محمد تقی نظام آبادی ک ۵۶۷
 محمد توسرکانی ک ۱۵
 محمد جعفر ک ۴۷۱
 محمد جعفر - سید (ابوالظفر) [۱۷]
 محمد جعفر استرآبادی - حاج ملا [۱۷۱] ۴۶۱۰
 محمد جعفر گلستانه حسینی ۲۴۵
 محمد حسن ک ۱۲۷ ، ۲۳۰ ، ۴۵۲ ، ۶۱۸
 محمد حسن (شریعتمدار) ۳۶۹
 محمد حسن (صاحب جواهر) [۳۸۷] ، ۴۶۷
 ۵۲۷ ، ۵۰۵ ، ۵۰۳
 محمد حسن آل خمیس ۳۶۹
 محمد حسن آشتیانی - حاج میرزا ۵۵۵
 محمد حسن اصفهانی - حاج (امین الضرب) ۲۱۷
 محمد حسن اصولی [۵۶۱]
 محمد حسن خان یزدی ۵۸
 محمد حسن نجفی تونی ۱۴۰
 محمد حسین ک ۱۷ ، ۲۵ ، ۴۶ ، ۲۹۲ ، ۳۲۸
 محمد حسین (شاگرد آقا زین العابدین) ک ۶۰
 محمد حسین شیخ (صاحب فصول) ۵۷۱ ،
 [۵۹۷] ، ۶۰۳
 محمد حسین خاتون آبادی ۲۶۹
 محمد حسین خونساری - حاج ۲۷۴
 محمد حسین سالک ک ۵۶
 محمد حسین قزوینی ک ۴۱۱
 محمد حسین کیلانی ک ۱۶
- محمد حسین نیری - امیر ۲
 محمد حسین یزدی ک ۹
 محمد حسینی ک ۳۳۹ ، ۵۶۶
 محمد خدا بنده - سلطان ۵۸۴ ، ۳۵۶
 محمد خلف ک ۲۶۳
 محمد خونساری - ملا ک ۵۵
 محمد رحیم ساروی ک ۵۶
 محمد رضا (ابوسعید منصور) ک ۳۵۸
 محمد رضا حسینی استرآبادی ۲۷۹
 محمد رضا خونساری ک ۲۲۰
 محمد رضا کیلانی ک ۷۳
 محمد رفیع ک ۱۲
 محمد رفیع کیلانی ۵۲۰
 محمد رفیع واعظ قزوینی ۳۵۱
 محمد زکی ک ۳۷۵
 محمد زمان ک ۴۳۴
 محمد سابق ک ۳۴۶ ، ۴۴۷
 محمد سراب - میرزا ۴۴۵
 محمد سعید ک ۲۲۹ ، ۲۳۷ ، ۶۰۱
 محمد شاه قاجار ۴۱۶ ، ۴۱۷ ، ۴۱۸ ، ۵۴۴
 محمد شریف لاهیجانی ک ۱۱۰
 محمد شفیع ک ۶۵ ، ۷۷
 محمد شفیع تبریزی ک ۶۲
 محمد شفیع طباطبائی ۲۰۳
 محمد صادق ک ۵۸ ، ۱۱۸ ، ۲۳۶ ، ۶۰۴
 محمد صادق حسینی - میر ۳۱۲
 محمد صادق رضوی ۶۲
 محمد صالح خاتون آبادی ۴۴۵
 محمد صالح روغنی [۲۲۳] ، ۲۲۴ ، (۲۲۵)
 محمد صالح مازندرانی (صالح مازندرانی - ملا)
 محمد طالقانی ک ۴۱
 محمد طاهر ۶۰
 محمد طاهر ۵۴۱
 محمد طاهر تنکابنی - میرزا ۲۰ ، ۲۶۲ ، ۴۲۶
 ۵۲۵ ح
 محمد طیب [۱۴]

محمد محبوبی (شیخ المحدثین) ۱۴۳
 محمد محسن ک ۳۰۲، ۷۷، ۶۴، ۲۷
 محمد مشهدی (محمد بن محمد رضا) [۱۶۲]،
 ۱۶۴
 محمد معصوم ک ۲۹۰، ۱۰۶
 محمد مؤمن ک ۲۹۱، ۱۹۲، ۱۱۵
 محمد مؤمن ۱۳۶
 محمد مهدی ک ۵۹۰، ۵۷۹، ۴۶۰، ۳۳۰
 ۶۱۳
 محمد مهدی اصفهانی مشهدی - سید ۴۰۶
 محمد مهدی اصفهانی (سمسار) ۳۳۷
 محمد مهدی حسینی قمی [۲۲۰]
 محمد مهدی شهرستانی ۶۱۰
 محمد مهدی طباطبائی ۶۰۷، ۴۹۹
 محمد مهدی عبدالرب آبادی ۴۵۱
 محمد مهدی فتونی ۵۰۳
 محمد مهدی کرباسی ۵۴۷
 محمد مهدی نراقی (محقق نراقی) [۳۶۸]،
 ۵۳۵، ۵۲۱
 محمد نصیر ک ۱۷۰
 محمد نوشابادی - ملا ک ۵۷۶
 محمد هادی ک ۵۲۸، ۴۰۹، ۳۳۱، ۲۸۶
 ۵۸۳
 محمد هاشم ک ۴۵۶، ۳۲۸، ۹۲
 محمد هندی - سید ک ۴۵۶
 محمد یوسف ک ۵۱۸، ۴۷۳، ۲۳
 محمد یونس ک ۴۵۶
 محمد بن ابراهیم (ملا صدرا - صدرالدین
 شیرازی) ۸۸، [۸۷]، ۷۱، ۲۴، ۱۳
 (۱۲۸)، ۱۷۳، (۲۵۷)، ۲۶۲، ۲۹۰، ۳۴۸
 ۵۲۵ ح
 محمد بن ابراهیم نعمانی ۲۱۴
 محمد بن ابی طالب - میر ۴۱۱
 محمد بن احمد (ابن اندیس) ۲۸۸، [۴۲۹]،
 ۴۴۰، ۴۸۹، ۴۹۰
 محمد بن احمد (جلال الدین مجلی) [۱۰۷]

محمد عصار - حاج سید ۵۵۵
 محمد علی ۲۶
 محمد علی ک ۳۰۲، ۲۴۰، ۱۳۵، ۲۶، ۱۲
 ۵۴۷، ۵۲۲، ۴۸۵، ۴۳۳، ۴۰۵، ۳۲۷
 محمد علی - میرزا ۲۷
 محمد علی ارآنی (علی ارآنی کاشانی) [۵۰۸]
 محمد علی استرآبادی - ملا ۴۷۹
 محمد علی بابی زنجان - ملا [۴۱۶]، ۴۱۷
 ۴۱۸
 محمد علی بلاغی ۳۸۵
 محمد علی تربیت ۱۰۳
 محمد علی حاکم فسا - میرزا ۴۰۰
 محمد علی خونساری ک ۵۲
 محمد علی شیرازی - میرزا ۴۱۳
 محمد علی صبو ح ۲۷۰
 محمد علی کرمانشاهانی بهبهانی - آقا ۳۹۰،
 ۶۱۱، ۵۰۵، ۴۶۱، ۴۵۱
 محمد علی لاریجانی ک ۲۲۸
 محمد علی مشهدی ک ۳۱۰
 محمد علی میرزا ۱۳۷
 محمد علی نقیب ک ۱۹
 محمد علی نوری ۴۷۸
 محمد قاری ۳۱۰
 محمد قاسم ک ۴۸۱
 محمد قصیر - حاج سید ۵۰۷، [۵۰۶]، ۴۷۵
 محمد قلی ک ۲۸۶
 محمد قلی نوری ک ۲۳
 محمد کاظم - ملا ک ۴۵۷
 محمد کاظم خراسانی - آخوند ملا ۵۰۵
 محمد کاظم عصار - سید ۵۵۵، ۴۲۶
 محمد کاظم یزدی ۳۶۹
 محمد کرمانی - میرزا (جمال الدین - صاحب
 اصول بنی نقطه) ۵۵۵
 محمد کریمخان کرمانی - حاج ۲۸۰، [۴۱۲]،
 ۴۱۴، ۴۱۳
 محمد مجاهد - سید (مجاهد - سید مجاهد)

محمد بن احمد اصفهانی ک ۴۵۵
 محمد بن احمد بیهقی (ابوالعلاء) ۶۱۹
 محمد بن احمد بن عبد الجبار (ابوجعفر) ۱۷۴
 محمد بن ادريس (شافعی) ۱۴۲، ۱۴۴، ۳۶۵
 ۵۱۰، ۴۹۵
 محمد بن ادريس بدلیسی (ابوالفضل) ۱۷۹
 محمد بن اسمعیل (بخاری) [۲۷۰]، ۲۷۲، ۳۰۷
 محمد بن اسحق مغازی ۱۵۱
 محمد بن باقر حسینی ک ۵۰۴
 محمد بن جریر ۱۳۳
 محمد بن جعفر مشهدی ۲۰۱
 محمد بن حسن (ابوسعید - نجم الدین) ۲۰۵
 محمد بن حسن (شرف الدین) ۳۲۵
 محمد بن حسن (شیخ حرّ عاملی)
 محمد بن حسن (شیخ طوسی)
 محمد بن حسن (قائم علیه السلام)
 محمد بن حسن (محقق شروانی - ملا میرزا)
 ۴۴۵، ۴۴۷، [۵۷۴]، ۵۶۴، ۵۶۵، ۶۱۶
 محمد بن حسن (نجم الدین) ۳۶
 محمد بن حسن اصفهانی (فاضل هندی - بهاء -
 الدین) ۳۸۳، [۴۴۸]، (۴۶۲)، ۴۷۵، ۵۸۱، ۴۹۲
 محمد بن حسن حسینی ۳۵۲
 محمد بن حسن شیبانی (ابوعبدالله) ۵۴۰ ح
 محمد بن حسین ک ۵۱۱
 محمد بن حسین خونساری (آقا جمال خونساری)
 محمد بن حسین خونساری (رضی الدین) ۴۴۵
 ۴۴۷
 محمد بن حسین قزوینی (قاضی دمشق - ابوالمجد)
 ۱۷۴ ح
 محمد بن حسین بن عبد الصمد (شیخ بهائی)
 محمد بن حمزه علوی ۳۶۵
 محمد بن خواجه علی ک ۲۴۰
 محمد بن زکریا رازی ۳۲۴، ۳۲۵

محمد بن سلام (ابوعبدالله) ۲۸۵
 محمد بن سلام (ابونصر) ۵۳۹
 محمد بن سنان ۲۲۴
 محمد بن سید حیدر ۲۴۵
 محمد بن شجاع انصاری (شمس الدین) ۶۱۴
 محمد بن شمس ۳۳
 محمد بن ضیاء الدین (فخر رازی)
 محمد بن طیفور (سجاولندی) ۱۸۷، [۱۹۳]
 محمد بن العباس (ابن الحجام) ۱۶۵
 محمد بن عبد الباقي (صدر الدین فیضی) ۳۹۹
 محمد بن عبد الرحمن (معین الدین صفوی) [۹۹]
 محمد بن عبد الرضا زنگنه ک ۱۳۶
 محمد بن عبد العزیز ۵۳۹
 محمد بن عبد علی [۲۶۰]، ۲۶۱
 محمد بن عبد القفور ۳۳۹
 محمد بن عبد الله فسیرجانی ک ۱۹۱
 محمد بن عزیز (ابوبکر سجستانی) [۱۴۷]
 محمد بن علی اکبر ک ۶۱۵
 محمد بن علی جزینی ۲۵۴
 محمد بن علی عاملی (صاحب مدارک) ۳۲۱،
 ۴۲۰، ۴۴۲، [۴۵۰]، ۴۵۳، ۴۶۷، ۴۸۷، ۶۰۰
 محمد بن علی هجری ۵۳
 محمد بن علی بن ابراهیم (میرزا محمد استرآبادی)
 [۸۵]
 محمد بن علی بن احمد داوی ۹۱
 محمد بن علی بن اسد ک ۱۴۴
 محمد بن علی بن بابویه (صدوق - ابن بابویه)
 محمد بن علی بن ثابت - سید ک ۸۴
 محمد بن علی بن جعفر رفاق ۸۲
 محمد بن علی بن عربی (محمی الدین عربی) ۲۵۰
 محمد بن علی بن فارسی (ابن المعلم) ۵۳۲ ح
 محمد بن فرخ (رفیع) ۴۵۲
 محمد بن فضل بخاری (ابوبکر) ۵۳۹
 محمد بن قاضی ایانلوغ ۱۵۷

محمد بن احمد اصفهانی ک ۴۵۵
 محمد بن احمد بیهقی (ابوالعلاء) ۶۱۹
 محمد بن احمد بن عبد الجبار (ابوجعفر) ۱۷۴
 محمد بن ادريس (شافعی) ۱۴۲، ۱۴۴، ۳۶۵
 ۵۱۰، ۴۹۵
 محمد بن ادريس بدلیسی (ابوالفضل) ۱۷۹
 محمد بن اسمعیل (بخاری) [۲۷۰]، ۲۷۲، ۳۰۷
 محمد بن اسحق مغازی ۱۵۱
 محمد بن باقر حسینی ک ۵۰۴
 محمد بن جریر ۱۳۳
 محمد بن جعفر مشهدی ۲۰۱
 محمد بن حسن (ابوسعید - نجم الدین) ۲۰۵
 محمد بن حسن (شرف الدین) ۳۲۵
 محمد بن حسن (شیخ حرّ عاملی)
 محمد بن حسن (شیخ طوسی)
 محمد بن حسن (قائم علیه السلام)
 محمد بن حسن (محقق شروانی - ملا میرزا)
 ۴۴۵، ۴۴۷، [۵۷۴]، ۵۶۴، ۵۶۵، ۶۱۶
 محمد بن حسن (نجم الدین) ۳۶
 محمد بن حسن اصفهانی (فاضل هندی - بهاء -
 الدین) ۳۸۳، [۴۴۸]، (۴۶۲)، ۴۷۵، ۵۸۱، ۴۹۲
 محمد بن حسن حسینی ۳۵۲
 محمد بن حسن شیبانی (ابوعبدالله) ۵۴۰ ح
 محمد بن حسین ک ۵۱۱
 محمد بن حسین خونساری (آقا جمال خونساری)
 محمد بن حسین خونساری (رضی الدین) ۴۴۵
 ۴۴۷
 محمد بن حسین قزوینی (قاضی دمشق - ابوالمجد)
 ۱۷۴ ح
 محمد بن حسین بن عبد الصمد (شیخ بهائی)
 محمد بن حمزه علوی ۳۶۵
 محمد بن خواجه علی ک ۲۴۰
 محمد بن زکریا رازی ۳۲۴، ۳۲۵

محمد باقر بن غازي - ملا [۵۶۶]
 محمد تقی بن حیدر ك ۴۹۸
 محمد تقی بن حسینعلی [۶۲۱]
 محمد تقی بن شیخ ابوعلی ك ۳۳
 محمد تقی بن محمد شفیع ك ۱۰۶
 محمد حسن بن سمیع ۳۶۹
 محمد حسن بن معصوم ۴۷۵
 محمد حسین بن محمدی ك ۲۴۹
 محمد حسین بن محمد علی ك ۵۷۹
 محمد حسین بن ملا نظرعلی ك ۵۱۴
 محمد حسین بن مهدی ك ۵۰۴
 محمد رحیم بن محمد هادی ك ۳۷۷
 محمد رضا بن سلطان محمد ك ۸۷
 محمد رفیع بن خلیل (شریعتمداررشتی) ۵۵۷
 محمد شریف بن حسنعلی (شریف العلماء
 مازندرانی) ۴۱۶
 محمد شریف بن عبد الجبار ك ۳۵۸
 محمد شریف بن محمد مؤمن ك ۴۷۷
 محمد شریف بن مقصود ك ۲۲۷
 محمد صادق بن ملا یوسف ۴۷۹
 محمد صالح بن ابوالفتوح اصفهانی ك ۳۳۰
 محمد صالح بن غلامعلی ك ۴۳۵
 محمد محسن بن سمیع [۱۸۷]
 محمد محمود بن محمد ۲۰۰
 محمد مؤمن بن شاه قاسم [۱۷۵]
 محمد مؤمن بن عبد الكرم [۱۸۶]
 محمد مهدی بن شیخ بهائی ۴۷۶
 محمد مهدی بن محمد باقر نجفی تفتی ۲۸۱
 محمد مهدی بن هدایه الله ۴۴۷
 محمد نصیر بن عبد الله ۲۱۶
 محمد هادی بن مرتضی [۳۱۶]، ۳۱۸
 محمد هادی بن ملا صالح ۵۲۷
 محمد هادی بن نورالدین ۵۲۷
 محمد هاشم بن ابوطالب ۳۲۹
 محمود (زنخشی - جارا الله) ۱۰۹، ۹۱،
 [۱۵۸]، ۲۲۲، ۲۷۴، ۵۶۰، ۶۱۹

محمد بن القسم ۸۱
 محمد بن کرّام (ابوعبدالله) ۱۵۳
 محمد بن ماجیلویه ۱۳۸
 محمد بن محمد (ابن جزری) [۱۹۱]، ۱۹۲،
 ۶۱۹
 محمد بن محمد (سراج الدین - سجاولندی)
 ۱۹۳ ح
 محمد بن محمد اشرف ك ۴۷۹
 محمد بن محمد امین ۶۱
 محمد بن محمد باقر ك ۴۶۱
 محمد بن محمد بزاوندقانی ك ۶۰۴
 محمد بن محمد رضا (محمد مشهدی) [۱۶۲]
 ۱۶۴
 محمد بن محمد رفیع ك ۵۳۰
 محمد بن محمد شعیری ۲۴۲
 محمد بن محمد شفیع ك ۳۸۷، ۲۵۷
 محمد بن محمد نسفی (برهان الدین) ۱۵۷
 محمد بن محمد بن احمد ۶۱۹
 محمد بن محمد بن حسن (خواجه نصیر الدین
 طوسی)
 محمد بن محمد حسین ۳۵۲
 محمد بن محمد بن سماعان ۱۷۴
 محمد بن محمد بن مرتضی (علم الهدی فیض)
 محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)
 محمد بن محمود بابر تی (اکمل الدین) ۵۷۲،
 ۵۸۶
 محمد بن مرتضی (فیض - ملا محسن)
 محمد بن مسلم ۵۱۷، ۴۹۰، ۴۸۹، ۳۹۹
 محمد بن میر حاج ك ۳۲۷
 محمد بن میرزا حسین ك ۴۸۹
 محمد بن میرزا حسینخان (وزیر تویچی) [۱۶۶]
 محمد بن نظام الدین استرآبادی ۳۶۰
 محمد بن یحیی (ابومنصور) ۱۶۸
 محمد بن یعقوب کلینی (ثقة الاسلام) ۱۳۸،
 ۲۱۶، [۲۸۸]، ۳۲۵، ۳۴۳، ۳۵۰، ۵۲۳،
 ۶۰۷

محمود بهبهانی (آقا محمود بهبهانی کرمانشاهی)
 ۵۲۷، [۵۴۴]، ۵۴۵، (۵۶۲)
 محمود ده دار ۷۰
 محمود شهابی - میرزا ۱۹۳ ح
 محمود بن حسام الدین ک ۲۹۵
 محمود بن سلطان شاه ک ۳۰۰
 محمود بن عمر سنجر ۵۳۹
 محبی الدین عربی (محمد بن علی بن عربی) ۲۵۰
 محبی السنه (ابو محمد - حسین بن مسعود - فرّاء
 بغوی) [۱۷۳]، ۱۷۴، (۳۰۷)
 مختار بن ابی عیبه ثقفی ۲۱۱
 مراد علی کشمیری [۵۵۳]
 مراد علی ۳۲۹
 مرتضی - شیخ (شیخ انصاری) ۴۱۸، ۳۸۸،
 ۶۰۱، ۵۷۷، ۵۷۶، ۵۲۰
 مرتضی - سید (علم الهدی)
 مرتضی بن حاج محمد علی ک ۴۵۴
 مرکب (محمد علی لاریجانی) ک ۲۲۸
 مسعود بن عمر (نفتازانی)
 مسلم (صاحب صحیح) ۳۰۷
 مشیر السلطنه (احمد خان) ۲۷۰، ۵۵۶
 مصاحب ۱۸۶
 مصطفی - سید ۴۳۹
 مصطفی فیروزکوهی - شیخ ۷۳
 مصطفی قاری - ملا [۱۸۴]، ۱۸۵
 مصطفی بن مصطفی [۵۴۳]
 مظفر الدین شاه ۱۲۲
 مظفر علی - مولی ۴۴۳
 معاویه بن ابی سفیان ۲۱۱
 معاویه بن عمار ۴۲۵
 معتمد الدوله (فرهاد میرزا) ۲۳۹، ۳۲، ۹،
 ۴۷۷، ۳۴۰
 معری ۳۶۵
 معز الدوله ۳۱۱
 معلی بن خنیس ۱۴۲
 معین الدین صفوی (محمد بن عبدالرحمن) [۹۹]
 مغیره ۲۷۱ ح

مفضل بن عمر [۲۲۳]، ۲۲۴
 مفید (شیخ مفید - محمد بن محمد بن نعمان)
 مفید (داور شیرازی) ۵۳۲ ح
 مفید (مفیدالدین جهّم) ۵۳۲ ح
 مفید (علی بن ابوالبرکات بغدادی) ۵۳۲ ح
 مقداد بن اسود ۲۱۱
 مقداد بن عبدالله سیوری (فاضل مقداد)
 مقدس اردبیلی (احمد بن محمد)
 مکحول ۱۲۳
 ملا سعد (نفتازانی)
 ملا محسن (فیض - محمد بن شاه مرتضی)
 ملا میرزا جان شیرازی (حبیب الله)
 ملا میرزا (محقق شروانی - محمد بن حسن)
 ملا صالح بورغانی ۴۶۱
 ملا صالح مازندرانی (صالح مازندرانی)
 ملا واقف ۲۸۳
 ملا یوسف ۸، ۴۷۶
 ملک الشعراء (بهار) ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳،
 ۱۰۵، ۱۰۶
 ملک محمد ک ۲۹۳
 منادی (عبدالرؤف) ۲۹۳
 منتجب الدین ۱۳۰، ۱۳۱، ۲۱۴، ۳۰۱
 منجمله بن قاضی ۴۷۵
 منذری (زکی الدین عبدالعظیم) ۱۷۳
 منصور (راستگو) ۵۸۹
 منصوری (ابو منصور حسین) ۱۳۹، ۱۴۴
 موثق الملك ۱۱، ۱۲
 موسی بن جعفر علیه السلام (امام هفتم شیعه)
 ۲۱۱
 موسی بن جعفر نجفی - شیخ [۵۴۸]، ۵۹۲
 موسی بن محمد (قاضی زاده رومی) ۱۱۶،
 ۱۲۹
 موسی بن علی بحرانی ۶۱۱
 مولوی ۳۵، ۲۲۳
 مهدی - سید (بحر العلوم)
 مهدی قزوینی - سید ۳۶۹

نصر اللہ استرآبادی - سید ۲۱۶، ۲۱۵، ۱۷۲،
 ۲۲۶، [۴۳۶]، ۴۶۲، ۴۷۳، ۵۱۸، ۵۶۹،
 (۶۰۹)، ۶۱۵، (۶۲۰)
 نصیر الدین طوسی (خواجہ نصیر الدین)
 نصیر وزیر - میرزا ۲۰۸
 نظام الدین (امیر شیر علی) ۱۱۱
 نظام الدین ک ۱۱۴
 نظام الدین (محشی بیضاوی) ۱۱۶
 نظام الدین (محمد بن محمد فاضل) ۲۹۴
 نظام بن حسین ساوجی ۲۷۸
 نظام الملک نوری - خواجہ ۳۰۲
 نظر محمد - ملا ک ۵۱۲
 نعمۃ اللہ (شرف الدین) ۳۲۵
 نعمۃ اللہ جزائری - سید ۲۱۵، ۲۷۹، ۴۴۵،
 ۵۵۰
 نقیب السادات ۱۴۱
 نقیب العلویین ۶۴
 نواجی ۱۹۲
 نوح آفندی ۳۰۵
 نوح پیغمبر علیہ السلام ۹۸
 نور اللہ (حاج آقا نور اللہ اصفہانی) ۵۷۱
 نور اللہ (قاضی نور اللہ شوشتری) [۱۲۱]
 نور حسنی حسینی - میرزا ۵۷
 نور الدین (علی بن عبدالعالی میسی) ۴۱۱
 نور الدین اصفہانی (پیر نور) ک ۳۶، ۳۷،
 ۴۲، ۳۹
 نور الدین (شیخ علی کرکی - محقق ثانی)
 نور الدین (علی بن حسین عاملی) ۴۸۱
 نور الدین (محمد بن مرتضیٰ) ۳۱۶، ۳۱۹
 نور الدین (معین بن صفی الدین - شیخ) [۹۹]
 نور الدین بن ملا صالح ۲۸۹
 نوروز علی ک ۴۷۸
 نووی ۵۹۵

و

واحدی (ابوالحسن - علی بن احمد) [۱۸۲]
 واقف - ملا ۲۸۳

مہدی بن صاحب ریاض - سید ۴۶۲، ۴۶۷
 مہدی بن میر ہاشم ک ۴۵۲
 مہدی بن ہادی ک ۵۱۸
 میر داماد (محمد باقر) [۲۳]، ۳۶، ۸۱،
 (۲۴۴)، ۲۴۵، ۲۶۵، (۴۱۵)، ۴۳۹،
 میر فندرسکی ۴۴۵
 میرزا آقاخان نوری ۲۰، ۲۳۶، ۳۰۲،
 ۴۱۵
 میرزا بیگ ک ۳۱۰
 میرزا تقی ک ۵۲
 میرزای قمی (ابوالقاسم) ۴۲۲، [۴۲۵]،
 ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۹، ۴۶۱، ۴۶۷، (۵۱۹)،
 (۵۲۴)، ۵۴۶، (۶۰۲)، ۶۱۶
 میرزا کوچک ک ۲۵۷
 میر سید شریف جرجانی (علی - سید شریف)
 [۱۲۳]، ۱۴۴، ۱۸۵
 میر نور حسنی حسینی ۵۷
 ن

ناصر الدین (بیضاوی)
 ناصر الدین بن یوسف - سید (ابوالقاسم)
 ۵۳۹
 ناصر الدین شاہ قاجار ۳۸۸، ۴۱۷، ۵۴۴،
 نجاشی ۱۶۵، ۱۹۸، ۲۷۴، ۴۹۲، ۵۳۱،
 ۵۳۳
 نجفعلیخان ۵۸
 نجم الدین (ابن المعلم - ابوالفنائم) ۵۳۲ ح
 نجم الدین (ابوالعباس احمد قمولی) ۱۵۷
 نجم الدین (ابوسعید قمی - محمد بن حسن)
 ۲۰۵
 نجم الدین (محقق حلّی)
 نجم الدین (محمد بن حسن بن احمد) ۳۶
 نجم الدین (محمود) ۱۹۴
 نجیب الدین (ابوزکریا یحییٰ بن سعید) ۳۰۲،
 ۳۰۴، [۳۸۵]، ۳۸۶، ۳۸۷
 نجیب بن نما ۴۳۰ ح
 نصر اللہ اخوی تقوی - حاج سید ۲۸۰

ورام بن ابی فراس (ابوالحسن) ۲۸۱، [۳۰۱]، ۵۳۱

وزیر تویچی (ضیاءالدین یوسف) [۱۶۶]
ولی الله حسینی [۲۲۱]، (۲۳۴)

ه

هابیل ۶۷

هادی ک ۲۰۱

هادی سبز واری - حاج لا ۲۲، ۲۶، [۳۴]

هاشم بحرانی - سید [۸۹]، (۲۲۱)، ۲۳۴،
(۲۸۶)، (۳۰۳)، (۳۱۰)

هاشم لواؤئی - سید ک ۴، ۵۳

هبة الله حموئی ۲۷۳

هبة الله بن حامد (عمیدالروساء) ۱۴۸

هدایة الله تنکابتی ک ۱۱۱

هلاکوخان ۶۴، ۴۳۱

ی

یاقوت ۳۰۱

یاقوت ثانی (عارف زرین نگار ک ۷)

یحیی لاهیجی - ملا ۳۵۶

یحیی همدانی ک ۲۰۸

یحیی بن حسین حسینی ۲۷۴

یحیی بن زکریا علیه السلام ۶۷

یحیی بن سعید حلی (ابوزکریا - نجیب الدین)
۳۰۲، ۳۰۴، [۳۸۵]، ۳۸۶، ۳۸۷

یندز به ۲۷۱ ح

یعقوب بن ابی سکر ک ۹۲

یعقوب بن سلیمان ۲۸۵

یوحنا بنی اسرائیلی ۲۵۲

یوسف صاحب حدائق (شیخ یوسف بحرینی)

یوسف - سید ک ۴۱۰

یوسفی (عزالدین - آبی - حسن بن یوسف)

[۴۸۰]، ۴۸۱، ۵۱۲

یوسف بن ابراهیم اردبیلی (جمال الدین)

[۳۶۶]، ۳۶۷

یوسف بن حسن (اخو چلبی) ۵۴۳

یوسف بن عبدالواحد (حموئی) ۲۷۳

یوسف بن محمد بن زیاد ۸۱

فهرست کتب منتشره

برای آسانی کار مراجعه کنندگان کتبی را که از دانشمندان در ذیل شرح حال ایشان و یا بمناسبتی از آنها یاد گردیده بترتیب حروف مرتب ساخته امید است که مورد استفاده واقع گردد

الف

اربعین فی فضائل امیر المؤمنین (فیض) ۵۵۰	آثار الشیعة الامامیه ۲۸۷ ح
اربعین (محبی الدین عربی) ۲۵۰	آداب البحث ۵۸۶
ارشاد (تفتازانی) ۵۶۰	آداب الدینیّه ۱۰۸
ارشاد (شیخ مفید) ۵۳۴	آداب مناظره از جامع العلوم غزالی ۶۱۹
ارشاد (کرباسی) ۵۴۶	ابطال الباطل ۱۲۲
ارشاد السالك ۵۴۴	ابواب الجنان (در مواعظ از محمد رفیع قزوینی) ۲۵۱
ارشاد العوام (حاج محمد کریمخان کرمانی) ۴۱۳	الاتعاف بتمیز ما تبع فيه البیضاوی صاحب -
الارکان فی دعائم الدین ۵۲۳	الکشاف ۹۱ ح
ازاحة العله فی معرفة القبلة ۲۱۳	الاتعافات السنیّه فی الاحادیث القدسیه ۲۵۰
اساس الاحکام ۵۲۱	اثبات الهداة ۳۴۲
اساس البلاغه ۱۵۹	اثنی عشریه (حسن بن شهید ثانی) ۲۵۲
اساس التقدیس ۱۵۳	اثنی عشریه (در مواعظ عدویه) ۳۵۲
اسباب النزول ۱۸۲	اثنی عشریه (شیخ حرّ عاملی) ۳۵۲
اسرار الصلوة ۲۶۲	اثنی عشریه (شیخ طریحی) ۳۵۲
اسرار الالهوت (نفحات الالهوت) ۳۸۳	اجازات (حسن بن شهید ثانی) ۳۲۲
اسطرلاب منظوم ۶۱۸	اجازه کبیره (شهید ثانی) ۲۱۴
اسفار (ملا صدرا) ۸۷	اجازه کبیره (صاحب معالم) ۲۱۴
اسنی المطالب (شرح روض الطالب) ۵۹۵	اجازه کبیره (سید عبدالله جزائری) ۲۱۵
اشارات (در حکمة از ابوعلی سینا) ۱۵۳	اجازه کبیره (علامه حلی) ۲۱۴
اشارات الاصول (حاجی کرباسی) ۵۴۶	احسن الکبار فی مناقب الائمة الاطهار ۲۲۹
اصلاح العمل (سید مجاهد) ۵۳۵	احسن الودیعه تنمّه روضات الجنات (از مآخذ است) ۱۲۲
اصول الائمة ۳۴۲	احقاق الحق ۱۲۲
اصول الدین ۳۶۸	احیاء العلوم غزالی ۳۴۸
الاصول الاصلیه ۵۵۰	اختیار القرآن ۱۳۸
اصول العقائد (فیض) ۵۵۰	اخلاق مجسنی ۱۰۰
اصول عملیه (میرزا محمد کرمانی) ۵۵۵	اخلاق ناصری ۵۶۸
اصول المعارف (فیض) ۵۵۰	اربعین (حسین بن عبدالصمد) ۴۴۴
الاضواء البهیجه ۵۹۵	
اطباق الذهب ۱۶۰	

- اعجب العجب ١٦٠
اعلام الوري ٥٠٧
اعلام الهدى ١٠٨
اعمال ايام سال (محمد مشهدي) ١٦٣
افصاح (شيخ مفيد) ٥٣٤
اقبال (سيد ابن طاوس) ٦٤
اقصى الامانى ٥٩٥
الاكمال ٢٧١ ح
امل الامل (از مأخذ است)
انساب سماعانى ٥٠٩ ح
الايقاظ من الهجعة في اثبات الرجعة ٣٤٢
الفيه ابن مالك ٥٩٤
الامالى الشارحه على مفردات الفاتحه ٤٨٣
امالى شيخ مفيد (مجالس - العيون والمحاسن) ٣١٠
امالى صدوق ٢٢٥
امالى عباسى (رد بر نصارى) ٦١٢
امان الاخطار في الاسفار ٣١٠
انتصار (شيخ مفيد) ٣٦٦
انتصار الحق ٣٦٦
انساب العين ٦١٢
انموزج (در نحو) ١٥٩
انموزج الرجال ٥٤٤
انموزج العلوم ٥٧٤
انوار الانوار ٣٦٧
انوار الحكمه ٥٥٠
انوار سهيلي ١٠٠
انوار اللوامع (شرح مفاتيح) ٥٢٧
انوار المنكوت ٤٦٥
انيس الزاهدين ١٧٢
انيس الواعظين ١٧٢
اهليلجيه ٣١٠
الايجاز في اخطار الحجاز ٤٨٣
ايضاح (در امامت) ٥٣٤
ايضاح شرح قواعد علامه ٣٨٠
ايضاح (قاضى بضاوى) ٩١
ايضاح النافم ٥٤٩
- ايقاضات ٥٤٦
ايمان ابى طالب ٥٣٤
ب
الباب المفتوح في ما قيل في النفس والروح ٢٧٥
بحر الرائق ٥١١
البحر المواجه (تفسير فارسى فاضل هندى) ٤٤٩
بداية الهدايه ٣٤٢
براهين القاطعه (شرح تجريد خواجه طوسى) ١٧٢
البسيط (واحدى) ١٨٢
بشارة الشيعة ٥٥٠
بصائر الدرجات ٣١٣
بغية الطالب ٥٠٤
بغية المريد ٢٥٤
بيان (كتاب ميرزا على محمد باب) ٤١٣
بيان (شهيد اول) ٣٥٩
ت
تاج الموالي ١٠٨
تاريخ ائمه (على بن ابى طالب طبرسى) ١٩٦
تاريخ ابن اياس ٥٩٦
تاريخ ابن كثير شامى ٥٢٣
تاريخ ادبيات عرب (بروكلمان آلمانى) ١٩٣
تاريخ انبياء (تحفة الملوك) ٥٤٤
تاويل الايات الباهره في فضل العترة الطاهره ١٦٤
تبصرة الطالبين (شرح نهج المسترشدين) ٤٦٥
تبيان (تفسير شيخ طوسى) ٦٦
التبيان في شرح الديوان (شرح ديوان منتقى) ٩٦
تتمة تحفة الابرار (رساله در سهو وشك) ٥٠٨
تجريد الاصول ٥٢١
تجريد العقائد ١٧٢
التجريد في اصول الفقه ٣٦٨
تجريد قدورى ٥١٠
تحرير (در اصول فقه) ٥٩٦
تحرير تنقيح اللباب ٥٩٥
تحرير طاوسى ٣٢٢

ترجمه بحار الانوار (مجلد نهم - آقارضى) ۳۱۸
 ترجمه بحار الانوار (مجلد سیزدهم) ۲۱۶
 ترجمه بحار الانوار (مجلد هفدهم) ۲۱۶
 ترجمه بحار الانوار (از بعضی معاصرین حاجی نوری) ۳۱۸
 ترجمه تبصره علامه ۳۷۰
 ترجمه تصحيح الاعتقاد ۵۳۴ ح
 ترجمه تفسير امام حسن عسکری عليه السلام ۲۲۹
 ترجمه تفسير علي بن ابراهيم قمی ۸۲
 ترجمه جامع السعادات (معراج السعاده) ۵۲۱
 ترجمه جهاد مختصر قدوری (لاتینی) ۵۱۱
 ترجمه خصال ۲۲۵
 ترجمه الخواص (تفسير زواری) ۲۲۸
 ترجمه رساله یوحنا بنی اسرائیلی ۲۵۲ ح
 ترجمه رفع اللثام ۳۶۲
 ترجمه شافیه ۲۵۸
 ترجمه شرح حال آخوند ملا صدرا ۸۸
 ترجمه شفاء ابوعلی سینا ۲۲۵
 ترجمه صحیفه سجادیه (محمد هادی بن ملا صالح) ۲۵۸
 ترجمه صحیفه سجادیه (محمد صالح روغنی) ۲۲۳
 ترجمه صحیفه سجادیه (محقق خونساری) ۴۴۶
 ترجمه عدة الداعی (مقاتیح النجاة) ۲۲۸
 ترجمه عیون اخبار الرضا ۲۲۵
 ترجمه قرآن کریم (محقق خونساری) ۴۴۶
 ترجمه قرآن کریم (محمد هادی بن ملا صالح) ۲۵۸
 ترجمه قرآن کریم (ملافتح الله کاشی) ۱۲۴
 ترجمه قواعد علامه (قضا و شهادات و تجارت) ۴۹۷
 ترجمه کافیه (محمد هادی بن ملا صالح) ۲۵۸
 ترجمه معالم الاصول ( ) ۲۵۸
 ترجمه مکارم الاخلاق (مکارم الکرامات) ۲۲۸

تحفه (میرزا محمد اخباری) ۶۱۲
 تحفه الابرار ۴۲۴
 تحفه الباری علی صاحب البخاری ۵۹۵
 تحفه الامین والدر الثمین ۶۱۲
 تحفه الدعوات ۲۲۸
 تحفه الرضویه (شرح لمعه محمد بن حسن بن معصوم) ۴۷۵
 التحفه الرضویه فی المسائل الدینیة ۳۶۸
 تحفه الطلاب (شرح تحریر تنقیح اللباب) ۵۹۵
 تحفه فاخره ۳۴۹
 التحفه القوامیة (لمعه دمشقیة منظوم) ۶۱۸
 تحفه الفقه یا تحفه الفقهاء ۵۴۲
 تحفه المحتاج (شرح منهاج) ۲۷۸
 تحفه الملوك (تاریخ انبیاء) ۵۴۴
 تحفه الناصریة ۵۴۴
 تذکرة الائمة (از مآخذ کتاب است) ۴۱۳
 تذکرة الاولیاء (شرح حال حاج محمد کریمخان کرمانی) ۱۲۴
 تذکرة العارفين ۲۶۵
 تذکرة المتبحرين ۱۲۲
 تذهیب الاحکام (حاشیه تذهیب الاحکام) ۳۵۳
 ترجمه اثني عشریه ۲۲۸
 ترجمه احتجاج طبرسی (زواری) ۲۲۹
 ترجمه احسن الکبار (لواهم الانوار) ۳۴۸
 ترجمه احیاء العلوم غزالی ۲۳
 ترجمه ادعیه زاد المعاد ۲۲۵
 ترجمه اشارات شیخ الرئيس (سید اسدالله امامی) ۱۲۴
 ترجمه احتجاج طبرسی (ملافتح الله کاشی) ۲۲۸
 ترجمه اعتقادات صدوق (وسيلة النجاة) ۲۲۵
 ترجمه اکمال الدین (سید اسدالله امامی) ۳۶۳
 ترجمه امارة اللثام ۲۲۵
 ترجمه امالی صدوق (سید اسدالله امامی) ۲۱۶
 ترجمه بحار الانوار (مجلد سؤم) ۲۱۶
 ترجمه بحار الانوار (مجلد چهارم) ۲۱۶
 ترجمه بحار الانوار (مجلد نهم) ۲۱۶

- ترجمه نهج البلاغه (محمد صالح روغنی) ۲۲۲
 تسلیة القلوب الحزینة ۶۱۱
 تسهیل السبیل ۵۵۰
 تشریح العالم ۵۵۰
 تصحیح الاعتقاد (شرح اعتقادات صدوق) ۵۳۴
 تصحیح قدوری ۵۱۱ ح
 تعبیر الرؤیا ۲۸۹
 تعریف الالفاظ الاصطلاحیة فی العلوم ۵۹۵
 تعلیق الارشاد ۵۴۹
 تعلیقه بر الانوار (ملاجلال دوانی) ۳۶۷
 تعلیقه بر الانوار (نورالدین اشمونئی) ۳۶۷
 تعلیقات بر تهذیب الاحکام (آقا جمال خونساری) ۵۶۵
 تعلیقات بر شرح اشارات (آقا جمال خونساری) ۵۶۵
 تعلیقات بر شرح عضدی (مقدس اردبیلی) ۴۴۱
 تعلیقات بر شفا (مقدس اردبیلی) ۵۶۵
 تعلیقات بر من لا یحضره الفقیه (مقدس اردبیلی) ۵۶۵
 تعلیقه ۳۶۷
 تعلیقه در رجال (آقای بیجانی) ۳۹۰
 تفسیر ابن کثیر ۹۹
 تفسیر بیهقی ۱۰۱
 تفسیر ثعالبی ۲۱۴
 تفسیر زواری (ترجمة الخواص) ۲۲۸
 تفسیر سُورِی از قرآن (ملاصدرا) ۸۷
 تفسیر سوره توحید (شیخ احمد احسائی) ۲۶۲
 تفسیر شریف (سید مرتضی) ۳۱۴
 تفسیر محمد بن ابراهیم نعمانی ۲۱۴
 تفسیر محمد بن علی بن مروان بن ماهیار ۱۶۵
 تفسیر المعین ۳۱۸
 تفسیر نسفی ۹۹
 تقریب (قدوری) ۵۱۰
 تقریرات شیخ مرتضی انصاری (مطارح - الانظار) ۴۱۸
 تقویم البلدان (از مآخذ کتاب است) ۶۱۱
 تقویم الرجال ۶۱۱
 تقویم العوَج (رد بر رد شیخیه) ۴۱۳
 تکمله جامع المقاصد ۲۸۲
 تکمله فرائض نصیریہ ۴۶۵
 تلخیص الآثار ۲۹۷ ح
 تنبیہ الغافلین ۱۲۴
 تنزیه الانبیاء ۳۶۴
 تنقیح ۵۱۵
 توحید مفصل ۳۱۰
 تنقیح الرابع (شرح شرایع) ۴۳۲
 توضیح (شرح تنقیح) ۵۱۵
 توضیح الاخلاق (مختصر اخلاق ناصری) ۵۶۸
 تهذیب (در فقه شافعی) ۱۷۳
 تهذیب المنطق والكلام ۵۶۰
 تیسیر (در تجوید) ۱۸۹
 ث
 ثواب الاعمال صدوق ۳۱۴
 ج
 جامع البین فی فوائد الشرحین ۵۸۹
 جامع الرواة ۳۹۴
 جامع السعادات ۳۶۸
 جامع صغیر شیبانی ۵۴۰
 جامع الفوائد فی تکملة شرح القواعد ۲۸۲
 الجامع فی الاخبار ۲۴۳
 جامع کبیر شیبانی ۵۴۰
 الجبال والامکنه والمیاء ۱۶۰
 جلاء العیون ۵۵۰
 جلس الحاضر و انیس المسافر (کشکول شیخ یوسف) ۴۰۱
 جمع صحیح مسلم و بخاری ۱۷۳
 جواب مسائل (آقا جمال خونساری) ۵۶۵
 جواب مسائل (ابن ادريس) ۴۲۰
 جواب مسائل بغدادیه (ابن زهره) ۴۸۶
 جواب مسائل جبل ( ) ۴۸۶
 جواب مسائل حص ( ) ۴۸۶
 جواب مسائل نصیبین ( ) ۴۸۶

- حاشیه بر الهیات شفا ۱ (محقق خونساری) ۴۴۶
 حاشیه بر الهیات شفا ۲ (محقق خونساری) ۴۴۶
 حاشیه بر انیس التجار (حاج شیخ عبدالکریم یزدی) ۳۶۹
 حاشیه بر انیس التجار (سید محمد کاظم یزدی طباطبائی) ۳۶۹
 حاشیه بر بیضاوی (حنفی) ۱۱۳
 حاشیه بر بیضاوی (عبدالله کردی) ۱۱۵
 حاشیه بر تحریر علامه (محقق ثانی) ۳۸۳
 حاشیه بر تحریر قواعد منطقیه رازی ۱۲۰
 حاشیه بر تفسیر تبیان (ابن ادریس) ۴۳۰
 حاشیه بر تلویح تفتازانی (ابویحیی زکریا انصاری) ۵۹۵
 حاشیه بر تلویح تفتازانی (سیالکوتی) ۱۲۰
 حاشیه بر تهذیب الاحکام (نزهت الاکمام) ۱۲۲
 حاشیه بر تهذیب الاحکام (آقا جمال خونساری) ۵۶۵
 حاشیه بر تهذیب الاحکام (حسن بن شهید ثانی) ۳۲۲
 حاشیه بر تهذیب الاحکام (صاحب مدارک) ۴۵۰
 حاشیه بر تهذیب الاحکام (محمد بن علی بن ابراهیم استرآبادی) ۸۵
 حاشیه بر تهذیب المنطق (حاشیه ملا عبدالله) ۴۵۰
 حاشیه بر حاشیه خفزی (آقا جمال خونساری) ۵۶۵
 حاشیه بر حاشیه خفزی (محقق شروانی) ۵۷۴
 حاشیه بر حاشیه خطائی ۴۵۰
 حاشیه بر حاشیه خیالی ۱۲۰
 حاشیه بر حاشیه فخری بر الهیات تجرید (سلطان العلماء) ۵۶۸
 حاشیه بر حاشیه قدیم ملا جلال بر شرح تجرید (سلطان العلماء) ۵۶۸

- جواب مسائل (حاجی کرباسی) ۵۴۶
 جواب مسائل (سید مرتضی) ۳۶۴
 جواب مسائل (شیخ محمد تقی صاحب حاشیه) ۵۷۱
 جواب مسائل مختصره (شیخ محمد تقی صاحب حاشیه) ۵۷۱
 جواب مسائل (شیخ مفید) ۵۳۴
 جواب مسائل (شیخ یوسف بحرینی) ۴۰۱
 جواب مسائل (فاضل هندی) ۴۴۹
 جواب مسائل (فخر المحققین) ۳۸۰
 جواب مسائل عزیه (محقق حلی) ۴۳۲
 جواب مسائل مصریه ( ) ۴۳۲
 جواب مسائل (محمد قصیر) ۵۰۷
 جواب مسائل شیخ حسین طبری (محمد امین استرآبادی) ۶۰۱
 جواب مسائل لاریه (میرزا محمد اخباری) ۶۱۲
 جوامع الفقه ۳۶۶
 جواهر السنیه ۳۴۲

ح

- حاشیه بر ارشاد علامه (حسن بن عبدالصمد) ۴۴۴
 حاشیه بر ارشاد علامه (فخر المحققین) ۳۸۰
 حاشیه بر ارشاد علامه (ملا عبدالله شوشتری) ۳۸۲
 حاشیه بر ارشاد علامه (محقق ثانی) ۳۸۳
 حاشیه بر ارشاد اردبیلی (آقای بهبهانی) ۳۹۰
 حاشیه بر استبصار (حسن بن شهید ثانی) ۳۲۲
 حاشیه بر استبصار (صاحب مدارک) ۴۵۰
 حاشیه بر اسفار (حاجی ملا هادی سبزواری) ۳۵
 حاشیه بر اشارات (آقا جمال خونساری) ۵۶۵
 حاشیه بر الفیه شهید (صاحب مدارک) ۴۵۰
 حاشیه بر الفیه شهید (ملا عبدالله شوشتری) ۳۸۲
 حاشیه بر الفیه شهید (محقق ثانی) ۳۸۳

- حاشیه بر حاشیه قدیم ملا جلال بر شرح تجرید
(محقق خونساری) ۴۴۶
این مؤلف را حاشیه دیگری بر این حاشیه میباشد
ولی بآخر نرسیده
- حاشیه بر حاشیه قدیم ملا جلال بر شرح جدید
تجرید (محقق شروانی) ۵۷۴
- حاشیه بر حاشیه ملا میرزا جان بر شرح مختصر -
الاصول عضدی (آقا جمال) ۵۶۵
- حاشیه بر حدائق الناضرة (صاحب ریاض) ۴۶۲
- حاشیه بر حکمة العین (محقق شروانی) ۵۷۵
- حاشیه خطائی ۴۵۰
- حاشیه خلاصه ۴۴۴
- حاشیه خیالی ۱۲۰
- حاشیه روضه ۴۶۸
- حاشیه بر زبدة الاصول (سلطان العلماء) ۵۶۸
- حاشیه بر شرح اشارات (محقق خونساری) ۴۴۶
- این مؤلف را حاشیه دیگری نیز بر این کتاب
میباشد
- حاشیه بر شرح اشارات (محقق سبزواری)
۴۴۶
- حاشیه بر شرح قواعد علامه (آقای بهبهانی)
۳۹۰
- حاشیه بر شرح قوشچی (محقق شروانی) ۵۷۴
- حاشیه بر شرح لمعه (جواد عاملی - سید) ۴۶۸
- حاشیه بر شرح لمعه (حسن بن شهید ثانی) ۳۲۲
- حاشیه بر شرح لمعه (سلطان العلماء) ۵۶۸
- حاشیه بر شرح لمعه (صالح مازندرانی - ملا)
۲۵۹
- حاشیه بر شرح لمعه (علی بن محمد بن حسن بن شهید
ثانی) ۳۹۳
- حاشیه بر شرح مختصر الاصول عضدی (تفتازانی)
۵۶۰
- حاشیه بر شرح مختصر الاصول عضدی (سلطان -
العلماء) ۵۶۸
- حاشیه بر شرح مختصر الاصول عضدی (شروانی)
۵۷۴
- حاشیه بر شرح مختصر الاصول عضدی (مقدس
اردبیلی) ۴۴۱
- حاشیه بر شرح مدارک (میرزا محمد استرآبادی)
۶۰۱
- حاشیه بر شرح مطالع (محقق شروانی) ۵۷۴
- حاشیه بر شفاء ابوعلی (آقا جمال خونساری)
۵۶۵
- حاشیه بر شفاء ابوعلی (محقق سبزواری) ۴۴۶
- حاشیه بر صحیفه سجادیه (حسین بن عبدالصمد)
۴۴۴
- حاشیه بر عدة الاصول (خلیل بن غازی) ۵۶۶
- حاشیه بر فوائد مدنیّه (علی بن محمد بن حسن بن
شهید ثانی) ۳۹۲
- حاشیه بر قواعد علامه - کتاب تجارت (سید -
جواد عاملی) ۴۶۸
- حاشیه بر قواعد علامه - دین و رهن (سید جواد
عاملی) ۴۶۸
- حاشیه بر قواعد علامه (میرزا رفیعاً نائینی)
۲۴۵
- حاشیه بر کافی (حسن بن شهید ثانی) ۳۲۲
- حاشیه بر کشاف (تفتازانی) ۵۶۰
- حاشیه بر مجمع البیان (ملاخلیل بن غازی) ۲۶۵
- حاشیه بر مختلف علامه (حسن بن شهید ثانی)
۳۲۲
- حاشیه بر مختلف علامه (سلطان العلماء) ۵۶۸
- حاشیه بر مدارج الشیعه ۵۴۷
- حاشیه بر مدارک - فقط کتاب طهارت (سید -
جواد عاملی) ۴۶۸
- حاشیه بر مدارک (صاحب ریاض) ۴۶۲
- حاشیه بر مسالك (آقای بهبهانی) ۳۹۰
- حاشیه بر مطلق ۴۵۰
- حاشیه بر معالم - فارسی (محقق شروانی) ۵۷۵
- حاشیه بر مفاتیح (آقای بهبهانی) ۳۹۰
- حاشیه بر مفاتیح - شریعة الشیعه (ملا ابوالحسن
عاملی) ۵۲۷
- حاشیه بر من لایحضره الفقیه (آقا جمال خونساری)
۵۶۵

- حاشیه بر من لا یحضره الفقیه (حسن بن شهید ثانی) ۳۲۲
حاشیه بر من لا یحضره الفقیه (شیخ بهائی) ۳۲۸
حاشیه بروافی (آقای بهبهانی) ۳۹۰
حاشیه ملا عبدالله یزدی (حاشیه بر تهذیب - المنطق) ۴۵۰
الحاوی (فقه) ۳۶۷
حدائق الانوار ۱۵۳
حدائق المقریین ۲۶۹
حدیقه الشیعه ۴۴۱
حدیقه الهلایه ۳۶
الحصن الحصین ۱۹۲
الحق المبین (ردّ بر اخباریین) ۵۰۴
حقائق فیض ۵۵۰
حقیقه الاعیان فی معرفه الانسان ۶۱۲
حکمة العرشیه ۲۶۲
حکمة العین ۵۷۵
حواشی ارشاد الاذهان ۳۵۵
حواشی الانوار لعمل الابرار ۳۶۷
حواشی قواعد علامه ۴۹۷
حواشی کشف ۱۵۹
حواشی معالم ۶۱۴
حواشی من لا یحضره الفقیه ۳۲۷
خ
خراجیه (محقق کرکی) ۳۸۳
خراجیه ۴۱۵
خراجیات ۴۲۱
خزائن نراقی ۵۲۱
الخصال ۳۳۲
کتاب الخطب ۴۳
الخطط الجدیدہ ۵۹۶
خلاصه الحساب ۵۸۱
خلاصه الحساب منظوم ۶۱۸
خلاصه المقال ۲۵۶
خلافیه محقق سبزواری ۴۰۸
خیارات (شیخ علی بن جعفر) ۵۴۹
الخیارات الحسان (مناقب ابوحنیفه) ۲۷۸
۵
دارالسلام و مدارالاسلام ۲۰۰
دانشکده رجال ۱۰۸
دانشنامه شاهی ۶۰۰
درایه الحدیث (حسین بن عبدالصمد) ۴۴۴
درر البحار (مختصر البحار) ۳۱۹
درر البحار (نور الانوار) ۳۷۸
الدرالمنثور ۳۹۳
الدرالمنثور فی التفسیر بالمأثور ۸۹
الدرالمنظوم ۲۹۳
الدرالمنظوم من کلام المعصوم (شرح اصول کافی) ۲۵۳
الدرالنجفیه ۴۰۱
الدرة المضيئه ۱۹۲
الدروالمرجان ۳۲۲
الدقائق المحکمه (شرح مقدمه جزریه) ۵۹۵
دستور الحکم و ماثور مکارم الشیم ۲۸۵
دلیل قاطع (شرح بدایه الهدایه) ۵۵۳
دوائر العلوم و جداول الرسوم ۶۱۱
دیوان (اربلی) ۲۹۸
دیوان (حسن بن شهید ثانی) ۳۲۶
دیوان رسائل (زنخشری) ۱۵۹
دیوان فرصت الدوله ۵۳۲ ح
دیوان غزلیات (آقا محمود بهبهانی کرمانشاهی) ۵۴۴
دیوان شعر (زنخشری) ۱۵۹
دیوان شعر (سید مرتضی) ۳۴۲
دیوان شعر (شیخ حر) ۳۴۲
دیوان شعر (متنبی) ۹۶
دیوان شعر (میرزای قمی) ۴۲۶
دیوان میرزا محمد اخباری (عربی) ۶۱۲
دیوان میرزا محمد اخباری (فارسی) ۶۱۲

ذ

- ذبیح اهل کتاب ۵۲۴
ذخیره الباب الی کل علم فیه باب ۶۱۱
ذخیره (در کلام سید مرتضی) ۳۶۴
ذخیره المعاد (رساله عملیه شیخ زین العابدین مازندرانی) ۴۰۹
ذریعه (سید مرتضی) ۳۶۴
ذیل بحار الانوار (در البحار) ۳۱۹
ذیل بحار الانوار (معالم العیر) ۳۱۹
ر
رائیه شاطبی ۵۹۴
رئوس المسائل ۱۶۰
ربیع الابرار ۲۷۴
رجال صغیر (محمد بن علی بن ابراهیم استرآبادی) ۸۵
رجال علامه طباطبائی ۲۸۸ ح
رجال کبیر (محمد بن علی بن ابراهیم استرآبادی) ۸۵
رجال (مجلسی اول) ۲۵۵
رجال و سبط (محمد بن علی بن ابراهیم استرآبادی) ۸۵
ردّ بر آقای بهبهانی
ردّ بر ابن ابی الحدید (سلاسل الحدید) ۴۰۱
ردّ بر ابن عباد ۵۳۴
ردّ بر ابن عبد الوهاب (فصل الخطاب) ۶۱۱
ردّ بر اخباریین (الحق المبین) ۵۰۴
ردّ بر اخباریین (صاحب مفتاح الکرامه) ۴۶۸
ردّ بر اشاعره (حل العقال) ۱۲۲
ردّ بر باب و بابیه ۴۱۳
ردّ بر یادری (سیف الامه) ۵۲۱
ردّ بر حواشی سید صدر و ملاجلال ۶۰۱
ردّ بر ردّ بر شخبیه (تقویم العوج) ۴۱۳
ردّ بر رساله نماز جمعه شهید ۳۴۲
ردّ بر (۳۰) روز بودن ماه رمضان در همه سالها ۴۱۶
ردّ بر صوفیه (آقا محمود بهبهانی) ۵۴۵

- ردّ بر صوفیه (میرزا قمی) ۴۲۶
ردّ بر علی بن عیسی رمانی ۵۳۴
ردّ بر فضیله معتزله ۵۲۴
ردّ بر فیض (علی بن محمد بن حسن بن شهید ثانی) ۳۹۳
ردّ بر فیض (محقق سبزواری) ۴۰۸
ردّ بر قرامطه ۲۸۹
ردّ بر قرآن ۳۴۸
ردّ بر محقق کرکی ۳۸۱
ردّ بر میرزا محمد اخباری (کشف الغطاء) ۵۰۳
ردّ بر نصاری (امالی عباسی) ۶۱۲
ردّ بر نوح آفندی ۳۰۵
رسائل شیخ مرتضی انصاری (فرائد الاصول) ۵۷۷
الرسائل (کتاب الرسائل کلینی) ۲۸۹
رساله امامیه ۶۱۹
رساله در آب انکور ۴۶۸
رساله در اجاره ۴۱۸
رساله در اجتهاد و اخبار ۳۹۰
رساله در اجتهاد و تقلید ۳۲۲
رساله در اجماع و استصحاب ۴۶۲
رساله در احکام زنان ۳۸۸
رساله در احیاء موات ۴۱۸
رساله در اخبار (محقق شروانی) ۵۷۵
رساله در اختیار ۵۷۵
رساله در ارث (صاحب حدائق) ۴۰۱
رساله در ارث زن (شهید ثانی) ۴۸۱
رساله در استحباب تیاسر قبله ۴۳۲
رساله در اصالة برائة ۳۹۰
رساله در اصول دین (العقائد الجعفریه) ۵۰۴
رساله در اصول دین (کلید بهشت) ۴۴۹
رساله در اصول دین (محقق شروانی) ۵۷۵
رساله در اصول دین (آقا محمود بهبهانی) ۵۴۴
رساله در اصول دین (میرزای قمی) ۴۲۶
رساله در اصول فقه (آقا محمود بهبهانی) ۵۴۴
رساله در اعتماد بقول زنان ۴۲۳

- رساله در رجعت (الایقاظ من الهجعه) ۳۴۲
 رساله رسلانیه ۵۹۵
 رساله در روح و عقل و نفس ۲۶۲
 رساله در رهن ۴۱۸
 رساله در زکوة ۴۱۸
 رساله در زیارت عاشوراء ۴۲۳
 رساله در سالبه معدوله ۵۷۵
 رساله در سهو و شك پیغمبر (ص) ۵۲۴
 رساله در سهو و شك (حجة الاسلام رشتی) ۴۲۴
 رساله در سیر و سلوک ۲۶۲
 رساله در شجره منیه ۲۲۳
 رساله در صحیح و اعم ۵۴۶
 رساله در صدق کلام الله ۵۷۵
 رساله در صلوة ۴۰۱
 رساله در صلوة مسافر ۴۱۸
 رساله در صید و ذباحت ۱۶۳
 رساله در طلاق ۴۲۶
 رساله الطّف ۲۹۸
 رساله در طهارت ۴۱۸
 رساله در طهارت و صلوة (آقای بهبهانی) ۳۹۰
 رساله در طهارت و صلوة (صاحب جواهر) ۳۸۸
 رساله در عبادات ۳۶۸
 رساله در عدم دختری زینب و رقیه رسول راصم ۳۱۲
 رساله در عدم جواز عقد دختر کوچک ۳۹۰
 الرساله العضدیه ۵۸۶
 رساله علی بن حسین بن بابویه ۴۹۲
 رساله در غسل ۴۰۸
 رساله در غسل میت ۵۱۵
 رساله در غصب ۴۱۸
 رساله در فرائض و مواریث (صاحب جواهر) ۳۸۸
 رساله در فرائض و مواریث (میرزای قمی) ۴۲۶
 رساله در قبله ۴۴۴
 رساله در اکتفاء بیک ضربت در تیمم ۴۶۲
 رساله در امامة - اول (جاحظ) ۲۸۶
 رساله در امامة - دوم (جاحظ) ۲۸۶
 رساله در امامة (صاحب حدائق) ۴۰۱
 رساله در امامة (علی بن یونس عاملی) ۲۷۵
 رساله در بداء (محقق شروانی) ۵۷۵
 رساله در بداء (میرزا محمد استرآبادی) ۶۰۱
 رساله در تثلیث تسبیحات ۴۶۲
 رساله در تجوید (صاحب مفتاح الکرامه) ۴۶۸
 رساله در تجدید روز شرعی ۴۰۸
 رساله در تحقیق آیه غار ۱۲۲
 رساله در تحقیق تخلف جیش اسامه ۵۷۵
 رساله در تحقیق قبله ۴۴۴
 رساله در ترتیب نماز قضاء از طرف میت ۴۶۲
 رساله در تسامح در ادله سنن ۴۲۶
 رساله در تقلید (شیخ انصاری) ۴۱۸
 رساله در تقلید اموات ۵۴۶
 رساله در تقلید اموات (حسن بن شهید ثانی) ۳۲۲
 رساله در جواز قضاء و تحلیف با اجازه مجتهد ۴۲۶
 رساله در حجة ظن (صاحب حاشیه) ۵۷۱
 رساله در حجة ظن (سید مجاهد) ۵۳۴
 رساله در حجة ظن مطلق ۵۳۶
 رساله در حدوث عالم ۳۰۵
 رساله در حدیث بساط ۵۶۵
 رساله در حرمت کشیدن دود ۳۰۵
 رساله در حرمت مادر موطوءه و واطی ۴۲۳
 رساله در حساب ۳۶۸
 رساله در خلل صلوة ۴۱۸
 رساله در خمر راجع به نجاست و طهارت آن ۶۰۱
 رساله خواجه محمد بازیار ۳۵۷
 رساله در دفع شبهه استلزام ۴۴۶
 رساله در دفع شبهه ایمان و کفر ۴۴۶
 رساله در دفع شبهه طفره ۴۴۶

- رساله در قضاء و شهادات (شیخ انصاری) ۴۱۸
 رساله در قضاء و شهادات (میرزای قمی) ۴۲۶
 رساله قبیله (ملاخلیل بن غازی) ۲۶۵
 رساله در کلام (علی بن یونس عاملی) ۲۷۵
 رساله در اقطه (شیخ انصاری) ۴۱۸
 رساله در مباحث الفاظ ۲۶۲
 رساله در متعه ۵۳۴
 رساله در مضایقه و مواسعه (صاحب مقنح -
 الکرامه) ۴۶۸
 رساله در مضایقه و مواسعه (سید نصر الله
 استرآبادی) ۴۳۷
 رساله در مفطر بودن دود ۵۴۶
 رساله مقادیر ۲۵۵
 رساله در مناسبات میراث (تکمله فرائض نصیری)
 ۴۶۵
 رساله نجفیه ۲۶۵
 رساله در نماز جمعه - استجاب (آقای بهبهانی)
 ۳۹۰
 رساله در نماز جمعه - وجوب (آقا جمال خونساری)
 ۵۶۵
 رساله در نماز جمعه - وجوب (حر عاملی) ۳۴۲
 رساله در نماز جمعه - وجوب (حسین بن عبدالصمد)
 ۴۴۴
 رساله در نماز جمعه - وجوب (شهید ثانی)
 ۳۴۲
 رساله در نماز جمعه - وجوب (محقق
 سبزواری) ۴۰۸
 رساله در نماز جمعه - وجوب (محقق
 سبزواری) ۴۰۸
 رساله در نماز جمعه (محمدباقر بن غازی) ۵۶۶
 رساله در نماز جمعه - حرمت (خلیل بن غازی)
 ۲۶۵
 رساله در نماز جمعه - حرمت (علی نقی کمره ای)
 ۳۰۵
 رساله در نماز جمعه - حرمت (قاضی نور الله
 شوشتری) ۱۲۲

- رساله در نیت (آقا جمال خونساری) ۵۶۵
 رساله در وجوب اقامه حدود ۴۲۲
 رساله در وقف (حجة الاسلام رشتی) ۴۲۲
 رساله در وقف (شیخ انصاری) ۴۱۸
 رساله در وقف (میرزای قمی) ۴۲۷
 رساله در هندسه (محقق شروانی) ۵۷۵
 الرشحات (علی بن حسین کاشفی) ۵۳۹ ح
 رضاعیات ۴۲۱
 رضاعیه (حسین بن عبدالصمد) ۴۴۴
 رضاعیه (شیخ ابراهیم قطیفی) ۴۱۵
 رضاعیه (مجلسی اول) ۲۵۵
 رضاعیه (محقق ثانی) ۳۸۳
 رموز التفاسیر الواقعة فی الکافی والروضه ۲۶۵
 روح الالباب (شرح شهاب) ۱۳۰
 الروض (فقه) ۳۶۷
 روض الجنان (شرح ارشاد الاذهان) ۴۷۵
 روضة الشهداء ۱۰۰
 روضة الطالب ۵۹۵
 ریاض الشهاده ۵۶۱
 ریاض العلماء ۲۱۶

ز

- زبدة التفاسیر ۱۲۴
 الزواجر عن اقتراف الكبائر ۲۷۸
 زهر الربیع ۲۸
 الزهر الفائح ۱۹۲
 الزهرة البارقه فی احوال المجاز والحقیقه ۴۲۴
 زیادات ۵۴۰
 زینة الصلوات ۱۷۲

س

- سؤال وجواب فاضل شریانی (وسيلة النجاة)
 ۵۵۴
 سبع الشداد ۲۳
 سخن و سخنوران ۱۴۹ ح (ازمآخذ است)
 سعد السعود ۲۱۴
 سفينة النجاة ۵۵۰

شرح الفیه شهید ثانی (محمد بن نظام الدین استرآبادی) ۳۶۰
 شرح الفیه شهید ثانی (حسن بن شهید ثانی) ۳۲۲
 شرح الانوار (نور الدین بوشی) ۳۶۷
 شرح الهیات تجرید (مقدس اردبیلی) ۴۴۱
 شرح انوار الملکوت (عمیدی) ۴۶۵
 شرح آیات الاحکام (مسالك الافهام) (شیخ جواد بغدادی) ۵۸۱
 شرح ایساغوجی (المطلع) ۵۹۵
 شرح باب خادیم عشر ۷۸
 شرح بدایة الهدایه (دلیل قاطع) ۵۵۳
 شرح بدایة الهدایه (مصایح الهدایه) ۵۶۱
 شرح بر شرح عضدی (تفتازانی) ۵۶۰
 شرح تبصره علامه (شیخ احمد احسائی) ۲۶۲
 شرح تبصره علامه کبیر (سید مهدی قزوینی) ۳۶۹
 شرح تبصره علامه متوسط ( ) « ۳۶۹
 شرح تبصره علامه کوچک ( ) « ۳۶۹
 شرح تبصره علامه (محمد حسن شریعتمداری) ۳۶۹
 شرح تبصره علامه (محمد حسن بن آل ابی خدیج) ۳۶۹
 شرح تبصره علامه (محمد حسن بن سمیع) ۳۶۹
 شرح تبصره علامه (سید محسن عاملی) ۳۷۰
 شرح تبصره علامه (آقاضیاء الدین عراقی) ۳۷۰
 شرح تجرید الاصول ۵۲۱
 شرح تجرید خواجه طوسی (براهین القاطعه) ۱۷۲
 شرح تحریر تنقیح المباح (تحفة الطلاب) ۵۹۵
 شرح تصرف ۵۶۰
 شرح تلخیص جامع کبیر ۵۶۰
 شرح تنقیح (توضیح) ۵۱۵
 شرح تهذیب الاحکام (میرزا محمد استرآبادی) ۶۰۱
 شرح تهذیب الاحکام (ملاذالخبار) ۲۳۴
 شرح تهذیب الوصول (غایه السؤل) ۳۸۰
 شرح تهذیب الوصول (ضیاء الدین اعرج) ۵۸۸
 شرح تهذیب الوصول (جمال الدین حسین استرآبادی) ۵۸۹

سلاسل جدید (رد بر ابن ابی الحدید) ۴۰۱
 سلافة العصر ۲۸ (از مآخذ است)
 السهام المارقة عن اغراض الزنادقة ۲۹۳
 سیف الامه (رد بر یادری) ۵۲۱
 ش
 شارع النجاة ۸۱
 شافیه (ابن حاجب) ۲۵۸
 شافیه منظوم ۴۱۸
 شافیه در امامة (سید مرتضی) ۳۶۴
 شفی (شرح عربی ملا خلیل بر کافی) ۲۶۵
 شافی فیض (مختصر وافی) ۳۲۷
 شرایع ابن بابویه (رساله فقه علی ابن بابویه) ۴۹۲
 شرح ابیات الکتاب سیبویه ۱۶۰
 شرح اربعین النوویه (تفتازانی) ۵۶۰
 شرح ارشاد الازھان (ابن خاتون) ۲۲۶
 شرح ارشاد الازھان (روض الجنان) ۳۷۶
 شرح ارشاد (فتح الجواد) ۲۷۸
 شرح استبصار ۲۲۴
 شرح استبصار (میرزا محمد استرآبادی) ۶۰۱
 شرح اسماء الحسنی (در آخر عدة الداعی) ۴۴
 شرح اسماء الحسنی (حاجی سبزواری) ۳۵
 شرح اسماء الحسنی (واحدی) ۱۸۲
 شرح اشارات بوعلی (علامه حلّی) ۳۵۶
 شرح اشارات بوعلی (فخر رازی) ۱۵۳
 شرح اصول کافی (علی بن محمد بن حسن شهید ثانی) ۳۹۳
 شرح اصول کافی (میرزا محمد استرآبادی) ۶۰۱
 شرح اعتقادات صدوق (تصحیح الاعتقاد) ۵۳۴
 شرح الفیه شهید ثانی (المقاصد العلیه) ۳۷۶
 شرح الفیه شهید ثانی (دوم) ۳۷۶
 شرح الفیه شهید ثانی (سوم) ۳۷۶
 شرح الفیه شهید ثانی (محقق ثانی) ۲۶۰
 شرح الفیه شهید ثانی (عز الدین حسین بن عبد الصمد) ۳۶۰ (۱)
 شرح الفیه شهید ثانی (عبد العلی جابلقی) ۳۶۰

- شرح تهذیب الوصول (جمال الدین محمد استرابادی) ۵۸۹
 شرح تهذیب الوصول (عبدالنبی جزائری) ۵۸۹
 شرح تهذیب الوصول (مجدالدین عباد بن احمد) ۵۸۹
 شرح تهذیب الوصول (منصور راستگو) ۵۸۹
 شرح جامع عباسی ۲۲۶
 شرح جعفریه (غرویہ) ۴۱۱
 شرح جعفریه (المطالب المظفریہ) ۴۱۱
 شرح جعفریه (علی بن عبد العالی) ۴۱۱
 شرح جعفریه (شیخ جواد بغدادی) ۵۸۱
 شرح جمع الجوامع ۱۰۷
 شرح جوشن کبیر ۲۲
 شرح جعفرینی ۱۱۶
 شرح حال آخوند ملا صدرا ۸۸
 شرح حال ابان بن عثمان ۴۲۴
 شرح حال ابراهیم بن هاشم ۴۲۴
 شرح حال ابوبصیر ۴۲۴
 شرح حال اسحق بن عمار ۴۲۴
 شرح حال حماد بن عیسی ۴۲۴
 شرح حال شهید ثانی (مختصر بغیة المرید) ۲۵۴
 شرح حال شیخ بهائی ۴۴۳
 شرح حال عاصم ۱۸۴
 شرح حدیث همام (مجلسی اول) ۲۵۵
 شرح حرز الامانی (فتح الوصید) ۱۸۹
 شرح حکمة العرشیه ۲۶۲
 شرح خلاصة الحساب (حاجی حسین یزدی) ۲۶۵
 شرح خلاصة الحساب (شیخ جواد بغدادی) ۵۸۱
 شرح دروس (آقا رضی الدین) ۴۴۷
 شرح دروس (شیخ جواد بن سعید) ۴۴۷
 شرح دروس (میرزا محمد مهدی اصفهانی) ۴۴۷
 شرح دعاء سمات (آقا محمود بهبهانی) ۵۴۴
 شرح دعاء سمات - فارسی ۲۲۳
 شرح دیوان متنبی (التبیان فی شرح دیوان) ۹۶
 شرح دیوان متنبی (واحدی) ۱۸۲
 شرح رائیه شاطبی (وسیلہ) ۱۸۹
 شرح رساله حساب محقق نراقی ۵۲۱
 شرح رساله نغایه (الفوائد الملیہ) ۵۵۲
 شرح رودنیل و منشأ آن ۱۰۷
 شرح روض الطالب (اسنی المطالب) ۵۹۵
 شرح روضه کافی (امیر سید حسین کرکی) ۲۹۰
 شرح زیارت عاشورا (میرزا ابوالفضل کلانتری) ۴۱۹
 شرح السنه ۱۷۳
 شرح شافیه ابن حاجب (ابو یحیی انصاری) ۵۹۵
 شرح شرایع محقق ثانی ۳۸۳
 شرح شرایع محقق شروانی ۵۷۵
 شرح شمسیه تفتازانی ۵۶۰
 شرح شهاب (روح الالباب) ۱۳۰
 شرح صحیفه سجادیہ (سید نعمه الله جزایری) ۳۶
 شرح صحیفه سجادیہ (حضرت فیض) ۳۶
 شرح صحیفه سجادیہ (شیخ هائی) ۳۶
 شرح صحیفه سجادیہ عربی (مجلسی اول) ۲۲۵
 شرح صحیفه سجادیہ فارسی (مجلسی اول) ۲۲۵
 شرح صغیر وحیز (امام رافعی) ۴۸۳
 شرح صمدیه ۱- (سید علیخان کبیر) ۲۸
 شرح صمدیه ۲- (سید علیخان کبیر) ۲۸
 شرح صمدیه ۳- (سید علیخان کبیر) ۲۸
 شرح طیبی بر کشاف ۹۹
 شرح عدة الاصول ۲۶۵
 شرح عقائد عضدیه ۵۸۶
 شرح عقائد نسفیه (تفتازانی) ۵۶۰
 شرح عوامل (فاضل هندی) ۴۴۹
 شرح غایة الوصول ۵۹۶
 شرح غرر و درر بفارسی (آقا جمال خوانساری) ۵۶۵
 شرح فروع کافی (ملا صالح) ۲۵۹

- شرح مختصر الاصول (شمس الدین اصفهانی) ۵۸۶
- شرح مختصر الاصول (شمس الدین خطیبی) ۵۸۶
- شرح مختصر الاصول (قطب الدین شیرازی) ۵۸۶
- شرح مختصر النافع (غرر الجامع) ۴۸۱
- شرح مختصر النافع (صاحب مدارك) ۴۵۰
- شرح مختصر النافع (معتبر) ۴۸۱
- شرح مختصر النافع (الضیاء اللامع) ۴۸۱
- شرح مختصر النافع (المهذب البارع) ۴۸۱
- شرح مختصر کرخی ۵۱۰
- شرح مدارك (آقا محمد علی بهبهانی کرمانشاهانی) ۴۵۱
- شرح مسند شافعی (امام رافعی) ۴۸۳
- شرح مشاعر (شیخ احمد احسائی) ۲۶۲
- شرح مشیخه فقیه ۳۲۷
- شرح مصابیح (رافعی) ۳۶۷
- شرح مصابیح (ابن جزری) ۱۹۲
- شرح مطالع (بیضاوی) ۹۱
- شرح مطالع ۵۷۴
- شرح معالم الاصول (مشارع صغیر) ۱۷۲
- شرح معالم الاصول (مشارع کبیر) ۱۷۲
- شرح معالم الاصول (ملا صالح) ۲۵۹
- شرح مفاتیح (شریعة الشیعه و دلائل الشریعه) ۵۲۷
- شرح مفاتیح (آقای بهبهانی) ۵۲۷
- شرح مفاتیح (سید عبداللہ بن سید محمد رضا حسینی) ۵۲۷
- شرح مفاتیح (صاحب ریاض) ۴۶۲
- شرح مفاتیح (سید علی نقی) ۵۲۷
- شرح مفاتیح (آقا محمد هادی بن ملا صالح) ۵۲۷
- شرح فصول نصیریہ (فاضل مقداد) ۸۷
- شرح فصول نصیریہ (قاضی بیضاوی) ۹۱
- شرح فوائد شیخ احمد احسائی ۲۶۲
- شرح قانون طب (امام فخر رازی) ۱۵۴
- شرح قدوری (حداد) ۵۱۱
- شرح قدیم تجرید ۴۰۰
- شرح قطبی ۴۰۰
- شرح قصیده برده ۲۷۸
- شرح قصیده سید حمیری ۴۴۹
- شرح قواعد علامہ (حسین بن عبدالصمد) ۴۴۴
- شرح قواعد علامہ (برکتاب مکاسب - صاحب کشف الغطاء) ۵۰۴
- شرح قواعد علامہ (ایضاح القواعد) ۳۸۰
- شرح قوانین (محمد بزاوند قانی) ۶۰۴
- شرح کافی (شافی) ۲۶۵
- شرح کافیہ (بیضاوی) ۹۱
- شرح کافیہ (فاضل ہندی) ۴۴۹
- شرح کشاف (نقٹازانی) ۵۶۰
- شرح کفایہ سبزواری (آلای ابو الحسن - برکتاب متاجر) ۵۰۵
- شرح کفایہ سبزواری (شوارع الہدایہ) ۵۴۶
- شرح الکلم النواہغ (النعم السواہغ) ۵۶۰
- شرح لامیۃ العرب ۱۶۰
- شرح اللباب ۳۶۷
- شرح لمعہ دمشقیہ (سید محمد قصیر) ۴۷۵
- شرح لمعہ دمشقیہ (المفاتیح النبویہ) ۴۷۵
- شرح لمعہ دمشقیہ (تحفۃ الرضویہ) ۴۷۵
- شرح مبادی الوصول (عمیدی) ۴۶۵
- شرح مبادی الوصول (فخر المحققین) ۳۸۰
- شرح مثنوی (حاجی سبزواری) ۳۵
- شرح مثنوی (محمد صالح روغنی) ۲۲۳
- شرح مختصر الاصول (بدر الدین تستری) ۵۸۶
- شرح مختصر الاصول (بیضاوی) ۹۱
- شرح مختصر الاصول (جمال الدین) ۵۸۶
- شرح مختصر الاصول (زین الدین خنجی) ۵۸۶
- شرح مختصر الاصول (سید رکن الدین) ۵۸۶

- شرح مفاتیح (محمد هادی بن نور الدین) ۵۲۷
 شرح مفاتیح (آقا محمود بهبهانی) ۵۲۷
 شرح مفاتیح (الانوار اللوامع) ۵۲۷
 شرح مفاتیح (المصباح الساطع) ۵۲۷
 شرح مقاصد الطالبین ۵۶۰
 شرح مقدمة الجزرية (الدقائق المحکمة) ۵۹۵
 شرح مناهج الطالبین (کنز الراغبین) ۱۰۷
 شرح منظومه حاجی سبزواری ۳۵
 شرح منظومه درمعانی و بیان (نجاح الطالب) ۱۶۳
 شرح من لا یحضره الفقیه (ملا صالح) ۲۵۹
 شرح من لا یحضره الفقیه (من لا یحضره التبیه) ۳۲۴
 شرح منهاج (تحفه المحتاج) ۲۷۸
 شرح منهاج الهدایه (مدارج الشیعه) ۵۴۷
 شرح نقلیه (الفوائد الملیه) ۳۷۶
 شرح نهج البلاغه (ملا فتح الله) ۱۲۴
 شرح نهج البلاغه (زواری) ۱۲۸
 شرح نهج المسترشدین (فخر المحققین) ۳۸۰
 شرح نهج المسترشدین (تبصرة الطالبین) ۴۶۵
 شرح وافی کتاب طهارت (سید جواد عاملی) ۴۶۸
 شرح وافی (سید صدر الدین قمی) ۳۹۴
 شرح وافی (صاحب مفتاح الکرامه) ۴۶۸
 شرح ورفات امام الحرمین ۱۰۷
 شرح وقایه الروایه ۵۱۵
 شرح هدایه سروجی ۵۶۰
 شرح هدایه اثیری (آخوند ملا صدرا) ۸۷
 شرح اربعین ۲۰۰
 شرح ارشاد الاذهان ۳۵۵
 شرح الانوار لاعمال الابرار ۳۶۷
 شرح جمع الجوامع ۵۹۵
 شرح حرز الامانی ۱۸۹
 شرح شرایع الاسلام ۴۳۲
 شرح شرح عضدی ۵۸۶
 شرح صحیفه سجاده ۳۶
 شرح قواعد علامه ۴۹۷
 شرح کشاف ۱۵۹
 شرح معالم الاصول ۶۱۴

ص

- الصارم التبار ۶۱۱
 صحاح اللغة ۹۳
 صحیفه ثانیه سجاده ۳۴۲
 صحیفه ادیس بیغمبر علیه السلام ۲۱۴
 صحیفه الصفا ۶۱۱
 صحیح ترمذی ۳۰۷
 صحیح مسلم ۳۰۷
 صغیر - تفسیر (فخر رازی) ۱۵۷
 صمدیه (حسین بن عبدالصمد) ۲۸

ض

- الضیاء اللامع (شرح مختصر النافع) ۴۸۱

ط

- طاقدیس (مثنویات ملا احمد نراقی) ۵۲۱
 طبقات عثمانی ۲۶۷
 طبقات الشافعیه (۳ جلد از مآخذ است)
 طبقات المفسرین (از مآخذ است)
 الطرائف فی مذاهب الطوائف ۶۴
 طهارت (شیخ جعفر صاحب کشف الغطا)
 ۵۰۴
 طیبه النشر ۱۹۲

ع

- عدة الاصول ٥٦٧
عروة الوثقى (تفسير) ١١٧
العشرة الكاملة ١٢٢
العقائد المضديّة ٥٨٦
العقائد الجعفرية ٥٠٤
عقائد سيالكوتى ١٢٠
عقاب الاعمال ٣١٤
عقيلة اثراب القصائد ١٨٩
عكوس الشموس ٥٤٤
علل الحج ٢٧٨
علل الوضوء ٢٧٨
عين الاصول ٥٢١
عين الحيات ٢٥١
عين الحيات (تفسير) ١١٧
عين المعانى ١٩٣
عين اليقين ٥٥٠
عيون الجواهر ٥٨٦
عيون التفاسير للفضلاء السماسير ١٣٩
عيون التفاسير بحذف التكاير (منصوري) ١٣٩
العيون والمحاسن (الفصول المنتخبة - مجالس شيخ مفيد) ٥٣٣

غ

- غاية السؤل (شرح تهذيب الوصول) ٣٨٠
غاية القصوى ٩١
غرر الجامع (شرح مختصر النافع) ٤٨١
الغرر البهية (شرح البهجة الوردية) ٥٩٥
غرر الحكم ودرر الكلم ٢٨٥
غاية الوصول (غزالي) ٥٩٦
غرر ودرر (سيد مرتضى) ٣٦٤
غرر ودرر حسين بن عبد الصمد ٤٤٤
غرويه (شرح جعفرية) ٤١١
غريب القرآن (ابان بن تغلب بكري) ١٤٧
غريب القرآن (زين الدين عبد الرحيم عراقى) ١٤٧

غزوات (واحدى) ١٨٢

- غنائم ٤٢٦
الغنية عن الحجج والادلة ٤٨٦
الغنية (محمد بن ابراهيم نعماني) ٢١٤

ف

- الفائق ١٥٩
فتاوى الاوزجندى ٥٤٢
فتاوى التتارخانيه ٥٤٢
فتاوى الحديثه ٢٧٨
فتاوى الحنفية ٥٦٠
فتاوى السراجيه ٥٤٠
فتاوى الظهيريه ٥٤٢
فتاوى قاضى خان ٥٤٢
فتح الباب الى الحق والصواب ٦١١
فتح الجواد (شرح ارشاد در فقه شافعى) ٢٧٨
فتح رب البريه (شرح قصيده خزر جيه) ٥٩٥
فتح الرحمن بكشف ما يلتبس فى القرآن ٥٩٥
فتح الرحمن (شرح رساله در توحيد) ٥٩٥
فتح الرحمن على متن لقطه العجلان ٥٩٥
فتح الوهاب (شرح منهج الطلاب) ٥٩٥
فتوح منزل المباني (شرح اقصى الامانى) ٥٩٥
فرائد الاصول (رسائل شيخ انصارى - حجية ظن) ٥٧٧
الفرائد والقلائد ٢٨٥
فرائض سراجيه (رساله سراجيه) ١٩٣ ح
فرائض نصيريه ٤٦٥
فرحة الغرى بصرحة الغرى ٣١٢
فردوس التواريخ ٥٠٦ ح
فصل الخطاب (حاج محمد كريمخان) ٤١٣
فصل الخطاب (محمد مجوبى) ١٤٣
فصل الخطاب (رد بر مقاله ابن عبد الوهاب) ٦١١
الفصول المنتخبة (العيون والمحاسن - مجالس شيخ مفيد) ٥٣٣، ١٩٩

ق

- قاموس ۸۷
قانون ابو علی در طب ۱۵۴
قبس الانوار ۴۸۶
قرب الاسناد ۱۳۸
قرة العين ۵۵۰
قصیده خزر جیه ۲۷۸
قضاء و شهادت (حجة الاسلام رشتی) ۴۲۴
قلع الاساس فی نقض اساس الاصول ۴۱۲
قواعد الاحکام الغرویة فی فقه الامامیه ۵۷۶
ک
الكاف الشاف ۱۰۹
کافی (در فقه) ۱۹۶
کافیہ (ابن حاجب) ۵۸۶
کافیہ ابن حاجب منظوم ۶۱۸
کافیہ (در کلام) ۳۸۰
کبیر (در فروع از امام غزالی است) ۴۸۲
الکتاب (مختصر قدوری) ۵۰۹
الکتاب سیبویه ۱۶۰
الکتاب المبین ۶۱۱
کتاب الامامہ ۲۲۶
کتاب الرسائل ۲۸۹
کتاب مفضل بن عمر ۳۱۰
کشکول شیخ بهائی ۵۶۰
کشکول شیخ یوسف بحرینی (جلیس الحاضر و
انیس المسافر) ۴۰۱
کشف الغطاء (در اخلاق) ۵۶۱
کشف الغطاء عن معایب میرزا محمد عدو العلماء
۵۰۳
کشف القناع عن وجوه عوار الاجماع ۶۰۸
کشف الرعاء عن محرّمات اللهو والسماع ۲۷۸
کفایة الاصول ۵۰۶
کلمات المحققین ۴۲۱
کلمات مخزونه ۵۵۰
کلمات مکنونه ۵۵۰
کلیات الرجال ۶۱۱
کلید بهشت ۴۴۹

فضائل الزهراء ۱۹۶

- فضل کوفه و مساجد ها ۱۹۸
فصول (الفصول منتخبه - العیون و المعائن -
مجالس شیخ مفید) ۱۹۹ و ۵۳۳
فصول نصیریہ ۸۷
فقه استدلالی (شیخ محمد تقی) ۵۷۱
فقه فارسی (شیخ محمد تقی) ۵۷۱
الفوائد (ابوبکر اسکاف بلخی) ۵۳۹
الفوائد (ابوبکر بخاری) ۵۳۹
الفوائد (ابو علی نسفی) ۵۳۹
فوائد (ابوالقاسم ناصر الدین یوسف) ۵۳۹
فوائد (احمد بن عبدالعزیز) ۵۳۹
فوائد (احمد بن منصور اسیدجایی) ۵۳۹
فوائد (بحر العلوم) ۴۹۱
فوائد (حسام الدین) ۵۳۹
فوائد (خواهر زاده) ۵۳۹
فوائد (شمس الائمہ حلوانی) ۵۳۹
فوائد (شمس الائمہ سرخسی) ۵۳۹
فوائد (شیخ احمد احسانی) ۲۶۲
فوائد (شیخ الاسلام اسیدجایی) ۵۳۹
فوائد (صدر الاسلام) ۵۳۹
فوائد (علی بن محمد بزدوی) ۵۳۹
فوائد (محمد بن سلام) ۵۳۹
فوائد الاصولیه السلیمانیه ۲۰۷
الفوائد الشفریه ۱۷۳
الفوائد الطوسیہ ۳۴۱
الفوائد الغرویة فی اصول فقه الامامیه ۵۷۷
فوائد غیاثیه ۵۸۶
الفوائد الملیہ (شرح نقلیه) ۳۷۶
الفهرس (منتخب کتاب عقل و جهل) ۵۶۶
فهرست منتخب الدین ۲۱۴
فهرست العلوم ۵۵۰
فهرست ابن الندیم (از مآخذ است)
فیض القدسی ۲۱۵

محصل افکار المتقدمین والمتأخرین ١٥٣
محصول ١٥٣
محكمة السلطان (منتخب فتاوی قاضیخان) ٥٤٣
المحمود - کتاب المحمود ٤٨٣
مختار الفتوی ٥٤٢
المختار للفتوی ٥٤١
مختصر ابن حاجب منظوم ٦١٨
مختصر اختصاص ١٩٧
مختصر اخلاق ناصری (توضیح الاخلاق) ٥٦٨
مختصر اشارات ابوعلی ١٥٣
مختصر الاصول ابن حاجب ٥٨٦
مختصر بحار الانوار (از بعضی از فضلاء استرآباد)
٣١٨
مختصر بحار الانوار (در البحار) ٣١٩
مختصر بغية المرید (شرح حال شهید ثانی) ٢٥٤
مختصر تحریر (لب الاصول) ٥٩٦
مختصر تفسیر کبیر امام فخر (الواضح) ١٥٧
مختصر تفسیر کبیر امام فخر (محمد بن قاضی
ایائلوغ) ١٥٧
مختصر ریاض الشهاده (نور العین) ٥٦١
مختصر جمع الجوامع سبکی (لب الاصول) ٥٩٥
مختصر منهج الطالبین (منهج الطلاب) ٥٩٥
مختصر شفاء ابوعلی (فاضل هندی) ٤٤٩
مختصر شهابی ٩٣
مختصر الصحاح ٢٧٥
مختصر کرخی ٥١٠
مختصر کشف ٩١
مختصر مجمع البیان ٢٧٥
مختصر المختلف ٢٧٥
مختصر مراسم سلار دیلمی (محقق حلی) ٤٣٢
مختصر مزار بحار الانوار ٣١٨
مختصر مطول (مختصر) ٥٦٠
مختصر المنتهی (مختصر ابن حاجب) ٥٨٦
مختصر وافی (شافی) ٣٣٧
مختصر وسائل الشیعه (هدایة الامه) ٣٤٤
مغلاط ٢٨

کنز الراغبین (شرح مناهج الطالبین) ١٠٧
کنز العباد ٥٤٢
کنز الفوائد کراچکی ١٦٥
کنز المطالب فی فضائل علی بن ابی طالب ٢٢٢
کوثر الاثرار ٦١٢
الکهنه (در منطق) ٤٣٢
ل
اللتالی ٥٥٠
اللباب ٣٦٧
لباب الاشارات (مختصر اشارات - فخر رازی)
١٥٣
لب الاصول (مختصر جمع الجوامع) ٥٩٥
لب الاصول (مختصر تحریر) ٥٩٦
لب لباب مشنوی (حسین کاشفی) ١٠٠
لمع (شهاب الدین احمد بن نائم) ٦١٨
اللمع (نفحات اللاهوت) ٣٨٢
اللمعه (در منطق) ٢٧٥
اللمعة الدمشقیة ٣٥٩
اللمعة الدمشقیة المنظوم (التحفة القوامیه) ٦١٨
لوامع الاحکام ٣٦٨
لوامع الانوار (ترجمه احسن الکبار) ٢٢٩
لوامع الانوار الی معرفة الائمة الاطهار ٢٢٩
م
ما نزل فی القرآن فی اهل البيت ١٦٥
مباحث مشرقیه ١٥٣
مبادی الوصول ٦١٨
مبدء و معاد ٨٧
مبسوط ٦٦
مجالس شیخ مفید (العیون والمحاسن) ٥٣٣
مجال الانوار ٦١٢
مجالى المجالى ٦١٢
مجمع البحرین (لفت) ٤٨١
مجمع البحرین فی فضائل السبطین ٢٢٢
محجة البیضاء فی احیاء الاحیاء ٥٥٠
المحرر (رافعی) ٤٨٣
محرق القلوب ٣٦٨

- مدارج الشیعه (شرح منهاج الهدایه) ۵۴۷
مدائن العلوم ۱۷۲
مدینه العلوم - ۵۴۳ ح
المدخل ۳۸۶
مرآت الصفا ۲۲۹
مراثی محتشم ۳۸۷
مراسم سلار دیلمی ۴۳۲
المرشد ۵۹۵
المزار (شیخ مفید) ۵۳۳
المزار (جعفر بن حسین) ۱۹۸
مسائل شکیات ۵۷۵
مسائل النجاة ۵۳۵
مسار الشیعه (شیخ مفید) ۵۳۳
مسالك الافهام (شرح آیات الاحکام) ۵۸۱
مستقصی ۱۵۹
المسلك ۴۳۲
مشارع الافهام فی تحقیق مدارك الاحکام ۴۱۷
مشارع صغیر (شرح معالم الاصول) ۱۷۲
مشارع کبیر (شرح معالم الاصول) ۱۷۲
مشارق الانوار ۱۲۸
مشاعر آخوند ملا صدرا ۲۶۲
مشرکات رجال (حجة الاسلام رشتی) ۴۲۴
مشکوة القول السدید (رساله در اجتهاد و تقلید)
۳۲۲
مشکلات العلوم (احمد نراقی) ۵۲۱
مشکلات العلوم (محمد مهدی نراقی) ۳۶۸
مصاییح (محمی السنه فراه) ۱۷۲
مصاییح الفقه ۵۰۷
مصاییح الهدایه (شرح بدایه الهدایه) ۵۶۱
مصاییح الهدی و مفاتیح المنی ۲۰
مصباح انوار الادعیه ۵۱۰
مصباح الزائر و جناح المسافر ۶۴
المصباح الساطع (شرح مفاتیح) ۵۲۷
مصباح المنیر ۲۳۰
مصباح الهدی ۱۷۲
مصفی - تفسیر ۸۰
مضمورات ۵۴۲
مطارح الانظار (تقریرات شیخ انصاری) ۴۱۸
المطالع المظفر به (شرح جعفریه) ۴۱۱
مطلع الشمس ۵۰۶ ح
المطلع (شرح ایساغوجی) ۵۹۵
مطول ۵۶۰
معارج السؤل و مدارج المأمول ۱۴۰
المعارف ۵۵۰
معالم در اصول فقه (فخر رازی) ۱۵۳
معالم در کلام ( ) ۱۵۳
معانی الاخبار ۲۷۸
معالم الدین فی فقه آل یسن ۴۱۴
معالم العلماء ۱۳۰
معالم العیر (ذیل بजार الانوار) ۳۱۹
معتمد الشیعه ۵۲۵
معتمر (شرح مختصر النافع) ۴۸۱
معتمد الشیعه فی احکام الشریعه ۳۶۸
معجم البلدان (از مآخذ است)
معجون الهی ۵۴۴
معراج السعاده ۵۲۱
معيار اللغة ۴۱۴
المعین - تفسیر ۳۱۹
مفاتیح الاصول ۵۳۵
مفاتیح الغیب (آخوند ملا صدرا شیرازی)
۲۵۷
المفاتیح النبویه (شرح لعمه فاضل هندی)
۴۷۵
مفاتیح النجاة (ترجمه عدة الداعی) ۲۲۸
مفاتیح النجاة (محقق سبزواری) ۴۰۸
مفاخر الطالبین ۱۹۶
مفتاح الجنان ۵۴۲
مفتاح الاحکام ۵۲۱
مفتاح الفقه ۵۶۰
مفصل زمخشری ۱۵۹
مقابس الانوار و نقائس الابرار ۶۰۷

- مناقب ابوحنیفه (الخیرات الحسان) ۲۷۸
 مناقب امام شافعی ۱۵۴
 المناقب (علی بن ابراهیم قمی) ۱۳۸
 مناقب (خطیب خوارزمی) ۲۸۵
 مناهج در فقه (میرزای قمی) ۴۲۶
 مناهج الطالبین ۱۰۷
 منتخب اثنی عشریه در مواظب عدویه ۲۵۲
 منتخب بصائر الدرجات ۳۱۳
 منتخب فتاوی قاضی خان (محکمه السلطان) ۵۴۳
 منتخب فتاوی قاضی خان (حسن بن یوسف
 اخی چلبی) ۵۴۳
 منتهی السؤل والامل فی علمی الاصول والجدل
 ۵۸۶
 منتهی علامه (منتهی المطلب فی تحقیق المذهب)
 ۳۷۰
 منشورالحکم ۲۸۵
 من لایحضره الامام ۳۲۴
 من لایحضره الطیب ۳۲۴
 من لایحضره النبی (شرح من لایحضره الفقیه)
 ۳۲۴
 المنهاج ۵۹۴
 منهج التحقيق ۶۰۷
 منهج الحق والیقین فی فضائل امیر المؤمنین
 ۲۲۲
 منهج الطلاب ۵۹۵
 المناهج الفردیه ۶۰۷
 المنیر لمعالم التنزیل ۱۸۳
 مواقف سلطانیه ۵۸۶
 الموجز ۱۹۳
 مؤطه امام مالک ۳۰۷
 مذهب الاسماء ۵۳۹
 منیه المرئاد ۶۱۱
 المذهب البارع (شرح مختصر النافع) ۴۸۱
 مهمات الاحکام ۵۴۴
 میزان التمزیز فی علم العزیز ۶۱۱
 المیسر ۵۴۹
 المقاصد العالیه فی الحکمة الیمانیه ۳۰۵
 المقاصد العالیه (شرح الفیه) ۳۷۶
 مقاصد الطالبین ۵۶۰
 مقالات در اصول فقه ۳۸۸
 المقالات شیخ مفید ۵۳۳
 المقالات (محقق خونساری) ۴۴۶
 مقامات (محمد صالح ررغنی) ۲۲۲
 مقام الفضل ۳۹۰
 مقتنس ۴۸۶
 مختصر من شرح المختصر ۴۸۱
 مقاله در اباحه وجواز نکاح متعه (ابن زهره)
 ۴۸۶
 مقاله در حرمت فحاح (ابن زهره) ۴۸۶
 مقدمه الادب ۱۵۹
 المقصد للمخیص ما فی المرشد ۵۹۵
 مقنع ۱۸۹
 مقنعه در امامت (شیخ مفید) ۵۳۴
 مقنعه (صدوق) ۵۳۴
 مکارم الکرام (ترجمه مکارم الاخلاق) ۲۲۸
 ملاذ الاختیار (شرح تهذیب الاحکام) ۲۳۴
 ملخص الفوائد ۵۶۱
 ملل ونحل شهرستانی ۱۵۳ ح
 مناظرات (حسین بن عبدالصمد) ۴۴۴
 منظومه در رضاع (سید جواد عاملی) ۴۶۸
 منظومه در زکوة (سید جواد عاملی) ۴۶۸
 منظومه در صنایع بدیعیه ۵۷۰
 منظومه در معانی و بیان (میرزای قمی) ۴۲۶
 مناسک حج (ابن حجر مکی) ۲۷۸
 مناسک حج (حاجی کر بایسی) ۵۴۶
 مناسک حج (حسن بن شهید ثانی) ۳۲۲
 مناسک حج (سلطان العلماء) ۵۶۸
 مناسک حج (صاحب جواهر) ۳۸۸
 مناسک حج (صاحب کشف الغطاء) ۵۰۴
 مناسک حج (علی نقی کمره ای) ۳۰۵
 مناسک حج (محمد باقر حجة الاسلام رشتی) ۴۲۴
 مناسک حج (محقق نراقی) ۳۶۸

ن

- النافع يوم الحشر (شرح باب حاديعشر) ۵۶۹
 نان و حلوی ۵۶۹
 نجات الطالب ۱۶۳
 نجات العباد ۲۸۸
 الناسخ والمنسوخ (علی بن ابراهیم قمی) ۱۳۸
 نتائج الافکار ۵۹۲
 النخب الجلیله ۲۷۸
 نخبه (حاجی کرباسی) ۵۴۶
 نخبه (ادویه) ۵۵۱
 نخبه الصغری ۵۵۱
 نخبه المقال ۳۸۷ ح
 نزاهة العابدين ۲۷۰
 نجم الولاية ۶۱۲
 نزاهة الناظر (کلمات قصار) ۳۰۲
 نزاهة الناظر فی الاشباه والنظائر ۳۰۲
 نصرة الاصحاب ۲۴۹
 ضد القواعد الفقهیه ۵۰۱
 النعم السوانح (شرح الکلم النوايح) ۵۶۰
 نفحات اللاهوت (اسرار اللاهوت) ۳۸۳
 نفحات اللاهوت (اللمع) ۳۸۳
 نفی تحریف القرآن ۱۸۲
 نقض بر ابن عبادہ (شیخ مفید) ۵۳۴
 نقض بر اساس اصول فقه (قلم الاساس) ۶۱۲
 نقض بر علی بن عیسی رمانی (شیخ مفید) ۵۳۴
 نقض بر فضیلة معتضله (شیخ مفید) ۵۳۴
 النقود والردود ۵۸۶
 نکاح قدوری ۵۱۰
 نکت ابن زهره (در نحو) ۴۸۶
 نکت النهایه ۴۳۲
 نوايح الکلم ۱۵۹
 النوادر (جعفر بن حسین) ۱۹۸
 نور السافر ۵۹۶
 نور الانوار (در البعار) ۳۱۸

- نور العین (مختصر ریاض الشهاده) ۵۶۱
 نور الهدایه ۲۳۸
 نهایه (شیخ طوسی) ۶۶
 نهایه الاعجاز ۱۵۴
 نهایه الوصول ۵۶۲
 نهج البلاغه ۲۸۵
 نهج الحق ۱۲۲
 نهج المسترشدین ۸۶
 نهج الوصول الي معرفة الاصول ۴۳۲

و

- الواضح (مختصر تفسیر کبیر فخر رازی) ۱۵۷
 وافیہ (در کلام) ۳۸۰
 وجیز - تفسیر (واحدی) ۱۰۸
 الوجیز - تفسیر (طبری) ۱۰۸
 الوجیز (فقه امام فخر رازی) ۴۸۲
 ورد الجنة و بدر الجنة ۲۰۰
 وسيط - تفسیر (فخر رازی) ۱۵۷
 الوسيط - تفسیر (طبری) ۱۰۸
 الوسيط - تفسیر (واحدی) ۱۰۸
 وسيط - (فقه غزالي) ۴۸۲
 وسیله (شرح رائیه شاطبي) ۱۸۹
 وسیلة النجاة (ترجمه اعتقادات صدوق) ۲۲۸
 وسیلة النجاة (سؤال وجواب فاضل شریانی) ۵۵۴
 وصول الاخیار الى اصول الاخبار ۴۴۴
 وقایة الروایه فی مسائل الهدایه ۵۱۴
 الوقف والابتداء ۱۹۳ ح
 وقوف سجاوندی منظوم ۱۸۹
 ومضة النور من شاهر الطور ۶۱۱

ه

- الهادی (تفسیر) ۸۹
 هدایه ۵۴۲
 هدایه اثیریہ ۸۷
 هدایة الامه (مختصر وسائل الشیعه) ۳۴۴
 هدایة سروجی ۵۶۰
 هدایه الناسکین ۳۸۸
 هشت بهشت ۲۲۵

ی

- ینابیع ۵۱۱

فهرست اماکن

فهرست اماکن را برای آسانی کار مطالعه کنندگان مرتب ساخته و نقاطی که از آنها معرفی و محل آنها را در متن یا حاشیه تذکر داده ایم بحروف درشت نمایانده شده است.

الف

- آستانه ۱۲۰
آلمان ۱۹۳
آبه ۴۸۰ ح
اربل ۴۹۷ ح
اردستان ۲۲۸ ح
اروپا ۹۰ ح، ۲۷۲
اسپینجاب ۵۳۹ ح
اسک ۵۷۴ ح
اسلامبول ۲۷۲
اشرف مازندران ۵۶۸
اصطهبانات ۴۰۱، ۵۸۴ ح
اصفهان ۱۶، ۱۷۰، ۲۱۰، ۳۲۰، ۴۴۰، ۱۸۴،
۲۱۵، ۲۲۳، ۲۲۸ ح، ۲۳۸، ۲۴۵،
۲۵۴ ح، ۲۶۴، ۳۰۵، ۳۴۲، ۳۷۸، ۳۸۹،
۴۰۸، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۲، ۴۴۳،
۴۴۸، ۴۹۳، ۵۰۶، ۵۳۵، ۵۴۳ ح،
۵۴۵ ح، ۵۴۶، ۵۶۸، ۵۷۱
اوزجند ۵۴۳ ح
ایج ۹۹ ح، ۵۸۴ ح
ایران ۱۶، ۲۲، ۲۴، ۳۶، ۴۴، ۹۱، ۹۶،
۱۰۸، ۱۱۰، ۱۳۵، ۱۷۴، ۱۸۴، ۱۹۶،
۲۰۰، ۲۰۵، ۲۵۰، ۲۵۲، ۲۷۰، ۲۸۲،
۲۹۰، ۲۹۸، ۳۱۹، ۳۲۴، ۳۲۷، ۳۳۷،
۳۴۲، ۴۰۰، ۴۱۹، ۴۲۶، ۴۴۳، ۴۷۰،
۴۷۵، ۴۹۷، ۵۰۱، ۵۰۳، ۵۰۵، ۵۳۵،
۵۴۶، ۵۷۴ ح، ۶۱۱
ایلاق ۳۳۵
ایوان کیف ۵۷۰
ب
باغ نو ۵۷۳
باغ عباس آباد (هزار جریب) ۴۵
- بغیرین ۴۳ ح، ۸۹ ح، ۴۰۰، ۴۴۳
برس ۱۲۷ ح
بران ۱۹۳
بروجرد ۳۷۷
بصره ۲۷۴، ۵۳۲
بخ — بغشور ۱۷۳
بغداد ۶۴، ۶۷، ۱۴۱، ۳۰۵، ۴۳۱، ۴۸۶،
۵۱۰ ح، ۵۳۰
بقیع ۸۶ ح
بلخ ۳۲۵
بمبئی ۷۰
بوشهر ۴۱۳
بهبهان ۳۸۹
بیجار ۵۸
دید آباد ۴۲۳
یضا (در اسفید) ۹۰ ح
ت
تاشکند ۵۳۹ ح
تبریز ۱۱۷، ۲۱۷
تخت فولاد ۲۴۵
ترکیه ۵۱۰
تفتازان ۵۵۹ ح
توبل ۸۹ ح
تون (فردوس) ۱۴۰
ج
جامع الازهر ۲۷۶، ۵۹۴
جبع ۲۲ ح، ۳۸۱ ح
جبل وعامل ۲۲ ح، ۲۲۶، ۳۴۱ ح، ۳۴۲،
۳۹۵ ح، ۳۸۱ ح، ۴۸۶
جر جانیه ۱۵۹
جزین ۳۵۹ ح

سماه‌یج ۴۳ ح

سمرقند ۵۵۹، ۱۹۲ ح

سیرام ۵۳۹ ح

سینکه ۵۹۴ ح

سیور ۸۶ ح

ش

شام ۲۳ ح، ۱۵۸، ۲۹۷ ح، ۳۴۱ ح، ۳۷۰

شروان ۵۷۴ ح

شهرزور ۴۹۷ ح

شیراز ۲۸ ح، ۴۴، ۵۷، ۹۰ ح، ۹۹ ح،

۱۲۳، ۱۹۱، ۱۹۲، ۲۹۴، ۳۰۵، ۳۲۷،

۳۹۷، ۴۰۰، ۴۰۱، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۸۴ ح،

۵۸۵ ح

ص

صیدا ۴۹۷ ح

ط

طبرستان ۱۵۳

طهران ۳۵، ۳۶، ۴۶، ۶۸، ۷۰، ۹۰، ۹۶،

۱۲۵، ۱۲۶ ح، ۱۷۱، ۱۷۸، ۲۰۶، ۲۱۷،

۲۳۵، ۲۵۷، ۲۷۸، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۸ ح،

۲۹۹، ۳۱۲، ۳۱۹، ۳۳۲، ۳۴۶، ۳۶۶،

۳۶۹، ۳۷۰، ۳۸۴، ۳۹۰، ۳۹۱، ۴۰۶،

۴۰۷، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۲۳، ۴۲۷، ۴۳۱،

۴۳۹، ۴۴۱، ۴۴۷، ۴۵۱، ۴۶۴، ۴۸۷،

۵۰۴، ۵۱۲، ۵۱۶، ۵۲۱، ۵۳۶، ۵۴۷،

۵۵۰، ۵۷۰، ۵۷۲، ۵۷۴ ح، ۵۷۹

ع

عامل (جبل و عامل)

عراق - سلطان آباد ۳۶۹،

عراق عرب ۸۶، ۴۱۶، ۵۰۳، ۵۹۲، ۶۱۱

عکبر ۵۳۰

عیناث ۴۲۶

ف

فارس ۹۹ ح، ۵۸۳ ح، ۵۸۵، ۶۱۲

فرانکفورت ۵۱۰

فرغانه ۵۴۳ ح

ح

حله ۶۴، ۸۶ ح، ۱۲۷ ح، ۳۰۱، ۴۳۱

حمص ۴۸۶

حوض کرباس ۵۴۵ ح

خ

خراسان ۱۰۵، ۱۷۳، ۳۵۲، ۴۳۹، ۵۰۶،

۵۴۵ ح، ۵۵۹ ح، ۵۷۰

خوارزم ۱۵۳، ۱۵۸، ۱۵۹، ۵۸۰

د

دارالشفاء ۱۲۳، ۵۶۰

دارالعلم (شیراز)

دراز ۴۰۰

دراسفید (بیضاء) ۹۰ ح

دروازه ریا ۵۳۱

دروازه خراسان ۵۳۱

دریمان ۵۸۵ ح

دشتک ۴۸ ح

دکن ۹۱ ح، ۱۲۰ ح، ۲۶۶، ۳۶۲،

دمشق ۱۷۴ ح، ۱۹۱

ذ

ذی‌رعین ۱۸۸ ح

ر

روم ۱۱۷، ۱۹۱، ۳۰۵، ۳۲۴،

ری ۱۵۳

ز

زمخشر ۱۵۸ ح

زنجان ۴۱۶، ۴۱۷

زواره ۲۲۸ ح

س

ساوه ۷۳، ۴۸۰ ح

سجاوند ۱۹۳ ح

سرباغ ۵۷۳

سرخس ۵۵۹ ح

سعادت آباد ۱۹۳ ح

سلطان آباد (عراق) ۵۸۴

سلطانیه ۵۸۵

مدرسه رضویه ۳۹۷

مدرسه شاهزادها ۱۷

مدرسه فخریه (خان سروی) ۴۱۸

مدرسه منصوریه ۴۸ ح

مدینه طایفه ۲۷۲، ۲۲۴، ۱۸۴

مراغه ۱۵۳

مرو ۱۷۳

مسجد سید ۴۴۴

مشغر ۴۴۱ ح

مشهد مقدس ۱۶۴، ۱۶۳، ۱۴۰، ۵۲

۵۵۵، ۳۴۲، ۲۲۳

مصر ۱۸۳، ۱۷۴، ۱۲۳، ۱۱۷، ۱۰۸، ۹۶

۲۷۷، ۲۷۶، ۲۷۲، ۲۲۳، ۱۹۳، ۱۹۱ ح

۵۹۵، ۵۹۴، ۳۶۷، ۳۰۷، ۲۹۵، ۲۷۸

مُعَلّاه ۲۷۷

مگه معظمه ۲۰۶، ۱۸۴، ۱۶۰، ۱۵۹

۴۴۳، ۴۰۰، ۳۷۶، ۲۷۷، ۲۶۲، ۲۱۲

۴۹۳

موصل ۱۶۰

مونبخ ۱۹۳

میدان اشنان ۵۴۴

ن

نجف اشرف ۳۱۲، ۱۴۲، ۶۷، ۶۴، ۲۳

۵۷۶، ۵۰۳، ۴۴۲، ۳۸۸، ۳۸۷ ح

نراق ۳۶۹

نسا (از شهرهای ماوراءالنهر است) ۴۴۰

نصیبین ۴۸۶

نیشابور ۲۰۵

و

وادی السلام ۲۳

ورامین ۴۶۸ ح

وین ۱۹۳

ه

هرات ۴۴۴، ۴۴۳، ۱۷۳، ۱۵۳، ۱۱۱

۵۴۵ ح

فسا ۵۸۵، ۴۰۳، ۴۰۰ ح

ق

قازان ۵۱۰

قدوره ۵۱۰ ح

قزوین ۵۶۶، ۵۶۱، ۵۳۵، ۴۴۳

قطیف ۴۰۰

قم ۵۶۸، ۵۲۳، ۴۹۳، ۴۲۲، ۲۰۵، ۸۸

قندهار ۵۶۸

ک

کاخ ۵۴۵ ح

کاشان ۵۲۵، ۳۶۹، ۶۶، ۶۵ ح

کاظمین ۵۳۵، ۴۴۲

کما ۸۹ ح

کربلاء معلی ۴۰۳، ۳۹۱، ۳۸۹، ۲۳

۵۶۱، ۵۳۵

کرخ ۵۴۲، ۶۷ ح

کرك ۳۸۱ ح

کرمان ۴۱۳، ۴۰۰، ۲۸۰، ۲۵۲

کرمانشاهان ۳۹۰

کهرود ۵۸۴

کفعم ۴۲ ح

کلبین ۲۸۸ ح

کوفه ۱۲۷ ح

ل

لاریجان ۵۷۶

لار ۶۱۲

لبزیک ۵۱۱

لکنهور ۳۲۷

لندن ۱۹۳ ح

لوز ۴۲ ح

م

ماحوز ۴۰۰ ح

مازندران ۵۷۶

ماوراءالنهر ۱۵۳

مدرسه التفاتیه ۵۶۶

هشتم ۲۷۶

ی

یزد ۲۲۸ ح ۲۸۰۰

یعن ۱۸۸۰۱۰۷ ح

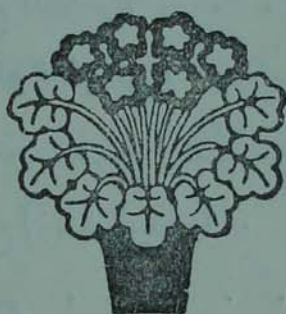
هزار جریب (باغ عباس آباد) ۴۵

هند - هندوستان ۱۰۸، ۷۰، ۳۶، ۱۶

، ۲۳۰، ۲۲۷، ۲۱۵، ۲۰۱، ۱۹۱، ۱۷۴

، ۴۴۶، ۴۰۴، ۳۷۸، ۳۴۸، ۳۲۷، ۲۷۲

۶۱۰، ۵۶۰، ۵۱۲، ۵۱۰، ۴۴۸

فهرست کتب این مجلد

کتبی را که در فصول هفتگانه این مجلد بشرح آنها پرداخته شده، اینک بحروف تهجی مرتب ساخته که مراجعه کنندگان بزودی از جای هر يك مستحضركردند چون جلو اسم کتاب (✱) گذارده شده باشد می‌رساند که آن کتاب فارسی است و نداشتن این علامت عربی بودن کتاب را بیان مینماید، هر يك از کتب که با حروف درشت نگاشته شده معلوم میشود که نسخه آن ضمیمه یکی از نسخ این مجلد است و بشرح آن پرداخته نشده و در فصول بعد از آن یاد خواهیم نمود.

الف

- ✱ آداب عباسی (ترجمه مفتاح الفلاح) . . . . . ۱۴، ۱۳
- آداب مناظره از جامع العلوم غزالی (ضمیمه نسخه نمره (۷۴۲) است) ۶۱۹
- ✱ آیات الاحکام ابوالفتح حسین - شرح (تفسیر شاهی) ۱۲۹
- ✱ آیات الاحکام اردبیلی - شرح (زبدۃ البیان) ۸۴ ۸۳
- آیات الاحکام استرآبادی - شرح ۸۶-۸۵
- آیات الاحکام - شرح (کنز العرفان) . . . . . ۸۷، ۸۶
- ✱ ابواب الجنان ۳۵۱
- اثنی عشریه شیخ بهائی ۳۵۵-۳۵۱
- اجازه شهید ثانی بنام سید بدرالدین (ضمیمه نسخه نمره (۴۴۴) است) ۳۵۷
- اجازه شیخ بهائی بنام ملا یحیی لاهیجی (ضمیمه نسخه نمره (۴۴۴) و بخط شیخ است) ۳۵۶
- احتجاج طبرسی ۱۹۷-۱۹۶
- الاختصاص (مختصر الاختصاص) ۱۹۹-۱۹۷
- اربعین شیخ بهائی ۲۰۲-۱۹۹
- ارجوزه در علم رجال (ضمیمه نسخه نمره (۴۱۸) است) ۳۳۰
- ارشاد الاذهان (ارشاد علامه) ۳۵۹-۳۵۵

استبصار	۲۰۴-۲۰۲
اسس الاصول (اصول بی نقطه)	۵۵۷-۵۵۵
اصل الاصول (شرح معالم الاصول)	۵۵۸-۵۵۷
اصفی - تفسیر	۸۱-۸۰
اصول بی نام	۶۰۳-۶۰۲
اعراب ابوالبقا (املاء ما من به الرحمن - التبیان فی اعراب القرآن)	۹۷-۹۶
اکمال الدین و انعام النعمه (کمال الدین و تمام النعمه)	۲۰۷-۲۰۴
الفیه شهید	۳۶۱-۳۵۹
اماطة اللثام	۳۶۴-۳۶۱
الانتصار (انتصار الشیعه)	۳۶۶-۳۶۴
انوار التنزیل و اسرار التأویل (تفسیر بیضاوی)	۹۴-۹۰
✽ انوار السلیمانی	۲۰۹-۲۰۷
الانوار لاعمال الابرار (الانوار)	۳۶۸-۳۶۶
✽ اندیس التجار	۳۶۹-۳۶۸
انیس العابدین	۱۴
اوراد هفتہ	۱۵

ب

بحار الانوار	۲۲۰-۲۰۹
✽ برکات المشهد المقدس (ترجمه عیون اخبار الرضا)	۲۲۶-۲۲۵
برهان - تفسیر	۹۰-۸۹
بغیة الانام فی معرفة الساعات والایام (من لا یحضره الفقیه)	۳۲۴-۳۲۳
بوارق	۲۲۱-۲۲۰
دییست باب در اسطرلاب (ضمیمه نسخه نمبره (۶۸۲) است)	۵۷۰
بیضاوی - تفسیر (انوار التنزیل و اسرار التأویل)	۹۴-۹۰

ت

تبصرة المتعلمین	۳۷۰-۳۶۹

- تبصرة الولی فی من رای القائم المهدی ۲۲۱
- التبیان فی اعراب القرآن (املاء مامن به الرحمن اعراب ابوالبقا) ۹۶-۹۷
- تحریر الاحکام الشرعیہ (تحریر علامہ) ۳۷۱-۳۷۰
- تحفة الاختیار ۵۵۹-۵۵۸
- ☆ تحفة الزائر ۱۷-۱۵
- ☆ تحفة الخاقان ۹۸-۹۷
- ☆ تحفة القراء وتتمته ۱۸۵-۱۸۴
- تحفة الملوك (سیدولی اللہ) ۲۲۲-۲۲۱
- ☆ تحفة نوابیہ وهدیه اخرویہ (ترجمہ وشرح مفتاح الفلاح) ۱۷
- ☆ ترجمہ بدایة الهدایہ (نورساطع) ۵۵۳
- ☆ ترجمہ توحید مفضل ۲۲۵-۲۲۳
- ☆ ترجمہ عیون اخبار الرضا (برکات المشهد المقدس) ۲۲۶-۲۲۵
- ☆ ترجمہ قطبشاهی (شرح اربعین شیخ بهائی) ۲۲۸-۲۲۶
- ☆ ترجمہ مفتاح الفلاح (آداب عباسی) ۱۴-۱۳
- ☆ ترجمہ لغات قرآن (ترجمان لغت القرآن) ۱۸۶-۱۸۵
- ☆ ترجمہ مفتاح الفلاح (خونساری) ۱۹-۱۸
- ☆ ترجمہ المناقب (ترجمہ کشف الغمہ) ۲۲۹-۲۲۸
- ⊗ ترجمہ نماز و بعضی از احکام آن (ضمیمہ نسخہ نمبر ۲۵۲) است . . . ۱۸۶
- تعقیب نمازهای پنجگانه ۲۰-۱۹
- ☆ تفسیر ابوالفتوح رازی (روض الجنان) ۱۳۴-۱۲۹
- ☆ تفسیر اسفراہینی ۸۰-۸۷
- تفسیر امام حسن عسکری ع ۸۳-۸۱
- تفسیر آیة الکرسی (آخوند ملاصدرا) ۸۸-۸۷
- تفسیر بی نام ۹۶-۹۴
- تفسیر جلالین ۱۰۸-۱۰۶

- ترجمه رساله امامیه (ضمیمه نسخه نمره ۷۴۳) است . . . ۶۱۹
- ☆ تفسیر حسینی (مواهب علیّه) ۱۸۲-۱۷۸
- تفسیر سورة توحید (شیخ رجب برسی) ۱۲۸-۱۲۷
- تفسیر سورة یس ۱۲۸
- ☆ تفسیر شاهی (شرح آیات الاحکام) ۱۲۹
- تفسیر علی بن ابراهیم قمی ۱۳۶-۱۳۸
- ☆ تفسیر فارسی عرفانی ۱۵۲-۱۴۸
- تفسیر کبیر امام فخر رازی (مفاتیح الغیب) ۱۵۸-۱۵۳
- تفصیل وسائل الشیعه (وسائل) ۳۴۷-۳۴۱
- التلویح (شرح التلویح) ۵۶۱-۵۵۹
- تمهید القواعد (شہید ثانی) . . . . . ۵۹۳ و ۳۷۷-۳۷۵
- تنقیح البیان (شرح ارشاد الازہان) ۴۳۹-۴۳۶
- تنقیح المقاصد (شرح تلخیص الفوائد) ۵۶۲-۵۶۱
- توحید صدوق ۲۳۰-۲۲۹
- توحید مفصل ۲۲۴-۲۲۳
- توقیع حضرت امام حسن عسکری علیہ السلام ۲۳۱-۲۳۰
- تہذیب الاحکام (شرح مقنعه) ۲۴۲-۲۳۱
- تہذیب الوصول . . . . . ۶۱۹، ۵۶۳-۵۶۲

ج

- جامع الاخبار ۲۴۴-۲۴۲
- جامع البیان ۱۰۰-۹۹
- ☆ جامع الستین ۱۰۱-۱۰۰
- الجامع الصحیح (صحیح بخاری) ۲۷۲-۲۷۰
- ☆ جامع عباسی ۳۷۹-۳۷۷
- ☆ جامع الشتات (سؤال و جواب میرزای قمی) ۴۲۹-۴۲۵

- جامع الفوائد (شرح خطبه قواعد علامه) ۳۷۹-۳۸۱
- جامع المقاصد (شرح قواعد علامه) ۳۸۱-۳۸۵
- جعفریه - رساله ۴۱۱-۴۱۲
- جامع یحیی بن سعید (الجامع للشرایع - جامع الشرایع) . . . ۳۸۵-۳۸۷
- ❖ جلاء الازهان ۱۰۱-۱۰۶
- جلالین - تفسیر ۱۰۶-۱۰۸
- ❖ جمال الصالحین ۲۰-۲۱
- الجنة الواقیه والجنة الباقیه ۲۲
- الجنة الواقیه (ردّ بر اخبار بیّن مخصوصاً صاحب حدائق) . . . ۵۶۳-۵۶۴
- ❖ جواب مسئله مصرف رد مظالم

- جوامع الجوامع ۱۰۸-۱۱۱
- ❖ جواهر التفسیر ۱۱۱-۱۱۳
- جواهر الکلام (شرح شرایع الاسلام) ۳۸۷-۳۸۹
- جوشن کبیر ۲۲-۲۳
- ❖ جهادیّه - رساله ۴۱۲-۴۱۵

ح

- حاشیه بر ارشاد (شیخ علی - محقق ثانی) ۳۹۶-۳۹۷
- حاشیه بر استبصار (میرداماد) ۲۴۴-۲۴۵
- حاشیه بر بیضاوی ۱۱۴-۱۱۵
- حاشیه بر بیضاوی (بخاری عنایت الله) ۱۱۳-۱۱۴
- حاشیه بر بیضاوی (چلبی) ۱۱۵-۱۱۷
- حاشیه بر بیضاوی (شیخ بهائی) ۱۱۷-۱۱۹
- حاشیه بر بیضاوی (فتح الجلیل بمیان خفی انوار التنزیل) ۱۱۹-۱۲۰ و ۵۹۴-۵۹۶
- حاشیه بر بیضاوی (عبدالحکیم سیالکوتی) ۱۲۰-۱۲۱
- حاشیه بر بیضاوی (عصام الدین) ۱۲۱

- حاشیه بر بیضاوی (قاضی نورالله) ۱۲۳-۱۲۱
- حاشیه بر حاشیه عدّه الاصول ۵۶۷-۵۶۶
- حاشیه بر زبدة الاصول (شیخ بهائی) ۵۷۰-۵۶۹
- حاشیه بر شرایع ۳۹۴-۳۹۲
- حاشیه بر شرح عضدی (آقا جمال خونساری) ۵۶۶-۵۶۴
- حاشیه بر شرح عضدی (ملا میرزا جان) ۵۷۴-۵۷۲
- حاشیه بر شرح عضدی (تفتازانی) ۵۸۱-۵۸۰
- حاشیه بر شرح لمعه (آقا جمال) ۳۹۲-۳۹۱
- حاشیه بر شرح لمعه (شیخ جعفر نجفی) ۳۹۶-۳۹۴
- حاشیه بر صحیفه سجّادیه ۲۴-۲۳
- حاشیه بر فرائد الاصول یا شرح بر آن (ذریعة الاعتماد) ۵۷۷-۵۷۶
- حاشیه بر کافی ۲۴۷-۲۴۵
- حاشیه بر کشاف ۱۲۳
- حاشیه بر لمع شهاب الدین (ضمیمه نسخه نمره ۷۴۳) است ۶۱۹
- حاشیه بر مدارک ۳۹۱-۳۸۹
- حاشیه بر معالم الاصول (آقای بهبانی) ۵۶۴
- حاشیه بر معالم الاصول (سلطان) ۵۶۹-۵۶۷
- حاشیه بر معالم الاصول - هداية المسترشدين (شیخ محمدتقی) ۵۷۲-۵۷۰
- حاشیه بر معالم الاصول (محقق شروانی) ۵۷۶-۵۷۴
- حاشیه بر مفاتیح الشرایع ۳۹۹-۳۹۸
- حاشیه بر وافی ۲۴۸-۲۴۷
- حبل المتین ۲۴۹-۲۴۸
- حدائق (الحدائق الناضرة فی احکام العترة الطاهرة) ۴۰۴-۳۹۹
- حدیث فضل بن سهل ۲۴۹
- حدیث قدسی ۲۵۱-۲۴۹

- ☆ حدیقة المتّقین ٤٠٥-٤٠٤
 حرز الامانی (قصیده شاطبی) ١٨٩-١٨٨
 حساب فارسی (ضمیمه نسخه نمره (٢٠٨) است) ١٤٨
 حل العقال (ضمیمه نسخه نمره (١٨٤) است) ١٢٢
 ☆ حلیه المتّقین ٢٥٢-٢٥١

خ

- خلاصه الاذکار ٢٥-٢٤
 خلاصه القرائه ١٨٧-١٨٦
 ☆ خلاصه المنهج ١٢٧-١٢٣

د

- الدر الثّمین فی فضائل امیر المؤمنین ٢٥٣-٢٥٢
 الدرّ المنثور من الخبر المأثور و غیر المأثور ٢٥٤-٢٥٣
 دروس (الدّروس الشّریعه فی الفقه الامامیّه) ٤٠٦-٤٠٥
 دعاء روزهای هفته ٢٥
 دعاء صباح علی علیه السّلام ٢٦-٢٥
 دعاء علوی مصری ٢٦
 دعاء کمیل ٢٨-٢٦
 دعاء مشلول ٢٨
 دوازده امام خواجه نصیر طوسی (ضمیمه نسخه نمره (٤٨١) است) ٣٩٧

ذ

- ذخیره المعاد (شرح ارشاد علامه) ٤١٠-٤٠٧
 ذریعة الاعتماد (حاشیه یا شرح فرائد الاصول) ٥٧٧-٥٧٦
 ذکری (ذکر الشّیعه فی احکام الشّریعه) ٤٠٧-٤٠٦

ر

- رجال - ارجوزه (ضمیمه نسخه نمره (٤١٨) است) ٣٣٠
 ردّ براخباریین مخصوصاً صاحب حدائق (لجنة الواقیه) ٥٦٤-٥٦٣

- رساله جعفریه (جعفریه) ۴۱۲-۴۱۱
- ☆ رساله جهادیه ۴۱۵-۴۱۲
- رساله حقیقت علم خدای تعالی (ضمیمه نسخه نمره (۱۸۴) است) ۱۲۳
- رساله خلق اعمال (ضمیمه نسخه نمره (۳۰۳) است) ۲۳۸
- رساله رضاعیه ۴۱۵
- ☆ رساله ریحانة الصدور ۴۱۸-۴۱۶
- رساله طهماسبیه (العقد الطهماسبی) ۴۸۵-۴۸۴
- رساله عقد انامل شیخ احمد یمنی (ضمیمه نسخه نمره (۱۸۴) است) ۱۲۳
- رساله فخریه در نیت ۴۲۲-۴۲۱
- رساله در آداب بحث (ضمیمه نسخه نمره (۷۴۳) است) ۶۱۹
- رساله در ارث ۴۱۹-۴۱۸
- رساله در تجوید ۱۸۷
- رساله در تحقیق جهة قبله ۴۲۰-۴۱۹
- رساله در تعریف علوم ادبیه (ضمیمه نسخه نمره (۲۳۳) است) ۱۷۳
- رساله در جوهر و عرض از ملاحمزه (ضمیمه نسخه نمره (۶۸۰) است) ۵۶۹
- رساله در جبر و مقابله ابو العلاء بیهقی (ضمیمه نسخه نمره (۷۴۳) است) ۶۱۹
- رساله در حساب (ضمیمه نسخه نمره (۷۴۳) است) ۶۱۹
- رساله در حقیقت و مجاز (ضمیمه نسخه نمره (۷۴۳) است) ۶۱۹
- رساله در قرائت ۱۸۸-۱۸۷
- رساله در مساحت کر (کر به شیخ بهائی) ۵۰۲
- رساله در معانی و بیان و بدیع (ضمیمه نسخه نمره (۷۴۳) است) ۶۱۹
- رساله در مقدمه واجب ۵۷۸-۵۷۷
- رساله در منطق (ضمیمه نسخه نمره (۷۴۳) است) ۶۱۹
- رساله در وجوب نفسی و غیر طهارت ۴۲۱-۴۲۰
- روح الارواح و حیوة الاشباح (مناجات المعصومین) ۷۵-۷۴
- روض الجنان یا روح الجنان (تفسیر ابو الفتوح رازی) ۱۳۴-۱۲۹
- الروضة البهیة (شرح لمعه دمشقیه) ۴۸۰-۴۷۴
- روضة المتقین (شرح من لایحضره الفقیه بعربی) ۲۵۷-۲۵۴
- ریاض السالکین (شرح صحیفه سجاده) ۳۰-۲۸

ریاض المسائل (شرح کبیر بر مختصر النافع) ۴۷۴-۴۷۰
ز

☆ زاد المعاد ۳۴-۳۰

زبدة الاصول ۵۸۰-۵۷۸

زبدة الاصول منظوم ۶۱۹-۶۱۸

زی و تجمل (مجلد شانزدهم بحار الانوار) ۲۱۲

س

☆ سؤال و جواب حجّة الاسلام رشقی ۴۲۵-۴۲۲

☆ سؤال و جواب میرزای قمی (جامع الشتات) ۴۲۹-۴۲۵

☆ سؤال و جواب مسائل فقهی (ضمیمه نسخه نمره (۲۵۲) است) ۱۸۶

سرائر ابن ادریس (السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی) ۴۳۱-۴۲۹

السماء والعالم (جلد چهاردهم بحار الانوار) ۲۱۱

سی فصل (ضمیمه نسخه نمره (۴۰۸) است) ۱۴۸

ش

شرایع الاسلام (شرایع) ۴۳۵-۴۳۱

شرح آیات الاحکام اردبیلی (زبدة البیان) ۸۴-۸۳

شرح آیات الاحکام استرآبادی ۸۶-۸۵

شرح آیات الاحکام فاضل مقداد (کنز العرفان) ۸۷-۸۶

☆ شرح آیات الاحکام (تفسیر شاهی) ۱۲۹

شرح ارشاد الاذهان ۴۳۶-۴۳۵

شرح ارشاد الاذهان (تنقیح البیان) ۴۳۹-۴۳۶

شرح ارشاد الاذهان (عبدالعالی) ۴۴۰-۴۳۹

شرح ارشاد الاذهان (غایة المراد) ۴۴۱-۴۴۰

شرح اسماء الحسنی (ضمیمه نسخه نمره (۲۰۸) است) ۱۴۸

شرح ارشاد الاذهان (مجمع الفائد و البرهان) ۴۴۳-۴۴۱

شرح اصول کافی (آخوند ملا صدرا) ۲۵۸-۲۵۷

شرح اصول و روضه کافی (ملا صالح مازندرانی) ۲۶۰-۲۵۸

- شرح اصول کافی (هدی العقول) ۲۶۰-۲۶۱
- شرح الفیه (حسین بن عبدالصمد) ۴۴۳-۴۴۵
- شرح ایساغوجی (اثیرالدین ابهری) (ضمیمه نسخه نمره (۳۱۹) است) ۲۴۶
- شرح باب حادی عشر (ضمیمه نسخه نمره (۶۸۰) است) ۵۶۹
- شرح بغیة الطالب (منية الراغب) ۵۴۸-۵۴۹
- شرح تلخیص الفوائد (تنقیح المقاصد) ۵۶۱-۵۶۲
- شرح تهذیب المنطق (ضمیمه نسخه نمره (۵۳۰) است) ۴۴۰
- شرح حدیث غمام ۲۶۴
- شرح حرز الامانی (الکامل الفريد) ۱۹۰-۱۹۱
- شرح خطبه قواعد (جامع الفوائد) ۳۷۹-۳۸۱
- شرح دروس (مشارق الشمس) ۴۴۵-۴۴۸
- شرح دعاء صباح ۳۴-۳۵
- شرح الروضة البهیة (مناهی السوءیه) ۴۴۸-۴۴۹
- شرح زبدة الاصول (شرح جواد - غایة المأمول) ۵۸۱-۵۸۲
- شرح زبدة الاصول (ملین الحديد) ۵۸۲-۵۸۳
- شرح زبدة الاصول (ملا صالح مازندرانی) ۵۸۳-۵۸۴
- شرح الزیارة الجامعة ۲۶۱-۲۶۳
- شرح شرایع (مدارك الاحکام) ۴۵۰-۴۵۳
- شرح شرایع (مسالك الافهام) ۴۵۳-۴۵۹
- شرح شرایع (مطالع الانوار) ۴۵۹-۴۶۱
- شرح صحیفه سجادیه (ریاض السالکین) ۲۸-۳۰
- شرح صغیر (شرح صغیر مختصر النافع) ۴۶۱-۴۶۳
- شرح عضدی بر مختصر ابن حاجب ۵۸۴-۵۸۷
- شرح عمیدی (منية اللبيب) ۵۸۷-۵۹۱
- شرح قصیده شیخ الرئيس - هبطت الیک (ضمیمه نسخه نمره (۷۴۳) است) ۶۱۹

- شرح قواعد علامه (جامع المقاصد) ۳۸۵-۳۸۱
- شرح قواعد علامه (كشف اللثام) ۴۶۵-۴۶۳
- شرح قواعد علامه (كنز الفوائد) ۴۶۷-۴۶۵
- شرح قواعد علامه (مفتاح الكرامه) ۴۷۰-۴۶۷
- ☆ شرح کافی (صافی) ۲۶۹-۲۶۵
- شرح کافی (مرآت العقول) ۲۷۰-۲۶۹
- شرح مشترکات رجال جامع المقال (ضمیمه نسخه نمره ۲۳۳) است (۱۷۲)
- شرح مقنه (تهذیب الاحکام) ۲۴۲-۲۳۱
- شرح وافیہ سید صدر قمی (ضمیمه نسخه نمره ۷۴۳) است (۶۱۹)
- شرح الوجیز (العزیز - فتح العزیز - شرح کبیر و جیز) ۴۸۴-۴۸۲
- شرح کبیر بر مختصر النافع (ریاض المسائل) ۴۷۴-۴۷۰
- شرح لبّ الاصول (غایة الوصول) ۵۹۶-۵۹۴
- شرح لمعه دمشقیّه (الروضة البهیة) ۴۸۰-۴۷۴
- شرح مختصر النافع (شرح صغیر) ۴۶۳-۴۶۱
- شرح مختصر النافع (شرح کبیر) ۴۷۴-۴۷۰
- شرح مختصر النافع (كشف الرموز) ۴۸۲-۴۸۰
- شرح من لا یحضره الفقیه (روضة المتّقین) ۲۵۷-۲۵۴
- ☆ شرح من لا یحضره الفقیه (لوامع صاحبقرانی) ۳۰۰-۲۹۸

ص

- صافی - تفسیر ۱۳۸-۱۳۴
- ☆ صافی (شرح کافی) ۲۶۹-۲۶۵
- صحیح بخاری (الجامع الصحیح) ۲۷۲-۲۷۰
- صحیفه الرضا ۲۷۵-۲۷۲
- صحیفه سجّادیه ۴۲-۳۵
- صحیفه علویّه ۴۳-۴۲

- الضراط المستقیم الی مستحق التقدیم ۲۷۶-۲۷۵
 صرف مختصر (ضمیمه نسخه نمره (۴۷۳) است) ۶۱۹
 صواعق ابن حجر مکی ۲۷۸-۲۷۶
 صیغ العقود ۴۸۲

ض

- ضوابط الاصول ۵۹۳-۵۹۱
 ضیاء القلب (ضمیمه نسخه نمره (۲۰۸) است) ۱۴۸

ع

- عدّة الدّاعی ۴۴-۴۳
 العزیز (فتح العزیز - شرح کبیر وجیز) ۴۸۴-۴۸۲
 العقد الحسینی - العقد الطهماسبی (رساله وسواسیّه) ۴۸۵-۴۸۴
 علل الشّرایع ۲۷۹-۲۷۸
 عوائد الايام ۵۹۴-۵۹۳
 عوامل جرجانی (ضمیمه نسخه نمره (۱۸۱) است) ۱۱۹
 عوالم العلوم ۲۸۱-۲۷۹
 عین الحیات ۲۸۱
 عیون اخبار الرضا ۲۸۳-۲۸۲
 عیون التّفاسیر ۱۴۴-۱۳۹
 عیون الحکم والمواظ ۲۸۶-۲۸۳

غ

- غایة المأمول (شرح زبده - شرح جواد) ۵۸۲-۵۸۱
 غایة لمراد (شرح ارشاد الاذهان) ۴۴۱-۴۴۰
 غایة المرام وحیّة الخصام ۲۸۸-۲۸۶
 غایة الوصول (شرح لب الاصول) ۵۹۶-۵۹۴
 غرر المعانی - تفسیر ۱۴۶-۱۴۵

غریب القرآن سجستانی ۱۴۸-۱۴۷

غنیة (غنیة النزوع الی علمی الاصول والفروع) ۴۸۷-۴۸۵

ف

فتح الجلیل بمیان خفی انوار التنزیل (حاشیه بیضاوی) ۱۱۹ و ۱۲۰ و ۵۹۴ و ۵۹۶

فتن و محن (مجلد هشتم بحار الانوار) ۲۱۸-۲۱۱

فصوص سلیمانیّه ۴۵-۴۴

فصول (الفصول الغرویّه) ۵۹۸-۵۹۷

الفصول المنتخبه یا العیون و المحاسن (ضمیمه نسخه نمره (۲۶۱) است) ۱۹۹

فقه استدلالی امامی ۴۸۹-۴۸۷

فقه بی نام استدلالی امامی ۴۹۱-۴۸۹

فقه حنفی (مختصر قدوری) ۵۱۲-۵۰۹

فقه الرضا - فقه الرضوی ۴۹۴-۴۹۱

فقه مذهب شافعی ۴۹۶-۴۹۴

فوائد جدیده آقای بهبهانی ۵۹۹-۵۹۸

فوائد حائریه یا عتیقه آقای بهبهانی ۵۹۹

الفوائد المدینه ۶۰۲-۵۹۹

فهرست شیخ طوسی (ضمیمه نسخه نمره (۳۱۸) است) ۲۴۵

ق

قاعده ضرب اعداد بطریقه قدما (ضمیمه نسخه نمره (۷۴۳) است) ۶۱۹

قسمتی از اصول بی نام ۶۰۳-۶۰۲

قصیده شاطبی (حرز الامانی) ۱۸۹-۱۸۸

قواعد الاحکام (قواعد علامه) ۴۹۹-۴۹۶

القواعد والفوائد (قواعد شهید) . . . . . ۵۹۳ و ۵۰۲-۵۰۰

قوانین (القوانین المحکمه) ۶۰۷-۶۰۳

ك

- كافى (جامع كافى) ٢٩٧-٢٨٨
- الكامل الفريد - الكتاب الثانى (شرح حرز الامانى) ١٩١-١٩٠
- الكتاب (مختصر قدورى) ٥١٢-٥٠٩
- كرّ به شيخ بهائى (رساله در مساحت كر) ٥٠٢
- كشاف - تفسير ١٦٢-١٥٨
- كشف الرموز (شرح مختصر النافع) ٤٨٢-٤٨٠
- كشف الغمّه فى معرفة الائمه ٢٩٨-٢٩٧
- كشف الغطاء عن مبهمات الشريعة الغراء ٥٠٥-٥٠٢
- كشف القناع عن وجوه حجّية الاجماع ٦٠٨-٦٠٧
- كشف اللثام (شرح قواعد علامه) ٤٦٥-٤٦٣
- كفاية الاحكام ٥٠٦-٥٠٥
- الكلم الطيب ٤٦-٤٥
- كنز الدقائق و بحر الغرائب ١٦٤-١٦٢
- كنز العرفان (شرح آيات الاحكام فاضل مقداد) ٨٧-٨٦
- كنز الفوائد (شرح قواعد علامه) ٤٦٧-٤٦٥
- كنز الفوائد و دامن المعانيد (مقتبّ تأويل الايات الباهره) ١٦٦-١٦٤

ل

- لوائح جامى (ضميمه نسخه نمره ٦٨٢) است ٥٧٠
- ☆ لوايع الرضويّه ٥٠٨-٥٠٦
- ☆ لوايع صاحبقرانى (شرح فارسى من لا يحضره الفقيه) ٣٠٠-٢٩٨
- المؤلّو المسجور فى معنى الطهور ٦٠٩-٦٠٨

م

- المجتبى من الدعاء المجتبى ٦٥-٦٣
- مجمع البحرين - تفسير ١٦٧-١٦٦
- مجمع البيان - تفسير ١٧١-١٦٧
- مجمع الفائدة والبرهان (شرح ارشاد علامه) ٤٤٣-٤٤١

- مجموعه از احادیث نبوی ۳۰۱-۳۰۰
- مجموعه از کلمات قصار و مناجاتهای حضرت علی بن ابی طالب ع . . . ۶۳
- مجموعات سُور و ادعیه و غیره (۳۱ نسخه) ۶۳-۴۶
- مجموعه زُرام (نزهة الناظر و تنبیه الخاطر) ۳۰۳-۳۰۱
- المحجّه فی منازل فی القائم الحجّه ۳۰۴-۳۰۳
- المختار للمفتوی (منتخب یا مختصری از فتای حنفی) ۵۴۲-۵۳۸
- مختصر الاختصاص (الاختصاص) . . . . .
- ☆ مختصر تحفة الابرار ۵۰۸
- ☆ مختصر سئوال و جواب حجّة الاسلام رشتی ۵۰۹
- مختصر قدوری (الکتاب - فقه حنفی) ۵۱۲-۵۰۹
- مختصر الذفع (مختصر الشرايع - النافع) ۵۱۴-۵۱۲
- مختصر وقایة الروایه (لتفایه) ۵۱۵-۵۱۴
- مختلف الشیعه (مختلف علّامه) ۵۱۸ ۵۱۵
- مدارج الاحکام ۶۱۰-۶۰۹
- مدارك الاحکام (شرح شرايع الاسلام) ۴۵۳-۴۵۰
- مرآت العقول (شرح کافی) ۲۷۰-۲۶۹
- مرشد العوام ۵۲۰-۵۱۹
- مراثی محتشم (ضمیمه نسخه نمره (۴۷۱) است) ۳۸۷
- مرقات الجنان الی روضات الجنان ۶۶-۶۵
- مزار مجلسی (مجلد بیست و دوم بحار لانوار) ۲۱۴
- ☆ مسار الشیعه (در احادیث) ۳۰۶ ۳۰۴
- مسار الشیعه شیخ مفید (ضمیمه کتاب نمره (۳۸۸۱) کتابخانه است) ۳۰۵
- مسالك الافهام (شرح شرايع الاسلام) ۴۵۹-۴۵۳
- مستدرک الوسائل (در ذیل وسائل است) ۳۴۶-۳۴۴

٥٢٢-٥٢٠	مستند الشیعه فی احکام الشریعه
٤٤٨-٤٤٥	مشارق الشموس (شرح دروس)
١٧٣	مشاعر آخوند ملاصدرا (ضمیمه نسخه نمره (٢٣٣) است)
٥٢٤-٥٢٢	مشرق الشمسین و اکسیر السعادتین
٦١٧-٦١٦	مصاییح الاصول
٣٠٨-٣٠٧	مصاییح فی سنن مصطفی الملیح
٦١٣-٦١٠	مصادر الانوار
٣١٠-٣٠٨	مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه
٧٠-٦٩	مصباح کفعمی
٦٩ ٦٦	مصباح المتهدد
٤٦١-٤٥٩	مطالع الانوار (شرح شرایع الاسلام)
١٧٣-١٧١	مظاهر الاسرار - تفسیر
٦١٣	معارض الاصول
٦١٦-٦١٣	معالم الاصول (معالم الدین و ملاذ المجتهدین)
١٧٥-١٧٣	معالم التنزیل - تفسیر
٣١١-٣١٠	معالم الزلفی فی معارف النشأة الاولى و الاخری
٥٢٤	معین الخصوص
٧١-٧٠	☆ مفاتیح الدعوات
٥٣٠-٥٢٥	مفاتیح الشرایع
١٥٨-١٥٣	مفاتیح الغیب (تفسیر کبیر امام فخر رازی)
٧٤-٧١	مفتاح الفلاح
٤٧٠-٤٦٧	مفتاح الکرامه (شرح قواعد علامه)
١٧٦-١٧٥	مقتبس الانوار - تفسیر
١٩٢-١٩١	المقدمه الجزریه
٥٣٤-٥٣٠	مقنعه شیخ مفید

- مکارم الاخلاق ٣١٣-٣١١
- ملین الحديد (شرح زبدة الاصول) ٥٨٣-٥٨٢
- مناجات خمسة عشر ٧٥
- مناجات علی بن ابی طالب ^ع ٧٥
- مناجات المعصومین (روح الارواح و حیوة الاشباح) ٧٥-٧٤
- مناقب الائمه ٣١٥-٣١٣
- مناهج الاحکام ٦١٨-٦١٧
- مناهج السوّه (شرح بر شرح لمعه) ٤٤٩-٤٤٨
- مناهل ٥٣٨-٥٣٦
- منتخب بحار الانوار ٣٢١-٣١٦
- منتخب تأویل الايات الباهره (کنز الفوائد و دافع المعاند) ١٦٦-١٦٤
- منتخب جوامع الجامع ١٧٧
- منتخب بامختصر فتاوی حنفی (المختار للفتوی) ٥٤٢-٥٣٨
- منتخب فتاوی قاضی خان ٥٤٤-٥٤٣
- منتخبی از اخبار کافی و غیره ٣١٥
- منتقى الجمان فى احاديث الصحيح و الحسان ٣٢٣-٣٢١
- منظومه زبدة الاصول ٦١٩-٦١٨
- ✱ منظومه در صنایع بدیعیه (ضمیمه نسخه نمره (٦٨٢) است) ٥٧٠
- منظومه ملا محسن ٦٢٠-٦١٩
- منظومه نخبه الوجیز ٥٤٥-٥٤٤
- من لا یحضره التّقویم (بغیة الانام فى معرفة الساعات والایام) ٣٢٤-٣٢٣
- من لا یحضره الفقیه ٣٣١-٣٢٥
- منهاج النّجاة ٣٣٢-٣٣١
- منهاج الهدایه ٥٤٨-٥٤٥

- ❖ منهج الصادقین (تفسیر بزرگ ملافتح الله) ۱۷۸-۱۷۷
- منية الراغب (شرح بغية المطالب) ۵۴۹ ۵۴۸
- منية اللبيب (شرح عمیدی بر تهذیب علامه) ۵۹۱-۵۸۷
- موازين القسط . . . . . ۶۲۱-۶۲۰ و ۶۰۹
- ❖ مواهب علیّه (تفسیر حسینی) ۱۸۲-۱۷۸
- مہج الدعوات ۷۷-۷۶

ن

- نان و حلوی (ضمیمه نسخه نمره (۶۸۰) است) ۵۶۹
- نتایج الافکار ۶۲۳-۶۲۱
- نخبه (فیض) ۵۵۱-۵۴۹
- نخبه الخصال ۳۳۳-۳۳۲
- نخبه الوجیز - منظومه ۵۴۵-۵۴۴
- نزهة الناظر و تنبيه الخاطر (مجموعه ورام) ۳۰۳-۳۰۱
- نقائیه شهید ۵۵۳-۵۵۱
- النقایه (مختصر وقایع الروایه) ۵۱۵-۵۱۵
- نوادراخبار (فیض) ۳۳۳
- نوادرمنا لا يحضره الفقيه ۳۳۵-۳۳۴
- ❖ نور ساطع (ترجمه بدایة الهدایه) ۵۵۳
- نور الهدایه (ضمیمه نسخه نمره (۳۰۳) است) ۲۳۸

و

- وافی ۳۴۱-۳۳۵
- وجیز (تفسیر واحدی) ۱۸۳-۱۸۲
- وجیزه شیخ بهائی (سه نسخه از این کتاب ضمیمه نسخه نمره (۴۴۲ و ۴۳۹ و ۴۱۸) است) . . . . . ۳۵۴ و ۳۵۳ و ۳۳۰
- وسائل (تفصیل وسائل الشیعه) ۳۴۷-۳۴۱

☆ وسیلة لتجاة ۵۵۴

وقوف سجاوندی ۱۹۵-۱۹۳

ه

☆ هداية الاخيار (ضمیمه نسخه نمبره (۲۵۲) است) ۱۸۶

هدایة المسترشدين (حاشیه بر معالم) ۵۷۲-۵۷۰

هدی العقول (شرح اصول کافی) ۲۶۱-۲۶۰

☆ همم الثواقب ۳۵۰-۳۴۷

غلطنامه

با همه جدیتیکه مؤلف و مصحح نمودند بدبختانه این مجلد اغلاطی پیدا کرد که پس از طبع بدانها توجه گردید، اشخاصیکه با مطابع حروفی ایران سروکار دارند بدین نکته متوجه اند که امکان عادی ندارد کتبی بدون غلط از چاپ بیرون آید، چرا که بسیار اتفاق افتاده که حروف در ماشین شکسته شده و متصدی چاپ متوجه نگردیده و چنانکه ملاحظه میفرمائید شماره ای از اغلاط بهمین سبب میباشد، لذا این غلطنامه را تنظیم که آقایان یش از خواندن بدان مراجعه و آنها را تصحیح نمایند.

ص	سطر	غلط	صحیح	ص	سطر	غلط	صحیح
۸	۱۲	من العالمین	من رب العالمین	۷۶	ح ۲	الحبو	الحبر
۱۰	۱۲	من افتری	ممن افتری	۷۸	۱۳	وقرائت	قراأت
۱۷	۱۵	فوائد	فرائد	۸۱	۱۱	۲۶۰	(۲۶۰)
۱۸	ح ۱۲	جود	جور	«	۱۲	مشتطر	منتظر
«	ح ۱۴	سند	مسند	۸۱	۱۷	المتعال	المقال
«	ح ۱۴	سرور	سریر	«	۲۳	بهار	بحار
۲۷	۱۴	الهم	اللهم	۸۲	۹	در مذهب	در مذمت
۳۱	۶	جرائمها	جرائمها	۸۹	۲۳	ارده	اراده
«	۹	صینت	صینت	۹۰	۲۱	شافیه	شافیه
«	ح ۷	کنج	کنج	۹۴	۱۲	نمره کتابخانه ۲۰۹۵	نمره کتابخانه ۲۰۹۵ مکرر
«	ح ۷	= ۱۲۹۵-۶	= ۱۲۹۶-۷	۹۵	۶	رمدح	ومرح
۳۵	۱۰	الآبار	الآباد	«	۲۲	مقتاتل	مقاتل
۳۶	۷	الرّساء	الرؤساء	۹۶	۱۸	البتیان	التبّیان
۳۶	۱۳	الهلاله	الهلالیه	۹۷	۱	ووقفنا	ووقفنا
۴۴	۵	مطالب	مطالب	۹۷	۳	فضل	فقیل
۴۵	۳	بیت المعمود	بیت المعمور	۹۹	۶	النّبیان	التبّیان
۴۹	۲۲	عده اوراق ۲۶	عده اوراق ۲۶۶	«	۲۳	وسلم	وسلم
۵۰	۲۹	وبعضی	وبعضی	۹۹	ح ۵	(۲۵) فر سنگ	سی و چند فر سنگ
۵۱	۲۲	همه مطالب	ترجمه همه مطالب	۱۰۰	۱۰	نمره کتابخانه ۱۹۶۵	نمره کتابخانه (۱۹۵۶)
۵۲	۷	بشعاع	بشعاع	۱۰۱	ح ۲	کسیکه	مفسر یکه
۵۲	۹۱	کم من عدوا	کم من عدو	۱۰۱	۹	معاد	معاد
۵۹	۲۹	( )	(۶۸)	۱۰۴	ح ۱۰	فصل	فضل
۶۱	۱۰	داری	دارای	۱۰۵	ح ۳	آئی	آنا
۶۷	۱۲	ثمود	صالح	۱۰۵	۵	کوره	کوزه
۷۴	۹	الکلول	الکلال	۱۰۶	۱۱	موافیا	(۱۶۵)
۶۴	ح ۷	رخامته	رخامة	۱۰۸	۴	موافیا	موافیا
۷۶	۲	شرط بندی	سطر بندی	«	۱۴	ومولفشان	ومولفاتشان

ص	سطر	غلط	صحیح	ص	سطر	غلط	صحیح
١١٤	٨	آغاز حاشیه بخاری اشتباه نقل شده	صحیح آن این است :	١٦٠	٦	منصماً	منظماً
		بسمه الحمد لله الذی جعل القرآن	هادیاً الى يوم القیام الخ .	١٦١	٢٢	آیه (١٠١)	آیه (١٠٢)
		مجم	مجم	«	٢٣	ومن یهاجر علی الله الخ - آیه اینست :	ومن یهاجر فی سبیل الله یجد فی -
١١٥	١٢	عروة الوثقی	عروة الوثقی			الارض مراغماً کثیراً وسعة ط	ومن ینخرج من بیته مهاجراً الى الله
١١٧	١٤	وخاطر	وخاطر			ورسوله ثم یدرکه الموت فقد وقع	اجره علی الله وکان الله غفوراً رحیماً .
١٢٤	٢٤	فاطر	فاطر			قرات	قرات
«	«	مؤلف	مؤلف	١٦٣	١٢	اکبر	اکبر
«	«	اختصار	اختصار	١٦٣	١٤	مأید	مؤید
١٢٥	٩	در بیان	در بیان	«	١٥	لالتاس	لالتاس
«	١٨	حمد ینچون	حمدی چون	«	١٨	کنزل الغرائب	کنز الغرائب
١٢٦	٢	لطیفست	لطیفست	١٦٤	٥	العطره	العتره
«	«	منصف	منصف	«	١٧	مجلس	مجلسی
«	ح ١	بالهیئۃ وجود الجوهر	بالهیئۃ وجود الجوهر	«	ح ١	عطره	عتره
١٢٨	١٨	نمره کتابخانه ٢٠٠١	نمره کتابخانه (٢٠٠٢)	١٦٥	٥	اصوال	اصول
«	٢٥	فقیه	فقیه	١٧٢	٦	عمدة لدین	عمدة الدین
١٢٩	٧	قرآت	قرآت	١٧٤	ح ٢	اصولین	اصولین
١٣٤	١٩	بهیمه	بهیمه	١٧٥	١٧	میکنند	میکنند
١٣٩	١٥	فیما	فیما	١٢٦	٩	عجالة	عجالة
١٤٠	٢	فاضلیه	فاضلیه	١٧٨	٢٦	وجیز	وجیز
١٤١	٥	الحجج	الحجج	١٨٢	٨	أَمْرٌ أَنْ یستعینَ	أَمْرٌ أَنْ یستعینَ
١٤٢	٥	کملتظم	کملتظم	١٨٣	٤	التودع	التودع
«	«	نادی	نادی	١٨٥	١٥	نمره کتابخانه ٢٠١٩	نمره کتابخانه (٢٠١٨)
«	«	علمنا	علمنا	١٨٧	١٤	از قبال	از قبال
١٤٣	٢٢	بیاض	بیاض	١٨٨	ح ٣	عقلیه	عقلیه
١٤٤	٣	از ابی	از ابی	١٨٩	٦	زرنبا	زرنبا
١٤٦	٣	والها	والها	«	١٣	به العلمی	ربه العلمی
١٤٧	٤	التحویین	التحویین	١٩٠	١٧	ذل	ذل
١٤٨	١٠	الرّساء	الرّساء	«	٢٠	الفادح	الفائح
١٥٢	٢	فی الارض	فی الارض	١٩٢	٩	الجزیه	الجزریه
«	٩	دهند	دهند	«	١٠	من مدح	من مدح
«	٢٣	شو مال	شو مال	١٩٨	٤	وقفهم	وقفهم
١٥٧	٦	ملحقات	ملحقات	«	«	من تسوید	من تسوید
«	١٢	من اسلم	من اسلم	«	٧		

ص	سطر	غلط	صحیح	ص	سطر	غلط	صحیح
٢٠٤	٢٤	الآمال	الآمال	٣١٥	٦	سنه (٢٩١)	سنه (١٢٩١)
٢٠٦	٤	یکمی	که یکی	٣٢١	١٤	نمره کتابخانه ١٦١٣	نمره کتابخانه (٢٦١٣)
«	٢١	باطلوع	تا طلوع	٣٣١	٤	ماشیناً	ماشیناً
٢٠٧	٢	تخصیص	تجسس	«	٢٤	منهاج النجاح	منهاج النجاة
٢١٠	١٩	وارده	واراده	٣٣٤	١٩	الحدری	الحدري
٢١٢	٩	شاگردن	شاگردان	٣٤١	٢	بچینی کش	بچینی کش
٢١٨	٢٧	السّه	السّه	«	١٠	لعاملی	لعاملی
٢٢٢	٢٠	دفعه	دفع	«	١١	سلافة العصر	سلافة العصر
٢٢٤	١١	رُوی	روی	«	١٢	وابیاتی	وابیاتی
٢٢٤	١٥	قوائد	قواعد	«	٣ و ٥ ح	هدایة الاحباب	هدية الاحباب
٢٢٦	١	مصطفی	المصطفی	٣٤٦	٨	تقریضی	تقریضی
٢٢٧	٨	بود	بوده	٣٤٧	١٦	استکاک	اصطکاک
٢٢٨	ح ١	نام محلی است	بایا نسبت منسوب به	٣٤٨	٣	منسوب	منسوب
٢٢٩	٣	الطهار	قصبه زواره است که	٣٥٤	٦	بخط تقی بن	بخط نسخ تقی بن
٢٣٢	٢٣	ورفع تضاد	الاطهار	٣٥٤	٩	و وقت	خواجه
٢٣٣	١٨	مسائلیه	وتضاد	٣٥٩	ح ١	شامل است	ووقف
٢٤٢	١٠	بالسان	مسائلی که	٣٦٨	١٩	التجريد في -	شام است
٢٤٥	«	صفحه ٣٤٥	باللسان	٣٧٦	١٣	شرح اللمعه	التجريد في -
٢٤٩	١١	نجنه	صفحه ٢٤٥	٣٧٨	١٦	زين العابدين حسين	اصول الفقه
«	ح ٢	فيض القدس	استر ابادي	٢٨٠	٩	من التّجيه	شرح اللمعه
٢٥٤	ح ٥	فقيهه	نُجبة	«	١٤	مبادئ الاصول	زين العابدين حسين
٢٥٥	٢٣	واتقان عن	فيض القدسی	«	«	تهذيب الاصول	من التّجيه
٢٥٦	٢	جمله	فقيه	٣٨٦	٢	وفقيهه	مبادئ الاصول
٢٥٨	ح ١	(صفحه ٣٢٩)	واتقان آياته عن	«	٢٠	في الجميع	تهذيب الاصول
٢٥٨	٥	نمره کتابخانه ١٩٦٥	مجلد	٣٨٨	١٢ و ١١	رسائلی	وفقيهه
٢٧٣	١٥	والملة الدين	(صفحه ٣٣١)	٣٩٠	١٠	مقام الفضل	في الجمع
٢٧٤	٢٣	قدرة	نمره کتابخانه (١٦٩٥)	«	«	پسر آقای بهبهانی است و اشتباهاً	رساله ای
٢٧٩	١١	نمره کتابخانه ١٨٠٥	والملة والدين	«	«	در اینجا آمده است	مقام الفضل
٢٨٣	٧	نمره کتابخانه ١٨٧٠	قدوة	٣٩٤	ح ٣	تاريخ مادها	تاريخ مادها
٢٨٤	١٩	من غزاره	نمره کتابخانه (١٩١٧)	٤٠٢	١	الناظره	تاريخ مادها
٢٨٨	٩	ص (٢٦٨)	من غزاره	٤٠٦	١٨	نمره کتابخانه ٢٠٣٥	الناظره
٢٩١	٩	نمره کتابخانه ١٧١٩	ص (٢٦٥)	٤٠٧	١٠	للمرتدين	نمره کتابخانه (٢٠٣٥)
٣١٤	١٥	مختصر	نمره کتابخانه ١٧١٩ مکرر	٤١٢	١٣	محسنة	للمرتدين

ص	سطر	غلط	صحیح	ص	سطر	غلط	صحیح
۴۱۸	۲۲	وقف لقطه	وقف . لقطه	۵۲۷	۲۴	في جمله	في الجملة
۴۲۰	۱۸	محمد کمل	محمد اکمل	۵۳۸	۴	محرر کاتب	کاتب
۴۲۳	۱۷	مسافات	مسا فاة	۵۴۰	۹	ماختصرته	ما اختصرته
۴۳۰	ح ۴	حکمی	حکمی	۵۴۲	۱۹	للقطه	اللقطة
۴۳۷	۱۴	والمآثر الاثار	والمآثر والآثار	۵۴۳	۱۵	مرغنانی	مرغینانی
۴۶۲	۸	استصحاب	استصحاب	۵۴۵	۶	متعدده	متعدده
۴۶۵	۱۰	(۷۴۵ -)	(۷۵۴ -)	۵۵۲	۱۰	لشرح رسالة الافيه	لشرح رسالة التفلیه
۴۸۰	۲۲	مفصلات	معضلات	۵۵۶	۲۰	ملح	ملح
۴۸۱	۲۰	تلمیز	تلمیز	۵۵۹	۱۷	التنازانی	التنازانی
۴۸۵	۱۲	الأمع	اللامع	۵۶۱	۲۰	(جامع السعادت)	(جامع السعاده)
۴۸۶	۲۲	(ابوالمکام)	(ابوالمکارم)	۵۶۳	۱۹	اقول	اقوال
۴۹۰	۱۴	شبهه های	شبهه های	۵۶۷	۹	القوم	القویم
۴۹۳	۴	سواء	سواء	۵۶۹	۱	حاشیه بر کتاب معالم	بر کتاب معالم الاصول
۴۹۴	۳	عبدالله ع	عن ابی عبدالله ع	۵۶۹	۲۱	تفصیل	تفصیل
۴۹۵	۱۸	ناوم	نام	۵۷۵	۱۶	التقديرین	التقديرین
۵۰۰	۶	یشا	یشاء	۵۸۰	۲۵	بخوارزم	بخوارزم
۵۰۴	۱۵	تمهیه	تمهید	۵۹۹	۱۵	اشاعر	اشاعره
۵۰۵	۱۶	انفکاف	انفکاک	۶۰۱	۷	نظر به و کتب	نظر به کتب
۵۱۱	۲۱	سمیه	سمیه	۶۰۶	۱۰	فوائد مدینه	فوائد مدینه
۵۱۹	۱	ورته	ورتمه	۶۱۶	۲۵	نقل های دارد	نقل های دارد
۵۲۱	ح ۴	قطاوبغا	قاسم بن قطاوبغا	۶۴۴	ستون اول و دوم	شرح الفیه -	شرح الفیه -
	۱۹	مرشد العلوم	مرشد العوام			شهید ثانی	شهید اول
	۹	مناهج الاصول	مناهج الاحکام				

توضیح از صفحه ۲۵۶ تا صفحه ۲۶۰ نمرات نسخ اشتباهاً (۲۳۰ تا ۲۳۸) ضبط شده در صورتیکه (۳۳۰ تا ۳۳۸) صحیح است.

این صفحه آخرین صفحه جلد اول است بتاريخ ۱۹ خرداد ماه ۱۳۱۵ طهران در مطبعه مجلس چاپ آن بپایان رسید.

و کتابخانه ملیه ایران

